

Week 1	Artikel 1	<i>Opening</i>
	Artikel 2	<i>Credentie</i>
	Artikel 3	<i>Moderamen</i>
	Artikel 12	<i>Brieven Korea</i>
Week 2	Artikel 20	<i>Besluiten van de synode inzake lectoraat en vooropleiding</i>
	Artikel 21	<i>Duur en opzet van studie Hogeschool</i>
	Artikel 22	<i>Besluit duur en opzet studie Hogeschool</i>
	Artikel 25	<i>Werkwijze synode</i>
	Artikel 29	<i>Samenstelling en taakverdeling commissies.</i>
	Artikel 33	<i>Verzoek om adres aan regering en Staten-Generaal</i>
Week 3	Artikel 40	<i>Besluit tot behandeling rapporten</i>
Week 4	Artikel 50	<i>Bespreking adres aan regering en Staten Generaal en besluit</i>
	Artikel 51	<i>Tekst van het adres.</i>
	Artikel 53	<i>Besluit Correspondentie Hoge Overheid</i>
	Artikel 55	<i>Classis 'sGravenhage en bededag</i>
	Artikel 56	<i>Besluit inzake classis en bededag</i>
	Artikel 62	<i>Besluit spreekconsent voor studenten</i>
	Artikel 67	<i>Besluit geestelijke verzorging militairen</i>
	Artikel 71	<i>Correspondentie Soembanese Kerken</i>
	Artikel 74	<i>Besluit correspondentie met Geref. Kerken Oost-Soemba/Savoe</i>
Week 5	Artikel 80	<i>Week van commissiearbeid</i>
Week 6	Artikel 86	<i>Revisieverzoek W. Zeldenrust.</i>
	Artikel 87	<i>Besluit Revisieverzoek W. Zeldenrust</i>
	Artikel 89	<i>Besluit Gravamen H. Bouma over depp. Ad examina</i>
	Artikel 91	<i>Besluit over attesten voor gehandicapten</i>
	Artikel 98	<i>Brief aan br. H. Niemeijer</i>
	Artikel 106	<i>Bespreking Herziening kerkorde</i>
	Artikel 110	<i>Gravamina B. Wesseling</i>
	Artikel 112	<i>Gravamina J. B. Escher</i>
Week 7	Artikel 140	<i>Besluit generaal deputaatschap art. 19 K.O.</i>
Week 8	Artikel 151	<i>Comité over rapport curatoren</i>
	Artikel 154	<i>Besluit inzake "Maassluis" III.</i>
	Artikel 159	<i>Afscheidswoord prof. Faber.</i>
	Artikel 162	<i>Besluit en acte van ontslag lector ds. D. K. Wielenga</i>
	Artikel 164	<i>Besluit inzake verklaring Maassluis</i>
	Artikel 168	<i>Besluit Steun Seminary Pusan voor dormitory</i>
Week 9	Artikel 178	<i>Besluit brief chr. geref. kerken</i>
	Artikel 185	<i>Besluiten inzake taalkundige modernisering van de confessie</i>
	Artikel 189	<i>Brief Soembanese kerken (Tanahomba)</i>
Week 10	Artikel 199	<i>Besluit Toepassing art. 13 K.O.</i>
Week 11	Artikel 214	<i>Behandeling Vrouwenkiesrecht</i>
Week 12		

Artikel 220	<i>Rapport en het aanvullend rapport van de Deputaten voor C(orrespondentie) met B(uitenlandse) K(erken)</i>
Artikel 229	<i>Besluit visie C. v.d. Waal</i>
Artikel 238	<i>Besluit vrouwenkiesrecht.</i>
Artikel 240	<i>Besluit leendocenten</i>
Artikel 241	<i>Besluit correspondentie met Koreaanse kerken</i>
Week 13	
Artikel 243	<i>commissoriale arbeid</i>
Week 14	
Artikel 248	<i>Besluit Dopperkerken</i>
Artikel 250	<i>Besluiten correspondentie met buitenlandse kerken</i>
Artikel 257	<i>Psalmberijming</i>
Artikel 260	<i>Voorstel van orde</i>
Week 15	
Artikel 266	<i>Arbeid van commissies en rapporteurs.</i>
Week 16	
Artikel 277	<i>Besluit tot goedkeuring beleid inzake nieuwbouw en renovatie Theol. Hogeschool</i>
Artikel 280	<i>Bezwaarschrift inzake kerkelijke huwelijksbevestiging</i>
Artikel 286	<i>Besluit overheidssubsidie inzake nieuwbouw en renovatie Theol. Hogeschool</i>
Week 17	
Artikel 301	<i>Besluit verzoek om deputaatschap voor zendingsorde.</i>
Artikel 308	<i>Besluit inzake het gravamen van Drenthe tegen benoeming niet predikanten tot curator.</i>
Week 18	
Artikel 317	<i>Besluit over arbeid van deputaten 'Charlois'. Besluit inzake gravamen ds. B. Wesseling inzake 'Charlois'</i>
Artikel 321	<i>Voorzieningonderwijs Theol. Hogeschool.</i>
Artikel 323	
Artikel 328	<i>Besluit inzake bezwaren van ds. A. P. van Dijk teTiel-Zaltbommel tegen uitspraken van de generale synode van Hattem 1972/'73</i>
Week 19	
Artikel 331	<i>Arbeid van de commissies,</i>
Week 20	
Artikel 335	<i>Besluit evangelisatie</i>
Artikel 338	<i>Adoptie (wet)</i>
Week 21	
Artikel 362	<i>Besluit inzake adoptie en doop</i>
Artikel 366d	<i>Besluit over vragen inzake tolerantie jegens bezwaarden tegen adoptie besluiten</i>
Week 22	
Artikel 371	<i>Bespreking Herziening kerkorde</i>
Week 23	
Artikel 403	<i>Besluit herziening kerkorde</i>
Week 24	
Artikel 407	<i>Besluit uitzending kerkdiensten via radio en televisie</i>
Artikel 414	<i>Besluit inzake de psalmberijming</i>
Artikel 424	<i>Besluit bezwaren tegen richtlijnen „Hattem”</i>
Week 25	
Artikel 436	<i>Besluit inzake Gezang 1-9.</i>
Artikel 444	<i>Besluit inzake de 'bundel 'Enige Gezangen'.</i>
Artikel 449	<i>Besluit inzake Orden van dienst</i>
Artikel 451	<i>Besluit inzake teksten van formuliergebeden</i>
Artikel 458	<i>Besluiten inzake Maassluis</i>

- Artikel 461 *Besluit inzake verzoek correspondentie van Christian Reformed Church.*
 Artikel 466 *Rapport van de deputaten, inzake de werkwijze van de synode.*
 Week 26
 Artikel 468 *Besluit voorlopige huishoudelijke regeling voor synoden*
 Artikel 479 *Eindbesluit inzake herziening kerkboek*
 Artikel 485 *Slotzitting*
- BIJLAGE 2** (bij art. 24 Acta)
LIJST VAN DE TE BEHANDELEN INGEKOMEN STUKKEN EN RAPPORTEN VAN HET AGENDUM VAN DE G.S
- BIJLAGE 3** (bij art. 106, 371, 403)
RAPPORT van de deputaten voor herziening van de kerkorde aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken, Kampen, 1975
- BIJLAGE 4a** (bij art. 238)
RAPPORT van de deputaten inzake de materie van het vrouwenkiesrecht
- BIJLAGE 4b** (bij art: 238)
Commissie V komt in haar rapport tot de volgende conclusies:
- BIJLAGE 5** (bij art: 338 Acta)
RAPPORT van commissie III over de ingekomen stukken inzake de uitspraken van de generale synode van de Gereformeerde Kerken te Utrecht 1923, Acta artikel 92 (betreffende de evangelisatie). Agenda lig. 1-7.
- BIJLAGE 6** (bij art. 257, 414)
RAPPORT van de deputaten voor de psalmberijming
- BIJLAGE 7** (bij art. 133, 444)
RAPPORT van de deputaten voor herziening van de bundel „Enige Gezangen”
- BIJLAGE 8 A-D** (bij art. 185, 436, 479)
RAPPORT van de deputaten, voor herziening van het kerkboek.
- BIJLAGE 8^E**
NOTA van Commissie IV inzake de proeve van een gemoderniseerde tekst van de Nederlandse Geloofsbelijdenis (art. I-IX). Zie besluit Acta art. 185 sub D. III. 2.a).
- BIJLAGE 9** (bij art. 407, 408)
RAPPORT van de deputaten voor radio- en televisie-uitzending van kerkdiensten.
- BIJLAGE 10** (bij art. 67)
RAPPORT van deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen
- BIJLAGE 11** (bij art. 151, 323)
VERSLAG van deputaten-curatoren van de Theologische Hogeschool over het tijdvak januari 1972 - december 1974
- BIJLAGE 12** (bij art. 20 Acta)
RAPPORT inzake lectoraat en vooropleiding
- BIJLAGE 13** (bij art. 22 Acta)
RAPPORT EN VOORSTELLEN inzake duur en opzet van de studie aan de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Kampen.
- BIJLAGE 14** (bij art. 21 van de Acta)
LIJST VAN WIJZIGINGEN, aan te brengen in het vigerende Reglement van de Theologische Hogeschool.
- BIJLAGE 15** (bij artt. 276, 277 van de Acta)
THEOLOGISCHE HOGESCHOOL van de Gereformeerde Kerken in Nederland
- BIJLAGE 16** (bij art. 323 van de Acta)
BENOEMINGSBRIEF voor een wetenschappelijk medewerker ter assistentie van de hoogleraar in de ecclesiologie.
- BIJLAGE 17** (bij art. 220, 250)
RAPPORT van de deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken, Kampen, 1975.
- BIJLAGE 17b** (bij artt. 220, 250 van de Acta)
AANVULLEND RAPPORT inzake de correspondentie met de buitenlandse kerken
- BIJLAGE 18** (bij art. 248 van de Acta)
BRIEF aan de synode van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika
- BIJLAGE 19** (bij artt. 74, 189 van de Acta)

- BIJLAGE 20** *BRIEF aan de Vrijgemaakte Kerken op Oost-Soemba C.A. (adres Ds. P. P. Goossens)*
(bij art. 55)
- BIJLAGE 21** *RAPPORT van deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid,*
(bij art. 466)
RAPPORT van de deputaten voor de werkwijze van generale synoden aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken, Kampen, 1975.
- BIJLAGE 22** (bij art. 468)
VOORLOPIGE HUISHOUDELIJKE REGELING voor Generale Synoden
- BIJLAGE 23** (bij art. 458)
BRIEF van de generale synode van Kampen 1975 aan de kerkeraad te Maassluis (scriba L. Douw)
- BIJLAGE 24** (bij art. 317)
BRIEF van de generale synode van Kampen 1975 aan Ds. B. Wesseling te Rotterdam-Charlois.

**ACTA VAN DE GENERALE SYNODE VAN
DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND
KAMPEN 1975**

DIENST VAN WOORD EN GEBED AAN DE VOORAVOND VAN DEGENERALE SYNODE

Op maandag 14 april 1975 had de raad van de Gereformeerde Kerk te Kampen de gemeente samengeroepen voor een dienst van Woord en gebed voor de arbeid van de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, die de volgende dag zou aanvangen.

De dienst werd gehouden in de Eudokiakerk, het eigen gebouw van de gemeente te Kampen aan de Wederiklaan 54, en ving aan om 8 uur des avonds. Met de gemeente, waartoe ook de aanwezige docenten van de Theologische Hogeschool behoren, waren samengekomen de afgevaardigden van de kerken naar de generale synode en verscheiden leden van verschillende van deze kerken.

Omdat de praeses van de laatstgehouden generale synode, drs. D. Deddens, in het buitenland was, ging de toenmalige assessor van de generale synode van Hattem 1972/73, ds. J. Kok voor. Hij had tot tekst van de bediening van het Woord gekozen 1 Corinthe 1 : 49a. Zijn prediking vatte hij samen in het thema: Gods genadebetoon aan Zijn kerk noopt tot permanente dank. In zijn uitwerking wees hij erop, dat deze dank zijn grond vindt in de aanvang, de voortgang en de voltooiing van Gods genadebetoon. In nauwe aansluiting aan de prediking deed ds. Kok daarna het gebed om Gods voortgaand genadebetoon voor de arbeid der generale synode, voor de kerken, in haar vertegenwoordigd, en voor de broederschap, met haar verbonden in de wereld, benevens voor de Theologische Hogeschool te Kampen.

**ACTA VAN DE GENERALE SYNODE VAN DE GEREFORMEERDE
KERKEN IN NEDERLAND, SAMENGEKOMEN TE KAMPEN OP DINSDAG
15 APRIL 1975**

Dinsdag 15 april

Artikel 1

Opening

Namens de raad van de gereformeerde kerk te Kampen, die door de generale synode van Hattem 1972/1973 was aangewezen als roepende kerk voor de eerstvolgende generale synode, opent ds. P. Lok de vergadering van de afgevaardigden van de particuliere synoden. Hij laat zingen Ps. 102 : 14, 15, 16, leest Hebrëeën 13: 5-21 en gaat voor in gebed. Daarna spreekt hij het volgende openingswoord:

Eerwaarde en weleerwaarde, zeergeleerde en hooggeleerde broeders!

Namens de raad van de gereformeerde kerk te Kampen, als roepende kerk voor de heden te openen generale synode aangewezen door de laatstgehouden generale synode te Hattem, mag ik u allen hartelijk welkom heten in onze, nog onlangs als 'onvolprezen' gekwalificeerde, Eudokiakerk.

Voor de eerste maal zal dit kerkgebouw een generale synode herbergen.

Niet voor de eerste maal is de gereformeerde kerk te Kampen roepende en ontvangende kerk van een generale synode. In 1951 vergaderde de synode eveneens te Kampen, toen in de Nieuwe Kerk. De verleiding is sterk om op dit ogenblik terug te zien op die periode van bijna een kwart eeuw.

Kampen1951: zeven jaar na de vrijmaking van augustus 1944, en zes jaar na de bevrijding van mei 1945.

Kampen1975: de vrijmaking ligt ruim 30 jaar achter ons, en binnenkort hopen we dankbaar te gedenken, hoe de Here land en natie en kerk bevrijding schonk.

Intussen betekent dit onder meer óók, dat een nieuwe generatie zich meldt en dat de werkers van het eerste uur procentueel achteruitgaan. Van 'Kampen 1951' keren slechts drie afgevaardigden terug in 'Kampen 1975'. Ook in onze generale synoden treedt een generatie binnen, die de vrijmaking niet meer bewust heeft meegemaakt. Dat behoeft inmiddels geen nadeel te betekenen: de gereformeerde kerken blijven de Here dankbaar voor zijn genade, betoond in de vrijmaking der kerken, maar zij staan op de vaste grondslag van het onfeilbaar Woord van God en van de daarop gegronde belijdenis van de kerken. Dat Woord zal het moeten doen.

Dat Woord zal moeten samenbinden. Dat Woord ook overbrugt binnen de kerkgemeenschap de verschillen tussen de generaties. Het miskent niet het bestaan van de verschillen, maar het voorkomt wèl de conflicten tussen de generaties. Uw vergadering zal aandacht hebben te besteden aan belangrijke zaken van onze Theologische Hogeschool. Onder meer vragen de vooropleiding en een vernieuwd studieprogramma uw aandacht. Ook in de Hogeschoolgemeenschap laat zich een vergelijking van Kampen1951 met Kampen1975 niet verdringen. Van het corpus docentium uit 1951 is niemand meer in ons midden). Voor een deel zijn de broeders door onze God, die beschikt over leven en dood, van ons weggenomen; voor een ander deel zijn zij van ons heengegaan. Maar zij allen zijn vervangen door nieuwe krachten.

We blijven met christelijke weemoed onze voorgangers gedenken, overeenkomstig de schriftuurlijke opdracht: houdt uw voorgangers in gedachtenis, die het woord Gods tot u hebben gesproken; let op het einde van hun wandel en volgt hun geloof na. (Hebrëeën 13:7). Bij dat dankbaar en gedenkend achteromzien mag het vandaag niet blijven: er ligt een duidelijke werkopdracht voor de synode van Kampen 1975. U bent hierheen gezonden en gekomen om te werken, en om sámen te werken.

Mensen van verschillende generaties moogt u zijn, maar u staat gezamenlijk in de ene dienst van onze Here Jezus Christus. En in dié dienst mag uw ingespannen arbeid ook ten dienste zijn van de kerken die u hierheen zonden. We zijn hier samengekomen onder ingrijpendere omstandigheden als in 1951. Daarbij denken we aan staatkundige en politieke omstandigheden, ook aan maatschappelijke en economische situaties. We mogen denken aan de ongedachte ontwikkelingen binnen het gereformeerd onderwijs en de gereformeerde pers. Met name denken we aan de geschiedenis van de kerk in deze tussenliggende jaren. Sinds 1951 zijn de gereformeerde kerken door een crisis heengetrokken. En wie peilt het verdriet bij hoevelen? Maar voor één ding zijn en blijven we ook vandaag de Here dankbaar: Hij heeft zijn kerken behouden, beschermd en bewaard bij de goede en hechte grondslag, Gods Woord en onze belijdenis. Als één begeerte onder ons aanwezig mag zijn en metterdaad ook is, dan wel déze begeerte: in deze tijd van ongekende ondermijning van het gezag van de heilige Schrift willen we als gereformeerde kerken ons gewillig en ootmoedig onderwerpen aan dat goddelijke gezag. En in deze tijd van grenzeloze geringschatting van onze oude confessie willen we als gereformeerde kerken in Gods kracht ons geloof blijven belijden met de woorden van deze nooit verouderde confessie. We begeren te mogen blijven bij het geloof dat eenmaal aan de heiligen is overgeleverd. We begeren daarvan niets af te doen en daaraan niets toe te voegen. Deze begeerte zal eens te méér onze harten moeten vervullen, nu we getuigen zijn van een proces van doorgaande Schriftverlating met als gevolg daarvan een voortgaande zedenverwildering in een steeds meer ontkerstend land. Op uw tafel is een verzoek neergelegd, dat de synode zich zal richten tot onze overheid en tot de Staten-Generaal op een tijdstip, dat een dieptepunt nadert in een ontwikkelingsgang van land en volk, nu het ongebooren leven niet langer de door God geboden bescherming ondervindt, en nu de aanslagen op dat ongebooren leven, dat God wil geven, dreigen gelegaliseerd te worden. U zult in uw zittingsperiode de vensters naar de buitenwereld voortdurend open moeten houden. U vergadert in een volkerenwereld, die geplaagd wordt door oorlogsgeweld, terreur, honger, onrecht; een wereld, waarin we op aangrijpende wijze getuigen zijn van de machteloosheid van het ongeloof. Vasthouden aan Gods onfeilbaar Woord en aan de daarop gegronde belijdenis heeft niets te maken met een onvruchtbaar conservatisme. Wél spreekt daaruit onze blijvende dank jegens Christus, die door zijn Pinkstergeest zijn kerken heeft geleid in alle waarheid, met name ook in tijden van wederkeer en reformatie. Juist in die tijden zijn onze belijdenisgeschriften geboren. We erkennen volmondig, dat ook deze geschriften mensenwerk zijn. Maar we weigeren erbij te erkennen, dat ze sléchts mensenwerk zijn, en niet méér dan dat. Zo mag een afvallige christenheid smalend spreken over een oude en verouderde confessie, u wilt in deze belijdenis dankbaar erkennen een concrete vrucht van de Geest van Christus, Het is dié erkenning, die ons voorzichtig maakt als het gaat om zaken als modernisering van de tekst van de confessie. Tegen geen enkele prijs zouden we iets willen verliezen van de schriftuurlijke inhoud van ons belijden. Van onderscheiden kant wordt dan ook bij uw vergadering aangedrongen op integrale handhaving van de inhoud van onze confessie. En dat is en moge blijven ons aller begeren. We schamen ons niet ons geloof in 1975 uit te spreken in volledige overeenstemming met de belijdenis van onze vaders van vier eeuwen geleden en met de oecumenische symbolen van 15 eeuwen geleden. Is Jezus Christus niet gisteren en heden dezelfde en tot in eeuwigheid? (Hebreeën 13 : 8). Gisterende dagen van Nicea en Constantinopel, de dagen van Ursinus en Olevianus, van Guido de Brès en de Dordtse synode. En heden Kampen 1975. Hem willen en blijven we erkennen als de Gever van onze schriftuurlijke belijdenis. Dat willen we ook, als we bedenken moeten, dat we gereformeerde kerken zijn in de tweede helft van de twintigste eeuw. We spreken een andere taal en we schrijven een andere taal dan onze vaders vier eeuwen geleden deden; we hebben te maken met een normale en in zekere zin gezonde evolutie, omdat we een lévend volk zijn met een lévende taal, en temidden van dat volk mogen we een lévende kerk zijn. Uw vergadering zal te maken krijgen met tal van vernieuwingsconcepten. We noemden reeds het vernieuwde en aangepaste studieprogramma voor de opleiding tot de dienst des Woords aan onze Hogeschool. Uit het uitgebreid agendum is te wijzen op de modernisering wat de taal en het taalkleed betreft van de belijdenisgeschriften; op nieuwe formulieren, die in de eredienst gebruikt zouden kunnen worden; op proeven van nieuwe psalmberijming, en op voorstellen inzake de bundel 'Enige Gezangen'; op een proeve van een herziene kerkorde en op voorstellen inzake een nieuwe werkwijze van de generale synoden. Er is sinds de vrijmaking nog geen synodaal agendum... gepresenteerd met zoveel voorstellen e proeven van vernieuwing en modernisering. Zijn dat nu symptomen van een overspannen progressiviteit? Even zovele demonstraties van a-historisch denken? Uitingen van dat a-historisch denken zijn gemakkelijk en in veelvoud aanwijsbaar in kringen die door ongeloof beheerst worden. De tendens om met de historie te breken en om met het historisch gegroeide af te rekenen is duidelijk aanwezig. Leven we niet 'hier en nu', en bouwen we niet aan onze toekomst? Zijn allerlei vernieuwingsvoorstellen bewijzen dat deze wereldse mentaliteit ook in

onze vergaderingen en in ons vergaderwerk infiltreert? Steriel conservatisme is voor Gods kerk even gevaarlijk als een overspannen progressiviteit.

Het conservatisme vlucht uit het heden weg in het oude, omdat het oud is en omdat het nu eenmaal altijd zo geweest is. En het progressivisme vlucht uit het heden weg in het nieuwe omdat het nieuw is, en dáárom fris schijnt te zijn en aannemelijk. Het experiment en het avontuur van het onbekende en nieuwe is voor velen blijkbaar zeer bekoorlijk. 'Want wie niet waagt, niet wint'. In plaats van te vluchten in een onvruchtbaar conservatisme is het schriftuurlijk te conserveren. Conservatisme moet de kerk die lééft uit het geloof vreemd blijven.

Maar tot conserveren zijn we geroepen van Godswege. Zegt Christus zelf niet: houdt vast wat ge hebt? En bewáár het pand dat u toevertrouwd werd. Dat is klare taal. Conserveren is de activiteit van het geloof. Conservatisme verraadt hoegenaamd geen activiteit en stellig niet van het geloof. Progressievoortschrijden is ons aan de andere kant eveneens opgelegd. We hebben hier geen blijvende stad, maar we zóéken de toekomstige (Hebreeën 13 : 14). We blijven de eeuwen door een kerk 'onderweg'. Dat betekent ook dat we Gods tijden willen bijhouden en Gods tempo willen volgen.

De boodschap van het evangelie is een blijvende boodschap en het Woord van God is onveranderlijk, omdat de HERE onveranderlijk is. Maar we zullen wél bedacht moeten zijn op het feit, dat we de boodschap hebben uit te dragen in de wereld van de twintigste eeuw.

De boodschap zélf blijft 'ergernis en dwaasheid', maar we zullen niemand de gelegenheid moeten geven zich van het evangelie af te keren alleen reeds vanwege een taalkleed, dat niet meer past. Al voortschrijdende langs Gods kerkweg bewaren we in 't geloof wat ons werd aangereikt. Psalmberijmingen en gezangen zullen uw aandacht vragen. Uw vergadering zal ten volle verstaan de bijzondere gehechtheid van een zeer groot deel van de u zendende kerken aan de psalmberijming die zo vertrouwd geworden is.

En u verstaat daarom ook zonder meer de vriendelijke en zorgzame waarschuwing, die u manen met wijsheid en voorzichtigheid in dezen te werk te gaan.

Maar tegelijkertijd mag voor uw aandacht staan het woord van de Bijbel: laten wij dan door Hem Gode voortdurend een lofoffer brengen, namelijk de vrucht onzer lippen, die zijn naam belijden (Hebreeën 13 : 15). Dat betekent toch óók onder meer: een voortdurend zoeken naar de beste psalmberijming, waarin Gods lof op het hoogst wordt geprezen. Het gaat om niets minder dan de lofoffers in onze eredienst.

Mannen broeders, u staat niet voor het dilemma: conservatisme óf progressiviteit. Beide verschijnselen zijn onder ons af te wijzen. U staat wél voor de opdracht de goede en gezegende voortgang van het vergaderwerk van Christus in dit land te dienen, en in die voortgang, die progressie, in 't geloof omklemd te houden wat vást ligt en wat eeuwig zéker is. De kerken blijven in deze wereld altijd zoekende kerken. We moeten bereid zijn onszelf te corrigeren, bereid om als het nodig is terwille van Góds eerafstand te nemen van oude en vertrouwde vormen. Bereid ook om de oude en onveranderlijke inhouden nieuwe vormen te verschaffen. En dat bepaald niet terwille van het nieuwe, gedreven door een dolgedraaide vernieuwingsdrift, die eigen is aan een afvallige wereld.

Maar wel terwille van de lof van onze God. Die staat voorop.

Maar dan ook terwille van de kerken, en met name van de jeugd der kerk. En tenslotte ook terwille van hen, die niet met ons vergaderen en toch geroepen moeten worden in een taal, die zij verstaan kunnen.

Ouderen en jongeren ontmoeten elkander in de Kamper synode van 1975. Maar ze mogen beiden dié God kennen, die 'uw jeugd vernieuwt, gelijk eens arends jeugd'.

Uw werkopdracht is omvangrijk. U bepaalt niet zelf uw werkopdracht; dat hebben de kerken gedaan, die u deputeerden. Er wordt op u toegezien: door meelevende kerkleden en door de Here van de kerk. U staat in de uitvoering van deze opdracht niet zonder beloften: wie wijsheid ontbreekt, mag deze begeren van Hem, die ze beloofd heeft en geven wil, eenvoudigweg en zonder verwijt.

Met deze woorden verklaar ik namens de raad van de gereformeerde kerk te Kampen deze generale synode voor geopend.

1) Zie voor correctie artikel 15 van deze Acta.

Artikel 2

Credentie

Ds. P. Lok rapporteert over de credentiebrieven, die door hem en de andere leden van het moderamen van de kerkeraad zijn nagezien.

Blijkens die credentiebrieven werden afgevaardigd

A. door de particuliere synode van Groningen

primi:	ds. O. J. Douma	Groningen
	Dr. W. G. de Vries	Haren
	oud. A. J. Kloeze	Groningen
	oud. L. Kruizinga	Overschild
secundi:	dr. K. Deddens	Groningen
	ds. J. de Feijter	Hoogezand
	oud. H. van der Vuurst	Leek
	oud. J. van der Woude	Groningen
tertii:	ds. A. Jagersma	Groningen
	oud. E. J. Folkersma	Bedum
	oud. R. Venema	Ulrum

B. door de particuliere synode van Friesland

primi:	ds. J. van der Hoeven	Drachten
	ds. W. Pouwelse	Ureterp
	oud. A. Doornbos	Hallum
	oud. H. Kooistra	Nijega
secundi:	ds. D. Noort	Buitenpost
	ds. J. Poutsma	Nijega
	oud. S. Huisman	Leeuwarden
	oud. R. van der Wal	Blija
tertii:	ds. P. F. Lameris	Blija
	ds. C. J. de Ruijter	Sneek
	oud. F. J. Bijzet	Dokkum
	oud. H. Veenstra	Koudum
quarti:	oud. T. S. Havinga	Buitenpost
	oud. H. Smids	Opende

C. door de particuliere synode van Drenthe

primi:	ds. H. J. Nijenhuis	Assen
	ds. A.G. Versteeg	Stadskanaal
	oud. J. B. van Wieringen	Assen
	oud. K. Wolters	Zuidlaren
secundi:	ds. H. J. Begemann	Assen
	ds. H. J. Boiten	Zuidwolde (Dr.)
	oud. A. Gort	Hoogeveen
	oud. J. van der Molen	Meppel

terti: ds. K. Folkersma Musselkanaal
ds. H. Mostert Hoogeveen
oud. T. Gernaat Meeden
oud. M. Janssen H.zn Assen

quarti: oud. A. Mulder Kerkenveld
oud. J. Mulder Laaghalen

D. door de particuliere synode van Overijssel

primi: dr. R. H. Bremmer Enschede
ds. P. Lok Kampen
oud. E. Bosma Rutten
oud. ds. T. H. Meedendorp Nijverdal

secundi: ds. L. Douw Enschede
ds. J. M. Goedhart Zwolle
oud. S. Anholts Heemse
oud. C. van den Berg Enschede

terti: ds. J. van Dijk Ommen
ds. E. Koop Emmeloord
oud. J. Breman Nieuwleusen
oud. P. Wolters Zwolle

E. door de particuliere synode van Gelderland

primi: ds. J. Bomhof Harderwijk
ds. T. J. Keegstra Arnhem
oud. T. van Neutegem Ede
oud. E. C. Rots Aalten

secundi: ds. A. P. van Dijk Tiel
ds. C. van der Jagt Doetinchem
oud. R. Dijkema Heerde
oud. H. C. van Veen Harderwijk

terti: ds. M. Brandes Ermelo
ds. R. Hoogsteen Apeldoorn
oud. J. F. Munneke Ermelo
oud. H. E. van der Kriekc Arnhem

quarti: oud. J. Bremer Harderwijk
oud. R. Douma Ede

F. door de particuliere synode van Utrecht

primi: ds. R. Houwen Utrecht
ds. K. J. Kapteyn Spakenburg
oud. W. P. Balkenende Spakenburg
oud. H. Versteeve Bunnik

secundi: ds. J. F. Heij Amersfoort
ds. Joh. Strating Bunschoten
oud. W. Hartog Spakenburg
oud. W. J. Sies Bilthoven

G. door de particuliere synode van Noord-Holland

primi:	ds. J. C. Post ds. H. J. de Vries oud. J. Beeuwkes oud. H. de Jong	Den Helder Amsterdam Zaandam Zuid-Scharwoude
secundi:	ds. C. J. Breen ds. M. H. Sliggers oud. D. Dreschler oud. H. Klok	Amsterdam Alkmaar Zwanenburg Ijmuiden
tertii:	ds. J. Klamer ds. A. Kuiper oud. H. Aardappel oud. L. J. van der Ploeg	Zaandam Amstelveen Barsingerhorn Amstelveen
quarti:	oud. P. Ferweda oud. E. van Wijk	Haarlem Beverwijk

H. door de particuliere synode van Zuid-Holland

primi:	ds. T. Dekker ds. J. Meilof oud. J. A. Burger oud. C. Dorland	Capelle a.d. IJssel Zwijndrecht Leiden Rotterdam
secundi:	ds. A. Geelhoed ds. B. Grätz oud. J. de Jong oud. G. Terpstra	's-Gravenhage Delft 's-Gravenhage Leiden
tertii:	ds. W. de Graaff ds. W. Wierenga oud. A. de Graaf oud. J. C. de Jong	Giessendam Berkel (Z.H.) Voorschoten NieuwLekkerland

I. door de particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg

primi:	ds. M. Nap ds. P. Schelling br. J. A. Roose br. A. A. Schiebaan	Eindhoven Middelburg Hoek Eindhoven
secundi:	ds. E. Hoogendoorn ds. R. T. Urban oud. J. C. Verhoef	Zevenbergen Goes Hoek
tertii:	ds. J. Kruidhof ds. E. Woudt oud. J. Koen	Hoek Vrouwenpolder Bergen op Zoom
quarti:	oud. P. Roose oud. J. van der Weele	Hoek Brouwershaven

Presentie

br. I. Kruizinga t

Over de presentie deelt ds. P. Lok eerst mee, dat br. I. Kruizinga, die door de particuliere synode van Groningen als één van haar primi afgevaardigden was aangewezen, op zaterdag 12 april is overleden. De Here heeft deze ouderling van de kerk te Overschild vóór de arbeid van deze synode begint, van zijn dienst hier ontheven om bij zijn Hoofd Christus te zijn. Onze God trooste zr. Kruizinga en haar kinderen en sterke hen in deze dagen naar zijn beloften.

Op deze vergadering heeft zijn secundus oud. J. van der Woude zijn plaats ingenomen.

Voorts werd gerapporteerd, dat ds. J. C. Post wegens ziekte vervangen is door zijn secundusafgevaardigde voor Noord-Holland ds. C. J. Breen.

Verder zijn de primi afgevaardigden door de onderscheiden particuliere synoden aangewezen, allen aanwezig.

Oud-ouderlingen afgevaardigd.

Maar de door de particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg aangewezen primi afgevaardigden de brs. J. A. Roose en A. A. Schiebaan hebben hun plaatsen in deze constituerende vergadering te midden van de afgevaardigden nog niet ingenomen, in afwachting van een nadere beslissing in verband met de afwijking van art. 50 K.O. in hun afvaardiging, omdat ze geen ouderlingen zijn. Hun particuliere synode heeft bij haar credentiebrieven een begeleidend schrijven gevoegd, waarin ze uitvoerig verantwoording doet.

Dit wordt voorgelezen.

Deze synode schrijft daarin o.m. "De synode is zich er terdege van bewust geweest, dat ze van de kerkelijke regel is afgeweken door in plaats van ambtsdragers ook gewone leden van de kerk, in dit geval oud-ambtsdragers, naar Uw vergadering af te vaardigen.

Dat zij desondanks dit besluit toch heeft genomen is niet voortgekomen uit veronachtzaming van art. 50 K.O., maar uit het feit, dat zij in de huidige omstandigheid niet bij machte was aan de letter van genoemd artikel te voldoen, daar geen der ouderlingen uit het particulier ressort kon worden benoemd tot primusafgevaardigde naar de generale synode".

De particuliere synode toont dan breedvoerig aan, hoe ze het uiterste aan ijver en nauwgezetheid heeft betracht om tot volledige onderhouding van de kerkorde in dezen te komen. Wel zijn tot secundi en tertii van deze broeders ouderlingen aangewezen, maar die kunnen maar in en voor een zeer beperkte tijd vervangen.

De brief eindigt met het volgende verzoek:

"Gelet op het bovenstaande legt de part. synode met vrijmoedigheid U de betreffende afvaardiging voor in de hoop dat Uw vergadering geen onoverkomelijke bezwaren zal hebben tegen het zitting nemen van de oud-ambtsdragers, die de particuliere synode, daartoe door de nood gedrongen, tot Uw synode heeft afgevaardigd."

Na een korte discussie blijkt er ter vergadering geen bezwaar te bestaan de brs. J. A. Roose en A. A. Schiebaan als wettige afgevaardigden met keurstem te aanvaarden, omdat hun recht daartoe niet op hun ambt maar op hun afvaardiging rust en de nood, die tot hun aanwijzing drong, voldoende is aangetoond.

De broeders nemen thans hun plaatsen in in de vergadering, die daarmee voltallig is.

Adviseurs

Daartoe overeenkomstig generaal synodale besluiten uitgenodigd door de roepende kerk zijn als adviseurs

aanwezig de hoogleraren prof. dr. J. van Bruggen,
prof. Dr. L. Doekes,
prof. Dr. J. Douma,
prof. J. Kamphuis,
prof. drs. H.J. Schilder en
prof. Dr. C. Trimp.

Artikel 3

Moderamen

Door schriftelijke stemming kiezen de afgevaardigden

ds. P. Lok als praeses,
ds. O. J. Douma als assessor,
ds. H. J. de Vries als eerste scriba,
ds. R. Houwen als tweede scriba.

Artikel 4

Constituering

Nadat ds. P. Lok namens de roepende kerk overeenkomstig art. 45 K.O. de Acta van de voorgaande generale synode van Hattem 1972/1973 ter beschikking heeft gesteld, verklaart hij de vier en dertigste generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland sinds 1892 voor geconstitueerd. Hij beëindigt daarmee zijn dienst ter vergadering als praeses van de roepende kerk om zijn ambt als praeses van de synode te gaan waarnemen.

Artikel 5

De praeses betuigt namens de leden van het moderamen dank aan de vergadering voor het in hen gestelde vertrouwen: Wij willen voor de uitoefening van onze dienst als synode samen ons vertrouwen stellen op Hem Die ons roept door middel van Zijn kerken; Hij gaf ook beloften voor het vervullen van die opdracht. Daarbij is niet de duur van deze synode 't belangrijkste maar dat het werk goed gedaan wordt in eensgezinde samenwerking op de grondslag van het in de belijdenis der kerken beleden geloof.

De praeses spreekt een woord van dank aan ds. J. Kok dat hij als assessor van de vorige synode bij verhindering van de toenmalige praeses drs. D. Deddens de bidstond voor deze synode heeft willen leiden.

Ook dankt hij de roepende kerk, met name haar eerste scriba br. J. Kuipers, die door ziekte verhinderd is, voor het omvangrijke werk ter voorbereiding van de synode verricht.

Hij heet de hoogeraren als adviseurs van de synode welkom, bijzonder prof. J. Kamphuis, die zojuist uit Korea, waar hij op uitnodiging van het Seminarie van Pusan gastcolleges heeft gegeven, is teruggekeerd.

De assessor betuigt ds. P. Lok de dank van de vergadering voor zijn arbeid ter voorbereiding van de synode en voor de wijze, waarop hij die geopend heeft.

Artikel 6

Belijdenis en belofte

Vervolgens verzoekt de praeses de leden van de synode en haar adviseurs door op te staan instemming te betuigen met het in de Drie Formulieren van Enigheid beleden geloof en uiting te geven aan de belofte het werk in onderworpenheid aan Gods Woord en in gebondenheid aan de belijdenis der kerk te zullen verrichten. Aan dit verzoek wordt door allen voldaan.

Artikel 7

Hierop wordt de vergadering geschorst om het moderamen gelegenheid te geven voor beraad.

Artikel 8

Omstreeks twee uur 's middags wordt de vergadering voortgezet.

De praeses laat zingen Psalm 102 : 7 en houdt appèl voor de presentie, die gelijk blijkt aan die van de morgenvergadering¹

Artikel 9

Nieuwsmedia

De synode heeft verzoeken ontvangen van de redacties van het Nederlands Dagblad, het Reformatorisch Dagblad, het Kamper Nieuwsblad en het Trouw-Kwartet Nieuwsmedia om toegelaten te worden tot haar openbare vergaderingen voor het maken van persverslagen.

---

¹ Voor de presentie ter plenaire zittingen van de synode van haar leden en adviseurs zie bij deze Acta opgenomen bijlage I. In de artikelen van deze acta wordt dit in de regel niet , meer vermeld.

Drs. N. Scheps verzoekt hetzelfde voor Kerknieuws en voor andere nieuwsmedia (A.N.P., N.O.S. enz.). De afdeling radioactiviteiten van de Stichting Evangelische Omroep verzoekt toestemming van tijd tot tijd zittingen te mogen bijwonen "teneinde in de E.O. rubriek Klankbord van uw activiteiten verslag te kunnen doen".

De synode besluit aan deze verzoeken te voldoen op de volgende voorwaarden:

1. de verslaggevers blijven zelf verantwoordelijk voor hun verslagen;
2. de verslaggevers verplichten zich onjuistheden in de verslagen in hetzelfde medium, waarin de verslagen voorkwamen te rectificeren in de door het moderamen gestelde vorm;
3. de synode behoudt zich het recht voor publicatie van bepaalde zaken te verbieden;
4. het moderamen ontvangt bewijsnummers in viervoud van de gepubliceerde verslagen aanstonds na de verschijning van de bladen.

Deze voorwaarden worden door de journalisten voorzover aanwezig aanvaard en verder wordt die aanvaarding schriftelijk bevestigd.

De praeses heet de journalisten welkom en spreekt de verwachting uit van een goede samenwerking.

Artikel 10

Vergadertijden

De synode besluit de vergadertijden te stellen op 9.12.30 uur; 14.17.30 uur en 19.22 uur. Daarbij zal er naar gestreefd worden om niet meer dan tweederde van de dag plenair te vergaderen en in dat geval éénderde commissoriaal. Het werk vangt aan op dinsdag om 10.30 uur en eindigt op vrijdag om 17 uur.

Als sluitingstermijn voor het nog toezenden van stukken aan de synode wordt gesteld vrijdag 18 april 's middags 12 uur.

Artikel 11

Voorrang werkwijze synode

De praeses legt namens het moderamen aan de synode voor:

- a. Deputaten voor voorbereiding van deze synode hebben in opdracht van de vorige synode een rapport voor de werkwijze van de synoden ter tafel gelegd en tevoren aan de kerken toegezonden, van welke onderscheiden reacties zijn binnengekomen. Bezinning hierop is praealabel ook voor de werkwijze van deze synode.

Voorgesteld wordt daarom deze zaak toe te vertrouwen aan het moderamen om rapport en eventuele voorstellen nog deze week gereed te maken en toe te zenden.

De synode besluit hiertoe, nadat ze eerst heeft uitgesproken enige tijd van deze middag te bestemmen voor vrije gedachtenwisseling en suggesties om mee te geven aan het moderamen als commissie ad hoc.

Voorrangzaken Theol. Hogeschool.

- b. Deputatencuratoren hebben verzocht de grootst mogelijke voorrang te willen geven aan de behandeling van hun rapporten en voorstellen "inzake lectoraat en vooropleiding" en "inzake duur en opzet van de studie aan de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Kampen". Voorgesteld wordt hieraan te voldoen door meteen een commissie ad hoc te benoemen met opdracht deze week nog zo mogelijk hierover rapport en adviezen gereed te maken en toe te zenden aan de leden. Dan kunnen deze zaken aanstonds in de komende week in behandeling worden genomen.

De synode besluit aldus en in de commissie worden benoemd: ds. J. H. van der Hoeven als samenroeper, dr. R. H. Bremmer, ds. T. Dekker, oud. A. J. Kloeze en oud. J. B. van Wieringen.

Artikel 12

Brieven Korea

De praeses deelt mee, dat prof. J. Kamphuis twee brieven heeft meegekregen uit Korea, één van de zusterkerken en één van het studentencorps van het Seminarie in Pusan, met het verzoek de eerste brief voor de synode te willen toelichten.

Daarom leest de praeses eerst de brief van het studentencorps aan het Koreaans Theologisch Seminarie te

Pusan (gesteld in het koreans en in het engels) al vertalend voor.

Ze verzekeren dat ze God oprecht bidden, dat Hij Zijn rijke zegeningen wil geven aan de gemeenschap van onze kerken om een bruggehoofd en voorhoede te mogen zijn in de strijd voor de ware belijdenis van het evangelie tegen de vloedgolf van de vrijzinnigheid.

Ze betuigen hun hartelijke dank voor de bijdrage van onze kerken voor de nieuwbouw van hun Seminarie en voor de colleges van prof. J. Kamphuis.

Ze hopen van harte dat wij met hen tezamen ons één van geest inzetten voor de bewaring van de ware leer en de prediking van het evangelie in Europa, Azië en heel de wereld.

Met dankbare belangstelling wordt van deze brief kennis genomen.

Vervolgens leest prof. J. Kamphuis de brief namens de Koreaanse Presbyteriaanse Kerken, geschreven door de voorzitter en de secretaris van het curatorium van het Seminarie aan de generale synode te Kampen.

Ook zij verzekeren ons van hun vurige gebeden, dat de genade van de Here Jezus Christus met onze synode en met al de met hen in broederschap verbonden gereformeerde kerken in Nederland mag zijn.

Ze betuigen voorts dat ze zeer dankbaar zijn voor de bijzondere lezingen, die prof. J. Kamphuis aan hun Seminarie hield en de preken, waarmee hij de gemeenten door heel het land mocht versterken in het geloof.

Voorts delen ze mee, dat het nieuwe gebouw van het Seminarie in mei naar ze hopen voltooid zal worden, eerder dan was verwacht.

Maar wel hebben ze extra kosten van f 300.000, moeten maken.

Bovendien verkeren ze in de noodzaak om een nieuw gebouw voor huisvesting van de studenten te zetten, dat nog eens f 500.000, moet kosten.

Daarvoor vragen ze onze hulp op korte termijn.

Prof. J. Kamphuis zegt vervolgens in zijn toelichting, dat hij een bespreking heeft gehad met de bouwcommissie van curatoren, waarbij ook de rector prof. Oh, dr. S. D. Han en prof. dr. S. F. G. Huh als tolk tegenwoordig waren.

Hij heeft vooropgesteld, dat hij geen enkel kerkelijk mandaat in deze had en alleen de bezorger van hun brief ter synode kon zijn.

Met veel liefde voor de broeders en kerken in Korea, die hij mocht dienen en persoonlijk leren kennen, wil hij deze brief toelichten.

De hogere kosten zijn vooral ontstaan door de sterke prijsstijgingen en de nieuwe eisen, die de overheid tijdens de bouw ging stellen.

Hij is onder de indruk van de offers, die deze kerken zich willen getroosten om die f 300.000, extra op te brengen.

't Zijn nog arme kerken wier leden voor éénderde bestaan uit mannen en voor tweederde uit vrouwen, die voor een deel gehuwd zijn met mannen, die heiden bleven, toen ze zelf tot geloot kwamen.

De huizen van deze mensen zijn bovendien zo klein, dat ze onmogelijk een vertrekje beschikbaar kunnen stellen voor studenten.

Nu het oude „dormitory" erbarmelijk vervallen en onbewoonbaar is, en de overheid het oude seminariegebouw heeft afgekeurd voor dit doel, moet er wel een nieuw gebouw komen voor de huisvesting van studenten, die uit alle oorden van dit wijde land komen. In de huidige situatie verstrekken de banken geen lening hiervoor. Vandaar hun smeekbede tot ons om hulp. De praeses dankt prof. J. Kamphuis voor zijn lezing en toelichting van de brief. We zijn dankbaar voor de in de brief betoonde broederschap in het geloof en de verzekering van hun gebeden voor onze kerken. Die willen ook wij voor hen doen blijven opgaan, temeer nu we hun situatie almeer door dit persoonlijk verkeer leren kennen. De brief met het daarin gedane verzoek wordt aangehouden.

Artikel 13

Ongeveer een uur lang wordt nog de onder artikel 11 sub a bedoelde vrije bespreking over de werkwijze van de synode gehouden. Daarna wordt besloten op dinsdag 22 april weer plenair samen te komen om eerst de in artikel 11 sub b genoemde voorrangszaken van de Hogeschool te behandelen en daarna die over de werkwijze van de synoden.

Artikel 14

De assessor verzorgt de sluiting van deze zitting. Hij verzoekt te zingen Ps. 90 : 9 en gaat dan voor in dankgebed.

Dinsdag 22 april

Artikel 15

De praeses laat zingen ps. 119 : 53 en 65, leest Psalm 119 : 129-136 en draagt in zijn gebed bijzonder de Hogeschool der kerken aan de Vader der geesten op. Hij heet met name welkom ds. F. de Vries, ds. D. Deddens en ds. W. Vreugdenhil, als het moderamen van het college van deputatencuratoren en prof. ds. J. P. Lettinga en ds. J. A. Meijer, allen uitgenodigd in verband met de te behandelen zaken van de Theologische Hogeschool.

De praeses herinnert eraan, dat op een later tijdstip op deze synode ook aan de orde komt de ontslagaanvraag van ds. D. K. Wielenga J. D. zn., die als zendingslector sinds 1946 docent is aan de Hogeschool. Daarmee corrigeert hij met verontschuldiging aan lector Wielenga de opmerking in het openingswoord van deze synode, dat geen van de docenten van de Hogeschool uit de tijd van de generale synode van Kampen 1951 meer in ons midden is.

Artikel 16

Bij het appèlnominaal zijn ds. J. C. Post als primusafgevaardigde van Noord Holland en ds. J. de Feijter als secundus van dr. W. G. de Vries voor 't eerst ter synode. Zij betuigen instemming met de belijdenis en de belofte, zoals onder artikel 6 omschreven.

Artikel 17

Alle hoogleraren, die als adviseurs de synode dienen, zijn aanwezig. Ingekomen is een schriftelijke bevestiging van de hoogleraren dr. L. Doekes en ds. H. J. Schilder van hun bereidheid om de synode met hun adviezen te dienen.

Artikel 18

De synode besluit te voldoen aan de verzoeken van ds. H. Bouma te Assen en ds. Joh. Francke te Emmen om de werkrapporten van de synode te mogen ontvangen voor hun archief.

Artikel 19

Thans stelt de praeses aan de orde het rapport en de conceptbesluiten "inzake Lectoraat en Vooropleiding" van deputatencuratoren. Ds. T. Dekker leest met het oog op de aanwezigheid van de genodigden sub art. 15 genoemd, het rapport van de commissie ad hoc voor. Deze adviseert zonder meer de conceptbesluiten te aanvaarden. Na een vrij brede bespreking, die in de middagvergadering wordt voortgezet, aanvaardt de synode met algemene stemmen de voorstellen van deputatencuratoren.

Artikel 20

De besluiten van de synode inzake lectoraat en vooropleiding aan de Theologische Hogeschool luiden;

Besluiten inzake lectoraat en vooropleiding

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van een brief van deputatencuratoren van de Theologische Hogeschool te Kampen d.d. 1 februari 1975 betreffende het lectoraat voor de klassieke talen en de vooropleiding.

A.

I Zij overweegt:

1. dat als gevolg van veranderingen bij het V.W.O. aan het onderwijs in de klassieke talen tijdens de propaedeuse meer tijd en aandacht besteed dient te worden dan voorheen voldoende werd geacht;

2. dat het met het oog op het belang van de theologische studie alleszins gewenst is, dat de lector voor de klassieke talen in het kader van de doctorale studie aan de hoogleraar in de nieuwtestamentische vakken assistentie verleent door het verzorgen van colleges hellenistisch Grieks;
3. dat de generale synode van Hooγεveen 1969/70 de functie van een gewoon lector omschreef als een lector die in volledige dienst van de Theologische Hogeschool staat (Acta, art. 317);
4. dat het toevertrouwen van de verantwoordelijkheid voor de vooropleiding aan de gewone lector voor de klassieke talen (Acta generale synode van Hattem 1972/73, art. 25) zoveel van diens tijd en aandacht in beslag nam dat de volledige dienst als lector niet tot zijn recht kon komen.

II *Zij besluit:*

1. de taakomschrijving, die de generale synode van Hattem 1972/73 voor de lector voor de klassieke talen vaststelde, aldus te wijzigen: voor het geven van onderwijs in het nieuwtestamentisch Grieks, het hellenistisch en het oudchristelijk Grieks alsmede het oudchristelijk Latijn;
2. de lector voor de klassieke talen te ontheffen van de verantwoordelijkheid voor het onderwijs in de tweejarige vooropleiding klassieke talen, met dien verstande dat hij de thans lopende tweejarige cursus vervolgt totdat deze in 1976 beëindigd zal zijn.

B.

I *Zij overweegt:*

1. dat als gevolg van de veranderingen bij het V.W.O. naast de bestaande tweejarige vooropleiding klassieke talen twee éénjarige opleidingen zouden moeten worden ingevoerd;
2. dat ten gevolge van de omstandigheid dat op onderwijsgebied voortdurend veranderingen optreden, ten aanzien van de behoeften aan en de omvang van aanvullende opleidingen thans weinig met zekerheid voor de toekomst kan worden vastgesteld;
3. dat aanvullende opleidingen strikt genomen niet behoren tot de doelstelling van de Theologische Hogeschool, nl. de wetenschappelijke opleiding tot de dienst des Woords;
4. dat met name het belang van een gunstige personeelsbezetting ten dienste van het theologische onderwijs er tegen pleit thans over te gaan tot benoeming van een of meer docenten voor aanvullende opleidingen;
5. dat bovendien het resultaat van de vooropleiding klassieke talen in vergelijking met hetgeen daaraan ten koste moet worden gelegd, teleurstellend is vanwege haar noodzakelijk selectieve werking.

II *Zij besluit:*

1. niet over te gaan tot benoeming van één of meer docenten voor aanvullende opleidingen;
2. met ingang van 1 september 1975 de cursus tweejarige vooropleiding klassieke talen op te heffen.

C.

I *Zij overweegt:*

1. dat in overeenstemming met art. 13 van het Reglement van de Theologische Hogeschool studenten, die zich laten inschrijven zonder een voldoende vooropleiding, ten genoegen van de senaat alsnog dienen aan te tonen, dat zij de ontbrekende kennis hebben aangevuld;
2. dat het blijven bieden van gelegenheid tot het afleggen van één of meer prototamina de mogelijkheid openhoudt erop toe te zien dat de door de studenten te kiezen aanvullende opleidingen gericht zijn op aansluiting aan het onderwijs in de propaedeuse en de daarop volgende studie;
3. dat het zowel voor de Hogeschool als voor de betrokken studenten van belang is, dat laatstgenoemden bij de keuze van een aanvullende opleiding en tijdens hun studie geholpen worden door deskundig advies en toezicht vanuit de kring van de Theologische Hogeschool.

II Zij besluit:

1. aan studenten zonder voldoende vooropleiding gelegenheid te blijven bieden voor het afleggen van een protentamen;
2. de lector voor de klassieke talen de verantwoordelijkheid toe te vertrouwen voor het geven van adviezen aan en het houden van toezicht op de vorderingen van studenten, die na hun inschrijving een aanvullende opleiding dienen te volgen.

Artikel 21

Duur en opzet van studie Hogeschool

Vervolgens wordt in bespreking gegeven het door deputatencuratoren ingediende rapport en de daarbij behorende voorstellen "inzake de duur en opzet van de studie aan de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Kampen".

Het eerste deel van het in art. 19 dezer acta genoemde rapport van ds. T. Dekker gaat hierover. De commissie adviseert de voorstellen inzake duur en opzet van de studie te aanvaarden met dit amendement dat het slot van A. en B. aldus wordt gewijzigd:

Wijziging statuut en reglementen

"aan curatoren op te dragen een voorstel tot wijziging van Statuut en Reglementen der Hogeschool in dezen zin voor te bereiden voor de thans zittende synode en, indien dat niet mogelijk blijkt, voor de volgende synode".

Het gaat hier om wijzigingen die door de besluiten van voorgaande synoden en van deze synode thans nodig zijn geworden.

Tijdens de discussie wordt door ds. F. de Vries als president namens curatoren sprekend en door prof. drs. J. P. Lettinga, als lid van de commissie voor statuut en reglementen, aangetoond, dat het nog niet mogelijk is om gezien het feit dat het ontwerp voor de wet op de herstructurering van het wetenschappelijk onderwijs nog in de Staten Generaal behandeld moet worden het statuut en de daarbij behorende uitvoerende bepalingen in de reglementen in te dienen.

Wel beloven deputaten diligent te zijn en zal de commissie een lijst van de noodzakelijk geworden wijzigingen aan deze synode overleggen, terwijl intussen uiteraard de besluiten van de generale synoden prevaleren boven daardoor verouderde bepalingen. Daarop trekt de commissie haar reeds tijdens de discussie gewijzigde amendement in.

De synode neemt nu met algemene stemmen de voorstellen van deputatencuratoren aan.

Artikel 22

Besluit duur en opzet studie Hogeschool

De besluiten van de synode inzake de duur en opzet van de studie aan de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Kampen luiden:

A.

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

het rapport van deputatencuratoren der Theologische Hogeschool inzake duur en opzet van de studie aan deze Hogeschool.

Zij overweegt

dat een gedegen voorbereiding op het ambt van dienaar des Woords in het belang van de kerken is.

Zij is van oordeel

dat curatoren in hun rapport hebben aangetoond dat deze voorbereiding gediend is met de invoering van een vijfde cursusjaar, waardoor invoering van een semestersysteem mogelijk wordt.

Zij besluit

de cursusduur van de opleiding aan de Theologische Hogeschool met ingang van 1 september 1975 te stellen op vijf jaren, en curatoren op te dragen een voorstel tot wijziging van Statuut en Reglementen der

Hogeschool in deze zin voor te bereiden voor de volgende synode.

B.

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van het rapport van deputatencuratoren der Theologische Hogeschool inzake duur en opzet van de studie aan deze Hogeschool.

Zij overweegt

dat inzake de benaming van examina kan aangesloten worden bij algemeen gangbare benamingen, wanneer er garanties zijn dat met dergelijke benamingen geen onaanvaardbare structuren of inhouden het onderwijs binnendringen.

Zij is van oordeel

dat curatoren in hun rapport hebben aangetoond dat aanpassing van de examenbenaming in de zeer nabije toekomst gewenst moet worden geacht.

Zij besluit

curatoren de vrijheid te geven om wanneer het examen, waarmee de opleiding voor dienaren des Woords wordt afgesloten, naar aard en inhoud als 'doctoraal examen' dient te worden aangeduid, een dergelijke benaming in te voeren.

Zij besluit voorts

curatoren op te dragen er op toe te zien, dat bij een dergelijke verandering garanties aanwezig zijn voor het veilig stellen van specialisatie, die vereist is voor het schrijven van een proefschrift en die momenteel als 'doctoraalstudie' wordt aangeduid, terwijl zij straks als 'promotiestudie' zal moeten terugkeren.

Zij besluit tenslotte

curatoren op te dragen een voorstel tot wijziging van Statuut en Reglementen der Hogeschool in deze zin voor te bereiden voor de volgende synode.

C.

De generale synode van Kampen 1975 overweegt

dat het sub B beslotene er in de nabije toekomst toe kan leiden, dat aan de Theologische Hogeschool der kerken studenten gereed komen, die geen kandidaatsexamen aflegden, maar wel een doctoraal examen volgens nieuwe opzet.

Zij is van oordeel

dat bij deze verandering van de examenaanduiding in geen enkel opzicht een andere of mindere opleiding van de gereedgekomen kandidaat heeft plaatsgevonden.

Zij besluit

dat in plaats van het "Bewijs van met goeden uitslag afgelegd kandidaatsexamen bij de Theologische Hogeschool", genoemd in de synodale bepalingen voor het praeparatoir examen, ook een bewijs van met goed gevolg afgelegd doctoraal examen bij de Theologische Hogeschool kan worden overlegd door hen die zich presenteren voor een praeparatoir examen.

Artikel 23

De praeses spreekt dankbaarheid uit voor het eensgezind nemen van deze belangrijke besluiten voor de betere programmering en verdieping van de studie aan de Theologische Hogeschool. De Here geve daarover Zijn zegen voor de dienst aan Zijn kerken.

De presidentcurator spreekt namens medecuratoren zijn dank uit aan de synode dat zij zo snel en eensgezind deze belangrijke besluiten heeft genomen, en aan de Senaat der Hogeschool voor alle advies en hulp bij de voorbereiding ervan ontvangen. Hierop verlaten het moderamen van deputatencuratoren evenals prof. drs. J. P. Lettinga en drs. J. A. Meijer de vergadering.

Artikel 24

De praeses stelt voor, dat de lijst van ingekomen stukken, zoals die door de scriba thans aan de leden is uitgereikt, zal gelden en al de vorige lijsten doet vervallen.

Vaststelling agendum.

De synode gaat hiermee accoord en stelt haar agendum aldus vast:

1. Opening namens de roepende kerk.
2. Onderzoek en rapport van de credentiebrieven en presentie.
3. Verkiezing van het moderamen.
4. Constituering van de vergadering.
5. Betuiging van instemming met de aangenomen belijdenis der kerken.
6. Vaststelling van het agendum van de synode.
7. Behandeling van de ingekomen stukken en rapporten.
8. Benoemingen.
9. Aanwijzing van de roepende kerk voor, alsmede tijd en plaats van de volgende synode.
10. Vaststelling van de Acta.
11. Censuur naar art. 43 K.O.
12. Rondvraag.
13. Sluiting.

De onder 7 bedoelde lijst van stukken zal eventueel met later aanvaarde aanvullingen worden opgenomen als bijlage 2 bij de Acta van deze synode.

Artikel 25

werkwijze synode

De praeses geeft in bespreking het rapport van het moderamen over de werkwijze van de synode, in verband met het rapport van de deputaten en het daaraan gehechte voorstel "Regelingen voor de generale synode" en de reacties daarop uit de kerken (zie art. 11 sub a van deze Acta).

- a. De synode besluit dit rapport van deputaten en hun voorstel van "Regelingen voor de generale synode" in handen te geven van een commissie, die daarbij ook verwerkend de tijdens deze synode opgedane ervaringen, tegen het einde van de werkzaamheden daarover zal rapporteren en voorstellen doen, opdat de synode dan beslist.
- b. Intussen zal deze synode gaan werken op de wijze als in het laatste deel van het rapport van het moderamen voorgesteld; daarvoor heeft het moderamen ook reeds de voorbereidende arbeid gedaan. Dienovereenkomstig wordt besloten meteen de vijf voorzitters te benoemen van de commissies, die gevormd zullen worden ter voorbereiding van de behandeling van zaken ter synode. Benoemd worden tot voorzitter van commissie I ds. J. H. van der Hoeven; van commissie II dr. R. H. Bremmer; van commissie III ds. H. J. Nijenhuis; van commissie IV ds. T. J. Keegstra en van commissie V dr. W. G. de Vries. Met deze voorzitters zal het moderamen nu eerst overleg plegen over zijn plannen inzake de verdere samenstelling van de commissies, de aan elke commissie toe te vertrouwen zaken van het agendum en het tijdschema voor de behandeling ervan.

Artikel 26

Om gelegenheid tot dit overleg te geven besluit de synode de volgende morgen pas om 10.30 uur weer plenair samen te komen. Ds. J. de Feijter gaat voor in dankgebed, nadat op zijn verzoek gezongen is Psalm 2 : 7.

Woensdag 23 april

Artikel 27

De praeses opent de plenaire zitting, laat zingen Psalm 108 : 1, 2, leest Joh. 3 : 25-30 en gaat voor in

gebed.

Artikel 28

Zegenwensen uit buitenland

Hij doet voorlezing van enkele brieven en zegewensen uit het buitenland:

- a. Deputaten voor de correspondentie met buitenlandse kerken van "The Canadian Reformed Churches", delen in opdracht van de generale synode van Toronto 1974 mede, dat ze, met dank voor de ontvangen uitnodiging, als afgevaardigde naar de generale synode van Kampen 1975 hebben benoemd prof. dr. J.Faber, die eind mei of begin juni hoopt te komen.
Intussen willen deputaten "niet nalaten namens de Kerken die ze vertegenwoordigen des Heren zegen toe te wensen voor al Uw arbeid. Geve de Here, dat U in enigheid des geloofs Uw werk met blijdschap moogt doen tot eer van Hem, tot heil van Zijn kerken in Nederland en daarbuiten"
- b. Deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken van "Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid Afrika" schrijven: "Het verband van Die Vrye Gereformeerde Kerke in SuidAfrika bidt afgevaardigden toe, dat zij dat zij ter behandeling en eventuele afhandeling van de vele en belangrijke zaken, die ter tafel komen de onmisbare leiding en kracht van Gods Geest mogen ontvangen, opdat belijdenis en K.O. besluiten genomen in onderworpenheid aan Schrift, belijdenis en K.O. besluitengenomen worden, die strekken tot eer van God, tot heil van de Gereformeerde Kerken in Nederland en tot continuering van de band met de zusterkerken in het buitenland".
- c. "Die Vrye Gereformeerde Kerk van Johannesburg/Witwatersrand" (scriba J. J. Arnold), bidt de vergadering bij de behandeling van de zaken die op haar agendum voorkomen alle wijsheid toe van de Koning der Kerk.
- d. Het betreffende deputaatschap van "The Christian Reformed Church" van Noord-Amerika deed door middel van onze deputaten de wens toekomen "Moge de Here de komende vergadering van Uw synode zegenen".

Van al deze goede wensen wordt met dankbaarheid kennis genomen; bijzonder de afvaardiging van prof. dr. J. Faber verblijdt de synode zeer.

Artikel 29

Samenstelling en taakverdeling commissies.

De praeses vraagt nu de goedkeuring van de synode voor de samenstelling en taakverdeling van de commissies, zoals die met instemming van de voorzitters door het moderamen worden voorgesteld.

De synode aanvaardt deze, zodat de samenstelling van de commissies en de verdeling van de stukken van het agendum, genoemd in de lijst sub bijlage 2 (zie artikel 24 sub 7 van deze Acta) aan elke commissie aldus is geworden:

COMMISSIE I

	<i>Omschrijving</i>	<i>Agendumpunten</i>
<i>ds. J. H. v.d. Hoeven (v)</i>	Adoptie	IIc.
<i>ds. J. Meilof</i>	Buitenlandse kerken (Zuid Afrika,	V.
<i>ds. J. Bomhof</i>	Korea, Sumba enz.)	IIIc.
<i>oud. E. Bosma</i>	Radio/T.V.	VIIIa, 13, 14
<i>oud. A. J. Kloeze</i>	Rook (appèl)	VIIIa. 10, 11, 12
<i>br. A. A. Schiebaan</i>	Werkman (appèl)	
<i>oud. J. B. v.Wieringen</i>		

COMMISSIE II

<i>dr. R. H. Bremmer (v)</i>	Kerkorde	IIa.
<i>ds. T. Dekker</i>	Psalmberijming	IIIa.
<i>ds. J. C. Post</i>	Opleiding	IVa,b.
<i>oud. H. Kooistra</i>	Hulpbehoevende studenten	II f.
<i>oud. T.v.Neutegem</i>	Attesten gehandicapten	IIi.
<i>oud. J. v.d. Woude</i>	<i>ds. H. Bouma (appèl)</i>	VIIIa,7.

COMMISSIE III

ds. H. J. Nijenhuis (v)	Evangelisatie	IIg.
ds. K. S. Kapteyn	Huwelijksbevestiging	IIi.
ds. M. Nap	Hoge Overheid	VIa.
oud. J. Beeuwkes	Rapport art. 66 K.O.	IIh.
oud. A. Doornbos	Maassluis (appèl)	VIIIa, 14
oud. E. C. Rots		

COMMISSIE IV

ds. T. J. Keegstra (v)	Herziening kerkboek	I. IIIc, d.
ds. A. G. Versteeg	Gezangen	IIIb
ds. P. Schelling	Art. 13 K.O.	IIe.
oud. W. P. Balkenende	Archief	VIIc, 4.
oud. T. A. Burger	Chr. Geref. Kerken	IX a.
oud. H. de Jong	Charlois (appèl) rapp. depp. Charl.	VIIIa, 5, 6.

COMMISSIE V

dr. W. G. de Vries (v)	Vrouwenkiesrecht	IIId.
ds. W. Pouwelse	Militairen	IIIg.
ds. T. H. Meedendorp	Preekconsent	IIIf.
oud. C. Dorland	Subsidie Kerkbouw	VIIIb, 1.
br. J. A. Roose	Zeldenrust (appèl)	VIIIa, 8.
oud. H. Versteeve	Wesseling (appèl tegen Amersfoort, Hoogeveen)	VIIIa, 9.
oud. K. Wolters	Financiën	
	Werkwijze	VIIa, 110
Moderamen	Zendingsorde	IIb.
	Voordracht depp. cur.	IVc.
	Adres Overheid	VIb.
	Synodalia	VIIIb9.
	Particularia	VIIIb, 2, 3.
	Varia	Xbi.

Bij de namen van de commissieleden is de eerste die van de voorzitter en de tweede die van de tweede voorzitter. Bij de nummering van de agendapunten is bedoeld die van de lijst aan het slot van artikel 24 genoemd.

Artikel 30

Tijdschema

De synode besluit tot vrijdag 20 juni te vergaderen voor het zomerreces en aanvaardt het werkschema op voorstel van het moderamen in overleg met de commissievoorzitters gedaan.

Artikel 31

De synode gaat het verdere van de dag werken in commissievergaderingen en komt alleen nog samen voor de dagsluiting door ds. J. H. van der Hoeven. Hij verzoekt te zingen Psalm 111 : 5, 6 en gaat dan voor in dankgebed

Donderdag 24 april

Artikel 32

De praeses laat zingen Psalm 94 : 8, 9, 10, 11, 12, leest Joël 2 : 1217 en gaat voor in gebed, waarin hij bijzonder de nood van ons volk in verband met het verzoek, dat ons zal bezighouden, de Here voordraagt.

Artikel 33

Verzoek om adres aan regering en Staten-Generaal

Hij stelt nu aan de orde een brief, ondertekend door J. Douma te Kampen, P. Jongeling te Amersfoort, A. J. Verbrugh te Dordrecht, J. Kamphuis te Kampen, A. H. Knoop-Wendelgest te Noordwijk, P. Lok te Kampen, J. P. de Vries te Amersfoort, J. Wiskerke van Dooren te Amersfoort en later door P. Jasperse te Leiden. Deze leden van onderscheiden kerken schrijven aan de synode in de eerste alinea's van hun brief: "Ondergetekenden, allen onder de indruk van het geestelijk en zedelijk verval waarin ons volk verkeert, zouden U willen verzoeken als vertegenwoordigend „De Gereformeerde Kerken in Nederland" een oproep te doen uitgaan tot onze Regering en de beide Kamers der Staten-Generaal. Het is U bekend hoe de Naam van God uit het publieke leven in Nederland steeds meer geweerd en hoe Zijn geboden steeds driester overtreden worden".

Ze wijzen dan ter nadere adstructie op de ernstige schending van het vijfde en zevende gebod en van het zesde gebod, dat een dieptepunt dreigt te gaan krijgen in de legalisering van de moord op het ongeboren kind.

Adhaesie aan dit verzoek was betuigd door de particuliere synoden van Overijssel en Zuid-Holland, de classis Arnhem, de raad van de gereformeerde kerk te Enschede Zuid-West, de raad van de gereformeerde kerk te Neede en de raad van de gereformeerde kerk te Wapenveld.

Na een discussie, die vooral ging over de vraag naar de bevoegdheid van de synode naar art. 30 K.O. om op dit verzoek in te gaan, wordt met algemene stemmen besloten aan dit verzoek te voldoen en het moderamen op te dragen een concept voor dit adres aan de synode voor te leggen ter goedkeuring. Deze goedkeuring zal zoveel mogelijk schriftelijk worden voorbereid.

Artikel 34

Voorgelezen wordt een telegram van de Bond van Gereformeerde Mannenverenigingen, in bondsdag bijeen op 23 april: De meeste vergadering van mannenverenigingen te Drachten in bondsdag bijeen wenst Uw meerdere vergadering te Kampen tot in verre toekomst wijsheid en besluitvaardigheid toe". (w.g. W. G. de Vries, voorzitter en J. K. Zuidhof, secretaris).

Hiervan wordt met blijdschap kennis genomen.

Artikel 35

Hierna wordt in commissies de arbeid voortgezet.

Dinsdag 29 april

Artikel 36

De praeses opent de vergadering van de synode bij het begin van haar derde zittingsweek. Hij laat zingen de Morgenzang (gez. 8) in zijn geheel. Vervolgens leest hij Efeze 4 : 1731 en gaat voor in gebed.

Artikel 37

Telegram Korea

De praeses doet voorlezing van een telegram, verzonden d.d. 25 april namens de faculteit en de bestuurscolleges van het Koreaans Theologisch Seminarie te Pusan en tevens namens het deputaatschap van de Korean Presbyterian Church voor correspondentie met de zusterkerken in het buitenland. Ze doen de generale synode te Kampen hun hartelijke gelukwensen toekomen met de bede, dat Gods zegen moge rusten op al haar arbeid. Hiervan wordt met dankbaarheid kennis genomen.

Artikel 38

2de questor

Met voldoening neemt de synode kennis van de mededeling van br. G. de Groot, Wortmanstraat 374 te Kampen, dat hij de benoeming tot haar tweede quaestor 2de quaestor aanvaardt.

Artikel 39

Behandeling rapporten ontraden

De praeses geeft in behandeling het rapport, namens het moderamen uitgebracht door ds. R. Houwen, inzake de stukken genoemd onder VII b 113 van de lijst van stukken in bijlage 2. In deze stukken wordt door onderscheiden kerkelijke vergaderingen en één broeder verzocht om de rapporten van deputaten, door de vorige generale synode benoemd, inzake 'Herziening Kerkorde', 'Vrouwenkiesrecht', 'Psalmberijming', 'Enige Gezangen' en 'Herziening Kerkboek', niet in behandeling te nemen, respectievelijk niet af te handelen. Zij voeren hiervoor met name aan, dat er te weinig tijd is geweest voor de kerkeraden en andere mindere vergaderingen om deze rapporten goed te bestuderen.

Ook wijzen ze erop, dat de in deze rapporten behandelde materie van zulk een importantie is, dat de behandeling ervan met grote voorzichtigheid dient te geschieden. Als resultaat van de discussie wordt het voorstel enigszins verkort. Dit gewijzigde voorstel wordt aanvaard met 35 stemmen voor en één onthouding.

Artikel 40

Besluit tot behandeling rapporten

Het besluit van de synode luidt aldus:

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen

van een dertiental stukken, alle bij haar ingezonden ten einde behandeling van de rapporten 'Herziening K.O.', 'Vrouwenkiesrecht', 'Psalmberijming', 'Enige Gezangen' en 'Herziening Kerkboek' te ontraden.

Zij overweegt

1. dat de genoemde rapporten alle krachtens opdracht van de vorige synode bij haar zijn ingezonden, zodat een behandeling er van niet achterwege mag blijven;
2. dat verschillende kerkelijke vergaderingen hun oordeel over de materie van genoemde rapporten aan de synode hebben bekend gemaakt.

Zij besluit

deze rapporten wel in behandeling te nemen zonder vooraf iets te bepalen omtrent de eventuele afhandeling van de in deze rapporten aangesneden materie.

Artikel 41

De synode zet haar arbeid voort in commissievergaderingen. Aan het einde van de dag wordt de vergadering in plenaire zitting besloten. Ds. W. Pouwelse laat zingen Ps. 26 : 1 en 2 en gaat vervolgens voor in dankgebed.

Artikel 42

Ter gelegenheid van de zes en zestigste verjaardag van Hare Majesteit Koningin Juliana komt de synode in plenaire zitting des morgens samen. De praeses laat zingen Ps. 72 : 1 en 6, leest Psalm 72 en gaat voor in gebed.

Artikel 43

Telegram aan jarige Vorstin

De praeses stelt voor aan onze geëerbiedigde Koningin het volgende telegram te zenden:

„Aan Hare Majesteit de Koningin, te Soestdijk.

De generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, bijeengekomen te Kampen, biedt Uwe Majesteit ter gelegenheid van Uw verjaardag, haar hartelijke gelukwensen aan, met betuiging van grote dankbaarheid dat God U reeds zoveel jaren over ons volk in vrijheid deed regeren.

Zij verzekert Uwe Majesteit, dat uit de kerken voortdurend het gebed opgaat, dat God U wijsheid geeft om Uw zware ambt uit te oefenen naar zijn heilig Woord.

Vervolgens houdt de praeses deze toespraak:

"Het komt niet zo dikwijls voor, dat een generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland vergadert op de verjaardag van Hare Majesteit de Koningin der Nederlanden.

Vandaag is het 30 april en in Kampen is de generale synode bijeengekomen. Wij willen hier vandaag openlijk onze dank uitspreken, dat het God behaagd heeft onze koningin Juliana opnieuw een jaar te sparen, voor haarzelf, haar gezin en voor haar land en volk.

Tot dat volk mogen wij behoren als gereformeerde kerken. We ervaren het als een bijzonder voorrecht, dat Koningin Juliana nu reeds zoveel jaren de Oranjetroon bezet in een vrij Nederland.

Er zijn al 10 jaren méér verstreken ná de bevrijding van 1945 dan er gelegen hebben tussen 1919 en 1939. De HERE noopt ons tot dankbaarheid.

En we spreken de vurige wens uit dat het God mag behagen de troon van Oranje nog lang in stand te houden in deze tijd van angstig snel opdringend wereldcommunisme, tot zegen van onze natie, en daarin ook tot bescherming van zijn kerken. We verhehlen niet dat er vurige wensen overblijven. Wat zou het een vreugdevolle zaak zijn wanneer van het huidige Oranjehuis opnieuw een bezielende kracht zou uitgaan op het geloofsniveau van ons volkslied: mijn schild ende betrouwen zijt Gij, o God, mijn Heer.

We moeten het maar eerlijk zeggen, dat we dit getuigenis pijnlijk missen.

Maar des te meer zal het gebed van de kerken nodig zijn. voor allen die in hoogheid zijn gezeten, ook voor onze geëerbiedigde en geliefde Vorstin en voor haar huis.

De nood van land en volk is hoog gestegen.

En het benauwendste is, dat de meesten de nood niet zien. Daar blijft slechts één uitweg over uit deze geestelijke en zedelijke nood: tot God wilt u begeven, zijn heilzaam Woord neemt aan als vrome christenen leven, 't zal hier haast zijn gedaan.

God zegene Oranje!

God bescherm land en volk!

God beware in dit land zijn vrijgekochte kerken".

Op verzoek van de praeses zingt de vergadering, mede als teken van instemming met het telegram, het eerste en zesde couplet van het Nederlandse Volkslied.

Artikel 44

Onderscheiding ds. W. Vreugdenhil

Vervolgens deelt de praeses mee, dat ds. W. Vreugdenhil, onder meer om zijn arbeid als secretaris van het college van deputatencuratoren van de Theologische Hogeschool, is benoemd tot ridder in de orde van OranjeNassau.. Hem zal namens de synode een brief met gelukwens worden gezonden.

Artikel 45

De synode gaat voor het verdere van de week uiteen voor de arbeid der commissies.

Dinsdag 13 mei

Artikel 46

Heropening

Gedurende de week van 410 mei, waarin de hemelvaartsdag en de dagen van herdenking van bezetting en bevrijding van ons land in 1940-1945 vielen, is niet vergaderd. Voor haar vierde werkweek is de synode op de morgen van dinsdag 13 mei weer samengekomen. De praeses laat zingen Ps. 85 : 14, leest Psalm 85 en gaat voor in dank aan de Here voor de vrijheid, waarin we mogen werken en in gebed voor de arbeid der synode, voor volk en overheden.

Hemelvaart en bevrijding.

In zijn welkomstwoord herinnert de praeses aan de hemelvaart van onze Here Christus. Hij is de priesterkoning, die voor zijn kerk pleit op grond van zijn offer en haar beschermt. Hij heeft dertig jaar geleden aan ons volk bevrijding en aan zijn kerk bovendien vrijmaking geschonken. Die gaven nopen tot dankbaarheid en blijmoedige arbeid. Dan vertrouwen we ook onze zorgen om de ontwikkelingen van ons volk, die ons vandaag bezig houden, toe aan Hem, die zich openbaart als het Lam, die ook is de Leeuw, die

overwonnen heeft.

Artikel 47

Ds. C. van der Jagt als secundus van ds. T. J. Keegstra en oud. R. van der Wal als secundus van oud. H. Kooistra zijn voor 't eerst ter synode. Zij betuigen instemming met de belijdenis en de belofte, zoals die onder artikel 6 van deze Acta zijn omschreven.

Artikel 48

Telegram van H.M. de Koningin.

De scriba doet voorlezing van een telegram van Hare Majesteit de Koningin, waarin zij aldus antwoordt op onze gelukwens van 30 april: "U allen mijn hartelijke dank, Juliana".

Met blijdschap wordt hiervan kennis genomen.

Artikel 49

Nog ingekomen stukken.

Voorts doet de scriba mededeling van de volgende ingekomen stukken:

- a. vijf missives van de raad van de gereformeerde kerk van Barendrecht, voor de sluitingsdatum aangekondigd, respectievelijk over de rapporten inzake "Modernisering van de belijdenisgeschriften", "Herziening Kerkorde", "Vrouwenkiesrecht". "Psalmberijming" en "Gezangen". Deze worden alsnog vermeld op de agendalijst van bijlage 2, sub 1 a 12; sub 11 a 27; sub II d 18; sub III a 16 en sub 1H b 30.
- b. het rapport van de deputaten Nieuwbouw "Actie Korea" Dit wordt V c 3 ,op genoemde lijst van bijlage 2.
- c. het advies van de deputaten "Actie Nieuwbouw Korea" inzake het verzoek vervat in de brief V c I. Dit wordt hierbij gevoegd.
- d. een brief van de kerk van Groningen-Zuid met het verzoek de kerk van Groningen-Zuid aan te wijzen als roepende kerk van de eerstkomende generale synode. Dit wordt VIIc 1.

De stukken ac worden in handen van de betreffende commissies gesteld, de brief sub d in handen van het moderamen.

Artikel 50

Bespreking adres aan regering en Staten-Generaal en besluit

De praeses geeft thans in bespreking het concept voor het adres aan de Raad van Ministers en de leden van de Staten-Generaal (zie artikel 33 van deze Acta). In dit gereviseerde concept zijn reeds de amenderingen van de synodeleden, voorzover door het moderamen aanvaard, verwerkt. Namens het moderamen treedt ds. P. Lok op als rapporteur. Uit een vrij korte bespreking en nader beraad resulteren nog enkele wijzigingen in de formulering en een nadere precisering van de wijze, waarop het adres zal worden toegezonden.

Met algemene stemmen wordt de definitieve tekst van het adres aanvaard. Besloten wordt het te laten drukken en door het moderamen getekend toe te zenden aan Hare Majesteit de Koningin; aan de Raad van Ministers, geadresseerd aan het kabinet van de minister-president; aan de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer van de Staten-Generaal, met afschriften aan alle ministers en alle leden van de volksvertegenwoordiging persoonlijk. Tevens zal een afschrift worden gezonden aan alle raden van de gereformeerde kerken, in deze synode vertegenwoordigd. De praeses spreekt de hartelijke wens uit, dat dit adres hij overheid en volksvertegenwoordiging gehoor mag vinden, omdat de synode daarin vraagt te luisteren naar het Woord van God. Het door de synode aanvaarde adres aan de Raad van Ministers en de leden van de Staten-Generaal luidt als volgt:

Artikel 51

Tekst van het adres.

Excellenties, Hoogedelgestrenge Heren,

Voor de eerste keer na haar Vrijmaking in 1944 wenden de Gereformeerde Kerken in Nederland door middel van haar te Kampen bijeengekomen generale synode zich tot U, regering en volksvertegenwoordiging. De synode is van overtuiging, dat, wanneer zij nu nog zou zwijgen, dit haar later als schuldige nalatigheid zou kunnen worden aangerekend.

De Gereformeerde Kerken zijn namelijk zeer bezorgd over tal van ontwikkelingen, die zich de laatste tijd in ons land en volk bezig zijn te voltrekken. Zij denken daarbij aan het droevige feit, dat de naam van onze God steeds meer wordt geweerd uit het openbare leven.

De kerken genieten het grote voorrecht, dat zij ongehinderd het evangelie kunnen verkondigen en haar overige opdrachten kunnen vervullen. Daar zijn zij God dagelijks dankbaar voor, want zo kunnen zij voor haar deel Zijn naam eren. Maar het is de overheid niet toegestaan een zogenaamd neutrale houding aan te nemen als het gaat om de naam van de Here onze God. De overheid dient te bedenken, dat zij staat in dienst van God en dat zij regeert bij Zijn gratie. In het boek der Spreuken staat: 'Door Mij regeren de koningen en verordenen de machthebbers recht' (8 : 15). Ons volk heeft door Gods genade tijden gekend, waarin deze bijbelse waarheid van harte werd onderschreven door zijn overheden. In deze tijd wordt de openlijke erkenning van Gods naam pijnlijk gemist.

Wat ons volk nodig heeft, is een regeringsbeleid, dat niet alleen beoogt 'de mens en zijn welzijn', maar vóór alles de eer van de naam van God.

De synode vraagt verder Uw aandacht voor de voortdurende ondermijning van het wettig gezag, zoals dat door de almachtige God van hemel en aarde is ingesteld en naar het volk toekomt in de weg van allerlei gezagsdragers. De Bijbel spreekt daar duidelijk over, onder meer in Romeinen 13 : 1 en 2: 'Teder mens moet zich onderwerpen aan de overheden, die boven hem staan. Want er is geen overheid dan door God en die er zijn, zijn door God gesteld. Wie zich dus tegen de overheid verzet, wederstaat de instelling Gods. en wie dit doen, zullen een oordeel over zich brengen'

Voor brede lagen in ons volk dreigt dit laatste van toepassing te worden. Deze ondermijning van het gezag is niet slechts op te merken in de staatkundige, maar evenzeer in de maatschappelijke verhoudingen.

Wat ons volk nodig heeft, is een regeringsbeleid, dat ernstig rekening houdt met God, die alle macht heeft in hemel en op aarde, en die de bron is van alle wettig gezag.

Daar is verder te denken aan de toenemende zedeloosheid, het verdwijnen van de publieke eerbaarheid en de ondergraving van de grondslagen van het huwelijk. De overtuiging wint steeds meer veld, dat de mens autonoom is en in vrijheid kan beschikken over zijn eigen lichaam en dat van de ander. De aan de Bijbel ontleende uitdrukking 'een rein en ingetogen leven' wordt steeds meer opgevat als de aanduiding van een levenspatroon, dat in onze tijd nu eenmaal niet meer passend is. De synode moge U op de Bijbel wijzen, die ons openbaart, dat God het huwelijk ingesteld heeft en dat Hij het is, die in strikte zin beschikkingsrecht heeft over ons leven en ons lichaam. Hij heeft mede ten aanzien van het zedelijk leven, de publieke eerbaarheid en het seksueel verkeer zijn goede wetten gegeven tot bescherming van wat rein is en blijven moet. Wat ons volk nodig heeft, is een regeringsbeleid, dat zich onderwerpt aan deze wetten van God, die ten leven zijn.

Met name vervult de synode met grote zorg Uw voornemen de abortus provocatus te legaliseren. De synode wenst beslist niet voorbij te gaan aan heel veel menselijk leed, dat zich in onze samenleving openbaart en waarvan de abortus vaak de droevige 'oplossing' schijnt te zijn. Maar vóór alles moet de synode U, als verantwoordelijk voor onze wetgeving, voorhouden het duidelijk verbod van God, dat zegt: 'Gij zult niet doodslaan' (Exodus 20 : 13). Ook het ontluikende, nog ongebooren leven wil God beschermd zien. In één van de psalmen (139 : 13-16) wordt het werk van God die leven geeft en beschermt, als volgt bezongen; 'Gij hebt mijn nieren gevormd, mij in de schoot van mijn moeder geweven. Ik loof U, omdat ik gans wonderbaar ben toebereid, wonderbaar zijn uw werken; uw ogen zagen mijn vormeloos begin'.

U zult, elk op eigen plaats en naar eigen verantwoordelijkheid, Uw oog gericht moeten houden niet alleen op de aanstaande moeder en op haar nog niet geboren kind, doch ook en bovenal op God, die ondubbelzinnig zijn normen heeft bekend gemaakt. Aan Hem zult U eenmaal rekenschap hebben af te leggen ook met betrekking tot een eventuele wettelijke regeling van de moord op het ongebooren kind.

Regering en volksvertegenwoordiging! De Gereformeerde Kerken houden U het bovenstaande voor met verdriet. Liever hadden zij U dank gebracht voor een beleid, dat steunt op het eeuwig evangelie van Jezus Christus.

Toch zijn de kerken overtuigd, dat zij verplicht zijn U deze dingen te zeggen. Gods wetten en geboden zijn niet slechts afgekondigd ten behoeve van groepen in ons volk zij zijn universeel. 'Vrees God en onderhoud zijn geboden, want dit geldt voor alle mensen' (Prediker 12 : 13). Het lot van ons land en volk gaat de Gereformeerde Kerken zeer ter harte. Zij weten immers uit de Bijbel, dat er geen dageraad zal zijn voor een natie, die niet spreekt naar Gods wet en getuigenis (Jesaja 8 : 20).

De Gereformeerde Kerken in Nederland verzoeken U met grote kiem dit adres niet naast U neer te leggen. Dat zou in feite betekenen, dat U zich in Uw beleid niet wenste te richten naar het duidelijke woord van de

Bijbel.

In de Gereformeerde Kerken wordt zondag aan zondag voor U gebeden vanwege Uw verantwoordelijke positie. Gezien de toenemende Woordverlating en wetsverzaking zoals die, uiteraard in het kort, in dit adres werden aangegeven hebben de kerken besloten zondag 25 mei a.s. als een dag van gebed af te zonderen. Ons gebed gaat tot God, die in de geschiedenis van ons land en volk zo heel vaak uitkomsten heeft bewerkt, en die ook nu machtig is wonderen te werken op het gebed van zijn kinderen. In deze tijd van diepe zorg bidden de kerken, dat God dit wonder wil bewerken, dat U en ons volk in plaats van te luisteren naar menselijke ideologieën opnieuw zich onderwerpen aan wat God de HERE zegt in zijn Woord:

'Gerechtigheid verhoogt een volk, maar zonde is een schandvlek der natiën' (Spreuken 14 : 34.)

Uit naam van de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, samengekomen te Kampen op 15 april 1975,

P. Lok, praeses,
O. J. Douma, assessor,
H. J. de Vries, scriba I,
R. Houwen, scriba II.

Artikel 52

Correspondentie Hoge Overheid

De praeses stelt aan de orde het rapport van de deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid (lijst ag. VI a) met het voorstel van commissie III daarover. De rapporteur, oud. A. Doornbos, brengt namens de commissie nog enkele wijzigingen in het voorstel aan. Dit wordt daarna met algemene stemmen door de synode aanvaard. Het besluit luidt aldus:

Artikel 53

Besluit

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van het rapport van deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid, benoemd door de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gehouden te Hattem 1972/'73 (Ag. VI, a, 1).

Zij is van oordeel

dat deze deputaten de hun verstrekte opdracht op de juiste wijze hebben uitgevoerd.

Zij besluit

1. de deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid, benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73, te déchargeren met dank voor hun arbeid;
2. opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht: na te komen hetgeen bepaald is door de generale synoden van Dordrecht 1893, Acta art. 138, van Groningen 1899, Acta art. 38 onder B, van Amsterdam 1908, Acta art. 52 onder c en van AmersfoortWest 1967, Acta art. 245, uitspraak 2a;
3. van dit besluit mededeling te doen aan
  - a. de deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid, benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73;
  - b. de nieuw te benoemen deputaten.

Artikel 54

Gedurende de middag wordt de arbeid in commissies voortgezet.

Artikel 55

Classis 'sGravenhage en bededag

In de avondvergadering geeft de praeses in bespreking het rapport, dat door ds. K. J. Kapteijn namens commissie III is uitgebracht over de stukken, die betrekking hebben op artikel 66 K.O.: het uitschrijven van een (eventuele) bededag door de classis 'sGravenhage. In het voorstel van de commissie wordt in drie constateringën weergegeven de gang van zaken bij het uitschrijven van een bededag op 25 mei 1975; voorts wordt in een vierde constatering en een corresponderend besluit sub 2 door de commissie gesproken over de aangeboden rekening van onkosten. In de discussie wordt aangedrongen op verkorting van de eerste drie constateringën tot één en op weglating van wat over de onkosten voorgesteld is.

Omdat de commissie haar voorstel handhaaft, dienen ds. O. J. Douma en dr. W. G. de Vries een amendement in, waarin zij voorstellen de vierde constatering en het voorgestelde besluit sub b te laten vervallen en in plaats van genoemde eerste drie constateringen er één te lezen naar een door hen voorgestelde tekst.

Dit amendement wordt door de synode aanvaard.

Tevens wordt aanvaard een tweede amendement van ds. T. Dekker en ds. J. Bomhof om in het conceptbesluit van de commissie de laatste woorden: "onder toezending van het rapport van de commissie" te laten vervallen.

Daarna wordt het aldus geamendeerde voorstel van de commissie met algemene stemmen aangenomen. Het besluit van de synode luidt aldus:

Artikel 56

Besluit inzake classis en bededag

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van een mededeling van de classis 'sGravenhage d.d. 19 sept. 1974, als gedeputeerde voor het uitschrijven van een eventuele bededag naar art. 66 K.O.; achterhaald door een mededeling van de classis 'sGravenhage d.d. 6 maart 1975,

Zij constateert

dat de laatstgenoemde classis 'sGravenhage op verzoek van de classis Groningen d.d. 30 januari 1975, gesteund door de kerk te Barendrecht een bededag heeft uitgeschreven op 25 mei 1975 "vanwege de toenemende wetteloosheid, zich onder meer manifesterende in de dreigende legalisatie van de moord op het ongeboren leven".

Zij besluit

1. de classis 'sGravenhage dank te zeggen voor haar arbeid;
2. opnieuw de classis 'sGravenhage aan te wijzen als gedeputeerde tot het uitschrijven van een eventuele bededag naar art. 66 K.O.

Artikel 57

De artikelen 135 van de Acta worden door de synode vastgesteld.

Artikel 58

Aan het einde van de avondzitting wordt door de praeses meegedeeld, dat ds. J. Meilof is weggeroepen wegens ernstige familieomstandigheden, waarom voor hem en de zijnen de voorbede zal worden gedaan. In het gebed gaat voor ds. H. J. Nijenhuis, nadat hij heeft laten zingen Ps. 96 : 1, 6, 9.

Woensdag 15 mei

Artikel 59

Aan het begin van de morgenvergadering laat de praeses zingen Ps. 103 : 8 en 9, leest Psalm 103 en gaat voor in gebed. De praeses deelt mee, dat de schoonzoon van ds. J. Meilof de vorige avond plotseling is overleden. Hij betuigt het hartelijk meeleven van de synode met ds. Meilof en de zijnen en bidt hun de troost van de Geest Gods toe.

Artikel 60

Ds. B. Grätz is als secundus van ds. J. Meilof voor 't eerst ter synode en betuigt zijn instemming met de belijdenis en de belofte, zoals omschreven in artikel 6 van deze Acta.

Artikel 61

De praeses geeft in bespreking het voorstel van commissie V inzake het verzoek tot het verlenen van "spreekconsent" aan studenten (lijst ag. III g). Rapporteur is ouderling K. Wolters. Na enige discussie over de wenselijkheid en mogelijkheid van vervanging van de vroegere besluiten, wordt het voorstel met algemene stemmen aanvaard. Het besluit, dat geldt tot de volgende synode luidt:

Artikel 62

Spreekconsent voor studenten

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

een brief van de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Tweede Exloërmond inhoudende het verzoek wederom studenten in de gelegenheid te stellen tot het spreken van een stichtelijk woord in de samenkomsten der gemeenten, zulks onder voorwaarden gesteld door de generale synode van Bunschoten-Spakenburg 1958/59 Acta art. 30, en dus de besluiten van de generale synode van Amsterdam 1908 Acta art. 60 en van 'sGravenhage 1914, Acta art. 77 onder A en C en van Kampen 1951, Acta art. 70 en 173 tot de eerstvolgende synode buiten werking te stellen.

Zij constateert

1. dat een dergelijk verzoek reeds door de synoden van Rotterdam/Delfshaven 1964/65 en van Amersfoort/West 1967 en van Hoogeveen 1969/70 en van Hattem 1972/73 werd ingewilligd;
2. dat er nog 115 vacante kerken zijn op een totaal van 268 kerken met 153 dienstdoende predikanten;
3. dat naar het besluit van de generale synode van Kampen 1975 de cursusduur met één jaar is verlengd.

Zij overweegt

1. dat vanwege het onder 2 geconstateerde nog steeds gesproken kan worden van de nood die voorgaande synoden er toe bracht om studenten het gevraagde spreekconsent te verlenen;
2. dat vanwege het onder 3 geconstateerde de gestelde voorwaarden dienen te worden aangepast.

Zij is van oordeel

dat er nog steeds geïndene redenen zijn om het in de aanhef genoemde verzoek in te willigen.

En besluit

1. aan het verzoek te voldoen onder de voorwaarden gesteld door de generale synode van Bunschoten-Spakenburg 1958/59 acta art. 30 met dien verstande dat in plaats van de bepaling "na normale beëindiging van het 3e studiejaar in de theologie" gelezen dient te worden "na beëindiging van het laatste verplichte collegejaar";
2. hiervan mededeling te doen aan de kerkeraad van Tweede Exloërmond en aan de classis Stadskanaal.

Artikel 63

Enquête formulier voor werkwijze synode

De praeses geeft thans het woord aan oud. H. Verstevee, die als aangewezen rapporteur van commissie V inzake de werkwijze van de synode toelichting geeft op een enquêteformulier, dat wekelijks aan de leden van de synode zal worden uitgereikt. Hij verzoekt op dit formulier elke week te willen aangeven, hoeveel uren ieder voor zich aan arbeid voor de synode, gespecificeerd naar verschillende vormen, heeft besteed. Vanaf deze vierde werkweek zullen de leden van de synode hieraan hun medewerking verlenen.

Artikel 64

Telegram bondsdag Geref. Vrouwenvereniging

De praeses leest het volgende telegram voor: "De Bond van Verenigingen van Gereformeerde Vrouwen, in jaarvergadering te Arnhem bijeen, bidt U de leiding van de Heilige Geest toe bij uw moeilijke en verantwoordelijke arbeid, namens het bestuur J. C. Smilde-Rietkerk, secretaresse".

Met hartelijke dankbaarheid wordt hiervan kennis genomen.

Artikel 65

Vervolgens geeft de praeses in behandeling het rapport van commissie I inzake het bezwaarschrift van J. Rook te Zwolle tegen het besluit van de particuliere synode van Overijssel 1974 (lijst ag. VIII a 13 en 14).

Na een korte discussie brengt de rapporteur oud. J. B. van Wieringen enkele wijzigingen in het voorgestelde antwoord aan. Met algemene stemmen wordt daarop besloten aan appèllant het volgende te antwoorden :

"Geachte heer Rook,

De generale synode heeft kennisgenomen van Uw bezwaarschrift d.d. 9 december 1974. De zaken, die U hierin aansnijdt, hebben echter al op verschillende voorgaande meerdere vergaderingen hun beslag gekregen of Uw missives daarover zijn terecht onontvankelijk verklaard. Daarom kan deze synode op uw missive niet ingaan, waarvan U hierbij mededeling wordt gedaan".

Artikel 66

Bespreking geestelijke verzorging militairen

De praeses geeft in bespreking het rapport van de deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen en het voorstel, dat commissie V door haar rapporteur ds. W. Pouwelse dienaangaande de synode voorlegt.

Bij de bespreking menen onderscheiden leden, dat deputaten in hun rapport niet voldoende informatie geven over het huidige klimaat van de geestelijke verzorging en over de mondelinge en schriftelijke contacten, die de deputaten naar de opdracht van de generale synode van Hattem dienaangaande met de betreffende instanties hebben gehad.

Horen van deputaten

Deze leden zijn van mening dat het om tot verantwoorde besluitvorming te komen nodig is eerst deputaten hierover te horen. De commissie acht dit niet nodig. Daarom wordt de wens tot het horen tweemaal op verschillende manier in een voorstel van orde verwerkt, het laatst aan het einde van de tweede ronde van bespreking in het voorstel van ds. O. J. Douma, gesteund door ds. J. Bomhof, dat aldus luidt: "De synode besluit de bespreking en het voorstel betreffende de geestelijke verzorging van de militairen op te schorten en weer voort te zetten op een moment, waarop één of meer deputaten ad hoc in plenaire zitting, eventueel na een samenspreking met commissie V gehoord kunnen worden ter verduidelijking van vragen, die naar aanleiding van hun rapport gerezen zijn en waarop geen antwoord kon worden verkregen".

Dit voorstel wordt met 17 tegen 16 stemmen verworpen.

Daarop wordt het voorstel van de commissie met 24 tegen 9 stemmen aanvaard. Het besluit van de synode luidt:

Artikel 67

Besluit

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van het rapport (op de onderdelen 17 en 9) van de deputaten inzake de geestelijke verzorging van militairen, benoemd door de generale synode van Hattem, 197/73.

Zij constateert

dat de deputaten hun werk voor deze onderdelen trouw en ijverig hebben uitgevoerd.

En besluit

1. deputaten hartelijk dank te zeggen voor hun arbeid;
2. opnieuw deputaten te benoemen voor de geestelijke verzorging van militairen, met als opdracht na te komen hetgeen bepaald is door de generale synode van Hattem, Acta, art. 78 onder A, V 2;
3. de besluiten van de generale synode van Hattem 1972/73, genoemd in haar Acta, art. 78 V 3 en 4 over te nemen;
4. hiervan kennis te geven aan:
  - a. de deputaten, benoemd door de generale synode van Hattem 1972/73;
  - b. de Contact Commissie Gereformeerde Garnizoenskerken;
  - c. de te benoemen deputaten.

Artikel 68

Benoeming deputaten correspondentie Hoge Overheid

De synode vergadert korte tijd in comité. Na opheffing van het comité deelt de praeses mede, dat de synode daarin zich met de benoeming van deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid heeft bezig gehouden. Ds. M. J. C. Blok Sr. heeft gevraagd hem wegens gezondheidsredenen niet meer voor herbenoeming in aanmerking te laten komen. In zijn plaats wordt de secundus ds. W. Wierenga tot primus benoemd, terwijl ds. T. Dekker tot secundus wordt aangewezen. De andere deputaten worden herbenoemd.

De synode heeft aldus tot deputaten voor correspondentie met de Hoge Overheid

benoemd: als primi ds. J. F. Hey te Amersfoort, tevens samenroeper; br. J. van der Dijk te Groningen; Mr. P. A. C. Schilder te Assen en ds. W. Wierenga te Berkel en Rodenrijs; en als secundi ds. T. Dekker te Capelle a/d IJssel en Mr. N. E. Nieboer te Haren.

Artikel 69

De vergadering wordt op verzoek van de praeses besloten door dr. R. H. Bremmer. Hij laat zingen uit de Avondzang, Gezang 9 : 1, 4, 6, 7 en gaat voor in dankgebed.

Donderdag.5 mei

Artikel 70

De praeses opent de vergadering en laat zingen Ps. 87. Vervolgens leest hij Jesaja 49 : 17 en gaat voor in gebed. Hij wenst ds. J. Meilof, die weer aanwezig is kracht van God toe in de beproeving van zijn gezin. Ook heet hij welkom ds. C. J. Breen, die als deputaat voor correspondentie met buitenlandse kerken in verband met de zaak, die aan de orde komt, aanwezig is.

Artikel 71

Correspondentie Soembanese Kerken

De praeses geeft nu in behandeling het rapport en de voorstellen van commissie I inzake de stukken, die betrekking hebben op de Soembanese kerken (lijst ag. V a 1 en 3; V d 1 en 2).

Naast het rapport, namens de commissie uitgebracht door ds. J. Bomhof, is er een verklaring van oud. J. B. van Wieringen, waarin hij als lid van de commissie motiveert, waarom hij niet achter het rapport en de voorstellen van de commissie kan staan. Als oud. van Wieringen aan 't begin van de bespreking een nadere toelichting geeft, vraagt de voorzitter van de commissie, ds. J. H. van der Hoeven, mede namens de rapporteur ds. J. Bomhof, om vergadering in comité. Dit wordt ingewilligd. Nadat de vergadering weer publiek is geworden deelt de praeses mee:

In comité is gesproken over de aard van de verklaring van oud. J. B. van Wieringen. Hij heeft die niet als een minderheidsnota tegenover het rapport der commissie voor de discussie ingediend maar eerst in de commissie en nu ook aan de synode ter kennis gegeven als een verklaring van gevoelen.

Van deze verklaring is door de synode uitvoerig kennis genomen.

In de ochtendvergadering wordt een uitvoerige bespreking gehouden. De deputaten ds. C. J. Breen en ds. O. J. Douma geven nadere informatie. De rapporteur ds. J. Bomhof beantwoordt de sprekers en de voorzitter van de commissie ds. J. H. van der Hoeven geeft daarbij nog enige aanvulling.

Over 't geheel genomen is er veel instemming met de strekking van de voorstellen van de commissie. Maar ook worden er bezwaren geuit wegens onvoldoende aansluiting in de constatering bij de historie, met name bij de uitspraken van de generale synode van Hattem 1972/73, en voorts met het oog op de leesbaarheid van enige voorgestelde oordelen. Inzonderheid wordt bezwaar gemaakt tegen het voorstel van de commissie om de correspondentie met de gereformeerde kerken op Oost-Soemba en Savoe te doen voeren door de gereformeerde kerk te Zwolle in plaats van door de deputaten voor correspondentie met de buitenlandse kerken. De commissie is bereid aan deze bezwaren tegemoet te komen.

Artikel 72

De middagtijd wordt aan commissiearbeid besteed.

Artikel 73

In de aanvang van de avondvergadering leest de rapporteur de gereviseerde voorstellen van de commissie, die voor de synodeleden zijn vermenigvuldigd en even tevoren zijn uitgereikt. In de dan volgende bespreking worden nog enige amendementen ingediend, die door de commissie worden overgenomen. Ook nu leveren de aanwezige deputaten hun aandeel in de beantwoording.

stemming

De praeses geeft daarop de voorstellen in hun geheel in stemming. De synode aanvaardt de voorstellen met de grootst mogelijke meerderheid. Alleen br. J. B. van Wieringen stemt tegen en verzoekt daarvan aantekening in de Acta. De uitspraken en besluiten van de synode zijn onder artikel 74 opgenomen.

Artikel 74

Besluit correspondentie met Geref. Kerken Oost-Soemba/Savoe

I. De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

1. het rapport van 'de deputaten voor correspondentie met de buitenlandse kerken', benoemd door de generale synode van Hattem 1972/73, nummer 3, "Soemba" (met als bijlage het verslag van het bezoek van ds. O. J. Douma en ds. M. K. Drost aan de gereformeerde kerken op Soemba in 1973);
2. een brief van 'de deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken', gericht aan de synode van de Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe (p/a ds. L. Kondamara) en van "de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a." (p/a ds. K. Tanahomba), gedateerd 8 april 1974;
3. een brief van 'de deputaten voor contact van de Gereja Gereja Gereformeed SumbaTimurSabu' (voorzitter ds. B. N. Radjah), gedateerd Melolo 11 maart 1975, ontvangen via de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Zwolle en gericht aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken p/a Raad der Geref. Kerk, Postbus 231, Kampen Nederland.
4. een brief van 'de deputaten voor contact van „de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a." (voorzitter ds. K. Tanahomba), gedateerd 22 augustus 1974;
5. een brief van de vereniging „Steun op Soemba" (Vlaardingen) over 'de gevoerde correspondentie naar aanleiding van het bezoek van de Nederlandse deputaten aan Oost-Soemba') met 5 bijlagen).

II. Zij constateert

1. dat de generale synode van Hattem 1972/73 van oordeel was 'dat de arbeid van de deputaten (benoemd door de generale synode van Hooegeveen 1969/70) niet tot het begeerde resultaat van een "voor de Here verantwoorde oplossing van de twistzaak" heeft kunnen leiden'; als ook 'dat andere wegen moeten worden gezocht om onder beding van de zegen des Heren het beoogde doel' namelijk om tot kerkelijke correspondentie te komen, 'na te streven', Acta, art. 143 A III, 2, 3;
2. dat de generale synode van Hattem 1972/73 eveneens van mening was, dat 'het eenzijdig zich beroepen op bepaalde oordelen van generale synoden niet langer de eenwording der kerken op Oost-Soemba/Savoe in de weg mag staan'; als ook dat 'in mondelinge samenspreking de gescheiden kerken op Soemba/Savoe dienen benaderd te worden om te komen tot eenwording, waarbij zowel De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe als De Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. informatie dient te worden gegeven omtrent De Gereformeerde leer en leven van Gereformeerde Kerken in Nederland en bij deze kerken informatie in te winnen omtrent hun leer en leven', Acta, art. 143 B II, 5, 6;
3. dat de generale synode van Hattem 1972/73 besloot deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken als bijzondere opdracht te verlenen zo mogelijk naar Oost-Soemba te reizen teneinde aldaar uitvoering te geven aan hetgeen onder bovenstaande wordt vermeld, Acta, art. 143, B III, la.

III. Zij constateert verder

1. a. dat De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe de gezonden deputaten in een goede broederlijke geest hebben ontvangen en met hen hebben gesproken conform het desbetreffende besluit van de generale synode van Hattem 1972/73, Acta, art. 143, B III;
  - b. dat De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe in de leer, dienst, kerkregering en tucht niet afwijken van de gereformeerde belijdenis, gelijk zij hebben betuigd in hun antwoord op de brief van 8 april 1974, gezonden door deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken, welk antwoord gedateerd is 30 september 1974 en waarin zij tot de volgende conclusie kwamen:
wij verwerpen de dwaalleer van ds. Telder;
wij handhaven onverkort de ware leer in overeenstemming met de gereformeerde belijdenis: de Vijf Artikelen tegen de Remonstranten, de 37 artikelen van de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Heidelbergse Catechismus;
wij handhaven onverkort de band met de kerken in Nederland; die met ons op deze grondslag staan (de getrouwe kerken binnen het verband van De Gereformeerde Kerken in Nederland);
wij beijveren ons om weer tot eenheid te komen tussen De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe en "De Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a." (zie afschrift van de brief van De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe no. 31 Dep. 1974, d.d. 1091974);
2. a. dat "de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a." voor een deel de naar Soemba gezonden deputaten niet, voor een ander deel niet zonder reserves hebben ontvangen, terwijl gesprekken met genoemde deputaten meermalen getuigden van een sterke afweer tegen de Gereformeerde Kerken

in Nederland;

- b. dat deze kerken de Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe als secte blijven beschouwen: als voorwaarde voor een samenspreking stellen zij de broeders van de Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe niet als afgevaardigden, maar slechts als particuliere personen te willen ontmoeten;
haar deputaten bestempelen in hun gesprekken met onze deputaten De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe voortdurend als „secte”, in volhardende afweer tegen de besluiten van de generale synode van RotterdamDelfshaven 1964/65 Acta art. 167e, voorts van oordeel 8, 9 en 10;
- c. dat de synode van "de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a." die 12 mei 1970 vergaderde, een besluit genomen heeft met betrekking tot de brief van ds. J. Waagmeester ("de Gereformeerde Kerk van 'sGravenhage ZW.") d.d. 13111969: contact en samenwerking te blijven onderhouden met "De Gereformeerde Kerk te 'sGravenhage Z.W." (buiten verband) blijkens de notulen van die synode, art. 12;
- d. dat die kerken door haar reactie op de brief van deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken van De Gereformeerde Kerken in Nederland d.d. 8 april 1974 geen gehoor gegeven hebben aan de dringende oproep het desbetreffende besluit van hun synode van mei 1970 terug te nemen.

IV. Zij is van oordeel

1. dat de deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken naar behoren hebben voldaan aan de bijzondere opdracht, die hun is verleend door de generale synode van Hattem 1972/73, Acta art. 143, B III, la en c;
2. dat de deputaten ds. O. J. Douma en ds. M. K. Drost op correcte wijze zich gekwetend hebben van hun taak met betrekking tot hun reis naar de kerken op Oost-Soemba/Savoe;
3. dat aan het advies van de deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken behoort te worden voldaan, namelijk met De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe kerkelijke correspondentie aan te gaan en in dat kader de door haar gevraagde hulp te verlenen;
4. dat eveneens aan het advies van genoemde deputaten behoort te worden voldaan om géén kerkelijke correspondentie met "de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a." aan te gaan en tot deze kerken van synodewege een dringend appèl te doen uitgaan de band met de 'kerken buitenverband' te verbreken en er bij hen op aan te dringen op kerkelijke wijze hereniging na te streven met De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe.

V. En zij besluit

A.

de 'deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken' voor dit deel van hun arbeid onder dank te déchargeren;

B.

1. kerkelijke correspondentie aan te gaan met De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe (p/a ds. L. Kondamara), naar de aangenomen regels voor correspondentie met de buitenlandse kerken, Acta van de generale synode van AmersfoortWest 1967, art. 285; bijlage pagina 331;
2. deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken op te dragen voor deze correspondentie contact te zoeken met de Gereformeerde Kerk te Zwolle om in overleg met en voorlopig tot de eerstvolgende generale synode in samenwerking met deze kerk de thans aangegane correspondentie te effectueren en daarbij ook alle aandacht te geven aan de geestelijke en materiële hulp, die door De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe is gevraagd;
3. de raad van de Gereformeerde Kerk te Zwolle te verzoeken de onder zijn beheer zijnde gelden voor Soemba aan te wenden binnen het kader van deze correspondentie, die met De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe wordt aangegaan;

C.

geen kerkelijke correspondentie aan te gaan met "De Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a." (p/a ds. K. Tanahomba), maar tot elk van deze kerken zowel in het Indonesisch als ook in het Nederlands alsnog van synodewege een dringend appèl te doen uitgaan de band met de "kerkenbuitenverband" te verbreken; en er

bij hen op aan te dringen op kerkelijke wijze hereniging na te streven met De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/ Savoe;

D.

van deze besluiten kennis te geven aan:

1. De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe;
2. "De Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a.";
3. De raad van de Gereformeerde Kerk te Zwolle;
4. De te benoemen deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken.

Artikel 75

Toespraak praeses

Na de stemming wijst de praeses op de historische betekenis van deze beslissing, die in zekere zin een afsluiting vormt van enkele tientallen jaren moeite en strijd op Oost-Soemba en in Nederland. Wij mochten de Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe als mondige kerken van onze Here Jezus Christus herkennen en nu ook door deze kerkelijke beslissing erkennen. Wij eren daarin het wonder van de Here, die zijn werk, ondanks ons, dikwijls heeft voortgezet en deze kerken heeft in stand gehouden, die metterdaad tonen te willen leven naar Gods Woord en de gereformeerde belijdenis te aanvaarden. De correspondentie, waartoe vandaag besloten is, moet waargemaakt worden in daadwerkelijke gemeenschapsoefening.

We blijven hartelijk verlangen, dat deze gemeenschap ook weer zal kunnen worden geoefend met hen, die thans op Oost-Soemba aan de andere zijde van de scheidslijn staan. Op hen willen we een dringend appèl doen en daarbij blijven bidden, dat door de zorg van de grote en goede Herder herenigd worden, die nu nog gescheiden zijn.

Toespraak deputaat Douma

Ds O. J. Douma, sprekend als deputaat, die met ds. M. K. Drost naar opdracht van de vorige generale synode in 1973 Oost-Soemba bezocht, sluit zich bij de laatste woorden van de praeses aan.

We zullen blijven begeren, dat de aanvankelijke contacten en gesprekken, die we met ambtsdragers en leden van deze kerken aan de andere zijde van de scheidslijn mochten hebben, uitgroeien mogen tot voortgaande besprekingen, opdat het komt tot rechte hereniging in gehoorzaamheid aan de ene Here.

Voorts wijst ds. O. J. Douma erop, hoe groot de blijdschap al was bij de Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe, dat zij onze deputaten mochten ontvangen als zichtbaar bewijs van onze begeerte naar kerkelijke gemeenschap. Daarom hebben zij ook van hun dankbaarheid hiervoor en van hun vurige begeerte naar de oefening van broederlijke gemeenschap een zichtbaar bewijs willen meegeven aan de deputaten om de gereformeerde kerken in Nederland aan te bieden op deze generale synode.

Aanbieding Soembanees geschenk

Dit geschenk mag ik thans aan U, praeses, en in U aan de gereformeerde kerken, in deze 'synode vertegenwoordigd aanbieden als uiting van liefdevolle verbondenheid in Christus. Dit is een kostbare "kain", die door de mannen wordt gedragen.

Met deze woorden overhandigt hij de praeses een zeer kunstzinnig geweven kledingstuk. De praeses aanvaardt het namens de kerken in grote dankbaarheid voor de liefde van de zusterkerken op Oost-Soemba/Savoe, die daarin betoond wordt.

Besloten wordt nog een telegram over de aangegane correspondentie te zenden aan de Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe (per adres ds. Kondamara) en aan ds. M. K. Drost, die van Irian-Jaya in de komende weken naar Soemba vertrekt, opdat hij dan daar kan voorgaan, als hij uitgenodigd wordt, om het Woord te bedienen.

Tegen half tien krijgt ds. O. J. Douma nog gelegenheid aan de hand van fraaie dia's te vertellen van de ontmoetingen van hem en ds. M. K. Drost met de ambtsdragers en broeders en zusters op Oost-Soemba, zodat de synode hen en hun kerken, met wie ze zojuist correspondentie heeft willen aangaan, nader leert kennen.

Artikel 76

Het is reeds ruim over 10 uur als op verzoek van de praeses ds. J. Bomhof voor gaat in dankgebed, nadat hij heeft laten zingen Ps. 106 : 1, 3, 26.

Vrijdag 16 mei

Artikel 77

De synode komt 's morgens om 9 uur in plenaire zitting samen. De praeses laat zingen Gezang 23 : 2, 3, leest Johannes 16 : 515 en gaat voor in gebed.

Artikel 78

Na de opening gaat de synode in commissies verder werken tot ze tegen het middaguur weer samenkomt. De praeses doet mededeling van het werkschema voor de komende weken, zoals dat door het moderamen in het overleg met de voorzitters van de commissies opnieuw is vastgesteld.

Artikel 79

De praeses wenst de leden van de synode gezegende Pinksterdagen thuis en in de gemeenten. De assessor verzoekt nog te zingen Gez. 23 : 5, 6 en besluit dan de vierde werkweek van de synode met dankzegging.

Artikel 80

Week van commissiearbeid

De week van 1923 mei, waarin ook de predikantenconferentie wordt gehouden, wordt de arbeid in commissieverband in Kampen en gedeeltelijk ook op andere wijze voor het maken of bestuderen van rapporten voortgezet.

Dinsdag 27 mei

Artikel 81

Op dinsdag 27 mei komt de synode voor haar zesde werkweek samen in plenaire zitting. De praeses laat zingen Ps. 19 : 1 en 5, leest Psalm 19 en gaat voor in gebed. Hij heet de leden van de synode hartelijk welkom en spreekt de hoop uit, dat we in deze week van plenaire zittingen veel zullen kunnen afhandelen van wat in de vorige week in kleiner verband werd voorbereid.

Artikel 82

De primi afgevaardigden ds. J. H. van der Hoeven, ds. K. J. Kapteyn en br. A. A. Schiebaan zijn wegens vakantie afwezig; ook ds. P. Schelling kan deze dag niet aanwezig zijn. Zij zijn vervangen door hun respectieve secundi ds. D. Noort, ds Joh. Strating, oud. J. Koen en ds. R. T. Urban, die allen voor het eerst ter synode zijn. Ze betuigen hun instemming met de belijdenis en de belofte zoals omschreven in artikel 6 van deze Aula.

Artikel 83

Missive H.M. de Koningin

De eerste scriba leest een missive, ondertekend door de directeur van het kabinet van de Koningin, die aldus luidt:

"In opdracht van Hare Majesteit de Koningin heb ik de eer U mee te delen, dat de Koningin Koningin Uw brief van 14 mei j.l. ontvangen heeft en kennis genomen heeft van de inhoud van het mede toegezonden adres, gericht aan de Raad van Ministers en de leden van de Staten-Generaal. Hare Majesteit dankt U tevens gaarne voor de in Uw brief mede tot uitdrukking gebrachte gevoelens van aanhankelijkheid".

Artikel 84

Subsidie Kerkbouw

De praeses stelt aan de orde het rapport van commissie V over het bezwaarschrift van br. B. van der Ros te Apeldoorn inzake subsidie kerkbouw (lijst ag. VIII b 1). Rapporteur is ds. W. Pouwelse. Na een korte bespreking aanvaardt de synode het voorstel van de commissie met de grootst mogelijke meerderheid en spreekt uit:

Artikel 85

De generale synode van Kampen 1975 nam kennis van een brief van br. B. van der Ros te Apeldoorn.

Zij constateert

dat br. Van der Ros verzoekt een zaak op het agendum van de generale synode te plaatsen, die door hem is voorgelegd aan de particuliere synode van Gelderland, en daar nog niet is afgehandeld.

Zij is van oordeel

dat dit verzoek, op grond van de artikelen 30 en 31 K.O. onontvankelijk is.

En besluit

hiervan kennis te geven aan br. B. van der Ros, onder toezending van het betreffende commissierapport.

Artikel 86

Revisieverzoek W.Zeldenrust.

Eveneens wordt een korte bespreking gehouden over het rapport van commissie V. dat ds. T. H. Meedendorp uitbrengt inzake een revisieverzoek van br. W. Zeldenrust te Rotterdam. waarin deze zich beklagt over de behandeling van zijn bezwaarschrift van 23 oktober 1971 door de generale synode van Hattem 1972/1973 (lijst ag. VIII a 8).

De synode aanvaardt met de grootst mogelijke meerderheid van stemmen het voorstel van de commissie en spreekt uit:

Artikel 87

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van de brief van br. W. Zeldenrust te Rotterdam, d.d. 1 februari 1975.

Zij constateert

1. br. Zeldenrust geeft onder A in zijn "bezwaarschrift" in een beknopt resumé weer hoe naar zijn inzicht het historisch verloop van het kerkelijke leven is geweest sinds de vrijmaking van 1944;
2. in B en C verdedigt br. Zeldenrust op kardinale punten de inhoud van de "Oren Brief" van 1966, die door de generale synode van AmersfoortWest 1967 (Acta, art. 162) en door de generale synode van Hooogeveen 1969/1970 (Acta, art. 87) verkeerd zou zijn geïnterpreteerd;
3. onder D. tracht br. Zeldenrust zijn kerkrechtelijke bezwaren te funderen door het in het algemeen noemen van "kerkrechtelijke afwijkingen".

De synode overweegt:

- a. volgens artikel 46 van de kerkenordering mag hetgeen eens afgehandeld is niet wederom voorgesteld worden;
- b. de uitzondering "ten ware dat men het achtte veranderd te moeten zijn" geldt hier niet, daar br. Zeldenrust geen enkele bewijsplaats uit Gods Woord of uit de kerkenordering heeft geleverd tegen de genoemde besluiten.

De synode spreekt uit

dat de brief van br. W. Zeldenrust d.d. 1 februari 1975 haar geen aanleiding geeft genoemde besluiten "opnieuw kritisch te bezien".

De synode besluit

hiervan mededeling te doen aan br. W. Zeldenrust te Rotterdam.

Artikel 88

Gravamen H. Bouma over depp. Ad examina

De praeses geeft in bespreking het conceptbesluit van commissie II inzake een appèl van ds. H. Bouma te

Assen tegen een uitspraak van de particuliere synode van Drenthe 1974 (lijst ag. VIII a 7). Appellant meent dat door de uitspraak van genoemde particuliere synode, vermeld in haar acta, art. 36, de rechten en de roeping van deputaten ad art. 49 K.O. worden verkort, omdat ze de stipulaties van de beroepsbrief, die een kandidaat bij zijn peremptoir examen overlegt, niet mede zouden mogen onderzoeken en beoordelen alvorens tot examinatie kan worden overgegaan. Nadat de rapporteur br. T. van Neutegem als resultaat van de bespreking een amendement voor een derde overweging heeft overgenomen, wordt het voorstel der commissie met algemene stemmen aanvaard. Het besluit van de synode luidt:

Artikel 89

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van
een brief van ds. H. Bouma van Assen, waarin hij zich naar art. 31 K.O. beroept op de generale synode van Kampen 1975, omdat hij zich bezwaard acht door de uitspraak van de particuliere synode van Drenthe 1974, vermeld in haar acta, art. 36.

Zij constateert

1. dat de particuliere synode 1974 van Drenthe in haar overwegingen vermeld in artikel 36 van haar acta verwezen heeft naar de bepalingen terzake gemaakt door de generale synode van RotterdamDelfshaven 1964/'65, Acta, art. 105d, onder b, waar wordt voorgeschreven: "Voor het examen kan worden afgenomen (moet) ter tafel zijn: 1. de beroepsbrief ....";
2. dat naar het oordeel van de particuliere synode 1974 van Drenthe het de bedoeling is, dat het tot de taak van de examinerende classis en de over het examen staande deputaten van de particuliere synode behoort, ook deze beroepsbrief "aan een onderzoek te onderwerpen";
3. dat naar het gevoelen van ds. H. Bouma uit het onder 2 genoemde voort vloeit, dat tot het peremptoir examen niet kan worden overgegaan, als dit stuk ontbreekt dan wel onbehoorlijke stipulaties bevat (waaronder ook zijn te rekenen onbehoorlijke financiële stipulaties);
4. dat appellant van mening is, dat de particuliere synode 1974 van Drenthe reductie heeft toegepast op de betreffende generale regeling en haar in feite krachteloos gemaakt door o.a. uit te spreken, "dat deputaten ad art. 49 K.O. in een voorkomend geval niet de voortgang van het peremptoir examen afhankelijk mogen stellen van de onderhouding van art. 11 K.O. door een kerkeraad, maar dat zij wel krachtens hun mandaat, rakende het onderzoek van één der overgelegde stukken, op dit punt diligent behoren te zijn en dat zij, indien een door hen gegeven advies tot honorering van art. 11 K.O. niet wordt opgevolgd, de vrijheid en de bevoegdheid hebben zich hierover tot de eerstkomende particuliere synode te wenden, opdat deze tot een uitspraak komt";
5. dat appellant de generale synode verzoekt in dezen recht te spreken.

Zij overweegt

1. dat het onder constatering 2 genoemde onderzoek zich slechts heeft uit te strekken tot: de aanwezigheid van de beroepsbrief het ter tafel zijn;
2. dat artikel 4 K.O. in "ten andere" alleen spreekt over de examinatie of onderzoeking beide der leer en des levens, welke geschieden zal ten overstaan van gedeputeerden der particuliere synode;
3. dat artikel 49 K.O. spreekt van een benoemen door de particuliere synode van deputaten "om over alle peremptoire examens der aanstaande predikanten te staan".

Zij is van oordeel

dat appellant zich derhalve ten onrechte bezwaard gevoelt over de uitspraak van de particuliere synode 1974 van Drenthe, vermeld in artikel 36 van haar acta.

Zij besluit hiervan kennis te geven

1. aan appellant, ds. H. Bouma, te Assen en
2. aan de eerstkomende particuliere synode van Drenthe.

Artikel 90

Attesten gehandicapten

Vervolgens geeft de praeses in behandeling het rapport, door br. J. van der Woude uitgebracht namens commissie II, over een verzoek van de particuliere synode van Drenthe 1973 (lijst ag. II j). Deze synode

verzoekt de generale synode om een uniforme regeling tot stand te brengen voor het aanvaarden, respectievelijk verzenden van attesten betreffende geestelijk en/of lichamelijk gehandicapten, die elders in een tehuis worden opgenomen. Uit de nadere omschrijving blijkt, dat het om een speciale groep van de gehandicapte leden van onze kerken gaat, namelijk die nog wel een ouderlijk huis hebben.

In de bespreking wordt door enkele leden bepleit, dat voor deze en andere gehandicapte leden der kerk, die voor verpleging elders moeten worden opgenomen, de regel van artikel 82 K.O., zal worden gehandhaafd, zodat voor hen attesten worden afgegeven naar de kerk op wier gebied het betreffende tehuis staat. Naar het oordeel van die leden wordt zo hun geestelijke verzorging het best behartigd. Voor eventuele financiële consequenties zal artikel 83 K.O. van toepassing zijn in deze zin dat niet de ontvangende kerk maar de attestverstrekkende kerk de financiële verzorging op zich zal blijven nemen.

Tijdens de voortzetting van de discussies in de avondvergadering en de middag werd commissoriaal vergaderd wordt een voorstel van deze strekking ingediend door ds. T. J. Keegstra en ds. W. Pouwelse. Andere leden verklaren in te stemmen met de strekking van het voorstel van de commissie, maar stellen enkele amenderingen voor op de formulering tot verfijning van de mogelijkheden in de derde voorgestelde uitspraak. De rapporteur, br. J. van der Woude, en de voorzitter van de commissie, dr. R. H. Bremmer beantwoorden aan het eind van beide ronden de sprekers. Ze wijzen de weg van het tegenvoorstel af, maar nemen laatstgenoemde amenderingen over.

Dit definitieve voorstel van de commissie wordt door de synode met 30 tegen 5 stemmen aanvaard, zodat het tegenvoorstel is vervallen.

Het besluit van de synode luidt:

Artikel 91

Besluit over attesten voor gehandicapten

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

een verzoek van de particuliere synode 1973 van Drenthe, een uniforme regeling tot stand te brengen voor het aanvaarden, respectievelijk verzenden van (doop) attesten betreffende geestelijk en/of lichamelijk gehandicapte leden der kerken, die nog wel een ouderlijk huis hebben, doch elders in een verpleeginrichting of in een gezinsvervangend tehuis worden geplaatst.

Zij overweegt:

- a. dat artikel 82 K.O. en de synode van Amsterdam 1936 inzake het afgeven van attesten/attestaties een algemene regel stellen, die als zodanig dient gehandhaafd te worden;
- b. dat mede door de moderne methode van opvang en verzorging in de hiervoor bedoelde inrichtingen en tehuizen de onder a bedoelde regel voor het onderhavige geval niet voldoende moet worden geacht;
- c. dat ten opzichte van de geestelijk en/of materiële verzorging van gehandicapte leden der kerken, die nog wel een ouderlijk huis hebben, doch elders in een verpleeginrichting of gezinsvervangend tehuis zijn geplaatst, geen uniforme regeling kan worden gegeven.

Zij spreekt uit:

- I.** De kerken, tot welker ressort bedoelde stichtingen/tehuizen behoren, dienen niet zonder meer te worden belast met de geestelijke en/of materiële verzorging van eerdergenoemde kerkleden; wel behoren zij kennis te krijgen van de komst van bedoelde kerkleden in hun ressort.
- II.** De geestelijke en/of materiële verzorging van deze kerkleden behoort zoveel mogelijk te blijven voor verantwoordelijkheid van de thuiskerk.
- III.** Indien de geestelijke en/of materiële verzorging vanuit de thuiskerk op bezwaren blijkt te stuiten, zal er goed overleg tussen haar en de ontvangende kerk worden gepleegd, opdat deze verzorging goede voortgang zal hebben.

Zij besluit:

hiervan kennis te geven aan de eerstkomende particuliere synode van Drenthe.

Artikel 92

Archief generale synode

De praeses stelt aan de orde het rapport van br. J. A. Burger namens commissie IV over de stukken

betreffende het archief van de generale synoden, dat beheerd wordt door de gereformeerde kerk van GroningenZuid (lijst ag. VIIIc 4). Na een korte bespreking wordt het voorstel van de commissie na een kleine wijziging met algemene stemmen aanvaard.

Het besluit luidt:

Artikel 93

Besluit

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

1. een rapport van de gereformeerde kerk te GroningenZuid d.d. 29 april 1975 betreffende het archief der generale synoden, vergezeld van een onkostennota;
2. een brief van de raad van de gereformeerde kerk te Helpman, met de mededeling dat hij, ingevolge het verzoek van de generale synode van Hattem1972/'73, bovengenoemd archief gecontroleerd en in uitstekende orde bevonden heeft

En zij besluit:

1. de kerkeraad van GroningenZuid te danken voor de door hem inzake het archief verrichte arbeid en te déchargeren ten aanzien van het beleid in de afgelopen periode;
2. de kerkeraad van Helpman te danken voor de controle en het rapport daarover;
3. de kerkeraad van GroningenZuid te verzoeken het archief op dezelfde wijze te blijven verzorgen, het zo mogelijk aan te vullen, en over die arbeid rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode;
4. aan de kerkeraad te GroningenZuid de door hem gemaakte kosten te vergoeden;
5. het moderamen op te dragen tenminste 7 exemplaren van de Acta van de thans zittende synode in het archief te deponeren;
6. boven het onder 5 genoemde aantal exemplaren van de Acta dezer synode nog enkele exemplaren voor het archief beschikbaar te stellen ten behoeve van de deputaten voor de correspondentie met buitenlandse kerken (vgl. Acta generale synode van Enschede 1955/'56, art. 137, besluit III);
7. een kerkeraad te verzoeken controle uit te oefenen op het archief van de generale synoden en daarover rapport uit brengen aan de eerstvolgende generale synode.

Artikel 94

Nadat nog een klein deel van de avond besteed is aan arbeid in kleiner verband, wordt de avondsluiting verzorgd door ds. T. J. Keegstra, die laat zingen Ps. 146 : 3 en 5 en vervolgens voorgeat in dankgebed.

Woensdag 28 mei 1975.

Artikel 95

De praeses opent 's morgens om negen uur de plenaire vergadering van de synode. Hij laat zingen Ps. 147 : 4, leest Psalm 147 en gaat voor in gebed.

Artikel 96

Voorgelezen wordt een telegram van de bond van gereformeerde meisjesverenigingen in Nederland, dat op 20 mei dus in de week dat de synode niet plenair vergaderde was toegezonden aan de praeses. Het luidt aldus: "De bond van gereformeerde meisjesverenigingen in Nederland, in bondsdag bijeen te Spakenburg, wenst U de leiding van de Heilige Geest toe, opdat Uw arbeid mag zijn tot eer van God en tot zegen voor de kerk. A. Anneveldt, presidente: K. Huisman, secretaresse."

Hiervan wordt met hartelijke dankbaarheid kennis genomen.

Artikel 97

Brief H. Niemeijer

De praeses stelt aan de orde het rapport van ds. J. Bomhof namens commissie I over de brief van br. H. Niemeijer te Leeuwarden inzake onze verhouding tot de Soembanese kerken (lijst ag. Vd 4). Op voorstel van de commissie besluit de synode de volgende brief te verzenden aan br. H. Niemeijer:

Artikel 98

Geachte broeder Niemeijer,

De generale synode heeft kennis genomen van Uw brief d.d. 14 april 1975. Ze is van oordeel, dat Uw brief geen appèlschrift of revisieverzoek is in de zin van de artikelen 31 en 46 K.O., daar U haar geen concreet verzoek doet tot een uitspraak te komen m.b.t. de zaken waarnaar U in Uw brief verwijst.

Om deze reden spreekt ze dan ook uit op de inhoud van Uw brief niet te kunnen ingaan.

De generale synode deelt U nog mee, dat zij op donderdag 15 mei 1975 het besluit nam met De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe (p.a. ds. L. Kondamara) kerkelijke correspondentie aan te gaan, als ook een dringend appèl te doen

op de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. (p.a. ds. K. Tanahomba). Afschrift van genoemd besluit doet ze U ter kennisname toekomen.

Artikel 99

Gravimina J.B. Escher

Door de praeses wordt in discussie gegeven het rapport van commissie I inzake twee brieven van br. J. B. Escher te Amersfoort d.d. 24 maart 1975, (lijst ag. Vd 3). De eerste brief behelst een gravamen tegen enkele uitspraken van de generale synode van Rotterdam/Delfshaven 1964/'65 inzake de verhouding met Soemba (art. 463 c sub voorts van oordeel 7 en 9 van haar Acta). In de tweede brief verzoekt br. Escher revisie van het besluit van de generale synode van Hattem 1972/'73 inzake zijn gravamen van dezelfde strekking als bovengenoemd (Art. 214 van haar Acta). Over beide brieven stelt de commissie afzonderlijke uitspraken voor.

In twee ronden worden deze besproken. Tegen het eerste voorstel wordt als overwegend bezwaar ingebracht, dat het volstaat met te verwijzen naar wat deze synode op 15 mei 1975 heeft uitgesproken (zie Acta, art. 74).

Dit acht men geen rechte beantwoording van het gravamen, dat br. Escher op correcte wijze heeft ter tafel gebracht niet alleen op deze, maar ook op voorgaande synoden; een inhoudelijk antwoord is in uitzicht gesteld na de zending van deputaten naar Soemba door de generale synode van Hattem 1972/'73. De rapporteur, ds. J. Bomhof, vraagt aan het eind van de morgenvergadering beraad voor de commissie en de praeses schort de bespreking op.

Artikel 100

Aan het begin van de avondvergadering 's middags werd in commissies vergaderd feliciteert de praeses ds. P. Schelling, die weer ter synode is, met de geboorte van zijn zoon Douwe Klaas.

Voorts heet hij welkom de brs. R. Douma en J. Meijer als deputaten voor Actie Nieuwbouw Korea, en eveneens als adviseurs de hoogleraren dr. L. Doekes en J. Kamphuis, die op onderscheiden wijze nauw betrokken zijn bij de zaak, die deze avond aan de synode wordt voorgelegd.

Artikel 101

Nieuwbouw 'dormitory' Pusan

De praeses geeft in bespreking het voorstel van commissie I over de brief van de deputatencuratoren van het seminarie te Pusan inzake nieuwbouw van het 'dormitory'. Hierbij wordt betrokken dat deel van het rapport der deputaten voor de correspondentie met buitenlandse kerken dat handelt over de nieuwbouwplannen voor het seminarie van The Korean Presbyterian Church alsmede de rapporten van de deputaten Actie Nieuwbouw Korea. Deze stukken zijn gelicht uit het geheel van de rapporten over buitenlandse kerken, opdat de brief, die professor J. Kamphuis op de eerste zitting van deze synode namens genoemde deputatencuratoren van Pusan overhandigd heeft, met spoed behandeld kan worden. Tijdens de bespreking blijkt, dat verlangd wordt dat de brief uit Korea voor de leden van de synode wordt vermenigvuldigd alsmede het advies dat de deputaten Actie Nieuwbouw Korea in dezen hebben uitgebracht. Ook wordt op het door de commissie ingediende voorstel ingrijpende critiek uitgebracht. De commissie vraagt bij monde van de rapporteur, ds. J. Meilof, gelegenheid om de gevraagde informatie aan de synode te verschaffen en zich opnieuw op het voorstel te bezinnen. De praeses staat dit toe en schort de bespreking hierover tot nader order op.

Artikel 102

Gravimina J.B. Escher

De praeses geeft opnieuw in discussie de voorstellen van commissie 1 over de beide bezwaarschriften van br. J. B. Escher (zie art. 99 van deze Acta). De rapporteur, ds. J. Bomhof, deelt als resultaat van het beraad van de commissie mee, dat haar voorstel inzake de tweede brief van br. Escher gelijk is gebleven, maar dat haar voorstel inzake de eerste brief door een nieuw voorstel is vervangen.

Hij leest het nieuwe voorstel voor, dat intussen aan de leden is uitgereikt. Uit de bespreking ervan komen twee amendementen voort. De praeses schort de verdere discussie op.

Artikel 103

Op verzoek van de praeses besluit ds. R. Houwen de avondvergadering met dankzegging, nadat hij heeft laten zingen Ps. 113: 1.

Donderdag 29 mei 1975.

Artikel 104

De praeses opent de plenaire vergadering van de synode om negen uur. Hij laat zingen Ps. 93 : 14, leest 1 Corinthhe 14 : 26-40 en gaat voor in gebed.

Artikel 105

De praeses heet welkom drs. D. Deddens en prof. J. Kamphuis, die met ds. N. Bruin als deputaten het rapport en ontwerp voor herziening van de kerkorde hebben verzorgd.

Welkom prof. dr. J. Faber

Voorts verwelkomt de praeses bijzonder prof. dr. J. Faber, hoogleraar aan de Theologische Hogeschool te Hamilton. Hij leest de credentiebrief voor, die prof. dr. J. Faber heeft overhandigd en hem is verstrekt door de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken, benoemd door de generale synode van The Canadian Reformed Churches, gehouden te Toronto, Ontario, 1974. Deze deputaten verklaren, dat ze "in dezen handelend overeenkomstig de opdracht hun verleend door de generale synode van Toronto 1974" in hun vergadering van 17 februari 1975 hebben benoemd "als afgevaardigde van The Canadian Reformed Churches naar de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, welke zo de Here wil, zal samenkomen te Kampen op 15 april 1975 de weleerwaarde Heer dr. J. Faber, emeritus predikant van The Canadian Reformed Church te Hamilton, Ont. en professor aan de Theologische Hogeschool van The Canadian Reformed Churches". De praeses spreekt zijn vreugde er over uit, dat wij in dr. J. Faber de kerken mogen welkom heten, die hij vertegenwoordigt en met wie wij één zijn in geloof en belijden. Voorts hopen wij ook van Uw adviezen te mogen genieten. Prof. dr. J. Faber dankt voor het welkomstwoord en verklaart dat hij graag eerst wat wil acclimatiseren alvorens de synode toe te spreken en op haar uitnodiging haar van advies te dienen.

Artikel 106

Herziening kerkorde

De praeses geeft nu in behandeling het rapport van de deputaten voor herziening van de kerkorde en het daarop betrekking hebbend rapport met voorstellen van Commissie II. Rapporteur is ds. T. Dekker. De praeses geeft gelegenheid om in de eerste ronde algemene beschouwingen te houden. Verscheiden leden maken er bezwaar tegen, dat de commissie niet artikelsgewijze het hele ontwerp van een herziene kerkorde heeft overzien en behandeld. In het rapport en de voorstellen van de commissie wordt namelijk een selectie gemaakt van een aantal artikelen, waarin naar haar mening belangrijke kwesties aan de orde zijn. Maar dat acht men een subjectieve keuze en taxatie, waardoor artikelen, die anderen ter synode belangrijker of even belangrijk achten niet de rechte behandeling kunnen krijgen.

Drs. D. Deddens geeft namens deputaten toelichting op hun rapport en het door hen ingediende ontwerp. Zij hebben een voorzichtige koers willen houden inzake de nodig geachte veranderingen en zich zoveel mogelijk aangesloten bij wat van de vaders is overgeleverd. Wel hebben ze veel vergeleken met de gereformeerde kerkenordeningen uit binnen en buitenland, maar de toelichtingen bij de artikelen sober gehouden. Zij stellen zich voor, dat deze synode een filterfunctie zou kunnen vervullen om het geheel te toetsen en haar voorlopig oordeel aan de kerken over te geven. De nieuw te benoemen deputaten zullen dan niet oeverloos behoeven te werken, maar in een duidelijke tweede fase de opmerkingen uit de kerken verwerken, opdat het op een volgende synode tot vaststelling van de tekst van een herziene kerkorde kan komen. Dat was ook de weg, die

de generale synode van Hattem in haar opdracht wees.

De rapporteur, ds. T. Dekker, bijgestaan door de voorzitter van de commissie dr. R. H. Bremmer, verdedigt de opzet van het rapport en de voorstellen van de commissie. Deze had niet de bedoeling de hele stof van het ontwerp van een herziene kerkorde te analyseren. Omdat er nog een algehele taalkundige vernieuwing moet volgen, naar de besluiten van de generale synode van Hattem, wil de commissie alle formuleringkwesaties alsmede een gedetailleerde beschouwing van de geboden inhoud van de artikelen terzijde laten. Ze heeft uit wat deputaten aan veranderingen voorstellen het belangrijkste naar voren gehaald, opdat de synode daarover oordeelt en een beslissing neemt. Dit kan dan onder toevoeging van het rapport van de commissie aan de kerken worden aangeboden. De nieuw te benoemen deputaten kunnen, met het resultaat van de behandeling in de kerken, dan het geheel opnieuw overwegen.

Praealabele vragen

Na deze beantwoording volgt nog een korte discussie over een tweetal praealabele vragen, namelijk: Wat is de betekenis van de uitspraken van deze synode als ze de door de commissie voorgestelde beslissingen zou nemen, of een oordeel over alle artikelen zou geven? De praeses vertolkt het gevoelen van de synode, dat wat de synode in dezen doet, het karakter van voorlopigheid blijft houden. De oude kerkorde blijft geheel vigeren. Dus zullen de voorlopige oordelen van deze synode, die de kerken worden aangeboden, niet kunnen gelden als besluiten, die onder de vigeur van artikel 31 K.O. door de kerken zouden moeten worden behandeld.

Op de vraag of de herziening van de kerkorde ook betrokken is in de correspondentie met de buitenlandse kerken (zie g.s. Hattem Acta art. 257 vgl. art. 42) deelt prof. dr. J. Faber mee, dat het rapport van de Nederlandse deputaten op de generale synode van Toronto 1974 is ontvangen. Deze generale synode besloot haar deputaatschap voor herziening van de kerkorde op te dragen om het rapport van het nederlandse deputaatschap ad hoc en de behandeling hiervan door de zusterkerken ernstig te overwegen.

Na de middagpauze geeft de praeses gelegenheid voor de tweede ronde van bespreking, die zich concentreert op de vraag of er een beperkte behandeling moet komen, zoals de commissie voorstaat, of een artikelsgewijze behandeling van het ontwerp van de deputaten door de synode, eventueel voorbereid door de commissie. Enkele voorstellen in de laatste zin worden ingediend.

Voorstel van orde aanvaard

Aangenomen wordt een voorstel van orde van ds. H. J. Nijenhuis, dat aldus luidt: De synode besluit, gehoord de bespreking, de zaak van de herziening van de kerkorde terug te verwijzen naar commissie II terwille van een regelmatige voorbereiding van de behandeling van het rapport van de deputaten en de daarmee in verband staande ingekomen stukken. De praeses zegt de deputaten, drs. D. Deddens en prof. J. Kamphuis, hartelijk dank voor hun

Artikel 107

De synode gaat nu van de plenaire zitting over in kleiner verband van de commissiearbeid. Aan de avondmaaltijd wordt gezamenlijk de dag besloten.

Vrijdag 30 mei 1975.

Artikel 108

De praeses heropent de vergadering. Hij laat zingen Gez. 6 : 4, leest 1 Corinthe 12 : 111 en gaat daarna voor in gebed.

Artikel 109

Gravamina B. Wesseling

De praeses stelt aan de orde het rapport van commissie V inzake de bezwaarschriften van ds. B. Wesseling te Rotterdam-Charlois tegen besluiten van de generale synoden van Hattem 1972/'73 en Hoogeveen 1968/'69. Rapporteur is dr. W. G. de Vries.

Het eerste voorstel van de commissie over het revisieverzoek van ds. B. Wesseling inzake het besluit van de generale synode van Hattem, een brief van hem onontvankelijk te verklaren, wordt zonder bespreking met algemene stemmen aanvaard. Over het tweede voorstel wordt een discussie gehouden. Nadat enige amendementen van ds. T. Dekker door de commissie waren overgenomen, wordt dit voorstel met de grootst mogelijke meerderheid aangenomen. Buiten stemming blijven vijf leden van deze synode, die ook afgevaardigd waren naar de generale synode van Hattem. De uitspraken van de synode luiden als volgt:

Artikel 110

I.

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van een revisieverzoek van ds. B. Wesseling d.d. 26 september 1974 inzake het besluit van de generale synode van Hattem 1972/'73, vermeld in haar Acta, artikel 233.

Zij constateert:

dat ds. B. Wesseling zelf zijn brief op het punt in geding een revisie heeft doen ondergaan.

Zij overweegt:

dat hij daarmee impliciet heeft toegegeven dat zijn brief aan de generale synode van Hattem op dit punt niet duidelijk is geweest.

Zij spreekt uit:

aan zijn verzoek tot revisie niet te voldoen.

II.

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van een revisieverzoek van ds. B. Wesseling d.d. 26 september 1974 ten aanzien van het besluit van de generale synode van Hoogeveen 1969/'70 betreffende 'de tweeërlei afvaardiging uit de particuliere synode van Noord-Holland', vermeld in haar Acta, artikel 29 en 45;

Zij constateert:

1. dat nog steeds geldt wat de generale synode van Hattem 1972/'73 overwoog: 'dat geen der kerken. . . . redenen heeft gezien, zich tot de generale synode te wenden om de uitspraken van Hoogeveen veranderd te krijgen' (Acta, artikel 217, III, 4);
2. dat ds. B. Wesseling voor zijn verzoek argumenten aanvoert die voor een groot deel herhaling zijn van argumenten, die door diverse synoden besproken weerlegd zijn en die voor een ander deel voorbij gaan aan wat reeds eerder tegen dergelijke argumentatie werd ingebracht.

Zij overweegt:

1. dat een verzoek om revisie van een besluit dat in de kerken algemene aanvaarding heeft gevonden wel met zeer klemmende redenen moet aangedrongen worden en er blijk van moet geven, dat de indiener zich ernstig rekenschap heeft gegeven van alle argumenten, waarmee dat besluit werd gemotiveerd c.q. verdedigd;
2. dat volgens art. 46 K.O. hetgeen eens afgehandeld is niet wederom voorgesteld dient te worden.

Zij is van oordeel:

dat ds. B. Wesseling zonder voldoende argumentatie terug komt op wat afgehandeld is, in strijd met art. 46 K.O.

Zij spreekt uit:

dat aan het revisieverzoek van ds. B. Wesseling niet kan worden voldaan.

Zij besluit:

de uitspraken I en II samen met het rapport van de commissie ad hoc aan ds. B. Wesseling toe te zenden.

Artikel 111

Gravamina J. B. Escher

Thans wordt voortgezet de donderdag afgebroken bespreking over de voorstellen van commissie I inzake de bezwaarschriften van br. J. B. Escher te Amersfoort (zie artikel 99 en 102 dezer Acta).

De rapporteur, ds. J. Bomhof, leest enkele aangebrachte wijzigingen in de voorstellen voor.

In een nieuwe ronde van bespreking wordt een amendement ingediend, dat de brede overwegingen van uitspraken van vorige synoden in het eerste voorstel der commissie wil doen vervallen. De rapporteur wijst

dit namens de commissie af en door de synode wordt het amendement bij stemming verworpen. Vervolgens worden de voorstellen van de commissie zoals die thans definitief zijn geformuleerd, aanvaard en wel het eerste voorstel (A) met 21 tegen 6 stemmen met 2 onthoudingen en het tweede voorstel (B) met 27 tegen 1 stem en 1 onthouding. Vijf leden van deze synode, die ook afgevaardigd waren naar de generale synode van Hattem, blijven buiten stemming. De besluiten van de synode luiden als volgt:

Artikel 112

A.

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van een brief van br. J. B. Escher d.d. 24 maart 1975, waarin hij revisie vraagt van het 'voorts van oordeel' punt 7 en 9 van art. 467 c van de Acta van de generale synode van RotterdamDelfshaven 1964/'65.

Zij constateert:

dat br. Escher de g.s. van Kampen verzoekt uit te spreken:

- a. 'dat voorts van oordeel punt 7 van artikel 467 c uit de Acta van de g.s. RotterdamDelfshaven in strijd is met de schriftuurlijke ernst van de tucht, zoals wij lezen in Matth. 18 : 18';
- b. 'dat de eis (dat) de kerken p/a ds. K. Tanahomba de kerken p/a ds. L. Kondamara dienen te ontmoeten als kerken van onze Here Jezus Christus verkeerd is, aangezien er terecht gecensureerd is. De g.s. RotterdamDelfshaven stelde deze eis in voorts van oordeel punt 9';
- c. dat het de roeping van de Soembanese kerken is, om de groep Kondamara te blijven behandelen als een sekte, zolang Kondamara en de zijnen blijven volharden in hun zonden.

Zij overweegt t.a.v. constatering a:

1. dat de g.s. van Bunschoten/Spakenburg 1958/'59 van oordeel was:
  - a. "dat de in het schorsings- en afzettingsbesluit d.d. 3 oktober 1952 van de kerkeraad van Kanangar over br. L. Kondamara genoemde gronden geen rechtmatige grond bieden voor de besluiten inzake schorsing en afzetting", (Acta, art. 150 B, is van oordeel, 1);
  - b. "dat de afzetting van br. L. Kondamara als ouderling van de kerk te Kanangar is te veroordelen, omdat deze ten onrechte en in strijd met de K.O. is geschied, en dat ook diens schorsing als goeroeindjil is te veroordelen", (Acta, art. 150 B, is van oordeel, 2);
  - c. "dat o.m. "de synode van Melolo d.d. 22 november 1952 niet gehandeld heeft overeenkomstig art. 31 K.O., doordat zij de rechtsgang van de door de Kerkeraad van Kanangar verongelijkte br. L. Kondamara heeft geblokkeerd", (Acta, art. 150 B, is van oordeel, 3);
2. dat de g.s. van Bunschoten/Spakenburg 1958/'59 o.m. overwoog, dat "de kerken op Oost-Soemba de "zaak Soemba" bij voorrang in behandeling dienen te nemen en het over br. L. Kondamara op onrechtmatige gronden gevelde schorsings- en afzettingvonnis dienen te herzien, daar deze schorsing en afzetting de directe aanleiding zijn geweest tot de openbaring van de scheuring" (Acta, art. 150 C, overwegende 2);
3. dat de g.s. van RotterdamDelfshaven 1964/'65 in haar oordelen wel met voorzichtige onderscheiding over de oorzaak en de gevolgen van de scheuring op Soemba heeft gesproken, maar niet de door de g.s. van Bunschoten/Spakenburg geleverde argumentatie inzake de onwettigheid van de schorsing en afzetting van ds. L. Kondamara heeft aangevochten, (Acta, art. 467 c, van oordeel 13 en voorts van oordeel 110);
4. dat ook geen der volgende generale synoden de op ds. L. Kondamara toegepaste tuchtmaatregelen als gerechtvaardigd heeft aanvaard.

Zij overweegt t.a.v. de constateringen b. en c.:

1. dat de g.s. van Hoogeveen 1969/'70 van oordeel was, dat "de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a." (ds. K. Tanahomba) geheel en al voorbijgegaan zijn aan hetgeen de g.s. van RotterdamDelfshaven reeds oordeelde, dat zij te hard en onbillijk oordelen over en een onkerkelijke houding aannemen tegenover de Geref. Kerken van Oost-Soemba/Savoe (ds. L. Kondamara), (Acta, art. 417, van oordeel 3);
2. dat de g.s. van Hattem 1972/'73 constateerde, dat "de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a." zelf gewezen hebben op hun "bereidheid zich te verenigen met de brs. L. Kondamara c.s., wanneer bij hen (de Geref. Kerken van Oost-Soemba/Savoe) de vruchten des Geestes openbaar worden, zonder het nodig te vinden eerst de geschiedenis van de scheurmaking te bespreken", alsmede op de éne voorwaarde dat het

Woord Gods de enige rechter zal zijn in de onderlinge besprekingen" (Acta, art. 143 B I, zij constateert 2);

3. dat na de g.s. van Rotterdam-Delfshaven meer licht over de situatie op Soemba is ontvangen, wat o.m. blijkt uit het rapport van de deputaten CBK, die in hun rapport aan de g.s. van Kampen kunnen meedelen, dat er duidelijk geconstateerd mag worden, dat er bij de Geref. Kerk Kerken van Oost Soemba/Savoe vruchten des Geestes openbaar zijn, welke gebleken zijn uit de hartelijke begeerte bij deze kerken om met onze deputaten samen te spreken en uit het feit dat genoemde kerken in de leer, dienst, kerkregering en tucht niet afwijken van de Geref. belijdenis (Rapport CBK aan de g.s. van Kampen, 3, 3, A 1 en 2).

Zij is van oordeel:

1. dat in de vermelde constateringen, overwegingen en oordelen van vorige synoden terecht genuanceerd te dezer zake is gesproken;
2. dat dit spreken te meer gerechtvaardigd is blijkt uit de bevindingen van de deputaten, die in 1973 de beide kerkengroepen op Soemba hebben bezocht.

Zij spreekt uit:

dat zij aan de verzoeken van br. J. B. Escher niet kan voldoen.

Zij besluit:

1. van dit besluit kennis te geven aan br. J. B. Escher te Amersfoort;
2. ter informatie aan br. J. B. Escher tevens toe te zenden:
  - a. het rapport van de deputaten CBK aan de g.s. van Kampen 1975;
  - b. het besluit van de g.s. van Kampen 1975 d.d. 15 mei 1975, inzake de correspondentie met de Soembanese kerken.

B.

De generale synode heeft kennis genomen van

een brief van br. J. B. Escher d.d. 17 april 1975, waarin hij revisie vraagt van het besluit van de g.s. van Hattem 1972/'73, vermeld in haar Acta, art. 214.

Zij constateert:

dat br. J. B. Escher de g.s. van Kampen verzoekt uit te spreken:

- a. dat zijn bezwaarschrift door de g.s. van Hattem diende behandeld te worden 'omdat het zich richtte tegen een verkeerde uitspraak', n.l. tegen het besluit van de g.s. van Rotterdam-Delfshaven, art. 467 c van haar Acta;
- b. 'dat de synode van Hattem in art. 143 ten onrechte niet heeft uitgesproken, dat deputaten hun rapport moesten publiceren'.

Zij overweegt:

- a. dat het besluit van de g.s. van Hattem 1972/'73 (Acta, art. 143) aan br. J. B. Escher is toegezonden ter toelichting van het antwoord dat de g.s. hem deed geworden (Acta, art. 214);
- b. dat de g.s. van Hattem 1972/'73 in art. 214 br. J. B. Escher tevens heeft meegedeeld, waarom zij in de toenmalige situatie moeilijk een uitspraak kon doen over de door hem gedane verzoeken, en wel, omdat deze synode dit belangrijke besluit had genomen: de deputaten voor correspondentie met de buitenlandse kerken een bijzondere opdracht te verlenen m.b.t. de Soembanese kerken;
- c. dat het rapport van de deputaten CBK tijdig ter kennis van de kerken is gebracht;
- d. dat de deputaten CBK slechts de opdracht hadden hun rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode;
- e. dat br. J. B. Escher geen gronden heeft aangevoerd, waarom de g.s. van Hattem aan de deputaten CBK een opdracht tot publicatie had moeten geven.

Zij is van oordeel:

dat br. J. B. Escher geen argumenten heeft aangevoerd, waarom de g.s. van Kampen tot revisie van het door

hem gewraakte besluit zou moeten overgaan.

Zij spreekt uit:

dat zij aan zijn verzoeken, vervat in bovengenoemde brief, niet kan voldoen;

Zij besluit:

hiervan kennis te geven aan br. J. B. Escher te Amersfoort.

Artikel 113

De assessors verzorgt op verzoek van de praeses omstreeks 12 uur de sluiting van de zesde werkweek van de synode. Hij laat zingen Ps. 139 : 1 en 14 en gaat voor in dankgebed.

Dinsdag 3 juni 1975.

Artikel 114

De praeses opent aan het begin van de zevende werkweek van de synode de vergadering in plenaire zitting. Hij laat zingen ps. 97 : 1, 2, 7, leest 1 Corinthe 14 : 125 en gaat voor in gebed.

Artikel 115

De praeses heet de leden en de adviseurs welkom voor de nieuwe arbeid, die deze dag zal beginnen met de bespreking van het eerste deel van het rapport van de deputaten voor herziening van het kerkboek. Bijzonder heet de praeses welkom een aantal van deze deputaten. Aanwezig zijn drs. A. N. Hendriks als voorzitter van heel het deputaatschap, br. K. O. Meijer van sectie B en voorts van sectie A de brs. drs. C. Bijl, drs. J. Wiegel, dr. L. Wierenga, bij wie zich 's avonds nog voegt drs. H. Wierenga.

Een apart welkomstwoord krijgt ook prof. dr. J. Faber, de afgevaardigde van de Canadese zusterkerken, die voor 't eerst ook als adviseur aanwezig is.

Artikel 116

Prof. dr. J. Faber en de brs. oud. M. Janssen (tertius voor oud. K. Wolters) en ds. A. Geelhoed (secundus voor ds. T. Dekker), die voor 't eerst ter synode zijn, betuigen instemming met de belijdenis en de belofte, zoals omschreven in artikel 6 van deze Acta.

Artikel 117

Kwestie deputaten modernisering confessie

De praeses stelt thans aan de orde het eerste gedeelte van het rapport van de deputaten, benoemd door de generale synode van Hattem inzake de herziening van het kerkboek, en de daarbij behorende ingekomen stukken uit de kerken (zie lijst ag. I sub a, 112, sub b 13, III sub c 35, 8).

In dit deel van hun rapport doet eerst het moderamen van het deputaatschap mededeling, dat er tussen deputaten van sectie A, die zich met de taalkundige modernisering van de verdere belijdenisschriften speciaal bezig hadden te houden en deputaten van andere secties (m.n. tussen wederzijdse filologen) een diepgaand verschil van mening bestond ten aanzien van het taalgebruik en van de vraag wat taalkundige modernisering inhoudt. Omdat deputaten er niet in slaagden deze fundamentele kwestie tot een oplossing te brengen, legt hun moderamen dit geschil aan de synode voor in de overtuiging "dat deze kwestie ten spoedigste tot een decisie dient gebracht te worden met het oog op de eenheid in taalbeeld van het kerkboek".

Werkmethode sectie A

Hierna bieden de deputaten van sectie A een rapport, waarin ze hun werkmethode naar haar uitgangspunten omschrijven en praktisch demonstreren door een daarbij gevoegde proeve van taalkundige modernisering van de artikelen I IX van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Hierover is een uitvoerig rapport van commissie IV van de hand van ds. P. Schelling. In nauwe aansluiting aan de onderdelen van het rapport worden vijf voorstellen aan de synode voorgelegd onder de letters AE.

Procedure behandeling

De praeses deelt mee, dat hij het voornemen heeft deze voorstellen voor besluittekst met de daarbij behorende onderdelen van het rapport afzonderlijk in bespreking te geven. Bij deze bespreking zullen in elke ronde eerst de leden en adviseurs der synode in vrije discussie kunnen spreken, vervolgens zal aan deputaten gelegenheid worden gegeven te spreken ter informatie en verificatie, alvorens de rapporteur namens de

commissie antwoordt.

Omdat de praeses zelf tot de deputaten van sectie A behoort, zal hij zich van elke deelneming aan de discussie onthouden, en zich strikt beperken tot het leiden van de vergadering.

Mede met het oog op de deputaten zal zo nodig de hele dag plenair worden vergaderd.

Artikel 118

Deel A. Bevoegdheid van de synode tot uitspraak

Het eerste onderdeel van rapport en conceptbesluittekst A, dat handelt over recht en roeping van de synode deze kwestie in behandeling te nemen, wordt in twee ronden besproken. De deputaten drs. A. N. Hendriks en dr. L. Wierenga geven nadere uiteenzettingen. De rapporteur, ds. P. Schelling, bijgestaan door de voorzitter van commissie IV, ds. T. J. Keegstra, geven uitvoerig antwoord.

Daarbij gaan ze ook in op enige algemene vragen en critiek. Op de vraag over de positie van ds. Schelling, die benoemd was tot secundusdeputaat, wordt geantwoord, dat deze in geen enkel opzicht aan het werk van het deputaatschap heeft behoeven deel te nemen, en er ook in geen enkel opzicht in betrokken is, zodat er geen verhindering was, dat hij rapporteur van de commissie werd.

Enige sprekers, ook die zich met de strekking van het commissierapport kunnen verenigen, menen dat bepaalde uitdrukkingen van het rapport de indruk van geïrriteerdheid wekken en polariserend werken. Geantwoord wordt, dat de commissie zich niet door irritatie heeft laten leiden. Veeleer moeten bedoelde uitdrukkingen gezien worden als blijk van verbazing over bepaalde passages van het rapport van de deputaten van sectie A en sterke bezorgdheid over de daarin gewezen werkmethode. De commissie is bereid, gehoord de uitgebrachte critiek, het rapport te mitigeren en te corrigeren en ook de voorstellen nader te bezien.

Voorstel A

Nadat de rapporteur enige amendementen heeft overgenomen wordt het onderdeel A van de voorstellen door de synode aanvaard met 29 stemmen vóór, 1 tegen en aanvaard 3 onthoudingen, terwijl ds. P. Lok als deputaat van sectie A buiten stemming blijft. De volledige tekst van de uitspraken van de synode in dit besluit A wordt met die over de volgende onderdelen opgenomen in artikel 185 van deze Acta, waar de gehele besluittekst van de uitspraken van de synode inzake deze haar voorgelegde kwestie wordt opgenomen.

Artikel 119

Deel B over opdracht van deputaten sectie A

Vervolgens wordt door de praeses in discussie gegeven het door de commissie voorgestelde sub B van de besluittekst met het daarbij behorende deel van het rapport. Dit handelt over de vraag, of het door de deputaten van sectie A voorgelegde in rapport en Proeve van taalkundige modernisering van de N.G.B. kan geacht worden uitvoering te zijn van de opdracht, hun door de generale synode van Hattem gegeven; verwezen wordt naar de instructie en de richtlijnen, door vorige synoden gegeven, waaraan de taalkundig gemoderniseerde uitgave van de Heidelbergse Catechismus getoetst werd met het oog op haar vrijgeven voor gebruik in de kerken. Om de interpretatie van deze instructie en de betekenis van deze richtlijnen voor de arbeid aan het kerkboek en bijzonder voor de taalkundige modernisering van de andere belijdenisschriften concentreerde zich de discussie.

Deputaten spreken voor zichzelf

De deputaten, die blijkens navraag niemand gemachtigd hebben namens hun deputaatschap of sectie A te spreken, krijgen aan het eind van iedere ronde gelegenheid ieder voor zich persoonlijk te spreken ter informatie en verificatie. Van de aanwezige deputaten (zie art. 115 dezer Acta) maken van deze gelegenheid aan 't eind van de eerste ronde drs. A. N. Hendriks en dr. L. Wierenga gebruik en aan 't eind van de tweede ronde de brs. K. O. Meijer, drs. J. Wiegel en dr. L. Wierenga.

In strijd met de opdracht?

De brs. Hendriks en K. O. Meijer verklaren dat in de besprekingen binnen het deputaatschap met de broeders van sectie A de bovengenoemde richtlijnen van de generale synode van Hattem en haar voorgangsters niet gefunctioneerd hebben. De brs. Wiegel en vooral Wierenga geven een interpretatie van de opdracht sub a en f zo, dat ze met genoemde richtlijnen die hun ook niet als deputaten zijn toegezonden niet behoefden te rekenen en binnen het kader van hun opdracht gebleven zouden zijn. Dit wordt namens de commissie door rapporteur en voorzitter en ook door de meeste sprekers in tweede ronde weersproken met beroep op de tekst

zelf en de kontekst van de uitspraken van genoemde generale synode van Hattem en de uitspraken van haar voorgangsters in dezen om te komen tot een homogene taalkundige modernisering van alle belijdenisschriften en formulieren. Aan het einde van de avond moet de beantwoording van de rapporteur in tweede instantie worden afgebroken.

Artikel 120

Tot besluit van deze langdurige en zeer intensieve vergaderdag van de synode verzoekt ds. J. Strating te zingen Gez. 23 : 5 en 6 en gaat hij voor in dankgebed.

Woensdag 4 juni 1975.

Artikel 121

De praeses laat zingen ps. 122 : 2, leest 1 Corinthe 12 : 12-27 en gaat voor in gebed.

Artikel 122

Voortzetting bespreking voorstel B

De behandeling van onderdeel B van de voorstellen en het rapport van commissie IV inzake het door deputaten voor herziening van het kerkboek voorgelegde geschilpunt wordt voortgezet.

In tegenstelling tot de vorige avond zijn thans geen deputaten buiten hen, die ook leden van de synode zijn aanwezig.

Bij de aanwezige adviseurs is ook weer prof. dr. J. Faber.

De praeses geeft de rapporteur ds. P. Schelling gelegenheid zijn beantwoording van de sprekers in de tweede ronde voort te zetten. De voorzitter van de commissie, ds. T. J. Keegstra, geeft nog enige aanvulling. Ook neemt hij in deze beantwoording enige amenderingen op de formulering van voorstel B over.

Artikel 123

Dit aldus gewijzigde onderdeel B van de voorgestelde besluiten, waarin uitspraken worden gedaan over de uitvoering van de opdracht van de generale synode van Hattem door de deputaten van sectie A voor herziening van het kerkboek, wordt thans in stemming gegeven.

Besluit B

Het voorgestelde wordt aanvaard door de synode met 27 stemmen voor, 2 tegen en 4 onthoudingen. Buiten stemming blijven dr. R. H. Bremmer, ds. P. Lok en dr. W. G. de Vries, omdat ze leden van het deputaatschap voor herziening van het kerkboek zijn, zij het elk in een andere sectie daarvan.

De volledige tekst van het aldus genomen besluit is opgenomen sub B van de besluitenreeks in artikel 185 van deze Acta.

Artikel 124

Deel C: kan de synode oordelen over methode?

De praeses geeft thans in behandeling onderdeel C van het rapport en van de Artikel 124 voorstellen van commissie IV over het verzoek van de deputaten van sectie A een Deel C: kan de beoordeling te geven van hun rapport (werkmethode) en Proeve van taalkundige synode oordelen modernisering van artt. IX N.G.B. Hierbij worden betrokken de brief van de over methode? Kerk te Amersfoort C., die in overweging geeft nadere informatie en advies van deskundigen in te winnen en de brief van de Kerk te Berkel en Rodenrijs, die maant tot grote voorzichtigheid en "zeer diepgaande studie en informatie" vóór de beslissing.

Prof. Faber: In Canada dezelfde kwestie inzake modernisering H.C.

In de bespreking deelt prof. dr. J. Faber mee, dat de zusterkerken in Canada met Prof. Faber: In dezelfde problemen en vragen bezig zijn. Op haar laatste synode van Toronto was Canada dezelfde ook het verzoek de Heidelbergse Catechismus te laten overzetten in hedendaags kwesties inzake Engels. Daar werd men geconfronteerd met een versie van de Christian Reformed modernisering H.C. Church van de Heidelbergse Catechismus in modern Engels naar het voorbeeld van "Good News for Man" (als "Groot Nieuws voor U" in de Nederlandse omgangstaal bewerkt). Die versie is voor ons onaanvaardbaar, omdat het in feite een vèrgaande parafaserende herschrijving van de Heidelbergse Catechismus is geworden, waarin mèt de klassieke vorm ook de inhoud wel degelijk is aangetast. Wel lezen we die versie van de Christian Reformed Church nauwkeurig met het oog op de vraag, wat wij daarvan wel kunnen gebruiken.

Op de synode van Toronto hebben we met dankbaarheid de door de generale synode van Hattem vrijgegeven

uitgave van de taalkundig gemoderniseerde Heidelbergse Catechismus ontvangen. Ze is aan onze deputaten ter hand gesteld om er hun winst mee te doen.

Omgekeerd hopen we, dat Uw deputaten nog hun winst kunnen doen met de vele arbeid, die onze Canadese deputaten hebben besteed aan de keuze van de bewijsteksten uit de Schrift bij de antwoorden van de Catechismus, aldus prof. Faber.

Aan het einde van de morgenvergadering wordt de bespreking afgebroken.

Artikel 125

In de middagvergadering beantwoordt de rapporteur, ds. P. Schelling, de sprekers uit de tweede ronde en voldoet aan enkele suggesties tot wijzigingen in de voorgestelde besluittekst. Daardoor legt de synode zich minder stringent vast, maar houdt alle ruimte voor de wijze waarop zij het genoemde verzoek van deputaten zal beoordelen.

Voorstel C aanvaard.

Het aldus gewijzigde voorstel C wordt door de synode aanvaard met 32 stemmen vóór, 1 tegen, terwijl de drie in artikel 123 genoemde leden, die tevens deputaten zijn, ook nu buiten stemming blijven. De volledige tekst van dit door de synode genomen besluit is opgenomen sub C van de besluitenreeks in artikel 185 van deze Acta.

Artikel 126

De synode gaat thans voor korte tijd in comité vergaderen en daarna wordt de arbeid in commissieverband voortgezet.

Artikel 127

Voorzitter sectie A verhinderd

Aan het begin van de middagvergadering is voorgelezen een brief van prof. dr. L. Doekes, dat hij, nu de behandeling een week later dan het schema aangaf plaats vond niet aanwezig kan zijn als voorzitter van deputaten, sectie A bij de behandeling van hun rapport wegens verblijf in het buitenland. Om dezelfde reden kan hij ook niet als adviseur aanwezig zijn bij de behandeling van het rapport van de deputaten voor herziening van de bundel "Enige Gezangen" op 6 juni. In de plenaire zitting van de synode op de avond van 5 juni zijn wel aanwezig van de deputaten voor herziening van het kerkboek: ds. M. Brandes, secretaris van het moderamen, drs. C. Bijl en drs. J. Wiegel van sectie A en br. K. O. Meijer van sectie B.

Artikel 128

Deel D over methode en proeve van sectie A

De praeses geeft thans het vierde deel van de conceptbesluiten en het daarbij behorende rapport van commissie IV in bespreking. In dit deel D van voorstellen en rapport wordt een beoordeling gegeven van de door de deputaten van sectie A omschreven uitgangspunten van hun werkmethode voor taalkundige modernisering van de belijdenisschriften en de daarbij aangeboden Proeve van artt. IX N.G.B. in hedendaags Nederlands.

Eigen vertaling Schriftteksten?

In de discussie over deze proeve wordt meermalen gevraagd naar de reden, waarom een eigen vertaling van bijbelteksten wordt geboden en niet de voor het gebruik in de kerken vrijgegeven bijbelvertalingen worden geciteerd.

Geen aansluiting bij H.C. "Hattem"?

Ook wordt gevraagd of het deze deputaten niet mogelijk was om bij eigen verschillende theoretische uitgangspunten toch aan een gezamenlijke overzetting te werken, die zoveel mogelijk aansluiting bewaart bij de reeds vrijgegeven uitgave van de Catechismus.

Deputaten informeren

Drs. C. Bijl en drs. J. Wiegel spreken ieder voor zich. Drs. Wiegel deelt mee, dat oorspronkelijk de plaatsen van de Schriftcitaten blanco zouden blijven in de Proeve van de belijdenis, maar dat de thans gegeven vertaling van zijn hand is, omdat hij de vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap onaanvaardbaar acht. Zowel drs. Bijl als drs. Wiegel laten zich over de door de generale synode van Hattem voor gebruik vrijgegeven uitgave van de Heidelbergse Catechismus en de daarvoor gegeven richtlijnen

negatief uit in soortgelijke zin als dr. L. Wierenga in het door de commissie sub E van het rapport genoemde stuk. Mede namens dr. L. Wierenga verklaart drs. J. Wiegel: Indien de synode de door ons voorgelegde Proeve afwijst, willen we verdere medewerking aan deze arbeid overwegen, maar indien ze de door ons in het rapport omschreven methode afwijst, haken we af. Ds. M. Brandes en br. K. O. Meijer lichten nog nader toe, hoe het in het deputaatschap, allereerst tussen de filologen, is vastgelopen op de radicale afwijzing door sectie A van het gebruik van z.g. kerktaalige woorden en van de bewaring van klassieke formuleringen of uitdrukkingen en van wat verder niet strookte met de door hen omschreven methode. De andere deputaten wilden graag de goede elementen, vooral in het resultaat, waarderen, maar met deze radicalisering konden ze niet meegaan.

Waar de synode terwille van deputaten al ruim een half uur over de gestelde vergadertijd is gekomen, moet de bespreking hier worden afgebroken. De praeses dankt alle deputaten, die hebben meegedeeld niet verder de besprekingen te kunnen bijwonen, dat ze hebben willen komen en ook hebben willen spreken ter nadere informatie en verantwoording.

Artikel 129

Op verzoek van de praeses verzorgt ds. J. C. Post om 22.45 uur de sluiting met dankgebed, nadat hij heeft laten zingen Ps. 122 : 3.

Donderdag 5 juni 1975.

Artikel 130

De praeses laat aan het begin van de morgenvergadering zingen Ps. 32 : 1 en 6, leest Romeinen 10 : 415 en gaat voor in gebed.

Artikel 131

De praeses heet drs. A. N. Hendriks en ds. M. Brandes als voorzitter en secretaris van het deputaatschap voor herziening van het kerkboek welkom.

Verklaring ds. Lok als deputaat

Vervolgens vraagt en ontvangt ds. Lok van de assessor gelegenheid om als deputaat van sectie A van genoemd deputaatschap een verklaring af te leggen in verband met wat zijn mededeputaten drs. C. Bijl en drs. J. Wiegel de vorige avond hebben gezegd in de vergadering van de synode. Ds. Lok zegt, dat de vorige avond wel gebleken is, dat in sectie A de meningen van deputaten uiteen lopen. Hij verklaart dat hij zich nadrukkelijk distancieert van de negatieve uitlatingen van zijn mededeputaten (zie artikel 128 dezer Acta) over de voor de kerken vrijgegeven bijbelvertaling van het N.B.G. en over de door de generale synode van Hattem vrijgegeven uitgave van de Heidelbergse Catechismus en de in verband daarmee gegeven en gehanteerde richtlijnen voor taalkundige modernisering.

Artikel 132

Voortzetting bespreking D

Voortgezet wordt de bespreking van onderdeel D van het rapport en de daarbij behorende concept besluittekst van commissie IV over het rapport van sectie A van deputaten inzake herziening kerkboek, dat handelt over de uitgangspunten van hun werkmethode voor taalkundige modernisering van de belijdenisschriften met daarbij een proeve van een gemoderniseerde tekst van de Nederlandse Geloofsbelijdenis (artt. 19). De rapporteur, ds. P. Schelling, bijgestaan door de voorzitter van de commissie, ds. T. J. Keegstra, beantwoordt de sprekers uit de eerste ronde en gaat voorzover nodig in op wat door deputaten is gezegd (zie artikel 128 dezer Acta).

Bij het begin van de tweede ronde wordt een alternatief voorstel ingediend door ds. H. J. Nijenhuis en ds. J. Bomhof. Zij hebben daarin willen verwerken de critiek van de eerste ronde, dat het voorstel van de commissie de synode te veel tot taaltheoretische uitspraken zou brengen. Zij willen met een sobere afwijzing van de methode volstaan en voorts de nadruk leggen op een beoordeling van de aangeboden proeve van de modernisering van de N.G.B. In de tweede ronde blijken onderscheidene sprekers het bezwaar te delen dat het voorstel van de commissie zich te veel in taaltheoretische kwesties begeeft. Het alternatieve voorstel is echter te negatief. Deputaten hebben allereerst om een beoordeling van de door hen omschreven werkmethode gevraagd, waarbij de proeve illustratie is. Daarom moet een uitspraak van de synode een kerkelijke beoordeling van de praktische uitgangspunten zijn, geïllustreerd met een nadere beoordeling van

de proeve. Tegen het rapport komt naast de reeds eerder gememoreerde bezwaren (zie artikel 118 dezer Acta) nu ook nog als bezwaar de vrij sterke taaltheoretische argumentatie, zodat opnemings van het rapport in de Acta, zoals de commissie voorstelt, niet wenselijk wordt geacht.

Ook de aanwezige leden van het moderamen van het deputaatschap lichten nader toe, dat zij om een praktische, kerkelijke beslissing over het door hen voorgelegde verschil in methode hebben willen verzoeken.

De commissie vraagt ruime tijd van nader beraad en de praeses schort de bespreking tot nader order op (zie vervolg in artikel 183 van deze Acta).

Artikel 133

Rapport "Enige Gezangen"

Nadat 's middags in kleiner verband is gewerkt, komt de synode 's avonds weer in plenaire zitting samen voor bespreking van het rapport van Deputaten inzake herziening van de bundel "Enige Gezangen". De praeses heet de deputaten ds. D. Vreugdenhil en br. L. L. Bouwers welkom en eveneens de deputaten, tevens hooglerarenadviseurs dr. J. van Bruggen en drs. H. J. Schilder.

Over het rapport van deputaten en de daarop betrekking hebbende stukken uit de kerken (lijst ag. sub III b, 130) heeft ds. A. G. Versteeg namens commissie IV rapport en voorstellen aan de synode voorgelegd.

In de eerste ronde van de bespreking wordt ingrijpende critiek geleverd op de methode van het rapport van de commissie. Deze heeft de reacties uit de kerken in de ingekomen stukken breed geïnventariseerd en zich aan de daarin gegeven critiek gerefereerd. Daarbij heeft ze tot beheersend uitgangspunt en norm voor de beoordeling van het werk van deputaten gemaakt, dat alleen berijmde schriftgedeelten en geen "vrije kerkliederen" zouden mogen worden opgenomen ter vervanging van bestaande gezangen of aanvulling van de bundel. Op grond daarvan wordt critiek op het rapport van deputaten geleverd en het resultaat van hun werk in de aangeboden bundel afgekeurd en afgewezen.

Onjuist uitgangspunt van critiek

Aangewezen wordt echter in de bespreking, dat deze critiek in feite de generale synode van Hattem en de door deze gegeven opdracht geldt, die deputaten opdroeg "de eerstkomende synode van advies te dienen" o.m. over de vraag, "of er noodzaak en overtuigende mogelijkheden zijn om uit de bestaande liederenschat der Kerk de bundel nog aan te vullen" (artikel 171 van de Acta van de generale synode van Hattem 1972/1973). Op grond hiervan onderbreekt de praeses de bespreking en geeft de commissie de prealabele vraag in overweging, of ze haar rapport en voorstel, gehoord deze critiek op haar praemissen, wel kan handhaven.

Rapport teruggenomen

Na overleg vraagt de commissie beraad voor onbepaalde tijd en neemt haar rapport voorlopig terug. De praeses schort de bespreking tot nader order op en zegt de deputaten dank voor hun aanwezigheid met betuiging van spijt, dat ze zo onverrichterzake weer naar huis gaan. De deputaten ds. D. Vreugdenhil en br. L. L. Bouwers nemen daarop afscheid.

Artikel 134

De artikelen 46-80 van de Acta worden door de synode vastgesteld.

Artikel 135

Nadat op zijn verzoek gezongen is Gez. 29 gaat ds. H. J. de Vries voor in dankgebed, waarop de praeses de zitting van deze dag omstreeks 21.30 uur sluit.

Vrijdag 6 juni 1975.

Artikel 136

De praeses laat zingen Ps. 25 : 4 en 6, leest Galaten 6 : 112 en gaat voor in gebed.

Artikel 137

Ouderling H. de Jong, die tot het zomerreces afwezig zal zijn, is vervangen door zijn tertius, oud. E. van Wijk, die voor 't eerst ter synode is. Hij betuigt instemming met de belijdenis en de belofte, zoals omschreven is in artikel 6 van deze Acta.

Artikel 138

Brief ds. M.K. Drost, Irian Jaya

Voorgelezen wordt een brief van ds. M. K. Drost, verzonden op 21 mei 1975 uit Boma, Irian Jaya. Hij deelt mee, dat hij met grote dankbaarheid het telegram van de synode over het aangaan van correspondentie met de Gereformeerde Kerken op Oost-Soemba/Savoe heeft ontvangen. Met hem waren alle gereformeerde zendingsarbeiders op Irian dankbaar. Hij spreekt de wens uit dat dit besluit tot zegen mag zijn voor het werk des Heren in Indonesia en de toekomstige vorming van een gereformeerd kerkverband van de kerken op Soemba/Savoe met de groeiende kerken op Kalimantan en op Irian. De synode neemt hiervan met blijdschap en instemming kennis.

Artikel 139

Generaal deputaatschap art. 19 K.O. (hulpbeh. studenten)

De praeses geeft thans in bespreking het voorstel van commissie II over het verzoek van een aantal particuliere synoden om een generaal deputaatschap voor hulpbehoevende studenten naar artikel 19 K.O. in te stellen (lijst ag. II f 15). Omdat oud. H. Kooistra al geruime tijd door familieomstandigheden niet ter synode kan komen, treedt de voorzitter van de commissie, dr. R. H. Bremmer, op als rapporteur.

Breedvoerig wordt in twee ronden gesproken over de noodzaak en taak van een dergelijk deputaatschap, gezien de contacten, die er de laatste jaren tussen de particuliersynodale deputaten zijn. Nadat de rapporteur in eerste instantie heeft geantwoord, wordt in de tweede ronde een amendement van de predikanten R. Houwen en W. G. de Vries en een alternatief voorstel van de predikanten T. J. Keegstra en P. Schelling ingediend.

Na overleg van de commissie met deze vier voorstellers, leest de rapporteur een gemeenschappelijk voorstel. Hierin worden na een korte ronde nog enige formuleringen bijgeschaafd.

Het aldus verkregen voorstel wordt door de synode met 31 stemmen voor en 4 tegen aanvaard. Het besluit van de synode luidt aldus:

Artikel 140

Besluit generaal deputaatschap art. 19 K.O.

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

1. een missive van de P.S. Overijssel 1974;
2. idem van de P.S. Friesland 1975;
3. idem van de P.S. Drenthe 1975;
4. idem van de P.S. NoordHolland 1975;
alle met het verzoek een generaal deputaatschap naar art. 19 K.O. (hulpbehoevende studenten) in te stellen alsmede;
5. een missive van de P.S. Gelderland 1975, waarin deze het voorstel van de particuliere synoden van Overijssel en Drenthe bestrijdt.

Zij constateert:

A.

dat de onder 14 genoemde particuliere synoden de volgende argumenten voor zulk een generaal deputaatschap aanvoeren:

- a. dat het noodzakelijk is, dat de lasten uit hoofde van art. 19 K.O. billijk over de leden der kerken verdeeld worden;
- b. dat de uitkering aan de studenten naar een uniforme maatstaf dient te worden vastgesteld;
- c. dat de huidige samenwerking tussen de deputaatschappen der verschillende particuliere ressorten "losvast" is en te vrijblijvend;
- d. dat de mogelijkheden tot financiering van studiekosten door de overheid zo grondig mogelijk behoren te worden bezien;

B.

dat de particuliere synode van Gelderland hiertegen aanvoert:

- a. dat iedere motivering voor zulk een deputaatschap ontbreekt;

- b. dat er reeds een goede samenwerking bestaat tussen de verschillende ressorten;
- c. dat het voorstel prematuur is, aangezien er duidelijkheid bestaat met betrekking tot het overheidsbeleid;
- d. dat bevoogding van de deputaten der particuliere ressorten door generale deputaten niet is uitgesloten.

Zij overweegt:

- a. dat sinds enkele jaren door de provinciale deputaten ad art. 19 K.O. met instemming van hun synoden op basis van vrijwilligheid wordt samengewerkt;
- b. dat aan deze samenwerking elke verbindende regeling ontbreekt;
- c. dat het gevaar van "bevoogding" door een goede instructie kan worden bedwongen;
- d. dat de overheidsmaatregelen t.a.v. de financiering van studiekosten steeds ingrijpender worden.

Zij is van oordeel:

- a. dat tegenover de onder A. a.b. genoemde constatering die van Gelderland onder B.b. moet worden toegestemd;
- b. dat echter de huidige samenwerking een verbindende regeling dient te ontvangen;
- c. dat met zorg een instructie dient te worden opgesteld;
- d. dat de kwestie van de financiering van studiekosten door de overheid bestudering vereist.

Zij besluit:

1. tot het instellen van een generaal deputaatschap ad art. 19 K.O. over te gaan;
2. zich tot de e.k. particuliere synoden te richten met het verzoek één deputaat met een secundus in dit deputaatschap te benoemen;
3. de deputaten namens de P.S. van Overijssel te verzoeken de eerste vergadering van dit deputaatschap samen te roepen;
4. dit deputaatschap op te dragen:
  - a. met zorg een instructie op te stellen, waarbij gebruik gemaakt kan worden van de door de P.S. van NoordHolland ingezonden conceptinstructie;
  - b. de kwestie van de financiering van de studiekosten van studenten door de overheid grondig te bestuderen;
  - c. aan de eerstvolgende generale synode uiterlijk zes maanden voor de aanvang te rapporteren onder toezending van het rapport aan de kerken.

Artikel 141

Nadat br. H. Verstevee nog eens de aandacht heeft gevestigd op de "werkurenbriefjes" ten dienste van het uit te brengen rapport over de werkwijze van de synode, spreekt de praeses een kort woord tot besluit van deze zevende synodeweek van wel zeer intensieve arbeid.

Artikel 142

De assessor gaat voor in dankgebed, nadat op zijn verzoek is gezongen Ps. 36 : 3.

Dinsdag 10 juni 1975.

Artikel 143

De praeses opent de achtste vergaderweek van de synode. Hij laat zingen Ps. 34 : 6, 7, 8, leest 1 Johannes 1 : 12 : 2 en gaat voor in gebed.

Artikel 144

Bij het appèlnominaal blijken voor 't eerst ter synode aanwezig oud. T. S. Havenga als quartus voor oud. H. Kooistra, oud. J. van der Molen als secundus voor oud. K. Wolters, ds. A. P. van Dijk als secundus voor ds. J. Bomhof en oud W. J. Sies als secundus voor oud. H. Verstevee. Zij betuigen instemming met de belijdenis en de belofte, zoals omschreven in artikel 6 van deze Acta.

Artikel 145

zaak "Maassluis"

De praeses stelt nu aan de orde het rapport van commissie **III** inzake de zaak "Maassluis" (lijst ag. VIII, a,

1). We worden hier, aldus de praeses, geconfronteerd met moeiten van jaren in de gemeente te Maassluis, die reeds door de classis Schiedam en particuliere synoden meermalen beoordeeld zijn en gedeeltelijk ook op vorige generale synoden hebben gediend. Nu we deze zaken in het openbaar behandelen is ingetogenheid in het spreken bij ons allen wel bijzonder vereist. Vervolgens geeft de praeses aan de rapporteur van de commissie, ds. H. J. Nijenhuis, gelegenheid nadere informatie en toelichting op de gang van zaken te geven.

Horen van "Maassluis"

Ds. Nijenhuis deelt mee, dat de commissie in overleg met het moderamen het ge wenst vond zowel een deputatie van de appellerende kerkeraad, scriba L. Douw, als een deputatie uit de classis Schiedam bij voorkeur het toenmalige moderamen van de classis Schiedam, die het verband met de genoemde kerkeraad te Maassluis verbroken verklaarde te horen ter informatie en verificatie. Dit "horen" vond plaats op woensdag 21 mei 1975 in een vergadering van de commissie, waarin ook drie leden van het moderamen aanwezig waren; voorts waren voor genoemde kerkeraad te Maassluis aanwezig: ds. H. van Tongeren, L. Douw, scriba en J. 't Hart, ouderling; en voor de classis Schiedam: ds. R. K. Wigboldus, lid van het moderamen van de classis van aprilmei 1974, en ds. H. W. Noordman en oud. H. Noordzij, leden van de classis vergaderingen over deze zaak (de andere leden van het toenmalige moderamen waren verhinderd). Met beide deputaties is afzonderlijk een en ander maal gesproken. Het verslag van deze hoorzitting is vertrouwelijk ter inzage van de leden der synode. Bij het horen van beide deputaties bleken van centrale betekenis de zaken, genoemd in de ultimatieve vragen van de classis Schiedam van 4 april 1974 en ook in het derde bezwaarschrift van de kerkeraadscriba L. Douw aan deze synode voorgelegd. Deze eisen betreffen de beschuldigingen van deze kerkeraad aan het adres van deputatencuratoren, en aan het adres van prof. J. Kamphuis en voorts die in het artikel "Dieptepunt" aan het adres van de classis. Genoemde deputatie stemde er mee in, dat het derde bezwaarschrift van hun kerkeraad bid de behandeling voorrang verkrijgt boven de andere vier, die de gang van de procedure in de classis Schiedam betreffen.

Na deze hoorzitting is hernieuwde bezinning in de kerkeraadscriba L. Douw gevolgd. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in een Verklaring van deze kerkeraad van 2 juni 1975, die aan de generale synode werd toegezonden met een begeleidende brief van de volgende inhoud: "Hierbij doen we U toekomen een verklaring van onze kerkeraad d.d. 2 juni 1975. Daar deze verklaring naar ons oordeel verandering kan teweeg brengen in de inhoud van één onzer bezwaarschriften, verzoeken wij U, deze verklaring alsnog in Uw behandelen te willen betrekken". De verklaring zelf, gevoegd bij het rapport, luidt als volgt:

Maassluis, 2 juni 1975

Verklaring

De Raad van De Gereformeerde Kerk te Maassluis legt, na in zijn moderamen gehoord te zijn door een commissie van de Generale Synode te Kampen en na kennisneming van het verslag van deze hoorzitting, de volgende verklaring af:

1. De kerkeraad heeft in zijn vergadering van 2 juni 1975 besloten, het navolgende in de plaats te stellen van het door hem uitgesprokene d.d. 17 mei 1974, inzake de drie eisen van de classis Schiedam d.d. 4 april 1974:
  - a. Ten aanzien van de eerste eis inzake deputatencuratoren van de Theologische Hogeschool spreekt de kerkeraad uit. zich te conformeren aan de uitspraak van de G.S.Hoogeveen, Acta art. 67, betreffende zijn bezwaarschrift over arbeid der deputatencuratoren en neemt hij, met betuiging van leedwezen aan het adres van deputatencuratoren, de beschuldiging van "notoir hiërarchiek handelen" terug.
  - b. Ten aanzien van de tweede eis inzake de aanklacht tegen prof. J. Kamphuis spreekt de kerkeraad uit, zich te conformeren aan de uitspraak van de G.S. Hattem, Acta art. 106, en neemt hij zijn aanklacht van openbare scheurmaking tegen prof. J. Kamphuis met betuiging van leedwezen terug;
  - c. Ten aanzien van de derde eis inzake het artikel "Dieptepunt" in 't Kompas van 5 dec. 1971 spreekt de kerkeraad uit hierbij te voldoen aan de uitspraak van de P.S.ZuidHolland, d.d. 15 nov. 1973, welke aldus luidt: "dat de schrijver van het artikel voor het aangezicht des Heren geroepen is, zijn zonde tegen het negende gebod te belijden en het bewuste artikel terug te nemen met betuiging van leedwezen; dat de kerkeraad van Maassluis geroepen is zijn verklaring d.d. 23 dec. 1971 terug te nemen met betuiging van leedwezen".
2. De kerkeraad spreekt tenslotte uit, dat het zijn hartelijke wens is, dat de bovengenoemde verklaring door de generale synode genoegzaam wordt geacht als antwoord op het bedoelde ultimatum en dat deze verklaring door de zusterkerken in de Classis Schiedam als zodanig wordt aanvaard.
Voorts dat het zijn hartelijk verlangen is, dat de zusterkerken, na aanvaarding van het bovenstaande, hem weer ontvangen in het (classicaal) verband van de Gereformeerde Kerken in Nederland.
3. Van deze verklaring geeft de kerkeraad kennis aan de Generale Synode te Kampen; aan Deputatencuratoren; aan prof. J. Kamphuis; aan de zusterkerken in de Classis Schiedam en aan de eerstvolgende vergadering van de Classis Schiedam.

Namens de kerkeraad,

Commissierapport

Ds. i Nijenhuis deelt voorts mee, dat de commissie zich na de hoorzitting vooralsnog had beperkt in het rapport tot de beoordeling van het derde bezwaarschrift en het voorstel een appellerende brief aan de kerkeradscriba Douw te zenden. Dit was gereed, toen vorige week de genoemde Verklaring van 2 juni werd ontvangen. Daarom biedt de commissie de synode een aanvullend rapport en voorstel m.b.t. deze Verklaring.

Artikel 146

Over procedure commissie

De praeses geeft thans gelegenheid tot algemene beschouwingen over de te volgen procedure in verband met het door de rapporteur namens commissie III voorgelegde en meegedeelde. In de discussie maken sommige leden bezwaar tegen het feit, dat de commissie bij voorrang en voorlopig alleen het derde bezwaarschrift in behandeling heeft genomen en beoordeeld in plaats van direct tot behandeling en beoordeling van heel de zaak, in alle stukken voorgelegd, over te gaan. Tot deze werkwijze geeft ook de verklaring geen reden, aldus deze leden. Ze voeren daarvoor aan, dat de kerkeradscriba L. Douw wel in de Verklaring meedeelt zich te voegen naar de drie eisen van de classis Schiedam van 4 april 1974, maar zijn derde bezwaarschrift, waarin hij de wettigheid van die eisen bestrijdt, niet van de tafel der synode heeft genomen. Bovendien staat deze verklaring in eerste instantie ter beoordeling van de classis en niet van deze synode. Daarom dienen deze leden een tegenvoorstel in, dat de synode besluit, tot behandeling van alle bezwaarschriften van de kerkeradscriba L. Douw over te gaan, nadat dit alsnog door de commissie is voorbereid.

De rapporteur, ds. Nijenhuis, bijgestaan door de waarnemend voorzitter ds. M. Nap, verdedigen het beleid van de commissie en verzoeken de synode dit goed te keuren.

De synode voldoet aan dit verzoek van de commissie door het volgende voorstel aan te nemen met 20 stemmen voor, 9 tegen en 2 onthoudingen, terwijl de 4 afgevaardigden van het particuliersynodaal ressort van ZuidHolland buiten stemming blijven.

Het besluit van de synode luidt:

De synode spreekt uit:

1. dat de commissie terecht voorrang heeft gegeven aan en zich voorlopig beperkt heeft tot de behandeling van het derde bezwaarschrift van de kerkeradscriba L. Douw te Maassluis tegen uitspraken van de particuliere synode van ZuidHolland van 2 april 1975;
2. de synode draagt de commissie op in plaats van de appellerende brief een conceptbesluit over dit bezwaarschrift aan de vergadering voor te leggen;
3. nadat ze uitspraak over dit genoemde bezwaarschrift heeft gedaan zal de synode zich over het verzoek in de Verklaring van 2 juni 1975 van de kerkeradscriba L. Douw uitspreken.

Artikel 147

Bespreking bezwaren III in Maassluis

Nadat in de middag verder commissoriaal is vergaderd, komt in de loop van de avond de synode weer in plenaire zitting bijeen.

Het voorstel van de commissie III inzake bezwaarschrift III van de kerkeraad te Maassluis (scriba L. Douw) is intussen aan de leden ter bestudering uitgereikt. In de bespreking wordt met de strekking van het rapport in grote lijnen ingestemd, maar op de formulering van het daarmee conforme voorstel wordt vrij veel critiek geleverd. Het vertoont teveel de sporen van haastwerk. De rapporteur, ds. H. J. Nijenhuis, ook nu bijgestaan door ds. M. Nap als voorzitter, beantwoordt de sprekers, maar vraagt aan het eind van de tweede ronde beraad voor de commissie om de formuleringen, waarop critiek is uitgebracht, nader te bezien. Met de verlening van tijd voor beraad wordt de bespreking deze avond beëindigd.

Artikel 148

Ds. T. Dekker laat zingen Ps. 108 : 1 en gaat voor in dankgebed.

Woensdag 11 juni 1975.

Artikel 149

Bij de opening van de vergadering in de morgen laat de praeses zingen Ps. 90 : 8, 9. Hij leest 2 Timotheus 6 : 11-21 en gaat voor in gebed.

Artikel 150

Oud. S. Huisman, secundus voor oud. H. Kooistra en oud. D. Dreschler, secundus voor oud. H. de Jong zijn voor 't eerst ter synode en betuigen instemming met de belijdenis en de belofte, zoals omschreven in artikel 6 van deze Acta.

Artikel 151

Comité over rapport curatoren

De praeses heet bijzonder welkom drs. D. Deddens, die als enige van het moderamen van het college van deputatencuratoren aanwezig kan zijn.

Ter behandeling van het rapport van deputatencuratoren gaat de synode in comité generaal.

Artikel 152

Nadat 's middags ook nog in commissies is vergaderd, komt de synode 's avonds weer plenair samen in openbare vergadering.

De praeses deelt mee, dat in de comitévergadering o.m. de volgende besluiten zijn genomen:

A.

Vaste benoeming

De generale synode van Kampen 1975 heeft op voorstel van deputatencuratoren, drs. K. Veling overeenkomstig het advies van de senaat van de Theologische Hogeschool, drs. K. Veling, tot nu toe wetenschappelijk medewerker in tijdelijke dienst, benoemd tot wetenschappelijk medewerker in vaste dienst voor het onderwijs in de geschiedenis van de wijsbegeerte aan de Theologische Hogeschool.

B.

Ontslag lector

De generale synode van Kampen 1975 heeft op voorstel van deputatencuratoren, overeenkomstig artikel 9 van het reglement voor hoogleraren en lectoren, besloten aan ds. D. K. Wielenga J.D.zn., sinds 1946 lector aan de Theologische Hogeschool voor de Zendingwetenschappen en Elenctiek, met ingang van 1 augustus 1976 op de meest eervolle wijze ontslag te verlenen uit de dienst wegens het bereiken van de zeventigjarige leeftijd.

Artikel 153

Vervolg "Maassluis"

De praeses geeft thans gelegenheid de bespreking voort te zetten over het derde bezwaarschrift van de kerkeraad te Maassluis (scriba L. Douw) aan de hand van rapport en voorstel van commissie III (zie art. 147 van deze Acta). De rapporteur ds. H. J. Nijenhuis, leest een opnieuw geformuleerd voorstel, dat de leden intussen al was uitgedeeld. In de bespreking daarvan worden nog enkele amenderingen voorgesteld. Na beraad van de commissie met de voorstellers van amendementen wordt door de rapporteur een gemeenschappelijk conceptbesluit voorgelegd.

Besluit genomen

Dit voorstel wordt door de synode aanvaard met 30 stemmen voor en 1 tegen, terwijl de 4 afgevaardigden van ZuidHolland ook nu buiten stemming blijven.

Het besluit luidt aldus:

Artikel 154

Besluit inzake "Maassluis" III

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

een bezwaarschrift van de raad van de gereformeerde kerk te Maassluis (scriba L. Douw) met als opschrift 'Bezwaar tegen de uitspraak van de particuliere synode ZuidHolland 1975'.

Zij constateert:

dat de particuliere synode van ZuidHolland 1975 op een bezwaarschrift van genoemde kerkeraad uitspraak niet te voldoen aan:

a. diens verzoek 'uit te spreken dat het bezwaar van de classis (Schiedam) van 13 juni 1974 tegen ons

antwoord ongegrond moet worden geacht';

- b. diens verzoek 'dat de classis Schiedam van 13 juni 1974 ons antwoord op de tweede eis van het genoemde ultimatum' (bedoeld wordt het classisbesluit d.d. 4 april 1974) 'genoegzaam had behoren te achten';
- c. diens verzoek 'uit te spreken dat zij het antwoord van de kerkeraad van Maassluis op de derde eis van het classisbesluit van 4 april 1974 genoegzaam heeft bevonden'.

Zij constateert verder:

dat de genoemde kerkeraad van Maassluis hiertegen aanvoert:

1. (ad a) a. dat de particuliere synode van ZuidHolland 1975 met geen woord is ingegaan op zijn bezwaar, dat de classis Schiedam hem in de jaren 1969 tot 1974 niet met één woord heeft aangesproken inzake zijn bezwaar tegen de handelwijze van deputatencuratoren en dat hierom de classis Schiedam het zedelijk recht miste hem uit het kerkverband te stoten;
b. dat hij van mening is met zijn brief van 1 oktober 1969 te hebben voldaan aan de verwachting van de generale synode van Hoogeveen 1969/'70;
2. (ad b) dat hij in zijn besluit van 17 mei 1974 de synodebesluiten betreffende de beschuldiging aan het adres van prof. J. Kamphuis heeft uitgevoerd door zijn aanklacht zonder enig voorbehoud terug te nemen;
(ad c) a. dat hij reeds op 13 oktober 1972 op het dringend verzoek van de particuliere synode ZuidHolland 1972 het artikel 'Dieptepunt' heeft teruggenomen;
b. dat hij ter voldoening aan de uitspraak van de particuliere synode ZuidHolland 1973 bovendien nog heeft uitgesproken, dat deze terugneming van het artikel 'Dieptepunt' geschiedde, omdat in dit artikel niet de eer en het goed gerucht van de naaste werden bevorderd.

Zij overweegt:

1. (ad a) a. dat een classis geroepen is toe te zien op de naleving van besluiten van meerdere vergaderingen door de kerken in haar ressort;
b. dat de kwalificatie van 'notoirhiërarchie optreden' aan het adres van deputatencuratoren de grens van een bezwaar tegen de handelwijze van het college overschrijdt en het karakter draagt van een beschuldiging tegen de personen van deputatencuratoren;
2. (ad b) dat een beschuldiging van openbare scheurmaking in het kader van art. 80 K.O. staat en niet kan worden teruggenomen met uitgesproken behoud van verder onomschreven bezwaren, en zonder betuiging van leedwezen, dat de generale synoden van Hoogeveen 1969/'70 en Hattem 1972/'73 hebben gevraagd;
3. (ad c) a. dat de particuliere synode van ZuidHolland 1972 slechts een 'unanieme mening' te kennen gaf zonder dat zij bij machte was een antwoord te geven op het bezwaarschrift van de genoemde kerkeraad van Maassluis met betrekking tot de onderhavige zaak;
b. dat de verklaring: 'dat men de eer en het goed gerucht van de naaste niet heeft bevorderd' niet gelijk te stellen is aan het voldoen aan de eis om uit te spreken dat men met betuiging van leedwezen verklaart de eer en het goed gerucht van de naaste te hebben aangetast;

Zij is van oordeel:

1. (ad a) a. dat de genoemde kerkeraad reeds gedurende jaren door de classis Schiedam terecht werd gewezen op diens weigering kerkelijke besluiten naar art. 31 K.O. voor vast en bondig te houden; en dat de bedoelde classicale eis in het verlengde hiervan lag en daarom terecht in het classicale ultimatum naar voren werd gebracht; dat derhalve deze kerkeraad ten onrechte stelt, dat de classis Schiedam 'niet het zedelijk recht had om ons hierom uit het kerkverband te stoten';
b. dat van deze kerkeraad terecht door de classis geëist werd zijn publieke beschuldiging van 'notoirhiërarchie optreden' aan het adres van deputatencuratoren uit het midden van de kerken weg te nemen;
2. (ad b) dat genoemde kerkeraad geroepen was, gezien de ernst van zijn zes jaren volgehouden beschuldiging van openbare scheurmaking, deze met betuiging van leedwezen terug te nemen en zich niet het recht mocht voorbehouden om onomschreven bezwaren alsnog met de beschuldigde door te spreken;
3. (ad c) a. dat genoemde kerkeraad zich ten onrechte heeft beroepen op de 'mening' van de particuliere synode ZuidHolland 1972, teneinde niet metterdaad uitvoering te geven aan de uitspraak van de

classis Schiedam d.d. 16 december 1971 (bevestigd door de uitspraak van de particuliere synode van ZuidHolland 1973);

- b. dat deze kerkeraad geroepen is aan zijn terugneming van het artikel 'Dieptepunt' alsnog te verbinden de erkenning, onder betuiging van leedwezen, de eer en het goed gerucht van de naaste te hebben aangetast.

Zij spreekt uit:

1. dat slechts in de onder 'zij is van oordeel' aangewezen weg met recht kan gesproken worden van conformeren naar art. 31 K.O. aan de onderhavige besluiten en uitspraken van de generale synoden van Hoogeveen en Hattem en van de particuliere synode ZuidHolland 1973;
2. dat zij de bezwaren van de kerkeraad van Maassluis (scriba L. Douw) tegen de uitspraken van de particuliere synode ZuidHolland 1975 afwijst;
3. dat zij derhalve niet kan voldoen aan het verzoek van genoemde kerkeraad om uit te spreken dat zijn 'antwoord op de ultimatieve vragen van de classis Schiedam van 4 april 1974 genoegzaam worden geacht en dat .... de classis ons hierom niet uit het kerkverband had mogen stoten c.q. houden'.

Zij besluit hiervan kennis te geven aan:

de raad van de gereformeerde kerk te Maassluis (scriba L. Douw),
de raad van de gereformeerde kerk te Maassluis (scriba H. E. de Jong),
de eerstvolgende classis Schiedam en
de eerstvolgende particuliere synode van ZuidHolland.

Artikel 155

Bespreking verklaring Maassluis

De praeses geeft thans in bespreking het aanvullend rapport van commissie III over de Verklaring d.d. 2 juni 1975 van de kerkeraad te Maassluis (scriba L. Douw)

De commissie stelt voor te treden in het verzoek van deze kerkeraad dat de synode uitspreekt, dat zij voor haar deel deze verklaring genoegzaam acht als antwoord op de door de classis Schiedam op 4 april 1974 gestelde ultimatieve vragen, en dat de synode een commissie van bijstand benoemt.

In de bespreking worden verschillende bezwaren tegen dit voorstel van de commissie ingebracht o.m. dat deze verklaring allereerst aan de classis Schiedam en niet aan de generale synode ter beoordeling staat. Voorts is er bezwaar een commissie van bijstand te benoemen, tenzij deze aanvaard wordt niet alleen door de kerkeraadscriba L. Douw maar ook door de kerkeraadscriba H. E. de Jong van de kerk te Maassluis binnen classicaal verband en door de classis Schiedam. Een voorstel in deze zin wordt ingediend door dr. W. G. de Vries, gesteund door ds. T. J. Keegstra.

Artikel 156

Nadat de rapporteur nog de sprekers van de eerste ronde heeft beantwoord, wordt de discussie verdaagd door de praeses.

Artikel 157

Ds. J. Meilof laat zingen Ps. 119 : 1 en gaat voor in dankgebed

Donderdag 12 juni 1975.

Artikel 158

Bij de opening van de morgenvergadering laat de praeses zingen Ps. 119 32, leest Efeze 4 : 16 en gaat voor in gebed.

Brief Chr. Geref.

De praeses stelt aan de orde het rapport, dat namens commissie IV is opgesteld door br. H. de Jong over de brief, die van de generale synode van AmsterdamWest 1974 van de Christelijke Gereformeerde Kerken is ontvangen (lijst ag. IX sub a). Het concept van een brief ten antwoord wordt in dit rapport voorgelegd. Bij verhindering van br. H. de Jong om ter synode aanwezig te zijn, treedt ds. T. J. Keegstra op als rapporteur.

Artikel 159

Afscheidswoord prof. Faber

Tijdens de bespreking van dit rapport verkrijgt prof. dr. J. Faber op zijn verzoek gelegenheid om als afgevaardigde van The Canadian Reformed Churches de synode toe te spreken ten afscheid. Hij houdt de volgende toespraak:

Mannenbroeders, afgevaardigden naar deze generale synode van Kampen, Hoewel wij ons bewust zijn van de bescheiden proporties van deze gebeurtenis, mogen wij het toch een historisch ogenblik noemen, nu voor de eerste maal een officiële vertegenwoordiger van The Canadian Reformed Churches u, afgevaardigden van De Gereformeerde Kerken in Nederland, groet in de naam van Jezus Christus, onze gemeenschappelijke Heiland en Koning.

The Canadian Reformed Churches zijn dankbaar dat uw kerken onze uitnodiging een afgevaardigde te zenden naar de generale synode van Toronto 1974 niet alleen hebt willen aanvaarden, maar ook op soortgelijke wijze hebt willen beantwoorden door ons een uitnodiging voor deze synode van Kampen te doen toekomen.

Wij waren en zijn van oordeel dat, ook al is een afvaardiging van één persoon slechts een beperkt middel tot oefening van contact, nochtans zulk persoonlijk bezoek van betekenis kan zijn voor het onderhouden van de band, voor het eventueel opheffen van misverstanden of, nog beter, het voorkómen daarvan.

Het is nu vijf en twintig jaar geleden, dat de eerste Canadian Reformed Church te Lethbridge in Alberta geïnstitueerd werd en het is dit jaar eveneens een kwart eeuw geleden, dat ons kerkverband in Canada tot stand kwam.

Wie in het onlangs verschenen boek van ds. W. W. J. van Oene, *Inheritance Preserved*, de foto ziet van de bietenwerkers in Homewood of van de dominee die bezig is de buitenkant van zijn huis bestand te maken tegen de winterkou, krijgt enig besef van de moeilijke materiële omstandigheden waarin dit kerkwerk plaats vond. Wie de geschiedenis nagaat van de contacten met The Protestant Reformed en The Christian Reformed Church en wie de onderling tegenstrijdige adviezen bestudeert die vanuit "the old country" in de begintijd gegeven werden, beseft iets van de moeizame wijze waarop de rechte weg in kerkelijk opzicht gezocht moest worden.

Het stemt tot diepe dank jegens God dat ook in die situatie Zijn Woord een licht op ons pad is gebleken en voorts dat gereformeerde belijdenisgeschriften als onze drie formulieren van enigheid en een gereformeerde kerkenordening als de zgn. Dordtse, haar samenbindende kracht opnieuw hebben bewezen.

Ook daarna hebben de Canadian Reformed Churches getoond haar gereformeerd karakter met Gods hulp te willen bewaren, met name in de confessionele tuchtzaak tegen een van onze predikanten in 1965, een ingrijpende aangelegenheid in het leven van onze kleine kerkengroep. Daarin hebben wij ook mogen bewaren de band met uw kerken, van welke de synode van Toronto 1974 in de ordelijke weg te rechter tijd uitsprak "that our sister churches in the Netherlands have not deviated from the Reformed Confession in doctrine, liturgy, church government and discipline".

Broeders, de HEERE heeft in vele opzichten onze weg in Canada voorspoedig gemaakt. Ons zielental klom boven de acht duizend. Vooral in de laatste jaren verrezen onderscheidene nieuwe kerkgebouwen. Elf lagere scholen, met ruim dertien honderd leerlingen, vijf en vijftig fulltime en acht parttime onderwijzers en onderwijzeressen, mogen geheel door ons zelf onderhouden worden (ik zeg met nadruk "mogen"). Ook het middelbare schoolonderwijs komt zowel in Brits Columbia als in Ontario op gang. Een directkerkelijke onderwijsinstelling is ons Theological College in Hamilton. Sinds zijn opening in 1969 heeft het mede bewerkt, dat thans reeds acht dienaren des Woords in The Canadian Reformed Churches werkzaam zijn die hun theologische graad niet aan uw Hogeschool hier in Kampen hebben behaald. Voor de ontplooiing van het eigen leven van onze kerken is deze zaak van het onderwijs in al haar geledingen van uitzonderlijke betekenis. We zijn uw kerken dankbaar voor de hulp die jonge mannen en vrouwen uit uw midden in deze begin en overgangssituatie hebben verleend en nog verlenen.

Bij alle dankbaarheid voor hetgeen de HEERE ons geschonken heeft, past ons tegelijk beschaamdheid vanwege het feit dat er in het leven van sommige onzer gezinnen verwereldlijking openbaar wordt. Het materialisme van deze tijd, het pragmatisme dat op het Amerikaanse continent zijn miljoenen heeft verslagen, en het methodisme zijn ook aan onze Canadian Reformed Churches niet voorbijgegaan. De jongens en meisjes die opgroeien, Verbondskinderen in een cultureel gemengde situatie behoeven onze voortdurende zorg, aandacht en gebed. Deze jonge mensen missen vele gereformeerde gelegenheden welke in Nederland en door uw bekendheid met de Nederlandse taal door u als vanzelfsprekend worden aanvaard.

Wanneer wij het agendum van uw vergadering vergelijken met dat van de synode van Toronto 1974, valt de

overeenstemming op.

Herziening van de kerkenordening, modernisering van de taal van belijdenisgeschriften en liturgische formulieren, hernieuwd overwegen van de positie van de vrouw in Christus' kerk zijn o.a. zaken die zowel op onze als op uw synode aan de orde zijn gekomen of zullen komen. Het is zonder meer duidelijk dat deze zaken van zulk een importantie zijn, dat wij elkaar daarin zullen dienen te kennen, elk naar de door eigen kerkverband aangenomen regels voor correspondentie.

Onze situatie verschilt in dit opzicht van de uwe dat hoewel emigranten soms geneigd zijn te blijven staan bij hetgeen zij uit het oude vaderland hebben meegenomen, zij anderzijds door de omstandigheden gedwongen zijn sommige dingen nieuw op te zetten. Zij kunnen niet in de ban van het verleden geraken, eenvoudig omdat zulk een verleden er niet is. Een voorbeeld hiervan is ons Book of Praise; de bewaring van de Geneefse melodieën voor ons psalmboek is een unicum in de Engelstalige wereld. In dit opzicht is er dus zowel een band aan het verleden als ook een geheel nieuw element. Wij hebben tot nu toe niet veel moeite gekend met de aanvaarding van de geboden berijming van de 150 psalmen, mede omdat een soortgelijke bundel niet bestond of bestaat en dus het motief van piëteit jegens een al dan niet eerbiedwaardig verleden eenvoudig geen rol speelt.

Overigens heb ik met dankbaarheid geconstateerd dat het dilemma "conservatief" of "progressief" niet alleen in de openingstoespraak van de praeses van de roepende kerk inmiddels ook uw praeses afgewezen werd, maar dat deze afwijzing ook concrete gestalte kreeg in uw aanvankelijke behandeling van onderscheidene hernieuwingsaanlegenheden

Broeders, namens de Canadian Reformed Churches moge ik u voor de verdere afwerking van uw agendum toebidden de verlichtende werking van de Heilige Geest. De God en Vader van onze Here Jezus Christus, de Vader der heerlijkheid, geve u de Geest van wijsheid en van openbaring om Hem recht te kennen. Hij make uw arbeid dienstbaar aan de voortgang van het eeuwig evangelie. Hij zij uw en onze kerken nabij en houde ons tezamen verbonden in de enigheid van het ware geloof. Hij gedenke in Zijn grondeloze barmhartigheid om Christus' wil Zijn unieke katholieke kerk, verspreid en verstrooid door de gehele wereld, nochtans tezamen gevoegd en verenigd met hart en wil in éénzelfde Geest, door de kracht van het geloof.

Voordat ik met een handdruk afscheid van u neem en daarin namens The Canadian Reformed Churches u de rechterhand der gemeenschap reik, wil ik besluiten met de zegenwoorden die klinken aan het einde van vele onzer kerkdiensten: The LORD bless thee and keep thee; the LORD make His face shine upon thee, and be gracious unto thee; the LORD lift up His countenance upon thee, and give thee peace.

Vaartwel!

Antwoord van praeses

De praeses, ds. P. Lok zegt ten antwoord aan prof. Faber o.m.: We zijn dankbaar dat wij in U, prof. Faber, de zusterkerken in Canada hebben mogen ontmoeten in hernieuwde kennismaking en van U de laatste informatie over uw kerken vernamen.

Reeds in het rapport van onze deputaten C.B.K. hebben we kunnen lezen en nu ook van U horen, dat uw laatste synode constateerde, dat de strijd die we de laatste jaren moesten voeren, ging om het bewaren van uw en onze gereformeerde belijdenis en kerkregering. De band aan die belijdenis van het Woord Gods naar de beloften, die we voor Gods aangezicht aflegden, verenigt ons.

De historie van Uw en onze kerken gaat verder, maar in de pluriforme ontplooiing van het kerkelijk leven mogen we samen de eenheid van de Kerk in haar Heer, in Zijn Woord en de gemeenschappelijke belijdenis en kerkregering naar dat Woord geloven en onderhouden.

We hebben bewondering voor de offervaardigheid van Uw kleine kerkgemeenschap, die samen nog geen 10 procent van ons ledental heeft, maar in de volledige kosten én van kerk én van gereformeerd onderwijs voorziet uit eigen middelen en dat niet zuchtend maar met blijdschap.

We zijn dankbaar, dat U Uw taak aan de Theologische Hogeschool te Hamilton vervult met de U eigen opgewektheid en met grote trouw. De zorgen van Uw kerken zijn ook onze zorgen in deze tijd met zijn stroomversnelling op allerlei gebied, waarin met name de jeugd blootgesteld is aan gevaren, die de oudere generatie nog amper kende. De Here geve de jongeren van Uw kerken evenals de onze om sterk te worden door Zijn Woord in de strijd tegen de kwade geesten van onze tijd. Door van U te horen van diezelfde strijd zijn Uw kerken ons te meer lief geworden.

Groet de Canadese zusterkerken en alle broeders en zusters van ons, Uw broeders in deze synode, die vertegenwoordigen Uw zusterkerken in Nederland.

De Here sterke U in Canada tot de grote opdracht in deze laatste ure van de wereldgeschiedenis. Wij wensen

U een goede reis!

Met een handdruk neemt prof. Faber afscheid van al de broeders.

Artikel 160

Bespreking conceptbrief aan chr.gereformeerden.

Niet gedateerd

De bespreking van het concept van een brief aan de komende christelijke gereformeerde synode wordt voortgezet. In de bespreking worden nog bezwaren ingebracht tegen het voorgestelde antwoord. Men vindt die brief niet gedateerd naar de situatie van vandaag. Genoemd worden de ontwikkelingen van de verhouding van onze kerken tot de christelijke gereformeerde doordat de laatste nauw contact, ook met kanselruil, op verschillende plaatsen onderhouden met de buitenverbandse kerken.

Nog meer wordt gewezen op de spanningen binnen het christelijke gereformeerde kerkverband, zoals op de generale synode van Amsterdam-West bleek. Vooral hebben geschriften de aandacht, in verband met de verhouding tot onze kerken, waarin instemming is betuigd met de opheffing van de binding aan de uitspraken van "Assen 1926" in de synodaal gereformeerde kerken, alsmede verdere publicaties over Genesis 2 en 3 binnen de christelijke gereformeerde kerken. Anderzijds wordt ook gesteld, dat wij ten opzichte van deze spanningen in de christelijke gereformeerde kerken ons voorzichtig opstellen. We zullen met geduld de ontwikkeling, vooral wat die leringen betreft, volgen, of we mogelijk nog eens de helpende hand kunnen bieden, maar niet ongevraagd ons erin mengen.

opgeschort

Na de tweede ronde vraagt de commissie beraad voor een nieuwe brief, waarin met de bespreking rekening is gehouden. De praeses schort daarom aan 't eind van de morgen de bespreking tot nader order op (zie artikel 177 dezer Acta).

Artikel 161

's Middags 2 uur opent de praeses een bijzondere zitting van de generale synode door te laten zingen Ps. 119 : 6, 7, 8. Voor 't eerst sinds de vrijmaking van 1944 zal op deze donderdag 12 juni 1975 door een generale synode afscheid worden genomen van een docent van de Theologische Hogeschool, die wegens het bereiken van de zeventigjarige leeftijd overeenkomstig het reglement voor hoogleraren en lectoren eervol ontslag uit de dienst ontvangt.

Die eerste, die zo D.V. de dienst aan de Hogeschool der Kerken zal mogen beëindigen is ds. D. K. Wielenga, die als lector in de Zendingwetenschappen en Elenctiek is opgetreden op 28 januari 1946 en op 23 december 1975 de leeftijd van 70 jaar hoopt te bereiken.

Aanwezig zijn tevens ds. G. Hagens namens deputatencuratoren, en van de docenten prof. dr. J. van Bruggen, de rector, prof. drs. H. J. Schilder en lector drs. J. A. Meijer.

Artikel 162

Besluit en acte van ontslag

De praeses ds. P. Lok doet eerst voorlezing van het besluit der synode en de brief, waarin lector ds. D. K. Wielenga acte van ontslag wordt verleend, die aldus luiden:

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

een missive van deputatencuratoren van de Theologische Hogeschool d.d. 3 april 1975, waarin aan deze synode wordt voorgesteld aan de lector in de Zendingwetenschappen en de Elenctiek, ds. D. K. Wielenga, na advies van de senaat overeenkomstig art. 9 van het Reglement voor hoogleraren en lectoren, eervol ontslag te verlenen per 1 augustus 1976, vanwege het bereiken van de 70jarige leeftijd D.V. op 23 december 1975.

Zij besluit:

- a. dit voorstel van deputatencuratoren aan te nemen;
- b. aan ds. D. K. Wielenga acte van ontslag te verlenen met de hierna volgende brief:

Hooggeachte Lector Wielenga,

De generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, vergaderd te Kampen, heeft kennis genomen van de missive van deputatencuratoren d.d. 3 april 1975, waarin zij de synode voorstellen, na

advies van de senaat, overeenkomstig art. 9 van het Reglement voor hoogleraren en lectoren u eervol ontslag te verlenen uit uw dienst als Lector in de Zendingwetenschappen en de Elenctiek met ingang van 1 augustus 1976, vanwege het bereiken van de 70jarige leeftijd D.V. op 23 december 1975.

De generale synode besloot aan dit voorstel te voldoen en u dit ontslag op de meest eervolle wijze te verlenen met ingang van 1 augustus 1976. Zij realiseert zich daarbij, dat u sinds 28 januari 1946 het lectoraat in de Zendingwetenschappen en de Elenctiek vervuld hebt. Op het moment waarop uw ontslag ingaat hebt u, zo de Here wil, de Theologische Hogeschool en in haar de kerken, gedurende dertig jaar in soms zorgelijke tijden in grote trouw gediend. Ook hebt u bij ziekte of andere redenen van ontstentenis van één van de hoogleraren hen vervangen en uw werk steeds met grote opgewektheid verricht. De synode wil u daarvoor thans heel hartelijk danken. Zij spreekt de bede uit, dat onze God u nog vele jaren mag schenken in het midden van de Kerk en in uw gezin.

Met de meeste hoogachting en broedergroeten,

P. Lok, praeses
O. J. Douma, assessor
H. J. de Vries, scriba I
R. Houwen, scriba II

Toespraak praeses

Aansluitend aan deze brief spreekt de praeses ds. Wielenga als volgt toe: Hooggeachte ds. Wielenga, De Acta van de 'voorlopige generale synode' van de Gereformeerde kerken in Nederland, tussen haakjes 'onderhoudende artikel 31 K.O.', gehouden te Enschede van 9 tot 18 oktober 1945 (een synode van acht zittingsdagen!) vermelden in artikel 82 het volgende:

'De Praeses deelt mee, dat de Synode heden in ComitéGeneraal besloten heeft Ds. D. K. Wielenga J. D.zn. van Rotterdam Centrum te benoemen tot Lector onzer Theologische Hogeschool, om onderwijs te geven in de Zendingwetenschappen'.

Deze mededeling geschiedde in de avondzitting van de sluitingsdag, donderdag 18 oktober 1945.

De comitézitting, waarop in dit acta artikel bedoeld wordt, had 's middags plaats gevonden. Eén artikel, voorafgaande aan het genoemde, meldt, dat ds. C. Veenhof, na nog een bespreking met de Curatoren te hebben gehad, de benoeming tot Hoogleraar om onderwijs te geven in de Ambtelijke vakken had aanvaard. Die tijd had Veenhof ook, want hij was benoemd tegelijk met ds. B. Holwerda, ds. P. Deddens en drs. H. M. Mulder, op vrijdag 12 oktober 1945.

Drs. H. M. Mulder neemt zijn benoeming aan op dinsdag 16 oktober, ds. P. Deddens op woensdag 17 oktober, ds. B. Holwerda op donderdag 18 oktober en zoals gezegd ds. C. Veenhof eveneens op donderdag 18 oktober. Wanneer deze benoemden hun benoeming hebben aanvaard, komt er een comitézitting, waarin ds. D. K. Wielenga J. D.zn. benoemd wordt tot Lector. Het besluit wordt 's avonds publiek gemaakt en kort daarna wordt de synode gesloten. Niet provisorisch, want daar was enig leergeld mee betaald.

Ds. Wielenga is dus om zo te zeggen 'op de valreep' benoemd. Bedenktijd was er niet meer. Tijd om overleg te plegen met de curatoren ontbrak eveneens. Er bleef weinig keus over. Er kon praktisch alleen maar 'ja' gezegd worden. Van dit 'jawoord' vermelden de acta van Enschede 1945 niets. Mogelijk is dat gegeven aan het moderamen der synode, dat blijkens het gestelde in artikel 89 der acta, belast werd met de afwikkeling der synode.

In zijn slotwoord kon de toenmalige synodepraeses, ds. D. van Dijk, opmerken: 'Van onschatbare betekenis is geweest de benoeming van drie hoogleraren en twee lectoren aan onze Theologische Hogeschool'. Dat zal wel wáár zijn, maar van een aanvaarding van deze benoeming lezen we niets ten aanzien van ds. D. K. Wielenga J. D. zn. Toch nemen we vandaag naar de aard der liefde voetstoots aan, dat de van Enschede 1945 uitgegane benoeming zeker zal aanvaard zijn, anders zouden we vandaag geen afscheid meemaken.

Aan de benoeming van lector Wielenga gaat nog het een en ander vooraf. Daarover laat het 'Handboek ten dienste van de Gereformeerde Kerken in Nederland (onderhoudende artikel 31 K.O.)' enig licht vallen. De toenmalige redacteur, prof. dr. K. Schilder, vermeldt nl. in zijn jaaroverzicht over 1945na geweest te hebben op de ontwikkelingen sinds augustus 1944het volgende: 'Nu hadden aanstonds de kerken in het Noorden aan de professoren Greijdanus en Schilder en aan den lector dr. R. J. Dam, die gezamenlijk zich hadden gehouden aan de grondslagen der kerkelijke samenleving, verzocht de opleiding wederom ter hand te nemen. Maar het spreekt vanzelf, dat de definitieve regeling slechts op een synode kon gebeuren. Zo kwam het tot

het nemen der eerste maatregelen, waaronder wel bijzonder te vermelden valt de organisatie van enkele officieuze kerkelijke congressen in de maanden Augustus, September en October, respectievelijk te Rotterdam, Enschede, Groningen en Amsterdam. Telkens werd daar gesproken o.a. over de zendingsroeping door ds. D. K. Wielenga, over de vereeniging van alle Christgelooften op den grondslag van Gods Woord en de confessie door ds. C. Vonk, over de voortgaande reformatie van het kerkelijk leven door ds. P. Deddens en over de opleiding tot den Dienst des Woords door prof. dr. Schilder. En eindelijk kwam het dan tot de zoo vurig begeerde eerste generale synode na de vrijmaking'. Aldus de schrijver van het jaaroverzicht over 1945.

Over die eerste voorlopige synode van Enschede is prof. K. Schilder bepaald uitbundig. De zaak van de opleiding kreeg daar allereerst de aandacht. Er werd gesproken over 'een te Groningen domiciliekiezende Stichting tot financiële verzorging van de opleiding', het voormalige Hospitium te Kampen kon worden aangekocht teneinde de opleiding daar te huisvesten. En dan schrijft Schilder: 'Op het ingeslagen pad voortgaande, benoemde de synode in de vacature den Hartogh, ds. P. Deddens, in de vacature Ridderbos, ds. B. Holwerda, in de vacature Dijk, ds. C. Veenhof, in de vacature dr. R. J. Dam, drs. H. M. Mulder, terwijl voor de zendingswetenschappen bovendien benoemd werd ds. D. K. Wielenga. Zoo werd de opleiding aan een zevental docenten toevertrouwd: een geloofsdaad waarvoor men slechts danken kan, en die in de kerken met groote blijdschap begroet werd'.

Wij staan daar in dit jaar 30 jaar achter. De conclusie van prof. K. Schilder mag na 30 jaar met een dikke streep onderlijnd worden: een geloofsdaad .waarvoor men slechts danken kan. Gesteld, dat de kerken na haar Vrijmaking niet gekomen waren tot een generale synode hoe 'voorlopig' ook, omdat zij samen kwam ter behandeling van de meest urgente zaken, en daartoe behoorde praealabel de zaak van de opleiding dan blijft het slechts een open en onbeantwoorde vraag, hoe het met de vrijgemaakte kerken zou gegaan zijn.

Augustus 1944: de acte van vrijmaking of wederkeer wordt voorgelezen in de Haagse vergadering.

Mei 1945: de bevrijding van ons land van de Duitse bezetting.

Oktober 1945: de eerste voorlopige synode na de Vrijmaking.

Dat betekent: zo haast men dezelve hebben kon. En nummer één op het agendum: de zaak van de opleiding tot de dienst des Woords. Metterdaad 'een geloofsdaad'! De School der kerken is in haar beste jaren steeds een kracht van samenbinding geweest, sinds haar stichting in 1854. We hebben het opnieuw ervaren in de jaren na 1945, en in de jaren na 1967.

Ds. Wielenga, u werd 30 jaar geleden geroepen tot uw dienst aan de Hogeschool, geroepen door de kerken, die vergaderd waren in haar generale synode. In hoeverre uw spreekbeurten in Rotterdam, Enschede, Groningen en Amsterdam de weg tot die benoeming gebaad hebben, vermeldt geen enkel jaaroverzicht. Maar dat u voor die spreekbeurten werd genodigd, dat gaat vooraf aan uw benoeming. Reeds toen zagen de kerken in u de man, die gepredisponeerd was om de vrijgemaakte broeders en zusters toen nog voor een deel 'bezwaarden over en onder de synodocratie 'voor te lichten. Het lag geheel in de lijn, dat de synode van Enschede haar keus op u liet vallen, toen het ging om de opleiding in de zendingswetenschappen, zij het ook 'op de valreep'.

Gerekend naar het aantal college-uren, neemt het onderwijs in de zendingswetenschappen een bescheiden plaats in op de series. Het zou intussen van enig onverstand getuigen, wanneer we het gewicht van de colleges moesten meten aan minuten van collegetijd. Ook in de taxatie van dat gewicht zal niet alleen met de kwantiteit gerekend dienen te worden, maar stellig ook met de kwaliteit.

In deze vergadering zijn jonge lieden, die aan uw voeten hebben gezeten, en die deswege tot oordelen bevoegd genoemd zouden kunnen worden. Of ze metterdaad in staat zijn naar waarde te taxeren, is echter een andere kwestie. De synode waardeert uw arbeid dan ook niet aan de hand van enkele particuliere opvattingen van sommige leden van haar vergadering, omdat de synode een objectieve waardemeter kent: aan haar vergadering worden immers de verslagen van de deputatencuratoren uitgebracht. En wanneer deze broeders, die toezicht hebben te houden op het onderwijs aan de school der kerken, met grote regelmaat rapporteren, dat er geen enkele klacht bestaat ten aanzien van het onderwijs aan de Hogeschool, dan zijn daar uw colleges, ds. Wielenga, integraal bij begrepen. Het moge ietwat negatief zijn uitgedrukt' geen enkele klacht 'maar we willen zo vriendelijk zijn deze negatieve uitdrukking positief te vertalen. Wanneer in dit verband althans van 'vertalen' mag gesproken worden in deze vergadering.

De synode gaf u een afscheidsbriefje mee, klein, bescheiden en sober. Ze houdt niet van uitbundige chargeringen, wel van christelijke oprechtheid. Daarom vermeldde zij niet alleen uw trouw in de jaren van voorspoed, maar eveneens in die van tal van tegenspoeden in de kerken. Tegenspoeden, die zich met name ook openbaarden aan onze Hogeschool. U bent trouw gebleven. U deed dat op uw eigen manier. U praat niet

gemakkelijk iemand na. U wenst niet bij een bepaalde 'school' te behoren. U bent ds. Wielenga, en u bent uzelf gebleven. En u bent trouw gebleven. En daar zijn de kerken u dankbaar voor en ze zijn er uw en onze God dankbaar voor.

De synode heeft haar aandacht eveneens gegeven aan het feit, dat u blijkbaar een meester bent op meer dan één wapen. En vanwege de eerlijkheid zeggen we nu óók weer niet: een meester op álle wapenen. U stond klaar om collega's docenten te vervangen, wanneer deze door ziekte waren verhinderd. Of dat nu colleges exegetische N.T. waren (ter vervanging van prof. Jager) of dat het preekcolleges waren, ter vervanging van prof. Veenhof). Zonder u hoogmoedig te willen maken er zijn predikanten in de vrijgemaakte kerken die beweren, dat zij 'het preken' geléerd hebben op uw preekcolleges. Nu wordt er natuurlijk wel méér gezegd... .

Uw oorspronkelijke benoeming betrof het onderwijs in de zendingswetenschappen. Daarbij is in een later stadium gevoegd de 'elenctiek'. U hebt mede uit die opdracht toch wel mogen concluderen, dat u een bijzondere vertrouwenspositie innam en nog altijd inneemt binnen het corpus docentium en binnen de kerken.

De jaren gaan verder. De Here werkt verder. U en wij gaan uit de weg voor de voortgang van het werk van Christus. We kennen onze tijden. U wist bij voorbaat, dat er een afscheid komen zou van déze dienst in het midden van Gods kerk, wanneer u de leeftijd van 70 jaar zou bereikt hebben. Zover is het nog niet. Maar de synode zit niet permanent. Dat zou u stellig ook niet begeren. Eer de volgende synode samenkomt, zult u zo de Here wilde grens van de 70 jaren overschreden hebben.

U mag terugzien op een bewogen tijdperk. U hebt dienaren des Woords mee mogen vormen. U hebt hun blik mogen verruimen, juist in de vakken die u waren toevertrouwd. Want 'de akker is de wereld'. Er zijn discipelen door u gevormd, die thans dienst doen in het opgedragen werk van de zending. Dat mag voor u een voortdurende bron van dank zijn.

Onze sobere brief eindigt niet een bede. We wensen u Gods zegen toe, ook wanneer straks na 1 augustus 1976 een nieuwe periode in uw leven begint. Die wens geldt uzelf, uw vrouw en uw kinderen, die wens geldt uw gemeente van Rotterdam Centrum en de kerken in 't gemeen. Uw leven gaat anders worden, wanneer de retourtjes naar Kampen niet meer nodig zijn. Mocht u daardoor tijd overhouden dan blijft er nóg een wens over: waarom zouden de komende generaties aan onze Hogeschool niet mogen profiteren van uw kennis van de zendingswetenschappen, die u met liefde hebt uitgedragen, maar die óók zou kunnen worden vastgelegd in een gereformeerd boek ten dienste van de zendingswetenschap? Het is maar een wens, geen werkopdracht, maar wèl gemeend.

Ds. Wielenga, de synode had er behoefte aan, bij haar briefje ook deze afscheidssamenkomst aan te bieden.
Toespraak curator

Vervolgens krijgt ds. G. Hagens het woord namens de curatoren. Hij deelt mee, dat de drie leden van het moderamen zich allen moesten laten verontschuldigen. Ds. Hagens had geen opdracht de lector hier toe te spreken, al zou hem dat een eer geweest zijn, gezien de staat van dienst van ds. Wielenga in deze dertig jaar. Hij wil nu in 't kort de woorden van de praeses onderstrepen en een breder afscheid op een voor de curatoren meer geëigende gelegenheid in uitzicht stellen.

Immers anders dan de generale synode, die straks uiteengaet, kan het college van curatoren bij het eigenlijke academische afscheid van lector Wielenga vertegenwoordigd zijn.

Ook de rector, prof. dr. J. van Bruggen, wijst op het nog komend academisch afscheid, zodat hij niet als rector in opdracht van de senaat der Hogeschool spreekt. Hij deelt mee, dat behalve prof. Schilder en lector Meijer alle docenten wegens uitstедigheid verhinderd zijn dit afscheid bij te wonen.

Toch weet hij namens hen te spreken, als hij de volgende drie punten memoreert ter dankbare waardering van lector Wielenga. In de eerste plaats zou onuitputtelijk zijn te spreken over lector Wielenga als collega. Hoewel hij ver weg woonde en maar een uur per week college kwam geven, toonde hij zich altijd hartelijk betrokken bij het wel en wee van de Hogeschool, zowel in de werksfeer als niet het minst in persoonlijke omgang en meeleven met de collega's.

Vervolgens wil hij er op wijzen, dat ds. Wielenga zijn werk voor de studenten niet minimaal opvatte, maar ook buiten de colleges stimuleerde tot belangstelling, als op de zendingsclub en vooral in de leiding van de aspirant zendelingen, de speciale tentamens, die hij hen afnam en het contact, dat hij met hen onderhield. Dit werk in de schaduw verricht, mag nu wel eens in het licht getrokken worden.

Tenslotte heeft ds. Wielenga ook in de kerken zijn dienst als zendingslector willen doen. Vooral in de laatste jaren hebben de zedende kerken en hun overlegorganen gaarne zijn adviezen gevraagd en verkregen.

Om dit alles wil prof. Van Bruggen graag aansluiten bij de goede woorden van dank, door de praeses

gesproken.

Hierop geeft de praeses ds. Wielenga op zijn verzoek gelegenheid het volgende woord van afscheid te spreken:

Mijnheer de voorzitter,

Zeer geachte vergadering,

Mijn dank voor uw eervolle uitnodiging om met mijn vrouw te verschijnen in het midden van deze generale synode van Kampen om ontslag te ontvangen uit de dienst van De Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het verheugt mij, dat in afwijking van uw aanvankelijk voornemen dit niet gebeurt uitgerekend op een vrijdag en dan nog wel op de dertiende van de maand, dat ware geweest een Dies Ater, maar het gebeurt nu op een donderdag, sedert jaren mijn uitgaansdag naar Kampen om de kathedder der missiologie te beklimmen; en déze donderdag is dan de dag dat mijn ambt officieel uitgaat, het eervolle maakt van deze uitgang geen áfgang.

Het spreekt van de kerkelijke stijl van uw synode dat gij mij hebt willen ontbieden en dat uw vergadering zich niet van de man en de zaak afmaakt met een vriendelijk briefje met beleefde dankbetuiging voor de bewezen diensten. Ik acht het een eer door uw synode op déze wijze ontslagen te worden uit de dienst.

Sta me toe dat ik naar ingeroeste gewoonte voor drie zaken uw aandacht vraag, nu ik na dertig jaren de kathedder der missiologie ga verlaten.

I. Deze kathedder is eigendom van De Gereformeerde Kerken in Nederland en zij houden door curatoren toezicht op het onderwijs in de zendingswetenschappen.

De generale synode van Enschede 1945 vermeldt in haar Acta art. 82:

"De praeses deelt mede dat de Synode heden (dat is: donderdag 18 oktober 1945) in Comité-Generaal besloten heeft Ds. D. K. Wielenga J.D.zn., van RotterdamCentrum, benoemen tot lector onzer Theologische Hogeschool om onderwijs te geven in de zendingswetenschappen".

Op volkomen onverwachte wijze werd ik tot dit lectoraat geroepen. De rector van onze Hogeschool, dr. J. van Bruggen, adresseerde zeer onlangs qualitate qua een brief aan de Weleerwaarde heer ds. D. K. Wielenga, missiologisch lector dezer Hogeschool. En dat was naar het mij voorkomt volkomen correct; naar mijn oordeel, wellicht vooroordeel, is de theologie naar haar herkomst en doel missionaire theologie of ze is géén theologie.

De generale synode van Kampen 1951 heeft in haar besluit van vrijdag 14 september de bestaande zendingsorde van tafel geveegd; ze zou een belemmering vormen voor de plaatselijke kerken om haar zendingsarbeid in vrijheid te volbrengen. Die hooggeroemde en zogenaamde vrijheid heeft tot independentistische losbandigheid geleid.

Diezelfde Kamper synode heeft op woensdag 19 september 1951 besloten volgens artikel 115, n.b. met zestien tegen veertien stemmen:

"De generale synode enz. heft met ingang van heden, 19 september 1951, op artikel 52 van de Kerkenordening, zoals deze laatstelijk was herzien door de synode A.D. 1933 te Middelburg". Een besluit dat is genomen zonder van tevoren advies te hebben gevraagd aan de missiologische lector: zo waren onze manieren. Zo werd de kerkenordening gedenatureerd met alle ruïneuze gevolgen daarvan.

Artikel 145 d.d. woensdag 1 oktober 1951 vermeldt het besluit, N.B. met zestien tegen dertien stemmen, het wijze voorstel van ds. H. J. Schilder en ds. H. J. de Vries, uw tegenwoordige scriba: de synode spreekt uit dat, indien kerken zich met andere willen verbinden voor een gezamenlijke uitzending, zij dit zullen doen met inachtneming van de indeling in ressorten voor het kerkverband aanvaard.

Op deze wijze is wonderlijk gezorgd voor het fundament voor de wederopbouw van ons zendingswerk; de nu wel bekende ressortale samenwerking.

Dat was een zwarte bladzijde in de geschiedenis van onze vrijgemaakte kerken. De missiologische lector verdween in de schaduw. Een symptoom werd openbaar van het monster van het independentisme met een schijnberoep op het gevaar van deputaten hiërarchie. Na de generale synode van Amersfoort 1948 is de missiologische lector nooit meer geconvoceerd voor een generale synode. En terecht: voor zo een man was daar geen plaats meer.

Maar deze Kamper synode krijgt nu na dertig jaren toch van doen met deze lector, niet om hem advies te vragen inzake de Soembakwestie maar om hem ontslag te geven en te gelasten de kathedder der missiologie te verlaten. Het doet me genoeg dat een generale synode onzer kerken zich mijner herinnert en zich bekomert om deze kathedder der kerken.

Van 1945 tot 1975. Van een eervolle benoeming tot een eervol ontslag. Van de leden van de synode 1945 is

niemand naar deze synode door de kerken gedeputeerd; velen zijn ontslapen, anderen hebben onze kerken verlaten, wrange vrucht van het voortkankerend independentisme; sommigen leven nog onder ons.

Vele leden van uwe synode mag ik rekenen onder mijn leerlingen; ik kan nu wel zeggen: de synode 1945 benoemde en de synode 1975 geeft ontslag. Maar wie waren de mannen die mij namens de kerken riepen en wie zijn de mannen, die in opdracht der kerken volgens de geldende regels, mij ontslag geven uit de dienst? Het is mij een hoge eer dat mannen als Okke Douma en Rein Houwen, Kees Kapteyn en Pieter Schelling, Tonnis Dekker en Marten Nap, J. C. Post en A. G. Versteeg, H. J. de Vries en dr. W. G. de Vries mij eervol ontslag aanbieden. Dat zegt me wat en het doet me wel iets.

Ontslag aangeboden door een man als dr. R. H. Bremmer, Rolt, die me aanspoorde tot een artikel over Handelingen der Apostelen in *Vox Theologica*, een blad mede door mij namens F.Q.I. opgericht en die zelfs heeft geschreven met ontzag. . . . stel u voor, dr. Bremmer leest iemand, leest mij met ONTZAG, te hebben gelezen een bijdrage over de Theologie der Revolutie.

Ook onder uw adviseurs zie ik oudleerlingen als Van Bruggen en Douma, Kamphuis en Trimp.

Het toezicht op deze katheders gaf geen moeite, het was dan ook wel in vertrouwde handen, dat toezicht is me niet slecht gekomen, ik kom er nogal genadig af, dat is ook wel eervol.

1945 tot 1975. Dan gaan ze aan je voorbij: jaren van vreugde maar ook van intens verdriet, jaren met de lusten maar meer met de lasten van het kerkelijke leven. Het blijkt vandaag dat ik van de mannen benoemd in 1945 de enige ben die het u kan aanzeggen.

Wanneer ik de Acta goed heb gelezen is het nu voor de eerste keer sinds 1945 dat een synode eervol ontslag aan een docent geeft zonder voorafgaande moeite. Het is, voor zover mij bekend, ook de eerste maal dat een generale synode publiek afscheid neemt. De eer is haast te groot; dit eervolle heeft toch ook een zorgvol aspect. Toezicht op de Kamper katheders is geen overbodige zaak, ik memoreer dit met verdriet.

Eervol was de opdracht in 1945. Dankbaar ben ik dat ik dertig jaren lang deze kerkelijke opdracht mocht uitvoeren met de geringe kwaliteiten, me er diep van bewust dat de katheders der missiologie in binnen en buitenland worden bezet door gedoctoreerde zendingsarbeiders.

Het was een bescheiden plaats tussen de andere docenten. Maar ik ben uitermate dankbaar dat me nooit een plaats in de senaat is gegeven; dat is me nu inderdaad bespáárd. Al heb ik de moeite voor mijn deel wel gedragen.

Een tijdelijke opdracht der kerken om de katheders van dr. Greijdenus te bezetten was wel bijzonder eervol.

De dankbaarheid is te groter nu ik staande mocht blijven in de storm.

Uwe synode veroorloof mij te zeggen hoe eervol het is voor een kleinzoon dat zijn naam onder die van zijn grootvader D. K. Wielenga in het Album Docentium staat. Van hem is het woord, dat de kruk van de katheders is in handen van de kerken. Dat ben ik me altijd terdege bewust geweest.

Als zoon der scheiding ben ik trouw gebleven aan wat K. Schilder noemde Beginsel, recht en betekenis der Afscheiding. Dat betekent trouw aan de confessie. Niet trouw aan de een of andere theoloog, noch trouw aan de een of andere voorbijgaande theologie of neologie. Door genade trouw aan de Schrift en alleen aan de gereformeerde confessie, laat me zeggen: trouw aan Jeruzalem en aan Dordt.

In 1925 ingeschreven in het Album discipulorum van onze Hogeschool en na 50 jaren afscheid ontvangend als missiologisch lector.

Wie zo deze 50 jaren overziet is alleen maar dankbaar aan Hem die door de dienst van mensen, van kerken en kerkelijke vergaderingen riep en staande hield. Dank zij het toezicht op deze katheders der missiologie acht ik het een grote eer eervol ontslagen te worden uit de dienst van De Gereformeerde Kerken in Nederland.

II. Een missiologisch lector moet wel een enkel woord wijden aan het werk en de werkers. Het betreft het rechte INZICHT op de katheders der missiologie. De generale synode van Enschede heeft me geen nauwkeurig omschreven opdracht meegegeven. Dat heeft mij alleen maar deugd gedaan, ik was nu zo vrij als een gereformerd theoloog vrij kan en mag zijn, om mijn eigen weg te kiezen en te gaan. Ik heb van de geboden vrijheid duchtig gebruik gemaakt, soms tot ergernis van de een of andere curatoriale opzichter. Zelf heb ik mijn taak begrensd tot het geven van exegetischdogmatische fundering. Maar ge moogt wel weten dat de missiologie goed geëvalueerd de kroon is op de theologische wetenschap. Alle andere docenten, al worden ze dan professoren genoemd, zijn houthakkers en waterputters van de lector. Zij mogen allen hun noodzakelijke bijdrage leveren voor het grote en eigenlijke werk. Echte theologen zijn missiologen, hetzij op het thuisfront, hetzij in de vuurlinie. Vele oudleerlingen mochten en mogen, en zullen de Heer der Zending dienen; ik noem, zonder volledig te zijn, mannen als Van Benthem en Klamer, Drost en Versluis, Braaksma en Oldenhuis, Van Nus en Vreugdenhil, Kruidhof en Zandbergen, Verlind en Knigge, Van Spronsen, Geerds en Gunnink.

Het werk der zending heeft jarenlang geen plaats gehad op een agendum van een generale synode. Ik ben bijzonder dankbaar voor het werk van Douma en Drost; mede door hun werk ter plaatse en door hun werkrapport op uw synode is de Soembazaak na jaren van zorg en moeite, tot een goed einde gebracht.

Wie als ik vanaf 1946 de moeiten van Zwolle van zeer nabij heeft meegemaakt kan pas beseffen hoe waardevol uw besluit is. Het is dan ook zeer waardevol dat de medewerking van Zwolle wordt gevraagd; dat heeft deze kerk, die door goed en kwaad gerucht, zelfs door leugen en laster is achtervolgd, ten volle verdiend. Ik memoreer de expansie van ons zendingswerk; werkterreinen die voor 1945 niet werden bearbeid kwamen steeds meer in onze kerkelijke belangstelling. Ik memoreer het vele werk van de zendende kerken, van verenigingen als Mesoz en Meschobor, Hulp aan Verre Naasten. Het is een wonder in mijn ogen dat de ressortale samenwerking naar het besluit van Kampen 1951 zulke goede voortgang kon maken.

Ook dat er uitnemende contacten zijn tussen de verschillende zendende kerken in het College van Samenwerking. We zijn dankbaar voor de in deze jaren gehouden zendingscongressen voor onze studenten, door de zendende kerken op haar beurt georganiseerd. Zij zijn dringend nodig, want we hebben in de komende jaren velen nodig voor het werk. Het is daarbij dringend zaak vooral te letten op de man die men kiest en keurt. Moeiten in het zendingswerk, in binnen en buitenland, liggen vaak in de persoonlijke sfeer en in de onderlinge verhoudingen; predikanten en zendelingen zijn waarlijk niet volmaakt, niets menselijks is dit theologenvolk vreemd. Ze staan helaas zo vaak de zaaik in de weg. De komende jaren plaatsen onze kerken naar het mij voorkomt voor zeer moeilijke en ingrijpende vragen. Voor romantiek is echt geen plaats; de zaak van het Koninkrijk is een keiharde business. Er komen steeds meer fundamentele vragen aan de orde voor de fundering en opbouw van een eigen zelfstandig kerkelijk leven; dit geldt zowel voor Irian Djaja als voor Brazilië, voor Borneo, en Soemba, als voor Curaçao. De katheders voor de missiologie te Kampen is een gereformeerde katheders en dat vergt bijzondere studie en inzicht. Alle docenten zullen hun bijdragen mogen leveren aan de nieuwe lector, wanneer deze wordt gevonden, en wanneer hij wordt geroepen om adviezen te geven, eventueel als het hem gevraagd wordt, zowel aan de zendende kerken als aan de zendelingen. Eenvoudig is het bepaald niet. En voorts zal het dringende zaak zijn dat allen en een iegelijk zich houden aan een raad als van Petrus: asjeblief wees geen bemoeial. Liederen uit Oriënten moeten zich geen oordeel aanmatigen over het werk in Occidenten. Liederen uit de West doen verstandig zich niet te bemoeien met het werk in het Oosten. Bescheidenheid en voorzichtigheid zijn dringende eis; vrijheid en zelfstandigheid enerzijds en hartelijke samenwerking anderzijds zijn geschenken de Geest op voet van gelijkheid van Christus.

Op de katheders der missiologie bevinden we ons elke week op wereldniveau; en waar je vaak zucht over klein vaderlands gedoe. Mijn vader klaagde op zijn sterfbed: De kerk is meer het huis van de duivel dan de tempel van de Heilige Geest; hij wist helaas wat hij zeide, uit bittere ervaring.

Wie de kerkelijke strijd in de jaren 1925 tot 1975 overziet, van aankomend student tot scheidend docent, is verbaasd en verwonderd; de strijd rondom Assen, de worsteling tegen de kuiperiaanse dogmatistische en synodocratische hiërarchie, de ellende en het verdriet in de kerken en aan haar Hogeschool over het voortsluipende independentisme, en toch ondanks dit alles is er dankbare verwondering, dat ondanks de dwaasheid van mensen, het werk der zending is gaan bloeien. Er is reden tot dank. Wie als ik 50 jaren niets anders dan de vrede van Jeruzalem heb gezocht en gestreden heeft voor de waarheid en recht, draagt leed om de kerk van Christus. En is toch dankbaar dat hij altijd weer gehoor kon geven aan de oproep (van Ruler): Sta op tot de vreugde.

Wie missiologie bedrijft is een begenadigd mens.

Hij ziet hoe de belofte aan het begin van deze onze tweede wereld in vervulling gaat. De God van Sem, Genesis 9 : 26 is te prijzen nu Hij Jafeth uitbreidt en Cham roept. De God van Sem is de God van Abraham, Izaak en Jakob, de Vader van onze Here Jezus Christus. Hij bouwt uit alle geslachten zijn éne volk. Lucas toont ons een fraai drieluik. Weerszijden van Paulus, de leraar der volken, zien we de doop van een Ethiopiër, een man uit Morenland, uit Cham en de doop van de romeinse hoofdman Cornelius, uit Jafeth. Op de katheders der missiologie droomt men dromen, ziet men met Johannes visioenen van de moederstad der volkeren. Ons werk was een uitermate bescheiden aandeel in het grote werk;

God is getrouw, Zijn plannen falen niet,

Hij kiest de Zijnen uit, Hij roept die allen.

Die 't heden kent, de toekomst overziet,

laat van Zijn woorden geen ter aarde vallen;

en 't werk der eeuwen dat Zijn geest omspant,

volvoert Zijn hand.

Dertig jaren mogen dan voor mensen een lange periode zijn, in het licht der eeuwen zijn ze als een schaduw die verdwijnt.

III. Op de kathedraal der missiologie wordt ons een wereldwijd UITZICHT geboden. Het geheim van de missiologie is gelegen in het evangelie van het Lam Gods, dat de zonde der wereld wegdraagt.

Het is magistraal beleden in uitnemend begrijpelijk nederlands in D.L. II 5: Voorts is het de belofte van het evangelie, dat een iegelijk, die in de gekruisigde Christus gelooft, niet verderve maar het eeuwige leven hebbe, welke belofte alle volkeren en mensen, tot wie God naar zijn welbehagen zijn evangelie zendt, zonder onderscheid moet worden (gepredikt) verkondigd en voorgesteld met bevel van bekering en geloof.

Hier spreekt de kerk op wereldniveau. Dit evangelie van het Lam Gods overwint alle discriminatie. Inderdaad, bemerkt Petrus dat er bij God geen aanneming des persoons is, maar onder elk volk is wie Hem vereert en gerechtigheid werkt, Hem welgevallig. De missiologie mondt uit in de eschatologie.

Van de kathedraal der missiologie zien we uit naar de einden der aarde en naar de einder der tijden. Van Oosten en Westen, van Noorden en Zuiden komen de door het evangelie geroepen tot de Lamsbruiloft door de poorten in de stad van God

En zijn volkeren, aanvaardende de boodschap van de 12 apostelen van het Lam, deel uitmakende van de 12 geslachten Israëls. Het zal een weelde zijn te ontmoeten de gelovigen, vergaderd uit Papoea's en Soembanezen, uit Dajakkers en Batakkers, uit de Bantoevolken, uit Xhosas en Zulus, uit Creolen en Brazilianen, uit Suriname en Curaçao. Want zo universeel mocht in deze dertig jaren ons zendingswerk zich ontplooiën.

Mijnheer de voorzitter,

wanneer ik straks definitief deze kathedraal der missiologie ga verlaten, na dertig onvergetelijke en verrukkelijke jaren, mag ik door soevereine genade mijn plaats innemen tussen alle de geslachten rondom de troon van de almachtige Koning der ere en de troon van het Lam.

De lof komt toe aan Hem die op de troon is gezeten en aan het Lam, dat ons kocht met zijn bloed.

Diep onder de indruk van dit afscheidswoord zingt de vergadering onmiddellijk hierop Ps. 84 : 1 en 6. Daarop spreekt de praeses een dankgebed. Met een handdruk neemt ds. Wielenga afscheid van alle synodeleden en vervolgens sluit de praeses deze bijzondere zitting van de synode.

Artikel 163

Vervolg verklaring Maassluis

In de avondvergadering wordt de behandeling van de Verklaring van de kerkeraad te Maassluis (scriba L. Douw) voortgezet (zie artikel 155 van deze Acta).

De rapporteur ds. H. J. Nijenhuis deelt mee, dat overleg van de commissie met de indieners van het alternatieve voorstel heeft geleid tot een gezamenlijk voorstel, dat reeds aan de synodeleden is uitgereikt. Een korte bespreking resulteert nog in enkele correcties.

Besluit inzake verklaring

De synode aanvaardt dit voorstel vervolgens met algemene stemmen. Ook nu blijven de afgevaardigden van ZuidHolland buiten stemming.

Het besluit van de synode luidt aldus:

Artikel 164

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

een 'Verklaring' van de raad van de gereformeerde kerk van Maassluis (scriba L. Douw) d.d. 2 juni 1975.

Zij constateert:

1. dat deze 'Verklaring' antwoord geeft op een drietal ultimatieve vragen, die door de classis Schiedam op 4 april 1974 aan deze raad werden gesteld en dat genoemde kerkeraad bij deze 'Verklaring' uitsprekt, 'dat het zijn hartelijke wens is, dat bovengenoemde "Verklaring" door de generale synode genoegzaam wordt geacht als antwoord op het bedoelde ultimatum';
2. dat haar van genoemde kerkeraad een verzoek heeft bereikt tot het instellen van een 'commissie van bijstand' vanwege deze generale synode.
3. dat door haar op 11 juni 1975 reeds een besluit is genomen inzake het derde bezwaarschrift van genoemde kerkeraad, waarin diens bezwaren tegen de drie ultimatieve vragen van de classis Schiedam

van 4 april 1974 werden afgewezen.

Zij is van oordeel:

1. a. dat de behandeling van de onderhavige 'Verklaring' allereerst staat aan de classis Schiedam;
b. dat het indienen van deze 'Verklaring' de verwachting wekt van herstel van de geslagen breuk;
2. a. dat dit verzoek samenhangt met het buitenverbandstaan van de genoemde kerkeraad van Maassluis en de herinstituering van de gereformeerde kerk van Maassluis ingevolge de uitspraak van de classis Schiedam van 12 september 1974;
b. dat een 'commissie van bijstand' vanwege de generale synode slechts dan vruchtbaar kan werken, wanneer zij, behalve door genoemde kerkeraad, ook door de gereformeerde kerk aldaar en de classis Schiedam wordt aanvaard;
3. dat aan het werk van een commissie van deze generale synode het besluit, vermeld onder 'zij constateert' 3, ten grondslag behoort te liggen.

Zij besluit:

1. a. op de wens, uitgesproken in de 'Verklaring' van de kerkeraad van Maassluis (scriba L. Douw) niet in te gaan;
b. een 'commissie van bijstand' in te stellen, zodra aan de voorwaarde, genoemd onder 'zij is van oordeel' 2b, is voldaan;
c. deze commissie te instrueren op basis van het onder 'zij constateert' 3 vermelde besluit;
2. hiervan mededeling te doen aan:
de raad van de gereformeerde kerk te Maassluis (scriba L. Douw),
de raad van de gereformeerde kerk te Maassluis (scriba H. E. de Jong) en aan de eerstvolgende classis Schiedam.

Artikel 165

Ds. M. Nap gaat voor in dankgebed, nadat gezongen is Ps. 31 : 19.

Vrijdag 13 juni 1975

Artikel 166

De praeses laat zingen Ps. 112 : 1, 3 en 5, leest vervolgens 2 Corinthe 9 en gaat voor in gebed.

Artikel 167

Steun Seminary Pusan voor dormitory

Opnieuw komt aan de orde het verzoek om steun van het college van deputatencuratoren van het Seminary van Pusan voor de bouw van een dormitory (zie artikel 101 dezer Acta).

De praeses heet welkom prof. J. Kamphuis, die het schriftelijk verzoek overhandigde en toelichtte (zie artikel 12 dezer Acta) en voorts van de deputaten voor Actie Nieuwbouw Korea de brs. Jac. van der Kolk en J. Meijer.

De brief van de deputatencuratoren van Pusan, in het Nederlands vertaald, en de schriftelijke adviezen van de deputaten voor Nieuwbouw Korea zijn van te voren voor de synodeleden vermenigvuldigd (lijst ag. V c, 1, 3, 4).

Een nieuw voorstel van commissie I met als rapporteur ds. J. Meilof is eveneens aan de leden der synode en haar adviseurs uitgereikt.

De bespreking wordt op verzoek in comité gehouden.

Na opheffing van het comité deelt de praeses het besluit mee, dat de synode met de grootst mogelijke meerderheid heeft genomen. Hij dankt deputaten voor hun arbeid en spreekt de wens uit, dat het genomen besluit mag dienen tot leniging van de nood in Korea en tot versterking van de liefdebanden met de zusterkerken aldaar en haar seminarie.

Het besluit van de synode luidt aldus:

Artikel 168

De generale synode van Kampen 1975,

handelend over dat deel van het rapport der deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken, dat

betrekking heeft op de nieuwbouw van het seminary van The Korean Presbyterian Church en de rapporten der deputaten A(ctie) Nieuwbouw) K(orea);

I. heeft kennis genomen van

1. de brief van deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken aan de curatoren te Pusan inzake eventuele lastenverdeling van de bouwkosten van het seminarie te Pusan;
2. de brief van de Koreaanse deputaten met accoordverklaring in deze;
3. het rapport van de deputaten A.N.K., d.d. 1 mei 1975;
4. de brief van de deputatencuratoren te Pusan inzake nieuwbouw van een dormitory te Pusan, d.d. 9 april 1975;
5. het aanvullend rapport van de deputaten A.N.K. hierover, d.d. 6 mei 1975.

II. Zij constateert

1. dat The Board of Trustees aan de Nederlandse Overheid 2/3 van de kosten nieuwbouw van het Seminary te Pusan vroeg bij te dragen uit ontwikkelingshulpfondsen, daar 2/3 van de studenten van het COLLEGE geen theologische studenten zijn;
2. dat in april 1974 duidelijk werd, dat die hulp onmogelijk was vanwege het feit, dat ook het college duidelijk theologisch gericht en dus kerkelijk gebonden is;
3. dat De Gereformeerde Kerken in Nederland ruim f 600.000,, samen met de rente f 680.000,, bijeenbrachten voor deze nieuwbouw (van de totaal benodigde f 900.000,);
4. dat eerst na de oplossing van het interne conflict in Korea de gelden zijn overgemaakt in overeenstemming met de vordering van de bouw (van 24 oktober 1974 tot 1 mei 1975 is overgemaakt f 650.000,, terwijl het restant van f 30.000, binnenkort wordt verzonden);
5. dat de Koreaanse kerken zelf voor deze bouw ongeveer f 600.000, toezegden, terwijl ze ook hopen te zorgen voor f 300.000,, die nog nodig zullen zijn, prijsstijgingen onder meer vanwege de prijsstijgingen van de materialen, voor de inrichting van het gebouw;
6. dat de Koreaanse kerken thans een verzoek tot onze kerken richten om hen te helpen het nieuwe dormitory te bekostigen (een gebouw voor 300 studenten als slaap en studeerruimte), bouwprijs f 504.000,;
7. dat deputaten A.N.K. vanwege dit verzoek aan de synode het volgende voorstellen:
  - a. aangezien de generale synode van Hattem 1972/'73 aanvankelijk oordeelde, dat, indien mogelijk, met f 900.000, diende geholpen te worden voor het nieuwe seminary, en wij tot heden met f 680.000, hielpen, brenge onze kerkengemeenschap thans het verschil, zijnde f 220.000,alsnog op, als hulp voor de bouw van het dormitory;
  - b. deze aanvullende hulp worde verzorgd door de deputaten S(teun) K(erken) K(orea);
  - c. hiertoe worde onze normale hulp aan Korea (f 1, per lid per jaar) voor één jaar op f 3,50 gesteld, of gedurende twee jaren op f 2,50 per lid per jaar.

III. Zij overweegt

dat in rekening moet worden gebracht, dat De Gereformeerde Kerken in Nederland meer verantwoordelijkheden hebben en krijgen voor financiële hulpverlening in binnen en buitenland.

IV. Zij is van oordeel

1. dat de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken samen met de deputaten A.N.K. hun arbeid op loffelijke wijze hebben verricht;
2. dat de Koreaanse kerken zelf, ondanks hun moeilijke financiële toestand, zich vele offers hebben getroost;
3. dat de bouw van een dormitory noodzakelijk is voor de goede voortgang van de Koreaanse studenten;
4. dat het voorstel van de deputaten A.N.K., genoemd onder 'zij constateert' 7a, dient te worden aanvaard;
5. dat het verantwoord moet worden geacht ter tegemoetkoming aan de grotere financiële behoefte bij de bouw van het dormitory, het kassaldo van de deputaten S(teun) K(erken) K(orea), groot f 100.000,, hierbij te voegen;
6. dat het voorstel van de deputaten A.N.K. om deze hulp voor de bouw van het dormitory via de deputaten S(teun) K(erken) K(orea) te doen lopen, moet worden aangenomen.

V. Zij besluit

1. de deputaten A.N.K. te danken voor de door hen zo doeltreffend uitgevoerde opdracht;
2. hun boeken te doen controleren, om te komen tot het verlenen van décharge;
3. de f 320.000, bijeen te doen brengen op de volgende wijze:
  - a. f 100.000, uit de kas van de deputaten S(teun) K(erken) K(orea);
  - b. f 2,50 per lid (boven de jaarlijkse f 1, per lid) van de kerken te vragen voor de bouw van het dormitory te Pusan, vóór 1 juli 1976 op te brengen;
4. de deputaten S.K.K. te verzoeken verslag van hun arbeid in dezen uit te brengen aan de eerstkomende generale synode.

Artikel 169

De middag wordt nog besteed aan arbeid in kleiner verband en overleg van mode ramen met de voorzitters van de commissies.

De praeses deelt het programma voor de komende week mee.

Artikel 170

Deze achtste week van de synodearbeid wordt vervolgens door de assessor, ds. O. J. Douma, besloten. Hij laat zingen Ps. 145 : 2 en 3 en gaat voor in dankgebed.

Dinsdag 17 juni 1975.

Artikel 171

De praeses laat op deze mooie zomermorgen aan het begin van de negende synode week zingen Ps. 89 : 4 en 6, leest Jesaja 45 : 925 en gaat voor in gebed.

Artikel 172

Voor 't eerst zijn ter synode oud. L. J. van der Ploeg als secundus van oud. H. de Jong en ds. J. Kruidhof als tertius voor ds. M. Nap. Ze betuigen instemming met de belijdenis en belofte, zoals omschreven is in artikel 6 van deze Acta.

Artikel 173

4 stukken synodale synode

De praeses stelt aan de orde de stukken, vermeld onder IX, bi van de lijst voor het agendum (bijlage 2), die niet aan een commissie ter voorbereiding in handen zijn gegeven.

De stukken IX b, c, d, e, zijn toegezonden door de actuaire van de generale synode van Haarlem 1973/'74 van de synodaalgereformeerde kerken. De praeses stelt voor die kort te beantwoorden en stelt achtereenvolgens aan de orde:

A. De eerste missive d.d. 4 april 1974 bevat een Proeve van een eenparig geloofsgetuigenis, opgesteld door prof. dr. G. C. Berkouwer en prof. dr. H. N. Ridderbos, met het verzoek onze bijdrage te leveren tot bezinning daarop.

Geantwoord zal worden, dat onze synode graag zou zien, dat de synodaal gereformeerde kerken de eens aanvaarde en bezworen belijdenis onverkort zonden handhaven, zowel naar binnen als naar buiten.

B. De tweede missive d.d. 8 mei 1974 bevat de tekst van de door de generale synode van Dordrecht 1971/'72 van genoemde kerken aanvaarde richtlijnen voor interkerkelijke samenwerking. Deze worden aan onze synode ter beoordeling voorgelegd met verwijzing naar de deelname van leden onzer kerken aan het Contact Orgaan van de Gereformeerde Gezindte.

Geantwoord zal worden, dat we deze suggestie tot interkerkelijke samenwerking in gemeenschappelijke diensten alleen al volkomen strijdig vinden met tot nu toe door de generale synoden dezer kerken gehandhaafde oordelen en maatregelen van tucht wegens kerkscheuring. Voorts zal verwezen worden naar de appellerende brief van onze generale synode van Hoogeveen 1969/'70 aan genoemde generale synode van Dordrecht gezonden.

C. De derde missive d.d. 9 oktober 1974 bevat een afschrift van het door genoemde generale synode van Haarlem genomen besluit "in verband met het gastrecht en gastlidmaatschap" met het verzoek hierover een beoordeling toe te zenden.

Geantwoord zal worden, dat onze kerken zich houden aan de kerkorde, die sinds 1618/'19 in de

Gereformeerde Kerken in Nederland, zij het op een enkel onderdeel gewijzigd, van kracht is, en dat m.n. in de artikelen 61 en 82 voor bedoeld gastrecht en gastlidmaatschap geen plaats is.

D. De vierde missive d.d. 20 maart 1975 bevat twee exemplaren van het aan de generale synode van Dordrecht 1971/'72 uitgebracht rapport over "homofilie" met het verzoek hierover voor 15 september 1975 het oordeel van onze generale synode toe te zenden.

Geantwoord zal worden, dat deze zaak naar art. 30 K.O. niet tot de competentie van de generale synode behoort, omdat deze niet uit de kerken is opgekomen en niet zonder meer een zaak is, die tot de kerken in het gemeen behoort. De voorgestelde antwoorden worden steeds zonder hoofdelijke stemming aanvaard.

Artikel 174

Varia terzijde

Eveneens zonder hoofdelijke stemming wordt op voorstel van de praeses besloten ter zijde te leggen, omdat ze niet tot de naar artikel 30 K.O. te rekenen kerkelijke zaken behoren, de stukken, vermeld op de lijst van het agendum sub IX, fi (zie bijlage 2).

Artikel 175

Verzoek depp. Chr. Ref. Church U.S.A.

De praeses deelt mee, dat een brief van het "Committee of interchurch relations" van "The Christian Reformed Church" van Noord Amerika, die vlak voor de aanvang van de synode bij onze deputaten C.B.K. is binnengekomen, door dezen is doorgegeven aan de synode ter beantwoording.

Deze brief d.d. 20 maart 1975 is een vervolg op een eerdere correspondentie en een gesprek van één van de deputaten van het Amerikaanse college met onze deputaten.

In die correspondentie delen ze mee, dat hun laatste synode besloot de engere regels voor kerkelijke correspondentie met zusterkerken in het buitenland te vervangen door ruimere regels voor "the relationship of Churches in Ecclesiastical Fellowship", waardoor onder meer "dubbele correspondentie" mogelijk is b.v. met onze Kerken en tegelijk met de synodaalgereformeerde kerken hier in Nederland.

Ze hebben voorts besloten een delegatie van hun deputaten naar Nederland te doen gaan om genoemde kerken te bezoeken om het voorstel tot een dergelijke relatie van kerkelijke "fellowship" te bespreken. Ze delen onze deputaten mee, dat ze dinsdag 30 september hebben uitgetrokken voor een dergelijk gesprek, en verzoeken hun delegatie dan te willen ontvangen. Dit verzoek is nu aan de synode doorgegeven.

In de bespreking wordt er op gewezen, dat de Canadese Gereformeerde Kerken op haar laatste synode al een verzoek om dergelijke relatie hebben afgewezen. De synode besluit het verzoek om een onderhoud met de delegatie van de CRC niet af te wijzen, maar dit wel informeel en informatief te houden. Het moderamen krijgt machtiging om met enige van onze deputaten genoemde delegatie op de door dezen voorgestelde datum ter informatie te ontvangen.

Artikel 176

Twee brieven

Gelezen wordt een brief van br. A. van Herwijnen (lijst ag. VIII b, 3), waarin deze zijn bezorgdheid uit dat behandeling door de synode van de rapporten over Vrouwenkiesrecht, Belijdenisgeschriften, Psalmberijming en Gezangen tot onnodige veranderingen en onrust zal leiden.

Br. J. Munneke te Zuidbroek (lijst ag. VIII b, 2) heeft een brief van soortgelijke strekking gezonden maar dan over Vrouwenkiesrecht en Doop van geadopteerde kinderen, waarvoor z.i. te weinig Schriftgegevens zijn aan te voeren.

Besloten wordt beide broeders nadere informatie met rapporten als antwoord te doen toekomen.

Artikel 177

Vervolg brief chr. geref. kerken

Nadat 's middags commissoriaal is gewerkt komt de synode 's avonds weer plenair samen.

De praeses stelt opnieuw aan de orde de brief aan de eerstkomende generale synode van de christelijke gereformeerde kerken (zie artikel 160 van deze Acta). Commissie IV heeft een nieuw concept doen uitreiken. De rapporteur, ds. T. J. Keegstra, zegt in zijn toelichting, dat rekening is gehouden met verschillende wensen in de vorige bespreking geuit. Er is ook een passage over onze zorg over de laatste ontwikkelingen in de christelijke gereformeerde kerken opgenomen, maar deze is bescheiden gehouden. Mocht dat minder duidelijk zijn, dan is er de mogelijkheid, dat het moderamen op een verzoek van de

christelijke gereformeerde synode ook daarover nadere toelichting geeft.

In de daarop volgende bespreking, worden een aantal suggesties door dr. R. H. Bremmer gedaan, die de commissie in de brief verwerkt. Een suggestie om de passage over de ontwikkelingen in de chr. geref. kerken of te concretiseren of weg te laten wordt niet overgenomen. Een amendement van ds. H. J. Nijenhuis en ds. J. Bomhof voor weglating wordt door de synode verworpen.

Daarop worden het voorstel en de brief met 34 stemmen voor, 1 tegen en 1 onthouding aanvaard. Het besluit en de brief luiden als volgt:

Artikel 178

Besluit chr. geref.

De generale synode van Kampen 1975

nam kennis van:

de brief van de generale synode van De Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, gehouden te Amsterdam 1974.

Zij is van oordeel:

dat de brief haar geen aanleiding geeft het sinds de generale synode van AmersfoortWest 1967 gevoerde beleid te wijzigen.

Zij besluit:

1. aan de eerstvolgende generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken onderstaande brief te zenden;
2. de leden van haar moderamen te machtigen deze brief zo nodig op die synode toe te lichten.

Aan de eerstkomende generale synode van
De Christelijke Gereformeerde Kerken,
p/a de roepende kerk van Hoogeveen,
p/a de Eerwaarde Heer K. Hagen,
Jan Dekkerstraat 45, Hoogeveen.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

De generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, samengekomen te Kampen op 15 april 1975, nam in haar vergadering van 17 juni 1975 kennis van de brief van uw generale synode van Amsterdam gedateerd 11 december 1974.

Zij deed dit met enige verbazing. Immers, onze synode van Hattem 1972/'73 zond aan uw synode van Amsterdam een sterk appellerende brief, waarin zij in de eerste plaats inging op de argumentatie van uw synode van Rotterdam 1971/'72 en vervolgens de hoop uitsprak dat haar appèl bij uw kerken gehoor zou vinden. Zo zou het onder Gods zegen door samenspreking tot daadwerkelijke toenadering en vereniging kunnen komen.

Uw synode van Amsterdam 1974 reageerde daarop met een korte brief, waarin zij stelde dat de wederzijdse toenadering thans niet gediend is door het doen van bondige uitspraken over onderlinge verschilpunten zoals deelneming aan de G.O.S. en I.C.C.C. Bovendien achtte uw synode op een aantal essentiële punten nog geen genoegzame eenheid verkregen en gaf onze synode van Hattem naar uw oordeel een andere beoordeling van de intentie van de door uw synode van Rotterdam gestelde vragen dan deze synode daarmee bedoeld heeft. Tenslotte deelt uw synode mee dat zij geen redenen ziet om op het schrijven van de vorige synode terug te komen, maar dat zij wei bereid is tot hernieuwd deputatenoverleg omtrent "de verhouding van uwe en onze kerken".

Is dit nu een zakelijk antwoord, broeders, op de brief van de synode van Hattem? In het verleden hebben onze synoden herhaaldelijk te kennen gegeven de hartelijke begeerte, dat ook uw synoden tot de uitspraak zullen komen, dat het vanwege de roeping van de kerk om Gods Woord te bewaren eis is van 's Heren wege dit te doen in eenheid van kerkelijk samenleven. Met die uitspraak zou dan een eerste stap gezet zijn op de weg naar daadwerkelijke toenadering en vereniging.

Daarbij werd er telkens op gewezen, dat, mochten uw synoden blijven bij de opvatting, dat eerst bepaalde verschillen moeten worden weggenomen, het voor een juiste beoordeling van de verhouding tussen uw en onze kerken noodzakelijk zal zijn, dat van uw kant wordt aangegeven, op welke grond deze verschillen als een beletsel om tot eenheid te komen mogen gelden (brief van onze synode van RotterdamDelfshaven 1964/'65). Toch moest ook onze synode van Hattem opnieuw constateren, dat tot op dat moment een duidelijke op schrift gestelde verantwoording

uwerzijds achterwege bleef. Ook in deze brief van uw synode van Amsterdam ontbreekt dat. Waarom toch, broeders? Uw en onze kerken hebben in het verleden te kennen gegeven te willen staan voor wat in de "Acte van Afscheiding of Wederkeer" van oktober 1834 werd uitgesproken, nl. dat wij gemeenschap willen zoeken met alle ware gereformeerde lidmaten en ons daarom willen verenigen met elke op Gods Woord gegronde vergadering op het fundament van Schrift en belijdenis en daarop alleen. De Heilige Schrift eist dit ook duidelijk van ons: Rom. 15 : 57; 1 Cor. 10 : 16 en 17; Fil. 2 : 1 en 2; Ef. 4 : 16, zoals wij ook samen daarvan belijdenis doen in art. 28 N.G.B.

Wanneer wij nu in deze overtuiging overeenstemmen, mogen wij toch ook van u verwachten dat u zakelijk op onze brieven ingaat, en dat u, wanneer er naar uw mening verschillen zijn die een vereniging verhinderen, duidelijk aangeeft waarom die verschillen een verhindering vormen.

Wordt in dit licht de stelling van uw synode van Amsterdam dat de wederzijdse toenadering van uw en onze kerken thans „ziet gediend is door het doen van bondige uitspraken omtrent "zaken, waarvan de beoordeling berust op verschillende visie", niet onverklaarbaar? Wilt u dan niet met ons veeleer alles doen, wat nodig is, om tot wegneming van de beletselen te komen en een daadwerkelijke toenadering en vereniging te dienen?

In verband hiermee doet de synode een dringend beroep op u om antwoord te geven op de volgende vragen:

1. Indien u met uw voorgangsters van mening bent, dat er verschillen zijn die een verhindering op de weg naar daadwerkelijke eenheid vormen, wilt u dan aangeven, op welke Schriftuurlijke gronden deze verschillen naar uw oordeel een verhindering vormen?
2. Kunt u ons duidelijk maken, waarom uw generale synode van Amsterdam van oordeel was, dat de wederzijdse toenadering van uw en onze kerken thans niet gediend is door het doen van duidelijke uitspraken omtrent deelneming aan organisaties als de I.C.C.C. en de G.O.S., mee gelet op de bezwaren die met name door onze synoden van Amersfoort West 1967 en Hoogeveen 1969/70 u ter kennis werden gebracht?

Intussen willen wij u ook niet verzwijgen, dat er in onze vergadering zorg werd uitgesproken ten aanzien van bepaalde ontwikkelingen in uw kerkelijk leven. De synode is zich er van bewust, dat zij door u dit bekend te maken in uw moeiten treedt. Zij wil zich daarbij bescheiden opstellen, maar acht het toch noodzakelijk en broederlijk van deze zorg melding te maken. Tenslotte, broeders, is de synode met haar laatste drie voorgangsters van oordeel, dat het niet zinvol is deputaten te benoemen zoals in de jaren voor 1967, om te spreken over de verhouding van uw en onze kerken, zolang wij uwerzijds geen concreet antwoord op de boven door ons gestelde vragen hebben ontvangen. Wel besloot zij de leden van haar moderamen te machtigen om, indien haar brief u niet in alle opzichten duidelijk mocht zijn, als haar gedeputeerden deze nader voor u toe te lichten.

Geve de Here, dat deze brief en de overweging ervan door uw synode er toe moge leiden, dat de weg naar de vurig begeerde Schriftuurlijke eenheid geopend wordt.

20 juni 1975. Met heilbede en broedergroet, namens de generale synode,

w.g. P. Lok, praeses,
w.g. R. Houwen, scriba II.

Artikel 179

Een brief van de deputaten van sectie A voor taalkundige modernisering van de belijdenisgeschriften, drs. J. Wiegel, dr. L. Wierenga en drs. H. Wierenga, waarin ze berichten, waarom ze niet meer bij de behandeling van het rapport en de Proeve van deze sectie ter synode tegenwoordig zullen zijn, wordt in comité gelezen en voor kennisgeving aangenomen.

Artikel 180

Ds. P. Schelling gaat op verzoek van de praeses voor in dankgebed, nadat hij heeft laten zingen Ps. 122: 1 en 3.

Woensdag 18 juni 1975.

Artikel 181

De praeses laat zingen Ps. 143: 8, 10, leest Fillippenzen 4 : 49 en gaat voor in gebed.

Artikel 182

De praeses heet welkom als deputaten voor herziening van het kerkboek: drs. A. N. Hendriks als voorzitter van het deputaatschap; prof. dr. L. Doekes als voorzitter van sectie A en br. K. Nolles en zr. E. van Veen (zie ook art. 179 van deze Acta).

Artikel 183

Vervolg bespreking onderdeel D, "taalkwestie", sectie A

De praeses geeft opnieuw in behandeling het onderdeel D van rapport en voorstellen van commissie IV,

handelend over de in hun rapport omschreven werkmethode en de daarbij gevoegde Proeve van de deputaten van sectie A voor de taalkundige modernisering van de belijdenisgeschriften (zie artikel 132 van deze Acta). Commissie IV heeft een nieuw voorstel D aan de synode doen toekomen. Hierin is rekening gehouden met de wens van de vorige bespreking, dat zoveel mogelijk niet taaltheoretisch maar praktisch zal geoordeeld worden over de methodische uitgangspunten en de toepassing daarvan in de Proeve van sectie A.

Mede daarom komt het voorstel om het rapport van de commissie in de Acta op te nemen te vervallen. Hiervoor in de plaats wordt nu voorgesteld om de bij het voorstel gevoegde Beoordeling van de Proeve van de door sectie A gemoderniseerde tekst van de Nederlandse Geloofsbelijdenis (art. 19) in de Acta op te nemen.

De alternatieve voorstellen worden door de voorstellers (zie art. 132 dezer Acta) ingetrokken.

In een derde ronde van bespreking worden nog een aantal suggesties gedaan voor correcties van de formulering.

Deputaten klagen:

niet door commissie gehoord

Aan het eind van de ronde krijgen eerst de aanwezige deputaten gelegenheid te spreken ter informatie en verificatie. Ze spreken ook nu niet namens hun deputaatschap of sectie maar ieder voor zich persoonlijk (zie artikel 119 van deze Acta). Br. K. Nolles dient de klacht in, dat commissie IV de deputaten niet eerst in de commissie heeft gehoord alvorens ze haar rapport met negatieve oordelen over de uitvoering van de opdracht door deputaten aan de synode en dus in openbare vergadering bracht. Dit "horen" in de commissie had behoren te gebeuren. Prof. dr. L. Doekes en ds. T. Dekker sluiten zich bij deze klacht aan. Prof. Doekes meent als voorzitter van sectie A, dat bij dat horen de commissie ook gebleken zou zijn, dat de in het rapport genoemde uitgangspunten niet voor alle deputaten beheersend zijn voor de arbeid. Die indruk is nu wel door enkele deputaten gegeven, maar noot 1 onder de Proeve wijst erop dat er lang niet altijd eenstemmigheid was in opvatting van methode en resultaat.

Drs. A. N. Hendriks zegt met de teneur van het voorstel van de commissie in te stemmen, maar het toch te betreuren, dat de commissie van de goede gewoonte afgeweken is om eerst deputaten te horen. Dan was de nuancering in sectie A uitgekomen, terwijl nu op rapport en proeve sterk het stempel gekomen is van de deputaten dr. L. Wierenga, drs. J. Wiegel en drs. C. Bijl.

Verklaring commissie over "horen" van depp.

Na beraad van de commissie legt de voorzitter, ds. T. J. Keegstra, eerst een verklaring namens haar af.

Op de klacht, dat de commissie zou zijn afgeweken van "de goede gewoonte" om deputaten eerst te horen, antwoordt deze: Die "goede gewoonte" is niet te bewijzen. De commissie van de generale synode van Bunschoten-Spakenburg heeft in soortgelijk geval deputaten niet in de commissie gehoord. Dat deed commissie II van deze synode ook niet met deputaten voor herziening van de Kerkorde, hoewel het rapport Dekker vrij veel negatieve oordelen over hun werk(resultaat) bevatte. Niemand heeft daarover geklaagd. Deputaten konden zich ter synode verdedigen. Hier geldt het bovendien een geschil tussen deputaten, dat ze zelf de synode hebben voorgelegd om daarover uitspraak te doen. De commissie was van oordeel, dat deputaten hun geschil duidelijk hadden omschreven en sectie A ook de uitgangspunten van haar werkmethode duidelijk had gegeven. De commissie had daarom geen behoefte hen te horen voor nadere informatie en verificatie. Tegenover het commissierapport hebben deputaten, die van 't begin af aan hier waren, als ze het nodig achtten om dingen recht te zetten, volle gelegenheid daartoe gehad. Het verwondert de commissie, dat men nu pas in de derde ronde van bespreking van het vierde onderdeel van het rapport met deze klacht komt over horen in de commissie. De commissie achtte dit "horen" van tevoren niet nodig, omdat de zaken duidelijk waren. Deputaten hebben overvloedig ter synode gelegenheid gehad te spreken ter informatie en verificatie. De commissie acht nu zeker dit horen niet nodig. We kunnen de ons gevraagde uitspraken doen.

Vervolgens beantwoordt de rapporteur, ds. P. Schelling, de sprekers, ook de deputaten onder hen, ter verdediging van het voorstel. Aan suggesties en amendementen uit de vergadering komt de commissie in een nog eens gecorrigeerd voorstel tegemoet.

Het definitieve voorstel D van de commissie wordt daarna door de synode aanvaard met 29 stemmen voor, 2 tegen en 1 onthouding, terwijl de 4 leden, die ook deputaat voor herziening van het kerkboek zijn, buiten stemming blijven. De tekst van dit besluit van de synode is opgenomen sub D van de gehele besluittekst in artikel 185 van deze Acta.

Artikel 184

Deel E over gemoderniseerde H.C van dr. Wierenga.

Hierna stelt de praeses aan de orde het vijfde onderdeel van het rapport met voorstel E van commissie IV. Dit handelt over het door sectie A als bijlage bij haar rapport aan de synode voorgelegde werkstuk van dr. L. Wierenga. Dit is een door hem gemoderniseerde tekst van de Heidelbergse Catechismus, die blijkens de begeleidende brief gesteld wordt tegenover de door de synode van Hattem vrijgegeven tekst, welke door hem wordt afgewezen.

In de bespreking stelt ds. H. J. Nijenhuis voor dit stuk voor kennisgeving aan te nemen, omdat de synode dit niet behoeft te beoordelen en niet kan beoordelen. Daartegenover stelt de rapporteur, ds. Schelling, dat sectie A dit stuk als voorbeeld van haar werkwijze aanvoert, waarom ze de opdracht om de "Hattemse" tekst van de catechismus op incidentele punten te herzien weinig zinvol acht. Daarom wordt het voorstel van de commissie gehandhaafd.

Na een korte bespreking van het tegenvoorstel, geeft de praeses het voorstel E van de commissie in stemming. Het wordt aangenomen met 22 stemmen voor, 9 tegen en 1 onthouding, terwijl weer de vier deputaten buiten stemming blijven. Ds. Nijenhuis verzoekt aantekening in de Acta, dat hij heeft tegengestemd. De tekst van dit besluit is sub E in de besluittekst van het volgende artikel van de Acta opgenomen.

Artikel 185

Besluiten inzake taalkundige modernisering van de confessie

De gehele tekst van de uitspraken, die de synode deed over het geschil inzake de taalkundige modernisering van de belijdenisschriften (zie de artikelen 118, 123, 125; 183 en 184 van deze Acta) luidt als volgt:

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

1. het rapport van de deputaten voor de herziening van het kerkboek;
2. de ingekomen stukken, vermeld onder I.a 112; I.b 13 en III.c 35 en 8 van de lijst van stukken, die als bijlage 2 in deze Acta is opgenomen.

I. Zij constateert:

1. dat er blijkens mededeling van het moderamen van het deputaatschap, tussen de deputaten onderling "diepgaand verschil van mening bestond ten aanzien van het taalgebruik en de vraag wat taalkundige modernisering inhoudt";
2. dat bovengenoemd moderamen tevens meedeelt, dat "deputaten er niet in slaagden deze fundamentele kwestie tot een oplossing te brengen";
3. dat het moderamen van mening is, dat deze kwestie "alsnog ten spoedigste tot een decisie dient gebracht te worden met het oog op de eenheid in taalbeeld van het kerkboek";
4. dat de deputaten voor de modernisering van de belijdenisschriften (sectie A) de synode verzoeken hun rapport "in zijn opbouw te beoordelen" en vervolgens zich uit te spreken over de gevolgde methode;
5. dat een aantal kerken, kerkelijke vergaderingen en kerkleden de synode eveneens verzoeken in dezen een beslissing te nemen.

II. Zij overweegt:

1. dat de generale synode van Hattem 1972/'73 als haar oordeel uitsprak, "dat één deputaatschap voor de herziening van de prozagedeelten van het kerkboek.... het meest bevorderlijk is voor de voortgang en de coördinatie van deze arbeid, opdat het kerkboek een eenheid zal vormen" (Acta, art. 139 V. 3);
2. dat genoemde synode besloot een deputaatschap te benoemen met de opdracht "voor de aanvang van de werkzaamheden in de eventuele werkgroepen, met de deputaten voor de Psalmberijming en die voor de bundel "Enige Gezangen" afspraken te maken ten aanzien van taalgebruik, spelling enz." (Acta, art. 139 VI. 1 f).

III. Zij is van oordeel:

dat het voor de voortgang van de arbeid tot herziening van het kerkboek dringend noodzakelijk is, dat er tussen deputaten overeenstemming bestaat ten aanzien van het taalgebruik en de vraag wat taalkundige modernisering inhoudt.

IV. Zij spreekt uit:

dat vóór de verdere beoordeling van het rapport van de deputaten een beslissing behoort te worden genomen in het verschil van mening tussen deputaten inzake het taalgebruik en de aard van de taalkundige modernisering van de prozagedeelten van het kerkboek.

V. Zij besluit:

tot behandeling van dit verschil van mening over te gaan.

B.

I. Zij constateert verder:

1. dat de deputaten van sectie A de opdracht van de generale synode van Hattem 1972/'73 om "de belijdenisgeschriften taalkundig te moderniseren" hebben opgevat als een vertaalopdracht in deze zin, dat niet "alleen woorden worden 'overgezet', maar ook de beelden, constructies, compositiepatronen, de lengte van de zinnen, enz.";
2. dat ter ondersteuning van deze opvatting door deputaten ook het volgende geschreven wordt: "Om een taalkundig verantwoorde uitvoering van de opdracht te bevorderen heeft de synode aan deze sectie een tweetal gekwalificeerde deputaten toegevoegd, een classicus en een romanist";
3. dat deze twee deputaten aan de sectie "gedetailleerde voorstellen" deden "met het oog op een taalkundig verantwoorde vertaling", die als uitgangspunt fungeerden voor de door deputaten (sectie A) gevolgde werkmethode;
4. dat de deputaten van oordeel zijn zich met deze methode binnen het kader van hun opdracht te bewegen; dat de deputaten voor de herziening van de liturgische formulieren en de christelijke gebeden (secties B en C) zich tegen de door bovengenoemde deputaten ontwikkelde methode verzetten.

II. Zij overweegt:

1. dat de door de generale synode van Hattem 1972/'73 aan deputaten gegeven opdracht het sedert de generale synode van Enschede 1955 gevoerde beleid voortzet (Acta, art. 139 IV en V 1);
2. dat door de generale synode van Hattem 1972/'73 aan de deputaten werd opgedragen om "de belijdenisgeschriften, naast hetgeen reeds besloten is omtrent de in hedendaags Nederlands voor catechetisch gebruik overgezette Heidelbergse Catechismus (art. 107), taalkundig te moderniseren" (Acta, art. 139 VI. 1 a);
3. dat door deze synode bij de vaststelling van deze catechismustekst in het door haar genoemde art. 107 onder A II. 1 het volgende overwogen werd: "1. dat voorgaande synoden (. . .) stelden, dat de door een synode vrij te geven tekst van de Heidelbergse Catechismus in hedendaags Nederlands aan bepaalde eisen had te voldoen, nl.
  - a. de inhoud van vragen en antwoorden moet onveranderd gebleven zijn;
  - b. de vraag moet als regel niet in het antwoord opgenomen zijn;
  - c. de eenheid van de zinnen moet zoveel mogelijk gehandhaafd zijn;
  - d. ze moet zoveel mogelijk aansluiten bij de bestaande wijze van formuleren";
4. dat deze synode in hetzelfde art. 107 onder A III. 1 als haar oordeel uitsprak: "dat het 'Gewijzigde Ontwerp voor een vast te stellen tekst van de Heidelbergse Catechismus in hedendaags Nederlands' aan de gestelde eisen voldoet";
5. dat door deze synode bovendien ten aanzien van de liturgische formulieren besloten werd deze "voor zover dit nog niet geschied is taalkundig te moderniseren . . . en voor zover zij reeds in hedendaags Nederlands zijn overgezet kritisch te bezien en eventueel op onderdelen te herzien" (Acta, art. 139 VI. 1 b);
6. dat tenslotte door deze synode voor het onderdeel belijdenisgeschriften in alfabetische volgorde zes deputaten werden aangewezen zonder vermelding van een speciale opdracht voor twee van hen.

III. Zij is van oordeel:

1. dat uit hetgeen door de generale synode van Hattem 1972/'73 in de artikelen 139 en 107 overwogen, geoordeeld en besloten werd, niet geconcludeerd kan worden tot een "vertaalopdracht" waarbij niet "alleen woorden worden 'overgezet', maar ook de beelden, constructies, compositiepatronen, de lengte van zinnen, enz.";
2. dat uit art. 165 van haar Acta niet valt af te leiden, dat door deze synode met het oog op een

"vertaalopdracht" "gekwalificeerde deputaten" werden benoemd;

3. dat de door deze deputaten ontwikkelde werkmethode als een geheel nieuwe methode is aan te merken, die in feite betekent kritiek op de door de generale synode van Hattem 1972/'73 in overeenstemming met voortgaande synoden verleende opdracht;
4. dat daarom de gedachte, als zouden zij met die methode binnen het kader van hun opdracht zijn gebleven, niet te handhaven is;
5. dat het verzet van de deputaten van de secties B en C tegen deze methode terecht is geweest.

IV. Zij spreekt uit:

1. dat de deputaten van sectie A de hun door de generale synode van Hattem 1972/'73 gegeven opdracht tegen haar duidelijke bedoeling in als een "vertaalopdracht" in de zin van de hierboven onder B I vermelde constatering 1 hebben geïnterpreteerd en daardoor niet in overeenstemming met deze opdracht hebben gehandeld;
2. dat zij de kritiek op deze opdracht vooraf hadden behoren te rapporteren, eventueel onder mededeling van de door hen wenselijk geachte methode van modernisering.

C.

I. Zij constateert ten derde:

1. dat de deputaten van sectie A hun rapport aan de synode ter beoordeling voorlegden;
2. dat de raad van de gereformeerde kerk te Amersfoort C. de synode in overweging geeft bedoelde beoordeling niet te geven dan nadat zij van de deputaten van de drie secties nadere verantwoording van hun uitgangspunten en methode heeft ontvangen, en zich door "enkele onpartijdige, ter zake kundige adviseurs" in dezen heeft laten adviseren;
3. dat de raad van de gereformeerde kerk te Berkel en Rodenrijs van mening is, dat een beslissing over de methode slechts genomen kan worden "na zeer diepgaande studie en informatie", en dat hij daarom tot grote voorzichtigheid maant.

II. Zij overweegt:

1. dat de vaststelling van de tekst van belijdenisgeschriften en liturgische formulieren een kerkelijke zaak is die naar art. 30 K.O. op kerkelijke wijze behandeld dient te worden;
2. dat een synode zich daarbij uiteraard zo nodig kan laten adviseren;
3. dat door de deputaten van sectie A de uitgangspunten van de door hen gevolgde methode wel summier, maar duidelijk zijn uiteengezet.

III. Zij is van oordeel:

1. dat de synode zelf bevoegd en thans geroepen is de door de deputaten gevraagde beoordeling te geven;
2. dat zij door de duidelijke uiteenzetting van deputaten ook in staat is tot deze beoordeling over te gaan;
3. dat er derhalve geen behoefte bestaat om op de suggesties van genoemde kerken in te gaan tot het zoeken van nog meer verantwoording en deskundig advies met het oog op een verantwoorde beoordeling.

IV. Zij besluit:

tot de beoordeling van de arbeid van de deputaten over te gaan.

D.

I. Zij constateert ten vierde:

1. dat de deputaten voor de taalkundige modernisering van de belijdenisgeschriften zich blijkens de verantwoording van hun werkmethode laten leiden door de volgende uitgangspunten:
  - a. dat de belijdenisgeschriften (i.c. de Nederlandse Geloofsbelijdenis) zijn te behandelen als "teksten" van Nederlanders uit de 16e eeuw (rapport bl. 5 sub a);
  - b. dat bij de "vertaling" van deze "teksten" de eigen moderne taalvorm moet gerespecteerd worden, zodat niet "alleen woorden (moeten) worden 'overgezet', maar ook de beelden, constructies, compositiepatronen, de lengte van zinnen, enz." (rapport bl: 5/6, sub c en f);
  - c. dat de "eigen moderne taalvorm", waarin de belijdenisgeschriften moeten worden gemoderniseerd, is

- aan te duiden als "het Nederlands van 1975" (rapport bl. 5/6 sub a en d);
- d. dat de kerk niet het "recht" heeft er een eigen "kerktaal" op na te houden, maar integendeel "elke taalbarrière (moet) opruimen, als zij haar roeping uitvoert om de ongelovigen te helpen tot God te komen" (rapport bl. 6 sub g en i);
2. a. dat de deputaten "concepten" van een "gemoderniseerde tekst" van de artikelen 19 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis bij hun rapport hebben gevoegd;
  - b. dat zij daarbij in een noot meedelen, dat verscheidene passages niet "op volledige overeenstemming in sectie A" berusten;
  - c. dat zij op dezelfde wijze meedelen, dat "de bijbelcitaten . . . in het bovenstaand concept rechtstreeks uit de grondtekst (zijn) weergegeven".

II. Zij overweegt:

1. a. dat de belijdenisgeschriften fungeren als geschriften, waarin de kerk tot op vandaag de Heilige Schrift naspreekt en het gemeenschappelijk geloof uitdrukt, en dat deze functie medebepalend is voor de wijze waarop zij taalkundig te moderniseren zijn;
  - b. dat bij een taalkundige modernisering van de belijdenisgeschriften de band met hun oorspronkelijke vormgeving zoveel mogelijk bewaard dient te blijven terwille van de continuïteit in belijdend spreken en terwille van de overeenstemming met allen die dezelfde belijdenis onderschrijven;
  - c. dat bij modernisering van de belijdenisgeschriften gewaakt moet worden voor een "taalvorm" die aan snelle veroudering onderhevig is en daarom schadelijk voor een stabiel woordgebruik in de kerk (vgl. Acta generale synode van Hattem 1972/'73 art. 96 A II. c);
  - d. dat eigensoortige elementen in het taalgebruik van de kerk het gevolg kunnen zijn van haar plicht om de waarheid van de Heilige Schrift na te spreken;
2. a. dat de deputaten in de toegevoegde concepten klaarblijkelijk de door hen voorgestane werkmethode in praktijk hebben gebracht;
  - b. dat van de deputaten voor de taalkundige modernisering van belijdenisgeschriften motivering van het gebrek aan eenstemmigheid over de voorgelegde concepten had mogen worden verwacht;
  - c. dat bijbelteksten in belijdenisgeschriften en liturgische formulieren geciteerd dienen te worden naar de door de generale synoden voor kerkelijk gebruik vrijgegeven bijbelvertaling(en) (vgl. Acta van de generale synode van BunschotenSpakenburg 1958/'59, art. 71), en dat de modernisering zodanig behoort te zijn, dat het citeren van zulk een vertaling niet als volledig uit de toon vallend ervaren wordt.

III. Zij is van oordeel:

1. a. dat de deputaten in hun vertaalmethode onvoldoende het actuele fungeren van de belijdenisgeschriften in rekening brengen;
  - b. dat bij de moderniseringsmethode, zoals door deputaten voorgestaan, onvoldoende rekening wordt gehouden met de continuïteit in de taalkundige vormgeving van de kerkelijke belijdenisgeschriften, die hen herkenbaar doet blijven als de klassiek gereformeerde belijdenis;
  - c. dat de vertaalmethode van de deputaten onvoldoende rekening houdt met de noodzaak de belijdenis taalkundig zo te moderniseren, dat zij voor langere tijd in gebruik kan blijven;
  - d. dat de deputaten ten onrechte aan de kerk het recht ontzeggen om zich bij haar gehoorzaam naspreken van de Heilige Schrift zo nodig van eigensoortige elementen in haar taalgebruik te bedienen;
2. a. dat de toegevoegde concepten veeleer een aanvechtbare herschrijving dan een taalkundige modernisering van de betreffende belijdenisartikelen te noemen zijn (vgl. de bijlage bij dit besluit);
  - b. dat het te betreuren is, dat de deputaten verzuimen hun gebrek aan overeenstemming inzake het werkresultaat nader te verantwoorden;
  - c. dat de deputaten door het gebruik van een eigen vertaling van de bijbelcitaten de belijdenisgeschriften isoleren van de voor kerkelijk gebruik vrijgegeven bijbelvertaling(en).

IV. Zij spreekt uit:

1. dat de werkmethode van de deputaten, zoals hierboven in constatering, overwegingen en oordelen besproken, niet aanvaardbaar is voor de taalkundige modernisering van de belijdenisgeschriften;
2. dat de proeve van modernisering, door de deputaten voorgelegd, deze onaanvaardbaarheid demonstreert.

E.

I. Zij constateert ten vijfde:

1. dat de deputaten (sectie A) een werkstuk van één van hen als "van groot belang. . . met het oog op een definitieve vaststelling van de Catechismustekst" als bijlage bij hun rapport aan de generale synode doen voorleggen;
2. dat dit werkstuk behalve een breed geargumenteerde proeve van modernisering van een aantal Zondagen van de Heidelbergse Catechismus ook een aantal adviezen bevat inzake de gewenste opzet van een "vertaalprojekt" van de belijdenisgeschriften.

II. Zij is van oordeel:

dat genoemd werkstuk van één der deputaten het resultaat blijkt te zijn van de boven sub D IV afgewezen werkmethode.

III. Zij besluit:

deze proeve van modernisering van de Heidelbergse Catechismus met de aanbevolen werkprocedure niet te aanvaarden.

F.

De generale synode besluit tenslotte:

1. van de bovenstaande besluiten kennis te geven aan de deputaten en aan alle kerken, kerkelijke vergaderingen en kerkleden die zich over deze zaak tot haar hebben gewend;
2. bij de benoeming van nieuwe deputaten voor de herziening van het kerkboek in haar opdracht met bovenstaande besluiten rekening te houden.

Artikel 186

Toespraak praeses

Nadat het in artikel 185 sub F genoemde besluit zonder hoofdelijke stemming is aanvaard spreekt de praeses een kort woord. Het resultaat van de lange besprekingen over de onder ons bestaande "taalkwestie" is, dat een bepaalde methode van modernisering en de daarbij aangeboden proeve is afgewezen. Deze uitspraken zijn van beslissende betekenis. De synode wil daardoor de klassieke belijdenis bewaren met allen die dat in dit land met ons willen doen om die als de schat van de kerk aan onze kinderen door te geven. We zijn een schakel in de keten van de generaties van de kerk van alle eeuwen. Mogen deze besluiten dienstbaar zijn aan de voortgang van het werk van Christus in de vergadering van de Kerk en de prediking van het evangelie in onze tijd en onze taal.

Artikel 187

Ingekomen is een brief van ds. W. Wierenga van Berkel en Rodenrijs, dat hij de benoeming tot deputaat voor correspondentie met de Hoge Overheid aanvaardt.

Artikel 188

De artikelen 81-113 van de Acta worden vastgesteld.

Artikel 189

Brief Soembanese kerken (Tanahomba)

Het moderamen wordt gemachtigd om met ds. J. Bomhof, rapporteur over deze zaak, de brief vast te stellen voor "de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. (adres ds. K. Tanahomba)".

Deze brief is opgenomen in deze Acta als bijlage 19.

Artikel 190

Slotwoord praeses voor reces

De praeses spreekt een kort woord ter afsluiting van de eerste werkperiode van de synode van 15 april tot 18 juni 1975. Als we de weg overzien, zijn we dankbaar, dat we allen gespaard zijn en krachten ontvingen tot de opgedragen arbeid. Verscheidene besluiten, ook van importantie, mochten worden genomen, meestal met

grote eenparigheid. We werden een hecht werkverband in goede christelijke teamgeest. Het werkschema mocht nagenoeg worden afgewerkt. We willen geen slaven van het werkschema worden, maar het bleek wel een stimulans. Er wachten nog heel wat grote zaken na het reces. Onze verwachting is van God. Hij geve u allen nieuwe krachten. Ik wens u een goede rusttijd en tot ziens op 19 augustus in deze Eudokiakerk voor de nieuwe arbeid.

Artikel 191

De assessors laten zingen ps. 40 : 5 en gaat voor in dankgebed. Daarop schorst de praeses de vergaderingen van de synode voor het zomerreces tot dinsdag 19 augustus des morgens om 10.30 uur.

Dinsdag 19 augustus 1975.

Artikel 192

Openingswoord

De praeses opent de eerste vergadering van de generale synode na het zomerreces op dinsdag 19 augustus 1975 om half elf 's morgens.

Hij laat zingen Ps. 68 : 10 en 14, leest vervolgens 1 Petrus 4 : 7-11 en gaat voor in gebed. Hij heet de afgevaardigden hartelijk welkom aan het begin van deze nieuwe werkperiode. Hij wijst hen op de gelezen Schriftwoorden, die hun bij de komende arbeid steeds voor ogen mogen staan. Ze hebben goede rentmeesters te zijn van de velerlei genadegaven Gods. Die gaven mochten we bij elkaar in de vorige periode ontdekken, die zullen we bij elkaar eren en ieder voor zich als goede rentmeesters aanwenden voor 't volbrengen van onze opdracht. Daarbij zullen we bezonnenheid en nuchterheid en vooral liefde nodig hebben om samen met vreugde de moeilijke zaken te behandelen, die in de komende weken onze aandacht zullen vragen. Laten we die dienst verrichten uit kracht, van God verleend, aldus de praeses.

Gelukwens voor Koreaanse kerken

Voorts spreekt de praeses de blijdschap van de vergadering erover uit, dat op deze dag de zusterkerken in Korea het nieuwe gebouw voor hun theologisch seminarie in gebruik mogen nemen. Wij wensen haar toe, dat van de katheders in dit nieuwe gebouw alle dwalingen mogen worden geweerd en dat tot in lengte van dagen de Geest van Christus die katheders dienstbaar zal maken aan de verbreiding van zijn waar en heilzaam evangelie in het verre Oosten.

Artikel 193

Voor het eerst zijn ter synode ds. H. J. Boiten, die in het vervolg ds. A. G. Versteeg zal vervangen, en voorts de ouderlingen C. van den Berg als secundus voor ouderling ds. T. H. Meedendorp, R. Dijkema als secundus voor oud. E. C. Rots, en J. C. Verhoef als secundus voor br. J. A. Roose. Zij betuigen instemming met de belijdenis en de belofte, zoals omschreven is in artikel 6 van deze Acta.

Artikel 194

Ingekomen stukken

Ingekomen zijn de volgende stukken:

- a. Een brief van prof. dr. S. G. Huh namens de senaat van het Theologisch Seminarie van de Presbyteriaanse Kerk van Korea met de uitnodiging tot bijwoning van de ingebruikneming van het nieuwe gebouw van het seminarie te Pusan op 19 augustus 1975.
De praeses heeft deze brief intussen beantwoord met hartelijke gelukwensen namens de synode en de gereformeerde kerken, in haar vertegenwoordigd.
- b. Een missive van de griffier van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, waarin de ontvangst van het adres van de synode (zie artikelen 50 en 51 van deze Acta) wordt bevestigd. Hiervan wordt kennis genomen.
- c. Een brief van drs. K. Veling, waarin hij meedeelt zijn benoeming tot wetenschappelijk medewerker in vaste dienst aan de Theologische Hogeschool voor de geschiedenis van de wijsbegeerte graag aan te nemen.
Hiervan wordt met dankbaarheid kennis genomen.
- d. Een missive van de deputationarissen met de door prof. drs. J. P. Lettinga toegezegde lijst van de wijzigingen, die ingevolge besluiten van generale synoden aan te brengen zijn in het vigerende Reglement van de Theologische Hogeschool. Deze lijst zal als bijlage in de Acta worden opgenomen.
- e. Een missive van de deputationarissen met het voorstel een wetenschappelijke medewerker van de

- hoogleraar in de ecclesiologie te benoemen. Ze wordt in handen van commissie II gesteld.
- f. Een missive van deputatencuratoren en deputatenfinancieel inzake nieuwbouw en renovatie van de Theologische Hogeschool. Ze wordt eveneens in handen van commissie II gegeven.
  - g. Een brief van de Kerkeraad (scriba L. Douw) te Maassluis, dat hij de door de synode aangeboden commissie van bijstand aanvaardt. Hiervan wordt kennis genomen.

Artikel 195

De praeses schorst nu de plenaire zitting, opdat er gelegenheid zal zijn voor overleg van het moderamen met de voorzitters van de commissies over het werkschema en voorts voor commissoriale arbeid.

Artikel 196

Om 21.45 uur komt de synode weer in plenaire zitting samen. De praeses doet enkele mededelingen over het gewijzigd werkschema en de voorgenomen arbeid voor de komende dagen. Op zijn verzoek gaat dr. W. G. de Vries voor in dankgebed, nadat hij heeft laten zingen Ps. 37 : 2 en 3.

Woensdag 20 augustus 1975.

Artikel 197

De praeses laat na opening van de vergadering zingen Ps. 30 : 3 en 4, leest vervolgens 1 Petrus 1 : 312 en gaat voor in gebed.

De synode gaat na het appèl nominaal uiteen voor commissoriale arbeid.

Artikel 198

Toepassing art. 13 K.O.

's Avonds komt de synode weer plenair samen voor de behandeling van een vraag van de kerk van LemeleLemelerveld inzake de toepassing van art. 13 K.O. (lijst ag. IIc1).

Hierover is ter tafel een rapport van br. W. P. Balkenende namens commissie IV. De bespreking wordt in comité gehouden. Na opheffing van het comité doet de praeses mededeling van de uitspraak, die de synode met algemene stemmen heeft gedaan. Deze luidt:

Artikel 199

Besluit

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

de brief van de kerkeraad van de gereformeerde kerk te LemeleLemelerveld met het verzoek:

1. een antwoord te geven op de vraag of misschien door het besluit van de generale synode van Groningen 1946 (Acta art. 192) de uitspraak van de generale synode van Groningen 1899 (Acta art. 124), die aldus luidt: "Als regel gelde, dat de weduwe van een predikant, na zijne emeritaatsverklaring hertrouwd, niet valt onder de bepalingen te Middelburg vastgesteld blijkens artikel 77 der Acta", ongedaan werd gemaakt;
2. indien de onder 1 gestelde vraag ontkennend wordt beantwoord, uit te spreken, dat de uitspraak van Groningen 1899 niet langer als van kracht in onze kerken mag worden beschouwd.

Zij constateert:

1. dat de generale synode van Groningen 1899 zich in haar besluit verenigde met het advies van haar commissie: "Als regel gelde, dat de weduwe van een predikant, na zijne emeritaatsverklaring hertrouwd, niet valt onder de bepalingen van Middelburg blijkens art. 77 der Acta.";
2. dat genoemde synode tevens het daarop volgende advies overnam: "Uit het opgemerkte aangaande mogelijke exceptie vloeit voort, dat Uwe commissie niet geacht wil worden hierbij tevens advies te hebben gegeven over een wellicht aan deze vraag ten grond liggend geval, dat zich in eene Kerk mocht hebben voorgedaan. Indien dat er is, moet de regel toegepast, dat elk geval op zichzelf vrij moet beoordeeld.";
3. dat ten aanzien van de emeritering door de generale synode van Dordrecht 1893 werd vastgesteld: "De emeritusverklaring geschiedt, (. . .) door de classis, gesteund door de Deputaten ad examina der Provinciale Synode." (Acta art. 178);
4. dat door de generale synode van Groningen 1946 besloten werd: "Geen regeling voor de uitvoering van

art. 13 K.O. bij de kerken aan te bevelen." (Acta art. 192).

Zij is van oordeel:

1. dat door de generale synode van Groningen 1899 in haar bepaling met het oog op de weduwe van een emeritus, die na zijn emeritaatsverklaring hertrouwde, gezegd wordt, dat de uitvoeringsregelingen van Middelburg 1896 niet van toepassing zijn;
2. dat echter op grond van deze bepaling aan zo'n weduwe niet zonder meer een uitkering naar artikel 13 K.O. onthouden mag worden, omdat de synode tegelijk uitsprak, dat elk geval op zichzelf moet beoordeeld worden;
3. dat de uitnemende weg van de generale synode van Dordrecht 1893 ook gevolgd dient te worden voor het regelen van bijzondere gevallen in de onderhouding van art. 13 K.O.;
4. dat hetgeen de generale synode van Groningen 1946 besloot, ziet op uitvoeringsregelingen als onder meer vastgesteld door de generale synode van Middelburg 1896 (Acta art. 77) en niet op de bedoelde bepaling van de generale synode van Groningen 1899.

Zij spreekt uit:

1. dat het besluit van de generale synode van Groningen 1946 de bepaling van Groningen 1899 niet ongedaan heeft gemaakt;
2. dat er geen reden bestaat het besluit van de generale synode van Groningen 1899 uit het midden van de kerken weg te nemen.

Zij besluit:

hiervan kennis te geven aan de kerkeraad van De Gereformeerde Kerk te LemeleLemelerveld, en aan de eerstvolgende classis Zwolle.

Artikel 200

Op verzoek van de praeses verzorgt ds. J. H. van der Hoeven de dagsluiting. Hij laat zingen Ps. 125 : 1 en gaat voor in dankgebed.

Donderdag 21 augustus 1975.

Artikel 201

Alleen bij de aanvang van de arbeid komt de synode 's morgens plenair bijeen. De praeses laat zingen Ps. 119 : 45 en 65, leest 1 Petrus 1 : 13-25 en gaat voor in gebed.

Artikel 202

De morgen en middag worden verder besteed aan arbeid in commissieverband.

Artikel 203

Evangelisatie en uitspraken g.s. 1923, Acta

In de plenaire zitting, die des avonds wordt gehouden, stelt de praeses aan de orde het rapport van commissie III, uitgebracht door ds. M. Nap, inzake bezwaren tegen de uitspraken van de generale synode van Utrecht 1923, art. 92 betreffende de evangelisatie (lijst ag. IIg17). Adressanten verzoeken deze uitspraken niet langer bindend te verklaren, te vervangen, te reviseren of door een deputaatschap te laten toetsen aan de Schrift.

Het rapport van de commissie loopt uit op het voorstel, deputaten te benoemen met de opdracht "de vraag te beantwoorden wat naar Gods Woord en de confessie te verstaan is onder gereformeerde evangelisatie en vervolgens te bezien of de uitsprakenreeks van Utrecht 1923, Acta art. 92 herziening behoeft".

In de bespreking wordt er vrij algemeen bezwaar tegen gemaakt dit werk op te dragen aan deputaten voor rapport aan de volgende synode. Deze synode moet de kerken en met name de jeugd van de vereniging „Evangelisatie en Recreatie" niet drie jaar laten wachten op antwoord. De synode kan de bezwaren tegen de regels van de generale synode van Utrecht 1923 beoordelen en bezien of de blijvende winst van "Utrecht" kan worden verwerkt in nieuwe formuleringen van schriftuurlijke regels voor evangelisatie. Dan wordt ook, zoals gevraagd is, de ontplooiende activiteit in rechte kerkelijke banen geleid. Daarvoor wordt ook verwezen naar het ontwerp voor een herziene kerkorde, dat in artikel 27 over de evangelisatie spreekt. Gevraagd wordt

of niet de voorstellen van de kerk van Spakenburg-Noord tot gedeeltelijke vervanging van de regels van Utrecht1923 als uitgangspunt kunnen dienen en of die voorstellen niet voor de synodeleden kunnen worden vermenigvuldigd.

De rapporteur, ds. M. Nap, en de voorzitter van commissie III, ds. H. J. Nijenhuis, beantwoorden de sprekers. Aan het verzoek tot vermenigvuldiging van de voorstellen van de kerk van SpakenburgNoord zal worden voldaan. Een kernkwestie in de toegezonden stukken is de verhouding van de evangelisatieactiviteit, geleid door een landelijke organisatie, tot de plaatselijke kerk (en haar kerkeraad) op wier terrein wordt gewerkt; in verband daarmee worden de regels van Utrecht1923 in geding gebracht.

De commissie wil zich graag beraden op de suggesties uit de synode om geen deputaten voor te stellen maar zelf het werk te doen. Op voorstel van de praeses ontvangt ze op haar verzoek tijd voor beraad tot de volgende morgen 10 uur.

Artikel 204

Ds. W. Ds. Pouwelse laat zingen Ps. 96 : 1 en 2 en gaat voor in dankgebed.

Vrijdag 22 augustus 1975:

Artikel 205

Om 10 uur opent de praeses de plenaire vergadering van de synode. Hij laat zingen Gez. 5 : 1 en 2, leest 1 Petrus 2 : 110 en gaat voor in gebed.

Artikel 206

Vervolg evangelisatie

De praeses verzoekt de rapporteur van commissie III het resultaat van het beraad mee te delen. Ds. M. Nap wijst er op, dat het vervangend voorstel van de kerk van Spakenburg Noord de eerste drie uitspraken van Utrecht1923 ongemoeid laat en reeds daarom geen afdoend antwoord geeft op de ingebrachte bezwaren. Bij de commissie leven ook bezwaren tegen de formulering van de eerste drie uitspraken van bedoelde synode.

Overeenkomstig het verzoek van velen uit de vergadering heeft de commissie de Commissie neemt sloten haar voorstellen terug te nemen. Ze stelt zich voor, een nieuw conceptbesluit voorstel terug met een aanvullend rapport aan de synode te zijner tijd voor te leggen.

Behandeling opgeschort.

Na enige bespreking stemt de synode met dit voorstel van de in, waarbij ze bij monde van de praeses verzoekt aan de commissie niet de kant op te gaan van wat ze in haar rapport noemt "de hele problematiek van de evangelisatie", maar concreet in te gaan op wat in de toegezonden stukken is voorgelegd naar aanleiding van de uitspraken van de generale synode van Utrecht 1923, Acta artikel 92.

Artikel 207

Aan het begin van de middag worden de plenaire zittingen van deze tiende werkweek van de synode besloten om nog gelegenheid te geven voor overleg van het moderamen met de voorzitters van de commissies.

De assessor laat zingen Ps. 108 : 2 en 7 en gaat voor in dankgebed.

Dinsdag 26 en woensdag 27 augustus 1975.

Artikel 208

Op dinsdag 26 en woensdag 27 augustus komt de synode niet plenair samen, maar wordt de commissies volle gelegenheid gegeven voor haar arbeid, terwijl intussen klaargekomen rapporten ter bestudering worden uitgereikt.

Donderdag 28 augustus 1975.

Artikel 209

De praeses opent de eerste plenaire vergadering van deze elfde werkweek van de synode. Hij laat zingen Ps. 68 : 6 en 12, leest Spreuken 31 : 10-31 en gaat voor in gebed.

Artikel 210

De ouderlingen S. Anholts, als secundus van oud. E. Bosma, en H. C. van Veen, secundus voor oud. E. C. Rots, zijn voor het eerst ter synode. Ze betuigen instemming met de belijdenis en de belofte, zoals omschreven is in artikel 6 van deze Acta.

Artikel 211

Ingekomen is een brief van de kerk te Sliedrecht d.d. 21 augustus 1975, waarin met verwijzing naar een aankondiging van 4 april 1975 alsnog een aantal opmerkingen inzake het vrouwenkiesrecht worden gegeven. Besloten wordt deze Kerk te berichten, dat de inhoud van deze brief niet meer in de behandeling van deze zaak ter synode kan worden betrokken.

Artikel 212

De artikelen 114-165 van de Acta worden vastgesteld.

Artikel 213

Nadat de synode nog een deel van de morgen in commissies heeft gewerkt, komt ze 's middags om 2 uur weer plenair samen.

De praeses laat zingen Ps. 8 : 2, 3, 4, 5 en 9.

Vervolgens heet hij welkom de deputaten benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73 voor rapportage inzake het Vrouwenkiesrecht. Van hen zijn in de middagvergadering aanwezig ds. D. K. Wielenga J. zn., als voorzitter en prof. dr. J. van Bruggen, terwijl in de avondvergadering ook de rapporteur, ds. H. Bouma, zich bij hen heeft gevoegd.

Artikel 214

Vrouwenkiesrecht

De praeses geeft in behandeling het rapport en de voorstellen van commissie V, die handelen over het rapport van de deputaten benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73 "inzake de materie van het vrouwenkiesrecht, nader bezien vanuit de Schrift" en tevens handelen over de dienaangaande ontvangen stukken uit de kerken (lijst ag. IId1 tot 18).

Van het eerste deel van het rapport van de commissie, dat handelt over de conclusies van het deputatenrapport, is ds. W. Pouwelse rapporteur. Dr. W. G. Vries neemt als rapporteur voor zijn rekening de tweede deel, dat handelt over de exegetische fundering van het deputatenrapport, en eveneens het derde deel, dat een overzicht geeft van de ingekomen stukken betreffende het rapport van deputaten.

De commissie stelt op grond van overwegingen en oordelen, die een essentiële samenvatting van haar rapport willen geven, de synode voor drie uitspraken te doen n.l. ten eerste dat zij de conclusies van deputaten afwijst; ten tweede dat zij de exegetische fundering van het deputatenrapport inzake het vrouwenkiesrecht niet genoegzaam acht; en ten derde dat voor nadere bestudering van de materie van het stemrecht in de gemeente een deputaatschap van brede samenstelling gewenst is.

De commissie stelt dan voor dat de synode besluit, met dank aan de huidige deputaten voor hun arbeid, "opnieuw deputaten te benoemen om de materie van het vrouwenkiesrecht vanuit de Schrift nader te bezien en daarbij tevens aandacht te schenken aan het karakter van de verkiezing van ambtsdragers in al haar facetten". Voor de discussie geven zich in de eerste ronde 15 sprekers op.

Verscheidene van hen hebben bezwaren tegen de voorgestelde uitspraken, omdat die al een keuze inhouden tegen het deputaten rapport, aan welke keuze toekomstige deputaten gebonden zouden zijn. Ook wordt bezwaar gemaakt tegen het feit dat de commissie nagenoeg alleen nietgereformeerde uitleggers citeert. Aangevochten wordt de uitlegging van 1 Cor. 11 en 14, dat het daar over het spreken van de gehuwde vrouw en dan door deelname aan de discussie in de publieke eredienst zou gaan, en ook de uitlegging van 1 Tim. 2 : 11-14, o.m. dat in vs. 14 door de apostel over een gevolg van de zonde gesproken zou worden, dat door Christus' verzoening en het herstel van de vrouw op Pasen en Pinksteren in haar oorspronkelijke ambtsdienst is opgeheven.

De wijze waarop de commissie hierover spreekt, leidt volgens de mening van deze sprekers naar het passief stemrecht van de vrouw, zoals dat ook elders is gebleken. Anderzijds wordt door verscheidene sprekers aangevochten de uitlegging van deputaten, dat de apostel in 1 Cor. 11 zou zeggen, dat de man hoofd van de vrouw, gehuwd of ongehuwd, is en evenzo de vrouw de heerlijkheid van de man; voorts dat hij in 1 Tim. 2 : 12 zou zeggen niet te willen, dat de vrouw op enigerlei manier gezag over een man heeft.

Voorts zijn sommigen het met de commissie eens, dat het betoog van deputaten een goed pleidooi is tegen

het passief kiesrecht maar voor de vraag van het actief kiesrecht van de vrouw niet voldoende doet gelden de plaats, gaven en rechten, die de vrouw in het ambt der gelovigen in de mondige gemeente van Pinksteren heeft ontvangen.

Daarbij keert in de discussie als een kernkwestie steeds terug of het karakter van de verkiezing in Hand. 6 en voorts van de verkiezing van ambtsdragers naar gereformeerd kerkrecht zulk een beslissend handelen met gezag is, dat de vrouw daaraan niet mag deelnemen (deputaten) of zulk een meewerken van de gemeente met en onder leiding van de apostelen en de kerkeraad, dat de vrouw tot deelname gerechtigd is (commissie). Hier divergeren evenzeer de sprekers.

Na de eerste ronde verdedigen deputaten ds. H. Bouma en prof. dr. J. van Bruggen hun rapport. Uit de tekst van Hand. 6 blijkt, aldus deputaten, dat het verkiezen een beslissend handelen met gezag is, terwijl ook blijkens gereformeerd kerkrecht de kerkeraad daaraan gebonden is voor de benoeming. Men moet het karakter van deze electie wel onderscheiden van dat van de approbatie, waarbij de kerkeraad oordeelt en beslist over bezwaren.

Voorts wordt er op gewezen, dat Paulus in 1 Cor. 11 en 1 Tim. 2 : 11 e.v. niet naar de huwelijksordening van Gen. 2 : 24 maar allereerst naar de scheppingsorde van Genesis 2 : 22 verwijst, waaruit blijkt dat de man de eerste is; dat is bepalend voor de gezagsorde van man en vrouw, ongeacht hun al of nietgehuwd zijn. Gewaarschuwd wordt voor een critiekloos citaten geven van nietgereformeerde exegeten, die b.v. door de algemene regel van 1 Cor. 14 : 34, 35 te beperken tot het deelnemen van de gehuwde vrouw aan de discussie in de samenkomsten en door Paulus' woord van 1 Tim. 2 : 11-15 te minimaliseren als tijdgebonden woord, de weg voor de vrouw tot het ambt in de kerk hebben gebaand.

Artikel 215

Nadat deputaten hebben gesproken, verzoekt de praeses ds. H. J. Nijenhuis de vergadering te besluiten. Hij laat zingen Ps. 91 : 1 en gaat voor in dankgebed.

Vrijdag 29 augustus 1975.

Artikel 216

De praeses laat bij de aanvang van de vergadering zingen Ps. 26 : 2, 3 en 12, leest 1 Petrus 2 : 11-15 en gaat voor in gebed.

Hij spreekt vervolgens een kort woord ter nagedachtenis van ds. Joh. de Wal van Bruchterveld, die deze week vrij plotseling is overleden en op deze vrijdag wordt begraven.

Artikel 217

vervolg Vrouwenkiesrecht

In tegenwoordigheid van de deputaten ds. H. Bouma en prof. dr. J. van Bruggen wordt de bespreking van de vorige dag van de rapporten inzake "het Vrouwenkiesrecht" voortgezet. De rapporteurs van commissie V, ds. W. Pouwelse en dr. W. G. de Vries, krijgen nu eerst het woord om de sprekers van de eerste ronde te beantwoorden en hun rapport, ook tegen de critiek van deputaten, te verdedigen. Zij betogen, dat ze in de keten van conclusies de zwakste en beslissende schakel menen gevonden te hebben in conclusie 8.4.2. van het deputatenrapport: "omdat de vrouw, krachtens Gods scheppingsordening een plaats achter de man heeft ontvangen (zie onder 1) en omdat de Heilige Geest verbiedt, dat de vrouw op enigerlei manier gezag over de man heeft (1 Tim. 2 : 12), zij niet bevoegd is deel te nemen aan het beslissende werk van het uitbrengen van een keurstem bij de verkiezing van ambtsdragers in de kerk". Het eerste bezwaar van de commissie is, dat niet bewezen wordt in het rapport, dat verkiezen zulk oefenen van gezag is, waar het toch onder leiding van de kerkeraad gebeurt. Voorts betwist zij, dat Paulus in 1 Cor. 11 zou zeggen dat de man hoofd t.a.v. elke vrouw is; hij spreekt van de houding van de gehuwde vrouw jegens haar man in de eredienst, al heeft dat ook betekenis voor de houding van de nietgehuwden daarin. Ook is wat deputaten in deze conclusie en elders zeggen over 1 Tim. 2 : 12 niet de weergave van het in 't oorspronkelijk gebruikte woord, dat spreekt van zich sterk doen gelden, de baas spelen of de leiding voor zich nemen om te heersen over de man. Alleen al omdat deze schakel ondeugdelijk bleek, is de keten van conclusies waarvan ook andere voor de commissie de toets niet konden doorstaan te zwak om er de afwijzing van het vrouwenkiesrecht aan te verbinden, aldus de rapporteurs.

De praeses geeft in de tweede ronde aan veertien sprekers ieder een maximumspreektijd van 15 minuten. De divergentie blijkt ook nu. Tot de sprekers behoren ook de adviseurs, achtereenvolgens prof. dr. J. Douma,

prof. dr. L. Doekes en prof. J. Kamphuis, die allen adviseren aan een nieuw deputaatschap deze zaak nog eens ter bestudering op te dragen, o.m. vanwege het thans gebleken gebrek aan de nodige eenparigheid van gevoelen. Vele sprekers sluiten zich bij dit advies aan en ds. O. J. Douma doet een voorstel van die strekking. Daarnaast wordt door ds. T. Dekker en ds. K. J. Kapteyn een voorstel ingediend om commissie V te verzoeken de synode te dienen met een verbeterd rapport, waarin ook de reacties uit de kerken verwerkt zullen zijn.

Commissie wil nieuw voorstel overwegen.

De commissie vraagt bij monde van haar voorzitter, dr. W. G. de Vries, ruime tijd beraad om terwille van het streven naar eenparigheid van gevoelen een nieuw voorstel te overwegen in de zin van de genoemde adviezen van de hoogleraren en het voorstel-Douma.

Opschorting behandeling.

De praeses schort de bespreking op tot nader order om de commissie in staat te stellen zich over een nieuw voorstel te beraden, terwijl ook dat van de predikanten Dekker en Kapteyn ter tafel blijft.

Artikel 218

De assessor laat zingen Ps. 119: 65 en 83 en besluit daarna deze werkweek van de synode met dankgebed.
Dinsdag 2 september 1975.

Artikel 219

De praeses opent de twaalfde vergaderweek van de synode. Hij laat zingen Ps. 34 : 2, 9, 11, leest 1 Petrus 3 : 8-12 en gaat voor in gebed.

Artikel 220

De praeses stelt nu aan de orde het rapport en het aanvullend rapport van de Deputaten voor C(orrespondentie) met B(uitenlandse) K(erken) met bijbehorende stukken (lijst ag. V a 1, 2 c 1 en e 1), waarover commissie I een reeks voorstellen heeft ingediend.

De praeses heet welkom de deputaten, ds. P. van Gurp en ds. C.J. Breen en spreekt er zijn blijdschap over uit, dat we ons deze week mogen bezig houden met de door deputaten verzorgde veelomvattende correspondentie met zusterkerken en voorts met verblijdend groeiende contacten over heel de wereld.

Artikel 221

Correspondentie met Canadese Geref. Kerken

Het eerst wordt in behandeling gegeven het voorstel van commissie I over dat deel van het rapport van deputaten C.B.K. dat handelt over de correspondentie met The Canadian Reformed Churches.

Na enige discussie aanvaardt de synode met algemene stemmen het voorstel van de commissie, voor wie ds. J. Meilof rapporteur is. Ds. O. J. Douma houdt zich als deputaat C.B.K. buiten stemming.

Het besluit van de synode is opgenomen in de reeks besluiten inzake het rapport van de deputaten en de correspondentie met buitenlandse kerken in artikel 250 van deze Acta.

Artikel 222

De vrije gereformeerde kerken van Australië

Vervolgens stelt de praeses aan de orde het voorstel van commissie I over dat deel van het rapport van deputaten C.B.K., dat handelt over de correspondentie met The Free Reformed Churches of Australia.

De discussie, in de morgenvergadering begonnen, wordt na 14.00 uur voortgezet.

Er worden o.m. vragen gesteld over het rapport, dat op de synode van Armadale 1972 heeft gediend inzake de verhouding tot "Die Vrije Gereformeerde Kerk" (praeses dr. C. van der Waal) te Pretoria.

Namens deputaten spreekt ds. P. van Gurp en vervolgens namens de commissie de rapporteur, ds. J. Bomhof.

Op genoemde vraag wordt geantwoord, dat het bedoelde rapport niet is aanvaard en dat uitsluitend kerkelijke geldigheid heeft de uitspraak van de synode van Armadale (zie Acta) dat Die Vrije Gereformeerde Kerk (praeses dr. C. van der Waal) niet als zusterkerk kan worden erkend, o.m. zolang ze de onschriftuurlijke

echtscheidingstheorieën laat leren. De rapporteur brengt enkele correcties in het voorstel aan, dat daarna door de synode met algemene stemmen wordt aanvaard.

Het besluit van de synode is opgenomen in de reeks besluiten inzake het rapport van de deputaten en de correspondentie met buitenlandse kerken in artikel 250 van deze Acta.

Artikel 223

De Presbyteriaanse Kerk van Korea

De praeses geeft in bespreking het voorstel van commissie I, rapporteur ds. J. Meilof, over dat deel van het rapport van de deputaten C.B.K., dat handelt over de correspondentie met The Presbyterian Church of Korea. In de eerste ronde wordt o.m. gevraagd naar de in uitzicht gestelde herziening van de belijdenis (Westminster-confessie) en de kerkorde.

Voorts wordt geïnformeerd naar "The Korean Theological Monthly" en worden bedenkingen geuit tegen het steunen van een dergelijk blad door de kerken in Nederland.

Leen-docenten?

Het uitvoerigst komen ter sprake de voorstellen van de commissie, conform die van deputaten, om te komen tot de uitzending van enkele "missionary professors" of leendocenten namens de kerken in het gemeen door de generale synode via haar deputaten C.B.K.

Het gaat om een uitzending van doctores en doctorandi in de theologie, die zich in Korea het Koreaans de eerste jaren grondig eigen maken om daarin mondeling (door colleges aan het seminary enz.) en schriftelijk (door vertalingen o.m.) de gereformeerde theologie over te dragen, om tegelijk het Koreaanse kerkelijke leven intens te leren kennen en desgevraagd met prediking en adviezen van dienst te zijn.

Als deze docenten voor jaren aan dit Seminary verbonden worden, zou dat de status van het theologisch seminary ten goede komen, omdat ook aan andere seminaries dergelijke, meest Amerikaanse, missionary professors verbonden zijn.

Uit de vergadering wordt bezwaar gemaakt tegen de veel te summiere kerkrechtelijke regelingen, die de deputaten voorstellen voor de uitzending van deze docenten, die een taak voor (een aanzienlijk deel van) hun leven zouden aanvaarden. Ook gaat het hier om de invoering van een nieuwe kerkrechtelijke figuur, die eerst ter nadere overweging de kerken moet worden voorgesteld.

Daarbij wordt gevraagd, of de bedoelde hulp en gemeenschapsoefening niet beter geboden kan worden door, naast de regelmatige hulp van gastdocenten, - in nauw overleg met het seminarie van Pusan - begaafde studenten in Nederland een aantal jaren te doen studeren om zich de gereformeerde theologie eigen te maken om deze daarna in hun eigen taal voor hun eigen volk over te brengen.

Namens deputaten antwoordt ds. P. van Gurp en vervolgens spreekt de rapporteur ds. J. Meilof.

Zij delen mee, dat op de synode van de Koreaanse kerken in 1971 voorstellen waren gedaan om tot wijziging van belijdenis en kerkorde te komen, maar er is tot nu toe niets van gekomen, mede omdat het belangrijke werk daar op de schouders van enkelen neerkomt.

"The Korean Theological Monthly" is als algemeen kerkelijk blad bedoeld, maar gaat uit van het theologisch seminarie, mede omdat de generale synode van Hattem 1972/'73 besloot de steun eraan te verlenen in het kader van de steun aan het seminarie.

In 1971 hebben de Koreaanse kerken voor het eerst om twee missionary professors gevraagd.

Door misverstaan van de toelichting van de Koreaanse broeders ter synode van Hattem, sprak deze van een classicus. Ze oordeelde het zeer wenselijk in die zin aan het verzoek te voldoen en droeg deputaten op de mogelijkheid er van te onderzoeken.

Nu het blijkt dat het de Koreaanse Kerken om twee theologen gaat, hebben deputaten dienovereenkomstig dit voorstel gedaan.

Toegegeven moet worden, dat er kerkrechtelijke bezwaren aan kleven, maar, aldus ds. Van Gurp, we moeten, nu men ons zelf om zulke mannen vraagt, gaarne deze gelegenheid voor intense gemeenschaps-oefening en dienst aan de kerken daar gebruiken.

Behandeling opgeschort

Na de beantwoording door de rapporteur schort de praeses op verzoek van de voorzitter van de commissie, ds. J. H. van der Hoeven, de bespreking op tot een later tijdstip in deze week.

Artikel 224

Ds. H. J. Boiten laat zingen Ps. 87 : 2 en 4 en gaat voor in dankgebed.

Woensdag 3 september 1975.

Artikel 225

De praeses laat bij de aanvang van de morgenvergadering zingen Ps. 47 : 1. Vervolgens leest hij 1 Petrus 3 : 13-22 en gaat voor in gebed.

Artikel 226

Correspondentie met Die Vrije G-reformeerde Kerke in Suid-Afrika

In aanwezigheid van ds. C. J. Breen als deputaat komt in behandeling het voorstel van commissie I over dat deel van het rapport van de deputaten C.B.K., dat handelt over de correspondentie met Die Vrije Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika.

Rapporteur is br. A. A. Schiebaan. In de discussie komen ter sprake de interne moeilijkheden in die kerken en de zwakheid van een kerkverband, dat uit twee kerken bestaat, zolang de kerk van Johannesburg/Witwatersrand nog buiten het verband staat.

Er wordt op gewezen, dat ook in de kerken in Nederland wel dergelijke situaties zijn voorgekomen, b.v. dat twee kerkeeraadsleden of afgevaardigden van twee mindere vergaderingen besluiten namen, die als wettig worden erkend, als er een duidelijke noodsituatie is.

Ds. C. J. Breen deelt als deputaat mee, dat de adviezen van deputaten C.B.K. in Suid-Afrika een welwillend oordeel vonden.

Er is gegronde verwachting, dat het verband met de kerk van Johannesburg/Witwatersrand nog *déze* maand zal worden hersteld en die moeiten dan tot het verleden zullen behoren. Hij doet ook nadere mededeling over de hulp, die de kerk van Pretoria in verband met een tuchtprocedure via de deputaten in Suid-Afrika aan onze deputaten heeft gevraagd, en waaraan de laatsten hebben trachten te voldoen. Ook die zaak is voor hun deel ten einde.

De rapporteur en de voorzitter van de commissie, ds. J. H. van der Hoeven, beantwoorden verder de sprekers en de laatste vraagt beraad in verband met amendementen uit de vergadering tot wijziging en aanvulling van het voorstel.

Aan het begin van de middagvergadering wordt een gewijzigd en aangevuld voorstel van de commissie ingediend, waarin tegemoet gekomen is aan de wensen uit de vergadering.

Dit voorstel wordt met algemene stemmen door de synode aanvaard. Ook nu houdt ds. O. J. Douma, omdat hij zelf deputaat is, zich buiten stemming.

Het besluit van de synode is opgenomen in de reeks besluiten over het rapport van de deputaten C.B.K. en de correspondentie met buitenlandse kerken in artikel 250 van deze Acta.

Artikel 227

Contacten met de kerk in de wereld

In behandeling wordt gegeven het voorstel van commissie I - rapporteur oud. A. J. Kloeze - over dat deel van het rapport van deputaten C.B.K., dat handelt over contacten met kerken in Ierland, Japan, Schotland, Spanje en Taiwan, en over het door deputaten geschreven boekje ter informatie over de Gereformeerde Kerken in Nederland.

Japan

In de discussie wordt nog gevraagd naar de contacten met ds. Hashimoto van de Japanse Presbyteriaanse Kerk. Er blijken wel persoonlijke contacten van de laatste tijd te zijn. Prof. Kamphuis deelde in een eerdere bespreking ter synode mee, dat hij tijdens zijn verblijf in Korea in maart 1975 van ds. Hashimoto en prof. Yamanaka - de vertaler van K. Schilders "Christus en Cultuur" in het Japans - de uitnodiging ontving om een

week in Japan te komen voor gesprekken en enkele gastcolleges.

Hij heeft moeten berichten door zijn beperkte opdracht en tijd daarvoor geen gelegenheid te hebben. Enkele synodeleden spreken ook van persoonlijke contacten met hen.

Voorts komt de situatie in Schotland ter sprake.

Tenslotte wordt grote waardering voor het Informatieboekje geuit en de wens uitgesproken, dat bij herdruk nog iets meer oriëntatie zal worden gegeven.

Ds. C. J. Breen belooft als deputaat het laatste door te geven aan het college en geeft nadere informatie over de Japanse Presbyteriaanse Kerk. Die heeft zich vrijgemaakt van de Japanse protestantse staatskerk, waarin al wat protestants heet, verenigd is.

De rapporteur, br. A. J. Kloeze, en de voorzitter van de commissie beantwoorden verder de sprekers en brengen op verzoeken, in de tweede ronde gedaan, nog enkele wijzigingen in het voorstel van de commissie aan.

Dit voorstel wordt door de synode met algemene stemmen aanvaard, waarbij weer deputaat ds. O. J. Douma buiten stemming blijft.

Het besluit van de synode is opgenomen in de reeks besluiten over het rapport van de deputaten C.B.K. en de correspondentie met buitenlandse kerken in artikel 250 van deze Acta.

Artikel 228

De visie C. v.d. Waal

De praeses stelt thans aan de orde het rapport en voorstel van commissie I over een geschrift van de raad van "Die Vrye Gereformeerde Kerk" (praeses dr. C. van der Waal) te Pretoria, dat als titel heeft: "Aanvaardt elkander".

Het bevat een bestrijding van het in artikel 130 van haar Acta vermelde besluit van de generale synode van Hattem 1972/'73 en het verzoek "om alles te doen wat in uw vermogen is om te bevorderen dat Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika weer als één kerkverband kunnen functioneren" (lijst ag. V-e-2). Het eerste gedeelte van de discussie wordt in de middagvergadering in comité gehouden. In de avondvergadering wordt de behandeling in het openbaar voortgezet.

Als de rapporteur, br. A. .A. . Schiebaan en de voorzitter, ds. J. H. van der Hoeven, in tweede instantie hebben geantwoord, wordt het voorstel in stemming gegeven.

Buiten stemming blijven 11 afgevaardigden, die reeds oordeelden over deze zaak op de generale synoden van Hoogeveen 1969/'70 en die van Hattem 1972/'73.

Verder wordt met algemene stemmen het voorstel van de commissie aanvaard. Het besluit van de synode luidt als volgt:

Artikel 229

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

1. een brief van de raad van Die Vrye Gereformeerde Kerk te Pretoria (praeses dr. C. van der Waal) d.d. februari 1975, met als titel "Aanvaardt elkander";
2. een afschrift van het "Rapport samensprekings met kommissie van kerkgemeenskap praeses dr. C. van der Waal", op verzoek door "Deputate van Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika vir korrespondensie met die Buitenlandse Kerke" bij schrijven d.d. 23 juli 1975 doorgezonden aan de generale synode te Kampen.

I. Zij constateert:

1. dat in de brief van genoemde kerkeraad een brede bestrijding wordt gegeven van het in art. 130 van de Acta van de generale synode van Hattem 1972/'73 vermelde besluit, die uitloopt op het verzoek "om alles te doen wat in uw vermogen is om te bevorderen dat Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika weer als één kerkverband kunnen functioneren";
2. dat in deze bestrijding niets wordt aangevoerd, waaruit geconcludeerd kan worden, dat de door de generale synode van Hoogeveen 1969/'70 gewraakte afwijkingen inzake de zuiverheid van de leer en de rechte onderhouding van de kerkorde teruggedrongen zijn, maar dat ze veeleer gehandhaafd en verdedigd worden;
3. dat ook uit het "Rapport samensprekings met kommissie van kerkgemeenskap praeses dr. C. van der Waal" alleen maar duidelijk is, dat deze kerke-raad blijft bij zijn huwelijks- en echtscheidingsleer.

II. Zij overweegt:

dat als regel voor correspondentie met kerken in het buitenland geldt, dat deze kerken de gereformeerde belijdenis en kerkregering niet slechts officieel hebben aanvaard, maar ook metterdaad handhaven (Acta generale synode van Amsterdam 1936, art. 122 I; 1);

dat deze regel ook voor het besluit van de generale synode van Hoogeveen 1969/'70 beheersend is geweest (Acta, art. 314, eendoordeel a).

III. Zij is van oordeel:

dat ook wanneer eventuele tekortkomingen in de procedure aan te wijzen zouden zijn, aan de oproep tot wederkeer van de door twee generale synoden aangewezen afwijkingen inzake de zuiverheid in de leer en de rechte onderhouding van de kerkorde eerst moet worden voldaan.

IV. Zij spreekt uit:

aan het verzoek van de raad van Die Vrye Gereformeerde Kerk te Pretoria (praeses dr. C. van der Waal) niet te voldoen, maar opnieuw het appèl van de vorige twee generale synoden naar de kerkeraad te doen uitgaan.

V. Zij besluit:

hiervan kennis te geven aan:

1. de Raad van Die Vrye Gereformeerde Kerk (praeses dr. C. van der Waal) te Pretoria;
2. de Raad van Die Vrye Gereformeerde Kerk (scriba J. W. Meyer) te Pretoria;
3. te benoemen deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken met de opdracht hiervan mededeling te doen aan de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken van Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika.

Artikel 230

De artikelen 166-191 van de Acta worden vastgesteld.

Artikel 231

Ds. J. Bomhof laat zingen Ps. 85 : 1 en 4 en gaat voor in dankgebed.

Donderdag 4 september 1975.

Artikel 232

De praeses laat ter opening van de morgenzitting zingen Ps. 122 2 en 3, leest 1 Petrus 4 : 12-19 en gaat voor in gebed.

Artikel 233

Die Geref. Kerk in Suid-Afrika "Dopperkerk"

In aanwezigheid van de deputaat ds. C. J. Breen komt in behandeling het rapport, dat ds. J. Bomhof namens commissie I heeft uitgebracht over dat gedeelte van het rapport van de deputaten C.B.K., dat handelt over het contact met Die Gereformeerde Kerk in Zuid-Afrika (de z.g. "Dopperkerken", lijst ag. V-a-1). Bij dit rapport legt de commissie een vrij breed concept-besluit aan de synode voor.

De voorzitter van de commissie, ds. J. H. van der Hoeven, deelt mee, dat deputaten C.B.K. in de tijd, dat deze synode al vergaderde, nog een gesprek hebben gehad met prof. dr. B. Spoelstra als gedeputeerde van de synode van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika. Omdat het door deputaten gemaakte verslag nog niet door prof. Spoelstra kon worden goedgekeurd, kan het besprokene niet in de behandeling ter synode worden betrokken en zal de afwikkeling van de materie ervan door nieuw te benoemen deputaten C.B.K. moeten geschieden.

"Vormen" van correspondentie?

Hierna wordt een eerste ronde van bespreking gehouden. In een brede discussie komt ter sprake, dat Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika zowel een ruimere als een engere correspondentie kent met andere kerkengroepen, en ook engere correspondentie met meer dan één verband van kerken in hetzelfde land meent te kunnen voeren. In het kader van die engere correspondentie, die ze tot nu toe met de synodaal-gereformeerde kerken en met de christelijke gereformeerde kerken in ons land voert,

heeft ze ook sinds 1967 met onze kerken correspondentie gezocht (zie Acta art. 384 van de generale synode van Hoogeveen 1969/1970). In de laatste besprekingen is gebleken, dat er in deze Afrikaanse kerken grote bezwaren leven tegen de voortzetting van de correspondentie met de synodale kerken en men ook bereid is op de komende synode de hele zaak van de correspondentie opnieuw te bezien.

Volgens verscheidene leden is het voorstel van de commissie over deze gevoerde besprekingen te breed en te veel in details tredend. Er wordt gepleit voor soberheid in de formulering en gewaarschuwd tegen overhaasting. Laat deze synode aan de synode van Potchefstroom, die in januari 1976 samenkomt, alleen het besluit met een hartelijke en sober toelichtende brief toezenden en dan eerst haar besluiten afwachten, alvorens b.v. besprekingen via een delegatie onzerzijds te zoeken. Bij de besprekingen en verdere contacten is nauw overleg met Die Vrye Gereformeerde Kerke geboden.

Ds. C T Breen geeft als deputaat nadere inlichtingen over de laatste besprekingen in verband met de confessionele regel van de generale synode van Berkel 1952, waarin dubbele correspondentie wordt afgewezen. In verband met die Vrye Gereformeerde Kerke zal ook de Vrijmaking en de geschiedenis daarvan ter sprake moeten komen.

Behandeling opgeschort.

Nadat de rapporteur ds. J. Bomhof heeft geantwoord en de voorzitter van de commissie beraad over het voorstel, gehoord de bespreking, heeft gevraagd, schort de praeses de bespreking tot nader order op.

Artikel 234

Aan het begin van de avondvergadering heet de praeses welkom de deputaten van het rapport inzake het Vrouwenkiesrecht, ds. H. Bouma en prof. dr. J. van Bruggen en stelt opnieuw de zaak van het vrouwenkiesrecht aan de orde (zie de artikelen 214, 217, 218 van deze Acta).

Opnieuw Vrouwenkiesrecht.

Een nieuw voorstel van commissie V is reeds uitgereikt. In een eerste constatering ervan worden de conclusies van het rapport van de deputaten inzake het vrouwen-kiesrecht in extenso opgenomen; in een tweede constatering een door de rapporteurs geredigeerd 25-tal conclusies, die als samenvattingen van het rapport van de commissie tegenover die van de deputaten worden gesteld. In een derde en Vierde, constatering wordt een opsomming gegeven van de stukken, binnengekomen uit de kerken en van de daarin vervatte bezwaren tegen het deputatenrapport. Nadat in overwegingen en oordelen nadruk gelegd is op het gebrek aan de nodige eenparigheid van gevoelen, wordt voorgesteld om uit te spreken, "dat voor nadere bestudering van de materie van het stemrecht in de gemeente van Christus een deputaatschap van brede samenstelling gewenst is".

De rapporteurs, ds. W. Pouwelse en dr. W. G. de Vries, krijgen eerst nog gelegenheid om de sprekers uit de tweede ronde (zie artikel 218 van deze Acta) te beantwoorden. Daarbij verantwoordt ze ook dit nieuwe voorstel, waarin ze enerzijds hun standpunt tegenover deputaten expliciet in de conclusies van constatering 2 handhaven, anderzijds tegemoetkomen aan de wens uit de synode om over de conclusies van deputaten geen afwijzende uitspraak te doen, gezien ook het feit, dat de divergentie in de synode zelf in de twee rondes duidelijk gebleken en gebleven is. De praeses geeft één ronde discussie over het nieuwe voorstel.

Het tegenvoorstel van de predikanten Dekker en Kapteyn (zie artikel 218 van deze Acta) wordt ingetrokken. Vrij algemeen achten de sprekers de beide eerste constateringen met de brede noteringen van de wederzijdse conclusies onnodig en ongewenst. Aangedrongen wordt op een sober geformuleerd besluit. Ook worden enkele amendementen ingediend door ds. O. J. Douma. Nadat ds. H. Bouma als deputaat er o.m. nog eens nadruk op heeft gelegd, dat het rapport van deputaten er recht op heeft in zijn gehele argumentatie beoordeeld te worden en niet naar een enkele schakel daarin, beantwoorden de rapporteurs de opmerkingen. Ze wijzen erop, dat er een duidelijke impasse is en dat met name nodig is, dat door het nieuwe deputaatschap alle facetten van het stemrecht in de kerk nader wordt bezien.

Behandeling opgeschort

De commissie vraagt beraad over de amendementen en ter overweging van de mogelijkheid te voldoen aan de wens van een korter voorstel. De praeses schort daarvoor de bespreking op.

Artikel 235

Dr. R. H. Bremmer laat zingen van Ps. 18 de voorzang en de verzen 9 en 15 en gaat voor in dankgebed.

Vrijdag 5 september 1975.

Artikel 236

De praeses laat bij het begin van de morgenzitting zingen Gez. 5 : 7 en 9, leest 1 Petrus 5 : 1-14 en gaat voor in gebed.

Artikel 237

In aanwezigheid van de deputaat prof. dr. J. van Bruggen wordt de behandeling van de zaak van het vrouwenkiesrecht, die de vorige avond was opgeschort, voortgezet.

Opnieuw: *Vrouwenkiesrecht*.

Het voorstel van de commissie is aangepast aan de wens der vergadering, doordat o.m. de brede constatering zijn vervallen. Alleen ds. O. J. Douma handhaaft zijn amendementen, die door de commissie niet worden overgenomen en door de synode niet aanvaard. Het laatste amendement in het besluit sub F 2 (zie onder artikel 240 van deze Acta) in te lassen "en de historie" (aldus: "deputaten te benoemen om de materie van het vrouwenkiesrecht vanuit de Schrift en de historie nader te bezien") wordt bij staking van stemmen verworpen.

Stemming

Daarop wordt het voorstel van de commissie aangenomen met 31 stemmen voor, 3 tegen en 2 onthoudingen. Na de stemming spreekt de praeses eerst een woord van hartelijke dank aan het adres van de deputaten voor de arbeid aan het rapport besteed en voor hun aanwezigheid en spreken ter vergadering van de synode. Ook de commissie dankt hij voor haar arbeid en haar bijzondere bereidheid zich te schikken naar de wensen uit de vergadering.

Uit de kerken is gevraagd met voorzichtigheid in deze zaak te handelen. Aan dit advies is gevolg gegeven, nu na langdurige en vaak grondige bespreking van de beide rapporten van tegengestelde strekking geen genoegzame eenparigheid van gevoelen kon worden bereikt. Daarin herhalen zich de moeiten van de vaderen op de synoden van 1923, 1927 en 1930. De Here moge de arbeid van de nieuw te benoemen deputaten zegenen, zodat meer inzicht en eenparigheid in de kerken wordt verkregen.

Het besluit van de synode luidt als volgt:

Artikel 238

Besluit vrouwenkiesrecht.

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

1. het "Rapport inzake de materie van het vrouwenkiesrecht nader bezien vanuit de Heilige Schrift", van de deputaten, benoemd door de synode van Hattem 1972/'73;
2. de ingekomen stukken n.a.v. het deputatenrapport, agendum II d 2-18;
3. het rapport van de synode-commissie ad hoc.

Zij constateert:

1. dat de door deputaten in hun rapport gegeven conclusies door de commissie in haar rapport op onderscheidene punten bestreden worden;
2. dat ook in een deel van de ingekomen stukken tegen het deputatenrapport meerdere bezwaren worden ingebracht.

Zij overweegt:

1. dat reeds de generale synode van Hattem 1972/'73 van oordeel was dat onderscheidene kerkelijke vergaderingen door het besluit van de generale synode van Arnhem 1930 inzake het vrouwenkiesrecht niet bevredigd zijn (Acta, art. 141, VI, 1);
2. dat uit het onder B. genoemde blijkt, dat er in deze zaak een grote divergentie van meningen bestaat;
3. dat uit de bespreking ter synode onder de afgevaardigden eenzelfde divergentie blijkt.

Zij is van oordeel:

1. dat in een zaak als de onderhavige gestreefd dient te worden naar een zo groot mogelijke eenparigheid van gevoelen;
2. dat daarom de zaak van het vrouwenkiesrecht nog niet tot een beslissing kan worden gebracht.

Zij spreekt uit:

dat voor nadere bestudering van de materie van het stemrecht in de gemeente van Christus een nieuw

deputaatschap gewenst is, waarin verscheidene theologische disciplines vertegenwoordigd zijn.

Zij besluit:

1. deputaten dank te zeggen voor hun arbeid;
2. opnieuw deputaten te benoemen om de materie van het vrouwenkiesrecht vanuit de Schrift nader te bezien en daarbij tevens aandacht te schenken aan het karakter van de verkiezing van ambtsdragers in al zijn facetten;
3. deze deputaten te verzoeken hun rapport tenminste één jaar voor de e.k. generale synode toe te zenden aan de kerken;
4. hiervan kennis te geven aan adressanten.

Artikel 239

Presbyteriaanse Kerk van Korea

Thans wordt in aanwezigheid van de deputaten C.B.K., ds. P. van Gulp en ds. C. J. Breen, voortgezet de behandeling van het rapport van commissie I inzake de correspondentie met The Presbyterian Church of Korea (zie artikel 223 van deze Acta).

De commissie heeft een gewijzigd voorstel doen uitreiken, dat door de rapporteur, ds. J. Meilof, wordt toegelicht. Het voorstel van de deputaten over de zending van twee leendocenten is gehandhaafd (zie bespreking artikel 223 van de Acta). In de bespreking worden enkele amendementen ingediend en een voorstel van ds. H. J. de Vries, gesteund door ds. T. J. Keegstra, om de hele zaak van de leendocenten eerst door een deputaatschap te laten bezien. Dit zal zijn rapport en zo nodig ook kerkrechtelijk uitgewerkte adviezen ter nadere overweging eerst aan de kerken hebben toe te zenden en daarna aan de volgende synode hebben uit te brengen. De amendementen worden overgenomen. Maar het voorstel wordt door deputaat ds. van Gulp ontraden en door de commissie niet overgenomen. Na een korte ronde bespreking en verdediging door de eerste voorsteller geeft de praeses het voorstel van ds. H. J. de Vries en ds. T. J. Keegstra eerst in stemming. Het wordt door de synode met 20 tegen 13 stemmen aangenomen. Ds. O. J. Douma blijft buiten stemming en twee leden zijn afwezig. Dit door de synode genomen besluit luidt aldus:

Artikel 240

Besluit leendocenten

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

dat deel van het rapport van deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken, dat handelt over een overleg met de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken van de Koreaanse kerken over hun herhaald verzoek twee 'missionary professors' (leendocenten) te zenden om te arbeiden aan het Seminary te Pusan.

Zij constateert:

dat deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken adviseren:

- a. met de Koreaanse kerken overeen te komen dat de benoeming en positie van de uit te zenden mannen zal worden bepaald in dier voege dat het gaat om zulken die aan de kerken in Korea worden afgestaan als leendocenten. Hun positie wordt daarmee, voorzover het predikanten betreft, gelijk aan die van predikant-hoogleraren aan de Theol. Hogeschool te Kampen;
- b. met de Koreaanse kerken overeen te komen dat zulke docenten zullen worden benoemd door de Board of Trustees van het Seminary te Pusan, met dien verstande dat:
  - . ze zullen worden voorgedragen door de Nederlandse kerken;
  - .. zolang de Koreaanse kerken in dezen niet geheel self-supporting zijn, hun tractement in overleg met genoemde Board of Trustees wordt bepaald door de Nederlandse kerken;
  - ... terugzending alleen kan plaats vinden met bewilliging van de Nederlandse kerken;
  - .... terugroeping staat ter beslissing van de Nederlandse kerken;
- c. te besluiten dat, uitgaande van het feit dat de uitzending van zulke docenten een zaak is van de kerken in het gemeen, te dezer zake de handelingsbevoegdheid ligt bij de generale synode der kerken;
- d. te besluiten met de uitvoering en behandeling van a en b te belasten het deputaatschap voor de correspondentie met de buitenlandse kerken, zulks uiteraard onder de verplichting van volledige verantwoordelijkheid aan de synode;

- e. het deputaatschap C.B.K. op te dragen, stappen te ondernemen om te komen tot een bijeenkomst met de studenten aan de Theologische Hogeschool te Kampen, waarin de zaak van het uitzenden van zulke docenten wordt uiteengezet, om op die manier belangstelling te wekken onder de theologische studenten om zo eventueel te komen tot contacten, die op den duur vrucht zouden dragen.

Zij overweegt:

1. dat de uitzending van leendocenten, als door deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken voorgesteld, een nieuwe taak is van verstrekkende betekenis en verantwoordelijkheid, die de Gereformeerde Kerken op zich zouden nemen voor vele jaren;
2. dat door de generale synode deze taak niet aanvaard moet worden zonder dat deze eerst aan de kerken ter nadere overweging is aanbevolen;
3. dat deze taak alleen aanvaard mag worden, indien de noodzaak daarvan voor de kerken gebleken is en de positie van deze leendocenten en de wijze waarop de kerken hen zullen uitzenden en verzorgen, nauwkeurig is bezien en geregeld.

Zij besluit:

deputaten te benoemen met de opdracht:

- a. te onderzoeken of de uitzending van leendocenten nodig is, of dat op andere wijze de beoogde hulp beter kan worden geboden;
- b. indien genoemd onderzoek positief zou zijn voor de uitzending van leendocenten, voorstellen te doen over de wijze van hun uitzending en over hun positie en de verplichtingen die de kerken daardoor op zich nemen;
- c. rapport uit te brengen aan de komende generale synode en dit rapport negen maanden voor de samenkomst van deze synode toe te zenden aan de kerken, opdat deze zich daarover kunnen beraden.

Artikel 241

Besluit correspondentie met Koreaanse kerken

Het voorstel van de commissie inzake dat deel van het rapport van de deputaten C.B.K., dat handelt over de correspondentie met The Presbyterian Church of Korea, waaruit nu de passages over de leendocenten zijn vervallen, komt vervolgens in stemming. Het wordt met algemene stemmen aanvaard, waarbij weer ds. O. J. Douma als deputaat buiten stemming blijft.

Het besluit van de synode is opgenomen in de reeks van de besluiten over het rapport van de deputaten C.B.K. en de correspondentie met buitenlandse kerken in artikel 250 van deze Acta.

Artikel 242

De praeses spreekt de wens en bede uit, dat we een gezegende Theologische Hogeschooldag op 10 september mogen hebben en verzoekt vervolgens de assessor deze twaalfde synodeweek, waarin veel mocht worden afgehandeld, te besluiten. Ds. O. J. Douma laat zingen Ps. 102 : 15 en 16 en gaat voor in dankzegging.

Donderdag 11 en vrijdag 12 september 1975.

Artikel 243

In de dertiende werkweek van de synode wordt vanwege de Theologische Hogeschooldag alleen op donderdag 11 en vrijdag 12 september in kleiner verband voor commissoriale arbeid verder gewerkt, zonder dat er plenair wordt samengekomen.

Dinsdag 16 september 1975.

Artikel 244

De praeses opent de veertiende werkweek van de synode. Hij laat zingen Ps. 99 : 1, 3 en 8, leest Ps. 99 en gaat voor in gebed, waarin hij bijzonder voorbede doet voor de Overheid.

In zijn welkomstwoord wijst hij erop, dat op deze derde dinsdag in september Hare Majesteit de Koningin het nieuwe parlementaire jaar zal openen en een nieuwe arbeidsperiode van de regering aankondigen. Moge God onze Overheid de wijsheid geven om in haar arbeid Zijn levensnormen te eerbiedigen tot het ware welzijn van ons volk en bescherming van de vrijheid Hem te dienen naar Zijn Woord.

Artikel 245

Oud. E. J. Folkersma, tertius voor oud. J. van der Woude, is voor het eerst ter synode en betuigt zijn instemming met de belijdenis en de belofte, zoals omschreven in artikel 6 van deze Acta.

Voorts deelt de praeses mee, dat oud. W. J. Sies, secundus-afgevaardigde van het ressort Utrecht, op medisch advies niet meer aan de arbeid van de synode kan deelnemen. Hij kan deze week ook niet vervangen worden.

Artikel 246

Ingekomen is een brief van de laatst gehouden particuliere synode van Utrecht d.d. 8 september 1975: "dat ze in haar vergadering van 28 augustus j.l. haar credentiebrieven met de volgende tertii-afgevaardigden heeft uitgebreid: ds. R. Koolstra te Veenendaal en ds. J. van Benthem te Nijkerk".

Hiervan wordt goede nota genomen.

Voorts is ingekomen een verzoek van de deputaten-curatoren en de deputaten-financieel om de behandeling van de nota over nieuwbouw en renovatie van de Theologische Hogeschool uit te stellen tot 1 oktober.

Artikel 247

Opnieuw "Dopperkerken"

De praeses stelt thans opnieuw aan de orde het rapport van commissie I over dat deel van het rapport van deputaten C.B.K., dat handelt over de contacten met Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika ("Dopperkerken"; zie artikel 233 van deze Acta). Ook nu is ds. C. J. Breen als deputaat aanwezig.

De rapporteur, ds. J. Bomhof, dient namens commissie I een nieuw voorstel in en de leden krijgen eerst tijd tot bestudering ervan. In de dan volgende bespreking, die na de middagpauze wordt voortgezet, worden enkele amendementen ingediend. Nadat de deputaat ds. C. J. Breen en de rapporteur ds. J. Bomhof de sprekers hebben geantwoord krijgt de commissie gelegenheid voor beraad over de amendementen en de vergadering voor commissoriale arbeid.

Aan het begin van de avondvergadering brengt de rapporteur enige wijzigingen aan in het voorstel, waardoor enkele amendementen vervallen.

Niet overgenomen is het amendement van ds. T. J. Keegstra, gesteund door ds. T. Dekker, om in de besluittekst op te nemen, dat er over de contacten met Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika voortdurend nauw overleg moet plaats vinden met Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika. De commissie acht opname niet nodig, omdat dit overleg een verplichting is die voortvloeit uit de correspondentie met Die Vrye Gereformeerde Kerke.

Na bespreking van dit amendement en verdediging door ds. Keegstra wordt het door de synode bij staking van stemmen (17 tegen 17) verworpen.

Besluit.

Daarna wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard, waarbij ds. O. J. Douma als deputaat buiten stemming blijft.

Het besluit van de synode luidt:

Artikel 248

I. *De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:*

1. dat deel van het rapport van de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken, dat handelt over het contact dat geoefend wordt met Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika;
2. die Handeling van de Agt-entertigste Sinodale Vergadering van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, gehouden te Potchefstroom 1973.

II. *Zij constateert:*

1. dat die Sinode van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika tot de conclusie kwam, dat de correspondentie met De Gereformeerde Kerken (synodaal) in Nederland "ernstig in gedrang gekom het" door geconstateerde afwijkingen van de Heilige Schrift en de belijdenis inzake de leer en de kerkregering binnen De Gereformeerde Kerken (synodaal) (Handeling F 3, art. 294, punt 6);
2. dat die Sinode van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1973 tot de conclusie kwam:
"Die Sinode wil egter op grond van sy roeping en door middel van die nog bestaande amptelike band 'n ernstige en nodige teregwijsing en vermaning aan die GKN laat toe kom" (Handeling F 3, art. 294, punt 6);
3. dat die Sinode van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika tevens besloot, vooral vanwege de bezwaren

die vanuit de Gereformeerde Kerken en de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland zijn ingebracht, de zaak van de correspondentie in studie te nemen, met name die van de zogenaamde "dubbele correspondentie" (Handelinge, art. 294).

III. Zij is van oordeel:

1. dat in die Sinode van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1973 positief te waarderen is dat zij blijk gaf van grote verontrusting over de ontwikkelingen inzake de van de Heilige Schrift en de belijdenis afwijkende koers in De Ge-reformeerde Kerken (synodaal) en daarom deze kerken daarover ernstig heeft willen vermanen en terechtwijzen;
2. dat de ontwikkelingen terzake van een eventuele verbreking van de correspondentie van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika met De Gereformeerde Kerken (synodaal) en de resultaten van de bezinning op de zogenaamde "dubbele correspondentie" dienen te worden afgewacht.

IV. Zij besluit:

A.

de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken te déchargeren voor dit deel van hun arbeid onder dank voor hun werk;

B.

1. een brief te zenden aan de eerstkomende Nasionale Sinode van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, te houden in 1976, en in deze brief een nadere uiteenzetting te geven van de onder III gegeven oordelen waarbij ook aandacht wordt geschonken aan de confessionele regel, dat kerkelijke correspondentie alleen dan mogelijk is wanneer zij in overeenstemming met de artikelen 27-29 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis kan worden aangegaan, conform de desbetreffende besluiten van de generale synode van Amsterdam 1936 (Acta art. 122, besluit 1 en 4) en die van Berkel en Rodenrijs 1952 (Acta art. 56);
2. deze brief vergezeld te doen gaan van het uitgegeven rapport met betrekking tot de Christelijke Gereformeerde Kerken, dat uitgebracht is op de generale synode van Hoogeveen 1969/70, alsmede van de brieven van de generale synode van Hattem 1972/73 en die van Kampen 1975 aan de Christelijke Gereformeerde Kerken, onder toevoeging van het informatieboekje "Wat zijn De Gereformeerde Kerken in Nederland?";

C.

de nieuw te benoemen deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken de volgende bijzondere opdrachten te verlenen:

1. diligent te zijn ten aanzien van het reageren op een eventueel besluit van die Sinode van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika 1976 inzake de correspondentie met de Gereformeerde Kerken (synodaal) in Nederland;
2. in de contact-oefening met Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika vooral diligent te zijn met betrekking tot het onder "besluit B" genoemde;
3. de "deputaten voor contact met binnenlandse kerkformaties" van Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika in de uitvoering van hun opdrachten sub C 1 en 2 genoemd volledig te betrekken.

V. Zij besluit voorts:

van dit besluit kennis te geven aan:

1. de nieuw te benoemen deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken;
2. die eerstkomende Nasionale Sinode van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, te houden te Potchefstroom 1976 met afschrift hiervan aan haar deputaten "vir Ekumeniese Sake";
3. de "deputaten voor contact met binnenlandse kerkformaties" van Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika.

Artikel 249

De praeses stelt thans aan de orde het voorstel van commissie I betreffende het benoemen van nieuwe deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken en de hun te geven algemene instructie. Dit voorstel wordt zonder besprekingen en zonder hoofdelijke stemming dadelijk aanvaard. Het besluit wordt opgenomen in de reeks van besluiten, die in het volgende artikel 250 in extenso zijn vermeld. Nu hiermee de behandeling van heel het rapport van de deputaten voor correspondentie met de buitenlandse kerken beëindigd is, spreekt

de praeses de bijzondere dank van de synode uit aan de deputaten voor hun omvangrijke en nauwgezet verrichte arbeid. Ook wordt commissie I met haar rapporteurs dank gezegd voor het volbrengen van de niet geringe opgave al deze zaken ter behandeling voor de synode voor te bereiden.

Tenslotte spreekt de praeses de wens uit, dat al deze besluiten mogen dienen ter bewaring van de Kerk van Christus, verspreid en verstrooid over heel de wereld, zoals deze oecumenische kerkvergadering deze week bijzonder voor onze aandacht kwam.

Artikel 250

De besluiten van de generale synode betreffende het rapport van de deputaten, benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73 voor de correspondentie met de buitenlandse kerken en betreffende de voortzetting van die correspondentie, zoals de beslissingen daartoe vermeld zijn in de artikelen 221, 222, 226, 227, 241 en 249 luiden als volgt:

A.

Besluiten correspondentie met buitenlandse kerken

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

dat deel van het rapport der deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken, dat handelt over de correspondentie met The Canadian Reformed Churches.

I. Zij constateert:

dat uit de in de map met correspondentie aanwezige stukken gebleken is, dat de deputaten hun opdrachten, vermeld in art. 95 Acta generale synode van Hattem 1972/'73, hebben uitgevoerd.

II. Zij heeft kennis genomen van:

1. de brieven van de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken aldaar aan onze deputaten;
2. twee rapporten van de Canadese deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken aan de generale synode van Toronto 1974;
3. een schrijven van deze deputaten aan onze deputaten met besluiten van voornoemde synode;
4. het rapport van ds. S. S. Cnossen, die als afgevaardigde van onze kerken een deel van de vergaderingen van genoemde synode heeft bijgewoond;
5. de brieven van de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken aan de Canadese deputaten;
6. een afschrift van het rapport van de commissie tot contact met The Christian Reformed Church;
7. een afschrift van het rapport van de commissie tot contact met The Orthodox Presbyterian Church,
8. een brief van de generale synode van Toronto 1974, meldend de afvaardiging van prof. dr. J. Faber naar onze synode te Kampen 1975;
9. de Acta van de generale synode van Toronto 1974.

III. Zij constateert:

1. dat de Canadese deputaten gedegen informatie zonden aan de kerkeraden aldaar:
  - a. inzake hun contacten met The Orthodox Presbyterian Church;
  - b. inzake de in Die Vrije Gereformeerde Kerk te Pretoria (praeses dr. C. van der Waal) voorgestane leer over huwelijk en echtscheiding;
2. dat de Canadese deputaten aan de generale synode van Toronto 1974 adviseren:
  - a. vast te stellen de wijze, waarop de buitenlandse kerken zullen worden uitgenodigd zich te doen vertegenwoordigen op generale synoden in Canada;
  - b. de correspondentie met De Gereformeerde Kerken in Nederland voort te zetten overeenkomstig de aangenomen regels, met dankbaarheid concluderend (na lezing van de Acta der generale synoden van Hogeveen 1969/'70 en Hattem 1972/'73), dat "de Nederlandse zusterkerken niet zijn afgeweken van de Gereformeerde confessie in leer, dienst, kerkregering en tucht" ;
  - c. dr. C. van der Waal niet ter synode van Toronto te ontvangen als afgevaardigde van Die Vrije Gereformeerde Kerk te Pretoria;
  - d. geen financiële steun aan de Koreaanse kerken te zenden vóór deze kerken vragen correspondentie met hen te onderhouden;
3. dat de generale synode van Toronto 1974 besloot:
  - a. overeenkomstig het advies van haar deputaten, de correspondentie met De Gereformeerde Kerken in

Nederland voort te zetten naar de aangenomen regels;

- b. de kerken te doen vertegenwoordigen door een afgevaardigde te zenden naar generale synoden van zusterkerken, indien een uitnodiging is ontvangen en afvaardiging wenselijk en mogelijk is;
  - c. een uitnodiging te zenden aan zusterkerken in het buitenland, één jaar vóór het bijeenkomen van een generale synode in Canada;
  - d. betreffende gastpredikanten: "vóór een gastpredikant uit de zusterkerken in het buitenland het recht wordt verleend kerkdiensten te leiden, zal de kerkeraad die zo'n predikant wenst uit te nodigen, zich overtuigen, dat hij een schriftelijke verklaring heeft, afgegeven door de deputaten voor correspondentie van de kerken waarin hij predikant is, dat hij predikant is in volle rechten; bij ontbreken van zo'n verklaring zal de kerkeraad onze eigen deputaten voor correspondentie vragen in zo'n informatie te voorzien";
  - e. geen correspondentie te onderhouden met Die Vrije Gereformeerde Kerk te Pretoria (praeses dr. C. van der Waal), zolang deze kerkeraad de door hem voorgestane leer inzake huwelijk en echtscheiding, welke leer in strijd is met de Schrift, niet herroept;
  - f. in reactie op de besluiten van de synode van The Christian Reformed Church inzake correspondentie met de (synodaal-) Gereformeerde Kerken in Nederland, de samenspreking met The Christian Reformed Church te beëindigen, en de nieuw te benoemen deputaten op te dragen alsnog een christelijk appèl tot haar te doen uitgaan;
  - g. de besprekingen met The Orthodox Presbyterian Church, wier deputaten breed werd uiteengezet de verschillen in leer en kerkorde (vergezeld van een opwekking de "fraternal relations" met de (synodaal-) Gereformeerde Kerken in Nederland en het lidmaatschap van de Gereformeerde Oecumenische Synode te beëindigen), voort te zetten;
  - h. te wachten met het zenden van financiële hulp aan de Koreaanse kerken tot de zaak der correspondentie haar beslag heeft gekregen;
  - i. ten aanzien van de herziening van de kerkorde het haar voorgelegde concept niet te aanvaarden, en opnieuw deputaten te benoemen om te arbeiden aan een herziening van de kerkorde;
4. dat ds. S. S. Clossen de vreugde van de broeders ter synode van Toronto rapporteerde, nu voor het eerst in de geschiedenis van de Canadese kerken een afgevaardigde van de Nederlandse zusterkerken aanwezig was, welk feit om bestendinging van weerszijden roept;
  5. dat onze deputaten de Canadese deputaten informeerden over de relatie tussen The Orthodox Presbyterian Church en de Hap-Dong kerkengroep in Korea;
  6. dat onze deputaten de dank van de generale synode van Hattem 1972/'73 overbrachten aan de Canadese deputaten vanwege het ontvangen van The Book of Praise (inclusief de formulieren en de Heidelbergse Catechismus), welk boek inmiddels is doorgezonden aan onze deputaten voor de herziening van het kerkboek;
  7. dat onze deputaten aan hen zonden rapporten herziening kerkorde, idem herziening Psalmberijming, 5 exemplaren Informatieboekje, en voorts de afschriften van hun correspondentie met The Christian Reformed Church alsmede een afschrift van de bespreking met prof. dr. J. H. Stek, vertegenwoordigend The Christian Reformed Church.

IV. Zij is van oordeel:

1. dat de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken hun arbeid correct hebben verricht;
2. dat met dankbaarheid en vreugde mag worden opgemerkt, dat de generale synode van Toronto 1974, na toetsing van de Acta van de generale synoden van Hoogeveen 1969/'70 en Hattem 1972/'73, tot voortzetting van de correspondentie met De Gereformeerde Kerken in Nederland besloot;
3. dat de zusterkerken in Canada zich ten aanzien van het contact met The Orthodox Presbyterian Church en ten aanzien van het beëindigen van de besprekingen met The Christian Reformed Church en met hun afwijzing van correspondentie met Die Vrije Gereformeerde Kerk te Pretoria (praeses dr. C. van der Waal) hebben beijverd het hun toevertrouwde pand te bewaren;
4. dat afvaardiging van onze kerken naar generale synoden van buitenlandse zusterkerken wenselijk is, tot versterking van de gemeenschap met de kerken van onze Here Jezus Christus over de wereld.

V. Zij besluit:

1. de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken te déchargeren voor dit deel van hun werk, met dank voor hun arbeid;

2. de correspondentie met The Canadian Reformed Churches voort te zetten, naar de regels, vastgesteld door de generale synode van Amersfoort-West 1967 (Acta art. 176);
3. de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken te machtigen: één jaar voor een generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland aanvangt, de buitenlandse zusterkerken uit te nodigen zich te doen vertegenwoordigen op deze synode;
4. de kerkeraden van De Gereformeerde Kerken in Nederland te verzoeken, zich ervan te overtuigen, dat een predikant van een van The Canadian Reformed Churches die men wil doen voorgaan in de eredienst, in het bezit is van een schriftelijke verklaring van de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken aldaar, dat hij predikant in volle rechten is;
5. deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken op te dragen een soortgelijke verklaring af te geven aan predikanten, die daarom vragen in verband met hun eventueel voorgaan in The Canadian Reformed Churches;
6. de te benoemen deputaten de volgende bijzondere opdrachten te verlenen:
  - a. aan de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken van de Canadese kerken mee te delen het bovenstaande oordeel 2 en besluit 2;
  - b. hun de dank van de generale synode van Kampen 1975 over te brengen voor hun goede wensen voor haar arbeid;
  - c. hun te verzoeken het nieuwe concept kerkorde te zijner tijd toe te zenden;
  - d. het te zijner tijd ontvangen concept kerkorde door te zenden aan onze te benoemen deputaten voor revisie van de kerkorde;
  - e. de Canadese deputaten te verzoeken onze deputaten op de hoogte te houden van vorderingen ten aanzien van hun eventuele correspondentie met de Koreaanse kerken;
  - f. diligent te zijn inzake bovengenoemde besluiten 3 tot en met 5.

B.

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

1. dat gedeelte van het rapport van de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken, dat handelt over de correspondentie met The Free Reformed Churches of Australia;
2. de Acta van de synode, gehouden te Armadale 1972;
3. een brief van de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken, d.d. 4 mei 1972, aan de deputaten van The Free Reformed Churches voor correspondentie met buitenlandse kerken;
4. een brief van de deputaten van The Free Reformed Churches d.d. 13 juni 1973, gericht aan de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken;
5. een brief van de deputaten van The Free Reformed Churches, d.d. 19 maart 1975, aan de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken.

I. Zij constateert:

1. dat uit de stukken, die aanwezig zijn in de map met correspondentie gebleken is, dat de deputaten hun opdrachten, vervat in art. 95 C V 3, sub a-d, Acta generale synode van Hattem 1972/'73, hebben uitgevoerd;
2. dat de synode van Armadale 1972 ten aanzien van de correspondentie met buitenlandse kerken besloot:
  - a. dat de correspondentie met De Gereformeerde Kerken in Nederland kan worden voortgezet (Acta art. 42);
  - b. het voorlopig besluit ten aanzien van de buitenverband-kerken (Acta synode 1970, art. 26) voor vervallen te verklaren, daar er onder meer in deze kerken "nog steeds leringen zijn en geduld worden, die in konflikt komen met de belijdenis der Gereformeerde Kerken", zodat in overeenstemming" met de door de korresponderende kerken aanvaarde regels voor korrespondentie, attestaties uit bovengenoemde Kerken niet kunnen aanvaard worden" (Acta art. 42);
  - c. "dat die Vrije Gereformeerde Kerk te Pretoria - v.d. Waal niet als zusterkerk kan worden erkend, zolang de echtscheidingstheorieën niet als onschriftuurlijk door de kerkeraad worden verworpen" (Acta art. 45a);
  - d. "de buitenlandse zusterkerken nogmaals te informeren over de uitspraak van de Synode van 1970, vermeld in art. 35 'dat het gewenst is dat buitenlandse zusterkerken, als deze nieuwe korrespondentie aangaan met andere Kerken, erop aandringen dat laatstgenoemde als konsekwentie der nieuwe korrespondentie contact zullen zoeken met die zuster-kerken in de wereld, die met eerstgenoemde

- kerken reeds in korrespondentie staan" (Acta art. 53, 7);
- e. dat "deputaten zullen moeten toezien of de Nederlandse zuster-kerken de regels van korrespondentie nakomen, als zij veranderingen zouden willen aanbrengen in Kerkenordening en Liturgische Formulieren" (Acta art. 42 en 53, punt 9);
3. a. dat genoemde synode ten aanzien van de opleiding besloot "op dit moment geen keuze te maken tussen de Theologische opleiding in Canada of in Nederland, maar die keus over te laten aan de persoon, die de theologische studie gaat volgen (Acta 12, punt 3);
  - b. dat dezelfde synode van mening is "dat - gezien het feit, dat een student met een goede vooropleiding in Australië, zonder moeite toegelaten wordt tot de opleiding in Kampen - het niet nodig is verder onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid van vrijstelling van een admmissie-examen te Kampen" (Acta art. 12, punt 4);
  - c. dat deze synode tenslotte van mening is, "dat een studietijd van 5 á 6 jaar in Kampen, na een doel-treffende voor-opleiding in Australië, niet als te lang beschouwd moet worden" (Acta art. 12, punt 5);
4. dat de synode van Armadale besloot de correspondentie met "The Presbyterian Reformed Church of Australia" voort te zetten, welk contact ná de synode een "versteving" heeft ondergaan, en dat verder mondeling contact met deze kerken zal worden gezocht (Acta art. 26 en 53, brief genoemd onder 'heeft kennis genomen van' 4);
  5. dat de pogingen om tot correspondentie met "The Presbyterian Church of Korea" te komen via haar deputaten nog geen vorderingen hebben gemaakt, ondanks het herhaalde aandringen van de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken aan de kerken in Korea te reageren op de brieven haar door de kerken in Australië gezonden; de synode besloot haar pogingen via deputaten om te komen "tot een verhouding van korrespondentie" voort te zetten (Acta art. 53, punt 5, brief genoemd onder 'heeft kennis genomen van' 5);
  6. dat de synode uitvoerig aandacht heeft gegeven aan de zendingsarbeid, welke arbeid verricht wordt onder de natives te Pinjarra, en dat de synode voor deze arbeid een zendingsarbeider heeft benoemd in vaste dienst (Acta art. 34);
  7. dat de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken aan de Australische kerken hebben toegezonden:
    - a. vier exemplaren van de Heidelbergse Catechismus + enkele liturgische formulieren in hedendaags Nederlands, zoals deze zijn vastgesteld door de generale synode van Hattem 1972/'73;
    - b. twee exemplaren van het rapport van de deputaten inzake herziening van de K.O.;
    - c. twee exemplaren van het rapport inzake de psalmberijming èn van het rapport inzake herziening van het kerkboek;
  8. dat door de Australische deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken aan de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken is gevraagd om nadere inlichtingen over de situatie van de Soembanese kerken, alsook langs welke weg zij het best niet hen contact kunnen opnemen (Acta art. 42, en brief genoemd onder 'heeft kennis genomen van' 4);
  9. dat in de brief van de Australische deputaten (sub 'heeft kennis genomen van' 5) de synode van Kampen Gods zegen wordt toegebeden en de wens uitgesproken dat haar werk ten goede zal komen aan de kerken in Nederland en aan de Gereformeerde oecumene;
  10. dat de synode van Armadale uitsprak, dat "eventueel een ambtsdrager van hier - op reis in Holland - onze kerken op een te houden Synode in Nederland zou kunnen vertegenwoordigen, terwijl omgekeerd uiteraard een afgezant uit Nederland even welkom zou zijn op de Synode hier" (Acta art. 18, brief sub 'heeft kennis genomen van' 5).

II. Zij is van oordeel:

1. dat de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken hun werk op zeer te waarderen wijze hebben verricht;
2. dankbaar te mogen en te moeten zijn dat The Free Reformed Churches of Australia thans definitief hebben besloten de kerkelijke correspondentie met De Gereformeerde Kerken in Nederland voort te zetten en voortaan géén kerkelijk contact te oefenen met die kerken die in 1967 en volgende jaren hebben gebroken met De Gereformeerde Kerken in Nederland noch attestaties van leden uit die kerken te aanvaarden;
3. dat de besluiten van de synode van Armadale met betrekking tot de Theologische Opleidingen in Canada en in Nederland, alsook met betrekking tot het admmissie-examen harerzijds geen bezwaar oproepen;

4. dat de synode van Armadale terecht heeft geoordeeld inzake de moeilijkheden in de Vrije Gereformeerde Kerk te Pretoria, namelijk dat zij de kerk - van der Waal niet als zusterkerk kan erkennen zolang de echtscheidingstheorieën niet als onschriftuurlijk door die kerkeraad worden verworpen;
5. dat de "verstevinging" van het contact met The Presbyterian Reformed Church of Australia waarlijk oecumenisch kan worden genoemd, alsook haar besluit ten aanzien van de vervulling van de zendingroeping naar Mattheus 28 : 19;
6. dat het te betreuren is dat de correspondentie met The Presbyterian Church of Korea geen vorderingen heeft gemaakt, ondanks herhaald aandringen van de kant van Australische en van de zijde van de Nederlandse deputaten;
7. dat de synode van Armadale terecht nadere informatie vraagt over de situatie van de kerken op Soemba.

III. Zij besluit:

1. de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken te déchargeren voor dit deel van hun arbeid onder dank voor hun werk;
2. de correspondentie met The Free Reformed Church of Australia naar de aangenomen regels voort te zetten;
3. de te benoemen deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken ten aanzien van de Australische kerken de volgende bijzondere opdrachten te verlenen:
  - a. aan de deputaten voor correspondentie met de buitenlandse kerken van The Free Reformed Churches of Australia de oordelen 2-7 en besluit 2 mee te delen;
  - b. aan de deputaten van The Free Reformed Churches of Australia de dank van deze synode over te brengen voor hun goede wensen en hun te verzoeken de eerstkomende synode in Australië Gods zegen toe te wensen voor de te verrichten arbeid;
  - c. aan de deputaten van The Free Reformed Churches of Australia toe te zenden de besluiten die deze generale synode genomen heeft aangaande de toelating tot en de opleiding aan de Theologische Hogeschool te Kampen;
  - d. aan de deputaten van The Free Reformed Churches of Australia te verzoeken om toezending van het rapport betreffende de contactoefening met The Presbyterian Church of Australia;
  - e. alsook informatie te geven of haar pogingen om te komen tot kerkelijke correspondentie met de kerken in Korea vorderingen hebben gemaakt;
  - f. nógmaals bij de kerken in Korea sterk erop aan te dringen contact te zoeken met de kerken in Australië en de haar gezonden brieven te beantwoorden;
  - g. aan de deputaten van The Free Reformed Churches of Australia toe te zenden het besluit dat deze synode genomen heeft inzake het aangaan van kerkelijke correspondentie met de kerken op Oost-Soemba/Savoe, per adres ds. L. Kondamara;
  - h. deputaten te machtigen een ambtsdrager - op reis in Australië - te verzoeken de kerken in Nederland te vertegenwoordigen op een in Australië te houden synode.

C.

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

het gedeelte van het rapport van deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken, handelend over de correspondentie met Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Arika, benevens het aanvullend rapport van die deputaten;

I. Zij constateert:

dat uit dit rapport is gebleken, dat deputaten hun instructies, vervat in art. 95 D V 3 a tot en met e van de Acta generale synode van Hattem 1972/'73, voor zover in hun vermogen lag, zijn nagekomen.

II. Zij heeft kennis genomen van:

de mededeling van deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken, welke meldt:

1. a. dat de kerk van Johannesburg zich herhaaldelijk tot deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken heeft gewend met verzoek te bemiddelen in de moeilijkheden, die in Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika gerezen zijn en dat deputaten volhardend deze kerk hebben verwezen naar eigen kerkverband;
- b. dat de kerk van Johannesburg zich met alle besluiten van de synode te Kaapstad 1974 accoord

verklaarde;

- c. dat ten gevolge hiervan binnenkort een synode ad hoc van de zusterkerken in Zuid-Afrika kan worden tegemoet gezien, waar de verbandsherstelling mag worden verwacht;
  - d. dat zij kennis hebben genomen van de uitspraken van de synode te Kaapstad juli/september 1974 en geen aanleiding hebben gevonden over deze uitspraken enige aanmerking te maken; en hun blijdschap uitspreken over het bereikte resultaat alsmede de hartelijke verwachting, dat de wederopneming van Johannesburg in het kerkverband spoedig haar beslag zal krijgen;
2. dat de kerk te Pretoria en de Zuidafrikaanse deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken aan onze deputaten verzochten een aanbeveling te willen geven bij hun financiële actie in Nederland ten behoeve van de kerkbouw aldaar, waarop werd geantwoord, dat deputaten in dezen geen bevoegdheid hebben, met welk standpunt de kerkeraad van Pretoria zich kon verenigen;
  3. dat bericht werd ontvangen van de schorsing en afzetting van de predikant te Pretoria J. G. Meijer en het verzoek van de Zuidafrikaanse deputaten om in Nederland een classis te zoeken, welke bereid is, alsnog de adviezen te geven, die volgens de kerkorde nodig zijn om tot afzetting van een predikant te komen en de bezwaren, welke tegen de afzetting werden ingebracht, te toetsen, daar het niet mogelijk is binnen het verband van de kerken in Zuid-Afrika deze zaak af te handelen, zowel wat de adviezen als wat de behandeling der bezwaren betreft, omdat zowel de kerk van Pretoria als die van Kaapstad bij deze zaak betrokken zijn.

III. Zij constateert:

1. dat de door de Zuidafrikaanse deputaten gevraagde rapporten inzake Korea werden verzonden, maar dat er nog geen contact van Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika met The Presbyterian Church in Korea tot stand kwam, om welke reden de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken aan de kerken in Zuid-Afrika nog niet om financiële hulpverlening hebben gevraagd;
2. dat in verband met samensprekingen, die men in Zuid-Afrika hield met Die Gereformeerde Kerk, het voorgenomen "Getuigenis" aan die kerken is opgeschort;
3. dat het rapport inzake de psalmberijming en de Afrikaanse tekst van de Drie Formulieren van Enigheid nog niet is ontvangen;
4. dat deputaten voor de correspondentie met buitenlandse kerken hebben getracht te voldoen aan het verzoek van de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken van Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika een classis te vinden, die bereid zou zijn de adviezen, die volgens de kerkeraad van Pretoria nodig zijn om tot afzetting van zijn predikant te komen te geven en de bezwaren daartegen alsnog te toetsen.

IV. Zij is van oordeel:

1. dat deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken hun werk op zeer te waarderen wijze hebben verricht;
2. dat terecht de kerk van Johannesburg in verband met de gerezen moeilijkheden in december 1972 is verwezen naar haar eigen kerkverband;
3. dat bij de Zuidafrikaanse kerken moet worden aangedrongen op het tot stand komen van nadere contacten met The Presbyterian Church in Korea;
4. dat nogmaals toezending van het rapport inzake psalmberijming en de Afrikaanse tekst van de Drie Formulieren van Enigheid dient te worden gevraagd.

V. Zij besluit:

1. de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken te déchargeren voor dit deel van hun arbeid onder dank voor hun werk;
2. de correspondentie met Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika voort te zetten naar de vastgestelde regels;
3. de te benoemen deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken de volgende bijzondere opdrachten te verlenen:
  - a. aan deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken van Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika de oordelen 2 tot en met 4 en besluit 2 mede te delen;
  - b. aan genoemde deputaten de dank van deze synode voor de goede wensen over te brengen en hunnerzijds aan de deputaten aldaar Gods zegen toe te wensen voor de eerstvolgende synode;

- c. bij Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika aan te dringen op het tot stand brengen van contacten met The Presbyterian Church in Korea;
- d. diligent te blijven wat betreft de samenspraak tussen Die Vrye Gereformeerde Kerke en Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika.

D.

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

dat deel van het rapport van de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken, dat handelt over de correspondentie met The Presbyterian Church in Korea.

I. Zij constateert:

dat uit de in de map met correspondentie aanwezige stukken gebleken is, dat de deputaten hun opdrachten, vermeld in art. 66 Acta generale synode van Hattem 1972/'73 hebben uitgevoerd.

II. Zij heeft kennis genomen van:

1. brieven van de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken in Korea aan onze deputaten:
  - a. betreffende moeiten en spanningen in de Koreaanse kerken, in 1973,
  - b. betreffende een nieuw kerkelijk maandblad "The Korea Theological Monthly",
  - c. betreffende de officiële sluiting van het Seminary te Seoul,
  - d. inhoudend een hartelijk welkom aan prof. J. Kamphuis in verband met diens aanvaarding van het verzoek gastcolleges in Pusan te geven in het voorjaar 1975,
  - e. meldend hun zegenwensen voor de arbeid van de synode te Kampen 1975;
2. brieven van onze deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken aan de Koreaanse deputaten:
  - a. inhoudende de herhaalde vraag onzerzijds om spoedige toezending van de wijzigingen in confessie en kerkorde van The Korean Presbyterian Church,
  - b. betreffende het zenden van een aantal exemplaren van het Canadese Book of Praise,
  - c. meldend onze dankbaarheid vanwege het beëindigen van het lidmaatschap van de Gereformeerde Oecumenische Synode en van de "fraternal relation" tot de International Council of Christian Churches,
  - d. inhoudend vragen naar aanleiding van het nieuwe kerkelijke maandblad;
3. een nagekomen brief, gedateerd 20 november 1974, inzake wijzigingen in belijdenis en kerkorde.

III. Zij constateert:

1. a. dat op de generale synode te Masan (einde 1973) de interne crisis in de Koreaanse kerken tot een oplossing is gekomen,
- b. dat voor het nieuwe maandblad, dat een uitgave is van de faculteit te Pusan, onze financiële hulp wordt gevraagd tot een bedrag van f 11.250,-,
- c. dat nu het Seminary te Seoul einde 1974 definitief gesloten is en de studenten aldaar thans aan het Seminary te Pusan verder studeren, de Koreaanse deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken ons verzoeken de steun die we aan Seoul gaven, nu te voegen bij het bedrag, dat we aan het Seminary te Pusan geven,
- d. dat de broeders hun dankbaarheid vertolken voor de arbeid, die prof. J. Kamphuis aan het Seminary verrichtte gedurende een zestal weken in het voorjaar 1975,
- e. dat zij hun stellig voornemen berichten nu spoedig contact op te nemen met de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken van de kerken van Canada en Australië,
2. a. dat de Koreaanse deputaten thans hebben bericht, dat zij in de Westminster Confessie en de beide catechismussen en in de kerkorde slechts geringe wijzigingen aanbrachten, welke wijzigingen in het Engels vertaald aan de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken zullen worden toegezonden,
- b. dat de exemplaren van The Book of Praise, bestemd voor de studenten van het Seminary, spoedig naar Korea zullen worden verzonden.

IV. Zij constateert voorts:

1. dat de steunbiedende organisaties 'Koreva' en 'An Kosan RI' zullen gaan samenwerken in het steun

verlenen aan evangelisten in Korea (zie Acta generale synode van Hattem, art. 66 E 9);

2. dat de steunverlening aan de seminaria regelmatig voortgang vond, en wel met \$ 1.000,- per maand aan Pusan en \$ 150,- per maand aan Seoul, terwijl \$ 150,- per maand voor de bibliotheken te Pusan en Seoul werd gevoteerd.

V. *Zij is van oordeel:*

1. dat we de Here veel dank verschuldigd zijn, dat Hij de kerken in Korea bij de eenheid bewaard heeft dóór de crisis van 1973 heen;
2. dat de financiële hulp aan het kerkelijk blad "Church Live" (thans genoemd "The Korea Theological Monthly") dient te worden verleend, zodra voldoende duidelijkheid is verkregen in dezen, ingepast in de steun aan het Seminary te Pusan;
3. dat ook in het vervolg, indien hiertoe het verzoek vanuit Korea gedaan wordt (een der) hoogleraren van de Theologische Hogeschool te Kampen (zal) zullen worden afgestaan tot het geven van gastcolleges aan het Seminary te Pusan.

VI. *Zij besluit:*

1. de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken voor dit deel van hun arbeid, alsmede de deputaten voor steun aan de Koreaanse kerken te déchargeren, met dankzegging voor hun nauwgezette taakvervulling;
2. de correspondentie met The Korean Presbyterian Church in Korea voort te zetten naar de overeengekomen regels;
3. de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken opdracht te verlenen om een jaar voor het samenkomen van een generale synode in Nederland aan de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken in Korea een uitnodiging te zenden tot eventuele afvaardiging namens hun kerken;
4. deputaten-curatoren van de Theologische Hogeschool te Kampen te machtigen desgevraagd (een der) hoogleraren af te staan tot het geven van gastcolleges aan het Seminary te Pusan;
5. het kerkelijk blad "The Korea Monthly" te zijner tijd te steunen tot een bedrag van f 11.250,- per jaar (Acta generale synode van Hattem, art. 66 C II 2);
6. het Seminary te Pusan financieel te steunen met een bedrag van \$ 1.150,-per maand en \$ 50,- per maand te voteren voor zijn bibliotheek;
7. de kerken te verzoeken hun bijdrage te verhogen tot f 3,50 per lid (Acta, art. 168 V 3) voor de periode september 1975-juli 1976;
8. de te benoemen deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken de volgende bijzondere opdrachten te verlenen:
  - a. de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken te Korea de oordelen en besluiten van deze synode, die de Koreaanse kerken betreffen, mee te delen,
  - b. hun de dank van de synode over te brengen voor hun goede wensen voor haar arbeid,
  - c. de Koreaanse deputaten te verzoeken de besluiten van hun synoden aan onze deputaten toe te zenden,
  - d. in het bijzonder diligent te zijn ten opzichte van het onder "zij besluit 4" genoemde,
  - e. van de kerken de vastgestelde bijdragen te vragen,
  - f. bij de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken in Korea erop aan te dringen, dat zij contact zoeken met The Canadian Reformed Churches, The Free Reformed Churches of Australia, Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika en met rev. Hashimoto van The Reformed Church of Japan,
  - g. de mogelijkheden te blijven overwegen in hoeverre de met de Gereformeerde Kerken in Nederland corresponderende zusterkerken in het buitenland bij de financiële steunverlening kunnen worden betrokken,
  - h. diligent te blijven met betrekking tot de gemelde wijzigingen in de kerkorde;
9. de te benoemen deputaten voor Steun aan de Kerken in Korea de opdracht te verlenen gelijk deze vervat is in de door de generale synode van Hattem vastgestelde instructie (Acta, art. 66 A III 2).

E.

Inzake contacten

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

dat deel van het rapport van deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken

A. wat betreft de contacten met:

1. The Reformed Church of Japan,
2. The Evangelical Presbyterian Church in Ireland,
3. The Free Reformed Church of Scotland,
4. The Reformed Church of Taiwan,
5. de "Commissie Steun Broederschap in Spanje";

B. wat betreft het informatieboekje.

I. *Zij constateert:*

A.

1. a. dat de laatste brief van rev. Hashimoto in Japan dateert van 7 april 1971;
b. dat de geplande ontmoeting tussen ds. P. van Gurp en rev. Hashimoto niet is doorgegaan;
c. dat ter synode gebleken is, dat er particuliere contacten met rev. Hashimoto bestaan;
2. a. dat het contact met The Evangelical Presbyterian Church in Ireland nauwer geworden is;
b. dat deze kerken de band met de synodaal-gereformeerde kerken in Nederland hebben gebroken;
c. dat deze kerken zich nog laten vertegenwoordigen in de Gereformeerde Oecumenische Synode;
3. a. dat The Free Reformed Church of Scotland nauwe contacten onderhoudt met The Evangelical Presbyterian Church in Ireland;
b. dat ook deze kerken zich nog laten vertegenwoordigen in de Gereformeerde Oecumenische Synode;
4. dat ten opzichte van The Reformed Church een afwachtende houding wordt aangenomen;
5. dat deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken steeds nauw contact onderhouden met de "Commissie Steun Broederschap Spanje";

B.

1. dat deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken aan de opdracht van de generale synode van Hattem 1972/'73 om een informatieboekje uit te geven (Acta art. 95 A 11) hebben voldaan;
2. dat dit boekje vertaald is in het Engels, Frans, Duits en Spaans, terwijl ds. C. van Kalkeren de Indonesische uitgave verzorgt;
3. dat deputaten contact hebben opgenomen met de kerk te Assen met het oog op een vertaling in het Portugees, en met de "Commissie Steun Broederschap Spanje" over de uitgave in het Spaans.

Zij is van oordeel:

dat deputaten dit deel van hun arbeid met nauwgezetheid en ijver hebben vervuld.

Zij besluit:

A.

deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken te déchargeren voor dit deel van hun arbeid onder dank voor hun werk;

B.

de nieuw te benoemen deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken op te dragen:

1. opnieuw in contact te treden met The Reformed Church of Japan;
2. zonedig te komen tot een mondelinge samenspreking met The Evangelical Presbyterian Church in Ireland en The Free Reformed Church of Scotland, waarvoor de synode de nodige financiële middelen voteert;
2. in nauw contact met de "Commissie Steun Broederschap Spanje" de ontwikkeling van het kerkelijke leven in Spanje te blijven volgen;

C.

met de uitgave van het informatie-boekje voort te varen, en de vertalingen ervan te behartigen, waarvoor de synode de nodige financiële middelen ter beschikking stelt.

F.

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

Instructie deputaten het rapport van de deputaten voor de correspondentie met buitenlandse kerken, C.B.K. benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73 (Acta art. 95 V);

Zij besluit:

opnieuw deputaten te benoemen voor correspondentie met buitenlandse kerken, met de volgende instructie:

1. het contact te onderhouden met die kerken in het buitenland, die met De Ge-reformeerde Kerken in Nederland in correspondentie staan, te weten:
The Canadian Reformed Churches,
The Free Reformed Churches of Australia,
Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika,
The Presbyterian Church in Korea en
De Gereformeerde Kerken op Oost-Soemba/Savoe,
volgens de regels vastgesteld door de generale synode van Amersfoort-West 1967, Acta artikel 176;
2. contact te zoeken met andere kerken in het buitenland, met welke de mogelijkheid van correspondentie mag worden vermoed, teneinde deze mogelijkheid nader te onderzoeken en eventuele verwerkelijking daarvan naar de aangenomen orde (vgl. Acta generale synode van Amsterdam 1936, artikel 122 en van Berkel en Rodenrijs 1952, artikel 56, overweging 3) voor te bereiden;
3. bij de deputaten binnengekomen Acta van synoden der corresponderende kerken te onderzoeken en over voor De Gereformeerde Kerken in Nederland van belang zijnde besluiten aan de volgende generale synode te rapporteren en eventueel te adviseren;
4. de hun ter beschikking te stellen exemplaren van de Acta dezer synode met een begeleidende brief te verzenden aan de onder 1. genoemde kerken;
5. de buitenlandse kerken, met welke correspondentie wordt onderhouden, indien mogelijk een jaar te voren, uit te nodigen tot de bijwoning van de eerstvolgende generale synode;
6. zoveel als wenselijk en mogelijk is - onverminderd het door de generale synode van Dordrecht 1893, Acta art. 155 onder 3 en 5 bepaalde - De Gereformeerde Kerken in Nederland te (doen) vertegenwoordigen op de meeste vergaderingen der onder 1. genoemde kerken, waarvoor hun tot de eerstvolgende synode een bedrag van f 5.000,- ter beschikking wordt gesteld;
7. eventueel de volgende generale synode van advies te dienen naar aanleiding van bij hen binnengekomen stukken;
8. het archief met betrekking tot de correspondentie met buitenlandse kerken zorgvuldig te onderhouden;
9. regelmatig publikaties te doen van hun handelingen en van belangrijke ontwikkelingen in de corresponderende zusterkerken en deze ook toe te zenden aan de deputaten voor correspondentie der corresponderende kerken;
10. van al hun handelingen rapport uit te brengen aan de eerstvolgende generale synode, en hun rapport tevens toe te zenden aan de kerken;
11. de uitgave van het informatie-boekje ook in het Spaans en Indonesisch, eventueel ook in het Portugees te bevorderen.

1) Over twee onderdelen van het rapport van de deputaten zijn reeds door de synode besluiten genomen namelijk over de correspondentie met de Gereformeerde Kerken op Oost-Soemba/Savoe (artikel 74 van deze Acta) en over het contact met die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika (artikel 247 van deze Acta) terwijl nog één over het contact met de Christian Reformed Church hieronder volgt (art. 460 van deze Acta). Noot van scriba.

Artikel 251

De praeses geeft in behandeling een voorstel van commissie I over de brief van dr. L. A. F. Godschalk te Pretoria over de verhouding van De Gereformeerde Kerken in Nederland tot Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, en van beide tot Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika.

Na een korte discussie en nadere redactie op suggesties uit de synode wordt de door de commissie voorgestelde brief ten antwoord aanvaard met algemene stemmen. Deze brief luidt aldus:

"De generale synode van Kampen 1975 nam kennis van uw brieven d.d. 26-09-'74 en 4-2-1975. In antwoord hierop wijst de generale synode u op het besluit van de generale synode van Kampen 1951, Acta art. 138 en dat van de generale synode van Hoogeveen 1969/'70, Acta art. 384.

Ten overvloede wijst de generale synode op het besluit, door haar genomen, inzake de voortzetting van de correspondentie met Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika en dat inzake de contactoefening met Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika, welke besluiten te zijner tijd worden gepubliceerd".

Artikel 252

Financiële zaken

De synode gaat in comité voor de behandeling van het rapport dat ds. W. Pouwelse namens commissie V heeft uitgebracht over de financiën van de generale synode van Hattem 1972/'73.

In publieke zitting maakt de praeses bekend, dat de synode besloot:

1. de quaestor der generale synode van Hattem 1972/'73, broeder D. A. Krabbendam, terzake van het door hem gevoerde financiële beleid, geheel te déchargeren en hem, onder dank voor de door hem verrichte belangrijke arbeid, te ontheffen van zijn functie als quaestor;
2. de quaestor van de thans zittende generale synode afschrift te zenden van het rapport met bijlagen, ter kennisname;
3. de quaestor te verzoeken een fonds te vormen ter bestrijding van de kosten der eerstkomende generale synode, door van de kerken via de quaestores van de particuliere synoden een extra bijdrage te vragen van f 1,- per ziel per jaar over de jaren 1976 en 1977.

Artikel 253

Aan het einde van de avondvergadering laat ds. T. J. Keegstra zingen Ps. 111 : 4 en 5 en gaat hij voor in dankgebed.

Woensdag 17 september 1975.

Artikel 254

De praeses laat zingen Ps. 105 : 1, 2 en 24. Hij leest 1 Kronieken 16 : 7-36 en gaat voor in gebed.

Artikel 255

De praeses deelt mee, dat br. W. J. Sies is opgenomen in het ziekenhuis. Hij kon niet worden vervangen ter synode.

Voorts heet de praeses welkom de deputaten voor de Psalmberijming, benoemd door de generale synode te Hattem, de broeders A. de Graaf en ds. R. Koolstra, terwijl ook ds. R. Houwen zich als voorzitter en rapporteur van deze deputaten bij hen voegt en als lid van de synode is vervangen door ds. Joh. Strating.

Artikel 256

Dr. K. Deddens, als secundus van dr. W. G. de Vries, is voor het eerst ter synode en betuigt instemming met de belijdenis en belofte, omschreven in artikel 6 van deze Acta.

Artikel 257

Psalmberijming

De praeses stelt thans aan de orde het rapport van de deputaten inzake Psalmberijming, benoemd door de generale synode van Hattem 1972/1973 (Acta art. 56). Hierover is een aantal stukken uit de kerken binnengekomen. Aan de synode zonden deputaten bovendien een aanvullend rapport met de bijlagen, waarin ze bij alle Psalmen verantwoording doen over de keuze van berijming (lijst ag. III-a-1-16). Over al deze stukken is een rapport met voorstellen ingediend door commissie III, waarvan dr. R. H. Bremmer rapporteur is.

In het rapport van de commissie wordt behalve tegen een enkele andere berijming vooral bezwaar gemaakt tegen de keuze van de berijmingen van P. Mijderwijk om de manier waarop deze een restauratie zijn van de Staten-berijming van 1773. Ook uit de kerken zijn deze bezwaren gerezen. De commissie stelt voor de door deputaten aangeboden selectiebundel, behalve de genoemde berijmingen, voorlopig goed te keuren en als proefbundel vrij te geven voor kerkelijk gebruik.

Voorts stelt zij voor nieuw te benoemen deputaten opdrachten te geven met het oog op voortzetting van de selectie en de definitieve vormgeving in taalgebruik, spelling en woordvorm van de nieuwe psalmbundel. In de eerste ronde wordt door verscheidene leden de kritiek van de commissie gedeeld, enkelen oordelen gunstiger over de door deze aangevochten berijmingen. Ook wordt door sommigen aangedrongen op een nog zeer partiële proefbundel.

Door verschillende leden wordt sterk in overweging gegeven alsnog de mogelijkheid te onderzoeken, een complete proefbundel aan de kerken aan te bieden. Namens deputaten spreekt eerst hun rapporteur, ds. R. Houwen. Hij wijst erop, dat bij de beoordeling van de aangeboden bundel niet het onderscheid tussen dichten

en berijmen kan worden gemaakt. Allen, die aan deze bundel deel hebben, noemen hun werk niet dichten, maar berijmen, omdat het gebonden is aan de Schrifttekst en aan de melodie, en het resultaat geschikt moet zijn voor de volks-zang. Hij laat zien, hoe grondig de deputaten, die in Hattem de eerste 41 Psalmen in nieuwe berijming aanboden, sindsdien zijn voortgegaan met hun arbeid, maar ze hebben wel de opdracht voor ogen gehouden, zo mogelijk, een selectiebundel van alle 150 Psalmen op de tafel van deze synode te leggen. Hij acht de mogelijkheid aanwezig, dat de synode tijd geeft om alsnog te streven naar een complete proefbundel.

Dr. K. Deddens spreekt als deputaat over de notaties van de muziek en toont nader aan de hand van de bundel aan, dat het niet gaat om dichten, maar om berijmen.

Nadat br. A. de Graaf als deputaat ook gewaarschuwd heeft de aangevochten berijmingen niet zomaar te elimineren, schorst de voorzitter om half vier de vergadering voor commissoriale arbeid.

's Avonds 7 uur wordt door de praeses het woord gegeven aan de rapporteur van de commissie, dr. R. H. Bremmer. Hij wijst erop, dat de commissie uit de sterke overtuiging heeft gewerkt, dat hier een bundel zou worden aangeboden, die tegenover de interkerkelijke bundel een schriftgetrouwe en goede berijming biedt. Het zou naar het voorstel een bundel van ongeveer 120 Psalmen worden, die nu ook in de kerken verder kunnen worden beproefd. Bij de berijmingen-Mijderwijk als restauratie van '1773' is vaak in de aanpak een structureel verschil waar te nemen met de gerestaureerde psalmberijmingen van anderen. Vandaar de kritiek. De kritiek uit de kerken heeft ook daarop betrekking.

Aan het einde van zijn brede beantwoording van de sprekers komt de rapporteur hierop terug: de gedachte is geopperd of deputaten niet een week bij elkaar kunnen komen om voor de gecritiseerde berijmingen alsnog alternatieven te vinden. Dat zou zeker aantrekkelijk zijn ter vervulling van de wens een complete proefbundel aan te bieden.

De praeses legt deze suggestie aan de synode voor. Na een korte gedachtenwisseling wordt besloten hierover de volgende morgen verder te spreken.

Artikel 258

Op verzoek van de praeses gaat ds. K. J. Kapteyn voor in dankgebed, nadat hij heeft laten zingen Ps. 32 : 4 en 6.

Donderdag 18 september 1975.

Artikel 259

De praeses opent 's morgens 9 uur de vergadering, hij laat zingen Ps. 71 : 17 en 18, leest Jesaja 12 en gaat voor in gebed.

Artikel 260

Voorstel van orde

De praeses deelt mee, dat er overleg geweest is van het moderamen met de rapporteurs, ds. R. Houwen namens deputaten en dr. R. H. Bremmer namens de commissie. Het resultaat van dit overleg is, dat nu namens het moderamen een voorstel van orde wordt ingediend, om de deputaten alsnog te vragen in de komende week, waarin volgens het werkschema met het oog op commissie-arbeid geen plenaire zittingen van de synode zouden worden gehouden, aan de voorbereiding van een complete proefbundel te werken. Daarbij zal rekening gehouden worden met de uitgebrachte kritiek op een aantal berijmingen. De aanwezige deputaten hebben de mogelijkheid en de bereidheid daartoe uitgesproken.

Dit voorstel wordt in één ronde besproken. Hieruit resulteren enige amendementen, die door het moderamen worden overgenomen.

Vervolgens wordt het definitieve voorstel van het moderamen met 30 tegen 3 stemmen bij één onthouding aangenomen. Dr. K. Deddens bleef buiten stemming omdat hij deputaat is.

Het besluit van de synode luidt als volgt:

Besluit

De generale synode heeft kennis genomen van:

1. het rapport van de deputaten inzake de Psalmberijming (met aanvullend rapport en bijlagen);
2. het rapport van commissie II betreffende het sub 1 genoemde deputaten-rapport;
3. de uit de kerken binnengekomen reacties op het sub 1 genoemde deputaten-rapport;

zij constateert:

1. dat het commissierapport critiek heeft uitgebracht op een aantal psalmberijmingen tot een totaal van 33;
2. dat soortgelijke critiek naar voren gekomen is in de uit de kerken binnengekomen reacties op het deputaten-rapport;
3. dat in de tot dusver gevoerde discussie ter synode deze critiek vrijwel niet weersproken is;

zij overweegt:

1. dat het gewenst is, dat een complete selectiebundel van aanvaardbare psalm-berijmingen als proefbundel aan de kerken wordt aangeboden;
2. dat de mogelijkheid daartoe reëel geacht wordt door de ter synode aanwezige deputaten inzake de Psalmberijming, mits deze de tijd van een week van voorbereiding ontvangen;

zij besluit:

1. de deputaten inzake de Psalmberijming te verzoeken de synode te dienen met een aanvullend rapport, waarin rekening is gehouden met de uitgebrachte critiek op de 33 psalmberijmingen;
2. de behandeling van de materie van de psalmberijming op te schorten tot na de ontvangst van bedoeld aanvullend rapport.

De praeses dankt de deputaten, dat zij zich tijdens de synode alsnog voor deze belangrijke zaak willen inzetten.

Artikel 261

Ingekomen stukken

Ingekomen is een brief van de particuliere synode van Utrecht 1975, waarin wordt medegedeeld, dat door deze synode als tertii-afgevaardigde predikanten zijn benoemd ds. J. van Benthem te Nijkerk en ds. P. Deddens te Hilversum. De synode neemt hiervan kennis.

Voorts is ingekomen een brief van de heer drs. Joh. Luijkenaar Francken inzake zijn psalmberijmingen. Deze brief wordt in handen van commissie II gesteld.

Artikel 262

Benoemingen

De synode gaat in comité voor de benoeming van enkele groepen deputaten. Be sloten wordt - om redenen van overleg met betrokkenen - de namen van de deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken pas later bekend te maken.

Na opheffing van het comité-generaal worden de namen van de overige deputaten bekend gemaakt.

Artikel 263

Benoemingen deputaten geestelijke verzorging militairen

Tot deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen zijn benoemd:

Ds. J. van der Haar, Gouda (samenroeper), br. J. Flink, 's-Gravenhage, br. M. Fokkema, Rosmalen, ds. D. van Houdt, Uithuizermeeden, br. K. Pesman, Utrecht, ds. J. van der Wielen, Soest, als primi. Tot hun secundi zijn benoemd: ds. J. Bos, Nijmegen, br. J. Lamain, 't Harde en ds. W. G. Raven, Almelo.

Steunverlening kerken Korea

Tot deputaten voor steunverlening aan de kerken in Korea zijn benoemd:

prof. dr. L. Doekes, Kampen (samenroeper), br. A. van den Beukel, Vianen, br. R. Douma Groningen en br. W. Kuipers, Dalfsen, als primi, terwijl br. J. Meyer te Baarn als secundus is aangewezen.

Artikel 264

De praeses deelt mee, dat het verdere van deze week en de gehele volgende week bestemd zijn voor commissievergaderingen. Dan hebben de deputaten voor de Psalmberijming onder voorzitterschap van ds. R. Houwen en met medewerking van de voorzitter en rapporteur van commissie II, dr. R. H. Bremmer, gelegenheid voor hun aanvullend rapport. De praeses spreekt goede wensen uit voor deze arbeid en voor de voortgang en, zo mogelijk, voltooiing van veel commissiewerk.

Artikel 265

De assessor laat zingen Ps. 33 : 5 en 6 en gaat voor in gebed, waarna de praeses de plenaire zittingen van de synode opschort tot dinsdag 30 september.

Dinsdag 23 september tot vrijdag 26 september 1975.

Artikel 266

In de week van dinsdag 23 september tot vrijdag 26 september - dat is de vijftiende werkweek van de synode - worden geen plenaire zittingen van de synode gehouden, om volle gelegenheid te geven voor de arbeid van commissies en rapporteurs.

Dinsdag 30 september 1975.

Artikel 267

In de zestiende werkweek van de synode wordt op dinsdag 30 september om half elf de arbeid begonnen. De praeses opent de plenaire vergadering, laat zingen Ps. 32 : 1 en 6, leest Romeinen 5 : 1-10 en gaat voor in gebed, waarin hij bijzonder de voorbede doet voor de familie Sies.

Artikel 268

De praeses doet voorlezing van de mededeling van de familie Sies te Bilthoven, dat de Here op 22 september 1975 broeder Willem Jan Sies tot Zich genomen heeft. Aansluitend hieraan spreekt de praeses de volgende woorden ter gedachtenis:

Herdenking br. W.J. Sies

Door de raad van de Gereformeerde Kerk te De Bilt-Bilthoven werd broeder Sies een toegewijde ouderling en scriba genoemd. Wij hebben hem in de synode leren kennen als een meelevende en actieve secundus-afgevaardigde van de kerken van Utrecht, die zijn waardevol aandeel leverde in de voorbereiding en bespreking van besluiten. De assessor en de praeses hebben namens de synode het medeleven getoond door een brief van deelneming te zenden aan de familie en door de begrafenis bij te wonen. Toen werd gezongen en gelezen, wat wij zoeven zongen en lazen, Psalm 32 : 1 en 6 en Romeinen 5 : 1-11. Met dit eeuwig evangelie van de ware vrede met God vertrooste de Here de familie Sies en ons allen, die overblijven, omdat we nog een opdracht hier te volbrengen hebben.

Artikel 269

Afvaardiging particuliere synode van Utrecht

Ingekomen is een brief van br. W. P. Balkenende. Hij deelt mee, dat hij als primus-afgevaardigde ouderling van de particuliere synode van Utrecht op medisch advies de komende weken niet aan de arbeid van de synode kan deelnemen. Hij laat de broeders hartelijk groeten en spreekt goede wensen voor de arbeid van de synode uit. De praeses vertolkt de dank van de vergadering voor deze hartelijke brief, terwijl voorts wensen voor een gezegend herstel worden uitgesproken.

Omdat br. Balkenende meedeelt, dat ook zijn secundus, br. W. Hartog, om medische redenen hem niet kan vervangen, en de Here br. Sies heeft weggenomen, zullen voor de komende weken uit het particuliere ressort van Utrecht slechts drie afgevaardigden ter synode zijn, nu deze particuliere synode geen tertiï-ouderlingen benoemde.

Artikel 270

Subsidie nieuwbouw Hogeschool?

De synode gaat voor behandeling van een voorstel van commissie II in comité-generaal. Dit betreft een verzoek van deputaten-curatoren, of de synode haar oordeel wil geven over de vraag of uitsluitend voor bepaalde onderdelen van de nieuwbouw van de Theologische Hogeschool overheidssubsidie kan worden aangevraagd. (Zie verder artikel 282 dezer Acta).

Artikel 271

Ingekomen stukken

Nadat 's middags in kleiner verband van de commissies is gearbeid, komt de synode 's avonds opnieuw plenair samen.

De volgende ingekomen stukken worden gelezen:

1. brief van br. A. van den Beukel te Vianen, dat hij de benoeming tot primus-deputaat voor steun kerken Korea aanvaardt;
2. brief van br. J. Meyer te Baarn, dat hij zijn benoeming tot secundus-deputaat voor steun kerken Korea aanvaardt;
3. brief d.d. 19 september 1975 van de classis Schiedam, waarin ze meedeelt geen commissie van bijstand van de generale synode nodig te hebben. Afschrift van haar besluit inzake de afgelegde verklaring van de kerkeraad (ser. L. Douw) te Maassluis, en haar brief aan deze kerkeraad zijn bijgevoegd. Na enige bespreking wordt deze brief met de bijlagen in handen van commissie III gegeven (zie artikelen 145, 154 en 164 van deze Acta).

Artikel 272

Gravamen Drenthe inzake niet- theologen als curatoren

De praeses stelt thans aan de orde het bezwaarschrift van de particuliere synode

van Drenthe 1974 tegen het besluit, vermeld in de Acta van de generale synode van Hattem 1972/1973 (artikel 174, C IV), om enkele deskundigen, die niet-predikanten zijn, tot deputaat-curator te benoemen. Commissie II heeft een afschrift van dit bezwaarschrift gevoegd bij haar concèpt- uitspraken. Rapporteur is ds. J. C. Post.

Tegen het door de commissie voorgestelde komen reeds in de eerste ronde grote bezwaren zowel van de zijde van hen, die menen dat de bezwaren van de particuliere synode van Drenthe moeten worden toegestemd, als van hen, die met de commissie van mening zijn, dat het verzoek om het genoemde besluit van de generale synode van Hattem ongedaan te maken, moet worden afgewezen. De bezwaren van de laatsten gaan vooral tegen de voorgestelde oordelen en de daarop gegronde uitspraak, dat bij (her)benoeming van deskundigen (met secundi) als toegevoegde leden van het college van curatoren gestipuleerd zal worden, dat zij niet belast zullen zijn met het 'toezicht op (de belijdenis van) hoogleraren en lectoren'. Dit toezicht wordt in het reglement van de Hogeschool en de instructie van deputaten-curatoren als primaire taak omschreven, zodat het voorgestelde niet als nadere omschrijving van de taak van deze 'deskundigen' als deputaat-curator kan dienen. Nadat ds. J. C. Post als rapporteur en dr. R. H. Bremmer als voorzitter hebben geantwoord, geeft de praeses de commissie in overweging zich nader op de tekst van het voorgestelde besluit te beraden. Hij schort de bespreking tot nader order op.

Artikel 273

Ds. R. Houwen laat zingen Ps. 19 : 1 en 4 en gaat voor in dankgebed.

Woensdag 1 oktober 1975.

Artikel 274

De praeses opent de vergadering om 9 uur. Hij laat zingen Ps. 149 1, 2 en 3, leest Ezra 1 en gaat voor in gebed.

Artikel 275

De praeses heet welkom drs. D. Deddens en ds. W. Vreugdenhil, als leden van het moderamen van het college van deputaten-curatoren, de brs. J. Hendriks, S. J. Mullender en H. van der Kamp, als deputaten-financieel, prof. drs. J. P. Lettinga en br. P. J. van Essen, als leden van de bouwcommissie, architect N. van der Stelt, en burgemeester drs. S. van Tuinen en wethouder H. Vogel, als leden van het dagelijks bestuur van de stad Kampen, die allen betrokken zijn bij de nieuwbouw en de renovatie van de Theologische Hogeschool. Ook kan de praeses al de leden van de senaat van de Theologische Hogeschool welkom heten. Tenslotte feliciteert de praeses br. T. van Neutegem met het heuglijk feit, dat hij deze dag 45 jaar getrouwd is en spreekt hij de beste wensen voor hem en zijn echtgenote uit.

Artikel 276

Nieuwbouw bibliotheek Theologische Hogeschool

De praeses stelt thans aan de orde het voorstel van commissie' II – rapporteur ds. J. C. Post - over de brief van de deputaten-curatoren en de deputaten-financieel inzake nieuwbouw en renovatie van de Theologische Hogeschool (met 4 bijlagen).

Deputaten-curatoren vragen de synode

- a. goedkeuring te willen geven aan het tot dusver gevoerde beleid ten aanzien van de nieuwbouw;
- b. toestemming te willen verlenen voor de uitvoering van de plannen voor de renovatie van het gebouw Broederweg 15 overeenkomstig de bestektekening van de architect;
- c. deputaten-curatoren verlot te geven om de deputaten-financieel te machtigen de financiering van het renovatieplan te doen geschieden door vrijwillige giften, hypotheek, obligatielening of iets dergelijks.

Br. J. Hendriks geeft als hun voorzitter inlichtingen over het beleid van deputaten-financieel. Tot hun spijt is er in deze jaren na de generale synode van Hattem nog geen paal voor de nieuwbouw in de grond geslagen. Er is echter veel werk verzet door de architect. De loyale medewerking van burgemeester drs. S. van Tuinen en zijn hoofdamttenaren is zeer op prijs gesteld. Er moesten heel wat moeilijkheden overwonnen worden om te komen tot bouw in de oude binnenstad van Kampen.

De secretaris, br. S. J. Mullender, laat aansluitend bij de voorzitter zien, hoe aan vele speciale eisen moest worden voldaan, nu bij de nieuwbouw ook nog de herbouw van een monument, het Linnenweversgildehuis, betrokken is.

Intussen heeft de aanbesteding voor de nieuwbouw van de bibliotheek plaats gevonden, en is er de verwachting, dat op de eerstvolgende vergadering van de bouwcommissie tot gunning kan worden overgegaan. Het is verheugend, dat voor de nieuwbouw niet meer nodig is dan het bedrag dat door de architect begroot en door de deputaten-financieel gebudgetteerd was. Naast de bouw van de bibliotheek zal ook die van het Linnenweversgildehuis tegelijk ter hand worden genomen. Aan de voorbereiding wordt hard gewerkt; de bouw zal in het kader van projectsubsidie van het ministerie van Sociale Zaken worden uitgevoerd.

Daardoor kan het gehele complex van bibliotheekgebouw en Linnenweversgildehuis te zijner tijd in éénmaal worden ingericht en in gebruik genomen.

Renovatie van het pand Broederweg 15

Dan volgt het laatste deel van de bouw, nl. de renovatie van het gebouw Broederweg 15. Omdat deze veel ingrijpender wordt dan een eenvoudige herinrichting, waarvan op de generale synode van Hattem werd gesproken, valt het ook financieel buiten het bestek van het toen begrote bedrag. Het pand Broederweg 18 zal nog een bestemming moeten krijgen, mogelijk als nieuwe woning voor de pedel, zodat deze vertrekken op Broederweg 15 vrijkomen.

Toelichting nieuw bouw bibliotheek enz.

Nadat aldus de voorzitter en secretaris van de deputaten-financieel een totaalindruk hebben gegeven van wat er moet gebeuren, wordt nu eerst het plan voor de nieuwbouw nader besproken. Daarvoor geeft de architect, br. N. van der Stelt, een enz. boeiende toelichting aan de hand van aan de wand gehangen tekeningen en van een opgestelde maquette.

Vóór de pauze dankt de praeses de burgemeester, die de vergadering moet verlaten, hartelijk voor de goede verstandhouding en diens ook thans betoonde belangstelling.

Na de pauze spreekt prof. drs. J. P. Lettinga als bibliothecaris. Hij noemt het project doelmatig en aangepast aan de behoefte. Aan eigenlijke bibliotheekruimte hebben wij in het oude gebouw 225 m² en we krijgen nu, mede door de bouw van een kelderverdieping, 590 m² voor de magazijnen. `We kunnen daarmee een 40 tot 50 jaar vooruit met de bibliotheek, die groeit met ongeveer 1000 nummers per jaar. En dat is nodig om als bibliotheek van de Hogeschool bij te blijven en dus goed te kunnen functioneren. Daarvoor zijn ook nodig het bureel en de bibliografische afdeling met de systematische catalogisering. De nieuwe werkruimten zullen geconcentreerd werken van het personeel van de bibliotheek bevorderen. Daarnaast zal de nieuwe ruime studiezaal van 25 personen - de huidige biedt maar aan 12 personen plaats - grenzend aan de bibliotheek voor docenten en studenten zeer aantrekkelijk zijn. Ook zijn er in het bibliotheekgebouw, zoals behoort, ruimten voor het archief en voor het werken van de archivaris.

In het Linnenweversgildehuis komen de S. Greijdanus-kamer voor semitica en de R. J. Dam-kamer voor hellenistica, terwijl er voorts een vergaderzaal (evt. voor deputaten-curatoren) en werkkamers voor de docenten komen. De bibliothecaris voelt zich gelukkig, nu aan het gehele wensenpakket op deze uitgebreide manier - en dat zonder overdaad - wordt voldaan.

Financiering nieuwbouw

Br. J. Hendriks verstrekt tenslotte nog enkele gegevens over de financiering. Door de actie van de kerken is

meer dan f 900.000,- bijeen gebracht. De Stichting nieuwbouw heeft uit haar stamkapitaal 100.000,- intussen aangegroeid tot i 150.000,-, ter beschikking gesteld. Als de rente en ingekomen giften erbij gerekend worden, is rond f 1.250.000,- beschikbaar, zodat al de kosten van de nieuwbouw en inrichting daarvan te financieren zijn uit wat het kerkvolk heeft bijeengebracht. Daarvoor zijn we zeer dankbaar en dat geeft goede moed om verder te gaan met de renovatie. Een en ander met het gebed om de zegen van de Here, zoals Psalm 127 daarvan spreekt.

Plannen renovatie Broederweg 15.

Vervolgens wordt nader gesproken over de plannen voor de renovatie van Broederweg 15. Prof. J. Kamphuis deelt namens de senaat mede, dat deze zich heeft beraden over de vraag, hoe het gebouw Broederweg 15 zo functioneel mogelijk kan worden ingericht, zodat het optimaal geschikt is voor de primaire taken van de Hogeschoolgemeenschap. Weliswaar werd besloten de vooropleiding af te haken, maar door het nieuwe studieprogramma wordt de collegetijd voor de studenten met een jaar verlengd. Het is met het oog op de studiegelegenheid zeer gewenst, dat de colleges zoveel mogelijk - uitgezonderd de preekcolleges en enkele andere - in de ochtenduren worden gegeven. Dan zullen er tegelijkertijd verschillende colleges moeten kunnen worden gegeven. Nodig zijn minstens vier collegezalen, terwijl we momenteel slechts twee in gebruik hebben en de overige colleges in elders gehuurde lokaliteiten worden gegeven. In de toekomst zal er een grote collegezaal voor 60 tot 70 studenten en 3 kleinere collegezalen elk voor ongeveer 30 studenten nodig zijn. Voor de grote academische samenkomsten blijft een aula van behoorlijke omvang nodig. Naast een senaatskamer en docentenkamer zijn nog verder ruimten voor studie en arbeid van docenten nodig, omdat al meer het gebouw van de Hogeschool tot een studiecentrum zal worden. Voor de hoogleraren, die al kleiner behuisd worden, en voor part-time docenten moet er gelegenheid worden gegeven voor het afnemen van tentamens en verdere arbeid en studie en het laatste eveneens voor de studenten. Ook daarvoor zullen bij de indeling van het gebouw ruimten moeten worden gereserveerd.

Zich bij prof. J. Kamphuis aansluitend laat de architect, br. N. van der Stelt, aan de hand van zijn schetstekeningen zien, hoe hij aan deze desiderata denkt te voldoen in een ontwerp, dat alle betrokkenen zeer bevredigend toelijkt.

Kosten renovatie.

Br. J. Hendriks deelt mee, dat de kosten van deze renovatie door de deputaten-financieel en de architect geschat worden op f 600.000,-, maar zij kunnen zich aan dit bedrag niet binden. Bij het werk kunnen zich allerlei verrassingen, bijv. verborgen gebreken, voordoen, die kostenverhogend zijn. Daar komt dan nog het functioneel maken van het pand Broederweg 18 bij en de inrichting van het Linnenweversgildehuis en het gebouw Broederweg 15. Samen zal tegen de f 700.000,- nodig zijn. Men wil hiervoor niet opnieuw een grote actie houden. Wel zal gestimuleerd worden tot vrijwillige giften, allereerst om de inrichting van genoemde gebouwen te bekostigen. Voor de verdere financiering wordt voorgesteld een geldlening of obligatielening op te nemen, wat zeker verantwoord is bij een onbelast schoolgebouw en eveneens straks onbelast bibliotheekgebouw.

De praeses dankt al deze sprekers voor de verstrekte informatie en geeft thans in bespreking het voorstel van commissie II over de verzoeken van deputaten-curatoren in de aanhef van dit artikel vermeld. De rapporteur, ds. J. C. Post, dicteert eerst enkele wijzigingen.

Besprekingen beleid deputaten curatoren en financieel.

Uit de eerste ronde valt nog te noteren, dat het wenselijk wordt geacht, dat bij de renovatie van Broederweg 15 gerekend wordt met vergadergelegenheid voor de studenten. Dit wordt door de architect toegezegd. Verder wordt er nog bezorgdheid over uitgesproken, dat het Linnenweversgildehuis als monument in de toekomst hoge kosten voor onderhoud met zich mee zou brengen. Geantwoord wordt door br. J. Hendriks namens deputaten-financieel, dat de reconstructie van het Linnenweversgildehuis als monument volledig gesubsidieerd wordt. Dit is al voor de generale synode van Hattem geregeld. Het wordt eigenlijk geheel nieuw gebouwd. Het normale onderhoud is straks voor de eigenaar, omdat het functioneel voor de Hogeschoolgemeenschap is. Komen er toch buitengewone kosten in verband met het karakter van het monument, dan zijn die subsidiabel.

Verder vraagt de vergadering de deputaten-curatoren en deputaten-financieel diligent te blijven ten aanzien van de verdere uitvoering van de plannen, onder de zegen van de Here.

De rapporteur, ds. J. C. Post, en de voorzitter van de commissie, dr. R. H. Bremmer, beantwoorden de sprekers en verdedigen hun voorstellen, waarin ze enkele amendementen uit de vergadering nog verwerken. Omstreeks 15.00 uur geeft de praeses deze voorstellen in stemming. Ze worden door de synode met algemene stemmen aanvaard.

Het besluit van de synode luidt aldus:

Artikel 277

Besluit tot goedkeuring beleid inzake nieuwbouw en renovatie Theol. Hogeschool

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van een missive van deputaten-curatoren van de Theologische Hogeschool d.d. 6 augustus 1975 met 6 bijlagen;

zij constateert

1. dat in genoemde brief informatie wordt gegeven over de voortgang van de uitvoering van de plannen betreffende nieuwbouw bibliotheek van de Theologische Hogeschool;
2. dat voorts uiteengezet wordt dat in de plaats van de 'herinrichting' van het gebouw van de Theologische Hogeschool de voorkeur moet worden gegeven aan een veel verder gaande 'herindelings, restauratie en renovatie' van het ge-bouw;
3. dat de generale synode wordt verzocht
  - a. goedkeuring te willen geven aan het tot dusver gevoerde beleid ten aanzien van de nieuwbouw;
  - b. toestemming te willen verlenen voor de uitvoering van de plannen tot renovatie van het gebouw Broederweg 15, overeenkomstig het schetsplan van de architect;
  - c. deputaten-curatoren verlot te geven om deputaten-financieel te machtigen de financiering van het renovatieplan te doen geschieden door vrijwillige giften, hypotheek, obligatielening of iets dergelijks;
4. dat de hierboven genoemde renovatie uiteraard het door de generale synode van Hattem geraamde bedrag van f 100.000,- (Acta generale synode Hattem 1972/'73, art. 332) zal overschrijden en nu geraamd wordt op ongeveer f 600.000,-;

zij is van oordeel

1. dat deputaten-curatoren, deputaten-financieel en de overige bij de bouw betrokken instanties naar vermogen hebben uitgevoerd datgene, waartoe zij door de generale synode van Hattem (Acta, art. 212) waren gemachtigd;
2. dat het nieuwe plan duidelijk een noodzakelijke verbetering inhoudt van de voorgenomen 'herinrichting';

zij besluit

- a. het tot dusver gevoerde beleid ten aanzien van de nieuwbouw goed te keuren
· onder hartelijke dank voor de vele en gewichtige arbeid door de broeders verricht;
- b. het voorgelegd plan tot renovatie van het gebouw Broederweg 15 aan te nemen zodat tot uitvoering daarvan kan worden overgegaan;
- c. deputaten-curatoren op te dragen deputaten-financieel te machtigen de financiering van het renovatieplan te doen geschieden op de voorgestelde wijze;
- d. hiervan kennis te geven aan deputaten-curatoren, deputaten-financieel en de senaat van de Theologische Hogeschool.

Toespraak praeses

De praeses spreekt er zijn vreugde over uit, dat deze ingrijpende beslissing zo eensgezind kon worden genomen. Daarachter weten we ook de liefde van de kerken, die overvloedig gebleken is in de wijze waarop de gelden zijn binnengekomen, zodat zelfs meer dan gevraagd werd ter beschikking kwam om deze nieuwbouw te financieren. Hij spreekt woorden van hartelijke dank aan deputaten-curatoren en deputaten-financieel en aan de bouwcommissie voor de verrichte arbeid. Wij zijn de Here dankbaar, dat Hij zo grote opbloei van de Hogeschool gaf, dat uitbreiding van haar huisvesting noodzakelijk is geworden. We bidden, dat Hij de uitvoering van de plannen voorspoedig wil maken.

Woord van president-curator

Daarop verleent de praeses het woord aan de president-curator, ds. F. de Vries, die de bespreking in de middagvergadering bijwoonde. Ds. F. de Vries spreekt namens deputaten-curatoren en deputaten-financieel zijn grote dankbaarheid uit voor de goedkeuring van het gevoerde beleid inzake de nieuwbouw en de renovatie. Op collegebezoeken in de afgelopen jaren werden de curatoren steeds weer geconfronteerd met het nijpend gebrek aan ruimte. Nu werden de plannen goedgekeurd voor een gebouwencomplex, waarmee de

Hogeschoolgemeenschap uit de voeten kan. En de grootste vreugde is, dat deze Hogeschoolgemeenschap, in tegenstelling met de verdeeldheid van tien jaar geleden, thans zo eensgezind mag zijn. Voor de goede samenwerking, die tussen het college van docenten en de colleges van verzorgers van de Hogeschool en tussen deze onderling mag zijn voor deze uitbouw, zijn we de Here dankbaar.

Artikel 278

Nadat het overige van deze dag in kleiner verband werd vergaderd, kwam de synode 's avonds alleen plenair samen om de dag te besluiten. Ds. J. C. Post laat zingen Ps. 71 : 14 en 17 en gaat voor in dankgebed.

Donderdag 2 oktober 1975.

Artikel 279

's Morgens opent de praeses de plenaire vergadering. Hij laat zingen Ps. 45 : 5, leest Efeze 5 : 22-33 en gaat voor in gebed.

Artikel 280

Bezwaarschrift inzake kerkelijke huwelijksbevestiging.

De praeses stelt vervolgens aan de orde het rapport van ds. K. J. Kapteyn, uitgebracht namens commissie III over een bezwaarschrift van ds. W. Bruinius te Leens en br. R. G. van der Veen te Groningen tegen uitspraken van de generale sy-node van Hattem 1972/'73 inzake de kerkelijke huwelijksbevestiging naar art. 70 K.O. (Acta art. 162). (lijst ag. II-i-).

In twee ronden wordt gediscussieerd over het voorstel van de commissie.

Door de rapporteur, ds K. J. Kapteyn wordt in zijn beantwoording nok nog nadere toelichting inzake de ontvankelijkheid van het bezwaarschrift gegeven, en voorts worden enkele wijzigingen in het voorstel aangebracht. Het voorstel wordt daarna door de synode aanvaard met 27 stemmen voor en 1 onthouding, terwijl 6 afgevaardigden buiten stemming blijven, omdat ze leden van de generale synode van Hattem 1972/'73 waren.

Het besluit van de synode luidt aldus:

Artikel 281

Besluit

I. De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

een bezwaarschrift van de broeders ds. W. Bruinius te Leens en R.G. van der Veen te Groningen tegen het besluit van de generale synode van Hattem 1972/'73 inzake art. 70 K.O. (Acta art. 162), met drie bijlagen, inhoudend het verzoek:

'A. het besluit van de synode te Hattem inzake de kerkelijke huwelijksbevestiging terug te nemen (Acta art. 162).

B. Art. 70 als volgt te wijzigen: "De kerkeraden zullen erop toezien, dat de huwelijken tijdig bij hen worden aangemeld, opdat voorbede, volgens het daarvoor bestemde formuliergebed, in een samenkomst der gemeente kan plaats vinden" ';

II. zij constateert

dat de bezwaren van de appellanten zich richten tegen de overwegingen 1, 5 en 6 van het genoemd besluit van de synode van Hattem (Acta art. 162 III, 1, 5 en 6);

zij constateert verder

A.

1. dat de synode van Hattem overwoog: "1. dat, al zou de kerkeraad van Vrouwenpolder terecht stellen, dat het 'behoorlijk' van art. 70 K.O. niet te funderen valt in Schrift of belijdenis, hij daarmee nog niet bewezen heeft, dat dit 'behoorlijk' in strijd is met Schrift of belijdenis, en allerm minst heeft aangetoond, dat het 'behoorlijk' van art. 70 K.O. niet een goede uitwerking zou zijn van het wel in de Schrift gefundeerde art. 1 K.O., dat spreekt van het onderhouden van goede orde in de gemeente van Christus" (Acta art. 162 III, 1);

dat de appellanten hiertegen inbrengen: de huwelijksbevestiging, zoals wij die hebben, is uitsluitend historisch verklaarbaar. Nu stelt de HERE in Zijn Woord strenge eisen aan de eredienst, maar Hij geeft

geen vingerwijzing voor een eredienst bij het begin van een huwelijk. Daarom gaat art. 70 K.O. bóven de Schrift uit;

2. dat de synode van Hattem overwoog: "5. dat juist het uitdrukkelijk spreken van 'voor Christus' gemeente' in art. 70 K.O. en 'voor de gemeente van Christus te bevestigen' in het formulier, verhindert dat van de kerkelijke huwelijksbevestiging een particularistische aangelegenheid gemaakt wordt, ook wanneer deze plaats vindt op een andere dag dan wanneer de gemeente als regel samenkomt" (Acta art. 162 III, 5); dat de appellanten deze overweging in twijfel trekken, gezien
  - a. de (soms vele) persoonlijke wensen van een bruidspaar voor 'hun' trouwdienst;
  - b. de vaak grote moeite om één of twee ambtsdragers te vinden voor die eredienst;
3. dat de synode van Hattem overwoog: "6. dat het goed is dat het ten overstaan van de overheid voltrokken huwelijk vastgemaakt wordt in het Woord des Heren, dat bediend wordt in een samenkomst van de gemeente van Christus" (Acta art. 162 III, 6); dat de appellanten hiertegen aanvoeren:
  - a. deze overweging mist iedere Schriftuurlijke fundering, en tendeert onbedoeld in de richting van de roomse scheiding tussen natuur en genade;
  - b. het huwelijk hoeft niet apart vastgemaakt te worden in het Woord des Heren, want heel het leven is al door de Here verbonden aan Zijn Woord bij de doop; bovendien berooft de kerkelijke huwelijksbevestiging de openbare geloofsbelijdenis voor een deel van haar kracht;
  - c. het huwelijk is evenals het dagelijks werk een ordening van God; wanneer echter jonge mensen voor het eerst met werken beginnen in het maatschappelijke leven, dan wordt daarvoor geen aparte eredienst gehouden; hierbij komt, dat velen onder ons de trouwdienst beschouwen als een soort sacrament;

B.

dat het verzoek van appellanten om art. 70 K.O. te wijzigen voortvloeit uit hun onder A genoemde bezwaren tegen het besluit van de synode van Hattem inzake de kerkelijke huwelijksbevestiging.

III. Zij is van oordeel

A.

1. dat de appellanten in het onder II, A 1 vermelde niet aantonen, dat het "behoorlijk" van art. 70 K.O. in strijd is met de Schrift; en dat zij daarmee niet voldoen aan hetgeen de synode van Hattem in haar eerste overweging stelde;
2. dat de appellanten, met hun naar voren brengen van eventuele misstanden en moeiten van praktische aard, niet hebben aangetoond, dat een rechte uitvoering van art. 70 K.O. onmogelijk is; en dat zij daarmee de vijfde overweging van de synode van Hattem niet hebben weersproken;
3. dat de appellanten niet hebben aangetoond, dat 'de verbinding van heel het leven aan het Woord des Heren bij de doop' de kerkelijke huwelijksbevestiging overbodig maakt, en dat 'de aanvaarding van deze verbinding bij de openbare geloofsbelijdenis' het vragen van huwelijksbeloften uitsluit; en dat hetgeen zij overigens aanvoeren (zie onder II A 3 b en c) niet bewijst, dat de zesde overweging van de synode van Hattem strijdt met Gods Woord;

B.

dat er, gezien het onder A geoordeelde, geen reden is om in te gaan op het verzoek van appellanten tot wijziging van art. 70 K.O.

IV. Zij besluit

1. aan de verzoeken van appellanten niet te voldoen;
2. van dit besluit kennis te geven aan appellanten.

Artikel 282

Nadat 's middags commissoriaal is vergaderd komt de synode 's avonds bijeen in plenaire vergadering in comité-generaal. Daarin wordt opnieuw gesproken over de vraag van deputaten-curatoren of uitsluitend voor bepaalde onderdelen van de nieuwbouw voor de Theologische Hogeschool overheidssubsidie kan worden aan-gevraagd (zie artikel 270 van deze Acta). De bespreking wordt aan het eind van de avond opgeschort.

Artikel 283

Nadat hij heeft laten zingen Ps. 90 : 1, 8 en 9 gaat ds. H. J. de Vries voor in dankgebed.

Vrijdag 3 oktober 1975.

Artikel 284

De praeses laat bij de aanvang van de morgenvergadering zingen Ps. 36 : 3, leest Filippenzen 4 : 1-11 en gaat voor in gebed.

Artikel 285

De synode gaat in comité-generaal ter voortzetting van de bespreking van de vorige avond, vermeld in artikel 282 van deze Acta. De bespreking wordt afgerond.

Artikel 286

In publieke zitting wordt bekend gemaakt, dat aangenomen is een geamendeerd voorstel van commissie II, met 20 stemmen voor, 11 tegen en één onthouding, terwijl de twee deputaten-curatoren buiten stemming bleven.

Dit besluit van de synode luidt aldus:

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van punt d van de verzoeken in de brief van deputaten-curatoren van de Theologische subsidie Hogeschool d.d. 6 augustus 1975;

zij constateert

1. dat de generale synode wordt gevraagd "haar oordeel te willen geven over de vraag of uitsluitend voor bepaalde onderdelen van de nieuwbouw overheidssubsidie kan worden aangevraagd";
2. dat het hier betreft "die onderdelen van de nieuwbouw, waaraan op gronden ontleend aan de omgeving waarin het gebouw zal komen te staan en in ver-band met historische, esthetische en stedenbouwkundige overwegingen door de overheid eisen worden gesteld, welke kostenverhogend werken"; waarbij volgens deputaten-curatoren kan worden opgemerkt, "dat van de zijde van het gemeentebestuur van Kampen is meegedeeld, dat de Hogeschool subsidiabel is en de gemeente van Kampen het recht heeft om de symbolische canon te verhogen";

zij constateert verder

1. dat op 22 februari 1973 de gemeenteraad van Kampen het principebesluit heeft genomen "om het Siebrand-complex voor de tijd van 100 jaar tegen f 10,-per jaar aan de Theologische Hogeschool in erfpacht uit te geven, welke canon zal worden verhoogd zodra door het Rijk subsidie wordt toegekend aan de Hogeschool of had kunnen worden toegekend, indien de Hogeschool een verzoek om rijkssubsidie zou hebben ingediend";
2. dat in het raadsbesluit van de gemeente Kampen van 2 september 1975 onder punt 5 staat te lezen: dat "de canon zal worden verhoogd met ingang van het tijdstip, waarop aan de erfpachter of aan een met hem gelieerde instelling door het rijk op grond van de Wet op het wetenschappelijk onderwijs een subsidie zal worden toegekend of had kunnen worden toegekend, indien de erfpachter of een met hem gelieerde instelling een verzoek om rijkssubsidie zou hebben ingediend,. . . enz.";

zij overweegt

1. dat een aanvraag voor subsidiëring van bepaalde onderdelen nieuwbouw (zij constateert 1 en 2) door de overheid alleen beoordeeld wordt binnen het raam van de Wet op het wetenschappelijk onderwijs;
2. dat subsidiëring binnen het raam van de Wet op het wetenschappelijk onderwijs kan impliceren een aantasting van de vrijheid der kerken om aard en in-richting van het onderwijs zelfstandig en in eigen verantwoordelijkheid te bepalen;

zij is van oordeel

dat het voor de kerken roeping is, dat zij haar eigen opleiding tot de dienst des Woords op zodanige wijze in

stand houden, dat haar volledige zeggenschap over aard en inrichting van het te geven onderwijs ten volle gewaarborgd blijft;

zij spreekt uit

dat het niet raadzaam is deputaten-curatoren op te dragen om binnen het raam van de Wet op het wetenschappelijk onderwijs voor bepaalde onderdelen van de nieuwbouw overheidssubsidie aan te vragen;

zij besluit

hiervan kennis te geven aan deputaten-curatoren en deputaten-financieel.

Artikel 287

Deputaten C.B.K. benoemd.

Bekend gemaakt wordt, dat de synode in comitézitting heeft benoemd tot deputaten voor de correspondentie met buitenlandse kerken: ds. P. van Gurp, Emmen als samenroeper en voorts tot primi ds. J. Bomhof, Harderwijk, ds. C. J. Breen, Amsterdam, ds. S. S. Cnossen, Spakenburg, ds. O. J. Douma, Groningen, ds. M. K. Drost, Enschede, prof. J. Kamphuis, Kampen, br. H. W. Rodink, Zwolle, br. J. J. Schreuder, Bussum en br. G. Visser, Santpoort en tot secundi ds. C. van Kalkeren, Onnen (Gr.), br. J. W. van der Vegt, Hattem en ds. A. G. Versteeg, Groningen.

Artikel 288

Aan het einde van de 16e werkweek van de synode laat de assessor zingen Ps. 113: 3 en 4 en gaat hij voor in dankgebed.

Dinsdag 7 oktober 1975.

Artikel 289

De praeses opent de 17e werkweek van de synode. Hij laat zingen Gez. 17, leest Openb. 5 : 8-14 en gaat voor in gebed.

Artikel 290

Herziening "Enige Gezangen"

Het rapport en advies van de deputaten benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73 inzake de herziening van de bundel "Enige Gezangen" komt opnieuw in behandeling (zie artikel 133 van deze Acta).

De praeses heet welkom de deputaten ds. D. Vreugdenhil, voorzitter, ds. Tj. Boersma, rapporteur, br. L. L. Bouwers, prof. dr. J. van Bruggen, prof. drs. H. J. Schilder en br. D. J. Zwart.

Over het genoemde rapport van de deputaten en de door hen aangeboden bundel is een nieuw rapport uitgebracht aan de synode door commissie IV voor wie thans ds. H. J. Boiten als rapporteur optreedt. In de bij het rapport gevoegde voorstellen wordt de synode geadviseerd de deputaten benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73 décharge te verlenen en opnieuw deputaten te benoemen die nogmaals de bundel "Enige Gezangen" op z'n schriftuurlijkheid zullen toetsen en eveneens aandacht schenken aan de taalkundige modernisering ervan. De commissie stelt verder voor om wel overeenkomstig het advies van deputaten een aantal gezangen of coupletten van gezangen uit de bestaande bundel te verwijderen, maar de door deputaten voorgestelde aanvulling van de bundel niet te aanvaarden. Nieuw te benoemen deputaten krijgen dan tot opdracht onder meer te bezien of er nog meer gezangen uit de bestaande bundel moeten worden verwijderd en of er overtuigende mogelijkheden zijn om de bundel alsnog aan te vullen. Over deze rapporten en het door de commissie voorgestelde wordt in een eerste ronde breed gediscussieerd Enkele sprekers betuigen instemming met de strekking van de voorstellen der commissie, maar verscheidene andere verschillen met de commissie inzake haar kritiek op het rapport en de aangeboden bundel van de deputaten. Zij staan positiever tegenover de keuze van de gezangen, al hebben ze bezwaar tegen de opname van sommige ervan in een aan de kerken aan te bieden proefbundel. Ter sprake komt de door de commissie uitgesproken wenselijkheid om alsnog naar berijmingen van Schriftgedeelten te zoeken. Voorts wordt bestreden wat de commissie als bezwaren tegen de aangeboden z.g. vrije kerkliederen aanvoert, onder meer dat deze individualistische en piëtistische tendenzen vertonen en dat verscheidene ervan een verouderd taalkleed hebben. De suggestie wordt gedaan dat commissie en deputaten alsnog met elkaar overleggen om te komen

tot een proefbundel die door deze synode aan de kerken kan worden aangeboden.

Namens deputaten gaat eerst de rapporteur, ds. Tj. Boersma, uitvoerig in op de kritiek van het rapport van de commissie en op de vragen en opmerkingen uit de vergadering. Hij wijst erop dat reeds van 1920 tot 1933 gevraagd is om berijmingen van Schriftgedeelten, maar er kwam geen aanvaardbaar resultaat. De generale synode van Middelburg 1933 kwam toen tot de huidige bundel van hoofdzakelijk vrije kerkliederen. Dezelfde historie heeft zich herhaald in de jaren vóór de generale synode van Hattem 1972/'73. Toen deze de aangeboden Schriftberijmingen niet aanvaardbaar achtte, heeft ze deputaten opdracht gegeven om deze synode van Kampen van advies te dienen, "of er noodzaak is en overtuigende mogelijkheden zijn om uit de bestaande liederenschat der kerk de bundel aan te vullen". Van dit onderzoek bieden deputaten het resultaat in deze bundel. Ds. Boersma wijst erop dat ook reeds de oude bundel vóór die van de generale synode van 1933 vrije liederen bevat. Deputaten hebben, toen ze geen aanvaardbare Schriftberijmingen konden vinden, vrije liederen uitgekozen die evenzeer aan de norm van de Schrift gebonden zijn en Schriftinhouden weergeven. De rapporteur gaat nader in op de kritiek die de commissie bij wijze van steekproeven op een aantal aangeboden gezangen heeft uitgebracht. Inzake het taalkleed wijst hij erop, dat de generale synode van Hattem archaisch taalgebruik toestond in gezangen, die uit de liederenschat van de kerk van alle eeuwen gekozen mochten worden.

Deputaten hebben er recht op dat hun werk beoordeeld wordt naar de door de generale synode van Hattem 1972/'73 gegeven richtlijnen en niet in feite naar vervallen richtlijnen van voorgaande synoden.

De voorzitter van deputaten, ds. D. Vreugdenhil, wijst erop dat deputaten zich veel moeite hebben moeten geven om liederen te vinden die schriftuurlijk verantwoord zijn en ook door de gemeente gezongen kunnen worden. De "ik-vorm" van bepaalde gezangen is geen bewijs van individualisme en piëtisme, maar is uitdrukking van persoonlijk belijden in de gemeenschap van de kerk, zoals dat ook in het Credo gebeurt. Hij dringt erop aan om niet in feite achter de generale synode van Hattem terug te gaan, maar in de lijn van die synode nu voort te gaan en tot het aanbieden van een proefbundel aan de kerken te komen.

Nadat br. L. L. Bouwers als de neerlandicus van de deputaten nog op enkele taal-kwesties is ingegaan, moet de bespreking worden afgebroken.

Commissie IV krijgt tot de volgende morgen 10 uur gelegenheid zich te beraden.

Artikel 291

Ds. T. Dekker laat zingen Gez. 23 : 3 en 6 en gaat voor in dankgebed.

Woensdag 8 oktober 1975.

Artikel 292

De praeses opent om 10 uur de vergadering. Hij laat zingen Ps. 66 : 2, 4 en 8, leest Openb. 11 : 15-19 en gaat voor in gebed.

Artikel 293

Voortzetting bespreking "Enige Gezangen"

De bespreking van het rapport van deputaten inzake herziening van de bundel "Enige Gezangen" wordt voortgezet. Aanwezig zijn de deputaten ds. D. Vreugdenhil, voorzitter, prof. dr. J. van Bruggen, prof. drs. H. J. Schilder en br. D. J. Zwart.

De praeses geeft het woord aan de rapporteur van commissie IV, ds. H. J. Boiten. Deze deelt mee, dat de commissie de vergadering wil dienen door in te gaan op de gedane suggestie nader overleg te plegen met deputaten om zo mogelijk te komen tot het aanbieden van een proefbundel aan de kerken. Daarom wil de rapporteur zich thans in de beantwoording van wat de vorige dag te berde is gebracht, beperken.

Aan de richtlijnen van Hattem hebben deputaten inderdaad veelszins voldaan, maar er blijven voor de commissie vragen, bijv. inzake de keuze van verschillende gezangen en het niet gebruiken van alternatieve mogelijkheden voor vertalingen van liederen die oorspronkelijk in een andere taal geschreven zijn.

Ook meent de commissie dat niet maar gezangen met archaische, maar ook met archaïstische uitdrukkingen zijn opgenomen.

In de richtlijnen van de generale synode van Hattem gaat de mogelijkheid van keuze van berijmde Schriftgedeelten en die van vrije liederen samen. Deputaten komen echter met enkel vrije liederen. De commissie meent dat veel meer naar een evenwicht tussen beide groepen in een eventueel aan te bieden bundel moet worden gezocht.

In aansluiting hieraan wijst de voorzitter van de commissie, ds. T. J. Keegstra, op de kritiek die uit de kerken op de thans aangeboden bundel is uitgebracht. Enkele kerken hebben daarbij ook bezwaar ingebracht tegen de richtlijnen van de generale synode van Hattem en de wijze waarop deze spreken over de mogelijkheid om in plaats van berijmingen van Schriftgedeelten een keuze te doen uit de schat van kerkliederen. Deze kritiek moet gehonoreerd worden door een wijziging van de richtlijnen, naar de overtuiging van de commissie. De commissie wil ingaan op de suggestie tot overleg met deputaten maar heeft dan moeite met deze kritiek op onderdelen van de richtlijnen van "Hattem".

Br. D. J. Zwart, die intussen als deputaat ter vergadering is gekomen, krijgt nu eerst nog gelegenheid nader in te gaan op opmerkingen over de notaties van de muziek. Hij laat zien dat hier en daar de melodie is aangepast aan de berijming en illustreert de noodzaak daarvan op levendige wijze door deze gezangen aan de vergadering voor te zingen. Ook wijst hij op de mooie melodieën die door de voorgestelde aanvulling van de bundel voor de gemeentezang worden verkregen.

Artikel 294

Voorlopige balans van de bespreking

De praeses legt aan de vergadering als voorlopige balans van de tot nu toe gehouden bespreking verschillende mogelijkheden voor. In de eerste plaats: Zal getracht moeten worden door het voorgestelde overleg alsnog te komen tot het vaststellen van een proefbundel door deze synode? Of zal het tot nu toe besprokene aan een nieuw deputaatschap voor de volgende synode worden overgegeven? Ook komt de vraag op, wat gedaan moet worden met de bezwaren die door enkele kerken, in elk geval impliciet, tegen richtlijnen van de generale synode van Hattem zijn ingebracht. Over deze vragen wordt een korte discussie gehouden, waarin ds. D. Vreugdenhil namens de aanwezige deputaten verklaart, dat zij niet aan een overleg kunnen deelnemen over bezwaren tegen de richtlijnen van "Hattem", omdat ze dan buiten hun bevoegdheid zouden treden. Ze zijn alleen bereid tot overleg op grond van hun opdracht met de daarvoor gegeven richtlijnen.

Na de onderbreking door de middagpauze neemt de synode op voorstel van de praeses, gehoord de bespreking, het volgende besluit:

Artikel 295

Besluit inzake nader overleg over een mogelijke proefbundel 'énige gezangen'.

De generale synode enz.,

gehoord de bespreking van het rapport van haar commissie IV over het rapport van de deputaten, benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73, inzake nader overleg over herziening van de bundel "Enige Gezangen" ', een mogelijke verzoekt genoemde deputaten in overleg te treden met haar commissie IV over de proefbundel door hen aangeboden bundel in verband met bezwaren daartegen zowel uit de kerk 'Enige Gezangen' en als in het rapport van de commissie ingebracht, opdat de commissie zal kunnen komen tot een voorstel aan de synode, behelzende een proefbundel 'Enige Gezangen'.

De synode verzoekt commissie IV om vóór de behandeling van bovengenoemd voorstel haar te dienen met een voorstel betreffende de bezwaren uit de kerken tegen enige onderdelen van de richtlijnen van de synode van Hattem 1972/'73 voor de arbeid van genoemde deputaten.

De synode spreekt ten overvloede uit, dat de arbeid van genoemde deputaten zal worden beoordeeld op basis van de richtlijnen die de generale synode van Hattem 1972/'73 hun voor het vervullen van hun opdracht gaf.

Ds. D. Vreugdenhil deelt mee, dat de aanwezige deputaten met de thans afwezige overleg zullen plegen om in de avondvergadering een gemeenschappelijk antwoord op het in dit besluit vervatte verzoek van de synode mee te delen.

Artikel 296

Ingekomen stukken 'Maassluis'.

Ingekomen zijn enkele stukken van de raad van de Gereformeerde Kerk te Maassluis (scriba H. E. de Jong), en van de kerkeraad te Maassluis (scriba L. Douw), die verband houden met het besluit van de synode inzake een mogelijke commissie van bijstand (zie artikel 164 van deze Acta). Deze stukken worden in handen van commissie III gegeven.

Artikel 298

Brief deputaten "Charlois".

Voor een ingekomen schrijven van de deputaten, door de generale synode van Hattem 1972/'73 benoemd voor de zaak-Charlois, gaat de synode in comité-generaal. Het resultaat van de bespreking is, dat deze deputaten alsnog zullen worden uitgenodigd voor bespreking met commissie IV, alvorens hun rapport en de voorstellen van deze commissie door de synode behandeld zullen worden.

Artikel 298

Bereidverklaring deputaten "Enige Gezangen".

Nadat de synode het verdere van de middagvergadering aan commissoriale arbeid heeft besteed, komt zij des avonds om zeven uur weer plenair samen. Namens deputaten voor herziening van de bundel "Enige Gezangen" deelt ds. D. Vreugdenhil mee, dat ze gaarne zullen voldoen aan het verzoek van de synode vermeld in artikel 295 van deze Acta. De vergadering neemt met dankbaarheid kennis van deze bereidverklaring.

Het verdere van de avond wordt voor commissoriale arbeid besteed.

Artikel 299

Aan het eind van de avond komt de synode voor de dagsluiting samen. Ds. J. Meilof laat zingen Ps. 12 : 1, 5 en 6 en gaat voor in dankgebed.

Donderdag 9 oktober 1975.

Artikel 300

De praeses laat zingen Ps. 86 : 5 en 6, leest Openb. 7 : 9-17 en gaat voor in gebed.

Artikel 301

verzoek om deputaatschap voor zendingsorde.

In behandeling komt het voorstel van het moderamen inzake het verzoek van de kerk te Spakenburg-Zuid om een deputaatschap te benoemen met de opdracht een nieuwe zendingsorde voor te bereiden (lijst ag. II b 1). De rapporteur, ds. O. J. Douma, leest eerst de brief van Spakenburg-Zuid en deelt zendingsorde mee dat daar als bijlage bijgevoegd is een rapport, opgesteld door ds. G. Hagens als zendingsdeputaat van de particuliere synode van Utrecht en bedoeld als studiemateriaal voor eventueel door deze generale synode te benoemen deputaten. Over het voorstel wordt een korte bespreking gehouden. In zijn beantwoording komt ds. Douma tegemoet aan de wens van de vergadering om zijn voorstel te verkorten. Daarna wordt het voorstel zonder hoofdelijke stemming door de synode aanvaard. Het besluit van de synode luidt als volgt:

Artikel 302

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van een brief van de kerkeraad van Spakenburg-Zuid d.d. 10 april 1975 met het verzoek te willen besluiten 'tot de instelling van een deputaatschap met de opdracht een nieuwe zendingsorde voor te bereiden';

zij constateert

1. dat als motief voor dit verzoek wordt aangevoerd, dat zich gedurende de laatste jaren in groeiende mate de behoefte doet gevoelen 'aan bepaalde regels voor kerkelijk samenleven in de nieuwe gemeenten op het zendingsterrein', alsmede voor de verhouding van de uitgezonden missionaire dienaren des Woords tot die nieuwe gemeenten;
2. dat de kerkeraad van Spakenburg-Zuid bovendien in de stellige overtuiging leeft, dat het ontbreken van een zendingsorde 'een vacuum scheidt, dat tot willekeur kan leiden en op de duur schadelijke gevolgen kan hebben voor de noodzakelijke geestelijke verdieping van de zendingsarbeid in de zgn. tweede fase';
3. dat het verzoek van deze kerkeraad vergezeld gaat van een rapport, dat een aantal conclusies bevat inzake zending, karakter en naam van het ambt van de gezondene, opdracht en dienst van de gezondene, de verhouding van de zendende kerk tot de gezondene, opzicht en tucht over de gezondene en tenslotte inzake de correspondentie met de geïnstitueerde zendingsgemeente;

zij overweegt

1. dat het verzoek van de kerkeraad van Spakenburg-Zuid niet gesteund is door een soortgelijk verzoek van andere zendende kerken, die in de Commissie van Overleg 'gezamenlijk overleg plegen over zaken die deze kerken in het algemeen aangaan voor hun missionaire arbeid op Irian Jaya', noch door enige andere kerk;
2. dat de generale synode van Enschede 1955 in een soortgelijke situatie oordeelde, dat 'het oordeel der mindere vergaderingen zeker niet voorbijgegaan had mogen worden, waar het een zaak betreft, welke afspraken voor de samenleving in het kerkverband raakt' (Acta art. 268c);

zij is van oordeel

dat, op grond van bovengenoemde overwegingen, het voldoen aan het verzoek van de kerkeraad van Spakenburg-Zuid praematuur genoemd moet worden;

zij spreekt uit

aan het verzoek van de kerkeraad van Spakenburg-Zuid niet te kunnen voldoen;

zij besluit

hiervan kennis te geven aan bovengenoemde kerk.

Artikel 303

Opnieuw gravamen Drenthe inzake benoeming niet theologen tot curator.

De praeses stelt thans opnieuw aan de orde de bespreking van het bezwaarschrift van de particuliere synode van Drenthe 1974 met betrekking tot de benoeming door de generale synode van Hattem van niet-predikanten tot deputaat-curator van de Theologische Hogeschool (zie art. 272 van deze Acta).

Commissie II heeft een nieuw voorstel aan de synodeleden doen uitreiken. Hierover wordt breed gediscussieerd vóór de middagpauze en - nadat 's middags commissoriaal is vergaderd - in de avondvergadering. De discussie concentreert zich vooral op twee bezwaren van de particuliere synode van Drenthe waarom niet-predikanten door de generale synode niet tot deputaat-curator hadden moeten worden benoemd. Het eerste bezwaar is dat er door de generale synode van Hattem benoeming is geschied zonder voordracht van een particuliere synode. Dit wordt een verkorting van het recht van de kerken geacht. Het voornaamste bezwaar is wel, dat deze deskundigen, die geen predikant zijn, mede wordt opgedragen toe te zien op de belijdenis van hoogleraren en lectoren, opdat alles uit hun onderwijs geweerd blijve, wat afbreuk zou doen aan de belijdenis der kerken (art. 3 Reglement van de Theol. Hogeschool en instructie van deputaten-curatoren).

Sommige leden zijn met de particuliere synode van Drenthe van overtuiging dat dit de voornaamste taak is van deputaten-curatoren en dat deze taak uitsluitend moet opgedragen worden aan predikanten, die het ondertekeningsformulier hebben onderschreven en theologisch geschoold zijn. Tegenover het voorstel van de commissie wordt door ds. J. Bomhof en ds. J. H. van der Hoeven een voorstel ingediend met de strekking, dat in dezen het bezwaar van Drenthe wordt toegestemd en wordt besloten geen deskundigen, die niet predikant zijn, meer te benoemen tot deputaat-curator van de Theologische Hogeschool.

De rapporteur, ds. J. C. Post, en de voorzitter van commissie II, dr. R. H. Bremmer, verdedigen het voorstel van de commissie. Ze wijzen erop dat historisch reeds lang het recht van benoeming van deputaten-curatoren aan de generale synoden toekomt, evenals deze de bevoegdheid over alle andere zaken van de Theologische Hogeschool door de kerken is toevertrouwd. Daarbij wordt aan het recht van voordracht van de speciaal op het confessioneel-theologische karakter van het onderwijs toezicht houdende curatoren door de particuliere synoden niet getornd in het voorstel van de commissie. Het gaat immers om enkele niet-theologen, aan wie een speciale onderwijskundige en juridische taak in het college van deputaten-curatoren wordt gegeven. Dit wordt in het voorstel van de commissie in het derde oordeel nog eens speciaal met zoveel woorden gezegd.

Na deze beantwoording wordt de bespreking verdaagd tot de volgende morgen.

Artikel 304

Ds. M. Nap laat zingen Ps. 31 : 1, 2 en 4 en gaat voor in dankgebed.

Vrijdag 10 oktober 1975.

Artikel 305

De praeses laat bij de aanvang van de morgenvergadering zingen Ps. 19 : 5 en 7. Hij leest Jac. 3 : 1-12 en gaat voor in gebed.

Artikel 306

Ouderling J. Bremer, die ouderling T. van Neutegem vervangt, is voor het eerst ter synode. Hij betuigt instemming met de belijdenis en de belofte, zoals omschreven is in artikel 6 van deze Acta.

Artikel 307

Voortzetting bespreking inzake niet predikanten als curator.

De bespreking van de vorige avond over de bezwaren van de particuliere synode van Drenthe 1974 tegen de benoeming van deskundigen, die geen predikant zijn, tot deputaat-curator, wordt voortgezet. Er wordt in een ronde gelegenheid gegeven te spreken over het voor de leden van de synode inmiddels vermenigvuldigde tegenvoorstel van ds. J. Bomhof en ds. J. H. van der Hoeven. Nadat de indieners hun voorstel hebben verdedigd, wordt tot stemming overgegaan.

Het voorstel van de commissie komt het eerst in stemming. Het wordt aangenomen met 19 stemmen voor, acht tegen en twee onthoudingen, terwijl de vier afgevaardigden van de particuliere synode van Drenthe en de beide deputaten-curatoren buiten stemming blijven.

Het besluit van de synode luidt als volgt:

Artikel 308

Besluit inzake het gravamen van Drenthe tegen benoeming niet predikanten tot curator.

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

een revisieverzoek van de particuliere synode van Drenthe 1974 met één bijlage met betrekking tot de benoeming door de generale synode van Hattem 1972/'73 van deputaten-curatoren-niet-predikanten;

zij constateert

1. dat deze particuliere synode de generale synode verzoekt het besluit, vermeld in de acta van de generale synode van Hattem 1972/'73, art. 174, onder C IV, ongedaan te maken, opdat uit het midden van de kerken verdwijne de onkerkelijke figuur van "deskundigheids-" dan wel "specialiteitencuratoren" en behouden blijve de toezicht-oefenende curator;
2. dat genoemde particuliere synode haar verzoek motiveert met de volgende argumenten:
  - a. dat curatoren toezicht hebben te oefenen op de belijdenis van de hoogleraren en lectoren, opdat alles uit hun onderwijs geweerd blijve, wat afbreuk zou doen aan de belijdenis der kerken (zie Reglement voor de Theologische Hogeschool, art. 5 en Instructie voor deputaten-curatoren, art. 4) en
  - b. dat de kerken, voordat de generale synode van Hattem haar besluit nam, nooit andere personen voor de taak van curator hebben aangewezen, dan die tevoren bij het praeparatoir en peremptoir examen door de kerken waren onderzocht op hun gezondheid in de leer en beloofd hadden de leer van de gereformeerde belijdenisgeschriften getrouw te zullen voorstaan;
  - c. dat de generale synode van Hattem langs de redeneergang, dat "het besturen van de Theologische Hogeschool een groter aantal deskundigen vraagt dan voorheen" en dat zelfs verdubbeling van het aantal voor te dragen en te benoemen curatoren "geen garantie biedt, dat het college van deputaten-curatoren in voldoende mate die bekwaamheden in zich verenigt als met het oog op het vervullen van zijn taak nodig is", tot het oordeel kwam, dat zij bevoegd was zulke deskundigen te benoemen naast de door de particuliere synoden voorgedragen curatoren (Acta, art. 174, BII,2,4,5);

zij constateert verder

1. dat de generale synode van Hattem oordeelde (B II, 1), "dat het aan de deputaten-curatoren opgedragen toezicht op (de belijdenis van) de hoogleraren en lectoren. . . ." "primair bepalend is bij het voordragen en benoemen van deputaten-curatoren";
2. dat de generale synode van Hattem oordeelde (B II, 5) "dat de generale synode bevoegd is om, indien nodig, naast de door de particuliere synoden voorgedragen curatoren ook anderen in het college te benoemen, die geacht kunnen worden deskundig te zijn in speciale aangelegenheden, die het college te behartigen heeft";
3. dat de generale synode van Hattem besloot (C IV, 1) het college van de op voordracht van de particuliere synoden te benoemen deputaten-curatoren aan te vullen door de benoeming van twee niet-predikanten,

van wie de één deskundig is op het gebied van het onderwijs en de ander op juridisch gebied;

zij overweegt

1. dat weliswaar de particuliere synode van Drenthe verzoekt het besluit van de generale synode van Hattem art. 174 onder C IV, ongedaan te maken, opdat "behouden blijven de toezicht oefenende curatoren" (zie zij constateert 1), maar dat de generale synode van Hattem de geldende benoemingsprocedure betreffende de curatoren, die op voordracht van de particuliere synoden door de generale synode worden benoemd, volledig heeft gehandhaafd;
2. dat weliswaar de particuliere synode van Drenthe stelt dat nooit andere personen tot curator zijn benoemd, dan die tevoren bij de kerkelijke examina zijn onderzocht op hun gezondheid in de leer en beloofd hadden de leer van de gereformeerde belijdenisgeschriften getrouw te zullen voorstaan, maar dat het Reglement voor de Theologische Hogeschool in art. 3 slechts voorschrijft: "Deze deputaten moeten lid in volle rechten zijn van één van de Gereformeerde Kerken in Nederland, bedoeld in art. 1";
3. dat weliswaar de particuliere synode van Drenthe klaagt dat de generale synode van Hattem zich bevoegd verklaarde speciale deskundigen in het college van curatoren te benoemen, maar dat deze bevoegdheid gegrond is in de opdracht om de opleiding tot de dienst des Woords te verzorgen en te doen verzorgen;

zij is van oordeel

1. dat de generale synode van Hattem bevoegd was over te gaan tot de benoeming van een tweetal speciale deskundigen ter aanvulling van het college van curatoren;
2. dat deze speciale deskundigen voldoen aan hetgeen in het Reglement voor de Theologische Hogeschool (art. 3) bepaald is omtrent vereisten voor deputaten-curatoren;
3. dat deze speciale deskundigen in het college van deputaten-curatoren een eigen taak hebben namelijk met betrekking tot de gebieden waarop zij deskundig zijn, in onderscheiding van de op voordracht van de particuliere synoden benoemde deputaten-curatoren;

zij spreekt uit

1. dat het college van curatoren, overeenkomstig het oordeel van de generale synode van Hattem (C III, "Zij is van oordeel") gediend is met de medewerking van als speciale deskundigen toegevoegde leden;
2. dat de opdracht van de generale synode van Hattem (art. 174, C IV, 3) aan deputaten-curatoren om voorstellen te doen met betrekking tot de "wijzigingen en/of aanvullingen die ten gevolge van dit besluit" dienen te worden aangebracht in het Reglement voor de Theologische Hogeschool en de Instructie voor de deputaten-curatoren, ook in verband met deze zaak urgent blijft;

zij besluit

1. aan het verzoek van de particuliere synode van Drenthe 1974 niet te voldoen;
2. hiervan kennis te geven aan:
  - a. de eerstkomende particuliere synode van Drenthe en
  - b. deputaten-curatoren, met de opdracht om de onder "zij spreekt uit 2" vermelde opdracht ook op dit punt uit te voeren.

Artikel 309

Brief voor de G.S. van de Dopperkerk

Thans komt in behandeling de namens het moderamen door ds. P. Lok voorgestelde brief, toe te zenden (overeenkomstig het reeds genomen besluit van deze synode, Acta art. 248 sub IV b 1) aan de komende generale synode van Potchefstroom van Die Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika. Nadat als vrucht van de besprekingen door ds. Lok namens het moderamen een aantal wijzigingen aangebracht zijn, wordt de brief met algemene stemmen aanvaard.

De praeses spreekt de wens uit dat het appèl, dat deze brief doet op Die Gereformeerde Kerk van Suid-Afrika ("Dopperkerken"), zijn doel mag bereiken. Deze brief is opgenomen als bijlage IV van deze Acta.

Artikel 310

Nadat in een vergadering van het moderamen met commissie-voorzitters het werkschema voor de komende week is besproken, en dit schema door de praeses aan de synode is meegedeeld, wordt deze 17e werkweek

door de assessor besloten om 12.30 uur. Hij laat zingen Ps. 18 : 8 en gaat voor in dankgebed.

Dinsdag 14 oktober 1975.

Artikel 311

De praeses opent de 18e werkweek van de synode. Hij laat zingen Ps. 122: 1 en 3, leest Zacharia 8 : 16-23 en gaat voor in gebed.

Artikel 312

Rapport van deputaten inzake Charlois'

In behandeling komt het rapport (met 23 bijlagen) van de deputaten, benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73 om hulp te bieden inzake het onderzoek van de mogelijkheden tot herstel van de vrede in de gemeente te Rotterdam-Charlois en eveneens te helpen "bij de conformatie-arbeid" aldaar (Acta art. 231 en 262, VI 3).

Gravamen ds. B. Wesseling

Ook komt aan de orde een bezwaarschrift (met bijlagen) van ds. B. Wesseling te Rotterdam tegen het besluit van de particuliere synode van Zuid-Holland 1975 inzake de moeilijkheden te Rotterdam-Charlois, waarbij het verzoek wordt gedaan dit bezwaarschrift te behandelen alvorens een uitspraak te doen over het rapport van de deputaten in deze zaak (lijst ag. VIII a-6 en 5).

Over deze stukken is een rapport met voorstellen aan de synode uitgebracht door commissie IV. Rapporteur is ds. T. J. Keegstra, terwijl bij de behandeling van deze zaak ds. P. Schelling optreedt als voorzitter van de commissie.

Vóór de behandeling van deze zaak ter synode heeft de commissie op zijn verzoek eerst ds. B. Wesseling gehoord en op een later tijdstip op hun verzoek (zie art. 297 van deze Acta) ook de deputaten.

De praeses heet de deputaten ds. C. J. Breen, Prof. J. Kamphuis en ds. J. Kok welkom. Van hen zijn de beide eerstgenoemden de hele dag bij de behandeling aanwezig, laatstgenoemde is voor de avondvergadering verhinderd.

Artikel 313

Behandeling in comité.

De vergadering besluit de bespreking van de in artikel 312 genoemde zaken in comité-generaal te houden. Deze bespreking, waaraan ook de deputaten voor hun deel deelnemen, wordt in eerste ronde gedurende de morgenvergadering en een deel van de middag gehouden.

Het laatste deel van de middag wordt aan arbeid in commissieverband besteed. Gedurende de avond wordt de bespreking in comité-vergadering voortgezet en tegen 10 uur opgeschort om de commissie gelegenheid te geven tot beraad.

Artikel 314

De vergadering wordt in openbare zitting besloten. Ds. P. Schelling laat zingen Ps. 132 : 5, 6 en 10 en gaat voor in dankgebed.

Woensdag 15 oktober 1975.

Artikel 315

De praeses heropent om 9 uur de synode. Hij laat zingen Ps. 72 : 1 en 4, leest II Timotheus 2 : 14-26 en gaat voor in gebed.

Artikel 316

Voortzetting bespreking 'Charlois'

De behandeling van de stukken van deputaten betreffende de zaak Rotterdam- Charlois en van het bezwaarschrift van ds. B. Wesseling (zie art. 312 en 313 van deze Acta) wordt voortgezet. De commissie ontvangt tot 10.45 uur gelegenheid om haar voorstellen opnieuw te redigeren, gehoord de bespreking.

Over deze herziene voorstellen wordt, in aanwezigheid van de deputaten, ds. C. J. Breen en ds. J. Kok, nog een korte bespreking gehouden, die evenals de bespreking van de vorige dag, in comité-generaal plaats vindt

en uitloopt op een stemming over het door de commissie voorgestelde.

Stemming

Het voorstel van de commissie inzake het door de deputaten, genoemd in art. 312 van deze Acta gevoerde beleid en de door hen te Rotterdam-Charlois verrichte arbeid, wordt met algemene stemmen aanvaard. Buiten stemming blijven de afgevaardigden van het particulier-synodaal ressort Zuid-Holland.

Vervolgens wordt eerst gestemd over een concept-brief aan ds. B. Wesseling, zoals de commissie die bij haar voorstel inzake diens gravamen heeft voorgelegd. Hiertegenover is door dr. W. G. de Vries met steun van ds. K. J. Kapteyn een concept-brief voorgesteld van dezelfde strekking maar in andere en kortere formulering. De door de commissie voorgestelde brief wordt met 17 tegen 14 stemmen aanvaard.

Vervolgens wordt met algemene stemmen het voorstel van de commissie inzake het bezwaarschrift van ds. B. Wesseling te Rotterdam aanvaard. Bij deze beide stemmingen bleven ook de afgevaardigden van het particulier-synodaal ressort Zuid-Holland buiten stemming.

De praeses dankt de deputaten inzake de moeilijkheden te Rotterdam-Charlois voor hun veelomvattende en vaak moeizame arbeid.

Artikel 317

De besluiten van de synode bedoeld in art. 316 worden in openbare zitting overgebracht. Ze luiden als volgt (voor de brief aan ds. B. Wesseling zie bijlage bij deze Acta):

Besluit over arbeid van deputaten 'Charlois'.

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

het Rapport met 23 bijlagen van de door de generale synode van Hattem 1972/'73 benoemde commissie "om de broeders te Rotterdam-Charlois hulp te bieden (.) in het onderzoeken van de mogelijkheden" "tot herstel van de vrede in de gemeente Gods te Rotterdam-Charlois" (Acta art. 226, "samenvattende uitspraken 3 en 4", vergelijk ook art. 262, VI 3).

I. Zij constateert

dat deputaten rapporteren

1. dat ds. B. Wesseling reeds spoedig op de door de generale synode van Hattem aangewezen punten tot conformatie en daarmee tot erkenning van schuld is gekomen;
2. dat zij vervolgens in de weg van correspondentie en samensprekingen, de kerkeraad van Rotterdam-Charlois er toe mochten bewegen om conform de uitspraak van de generale synode van Hattem de schorsing van ds. B. Wesseling met betuiging van leedwezen en onder erkenning van schuld op andere punten op te heffen;
3. dat zij daarna in enkele vergaderingen met zowel ds. B. Wesseling als de kerkeraad gepoogd hebben tot de vaststelling van het door de generale synode van Hattem zo genoemde "gemeenschappelijke bezit" te komen;
4. dat zij na de vergadering van 7 september 1973 helaas moesten oordelen, dat er geen voldoende basis was gekomen voor een hernieuwd samengaan van predikant en kerkeraad;
5. dat zij bij dit oordeel in rekening brachten:
  1. "dat de kerkeraad niet anders dan schoorvoetend tot de opheffing van de schorsing en tot erkenning van zijn schuld is gekomen;
  2. dat anderzijds:
    - a. wèl de confessionele integriteit van ds. B. Wesseling duidelijk is gebleken, maar dat
    - b. ds. B. Wesseling inzonderheid in de confrontatie tussen kerkeraad en predikant onder leiding van deputaten er blijk van heeft gegeven de geschiktheid tot de ambtelijke dienst in de kerk te Rotterdam-Charlois in zó geringe mate te bezitten, dat hij in de moeilijke situatie, waarin de gemeente aldaar verkeert, geen mogelijkheid heeft op rechte wijze leiding aan de kerkeraad en gemeente te geven".

II. Zij overweegt

1. dat door de generale synode van Hattem aan deputaten de opdracht werd gegeven "de broeders te Rotterdam-Charlois hulp te bieden of te doen bieden in het onderzoeken van de mogelijkheden" "tot herstel van de vrede in de gemeente Gods te Rotterdam-Charlois" (Acta art. 226, samenvattende uitspraken 3 en 4);
2. dat de generale synode op een later tijdstip ook besloot "de opdracht aan haar deputaten mede te doen

omvatten dat zij desgevraagd hulp kunnen bieden bij de conformatie-arbeid" (Acta art. 262, VI 3).

III. Zij is van oordeel

dat de wijze waarop deputaten hun opdracht hebben vervuld, de waardering van de vergadering verdient.

IV. Zij besluit

de deputaten te déchargeren van de door de generale synode van Hattem 1972/'73 verleende opdracht, onder hartelijke dank voor het vele en moeizame werk dat zij ter vervulling van die opdracht hebben verricht en hiervan kennis te geven aan deputaten voornoemd.

Besluit inzake gravamen ds. B. Wesseling inzake 'Charlois'

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

het verzoek van ds. B. Wesseling, in zijn appèlschrift d.d. 10 april 1975 tegen de besluiten van de particuliere synode van Zuid-Holland 1975, om

1. het rapport van de deputaten, benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73 in de zaak Rotterdam-Charlois "niet goed te keuren, voordat de in mijn appèlschrift aangevoerde tegen argumentatie zal zijn onderzocht";
2. kennis te nemen niet alleen van het oordeel van de deputaten, d.d. 8 oktober 1973, maar ook van de dáárop gevolgde correspondentie tussen hen en mij;

zij constateert

1. dat het verzoek van ds. B. Wesseling betrekking heeft op een oordeel van bedoelde deputaten, dat allereerst door de kerkeraad van Rotterdam-Charlois en vervolgens door de classis Rotterdam van 19 september 1974 in de "overwegingen c en e" van haar losmakingsbesluit werd overgenomen;
2. dat in zijn appèlschrift tegen de uitspraak van de particuliere synode van Zuid-Holland 1975 met de andere ook deze overwegingen worden aangevochten;
3. dat daarbij de na 8 oktober 1973 met de deputaten gevoerde correspondentie werd overgelegd;

zij overweegt

1. dat in het antwoord van deze synode op genoemd appèlschrift onder E is uitgesproken:
"dat het de synode niet mogelijk is uit te spreken, wat U op pag. 5 van Uw brief haar verzoekt";
2. dat door deze uitspraak ook de overwegingen c en e van het classisbesluit van 19 september 1974 als juist bevestigd zijn;

zij is van oordeel

dat impliciet in het antwoord op genoemd appèlschrift ook het oordeel d.d. 8 oktober 1973 van de door de generale synode van Hattem benoemde deputaten in de "zaak Rotterdam-Charlois" als juist is erkend;

zij spreekt uit

dat de kritiek van ds. B. Wesseling op het beleid van deputaten dient te worden afgewezen;

zij besluit

hiervan kennis te geven aan ds. B. Wesseling.

Artikel 318

De vergadering van de synode wordt om 12.30 uur geschorst. De middag en avond worden besteed voor arbeid van de commissies, die ook in eigen verband de dag besluiten.

Donderdag 16 oktober 1975.

Artikel 319

De praeses heropent des morgens om 9 uur de synode. Hij laat zingen Ps. 37 : 2, 3 en 20, leest Spreuken 16 :

1-8 en gaat voor in gebed.

Artikel 320

Voorziening onderwijs Theol. Hogeschool.

In behandeling komen deze morgen achtereenvolgens twee voorstellen van deputaten-curatoren, het eerste om een wetenschappelijk medewerker van de hoogleraar in de ecclesiologie te benoemen, het tweede om voorziening te treffen voor het onderwijs in de zendingswetenschappen en elenctiek na de emeritering van de lector, ds. D. K. Wielenga JD.zn.

Van de leden van het moderamen van het college van deputaten-curatoren, die gemachtigd zijn namens dit college ter synode te spreken, is bericht ontvangen, dat ze verhinderd zijn.

Wel aanwezig is de senaat van hoogleraren van de Theologische Hogeschool, van wie de rector prof. dr. J. van Bruggen en de prorector prof. J. Kamphuis, ook mede namens het moderamen van deputaten-curatoren, toelichting geven.

Rapport en voorstellen over het door deputaten-curatoren voorgestelde zijn synode voorgelegd door commissie II, voor welke ds. J. C. Post rapporteur is. De besprekingen worden in comité-generaal gehouden.

Artikel 321

Om 10.30 uur wordt de vergadering weer openbaar en deelt de praeses mee dat de synode met algemene stemmen het volgende besluit heeft genomen:

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

- a. een nota van deputaten-curatoren d.d. 6 Augustus 1975, waarin is bepleit de wenselijkheid van een wetenschappelijk medewerker voor de eccl. ter verlichting van de taak van prof. J. Kamphuis (zie ook het verslag van deputaten-curatoren paragraaf 4)
- b. een toelichting van prof. J. Kamphuis hierop;

zij spreekt uit

dat de benoeming van een wetenschappelijk medewerker voor de eccl. wenselijk is;

zij besluit

op voorstel van deputaten-curatoren als wetenschappelijk medewerker voor dit onderwijs te benoemen drs. M. te Velde, dienaar des Woords te Neede-Eibergen;

hiervan kennis te geven aan drs. M. te Velde; deputaten-curatoren; deputaten financieel; de senaat van de Theologische Hogeschool; de raad van de Neede-Eibergen.

De benoemingsbrief is opgenomen in de bijlagen van deze Acta.

De praeses brengt namens de president-curator, ds. F. de Vries - die zich laat verontschuldigen voor zijn afwezigheid - de gelukwensen over aan de synode in het bijzonder aan prof. J. Kamphuis met deze benoeming van drs. M. te Velde als wetenschappelijk medewerker.

Hierbij voegend de felicitatie van de synode spreekt de praeses de hartelijk dank uit, dat prof. Kamphuis ook de verlichting, zoals die in dit besluit is bedoeld straks mag gevoelen na de te zware belasting van de laatste jaren.

Heel de Hogeschoolgemeenschap wordt gefeliciteerd met de benoeming van een wetenschappelijk medewerker, die, als hij de benoeming mocht aannemen, de jongste in de rij van de docenten zal worden.

De praeses schorst vervolgens de vergadering om aan drs. te Velde zijn benoeming mee te delen.

Na heropening van de vergadering deelt hij mee, dat drs. en mevr. te Velde over ongeveer 14 dagen met de synode hopen kennis te maken. Enkele uren voor dat de synode dit benoemingsbesluit nam, is er nl. in hun gezin een kind geboren. De synode zal haar gelukwensen op gepaste wijze aan de blijde ouders doen toekomen.

Artikel 322

De synode gaat vervolgens over tot bespreking van het verzoek van deputaten-curatoren "hen te machtigen om tijdens de vacature ds. D. K. Wielenga, gehoord de senaat, tot aan de volgende synode op tijdelijke basis te voorzien in het onderwijs in de zendingswetenschappen en eventueel ook in de evangelistiek".

Voor de bespreking hiervan gaat de synode weer in comité-generaal.

Artikel 323

Na opheffing van het comité deelt de praeses het besluit mee, dat de synode het voorstel van commissie II, rapporteur ds. J. C. Post, met algemene stemmen heeft genomen.

Ter toelichting was daarbij door de commissie verklaard, dat ze in haar voorstel de evangelistiek niet wilde verbinden met de zendingswetenschappen als een tijdelijke verruiming van de leeropdracht, maar dat er geen bezwaren tegen zijn, dat deputaten-curatoren eventueel gastcolleges in de evangelistiek laten geven.

Het besluit dat de synode na deze verklaring met algemene stemmen nam, luidt aldus:

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

- a. een brief van deputaten-curatoren d.d. 27 september 1975, waarin zij de generale synode vragen "hen te machtigen om tijdens de vacature ds. D. K. Wielenga, gehoord de senaat, tot aan de volgende generale synode op tijdelijke basis te voorzien in het onderwijs in de zendingswetenschappen en eventueel ook in de evangelistiek";
- b. de nadere mondelinge uiteenzetting hierover door de rector van de Theologische Hogeschool;

zij spreekt uit

deputaten-curatoren te machtigen na het ingaan van het ontslag van ds. D. K. Wielenga op tijdelijke basis in het onderwijs in de zendingswetenschappen tot aan de volgende generale synode te voorzien;

zij besluit

hiervan kennis te geven aan deputaten-curatoren en aan de senaat van de Theologische Hogeschool.

Artikel 324

Revisieverzoeken van br. En zr. Werkman en van ds. A.P. van Dijk.

Nadat de middag aan arbeid in commissies besteed is, komt de synode des avonds weer plenair samen.

Aan de orde wordt gesteld een brief van br. en zr. J. Werkman-Rietveld, belijdende leden van de kerk te Zutphen, die revisie vragen van het besluit, dat de generale synode van Hattem 1972/'73 over hen nam, zoals vermeld in art. 132 van haar Acta.

Een brief van br. J. H. Bouwhuis te Warnsveld bevat een betuiging van adhaesie met dit revisieverzoek.

Ook komt hierbij aan de orde een brief van ds. A. P. van Dijk van Tiel-Zaltbommel, die tegen hetzelfde besluit, art. 132 Acta van de generale synode van Hattem, bezwaren inbrengt (lijst ag. VIII a-10, 11, 12).

Over deze stukken is een rapport met voorstellen, namens het moderamen, door ds. O. J. Douma aan de synode uitgebracht.

De bespreking, die in comité-generaal wordt gehouden, moet aan het einde van de avondvergadering worden afgebroken.

Artikel 325

Nadat hij heeft laten zingen Ps. 80 : 1 en 11 gaat dr. W. G. de Vries voor in dank- gebed.

Vrijdag 17 oktober 1975.

Artikel 326

De praeses laat aan het begin van de morgenvergadering zingen Ps. 87 : 1 en 2. Hij leest Filippenzen 2 : 1-11 en gaat voor in gebed.

Artikel 327

De bespreking van de revisieverzoeken inzake de uitspraken van de generale synode van Hattem, acta art. 132, die de vorige avond was afgebroken (zie art. 325 van deze Acta), wordt in comité-generaal voortgezet en beëindigd.

Artikel 328

In publieke zitting wordt door de praeses bekend gemaakt dat inzake bezwaren van ds. A. P. van Dijk te

Tiel-Zaltbommel tegen uitspraken van de generale synode van Hattem 1972/'73 de synode met algemene stemmen uitspraak heeft gedaan. Voorts nam de synode met 28 stemmen voor, 2 tegen en 1 onthouding een besluit inzake het revisieverzoek van br. en zr. J. Werkman-Rietveld te Zutphen, en de daaraan betuigde adhaesie van br. J. H. Bouwhuis te Warnsveld, dat hetzelfde art. 132 van de Acta van de generale synode over de zaak-Werkman betreft. Buiten stemming bleven bij het nemen van deze besluiten de afgevaardigden van het particulier-synodaal ressort Gelderland.

De besluiten van de synode luiden als volgt:

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van:

een brief van ds. A. P. van Dijk te Tiel d.d. 8 april 1975, inhoudende een verzoek om revisie van artikel 132 van de Acta van de generale synode van Hattem 1972/'73;

zij constateert

1. dat ds. A. P. van Dijk de synode attendeert op het feit, dat de generale synode van Hattem, blijkens het niet aanvaarde tegenvoorstel, dat onder artikel 132 van haar acta is opgenomen, 'bij haar oordeels- en besluitvorming in rekening heeft gebracht "een schrijven van één der medeondertekenaars (van het in Hattem behandelde appèlschrift), d.d. 16 augustus 1971, gericht aan de leden van de commissie die de particuliere synode van Gelderland benoemde, in verband met een bezwaarschrift van ds. H. J. Venhuizen....";
2. dat ds. A. P. van Dijk verschillende redenen aanwijst waarom de generale synode van Hattem dit schrijven niet in rekening had mogen brengen bij haar oordeels- en besluitvorming;

zij constateert verder

1. dat door ds. A. P. van Dijk niet wordt aangegeven, of en zo ja, op welke punten dit schrijven een rol heeft gespeeld bij en een grond gevormd heeft voor enige overweging of uitspraak van het door de generale synode van Hattem aangenomen voorstel;
2. dat ook uit de tekst van het aangenomen voorstel niet blijkt, dat haar overwegingen en uitspraken steunen op de inhoud van het desbetreffende schrijven;

en besluit

aan het verzoek van ds. A. P. van Dijk niet te voldoen en hem hiervan, door toezending van dit besluit, kennis te geven.

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

1. een brief (met 7 bijlagen) van broeder en zuster Werkman-Rietveld te Zutphen, gedateerd 3 februari 1975, waarin zij revisie vragen van artikel 132 van de Acta van de generale synode van Hattem 1972/'73;
2. een brief van broeder J. H. Bouwhuis te Warnsveld, gedateerd 11 februari 1975, waarin hij van harte instemming betuigt met het bovengenoemde revisieverzoek;

zij constateert

1. dat broeder en zuster Werkman bezwaren inbrengen tegen de volgende uitspraken van de generale synode van Hattem (Acta, art. 132 'zij spreekt uit' 1, 2 en 3):
  - a. „1. de eerste uitspraak van de PS van Gelderland, nl. dat het beleid van de kerkeraad te Zutphen de toets van Gods Woord en van de belijdenis en de kerkorde niet kan doorstaan, mist in haar oordelen een genoegzame fundering";
  - b. „2. de tweede uitspraak van de particuliere synode stelt ten onrechte dat de classis Zutphen d.d. 10 oktober 1970 het beleid van de kerkeraad ten onrechte heeft goedgekeurd";
  - c. „3. de derde uitspraak van de particuliere synode is als onvoorwaardelijke eis strijdend met de opdracht van de kerkeraad van Zutphen publieke zonde en dwaling niet te negeren bij de toelating tot de gemeenschap der sacramenten";
2. dat broeder J. H. Bouwhuis zijn verzoek aldus onder woorden brengt:

'En nu hoop ik ook van harte dat de uitspraken van de GS-Hattem zullen worden herzien, en dat de Generale Synode-Kampen zal uitspreken dat de PS-Gelderland terecht overeenkomstig de Schrift heeft gesproken';

zij constateert verder

1. dat broeder en zuster Werkman tegen het onder 'zij constateert' 1a en b genoemde het volgende inbrengen:
  - a. dat de generale synode van Hattem oordeel 4 van de particuliere synode van Gelderland 1971 buiten beschouwing liet, welk oordeel aldus luidt: 'dat dit (namelijk de toelating van broeder en zuster Werkman tot de kerk van Zutphen) temeer had moeten geschieden, toen door de raad zelf de in artikel 61 K.O. en Joh. 17 geëiste overeenstemming ten aanzien van Schrift en belijdenis geconstateerd en uitgesproken werd';
  - b. dat de kerkeraad van Zutphen in zijn brief van 8 oktober 1971 geconstateerd heeft: 'Gelukkig zijn we het over de handhaving van Schrift en belijdenis eens';
  - c. dat bij de vraag of iemand lid van de kerk mag worden en de sacramenten mag gebruiken slechts dit geldt:
'is het duidelijk dat hij die zich aanmeldt van Christus is, dat hij de Bijbel helemaal aanvaardt als Woord van God';
  - d. dat de particuliere synode van Gelderland 1971 verwees naar Matth. 18 : 15-17, naar de H. Catechismus vr. en antw. 82 en 85, naar art. 61 en 76 K.O. en naar Joh. 17, maar dat de generale synode van Hattem daaraan voorbijging;
2. dat broeder en zuster Werkman tegen het onder 'zij constateert' 1c genoemde het volgende inbrengen:
dat de particuliere synode van Gelderland 1971 herinnerde aan 'de door de kerkeraad zelf geconstateerde overeenstemming inzake de band aan Schrift en belijdenis', hetgeen voor de particuliere synode een reden was om uit te spreken Aan 'dat wij moesten toegelaten . Aan de belangrijkste voorwaarde was immers voldaan: overeenstemming inzake Schrift en belijdenis'; de generale synode van Hattem ging hieraan echter voorbij;
3. dat broeder J. H. Bouwhuis ter ondersteuning van zijn revisieverzoek het volgende aanvoert:
'De kern van de zaak of iemand toegelaten mag worden tot de gemeente van Christus is toch of zo iemand van harte Gods Woord aanvaardt en belijdt naar de 3 formulieren van enigheid. Dan kunnen er wel allerlei verschillen zijn over de waardering van synode-uitspraken etc., maar daar kan dan op de grondslag van Gods Woord over gesproken worden';

zij constateert tenslotte

1. dat broeder en zuster Werkman de synode vragen uit te spreken (ten aanzien van 'zij constateert' 1 a en b):
  - 'a. dat in de overwegingen van GS-Hattem ten onrechte het centrale element - de geconstateerde enigheid des geloofs - ontbreekt;
  - b. dat de GS-Hattem daarom ten onrechte haar uitspraken 1 en 2 deed;
  - c. dat de PS-Gelderland 1971 deze centrale elementen wèl honoreerde en daarom terecht uitsprak dat de kerkeraad van Zutphen ons in 1970 had moeten toelaten tot de gemeenschap der kerk en der sacramenten;
  - d. dat de PS-Gelderland 1971 daarom ook terecht uitsprak, dat de classis Zutphen van 10 oktober 1970 het beleid van de kerkeraad om ons niet toe te laten tot de kerk niet had mogen steunen;
  - e. dat daarom ook de kerkeraad van Zutphen die op 31 mei 1970 besloot ons niet toe te laten tot de kerk, daar begin 1972 terecht besloot toe over te gaan';
(en ten aanzien van 'zij constateert' 1c):
'dat de GS-Hattem ook haar derde uitspraak ten onrechte deed';
2. dat broeder J. H. Bouwhuis niet méér verzoekt dan onder 'zij constateert' 2 is vermeld;

zij overweegt

1. a. dat bij de beoordeling van hun verzoek aan appellanten moet worden toegestemd, dat de generale synode van Hattem de onder 'zij constateert verder 1 en 2' bedoelde overeenstemming niet expliciet in haar overwegingen heeft opgenomen, maar dat daar tegenover staat, dat zij deze wel impliciet in haar eerste uitspraak beoordeeld heeft;
- b. dat bovendien in rekening gebracht moet worden, dat hetgeen broeder en zuster Werkman blijktens 'zij constateert verder 1 en 2' aanvoeren, losgemaakt is van zijn context; en juist die context was in geding, namelijk of de kerkeraad van Zutphen het recht en de roeping had om bij de beoordeling van de vraag of broeder en zuster Werkman konden worden toegelaten, ook genoegdoening te vragen ten aanzien van de hieronder (onder 2, a-f) te noemen punten;

2. dat derhalve uit de overwegingen en uitspraken van de generale synode van Hattem het volgende nogmaals onder de aandacht van de appellanten moet worden gebracht (vgl. Acta Hattem, art. 132 IV 'zij overweegt' 1-4 en 'zij spreekt uit' 3-5):
  - a. het volhardend niet erkennen van de kerk des Heren te Kampen door broeder en zuster Werkman berust niet op een tekort aan ontvangen onderwijzing; hun bereidheid zich verder door de kerkeraad te Zutphen te laten onderwijzen blijkt bij de voortduur gepaard te gaan met een afwijzen van de onderwijzing;
  - b. het blijven zoeken van de kerk te Zutphen door broeder en zuster Werkman kan niet betiteld worden als een breuk met de kerk te Kampen (scriba J. Bos), aangezien dit zoeken een consequentie is van hun independentistische visie op de kerk en het kerkverband: zij kiezen een kerk los van het door die kerk aangegane kerkverband;
  - c. de kerkeraad van Zutphen heeft geen 'voorwaarden' voor toelating gesteld maar heeft de onderwijzing doen uitgaan met bevel van geloof en bekering en heeft gezocht naar kentekenen van wederkeer;
  - d. dat de particuliere synode van Gelderland 1971 ten aanzien van broeder en zuster Werkman sprak van 'hun opvattingen' en 'de daarmee samenhangende inconsequenties' moet gezien worden als een 'vervlakkend' spreken, 'aangezien hier niet duidelijk uitkomt dat het om dwalingen gaat in hun spreken over de gemeenschap der kerken van Christus en over zonden die daaruit in het verleden te Kampen zijn voortgevloeid en die nog niet als zonde gezien of beleden worden';
  - e. tegenover wat de particuliere synode van Gelderland 1971 (vgl. Acta van de generale synode van Hattem in 'constateert' I, 4) aanduidde als 'de inconsequenties in de vertolking van hun overtuiging', waarover ná aanvaarding van hun attestaties met broeder en zuster Werkman zou moeten worden doorgesproken, dient gesteld te worden de opdracht van de kerkeraad van Zutphen om 'publieke zonde en dwaling niet te negeren bij toelating tot de gemeenschap der sacramenten', en gewezen te worden op 'de ernst van het kwaad waarover de kerkeraad broeder en zuster Werkman begeerde en behoorde te onderwijzen' (zie uitspraak 3 en 4);
  - f. 'aanvaarding van broeder en zuster Werkman zal nooit op zulk een wijze mogen geschieden, dat daardoor de onderwijzing van kracht beroofd wordt' (zie uitspraak 5);
3. dat broeder en zuster Werkman instemming vragen met hun zienswijze inzake toelating tot de gemeente van Zutphen, terwijl zij, om revisie van het gewraakte besluit te bewerkstelligen, geroepen waren aan te tonen, dat de overwegingen en uitspraken van Hattem door hen niet voor vast en bondig konden worden gehouden, omdat de Schrift en/of de kerkenordening hun dat zouden verbieden en dat zij zich dáárom naar het te Hattem genomen besluit niet zouden kunnen voegen;

zij is van oordeel

dat broeder en zuster Werkman nagelaten hebben om, overeenkomstig art. 31 van de kerkenordening, te bewijzen, dat de overwegingen en uitspraken van de generale synode van Hattem 1972/'73, vermeld in art. 132 van haar Acta, in strijd zijn met de Schrift en/of de kerkenordening en deswege revisie zouden behoeven;

zij spreekt uit

aan de verzoeken van broeder en zuster Werkman en van broeder J. H. Bouwhuis niet te kunnen voldoen;

en zij besluit

hun hiervan mededeling te doen.

Artikel 329

De artikelen 192-253 van de Acta worden vastgesteld.

Artikel 330

De assessor besluit deze 18e werkweek van de synode. Hij laat zingen Ps. 68 : 14 Artikel 330 en 17 en gaat voor in dankgebed.

Artikel 331

Week van commissie-arbeid

De 19e werkweek van de synode van dinsdag 21 oktober tot vrijdag 24 oktober wordt geheel besteed voor de

arbeid van de commissies, opdat omvangrijke rapporten voor de komende weken kunnen worden voltooid.

Dinsdag 28 oktober 1975.

Artikel 332

Opening en appèl.

De praeses heropent de vergadering. Hij laat zingen Ps. 138 : 1 en 2, leest 1 Timotheus 2 : 1-7 en gaat daarna voor in gebed.

Bij het appèl-nominaal blijken ds. H. J. Boiten en ds. H. J. de Vries respectievelijk vervangen te zijn door ds. H. Mostert en ds. M. H. Sliggers, die beiden voor het eerst ter synode aanwezig zijn. Op verzoek van de praeses betuigen zij door op te staan van hun zitplaatsen, dat ze hun arbeid ter synode verrichten willen in gebondenheid aan de Schrift en de belijdenis der kerken.

Zolang de eerste scriba wegens ziekte afwezig is, zal de tweede scriba de Acta van de gehouden synodale vergaderingen gedurende die tijd voor zijn rekening nemen.

Artikel 333

Evangelisatie

De praeses stelt aan de orde het rapport van commissie III, handelend over de stukken, die ingekomen zijn met betrekking tot de uitspraken van de generale synode van Utrecht 1923 inzake de evangelisatie-arbeid (lijst ag. II g 1-7). De bespreking van dit rapport wordt onderbroken door de middagpauze. Dit rapport vervangt het eerste rapport over deze materie (zie art. 203-206 van deze Acta).

Artikel 334

Heropening. Voortzetting van evangelisatie

Om zeven uur des avonds heropent de praeses de plenaire zitting van de synode. Hij geeft het woord aan ds. M. Nap, rapporteur van commissie III voor deze materie, om de sprekers te beantwoorden. Deze brengt na zijn antwoord aan de leden der vergadering een aantal wijzigingen aan in de concept-besluittekst.

Na een tweede ronde en beraad van de commissie, verkrijgt de voorzitter der commissie, ds. H. J. Nijenhuis, het woord, die weer enkele wijzigingen doorgeeft in de genoemde tekst.

Bij de stemming brengen 34 leden der vergadering hun stem ten gunste van de concept-besluittekst uit, terwijl één lid zich van stemming onthoudt.

Het aldus vastgestelde besluit luidt:

Artikel 335

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

A.

1. een schrijven van de kerk te Spakenburg-Noord, inhoudend een voorstel tot vervanging van uitspraken van de generale synode te Utrecht 1923 inzake de evangelisatie;
2. idem van de kerk te Wageningen, waarin gevraagd wordt om nader onderzoek in dezen;
3. idem van de kerk te Rijswijk met het verzoek de uitspraak van Utrecht 1923 zo nodig te herzien;
4. idem van de kerk te Berkel en Rodenrijs met de vraag om een deputaatschap ter toetsing van genoemde uitspraken;
5. idem van de kerk te Apeldoorn, waarin adhaesie wordt betuigd met de brief van Spakenburg-Noord;
6. idem van de kerk te Nijmegen met het verzoek „het besluit van Utrecht 1923 niet langer bindend te verklaren;
7. idem van de kerk te Kampen, met de vraag het synodebesluit te toetsen op grond van een schrijven van 13 leden van de gemeente.

B.

I. Zij constateert

dat de generale synode van Utrecht 1923, Acta art. 92, uitsprak:

1. "de Evangelisatie bedoelt degenen, die vervreemd zijn van Gods Woord en van den dienst des Heeren, te roepen tot den Heere en dus ook tot de Kerk des Heeren;
2. deze arbeid aan de afgedoolden behoort naar het Woord Gods tot de roeping van de Kerk van Christus;

3. de Evangelisatie gebruikt als middel het brengen van het Woord Gods en ze heeft dat te brengen in overeenstemming met de Belijdenisgeschriften van De Gereformeerde Kerken in Nederland;
4. de opzettelijke Evangelisatie dient uit te gaan van, voor het minst te staan onder leiding van den Kerkeraad. Deze heeft voor de Evangelisatie gebruik te maken van de gaven en krachten, die God tot dit werk in de Gemeente heeft geschonken;
5. is het nodig dat er verband gelegd wordt tussen het Evangelisatiewerk op verschillende plaatsen, dan moet dat verband door of vanwege de Kerkeraden worden gezocht;
6. het verkrijgen van allerlei hulpmiddelen, die de Evangelisatie-arbeid noodig heeft, als ook het overleg in de besprekingen tusschen hen, die theoretisch of praktisch in een Evangelisatie-arbeid werkzaam zijn, kan overgelaten worden aan de verschillende verenigingen op Gereformeerden grondslag die in deze richting werkzaam zijn;
7. de wijze, waarop de Kerken het Evangelisatiewerk regelen moeten, dient aan de vrijheid der Kerken overgelaten te worden".

II. Zij constateert verder

dat genoemde kerken tegen hetgeen de generale synode van Utrecht 1923 uitsprak onder 4. van art. 92 o.m. als bezwaren inbrengen:

1. dat in bovengenoemde uitspraak tekort gedaan wordt aan de roeping van de gemeenteleden in de evangelisatie-arbeid, welke roeping duidelijk blijkt uit 1 Kor. 1 : 5, Ef. 6 : 15, Phil. 1 : 27 en 2 : 15, 16; Kol. 4 : 5,6; 1 Petrus 2: 9, 3 : 15 en 4 : 16;
2. dat deze uitspraak het initiatief tot en de leiding van de opzettelijke evangelisatie exclusief in handen legt van de kerkeraad c.q. de ambtsdragers;
3. dat de vierde richtlijn van Utrecht 1923 niet overeenstemt met de zesde richtlijn, omdat hierin fundamentele zaken worden overgelaten aan verenigingen die niet onder toezicht van een kerkeraad staan.

III. Zij overweegt

1. dat het blijkt van de Heilige Schrift tot de roeping van de nieuwtestamentische gemeente behoort, met het evangelie hen te zoeken die vreemd zijn aan of vervreemd zijn van God en Zijn dienst;
2. dat het tot de taak van de ambtsdragers behoort de gemeenteleden toe te rusten tot deze arbeid alsmede te waken voor het kerkelijke en confessionele karakter van de evangelisatie-activiteiten;
3. dat in kerkelijke regels voor de opzet van gereformeerde evangelisatie deze eigen plaats en roeping van ambtsdragers en gemeenteleden tot hun recht behoren te komen.

IV. Zij is van oordeel

1. dat in de bezwaarschriften terecht wordt gesteld, dat de eigen roeping en mogelijkheden van de gemeenteleden in het besluit van de synode van 1923 niet of slechts ten dele zijn geformuleerd en gehonoreerd;
2. dat de synode van 1923 terecht heeft gewezen op het gereformeerd-confessionele karakter, dat - tegenover allerlei methodistische activiteiten - de evangelisatie-arbeid van de gereformeerde kerken behoort te typeren en in dat verband terecht sprak van een taak van de kerkeraad in dezen.

V. Zij spreekt uit

dat het besluit van Utrecht 1923 als geheel niet langer kan gelden als een genoegzame en hanteerbare omschrijving van de opzet van de gereformeerde evangelisatie.

VI. Zij besluit

dat in plaats van de door de synode van Utrecht 1923 gegeven regels de volgende richtlijnen voor de evangelisatie-arbeid zullen gelden:

1. Het behoort tot de aard van Christus' kerk met het evangelie dat haar is toevertrouwd, ook hen te zoeken, die vreemd zijn aan of vervreemd zijn van God en Zijn dienst.
2. Naar het apostolisch bevel doet de kerk voor alle mensen voorbede bij God haar Heiland; Hij wil immers dat alle mensen behouden worden en tot erkenning der waarheid komen (1 Tim. 2 : 1, 3, 4). De kerk begeert al deze mensen te bereiken met het Woord van God en te roepen tot de gemeenschap met God en Zijn volk (vgl. D.L. II, 5).

3. De ambtsdragers zullen met name door de prediking, de catechisatie en het huisbezoek de leden van de gemeente op deze roeping wijzen en voor het vervullen van deze roeping toerusten.
  4. De kerkeraden zullen deze arbeid van de gemeenteleden blijven begeleiden door toezicht en instructie. Publieke evangelisatie-activiteiten zullen niet zonder overleg met en toestemming van de kerkeraad mogen geschieden.
  5. Wanneer kerken zich verbinden tot gemeenschappelijke arbeid in de evangelisatie, zullen zij dat zoveel mogelijk doen met inachtneming van de voor het kerkverband aanvaarde indeling in ressorten.
  6. Evangelisatie-activiteiten van regionale of landelijke verenigingen zullen niet mogen plaats vinden zonder overleg met en toestemming van de kerkeraad ter plaatse, waar deze activiteiten worden ondernomen.
- C.**

Zij besluit

De tekst van deze besluiten toe te zenden aan de sub A genoemde kerken.

Artikel 336

Sluiting

Op verzoek van de praeses leidt ds. W. Pouwelse de dagsluiting. Hij laat zingen Ps. 29 : 1 en gaat voor in dankzegging en gebed, waarna de praeses de zitting sluit.

Woensdag 29 oktober 1975.

Artikel 337

Heropening

Na de heropening met hamerslag verricht te hebben, laat de praeses zingen Gez. 25 : 2 en 4; hij leest Ezechiël 16 : 1-14 en gaat voor in gebed.

Als adviseurs zijn aanwezig de hoogleraren dr. L. Doekes, J. Kamphuis en dr. C. Trimp.

De praeses deelt nog mee, dat binnengekomen is het geboortebericht van Herman Boiten, zoon van ds. en mevr. Boiten te Zuidwolde. De vergadering neemt met blijdschap van dit bericht kennis.

Artikel 338

Adoptie (wet)

De praeses stelt aan de orde het rapport van commissie I inzake de adoptie en wel nader dat onderdeel er uit, dat handelt over de bezwaren, die zijn ingebracht tegen onderdeel C van artikel 251 van de Acta van de generale synode van Hattem 1972/ '73. De rapporteur, ds. J. H. van der Hoeven, geeft eerst enkele wijzigingen in rap-port en concept-besluittekst door.

Daarna wordt de eerste ronde gehouden, die onderbroken wordt door de middagpauze.

Na de afronding van de eerste gespreksronde krijgt de commissie gelegenheid voor beraad, dat de rest van deze dag in beslag neemt.

Artikel 339

Sluiting

Tegen tien uur des avonds heropent de praeses de zitting voor de dagsluiting. Dr. R. H. Bremmer gaat daarin voor. Hij verzoekt te zingen van Ps. 20 de verzen 1, 4 en 5 en gaat daarna voor in dank- en smeekgebed.

Donderdag 30 oktober 1975.

Artikel 340

Heropening

Op donderdag 30 oktober heropent de praeses de zittingen van de synode. Hij laat zingen Ps. 72 : 7, leest Deuteronomium 24 : 17-22 en gaat daarna voor in gebed. Als adviseurs zijn weer aanwezig dezelfde drie hoogleraren als op de voorafgaande dinsdagmorgen.

Artikel 341

Adoptie (wet)

De praeses geeft het woord aan ds. J. H. van der Hoeven, die namens commissie 1 een herschreven concept-

besluittekst terzake van de in de vorige zitting besproken materie voorleest.

Vervolgens verkrijgt ds. J. Meilof het woord om namens dezelfde commissie de gestelde vragen te beantwoorden, daarin later nog aangevuld door ds. J. H. van der Hoeven,

Artikel 342

Ingekomen stukken en schorsing.

De praeses doet voorlezing van een tweetal ingekomen stukken, te weten één van zuster Sies-Kurpershoek, waarin zij de synode dank betuigt voor het medeleven, betoond bij het overlijden en de begrafenis van haar man en één van ds. W. G. Raven te Almelo, waarin deze meedeelt zijn benoeming tot secundus-deputaat voor de geestelijke verzorging van militairen te aanvaarden.

Vervolgens schorst de praeses de zitting tot des avonds zeven uur.

Artikel 343

Heropening

Omstreeks zeven uur opent de praeses de zitting der synode. Hij laat zingen Ps. 75 : 1, 4 en 6. In verband met het feit, dat de synode ds. M. te Velde te Neede in deze zitting ontvangt vanwege zijn benoeming tot wetenschappelijk medewerker voor de ecclesiologie aan de Theologische Hogeschool zijn verschillende andere broeders aanwezig. Namens het college van curatoren van de Hogeschool woont ds. W. Vreugdenhil de zitting bij, terwijl tevens de rector der Hogeschool, prof. dr. J. van Bruggen aanwezig is. Bovendien zijn van het corpus docentium aanwezig de hoogleraren dr. L. Doekes en J. Kamphuis alsmede de lector ds. J. A. Meijer. De praeses heet allen hartelijk welkom.

Artikel 344.

Begroeting ds. M. te Velde.

Vervolgens richt hij zich tot ds. M. te Velde. Hij wijst er op, dat deze benoemd is als medewerker aan de School en dat is een bescheiden plaats. Maar het is een medewerken in wetenschappelijk opzicht, wat grote verantwoordelijkheid meebrengt. De benoeming kwam op een merkwaardige dag: ds. M. te Velde werd op die dag voor de tweede maal vader. Het was een merkwaardige dag ook daarin, dat we als synode proefden de goede hand van onze God over de opleiding tot de Dienst des Woords. Daarop leest hij de door ds. M. te Velde geschreven antwoordbrief, waaruit de synode bleek, dat deze zijn benoeming na behoorlijk beraad aannam. Dankbaar wendt de praeses zich opnieuw tot ds. M. te Velde en wenst hem toe, dat hij zijn arbeid onder beding van de zegen des HEREN met blijdschap en met vrucht zal mogen verrichten.

Daarop verkrijgt curator Vreugdenhil het woord en na hem de rector van de Hogeschool.

Drs. Te Velde zegt vervolgens dank voor de tot hem gerichte woorden. Hij ziet de zwaarte van zijn taak, maar weet zich bemoedigd, omdat de kerken achter de Hogeschool en daarin ook achter zijn werk aan de Hogeschool staan. Zo wil hij graag zijn werk verrichten tot opbouw van de Hogeschool, maar bovendien tot eer van Gods Naam.

De praeses wenst prof. Kamphuis geluk met de verlichting van zijn taak en spreekt de hoop uit, dat hij dit ook werkelijk ondervinden zal. Als we naar de Hogeschool zien, zo eindigt hij, dan zien we wonderen van de HERE. Daarop schorst de praeses de vergadering voor de koffiepauze, waarin de leden der synode tevens gelegenheid hebben ds. Te Velde geluk te wensen.

Artikel 345

Adoptie (wet)

Na heropening van de zitting verkrijgt ds. J. H. van der Hoeven het woord om namens commissie I verslag van haar beraad te doen. Een aantal wijzigingen in de concept-besluittekst betreffende de onderdelen A en C van artikel 251 van de Acta van de generale synode van Hattem worden doorgegeven. Vervolgens beantwoordt ds. J. Meilof namens de commissie de nog overgebleven vragen.

Enkele sprekers stellen nog wijzigingen voor in de gerevideerde tekst, die gedeeltelijk door de commissie worden overgenomen. Bij meerderheid van stemmen (23 vóór, 7 tegen bij 1 onthouding), waarbij de leden van de synode van Hattem buiten stemming bleven, aanvaardt de synode het voorstel van de commissie en maakt het tot haar besluit.

Artikel 346

Adoptie (doop)

De praeses stelt nu aan de orde de concept-besluittekst met betrekking tot onder-

deel D van artikel 251 van de Acta van de generale synode van Hattem. Een tiental sprekers geven zich op voor de eerste ronde. Zes van hen spreken nog in deze avondzitting.

Artikel 347

Sluiting

Om even voor tien uur sluit de praeses de ronde en verzoekt ds. H. J. Nijenhuis de avondsluiting te willen verzorgen. Deze laat zingen Ps. 105: 4 en 5 en gaat voor in dank- en smeekgebed. Daarop valt de hamer van de praeses en is de zitting gesloten.

Vrijdag 31 oktober 1975.

Artikel 348

Heropening.

Wanneer de praeses op Hervormingsdag de zitting geopend heeft, laat hij zingen Gez. 24 : 1 en 2 en leest hij Romeinen 4, waarna hij voorgeeft in gebed. Als adviseurs der vergadering zijn in deze zitting aanwezig de hoogleraren dr. L. Doekes, J. Kamphuis en dr. C. Trimp.

De assessor spreekt woorden van gelukwens tot de praeses, omdat hij opnieuw grootvader is geworden.

Artikel 349

Adoptie (doop)

De afgebroken eerste ronde van het debat over de doop, toe te dienen aan wettig geadopteerde kinderen, wordt voortgezet tot aan de etenspauze, waarvoor de praeses de vergadering schorst.

Artikel 350

Heropening

Om twee uur wordt de vergadering heropend. Van de adviseurs is niemand aanwezig in verband met een examen aan de Hogeschool. De eerste ronde wordt in deze zitting ten einde gebracht. De commissie krijgt tot dinsdagavond zeven uur gelegenheid de beantwoording van de sprekers in de eerste ronde voor de bereiden.

Artikel 351

Sluiting

Nadat hij Ps. 111 : 2, 3 en 4 heeft laten zingen gaat de assessor aan het einde van deze synodeweek voor in dankzegging.

Dinsdag 4 november 1975.

Artikel 352

Op dinsdag 4 november 1975 heropent de praeses des avonds om zeven uur de plenaire zitting van de synode. Hij laat zingen Ps. 29 : 2 en 5, leest 1 Corinthe 7 : 10-24 en gaat voor in gebed.

Br. W. P. Balkenende is na enkele weken van ziekte weer ter vergadering; de praeses roept hem een bijzonder welkom toe in de kring der synode. Van de adviseurs zijn aanwezig de hoogleraren dr. L. Doekes, J. Kamphuis en dr. C. Trimp.

Artikel 353

Adoptie (doop)

De praeses geeft het woord aan ds. J. Meilof, rapporteur van commissie I inzake de materie van de doop van wettig geadopteerde kinderen. Deze meldt, dat de commissie een gewijzigd voorstel ter tafel brengt, waarin verschillende opmerkingen uit de gehouden ronde zijn verwerkt. Hij beantwoordt de sprekers uit die ronde, voorzover dat in verband met het nieuwe voorstel nog nodig is. Daarna leest de voorzitter van de commissie, ds. J. H. van der Hoeven, het gewijzigde voorstel.

Artikel 354

Sluiting

Als deze met het lezen van het gewijzigde voorstel klaar is, nodigt de praeses ds. H. J. Boiten uit de sluiting

van deze synode te willen verzorgen. Op zijn verzoek wordt gezongen Gez. 9 : 1 en 7 en daarna gaat hij voor in gebed.

Woensdag 5 november 1975.

Artikel 355

Heropening

Na de opening van de zitting laat de praeses de vergadering zingen Ps. 119 : 45 en 47, leest hij Jesaja 51 : 1-8 en gaat hij voor in gebed. Dezelfde adviseurs zijn aanwezig als in de zitting van de vorige dag.

Artikel 356

Adoptie (doop)

Een dertiental sprekers meldt zich daarna voor de tweede ronde over het gewijzigde voorstel van de commissie. Met hun spreken gaat de rest van de dag heen.

Artikel 357

Sluiting

Omstreeks vier uur gaat de synode uiteen in verband met de te houden diensten des Woords ter gelegenheid van het dankuur voor gewas en arbeid. Donderdag- morgen zal, na plenaire opening, gelegenheid gegeven worden voor commissieberaad en 's middags om half twee opnieuw een plenaire zitting plaats. Ds. J. Bomhof verricht op verzoek van de praeses de sluiting. Hij laat zingen Ps. 78 : 2 en 7 en gaat dan voor in gebed.

Donderdag 6 november 1975.

Artikel 358

Heropening en schorsing.

Na de heropening zingt de vergadering op verzoek van de praeses Ps. 81 : 11, 12, 15 en 18. Dan leest de praeses Jesaja 48 : 12-22, en gaat voor in gebed. De vergadering wordt geschorst om de commissies gelegenheid te geven zich - voor zover nodig - bezig te houden met de voorbereiding van aan hen toevertrouwde zaken.

Artikel 359

Heropening.

Vanwege het uitlopen van het beraad van commissie I vindt de heropening plaats om ongeveer 15.40 uur. De praeses laat dan zingen Ps. 77 : 11 en houdt weer appèl-nominaal. Ds. E. Hoogendoorn, die ds. M. Nap vervangt, is voor het eerst ter synode en betuigt op verzoek van de praeses door op te staan instemming met de Drie Formulieren van Enigheid en belooft al zijn arbeid ter synode in gebondenheid daaraan te verrichten. Dezelfde adviseurs als gisteren zijn ter vergadering.

Artikel 360

Adoptie (doop)

Opnieuw verkrijgt ds. J. Meilof het woord om de sprekers te beantwoorden. Ook is opnieuw een door de commissie gewijzigd voorstel ter tafel. In verband daarmee kan de beantwoording van de sprekers weer verkort worden.

Na de koffiepauze leest ds. J. H. van der Hoeven het opnieuw geredigeerde voorstel de vergadering voor.

Een negental sprekers voert het woord over het voorstel, dat thans ter tafel ligt. Commissie I krijgt op verzoek van haar voorzitter gelegenheid zich kort te beraden over hetgeen door de sprekers is gezegd. Het beraad blijkt geleid te hebben tot nog weer enkele wijzigingen in het voorstel, die door de voorzitter van de commissie aan de leden van de synode worden doorgegeven. Daarna beantwoordt de rapporteur voorzover nog nodig de sprekers.

Artikel 361

stemming

Voor de praeses de leden der vergadering vraagt hun stem uit te brengen, verkrijgt op zijn verzoek br. E.

Bosma nog het woord. Hij memoreert, dat hij als lid van commissie I de enige was, die niet met de voorstellen van de commissie kon meegaan. De samenwerking in de commissie is daardoor op geen enkele wijze gehinderd geweest. Als de voorstellen van de commissie verheven worden tot besluit van de vergadering, dan zal hij - voor zijn deel - aan de uitvoering ervan meewerken.

Daarop brengt ieder lid van de vergadering zijn stem uit. Drieëntwintig leden stellen zich achter het voorstel van de commissie en zes brengen hun stem daar tegen uit.

Een vijftal broeders leden van de generale synode van Hattem, blijft buiten stemming, terwijl twee zich van stemmen onthouden. Br. H. de Jong verzoekt aantekening van zijn tegenstemmen. Het besluit inzake de adoptie is in zijn geheel in het volgende artikel opgenomen.

Artikel 362

Besluit inzake adoptie en doop

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van de volgende missiven, welke betrekking hebben op het besluit van de generale synode van Hattem 1972/'73, vermeld in artikel 251 van haar Acta; welke missiven vermeld staan op het agendum van de generale synode van Kampen onder IIc:

1. mededeling van de raad van de gereformeerde kerk te Sliedrecht, dat hij in tegenstelling tot een eerdere aankondiging zich conformeert aan de uitspraken van de generale synode van Hattem, vermeld in art. 251 van haar Acta;
2. bezwaarschrift van de raad van de gereformeerde kerk te Hilversum tegen art. 251 van de Acta van de generale synode van Hattem inzake de doop van geadopteerde kinderen;
3. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Broek op Langendijk;
4. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Uithuizermeeden;
5. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Tweede Exloërmond met adhaesie aan het gravamen van ds. J. ten Hove (zie sub 27);
6. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Emmen;
7. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Nijverdal met adhaesie aan het gravamen van ds. Joh. Francke (zie sub 23);
8. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Rotterdam-Delfshaven;
9. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Den Helder;
10. idem van enkele leden van de gereformeerde kerk te Zuidlaren;
11. idem van enkele ouderlingen van de gereformeerde kerk te Apeldoorn met adhaesie aan het gravamen sub 10 genoemd;
12. idem van de brs. J. Boersma en L. Slotboom te 's-Gravenhage;
13. idem van br. D. Bouma te Haren;
14. idem van br. J. Bouwhuis te Bergentheim;
15. idem van ds. C. J. Breen te Amsterdam (cf. sub. 26);
16. idem van ds. S. S. Cnossen te Spakenburg tegen de onderdelen A en C van art. 251 van de Acta van de generale synode van Hattem;
17. idem van ds. S. S. Cnossen te Spakenburg tegen onderdeel D van art. 251 van de Acta van de generale synode van Hattem;
18. idem van prof. dr. L. Doekes te Kampen;
19. brief van ds. M. van Dooren te Hattem met betuiging van adhaesie aan het gravamen van ds. J. ten Hove (zie sub 27);
20. bezwaarschrift van ds. F. van Dijk te Zwartsluis;
21. idem van br. J. van Egmond te Groningen;
22. idem van de brs. M. F. Folmer en P. van Harten te Vlaardingen;
23. idem van ds. Joh. Francke te Emmen;
24. idem van br. O. Hamming te Apeldoorn;
25. idem van br. H. van Harten te Zwijndrecht;
26. idem van ds. H. D. van Herksen te Heemse met betuiging van adhaesie aan het gravamen van ds. H. J. Nijenhuis te Assen (zie sub 30);
27. idem van ds. J. ten Hove te Emmen;
28. idem van br. H. Messelink te Enschede;
29. idem van br. A. Niemeijer te 's-Gravenhage tegen onderdeel C van art. 251 van de Acta van de generale synode van Hattem;

- 30. idem van ds. H. J. Nijenhuis te Assen;
- 31. idem van ds. J. van Raalte te 't Harde;
- 32. idem van br. en zr. A. Stutvoet te Harderwijk;
- 33. idem van br. F. A. Toornstra en nog 23 belijdende leden van de gereformeerde kerk te Leeuwarden met adhaesie aan het sub 29 genoemde gravamen;
- 34. idem van br. H. Wiegers te Assen, met vervolgbrief tegen onderdeel C van art. 251 van de Acta van de generale synode van Hattem.

Zij constateert

dat in genoemde missiven bezwaren worden aangevoerd, die als volgt kunnen worden samengevat: tegen onderdeel A van artikel 251 van de Acta van de generale synode van Hattem:

- 1. dat in de overwegingen 1 en 2 niet duidelijk is de betekenis van het woord 'belofte': is bedoeld de belofte als toezegging of als vervulde belofte?
- 2. dat in de overwegingen 5 en 6 het onderscheid tussen de oudtestamentische en de nieuwtestamentische verbondsfasen niet in acht genomen is voor wat de grenzen van het verbond betreft;
- 3. dat in 'zij is van oordeel 3' het citeren uit artikel 34 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis onjuist is, omdat dit artikel leert, dat wij dóór de doop van alle andere volken en vreemde religiën afgezonderd worden.

Zij overweegt

dat deze bezwaren terugkeren bij onderdeel D en daar beoordeeld kunnen worden.

Zij constateert

dat de bezwaren tegen onderdeel C op de volgende wijze kunnen worden samengevat:

- 1. dat bij dit onderdeel geen enkel rechtstreeks Schriftbewijs wordt aangevoerd voor het gebruik mogen maken van de adoptie-wetgeving 1956, welk Schriftbewijs ook niet gegeven kan worden, omdat in Israël geen kinderen geadopteerd werden;
- 2. met betrekking tot overweging 4:
  - a. dat het feit, dat een synode "iets niet inziet" haar nog geen vrijmoedigheid mag geven aan heel de kerk "een bepaalde visie van een meerderheid ter synode bindend op te leggen", en "de adoptiedeur" open te zetten;
  - b. dat zonder meer wordt voorbijgegaan aan de bloedverwantschap tussen moeder (ouders) en kind, die blijft tot voor de troon des HEREN in het laatste gericht;
- 3. met betrekking tot overweging 5:
  - a. dat bij onwil en onmacht van de ouders de ambtsopdracht door de HERE niet wordt teruggenomen: "Kunnen kinderen doen net alsof die ouders niet bestaan?";
  - b. dat de roeping om zijn 'ouders-naar-het-vlees' te eren ook bij die onwil en onmacht blijft, omdat het God belooft het kind als kind van dit ouderpaar te doen geboren worden;
  - c. dat elke maatregel, die met betrekking tot de verhouding tussen moeder (ouders) en kind genomen wordt, steeds van tijdelijke aard behoort te zijn;
- 4. met betrekking tot de overwegingen 6 en 7:
  - a. dat wat God heeft samengevoegd geen mens mag scheiden: dit doet alleen God door de dood;
  - b. dat 1 Corinthe 7 : 15 en 16 niet van een voldongen situatie spreken ten aanzien van een geval van echtscheiding, zoals overweging 7 stelt ten aanzien van adoptie;
- 5. met betrekking tot overweging 8:

dat de verwijzing naar Spreuken 3 : 6 "puur subjectivistisch en ook in aperte strijd" is met wat de tekst zegt, omdat het kennen van de HERE "impliceert een horen naar Zijn woorden";
- 6. met betrekking tot overweging 11:
  - a. dat de adoptie-wetgeving 1956 een wetgeving in beweging is in moreel verwordend Nederland, bij een onderbouw van een in 1970 veranderd Burgerlijk Wetboek in een tijd waarin "nestwarmte" almeer boven biologisch ouderschap wordt gesteld; dat deze adoptie-wetgeving resultaat is van het volgen van de rechtsovertuiging onder het Nederlandse volk; vandaar een van de Schrift afwijkende ontwikkeling;
  - b. dat het feit, dat het initiatief tot adoptie ligt bij de aanstaande adoptief-ouders in strijd is met het tiende gebod;
  - c. dat adoptie het kwaad vastlegt en dat de wet misbruikt kan worden onder andere om

- zwangerschapsmoeiten te voorkomen;
  - d. dat het kind centraal staat bij de adoptiehandeling;
  - e. dat de verklaring door de overheid, dat een kind wettig kind van de adoptief-ouders is, nog niet inhoudt, dat het nu ook verbondskind is;
7. dat de familie een eerste taak heeft ten opzichte van een verstoten kind, hetgeen de adoptie-wetgeving verzuimt te stellen;
8. dat in het besluit van de synode van Hattem, met name in D II, overweging 16, de suggestie ligt, dat in het midden van de twintigste eeuw een ruimere interpretatie aan het woord "kinderen" moet worden gegeven, dan ten tijde van de opstelling van de gereformeerde belijdenisgeschriften en kerkorde, wat in feite neerkomt op een inhoudelijke uitbreiding van de confessie, met name van Heidelbergse Catechismus antwoord 74, Nederlandse Geloofsbelijdenis artikel 34 en kerkorde artikel 56.

Zij overweegt

- ad 1: a. dat aan het zwijgen van de Schrift over adoptie in Israël noch voor noch tegen de huidige adoptie-wetgeving conclusies kunnen worden ontleend;
- b. dat het concluderenderwijs spreken vanuit de Schrift geoorloofd is en dat in geval van bezwaren hiertegen dient aangetoond te worden, dat de conclusies in strijd met de Schrift zijn;
- ad 2: a. dat door geen van de appellanten wordt aangetoond dat door de synode van Hattem deze "visie" in strijd met de Schrift werd opgelegd;
- b. dat in C II, overweging 1 de bloedverwantschap tussen moeder (ouders) en kind duidelijk aan de orde wordt gesteld.
- ad 3: a. dat hetgeen appellanten stellen, in het besluit van de synode van Hattem niet ontkend, maar in C II, overwegingen 2 en 4, veeleer gehandhaafd wordt;
- b. dat wanneer een kind door zijn ouders verstoten wordt en de overheid dit kind definitief onder vervangend ouderlijk gezag stelt, niet te kort wordt gedaan aan de roeping Gods om de ouders te eren; het kind zal degenen, die over hem gesteld worden, alle eer, liefde en trouw bewijzen (Romeinen 13 : 1; 1 Petrus 2 : 13), en het zal, indien het later in aanraking komt met de 'ouders-naar-het-vlees' aan hen "eer bewijzen" naar de mate, waarin dit onder de reële gebrokenheid door de zonde en onder de goede rechtspleging van de overheid mogelijk is; en dat daarom door de synode van Hattem in dit verband in C II, overweging 5, terecht naar Heidelbergse Catechismus antwoord 104 verwezen werd (vergelijk ook A IV, overweging 7 en A VI, oordeel 4);
- c. dat het bezwaar tegen de blijvende aard van de adoptie slechts kan gelden, wanneer blijkt, dat deze blijvende zorg aan een verlaten kind in strijd met de Schrift moet worden geacht;
- ad 4: a. dat de stelling, dat God alleen door de dood scheiding maakt tussen wat Hij samenvoegde duidelijk tegenspraak vindt in een tekst als Mattheus 5 : 32;
- b. dat de verwijzing naar 1 Corinthhe 7 : 15 en 16 geoorloofd is, omdat deze tekst handelt over een situatie waarin op zondige wijze een band verbroken is en bedoelde broeder of zuster niet gebonden acht aan de trouwbelofte en daarom inderdaad van een voldongen situatie spreekt;
- ad 5: dat het bezwaar tegen het gebruik van Spreuken 3 : 6 slechts dan geldigheid heeft, wanneer uit de Schrift wordt aangewezen, dat het gebruik maken van de adoptiewet een niet boren naar Gods woorden is;
- ad 6: a. dat de wijze, waarop de adoptiewet is ontstaan en waarop de rechtsovertuiging zich ontwikkelde, moeilijk als een tegeninstantie tegen C II, overweging 11, aanvaard kan worden;
- b. dat overtreding van één van de geboden van de wet des HEREN slechts dan als argument mag worden aangevoerd, wanneer gebleken is, dat de aanstaande adoptief-ouders in strijd handelen met de Schrift (vergelijk ook C II, overweging 8);
- c. dat het argument inzake het vastleggen van het kwaad tegenover overweging 11 inderdaad aangeeft, dat met goede voorzichtigheid van de adoptiewet gebruik gemaakt moet worden (vergelijk ook C II, overwegingen 8-10 en C III, van oordeel 1 en 2) maar dat niet het kwaad door de wet wordt vastgelegd, doch dat bij goed gebruik der wet barmhartig in een nood wordt voorzien, waarom ook de opzieners der gemeente geroepen zijn om aan de gemeenteleden, die met deze wet te doen krijgen, getrouw hun ambt te bedienen;
- d. dat het vanzelfsprekend is, dat bij deze maatregel van kindbescherming het belang van het te adopteren kind tijdens de procedure de meeste aandacht krijgt;
- e. dat de hier gestelde opmerking beantwoording dient te krijgen bij onderdeel D, 7 ad 5a van dit

besluit;

- ad. 7 dat hetgeen de adoptiewet stelt niet als argument tegen het besluit van de synode van Hattem gelden kan, tenzij ook daaruit de achterstelling van de familie wordt aangewezen (vergelijk opnieuw C II, overweging 8);
- ad. 8 dat deze conclusie niet houdbaar is, getuige het feit, dat adoptie ook in de zestiende en zeventiende eeuw bekend was, en dat geadopteerde kinderen in meerdere gevallen werden gedoopt in gereformeerde kerken.

Zij is van oordeel

dat de appellanten niet hebben aangetoond, dat de overwegingen en oordelen van onderdeel C van het besluit van de generale synode van Hattem, Acta artikel 251, als ondeugelijk of ongegrond dienen te worden weggenomen.

Zij constateert

dat de bezwaren tegen onderdeel D op de volgende wijze kunnen worden samengevat:

1. met betrekking tot overweging 5:
  - a. dat de hier gebezigde uitdrukking 'deelhebben aan de verbondsbelofte' onduidelijk is: wordt bedoeld het delen in de belofte als toezegging of als vervulde belofte (vergelijk constatering I van onderdeel A)?;
  - b. dat de slaven van Abraham worden uitgesloten door de woorden 'de band aan Abraham in de weg der geboorte' en de kinderen der gelovigen door de woorden 'in de weg van geloven in Jezus Christus';
2. met betrekking tot de overwegingen 6-8:
  - a. dat in de overwegingen 7 en 8 van een ander 'roepen' van God sprake is dan in de woorden 'Gods krachtdadig roepen' van overweging 6, welke laatste uitdrukking in de gereformeerde geloofsleer steeds wordt gebruikt van Gods roepen met effect van geloof en bekering;
  - b. dat het spreken van 'Gods roepen' in overweging 8 in verband met de kinderen van de gelovigen geforceerd is en ook in de Schrift niet gevonden wordt;
  - c. dat aangevoerde Schriftbewijs '1 Cor. 7 : 14, in deze overweging het aangevoerde' 1 Cor.1 , vgl. 1 Cor. 1 : 2' geprest wordt, als men redeneert: 'de gemeente is een gemeente van heiligen - daar horen ook de kinderen bij. De gemeente heet geroepen heiligen - daarom zijn ook de kinderen: geroepen heiligen';
  - d. dat het woord 'geroepene' nergens in de brieven van het Nieuwe Testament gebruikt wordt met het oog op iemand die alleen maar onder het bereik komt van de roeping, die in het evangelie uitgaat;
  - e. dat de synode het roepen Gods wel heeft laten gelden van geadopteerde kinderen, maar niet van 'pleegkinderen, die in de gezinskring van christenen een vaste plaats ontvangen': in hun geval mag slechts gesproken worden van een (voorlopig) vertoeven in de kring van Gods verbond;
3. met betrekking tot overweging 9:
  - a. dat het woord 'instrumenteel' 'een koud zakelijk spreken' is over de 'geboorteband', waardoor volgens een appellant wordt voorbereid een aanvaarden van de doop van hen, bij wie deze band juist niet aanwezig is;
  - b. dat het onjuist is te stellen, dat het verbond uit het roepen van God is voortgekomen;
4. met betrekking tot de overwegingen 10-13:
  - a. dat van de slaven van Abraham niet bekend is, hoe ze in het verbond kwamen, en hoe ze stonden tegenover Abrahams God;
  - b. dat het de vraag is, of de bepaling inzake de besnijdenis van de slaven bij de Horebwet werd gecontinueerd;
  - c. dat door de synode van Hattem niet het bewijs geleverd is, dat er een lijn van Genesis 17 loopt naar de 'huisteksten' in het Nieuwe Testament;
  - d. dat de slaven van Abraham niet in alles vergelijkbaar zijn met de geadopteerde kinderen; ook, dat ze in het verbond met Abraham anders stonden, andere beloften hadden en andere verantwoordelijkheden, niet alleen dan Izaak, maar ook (op het standpunt van de synode) dan de geadopteerde kinderen in gelovige gezinnen; en dat al die verschillen samenhangen vooral met de verschillen in de heilshistorische plaats van de verbondsfasen onderling;
  - e. dat zonder meer een 'is-gelijk-teken' wordt gezet tussen enerzijds de plaats die de slaven innamen in de

'huizen' uit het Oude en Nieuwe Testament en anderzijds de plaats die geadopteerde kinderen hebben in de gezinskring van christenen;

- f. dat de grenzen van het verbond in het Oude en Nieuwe Testament verschillend zijn, hetgeen mede blijkt uit het feit, dat in het Nieuwe verbond kinderen van doopleden en van gecensureerden niet gedoopt worden, terwijl in het Oude verbond alle jongens moesten worden besneden;
  - g. dat, hoewel de Here in zijn roepen rekening houdt met de bestaande levensverbanden, het toch verwarrend werkt, als de synode van Hattem de verbondsbeschikking van Genesis 17 en de voortgang van Gods evangelie in allerlei situaties brengt onder de éne noemer van beslagleggen op de levensverbanden, aangezien geschiedenissen als in het boek Jona beschreven zijn (Jona 1 : 14-16, 3 : 6 v.v.) tonen, dat degene die onder beslag van de prediking kwamen niet zonder meer hierdoor een plaats in het verbond ontvingen als bondeling;
  - h. dat bij adoptie in rekening moet worden gebracht, dat de ellendige omstandigheden, waaronder de geadopteerde kinderen vaak geboren worden, te maken hebben met wat we lezen in de sanctie bij het tweede gebod: God bezoekt de ongerechtigheden van de vaderen aan de kinderen tot in het derde en vierde geslacht;
  - i. dat de 'hulplijn' van het 'roepen Gods' in de overwegingen 10-13 vrijwel geheel ontbreekt;
  - j. dat de synode van Hattem met dezelfde voorzichtigheid, waarmee ze zich ten aanzien van de 'huisteksten' van veronderstelling onthield, ook deze teksten zelf in de bewijsvoering had moeten loslaten;
  - k. dat in overweging 13 in plaats van de woorden 'door het geloof in Jezus Christus te behouden' eerder verwacht kon worden te 'brengen onder de band des verbonds';
5. met betrekking tot overweging 14:
- a. dat de term 'wettig kind' een burgerrechtelijke term is, waaraan de synode van Hattem ten onrechte een verbondsrechtelijke betekenis heeft toegekend;
  - b. dat een vraagteken moet worden gezet achter 'permanent' in regel 5, omdat de mogelijkheid bestaat, de adoptie ongedaan te maken, en dat, wanneer de adoptie ongedaan gemaakt wordt, er slechts van een verondersteld genadig handelen van God sprake zou zijn;
  - c. dat de Here de scheidslijn tussen heilig en onheilig duidelijk leert in de Schrift door zijn oproep tot geloof en bekering, gelijk dit profetisch reeds geldt in Abrahams huis, zie Genesis 17 : 14, en dat we daarom niet een derde weg aan de weg van geloof en bekering van de heidenen, en die van geboorte uit gelovige ouders mogen toevoegen;
  - d. dat de beperkende reserves ten aanzien van het adopteren, die C III oordelen 1 en 2 maakten, niet terugkeren in overweging 14, hetgeen pastoraal-gevaarlijk en kerkrechtelijk-onaanvaardbaar is;
6. met betrekking tot de overwegingen 15 en 16:
- dat de verwijzing naar artikel 34 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis onjuist is, omdat dit artikel leert, dat we door de doop 'van alle andere volken en vreemde religieën afgezonderd worden', terwijl overweging 15 spreekt van de positie van geadopteerde kinderen vóór de doop (vergelijk constatering 3 van onderdeel A van dit besluit).

Zij constateert voorts

dat in de bezwaarschriften meermalen erover geklaagd wordt, dat het geheel van de overwegingen sub A IV en D II van het onderhavige besluit onduidelijk is.

Zij overweegt

- ad 1: a. dat de vraagstelling van appellanten voorbijgaat aan de duidelijke bedoeling van overweging 5, namelijk in het licht te stellen, dat ook ten aanzien van het deelhebben aan de verbondsbelofte de nieuw-testamentische bedeling de oud-testamentische daarin te boven gaat, dat dit deelhebben niet meer afhankelijk is van de band aan Abraham in de weg der geboorte; zie inzonderheid het beroep op Gal 3 : 26-29;
- b. dat in verband met de onder a. vermelde bedoeling de plaats van Abrahams slaven en die van onze kinderen in deze overweging buiten beschouwing blijft (vergelijk daarvoor respectievelijk overweging 10 en volgende, en 8);
- ad 2: a. dat het in de overwegingen 6-8 steeds gaat om hetzelfde roepen van God, dat heel de verbondsgeschiedenis van de Here met zijn volk beheerst: uit dit roepen kwam het verbond met Abraham voort; het haalde hem uit zijn vroegere situatie en zette hem als vreemdeling in het land

Kanaaan, om daar drager van Gods beloften te zijn (overweging 6); door dit roepen bewerkte de Here de geboorte van Izaak en heel het bestaan van Israël, zonder daarbij aan de begrensde (geboorte)mogelijkheden van deze wereld gebonden te zijn (overweging 7); dit roepen is ook beslissend wanneer het gaat om de plaats van onze kinderen in het verbond (overweging 8); dit roepen wordt daarom krachtdadig genoemd omdat het doet wat God behaagt;

- b. dat het Schriftbewijs, dat in deze overwegingen wordt aangevoerd, wel degelijk Gods roepen ook op de kinderen betreft; zie onder meer 1 Petrus 2 : 9, waar de nieuw-testamentische gemeente een volk wordt genoemd, dat uit de duisternis is geroepen;
  - c. dat het aangevoerde Schriftbewijs '1 Cor. 7 : 14, vgl. 1 Cor. 1 : 2' niet geprest is, omdat de kinderen evenals de volwassenen uit kracht van Gods roepen in Zijn verbond zijn opgenomen en begrepen, dus 'heilig' en met de volwassenen in de gemeente 'geroepen heiligen' zijn;
  - d. dat het woord 'geroepene' door de synode van Hattem niet in de door appellant aangegeven zin wordt gebruikt, maar met het oog op mensen, die dank zij het effect van het roepen in het verbond Christus toebehoren, zijn eigendom zijn (Romeinen 1 : 7; zie ook het overwogene sub a tot c);
  - e. dat de synode van Hattem in overweging 14 niet over pleegkinderen in het algemeen spreekt - hierover was haar geen vraag voorgelegd - maar dat zij er aandacht voor vraagt, dat het te adopteren kind reeds vóór de voltrekking van de adoptie ingebracht werd in de gezinskring van christenen en op deze wijze voorlopig vertoeft in de kring van het verbond;
- ad 3:
- a. dat door appellant het woord 'instrumenteel' wordt geëxegeseerd in strijd met hetgeen in het rapport van de commissie van de generale synode van Hattem te lezen is, dat tegenover de modernistische opvattingen dit creatuurlijk gegeven hooggehouden dient te worden (Acta, pag. 500);
  - b. dat het woord 'voortkomen' "wijst. op de -weg, waarlangs de roepende God Zijn verbond met Abraham en zijn zaad sluiten wilde: het wordt in de weg van Gods roepen gerealiseerd;
- ad 4:
- a. dat in Genesis 17 als enige grond voor de plaats van Abrahams slaven in het verbond wordt aangewezen de soevereine beschikking van God, waardoor Hij allen, die in Abrahams huis waren of er in gekocht werden, een plaats wilde geven in Zijn verbond (Genesis 17 : 12);
  - b. dat vergelijking van Exodus 12 : 44 met Exodus 12 : 48 en 49 en met Schriftplaatsen als Leviticus 22 : 11, 25 : 45, 46 en Deuteronomium 12 : 12 duidelijk wijst op een continuering van de bepaling uit Genesis 17 : 10-13;
  - c. dat de synode van Hattem in overweging 13 (vergelijk ook overweging 10) heeft aangewezen, dat de Here evenals in het Oude Testament ook in het Nieuwe Testament niet 'losse individuen', maar de levensverbanden zoekt;
  - d. dat dit ten onrechte als bezwaar tegen het besluit van de synode te Hattem wordt aangevoerd, omdat
    1. de synode van Hattem de slaven van Abraham en de geadopteerde kinderen niet in alles met elkaar vergelijkbaar heeft geacht, maar slechts uit het feit, dat alle inwoners van Abrahams huis een plaats ontvingen in het verbond en dat verbond in het vlees mee moeten dragen (overweging 10) en dus ook allen deelden in de plichten en voorrechten van dat verbond (overweging 11), in de overwegingen 14 en 15 met het oog op de geadopteerde kinderen een conclusie heeft getrokken;
    2. daarbij duidelijk de positie van de slaven van Abraham als slaven wordt onderkend (overweging 11);
    3. vergelijking van overweging 10 met overweging 12 laat zien, hoe de synode met het verschil in de heilshistorische plaats van de verbondsfasen gerekend heeft;
  - e. dat de synode van Hattem niet 'zonder meer' een 'is-gelijk-teken' zet tussen de slaven in de 'huizen' van het Oude en Nieuwe Testament en de wettig geadopteerde kinderen van gelovigen, maar dat zij op basis van hetgeen en in de overwegingen 6-8 en in de overwegingen 10-13 gezamenlijk 'als onderricht der Schrift aangaande Gods genadeverbond' overwogen wordt, de conclusie trekt, dat de kinderen die een plaats als wettig kind ontvangen in het gezin, dat leeft onder de roeping Gods, tot het verbond mogen gerekend worden (overweging 15);
  - f. dat uit het ook door de synode van Hattem erkende verschil in verbondsgrenzen (vergelijk overweging 12 en hierboven bij overweging ad 4 d 3) nog niet af is te leiden, dat kinderen die door gelovigen wettig geadopteerd zijn, niet gedoopt mogen worden;
  - g. dat de synode van Hattem door in overweging 13 aandacht te vragen voor levensverbanden waarop

- de Here beslag legt, nog niet de verbondsbeschikking van Genesis 17 en de voortgang van het evangelie onder de éne noemer van het 'beslagleggen op de levensverbanden' heeft gebracht; en voorts, dat het boek Jona niet het verhaal geeft hoe heidenen tot het verbond werden gebracht;
- h. dat bij adoptie niet alleen met de sanctie van het tweede gebod, maar ook met dit onderwijs van de Schrift gerekend dient te worden, dat God, die de ongehoorzaamheid van de vaders bezoekt aan
  - i. de kinderen tot in het derde en vierde geslacht van hen, die Hem haten, de kinderen niet straft om de zonden van hun vaders (Deuteronomium 24 : 16, Ezechiël 18 : 20);
  - j. dat de synode van Hattem blijkens overweging 15 in aansluiting aan hetgeen in de overwegingen 6-8 omtrent Gods roepen wordt overwogen, in de overwegingen 10-13 ook ander onderricht van de Schrift inzake Gods genadeverbond op het punt in geding in rekening brengt;
  - k. dat de aangevoerde 'huisteksten' in aansluiting aan hetgeen werd overwogen in de overwegingen 6-8, deze kracht hebben, dat ze laten zien, hoe Gods roepen de gegevenheden van deze wereld
  - l. dienstbaar maakt aan de voortgang van de verbondsgeschiedenis (overweging 15);
  - m. dat de woorden 'door het geloof in Jezus Christus behouden' opnieuw accentueren hetgeen reeds bij overweging 5 als kenmerkend voor de nieuw-testamentische bedeling werd overwogen, dat het deelhebben aan de verbondsbefoorte wordt geschonken in de weg van het geloof in Jezus Christus;
- ad 5:
- a. dat de synode van Hattem de conclusie, dat een door christenen geadopteerd kind verbondskind is, niet zonder - meer aan de , burgerrechtelijke term 'wettig kind' ontleent, maar hieraan dat Gods barmhartigheid het leven van dit kind zo regeert (vergelijk C II overweging 8), dat het door de rechterlijke beslissing permanent in het huis van christenen gesteld en aan hun ouderschap toevertrouwd wordt (vergelijk ook C II overweging 9);
  - b. dat appellanten ten onrechte spreken van een veronderstelling, omdat door het ongedaan maken van de adoptie (wat eerst bij meerderjarigheid kan geschieden) Gods genadig handelen niet wordt teniet gedaan (Romeinen 3 : 3), zelfs niet, wanneer dit ongedaan maken een breuk met de opvoeding zou betekenen;
  - c. dat appellant een verkeerd gebruik maakt van Genesis 17 : 14, aangezien immers de slaven van Abraham als slaven door Gods soevereine beschikking gesteld werden op heilig terrein, en daardoor onder de dreiging van het verbond kwamen te staan, zoals die in deze Schriftplaats ligt uitgedrukt; en dat het spreken van een 'derde weg' niet terzake is;
  - d. dat het niet nodig is hetgeen in C III, zij is van oordeel 3, geoordeeld is, hier te herhalen;
- ad 6: dat de synode van Hattem confessionele uitdrukkingen van artikel 34 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis gebruikt om de positie van de door gelovigen wettig geadopteerde kinderen te karakteriseren als in Christus geheiligd en door God zelf met hun ouders van alle andere volken en religieën afgezonderd, wat door de doop publiek dient te worden bevestigd.

Zij overweegt voorts

ten aanzien van het geheel van de overwegingen van de synode van Hattem sub A IV en D II:

1. dat deze synode met deze overwegingen de kerken heeft willen dienen met onderricht uit de Heilige Schrift (vergelijk D II overweging 15) ten aanzien van de aanvang en de voortgang van de geschiedenis van Gods verbond met Abraham en zijn zaad en daarbij aandacht vroeg voor het tot dan toe in deze kwestie weinig in rekening gebrachte spreken van de Schrift over de macht van Gods roepen in de geschiedenis van het verbond;
2. dat zij zich genoodzaakt zag vanwege de inhoud der bij haar ingekomen stukken fundamentele teksten als Genesis 17 : 7 en Handelingen 2 : 39 te lezen in het brede kader van dit spreken van de Schrift (A IV overwegingen 1-6 en D II overwegingen 1-7);
3. dat zij ten aanzien van de kinderen der gelovigen overwoog, dat deze kinderen heilig zijn uit kracht van het roepen van God, waarbij de Here de band der geboorte tussen ouders en kinderen als instrument gebruikt (D II overwegingen 8 en 9);
4. dat zij in haar overwegingen D II 10-13 vanuit de Schrift wilde aanwijzen, hoe God in de oud- en nieuwtestamentische bedeling terwille van de voortgang van Zijn werk levensverbanden van deze wereld heeft gelegd onder het beslag van Zijn verbond;
5. dat zij in haar overwegingen D II 14 en 15, de situatie van wettig geadopteerde kinderen die een plaats hebben ontvangen in gezinnen, die mogen leven onder de roeping Gods, heeft willen typeren vanuit het aldus verstane onderricht van de Schrift, waaruit haar was gebleken de dominerende macht van Gods verbond in de huizen der gelovigen.

Zij is van oordeel

ten aanzien van het geheel van de overwegingen van de synode van Hattem sub A IV en D II, dat de synode van Hattem in de onderhavige zaak terecht voor dit onderwijs van de Schrift de aandacht der kerken heeft gevraagd, omdat

1. de aanvang en de voortgang van het heilswerk van God onder het volk van het verbond slechts te verklaren zijn vanuit de kracht van het machtige en genadige roepen van God, vergelijk bijvoorbeeld Genesis 12 : 1 v.v., Hebrëeën 11 : 8, Jesaja 51 : 2 en Romeinen 4 : 17; Jesaja 41 : 9, 43 : 1, 48 : 12; Handelingen 2 : 39; Romeinen 1 : 7, 1 Corinthe 1 : 2, 1 Petrus 2 : 9 en 2 Petrus 1 : 3, welk roepen de gehele geschiedenis van Gods volk beheerst, om-dat het zowel het tevoorschijn roepen van het nageslacht als het roepen tot geloof en gehoorzaamheid omvat;
2. de positie van de kinderen in het gezin van leden van Christus' kerk metterdaad slechts kan worden verstaan vanuit het soevereine beslag, dat God ondanks de macht van de zonde wil leggen op de band tussen ouders en kinderen (vergelijk 1 Corinthe 7 : 14, in samenhang met 1 Corinthe 1 : 2) en deze kinderen heilig zijn, omdat Hij, die hun ouders riep heilig is en hen met deze ouders in de geschiedenis van Zijn verbond meeneemt op de weg naar de beloofde erfenis (1 Petrus 1 : 15, 2 : 9);
3. ook de situatie van kinderen die langs de niet-normale weg van adoptie met medewerking van de overheid zijn gesteld in een gezin van christelijke ouders te karakteriseren is vanuit Gods beslag op dit door de overheid gewaarborgde ouderschap, waardoor deze kinderen in de leefgemeenschap van een christelijk gezin voortaan meetrekken op de weg die hun ouders gaan in hun leven met de Here, en zij opgroeien onder de genadige heerschappij van Gods verbond in het gezin;
4. tegen deze positiebepaling niet als beslissend bezwaar kan worden ingebracht het verschil in afkomst tussen de kinderen die door geboorte werden ontvangen en andere die door adoptie werden ingevoegd in de gezinnen der christenen, aangezien God de geboorte wel instrumenteel gebruikt voor de voortgang van Zijn verbond, maar niet vanwege of krachtens de bloedband kinderen opneemt in Zijn verbond, ...

Zij is tenslotte van oordeel

dat de appellanten niet hebben aangetoond, dat de overwegingen, de oordelen en de uitspraken van onderdeel D als in strijd met Schrift, belijdenis en kerkorde moeten worden weggenomen.

Zij spreekt uit

aan de verzoeken tot wegneming van de besluiten van de synode van Hattem, Acta artikel 251, niet te voldoen.

Zij besluit

van deze uitspraak kennis te geven aan de appellanten.

Artikel 363

Dankwoord praeses.

De praeses spreekt nu woorden van hartelijke dank aan het adres van commissie I. Er moest ter voorbereiding van deze zaak, die teer ligt in de kerken, heel veel werk verzet en studie verricht worden.

De materie is bijzonder boeiend, omdat we mogen spreken in dit verband over de barmhertigheden Gods. Hij rekt Zijn volk voor in de geschiedenis en maakt zo de gangen van Zijn verbond naar de woorden van Psalm 87. Het welbehagen Gods kwam voor de aandacht in de Eudokia-kerk, de kerk die genoemd is naar dat welbehagen. Er is groeiende eenstemmigheid, al zijn we nog niet eenparig van gevoelen. Daarom zal het nodig zijn nog te spreken over vragen van hen, die het gevoelen van de synode (nog) niet delen.

Artikel 364

Sluiting

De synode zingt aan het eind van deze gewichtige dag op verzoek van ds. T. J. Keegstra, die aan de beurt is de sluiting te verzorgen, Psalm 87 in zijn geheel. Dan gaat hij voor in gebed en sluit de praeses de zitting.

Vrijdag 7 november 1975.

Artikel 365

Heropening

Op de laatste synodedag van de week laat de praeses na heropening van de zitting zingen Ps. 119 : 14 en 17, hij leest Filippenzen 1 : 141 en gaat voor in gebed: Bij het appèl-nominaal blijkt geen wijziging in de samenstelling van de synode ten opzichte van de vorige dag. Als adviseurs zijn aanwezig de hoogleraren dr. L. Doekes, dr. J. Douma en J. Kamphuis.

Artikel 366a

Overgebleven vragen

De praeses verleent het woord aan de voorzitter van commissie I, ds. J. H. van der Hoeven.

Deze deelt mee, dat bij een aantal bezwaarschriften tegen het besluit van de generale synode van Hattem inzake de doop van wettig geadopteerde kinderen vragen zijn gesteld voor het geval de synode de beslissing van Hattem zou bevestigen. Dat is nu gebeurd en de commissie wil daarom de mening van de synode peilen, met betrekking tot hetgeen op die vragen te antwoorden is.

Veertien sprekers melden zich om over dit punt te handelen. Als die gesproken hebben, geeft de praeses het woord aan ds. J. Bomhof, rapporteur van de commissie met betrekking tot deze vragen.

De voorzitter der commissie vraagt daarop of deze zaak op vandaag moet worden afgewerkt. De praeses antwoordt daarop bevestigend, waarna hij de vergadering schorst voor de etenspauze en de commissie gelegenheid geeft zich daarin te beraden.

Bij de heropening blijkt dat alleen de adviseur prof. dr. L. Doekes niet meer ter vergadering is.

De commissie heeft een korte besluittekst ontworpen in verband met de vragen, die aan de orde zijn.

Artikel 366b

Voortzetting bespreking en amendement.

Eerst verkrijgt ds. J. Bomhof het woord om in te gaan op hetgeen in de voorronde te berde is gebracht.

Daarna wordt door een vijftal sprekers ingegaan op de ontwerp-besluittekst. Ds. T. J. Keegstra, gesteund door zijn collega T. Dekker, dient een amendement in. De rapporteur der commissie, ds. J. Bomhof, beantwoordt de sprekers en stelt, dat de commissie het amendement-Keegstra niet kan overnemen. Wel is er een enkele aanvulling bij de ontwerp-besluittekst aangebracht, die ds. J. H. van der Hoeven voorleest.

Artikel 366 c

Stemmingen.

Het amendement-Keegstra, dat het besluit van de ontwerp-besluittekst veranderd wil zien, zó, dat er gelezen wordt: 'de synode besluit het moderamen op te dragen aan de betrokkenen in de geest van deze verwachtingen een persoonlijk antwoord te geven.', komt eerst stemming. Het wordt verworpen met 24stem-men tegen en 6 voor bij twee onthoudingen, terwijl een drietal leden buiten stemming blijft. Daarna komt het commissie-voorstel in stemming. Het wordt aangenomen met 28 stemmen voor en 3 tegen bij twee onthoudingen, terwijl ds. H. J. Nijenhuis en br. K. Wolters, als behorend tot de appellanten, buiten stemming blijven.

Het zó aangenomen voorstel luidt:

Artikel 366d

Besluit over vragen inzake tolerantie jegens bezwaarden tegen adoptie besluiten

De generale synode van Kampen 1975 heeft voorts geconstateerd

dat er vragen gesteld zijn over te verwachten moeiten bij hen, die zich aan een bekrachtiging van de besluiten van de generale synode van Hattem, Acta art. 251, niet zouden kunnen conformeren;

zij spreekt de verwachting uit

1. dat haar eigen besluit om aan de verzoeken tot wegneming van de besluiten van de generale synode van Hattem, Acta artikel 251, niet voldoen, er toe zal bijdragen algehele overeenstemming inzake de gewettigheid van de doop van wettig-geadopteerde kinderen te bevorderen;
2. dat bij eventueel nog voorkomende moeilijkheden zowel de sinds Hattem 1972/'73 geldende regel voor de doop van wettig-geadopteerde kinderen alsook de begeerte om op geduldige wijze tot overeenstemming te komen in deze kwestie, waarover jarenlang verschil van inzicht is geweest, voor ogen zal staan (Efeze 4 : 2, 3; Filippenzen 1 : 9, 10a; 3 : 15, 16 en Jacobus 1 : 5);

zij besluit

hiervan kennis te geven aan:

de raad van de gereformeerde kerk te Uithuizermeeden; de broeders te Zuidlaren, p/a ds. Ch. Rupke;
ds. J. ten Hove te Emmen;
ds. H. J. Nijenhuis te Assen;
ds. J. van Raalte te 't Harde en
br. H. Wiegers te Assen.

Artikel 367

Verzoek br. Wiegers.

Als laatste punt inzake de materie van de doop van wettig geadopteerde kinderen stelt ds. J. H. van der Hoeven, na verkregen verlof daartoe van de praeses, aan de orde een verzoek van br. H. Wiegers te Assen. Het voorstel van de commissie in dezen wordt met algemene stemmen tot besluit verheven.

Het luidt:

De generale synode van Kampen 1975 constateert

dat door br. H. Wiegers te Assen voorgesteld wordt dat de synode na de buiten-werkingstelling van het besluit van de synode van Hattem, een commissie zal benoemen, die tot taak krijgt uniforme richtlijnen op te stellen, waaraan men steun heeft bij de beoordeling van alle individuele adoptiegevallen, waarbij rekening moet worden gehouden met het Burgerlijk Wetboek 1970;

zij overweegt

1. dat een commissie zoals door bedoelde appellant wordt voorgesteld een niet-kerkelijke zaak zou moeten behartigen, wat in strijd is met artikel 30 van de kerkorde;
2. dat bij adopteren de hulp aan de aanstaande adoptief-ouders voor elk individueel geval behoort tot de taak van de ambtsdragers, waarbij het Woord van God ook in dezen een licht op het pad van die ouders zal moeten zijn;

zij spreekt uit

aan het verzoek van br. H. Wiegers te Assen niet te kunnen voldoen;

en zij besluit

hiervan kennis te geven aan br. H. Wiegers te Assen.

Artikel 368

Comité en Sluiting

Hierna gaat de synode voor enige ogenblikken in besloten zitting. Na opheffing van het comité verzoekt de praeses de assessor de synodeweek te willen sluiten. Deze laat zingen Gez. 22 : 4 en gaat dan voor in dankgebed. Daarop Sluiting sluit de praeses de zittingen van deze week.

Dinsdag 11 november 1975.

Artikel 369

Op dinsdag 11 november 1975 heropent de praeses de synode. Hij laat zingen Ps. 97 : 1 en 7, leest Openbaring 1 : 9-20 en gaat voor in gebed.

Bij het appèl-nominaal blijkt, dat ouderling J. Breman voor het eerst ter synode aanwezig is. Als adviseur is prof. J. Kamphuis aanwezig en ds. N. Bruin als deputaat voor de herziening van de kerkorde.

Oud. Breman betuigt instemming met de belijdenis en belofte, zoals omschreven is in artikel 6 van deze Acta.

Artikel 370

Ingekomen stukken

De praeses deelt mee, dat bericht van verhindering voor deze zitting is ingekomen van drs. D. Deddens, deputaat voor de herziening van de kerkorde.

Van de deputaten voor de verzorging van radio- en T.V.-kerkdiensten is een aanvullend rapport ontvangen.

Dit wordt in handen van commissie V gegeven.

Artikel 371

Herziening kerkorde

De praeses geeft gelegenheid tot het maken van algemene opmerkingen aangaande het rapport van commissie II met betrekking tot het deputatenrapport over de herziening van de kerkorde.

Een viertal sprekers maakt hiervan gebruik, die - zover nodig - door de rapporteur der commissie, ds. T. Dekker, worden beantwoord.

Op voorstel van de praeses besluit de synode het moderamen op te dragen een kader voor de behandelingswijze van dit commissie-rapport te ontwerpen, waarbij aan de afzonderlijke artikelen aandacht kan worden gegeven, zulks in overleg met commissie II.

Daarop wordt de vergadering tot twee uur 's middags geschorst.

Artikel 372

Na de heropening van de zitting deelt de praeses mee, dat het moderamen in overleg met commissie II van oordeel is, dat de beste wijze van behandeling van het rapport van commissie II is de artikelen eerst stuk voor stuk te bespreken en in voorlopige lezing vast te stellen. De rapporteur zal in de loop van de middag een schema ontwerpen, waarin wordt aangegeven welke artikelen in een dagdeel kunnen worden afgehandeld. Over dit voorstel ontspint zich een korte discussie, die - mede door de invloed van de rapporteur - uitloopt op het aanvaarden van een voorstel van dr. W. G. de Vries en ds. T. J. Keegstra. Dit voorstel houdt in, dat de rapporteur verzocht wordt een overzicht te maken van het geheel van de artikelen, uitgaande van die, waarover deputaten en commissie eenstemmig zijn in hun oordeel en uitlopende op die, waarover tussen beide instanties controversen bestaan.

De vergadering wordt daarna geschorst tot 's avonds zeven uur.

Artikel 373

Na heropening van de zitting blijkt aan de leden inmiddels een overzicht ter hand gesteld te zijn van de artikelen van de kerkorde, ingedeeld in vier rubrieken en verzorgd door de rapporteur van commissie II, ds. T. Dekker.

De synode besluit aan de hand van deze indeling de artikelen van de kerkorde te gaan bespreken en in eerste lezing - zoveel mogelijk - vast te stellen. Als eerste komen dan 33 artikelen aan de orde, waarin deputaten en commissie met elkaar overeenstemmen. Daarbij zijn tevens te noemen het ondertekeningsformulier voor ouderlingen en diakenen en de waardering van het behoud van de bestaande nummering. Ondanks die overeenstemming in waardering heeft de commissie toch een enigszins andere nummering van de artikelen aangebracht, zodat haar nummering verschilt van die van de deputaten. Bij het aangeven van de artikelen is het eerste cijfer steeds dat van de nummering van deputaten en het tweede dat van de commissie. Bij de bespreking gaat de vergadering uit van de tekst van de commissie. Zo stelt de synode achtereenvolgens in eerste lezing de tekst vast van de artikelen 3-3, 5-5, 6-8, 11-11, 12-15, 13-13, 15-9, 17-16, 19.3-19, 24-24, 30-30, 31-31, 32-34, 33-35, 35-36, 36-37, 37-33, 40-42, 41-43, 43-44, 47-51, 49-52, 53-57 (onder voorbehoud van de tekst van het ondertekeningsformulier en de daarop betrekking hebbende zinsnede uit het artikel), 56-69 (nadat een amendement van ds. K. J. Kapteyn om de twee feestdagen weer op te nemen in de tekst met meerderheid van stemmen is verworpen), 60-22, 61-64, 62-63, 67-67, 69-61, 81-81, 84-55, 85-85 en 86-86.

Artikel 374

Na de afhandeling van deze artikelen, waarbij het gewone sluitingsuur enigszins is overschreden, zingt de vergadering op verzoek van ds. R. Houwen Ps. 95 : 2, 3 en 4. Nadat deze is voorgegaan in dankzegging sluit de praeses de zitting.

Woensdag 12 november 1975.

Artikel 375

Op woensdag 12 november 1975 komt de synode weer in plenaire vergadering bijeen. Bij de opening ervan laat de praeses zingen Ps. 50 : I, waarna hij de verzen 1-7 van Openbaring 2 voorleest en voorgaat in gebed.

Artikel 376

Vervolg herziening kerkorde

De praeses stelt nu aan de orde die artikelen kelen van de kerkorde, waarin deputaten en commissie in hoofdzaak overeenstemmen, terwijl de verschillen gering (en dikwijls van redactionele aard) zijn.

Vastgesteld worden de artikelen 4-4 (waarbij het begin terminologisch wordt open gehouden), 8-6, 7-14, 10-10, 14-12, 18-17, waarna de stemming over art. 20-20 wordt aangehouden vanwege noodzakelijke wijziging ervan door de commissie. Na aanvulling van de tekst wordt daarop art. 22-23 vastgesteld en die van art. 29-29 na verandering. De discussie over art. 34-32 leidt er toe, dat de vergadering bij meerderheid van stemmen uitspreekt voorkeur te hebben voor de formulering van de deputaten. Nadat art. 44-46 is vastgesteld, ontspint zich een breed debat over art. 45-50, dat onderbroken wordt door de etenspauze.

Artikel 377

Na heropening van de vergadering wordt het debat over art. 45-50 voortgezet. De praeses geeft aan het eind van de tweede ronde eerst de tekst van de commissie in stemming, die bij meerderheid van stemmen wordt afgewezen. Daarna wordt de formulering van deputaten aanvaard. De artikelen 48-53 en 51-25 worden daarna vastgesteld. Over artikel 54-58 wordt weer breder gediscussieerd. De commissie brengt enige wijziging in haar voorstel aan, waarna ook dit artikel wordt vastgesteld. Daarna vindt schorsing van de zitting plaats.

Artikel 378

Comm. ad hoc voor formulieren

Des avonds wordt weer plenair vergaderd.

In overleg met de voorzitter van commissie V, dr. W. G. de Vries, stelt het moderamen voor een commissie ad hoc in te stellen om te rapporteren over de tekst van de gewijzigde formulieren voor de bevestiging van het huwelijk, van ouderlingen en diakenen en van dienaren des Woords. De vergadering gaat hiermee accoord. In deze commissie worden benoemd ds. J. H. van der Hoeven, voorzitter en de predikanten M. Nap, H. J. Nijenhuis en W. Pouwelse.

Artikel 379

Vervolg herziening kerkorde

Overeenkomstig de tekst van de commissie worden vastgesteld de artikelen 68-68, 72-72, 73-73, 76-76 en 80-88 alsmede de tekst van het ondertekeningsformulier voor dienaren des Woords. Nu zijn aan de orde de artikelen, waarbij in het commissierapport wordt voortgebouwd op hetgeen door deputaten is voorgesteld, veelal door verwerking van reacties uit de kerken.

Aan de orde komt art. 19, 1.2-18. Een brede discussie leidt er toe, dat de commissie de tekst van artikel 18, 3.4 wegneemt. Toch komt de vergadering nog niet tot een besluit over dit artikel.

Artikel 380

De sluiting van de dag wordt op verzoek van de praeses verzorgd door ds. K. J. Kapteyn. Hij verzoekt te zingen Ps. 101 : 1 en 2 en gaat daarna voor in gebed. De praeses sluit daarop de zitting van deze dag.

Donderdag 13 november 1975.

Artikel 381

Op donderdag 13 november zingt de synode, na de opening door de praeses, Ps. 17 : 1 en 4. Daarna leest de praeses de aan de kerk te Smyrna gezonden brief (Openbaring 2 : 8-11) voor en spreekt het gebed uit.

Artikel 382

Opnieuw herziening kerkorde.

De praeses stelt opnieuw het artikel aan de orde, dat reeds de vorige avond de aandacht vroeg: 19.I.2-18. Aan het eind van de tweede ronde wordt het commissievoorstel aanvaard. Artikel 21-21 wordt in de door de commissie voorgedragen kerkorde versie aanvaard. Bij artikel 28-28 komt de vergadering niet tot een uitspraak: de commissie wordt verzocht het artikel nog eens te bezien.

Daarna wordt de vergadering geschorst tot 's avonds zeven uur.

Artikel 383

Des middags wordt vergaderd in kleiner verband van commissies.

Artikel 384

Des avonds zet de vergadering zich opnieuw tot het bespreken van Kerkorde-artikelen. De praeses stelt aan de orde het artikel - 45, over de commissies van beheer. Na twee ronden besluit de vergadering de materie van dit artikel voor te leggen aan het te benoemen deputaatschap.

Daarop komt artikel 52-56 aan de orde. Na een kleine wijziging in het voorstel der commissie, wordt de tekst van dit artikel in de versie van de commissie aanvaard. Artikel 55-59 wordt eveneens in de redactie van de commissie vastgesteld. Bij artikel 57-60 is het verloop als bij artikel 52-56. Vervolgens worden de artikelen 63-83, 64-65 en 65.66-66 van de commissie aanvaard. Bij artikel 70-70 besluit de vergadering de redactie van de deputaten te aanvaarden.

Over artikel 71-71 ontspint zich een brede discussie. Het wordt na een wijziging aanvaard in de tekst van de commissie. Met artikel 74-74 gaat het evenzo, al vindt de, stemming daarover stemming nog niet op deze avond plaats.

Artikel 385

Sluiting.

Op verzoek van de praeses komt ds. J. C. Post naar voren ter verzorging van de avondsluiting. Hij laat zingen Ps. 144 : 1 en 7 en gaat daarna voor in dankgebed.

Vrijdag 14 november 1975.

Artikel 386

Als bij hamerslag de zitting van deze dag is geopend, zingt de vergadering op verzoek van de praeses Ps. 105 : 22 en 23. Gelezen wordt daarna Openbaring 2 : 12-17 en dan gaat de praeses voor in gebed.

Artikel 387

Voortzetting herziening kerkorde.

De praeses verleent het woord aan de rapporteur der commissie, ds. T. Dekker. Deze geeft een kleine wijziging in de tekst van artikel 74-74 door. Daarna wordt dat artikel met algemene stemmen aanvaard.

Artikel 75-75 roept een brede discussie op. De vergadering blijkt over de formulering van dit artikel sterk verdeeld. Het wordt na twee ronden met meerderheid van stemmen door de synode aanvaard; prof. J. Kamphuis vraagt aantekening, dat hij tegen de formulering van dit artikel heeft geadviseerd.

Artikel 77-77 wordt na een wijziging in de tekst aanvaard in de versie van de commissie.

Bij artikel 78-78 ontspint zich opnieuw een brede discussie. Het wordt met dezelfde stemmenverhouding (19 voor en 16 tegen bij 1 onthouding) aanvaard als artikel 75-75. De vergadering spreekt daarop uit, dat de te benoemen deputaten aan deze beide artikelen, alsmede aan de openbare bekendmaking inzake de afsnijding van volwassen doopleden bijzondere aandacht zullen moeten besteden.

Artikel 82-82 wordt na discussie ter nadere overweging van de formulering in handen van te benoemen deputaten gesteld.

Nadat artikel 83-84 in de tekst van de deputaten is aanvaard en onderling overleg van de commissie en de deputaten is gehouden over art. 28-28, dat nog niet tel een eindresultaat heeft geleid, wordt de vergadering voor de middagpauze geschorst.

Artikel 388

Vaststelling artikelen van Acta.

Bij de heropening deelt de praeses namens het moderamen mee welke de planning is voor de komende weken. Dat houdt ook in, dat de synode in de aanstaande week pas op woensdagavond om zeven uur weer in plenaire zitting bijeen komen. De door de tweede scriba gestelde artikelen 332-368 van de Acta worden vastgesteld. Omdat de eerste scriba de komende week weer aanwezig hoopt te zijn, zal de tweede scriba nog de Acta van de week van 10-14 november stellen.

Artikel 389

Daarop wordt de zittingsweek gesloten: de assessor verzoekt te zingen Ps. 37 : 2 en 3 en gaat daarna voor in

dankgebed. Dan sluit de praeses de vergadering.

Dinsdag 18 november 1975.

Artikel 390

Deze dag wordt geheel besteed voor de arbeid van de commissies.

Woensdag 19 november 1975.

Artikel 391

Omdat de morgen en middag besteed zijn voor de arbeid van de commissies, komt de synode des avonds om zeven uur in plenaire zitting samen.

De praeses laat zingen Ps. 149 : 3 en 4, leest Openbaring 2 : 18-29 en gaat voor in gebed.

Artikel 392

Voortzetting herziening kerkorde

Voortgezet wordt de bespreking van het rapport en het concept voor een herziene kerkorde van de door de generale synode van Hattem benoemde deputaten, en het rapport hierover van commissie II. Aanwezig is voor de deputaten ds. N. Bruin, terwijl als adviseurs ter synode zijn prof. dr. L. Doekes, prof. J. Kamphuis en prof. dr. C. Trimp.

Thans komt aan de orde een aantal artikelen uit groep D van de artikelen van het ontwerp herziene kerkorde van de commissie, waarin deze zakelijk verschilde met het ontwerp van de deputaten.

Aantal dienste of ambten.

In bespreking komt nu eerst artikel 2 naar de beide concepten. Deputaten noemen de volgende diensten: die der dienaren des Woords, der ouderlingen, der diakenen, der missionaire dienaren des Woords en der hoogleraren. De commissie spreekt in haar artikel 2 kerkorde van de volgende ambten: dat der dienaren des Woords, der ouderlingen en der diakenen.

Uit de vergadering wordt sterk bezwaar gemaakt tegen het feit, dat de commissie de diensten van de missionaire dienaren des Woords en van de hoogleraren geheel weglaat. Dit doet de winst van de strijd van de kerk om het eigen karakter van de opleiding tot de dienst des Woords, die allereerst toevertrouwd moet worden aan hen, die ook zelf dienaren des Woords zijn (verg. 2 Timotheus 2 : 2) niet in rekening komen. De commissie doet hier alsof de hoogleraren alleen een schoolambt zouden hebben, terwijl toch hun taak reeds in artikel 18 K.O. door deze synode in kerkelijke ambtelijke formuleringen is weergegeven.

Op het eigene van de taak van de missionaire dienaren in onderscheid van de dienaren des Woords in de gevestigde gemeenten is de laatste jaren veel beter zicht gekomen. Beide diensten zijn een verbijzondering van het ambt van dienaren des Woords en de kerkorde behoort hier een uitwerking te geven van wat in de belijdenis is uitgesproken.

De rapporteur, ds. T. Dekker, zegt namens de commissie, dat deze heeft willen voorkomen, dat in de opsomming van artikel 2 K.O. naast de in de Schrift ge-noemde ambten voor de plaatselijke kerk ook nog het ambt van hoogleraar als gelijksoortig en dan algemeen zou worden genoemd. De naam is uit de cultuur-wetenschappelijke titulatuur genomen en op de smalle basis van deze ambtstitel moet de kerkelijke opleiding van de dienst des Woords niet gefundeerd worden. Als hoogleraar heeft hij een wetenschappelijk ambt en kerkelijk is hij nog altijd dienaar des Woords.

De zendeling is ook dienaar des Woords, een herder, die zijn ambt begint met het vergaderen van de schapen. Door de voorzitter van de commissie, dr. R. H. Bremmer, wordt er nog op gewezen, dat het ambt van doctoren in de kerk gekomen is door een verkeerde uitleg van Efeze 4 : 11. De hoogleraren zijn nu dienaren van het Woord, die afgezonderd worden tot een wetenschappelijk ambt. De commissie verklaart zich bereid een nadere formulering van artikel 2 te overwegen. De praeses schort hiervoor de bespreking over dit artikel op. Omdat hiermee samenhangt de formulering van artikel 26, waar de deputaten in hun concept spreken over de missionaire dienaren, wordt na enige bespreking ook dit artikel aangehouden om over de formulering ervan tegelijk met die van artikel 2 te beslissen.

Een aanvang wordt nog gemaakt met de bespreking van artikel 9 uit het deputatenconcept (= artikel 7 van dat van de commissie).

Artikel 393

Op verzoek van de praeses besluit ds. H. J. de Vries de vergadering. Hij laat zingen Ps. 96 : 1, 2, 4 en 6 en gaat voor in gebed.

Donderdag 20 november 1975.

Artikel 394

Na opening van de zitting laat de praeses zingen Ps. 65 : 4; hij leest Openbaring 3 : Artikel 394 1-6 en gaat voor in gebed.

Artikel 395

Art. 9/7 K.O

In aanwezigheid van deputaat ds. N. Bruin wordt de bespreking van de ontwerpen voor de herziening van de kerkorde voortgezet (zie artikel 392 van deze Acta). Besproken wordt het concept van de commissie in haar formulering van artikel 7 K.O. De commissie spreekt van de toelating tot het ambt van dienaren des Woords, 'van hen, die zich sinds korte tijd gevoegd hebben bij één der kerken', terwijl deputaten spreken van hen 'die nog slechts korte tijd gekomen zijn tot het belijden van de gereformeerde leer'.

De synode aanvaardt de formulering van de commissie in dezen voor artikel 7.

De deputaten verklaren, gehoord de critiek uit de kerken, zich bereid hun artikelen over het volledig ontslag uit de dienst van dienaren des Woords (artikel 16) en van ouderlingen en diakenen (artikel 25) terug te nemen. Zonder bespreking wordt door de synode hiermee ingestemd, zodat deze artikelen uit het concept van deputaten vervallen zijn.

Over artikel 23 van de deputaten (inzake de diakenen en het maatschappelijk werk) stelt de commissie voor om dit geheel te laten vervallen. De synode besluit het vraagstuk ter bezinning en advies over te geven aan het nieuw te benoemen deputaatschap.

Eveneens wordt artikel 27 (over de evangelisatie) in de concepten van de deputaten en van de commissie door de synode voor nader advies aan het nieuwe deputaatschap toevertrouwd.

De commissie stelt in haar artikel 47, in overeenstemming met artikel 42 van de vigerende kerkorde, voor om de predikanten van een gemeente, die meer dan één predikant hebben, die niet ter classis afgevaardigd zijn, adviserende stem ter classis te verlenen. Deputaten stellen voor dit artikel te laten vervallen in de vigerende kerkorde. Bij een proefstemming blijkt ter synode zulk een gebrek aan eenparigheid, dat besloten wordt deze zaak ook ter nader advies aan het nieuwe deputaatschap over te geven.

Artikel 396

Nadat de synode des middags in commissoriaal verband heeft gearbeid, komt des avonds in plenaire vergadering de bespreking van de concepten voor de herziening van de kerkorde weer aan de orde.

Inzake de regeling voor de visitatie (artikel 46 van de deputaten en 48 van de commissie) wordt het voorstel van de deputaten, nadat dit op verlangen van de synode door hen gewijzigd is, aanvaard.

Artikel 49 van de commissie, dat in overeenstemming is met artikel 43 van de vigerende kerkorde inzake de censuur aan het eind van de vergaderingen, wordt door de synode, met instemming thans van de deputaten, aanvaard.

Inzake artikel 50 van de deputaten en 54 van de commissie over de correspondentie met kerken in het buitenland, wordt door de synode met twee stemmen tegen het door de commissie voorgestelde aanvaard, nadat het tweede lid gewijzigd is.

Inzake de artikelen 58 en 59 van de deputaten (= artikel 62 van de commissie) over de tijd voor de bediening van de doop aan de jonge kinderen en de presentatie door de vaders wordt na korte bespreking door de synode bij meerderheid van stemmen beslist ten gunste van de artikelen 58 en 59 van de deputaten in overeenstemming met de vigerende kerkorde.

Over artikel 79 van de deputaten en van de commissie wordt de bespreking geconcentreerd op de uitbreiding, die deputaten daaraan voorstellen te geven door ook tuchtwaardig te noemen de ambtsdragers, 'die hardnekkig de vermaning van de kerkeraad verwerpen'. Zonder stemming wordt op voorstel van de praeses deze zaak ter nader advies overgegeven aan het nieuwe deputaatschap.

De artikelen 38 - 42 van de deputaten, waarmee corresponderen de artikelen 39 - 42 van de commissie, worden in één ronde besproken. Uitvoerig komt daarbij ter deputaten sprake het voorstel van de commissie om in tegenstelling tot de vigerende kerk- diakenen en orde voortaan de diakenen altijd bij de kerkeraad te rekenen. Het voorstel van de kerkeraad commissie wordt niet in overeenstemming geacht met de schriftuurlijke gegevens en het in de historie van de gereformeerde kerken uitgewerkte onderscheid tussen de verschillende ambten en de daaraan verbonden bevoegdheid. Daarom wordt het beroep van de commissie op artikel 30 N.G.B. aangevochten. In het bijzonder wordt bezwaar gemaakt tegen het voorstel van de commissie, waarbij het apart bijeenkomen van de ouderlingen facultatief wordt gesteld, terwijl wel het apart bijeenkomen van de diakenen ter beslissingen van hun ambtsdienst wordt voorgeschreven. Na een proefstemming, waarbij de meerderheid het voorstel van de commissie verwerpt, wordt besloten deze artikelen ter nader advies en formulering aan het nieuwe deputaatschap toe te vertrouwen.

Nu alle artikelen van de beide concepten besproken zijn, zal de commissie gelegenheid gegeven worden eerst een concept voor een eindbesluit van de synode te redigeren, waarna de synode deze zaak voor haar deel zal afhandelen.

Artikel 397

Nadat de synode de gehele dag plenair vergaderd heeft, verzoekt de praeses omstreeks tien uur des avonds ds. J. Meilof de vergadering te besluiten. Deze laat zingen Ps. 16 : 6 en gaat voor in dankgebed.

Vrijdag 21 november 1975.

Artikel 398

De praeses laat bij de opening van de zitting zingen. Ps. 118 : 4 en 8, leest Openbaring 3 : 7-13 en gaat voor in gebed.

Artikel 399

Eerste paal nieuwbouw Theol. Hogeschool

Ingekomen is een brief van de secretaris van de deputaten-financieel voor de verzorging van de Theologische Hogeschool, waarin de synode uitgenodigd wordt aanwezig te zijn of zich te laten vertegenwoordigen bij het slaan van de eerste paal voor het nieuwe gebouw, waarin de bibliotheek zal worden ondergebracht. Dit zal geschieden D.V. op maandag 24 november 1975 om twee uur des middags. De synode zal zich bij deze gelegenheid laten vertegenwoordigen door enkele leden van haar moderamen.

Artikel 400

De synode gaat over tot arbeid in commissoriaal verband om bijzonder commissie II gelegenheid te geven haar laatste voorstellen over de herziening van de kerkorde gereed te maken.

Artikel 401

Diensten of ambten

Des middags om 14.30 uur heropent de praeses de plenaire vergadering. Hij geeft nu eerst in bespreking de nieuwe redactie, die commissie II voor enkele artikelen van de kerkorde voorstelt.

Inzake artikel 2 over de diensten of ambten (zie artikel 392 van deze Acta) wordt met grote meerderheid de nieuwe redactie van de commissie aanvaard. Daarbij wordt de vraag of gesproken zal worden van diensten of ambten in artikel 1 en 2 van de kerkorde toevertrouwd aan het nieuwe deputaatschap voor nader advies. Voorts wordt de nieuwe redactie van de artikelen 18, 20, 26 en 28, zoals door de commissie voorgesteld, aanvaard.

Artikel 402

Na een korte bespreking wordt met algemene stemmen het voorstel van commissie II voor een eindbesluit van deze synode over de herziening van de kerkorde aanvaard.

De praeses dankt de deputaten, van wie prof. J. Kamphuis alleen aanwezig is, voor hun veelomvattende arbeid, in deze jaren verricht. Ook brengt hij dank aan de commissie en met name aan de rapporteur, ds. T. Dekker, voor het gedegen werkstuk, dat ter tafel is gelegd en de wijze waarop het is verdedigd.

Artikel 403

Besluit herziening kerkorde

Het besluit van de synode luidt als volgt:

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

1. het „Rapport inzake de herziening van de Kerkorde“, in opdracht van de generale synode van Hattem 1972/'73 bij haar ingediend door de deputaten ds. N. Bruin, drs. D. Deddens en prof. J. Kamphuis;
2. de missives met betrekking tot dit rapport van de particuliere synoden van Groningen, Gelderland, Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland; van de classes Amersfoort, Arnhem, Kampen en Middelburg; van de kerkeraden te Assen, Barendrecht, Bergschenhoek, Berkel en Rodenrijs, Enschede-Noord, 's-Gravenhage-West, Groningen-Zuid, Heemse, Rotterdam-Centrum, Uithuizen, Zwolle en Zwijndrecht; van vijf ambtsdragers te Apeldoorn, van ds. S. S. Cnossen, van de predikanten Joh. Francke en J. ten Hove (via de kerkeraad te Emmen), van br. A. Huttenga te Groningen en van br. W. Zeldenrust te Rotterdam;
3. het rapport van haar commissie II betreffende deze materie;

zij constateert

1. dat deputaten van de generale synode van Hattem opdracht hadden, "de volgende generale synode van advies te dienen inzake de vraag in welke opzichten en in welke zin de huidige kerkorde materieel 'veranderd, vermeerderd of verminderd' (art. 87) behoort te worden en nodig geachte wijzigingen en toevoegingen zoveel mogelijk concreet te formuleren" (Acta art. 42);
2. dat genoemde deputaten tevens opdracht hadden "dit advies tenminste één jaar voor de volgende synode ter kennis van de kerken te brengen, opdat deze zich over de inhoud daarvan tijdig kunnen beraden en uitspreken";
3. dat deputaten meedeelden: "als gevolg van persoonlijke omstandigheden van de rapporteur is het niet gelukt het rapport vóór 15 april 1974 ter kennis van de kerken te brengen";
4. dat in enkele missives uit de kerken gewezen is op een te korte tijd van voorbereiding, mede in verband met de noodzakelijke beoordeling van andere debutantenrapporten
5. dat deputaten de wens hebben uitgesproken: "Moge dit rapport onder de zegen van de Here de kerken dienen bij haar voorbereiding van het werk der komende synode, opdat deze synode zelf in staat is de noodzakelijk geachte materiële herziening van de kerkorde tot een goed einde te brengen";
6. dat de generale synode van Hattem als haar oordeel uitsprak "dat het wenselijk is dat eerst op verantwoorde wijze wordt vastgesteld in welke opzichten en in welke zin de huidige kerkorde materieel 'veranderd, vermeerderd of verminderd' (art. 87) moet worden, alvorens een algehele taalkundige vernieuwing te doen plaats vinden";

zij constateert voorts

1. dat deputaten de gehele materie van de kerkorde aan een onderzoek hebben onderworpen en de door hen nodig geachte wijzigingen en toevoegingen concreet hebben geformuleerd;
2. dat ondanks de vertraging, die is opgetreden bij de toezending van het deputatenrapport aan de kerken, een groot aantal uitvoerige reacties is binnengekomen van kerkelijke vergaderingen, ambtsdragers en kerkleden;
3. dat de synode in een reeks zittingen de herziening van een aantal artikelen c.a. van de Kerkorde voorlopig ten einde bracht, en voor de herziening van de overige artikelen c.a. nadere bestudering noodzakelijk achtte;

zij overweegt

1. dat, gelet op de aard van de kerkorde, als "aangenomen met gemeen accoord" (art. 87), de kerken in ruime mate gelegenheid behoren te ontvangen om zich over de definitieve vaststelling van een herziene

kerkorde vooraf te beraden;

2. dat de generale synode van Hattem blijkens haar genoemd oordeel "een algehele taalkundige vernieuwing" nodig achtte, in aansluiting aan de materiële herziening;

zij is van oordeel

1. dat deputaten hun veelomvattende opdracht correct hebben uitgevoerd en dat hun verklaring van de vertraging bij het toezenden van hun rapport aan de kerken als genoegzaam dient te worden aanvaard;
2. dat de synode, na de materiële inhoud van de kerkorde voorzover mogelijk te hebben herzien en voorlopig vastgesteld, de kerken in de onder "zij overweegt" 1. bedoelde gelegenheid behoort te stellen;
3. dat opnieuw deputaten benoemd dienen te worden, om
  - a. ten aanzien van de artikelen c.a., waarvan nadere bestudering noodzakelijk wordt geacht, een studierapport met een voorstel tot formulering samen te stellen en dit zo spoedig mogelijk aan de kerken toe te zenden;
  - b. gedurende een bepaalde termijn de reacties uit de kerken op de reeds voorlopig vastgestelde artikelen c.a. en op het sub a genoemde rapporten te wachten;
  - c. onder toetsing van deze reacties aan de volgende synode advies uit te brengen tot definitieve vaststelling van de materieel herziene kerkorde;
  - d. in het onder c. genoemde advies ook de taalkundige vernieuwing van de kerkorde te betrekken;

zij besluit

1. deputaten voor de herziening van de kerkorde, benoemd door de generale synode van Hattem, dank te zeggen voor de correcte vervulling van hun veelomvattende opdracht;
2. de hieronder sub 5 opgenomen artikelen c.a. in de daar geboden redactie voorlopig vast te stellen;
3. opnieuw deputaten te benoemen met als opdracht:
  - a. ten aanzien van de volgende artikelen c.a. een studierapport met een voorstel tot formulering samen te stellen, en dit zo spoedig mogelijk aan de kerken toe te zenden: art. 1 (annex nummering en randschriften), 23, 27, 38, 39, 42, 78, 79, 82 (nummering in deputatenrapport), art. 42 van de vigerende kerkorde, en het door de commissie voorgestelde artikel "45" betreffende het bestuur der stoffelijke goederen en de vertegenwoordiging van de plaatselijke kerk ten aanzien daarvan in rechte;
  - b. de reacties uit de kerken op de reeds voorlopig vastgestelde artikelen c.a. en op het sub a. genoemde rapport in te wachten tot 1 maart 1977;
  - c. onder toetsing van deze reacties aan de volgende generale synode advies uit te brengen tot definitieve vaststelling van het materieel herziene kerkorde;
  - d. in het onder c. genoemde advies ook de taalkundige vernieuwing van de kerkorde te betrekken, waarbij de hulp van één of meer neerlandici kan worden ingeroepen;
  - e. hun volledig advies vóór 1 januari 1978 ter kennisneming aan de kerken toe te zenden;
4. de volgende uitspraak van de generale synode van Assen 1926 voor de Ge-reformeerde Kerken vervallen te verklaren: "de straf, waarvan in het ondertekeningsformulier gewag wordt gemaakt, wanneer een predikant weigert de gevorderde verklaring af te leggen, namelijk het de facto gesuspendeerd worden, treedt in geval van appèl eerst in, wanneer de particuliere synode over zijn bezwaar uitspraak heeft gedaan en hij dan nog weigeren zou naar de uitspraak van de particuliere synode zich te reguleren" (Acta art. 163 sub 23);
5. de voorlopig vastgestelde artikelen c.a. als volgt aan de kerken bekend te maken (nummering zoveel mogelijk naar de vigerende kerkorde):
  2. De ambten zijn drieërlei: van de dienaren des Woords, onder wie sommigen zullen worden afgezonderd voor de opleiding tot de dienst des Woords en sommigen voor de zendingsarbeid; voorts van de ouderlingen en van de diakenen.
  3. Het zal niemand geoorloofd zijn een van de ambten te vervullen zonder daartoe op wettige wijze geroepen te zijn.
  4. De wettige roeping tot de dienst van het Woord en de sacramenten van hen, die dit ambt nog niet hebben gekleed, omvat:
ten eerste: de beroeping, welke onder aanroeping van de naam des Heren geschieden zal door de kerkeraad en de diakenen, met medewerking van de gemeente en met inachtneming van de plaatselijk vastgestelde regeling en van de bepaling, dat alleen zij voor het eerst tot de dienst kunnen beroepen worden die door de classis waaronder zij ressorteren preparatoir geëxamineerd zijn; en voorts in

kerken met niet meer dan één dienaar ook met advies van de door de classis aangewezen consulent; ten tweede: de examinatie of onderzoeking, die zowel de leer als het leven betreft, welke staan zal bij de classis aan welke de beroeping ter approbatie is voor te stellen, en geschieden zal ten overstaan van de gedeputeerden der particuliere synode of enige derzelven;

ten derde: de approbatie en goedkeuring, van de, lidmaten der gereformeerde gemeente van de plaats, wanneer, de naam des dienaars de tijd van veertien dagen in de kerk afgekondigd zijnde, geen hindernis daartegen komt;

ten laatste: de openlijke bevestiging voor de gemeente, dewelke met behoorlijke stipulatiën en afvragingen, vermaningen en gebeden en oplegging der handen toegaan zal, naar het formulier daarvan zijnde.

5. Nopens de dienaars, die nu alrede in de dienst des Woords zijnde tot een andere gemeente beroepen worden, zal desgelijks zodanige beroeping geschieden door de kerkeraad en de diakenen. met medewerking van de gemeente en met inachtneming van de plaatselijk vastgestelde regeling en van de generale kerkelijke ordinantiën over de beroepbaarheid van hen, die buiten de Nederlandse Gereformeerde Kerken gediend hebben, en over het meer dan eenmaal beroepen van dezelfde dienaar in dezelfde vacature; in kerken met niet meer dan één dienaar ook met advies van de door de classis aangewezen consulent; en voorts in alle kerken met approbatie van de classis, aan welke de voorzeide beroepenen vertonen zullen goede kerkelijke attestatie van leer en leven, en met approbatie van de lidmaten der gereformeerde gemeente van de plaats, wanneer, de naam des dienaars de tijd van veertien dagen haar voorgesteld zijnde, geen hindernis daartegen komt; waarna de beroepenen met voorgaande stipulatiën en gebeden zullen bevestigd worden, naar het formulier daarvan zijnde.
6. Een dienaar des Woords zal geen benoeming mogen aannemen om zich geheel te gaan wijden aan bijzondere arbeid als: geestelijke verzorging van militairen, van hen die verblijven in inrichtingen van barmhartigheid en dergelijke, tenzij hij verbonden blijft aan een kerk. De verhouding, waarin deze dienaar tot de betrokken kerk staat, dient geregeld te worden onder goedkeuring van de classis.
7. Niemand zal tot de dienst des Woords geroepen worden, zonder dat men hem aan een bepaalde kerk verbindt.
8.
  1. Zij die geen theologische opleiding hebben ontvangen, zullen niet worden toegelaten tot het predikambt tenzij dat men verzekerd zij van hun singuliere gaven: godzaligheid, ootmoedigheid, zedigheid, goed verstand en discretie, mitsgaders gaven van welsprekendheid.
  2. Zo wanneer dan zodanige personen zich tot de dienst presenteren, zal de classis hen - indien het de particuliere synode goed vindt - eerst examineren, en naardat zij het examen bevindt, hen een tijdlang mede tot hun oefening laten proponeren in de kerken van het classicaal ressort, en dan voorts met hen handelen, zoals zij oordelen zal stichtelijk te wezen, volgens de generale regeling, daarvoor door de kerken vastgesteld.
9. Zij die zich nog slechts sinds korte tijd gevoegd hebben bij een der kerken zullen niet tot het ambt van dienaar des Woords worden toegelaten dan met grote zorgvuldigheid en voorzichtigheid, nadat zij - indien de classis en de deputaten der particuliere synode het nodig achten - ook een zekere tijd wel beproefd zijn.
10. Een dienaar, eens wettelijk beroepen zijnde, mag de gemeente aan welke hij verbonden is niet verlaten, om elders een beroeping op te volgen, zonder bewilliging des kerkerads en der diakenen en met voorweten de classis, gelijk ook geen andere kerk hem zal mogen ontvangen, eer hij wettelijke getuigenis zijns afscheids van de kerk en classis, waar hij gediend heeft, vertoond hebbe.
11. Aan de andere zijde zal de kerkeraad, als representerende de gemeente, ook gehouden zijn haar dienaars van behoorlijk onderhoud te verzorgen, en hen niet uit hun dienst te ontslaan zonder kennis en approbatie van de classis en van de deputaten der particuliere synode.
12. Dewijl een dienaar des Woords, eens wettelijk als boven beroepen zijnde, zijn leven lang aan de kerkdienst verbonden is, zo zal hem niet geoorloofd zijn, zich tot een andere staat des levens te begeven, tenzij om grote en gewichtige oorzaken, waarvan de classis kennis nemen en oordelen zal; welk oordeel de classis niet zal uitspreken zonder kennis en approbatie van de deputaten der particuliere synode.
13. Zo het geschiedt dat enige dienaars door ouderdom, ziekte of anderszins onbekwaam worden tot uitoefening huns dienstes, zo zullen zij nochtans desniettemin de ere en de naam eens dienaars behouden, en van de kerk, die zij gediend hebben, eerlijk in hun nooddrift (gelijk ook de weduwen en wezen der dienaren in 't gemeen) verzorgd worden.

14. Zo enige dienaars door ziekte of enige andere oorzaken hun dienst voor een tijd onderlaten moesten, 't welk zonder advies des kerkerads niet geschieden zal, zo zullen zij nochtans ten allen tijde de beroeping der gemeente onderworpen zijn en blijven.
15. Niemand zal in een andere kerk enige predikatie mogen doen of sacramenten bedienen zonder bewilliging van de kerkerad van die kerk.
16. De taak van de dienaren des Woords is, in de gebeden en de bediening des Woords aan te houden, de sacramenten uit te reiken, op hun medebroeders, ouderlingen en diakenen, mitsgaders de gemeente, goede acht te nemen, met de ouderlingen de kerkelijke discipline te oefenen, en ten laatste met de ouderlingen te bezorgen dat alles eerlijk en met goede orde geschiede.
17. Wanneer meer dan één dienaar des Woords aan een gemeente verbonden is, zal onder hen gelijkheid gehouden worden aangaande de lasten huns dienstes, mitsgaders ook in andere dingen, zoveel mogelijk is, volgens het oordeel des kerkerads, en (dies van node zijnde) der classis; hetwelk ook in ouderlingen en diakenen te onderhouden is.
18.
  1. De kerken onderhouden een theologische hogeschool voor de opleiding tot de dienst des Woords.
  2. Tot de taak van de hoogleraren in de theologie behoort de uitlegging van de Heilige Schrift en de verdediging van de zuivere leer tegen ketterijen en dwalingen.
  3. Dienaren des Woords, die afgezonderd worden om als hoogleraar te arbeiden aan deze hogeschool, blijven op de wijze van emeriti-predikanten verbonden aan de kerk, die zij gediend hebben, en behouden de eer en de naam van een dienaar des Woords; met dien verstande dat de gezamenlijke kerken de verplichting op zich nemen eerlijk in hun onderhoud (evenals dat van hun weduwen en wezen) te voorzien.
19. De gemeenten zullen arbeiden, dat er studenten in de theologie zijn, die door haar voorzoveel nodig onderhouden worden.
21. De kerkeraden zullen er op toezien, dat de ouders zoveel mogelijk, overeenkomstig de doopbelofte, de kinderen op de scholen doen onderwijzen naar de leer der kerk.
- 22+24. De ouderlingen en diakenen zullen door de kerkerad en de diakenen benoemd worden met medewerking van de gemeente en met inachtneming van de plaatselijk vastgestelde regeling. In deze regeling dient te worden opgenomen dat de gemeenteleden in staat worden gesteld op geschikte personen de aandacht te vestigen. De kerkerad zal voorts een dubbel getal aan de gemeente voorstellen, en het door haar gekozen halve deel, indien geen wettige bezwaren worden ingebracht, met openbare gebeden en stipulatiën in de dienst bevestigen. Eventueel zal de kerkerad zoveel ouderlingen en diakenen als er van node zijn aan de gemeente voorstellen, en dezen - na approbatie en goedkeuring van de gemeente - op dezelfde wijze in de dienst bevestigen, volgens het formulier daarvan zijnde.
23. De taak van de ouderlingen is, behalve hetgeen dat boven in artikel 16 gezegd is hun met de dienaar des Woords gemeen te zijn, opzicht te hebben, dat de dienaren, mitsgaders hun andere medehelpers en diakenen, hun ambt getrouwelijk bedienen, en het huisbezoek te doen, zoveel als dienstig is voor de opbouw van de gemeente, tenminste een- of tweemaal per jaar, om bijzonder de lidmaten der gemeente te vertroosten en te onderwijzen.
25. De taak van de diakenen is, de gaven en andere goederen voor de behoeftigen ijverig te verzamelen, en die getrouw en vlijtig, naar de eis der behoeftigen, beide der ingezetenen en vreemden, met gemeenschappelijk advies uit te delen, de benauwden te bezoeken en te vertroosten en wel toe te zien, dat de gaven niet misbruikt worden.
27. De ouderlingen en diakenen zullen naar plaatselijke regeling twee of meer jaren dienen, en alle jaar zal een evenredig deel aftreden. De aftredenden zullen door anderen vervangen worden, ten ware dat de gelegenheid en het profijt van enige kerk, bij de uitvoering van artikel 22 + 24, een herkiezing raadzaam maakten.

De kerken zullen haar zendingsroeping vervullen met inachtneming van de bepalingen in deze kerkorde.

Samenwerking van de kerken bij vervulling van de zendingsroeping zal geschieden met inachtneming van de indeling in ressorten, voor het kerkverband aanvaard.

De taak van de dienaren des Woords, die afgezonderd worden voor de zendingsarbeid, is, op het hun toegewezen arbeidsterrein het Woord van God te verkondigen, hun die daardoor tot geloof komen de sacramenten te bedienen en te leren onderhouden al wat Christus aan zijn gemeente bevolen heeft, en naar goede orde ouderlingen en diakenen aan te stellen.

28. De ambtsdragers zullen de gemeente de gehoorzaamheid en eerbied, die zij de overheden - als door God gesteld - schuldig is, inscherpen, haar met goed voorbeeld in dezen voorgaan, en in de weg van behoorlijk respect en correspondentie de wettige bescherming van de overheden voor de kerkdienst zoeken te verkrijgen en te behouden.
29. Vierderlei kerkelijke vergaderingen zullen onderhouden worden: de kerkeraad, de classicale vergaderingen, de particuliere synode, en de generale of nationale.
30. 1. In deze vergaderingen zullen geen andere dan kerkelijke zaken, en dezelve op kerkelijke wijze, verhandeld worden.
2. In meerdere vergaderingen zal men niet handelen dan gene dat in mindere niet heeft afgehandeld kunnen worden, of dat tot de kerken der meerdere vergadering in het gemeen behoort.
31. Zo iemand zich beklagt door de uitspraak der mindere vergadering verongelijkt te zijn, dezelve zal zich op een meerdere kerkelijke vergadering beroepen mogen; en 't gene door de meeste stemmen goedgevonden is, zal voor vast en bondig gehouden worden. Tenzij dat het bewezen worde te strijden tegen het Woord Gods, of tegen de artikelen in deze kerkorde.
32. De handelingen van alle vergaderingen zullen met aanroeping van de naam Gods aanvangen, en met een dankzegging besloten worden.
33. Die tot de meerdere vergaderingen afgezonden worden, zullen hun credentiebrieven en instructiën, ondertekend zijnde van degenen die ze zenden, medebrengen en deze zullen keurstemmen hebben, ten ware in zaken, die hun personen of kerken in het bijzonder aangaan.
34. Bij de praeses zal een scriba gevoegd worden, om naarstig op te schrijven, 't gene waardig is opgetekend te zijn.
35. 1. De taak van de praeses is, voor te stellen en te verklaren hetgeen te verhandelen is; toe te zien dat ieder zijn orde houdt in het spreken; de twisters om kleinigheden en die te heftig zijn in het spreken te bevelen, dat zij zwijgen; en over dezen, wanneer zij geen gehoor geven, de behoorlijke censuur te laten gaan.
2. Zijn taak zal zijn beëindigd, wanneer de vergadering scheidt.
36. 't Zelfde zeggen heeft de classis over de kerkeraad, 't welk de particuliere synode heeft over de classis, en de generale synode over de particuliere.
- 38a. In plaatsen, waar voor het eerst of opnieuw de ambten worden ingesteld, kan dit slechts geschieden met advies van de classis.
39. Plaatsen, waar nog geen kerkeraad zijn kan, zullen door de classis onder de zorg van een genabuurde kerkeraad gesteld worden.
41. 1. De classicale vergaderingen zullen bestaan uit genabuurde kerken, dewelke elk een dienaar des Woords en een ouderling ter plaatse en tijd in het scheiden van elke vergadering goedgevonden - zo nochtans dat men het boven de drie maanden niet uitstelt -, daarheen met behoorlijke credentie afvaardigen zullen; in welke samenkomsten de dienaars bij beurte, of anderszins die van dezelve vergadering verkoren wordt, presideren zullen, zo nochtans dat dezelfde tweemaal achtereen niet zal mogen verkoren worden.
2. De praeses zal vragen of er iets is, waarin de kerkeraden het oordeel of de hulp der classis tot rechte instelling van hun kerk behoeven.
3. In de laatste vergadering vóór de particuliere synode zullen verkoren worden, die op deze synode gaan zullen.
43. In het einde van de classicale en andere meerdere samenkomsten zal men censuur houden over diegenen, die iets strafwaardigs in de vergadering gedaan hebben.
44. I. De classis zal elk jaar enige van haar meest ervaren en bekwame dienaren des Woords machtigen, opdat zij in alle kerken visitatie houden. De classis kan zonodig naast deze dienaren des Woords een voor deze taak bekwame ouderling benoemen.
2. De visitatoren zullen onderzoeken, of de ambtsdragers zowel persoonlijk als gezamenlijk hun ambt getrouw bedienen, bij de zuiverheid der leer blijven, de aangenomen orde in alles onderhouden, en de opbouw der gemeente naar behoren, zoveel hun mogelijk is, met woorden en werken bevorderen; opdat zij hen, die in het een of ander nalatig bevonden worden, bijtijds broederlijk vermanen, en met raad en daad medewerken tot vrede, opbouw en welzijn van de kerken.
3. De visitatoren zullen van hun arbeid schriftelijk rapport uitbrengen aan de classis.
45. De kerkeraden en de meerdere vergaderingen zullen behoorlijk zorg dragen voor de archieven.

De instructiën of voorstellen, die in meerdere vergaderingen te behandelen zijn, zullen door de mindere vergaderingen niet eerder geschreven worden, voordat over de daarin voorgestelde punten de besluiten der voorgaande synoden gelezen zijn, opdat 't gene eens afgehandeld is, niet wederom voorgesteld worde ten ware dat men het achtte veranderd te moeten zijn.

46. De classis zal voor elke vacante gemeente een dienaar des Woords als consulent aanwijzen, om terwille van de goede orde de kerkeraad bij te staan, met name inzake de beroeping van een dienaar des Woords; de beroepsbrief zal mede door hem ondertekend worden.
47. 1. Alle jaren - ten ware dat de nood een kortere tijd vereiste - zullen enige, zoveel mogelijk tot dezelfde provincie behorende, genabuurde classes samenkomen, tot welke particuliere synode uit iedere classis twee dienaars des Woords en twee ouderlingen - welk getal door een synode die uit slechts drie of vier classes bestaat ook op drie gesteld kan worden - afgevaardigd zullen worden.
  2. In het scheiden, zowel der particuliere als der generale synode zal een kerk verordend worden, die last zal hebben, om met advies der classis de tijd en de plaats der naaste synode te stellen.
49. 1. Iedere synode zal enigen deputeren om alles wat de synode geordonneerd heeft te verrichten, waarbij voor de onderscheiden belangen zoveel mogelijk afzonderlijke groepen van deputaten te benoemen zijn; de particuliere synode zal bovendien deputaten benoemen om aan de classes in voorvallende zwaarigheden de hand te bieden en om, althans ten getale van twee of drie, over alle peremptoire examens van de aankomende predikanten te staan.
  2. Al deze deputaten zullen van al hun handelingen goede notitie houden, om de volgende synode rapport te doen en, zo het geëist wordt, redenen te geven.
50. 1. De generale synode zal eens in de drie jaar worden gehouden, tenzij er gewichtige redenen zijn om eerder bijeen te komen. Tot deze zullen twee dienaren des Woords en twee ouderlingen door elke particuliere synode afgezonden worden.
  2. Indien de generale synode naar het oordeel van tenminste twee particuliere synoden binnen de drie jaar moet worden samengeroepen, dan heeft de daartoe aangewezen roepende kerk de taak, met advies en goedkeuring van haar particuliere synode, tijd en plaats daarvan vast te stellen.
51. 1. Over het aangaan van kerkelijke correspondentie met kerken in het buitenland zal de generale synode beslissen.
  2. Met de kerken van gereformeerde belijdenis in het buitenland zal, door middel van deze correspondentie, zoveel mogelijk christelijke gemeenschap geoefend worden.
- (86)3. Op ondergeschikte punten van kerkorde en kerkelijke praktijk zullen buitenlandse kerken niet veroordeeld worden.
53. 1. Alle dienaren des Woords, en desgelijks de hoogleraren en overige docenten aan de Theologische Hogeschool zullen de drie Formulieren van enigheid der Gereformeerde Kerken in Nederland ondertekenen, met gebruikmaking van het daartoe bestemde formulier.
  2. Dienaren des Woords, die dit weigeren, zullen dientengevolge terstond door de kerkeraad in hun dienst geschorst worden, en ter classis niet ontvangen worden, tot ter tijd toe dat zij zich daarin geheel verklaard zullen hebben, en indien zij halsstarrig weigeren, zullen zij van hun dienst geheel afgesteld worden.
54. Insgelijks zullen ook de ouderlingen en diakenen de genoemde Formulieren van enigheid ondertekenen, met gebruikmaking van het daartoe bestemde formulier.
55. Tot wering van de valse leringen en dwalingen, die de zuiverheid van leer en leven bedreigen, zullen de dienaren des Woords en de ouderlingen de middelen gebruiken van lering, van wederlegging, van waarschuwing en van vermaning, zowel bij de dienst des Woords als bij de christelijke onderwijzing en bij het huisbezoek.
56. Het verbond Gods zal aan de kinderen der christenen met de Doop, zo haast als men de bediening deszelve hebben kan, verzegeld worden, en dat in openbare verzameling, wanneer Gods Woord gepredikt wordt.
57. De kerkeraden zullen hun best doen en daartoe arbeiden, dat de vader zijn kind ten doop presentere.
58. De dienaren des Woords zullen in het dopen, zo der jonge kinderen als der volwassenen, de formulieren van de instelling en het gebruik des doops, welke te dien einde onderscheidenlijk beschreven zijn, gebruiken.
59. De volwassenen worden door de doop de christelijke gemeente ingelijfd en voor lidmaten der gemeente aangenomen, en zijn daarom schuldig het avondmaal des Heren ook te gebruiken, 't welk zij bij hun doop zullen beloven te doen.

60. De kerkeraden zullen kerkelijke registers bijhouden, waarin onder meer de namen van de kerkleden en de data van hun doop, hun openbare belijdenis des geloofs en de bevestiging van hun huwelijk zorgvuldig worden aangetekend.
61. Tot het avondmaal des Heren zal de kerkeraad hen toelaten, die belijdenis van het geloof hebben gedaan naar de gereformeerde leer en een godvrezende levenswandel vertonen. Zij die uit zusterkerken komen, zullen op grond van goede kerkelijke attestatie betreffende hun belijdenis en wandel toegelaten worden.
62. (+63-64). Het avondmaal des Heren zal tenminste alle twee of drie maanden worden gehouden, in een openlijke samenkomst der gemeente, waar toezicht der ouderlingen is, volgens kerkelijke orde en met gebruikmaking van de daartoe vastgestelde formulieren.
1. De kerkeraden zullen op de dag des Heren de gemeente tweemaal samenroepen tot de eredienst.
  2. Zij zullen er op toezien, dat geen andere orden van dienst werden gebruikt, dan die door de generale synode zijn goedgekeurd.
65. Rouwdiensten zullen niet worden ingesteld.
66. In tijden van oorlog, algemene volksrampen en andere grote zwaarigheden, waarvan de druk overal in de kerken gevoeld wordt, zal een bededag uitgeschreven worden door de classis, die daartoe door de laatste generale synode is aangewezen.
67. De kerken zullen de Kerstdag, de Goede Vrijdag, de Paasdag, de Hemelvaartsdag en de Pinksterdag onderhouden.
68. De kerkeraden zullen er op toezien, dat eenmaal des zondags de hoofdsom van de christelijke leer, naar de orde van de Heidelbergse Catechismus, in de prediking verklaard wordt.
69. In de kerken zullen gezongen worden de Psalmen, alsmede de Gezangen, zoals deze door de generale synode voor kerkelijk gebruik zijn vastgesteld.
70. De kerkeraden zullen er op toezien, dat de huwelijke staat voor Christus' gemeente bevestigd wordt, met gebruikmaking van het daartoe bestemde formulier.
71. Aangezien Christus in zijn gemeente behalve de dienst des Woords en der sacramenten de kerkelijke tucht heeft ingesteld, zal deze naar het Woord van God en tot zijn eer geoefend worden, opdat de zondaar met God en zijn naaste verzoend wordt en de ergernis uit de gemeente van Christus wordt weggenomen.
72. Wanneer dan iemand tegen de zuiverheid der leer of vromigheid des wandels zondigt: zoverre als het heimelijk is, en geen openbare ergernis gegeven heeft, zo zal de regel onderhouden worden, welke Christus duidelijk voorschrijft in Matth. 18 : 15, 16.
73. 1. De heimelijke zonden zullen, indien de zondaar na persoonlijke broederlijke vermaning of na vermaning van twee of drie getuigen gezamenlijk daarover berouw heeft, niet voor de kerkeraad gebracht worden.
2. Wanneer iemand, die over een heimelijke zonde door twee of drie personen in liefde vermaand is, daaraan geen gehoor geeft, of wanneer iemand een openbare zonde bedreven heeft, zal dit de kerkeraad worden aangegeven. vgl. Matth. 18 : 17.
74. Indien iemand zich bekeert van zonde, die krachtens haar aard openbaar is, of die door verachting van de kerkelijke vermaningen openbaar geworden is, zal de kerkeraad van de zondaar schuldbelijdenis aanvaarden, waarbij voldoende bewijzen van boetvaardigheid gezien moeten worden. Of van deze schuldbelijdenis aan de gemeente kennis zal worden gegeven, staat aan het oordeel van de kerkeraad.
75. 1. Wie als belijdend lid van de gemeente de vermaning van de kerkeraad hardnekkig verwerpt, en evenzeer wie als belijdend lid een openbare of anderszins een grove zonde gedaan heeft, zal van het avondmaal des Heren afgehouden worden.
2. Indien hij, afgehouden zijnde, na verscheidene vermaningen geen teken der boetvaardigheid bewijst, zo zal men ten laatste tot de uiterste remedie, namelijk de afsnijding, komen, met gebruikmaking van het formulier daarvoor.
3. Niemand zal afgesneden worden dan met voorgaand advies der classis.
76. Aler men, na de afhouding van het Avondmaal en de daarop gevolgde onderscheidene vermaningen, tot de afsnijding komt, zal men de hardnekkigheid des zondaars der gemeente openlijk te kennen geven, de zonde verklarende, mitsgaders de naarstigheid aan hem bewezen, in het bestraffen, afhouden van het Avondmaal en menigvuldige vermaningen, en zal de gemeente vermaand worden hem aan te spreken en voor hem te bidden. Zodanige vermaningen zullen er drie geschieden. In de eerste zal de

zondaar niet genoemd worden, opdat hij enigszins verschoond worde. In de tweede zal met het in artikel 75 bedoelde advies der classis zijn naam uitgedrukt worden. In de derde zal men de gemeente te kennen geven, dat men hem (tenzij dat hij zich bekere) van de gemeenschap der kerk uitsluiten zal, opdat zijn afsnijding, zo hij hardnekkig blijft, met stilzwijgende bewilliging der kerk geschiede. De tijd tussen de vermaningen zal aan het oordeel des kerkerads staan.

77. Wanneer iemand, die met het formulier van de ban is afgesneden, weer opgenomen wil worden in de gemeente in de weg van boetvaardigheid, dan zal het de gemeente tenminste drie zondagen tevoren worden aangezegd, opdat hij - zover niemand iets weet voor te brengen ter contrarie - openbaar met belijdenis van zijn bekering weder opgenomen worde met gebruikmaking van het daarvoor bestemde formulier.
- 80 Voorts onder de grove zonden, die waardig zijn met opschorting of afstelling van de dienst gestraft te worden, zijn deze de voornaamste: valse leer of ketterij, openbare scheurmaking, openlijke blasphemie, simonie, trouweloze verlaten van zijn dienst of indringing in eens anderen dienst, meinedigheid, echtbreuk, hoererij, dieverij, geweld, gewoonlyke dronkenschap, vechterij, vuil gewin, en in het kort, alle de zonden en grove feiten, die in een ander gemeen lidmaat der kerk der afsnijding waardig zouden gerekend worden.
81. De dienaren des Woords, ouderlingen en diakenen zullen onder elkander de christelijke censuur oefenen, en malkander van de bediening huns ambts vriendelijk vermanen.
83. Wanneer leden naar een andere gemeente vertrekken, waar zij in inrichtingen, bejaardentehuizen of verpleeghuizen verzorgd worden, blijven zij voor wat de steunverlening door diakenen betreft zoveel mogelijk voor rekening van de kerken, die zij verlaten. Indien dit niet mogelijk blijkt, zal de steunverlening geregeld worden door overleg tussen de betrokken kerkeraden.
84. De kerken worden voor het burgerlijk recht ten aanzien van vermogensrechtelijke aangelegenheden, die haar in classicaal, particulier-synodaal of generaal-synodaal verband gemeen zijn, vertegenwoordigd door de respectieve classicale, particulier-synodale of generaal-synodale vergaderingen, dan wel door deputaten, die door deze vergaderingen worden benoemd, geïnstrueerd en ontslagen en in al hun handelingen door hun instructies zijn gebonden.
85. Geen kerk zal over andere kerken, geen dienaar over andere dienaren, geen ouderling of diaken over andere ouderlingen of diakenen enige heerschappij voeren.
87. Deze artikelen, de wettelijke ordening der kerk aangaande, zijn alzo gesteld en aangenomen met gemeen accoord dat zij (zo het profijt der kerken anders vereiste) veranderd, vermeerderd of verminderd mogen en behoren te worden. Het zal nochtans geen bijzondere gemeente, classis of synode vrijstaan zulks te doen, maar zij zullen naarstigheid doen om die te onderhouden, totdat anders van de generale of nationale synode verordend worde.

Ondertekeningsformulier voor dienaren des Woords.

Wij, ondergetekenden, dienaren des Woords van de Gereformeerde Kerken, ressorterende onder de classis .....verklaren oprecht en in goede consciëntie voor de Here, dat wij van harte gevoelen en geloven, dat al de artikelen en stukken van de leer, in de drie Formulieren van enigheid begrepen, in alles met Gods Woord overeenkomen. Wij beloven daarom, dat wij deze leer ijverig zullen leren en getrouw voorstaan, zonder daartegen, hetzij openlijk of bedekt, direct of indirect, iets te leren of te schrijven.

Voorts beloven wij, dat wij niet alleen alle dwalingen, die tegen deze leer strijden, verwerpen, maar die ook zullen wederleggen en bestrijden en helpen weren.

En indien wij ooit enig bezwaar of afwijkend gevoelen ten opzichte van deze leer zouden krijgen, beloven wij, dat wij het noch openlijk noch heimelijk zullen voorstellen, Ieren of verdedigen, hetzij in prediking of geschrift, maar dat wij het tevoren in de kerkelijke weg aan de kerkelijke vergaderingen kenbaar zullen maken, opdat het daar worde onderzocht, in welk geval wij bereid zijn ons te allen tijde aan het oordeel van de kerkelijke vergaderingen gewillig te onderwerpen, op straffe dat wij, indien wij in strijd hiermee handelen, dientengevolge terstond van onze dienst zullen geschorst worden.

Indien de kerkeraad, classis of synode te eniger tijd, om gewichtige redenen, teneinde de eenheid en zuiverheid van de leer te behouden, een nadere verklaring zou eisen van ons gevoelen over enig artikel van de drie Formulieren van enigheid, zo beloven wij ook dat wij daartoe te allen tijde bereid zullen zijn, op straffe als boven, behoudens het recht van appèl in geval van bezwaarnis, gedurende welke tijd van appèl wij ons zullen gedragen naar de uitspraak van de mindere vergadering.

Ondertekeningsformulier voor ouderlingen en diakenen.

Wij, ondergetekenden, ouderlingen en diakenen van de Gereformeerde Kerk te .....verklaren oprecht en in goede consciëntie voor de Here met deze ondertekening, dat wij van harte gevoelen en geloven, dat al de artikelen en stukken der leer, in de drie Formulieren van enigheid begrepen, in alles met Gods Woord overeenkomen. Wij beloven, dat wij deze leer getrouw zullen voorstaan, verwerpende alle leringen die daartegen strijden.

En indien wij ooit enig bezwaar of afwijkend gevoelen tegen deze leer zouden krijgen, beloven wij dat wij het noch openlijk, noch heimelijk zullen voorstellen of verdedigen, maar dat wij het tevoren aan de kerkeraad kenbaar zullen maken, opdat het daar worde onderzocht, in welk geval wij bereid zijn te allen tijde ons aan het oordeel van de kerkeraad gewillig te onderwerpen; op straffe dat wij, indien wij in strijd hiermee handelen, dientengevolge terstond van onze dienst ge-schorst zullen worden.

Indien de kerkeraad te eniger tijd om gewichtige redenen, teneinde de eenheid en zuiverheid van de leer te behouden, een nadere verklaring zou eisen van ons ge-voelen over enig artikel van de drie Formulieren van enigheid, zo beloven wij dat wij te allen tijde daartoe bereid zullen zijn, op straffe als boven, behoudens het recht van appèl, indien wij door de uitspraak van de kerkeraad menen bezwaard te zijn; gedurende welke tijd van appèl wij ons naar deze uitspraak zullen gedragen.

Artikel 404

Deze drie-en-twintigste werkweek van de synode wordt door de assessor besloten. Hij laat zingen Ps.22:13 en gaat voor in dankgebed.

Dinsdag 25 november 1975.

Artikel 405

De praeses opent de vier-en-twintigste werkweek van de synode. Hij laat zingen Ps. 21 : 1, 6, 8 en 13, leest Openbaring 3 : 14-22 en gaat voor in gebed.

Artikel 406

Ouderling J. Munneke, die als tertius van ouderling E. C. Rots voor het eerst ter synode is, betuigt instemming met de belijdenis en de belofte, zoals omschreven is in artikel 6 van deze Acta.

Artikel 407

Rapport uitzending kerkdiensten via radio en televisie

De praeses heet welkom ds. H. D. van Herksen en ir. R. F. van Mill als deputaten voor de uitzending van kerkdiensten via radio en T.V. De voorzitter van deze deputaten, ds. D. Vreugdenhil, is door ziekte verhinderd. Het rapport van dit depu-taatschap, benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73, Acta artikel 105, wordt door de praeses aan de orde gesteld. Daarnaast is er ingekomen een brief van de Gereformeerde Omroepvereniging, waarin gevraagd wordt om contact met deputaten (lijst ag. III - e-7-3). Een gesprek met deputaten heeft plaats gevonden, waarna nog een brief is ingekomen van het bestuur van de G.O.V., d.d. 6 oktober 1975, waarin verzocht wordt aan deze vereniging de verzorging van de uitzending van de kerkdiensten op te dragen.

Deputaten hebben nog een aanvullend rapport aan de synode uitgebracht d.d. 10 november 1975, waarin zij onder meer voorstellen: opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht namens de kerken een overeenkomst aan te gaan met de Stichting Interkerkelijke Omroep Nederland zodanig, dat de uitzendingen zullen geschieden onder eigen naam en eigen verantwoordelijkheid en in volledige vrijheid. Deputaten delen daarbij mee, dat zij geen reële mogelijkheden zien om aan de G.O.V. deze taak voor de uitzending van gereformeerde kerkdiensten op te dragen.

Over deze rapporten en voorstellen van deputaten en deze brieven van de G.O.V. is ter tafel een rapport met voorstellen, door ds. W. Pouwelse namens commissie V uitgebracht.

Bij de bespreking wordt met name gevraagd naar de aard van de komende overeenkomst met het IKON: welke garanties komen er nu, dat het anders zal gaan dan het in het verleden toeging met de presentatie van de uitzendingen van gereformeerde kerkdiensten door het Convent van Kerken? Reeds jaren is er geklaagd, dat genoemde presentatie zo geschiedde, dat voor de luisteraars/kijkers niet duidelijk uitkwam, dat de Gereformeerde Kerken geen verantwoordelijkheid droegen voor de uitzendingen, die buiten de eigen kerkdiensten verder door het Convent van Kerken (vaak in samenwerking met het IKOR) werden verzorgd.

Hierop wijst het bestuur van de G.O.V. ter ondersteuning van zijn verzoek. Deputaten, ds. Van Herksen en ir. Van Mill, wijzen er op, dat tot nu toe onze deputaten metterdaad deel uitmaakten van het Convent van Kerken, al hebben zij reeds jaren bij herhaling verklaard geen verantwoordelijkheid te kunnen dragen voor wat buiten de gereformeerde kerkdiensten werd uitgezonden. Thans echter wordt in de zendtijd, die rechtstreeks aan de Gereformeerde Kerken door het ministerie is toegedeeld onder eigen verantwoordelijkheid uitgezonden, terwijl alleen een zakelijk contract voor technische hulp wordt gesloten met het IKON, waarmee verder geen enkele verhouding wordt aangegaan. In dat contract zal ook worden vastgelegd, dat in de presentatie duidelijk moet uitkomen, welke uitzendingen alleen voor verantwoordelijkheid van de Gereformeerde Kerken komen.

De rapporteur, ds. W. Pouwelse, wijst uit eigen ervaring nader aan, dat technisch aan de regie van deze uitzendingen met name voor de televisie zoveel vastzit, dat alleen de weg die de commissie, in overeenstemming met het advies van deputaten, wijst momenteel voldoende verantwoord is. Daarop wordt het voorstel van de commissie aanvaard met 33 stemmen voor, 1 tegen en 1 onthouding.

De praeses dankt de deputaten hartelijk voor hun arbeid en hun aandeel in de bespreking.

Het besluit van de synode luidt als volgt:

Artikel 408

I. De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

1. het rapport van de deputaten voor radio- en televisie-uitzending van kerkdiensten, benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73 (Acta art.105 IV 2);
2. het d.d. 10 november 1975 daaraan toegevoegde rapport;
3. een brief van het bestuur van de Gereformeerde Omroepvereniging, d.d. 6 november 1975;

II. zij constateert

1. dat deputaten hun opdrachten a, b en c, namelijk de verzorging van radio-en televisie-uitzending van kerkdiensten, op nauwgezette wijze en met goede vrucht hebben uitgevoerd;
2. dat de bemoeiingen van de deputaten naar opdracht d., met betrekking tot het vullen van het radio-halfuur na de kerkdienst, tijdens de verslagperiode geen direct resultaat hebben opgeleverd;
3. dat deputaten ingevolge opdracht e1, in de interim-periode, op verantwoorde wijze gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheden, om kerkdiensten uit te zenden binnen de samenwerking in het Convent van Kerken;
4. dat deputaten, ingevolge opdracht e2 „een structuur” hebben gevonden „waarin de Gereformeerde Kerken hun kerkdienstuitzendingen kunnen doen verzorgen onder eigen naam en eigen verantwoordelijkheid”;
5. dat deputaten ingevolge opdracht e3 een overeenkomst met de nieuwe Omroepstichting in voorbereiding hebben, waarbij het onder e2 genoemde is gewaarborgd;
6. dat deputaten mededelen, dat voor het jaar 1976 en de volgende jaren kan worden gerekend op acht radio-kerkdiensten en twee uitzendingen van kerkdiensten via de televisie, voor welke uitzendingen steeds één uur zendtijd beschikbaar wordt gesteld;
7. dat het bestuur van de Gereformeerde Omroepvereniging bepleit:
  - a. „de zendtijd voor kerkelijke uitzendingen conform art. 16 van de Omroepwet rechtstreeks bij het betrokken departement aan te vragen en de uitzendingen te verzorgen overeenkomstig een door uw synode vast te stellen instructie”;
  - b. „voor de technische uitvoering van deze uitzending gebruik (te maken) van de N.O.S., terwijl daarbij aan de Gereformeerde Omroepvereniging de plaats wordt ingeruimd die tot nu toe werd ingenomen door het Convent van Kerken”;

III. zij is van oordeel

1. dat een goede voortgang van het werk ter behartiging in de radio- en televisie-uitzending van kerkdiensten van groot belang is te achten en blijvende verzorging vraagt;
2. dat deputaten terecht gemeend hebben geen verantwoordelijkheid te kunnen aanvaarden voor de vulling van het radio-halfuur na de kerkdienst;
3. dat het aanbeveling verdient de samenwerking in het Convent van Kerken voort te zetten, tot dit convent zijn arbeid per 1 januari 1976 heeft beëindigd;
4. dat dankbaar kan worden genoteerd dat deputaten een mogelijkheid hebben gevonden om voortaan de

- uitzending van kerkdiensten te doen plaats hebben onder eigen naam en eigen verantwoordelijkheid;
5. dat deputaten op de voorgestelde wijze dienen voort te gaan, om te komen tot een overeenkomst met de nieuwe Omroepstichting, waarbij de uitzending onder eigen naam en eigen verantwoordelijkheid in volledige vrijheid kan plaats hebben;
  6. dat het verlenen van een hernieuwde opdracht als vermeld onder e 3 overbodig is geworden door wat hierboven onder 6 is geconstateerd;
  7. a. dat door het voorgaande in feite is bereikt, hetgeen door het bestuur van de Gereformeerde Omroepvereniging ad a wordt bepleit;
b. dat geen reële mogelijkheden aanwezig zijn om het ad b gestelde te realiseren;

IV. zij besluit

1. de deputaten benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73, onder hartelijke dank voor de verrichte arbeid te déchargeren;
2. opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht:
  - a. met gelijke zorg als voorheen is geschied de radio-uitzending van kerkdiensten voor het binnenland te behartigen;
  - b. de radio-uitzending van kerkdiensten (via Radio Nederland Wereldomroep) voor het buitenland te blijven verzorgen;
  - c. de televisie-uitzending van kerkdiensten voor het binnenland te verzorgen;
  - d. namens de kerken een overeenkomst aan te gaan met de Interkerkelijke Omroep Nederland zodanig, dat de uitzendingen zullen geschieden onder eigen naam en eigen verantwoordelijkheid en in volledige vrijheid;
  - e. in de interim-periode gebruik te maken van de mogelijkheid kerkdiensten uit te zenden binnen de samenwerking in het Convent van Kerken;
  - f. aan de eerstvolgende synode verslag uit te brengen van hun werkzaamheden;
3. *hiervan kennis te geven aan:*
  - a. de deputaten voornoemd;
  - b. het bestuur van de Gereformeerde Omroepvereniging.

Nadat de synode de middag aan commissie-arbeid heeft besteed, komt zij des avonds weer plenair samen.

Artikel 409

Maassluis. inzake onverhoord heen- zenden

De praeses stelt aan de orde het rapport van commissie III inzake de bezwaarschriften van de kerkeraad te Maassluis (praeses ds. H. van Tongeren en scriba L. Douw) (lijst ag. VIII - a - 1 - 4).

Dit rapport is een vervolg op wat gediend heeft op de synode in juni, toen de besluiten genomen zijn, vermeld in de artikelen 146, 154 (inzake het derde bezwaarschrift) en 164 (opschorting van de behandeling van de vier andere gravamina) van deze Acta.

De commissie, voor welke ds. H. J. Nijenhuis ook nu als rapporteur optreedt, legt aan het einde van haar rapport een aantal voorstellen aan de synode voor inzake de vier overgebleven bezwaarschriften en inzake de hernieuwde vraag van ge-noemde kerkeraad om een synodale commissie van bijstand. Deze commissie wordt door de classis Schiedam en de raad van de kerk te Maassluis (scriba H. E. de Jong) niet nodig en niet gewenst geacht blijkens reeds vermelde brieven.

De praeses geeft eerst in bespreking het deel van het rapport en het voorstel van de commissie inzake het bezwaarschrift van genoemde kerkeraad tegen de uit-spraak van de particuliere synode van Zuid-Holland 1973 over de klacht, dat de classis Schiedam de afgevaardigden van de kerk te Maassluis onverhoord zou hebben weggezonden uit haar vergadering van 23 december 1971. De commissie stelt voor de bezwaren af te wijzen. Na een bespreking in twee ronden, waarbij een- en andermaal de rapporteur de sprekers beantwoordt, wordt dit voorstel met algemene stemmen aanvaard.

Buiten stemming houden zich de afgevaardigden van het particulier ressort van Zuid-Holland en ook br. J. Breman, omdat deze zich nog niet voldoende in de materie heeft kunnen inwerken.

Het besluit van de synode is vermeld onder artikel 458 sub A van deze Acta.

Artikel 410

Vervolgens komt in bespreking het rapport en voorstel sub B van de commissie inzake de klachten van de tevoren genoemde kerkeraad over 'de overhaasting' bij de uitstoting uit het kerkverband door de classis Schiedam d.d. 2 mei 1974. De discussie moet in de eerste ronde om des tijds wil tot nader order worden opgeschort.

Artikel 411

Ds. M. Nap laat zingen Ps. 147 : 6 en gaat voor in dankgebed.

Woensdag 26 november 1975

Artikel 412.

De praeses heropent de synode des morgens om negen uur. Hij laat zingen Ps. 98 naar de berijming van ds. G. A. Hoekstra, leest Psalm 98 en gaat voor in gebed.

Artikel 413

Opnieuw psalmberijming

Opnieuw komt aan de orde het rapport van de deputaten voor de Psalmberijming met de door hen voorgelegde proefbundel en hun aanvullend rapport, die reeds op de synode hebben gediend, evenals het rapport van dr. R. H. Bremmer, daarover namens commissie II uitgebracht (zie de artikelen 257 en 260 van deze Acta). In verband met de critiek toen ter synode op de berijmingen van 33 psalmen uitgebracht, werd door de synode aan deputaten verzocht haar nog tijdens haar zittingen met een aanvullend rapport te dienen zulks in overleg met de rapporteur van de commissie.

De deputaten hebben aan dit verzoek voldaan en hun aanvullend rapport ingediend. Aanwezig zijn al de deputaten voor de psalmberijming, benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73, namelijk ds. R. Houwen als voorzitter en tevens rapporteur, ds. K. Drost, br. A. de Graaf, ds. R. Kooistra, br. E. B. van Loenen, drs. E. Teunis en br. D. J. Zwart Jzn. terwijl deputaat dr. K. Deddens als secundus van dr. W. G. de Vries lid van de synode is.

Over het eindresultaat van de arbeid van deputaten heeft de commissie, voor welke ook nu dr. R. H. Bremmer als rapporteur optreedt, een aanvullend rapport met voorstellen aan de synode uitgebracht.

In de bespreking wordt algemeen grote waardering uitgesproken voor de arbeid die deputaten in goed overleg en samenwerking met commissie II hebben willen verrichten ter uitvoering van het verzoek van deze synode. Instemming wordt uitgesproken met de strekking van de voorstellen van commissie II, al worden wei een aantal amendementen ingediend.

Namens deputaten beantwoordt ds. R. Houwen en namens de commissie dr. R. H. Bremmer de nog overgebleven vragen. Beiden verzoeken het gedeelte van het rapport van deputaten over de uitgave van de proefbundel in verband met auteursrechten en financiële regelingen in comité te bespreken. Gevraagd wordt in de middagpauze aan de commissie gelegenheid te geven om de ingediende amendementen en suggesties inzake de besluittekst te bezien.

Na de middagpauze blijkt de commissie deze amendementen te hebben verwerkt in de eindredactie van haar voorstellen, die door de rapporteur aan de synode worden gepresenteerd.

Artikel 414

Besluit inzake de psalmberijming

De voorstellen van commissie II inzake de psalmberijming worden door de synode met algemene stemmen aanvaard. Zij luiden als volgt:

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

- a. het rapport inzake de Psalmberijming met de als bijlage daarbij gevoegde selectiebundel van 150 berijmde psalmen;
- b. het aanvullend rapport van de deputaten voor de psalmberijming;
- c. het tweede aanvullend rapport van de deputaten voor de psalmberijming;
- d. de uit de kerken ingekomen reacties (zoals vermeld op de lijst van ingekomen stukken onder III A, 1-14);
- e. het verzoek van de kerkeraad te Amersfoort-C. 'alle pogingen in het werk te stellen om alsnog een partiële selectie uit de interkerkelijke berijming mogelijk te maken';
- f. het verzoek van de kerkeraden te Amersfoort-C. en te Dokkum een proefbundel samen te stellen uit de

aangeboden selectiebundel;

I. zij constateert

- a. dat de generale synode van Hattem 1972/'73 besloot aan de deputaten voor de psalmberijming de opdracht te geven 'de samenstelling van een selectiebundel te voltooien uit de voorhanden zijnde of nog komende berijmingen, met inachtneming van het door de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964/'65 bepaalde' (Acta Hattem art. 56, besluit III, 2a);
- b. dat een aantal kerkeraden van oordeel is dat de door deputaten samengestelde selectiebundel thans vrij gegeven kan worden voor kerkelijk gebruik respectievelijk aanvaardbaar is (Arnhem, Groningen-Zuid, Den Haag-West, Barendrecht), zo ook de particuliere synode van Utrecht;
- c. dat andere kerkeraden de bundel 'in zijn totaliteit' niet aanvaardbaar achtten (Amersfoort-Centrum, Rotterdam-Centrum, Utrecht-Centrum) en dit in aan de synode overgelegde rapporten uitvoerig motiveren;
- e. dat de bezwaren van laatstgenoemde kerkeraden zich vooral richten tegen de berijmingen - Mijderwijk en die van Psalm 133;

zij overweegt

- a. dat de generale synode van Rotterdam-Delfshaven overwoog:
  1. dat de behoefte aan een nieuwe psalmberijming in de laatste decennia gebleken is;
  2. dat aan een goede psalmberijming hoge eisen dienen te worden gesteld, zoals:
    - a. zij moet Schriftgetrouw zijn; hierbij dient steeds voor ogen te staan dat de psalmen verbondslieederen zijn;
    - b. zij moet tekstgetrouw zijn; zij moet de tekst van de onberijmde psalmen op de voet volgen;
    - c. zij moet in hedendaags nederlands worden gedicht;
    - d. zij moet goed en vlot zingbaar zijn;' (Acta, art. 477b, overweegt sub 2);
- b. dat aan de uit de kerken ingebrachte critiek genoegzaam is tegemoet gekomen, doordat deputaten voor de psalmberijming in hun Tweede aanvullend rapport van de 32 berijmingen van de heer Mijderwijk er 19 vervingen door berijmingen van andere auteurs en in de overige verbeteringen werden aangebracht, zoals ook in psalm 133;

zij spreekt als haar oordeel uit

dat de thans tot stand gekomen selectiebundel voldoet aan de door de generale synode van Rotterdam-Delfshaven gestelde eisen.

II. Zij constateert

- a. dat de kerkeraad van Amersfoort-C. en die van Dokkum het vrijgeven van een proefbundel vragen onder meer met het oog op het belang dat gelegen is in het feit dat de kerkleden bekend gemaakt worden met deze nieuwe berijming en de aangeboden berijming door de kerkleden zelf wordt getoetst;
- b. dat de kerkeraad van Utrecht-C. aandringt op eenheid in de tot stand te brengen bundel met betrekking tot spelling, taalgebruik en woordvorm;

zij overweegt

- a. dat met kracht gestreefd moet worden naar het tot stand komen van een nieuwe psalmberijming overeenkomstig de door de synoden van Rotterdam-Delfshaven en van Hattem gestelde eisen en dat de door deputaten geselecteerde berijmingen genoegzaam aan deze eisen voldoen;
- b. dat de door de kerkeraden van Amersfoort-C. en van Dokkum voor een proef-bundel aangevoerde argumenten steekhoudend zijn;
- c. dat met het oog op de door de kerkeraad van Utrecht-C. verlangde uniformiteit in de bundel deze met betrekking tot het taalgebruik enz. nader bezien moet worden;

zij spreekt uit

- a. dat de door deputaten aan de synode aangeboden selectiebundel als een proef-bundel vrij te geven is voor kerkelijk gebruik;
- b. dat met het oog op een definitieve vormgeving van de bundel opnieuw deputaten onder wie neerlandici en

musici moeten worden benoemd;

zij besluit

- a. deputaten van de generale synode van Hattem voor de psalmberijming hartelijk dank te zeggen voor hun omvangrijke en nauwgezette arbeid;
- b. nieuw te benoemen deputaten op te dragen:
  1. in nauwe samenwerking met eventueel te benoemen deputaten voor een proefbundel 'Enige gezangen' en in overleg met deputaten voor voorbereiding van de volgende generale synode zo spoedig mogelijk de uitgave van een proefbundel te bezorgen;
  2. in een voorwoord karakter en doel van de proefbundel aan te geven;
  3. eventuele opmerkingen uit de kerken over de in de proefbundel vrijgegeven berijmingen in te wachten tot 1 januari 1980;
  4. de eerstvolgende generale synode te informeren betreffende de stand van hun werkzaamheden;
  5. de gehele bundel te revideren met het oog op de definitieve vormgeving;
- c. de kerken op te wekken eventuele opmerkingen over de in de proefbundel vrijgegeven berijmingen bij deputaten in te zenden tot 1 januari 1980;
- d. deputaten op te dragen - onder beding van hun herbenoeming door de komende generale synode - de daarna volgende generale synode te dienen met een rapport en voorstel inzake de definitieve vaststelling van de nieuwe psalm-berijming en het resultaat van hun arbeid tenminste zes maanden voor de aanvang van die synode aan de kerken toe te zenden.

III. Zij constateert

dat de kerkeraad van Amersfoort-C. verzoekt 'alle pogingen in het werk te stellen om alsnog een partiële selectie uit de interkerkelijke bundel mogelijk te maken;

zij overweegt

- a. dat de generale synode van Hattem met betrekking tot de interkerkelijke berijming uitsprak dat aan haar 'als geheel zoveel en zodanige bezwaren kleven dat gebruik van deze berijming in de gereformeerde eredienst niet verantwoord zou zijn' (Acta art. 56 A, V);
- b. dat dezelfde generale synode vaststelde dat de interkerkelijke stichting voor Psalmberijming bericht heeft, dat haar berijming integraal dient aanvaard te worden, en dat een selectiegebruik van deze berijming in de eredienst werkwoordelijk niet geoorloofd is te achten (Acta art. 56, van oordeel IV, 3d);

zij overweegt voorts

- a. dat de kerkeraad van Amersfoort-C. niet aantoonde dat de houding van deze stichting thans anders is;
- b. dat de kerken met de samenstelling van een selectiebundel zonder de IKB een eigen weg hebben ingeslagen;

zij spreekt uit

aan het verzoek van bovengenoemde kerkeraad niet te voldoen en

zij besluit

hiervan kennis te geven aan de kerkeraad van Amersfoort-C.

Artikel 415

De praeses spreekt een woord van bijzondere dank aan de deputaten, die een arbeid, waaraan in continuïteit met voorgaande deputaten vele jaren is gewerkt, nu mogen zien bekroond met deze eenstemmige beslissing van de synode. Ook commissie II en haar rapporteur, dr. R. H. Bremmer, wordt hartelijk dank gebracht voor haar inbreng en constructieve samenwerking met deputaten in de slotfase van deze arbeid.

De praeses spreekt voorts van de mijlpaal, die nu bereikt is. De Statenberijming van 1773 verving de oude Psalmbundel van Datheen. Reeds vele jaren, al ver voor de Vrijmaking, leefde er in de Gereformeerde Kerken de wens tot reformatie van de kerkzang door niet maar tot een psalmberijming in hedendaags Nederlands maar ook tot een berijming van Schriftuurlijker inhoud dan die van 1773 te komen. Juist om de laatste reden was de interkerkelijke berijming voor de Gereformeerde Kerken onaanvaardbaar. Des te meer

verheugend is het, dat thans aan de kerken een proefbundel mogen aanbieden, die allereerst daarop is gericht dat hij nauw aansluit bij het eigen Woord van God in de Psalmen en dat doet in een taal, die ook vandaag verstaanbaar is voor ouderen en jongeren. We hopen dat die zo in kerk en school dienstbaar mag worden tot eer van Hem, die troont op de lofzangen van zijn volk. We hopen voorts, dat deze proefbundel, na door de kerkleden grondig beproefd te zijn, straks op één van de volgende synoden mag worden aanvaard als de psalmbundel van De Gereformeerde Kerken in Nederland.

Dr. K. Deddens brengt namens deputaten dank aan de synode voor de eenparige aanvaarding van deze bundel. Hij herinnert er aan, hoe dankbaar ds. H. Hasper was, toen hem tegen het einde van zijn leven nog werd meegedeeld, dat door deputaten uit zijn Psalter-1949 zou worden geselecteerd. Voorts wil dr. Deddens bijzonder de erkentelijkheid van deputaten uitspreken voor de zeer vele arbeid, die ds. R. Houwen als voorzitter/rapporteur van het deputaatschap heeft verzet.

Daarop zingt de synode de lof van God met de woorden van psalm 150 in de nieuwe berijming van ds. G. A. Hoekstra.

Artikel 416

De synode gaat nu in comité ter bespreking van de zaken rondom auteursrechten en financiële aspecten van de uitgave van de nieuwe psalmberijming.

Artikel 417

Maassluis inzake óverhaasting'

Des avonds komt de synode weer samen om de bespreking van de „zaak-Maassluis" die de vorige avond werd afgebroken (zie artikel 410 van deze Acta) voort te zetten.

Ds. H. J. Nijenhuis beantwoordt als rapporteur de sprekers uit de eerste ronde over voorstel B van commissie III betreffende de klacht van de raad van de kerk te Maassluis (scriba L. Douw) over 'overhaasting' bij de uitstoting uit het kerkverband door de classis Schiedam d.d. 2 mei 1974. In de tweede ronde dienen ds. C. J. Breen en dr. R. H. Bremmer een tegenvoorstel in, waarin de bezwaren van de kerkeraad veelszins worden toegestemd. Ds. H. J. Nijenhuis zet aan de hand van de historie uitvoerig uiteen waarom van geen overhaasting gesproken kan worden. De waarnemend voorzitter van de commissie, ds. K. J. Kapteyn, geeft nog verder argumentatie uit de stukken. Ook worden op suggestie uit de vergadering nog de overwegingen 3 en 9 aangevuld.

Het aldus aangevulde voorstel van commissie III wordt door de synode aanvaard met 27 stemmen voor, 3 tegen en 1 onthouding, terwijl de afgevaardigden van het particulier ressort Zuid-Holland buiten stemming blijven. Het door de synode aanvaarde voorstel is opgenomen onder artikel 458 sub B van deze Acta.

Artikel 418

Maassluis inzake art. 49 K.O.

Aan de orde stelt de praeses thans het voorstel C van de commissie, met het daar- bij behorende deel van het rapport. Dit voorstel wijst af de klacht van de raad van de gereformeerde kerk te Maassluis (scriba L. Douw) en eveneens het be- zwaar van de raad van de gereformeerde Kerk te Rotterdam-C. over het niet onderhouden van artikel 49 K.O. door de classis Schiedam en de particuliere synode van Zuid-Holland 1974 bij het 'buiten verband plaatsen' van de kerk te Maassluis. Nadat de eerste spreker zijn bezwaren tegen dit voorstel heeft kunnen uiten, moet de bespreking worden verdaagd.

Artikel 419

Ds. P. Schelling laat zingen Ps. 139 : 1, 7 en 11 en gaat voor in dankgebed.

Donderdag 27 november 1975.

Artikel 420

De praeses laat bij de opening van de vergadering zingen Ps. 105 : 1 en 2 (evenals aan het einde van de vorige zitting wordt ook nu en voortaan uit de nieuwe berijming van de psalmen gezongen). Hij leest vervolgens Zefanja 3 : 9-20 en gaat voor in gebed.

Artikel 421

De scriba doet mededeling, dat de volgende brieven zijn ingekomen:

- a. van br. J. B. Escher te Amersfoort;
- b. van de kerkeraad (praeses dr. C. van der Waal) van Die Vrye Gereformeerde kerk te Pretoria;
- c. van mr. dr. L. A. F. Godschalk te Pretoria;
- d. van ds. J. van Raalte te 't Harde;
- e. van br. J. W. 't Hart te Maassluis;
- f. van br. A. W. 't Hart en anderen te Maassluis.

Omdat deze brieven niet alleen ver na sluitingsdatum zijn ingekomen, maar bovendien ook gaan over door de synode reeds genomen besluiten (a - d) of over zaken, waarover de synode bezig is beslissingen te nemen (e en f) worden al deze brieven op voorstel van het moderamen onontvankelijk verklaard.

Artikel 422

opnieuw', Enige Gezangen"

Omdat thans opnieuw aan de orde komt het rapport van de deputaten inzake de herziening van de bundel 'Enige Gezangen', zijn aanwezig de deputaten ds. Tj. Boersma, rapporteur, prof. dr. J. van Bruggen, prof. H. J. Schilder en br. D. Zwart Jansz. en later komt ook br. L. L. Bouwers ter vergadering. De voorzitter van deputaten, ds. D. Vreugdenhil, is door ziekte verhinderd.

De praeses stelt aan de orde het rapport van commissie IV, dat een vervolg is op het eerder ter synode behandelde en tevens het resultaat meedeelt van de door de synode gedane verzoeken in haar besluit van 8 oktober 1975 (zie de artikelen 290 - 294 en 295 van deze Acta).

De commissie heeft ter voldoening aan het haar gedane verzoek van de synode thans allereerst voorgelegd een rapport met voorstellen, waarin een beoordeling wordt gegeven van de uit de kerken ingebrachte bezwaren tegen de opdracht en richtlijnen van de synode van Hattem 1972/'73 voor de deputaten inzake de herziening van de bundel 'Enige Gezangen'. Voor dit deel is ds. H. J. Boiten rapporteur. Voorts legt de commissie een rapport ter tafel waarvan de predikanten H. J. Boiten, T. J. Keegstra en P. Schelling ieder voor een deel rapporteur zijn. In dit rapport wordt een behandeling in tweede lezing gegeven van het rapport van deputaten voor herziening van de bundel 'Enige Gezangen'. Daarbij is gevoegd een nota van het lid van de commissie, br. W. P. Balkenende, waarin deze meedeelt niet met bovengenoemde rapporten van commissie IV te kunnen meegaan, omdat hij nog steeds staat achter het rapport van ds. A. G. Versteeg, waarin de bundel van de deputaten door de commissie integraal werd afgewezen (zie artikel 133 van deze Acta en lijst ag. III - b - 1 - 30).

Verslag overleg deputaten en comm.

Aan de eigenlijke behandeling gaat in het tweede genoemde rapport van de commissie vooraf een verslag inzake het overleg dat de betreffende deputaten op verzoek van de synode (artikel 295 van deze Acta) met haar hebben gepleegd. Daarbij kwamen, aldus de commissie, met name over twee zaken aanmerkelijke verschillen aan het licht, namelijk over 'de kwestie van taal, spelling en interpunctie (met name het gebruik van de buigings-n)' en over 'de omvang en het karakter van de gezangenbundel en de kwaliteit van de voorgestelde liederen'. Het overleg is mede daardoor na twee vergaderingen vastgelopen.

Ds. Tj. Boersma verklaart namens deputaten, dat het door de commissie gegeven verslag niet aan deputaten is voorgelegd, alvorens aan de synode werd gerapporteerd.

Voorts menen deputaten dat zij binnen de hun door de generale synode van Hattem gegeven richtlijnen niet op bepaalde voorstellen van de commissie konden ingaan en zeker niet op voorstellen inzake door de commissie aangeboden alternatieve gezangen, die niet aan de kerken zijn voorgelegd. Deputaten menen dan ook thans te moeten persisteren bij het vragen van het oordeel van de synode over hun rapport en de daarin aangeboden bundel 'Enige Gezangen'.

Na enige bespreking worden verslag en verklaringen van commissie en deputaten inzake het overleg als kennisgeving aanvaard.

Artikel 423

Bezwaren tegen richtlijnen „Hattem”

De praeses geeft thans eerst in bespreking het rapport van commissie IV inzake de bezwaren uit de kerken tegen de opdracht en richtlijnen, die de generale synode van Hattem gaf aan de deputaten inzake de herziening van de bundel 'Enige Ge-zangen'. Deputaten verklaren dat zij aan deze bespreking niet zullen deelnemen, omdat zij dan huns inziens buiten hun opdracht en bevoegdheid zouden treden. Ook wensen zij dat hun werk wordt beoordeeld naar de richtlijnen van de synode van Hattem, die hen benoemde. Nadat de

rapporteur, ds. H. J. Boiten, en de voorzitter van de commissie, ds. T. J. Keegstra, de sprekers in de eerste ronde hebben beantwoord, wordt in de tweede ronde door dr. W. G. de Vries een tegenvoorstel ingediend met de strekking, dat de richtlijnen van de generale synode van Hattem niet worden gewijzigd. De rapporteur en de voorzitter van de commissie wijzen er op, dat de commissie in haar voorstellen accentueert dat de vorige generale synode over het geheel genomen goede richtlijnen gaf, maar dat hierop enkele correcties nodig zijn om rechtmatige bezwaren uit de kerken te honoreren en de opdracht van nieuwe deputaten te verbeteren, terwijl de huidige deputaten uiteraard beoordeeld worden naar hun eigen opdracht en richtlijnen. De commissie geeft nog een aanvulling op haar voorstel inzake de richtlijn, die betrekking heeft op de invoering van nieuwe liederen (zie deze Acta art. 424 sub 4 van A, B, C en D).

Het voorstel van de commissie wordt door de praeses eerst in stemming gegeven en door de synode aanvaard met 18 stemmen voor, 7 tegen en 5 onthoudingen, ter-wijl 4 leden, die ook afgevaardigd waren naar de generale synode van Hattem 1972/'73 buiten stemming blijven.

Het besluit van de synode luidt als volgt:

Artikel 424

A. De generale synode van Kampen 1975 nam kennis van

de bezwaren, die door de kerken te Barendrecht, Enschede-Noord, Hoogeveen en Wageningen, de particuliere synode van Utrecht en het bestuur van de Vereniging van de Gereformeerde Kerkorganisten werden ingebracht tegen:

I. de wijze, waarop de generale synode van Hattem 1972/'73 in haar besluit (Acta art. 171 B II 3) de opdracht aan deputaten geformuleerd werd onder:

- b. 'hoe tot het wegnemen van niet meer te handhaven gezangen uit de bestaande bundel is over te gaan zonder deze te ontwrichten;
- c. of er noodzaak is en overtuigende mogelijkheden zijn om uit de bestaande liederenschat der kerk de bundel nog aan te vullen';

II. de richtlijnen die betrekking hebben op de bestaande gezangen (1, 2, 3) en de in omloop zijnde berijmingen van Schriftgedeelten en andere teksten (2, 3) (Acta art. 171 B I 2 c):

1. 'liederen die in de gemeentezang zijn ingeburgerd mogen niet gewijzigd worden tenzij ze in strijd komen met de belijdenis van de kerk;
2. op het werk van een dichter of op een gangbare hymne-tekst mag niet worden ingegrepen;
3. een archaische Zijnde; gezangen geen bezwaar en vormt geen reden om tot wijziging over te gaan';

III. de volgende richtlijnen die betrekking hebben op in omloop zijnde berijmingen van Schriftgedeelten en andere teksten (Acta art. 171 B I 3 d):

2. 'het lied moet een winst zijn boven de Psalmen en mag niet leiden tot onderwaardering van de Psalmen;
3. het lied moet zonder schade voor het geheel in gedeelten te zingen zijn;
4. de berijming moet van een dichtelijke kwaliteit zijn, en geen „maakwerk" waarin meer gelet wordt op de schriftuurlijke zeggings dan op de eisen van lied en zang';

IV. de richtlijn die betrekking heeft op de invoering van nieuwe liederen (Acta art. 171 B I 3 c):

'dat het gewenst is berijmde Schriftgedeelten en andere teksten eerst in de liturgie op te nemen, nadat gebleken is dat zij ingang gevonden hebben in de zang der gemeente buiten de eredienst';

B. Zij constateert

dat als bezwaar werd ingebracht tegen

I.

- b : 1. de term 'ontwrichten' is onjuist want 'een bouwval kan men slechts restaureren, als nog voldoende waardevolle elementen aanwezig zijn, dat is geen ontwrichten';
2. het verdient de voorkeur een geheel nieuwe bundel op te zetten;
- c : 1. met de uitdrukking 'bestaande liederenschat der kerk' zouden eventueel schriftuurlijke maar minder bekende liederen bij voorbaat zijn uitgesloten;
2. het woord 'noodzaak' is te zwaar geladen;

II.

- 1 : a. deze bepaling sluit elke tekstverbetering in de bestaande gezangen uit, behoudens dan onschriftuurlijke

tekst;

- b. het 'ingeburgerd zijn' kan op zichzelf geen norm opleveren voor een plaats in een bundel gezangen; rekening dient ook te worden gehouden 'met de normen van objectiviteit en aesthetica in woord en toon';
- 2 : a. het woord 'gangbaar' dient om dezelfde reden te worden afgewezen als het woord 'ingeburgerd';
- b. deze regel verhindert het oorspronkelijk materiaal als uitgangspunt te nemen voor de toetsing van een eventuele zinvolle restauratie of wegneming;
- 3 : a. in het licht van de huidige pogingen om tot vernieuwing van het kerkboek te komen is deze regel onbegrijpelijk;
door deze regel worden nu onbegrijpelijke en onbegrepen woorden en zinnen uitgesproken, waar de Here bewust gesmeekt en verheerlijkt moet worden;
- c. het gebruik van archaïsche taal werd door de generale synode van Hattem als bezwaar tegen het rapport van de deputaten van de generale synode van Hoogeveen aangevoerd;

III.

- 2 : de uitdrukking 'winst boven de Psalmen' geeft een onjuiste normstelling;
- 3 : deze regel stimuleert het misbruik, dat een vers gekozen wordt op grond van één of twee prikwoorden;
- 4 : a. berijmen is wat anders dan dichten;
- b. de schriftuurlijke zeggingshad had meer prioriteit behoren te krijgen;

IV.

'een dergelijke opstelling sluit alle mogelijkheden voor een vernieuwing van ons Bijbellied a priori uit';

C. zij is van oordeel

ad I

- b : 1. dat deze regel vanwege de gedeeltelijke herziening van de bundel Enige Gezangen aan de evenwichtige structuur ten goede komt;
  - 2. dat de aansluiting bij het historisch gegroeide positief te waarderen is;
- c : 1. dat dit bezwaar wel gesteld, maar niet bewezen wordt;
- 2. dat het woord 'noodzaak' elke aanvulling kan uitsluiten ,maar eveneens tot een praktische onbeperkte aanvulling aanleiding kan geven;

ad II

- 1 a: dat met deze bepaling inderdaad iedere tekstverbetering uitgesloten wordt, behoudens dan die van onschriftuurlijke tekst;
- b: dat bij herziening van een gezangenbundel duidelijke aesthetische verbeteringen in woord en toon niet bij voorbaat dienen te worden uitgesloten;
- 2 a: dat ook door deze regel elke goede verbetering uitgesloten wordt;
- b: dat wanneer reeds eerder op het werk van een dichter of op een gangbare gezongen tekst is ingegrepen, deze verandering in de beoordeling mede dient betrokken te worden;
- 3 a: dat, hoewel archaïsche taal als waardige uitdrukkingwijze te waarderen is, toch de totale herziening van het kerkboek in rekening dient te worden gebracht;
- 3 a: dat, hoewel archaïsche taal op zichzelf genomen niet onbegrijpelijk behoeft te zijn, deze voor het verstaan toch bijzondere moeite kan geven;
- c: dat tegen de bundel van de Hoogeveense deputaten niet het woord archaïsch, maar archaïstisch is gebruikt (Acta art. 171 B I 2 b en 3 a);

ad III

- 2 : dat de uitdrukking 'winst boven de Psalmen' niet gelukkig gekozen is;
- 3 : dat eventueel misbruik niet als bezwaar tegen deze regel gelden kan;
- 4 : a. dat, al is er inderdaad verschil tussen 'berijmen' en 'dichten', in elk geval gestreefd dient te worden naar liederen, die aan redelijke normen van lied en zang voldoen;
- b. dat in het totaal van de regels aan de schriftuurlijkheid voldoende prioriteit wordt geschonken;

ad IV

dat de uitgesproken wenselijkheid een sterke belemmering voor de gewenste vernieuwing inhoudt;

D. zij besluit

1. de door de generale synode van Hattem onder Acta art. 171 B II 3 c geformuleerde opdracht voortaan aldus te doen luiden:
'of er overtuigende mogelijkheden zijn uit de bestaande liederenschat der kerk de bundel nog aan te vullen';
2. de door de generale synode van Hattem onder Acta art. 171 B I 2 c gegeven richtlijnen voortaan als volgt te formuleren:
  1. liederen die in de gemeentezang zijn ingeburgerd mogen niet gewijzigd worden, tenzij
    - a. ze op onderdelen in strijd komen met de belijdenis van de kerk en
    - b. de wijziging een duidelijke verbetering in woord en toon tot gevolg heeft;
  2. op het werk van een dichter (componist) of op een gangbare hymne-tekst (melodie) mag niet dan bij uitzondering, onder overlegging van goede argumentatie, worden ingegrepen. Is het lied een vertaling of bewerking, dan moet zo mogelijk het oorspronkelijk werk als uitgangspunt genomen worden;
  3. de gezangen dienen bij voorkeur in hedendaags Nederlands te zijn. Archaïsche taal is echter geen bezwaar, mits ze schriftuurlijk en literair verantwoord is';
3. de door de generale synode van Hattem onder Acta art. 171 B 13 d gegeven richtlijnen voortaan als volgt te formuleren:
  2. 'het lied moet een waardevolle aanvulling op de Psalmen zijn en mag niet leiden tot onderwaardering van de Psalmen;
  3. het lied moet zonder schade voor het geheel in gedeelten te zingen zijn;
  4. de rijming moet zo mogelijk van een dichtelijke kwaliteit zijn, en geen „maakwerk" waarin meer gelet wordt op de schriftuurlijke zeggings dan op de eisen van lied en zang';
4. de door de generale synode van Hattem onder Acta art. 171 B 13 c gegeven richtlijn niet langer te doen fungeren.

Artikel 425

Thans geeft de praeses in bespreking het rapport en de voorgestelde bundel 'Enige Gezangen' van deputaten en het rapport daarover van commissie IV met de door haar daarbij gevoegde proefbundel, waarin zijn opgenomen een aantal alternatieve weergaven van door deputaten voorgestelde gezangen en tevens enkele door de commissie zelf geheel nieuw voorgestelde gezangen.

Deputaten dienen praealabel in verband daarmee de volgende verklaring in:

1. wij zien geen verantwoorde mogelijkheid om tegelijk als deputaten van de generale synode van Hattem 1972/'73 en als adviseurs van de generale synode van Kampen 1975 op te treden in een bespreking, waarin gelijktijdig twee soorten richtlijnen afwisselend gehanteerd moeten worden.
2. Voorts zouden deputaten het betreuren, wanneer zij niet in de gelegenheid zouden zijn uw vergadering te dienen met een toelichting en verdediging van het door hen opgestelde deputatenrapport.
3. Deputaten verzoeken u daarom vriendelijk de bespreking zo te ordenen, dat nu eerst de gezangen 10-44 van de deputatenbundel besproken worden in het licht van de hun gegeven richtlijnen en dat uw vergadering daarna, wanneer zij dat wenst, overgaat tot een bespreking van al hetgeen overigens door haar gewenst wordt geacht in het licht van de door haar nieuw vastgestelde richtlijnen'.

Na enige discussie wordt besloten aan het verzoek van deputaten te voldoen in de volgende zin: de bespreking over de gezangen 1-9 wordt voorlopig opgeschort en van de beide proefbundels zal eerst de door deputaten voorgestelde bundel worden besproken en indien van een gezang uit deze bundel door de commissie in de hare een alternatieve versie wordt aangeboden, zal de bespreking worden aangehouden. Deputaten verklaren zich bereid binnen het kader van hun door de synode van Hattem gegeven opdracht thans aan de bespreking ter synode deel te nemen en haar van advies te dienen.

Artikel 426

Behandeling van Gez. 10-32 van deputaten

Besproken worden nu de gezangen 1U-32 uit de door deputaten aangeboden bundel.

Over elk gezang wordt eerst afzonderlijk gesproken en vervolgens gestemd over opname in de door deze

synode te geven proefbundel.

Aanvaard worden de volgende gezangen uit de voorgestelde bundel van de deputaten: gezang 12 ('Ere zij God'), 13 ('Dit is de dag, die God ons schenkt'), 15

('Jezus leven van mijn leven'), 16 ('Ontsluit o Heer voor U ons hart'), 17 ('In het kruis zal 'k eeuwig roemen'), 18 ('God enkel licht'), 19 ('U, heilig Godslam, loven wij'), 20 ('Halleluja, lof zij het Lam'), 21 ('In de vroege morgenstond'), 22 ('Nu triomfeert de Zoon van God'), 23 ('De dag der kroning is gekomen'), 24 ('De dag van onze Vorst brak aan'), 25 ('Wij knielen voor Uw zetel neer'), 26 ('Ja, de Trooster is gekomen'), 27 ('God in den hoge alleen zij eer'), 28 ('Ere zij aan God de Vader') en 29 ('Te Deum').

Bij enkele van deze gezangen (20, 21 en 22) had de commissie enkele kleine wijzigingen voorgesteld inzake de spelling en soms voor verandering van enkele woorden. De synode spreekt zich daarover in deze besprekingen en stemmingen niet nader uit.

Niet aanvaard worden overeenkomstig het voorstel van de commissie de volgende door deputaten in hun bundel voorgestelde gezangen: gezang 11 ('Nu daagt het in het oosten'), 14 ('Jezus, Uw geboortefeest') en 31 ('O grote God, o goede Heer', te archaïstisch van taal).

Aangehouden worden gezang 10 en 32, omdat de commissie een alternatieve versie biedt.

De praeses schorst de verdere bespreking op tot de volgende morgen.

Artikel 427

Dr. W. G. de Vries verzorgt op verzoek van de praeses de avondsluiting. Hij laat zingen het aangenomen gezang 28 en gaat dan voor in dankgebed.

Vrijdag 28 november 1975.

Artikel 428

De praeses opent de vergadering en laat zingen Ps. 108 : 1 en 2. Hij leest Hebr. 13 : 13-16 en gaat voor in gebed.

Artikel 429

Ds. J. Poutsma, die ds. J. H. van der Hoeven als tertius vervangt, is voor het eerst ter synode en betuigt instemming met de belijdenis en de belofte, zoals omschreven is in artikel 6 van deze Acta.

Artikel 430

Voortzetting behandeling 'Enige Gezangen'

In aanwezigheid van dezelfde deputaten als de vorige dag wordt de bespreking over de herziening van de bundel 'Enige Gezangen' voortgezet (zie artikel 422, 425 en 426 van deze Acta). Aanvaard worden uit de door deputaten voorgestelde bundel de volgende gezangen: gezang 33 ('Een vaste burcht is onze God'; met het verzoek dat prof. H. J. Schilder de door de commissie voorgestelde wijzigingen alsnog overweegt alvorens zijn berijming in de proefbundel gedrukt wordt), 39 ('Alle roem is uitgesloten'), 42 ('Nooit kan 't geloof te veel verwachten'), 43 ('k Wil U, o God, mijn dank betalen') en 44 ('Halleluja, eeuwig dank en ere'). Teruggenomen wordt door deputaten het voorgestelde gezang 34, dat twee coupletten van ons volkslied bevat. De door deputaten voorgestelde gezangen 35 ('O Heer, die daar des hemels tente spreidt'), 36 ('Wilt heden nu treden') en 37 ('Komt nu met zang van zoete tonen') worden door de commissie niet geschikt geacht voor de eredienst van de kerk, met name omdat ze als nationale liederen zijn ontstaan en ook als nationaal-historische liederen nog worden gezongen. De synode besluit deze liederen geen plaats te geven in de proefbundel 'Enige Gezangen'.

Voorts worden door de synode ook niet aanvaard de door deputaten voorgestelde gezangen 40 ('Heft op uw hoofden, poorten wijd') en 41 ('Ontwaakt, gij die slaapt..').

Thans wordt nader gesproken over die gezangen, die deputaten in hun bundel voorstellen en waarvoor de commissie een alternatieve versie in haar bundel geeft. Van gezang 10 ('Hoe zal ik U ontvangen') wordt de door de commissie aangeboden versie aanvaard. In plaats van gezang 32 ('De ware kerk des Heren') van de deputaten wordt de alternatieve versie van de commissie ('De kerk van alle tijden') aanvaard. In plaats van gezang 30 van de deputaten kiest de synode voor de alternatieve versie van de commissie ('Getrouw is God, Zijn plannen falen niet'). In plaats van gezang 38 van de deputaten wordt aanvaard de door de commissie voorgestelde versie ('Dankt, dankt nu allen God').

Deputaten hadden voorgesteld gezang 26 ('De hoop der opstanding') uit de vigerende bundel van de generale synode van Middelburg 1933 thans voor de vernieuwde bundel te laten vervallen. De synode aanvaardt het voorstel van commissie IV om dit gezang wel een plaats te geven in de vernieuwde bundel maar dan in de door deze voorgestelde versie ('De hoop op de opstanding').

De synode verwerpt de voorstellen van de commissie om een door deze nieuw voorgesteld kerstlied ('t Licht dezer wereld is reddend verschenen') en pinksterlied ('Verhef, verhef uw vreugdezangen') op te nemen.

Artikel 431

Over de alternatieven die de commissie voorstelt voor enkele van de gezangen 1-9 zal later worden gesproken. De commissie zal voor een definitieve nummering van de gezangen 10-36 van de proefbundel zorg dragen.

De suggesties van de commissie inzake kleine wijzigingen van enkele woorden, en voor de spelling en interpunctie zullen ter overweging worden overgegeven aan de nieuw te benoemen deputaten voor de bundel 'Enige Gezangen', om, zo nodig in overleg met de deputaten, die de uitgave hebben te verzorgen, te beslissen.

Artikel 432

Omdat de assessor. ds. O. J. Douma, wegens ziekte afwezig is, verzoekt de praeses de eerste scriba de sluiting van de vier-en-twintigste werkweek van de synode te verzorgen. Ds. H. J. de Vries laat uit de vigerende bundel zingen gezang 23 : 2, 5 en 6 en gaat voor in dankgebed.

Dinsdag 2 december 1975.

Artikel 433

De praeses opent de eerste vergadering van de vijf-en-twintigste werkweek van de synode. Hij laat zingen Ps. 128: 1, 2 en 3, leest Psalm 128 en gaat voor in gebed.

Artikel 434

Formulier voor bevestiging van het huwelijk.

De praeses stelt aan de orde uit het rapport van de deputaten voor herziening van het kerkboek de voorgestelde tekst van het formulier voor de bevestiging van het huwelijk voor de gemeente van Christus (lijst ag. III c - 1 - 7). Van de deputaten zijn alleen aanwezig de leden van de synode, dr. R. H. Bremmer en dr. W. G. de Vries. De daarvoor door de synode benoemde commissie ad hoc (zie art. 378 van deze Acta) heeft een rapport met voorstel over dit formulier ter tafel gelegd, geschreven door ds. M. Nap. Daar deze niet aanwezig kan zijn, wordt hij als rapporteur vervangen door ds. J. H. van der Hoeven.

In de eerste ronde van de bespreking worden een aantal suggesties tot wijziging van enkele zinsneden van het voorgestelde formulier gedaan. Nadat de synode des middags commissoriaal heeft vergaderd wordt aan het begin van de avondvergadering door dr. W. G. de Vries als deputaat geantwoord op het in de eerste ronde gesprokene. Voor de commissie spreekt vervolgens ds. J. H. van der Hoeven. Hij deelt mee, dat deputaten en commissie een aantal suggesties voor veranderingen van de tekst van het formulier overgenomen hebben.

In de tweede ronde worden bij amendementen nog een aantal wijzigingen voorgesteld. Hiervan wordt een deel door de commissie met instemming van de aanwezige deputaten overgenomen. De overgebleven amendementen worden door de synode verworpen.

Artikel 435

Het door de deputaten voorgestelde formulier voor de bevestiging van het huwelijk voor de gemeente van Christus, waarin bovengenoemde wijzigingen zijn aan-gebracht, wordt door de synode met algemene stemmen aanvaard. De tekst van dit formulier wordt opgenomen in de bij deze Acta als bijlage gevoegde Proeve van een nieuw kerkboek.

Artikel 436

Besluit inzake Gezang 1-9.

De praeses stelt thans opnieuw aan de orde het rapport van commissie IV over de herziening van de bundel 'Enige Gezangen'. In dat deel, dat handelt over gezang 1-9 heeft de commissie enkele alternatieve berijmingen en suggesties voor wijzigingen voorgesteld.

Dr. W. G. de Vries dient praealabel het volgende voorstel in, dat door de synode met 25 stemmen voor, 7 tegen en 2 onthoudingen wordt aanvaard:

'De synode besluit de gezangen 1-9 zoals door de deputaten is voorgesteld, voorlopig ongewijzigd in de proefbundel te handhaven en aan nieuw te benoemen deputaten de opdracht te geven zo spoedig mogelijk geschikte alternatieven aan de kerken aan te bieden en hierover rapport uit te brengen aan de eerstvolgende synode; bij deze arbeid zullen deze deputaten gebruik kunnen maken van het rapport van commissie IV over deze materie'.

Artikel 437

Op verzoek van de praeses verzorgt ds. J. H. van der Hoeven de avondsluiting. Hij laat zingen Ps. 100 en gaat voor in dankgebed.

Woensdag 3 december 1975.

Artikel 438

De praeses laat na opening van de vergadering zingen Ps. 74 : 18, 19 en 20, leest Jesaja 11 : 1-10 en gaat voor in gebed.

Artikel 439

Formulier voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen.

Ds. A. Kooy is aanwezig als deputaat van sectie B voor herziening van het kerkboek. De praeses stelt thans aan de orde het door deputaten van sectie B voorgestelde formulier voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen. Hierover is een rapport van de commissie ad hoc voor, welke ds. W. Pouwelse optreedt als rapporteur. Na de eerste ronde spreekt als deputaat dr. R. H. Bremmer. Hij deelt namens deputaten mee, dat deze bereid zijn de door commissie en synodeleden voorgestelde wijzigingen in het formulier over te nemen. Het aldus voorgestelde formulier voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen wordt door de synode met algemene stemmen aanvaard. De tekst van dit vastgestelde formulier is opgenomen in de als bijlage bij deze Acta gevoegde Proeve van een nieuw kerkboek.

Artikel 440

Formulier voor de bevestiging van dienaren des Woords.

De praeses stelt vervolgens aan de orde het door de in het voorgaande artikel genoemde deputaten voorgestelde formulier voor de bevestiging van dienaren des Woords. Hierover is een rapport van de commissie ad hoc, voor welke ds. H. J. Nijenhuis als rapporteur optreedt. De commissie stelt enkele aanvullingen en wijzigingen voor, die ook door de sprekers in de eerste ronde noodzakelijk worden geacht en nog worden vermeerderd. De deputaten, dr. R. H. Bremmer en ds. A. Kooy, beantwoorden de sprekers en nemen een aantal aanvullingen en wijzigingen over. Nadat ds. H. J. Nijenhuis als rapporteur heeft geantwoord, worden in de tweede ronde nog enkele wijzigingen voorgesteld. De meeste hiervan worden door de deputaten overgenomen.

Nadat de aanvullingen en wijzigingen nauwkeurig gedicteerd zijn, wordt het aldus geredigeerde formulier voor de bevestiging van dienaren des Woords, dat door de deputaten is voorgesteld, met algemene stemmen door de synode aanvaard. De tekst van dit formulier zal, evenals de te voren vastgestelde, opgenomen worden in de bij deze Acta als bijlage gevoegde Proeve van een nieuw kerkboek.

Artikel 441

De praeses richt tot de deputaten van sectie B voor herziening van de liturgische formulieren een dankwoord voor de door hen verrichte arbeid en spreekt de wens uit, dat de kerken aan de opwekking gehoor zullen geven om deze formulieren nauwkeurig te toetsen en haar opmerkingen daarover aan nieuw te benoemen deputaten te zijner tijd te doen toekomen. Ook richt hij een woord van hartelijke dank tot de commissie ad hoc en haar rapporteurs voor de door hen verrichte controlerende arbeid.

Artikel 442

Onberijmd gezongen Credo's.

Thans geeft de praeses in bespreking het voorstel van commissie IV om in de herziene bundel 'Enige Gezangen' op te nemen twee onberijmde Credo's, het ene gezongen op de melodie van Straatsburg 1525 en

het andere op de melodie, gecomponeerd door P. Chr. Westerling. Na een vrij brede bespreking wordt dit voorstel door de synode aanvaard met 16 stemmen voor, 15 tegen en 3 onthoudingen.

Artikel 443

De praeses geeft thans in discussie het eindvoorstel van commissie IV inzake de 'bundel 'Enige Gezangen'. Op suggesties uit de vergadering verklaart de commissie bij monde van haar voorzitter, ds. T. J. Keegstra, zich bereid tot vereenvoudiging van het voorstel te komen.

Aan het begin van de avondvergadering is dit door de commissie gewijzigde voorstel aan de leden uitgedeeld. Het wordt door ds. T. J. Keegstra als rapporteur na-der toegelicht en na een korte discussie aanvaardt de synode dit voorstel met 29 stemmen voor, 3 tegen en 3 onthoudingen.

Artikel 444

De praeses betuigt commissie IV hartelijk dank voor de vele arbeid aan deze zaak besteed. Hij wijst op de grote mate van eenparigheid, waarmee dit eindbesluit tot presentatie van deze proefbundel 'Enige Gezangen' aan de kerken door de synode kon worden genomen. Mogen deze gezangen zo ook haar plaats vinden in de liturgie van de kerken.

Het door de synode genomen besluit luidt als volgt:

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

1. het Rapport (met bijlagen) van de door de generale synode van Hattem 1972/'73 benoemde deputaten inzake de herziening van de bundel 'Enige Gezangen';
2. de onder III b 2-30 van de lijst van ingekomen stukken genoemde brieven en missives van kerkeraden, een classis, particuliere synoden en kerkleden;
3. het ontwerp proefbundel overeenkomstig het haar door de synode gedane verzoek (Acta art. 295) door commissie IV samengesteld.

I. Zij constateert

A. Te handhaven gezangen uit de bestaande bundel.

- a. dat de deputaten voorstellen de gezangen 1-11, 15, 16 (minus couplet 5), 17, 18, 19 (minus couplet 2), 20, 22, 23, 25 (minus couplet 5) en 27-29 ongewijzigd te handhaven;
- b. dat tegen dit voorstel vanuit de kerken bezwaren van onderscheiden aard zijn ingebracht, waarbij sommige van deze gezangen beslist worden afgewezen, terwijl tegelijk alternatieve en nieuwe berijmingen worden aangeboden;
- c. dat commissie IV na ampele overweging van de bezwaren met de deputaten tot eenzelfde conclusie komt, met dien verstande echter, dat zij voor de gezangen 1-9 nieuwe berijmingen noodzakelijk acht, terwijl zij voor gezang 10 reeds een alternatieve versie voorstelt;

II. zij overweegt

- a. dat de deputaten in hun opdracht aan het volgende oordeel van de generale synode van Hattem gebonden waren:
'dat in geval overwogen wordt een bestaand gezang door wijziging voor het gebruik in de eredienst geschikt te maken, de volgende regels in acht genomen dienen te worden:
  1. liederen die in de gemeentezang zijn ingeburgerd, mogen niet gewijzigd worden, tenzij ze in strijd komen met de belijdenis van de kerk;
  2. op het werk van een dichter of op een gangbare hymne-tekst mag niet worden ingegrepen;
  3. een archaïsche taal is bij in gebruik zijnde gezangen geen bezwaar en vormt geen reden om tot wijziging over te gaan' (Acta art. 171 B 12 c);
- b. dat echter verscheidene kerken er op aandringen om in het kader van het vernieuwde kerkboek ook in de bundel 'Enige Gezangen' vernieuwingen door te voeren;
- c. dat deze synode door haar voorgaand besluit inzake de richtlijnen voor dergelijke vernieuwingen ruimte heeft gemaakt;
- d. dat een alternatief voor gezang 11 wenselijk is;

III. zij is van oordeel

- a. dat de deputaten terecht conform hun opdracht ongewijzigde handhaving hebben aanbevolen;
- b. dat in het kader van het vernieuwde kerkboek onderzoek naar de mogelijkheid van vernieuwing in de bundel 'Enige Gezangen' inderdaad gewenst is;
- c.
  1. dat de geargumenteerde door commissie IV voorgestelde alternatieve versie van gezang 10 duidelijk een verbetering ten gevolge heeft en tevens het oorspronkelijke werk respecteert;
  2. dat het aanbevolen onderzoek naar nieuwe berijmingen voor de gezangen 1-9 inderdaad noodzakelijk is;
  3. dat eveneens onderzoek ingesteld dient te worden naar een alternatief voor de tekst en de melodie van het gezang: 'Ere zij God';

IV. zij spreekt uit

1. dat de voorgestelde gezangen overeenkomstig het voorstel van de commissie in de proefbundel dienen te worden opgenomen;
2. dat voor het onder III zij is van oordeel c 2 en d genoemde onderzoek opnieuw deputaten benoemd dienen te worden.

B. Te verwijderen gezangen.

I. Zij constateert

- a. dat deputaten voorstellen te besluiten, dat behalve de gezangen 12 en 14 ook de gezangen 13, 16 : 5, 19 : 2, 21, 24, 25 : 5 en 26 in de eredienst niet meer gezongen dienen te worden;
- b. dat vrijwel alle ingekomen brieven zich van harte met het voorstel van deputaten akkoord verklaren;
- c. dat de commissie met betrekking tot gezang 26 tot een andere conclusie komt en aanbeveelt dit gezang in gewijzigde vorm in de proefbundel op te nemen;

II. zij overweegt

- a. dat de generale synode van Hattem opdroeg de generale synode van Kampen te adviseren: 'of er behalve de gezangen 12 en 14 nog meer gezangen in de bestaande bundel zijn, die in de eredienst niet meer gezongen dienen te worden om nader aan te geven redenen' (Acta art. 171 B II 3 a);
- b. dat de overeenstemming van deputaten en commissie hun advies inzake de gezangen 12, 14, 16 : 5, 19 : 2, 21, 24 en 25 : 5 wettigt;
- c. dat de voorgestelde wijziging van gezang 26 naar inhoud en vorm een verbetering betekent;
- d. dat deputaten voor gezang 24 een alternatief hebben aangeboden;

III. zij is van oordeel

- a. dat deputaten op dit punt conform hun opdracht gehandeld hebben;
- b. dat ten aanzien van de onder II zij overweegt b genoemde gezangen terecht verwijdering wordt aanbevolen;
- c. dat de argumentatie ten aanzien van het gewijzigde gezang 26 afdoende is;
- d. dat de verwijdering van gezang 24 slechts in samenhang met het aangeboden alternatief beoordeeld moet worden;

IV. zij spreekt uit

- a. dat de gezangen 12, 14, 16 : 5, 19 : 2, 21 en 25 : 5 geen plaats in de voorgestelde bundel dienen te ontvangen;
- b. dat voor het gewijzigde gezang 26 een plaats moet worden ingeruimd.

C. Ter aanvulling door de deputaten aanbevolen gezangen.

I. Zij constateert

- a. dat de deputaten onder de nummers 11, 13-16, 22, 24, 25, 27, 28 30-32, 34-38 en 40-41 een aantal gezangen óf ter vervanging óf ter aanvulling aan de synode aanbieden;
- b. dat zij eveneens voorstellen een nieuwe berijming van het Lutherlied, door één van hen naar de oorspronkelijke tekst gemaakt, als nummer 33 in de bundel te aanvaarden;
- c. dat de commissie
  1. de nummers 13, 16, 22, 24, 25, 27 en 28 zonder meer als aanvaardbaar aanbeveelt, maar voorstelt de

- nummers 11, 14, 15, 31, 34, 35-37, 40 en 41 niet op te nemen;
2. van oordeel is, dat de nummers 30, 32 en 38 slechts in gewijzigde en alternatieve vorm aanvaardbaar zijn;
  3. ook ten aanzien van het voorgestelde Lutherlied nog enkele wijzigingen noodzakelijk acht;

II. zij overweegt

- a. 1. dat de generale synode van Hattem de deputaten opdroeg te adviseren: 'of er noodzaak is en overtuigende mogelijkheden zijn om uit de bestaande liederenschat der kerk de bundel nog aan te vullen' (Acta, art. 171 BII3c);
2. dat zij deputaten daarbij, behalve aan de boven onder A II zij overweegt a genoemde richtlijnen 2 en 3, aan de volgende richtlijnen bond:
  - '1. de tekst moet, gezien zijn aard, plaats en functie in de Schrift, in aanmerking komen voor zang in de liturgie;
  2. het lied moet een winst zijn boven de Psalmen en mag niet leiden tot onderwaardering van de Psalmen;
  3. het lied moet zonder schade voor het geheel in gedeelten te zingen zijn;
  4. de berijming moet van een dichtelijke kwaliteit zijn, en geen „maakwerk" waarin meer gelet wordt op de schriftuurlijke zeggings dan op de eisen van lied en zang;
  5. de zinnen moeten zo geformuleerd zijn dat ze gezongen en als zang gehoord duidelijk spreken, waarbij met name gewaakt moet worden tegen "redenerende", c.q. "dogmatiserende" regelconstructies. waarin het eigen karakter van de Bijbeltekst niet behouden blijft;
  6. bij berijmde Schriftgedeelten mag getrouwe weergave van de tekst niet worden geïnterpreteerd als: liet in dezelfde exacte volgorde laten opeenvolgen van de elementen van de tekst, maar ook moet samenvattend onderzocht worden of de in de tekst als geheel gegeven inhoud op verantwoorde wijze doorkomt'. (Acta art. 171 B I 3 d);
- b. 1. dat de generale synode van Hattem ook als haar oordeel uitsprak. dat het 'zelf berijmen van Schriftgedeelten en andere teksten niet behoort tot de taak van een generale synode of haar deputaten (Acta art. 171 B I 3 c);
2. dat deputaten evenwel rapporteren. geen enkel bevredigend alternatief voor het bestaande Lutherlied te hebben kunnen vinden;
- c. 1. dat zij zelf reeds door enkele reeksen van stemmingen besloot de nummers 11, 14, 31, 35-37, 40 en 41 niet te aanvaarden, terwijl nummer 34 door de deputaten werd teruggenomen;
2. dat hetgeen de commissie aan wijzigingen voorstelt de tegen de nummers 30. 32 en 38 ingebrachte bezwaren wegneemt;
3. dat eveneens de voorgestelde wijzigingen ten aanzien van het Lutherlied de ingebrachte bezwaren wegnemen en ook in overeenstemming zijn met hetgeen de generale synode van Hattem oordeelde inzake archaïsmen (Acta art. 171 B 1 2 b nummer 4 en 3 a nummer 7);

III. zij is van oordeel

- a. dat de deputaten in grote lijnen overeenkomstig de opdracht en de richtlijnen van de generale synode van Hattem hun voorstel hebben ingediend;
- b. dat in het uitzonderlijke geval van het Lutherlied aan deputaten afwijking van het oordeel van de generale synode van Hattem inzake 'zelf berijmen' niet verweten kan worden;
- c. 1. dat de voorgestelde nummers 13, 15, 16, 22, 24, 25, 27 en 28 in de bundel dienen te worden opgenomen;
2. dat de alternatieven voor de nummers 30, 32 en 33 aanvaard en naar de wijziging van het alternatieve nummer 30 gestreefd dient te worden;
3. dat het voorgestelde Lutherlied (nummer 33) in de plaats van het bestaande aanvaard kan worden, nadat zo mogelijk wijzigingen zijn aangebracht;

IV. zij spreekt uit

- a. dat de onder III c 1-3 bedoelde gezangen in de proefbundel een plaats zullen ontvangen;
- b. dat nieuw te benoemen deputaten opdracht dienen te ontvangen om inzake gezang 30 met de betrokkenen overleg te plegen.

D. Verdere aanbevelingen van de commissie.

I. Zij constateert

dat de commissie aanbeveelt

- a. 1 in de proefbundel bovendien op te nemen de onberijmd gezongen Credo's uit Straatsburg 1525 en van de hand van P. Chr. van Westering;
2. in de door deputaten als 20, 21, 23, 29 en 39 genummerde gezangen een aantal wijzigingen aan te brengen, en om waar mogelijk de buigings-n te verwijderen;

II. zij overweegt

- a. 1 dat een onberijmd gezongen Credo behalve door de deputaten voor de 'orde van eredienst' (Rapport inzake de herziening van het kerkboek, blz. 41) ook door enkele kerken aanbevolen wordt;
- 2 dat de voorgestelde onberijmd gezongen Credo's goede mogelijkheden genoemd kunnen worden;
- b. dat de kwestie van de wijzigingen en de buigings-n nadere studie eist;

III. zij spreekt uit

- a. dat de voorgestelde onberijmd gezongen Credo's in de bundel een plaats zullen ontvangen;
- b. dat nieuw te benoemen deputaten dient te worden opgedragen de voorgestelde wijzigingen en de eventuele verwijdering van de buigings-n nader te bezien

E. De synode besluit

I.

de door de generale synode van Hattem benoemde deputaten te déchargeren van hun opdracht onder hartelijke dank voor het vele werk dat zij hebben verricht;

II.

de in bovenstaande uitspraken omschreven bundel als proefbundel 'Enige Gezangen' voor gebruik in de kerken vrij te geven;

III.

opnieuw deputaten te benoemen, onder wie enige neerlandici en musici/musicologen/hymnologen met de opdracht om

- a. in nauwe samenwerking met de deputaten voor de proefbundel Psalmen en in overleg met de deputaten voor de voorbereiding van de volgende generale synode en de uitgave van het kerkboek zo spoedig mogelijk:
  1. de voorgestelde wijzigingen voor de gezangen 20, 21, 23, 29 en 39, de onberijmd gezongen Credo's en de kwestie van de buigings-n te bezien;
  2. met de Stichting "Geestelijke liederen uit de schat van de kerk der eeuwen" contact op te nemen inzake de door de synode wenselijk geachte wijzigingen van het in de proefbundel als nummer 28 opgenomen gezang 'Getrouw is God';
  3. de uitgave van de proefbundel te verzorgen;
- b. de kerken te verzoeken eventuele reacties binnen een jaar hun bekend te ma-ken;
- c. met inachtneming van de door deze generale synode nader gepreciseerde richtlijnen van de generale synode van Hattem:
  1. voor de gezangen 1-9 en 11 naar nieuwe berijmingen om te zien met gebruikmaking van hetgeen ter synode diende of door vorige deputaten werd voorgesteld en daartoe eventueel opdrachten te verstrekken;
  2. de van de kerken ingekomen reacties zo nodig te verwerken ;
  3. de aanvaarde gezangen nader taalkundig en musicologisch te toetsen;
  4. alsnog eventuele beschikbare berijmingen van Schriftgedeelten te verzamelen, te beoordelen en zo mogelijk daarover voorstellen te doen;
- d. van hun werkzaamheden aan de eerstvolgende generale synode verslag uit te brengen;
- e. hun rapport tenminste drie maanden vóór het begin van die synode aan de kerken toe te zenden.

Artikel 445

Ds. W. Pouwelse verzorgt de avondsluiting. Hij laat zingen Ps. 66 : 1 en 6 en gaat voor in dankgebed.

Donderdag 4 december 1975.

Artikel 446

De praeses laat zingen Ps. 138 : 1 en 4, leest Handelingen 2 : 41-47 en gaat voor in gebed.

Artikel 447

In verband met de behandeling van die delen van het rapport van de deputaten voor herziening van het kerkboek, die handelen over de gebeden en de orden van dienst, zijn de volgende deputaten aanwezig: voor sectie C prof. dr. J. Douma en ds. C. J. Smelik, rapporteur, terwijl ds. M. J. C. Blok wegens ziekte verhinderd is; voor sectie D zijn aanwezig ds. M. Brandes en ds. J. Kok als rapporteur, terwijl dr. K. Deddens als deputaat tevens lid is van de synode ter vervanging van dr. W. G. de Vries.

Artikel 448

Orden van dienst.

De praeses stelt eerst aan de orde het rapport van de deputaten van sectie D over de orden voor de eredienst. Dit rapport eindigt met concepten voor orden van dienst voor de zondagmorgen en de zondagmiddag, die deputaten adviseren vrij te geven voor de liturgie der kerken naast de door de generale synode van Middelburg 1933 aanbevolen orden (zie lijst ag. III - c - 1 en d - 1).

Hierover heeft commissie IV een meerderheids- en een minderheidsrapport uitgebracht. Het rapport van de grootst mogelijke meerderheid is van de hand van ds. T. J. Keegstra als rapporteur. Dit loopt uit op een aantal voorstellen, waarin de door deputaten voorgestelde orden van dienst worden aanbevolen, terwijl de orden van Middelburg 1933 alleen met een aantal door de commissie voorgestelde wijzigingen worden aanbevolen. Ook heeft de commissie in haar voorstellen ingebouwd enkele nadere uitspraken over de eventuele plaats van de bediening van doop en avondmaal in de eredienst. Tenslotte wordt ook een voorstel gedaan over het verzoek van de kerk te Zuidlaren om een orde voor de leesdiensten te geven. Naast dit meerderheidsrapport is er een minderheidsrapport van de hand van het commissielid, br. J. J. Burger. Hierin wordt bezwaar gemaakt tegen de door deputaten aanbevolen nieuwe orden van dienst vooral omdat deze, het 'grote gebed' en de collecten een plaats geven na de prediking, tegen het einde van de dienst. Hij blijft daarom de voorkeur geven aan de orden van de generale synode van Middelburg 1933 en stelt aan de synode voor te besluiten de door de deputaten aanbevolen nieuwe orden van dienst niet aan de kerken aan te bevelen naast de orden van Middelburg 1933, maar wel kerken, die deze orden reeds hebben ingevoerd, daarin de vrije hand te laten.

In een vrij uitvoerige discussie wordt door verscheidene sprekers anticritiek geleverd op de critiek van deputaten op de orden van dienst van Middelburg 1933. Vooral de plaats van het 'grote gebed' met de voorbeden na de prediking wordt voor de inrichting van de hedendaagse eredienst om liturgische en psychologische redenen, niet aanbevelenswaardig geacht.

Ook wordt de stelling van deputaten dat dit gebed een antwoord moet zijn op het in de dienst gepredikte Woord bestreden, omdat dit een te sterke verbijzondering geeft voor het gebed, dat voor alle noden van de gemeente en de christenheid behoort te worden gedaan. Voorts wordt ook bezwaar gemaakt tegen het plaatsen van de geloofsbelijdenis en de bediening van de sacramenten met name van de doop ná de prediking. Slechts enkele sprekers menen dat de door deputaten ge-given argumentatie voor hun orden van dienst overtuigend is. Zij wijzen dan vooral op de eenheid van de lezing van de Schriften en van de tekst met de bediening van het Woord in zijn centrale betekenis voor de eredienst. Algemeen wordt ook bezwaar gemaakt tegen het voorstel van de commissie, dat in de leesdiensten de ouderlingen vrij zouden zijn de zegen te leggen op de gemeente.

Namens deputaten verdedigt ds. J. Kok de in het rapport gegeven voorkeur voor de nieuwe orden van dienst. Deze zijn sterk afgestemd op de liturgie van Calvijn en de verdere traditie uit de tijd van de Reformatie, vooral wat betreft een kort gebed vóór de prediking en het 'grote gebed' met de voorbeden ná de prediking.

Omdat deputaten zich bewust zijn dat reeds geslachten geleefd hebben bij de orden zoals die door de generale synode van Middelburg 1933 is aanbevolen, hebben ze voorgesteld niet in plaats van maar naast de orden van Middelburg deze orden van dienst aan de kerken aan te bevelen. Dr. K. Deddens voegt er nog aan toe, dat deputaten dringend aanbevelen de orde van dienst van Middelburg 1933 niet te wijzigen, zoals de

commissie voorstelt. Tenslotte wijst hij er op, dat deputaten niet staan op de vervanging van het woord 'votum' door het door hen voorgestelde woord 'opening', gehoord de critiek daarop uit de vergadering.

Ds. T. J. Keegstra deelt als rapporteur mee, dat de commissie inderdaad wil stimuleren in een bepaalde richting door haar voorstel van wijzigingen in de orden van Middelburg 1933 met name zo, dat Schriftlezing en prediking met elkaar verbonden worden en dat ook de plaats van de bediening van doop en avondmaal daarin thans wordt aangewezen.

Inzake het leggen van de zegen op de gemeente door een ouderling zou volgens de commissie een deputaatschap voor nadere bestudering en advies te overwegen zijn. In de tweede ronde wordt nader overleg tussen deputaten en de commissie in haar geheel tot vereniging van de beide voorstellen 'van het meerderheids- en minderheidsrapport in overweging gegeven. Daarbij wordt gevraagd een aantal overwegingen en oordelen uit het voorstel van de commissie weg te laten. De rapporteurs verklaren zich hiertoe bereid.

Als resultaat van het overleg van deputaten en commissie wordt nu door de commissie eenstemmig een viertal voorstellen aan de synode gedaan. Deze voorstellen worden door de synode met algemene stemmen aanvaard, waarbij één lid zich van stemming over onderstaand voorstel B onthoudt.

De praeses dankt de deputaten van sectie D voor hun arbeid en aandeel in de discussie. De door de synode aanvaarde voorstellen luiden als volgt:

Artikel 449

Besluit inzake Orden van dienst

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

1. het rapport van de door de generale synode van Hattem 1972/'73 binnen het deputaatschap voor de herziening van het kerkboek benoemde deputaten voor het onderdeel orden van eredienst;
2. de brieven van de kerkeraden van de Gereformeerde kerken te Amsterdam-Centrum en -Noord, Barendrecht, Berkel en Rodenrijs, Groningen-Zuid, 's-Gravenhage-West en Zuidlaren.

A.

I. Zij constateert

1. dat deputaten onder uitvoerige argumentatie uit Schrift en historie een tweetal nieuwe orden aan de synode voorleggen;
2. dat deputaten de synode aanbevelen deze orden voor gebruik in de kerken vrij te geven niet in de plaats van maar naast de orden van Middelburg 1933;
3. dat door geen van de kerken tegen deze aanbeveling bezwaar is ingebracht.

II. Zij overweegt

1. dat de generale synode van Hattem zich bij haar opdracht liet leiden door een vanuit de kerken gesteunde suggestie van de door de generale synode van Hoogeveen 1969/'70 benoemde deputaten om 'deputaten te benoemen, die het onderdeel de „Orde voor de eredienst" nader bezien in het licht van de Schrift en van concepten van Calvijn en anderen' (Acta art. 139, II 2 c; 3 a);
2. dat zij bovendien van de particuliere synode van Utrecht 1972 het verzoek ontving om 'naast de bestaande orde één of meer orden te ontwerpen' „die meer recht doen aan het eigen karakter van de gereformeerde kerkdienst, ontstaan in de tijd van de Reformatie" ' (Acta art. 139 II 1 a; commissierapport stencil no 19 d.d. 26 april 1972);
3. dat zij daarbij als opdracht gaf 'de orde voor de eredienst kritisch te bezien (en) zo nodig te herzien' (Acta art. 139 VI 1 c).

III. Zij is van oordeel

1. dat hetgeen door deputaten de synode wordt aanbevolen duidelijk de generale synode van Hattem voor ogen heeft gestaan;
2. dat ook voorstellen tot het al of niet herzien van de bestaande orden verwacht hadden mogen worden.

IV. Zij spreekt uit

1. dat de aanbeveling van de deputaten door de synode gehonoreerd kan worden;
2. dat vooraf door haarzelf de vraag omtrent de herziening van de bestaande orden beantwoord dient te

worden.

B.

I. Zij constateert verder

dat deputaten aan de synode voorstellen:

1. het woord 'votum' reeds op grond van het feit, dat het 'ongewoon latijn' is te vervangen door het woord 'opening';
2. onmiddellijk na de wetslezing een verootmoedigingsgebed op te nemen, dat met de bede om vergeving en vernieuwing aan het gebed om verlichting door de Heilige Geest verbonden kan worden;
3. de kerken met enkele voor dit doel bruikbare formuliergebeden te dienen;
4. aan de Schriftlezing en de prediking in aansluiting aan elkaar een plaats te geven na de schuldbelijdenis en het gebed om verlichting door de Heilige Geest.

II. Zij overweegt

1. dat het woord 'opening' te veel de gedachte wekt aan een hamerslag bij de opening van een vergadering en te weinig het 'constituerende' element van het citaat uit Psalm 124 in rekening brengt;
2. a. dat naar Schrift en confessie in onze omgang met de Here verootmoediging onontbeerlijk is, vgl. Heidelbergse Catechismus antw. 89, 117;
b. dat liturgisch gezien deze verootmoediging en de daaruit voortvloeiende bede om vergeving en vernieuwing in de door deputaten voorgestelde orden het best met het gebed om de verlichting door de Heilige Geest te verbinden is;
c. dat het mogelijk is, ook in de bestaande orden aan dit element, al dan niet gecombineerd met de andere elementen, in het gebed vóór de prediking een plaats te geven;
3. a. dat door de deputaten voor het onderdeel gebeden (sectie C) aan de synode reeds ten dienste van de voorgestelde orden enkele proeven werden voorgelegd;
b. dat ook voor de bestaande orden zulke formuliergebeden wenselijk zijn;
4. dat liturgisch de voorlezing van de Heilige Schrift opgenomen kan worden onder het hoofd 'dienst van het Woord'.

III. Zij is van oordeel

1. dat het woord 'opening' vergeleken bij het woord 'votum' geen verbetering is;
2. a. dat terecht door deputaten het verootmoedigingsgebed als vast element in de liturgie wordt aanbevolen;
b. dat dit gebed in de nieuwe orden op de door deputaten voorgestelde plaats dient te worden opgenomen;
c. in de bestaande orden opname van dit en andere door deputaten aanbevolen elementen in het gebed vóór de prediking aan de kerken aan te bevelen is;
3. a. dat het verzoek van deputaten om bruikbare formuliergebeden bij de behandeling van het rapport van de deputaten sectie C aan de orde dient te komen;
b. dat aan nieuw te benoemen deputaten voor het onderdeel gebeden ook opdracht dient te worden gegeven de kerken te dienen met een aantal formuliergebeden die in de gangbare orden van dienst gebruikt kunnen worden;
4. dat in de bestaande orden de verbinding van de Schriftlezing en de prediking facultatief dient gesteld te worden.

IV. Zij besluit

1. Bij de nieuwe opdracht aan de deputaten voor de herziening van het kerkboek (sectie C) met het onder III, 3 gestelde rekening te houden;
2. de aanbeveling van de orden van dienst van de generale synode van Middelburg 1933 te continueren, met dien verstande, dat de Schriftlezing ook na liet gebed kan plaats hebben, zodat gebed kan plaats hebben, het nu als volgt wordt: wordt:

Orde voor de morgendienst:

1. Votum : Psalm 124 : 8.

2. Vrede/zegengroet : I Cor. 1 : 3 of Openb. 1 : 4b, 5a.
  3. Antwoordpsalm.
  4. Lezing van de wet naar Exodus 20 : 2-17 of Deut. 5 : 6-21.
  5. Antwoordlied.
  6. Lezing van één of meer Schriftgedeelten, eventueel afgewisseld door een lied (wordt de Catechismus verklaard, dan kan ook een passend gedeelte uit de N.G.B. of de D.L. gelezen worden °)
  7. Gebed (met schuldbelijdenis, bede om vergeving, vernieuwing, verlichting en de voorbeden).
  8. Dienst der offeranden (met voorafgaande bekendmaking van de bestemming en eventueel met opwekking tot offervaardigheid).
  9. Middenzang.
  10. Tekstlezing.
  11. Bediening van het Woord met eventueel een amenlied.
  12. Dankgebed.
  13. Slotzang.
  14. Zegen uit Num. 6 : 24-26 of II Cor. 13 : 13.
- °) Het is mogelijk de Schriftlezing na het gebed te doen plaats hebben.

Orde voor de middagdienst:

1. Votum : Psalm 124 : 8.
  2. Vrede/zegengroet : Openb. 1 : 4b, 5a of I Cor. 1 : 3, I Tim. 1 : 2.
  3. Antwoordpsalm.
  4. Belijdenis van het geloof met het apostolicum of met de belijdenis van Nicea, eventueel gevolgd door een lied; gezongen volgens één van de aanbevolen melodieën.
  5. Schriftlezingen, eventueel afgewisseld met een lied. Wordt de Catechismus verklaard, dan kan ook een passend deel uit de andere belijdenissen gelezen worden°).
  6. Dienst der gebeden (gebed voor de opening van het Woord en met de voorbeden).
  7. Dienst der offeranden (met bekendmaking van de bestemming en eventuele opwekking tot offervaardigheid).
  8. Middenzang.
  9. Tekstlezing.
  10. Bediening van het Woord, eventueel gevolgd door een amenlied.
  11. Dankgebed.
  12. Slotzang.
  13. Zegen uit II Cor. 13 : 13 of Num. 6 : 24-26.
- °) Het is mogelijk de Schriftlezing na het gebed te doen plaats vinden.

3. Daarnaast de door deputaten voorgestelde orden als volgt voor gebruik in de kerken aan te bevelen:

Orde voor de morgendienst:

1. Votum : Psalm 124 : 8.
2. Vrede/zegengroet ; I Cor. 1 : 3 of I Tim. 1 : 2 of Openb. 1 : 4b, 5a.
3. Antwoordpsalm.
4. Lezing van de wet naar Exodus 20 : 2-17 of Deut. 5 : 6-21.
5. Antwoordlied.
6. Schuldbelijdenis, bede om vergeving en vernieuwing en om verlichting door de Heilige Geest.
7. Schriftlezingen, eventueel afgewisseld met een lied.
In diensten, waarin de Catechismus wordt uitgelegd kan ook een passend gedeelte uit de andere belijdenissen gelezen worden.
8. Tekstlezing.
9. Bediening van het Woord.
10. Amenlied of gezongen amen.
(Eventueel) Bediening van de Doop°).
11. Dankzegging en voorbede.
12. Dienst der offeranden.
(Eventueel) Viering van het Avondmaal.

13. Slotzang.

14. Zegen uit Num. 6 : 24-26 of uit II Cor. 13 : 13.

°) In bijzondere gevallen kan de doop bediend worden onmiddellijk na de wetslezing en het daarop volgende antwoordlied.

Orde voor de middagdienst:

1. Votum : Psalm 124 : 8.

2. Vrede/zegengroet : Openb. 1 : 4b, 5a of I Cor. 1 : 3, I Tim. 1 : 2.

3. Antwoordpsalm.

4. Gebed voor de opening van het Woord.

5. Schriftlezingen, eventueel afgewisseld met een lied.

In diensten, waarin de Catechismus wordt uitgelegd kan ook een passend gedeelte uit de andere belijdenissen gelezen worden.

6. Tekstlezing.

7. Bediening van het Woord.

8. Geloofsbelijdenis: óf

a het Apostolicum of de belijdenis van Nicea eventueel gevolgd door een lied; óf

b. gezongen volgens de aanbevolen melodieën.

(Eventueel) Bediening van de doop°).

9. Dankzegging en voorbede.

10. Dienst der offeranden.

(Eventueel) Viering van het Avondmaal°).

11. Slotzang.

12. Zegen uit II Cor. 13 : 13 of Num. 6 : 24-26.

°) In bijzondere gevallen kan de doop worden bediend vóór het gebed om de opening van het Woord.

Evenzo kan de viering van het Avondmaal vóór dat gebed plaats vinden.

C.

I. Zij constateert tenslotte

1. dat door de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Zuidlaren haar verzocht wordt:

a. een orde voor 'leessamenkomsten' aan de kerken te willen voorleggen;

b. daarin te willen doen opnemen een formulier des gebeds in de plaats van de zegengroet (indien zulks nodig geacht wordt) zowel als een formulier des gebeds in de plaats van de zegen;

2. dat ter motivering van dit verzoek door de kerkeraad de volgende redenen worden aangegeven:

a. voor samenkomsten die geen diensten des Woords in eigenlijke zin genoemd mogen worden en de naam 'eredienst' niet mogen dragen, kan moeilijk een orde voor de éredienst worden voorgesteld;

b. dat het gevaar groot is, dat het onderscheid tussen de dienst des Woords en deze 'leesdiensten' steeds minder wordt onderkend en dat daardoor straks ook niet meer het onderscheid in de ambten duidelijk wordt gezien;

c. dat het de ouderling/voorganger niet is toegestaan de zegengroet uit te spreken aan het begin, noch geoorloofd is de zégen op te leggen aan het eind;

d. dat er bij verandering van de zegengroet in het gebèd bij de opening in feite twee keer achtereen gebeden wordt;

e. dat bij de verandering van 'u' in 'ons' in de zegengroet en bij de sluiting stellig niet ieder lid van de gemeente zich er van bewust zal zijn, dat er gebèden en niet gegróet c.q. gezégend wordt.

II. Zij overweegt

1. dat het wezen van de eredienst hierdoor bepaald wordt, dat God en Zijn volk elkaar ontmoeten in de door de kerkeraad bijeengeroepen samenkomst van de verhoogde Christus en de Zijnen: waar twee of drie vergaderd zijn in Zijn naam is Hij in hun midden, Matth. 18 : 20;

2. dat de kerken in artikel 3 K.O. een duidelijke afspraak hebben gemaakt, op de naleving waarvan de kerkeraad en het kerkverband naar art. 44 K.O. hebben toe te zien;

3. dat de kerkeraad (blijkens C I 2 c) een stelling poneert, die hij niet nader bewijst in verband met zijn verzoek;

4. dat Psalm 124 : 8 in zijn onmiddellijk verband niet slechts een gebed, maar veeleer een belijdenis is, dat

Gods volk het altijd van Hem en Zijn Naam hebben moet;

5. dat als regel ook leesdiensten als zodanig door de kerkeraad aangekondigd worden.

III. Zij is van oordeel

1. dat, al ontbreekt in een leesdienst de persoon van de dienaar van het Woord, toch, zij het op een andere manier, van een ontmoeting tussen de sprekende God en Zijn antwoordende volk en dus van eredienst gesproken kan worden;
2. dat de afwending van gevaren wordt verzekerd, niet wanneer aparte afspraken worden gemaakt, maar wanneer èn door de kerkeraad èn door het kerkverband de afspraken worden gehouden;
3. dat de door de kerkeraad geponeerde stelling als zodanig geen grond is voor de uitvoering van een aparte orde voor 'leessamenkomsten';
4. dat ook aan het begin van de dienst het constituerende woord uit Psalm 124 : 8 als een belijdenis kan worden opgevat;
5. dat van een samengeróepen gemeente verwacht mag worden, dat zij zich bewust begeeft onder de bediening van het Woord.

IV. Zij spreekt uit

dat er geen reden is om aan het verzoek van genoemde kerkeraad te voldoen.

V. Zij besluit

hiervan aan de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Zuidlaren kennis te geven.

Artikel 450

Christelijke gebeden.

De praeses stelt aan de orde het rapport van sectie C van het deputaatschap voor herziening van het kerkboek, waaraan door de generale synode van Hattem 1972/ '73 is opgedragen 'de christelijke gebeden taalkundig en materieel te herzien en eventueel het aantal gebeden uit te breiden of te verminderen al naar gelang de deputaten verantwoord en noodzakelijk achten' (lijst ag. III - c; I - g). Deputaten bieden als resultaat van hun arbeid een zevental herziene teksten van christelijke gebeden aan, zoals die in het onderstaand besluit worden genoemd sub I, zij constateert 1, onder letter a. Hierover is een rapport namens commissie IV uitgebracht door ds. T. J. Keegstra. De commissie stelt voor behoudens enige correcties de door deputaten herziene teksten van deze gebeden te aanvaarden met uitzondering van het eerste concept (onder aa). Daarvoor zou aan de volgende synode een nieuw concept moeten worden aangeboden.

In de discussie wordt met name critiek geleverd op dit laatste voorstel van de commissie. Door ds. H. J. Nijenhuis en ds. K. J. Kapteyn wordt een amendement ingediend om uit het voorstel van de commissie die passages, die de niet-aanvaarding van genoemde tekst tot inhoud of strekking hebben, te verwijderen. Dit amendement wordt door de synode aanvaard met 25 tegen 9 stemmen .

Daarna wordt het dienovereenkomstig gewijzigde voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard.

De praeses zegt deputaten hartelijk dank voor hun arbeid en noemt in het bijzonder daarbij ds. M. J. C. Blok, die zulk een groot aandeel in het werk heeft gehad, maar thans door ernstige ziekte niet aanwezig kan zijn ter synode.

Het besluit van de synode inzake de voorgelegde teksten van gebeden luidt aldus:

Artikel 451

Besluit inzake teksten van formuliergebeden

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

1. het rapport van de door de generale synode van Hattem 1972/'73 binnen het deputaatschap voor de herziening van het kerkboek benoemde deputaten voor het onderdeel 'gebeden' (sectie C);
2. de brieven van de Gereformeerde Kerken te Barendrecht 's-Gravenhage-West en Groningen-Zuid;
3. de nota van wijzigingen, door commissie IV hoofdzakelijk in overleg met de deputaten vastgesteld.

I. Zij constateert

1. a. dat de deputaten aan de synode de volgende concepten hebben aangeboden:

- aa. Schuldbelijdenis en gebed om verlichting met de Heilige Geest (I).
  - bb. Schuldbelijdenis en gebed om verlichting met de Heilige Geest (II).
  - cc. Dankzegging en voorbede.
  - dd. Gebed bij de opening van kerkeraad, classis en synode.
  - ee. Gebed bij de sluiting van kerkeraad, classis en synode.
  - ff. Gebed bij de opening van de vergadering der diakenen .
  - gg. Gebed bij de sluiting van de vergadering der diakenen;
- b. dat deze concepten voor wat aa - ff betreft materiële en taalkundige wijzigingen zijn van respectievelijk 'het gebed des zondags voor de predikatie', 'het gebed voor alle nood der christenheid', 'de gebeden vóór en na 'de handeling der kerkelijke bijeenkomsten' en het 'gebed voor de vergadering der diakenen', terwijl ze de bestaande 'kortere formulieren des gebeds' terwijl ze de kortere, formulieren des gebeds' voor en na de predikatie laten vervallen;
  - c. dat het gebed sub "gg" nieuw wordt voorgesteld, 'omdat ook voor de vergadering van de kerkeraad een sluitingsgebed is opgenomen';
  - d. dat zij tijdens het overleg met de commissie de schrijfwijze 'HERE' in plaats van 'HEERE' en 'Heer' in plaats van 'Here' als hedendaags Nederlands hebben aanbevolen;
2. dat de deputaten meedelen zich wat betreft de eerste gebeden bij het door hen verwachte voorstel van de deputaten betreffende de 'orde van eredienst' te hebben aangesloten;
  3. dat de kerken te Barendrecht en Groningen-Zuid de voorgestelde concepten aanvaardbaar achten, terwijl de kerk te 's-Gravenhage-West het een bezwaar acht, dat de lofverheffing aan het slot van de gebeden ontbreekt;
  4. dat deputaten melden een aantal concepten ter tafel te hebben, die echter door ziekte van één van hen niet konden worden vastgesteld.

II. Zij overweegt

1. a. dat door de generale synode van Hattem aan deputaten werd opgedragen: 'de christelijke gebeden taalkundig en materieel te herzien en eventueel het aantal gebeden uit te breiden of te verminderen, al naar de deputaten verantwoord en noodzakelijk achten' (Acta, art. 139 VI d);
  - b. dat de voorgestelde gebeden taalkundige modernisering van bestaande gebeden zijn;
  - c. dat het gebed vóór de sluiting van de vergadering der diakenen binnen het kader van het geheel wenselijk is;
  - d. dat inzake de schrijfwijze HEERE/HERE en Here/Heer binnen het generale deputaatschap nog geen beslissing werd genomen;
2. dat reeds in het besluit met betrekking tot het rapport van de deputaten voor de orden van eredienst geoordeeld werd: '4.b. dat aan nieuw te benoemen deputaten voor het onderdeel gebeden ook opdracht dient te worden gegeven om de kerken te dienen met een aantal formuliergebeden, die in de gangbare orde van dienst kunnen gebruikt worden';
  3. a. dat in de gebeden de lof van God niet mag ontbreken;
  - b. dat de lofzegging in de gebeden aa en bb minder noodzakelijk is, terwijl dd - ff zich aansluiten bij de bestaande teksten;
  4. dat de door deputaten aangegeven reden voor het geringe aantal concepten acceptabel is.

III. Zij is van oordeel

1. a. dat de deputaten geheel conform de gegeven opdracht hun concepten hebben ingediend;
  - b. dat de gebeden als goede taalkundige modernisering aanvaard kunnen worden;
  - c. dat het gebed vóór de sluiting van de vergadering der diakenen een goede aanvulling is;
  - d. dat de schrijfwijze HEERE/HERE en Here/Heer binnen het generale deputaatschap tot een oplossing dient te worden gebracht;
2. dat ook ten behoeve van de bestaande orde van eredienst formuliergebeden vastgesteld dienen te worden;
  3. dat gebed cc met de door de commissie voorgestelde lofverheffing aangevuld dient te worden;
  4. dat de deputaten naar behoren hun werk hebben verricht.

IV. Zij besluit

1. de gebeden met verwerking van de voorgestelde wijzigingen voor het gebruik in de kerken vrij te geven;
2. aan nieuw te benoemen deputaten opdracht te geven:

- a. de reeds in behandeling zijnde concepten nader vast te stellen en aan de eerstvolgende generale synode aan te bieden;
- b. eveneens aan genoemde synode concepten voor te leggen die zich aansluiten bij de bestaande orden van eredienst;
- c. inzake de schrijfwijze van HEERE/HERE en Here/Heer binnen het generale deputaatschap overleg te plegen.

Artikel 452

Opnieuw Maassluis inzake depp. ad art. 49 K.O.

Thans wordt vervolgd de behandeling van de bezwaarschriften van de kerkeraad van Maassluis (praeses ds. H. van Tongeren, scriba L. Douw). Deze behandeling werd op 26 november 1975 afgebroken (zie art. 418 van deze Acta). In bespreking was toen juist gegeven het eerste deel van het voorstel C van commissie III inzake de klacht van genoemde kerkeraad, dat de classis Schiedam geen advies van deputaten ad art. 49 K.O. had ingewonnen voordat zij constateerde dat de kerk te Maassluis niet meer tot het verband behoorde. De particuliere synode van Zuid-Holland 1974 had deze klacht afgewezen, waartegen de kerkeraad in beroep komt bij de generale synode. Ook de kerkeraad van Rotterdam-Centrum heeft in een brief aan de generale synode deze zaak in algemene zin haar voorgelegd met het verzoek, om uit te spreken, dat, voordat een dergelijk besluit door de classis genomen wordt, deputaten ad art. 49 K.O. te hulp moeten zijn geroepen.

Tijdens de discussie wordt een voorstel ingediend, dat tot strekking heeft de bezwaren van genoemde kerkeraden toe te stemmen. Dit wordt door de synode verworpen. Wel wordt door de rapporteur na beraad van de commissie voldaan aan het verzoek, door onderscheiden sprekers gedaan, om een betere formulering van enkele overwegingen te geven.

Het aldus gewijzigde voorstel van de commissie wordt aanvaard met 27 stemmen voor, 3 tegen, terwijl de vier afgevaardigden van het ressort Zuid-Holland buiten stemming blijven.

De tekst van het besluit van de synode is opgenomen in artikel 458 sub C van deze Acta.

Artikel 453

Klacht Maassluis inzake belijdenis- verzaking

Vervolgens wordt voorstel D van de commissie aan de orde gesteld, waarin een klacht van de kerkeraad van Maassluis (scriba L. Douw) wordt afgewezen. Deze klacht geldt het feit, dat de particuliere synode van Zuid-Holland in haar uitspraak van 9 april 1975 de klacht van genoemde kerkeraad over verzaking van de belijdenis door de classis Schiedam in haar besluit van 13 juni 1974 zou hebben laten liggen.

Zonder bespreking wordt het voorstel van de commissie met algemene stemmen aanvaard, waarbij de afgevaardigden van het ressort Zuid-Holland buiten stemming blijven.

De tekst van dit besluit van de synode is opgenomen in artikel 458 sub D van deze Acta.

Artikel 454

Aan de orde stelt de praeses thans het tweede deel van voorstel C van de commissie en eveneens voorstel E. Deze handelen over het verzoek van de kerkeraad van Maassluis om een commissie van bijstand te mogen ontvangen.

De bespreking hierover moet worden afgebroken.

Artikel 455

Op verzoek van de praeses verzorgt ds. H. J. Nijenhuis de dagsluiting. Hij laat zingen Ps. 4 en gaat voor in gebed.

Vrijdag 5 december 1975.

Artikel 456

De praeses laat bij de aanvang van de vergadering zingen Ps. 119 : 37, 38 en 39. Hij leest II Timotheus 2 : 1-13 en gaat voor in gebed.

Artikel 457

Maassluis uit de commissie van bijstand

Voortgezet wordt de bespreking, die de vorige avond is afgebroken over het verzoek van de kerkeraad van Maassluis (scriba L. Douw) om een commissie van bijstand (zie artikel 454 van deze Acta).

Tijdens de bespreking wordt door ds. T. J. Keegstra en dr. W. G. de Vries voorgesteld een deputaatschap hiervoor te benoemen. Andere leden van de synode menen, dat dit niet juist zou zijn, maar dat wel door middel van een brief op de raad en gemeente te Maassluis (predikant ds. H. van Tongeren) een dringend appèl gedaan moet worden om zich hartelijk en royaal te conformeren, opdat de kerkelijke gemeenschap plaatselijk en in kerkverband kan worden hersteld.

De commissie verklaart zich bereid bij monde van haar rapporteur ds. H. J. Nijenhuis de suggestie van een brief in haar voorstel op te nemen.

Nadat het voorstel voor een deputaatschap is besproken en verdedigd door de indieners worden eerst de voorstellen van de commissie in stemming gegeven.

Het voorstel C II wordt met algemene stemmen aanvaard. Het voorstel E, dat door de commissie intussen is aangevuld met betrekking tot een te zenden brief, wordt met 27 tegen 5 stemmen aanvaard. In beide gevallen blijven de afgevaardigden van het ressort Zuid-Holland buiten stemming.

Zonder hoofdelijke stemming worden ook de voorstellen van de commissie sub F over een bezwaarschrift van br. J. Vonk te Maassluis en over klachten van de brs. M. en C. P. de Jong te Hilversum aanvaard, evenals de voorstellen sub G inzake toezending van de genomen besluiten.

De praeses spreekt een woord van hartelijke dank tot de commissie en haar rapporteur ds. H. J. Nijenhuis voor haar bijzonder moeizame arbeid. Mogen de besluiten evenals de brief op de rechte wijze ontvangen worden opdat de gemeenschap met deze kerkeraad en gemeente te Maassluis in de daarin aangewezen weg kan worden hersteld.

Artikel 458

Besluiten inzake Maassluis

Het geheel van de besluiten inzake de gravamina van de kerkeraad te Maassluis (scriba L. Douw), die sinds de besluiten van juni 1975 (zie art. 145-147 en 153-155 en 164 van deze Acta) genomen zijn (zie art. 409, 417, 452, 453 en 457 van deze Acta) luidt als volgt:

A. *De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van een bezwaarschrift van de raad van de Gereformeerde Kerk te Maassluis (praeses ds. H. van Tongeren) d.d. 24 maart 1975 tegen de uitspraak van de particuliere synode van Zuid-Holland 1973, Acta art. 36 (betreffende het onverhoord weggezonden zijn uit de vergadering van de classis Schiedam d.d. 23 december 1972);*

zij constateert

dat genoemde particuliere synode uitsprak:

- '1. dat de classis Schiedam noch op 16-12-71 noch op 23-12-71 in strijd gehandeld heeft met de rechtsregel van Deut. 1 : 16-17 en van het 9e gebod, dat niemand, alvorens gehoord te zijn, veroordeeld mag worden;
2. dat de desbetreffende klacht van de kerkeraad van Maassluis niet toegestemd kan worden';

zij constateert verder

dat genoemde kerkeraad verzoekt 'uit te spreken, dat het feit dat de afgevaardigden van Maassluis zijn veroordeeld en weggezonden van de vergadering der Classis Schiedam op 23 december 1971, zonder te zijn gehoord in de zin, waarin dit naar Gods Woord behoort te geschieden, deze wegzending onwettig maakt';

hij grondt dit verzoek op de volgende bezwaren:

1. in constatering 3 van het besluit van genoemde particuliere synode ontbreken in het citaat tussen de woorden 'Pernis' en 'onontvankelijk' de belangrijke woorden 'naar art. 30 K.O. voor behandeling';
2. ad constaterende 4 van dit besluit: op de classis Schiedam d.d. 24-2-'72 was geen afgevaardigde van de raad van Maassluis aanwezig en op de vorige classis d.d. 16-12-'71 heeft niemand dit oordeel uitgesproken;
3. ad overwegende 2:
  - a. de behandeling van het artikel 'Dieptepunt' was ethisch onjuist en daarbij in strijd met art. 30 K.O.;

- b. omdat hij partij in geding was en geen rechter in eigen zaak wilde zijn, deed ds. H. van Tongeren niet aan de bespreking mee;
  - c. omdat aan ds. Van Tongeren de gelegenheid om zich te verdedigen niet is onthouden, acht de particuliere synode dat reeds aan de roeping tot horen is voldaan;
  - d. niemand vroeg op die classis Schiedam ten aanzien van de geuite beschuldiging tegen ds. Van Tongeren: zijn deze dingen alzo?;
4. ad voorts overwegende en van oordeel 1: op de voortgezette classis d.d. 23-12-'71 mocht ds. Van Tongeren zijn weerlegging niet meer voorlezen en zich niet meer tegen de beschuldiging van zonde tegen het 9e gebod verdedigen; de particuliere synode verdedigt dit met de formalistische redenering: 'dat door Zondag 43 H.C. krachtens het 9e gebod niet geëist wordt ....', maar negeert de vraag, of wat wel door het 9e gebod geëist wordt, ook geschied is, namelijk horen alvorens te veroordelen;
5. ad constaterende 6 en 7, overwegende 4 en oordeel 2:
- a. het was niet een verklaring van alleen ds. Van Tongeren, maar van de gehele kerkeraad, zoals de particuliere synode blijkens haar constatering 7 wist;
  - b. hoe wisten classis en particuliere synode dat de kerkeraad van Maassluis zijn afgevaardigden geen opdracht had gegeven deze verklaring voor te lezen?;
6. ad van oordeel 3:
- a. er is géén gelegenheid gegeven de verdediging van ds. Van Tongeren en de kerkeraad voor te lezen;
  - b. de classis Schiedam heeft er in het geheel niet op aangedrongen;
  - c. summier horen is geen horen in de zin van Deuteronomium 17 : 2;
  - d. maar de motivering stond in de brede weerlegging, die niet mocht worden voorgelezen;

zij overweegt

1. dat de classis Schiedam op haar vergadering van 16 december 1971 door middel van voorlezing van het gewraakte persartikel 'Dieptepunt' van de hand van ds. H. van Tongeren (verschenen in 't Kompas' van 5 december 1971) kennis nam van de feiten, waarop de beschuldiging aan het adres van ds. H. van Tongeren c.q. de kerkeraad van Maassluis in de instructie van de kerk te Pernis berustte;
2. a. dat ds. H. van Tongeren in deze vergadering praealabel de kwestie van de ontvankelijkheid van de betreffende instructie, alsook van de bevoegdheid van de classis tot beoordeling van het gewraakte persartikel stelde en, nadat de classis besloten had tot bespreking ervan over te gaan, bleef stellen;
- b. dat ds. H. van Tongeren weigerde deel te nemen aan de bespreking van de betreffende instructie op de onder a. genoemde grond, waarvan hij ook aantekening in de notulen verzocht;
- c. dat uit de verklaring vanwege de kerkeraad van Maassluis gedaan op de vergadering van de classis Schiedam d.d. 23 december 1971, blijkt dat ook deze kerkeraad naar art. 30 K.O. de bevoegdheid van de classis tot beoordeling van het gewraakte persartikel betwistte;

zij is van oordeel

1. dat door de classis Schiedam op 16 december 1971 het 'horen' in de zin van kennisname-van-de-feiten werd toegepast, doordat het gewraakte persartikel 'Dieptepunt' ter vergadering werd voorgelezen;
2. dat door deze classis het 'horen' in de zin van verdediging-tegen-de-beschuldiging niet werd geweigerd, maar op 16 december 1971 door ds. H. van Tongeren zelf, en op 23 december 1971 eveneens door de kerkeraad van Maas-sluis onmogelijk werd gemaakt door het (blijven) ontkennen van de ontvankelijkheid van de betreffende instructie, alsook van de bevoegdheid van de classis tot beoordeling van het betreffende persartikel;

zij spreekt uit

1. dat de raad van de Gereformeerde Kerk te Maassluis (praeses ds. H. van Tongeren) zich ten onrechte beklagt onverhoord weggezonden te zijn uit de vergadering van de classis Schiedam d.d. 23 december 1971;
2. dat zij derhalve niet kan voldoen aan het verzoek van deze raad van de Gereformeerde Kerk te Maassluis.

B. De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

een bezwaarschrift van de raad van de Gereformeerde Kerk te Maassluis (praeses ds. H. van Tongeren) d.d. 25 maart 1975 tegen de uitspraak van de particuliere synode van Zuid-Holland 1974, Acta art. 15 onderdeel A (betreffende de overhaasting bij de uitstoting uit het kerkverband door de classis Schiedam d.d. 2 mei

1974);

zij constateert

dat genoemde particuliere synode terzake oordeelde:

- '1. dat KRM (=kerkeraad van Maassluis) in zijn schrijven aan de cl-S (= classis Schiedam) d.d. 18-4-1974 ten onrechte heeft gesuggereerd, dat door het classisbesluit van 4-4-1974 een nieuwe situatie zou zijn ontstaan, waarin KRM als vanzelfsprekend het overleg met de gemeente (en het advies van derden) nodig zou hebben;
2. dat KRM noch aan cl-S, noch ook aan de P.S. steekhoudende redenen heeft voorgelegd, waarom hij inzake de hem bekende materie niet binnen de gestelde tijd kon antwoorden';
en op grond hiervan uitsprak:
'dat zij de klacht van KRM niet kan toestemmen en aan het eerste verzoek van KRM niet kan voldoen';

zij constateert verder

dat genoemde kerkeraad verzoekt 'te willen uitspreken, dat de PS-1974 het niet wachten van de classis Schiedam op het antwoord van Maassluis had moeten afkeuren; en dat derhalve het besluit van de classis Schiedam d.d. 2 mei 1974 om de Kerk te Maassluis uit het kerkverband te stoten, onwettig moet worden geacht'; hij grondt dit verzoek op de volgende bezwaren:

1. ad overweging 2 A 1 (eerste gedeelte): de kerkeraad had zich over het besluit van de generale synode van Hattem (Acta art. 106 B) nog niet uitgesproken, maar aan de classis Schiedam bericht 'zo spoedig mogelijk te zullen antwoorden';
2. ad overweging 2 A 1 (tweede gedeelte): over de uitdrukking 'het formele einde van de kerkelijke weg' valt te twisten, maar de intentie van deze uitdrukking was juist het tegendeel van wat de classis en de particuliere synode erin hebben gelezen;
3. ad overweging 2 A 2: negeren van kerkelijke besluiten doet de classis Schiedam, die vóór 4 april 1974 de kerkeraad nooit met één woord erover heeft aangesproken;
4. ad overweging 2 B 1 (en 2): de particuliere synode van Zuid-Holland 1973 deed ongevraagd een uitspraak over een teruggenomen artikel; het is dus onrechtvaardig dat de particuliere synode 1974 de kerkeraad independentisme verwijt;
5. ad overweging 4: de kerkeraad had een derde reden, namelijk: hij kon niet vóór 1 mei 1974 klaarkomen met zijn antwoord;
6. ad overweging 5: er bleven slechts elf 'werkbare' dagen over;
7. ad overweging 6 (7 en 8 en oordeel A 1): de particuliere synode bouwt hier, gelet op het woord 'kennelijk', op een veronderstelling; de woorden 'in de door uw besluit ontstane situatie' slaan op het classicale dreigement tot uitstoting;
8. ad oordeel A 1:
  - a. dit oordeel is gebouwd op een zogenaamde suggestie van de kerkeraad;
  - b. hier wordt een gebrek aan christelijk geduld openbaar;
  - c. het geeft een, vertekend beeld, want het éérste argument voor het niet-gereed-kunnen-komen lag bij de nodiging van de drie adviseurs, maar dit wordt het laatst genoemd;
9. ad oordeel A 2: al zouden de redenen voor het niet-klaar-kunnen-komen niet steekhoudend zijn, dan zegt dat nog niet dat de classis Schiedam geen uitstel had mogen verlenen (Matth. 5 : 41);

zij overweegt

1. ten aanzien van het eerste bezwaar: de woorden 'zo spoedig mogelijk te zullen antwoorden' staan niet vermeld in het antwoord van de kerkeraad van Maas-sluis d.d. 18 april 1974 aan de classis Schiedam; doch er staat wel de zinsnede: 'Zodra wij onze houding hebben bepaald, zullen wij u hiervan op de hoogte stellen';
2. ten aanzien van het tweede bezwaar: een beschuldiging van het formaat als tegen prof. J. Kamphuis werd uitgesproken door deze kerkeraad, kan niet worden neergelegd met het spreken over 'het formele einde van de kerkelijke weg' (vgl. Acta van deze synode, art. 154);
3. ten aanzien van het derde bezwaar: een kerkeraad dient kerkelijke besluiten hem betreffend, voor vast en bondig te houden (uiteraard onder beding van art. 31 K.O. 2e lid), afgezien van het feit of een classis hem hierop ai of niet wijst, terwijl bovendien de classis Schiedam op de betreffende kerkelijke be-sluiten wees

ter illustratie van wat zij reeds sinds 1970 de kerkeraad van Maassluis voorhield, namelijk dat door deze raad kerkelijke besluiten steeds genegeerd worden (vgl. het oordeel van deze synode in het besluit, vermeld in Acta art. 154);

4. ten aanzien van het vierde bezwaar: de betreffende particuliere synode kon onmogelijk een uitspraak doen over de haar door deze kerkeraad voorgelegde klacht zonder in haar overwegingen ook het persartikel 'Dieptepunt' van de hand van ds. H. van Tongeren te betrekken;
5. ten aanzien van het vijfde bezwaar: dat het niet-vóór-1 mei-klaar-kunnenkomen een derde reden zou zijn, valt uit de tekst van de brief van de kerkeraad niet af te leiden;
6. ten aanzien van het zesde bezwaar: de kerkeraad schreef d.d. 18 april 1974 aan de classis Schiedam: 'Wij zullen hierdoor niet in de gelegenheid zijn, vóór 1 mei a.s. op uw eisen te antwoorden', maar voegde hieraan niet toe een ver-zoek om uitstel tot een bepaalde termijn;
7. ten aanzien van het zevende bezwaar: het door de particuliere synode gebezigde woord 'kennelijk' betekent niet 'misschien' of 'wellicht', doch 'klaarblijkelijk', terwijl bij de taxering van de woorden 'in de door uw besluit ontstane situatie' bedacht dient te worden, of 'het classicale dreigement tot uitstoting' al of niet terecht was;
8. ten aanzien van het achtste bezwaar: hierbij geldt het onder 6 en 7 overwogene, terwijl hieraan moet worden toegevoegd, dat uit de bovengenoemde brief van de kerkeraad d.d. 18 april 1974 niet duidelijk wordt, dat de woorden 'in de door uw besluit ontstane situatie' ook behoren betrokken te worden op het uitnodigen van een drietal adviserende predikanten;
9. ten aanzien van het negende bezwaar: uit Matth. 5 : 41 kan niet worden afgeleid, dat christelijk geduld ongelimiteerd is, zeker niet, wanneer jegens deze kerkeraad die om dit geduld vraagt, reeds gedurende enkele jaren geduld is betracht;

zij is van oordeel

dat, op grond van al het hierboven overwogene, geconcludeerd moet worden, dat de kerkeraad van Maassluis geen enkel steekhoudend argument heeft aangevoerd voor zijn spreken van overhaasting aan de kant van de classis Schiedam bij zijn 'uitstoting' uit het kerkverband op 2 mei 1974;

zij spreekt uit

1. dat de raad van de Gereformeerde Kerk te Maassluis ten onrechte bezwaard is over de handeling van de classis Schiedam op 2 mei 1974 te zijnen opzichte;
2. dat zij derhalve niet kan voldoen aan het verzoek van deze kerkeraad.

C. De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

1. een bezwaarschrift van de raad van de Gereformeerde Kerk te Maassluis (pr. ds. H. van Tongeren) d.d. 10 maart 1975 tegen de uitspraak van de particuliere synode van Zuid-Holland 1974, Acta art. 15 onderdeel B (betreffende het niet-onderhouden van art. 49 K.O. door deze particuliere synode) en een verzoek om een commissie van bijstand te mogen ontvangen;
2. een bezwaarschrift van de raad de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Centrum Centrum d.d. 16 april 1975, tegen de uitspraak van de particuliere synode van Zuid-Holland 1975, gedaan in tweede zitting op 19 maart 1975 (eveneens betreffende het niet-onderhouden van art. 49 K.O. door de classis Schiedam en door de particuliere synode van Zuid-Holland 1975);

I. zij constateert

1. dat de particuliere synode van Zuid-Holland 1974 ter zake oordeelde:
  - a. 'dat een instructie voor een evt. commissie van bijstand niet door deze P.S. kan worden opgesteld';
  - b. 'dat de benoeming van "een commissie van bijstand om ons (i.c. KRM) te adviseren, etc." geen grond vindt in de voorgaande oordelen van de P.S.';
  - c. 'dat de classis Schiedam geen verzuim ten laste kan worden gelegd inzake het raadplegen van depp. ad art. 49 K.O.';op grond waarvan zij uitsprak:
'dat zij aan het tweede verzoek van KRM niet kan voldoen';
2. dat de particuliere synode van Zuid-Holland 1975 op een revisieverzoek van de raad van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Centrum betreffende de onder 1. genoemde uitspraak het volgende uitsprak:

- a. 'dat de KR-C ten onrechte oordeelt, "dat door een naar zijn mening onjuist hanteren dan wel niet hanteren van art. 49 K.O. dit artikel overtreden dan wel geschonden is in de rechtsgang met de kerkeraad van Maassluis, eerst door de classis en daarna ook door de particuliere synode';
- b. 'dat de P.S. daarom niet kan voldoen aan het 2e verzoek van de KR-C.';
- c. 'dat de P.S. dus ook met betrekking tot het 3e verzoek van de KR-C geen nieuwe mogelijkheid heeft "om de vrede en de eenheid in de kerk van onze Here Jezus Christus te Maassluis te herstellen';

zij constateert verder

- 1. dat de kerkeraad van Maassluis verzoekt 'uit te spreken':
  - a. dat bij het besluit van de classis Schiedam d.d. 2 mei 1974, waarbij werd bepaald: "dat de kerkeraad van Maassluis. . . geen deel meer uitmaakt van het verband der Gereformeerde Kerken in Nederland", art. 49 K.O. niet is onderhouden, waarom deze wegzending reeds onwettig moet worden verklaard;
  - b. dat in de uitspraak der P.S. Zuid-Holland d.d. 18 september 1974 inzake een klaagschrift van de Kerk te Maassluis d.d. 6 juni 1974 "zij overweegt B 4" en "zij is van oordeel B 3" niet in overeenstemming kunnen worden geacht met het gereformeerd karakter van de kerkenordering';
- en hiervoor de volgende argumenten aanvoert:
  - a. ad overweging B 4, laatste zinsnede: dit is niet in overeenstemming met het gereformeerd karakter van de kerkorde en maakt een grens tussen de artt. 49 en 30; bovendien is het niet ter zake, want art. 30 gaat over vergaderingen en art. 49 over deputaten; trouwens, een classis behoudt haar bevoegdheid, want deze deputaten adviseren slechts;
  - b. er was in dit geval toch zeker sprake van een 'zwarigheid' en dit kan niet worden afgedaan met een beroep op de bevoegdheid van een classis;
  - c. tegen het begin van overweging B 4: indien bij het ontslag van een predikant twee instanties vereist zijn (art. 11 K.O.), dan zeker bij de 'losmaking' van een predikant met kerkeraad en gehele gemeente; dan is in geding het kerkverband en de verbreking van de gemeenschap der heiligen; evenzo zijn er twee instanties vereist ; de tuchttoefening over aan kerklidmaat (kerkeraad en classis); derhalve is oordeel B 3 niet in overeenstemming met de onderscheiding en de voorzichtigheid, waarmee in 's Heren kerk moet worden geoordeeld (Fil. 1 : 9, 10);
  - d. een voorstel om hulp aan deputaten ad art. 49 K.O. te vragen kwam op de classis Schiedam d.d. 2 mei 1974 niet aan bod;
  - e. de kerkeraad van Maassluis trachtte herinstituering te Maassluis te voorkomen door de particuliere synode te wijzen op de afwezigheid van deze deputaten op de classis van 2 mei 1974, maar zijn brief werd niet beantwoord;
- 2. dat de kerkeraad van Rotterdam-Centrum verzoekt 'uit te spreken dat de classis Schiedam ten onrechte heeft nagelaten de deputaten art. 49 K.O. van de Part. Synode van Zuid-Holland te hulp te roepen in de gerezen zwarigheden tussen de classis Schiedam en de kerkeraad te Maassluis';
  - en hiertoe op het volgende wijst:
    - a. zijn bezwaar raakt niet de materie, maar een kerkrechtelijk aspect van deze zaak, te weten de goede rechtsgang in de kerken;
    - b. het gevaar dreigt, dat een precedent geschapen wordt door bij buiten-verband-plaatsen van een kerk niet de hulp, de bijstand, de raad en het ad-vies in te roepen van degenen, die daartoe door de kerken zijn aangewezen;
    - c. zijn zorg en vrees voor een rechtsgang met aanzien des persoons, wat door een tweede instantie, i.c. deputaten ad art. 49 K.O., kan worden voorkomen;
    - d. de kerkorde gaat uit van de goede orde en vrede in het kerkverband; deswege staat er in art. 49 geen lijst van zwarigheden, zeker niet het punt van buiten-verband-plaatsen van een kerk;
    - e. overweging of constatering van buiten-verband-plaatsing van een kerk is zeker een zwarigheid;
    - f. de artikelen 77 en 79 van de K.O. strekken tot voorbeeld: advies en oor-deel van de classis zijn vereist ter voorkoming van partijdigheid en ter bescherming van de eer en goede naam van de betrokkene;
    - g. naar analogie van het onder f gestelde geldt dit ook voor het buiten-verband-plaatsen van een kerk;
    - h. indien buiten-verband-plaatsen van een kerk geen zwarigheid is, die het advies van deputaten ad art. 49 K.O. vereist, wanneer is dit advies dan wel vereist?;
    - i. een kerkeraad mag geen rechter-in-eigen-zaak zijn ten aanzien van een lid van zijn college; een classis

niet ten aanzien van een kerk in haar ressort; een particuliere synode niet ten aanzien van een classis of kerken in haar ressort;

- j. het is in strijd met de geest en strekking van een gereformeerde kerkorde en met de rechtsbeginselen van het Woord Gods gegeven voor een onpartijdige en rechtvaardige rechtspraak in een geval als het onderhavige niet de raad, de hulp en het advies van deputaten ad art. 49 K.O. in te roepen;

zij overweegt

1. dat bovengenoemde kerkeraden niet (kunnen) wijzen op enige kerkordelijke regel, dat een classis verplicht is bij (het constateren of overwegen van) buiten-verband-plaatsing van een kerk de hulp van deputaten ad art. 49 K.O. in te roepen;
2. dat deze kerkeraden zich slechts beroepen op artikelen van de kerkorde, te weten de artikelen 11, 77 en 79, om naar analogie daarvan aan te tonen, dat twee instanties vereist zijn bij (het constateren of overwegen van) buiten-verband-plaatsing van een kerk;
3. dat het, ook al worden in geval van buiten-verband-plaatsing geen deputaten ad art. 49 K.O. te hulp geroepen, mogelijk is eventuele partijdigheid of aanranding van de goede naam van de betrokkene uit te sluiten, omdat in de weg van appèl naar art. 31 K.O. altijd een meerdere vergadering als tweede oor deelsinstantie kan fungeren;
4. dat een classis in een dergelijk geval zeker de hulp van deputaten ad art. 49 K.O. kan en mag inroepen, maar dat verplichting hiertoe betekent de invoering van een nieuwe rechtsregel in de kerken;
5. dat in het concrete geval van de classis Schiedam d.d. 2 mei 1974 deze classis niet handelde dan nadat zowel de particuliere synode van Zuid-Holland 1973 alsook de generale synoden van Hoogeveen 1969/'70 en van Hattem 1972/'73 haar uitspraken hadden gedaan ten aanzien van het bodemgeschil, te weten de drie c.q. twee punten, die de classis Schiedam in haar vergadering van 4 april 1974 met betrekking tot de kerkeraad van Maassluis stelde;
6. dat deze classis niet de daad van buiten-verband-plaatsing aan de kerk te Maassluis voltrok, doch constateerde dat deze kerk zichzelf buiten verband had geplaatst;
7. dat bovengenoemde kerkeraden het woord 'zwarigheden' niet hanteren in de zin als bedoeld in art. 49 K.O., te weten 'moeite', maar in de zin van 'diep ingrijpende zaak';

zij is van oordeel

dat de classis Schiedam op 2 mei 1974 bij haar constatering 'dat de kerkeraad van Maassluis. . . geen deel meer uitmaakt van het verband der Gereformeerde Kerken in Nederland', niet gehandeld heeft in strijd met art. 49 K.O. noch in strijd met 'de geest en strekking van een gereformeerde kerkenorde en met de rechtsbeginselen in het Woord Gods gegeven';

zij spreekt uit

aan de verzoeken van de kerkeraden van Maassluis en Rotterdam-Centrum niet te kunnen voldoen;

II. zij constateert vervolgens

dat de kerkeraad van Maassluis zijn verzoek om een commissie van bijstand te mogen ontvangen 'om ons te begeleiden en te adviseren in de moeitevolle situatie waarin wij als kerkeraad en gemeente zijn komen te verkeren' op de volgende gronden doet:

1. sinds 5 december 1972 heeft deze kerkeraad herhaaldelijk de classis Schiedam om kerkvisitatie verzocht, doch dat werd steeds geweigerd;
2. een gelijksoortig verzoek aan de particuliere synode van Zuid-Holland 1972 werd eveneens afgewezen, met als argument: deze synode kan geen advies-commissie zenden met passering van de classis, die immers een volkomen zelfstandige vergadering is;
3. ook de particuliere synode 1974 reageerde negatief op een dergelijk verzoek terwijl zij toch wel geheel op de hoogte was gebracht van de stand van zaken in de overgelegde stukken en zelfs uitsprak het met de kerkeraad van Maassluis niet eens te Lijn over de materie van de Laak;

zij overweegt

1. dat de kerkeraad van Maassluis geen weerlegging geeft van de argumenten van de genoemde meerdere vergaderingen om niet aan zijn verzoek te voldoen;

2. dat inmiddels door deze synode een aanbod tot het instellen van een commissie van bijstand is gedaan op voorwaarde, dat deze commissie door de drie betrokken instanties, te weten de kerkeraad van Maassluis (praeses ds. H. van Tongeren), de kerkeraad van Maassluis (praeses br. M. Alderliesten) en de classis Schiedam, zou worden aanvaard (zie art. 164 van deze Acta);
3. dat inmiddels de classis Schiedam per brief d.d. 19 september 1975 en de kerkeraad van Maassluis (praeses br. M. Alderliesten) per brief d.d. 29 september 1975 bericht hebben een dergelijke commissie niet te kunnen aanvaarden;

zij is van oordeel

dat er geen mogelijkheid is in deze situatie een commissie van begeleiding en advies in te stellen, omdat deze door twee van de drie betrokken instanties niet wordt ontvangen;

zij spreekt uit

niet aan het verzoek van de kerkeraad van Maassluis (praeses ds. H. van Tongeren) te kunnen voldoen.

D. De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

een bezwaarschrift van de raad van de Gereformeerde Kerk te Maassluis (praeses ds. H. van Tongeren) d.d. 21 april 1975 tegen de uitspraak van de particuliere synode van Zuid-Holland 1975, gedaan op 9 april 1975 in voortgezette zitting (be-treffende de verzaking van de belijdenis door de classis Schiedam in haar besluit van 13 juni 1974);

zij constateert

dat genoemde particuliere synode oordeelde: 'dat het aanvoeren door KRM van de klacht inzake belijdenisverzaking ten onrechte voorbijgaat aan de werkelijkheid, dat de classis Schiedam op kerkordelijke gronden geconstateerd heeft, dat de KRM geen deel meer kan uitmaken van het verband van De Gereformeerde Kerken in Nederland',

en vervolgens uitsprak 'dat de door KRM ingediende klacht inzake belijdenisverzaking door de classis Schiedam in haar besluit d.d. 13 juni 1974 niet ter zake dient';

zij constateert verder

dat de kerkeraad van Maassluis acht, dat deze particuliere synode zijn 'klacht over belijdenis-verzaking' heeft laten liggen, en dat hij deze klacht nu aan deze generale synode voorlegt vanwege de volgende bezwaren tegen de uitspraak van de particuliere synode:

1. ad overweging 2: het constateren van verbreking van het kerkverband behoeft nog niet terstond te worden omgezet in uitwerping, zoals de classis Schiedam deed blijkens haar brief aan de kerken d.d. 6 mei 1974; het op deze overweging rustende oordeel is ongereformeerd, omdat het tekort doet aan het christelijk geduld met de naaste;
2. ad oordeel : het enige argument van de classis Schiedam voor de uitwerping was de weigerachtigheid van de kerkeraad van Maassluis; dit is synodocratie, vertreding van art. 31 K.O.; zo wordt de fundering van het kerkverband geformaliseerd tot in wezen uitsluitend betrokken op de kerkorde en die dan nog losgekoppeld van de artikelen 27-29 NGB;

zij overweegt

1. dat de kerkeraad van Maassluis zelf in zijn bezwaarschrift de mogelijkheid van het constateren van verbreking van het kerkverband door de classis stelt;
2. dat de classis Schiedam in haar brief van 6 mei 1974 aan de kerken niet anders deed dan het feit constateren, 'dat de kerkeraad van Maassluis weigerachtig is gebleven diverse besluiten van meerdere vergaderingen te ratificeren, en dientengevolge met ingang van 3 mei 1974 geen deel meer uitmaakt van het verband der Gereformeerde Kerken in Nederland';
3. dat de vraag, of de classis Schiedam in dezen onkerkordelijk en in strijd met de artikelen 27-29 NGB handelde, slechts beantwoord kan worden, indien zou zijn aangetoond, dat deze classis ten onrechte tot haar constatering kwam;

zij is van oordeel

het onredelijk van de kerkeraad van Maassluis te achten te klagen over verzaking van de belijdenis door de

classis Schiedam op 13 juni 1974, omdat hij bij voorbaat uitgaat van het eigen gelijk, dat bewezen had moeten worden;

zij spreekt uit

dat de kerkeraad van Maassluis zich ten onrechte beklaagt over het feit, dat genoemde particuliere synode zijn klacht over belijdenis-verzaking zou hebben la-ten liggen.

E. De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

een brief van de raad van de Gereformeerde Kerk te Maassluis (praeses ds. H. van Tongeren) d.d. 7 oktober 1975, bij haar ingekomen als reactie op het besluit van de classis Schiedam d.d. 18 september 1975 inzake het uitgesprokene door deze generale synode, vermeld in haar Acta, art. 154 en 164;

zij constateert

dat deze kerkeraad tegen genoemd kerkeraadbesluit opmerkt:

- 1 dat zijn 'verklaring' van 2 juni 1975 genoegzaam is als antwoord op de ultimatieve vragen van de classis Schiedam d.d. 4 april 1974 en in dat opzicht in overeenstemming met hetgeen deze generale synode in haar besluit van 11 juni 1975 heeft uitgesproken;
  - 2 dat ds. H. van Tongeren ten aanzien van het terugnemen van het persartikel 'Dieptepunt' niet van een ander gevoelen is dan de kerkeraad;
  - 3 dat de classis Schiedam aan haar drie eisen een nieuwe heeft toegevoegd, namelijk dat de kerkeraad de volledige schuld voor de scheuring te Maassluis als zijn schuld erkent;
- en, na gewezen te hebben op zijn hartelijk verlangen weer te worden opgenomen in het kerkverband en op de verantwoordelijkheid van de generale synode in dezen een tweetal verzoeken doet, te weten:
- 1 'te willen uitspreken dat onze Gemeente wederom op enigerlei wijze in het kerkverband wordt opgenomen';
  - 2 'een commissie te willen benoemen om ons in de huidige situatie de hulp te verschaffen die wij behoeven';

zij overweegt

1. dat uit zijn brief niet blijkt, dat de kerkeraad van Maassluis bereid is de weg van conformatie aan het betreffende classisbesluit van 18 september 1975 op te gaan;
2. dat deze kerkeraad wel stelt zijn 'Verklaring' van 2 juni 1975 zelf genoegzaam te achten als antwoord op de ultimatieve eisen van de classis Schiedam d.d. 4 april 1974, maar niet ronduit zegt de uitspraak van deze synode, art. 154 van haar Acta, te ratificeren of zich daaraan te conformeren;
3. dat deze kerkeraad nadrukkelijk een restrictie maakt ten aanzien van de schuld aan de 'scheuring' van de kerk te Maassluis en daarmee afdingt op zijn betuiging van leedwezen als enkele malen gedaan in zijn Verklaring' van 2 juni 1975;
4. dat het niet tot de bevoegdheid van deze generale synode behoort uit te spreken, dat de kerk te Maassluis (praeses ds. H. van Tongeren) 'op enigerlei wijze' in het kerkverband wordt opgenomen, terwijl de betrokken zusterkerken in de classis Schiedam oordelen dat hiertegen onoverkomelijke bezwaren bestaan;

zij is van oordeel

1. dat er in genoemde brief van de kerkeraad van Maassluis geen genoegzame gronden te vinden zijn om alsnog te komen tot de instelling van een commissie om deze kerkeraad hulp te bieden;
2. dat in eerster instantie de (zusterkerken van de) classis Schiedam geroepen is (zijn) te beslissen over de opneming in het kerkverband van de kerk te Maas-sluis (praeses ds. H. van Tongeren);

zij spreekt uit

aan het tweetal verzoeken van de kerkeraad van Maassluis niet te kunnen voldoen.

F. De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

1. een bezwaarschrift van br. J. Vonk te Maassluis d.d. 7 april 1975 (met drie bijlagen) met het verzoek 'om rechts- en eerherstel voor ds. H. van Tongeren en de Kerk te Maassluis en uw bijdrage om deze nodeloze kerkscheuring ongedaan te maken';

2. een brief van de brs. M. en C. P. de Jong te Hilversum d.d. 25 november 1974 met het verzoek om bij de behandeling van 'de zaak-Maassluis' 'goede nota te nemen van wat Christus zegt in Matth. 18 : 21 en 22....';

zij constateert

1. dat het bezwaar van br. J. Vonk betreft 'de behandeling van ds. van Tongeren en ouderling Sonneveld, afgevaardigden van de Kerk van Maassluis, op de classisvergadering van de classis Schiedam op 23 december 1971';
2. dat de brief van de brs. M. en C. P. de Jong betreft 'de gestrengheid', waarmee de classis Schiedam d.d. 2 mei 1974 en de Particuliere Synode van Zuid-Holland 1974 de kerkeraad van Maassluis hebben behandeld;

zij is van oordeel

dat de door br. J. Vonk en de brs. M. en C. P. de Jong aan de orde gestelde punten reeds voldoende zijn afgehandeld in haar uitspraken betreffende de bezwaarschriften van de raad van de Gereformeerde Kerk te Maassluis (pr. ds. H. van Tongeren);

zij spreekt uit

haar respectieve uitspraken op bovengenoemde punten aan deze broeders ter kennisname te doen toekomen.

G. De generale synode van Kampen 1975 besluit

1. van de onder A tot F gedane uitspraken kennis te geven aan:
  - a. de raad van de Gereformeerde Kerk te Maassluis(pr. ds. H. van Tongeren);
  - b. de raad van de Gereformeerde Kerk te Maassluis(pr. br. M. Alderliesten);
  - c. de eerstvolgende classis Schiedam en
  - d. de eerstvolgende particuliere synode van Zuid-Holland;
2. van de onder C gedane uitspraak kennis te geven aan de raad van de Gereformeerde Kerk te Rotterdam-Centrum;
3. van de onder A en F gedane uitspraken kennis te geven aan br. J. Vonk te Maassluis;
4. van de onder B en F gedane uitspraken kennis te geven aan de brs. M. en C. P. de Jong te Hilversum;
5. tenslotte een appellerende brief te schrijven aan de kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Maassluis (praeses ds. H. van Tongeren).

Artikel 459

De praeses verwelkomt om half elf ds. F. de Vries en ds. W. Vreugdenhil als president en secretaris van het college van deputaten-curatoren en de brs. S. J. Mullender en A. F. Don als secretaris en penningmeester van deputaten-financieel. De synode gaat in comité-generaal ter bespreking van financiële zaken van de Theologische Hogeschool. Na ruim een uur wordt het comité opgeheven. De bedoelde bespreking blijkt op verzoek van de deputaten uitgesteld te zijn tot woensdag 10 december 1975.

Artikel 460

The Christian Reformed Church of America.

De praeses stelt aan de orde het rapport dat ds. H. J. de Vries namens het moderamen heeft uitgebracht over de correspondentie en het contact met gedeputeerden van The Christian Reformed Church of America en over het door deze kerk bij herhaling gedane verzoek om correspondentie met De Gereformeerde Kerken in Nederland.

Artikel 61

Besluit inzake verzoek correspondentie van Christian Reformed Church.

Na een korte bespreking en een enkele correctie wordt het gedane voorstel met algemene stemmen aanvaard. Het besluit van de synode luidt als volgt:

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

1. dat deel van het rapport van de deputaten voor correspondentie met buiten-landse kerken, dat handelt over het contact met The Christian Reformed Church of America, en van de daarbij gevoegde correspondentie;

2. het advies van deputaten CBK om evenals The Canadian Reformed Churches het besluit te nemen de besprekingen met The Christian Reformed Church of America definitief te beëindigen en dit besluit toe te zenden aan de deputaten van The Canadian Reformed Churches;
3. het verslag van een bespreking, gevoerd d.d. 30 september 1975 door haar moderamen en enkele deputaten CBK met een viertal leden van het Inter-Church Relations Committee van The Christian Reformed Church en van de door dezen bij die gelegenheid aangeboden Acta van de Synoden 1973, 1974 en "1975 van The Christian Reformed Church";

II. zij constateert

1. dat de deputaten CBK aan het Committee van The Christian Reformed Church geargumenteed hebben meegedeeld, dat van nadere contacten met De Gereformeerde Kerken in Nederland geen sprake mag zijn, dan nadat de correspondentie met de synodaal-gereformeerde kerken in Nederland door The Christian Reformed Church verbroken is; en dat afschrift van deze mededeling gezonden is aan de deputaten van The Canadian Reformed Churches;
2. dat de synode van 1974 van The Christian Reformed Church besloot in plaats van de bestaande verhoudingen van "zusterkerk" en "corresponderende kerk" inzake denominationale interkerkelijke relaties één relatie te stellen en die aan te duiden als "kerken in kerkelijke gemeenschap" (Churches in Ecclesiastical Fellowship), (Acts, article 62 sub C 1 en 2);
3. dat de synode van 1974 van The Christian Reformed Church in datzelfde kader, dit Committee aanspoorde passende wegen tot nauwer contact met de synodaal-gereformeerde kerken in Nederland te zoeken, (Acts, article 62 sub C 7 en 8);
4. dat The Christian Reformed Church door haar deputaten aan De Gereformeerde Kerken in Nederland het verzoek deden met haar in een bepaalde relatie van correspondentie te treden die dubbele correspondentie met zich meebrengt;
5. dat The Christian Reformed Church weigert de band met de synodaal-gereformeerde kerken in Nederland te verbreken;

III. zij overweegt

1. dat de generale synode van Berkel en Rodenrijs 1952 uitsprak, "dat het onmogelijk is correspondentie aan te gaan met een kerkengroep, die van haar kant tegelijkertijd gemeenschap zoekt met verschillende kerkengroepen, tussen welke onderling geen correspondentie en gemeenschap mogelijk blijkt" (Acta, art. 56) en dat deze confessionele regel (vgl. artt. 27-29 N.G.B.) ook door de volgende generale synoden steeds is gehandhaafd voor de verhouding tot kerken in het buitenland;
2. dat The Christian Reformed Church de confessionele omschrijving en regels voor kerkelijke correspondentie heeft losgelaten, toen haar synode van 1974 deze verving door het vaststellen van een nieuwe relatie van kerken in kerkelijke gemeenschap, (Acts Synod 1974, art. 62 sub C);
3. dat een eerste consequentie van de nieuwe relatie is, dat de synode van 1974 van The Christian Reformed Church de opdracht van haar synoden 1971 en 1972 voor haar Inter-Church Relations Committee ten aanzien van de synodaal-gereformeerde kerken in Nederland voor voltooid verklaarde en haar Committee aanspoorde nauwer contact met deze kerken te zoeken, hoewel er geen enkel bewijs is, dat de redenen voor de bezorgdheid over de recente theologische ontwikkelingen in deze kerken zijn weggenomen;
4. dat de generale synode van Toronto 1974 van The Canadian Reformed Churches oordeelde:
„De positie van The Christian Reformed Church in de kwestie van de correspondentie met de (synodale) Gereformeerde Kerken in Nederland is nu duidelijk vastgesteld en tot een uiteindelijke beslissing gebracht.

Het is duidelijk dat de Acta van de Synode van 1974 van The Christian Reformed Church een beslissende verandering van de regels laten zien, zodat men voortgaat met de (synodale) Gereformeerde Kerken in Nederland in "een bepaalde relatie" te leven, terwijl de beoordeling van de getrouwheid van deze kerken is gestaakt. Daarom mag een vruchtbare bespreking inzake eventuele vereniging met The Christian Reformed Church niet worden verwacht", (Acts General Synod Toronto 1974, article 146 sub Conclusion);

5. dat de generale synode van Toronto 1974 van de Canadese zusterkerken besloot:
  - a. "het contact met The Christian Reformed Church niet voort te zetten. ."
  - b. "een commissie te benoemen met de opdracht "een christelijk appèl op te stellen en dit te zenden aan The Christian Reformed gemeenschap, waarbij de recente ontwikkelingen in The Christian Reformed

Church in rekening worden gebracht", (Acts Toronto 1974, art. 146 blz. 56);

IV. zij is van oordeel

1. dat de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken terecht geschreven hebben, zoals vermeld in sub II, 1;
2. dat ze volledig kan instemmen met het oordeel van de generale synode van Toronto 1974 van de Canadese zusterkerken, zoals vermeld in sub III, 4;
3. dat een vruchtbare bespreking inzake een confessioneel genormeerde correspondentie met The Christian Reformed Church thans niet mogelijk blijkt te zijn;

V. zij besluit

1. de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken te déchargeren voor dit deel van hun arbeid onder dank voor hun werk;
2. overeenkomstig het advies van de deputaten CBK het contact met The Christian Reformed Church of America over de door haar voorgestelde relatie van correspondentie niet voort te zetten;
3. de nieuw benoemde deputaten CBK op te dragen:
  - a. in overleg te treden met de deputaten CBK van The Canadian Reformed Churches over het door deze kerken op te stellen appèl op The Christian Reformed Church of America om daarmee in te stemmen óf zich daarbij aan te sluiten in een eigen appèl op The Christian Reformed Church;
  - b. van dit besluit kennis te geven aan The Christian Reformed Church of America, onder toezending van de Acta van deze generale synode;
  - c. van dit besluit kennis te geven aan de deputaten voor de uitgave van de generale synode.

Artikel 462

Op voorstel van het moderamen wordt besloten deputaten voor correspondentie met de buitenlandse kerken op te dragen aan de zusterkerken in het buitenland toe te zenden de besluiten en teksten, die deze synode vaststelde voor de proeve van een nieuw kerkboek, namelijk inzake de psalmberijming, de bundel 'Enige Gezangen', liturgische formulieren en gebeden en de orden van dienst.

Artikel 463

De vergadering gaat in comité ter bespreking van het rapport van het moderamen over de aanwijzing van de roepende kerk voor de volgende generale synode. Na opheffing van het comité wordt door de praeses meegedeeld, dat de synode de kerk te Groningen-Zuid op haar verzoek heeft aangewezen als roepende kerk voor de volgende generale synode. Haar zal worden verzocht deze synode de D.V. op dinsdag 11 april 1978 samen te roepen en op de avond van maandag 10 april 1978 de bidstond voor de arbeid van die generale synode te houden. Als secunda roepende kerk wordt aangewezen de kerk te Groningen-Noord.

Artikel 464

Deze vijf-en-twintigste werkweek van de synode wordt door de assessor, ds. O. J. Douma, besloten. Hij laat zingen Ps. 62 : 4, 5 en 6 en gaat voor in dankgebed. Daarna sluit de praeses de vergadering.

Dinsdag 9 december 1975.

Artikel 465

Bij de aanvang van de zes-en-twintigste en laatste werkweek van de synode laat de praeses zingen Gez. 8 : 3, 4, 6 en 7. Hij leest Jesaja 8 : 23-9 : 6 en gaat voor in gebed.

Artikel 466

Aan de orde wordt gesteld het rapport van de deputaten, benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73 inzake de werkwijze van de synode. Hierover is ter tafel een rapport van commissie V, voor wie br. H. Versteve als rapporteur optreedt. Tevens is in het rapport en de daaraan verbonden voorstellen verwerkt de opdracht, gelegen in het besluit van deze synode (Acta art. 25). Ter tafel is een brief van ds. J. Kok namens de deputaten voor de werkwijze van de synode. Deze zeggen zich af te vragen wat voor zin het heeft, dat zij de behandeling in plenaire zitting bijwonen van hetgeen de commissie thans voorlegt, nu daarin ook verwerkt is de tijdens deze synode opgedane ervaring overeenkomstig bovengenoemd besluit. Mede

vanwege hun drukke werkzaamheden zullen ze daarom van de uitnodiging van het moderamen om ter synode aanwezig te zijn geen gebruik maken. Deze brief wordt door de synode voor kennisgeving aangenomen.

De daarop volgende bespreking van het rapport van de commissie concentreert zich op het voorgelegde concept voor een huishoudelijke regeling van generale synoden.

Op desbetreffende vragen antwoorden de rapporteur, br. H. Verstevee en de voorzitter, dr. W. G. de Vries, dat de commissie geen nader overleg met deputaten meende nodig te hebben, omdat het door haar voorgestelde in de lijn van het concept van deputaten ligt in die zin, dat daarbij verwerkt is de ervaring van deze synode. De commissie wil voorts in een gewijzigd voorstel treden. In de suggesties uit de vergadering gedaan om van de huishoudelijke regeling alleen het eerste hoofdstuk over de taak van de roepende kerk door deze synode vast te stellen en het verdere gedeelte als proeve van een huishoudelijke regeling over te geven aan de volgende generale synode.

In de tweede ronde van bespreking worden over beide delen van de huishoudelijke regeling amendementen ingediend. De commissie komt hieraan tegemoet door wijzigingen in de door haar voorgestelde regeling aan te brengen, zodat tot stemming kan worden overgegaan.

Artikel 467

Besluit Regeling I voor roepende Kerk

Eerst wordt door de praeses in stemming gegeven het volgende voorstel:

De synode besluit het eerste hoofdstuk van 'de huishoudelijke regeling voor synoden', dat handelt over de taak van de roepende kerk, vast te stellen. Dit wordt aanvaard met 32 tegen 3 stemmen.

Artikel 468

Besluit voorlopige huishoudelijke regeling voor synoden

Vervolgens wordt in stemming gegeven het voorstel van de commissie in de ter vergadering gewijzigde redactie. Dit wordt aanvaard met 31 tegen 4 stemmen. De praeses zegt de commissie dank voor haar arbeid, in het bijzonder de rapporteur, br. H. Verstevee, voor zijn vele voorarbeid zoals die uit bijlagen blijkt. Het besluit van de synode luidt als volgt:

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

het rapport van de deputaten voor de werkwijze van de generale synoden en de

daarbij gevoegde voorstellen van deputaten voor: Regelingen voor de generale synode, alsmede van de naar aanleiding van dit rapport uit de kerken ingekomen reacties.

Zij heeft ook kennis genomen van het advies van de commissie ad hoc over bovenvermeld rapport c.a.

Deze commissie heeft conform haar opdracht tevens de tijdens deze synode opgedane ervaringen ende uit de kerken ingekomen reacties - voorzover aanvaardbaar - in de door deputaten voorgestelde regelingen verwerkt.

Weliswaar is ook met de thans voorgestelde regeling niet bereikt dat de vergaderduur aanmerkelijk zal kunnen worden verkort. Toch kan het een belangrijke stap zijn naar een meer geordende en dus betere werkwijze.

Met medewerking van de kerken in de keuze van haar afgevaardigden en in de samenstelling van het agendum, kan op de duur het beoogde doel worden bereikt;

Daarom besluit zij:

a. de voorgestelde regeling te aanvaarden als:

"Voorlopige huishoudelijke regeling voor generale synoden, vastgesteld door de generale synode van Kampen 1975";

b. deze huishoudelijke regeling als bijlage op te nemen in de Acta van deze synode;

c. deputaten dank te zeggen voor de verrichte arbeid en hun décharge te verlenen onder toezending van de aanvaarde huishoudelijke regeling;

d. adressanten eveneens dank te zeggen voor de ingezonden reacties, onder toezending van de aanvaarde huishoudelijke regeling.

Artikel 469

Brief Maassluis

De brief, die namens het moderamen is opgesteld voor de kerkeraad te Maassluis Brief Maassluis (scriba L. Douw) wordt thans in bespreking gegeven. Na een aantal wijzigingen, die op verzoek van de vergadering worden aangebracht, wordt de brief met algemene stemmen aanvaard. Deze brief wordt als bijlage bij deze Acta opgenomen.

Artikel 470

De artikelen 311-331 van de Acta worden vastgesteld.

Artikel 471

Op verzoek van de praeses gaat ds. H. J. Boiten voor in dankgebed, nadat deze heeft laten zingen Ps. 146 : 1 en 6.

Woensdag 10 december 1975.

Artikel 472

De synode wordt om negen uur door de praeses geopend. Hij laat zingen Ps. 102 vers 5 en 6, leest Haggai 2 : 2-10 en gaat voor in gebed.

Artikel 473

De synode gaat in comité om te spreken over de voordracht van het moderamen voor te benoemen deputaten.

Artikel 474

Om 10.30 uur heet de praeses welkom de deputaten-curatoren ds. F. de Vries, president, ds. W. Vreugdenhil, secretaris, drs. D. Deddens, assessor, ds. N. Bruin, ds. H. D. van Herksen en ds. J. ten Hove en voorts de deputaten-financieel de broeders J. Hendriks, voorzitter, S. J. Mullender, secretaris, A. F. Don, penningmeester en Jac. van der Kolk. Dezen zijn allen aanwezig voor de bespreking van het rapport en de voorstellen van commissie II over de financiële zaken van de Theologische Hogeschool.

De bespreking hiervan wordt in comité gehouden en duurt de gehele dag. Tijdens de avondvergadering zijn daarbij alleen nog tegenwoordig de curatoren drs. D. Deddens en ds. N. Bruin.

Artikel 475

Ongeveer om elf uur des avonds wordt deze langste vergaderdag besloten. Dr. R. H. Bremmer laat zingen Ps. 134 en gaat voor in dankgebed.

Donderdag 11 december 1975.

Artikel 476

De praeses opent de laatste vergaderdag van de synode. Hij laat zingen Ps. 92 vers 1, 2 en 3, leest Prediker 7 : 8-14 en gaat voor in gebed.

Artikel 477

De scriba deelt mee, dat ingekomen is een brief van ds. S. S. Cnossen te Spakenburg-Noord, die een reactie bevat op de door de synode genomen besluiten inzake adoptie en doop. De synode acht deze brief onontvankelijk zoals ze ook reeds eerder over soortgelijke brieven oordeelde (zie art. 421 van deze Acta). Voorts leest de scriba een brief voor van br. A. Doornbos, die wegens ziekte langs deze weg afscheid neemt van zijn mede-afgevaardigden. De praeses spreekt een hartelijk woord met goede wensen voor zijn herstel.

Artikel 478

Herziening kerkboek

De praeses geeft thans gelegenheid aan ds. P. Schelling om namens commissie IV enkele wijzigingen te dicteren in het voorstel van deze commissie voor een samenvattend besluit inzake de modernisering van de belijdenisgeschriften en de herziening van het kerkboek. In de bespreking van dit voorstel worden nog enkele wijzigingen voorgedragen, die door de commissie worden overgenomen. Het aldus definitief geredigeerde voorstel van de commissie wordt door de synode met algemene stemmen aanvaard. Het besluit luidt als volgt:

Artikel 479

Eindbesluit inzake herziening kerkboek

De generale synode van Kampen 1975 heeft kennis genomen van

1. het rapport van de deputaten, benoemd door de generale synode van Hattem 1972/'73, inzake de herziening van het kerkboek, speciaal voor het onderdeel belijdenisgeschriften (sectie A), alsmede van hun aanvullend rapport (lijst ag. I a 2);
2. brieven van de kerken te Assen en Zoetermeer (lijst ag. 1 b 1 en 2);

I. zij constateert

1. dat de deputaten aan de synode een verantwoording van hun werkmethode en een proeve van modernisering van de artikelen 1 tot en met 9 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis hebben aangeboden;
2. dat zij verschillende concepten van een gemoderniseerde tekst van het Apostolicum in bespreking hebben;
3. dat het hun als gevolg van de veel tijd in beslag nemende werkzaamheden niet mogelijk bleek aandacht te schenken aan de door de generale synode van Hattem 1972/'73 voor gebruik in het catechetisch onderwijs vrijgegeven tekst van de Heidelbergse Catechismus, alsmede aan enkele uit de kerken binnengekomen opmerkingen inzake die tekst;
4. dat zij een voorlopige lijst van Schriftplaatsen bij de antwoorden van de Heidelbergse Catechismus hebben opgesteld, maar daarover nog geen eenparigheid van gevoelens konden verkrijgen;

II. zij overweegt

1. dat zij inzake de werkmethode en de proeve van modernisering als bedoeld I 1 reeds een beslissing nam (Acta art. 185);
2. dat de generale synode van Hattem 1972/'73 aan de deputaten opdroeg 'bij het vaststellen van de volgorde van de werkzaamheden zo mogelijk voorrang te geven aan de Nederlandse Geloofsbelijdenis en het Apostolicum (Acta art. 139 VI 1 g);
3. dat genoemde generale synode hun voorts de opdracht gaf 'de nu voor gebruik bij het catechetisch onderwijs vrijgegeven tekst van de Heidelbergse Catechismus nader te toetsen met het oog op het eventueel vrijgeven van deze tekst voor algeheel kerkelijk gebruik door de eerstvolgende generale synode'; alsmede om 'daarbij rekening te houden met en te verwerken eventuele opmerkingen die uit de kerken binnenkomen vóór 1 november 1973'; (Acta art. 107 B IV 1 en 2);
4. dat genoemde generale synode hun tenslotte opdroeg 'de verwijzingen naar de Schrift, zoals die gevonden worden in de editie van de Heidelbergse Catechismus, verzorgd door dr. F. L. Rutgers e.a., kritisch te toetsen en waar nodig te wijzigen, opdat de volgende generale synode bij de eventueel voor algeheel kerkelijk gebruik vrij te geven tekst van de Heidelbergse Catechismus in hedendaags Nederlands ook verwijzingen naar de Schrift zal kunnen geven' (Acta art. 107 C III);

III. zij is van oordeel

1. dat de deputaten hun sub II 2 genoemde opdracht naar behoren hebben uitgevoerd;
2. dat de verontschuldigheden die deputaten aanvoeren voor het feit dat zij hun sub II 3 en 4 genoemde opdrachten niet tot voltooiing konden brengen, aanvaardbaar moeten worden geacht;
3. dat de arbeid tot taalkundige modernisering van de belijdenisgeschriften in het algemeen met kracht dient te worden voortgezet;

IV. zij constateert verder

dat in 1971 een bewerking van de belijdenisgeschriften in hedendaags Nederlands verscheen, voor de tekst van de Belijdenisgeschriften bezorgd door de interkerkelijke Commissie voor de tekst van (voorzitter prof. dr. W. F. Dankbaar), die sindsdien buiten de Gereformeerde Kerken aanvaard wordt;

V. zij overweegt verder

1. dat de generale synode van Bunschoten-Spakenburg 1958/'59 reeds overwoog, 'dat de aanvaarding van een gewijzigde tekst der kerkelijke formulieren haar betekenis hebben zal ook met betrekking tot die gemeenschappen, die met de Gereformeerde Kerken deze formulieren gemeen hebben (bijv. inzake het schoolonderwijs)' (Acta art. 102 'overwegende 1');

2. dat ook zichzelf bij haar eerder genomen besluit inzake de taalkundige modernisering van de belijdenisgeschriften overwoog, 'dat bij een taalkundige modernisering van de belijdenisgeschriften de band met hun oorspronkelijke vormgeving zoveel mogelijk bewaard dient te blijven terwille van de continuïteit in belijdend spreken en terwille van de overeenstemming met allen die dezelfde belijdenis onderschrijven'; (art. 185 D II 1 b van deze Acta);

VI. *zij is verder van oordeel*

dat het wenselijk is de onder IV genoemde bewerking in de arbeid tot taalkundige modernisering van de belijdenisgeschriften te betrekken;

VII. *zij besluit*

opnieuw deputaten te benoemen met de volgende opdracht:

- a. de belijdenisgeschriften taalkundig te moderniseren, voorzover dit nog niet is geschied, en met inachtneming van hetgeen daarover door voorgaande synoden en door deze synode reeds besloten is;
- b. de door de generale synode van Hattem 1972/'73 voor gebruik bij het catechetisch onderwijs vrijgegeven tekst van de Heidelbergse Catechismus nader te toetsen met het oog op het eventueel vrijgeven van deze tekst voor algemeen kerkelijk gebruik door de eerstvolgende generale synode;
- c. daarbij rekening te houden met en te verwerken de opmerkingen die uit de kerken dienaangaande bij vorige deputaten en bij deze synode zijn binnen-gekomen;
- d. bij voorrang de vraag onder ogen te zien, of aan de onder a - c genoemde opdracht geheel of gedeeltelijk kan worden voldaan door gebruikmaking van de teksten in de bewerking van de 'Commissie Dankbaar';
- e. de door voorgaande deputaten opgestelde voorlopige lijst van Schriftplaatsen bij de antwoorden van de Heidelbergse Catechismus te toetsen en vast te stellen;
- f. zo mogelijk ook voor de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels een lijst van bewijsplaatsen c.q. verwijspplaatsen uit de Schrift op te stellen;
- g. bij hun arbeid voorrang te verlenen aan de nadere toetsing van de reeds vrijgegeven Catechismustekst en vervolgens aan de taalkundige modernisering van het Apostolicum en de Nederlandse Geloofsbelijdenis.

De generale synode van Kampen 1975 besluit

in aansluiting aan haar eerder genomen besluiten op onderdelen inzake de herziening van het kerkboek en met uitdrukkelijke verwijzing daarnaar,

1. de deputaten voor de herziening van het kerkboek, door de generale synode van Hattem 1972/'73 benoemd, onder hartelijke dank voor hun arbeid te déchargeren;
2. opnieuw deputaten te benoemen met de volgende opdracht:
  - a. de in bovengenoemde besluiten vermelde opdrachten uit te voeren;
  - b. vóór de aanvang van de arbeid in de werkgroepen voor de verschillende onderdelen van het kerkboek onderling en met de deputaten voor de psalmberijming, voor de bundel 'Enige Gezangen' en voor de kerkorde in overleg te treden ter bevordering van de eenheid in taalgebruik, spelling enz.;
  - c. van hun werk aan de eerstvolgende generale synode rapport uit te brengen op papier in het formaat van de Acta, met dien verstande, dat dit rapport de kerken tenminste een half jaar voor de aanvang van de synode bereikt;
  - d. de door hen aan te bieden ontwerpen van taalkundig gemoderniseerde teksten van een behoorlijke argumentatie te voorzien;

zij besluit tenslotte

de kerken met nadruk op te wekken de reeds vastgestelde proeven van modernisering van de Heidelbergse Catechismus, de liturgische formulieren en de gebeden, alsmede de proefbundels Psalmen en Enige Gezangen, ook metterdaad als proeven in te voeren en nauwkeurig te toetsen, en aan de betreffende deputaten haar opmerkingen, voorstellen en suggesties te doen toekomen.

Artikel 480

Dr. W. G. de Vries rapporteert namens commissie V over het verslag van de deputaten ter voorbereiding van de volgende synode en de uitgave van de Heidelbergse Catechismus en de liturgische formulieren. De generale synode van Hattem 1972/'73 had voor beide taken drs. D. Deddens, ds. N. Bruin, ds. J. Kok en ds. D. Vreugdenhil benoemd. Op voorstel van de commissie wordt door de synode met algemene stemmen het

volgende uitgesproken:

De generale synode van Kampen 1975 is van oordeel

dat de deputaten ter voorbereiding van de generale synode van Kampen 1975 diligent zijn geweest ten aanzien van de hun opgedragen taken en besluit genoemde deputaten te déchargeren van hun opdrachten onder hartelijke dank voor de door hen verrichte werkzaamheden.

Artikel 481

Benoeming deputaten

De synode gaat in comité voor de verdere bespreking van de voordrachten ter benoeming van deputaten (zie art. 473 van deze Acta).

Na opheffing van het comité wordt door de praeses meegedeeld, dat door de synode naast de reeds eerder aangewezen groepen van deputaten (zie de artikelen 68, 263 en 287 van deze Acta), thans de volgende benoemingen zijn gedaan voor de diverse deputaatschappen:

Deputaten-curatoren (conform de voordrachten van de particuliere synoden):

drs. D. Deddens, Leeuwarden (S), ds. N. Bruin, Groningen, ds. H. Bouma, Assen, ds. H. D. van Herksen, Heemse, ds. T. J. Keegstra, Arnhem, ds. G. Hagens, Soest, ds. H. J. de Vries, Amsterdam, ds. W. de Graaff, Giessendam-Nederhardinxveld, ds. P. Schelling, Middelburg, prof. dr. A. J. Hendriks, Capelle aan den IJssel, mr. N. E. Nieboer, Haren, primi; ds. J. H. van der Hoeven, Drachten, dr. W. G. de Vries, Haren, ds. P. Lok, Kampen, ds. C. van der Jagt, Doetinchem, ds. J. Kok, Amersfoort, ds. C. J. Breen, Amsterdam, ds. R. K. Wigboldus, Vlaardingen, ds. M. Nap, Eindhoven, prof. dr. T. J. Schaafsma, Wageningen mr. E. Bos, Capelle aan den IJssel, secundi.

Deputaten-financiël:

Jac. van der Kolk, Enschede (S), W. G. Burema, Groningen, A. F. Don, Hilversum, D. Dreschler, Zwanenburg, H. van der Kamp, Zwolle, J. F. Mak, Capelle aan den IJssel, S. J. Mullender, Laren, primi; J. van der Molen, Meppel, A. Vreugdenhil, Rotterdam, ir. H. Wieringa, Zwolle, secundi.

Radio- en televisie-uitzending van kerkdiensten:

Ds. D. Vreugdenhil, Velp (S), C. D. Goudappel, Delft, ds. H. D. van Herksen, Heemse, ds. P. Lok, Kampen, ir. R. F. van Mill, Amersfoort, primi; ds. W. Pouwelse, Ureterp, ir. H. Wieringa, Zwolle, secundi.

Radio Nederland-wereldomroep:

Ds. D. Vreugdenhil, Velp, primus; ds. H. D. van Herksen, Heemse, secundus.

Psalmberijming:

ds. R. Houwen, Spakenburg (S), , dr. K. Deddens, Groningen, ds. R. Koolstra, Veenendaal, E. B. van Loenen, Rotterdam, B. Nap, Groningen, D. Jansz. Zwart, Rotterdam, primi; ds. G. Blijdorp, Alblasterdam, ds. A. Jagersma, Groningen, ds. B. Vuyk, Spakenburg, secundi.

Enige Gezangen:

Ds. D. Vreugdenhil, Velp (S), ds. Tj. Boersma, Zuidhorn, L. L. Bouwers, Zwolle, prof. dr. J. van Bruggen, Kampen, K. Nolles, Leusden, W. Roos, Rotterdam, prof. drs. H. J. Schilder, Kampen, D. Jansz. Zwart, Rotterdam primi; ds. H. J. Boiten, Zuidwolde (Dr.), mej. E. van Veen, Amersfoort, secundi.

Herziening van de kerkorde:

Drs. D. Deddens, Leeuwarden (S), ds. T. Dekker, Capelle aan den IJssel, ds. N. Bruin, Groningen, prof. J. Kamphuis, Kampen, dr. W. G. de Vries, Haren, primi; ds. C. J. Breen, Amsterdam, secundus.

Vrouwenkiesrecht:

Ds. H. Bouma, Assen (S), ds. H. J. Begemann, Assen, drs. C. Bijl, Groningen, ds. G. Hagens, Soest, ds. J. Kok, Amersfoort, prof. dr. C. Trimp, Kampen, primi; ds. K. J. Kapteyn, Spakenburg, secundus.

Herziening Kerkboek:

speciaal voor de belijdenisgeschriften:

Drs. A. N. Hendriks, Amersfoort (S), ds. M. Brandes, Ermelo, dr. R. H. Bremmer, Enschede, mej. dr. C. C. Jasperse, Amstelveen, ds. T. J. Keegstra, Arnhem, drs. J. A. Meijer, Kampen, K. O. Meijer, Amersfoort, G. Slings, Papendrecht, ds. W. Triemstra, Utrecht, primi; drs. A. C. Kisjes, Capelle aan den IJssel, drs. H. Veldman, Leusden-Zuid, secundi.

speciaal voor de formulieren en gebeden:

Ds. L. Douw, Enschede (S), prof. dr. J. Douma, Kampen, ds. A. Kooy, Enschede, ds. J. Meilof, Zwijndrecht, ds. C. J. Smelik, Enschede, mej. E. van Veen, Amersfoort.

Leendocenten Korea:

prof. dr. L. Doekes, Kampen (S), ds. H. J. Nijenhuis, Assen, ds. K. J. Kapteyn, Spakenburg, primi; ds. J. C. Post, Den Helder, secundus.

Voor het uitschrijven van bededagen:

de classis 's-Gravenhage.

Voor het archief van de generale synode:

de kerk te Groningen-Zuid.

Voor het toezicht op het archief:

de kerk te Haren.

Voorbereiding van de volgende generale synode en uitgave van het kerkboek:

ds. P. Lok, Kampen (S), ds. O. J. Douma, Groningen, ds. H. J. de Vries, Amsterdam, ds. R. Houwen, Spakenburg.

Artikel 482

Uitgave Proeve van een nieuw kerkboek.

Op voorstel van het moderamen besluit de synode naast de Acta van deze synode, waarin als bijlagen een aantal rapporten opgenomen zullen worden, tevens apart uit te geven een Proeve van een nieuw kerkboek. Hierin zullen worden opgenomen:

- a. de Proefbundel van Psalmen in nieuwe berijming met muzieknootatie bij het eerste couplet van elke linker bladzijde;
- b. de proefbundel van de door deze synode aanvaarde 'Enige Gezangen' met overeenkomstige muzieknootatie; de tekst van de Heidelbergse Catechismus, zoals deze is vastgesteld door de generale synode van Hattem 1972/'73;
- c. de door deze synode aanvaarde formuliergebeden;
- d. de door de generale synode van Hattem 1972/'73 en de generale synode van Kampen 1975 aanvaarde liturgische formulieren;
- e. de door deze generale synode aanvaarde orden van dienst.

Deze proeve van een nieuw kerkboek zal worden gedrukt in een voor de kerkgangers goed te gebruiken formaat. Ze zal tegelijk als afzonderlijke bijlage bij de Acta worden gevoegd als officiële tekst van de door deze synode aangenomen Proeve van Psalmberijming en bundel 'Enige Gezangen', en de door de synode vastgestelde liturgische formulieren en gebeden en orden van dienst.

Artikel 483

Machtiging van het moderamen.

De synode machtigt het moderamen tot vaststelling van de nog resterende artikelen van de Acta en van de Handelingen van deze synode en voorts om in overleg met de huidige commissievoorzitters te bepalen welke rapporten of gedeelten daarvan naast die van de door de vorige synode benoemde deputaten als bijlagen zullen worden opgenomen in de Acta.

Voorts verkrijgt het moderamen machtiging tot afhandeling van al die zaken, waarvoor niet een afzonderlijk deputaatschap is ingesteld.

Artikel 484

De praeses deelt mee van oordeel te zijn, dat censuur naar art. 43 K.O. niet hoeft te worden toegepast. De vergadering stemt hiermee in.

Voor de algemene rondvraag heeft niemand iets, zodat de praeses om 12.30 uur de vergadering schorst tot des avonds 19.30 uur.

Artikel 485

Slotzitting

De laatste zitting van de synode vindt plaats in tegenwoordigheid van vele leden van de kerken. De praeses laat zingen Ps. 119 : 1, 2 en 27 uit de nieuwe berijming, die evenals de straks te zingen slotpsalm gestencild aan de aanwezigen is uitgereikt.

Hij leest vervolgens Filippenzen 3: 12-16.

Bij het appèl-nominaal blijken ter vergadering van de synode, die voltallig is, aanwezig te zijn de hoogleraren-adviseurs prof. dr. J. van Bruggen, prof. dr. L. Doekes, prof. dr. J. Douma, prof. J. Kamphuis en prof. dr. C. Trimp. Bericht van verhindering is gezonden door prof. drs. H. J. Schilder.

Artikel 486

Slotwoord praeses

Nadat de praeses de leiding heeft overgedragen aan de assessor houdt hij de volgende toespraak:

Mannen broeders-afgevaardigden, broeders adviseurs, broeders en zusters!

Toen uw vergadering in de maand mei zich in een adres richtte tot de regering en de volksvertegenwoordiging, heeft u de aandacht gevraagd 'voor de voortdurende ondermijning van het wettig gezag, zoals dat door de almachtige God van hemel en aarde is ingesteld en naar het volk toekomt in de weg van allerlei gezagsdragers'. U hebt in dat adres uw zorg openbaar gemaakt, toen u - op dit punt van het gezag - aan de overheid liet weten: 'Voor brede lagen in ons volk dreigt dit laatste van toepassing te worden', n.l. dat wie zich tegen de overheid verzet, de instelling Gods wederstaat, en dat wie dit doen, een oordeel over zich brengen.

Bij de opstelling, bespreking, de aanvaarding van dit adres aan de overheid heeft u niet kunnen vermoeden, dat deze synode haar slotzitting zou hebben onder omstandigheden in ons land en volk, die de waarheid van uw zorgen op een zo ontstellende wijze zouden onderstrepen. Wij worden in deze dagen geconfronteerd met golven van misdadige terreur en gezagsondermijning in een land, waarin wij als generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland al deze maanden sinds half april in alle rust onze opdrachten konden uitvoeren. We zijn daar de Here dankbaar voor, en we hebben deze vrijheid en rust ervaren als een bepaalde gunst van onze Verbondsgod. Intussen mag het voortdurend gebed voor onze overheden niet ontbreken. Het gebed, dat de overheden met wijsheid, voorzichtigheid en vastberadenheid haar gezag mogen uitoefenen, als toornende wreekster voor hem, die kwaad bedrijft, maar ook tot bescherming van hen, die goed handelen.

Tot dat 'goede handelen' hebben de onderscheidene particuliere synoden u afgevaardigd, met last en volmacht, en daartoe heeft de raad van de Gereformeerde Kerk te Kampen u uitgenodigd, daartoe aangewezen door uw voorgangster, de generale synode van Hattem 1972/1973. Het noemen van deze twee jaartallen verleidt ons tot enige, hopelijk gepaste, trots, dat de generale synode van Kampen met slechts één jaartal de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken ingaat, 1975. We maken daar niemand een verwijt van, we kijken daar niemand op aan - we zijn alleen maar met elkaar erg dankbaar, dat dit zo is. Het betekent, dat achttien predikanten verscheidene maanden voor een groot deel aan hun ambtelijk werk in de gemeenten waren onttrokken, en dat een even groot aantal ouderlingen niet dat werk in de kerken konden doen, waartoe zij allereerst waren verkozen. Die 'verscheidene maanden' waren noodzakelijk, maar wanneer de vergadertijd tot het minimum kan beperkt worden, met behoud uiteraard van goede en weldoordachte besluiten, dan komt dat de kerken ten goede, zowel de kerken-in-het-gemeen als iedere gemeente plaatselijk, die haar dienaren moesten afstaan voor de synodale arbeid.

De wens, dat ook volgende synoden haar vergaderduur kunnen houden binnen de termijn van zes maanden, is zeker op zijn plaats.

Tot hen, die de kerken naar Kampen zonden, behoorde ook onze broeder Kruizinga, ouderling van de gereformeerde kerk te Overschild. Hij zag met verlangen uit naar de dag, waarop het grote werk zou beginnen en waaraan hij zijn aandeel begeerde te leveren, maar het behaagde de Here hem tot andere arbeid op te roepen: hij mocht zijn plaats innemen onder degenen, die bidden onder het altaar, dat opgericht staat in

de hemel en waar de duizenden roepen: hoe lang nog, Here? We gedenken vanavond onze broeder Sies, ouderling van de kerk te De Bilt-Bilthoven. Hij mocht als secundus-afgevaardigde van de Utrechtse kerken enkele weken in ons midden zijn en actief deelnemen aan het synode-werk, dat zijn volle belangstelling had. God heeft hem, na een korte tijd van ziek-zijn, tot Zich genomen. De God van alle genade vertrooste de families Kruizinga en Sies en de gemeenten, die onze overleden broeders dienen mochten.

Het was bijna onvermijdelijk, dat gedurende drie jaargetijden dan de één en daarna de ander tijdelijk moest vervangen worden wegens niet-ernstige ziekten. Dankbaar mogen we vaststellen, dat God, die Zelf de bron is van onuitputtelijke energieën, ons voortdurend weer de kracht en de lust gaf om de opdrachten uit te voeren.

Het is mij een voorrecht, enkele woorden van oprechte dank te mogen spreken aan het adres van de gereformeerde kerk van Kampen. U zult verstaan, dat mij dat niet de minste moeite kost. Onze dank betreft de commissie van voorbereiding, die de kerkeraad had ingesteld, zodra deze door de synode van Hattem was aangewezen als roepende kerk voor de synode van 1975. Bij de aanvang der vergaderingen werden alle ingekomen stukken aangetroffen, naar rubieken ingedeeld en opgeborgen in stevige mappen. Wat voor uw vergadering op 15 april nog een vraag was, was voor de commissie uit de kerkeraad toen reeds een wéét. Op grond van dat weten moest al gerekend worden op een niet uitzonderlijk korte synode. Dank voor het afstaan van uw kerkgebouw, met alle vergaderlokaliteiten, die zó intensief voor het werk der synode in beslag werden genomen, dat u - kerk van Kampen - met uw vergaderingen moest uitwijken naar andere gelegenheden in deze oude Hanzestad. U hebt deze offers willen brengen, zonder luidruchtig murmureren.

Dank aan al de huizen, die graag opengingen om de leden der synode te ontvangen en te verwennen. De broeders hebben in deze gemeente gastheren en -vrouwen aangetroffen die weten, wat een vermoeide ambtsdrager na een dag hard werken toekomt. Over de wijze waarop deze naastenliefde gestalte werd gegeven, behoeven we hier niet nader in te gaan. De gestalten der liefde zijn nu eenmaal pluriform.

Onze dank gaat uit naar ons kosters-echtpaar, broeder en zuster Poutsma, en naar het kostersgezin. Had de roepende kerk zich tevoren wel eens zorgen gemaakt, of haar koster deze extra zware arbeid wei zou kunnen volhouden, gelet op zijn gezondheidstoestand, vanavond mag dankbaar erkend worden, dat al die zorgen tenvolle beschaamd zijn gemaakt. Broeder en zuster Poutsma, u hebt al kunnen vaststellen, dat uw kostersroem de landelijke gereformeerde pers ruimschoots gehaald heeft.

Wat was u - al of niet met behulp van gerenommeerde kookboeken - telkens weer inventief in het bedenken van allerlei schotels, in zeer warme, maar ook in kille dagen. U hebt de broeders leren kennen in de loop van deze maanden, met name ook in hun culinaire en soms gastronomische wensen. Uw goede zorgen, die soms uitingen waren van zekere bezorgdheden, dragen we als een goede herinnering mee naar huis. U kwam nooit in paniek, maar u wist nauwkeurig aan te voelen wat er nodig was na een dag van grote inspanning en af en toe enige spanning. U hebt ons leren kennen, en wij hebben de kans gekregen u te leren kennen als een kostersechtpaar, dat we graag iedere roepende en ontvangende kerktoewensen. De kerk van Kampen leverde ons een bezetting van de typekamer, die in alle stilte haar onmisbare diensten bewees aan het synode-werk. Een synode zonder typekamer is als een auto zonder motor. Maar de beste motor is daaraan te herkennen, dat ze geruisloos draait. De motor van de typekamer - die intussen genoeg nam met het nederigste deel van het kerkgebouw - vonden wij in mevrouw Kamphuis, die haar vooropleiding op dit gebied reeds had genoten in de synode van Amersfoort-West 1967. Naast haar noemen en danken we met ere mevrouw Van Roon, die géén vooropleiding had genoten, maar die ook zonder deze al spoedig tegen haar taak bleek opgewassen te zijn. U bent gedurende enkele maanden geassisteerd geweest door mevrouw Folkers. Zusters, u hebt ons gediend met keurig stencilwerk, dat steeds op tijd klaar kwam en waarin de rapporteurs slechts weinige tikfouten hadden te verbeteren. We vleien ons met de hoop, dat we op u geen roofofbouw hebben gepleegd. U hebt gelukkig praktisch nooit over-uren moeten ma-ken, zulks in tegenstelling met vroegere typekamers. Onze hartelijke dank voor uw essentiële aandeel in de vlotte afwerking van het uitgebreid agendum.

Onze dank gaat verder uit naar de quaestor synodi, broeder Van Gelder. U wist de broeders steeds te vinden om hun de begeerde 'loonzakjes' uit te reiken, of dat nu in deze kerk was of in het A.N.B.-gebouw, waar de sobere, doch stevige maaltijden werden genuttigd, en waar de broeders met verlangen uitzagen naar de komst van deputaten-curatoren, want hun aanwezigheid betekende een copieuze maaltijd bestaande uit de drie in plaats van twee gangen. De liefde tot de curatoren gaat tenslotte ook door de maag.

We hadden de pers in ons midden, al moet daar terstond bij gezegd worden, dat déze journalisten het ons niet lastig gemaakt hebben. Onze enige vaste verslaggever kwam van ons Nederlands Dagblad. Als bijzondere kanttekening mag vermeld worden, dat onze broeder Basoski - vaste gast op gereformeerde synoden - voor het laatst een generale synode heeft verslagen. Hij mag zich verzekerd houden van de erkentelijkheid van de

kerken vanwege de nauwkeurige en getrouwe verslaggeving, die mede van belang is voor het 'gezicht' van de vrijgemaakte gereformeerde kerken naar buiten. Het Kamper Nieuwsblad was minder trouw present en het Reformatorisch Dagblad was zelden vertegenwoordigd. De Evangelische Omroep heeft in de loop van de maanden enige aandacht besteed aan ons werk, ofschoon ons werk wèl evangelisch was, maar blijkbaar niet belangwekkend genoeg om omgeroepen te worden.

In al de dankwoorden mogen we onze vaste organist, broeder Van Wieringen, niet vergeten: hij heeft ons op voortreffelijke wijze begeleid in onze vreugdepsalmen evengoed als bij onze klaagzangen en boetepsalmen. Het was een steeds weerkerende verkwikking onze vergaderingen te beginnen niet alleen met Schriftlezing en gebed maar ook met dat mannenkoor, bestaande uit 36 stemmen.

Ik richt mij tot u, broeders-afgevaardigden. De kerken verkozen, riepen en benoemden u. U hebt die roeping opgevolgd, ook al wist u, dat dit opvolgen een bepaald offer betekende. U moest elke dinsdagmorgen opnieuw een gezin achterlaten, en een werkkring. U moest maatregelen treffen, dat dat werk toch enigermate doorgang kon vinden. Wij zien achter u die vrouwen staan en die gezinnen, die mede het offer brachten. U wist immers, dat dit opgedragen synode-werk geen hobby is van sommigen noch ook een ziekelijke liefhebberij, maar zonder meer opdracht van 's Herenwege. Achter u stonden de kerken in dit land, en die bepaalden uw agendum van deze maanden. U had dit werk niet gezocht, maar u zag het naar u toekomen. Wij danken u en uw gezinnen voor de offers, die gebracht werden.

We hadden een uitgebreid en zeer gevarieerd agendum af te werken. Ik spreek zeker namens u allen, wanneer ik daarbij zeg: een zeer boeiend agendum. De verdrietige appèlzaken waren er wel, maar ze waren weinig in getal. Er waren revisie-verzoeken, met name ten aanzien van de doop van wettig door gereformeerden ge-adopteerde kinderen. Maar een zeer groot deel van uw werk bestond in de behandeling van heel positieve en constructieve zaken. U bent in deze maanden geconfronteerd met de oude documenten van de gereformeerde kerken in dit land: de kerkorde, de formulieren en de gebeden, met een iets jonger document als de psalmberijming van 1773 en nog weer jongere stukken als de orden van dienst en de gezangen van 1933. U bent met deze oude documenten niet omgegaan op een revolutionaire wijze. U hebt er niet met de botte bijl op ingehakt, zeggende dat al deze oude documenten niet alleen oud en verouderd, maar ook de verdwijning nabij zijn. U hebt wèl voorzichtig het snoeimes gehanteerd. Voorzichtig - ja, want hadden niet vele kerken zich bij voorbaat aangegord om u te waarschuwen voor onvoorzichtigheden? In een al te sterke vernieuwingsdrang?

U hebt die waarschuwende stemmen gehonoreerd. In hoeverre u dat gedaan hebt tot genoegen van de kerken, laten we aan die kerken over, die zullen oordelen uit de Acta.

Ik dank u, broeders commissievoorzitters, voor de leiding die u, ieder op eigen manier, gaf aan het werk in de commissies, dat werk van onschatbare betekenis voor een goed verloop van het synodewerk. Ik dank u, broeders rapporteurs, voor uw werk, besteed aan het klaarmaken en - waar nodig - verdedigen van uw rapporten. We hebben waardering ook voor dat werk, dat zich uit de aard der zaak in de regel onttrekt aan de publieke waarneming, maar onmisbaar is voor de arbeid in plenaire zittingen. Het kostte menigeen een deel van de nachtrust, maar ook dat offer wist u te brengen.

Mijn dank gaat uit naar mijn naaste medewerkers. Toen u, vergadering, op 15 april mij koos tot uw voorzitter, koos u een onervaren synode-praeses, wiens onervarenheid u in de afgelopen maanden bij meer dan één gelegenheid zelf hebt kunnen constateren. Als u bij uw keuze op de dag van de opening overwogen hebt, dat de praeses van de roepende kerk toch eenmaal stond achter de groene tafel en daar dan maar moest blijven staan, dan moet ik u zeggen, dat zulk een motivering niet volgens dat 'fluwelen boekje' is, dat het in een bepaalde commissie erg goed deed. U verkoos wèl een ervaren assessor in de persoon van ds. Bouma. Broeder assessor, in Hoogeveen zaten we aan de uiteinden van de moderamentafel; de vergadering oordeelde, dat we wat naar elkaar toe moesten opschuiven. Ik vond dat één van de meest wijze oordelen van deze synode, en ik dank u hartelijk voor de wijze waarop u uw assessoraat hebt waargemaakt: u zat bij mij, en u was er wanneer ik u nodig had.

Broeder scriba, ds de Vries, de vergadering gaf u een functie, die ingaat tegen uw natuurlijk vlees en bloed: het spreken ligt u beter dan het schrijven. U hebt kans gezien een keus tussen beide te ontvluchten, omdat u de oplossing vond in een gelukkige combinatie. Uw sprekersgaven bereikten - volgens één uwer mede-afgevaardigden - de top-tien, en uw schrijverstalenten zijn vereeuwigd in de vastgestelde Acta.

Van u, ds. Houwen, heeft de pers reeds gemeld, dat uw ijver en uw tempo opvallend zijn. Ik onderschrijf dit oordeel van de krant. U hebt met goede orde het con-tact onderhouden tussen de synode en haar rapporteurs enerzijds en de typekamer anderzijds en zulks tot tevredenheid van beide partijen. U hebt de uitgaande post met voortvarendheid verzorgd en u hebt dusdoende gezorgd voor een correct visitekaartje naar buiten.

Ik kom tot onze adviseurs. Toen de keuze van onze voorgangster op de kerk van Kampen viel als roepende kerk voor déze synode, was één van de overwegingen, dat de adviseurs gemakkelijk te bereiken waren, ook in spoedgevallen. Deze over-weging heeft haar juistheid bewezen. U was te bereiken, en u was ook vrijwel ter-stond aanwezig, zodra een beroep op uw adviezen gedaan werd, hetzij in de commissies hetzij in de vergadering van de synode. Met erkentelijkheid denken we aan menig waardevol advies - en méér dan dat - dat aan de synode-arbeid ten goede mocht komen.

We kunnen op dit punt niet nalaten Kampen-1975 te plaatsen naast Kampen-1951. Hoe moeilijk lagen tóen de verhoudingen. Laat ik me juist uitdrukken: de verhoudingen lágen daar niet moeilijk, maar ze zijn daar volstrekt-nodeloos moeilijk gemaákt. Hoe verkwikkend mocht in déze synode van Kampen-1975 de onderlinge verstandhouding zijn tussen haar leden en haar adviseurs.

Die goede verstandhouding willen we stellig mee naar huis dragen als één van de mooiste herinneringen aan deze synode. In zijn openingswoord memoreerde de praeses van de roepende kerk in deze synode, kerk het feit, dat ouderen en jongeren elkaar ontmoeten. Achteraf mogen we zeggen, dat we in menig opzicht elkaar niet allen kenden. Maar we zijn naar elkaar toegegroeid, we zijn met elkaar een werkgroep geworden, met allerlei en allerhande inbreng, maar met één bezieling: samen in dit werk de Koning van de kerk dienen, en in dié dienst ook de kerken dienstbaar zijn. In de voortgang van onze arbeid was het vaak, of verschil in jaren wegviel; we kwamen steeds meer náást elkaar te staan.

Met bijzondere dankbaarheid mag vermeld worden het belangrijk aandeel, dat onze ouderlingen hebben gehad in de voorbereiding van voorstellen en in de discussies in de vergaderingen. We hebben keer op keer de gaven en schatten van Christus kunnen opmerken, met name ook in onze broeders-ouderlingen.

Het is een weelde zó met elkaar te kunnen werken in de dienst van de Here.

En dat alles, omdat we onze arbeid begeerden te doen in onderworpenheid aan Gods Woord en in gebondenheid aan onze belijdenis.

Wat missen de duizenden verdwaalde schapen in de afvallige kerken ontzaglijk veel, wanneer de Schrift wordt losgelaten en de belijdenis niet meer bindt. Ons gebed blijft tot God opgaan: breng, HEER, àl uw gevangenen weder!

En nu gaan we straks uiteen. We hebben het werk gedaan, dat de kerken ons hadden opgedragen. We hadden niet zelfstandig ons programma samengesteld. We mochten er niets aan toevoegen en we mochten er niets aan verminderen. We moesten de opdrachten uitvoeren, met kerkelijke last en volmacht. Tal van zaken hebben onze aandacht gevraagd en gekregen. Zaken van de Hogeschool, haar vooropleiding en haar studieprogramma, haar nieuwbouw van de bibliotheek en de renovatie van Broederweg 15, het ontslag van lector Wielenga en de benoeming van een wetenschappelijk medewerker. We zijn met elkaar door onze kerkorde gekropen en we kwamen al kruipende veel oude en nieuwe kwesties tegen. We hebben oude en nieuwe psalmberijmingen gezongen, en we moesten ons inlaten met de problemen rondom de 'enige gezangen'. We werden geconfronteerd met nieuwe versies van onze oude formulieren, schatten van de oude kerk. We hebben onze blik verruimd naar alle windstreken toen we bezig waren met de correspondentie met de buitenlandse zusterkerken. We hebben het oog gericht naar de Christelijke Gereformeerde kerken in Nederland en naar die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika. Kortom, ieder kan straks uw besluiten lezen, overwogen en keuren, als de Acta zijn verschenen. We laten het oordeel aan de kerken over, in wier midden wij onze besluiten neerleggen.

Zal men zeggen, dat deze synode de synode is geworden van de vernieuwingen? Moest al dat oude verdwijnen? Formulieren, psalmen, kerkorde? Hebben niet duizenden geleefd, en gelukkig geleefd, bij de oude psalmberijmingen? Zullen allerlei veranderingen en vernieuwingen niet de nodige spanningen en moeiten in de kerken oproepen? En is dat allemaal wel de moeite waard?

Op die vragen mag ik - hoe in het kort ook deze avond - nog een ogenblik ingaan. Want het zijn belangrijke vragen, die de kerken zeer zeker in de komende tijd zullen bezighouden.

Wat dreef ons in al die revisies van psalmen, formulieren, gebeden en kerkorde? Daarop mag allereerst geantwoord worden, dat uw voorgangster verschillende be-sluiten nam en deputaatschappen instelde. Voor een deel betekende dat een voortzetting, en zo mogelijk afronding van eerder aangevangen deputatenwerk (we denken aan de psalmberijming en aan de gezangen), voor een ander deel waren dat nieuwe opdrachten.

We zouden de vraagstelling, wat déze Kamper synode bewoog tot al deze vernieuwingen kunnen afwentelen op onze voorgangsters: wat dreef die vorige synoden tot het instellen van deputaatschappen met opdrachten het complete kerkboek aan een revisie te onderwerpen? Wat in de afgelopen maanden in deze kerk gebeurd is, is in feite niet anders dan een voortwerken in de lijn, die door vorige synoden is uitgestippeld. De dingen zó te stellen, betekent geen poging onze verantwoordelijkheden af te schuiven op onze voorgangsters: we

dragen zelf onze verantwoordelijkheid voor al de besluiten die hier zijn genomen, ook met betrekking tot de algehele vernieuwing van ons oude kerkboek.

We beseffen heel goed, dat het leren zingen van nieuwe psalmberijmingen een niet geringe opgave is, met name voor die generaties, die opgevoed zijn bij en hebben leren leven met de zo vertrouwde Statenberijming van 1773. Soortgelijke moeilijkheden doen zich voor bij het leren hanteren van nieuwe formulieren en het zingen van nieuwe gezangen. De dingen, die ons zó vertrouwd waren geraakt, dat wij het wel zónder boekje konden doen, moeten plaats maken voor vernieuwingen. Dat vraagt een nieuwe inspanning van omschakelen en aanpassing. Vooral de ouderen onder ons zullen dat als een bepaalde moeite ervaren.

De kerk van Christus bestaat echter niet alleen uit oudere leden. God geeft aan zijn kerk een frisse jeugd, jong volk, kinderen van deze tijd. Toch besloten vorige synoden en ook déze synode niet tot allerlei vernieuwingen uitsluitend met het oog op de jeugd van de kerk.

De ontwikkeling en verandering van de levende taal gaat onweerstaanbaar verder. En we willen en mogen kerk zijn in déze tijd. Dat betekent onder meer: een taal spreken en zingen, die verstaan kan worden.

Bovendien, de bezwaren tegen de manier van berijming van onderscheidene psalmen zijn in de loop van de jaren niet af-, maar toegenomen. Datzelfde geldt van sommige onder ons gangbare gezangen. De behoefte aan goede gezangen moge onder ons niet uitzonderlijk groot zijn, het blijft niettemin een voorrecht te mogen zingen het lied van de nieuwtestamentische vervulling, het volbrachte werk van de beloofde en verschenen Middelaar Jezus Christus.

Onze lofzangen mogen zijn de vrucht onzer lippen, die zijn naam belijden (Hebr. 13 : 15).

Er is in onze vergaderingen meer dan eens gewaarschuwd tegen een bepaald perfectionisme, en terecht. We behoeven echter geen perfectionist te zijn om toch te jagen naar het volmaakte. Heeft Christus niet Zelf ons in de bergrede opgeroepen volmaakt te zijn, zoals zijn hemelse Vader ook volmaakt is? Déze geweldige opdracht is aan de kerk meegegeven. Een - naar mensenmaatstaf gerekend - onmogelijke opdracht. Toch hebben we zo juist Paulus in zijn brief aan de Filippenzen horen zeggen: 'Niet dat ik het reeds zou verkregen hebben of reeds volmaakt zou zijn, maar ik jaag er naar, of ik het ook grijpen mocht' (3 : 12). Het is die jacht naar het volmaakte, die Gods kerk onrustig maakt, opdrijft, wakker houdt, geen genoegen leert nemen met het bestaande en gegroeide, maar die de kerk altijd weer inspireert en motiveert. Deze jacht naar het volmaakte bewaart Gods kerk voor de hoogmoedige en tegelijk dodelijke mentaliteit van de gearriveerdheid. Aan het 'ecclesia reformata' moet altijd weer verbonden worden het 'semper reformanda'. Het gaat om de reformatie van heel het leven, en dat is niet anders dan de dagelijkse en voortgaande bekering. We zullen moeten werken aan de reformatie van onze erediensten, ons psalmgezag, onze kerkregering, onze evangelisatie en zo veel dingen meer. Kortom, het gaat om de doorgaande reformatie van onze hele dienst aan God. Omdat het beste, dat we kunnen bieden, voor God nooit goed genoeg is.

Dát bewoog deze synode en dat bewoog de kerken die u, broeders, naar deze synode hebben afgevaardigd. U mocht zich weten in de gemeenschap met Paulus, die zijn brief schreef aan de gemeente te Filippi. U mocht zich ook weten in de

gemeenschap met Christus, die u en ons allen opriep en blijft oproepen om volmaakt te zijn.

Zelfvoldaanheid past ons niet. Wel dankbaarheid, dat we met elkaar dit reuzen-werk mochten voltooien. Met nadruk zeg ik: mochten voltooien. Dat was een voorrecht, genade en ere, Het was niet maar een goede gewoonte om elke morgen te beginnen met Schriftlezing en gebed. We wisten wie we zelf waren en wat we nodig hadden. We wisten ook, wie de HERE voor ons is. Hij heeft ons al deze maanden in staat gesteld dit werk te doen. Wij willen dan ook Hem alleen daarvoor eren.

Mag ik nog eenmaal Paulus' brief aan de Filippenzen voor uw aandacht brengen? De pericoop, die ik u las, eindigt met de aansporing: maar hetgeen wij bereikt hebben, in dat spoor dan ook verder!

Voor ons betekent dat vanavond: wij blijven hier niet, in deze Eudokiakerk, hóe goed het hier ook was, hóe verkwikkend wij de broederschap en vriendschap ervaren hebben, hóe fijn het was om in dit verband samen iets te doen voor de kerken in dit land, èn over de grenzen.

We blijven hier niet. We moeten verder. Terug naar de plaats waar de Here ons riep tot ambtsdienst, dienaren des Woords en ouderlingen. Een synode blijft niet, de kerk blijft wèl.

We gaan in dit spoor verder, dat de Here ons heeft gewezen.

We leggen onze besluiten in de Acta neer en bieden die aan de kerken aan. Ter toetsing en beoordeling. Want - een Dordtse kerkorde of een herziene kerkorde - artikel 31 blijft een parel van grote waarde in onze kerken. We hebben ons dagelijks ingespannen geen besluit te nemen, dat in strijd zou zijn met Gods Woord of met onze kerkorde. Maar we weten het, dat ook onze beste werken met zonden zijn bevuil. God moge daar genadig vergeving voor schenken.

God zegene de Gereformeerde Kerken in Nederland!

God zegene ons Vorstenhuis ons vaderland!

God zegene u, broeders, en Hij sterke u tot alle ambtelijke dienst in zijn waarlijk vrije kerken!

Artikel 487

Toespraak assessor

Nadat de assessor ds. O.J. Douma de leiding weer aan de praeses heeft overgedragen, ontvangt hij op zijn verzoek gelegenheid om het volgende dankwoord tot ds. P. Lok als praeses der synode te richten:

Geachte praeses,

Nog eenmaal hebben wij de gelegenheid u als praeses aan te spreken. Het zal voor ons een vreemde gewaarwording zijn als straks 'uw ambt uitgaat' en wij naar huis gaan om u in Kampen achter te laten.

Toen wij u op de eerste dag van deze synode ontvingen als praeses, ontvingen wij in u een man met veel ervaring in kerkelijk Nederland. Alle particuliere ressorten op twee na hebben u gekend als predikant. Vier van deze ressorten hebben u als primus afgevaardigd naar een generale synode, van Kampen-51 tot Kampen-75.

Nu wij aan het eind van deze synode staan, verklaren wij met dankbaarheid, dat het ons niet zwaar viel uw gebreken te verdragen. Laten we daar maar mee beginnen

In de eerste plaats zat er in uw leiding een dusdanige vaart, dat wij hebben moeten leren u bij te houden. Dit gebrek van u houdt echter verband met één van uw schone gaven. U hebt de gave ontvangen zo snel te kunnen denken, dat uw woorden uw gedachten niet kunnen bijhouden. Zodoende spreekt u soms bij vooruitbetaling.

Gelukkig hebben wij niet alleen geleerd u in uw spréken te volgen, maar ook in uw leiding, die ons het gelukkige gevoel gaf, dat wij altijd iets op het schema vóór waren.

In de tweede plaats hebt u een gebrek, dat meerdere begaafden aankleeft. Er zijn begaafden, die moeilijk van één tot tien kunnen tellen. Dat zijn onze zwak-begaafden. De rijk-begaafden echter beginnen te tellen bij twee. Tot hen behoort u. Zo hebt u ons geleerd, dat de bespreking van een synodezaak eigenlijk maar één ronde kent, nl. de tweede. Wij hebben altijd de indruk gehad, dat u de eerste ronde overbodig achtte en dat u voor algemene beschouwingen in het geheel geen achtung had. Hetgeen wij van u ook niet konden verwachten, aangezien u geen man van beschouwingen bent, maar gaarne direct doorstoot tot het hart van een zaak. Nu moeten wij er meteen bij zeggen, dat wij u niet moe geworden zijn. Integendeel. U hebt ons tijdens de zittingen ook de nodige veerkracht bezorgd om in uw pas te blijven. Uw vriendelijke ogen hebben uw mede-afgevaardigden vrijmoedigheid gegeven om ten volle mee te doen.

Broeder praeses, wij danken u daarvoor.

Het behoorde, naar art. 35 K.O., ook tot uw taak om 'de knibbelachtigen' te bevelen, dat zij zouden zwijgen. Wij kunnen ons niet herinneren, dat u van dit recht gebruik hebt gemaakt. Wellicht waren er onder ons geen 'knibbelachtigen'. Als ze er geweest waren, zou uw bewonderenswaardig geduld hen gespaard hebben. U zou bedacht hebben, dat het de laatste synode was waarop men nog 'knibbelachtig' kon zijn. Met de nieuwe K.O. gaan ze er uit om vervangen te worden door 'twisters om kleinigheden'.

De praesidiale taak om toe te zien, dat een ieder zijn orde zou houden in het spreken, was u óók toevertrouwd. Wat dit punt betreft heeft 'de nieuwe werkwijze' met u geen enkele moeite gehad. U was haar altijd een schrede vóór. En wij, uw mede-afgevaardigden, lieten soms onze spreektijd gewillig rantsoeneren om tot de ontdekking te komen, dat we er ruim mee uit kwamen.

Voorts hebben niet alleen uw mede-afgevaardigden, maar ook hele rijen van deputaten zich op deze synode aan uw leiding onderworpen. Het was te verstaán, dat zij dat, net als wij, moesten leren. Ze hadden immers nog niet eerder een synode-Lok meegemaakt. Maar uw vriendelijke leiding en uw fijne humor heeft ook jegens hén wonderen gedaan. U hebt de deputaten - die doorgaans een synode binnenkomen met de gedachte, dat zij voor hun décharge zullen moeten 'vechten' - in onze goede vergadersfeer zich thuis doen voelen.

En nu wij aan het eind van deze synode gekomen zijn, zouden we u, onze praeses, gaarne onder betuiging van grote dank, willen déchargeren. Maar die décharge wordt doorgaans aan een praeses niet verleend. Zijn ambt gaat gewoon uit. Of, om de woorden van de toekomstige K.O. te gebruiken: zijn taak zal bij het sluiten van de synode zomaar beëindigd zijn.

Dan zal er ineens geen synode-Lok meer zijn. Eigenlijk is ze er nooit geweest, een synode-Lok. U hebt deze synode niet naar uw hand gezet. U hebt de synode van Kampen geleid. Niet als een geboren leider. Maar als een van God gezegende voorganger.

Praeses Wij danken u voor uw geduld. Wij danken u ook voor alle hulp aan de commissies, voor uw

vertegenwoordiging van deze vergadering naar buiten, voor alles wat u als praeses gedaan hebt om deze synode, waarop wij hard moesten werken, tot een goed oord van hartelijke vriendschap te maken.

Wij danken u vooral voor het begin van elke zitting, voor uw keuze van Psalmen en Gezangen, die we samen, als uit één hart en mond, mochten zingen, voor uw keuze van de Schriftlezing, voor uw voorbeden en smekingen vóór ons en ook mede námens ons voor alle nood der christenheid.

De Here heeft ons willen verhoren.

Het lange agendum is afgewerkt. Uw ambt als praeses gaat uit, nog in 1975. En u bent weer gewoon P.L. Dat wil zeggen: pastor loci. Dat is uw blijvend ambt en ook het schoonste.

Moge de Here u in de bediening van dit ambt rijk zegenen!

Met een handdruk heeft de assessor de hartelijke dank van de vergadering onderstreept.

Artikel 488

Dankwoord hoogleraren.

Namens de hoogleraren, die de synode als adviseur hebben gediend, verkrijgt op zijn verzoek prof. J. Kamphuis het woord. Hij spreekt de synode als volgt toe:

Praeses, broeders,

Namens de hoogleraren, die Uw vergadering in de afgelopen maanden van advies mochten dienen, in dit uur van scheiden een enkel woord.

Wij, hoogleraren, hebben er maar bij gezeten. En dat niet eens regelmatig. Voor ons zijn - en dat is goed - de vooraanzittingen op de generale of nationale synode voltooid verleden tijd.

Maar juist als je terzijde zit en slechts van terzijde meewerkt, heb je de mogelijkheid als toehoorder tijdens zittingen en in de wandelgangen veel op te steken. Bijvoorbeeld over het gebruik van het Nederlands ter synode.

Het is uw vergadering m.i. als een deugd aan te rekenen dat in het onderling gesprek zich dikwijls een modern taalbeeld liet zien. Is het misschien een spontaan gevolg van 'talige' discussies tijdens uw zittingen vóór het zomer-reces? Hoe dit ook zij - zó modern is het taalgebruik, dat daarin woorden functioneren in een betekenis, die nog niet is vastgesteld in de laatste editie van Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse taal (van 1970).

Ter illustratie wijs ik U op het werkwoord 'óverkomen', dikwijls gebruikt in negatieve zin, tenminste binnen mijn gehoors-afstand. Een opmerking, een betoog 'komt niet goed 'ver', dat wil zeggen: zo'n betoog bereikt z'n doel niet, omdat het - bij voorbeeld - irritatie, wrevel werkt. Het 'klikt' niet. Het woord is natuurlijk evenzeer in positieve zin aan te wenden. Dan 'klikt' het wèl.

Nee, de 'dikke van Dale' geeft deze betekenis van 'óverkomen' nog niet. Hulde, broeders, aan uw modern taalgebruik!

Op de vraag waar dit woord in déze betekenis vandaan komt ga ik niet breedvoerig in. Het ontstaansgebied zal, naar ik vermoed, wel in de wereld van de moderne communicatie-wetenschappen liggen. Wellicht zijn de moderne communicatie• media oorzaak van de snelle verbreiding. Daarover nu echter niet verder.

Maar in het uur van scheiden mogen we toch nog wel een ogenblik hier bij stilstaan. Overkomen, goed overkomen is inderdaad belangrijk. Dat geldt ook van uitspraken en besluiten van een generale synode!

Het subjectivisme dat misschien mede debet is aan het ontstaan van deze woord-betekenis betekenis mag daarbij echter ..., ais gevaar niet uit t het oog worden verloren. Het et zou namelijk betrekkelijk gemakkelijk het heilzame effect van vele van uw besluiten kunnen frustreren.

Daarom spreek ik namens uw adviseurs de wens uit, dat de kerken, die naar art.31 van de K.O. uw besluiten voor vast en bondig hebben te houden, daartoe gewillig zullen zijn, misschien niet omdat de uitspraken die u deed, altijd zo plezierig zijn of zo plezierig . . . óverkomen, maar omdat de bereidheid er is kerkelijk met elkaar samen te leven, kerkelijk en christelijk zich te voegen in de ootmoed die de Here van ons allen vraagt èn in de vrijheid van de christen -, een vrijheid die inzonderheid openbaar wordt in de liefde die wij tot de broeders heb-ben en in de verloochening van onszelf. Ik onderstreep deze wens door tegelijk de bede uit te spreken dat de gereformeerde kerken ook tegenover uw vergadering en haar werk de énige maatstaf hanteren die oorbaar is in de gemeente-, de maatstaf van Gods Woord en van de wijsheid die met dat Woord meekomt.

Wat naar dat Woord was, make de Geest van Christus vruchtbaar voor de kerken. Laat onze verwachting voor de dóórwerking van wat hier in de vreze des Heren overéengekomen is, uitsluitend van Zijn heilige Geest zijn. Dat zal ons, wanneer wij gescheiden zijn en op 'Kampen' terugzien, nederig houden èn het zal ons

in vertrouwen verder doen gaan.

Broeders, hartelijk dank voor de in uw midden genoten gastvrijheid en voor de steeds ons geboden mogelijkheid om uw vergadering naar eer en geweten te kunnen dienen van advies. Het spande wel eens in uw vergaderingen. Maar wanneer de óverkomst van School naar synode gevraagd werd of ons wenselijk scheen en mogelijk was, vormden spanning en ontspanning samen uiteindelijk altijd een verkwikking. Dat overkómt een mens niet alle dagen!

Het overkomt de School der kerken wèl dat zij van synode tot synode niet slechts in haar hoogleraren de meeste vergadering der kerken mag dienen, maar ook het voorwerp van de zorg van deze vergadering is. Van goede zorg! Zo mochten wij het in menig opzicht van deze synode ervaren. U heeft gewéten wat het betekent, "dat de Kerk geroepen is, eene eigene inrichting tot opleiding harer leeraren te hebben", om de woorden van het 'beding' van 1892 te gebruiken. Ook daarvoor onze oprechte erkentelijkheid. Kampen heeft wel andere tijden gekend, ook wat de verhouding generale synode tot Hogeschool betreft! Weest u ervan verzekerd dat uw synodale bemoeienis bij ons goed is óvergekomen!

Nu daarom uw synode is gehouden in de plaats die uw voorgangster van 1854 koos ter vestiging van deze School, eindig ik met een wèl gemeend: wij, die hier achterblijven, hopen voor u op een goede thuiskomst in uw thuiswerk en in uw gezin. Dat is de beste 'overkomst' na maanden synodale arbeid!

Artikel 489

De praeses verzoekt de vergadering te zingen Ps. 68 : 1, 2 en 13. Vervolgens gaat hij voor in dankzegging voor de goede hand Gods over de vergaderingen van de synode en in gebed, dat de Here om zijn vergevende genade in Christus de verrichte arbeid tot zegen wil stellen voor Zijn kerken.

Artikel 490

Met hamerslag verklaart de praeses de vier-en-dertigste generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland sinds 1892 voor gesloten.

Het moderamen:

ds. P. Lok, praeses

ds. O. J. Douma, assessor

ds. H. J. de Vries, scriba I

ds. R. Houwen, scriba II

BIJLAGE 2 (bij art. 24 Acta) *)

LIJST VAN DE TE BEHANDELEN INGEKOMEN STUKKEN EN RAPPORTEN VAN HET AGENDUM VAN DE G.S.

I. Inzake de LEER

- a.
  1. rapport van de deputaten voor herziening van het kerkboek (sectie A);
  2. aanvulling van deputaten op het sub I. a. I. genoemde rapport;
  3. brief van de particuliere synode van Utrecht over het sub I. a. I. genoemde rapport;
  4. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Groningen-Zuid; idem van de raad van de gereformeerde kerk te Dokkum;
  5. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Amsterdam-Centrum en -Noord;
  6. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Berkel en Rodenrijs; idem van de raad van de gereformeerde kerk te Creil;
  7. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Emmeloord (adhaesie aan het sub I. a. 8. genoemde);
  8. brief van Ds. S. S. Cnossen te Spakenburg met bezwaren tegen het sub I. a. I. genoemde rapport;
  9. idem van Ds. Joh. Francke te Emmen;
  10. brief van de raad van de gereformeerde kerk te Barendrecht;
- b.
  1. brief van de raad van de gereformeerde kerk te Zoetermeer met voorstellen inzake de tekst van de Heidelbergse Catechismus, zoals die door de synode van Hattem werd vrijgegeven voor gebruik;
  2. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Assen;
  3. idem van br. L. Wieringa te Groningen-Helpman met eigen herziene tekst.

II. Inzake KERKREGERING

a. Betrekking hebbend op het rapport en voorstel herziening kerkorde

1. rapport van de deputaten voor herziening van de kerkorde met concept;
2. brief van de particuliere synode van Groningen;
3. idem van de particuliere synode van Drenthe;
4. idem van de particuliere synode van Gelderland;
5. idem van de particuliere synode van Utrecht;
6. idem van de particuliere synode van Noord-Holland;
7. idem van de particuliere synode van Zuid-Holland;
8. idem van de classis Kampen;
9. idem van de classis Amersfoort;
10. idem van de classis Middelburg;
11. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Rotterdam-Centrum;
12. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Uithuizen;
13. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Den Haag-West;
14. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Heemse;
15. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Bergschenhoek;
16. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Zwijndrecht;
17. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Zwolle;
18. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Berkel en Rodenrijs
19. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Groningen-Zuid;
20. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Berkel en Rodenrijs (2);
21. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Emmen;
22. brief van Ds. S. S. Cnossen te Spakenburg met bezwaren en eigen ontwerp;
23. brief van br. A. Huttinga te Groningen;
24. idem van br. W. Zeldenrust te Rotterdam;

*) In de marge zijn vermeld die artikelen van de Acta, waarin de besluiten (soms ook enkele behandelingsmomenten) inzake de betreffende stukken zijn te vinden.

25. idem van enkele leden van de raad van de gereformeerde kerk te Apeldoorn;
26. voorstel van de classis Arnhem over de ondertekeningsformulieren van ambtsdragers en docenten van de Theologische Hogeschool en over algehele taalkundige vernieuwing van het ontwerp-kerkorde door meer deputaten;
27. brief van de raad van de gereformeerde kerk te Barendrecht;

b. Inzake eventuele zendingsorde Art. 402

voorstel van de raad van de gereformeerde kerk te Spakenburg-Zuid om deputaten te benoemen om een zendingsorde te ontwerpen.

c. Betrekking hebbend op artikel 56 K.O. nl. over de Doop van wettig-geadopteerde kinderen (uitspraak Acta generale synode Hattem 1972/73, art. 251)

1. mededeling van de raad van de gereformeerde kerk te Sliedrecht, dat hij in tegenstelling tot een eerdere aankondiging zich conformeert aan de uitspraken van de generale synode van Hattem 1972/73, art. 251 Acta;
2. bezwaarschrift van de raad van de gereformeerde kerk te Hilversum tegen art. 251 van de Acta van de generale synode van Hattem (1972/1973) inzake de !3 doop van geadopteerde kinderen;
3. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Broek op Langedijk;
4. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Uithuizermeeden met verklaring van vrijmaking van een onverhoopt gehandhaafd "Hattem";
5. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Tweede Exloërmond met adhaesie aan het gravamen van Ds. J. ten Hove (z.o. sub 15);
6. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Emmen;
7. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Nijverdal met adhaesie aan het gravamen van Ds. Joh. Francke (z.o. sub 12);
8. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Rotterdam-Delfshaven;
9. idem van enkele leden van de raad van de gereformeerde kerk te Zuidlaren;
10. idem van enkele ouderlingen van de gereformeerde kerk te Apeldoorn met adhaesie aan het gravamen sub 9 genoemd;
11. bezwaarschrift van br. J. van Egmond te Groningen tegen art. 251 van de Acta van de generale synode van Hattem (zie boven);
12. idem van Ds. Joh. Francke te Emmen;
13. idem van Ds. J. van Raalte te 't Harde;
14. idem van Ds. H. J. Nijenhuis te Assen;
15. idem van Ds. J. ten Hove te Emmen;
16. idem van Ds. F. van Dijk te Zwartsluis;
17. idem van Ds. S. S. Cnossen te Spakenburg, tegen art. 251 D van de Acta van de g.s. van Hattem b.g.;
18. idem van Ds. S. S. Cnossen te Spakenburg tegen art. 251 A en C van de Acta van de g.s. van Hattem b.g.;
19. idem van br. A. Niemeijer te 's-Gravenhage tegen art. 251 van de Acta van de g.s. van Hattem b.g.;
20. idem van br. F. A. Toornstra en nog 23 belijdende leden van de kerk te Leeuwarden met adhaesie aan het sub 19 genoemde gravamen;
21. idem van de brs. M. F. Folmer en P. van Harten te Vlaardingen;
22. idem van br. O. Hamming te Apeldoorn;
23. idem van br. D. Bouma te Haren;
24. idem van brs. J. Boersma en L. Slotboom te 's-Gravenhage;
25. idem van br. H. van Harten te Zwijndrecht;
26. idem van br. A. Stutvoet te Harderwijk;
27. idem van br. H. Wieggers te Assen met aanvulling;
28. idem van br. H. Messelink te Enschede;
29. brief van Ds. M. van Dooren met betuiging van adhaesie aan het gravamen van Ds. J. ten Hove (z.b. sub 15) ;
30. idem van Ds. H. D. van Herksen met betuiging van adhaesie aan het gravamen van Ds. H. J.

- Nijenhuis (z.b. sub 14);
31. idem van Ds. C. J. Breen te Amsterdam;
  32. bezwaarschrift van br. J. Bouwhuis te Bergentheim;
  33. idem van Prof. Dr. L. Doekes te Kampen;
  34. brief van de raad van de gereformeerde kerk te Den Helder met bezwaren tegen de uitspraak van de generale synode van Hattem 1972/1973, Acta artikel 251.

d. Betrekking hebbend op artikelen 4, 22 en 24 K.O. ("Vrouwenkiesrecht")

1. rapport van de deputaten inzake de materie van het vrouwenkiesrecht;
2. brief van de particuliere synode van Utrecht met bezwaren tegen het rapport, sub I genoemd;
3. brief van de particuliere synode van Drenthe met betuiging van instemming met het rapport sub I genoemd;
4. brief van de particuliere synode van Groningen met bezwaren tegen sub I genoemde rapport;
5. brief van de raad van de gereformeerde kerk te Enumatil;
6. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Zwolle;
7. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Amsterdam-Centrum en -Noord;
8. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Rotterdam-Centrum;
9. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Zwijndrecht;
10. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Berkel en Rodenrijs;
11. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Delft;
12. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Dokkum;
13. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Heemse;
14. brief met verzoek van Ds. J. van Raalte;
15. verzoek van brs. M. de Jong en C. P. de Jong te Hilversum de zaak van het z.g. vrouwenkiesrecht niet in behandeling te nemen;
16. bezwaarschrift van br. A. Huttinga te Groningen tegen de besluiten van de generale synode van Utrecht 1923 en die van Arnhem 1930 inzake het "vrouwenkiesrecht";
17. brief van de raad van de gereformeerde kerk te 's-Gravenhage-West inzake het vrouwenkiesrecht (met bijlage);
18. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Barendrecht;

e. Betrekking hebbend op art. 13 K.O. (emeritering)

brief van de raad van de gereformeerde kerk te Lemele/Lemelerveld, waarin een quaestio wordt voorgelegd in verband met de besluiten van de generale synoden van Middelburg 1896 en Groningen 1899 over emeritaatsregelingen.

f. Betrekking hebbend op artikel 19 K.O.

1. voorstel van de particuliere synode van Overijssel om te komen tot een generaal deputaatschap ter uitvoering van het in art. 19 K.O. bepaalde;
2. idem van de particuliere synode van Friesland;
3. idem van de particuliere synode van Drenthe;
4. idem van de particuliere synode van Noord-Holland (met bijlage);
5. brief van de particuliere synode van Gelderland, die zich tegen een generaal deputaatschap ad. art. 19 K.O. uitsprekt.

g. Betrekking hebbend op art. 23 K.O., bijzonder de uitspraken van de generale synode van Utrecht 1923,inzake evangelisatie

1. bezwaarschrift van de kerk te Spakenburg-Noord tegen de uitspraken van de generale synode van Utrecht 1923 m.b.t. het evangelisatiewerk, Acta art. 92, met verzoek om revisie;
2. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Wageningen;
3. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Rijswijk (Z.H.);
4. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Berkel en Rodenrijs;
5. brief van de raad van de gereformeerde kerk te Apeldoorn met betuiging van adhaesie aan het revisieverzoek, sub 1 genoemd;

6. verzoek van de raad van de gereformeerde kerk te Nijmegen om de uitspraken gen. syn. van Utrecht, Acta art. 92, niet meer bindend te verklaren;
7. verzoek van een aantal brs. studenten aan de Theologische Hogeschool, belijdende leden van de kerk te Kampen, en gesteund door de raad van de gereformeerde kerk te Kampen, om de uitspraken van art. 92 der acta van de generale synode van Utrecht 1923 opnieuw in behandeling te nemen.

h. Betrekking hebbend op art. 66 K.O. (boete- en bededagen)

1. mededeling van de classis 's-Gravenhage inzake de uitvoering van de opdracht, in art. 66 K.O. genoemd;
2. mededeling van de classis 's-Gravenhage van 6 maart 1975 inzake het uitschrijven van een bededag op zondag 25 mei 1975 (met 2 bijl.).

i. Betrekking hebbend op art. 70 K.O. (huwelijksbevestiging)

bezwaarschrift van de brs. Ds. W. Bruinius te Leens en R. G. van der Veen te Groningen tegen de uitspraken van de generale synode van Hattem (1972/ 1973) inzake huwelijksbevestiging naar art. 70 K.O., vermeld in haar Acta art. 162.

j. Betrekking hebbend op art. 82 K.O. (attestaties)

verzoek van de particuliere synode van Drenthe-1973 m.b.t. een uniforme regeling inzake het verzenden, resp. aanvaarden van attesten betreffende de geestelijke en/of lichamelijke gehandicapte leden der kerken, die nog wel een ouderlijk huis hebben, doch elders in een verpleeginrichting of in een gezinsverband worden geplaatst.

III. Inzake EREDIENST

a. Psalmberijming

1. rapport van d, deputaten voor de psalmberijming met aanvullend rapport;
2. brief van de particuliere synode van Utrecht met het voorstel de proefbundel van de deputaten vrij te geven voor toetsing;
3. brief van de raad van de gereformeerde kerk te Zwolle inzake de proef-bundel;
4. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Arnhem;
5. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Utrecht-Centrum;
6. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Groningen-Zuid;
7. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Amersfoort-Centrum;
9. brief van de raad van de gereformeerde kerk te Rotterdam-Centrum, met enige alternatieve berijmingen van Ds. D. K. Wielenga J.D.zn.;
10. verzoek van de raad van de gereformeerde kerk te Oostelijk Flevoland om in overleg te treden met de „Stichting tot verkrijging van Schriftgetrouwe psalmberijming" te Vlaardingingen;
11. brief van Ds. J. J. de Vries te Deventer met alternatieve berijming van Psalm 133;
12. brief van Ds. J. J. de Vries te Deventer ter aanvulling van het sub 11 genoemde;
13. verzoek van br. W. P. Penninga te Kloosterburen om bij de oude berijming
14. brief van de raad van de gereformeerde kerk te 's-Gravenhage-West inzake de psalmberijming;
15. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Assen met een rapport;
16. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Barendrecht.

b. „Enige Gezangen"

1. rapport van de deputaten voor herziening van de bundel „Enige Gezangen" (met bijlagen);
2. brief van de particuliere synode van Groningen, waarin ze haar bezwaren tegen de door deputaten in hun rapport gegeven proefbundel weergeeft;
3. idem van de particuliere synode van Utrecht;
4. idem van de classis Hardenberg;
5. brief van de raad van gereformeerde kerk te Wageningen met bezwaren;
6. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Enschede-Noord;
7. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Zwolle;

8. idem van de raad van de gereformeerde kerk van Amsterdam-Centrum en
9. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Berkel en Rodenrijs;
10. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Huizum (Fr.);
11. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Arnhem;
12. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Groningen-Zuid.
13. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Hoogeveen;
14. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Mariënberg;
15. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Nijmegen;
16. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Hilversum;
17. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Dokkum (met veel instemming voor de gegeven bundel);
18. brief van de raad van de gereformeerde kerk te Zwijndrecht met voorstellen;
19. brief van de raad van de gereformeerde kerk te Vlaardingen met wijziging van Gezang 24;
20. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Rotterdam-Centrum met alternatieve berijmingen van Ds. D. K. Wielenga J.D.zn.;
21. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Assen met bespreking;
22. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Capelle aan den IJssel;
23. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Zaamslag tegen een 5-tal gezangen;
24. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Leens tegen elke uitbreiding;
25. idem van de Vereniging van Gereformeerde Kerkorganisten met bezwaren;
26. idem van br. W. Zeldenrust te Rotterdam;
27. idem van br. K. Torn te Terneuzen;
28. idem van br. C. Verhey te Zwijndrecht;
29. brief van de raad van de gereformeerde kerk te 's-Gravenhage-West in-zake herziening van de bundel „Enige Gezangen“;
30. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Barendrecht.

c. Herziening van het kerkboek

1. rapport van de deputaten voor herziening van het kerkboek (sectie B t/m D);
2. brief van de raad van de gereformeerde kerk te Amsterdam-Centrum en -Noord;
3. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Arnhem;
4. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Amersfoort-Centrum;
5. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Utrecht-Centrum;
6. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Berkel en Rodenrijs;
7. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Groningen-Zuid;
8. idem van de raad van de gereformeerde kerk te 's-Gravenhage-West inzake herziening van het kerkboek;
9. brief van de raad van de gereformeerde kerk van Groningen-Zuid, die daarin verzoekt om een nieuw huwelijksformulier.

d. Orde van eredienst

voorstellen van de raad van de gereformeerde kerk te Zuidlaren m.b.t. de orde van dienst voor de „leesdiensten“.

e. Radio- en televisie-kerkdiensten

1. rapport van de deputaten voor uitzending van radio- en televisiekerkdiensten;
2. mededelingen van de quaestor van de sub 1 genoemde deputaten;
3. brief van de Gereformeerde Omroep Vereniging met verzoek om contact met deputaten.

f. Geestelijke verzorging militairen

1. rapport van de deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen;
2. financieel verslag bij het sub 1 genoemde rapport.

g. Spreekconsent van studenten

brief van de classis Stadskanaal met het verzoek het spreekconsent aan studenten onder de thans

geldende voorwaarden te continueren.

IV Opleiding tot de dienst des Woords.

a. Deputaten-curatoren

1. verslag van deputaten-curatoren van de Theol. Hogeschool over het tijdvak januari 1972 tot december 1974.
2. brief van deputaten-curatoren inzake het lectoraat klassieke talen en vooropleiding (met verzoek deze brief bij voorrang te behandelen).
3. voorstellen van deputaten-curatoren met betrekking tot een nieuw studieprogramma voor de Theol. Hogeschool (met verzoek deze brief bij voorrang te behandelen).
4. voorstel van deputaten-curatoren aan de lector in de zendingwetenschappen, Ds. D. K. Wielenga, overeenkomstig artikel 9 van het Reglement voor hoogleraren en lectoren, eervol ontslag te verlenen per 1 augustus 1976 vanwege het bereiken van de zeventigjarige leeftijd, D.V. 23 december 1975, alsmede de mededeling dat tijdig een voorstel ingediend zal worden tot regeling van het onderwijs in de zendingwetenschappen en zo mogelijk ook voor de evangelistiek.
5. nota van deputaten-curatoren en deputaten-financieel inzake Nieuwbouw en renovatie van gebouwen van de Theologische Hogeschool.

b. Deputaten-financieel

1. jaarverslagen 1971, 1972 en 1973 van de deputaten-financieel van de Theol. Hogeschool;
2. accountantsrapporten met betrekking tot de sub 1 genoemde verslagen.

c. Voordrachten voor benoeming deputaten-curatoren

1. voordracht van de particuliere synode van Groningen;
2. idem van Friesland;
3. idem van Drenthe;
4. idem van Overijssel;
5. idem van Gelderland;
6. idem van Utrecht;
7. idem van Noord-Holland;
8. idem van Zuid-Holland;
9. idem van Zeeland - N.-Brabant - Limburg.

d. Bezwaarschrift inzake niet-theologen als curatoren

Bezwaarschrift van de particuliere synode van Drenthe tegen artikel 174 van de acta van de generale synode van Hattem met betrekking tot de benoeming van deputaten-curatoren voor de Theol. Hogeschool, met het verzoek het aldaar beslotene ongedaan te maken, 'opdat uit het midden der kerken verdwijne de onkerkelijke figuur van "deskundigheids-" dan wel "specialiteiten-curatoren" en behouden blijve de toezichhoudende curator'.

V. Correspondentie Buitenlandse Kerken

- a. 1. rapport van de deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken (met als bijlage het verslag van de deputaten van hun bezoek aan de Soembanese kerken in 1973) met aanvullend rapport van deputaten, met bijlagen;
2. rapport van de afgevaardigde van deputaten v.n. naar de generale synode van "The Canadian Reformed Churches" te Toronto 1974;
3. brief van de deputaten van de Gereformeerde Kerken op Soemba/Savoe (voorz. Ds. B. N. Radjah);
- b. brief van de deputaten voor correspondentie met buitenlandse kerken van de generale synode van "The Canadian Reformed Churches" te Toronto 1974 m.b.t. de afvaardiging van prof. dr. J. Faber naar de generale synode te Kampen 1975;
- c. 1. brief van de Convention of the Presbyterian Church of Korea;
2. brief van het studentencorps van het theologisch seminarie te Pusan (Korea);
3. rapport van de deputaten voor "Actie Nieuwbouw Korea";

4. advies van de deputaten voor "Actie Nieuwbouw Korea" inzake het verzoek, genoemd in V-c-1;
- d. 1. brief van de 'deputaten voor contact van de vrijgemaakte kerken van Oost-Soemba c.a.' (vertaald door Ds. P. P. Goossens);
2. brief van de vereniging 'Steun Oost Soemba' (Vlaardingen) over "de gevoerde correspondentie naar aanleiding van het bezoek van de nederlandse deputaten aan Oost-Soemba";
3. twee brieven van br. J. B. Escher (Amersfoort) inzake onze verhouding tot de Soembanese kerken;
4. idem van br. H. Niemeijer (Leeuwarden) inzake onze verhouding tot de Soembanese kerken; Art. 98
- e. 1. brief van de raad van 'Die Vrye Gereformeerde Kerk van Johannesburg/ Witwatersrand' (praeses Ds. W. Boessenkool);
2. brief van de raad van 'Die Vrye Gereformeerde Kerk te Pretoria' (praeses Dr. C. v.d. Waal);
3. brief van Dr. L. A. F. Godschalk (Pretoria) m.b.t. de verhouding van de Vrije Gereformeerde Kerk in S.A. tot die Gereformeerde Kerk van S.A.
4. aanvulling van het sub e 3 genoemde schrijven van br. L. A. F. Godschalk.

VI. Correspondentie met de hoge overheid

- a. rapport van de deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid;
- b. 1. verzoek van een aantal broeders en zusters aan de synode zich te wenden tot de regering en de volksvertegenwoordiging met een adres inzake de voortgaande geestelijke verwildering, waaronder mede valt de voorgenomen legalisatie van de abortus provocatus;
2. brief van de particuliere synode van Zuid-Holland met betuiging van adhaesie aan het sub b 1 genoemde verzoek;
3. idem van de particuliere synode van Overijssel (met het verzoek aansluitend daaraan de bededag te houden);
4. idem van de classis Arnhem met adhaesiebetuiging aan het sub b 2 genoemde verzoek;
5. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Enschede-Zuid-West;
6. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Neede;
7. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Wapenveld.

VII. Synodalia Artt.

- a. 1. rapport van de deputaten voor de werkwijze van de generale synoden; 2. brief van de particuliere synode van Utrecht;
3. idem van de particuliere synode van Drenthe;
4. idem van de classis Kampen;
5. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Emmen;
6. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Berkel en Rodenrijs;
7. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Bodegraven-Woerden;
8. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Groningen-Zuid;
9. idem van de raad van de gereformeerde kerk van 's-Gravenhage- West;
10. idem van Ds. S. S. Cnossen (Spakenburg).

b. Voorstellen t.a.v. het in behandeling nemen van rapporten

1. brief van de particuliere synode van Zuid-Holland met voorstellen m.b.t. het in behandeling nemen van de rapporten inzake herziening kerkorde, vrouwenkiesrecht, Enige Gezangen, herziening kerkboek en psalmberijming;
2. idem van de particuliere synode van Drenthe inzake het in behandeling nemen van het rapport herziening kerkorde;
3. idem van de classis Hardenberg inzake de behandeling van de rapporten betreffende herziening kerkorde, herziening kerkboek en psalmberijming;
4. idem van de classis Rotterdam inzake het in behandeling nemen van alle sub c 1 genoemde rapporten;
5. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Hoofddorp m.b.t. het in behandeling nemen van de rapporten inzake Enige Gezangen, psalmberijming en herziening kerkorde;
6. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Spakenburg-Noord m.b.t. het in behandeling nemen van de rapporten inzake de herziening van de kerkorde, de psalmberijming, Enige Gezangen en de

- herziening van het kerkboek;
  - 7. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Leiden inzake de behandeling van het rapport herziening kerkboek;
  - 8 idem van de raad van de gereformeerde kerk te Noordbergum inzake de behandeling van het rapport vrouwenkiesrecht;
  - 9. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Emmen inzake de behandeling van het rapport herziening kerkorde;
  - 10. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Sliedrecht m.b.t. het in behandeling nemen van de rapporten herziening kerkorde, psalmberijming, Enige Gezangen, herziening kerkboek en vrouwenkiesrecht;
  - 11. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Dokkum het ontwerp kerkorde niet te behandelen, maar opnieuw te geven aan een deputaatschap voor bredere argumentatie;
  - 12. brief van de raad van de gereformeerde kerk te Assen 'op een kerkordelijk verantwoorde wijze een weg te zoeken voor genoegzame behandeling van de rapporten psalmberijming en herziening gereformeerd kerkboek door de kerken';
  - 13. brief van F. Dubois (Westernieland) inzake de behandeling van enkele rapporten.
- c. 1. rapport van de deputaten voor voorbereiding van de volgende synode en voor de werkwijze van de generale synoden inzake het overleg met de roepende kerk;
  - 2 idem inzake het doen drukken en verzenden van de acta en handelingen van de synode te Hattem;
  - 3 idem inzake de uitgave van de Heidelbergse Catechismus en liturgische formulieren in hedendaags nederlands;
  - 4. rapport van de raad van de gereformeerde kerk te Helpman inzake het nazien van de archieven van de generale synoden;
- d. 1. acta van de particuliere synode van Zuid-Holland 1973; (art. 93);
  - 2. acta van de particuliere synode van Zuid-Holland 1974;
- e. 1. brief van prof. H. J. Schilder m.b.t. het geven van eventuele adviezen;
  - 2. idem van prof. dr. L. Doekes.
- f. 1. verzoek van ds. Joh. Francke (Emmen) m.b.t. het ontvangen van synodale rapporten;
  - 2. idem van ds. H. Bouma (Assen);
- g. 1. verzoek van het Nederlands Dagblad de synodezittingen te mogen bijwonen en verslaan;
  - 2. idem van het Reformatorisch Dagblad;
  - 3. idem van het Trouw-kwartet;
  - 4. idem van drs. N. Scheps;
  - 5. verzoek van de Stichting Evangelische Omroep van tijd tot tijd in haar rubriek Klankbord verslag te mogen doen van de zittingen der synode.
- h. brief van de raad van de gereformeerde kerk te Groningen-Zuid met het verzoek deze kerk aan te wijzen als roepende kerk voor de eerstkomende generale synode;

VIII. Particularia

a. Appélschriften en revisieverzoeken

- 1. bezwaarschrift van de raad van de gereformeerde kerk te Maassluis (prae-ses ds. H. van Tongeren) tegen besluiten van de particuliere synode van Zuid-Holland 1975; idem Aanvullend stuk d.d. 21 april 1975;
- 2. idem van de raad van de gereformeerde kerk te Rotterdam-Centrum;
- 3. idem van J. Vonk (Maassluis);
- 4. brief van M. de Jong en C. P. de Jong (Hilversum) m.b.t. moeilijkheden in de kerk te Maassluis;
- 5. bezwaarschrift van ds. B. Wesseling (Rotterdam) tegen het besluit van de particuliere synode van Zuid-Holland 1975 t.a.v. de 'zaak Charlois' (met bijlagen) waarbij het verzoek wordt gedaan dit bezwaarschrift te behandelen alvorens een uitspraak te doen over het rapport van deputaten in deze zaak;
- 6. rapport van deputaten inzake de moeilijkheden in de kerk te Rotterdam-Charlois (met 23 bijlagen);

7. bezwaarschrift van ds. H. Bouma (Assen) tegen een uitspraak van de particuliere synode van Drenthe 1974 m.b.t. de bevoegdheden van de deputaten ad artikel 49 K.O. bij peremptoire examinaties;
  8. klacht van drs. W. Zeldenrust (Rotterdam) dat zijn bezwaren, ingediend bij de generale synode van Hattem tegen bepaalde besluiten van de synoden van Amersfoort-West 1967 en Hoogeveen 1969.1970 niet zijn behandeld, met revisieverzoek;
  9. verzoek van ds. B. Wesseling (Rotterdam om revisie van de artikelen 29 en 45 van de Acta van de generale synode van Hoogeveen 1969/1970 en van artikel 233 van de Acta van de generale synode te Hattem 1972/1973;
  10. verzoek van H. Werkman (Zutphen) om revisie van de uitspraken van artikel 132 van de Acta van de generale synode van Hattem;
  11. adhaesiebetuiging van J. H. Bouwhuis (Warnsveld) aan het sub a 9 genoemde verzoek;
  12. brief van ds. A. P. van Dijk (Tiel) m.b.t. het besluit vermeld in artikel 132 van de Acta van de generale synode te Hattem;
  13. bezwaarschrift van J. Rook (Zwolle) tegen een besluit van de particuliere synode van Overijssel 1974
  14. aanvullend schrijven J. Rook (Zwolle);
- b. 1. brief van B. v.d. Ros (Apeldoorn) met het verzoek om te komen tot het bepalen van een standpunt inzake de aanvaarding van subsidie voor kerkbouw;
  2. brief van J. Munneke (Zuidbroek);
  3. idem van A. van Herwijnen (Uitwijk);

Varia.

- a. brief van de generale synode van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland. Amsterdam 1974. met betrekking tot de verhouding van deze kerken tot de Gereformeerde Kerken in Nederland;
- b. een exemplaar van het 'geloofsgetuigenis' van de 'generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland';;
- c. brief van de 'generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland' met mededeling van 'de bestaande richtlijnen voor interkerkelijke samenwerking, vastgesteld door de synode van Dordrecht 1971/1972:
- d. brief van de 'generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland' m.b.t. haar besluit in verband met het gastrecht en gastlidmaatschap:
- e. idem m.b.t. haar rapport over de homofilie;
- f. brief van de Koninklijke Militaire Bond Pro Rege;
- g. een achttal missives van de Unie 'School en Evangelie';
- h. missive van het Nederlands Bibliotheek- en Lektuurcentrum;
- i. C.L.C.-bulletin, komniunikatie- en informatieblad t.b.v. prot. chr. bestuursleden in het openbare bibliotheekwerk.

RAPPORT

van de deputaten voor herziening van de kerkorde aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken, Kampen, 1975

WERK OPDRACHT.

De generale synode van Hattem, 1972'73, benoemde drie deputaten, t.w. (in alfab. orde) ds. N Bruin, drs. D. Deddens en prof. J. Kamphuis, met de opdracht (acta, art 42):

„a de volgende generale synode van advies te dienen inzake de vraag in welke opzichten en in welke zin de huidige kerkorde materieel 'veranderd, vermeerderd of verminderd' (art. 87) behoort te worden en nodig geachte wijzigingen en toevoegingen zoveel mogelijk concreet te formuleren;

b dit advies tenminste één jaar vóór de volgende synode ter kennis van de kerken te brengen, opdat deze zich over de inhoud daarvan tijdig kunnen beraden en uitspreken".

De synode was daarbij van oordeel,

„dat het wenselijk is dat eerst op verantwoorde wijze wordt vastgesteld in welke opzichten en in welke zin de huidige kerkorde materieel 'veranderd, vermeerderd of verminderd' (art. 87) behoort te worden, alvorens een algehele taalkundige vernieuwing te doen plaatsvinden".

WERKWIJZE.

Binnen het deputaatschap kreeg drs. D. Deddens de functie van de voorzitter toegewezen en ds. N Bruin werd belast met het opstellen van een rapport.

Bezinning ten aanzien van de opdracht leidde tot de conclusie, dat hoezeer aan de deputaten een ruime armslag was geboden, zij zich dienden te houden aan het stramien van de vigerende kerkorde.

De synode oordeelde,

„dat reeds de door adressanten aangevoerde argumentatie aantoonde dat revisie van de huidige kerkorde noodzakelijk is".

Deze argumentatie noemde wel taalkundige verbetering, wegneming van verouderde elementen, opneming van in de kerkelijke praktijk verkregen winstpunten, materiële correctie op onderdelen, regeling van zendingaangelegenheden en vroeg ook aandacht voor de nummering der artikelen, maar enig pleidooi voor een andere opzet of opbouw van de kerkorde werd in haar niet gevonden.

De deputaten hebben derhalve artikelsgewijs overwogen of er reden is de volgende synode enig advies te geven. Zij hebben daarbij in acht genomen dat sommigen reeds eerder in publikaties de aandacht hadden gevestigd op bepaalde behoeften en wenselijkheden, en kennis genomen van wat door andere kerkelijke gemeenschappen in binnen- en buitenland terzake van een kerkorde is tot stand gebracht. In dit verband vermelden zij tevens, dat hun in opdracht van de classis Gouda-Leiden-Woerden van 13 december 1973 een afschrift werd toegezonden van een voorstel aan de particuliere synode Zuid-Holland 1974 betreffende een nieuw art. 52 K O.

Mede als gevolg van een en ander meenden zij te moeten adviseren tot het invoegen van enkele nieuwe artikelen.

De deputaten hebben van het begin af voor ogen gehad, dat indien enigszins mogelijk de nummering van bekende en veel genoemde artikelen ongewijzigd dient te blijven. Dit betreft vooral artikelen die bij de Vrijmaking een fundamentele betekenis hadden.

Het bleek echter niet mogelijk dit voornemen volledig uit te voeren. De weglating van sommige, de opname van nieuwe en ook verplaatsing van enkele artikelen maakten een compromis tussen oud en nieuw noodzakelijk, althans wat de nummering betreft.

De deputaten meenden er goed aan te doen terwille van de overzichtelijkheid van de inhoud der artikelen opschriften (randschriften) aan te brengen en in sommige artikelen de geleding daarvan aan te duiden met cijfers.

De synode van Hattem heeft 'algehele taalkundige vernieuwing' buiten haar opdracht gehouden. Toch heeft dit deputaatschap het raadzaam geacht in bepaalde gevallen verouderde bewoordingen te vervangen. Dit is vooral gedaan waar de tekst van een materiële wijziging in een artikel een te groot contrast zou vormen met het taalkleed van het overige artikelgedeelte.

In de acta van generale synoden zijn soms besluiten vermeld die zozeer rechtstreeks betrekking hebben op de betekenis of toepassing van een artikel dat het de deputaten nuttig voorkwam deze onder de tekst van het desbetreffende artikel op te nemen. Zij hebben daarmee op het oog, dat dergelijke 'aansluitingen' een vaste plaats zullen krijgen bij de tekst van de herziene kerkorde.

WERKRESULTAAT.

Als gevolg van persoonlijke omstandigheden van de rapporteur is het niet gelukt het rapport voor 15 april 1974 ter kennis van de kerken te brengen.

In het onderstaande is vermelding van de inhoud van een artikel achterwege gelaten, wanneer er naar het oordeel van de deputaten geen reden was daarin iets te veranderen. Wel is soms een toelichting gegeven, bijv. om te motiveren dat de tekst ongewijzigd werd gelaten.

De toelichtingen bij de nieuwe teksten zijn zo kort mogelijk gehouden.

In menig geval is het overbodig nader te verklaren waarom een bepaalde tekst wordt voorgesteld.

Nieuwe elementen zijn cursief gedrukt.

Moge dit rapport onder de zegen van de Here de kerken dienen bij haar voorbereiding van het werk van de komende synode, opdat deze synode zelf in staat is de noodzakelijk geachte materiële herziening van de kerkorde tot een goed einde te brengen.

N. Bruin

D. Deddens

J. Kamphuis

KERKORDE VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND

Artikel 1.

Om goede orde in de gemeente van Christus te onderhouden zijn daarin nodig: de diensten; vergaderingen: opzicht der leer, sacramenten en ceremoniën; en de christelijke tucht; waarvan hierna ordelijk zal gehandeld worden.

DE DIENSTEN.

Artikel 2.

De volgende diensten zullen onderhouden worden: der dienaren des Woords, der ouderlingen, der diakenen, der missionaire dienaren des Woords en der hoogleraren.

Toelichting:

1. Aan de opsomming van art. 2 is de dienst van de missionaire dienaar des Woords toegevoegd, omdat in diverse opzichten deze dienst, voortvloeiende uit de opdracht aan de kerk tot zendingswerk, onderscheiden is van die welke de dienaren des Woords overeenkomstig art. 17 (nieuw) uitoefenen (roeping, aard, doel, gebied).
2. Deze toevoeging houdt ook verband met het weer opnemen van een regeling van het zendingswerk in de kerkorde. Zie verder de artt. 26 (nieuw) en 51 (nieuw).
3. Aan de omschrijving 'missionaire dienaar des Woords' is voorkeur gegeven boven de benamingen 'evangelist' en 'zendeling', om niet-noodzakelijke discussie te voorkomen. De synode van Hattem hanteerde deze omschrijving in haar besluit betreffende het bevestigingsformulier.
4. In de volgorde is voorrang gegeven aan de opsomming in art. 30 N.G.B. Omdat de kerkorde een ander karakter heeft dan de belijdenis, behoeft uitbreiding van deze opsomming niet in strijd te komen met de belijdenis. De kerkorde regelt de praktijk op basis van de belijdenis.
5. Art. 18 (oud) gebruikt naast het woord 'doctoren' de benaming 'professoren in de theologie'. Ter vermijding van eerstgenoemd woord, dat niet als wetenschappelijke titel is bedoeld, is thans het woord 'hoogleraar' gekozen.
6. De formulering van het begin is naar analogie van art. 29.

Artikel 3.

Het zal niemand geoorloofd zijn één van de diensten te vervullen zonder daartoe op wettige wijze geroepen te zijn.

Toelichting:

1. Het eerste deel van art. 3 (oud) is algemeen gemaakt om een beginsel tot uitdrukking te brengen.
2. In verband hiermee kan het tweede deel vervallen. De kerkelijke tucht is in hoofdstuk IV geregeld. Niet altijd is de classis de eerst aangewezen instantie om te oordelen.

Artikel 4.

Voor de toelating tot de dienst des Woords en der sacramenten van hen die dit ambt nog niet hebben bekleed, wordt vereist:

ten eerste: de beroeping, welke onder aanroeping van de naam des Heren geschieden zal door de kerkeraad en de diakenen met medewerking van de gemeente en met inachtneming van de plaatselijk vastgestelde regeling en van de bepaling dat alleen zij voor het eerst tot de dienst kunnen beroepen worden die door de classis waaronder zij ressorteren preparatoir geëxamineerd zijn; en voorts in kerken met niet meer dan één dienaar ook met advies van de door de classis aangewezen consulent;

ten tweede: de examinatie of onderzoeking, die zowel de leer als het leven betreft, welke staan zal bij de classis aan welke de beroeping ter approbatie is voor te stellen, en geschieden zal ten overstaan van de gedeputeerden der particuliere synode of enige derzelve;

ten derde: de approbatie en goedkeuring van de lidmaten der gereformeerde gemeente van de plaats, wanneer, de naam des dienaars de tijd van veertien dagen in de kerk afgekondigd zijnde, geen hindernis daartegen komt;

ten laatste: de openlijke bevestiging voor de gemeente, dewelke met behoorlijke stipulatiën en afvragingen, vermaningen en gebed en oplegging der handen toegaan zal, naar het formulier daarvan zijnde.

Toelichting:

1. Het woord 'beroeping' in de oude tekst dekt niet het geheel van het artikel.
2. Het speciaal noemen van steden en platteland is niet meer nodig.
3. De praktijk is meestal dat de gemeente een aandeel heeft in het verkiezen. Dit is in de voorgestelde tekst verwerkt als een winstpunt.
4. Alleen de consulent is genoemd, in aansluiting aan de huidige praktijk.
5. De oplegging der handen is een schriftuurlijk gegeven. De kerkrechtelijke regeling ervan blijft beperkt tot art. 4.
Men kan denken aan afzondering voor het ambt van dienaar des Woords gedurende het hele leven. Ook in andere opzichten krijgt de intrede in dit ambt een zwaarder accent dan hij ouderlingen en diakenen.
Bovendien stuit handoplegging bij de jaarlijkse bevestiging van vaak meer dan één ambtsdrager op liturgische bezwaren en kan dit leiden tot zinverlies.
6. Om elk hiërarchisch element te weren zijn mede tegenwoordige dienaren niet meer genoemd.

Artikel 5.

Nopens die dienaars, die nu alrede in de dienst des Woords zijnde tot een andere gemeente beroepen worden, zal desgelijks zodanige beroeping geschieden door de kerkeraad en de diakenen met medewerking van de gemeente en met inachtneming van de plaatselijk vastgestelde regeling en van de generale kerkelijke ordinantiën over de beroepbaarheid van hen, die buiten de Nederlandse Gereformeerde Kerken gediend hebben, en over het meer dan eenmaal beroepen van dezelfde dienaar in dezelfde vacature; in kerken met niet meer dan één dienaar ook met advies van de door de classis aangewezen consulent; en voorts in alle kerken met approbatie van de classis, aan welke de voorzeide beroepenen vertonen zullen goede kerkelijke attestatie van leer en leven, en met approbatie van de lidmaten der gereformeerde gemeente van de plaats, wanneer, de naam des dienaars de tijd van veertien dagen haar voorgesteld zijnde, geen hindernis daartegen komt; waarna de beroepenen met voorgaande stipulatiën en gebeden zullen bevestigd worden, naar het formulier daarvan zijnde.

Toelichting:

Zie bij art. 4.

Artikel 6.

Niemand zal tot de dienst des Woords beroepen worden, zonder dat men hem aan een bepaalde kerk verbindt.

Toelichting:

1. Dit is art. 7 (oud). Plaatsing vóór art. 7 (nieuw) ligt voor de hand.
2. De inhoud blijft belangrijk tot wering van de figuur van een predikant in algemene dienst.
3. Bij de formulering is rekening gehouden met de positie van de missionaire dienaren des Woords.
4. Het slot van art. 7 (oud) is niet meer actueel.

Artikel 7.

Een dienaar des Woords zal geen benoeming tot bijzondere arbeid als: geestelijke verzorging van militairen, van hen die verblijven in stichtingen van barmhartigheid en dergelijke, mogen aannemen, tenzij hij verbonden blijft aan een kerk.

De verhouding, waarin deze dienaar tot de betrokken kerk staat, dient geregeld te worden onder goedkeuring van de classis.

Toelichting:

1. Dit artikel vervangt art. 6 (oud).
2. Er is rekening gehouden met hetgeen de synode van Hoogeveen heeft bepaald met betrekking tot legerpredikanten (acta, art. 332).
3. Het slot ligt in het verlengde van hetgeen in de artt. 4, 5, 10, 11 en 12 is geregeld inzake classicaal toezicht.

Artikel 8.

1. Zij die geen theologische opleiding hebben ontvangen, zullen niet worden toegelaten tot het predikambt, tenzij dat men verzekerd zij van hun singuliere gaven: godzaligheid, ootmoedigheid, zedigheid, goed verstand en discretie, mitsgaders gaven van welsprekendheid.
2. Zo wanneer dan zodanige personen zich tot de dienst presenteren, zal de classis hen - indien het de particuliere synode goed vindt - eerst examineren, en naardat zij het examen bevindt, hen een tijd lang laten proponeren in de kerken van het classicaal ressort. en dan voorts met hen handelen, zoals zij oordelen zal stichtelijk te wezen, volgens de generale regeling, daarvoor door de kerken vastgesteld.

Toelichting:

Het noemen van de kerken van het classicaal ressort sluit aan bij de tegenwoordige praktijk. De classicale oordeelsvorming wordt er door bevorderd.

Artikel 9.

Zij die nog slechts sinds korte tijd gekomen zijn tot het belijden van de gereformeerde leer, zullen niet tot het ambt van dienaar des Woords worden toegelaten dan met grote zorgvuldigheid en voorzichtigheid, nadat zij gedurende een bepaalde tijd behoorlijk beproefd zijn.

Toelichting:

Bij verandering van het begin is gekozen voor het woord 'leer' (art. 61 spreekt van 'religie') om te benadrukken dat met name de leer reden geeft tot het stellen van dit artikel.

Artikel 10.

Onveranderd.

Artikel 11.

Onveranderd.

„Er mag van art. 11 der kerkenorde geen misbruik worden gemaakt.

Ontslag uit de dienst naar art. 11 is niet geoorloofd in gevallen, waarin de artikelen der kerkelijke censuur zouden moeten worden toegepast; en na de verkregen verzoening in zulk geval moet de predikant in zijn ambtelijke dienst worden hersteld.

Losmaking naar art. 11 mag ook niet geschieden, als de schuld van de gespannen verhouding tussen leraar en gemeente ligt bij de laatstgenoemde, en zij zonder wettige reden de losmaking begeert.

Toch neemt dit niet weg, dat er wel degelijk misstanden kunnen voorkomen, zodat predikant en gemeente niet meer kunnen samengaan, en losmaking door de classis met behulp van de deputaten der particuliere synode noodzakelijk is". (Utrecht, 1905)

Artikel 12.

Onveranderd.

Artikel 13.

Onveranderd.

Artikel 14.

Onveranderd.

Artikel 15.

Niemand zal in een andere kerk enige predikatie mogen doen of sacramenten bedienen zonder bewilliging van de kerkeraad van die kerk.

Toelichting:

Dit is het tweede lid van art. 15 (oud). Het eerste lid is verouderd. In art. 41 (nieuw) is geregeld dat plaatsen waar geen geïnstitueerde kerk kan zijn onder de zorg van een genabuurde kerkeraad gesteld worden. In verbinding met art. 15 (nieuw) voorkomt dit dat iemand in zulke plaatsen eigenmachtig voorgeat.

Artikel 16.

Wanneer een dienaar des Woords geheel ongeschikt en onbekwaam blijkt te zijn, zodat hij geen enkele

gemeente met stichting kan dienen, zonder dat er grond is voor het oefenen van kerkelijke tucht, zal de kerkeraad hem geen volledig ontslag uit de dienst geven zonder kennis en approbatie van de classis en van deputaten der particuliere synode en niet zonder dat een regeling getroffen wordt voor het onderhoud van de ontslagene.

Toelichting:

1. Dit nieuwe artikel doelt op een ontslagmogelijkheid, die verder gaat dan de in art. 11, slot, genoemde. Thans gaat het om volledig ontslag; de betrokkene is dan niet meer beroepbaar. De grond voor ontslag is immers van die aard dat hij ook op andere plaatsen niet in het ambt gesteld kan worden.
2. Art. 79 handelt over maatregelen met betrekking tot ambtsdragers in geval van kerkelijke tucht. Dit artikel kan niet gehanteerd worden, wanneer kennelijk gemis van gaven reden geeft het ambt te ontnemen.
3. Uiteraard geldt ook bij dit artikel de waarschuwing dat er geen misbruik van gemaakt mag worden (zie bij art. 11).

Artikel 17.

De taak van de dienaren is, in de gebeden en bediening des Woords aan te houden, de sacramenten uit te reiken, op hun medebroeders, ouderlingen en diakenen, mitsgaders de gemeente, goede acht te nemen, en ten laatste met de ouderlingen de kerkelijke discipline te oefenen, en te bezorgen dat alles eerlijk en met goede orde geschiedt.

Toelichting:

Dit is art.16 (oud)

Artikel 18.

Dit is art. 17 (oud), onveranderd.

Artikel 19.

1. De kerken onderhouden een theologische hogeschool voor de opleiding tot de dienst des Woords.
2. Tot de taak van de hoogleraren in de theologie behoort de uitlegging van de Heilige Schrift en de verdediging van de zuivere leer tegen ketterijen en dolingen.
3. De gemeenten zullen arbeiden, dat er studenten in de theologie zijn, die door haar voorzoveel nodig onderhouden worden.

Toelichting:

1. Dit artikel is ontstaan uit combinatie van art. 18 (oud) en art. 19 (oud).
2. Aan art. 18 (oud) is een nieuw lid toegevoegd, om uit te drukken wat aan de bepaling over de hoogleraren in de theologie ten grondslag ligt.
2. Door verschuiving van de woorden 'voor zoveel nodig' in art. 19 (oud) naar het onderhoud der studenten, ontvangt de zorg voor een voldoende aantal studenten een bredere werking.

Artikel 20.

De ouderlingen en diakenen zullen door het oordeel des kerkerads en der diakenen benoemd worden met medewerking van de gemeente en met inachtneming van de plaatselijk vastgestelde regeling, in welke regeling dient te worden opgenomen dat de gemeenteleden in staat worden gesteld op geschikte personen de aandacht te vestigen: voorts zal de kerkeraad een dubbel getal aan de gemeente voorstellen, om het door haar gekozen halve deel met openbare gebeden en stipulatiën in de dienst te bevestigen, of eventueel zoveel ouderlingen en diakenen als er van node zijn aan de gemeente voorstellen, om, van diezelfde - ten ware dat er enig beletsel voorviel - geapprobeerd en goedgekeurd zijnde, op dezelfde wijze in de dienst te bevestigen, volgens het formulier daarvan zijnde.

Toelichting:

1. Dit is art. 22 (oud). Art. 20 (oud) kan vervallen, nu in art. 8 (nieuw) het proponeren geregeld wordt. Art. 21 (oud) is verplaatst naar hoofdstuk III (zie art. 60).
2. Art. 24 (oud) is bij dit artikel getrokken.
3. Evenals in art. 4 (nieuw) is de medewerking van de gemeente uitdrukkelijk genoemd en voorop gesteld. De winst van de praktijk is verwerkt door de gelegenheid tot het vestigen van de aandacht op geschikte personen algemeen te maken en aan het voorstellen van een dubbel getal voorrang te geven.

Artikel 21.

De taak van de ouderlingen is, behalve hetgeen dat boven in art. 17 gezegd is hun met de dienaar des Woords gemeen te zijn, opzicht te hebben, dat de dienaren, mitsgaders hun andere medehelpers en diakenen hun ambt getrouwelijk bedienen, en de bezoeking te doen, naar dat de gelegenheid des tijds en der plaats tot stichting der gemeente, zo voor als na het nachtmal, kan lijden, om bijzonder de lidmaten der gemeente te vertroosten en te onderwijzen.

Toelichting:

1. Dit is art. 23 (oud).
2. Het laatste zinsdeel is hier vervallen. Zie art. 27.

Artikel 22.

De taak van de diakenen is de gaven en andere goederen voor de behoeftigen ijverig te verzamelen, en die getrouw en vlijtig, naar de eis der behoeftigen, beide der ingezetenen en vreemden, met gemeenschappelijk advies uit te delen, de benauwden te bezoeken en te vertroosten, en wel toe te zien, dat de gaven niet misbruikt worden.

Toelichting:

1. Dit is art. 25 (oud), enigszins gewijzigd. Het slot is weggelaten in verband met art. 42 (nieuw).
2. Wanneer de synode het ontwerp van een nieuw formulier voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen aanvaardt, kan de taakomschrijving in dit artikel daaraan worden aangepast.

Artikel 23.

De diakenen zullen, indien nodig en mogelijk, terwille van de goede voortgang van hun werk contact oefenen met instellingen voor maatschappelijk werk.

Toelichting:

Dit is art. 26 (oud), aangepast aan de tegenwoordige situatie, met enig voorbehoud.

Artikel 24.

De ouderlingen en diakenen zullen naar plaatselijke regeling twee of meer jaren dienen, en alle jaar zal een evenredig deel aftreden. De aftredenden zullen door anderen vervangen worden, ten ware dat de gelegenheid en het profijt van enige kerk, bij de uitvoering van art. 20, een herkiezing raadzaam maakten.

Toelichting:

Dit is art. 27 (oud).

Artikel 25.

Wanneer de kerkeraad oordeelt, dat ontslag van een ouderling of diaken uit zijn dienst noodzakelijk is, om redenen die geen grond vormen voor het oefenen van ouderlingen kerkelijke tucht, zal dit slechts geoorloofd zijn met approbatie van de classis.

Toelichting:

1. Dit nieuwe artikel treft eenzelfde regeling ten aanzien van ouderlingen en diakenen als art. 16 (nieuw) met betrekking tot dienaren des Woords.
2. Anders dan in art. 16 (nieuw) is thans alleen de classis genoemd. Ontslag is voor een predikant meer ingrijpend.
3. Ook nu geldt de waarschuwing tegen misbruik (zie bij art. 11).

Artikel 26.

1. Ten aanzien van de beroeping en bevestiging van de missionaire dienaren des Woords gelden dezelfde bepalingen als voor de andere dienaren.
2. Zij zijn voor hun uitzending, de uitoefening van hun dienst en de beëindiging daarvan onderworpen aan de bevoegdheid van een kerkeraad.
3. Hun taak is op het hun toegewezen arbeidsterrein het Woord van God te verkondigen, hun die daardoor tot geloof komen de sacramenten te bedienen en te leren onderhouden al wat Christus aan zijn gemeente bevolen heeft, en, naar goede orde, ouderlingen en diakenen aan te stellen.

Toelichting

1. Dit nieuwe artikel brengt in rekening dat het ambt van missionaire dienaar des Woords een eigensoortige dienst is (zie bij art. 2).
2. De grondregel van art. 6 (nieuw) is ook hier toegepast.
3. De omschrijving van de taak is ontleend aan het nieuwe bevestigingsformulier.

Artikel 27.

1. De kerken zullen door middel van de evangelisatie hen zoeken die vervreemd zijn van het Woord van God, om hen weer tot de gemeenschap met Christus en zijn gemeente te brengen.
2. De kerkeraden zullen er op toezien. dat de leden der gemeente deze kerkelijke verantwoordelijkheid voor hun deel op zich nemen door met woord en daad de Christus te belijden en anderen op te wekken zich bij de gemeente te voegen.

Toelichting:

1. Dit nieuwe artikel geeft uitbreiding aan wat is opgenomen in het slot van art. 23 (oud). De winst van de groei der inzichten is er in verwerkt. Zonder meer is sprake van 'de evangelisatie' als een bekend aspect van het werk der kerk.
2. De uitdrukking 'kerkelijke verantwoordelijkheid' heeft op het oog de gemeente als geheel onder leiding van haar ambtsdragers.
3. Het tweede lid is van het eerste onderscheiden, door nadruk te leggen op ieders persoonlijke deelname aan de gemeenschappelijke zaak.
4. Bij herhaling wordt als doel gesteld de opname in Christus' gemeente.

Artikel 28.

Gelijk het ambt der overheden is de heilige kerkdienst in alle manieren te bevorderen, zo zijn de ambtsdragers der kerk schuldig, de ganse gemeente vlijtig oprecht in te scherpen de gehoorzaamheid, liefde en eerbied, die zij de magistraten schuldig zijn, en zullen zij met hun goed voorbeeld in dezen de gemeente voorgaan, en door behoorlijk respect en Correspondentie de gunst der overheden tot de kerken zoeken te verwekken en te behouden.

Toelichting:

Dit is art. 28 (oud) in verkorte vorm. De elementen die herinneren aan de vroegere situatie van de 'publieke kerk' zijn thans weggelaten. Het begin is aangepast aan de tekst van art. 36 N.G.B.

DE VERGADERINGEN

Artikel 29.

Vierderlij kerkelijke vergaderingen zullen onderhouden worden: de kerkeraad, de classicale vergaderingen. de particuliere synode, en de generale of nationale.

Artikel 30.

1. In deze vergaderingen zullen geen andere dan kerkelijke zaken, en dezelve op kerkelijke wijze, verhandeld worden.
2. In meerdere vergaderingen zal men niet handelen dan 't gene dat in mindere niet heeft afgehandeld kunnen worden. of dat tot de kerken der meerdere vergadering in het gemeen behoort.

Toelichting:

1. Dit artikel bevat duidelijk twee leden, te onderscheiden in twee alinea's.
2. Het tweede lid is onveranderd gebleven. Er is niets bepaald ten aanzien van de vraag of zending in geval van samenwerking tot het agendum van een meerdere vergadering behoort. Zie verder art. 51.

Artikel 31.

Zo iemand zich beklagt door de uitspraak der mindere vergadering verongelijkt te zijn, dezelve zal zich op een meerdere kerkelijke vergadering beroepen mogen;

en 't gene door de meeste stemmen goedgevonden is, zal voor vast en bondig gehouden worden. Tenzij dat het bewezen worde te strijden tegen het Woord Gods of tegen de artikelen in deze kerkorde.

„De synode besluit in de beslissingen over gevallen, waarin van het recht van appèl kennelijk misbruik is gemaakt, niet met een eenvoudige afwijzing van het ingesteld appèl te volstaan, doch daaraan voortaan steeds toe te voegen een ernstige vermaning en bestraffing vanwege dat misbruik". (Sneek, 1939)

Toelichting:

1. Slechts het slot is anders geformuleerd. Breedvoerige bespreking 'van suggesties om winst uit de discussies rondom dit artikel te verwerken leidde tot de conclusie dat het het beste is de tekst onveranderd te laten.
2. Er is geen onderscheid gemaakt tussen twee leden, evenmin is dit artikel gesplitst in twee artikelen, één met betrekking tot het recht van beroep en één ten aanzien van de besluitvorming van kerkelijke

vergaderingen.

3. Er is ook niets nader bepaald betreffende hantering van het recht van beroep, ook al is er duidelijk reden om te streven naar een verandering, waardoor het agendum van met name een generale synode minder belast wordt. In verband met dit laatste is opgenomen de bepaling van de synode van Sneek, 1939.
4. Ook is afgezien van een regeling van het zoeken van revisie.
5. De conclusie was, dat elke poging tot nadere regeling vragen oproep, die tot nog bredere omschrijving zouden nopen.

Artikel 32.

De handelingen van alle vergaderingen zullen met aanroeping van de naam Gods aanvangen en met een dankzegging besloten worden.

Artikel 33.

Die tot de meerdere vergaderingen afgezonden worden, zullen hun credentiebrieven en instructiën ondertekend zijnde van degenen die ze zenden, medebrengen, en deze zullen keurstemmen hebben, ten ware in zaken, die hun personen of kerken in het bijzonder aangaan.

Artikel 34.

De instructiën of voorstellen die in meerdere vergaderingen te behandelen zijn, zullen door de mindere vergaderingen niet eerder geschreven worden, voordat over de daarin voorgestelde punten de besluiten der voorgaande synoden gelezen zijn, opdat 't gene eens afgehandeld is, niet wederom voorgesteld worde, ten ware datmen het achte veranderd te moeten zijn.

Toelichting:

1. Dit is art. 46 (oud). De verplaatsing beoogt aansluiting bij art. 33.
2. Naast de instructies die de mindere vergaderingen door middel van haar afgevaardigden aan de meerdere vergaderingen kunnen voorleggen, zijn nu ook voorstellen van mindere vergaderingen genoemd.
3. De formulering zoekt te voorkomen dat voorstellen aan meerdere vergaderingen worden voorgelegd met voorbijgang van de mindere vergadering. Dit betreft met name de agenda van een generale synode. Een goede regel is dat voorstellen via de mindere vergaderingen de meerdere vergadering bereiken. Het volgen van deze weg kan er toe leiden dat een generale synode minder belast wordt.

Artikel 35.

1. De taak van de praeses is, voor te stellen en te verklaren hetgeen te verhandelen is; toe te zien dat ieder zijn orde houdt in het spreken; de twisters om kleinigheden en die te heftig zijn in het spreken te bevelen dat zij zwijgen; en over dezen, wanneer zij geen gehoor geven, de behoorlijke censuur te laten gaan.
2. Zijn taak zal zijn beëindigd, wanneer de vergadering scheidt.

Artikel 36.

Bij de praeses zal een scriba gevoegd worden, om naarstig op te schrijven 't gene waardig is opgetekend te zijn.

Toelichting:

Dit is art. 34 (oud). Plaatsing na art. 35 ligt voor de hand, gezien de aanhef van art. 36 (nieuw).

Artikel 37.

Dit is art. 36 (oud), onveranderd.

Artikel 38.

In alle kerken zal een kerkeraad zijn, bestaande uit de dienaren des Woords en de ouderlingen, die in de regel tenminste éénmaal per maand zal bijeenkomen, alwaar de dienaar des Woords - of de dienaren, zo daar meerdere zijn, bij beurte - presideren.

Toelichting:

1. Dit is artikel 37 (oud).
2. Thans is een minimale bepaling betreffende regelmaat in het vergaderen opgenomen, met het oog op de kleinere kerken.

Artikel 39.

Waar het getal van de ouderlingen klein is, zullen de diakenen door plaatselijke regeling mede tot de kerkeraad kunnen genomen worden; hetgeen altijd geschieden zal, waar dit getal op minder dan drie is bepaald.

Toelichting:

Dit is het tweede lid van art. 38 (oud).

Artikel 40.

In plaatsen, waar voor het eerst of opnieuw de ambten worden ingesteld, kan dit slechts geschieden met advies van de classis.

Toelichting:

Dit is het eerste lid van art. 38 (oud), in gewijzigde redactie.

Artikel 41.

Dit is art. 39 (oud), onveranderd

Artikel 42.

1. De diakenen komen regelmatig samen om onder aanroeping van de naam des Heren de diaconale aangelegenheden te behandelen.
2. Zij doen verantwoording van hun arbeid aan de kerkeraad.

Toelichting:

1. Dit is art. 40 (oud), in gewijzigde redactie.
2. Het slot van art. 25 (oud) is hier gewijzigd opgenomen. Weggelaten is de kennisgeving aan de gemeente; dit kan aan de kerkeraad overgelaten worden.

Artikel 43.

De kerkeraden en de meerdere vergaderingen zullen behoorlijk zorg dragen voor de archieven.

Toelichting:

1. Dit artikel is een vervanging van art. 45 (oud).
2. Nadruk is thans gelegd op het archiefbewarende werk, allereerst in de plaatselijke kerk.
3. In huishoudelijke regelingen van meerdere vergaderingen kan een bepaling opgenomen worden als in art. 45 (oud).

Artikel 44.

1. De classicale vergaderingen zullen bestaan uit genabuurde kerken, dewelke elk een dienaar en een ouderling, ter plaatse en tijd in het scheiden van elke vergadering goedgevonden - zo nochtans, dat men het boven de drie maanden niet uitstelt - daarheen met behoorlijke credentie afvaardigen zullen; in welke samenkomsten de dienaars bij beurte, of anderszins die van dezelve vergadering verkoren wordt, presideren zullen, zo nochtans, dat dezelfde tweemaal achtereen niet zal mogen verkoren worden.
2. De praeses zal vragen of er iets is, waarin de kerkeraden het oordeel of de hulp der classis behoeven.
3. In de laatste vergadering vóór de particuliere synode zullen verkoren worden, die op deze synode gaan zullen.

„Of het niet goed ware, dat dezelfde dienaar niet tweemaal na elkander tot de synode gezonden wierde, opdat andere dienaars ook leren mochten? Antwoord: Het zal alle kerkeraden, classen en particuliere synoden vrijstaan, tot de classen, particuliere en generale synoden uit hun collegiën te zenden die zij daartoe bekwaam vinden zullen, naar hun believen". (Middelburg, 1581)

Toelichting:

Dit is art. 41 (oud). De formulering van de rondvraag is bekort. Bij de kerkvisitatie komen alle in de oude tekst genoemde punten aan de orde. De brede omschrijving fungeert niet meer in de gangbaar geworden praktijk.

Artikel 45.

De classis zal voor elke vacante gemeente een dienaar des Woords als consulent aanwijzen, om terwille van de goede orde de kerkeraad bij te staan, met name inzake de beroeping van een dienaar des Woords; de beroepsbrief zal mede door hem ondertekend worden.

Toelichting:

1. Dit is een nieuw artikel. Art. 42 (oud) is weggelaten. In vergelijking met de ouderlingen werd daarin aan de predikanten een grotere plaats toegekend. Dit betrof bovendien de grotere kerken. Een classis is vrij advies te vragen aan wie zij wil.
2. Ook art. 43 (oud) is niet meer opgenomen. Dit artikel heeft praktisch vrijwel geen betekenis meer, het slot wel het allerminst. Art. 35 noemt reeds de mogelijkheid van censuur.
3. Deze regeling van het consulentenschap noemt eerst in het algemeen de goede orde (vgl. art. 1). Het gaat om hulp bij het onderhouden van de kerkorde.
4. De formulering laat de mogelijkheid open voor bijv. catechisatie een ander aan te trekken.

Artikel 46.

1. De classis zal elk jaar enige van haar meest ervaren en bekwame dienaren des Woords machtigen, om in alle kerken visitatie te houden. De classis kan naast deze dienaren des Woords een voor deze taak bekwame ouderling benoemen.
2. De visitatoren zullen onderzoeken, of de ambtsdragers zowel persoonlijk als gezamenlijk hun ambt getrouw bedienen, bij de zuiverheid der leer blijven, de aangenomen orde in alles onderhouden, en de opbouw der gemeente naar behoren, zoveel hun mogelijk is, met woorden en werken bevorderen; opdat zij hen, die in het een of ander nalatig bevonden worden, bijtijds broederlijk vermanen, en met raad en daad medewerken tot vrede, opbouw en welzijn van de kerken.
3. De visitatoren zullen van hun arbeid schriftelijk rapport uitbrengen aan de classis.

Toelichting:

1. Dit is art. 44 (oud). Nieuw is dat het woord 'jaarlijks' niet meer verbonden wordt aan de visitatie maar aan de machtiging.
Dit impliceert de mogelijkheid dat krachtens de machtiging meer dan eenmaal per jaar, zo nodig, visitatie plaats vindt.
2. Ook is nieuw dat een ouderling kan worden gemachtigd. Uitgangspunt blijft dat predikanten worden aangewezen. Maar vooral in classicale ressorten waar weinig predikanten werken, kan de belasting voor hen te groot worden.
3. Rapportageplicht onderstreept dat het om classicale bijstand te doen is.

Artikel 47.

Alle jaren - ten ware dat de nood een kortere tijd vereiste - zullen enige, zoveel mogelijk tot dezelfde provincie behorende, genabuurde classes samen komen, tot welke particuliere synode uit iedere classis twee dienaars en twee ouderlingen - welk getal door een synode die uit slechts drie of vier classes bestaat ook op drie kan gesteld worden - afgevaardigd zullen worden.

In het scheiden, zowel der particuliere als der generale synode, zal een kerk verordend worden, die last zal hebben, om met advies der classis de tijd en de plaats der naaste synode te stellen.

Toelichting:

Zie voor art. 45 (oud) bij art. 43 (nieuw), voor art. 46 (oud) bij art. 34 (nieuw).

Artikel 48.

1. Iedere synode zal ook enigen deputeren, om alles wat de synode geordonneerd heeft, te verrichten en in voorvallende zwaarigheden aan de classes de hand te bieden, waarbij voor de onderscheidene belangen zoveel mogelijk afzonderlijke groepen van deputaten te benoemen zijn, en om, althans ten getale van twee of drie, over alle peremptoire examens der aankomende predikanten te staan.
2. Al deze deputaten zullen van al hun handelingen goede notitie houden, om de synode rapport te doen en, zo het geëist wordt, redenen te geven.
3. Zij zullen niet ontslagen wezen van hun dienst, voor en aleeer de synode zelve hen daarvan ontslaat.

Toelichting:

1. Dit is art. 49 (oud).
2. Art. 48 (oud) is weggelaten, omdat de oorspronkelijke doelstelling (in geval van uitblijven van een generale synode) thans weinig aanspreekt.

Artikel 49.

1. De generale synode zal eens in de drie jaar worden gehouden, tenzij er gewichtige redenen zijn om eerder bijeen te komen.
2. Tot deze zullen twee dienaren en twee ouderlingen door elke particuliere synode afgezonden worden.

Indien de generale synode naar het oordeel van tenminste twee particuliere synoden binnen de drie jaar moet worden samengeroepen, dan heeft de daartoe aangewezen roepende kerk de taak, met advies en goedkeuring van haar particuliere synode, tijd en plaats daarvan vast te stellen.

Toelichting:

Dit is art 50 (oud).

Er is ten aanzien van de genoemde termijnen geen wijziging aangebracht. Verbetering ten aanzien van agenda en werkwijze der generale synode kan behoefte aan een langere periode tussen sluiting der voorgaande en opening der volgende synode wegnemen

Artikel 50.

1. De verhouding tot kerken in het buitenland wordt geregeld door de generale synode.
2. Met de kerken van gereformeerde belijdenis in het buitenland zal, door middel van correspondentie, zoveel mogelijk christelijke gemeenschap geoefend worden.
3. Op onderschikte punten mogen de buitenlandse kerken niet veroordeeld worden.

Toelichting:

1. Dit artikel komt in de plaats van art. 51 (oud).
2. Het eerste lid stelt in het algemeen dat de relatie tot buitenlandse kerken een zaak van de Nederlandse Gereformeerde Kerken gemeenschappelijk is. Het tweede lid heeft bijzonder betrekking op de 'zusterkerken' in het buitenland.
Nadruk is gelegd op haar belijdenis. Daarin zijn ook de uitgangspunten voor haar kerkorde te vinden.
3. Het derde lid is een omwerking van art. 86 (oud). Het woord 'middelmatig' heeft plaats gemaakt voor 'ondergeschikt', daar het associaties kan oproepen aan de adiaphora in de ethiek.

Artikel 51.

1. De kerken zullen haar zendingsroeping vervullen met inachtneming van de aangenomen orde.
2. Samenwerking van de kerken bij vervulling van de zendingsroeping zal geschieden met inachtneming van de indeling in ressorten voor het kerkverband aanvaard.

Toelichting:

1. Dit artikel vult de lege plaats die door opheffing van art. 52 (oud) was ontstaan.
2. Het eerste lid legt vast dat ook bij de uitvoering van de zendingsopdracht de regels voor de goede orde in het kerkelijke leven gelden.
3. Het tweede lid neemt over hetgeen de synode van Kampen (1951) met betrekking tot samenwerking heeft uitgesproken.

DE LEER

Artikel 52

1. Alle dienaren des Woords, en desgelijks de hoogleraren en overige docenten aan de Theologische Hogeschool zullen de drie Formulieren van enigheid der Nederlandse kerken ondertekenen, met gebruikmaking van het daartoe bestemde formulier.
2. Dienaren des Woords, die dit weigeren, zullen dientengevolge terstond in hun dienst door de kerkeraad of de classis geschorst worden, tot ter tijd toe, dat zij zich daarin geheel verklaard zullen hebben, en indien zij halsstarrig weigeren, zullen zij van hun dienst geheel afgesteld worden.

Ondertekeningsformulier voor dienaren des Woords.

Wij, ondergetekenden, dienaren des Woords, ressorterende onder de classis....., verklaren oprecht en in goede consciëntie voor de Here, dat wij van harte gevoelen en geloven, dat al de artikelen en stukken van de leer, in de drie Formulieren van enigheid begrepen, in alles met Gods Woord overeenkomen. Wij beloven, dat wij deze leer ijverig zullen leren en getrouw voorstaan, zonder daartegen, hetzij openlijk of bedekt, direct of indirect, iets te leren of te schrijven.

Voorts verklaren wij, dat wij niet alleen alle dwalingen, die tegen deze leer strijden, verwerpen, maar die ook zullen wederlegger en bestrijden en helpen weren.

En indien wij ooit enig bezwaar of afwijkend gevoelen ten opzichte van deze leer zouden krijgen, beloven wij, dat wij het noch openlijk, noch heimelijk zullen voorstellen, leren of verdedigen, hetzij in prediking of geschrift, maar dat wij het tevoren volgens de kerkelijke orde aan de kerkelijke vergaderingen kenbaar zullen maken, opdat het daar worde onderzocht, in welk geval wij bereid zijn ons te allen tijde aan het oordeel van kerkeraad, classis of synode gewillig te onderwerpen, op straffe dat wij, indien wij in strijd hier-mee

handelen, dientengevolge terstond van onze dienst zullen geschorst worden.

Indien de kerkeraad, classis of synode te eniger tijd, om gewichtige redenen, teneinde de eenheid en zuiverheid van de leer te behouden, een nadere verklaring zou eisen van ons gevoelen over enig artikel van de drie Formulieren van enigheid, zo beloven wij ook dat wij daartoe te allen tijde bereid zullen zijn, op straffe als boven, behoudens het recht van appèl in geval van bezwaarnis, gedurende welke tijd van appèl wij ons zullen gedragen naar de uitspraak van de mindere vergadering.

Toelichting:

1. Dit is art. 53 (oud). Nieuw is het woord 'alle' in het begin (met inbegrip van de missionaire dienaren des Woords) en het noemen van de overige docenten aan de Theologische Hogeschool (met inbegrip van wetenschappelijke medewerker) de uitbreiding over rectoren en schoolmeesters is vervallen. Zie voor dit laatste verder art. 60 (nieuw).
Wanneer een beroepen dienaar des Woords na afloop van het peremptoir examen dit formulier ondertekent, zal de aanhef daarvan aangepast dienen te worden (vgl. art. 105d, acta synode Rotterdam-Delfshaven, 1964' 65).
2. Schorsing en afzetting naar art. 52 (nieuw) verloopt anders dan naar art. 79 (art. 79 regelt handelingen in het kader van de tucht, art. 52 slaat op weigering van ondertekening).
3. Niet alleen een kerkeraad, ook de classis kan geconfronteerd worden met weigering van ondertekening.
4. In het ondertekeningsformulier is nu meer tot uitdrukking gekomen dat het niet om een keuze tussen kerkeraad, classis of synode gaat doch om het volgen van de kerkelijke weg, te beginnen hij de kerkeraad. De leer is niet zaak van een kerk op zichzelf.
5. Appèl kan ook gericht zijn tegen het oordeel van een classis, terwijl ook dan de verplichting geldt die in het slot van het formulier bedoeld wordt.

Artikel 53.

Insgelijks zullen ook de ouderlingen en diakenen de genoemde Formulieren van enigheid ondertekenen met gebruikmaking van het daartoe bestemde formulier.

Ondertekeningsformulier voor ouderlingen en diakenen.

Wij, ondergetekenden, ouderlingen en diakenen van de Gereformeerde Kerk te....., verklaren oprecht en in goede consciëntie voor de Here met deze ondertekening dat wij van harte gevoelen en geloven, dat al de artikelen en stukken van de leer in de drie Formulieren van enigheid begrepen, in alles met Gods Woord overeenkomen. Wij beloven dat wij deze leer getrouw zullen voorstaan verwerpende alle leringen die daartegen strijden.

En indien wij enig bezwaar of afwijkend gevoelen tegen deze leer zouden krijgen, beloven wij dat wij het noch openlijk, noch heimelijk zullen voorstellen, leren of verdedigen, maar dat wij het tevoren aan de kerkeraad kenbaar zullen maken opdat het daar worde onderzocht, in welk geval wij bereid zijn ons te allen tijde aan het oordeel van kerkeraad gewillig te onderwerpen; op straffe dat wij, indien wij in strijd hiermee handelen, dientengevolge terstond van onze dienst zullen geschorst worden.

Indien de kerkeraad te eniger tijd, om gewichtige redenen, teneinde de eenheid en zuiverheid van de leer te behouden, een nadere verklaring zou eisen van ons gevoelen over enig artikel van de drie Formulieren van enigheid, zo beloven wij dat wij te allen tijde daartoe bereid zullen zijn, op straffe als boven, behoudens het recht van appèl, indien wij door de uitspraak van de kerkeraad menen bezwaard te zijn, gedurende welke tijd van appèl wij ons naar deze uitspraak zullen gedragen.

Toelichting:

1. Dit is art. 54 (oud). De synode van Rotterdam-Delfshaven (1964/65) bepaalde dat na gunstige afloop van het preparatoir examen de proponent zal beloven niets te zullen leren dat niet overeenstemt met de drie formulieren van enigheid. Daarom is in dit artikel de proponent niet meer genoemd.
2. Bovengenoemd formulier voor ouderlingen en diakenen is opgesteld naar analogie van dat voor dienaren des Woords. In verband met het onderscheid tussen hun ambt en dat van dienaren des Woords en de werkingssfeer daarvan zijn de voorgestelde maatregelen eenvoudiger gehouden dan in het ondertekeningsformulier voor dienaren des Woords.

Artikel 54.

Tot wering van de valse leringen en dwalingen, die de zuiverheid van leer en leven bedreigen, zullen de dienaars en de ouderlingen de middelen gebruiken van lering, van wederlegging, van waarschuwing en van vermaning, zowel bij de dienst des Woords als bij de christelijke onderwijzing en bij het huisbezoek.

Toelichting:

Dit is art. 55 (oud). Naast de leer is thans ook uitdrukkelijk het leven genoemd. Geschriften zijn niet meer speciaal genoemd. De moderne communicatiemiddelen (radio, televisie) worden ook gebruikt voor verspreiding van valse leringen en dwalingen.

Artikel 55.

De gemeente zal op de dag des Heren tweemaal samenkomen tot de eredienst.

De kerkeraden zullen er op toezien, dat in de morgendienst de wet des Heren wordt gelezen en in de tweede dienst de apostolische geloofsbelijdenis.

Toelichting:

1. Dit is een nieuw artikel. Het eerste lid biedt een generale bepaling als fundering van wat in volgende artikelen wordt geregeld ten aanzien van de eredienst. Het tweede lid laat evenals bijv. art. 69 uitkomen dat ook de liturgie kerkordelijk geregeld dient te worden.
2. De mogelijkheid van samenkomen op werkdagen is niet uitdrukkelijk genoemd.

Artikel 56.

De kerken zullen de Kerstdag, de Goede Vrijdag, de Paasdag, de Hemelvaartsdag en de Pinksterdag onderhouden.

Toelichting:

1. Dit is art. 67 (oud), met enige uitbreiding, waarin de huidige praktijk is verdisconteerd. Het ligt voor de hand dit artikel een plaats te geven na het nieuwe artikel 55.
2. De bepaling aangaande tweede feestdagen is weggelaten.

Artikel 57.

De dienaren des Woords zullen eenmaal des zondags in de prediking de hoofdsom van de christelijke leer naar de orde van de Heidelbergse Catechismus kort en duidelijk verklaren.

Toelichting:

Dit is art. 68 (oud), eveneens naar voren gehaald. De mogelijkheid van 'Catechismus-prediking' in morgendiensten is in de nieuwe formulering besloten, in aansluiting aan gegroeide praktijk.

Het slot van art. 68 (oud) is, gezien de praktijk, weggelaten.

DE SACRAMENTEN.

Artikel 58.

Dit is art. 56 (oud), onveranderd.

„Zij spreekt uit, dat gezien het onderricht der Schrift, aan de door gelovigen geadopteerde jonge kinderen, die tevoren niet in Gods verbond waren opgenomen, van Godswege de bediening van de doop als teken en zegel van de kinderen verbondsbelofte toekomt". (Hattem, 1972'73)

Artikel 59.

De kerkeraden zullen hun best doen en daartoe arbeiden, dat de vader zijn kind ten doop presentere.

„De synode spreekt uit, dat zij de uitspraak der generale synode van 1908 inzake het stellen van getuigen in de plaats van de ouders bij de bediening van de doop aan kinderen der gemeente voor vervallen verklaart en in plaats daarvan stelt:

- a. de goede praktijk naar gereformeerde orde is, dat de kerkeraden arbeiden om volwassen leden, die nog geen toelating tot het heilig avondmaal hebben gevraagd, er toe te brengen, dat zij belijdenis des geloofs afleggen;
- b. de kinderen van zulke ouders, die nog leden der kerk zijn behoren als zaad der kerk gedoopt te wezen; doch de stipulatiën, welke de kerk bij de doop der kinderen verlangt en moet verlangen als vaarborg voor de christelijke opvoeding kunnen niet met de ouders worden aangegaan zolang deze geen belijdenis des geloofs hebben afgelegd: in dit geval blijft geen andere mogelijkheid dan de ouders der te dopen kinderen met de meeste ernst te vermanen, dat zij belijdenis des geloofs afleggen, opdat het verbond Gods zo spoedig mogelijk aan het zaad des verbonds verzegeld worde". (Enschede, 195556)

Toelichting:

Dit is art. 57 (oud). Het was niet geheel juist in dit artikel speciaal de predikanten te noemen. Het tweede deel is na de synode van Enschede weggelaten.

Artikel 60.

De kerkeraden zullen er op toezien, dat de ouders zoveel mogelijk, overeenkomstig de doopbelofte, de kinderen op de scholen laten onderwijzen naar de leer der kerk.

Toelichting:

Dit is art. 21 (oud), gewijzigd. Het zwaartepunt ligt nu bij het toezicht op de ouders. Plaatsing van dit artikel bij de bepalingen met betrekking tot de doop ligt daarom voor de hand.

Artikel 61.

De dienaars zullen in het dopen, zo der jonge kinderen als der volwassenen, de formulieren van de instelling en het gebruik des doops, welke tot dien einde onderscheidenlijk beschreven zijn, gebruiken.

Toelichting:

Dit is art. 58 (oud).

Artikel 62.

De volwassenen worden door de doop de christelijke gemeente ingelijfd en voor lidmaten der gemeente aangenomen, en zijn daarom schuldig het avondmaal des Heren ook te gebruiken, 't welk zij bij hun doop zullen beloven te doen.

Toelichting:

Dit is art. 59 (oud).

Artikel 63.

Dit is art. 60 (oud), onveranderd.

Artikel 64.

Men zal niemand ten avondmaal des Heren toelaten, dan die belijdenis der gereformeerde religie gedaan heeft, volgens het formulier voor de openbare belijdenis des geloofs, mitsgaders hebbende getuigenis van een vrome wandel. Zonder deze zullen ook degenen die uit andere kerken komen, niet toegelaten worden.

Toelichting:

Dit is art. 61 (oud). Evenals bij doop en avondmaal is thans het gebruik van het desbetreffende formulier genoemd.

Artikel 65.

Het avondmaal des Heren zal ten minste alle twee of drie maanden gehouden worden. De viering van het avondmaal zal geschieden met gebruikmaking van de daartoe vastgestelde formulieren.

Toelichting:

1. Dit artikel is een samenvoeging van art. 63 (oud) en art. 62 (oud), waarbij de volgorde is omgekeerd.
2. Niet alles van art. 62 (oud) heeft voortdurend een plaats in de kerkorde.
3. De mogelijkheid van avondmaalsbediening (met inbegrip van lezing van het formulier) zonder voorafgaande prediking ligt in de nieuwe formulering besloten, dit in aansluiting aan gegroeide praktijk.
4. Het meervoud 'formulieren' honoreert recente generaal-synodale besluitvorming.

Artikel 66.

Dit is art. 64 (oud), onveranderd.

OVERIGE CEREMONIËN.**Artikel 67.**

Rouwdiensten zullen niet worden ingesteld.

Toelichting:

Dit is art. 65 (oud). Gezien de toenemende praktijk van het houden van rouwdiensten, al worden deze doorgaans niet door een kerkeraad belegd, is dit artikel in gewijzigde vorm gehandhaafd.

Artikel 68.

Dit is art. 66 (oud), onveranderd.

Artikel 69.

In de kerken zullen gezongen worden de Psalmen, alsmede de Gezangen, zoals deze door de generale synode voor kerkelijk gebruik zijn vastgesteld.

Toelichting:

1. Er is rekening gehouden met de generaal-synodale besluitvorming betreffende de psalmberijming en de gezangbundel.
2. Zie voor art. 67 (oud) bij art. 56 (nieuw) en voor art. 68 (oud) bij art 57 (nieuw).

Artikel 70.

De kerkeraden zullen er op toezien, dat de huwelijke staat voor Christus' gemeente bevestigd wordt, met gebruikmaking van het daartoe bestemde formulier.

„Zij is van oordeel, dat de Gereformeerde Kerken terecht in haar kerkorde een regel van goede orde hebben gemaakt voor het vastmaken van het huwelijk van haar leden in het Woord des Heren met gebruikmaking van een hiervoor vastgesteld formulier". (Hattem, 1972/73)

Toelichting:

De oude motivering met het woord 'behoorlijk' is na het besluit van de synode van Hattem niet meer uitdrukkelijk genoemd.

DE CHRISTELIJKE TUCHT.

Artikel 71.

Aangezien Christus in zijn gemeente behalve de dienst des Woords en der sacramenten de kerkelijke tucht heeft ingesteld, zal deze naar het Woord Gods geoefend worden, om de zondaar met God en zijn naaste te verzoenen en de ergernis uit de gemeente van Christus weg te nemen.

Toelichting:

1. Dit artikel hoeft het karakter van een inleiding op wat volgt.
2. De oude tekst is voortgekomen uit de strijd om het onderscheid tussen overheidsgezag en kerkelijke bevoegdheid zuiver te stellen (tegen het Erastianisme). Thans is alle nadruk gelegd op de kerkelijke tucht als mede kenmerkend voor de rechte instelling der kerk.
3. De verzoening met de kerk hangt af van de verzoening met God.
4. De kerkelijke tucht is geen straf als vergelding.

Artikel 72.

Onveranderd.

Artikel 73.

1. De heimelijke zonden zullen, indien de zondaar na persoonlijke broederlijke vermaning of na vermaning van twee of drie getuigen gezamenlijk daarover berouw heeft, niet voor de kerkeraad gebracht worden.
2. Wanneer iemand, die over een heimelijke zonde door twee of drie personen in liefde vermaand is, daaraan geen gehoor geeft, of wanneer iemand een openbare zonde bedreven heeft, zal dit de kerkeraad aangegeven worden.

Toelichting:

1. Dit artikel is een samenvoeging van art. 73 (oud) en art. 74 (oud).
2. De oude formulering 'voor twee of drie getuigen vermaand zijnde' in art. 73 (oud) is in vergelijking met de woorden 'door twee of drie personen in liefde vermaand zijnde' in art. 74 (oud) niet geheel doorzichtig. Het woord 'getuigen' is gehandhaafd zonder in te gaan op de vraag hoe dit woord in Matth. 18, 16 is bedoeld.

Artikel 74.

Van al zulke zonden, die van haar natuur wege openbaar, of door verachting der kerkelijke vermaningen in het openbaar gekomen zijn, zal de verzoening - wanneer men genoegzame tekenen van boetvaardigheid ziet - in zulke vorm en manier geschieden als tot stichting van iedere kerk door de kerkeraad bekwaam zal geoordeeld worden.

Toelichting:

Dit is art. 75 (oud).

Het slot is weggelaten als verouderd.

Artikel 75.

1. Zo wie hardnekkig de vermaning van de kerkeraad verwerpt, en desgelijks wie een openbare of anderszins een grove zonde gedaan heeft, zal van het avondmaal des Heren afgehouden worden.
2. Indien hij, afgehouden zijnde, na verscheidene vermaningen geen teken der boetvaardigheid bewijst, zo zal men ten laatste tot de uiterste remedie, namelijk der afsnijding, komen, met gebruikmaking van het formulier daarvoor.
3. Niemand zal afgesneden worden dan met voorgaand advies der classis.

Toelichting:

Dit is art. 76 (oud).

Artikel 76.

Dit is art. 77 (oud), onveranderd

Artikel 77.

Wanneer iemand, die geëxcommuniceerd is, weer opgenomen wil worden in de gemeente door boetvaardigheid, zo zal hetzelfde vóór de handeling des avondmaals, of anderszins naar gelegenheid, tevoren der gemeente aangezegd worden, teneinde ten naastkomenden avondmaal - zoverre niemand iets weet voor te brengen ter contrarie - openbaar met belijdenis van zijn bekering weder opgenomen worde, met gebruikmaking van het formulier daarvoor.

Toelichting:

Dit is art. 78 (oud).

In verband met de wijziging van art.71 (verzoenen met God) wordt thans gesproken van opgenomen worden.

Artikel 78.

1. De kerkeraden zulten de christelijke censuur ook oefenen over de volwassen doopleden die in hun verplichting door de doop tot een nieuwe gehoorzaamheid zich ontrouw betonen.
2. Hierbij zal onderscheid gemaakt worden tussen afkerigen, die zich onverschillig of vijandig stellen tegenover de Heren Evangelie en Wet en zich in leer en/of leven als kinderen der wereld gedragen, en nalatigen ten aanzien van de openbare belijdenis des geloofs en de verkondiging van Christus' dood die toch nog kerkelijk meelevende en overigens onergerlijk van wandel zijn.

„De mondelinge, ambtelijke opwekking tot de afkeerige kinderen des verbonds om weder te keeren tot den Heere, zal althans eenige malen per jaar plaats hebben.

Onttrekken de afkeerigen zich aan dit mondeling vermaan, dan zal de vermaning (in totaal minstens eenige malen) schriftelijk geschieden. Heeft telkens herhaald, tegelijk liefdevol en beslist vermaan niet tot bekeering geleid dan zal de kerkeraad tot een bekendmaking in een publieke samenkomst der gemeente overgaan. Zulks ook, opdat de gemeente tot eer van God en tot heil van den zondaar en van de kerk kan meebidden en meewerken in den arbeid van den kerkeraad ten aanzien van de droeve ontheiliging van het verbond Gods.

Om het onderscheid tusschen doopleden en belijdende leden te doen uitkomen, blijve deze publieke bekendmaking tot één keer beperkt.

In deze bekendmaking worde een proeftijd opgenomen, waarvan de lengte aan de prudentie der kerkeraden wordt overgelaten. Als regel zal deze tijd minstens drie maanden moeten zijn.

Voor deze openbare bekendmaking met mededeeling van den naam is advies van de classis vereischt.

Wanneer op deze publieke bekendmaking bekeering gevolgd is, zal de mededeeling daarvan aan de gemeente samenvallen met de afkondiging, dat dit dooplid belijdenis des geloofs voor den kerkeraad heeft afgelegd en tot de openbare belijdenis des geloofs in het midden der gemeente wenscht toegelaten te worden.

Wanneer in den gestelden proeftijd, gedurende welken de vermaning zal worden voortgezet, geen betering des levens wordt gezien en de kerkeraad tot de overtuiging is gekomen met een ongeloovige te doen te hebben, zal de kerkeraad tot den laatsten tuchtmaatregel overgaan en voor zijn deel het dooplidmaatschap beëindigen, waarvan in een openbare samenkomst der gemeente een verklaring zal worden afgelegd.

In gevallen van bijzonder ergerlijke goddeloosheid kan de kerkeraad doopleden op hun 21-jarigen leeftijd uitsluiten.

Als regel zal de kerkeraad ten aanzien van hardnekkige afkeerigen niet tot de laatste acte overgaan, voordat de doopleden den leeftijd van 25 jaren bereikt hebben.

Van de publieke bekendmaking en van de laatste acte zal voorafgaande mededeeling gedaan worden aan de(n) betrokkene en aan zijn/haar ouders of naaste familieleden.

Indien een dooplid schriftelijk of mondeling uitdrukkelijk te kennen geeft, dat hij /zij zich aan de

gemeenschap der kerk onttrekt, dan zal de kerkeraad hem/haar minstens eenmaal met ernst van deze nieuwe zonde van ongehoorzaamheid trachten af te brengen.

Volhardt het dooplid in zijn besluit, dan kan geen verdere tucht worden uitgeoefend en zal de kerkeraad volstaan met de droeve mededeeling in een openbare samenkomst der gemeente, dat N.N. zich heeft onttrokken aan de gemeenschap der kerk, waarbij hij/zij door den Heiligen Doop was ingelijfd. In geen enkel geval en op geen enkele wijze mag de kerkeraad de onttrekking aan de gemeenschap der kerk trachten te bevorderen.

De Evangelisatiearbeid, die van de kerk uitgaat, moet zich bijzonder ook richten op degenen, die tevoren doopleden waren.

Wederopneming zal alleen geschieden in den weg van de belijdenis des geloofs, waarbij oprechte schuldbelijdenis en voorafgaand bewijs van betering des levens niet ontbreken mogen.

Ten aanzien van hen, die nalatig blijven inzake de openbare belijdenis des geloofs en de verkondiging van den dood van Christus en toch nog kerkelijk meeleven en overigens onergerlijk van wandel zijn, zal de kerkeraad voortdurend onderrichtend en opwekkend vermaan toepassen.

Deze vermaningen zullen althans eenige malen per jaar plaats vinden. Blijven deze dringende vermaningen zonder resultaat, zoodat deze nalatigen voortgaan in hun daadwerkelijke weigering om den Heere Christus lief te hebben de beloften des verbonds te aanvaarden en de eischen des verbonds in nieuwe gehoorzaamheid door Gods genade na te leven, zoo zal de kerke-raad voortschrijden tot een publieke bekendmaking. Deze ongehoorzaamheid aan de duidelijke geboden van den Koning der kerk is te ernstig, dan dat met vermaningen zou kunnen worden volstaan. Ook voor deze openbare bekendmaking is advies van de classis vereischt.

Door deze publieke bekendmaking moet tevens de gansche gemeente opgewekt worden om door haar gebed en vermaning deze nalatige kinderen des verbonds tot een besliste keus te dringen. Het is de roeping der gemeente en in het bijzonder van de opzieners der kudde van Christus het daarheen te leiden, dat deze weerstand tegen Christus' evangelie in haar midden steeds meer overwonnen wordt. Zij moet daartoe met grooten ijver en sterke liefde de bevrijdende boodschap van de genade van Christus brengen tot de nog in onzekerheid gebonden levens. Om de eer van onzen Koning, die een volkomen Zaligmaker is, om het heilig houden der kerk als vergadering der ware Christ-geloovigen, om de ernst der verbondsroeping mag de positie van deze nalatigen niet bestendig blijven.

Toch mag de kerkeraad tegenover hen niet tot de uiterste remedie overgaan, tenzij duidelijk blijkt, dat niet zoozeer schuchterheid, gebrekkig inzicht, gemoedsbezwaren, maar beslist ongeloof oorzaak is van het niet komen tot de openlijke aanvaarding van den Heiligen Doop en tot de viering van het Heilig Avondmaal".

(Uit de Richtlijnen, vastgesteld door de synode van Sneek Utrecht, 193943,
betreffende volwassen doopleden, die aan de roeping des verbonds ongehoorzaam zijn.)

Artikel 79.

Wanneer het dienaren des Woords, ouderlingen of diakenen zijn, die hardnekkig de vermaning van de kerkeraad verwerpen dan wel een openbare of anderszins een grove zonde bedrijven, zullen wel de ouderlingen en diakenen terstond door voorgaand oordeel des kerkeraad derzelve en der naastgelegene gemeente in hun dienst geschorst of daarvan afgezet worden, maar de dienaars alleen geschorst worden. Of deze geheel van de dienst af te zetten zijn, zal aan het oordeel der classis staan, met advies van de in art. 11 genoemde deputaten der particuliere synode.

Toelichting:

1. Thans komt beter tot uitdrukking dat art. 79 speciaal ingaat op de vraag welke maatregelen genomen dienen te worden, wanneer de in art. 75 (nieuw) bedoelde zondaren een ambt dragen.
2. De woorden 'een openbare of anderszins een grove zonde' zijn overgenomen uit art. 75 (nieuw). Openbaar en grof zijn niet zonder meer identiek.
3. De woorden 'der kerk schandelijk, of ook bij de overheid strafwaardig' kunnen in de nieuwe tekst achterwege blijven. Zie ook bij art. 71.

Artikel 80.

Voorts onder de grove zonden, die waardig zijn met opschorting of afstelling van de dienst gestraft te worden, zijn deze de voornaamste: valse leer of ketterij, openbare scheurmaking, openlijke blasphemie, simonie, trouweloze verlating van zijn dienst of indringing in eens anderen dienst, meinedigheid, echtbreuk, hoererij, vuil gewin, en in het kort, alle de zonden en grove feiten, die in een ander gemeen lidmaat der kerk der afsnijding waardig zouden gerekend worden.

Toelichting:

1. De wijziging in dit artikel laat uitkomen dat na de in het bijzonder genoemde zonden een samenvattende typering gegeven wordt van wat geen bijzondere vermelding behoeft te krijgen.
2. De woorden 'voor de wereld eerloos' in de oude tekst lijden steeds meer aan betekenisverlies door uitholling en omkering van hetgeen daarmee voorheen bedoeld werd.
3. Art. 80 spreekt niet over het in art. 79 (nieuw) eerstgenoemde kwaad.

Artikel 81.

Onveranderd.

Artikel 82.

Aan degenen, die uit de gemeente vertrekken, zal een attestatie of getuigenis aangaande hun belijdenis en wandel door de kerkeraad medegegeven worden, door praeses en scriba ondertekend.

SLOTBEPALINGEN.

Artikel 83.

Wanneer leden naar een andere gemeente vertrekken, die in stichtingen, bejaardenhuizen of verpleeghuizen verzorgd worden, blijven zij, voorzoveel kerkelijke steun nodig is, voor rekening van de kerken die zij verlaten.

In andere gevallen zal de steunverlening geregeld worden door overleg van de betrokken kerkeraden.

Toelichting:

1. Dit artikel is in verband met de maatschappelijke ontwikkeling sterk gewijzigd. Doel is te voorkomen dat door verhuizing van bejaarde of zieke leden, welke verhuizing samenhangt met hun toestand, andere kerken onredelijk belast worden met diaconale zorgen.
2. In overeenstemming met reeds gangbaar wordende praktijk van regeling der steunverlening is rekening gehouden met het verschil tussen opname in stichtingen e.d. en andere gevallen. Voor het eerste is een algemene regel gesteld. Voor het tweede is alleen de noodzaak van overleg genoemd. In dergelijke gevallen is de praktijk niet overal gelijk.

Artikel 84.

De kerken worden voor het burgerlijk recht ten aanzien van vermogensrechtelijke aangelegenheden, die haar in classicaal, particulier-synodaal of generaal-synodaal verband gemeen zijn, vertegenwoordigd door de respectieve classicale, particulier-synodale of generaal-synodale vergaderingen, dan wel door deputaten, die door deze vergaderingen worden benoemd, geïnstrueerd en ontslagen en in al hun handelingen door hun instructie zijn gebonden.

Toelichting:

1. Art. 84 (oud) is vanwege het gebruik van de woorden 'vermogensrechtelijke eenheden' gewijzigd, om te voorkomen dat er associaties ontstaan die vreemd zijn aan het gereformeerde kerkrecht, met name ten aanzien van het kerkverband.
2. Uiteraard kunnen op een gegeven moment niet twee instanties tegelijk handelingsbevoegd zijn: de meerdere vergadering en de deputaten. In de instructie van de deputaten zal een bepaling dienen te worden opgenomen om dit te voorkomen.

Artikel 85.

Onveranderd.

Artikel 86.

Dit is art. 87 (oud), onveranderd.

Toelichting:

Zie voor art. 86 (oud) bij art. 50 (nieuw).

RAPPORT

van de deputaten inzake de materie van het vrouwenkiesrecht aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen D.V. dinsdag 15 april 1975 te Kampen.

Weleerwaarde en eerwaarde Broeders,

De raad van de Gereformeerde Kerk te Delft wendde zich per brief d.d. 21 maart 1972 tot de generale synode van Hattem 1972 met het verzoek, „deputaten te benoemen, die de materie van het vrouwenkiesrecht vanuit de Schrift nader bezien en daarover rapporteren op een volgende generale synode met tijdige toezending van hun rapport aan alle kerken" (zie bijlage).

Blijkens art. 141 van haar acta besloot genoemde generale synode:

- „1. aan het verzoek van de kerkeraad van Delft te voldoen;
2. deputaten te benoemen met de opdracht om vanuit de Schrift de materie van het vrouwenkiesrecht nader te bezien en hun rapport voor de volgende generale synode tijdig (minstens 9 maanden tevoren) toe te zenden aan de kerken". Blijkens art. 165 van haar acta benoemde zij vervolgens „voor onderzoek inzake vrouwenkiesrecht" ds. D. K. Wielenga J. Dzn. te Rotterdam-C. (samenroeper), ds. H. Bouma te Assen, prof. drs. J. van Bruggen te Kampen, met als secundus ds. H. J. Begemann te Assen.

Daar de generale synode haar arbeid niet vóór het einde van 1972 ten einde kon brengen, was het met name voor prof. drs. J. van Bruggen niet wel mogelijk, vóór het begin van 1973 aan de arbeid van dit deputaatschap deel te nemen. Daarom werd in onderling telefonisch overleg besloten, de aanvang met het werk uit te stellen tot begin 1973; tevens werd besloten, dat ook de secundus, ds. H. J. Begemann, van het begin af in al de arbeid van deputaten zou worden betrokken, opdat indien het geval zich zou voordoen, dat deze zou moeten invallen, hij met al de arbeid op de hoogte zou zijn.

Deputaten vergaderden in het geheel 5 keer; in hun eerste vergadering wezen zij ds. D. K. Wielenga J. Dzn. aan als voorzitter en ds. H. Bouma als rapporteur. In hun vergaderingen werd de zaak, waarover zij dienden te rapporteren nader bezien, een en andermaal aan de hand van daartoe opgestelde nota's. In hun laatste vergadering werd de tekst van het onderhavige rapport met eenparigheid vastgesteld.

Deputaten hebben de eer, het hierbij aan u te doen toekomen.

1. DE OPDRACHT AAN DEPUTATEN.

De generale synode droeg, zoals gemeld, allereerst aan deputaten op:

„vanuit de Schrift de materie van het vrouwenkiesrecht nader te bezien". Indien de volgorde van de woorden in deze zin met opzet is gewijzigd in vergelijking met hetgeen de kerkeraad van Delft verzocht, door de woorden „vanuit de Schrift" vooraan te plaatsen, kan hieruit nog te duidelijker blijken, waar de nadruk bij de gegeven opdracht op valt; immers niet op het onderzoeken van „de materie van het vrouwenkiesrecht" als zodanig, maar op het „bezien" van deze „materie" „vanuit de Schrift". Het woordje „nader" wil dan stellig te kennen geven, dat reeds tevoren een dergelijk onderzoek was ingesteld, doch dat thans een juistere en nauwkeuriger, in elk geval verdergaand en uitvoeriger onderzoek dient plaats te vinden.

Dit bracht deputaten er als vanzelf toe, in hun rapport achtereenvolgens deze punten aan de orde te stellen.

In de eerste plaats zal, in het kort, „de materie van het vrouwenkiesrecht" worden aangegeven en de huidige stand van de kwestie worden geschetst (2). Aangezien de generale synode van Hattem, blijkens haar spreken van „nader bezien", kennelijk wel bedoelde, dat zou worden gewerkt in aansluiting bij het besluit van de synode van Arnhem 1930, zal in de tweede plaats worden stilgestaan bij laatstbedoeld besluit en zijn achtergrond (3).

Vervolgens zal worden nagegaan, of mogelijk de kerkeraad van Delft meerder Schriftlicht heeft doen zien (4).

In de vierde plaats zal worden aangewezen, welke gegevens de Schrift ons biedt inzake de aanstelling van ambtsdragers, aan de hand waarvan een verantwoord standpunt kan worden bepaald (5).

Nadat vervolgens nog is aangegeven, wat de gereformeerde kerken in ons land dienaangaande belijden en in haar kerkenordering hebben bepaald (6) en is nagegaan, welk karakter het uitbrengen van de voorkeurstem bij de verkiezing van ambtsdragers draagt (7), bieden deputaten, ter afronding van de hun gegeven opdracht, enkele conclusies aan, die zouden kunnen leiden tot en dienen als besluit voor de synode van Kampen (8).

2. „DE MATERIE VAN HET VROUWENKIESRECHT“.

2.1. De term

Op de term „vrouwenkiesrecht“ is kritiek geoeffend. Ds. C. Lindeboom meende, dat zij afkomstig zou zijn van het politieke terrein; zij „kan, overgebracht op dat der kerk, licht misverstand wekken. Beter ware het, de vraag, die ons bezig houdt, aldus te formuleren: Zijn ook de vrouwelijke leden der gemeente gerechtigd en geroepen deel te nemen aan de verkiezing van ambtsdragers?“ (Memorie I, Rapportenboek 1927, blz. 9). Het bezwaar, dat men bij gebruikmaking van de bewuste term zou kunnen denken, dat het hierbij er om gaat, bepaalde politieke rechten óók in de kerk, en dit op kerkelijke wijze, erkend te zien, wordt volgens ds. A. M. Lindeboom „vermeden, indien men in dit verband niet spreekt over de vrouw en haar rechten, maar over de zusters der gemeente“. (Een recht van eeuwen her, Amsterdam, z.j. blz. 7). Ook wil hij niet spreken van „actief en passief kiesrecht der vrouw“ (t.a.p.), maar liever de termen „kiesrecht en verkiesbaarheid“ gebruiken (blz. 8). Naar zijn mening moet men zeggen: de gemeente (d.i. kerkeraad en gemeente saam) heeft het kiesrecht. Uitvloeisel van dit kiesrecht der gemeente is dat de individueele leden het stemrecht hebben“ (t.a.p.). „Onder het stemrecht der zusters verstaan we dus hun medewerking aan de verkiezing van ambtsdragers“ (t.a.p.).

Op de term „vrouwenkiesrecht“ moge terecht kritiek kunnen worden geoeffend, wat er mee wordt bedoeld kan duidelijk worden geacht, nl. dat de zusters der gemeente van Christus, voorzover zij in het volle bezit zijn van al de rechten, die aan dit lidmaatschap zijn verbonden, óók het recht hebben om deel te nemen aan de stemmingen bij de verkiezing van ambtsdragers.

2.2. De huidige stand van de kwestie.

Nadat in het begin van de twintiger jaren van deze eeuw in een tweetal kerken het zgn. vrouwenkiesrecht was ingevoerd, was het te verwachten, dat deze zaak ter generale synode van Utrecht 1923 aan de orde werd gesteld. Blijkens art. 127 van haar acta sprak zij als haar oordeel uit, „dat de vraag of aan de vrouw het kiesrecht bij de verkiezing der ambtsdragers zal geschonken worden een zaak is, die de kerken in het gemeen aangaat, weshalve de beslissing hierover door de generale synode behoort genomen te worden“.

Zij vermaande de kerken „zeer ernstig en dringend“, „zoolang de kerken hierover gemeenschappelijk geen uitspraak hebben gedaan, dit kiesrecht niet in te voeren“ en zij sprak uit, „dat voorzover sommige kerken dit reeds hebben gedaan zij dit besluit behooren in te trekken en af te wachten wat de volgende generale synode eventueel ten dezen beslissen zal“. Tenslotte benoemde zij een vijftal deputaten „met het mandaat om het vraagstuk, of het toekennen van het kiesrecht aan de vrouw in de kerk naar Gods Woord geoorloofd is, in verband met de tijdsomstandigheden wenschelijk is en aan den geestelijken welstand der kerken bevorderlijk is, te onderzoeken en op de eerstvolgende synode daarover rapport uit te brengen“.

Deze deputaten brachten ter synode van Groningen 1927 (die van Assen was in 1926 geheel in beslag genomen door de „zaak-dr. J. G. Geelkerken c.a.“) een rapport uit, dat evenwel niet door allen gezamenlijk was ondertekend: ds. C. Lindeboom bood afzonderlijk een memorie aan, aangezien hij het niet met de conclusies van de meerderheid eens was.

Deze synode nam met belangstelling kennis van bedoeld rapport en dankte deputaten hartelijk voor hun arbeid. Maar zij sprak uit, „dat zij den tijd nog niet gekomen acht, reeds nu in deze zaak op grond van dit rapport een definitieve beslissing te nemen“ (acta art. 201, onder 1). Ook zij benoemde een vijftal deputaten (onder hen wederom ds. C. Lindeboom, de voorstander), „om met gebruikmaking van de bestaande rapporten den principieelen kant van het vraagstuk van het 'vrouwenkiesrecht' uit de Schrift en uit de historie, zooveel hun mogelijk is, te belichten en daarbij ook in te gaan op de vraag, of het stemmen der vrouwen bij de verkiezing van ambtsdragers een daad van regeermacht is of niet, en of er mogelijk een onderscheid is in het karakter van het ambt der geloovigen bij den man en bij de vrouw“ (acta art. 201, onder 2). Ook in dit deputaatschap bleek geen eenparigheid van gevoelen: ds. C. Lindeboom bleef bij zijn oordeel; en hij bleef als eenling daarbij.

De generale synode van Arnhem 1930 sprak als haar oordeel uit, „dat de verkiezing tot het ambt door de leden der gemeente niet het karakter draagt van advies, maar een daad van algemeene regeermacht is, wel te onderscheiden van de bijzondere regeermacht, welke door Christus aan het bijzondere ambt der opzieners is opgedragen; dat weliswaar ook de approbatie, waarvan de vrouwen niet zijn uitgesloten, tot deze algemeene regeermacht der geloovigen behoort, maar dan met dit onderling verschil in karakter, dat de gemeente bij de verkiezing uitspreekt, wie zij als ambtsdragers begeert, terwijl de approbatie bestaat in het al of niet goedkeuren der gekozen personen; dat daarom uit het feit, dat het ambt der geloovigen aan de vrouw in de kerk evenzeer toekomt als aan den man, niet volgt dat zij ook aan de verkiezing tot het ambt mag deelnemen; dat voorts het overtuigend bewijs, dat de Schrift het vrouwenkiesrecht eischt, niet is geleverd, maar de

gegevens, welke zij ons biedt, veeleer daartegen dan daarvoor schijnen te pleiten". Zij nam daarom het volgende besluit: „aan de vrouwelijke lidmaten der gemeente het kiesrecht in de kerk niet toe te kennen" (acta art. 200, onder 1).

Reeds bij de synode van Middelburg 1933 werd als bezwaar tegen het Arnhemse besluit ingebracht, „dat met de woorden: 'veeleer' 'dan daarvoor' de indruk wordt gegeven, alsof de Schrift zou schommelen tusschen de twee meeningen" en „dat de uitdrukking 'schijnen te' alles op losse schroeven zet, terwijl er mee verklaard wordt: „Wij weten niet wat de Schrift zegt" (acta, bijlage VI, blz. 150). Het verzoek werd gedaan, voor de bewuste uitspraak „een positief woord in de plaats te stellen" (t.a.p.). De synode besloot evenwel dit verzoek „om herziening van een zinsnede uit het besluit der synode van Arnhem" af te wijzen, omdat „voor zulk een herziening geen genoegzame gronden" zijn aangevoerd (acta art. 36).

De kerken te Amsterdam en te Beverwijk verzochten aan de generale synode van Bunschoten-Spakenburg 1958, „uit te spreken, dat de beslissing van de generale synode van Arnhem 1930, acta art. 200, de kerken niet langer behoort te binden in haar gedragslijn ten aanzien van de verkiezing van ambtsdragers, omdat deze synode hierdoor de vrijheid der exegeese op het punt in geding heeft verhinderd en daardoor aan de kerken een mening en praktijk van handelen in deze zaak heeft opgelegd, die niet op dwingende en de gewetens bindende argumenten uit de Heilige Schrift zijn gegrond"; de kerk te Beverwijk voerde voor een dergelijk verzoek als grond aan. „dat het de roeping is van ieder die tot het Heilig Avondmaal is toegelaten, aan de verkiezing van ambtsdragers voor Christus' gemeente deel te nemen" (acta art. 49). Deze synode sprak als haar oordeel uit, „1. dat uit het ambt der gelovigen, waarvan de kerk te Beverwijk stelt, dat het ook aan de belijdende vrouwelijke lidmaten toekomt, niet zonder meer voort vloeit, dat zij ook het actieve kiesrecht bezitten en dat de genoemde kerk dit laatste niet uit het onderwijs der Schrift aangaande het ambt der gelovigen heeft aangetoond; 2. dat door de uitspraak van de generale synode van Arnhem 1930. acta art. 200. op geen enkele wijze de vrijheid der exegeese aan banden is gelegd, maar dat deze synode er zich terecht van onthield aan de belijdende vrouwelijke lidmaten der gemeente het kiesrecht toe te kennen, toen zij oordeelde hierin geen klaar getuigenis der Schriftgegevens te hebben". Zij besloot dan ook niet te voldoen aan het verzoek van beide kerken (t.a.p.).

Bij de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964 werd de zaak van het vrouwenkiesrecht opnieuw aan de orde gesteld; er werd verzocht uit te spreken, „dat het in de vrijheid van de kerken zal staan de vrouwelijke belijdende leden te doen deelnemen aan de verkiezing van ambtsdragers"; welk voorstel o.a. als volgt werd gefundeerd: „dat het doen deelnemen aan de verkiezing van ambtsdragers door vrouwelijke belijdende leden reeds in de vrijheid der kerken staat, aangezien de wijze waarop de gemeente haar ambtsdragers verkiest niet nader in de Heilige Schrift, de belijdenis of de kerkorde wordt aangewezen en geheel afhankelijk is van de variërende plaats, tijd en omstandigheden, welke door de plaatselijke ambtsdragers, onder opzien tot de Here in de wijsheid des Geestes, dienen te worden onderkend, eventueel met advies van de meerdere vergadering" (acta art. 455b). Deze synode overwoog allereerst. „dat een principiële beslissing over het deelnemen van de vrouwelijke lidmaten aan de verkiezing tot het ambt gelijk voorheen als een zaak van de kerken in het gemeen beschouwd moet worden". Daarnaast overwoog zij evenwel ook, „dat het tot dusverre gehandhaafde besluit der generale synode van Arnhem 1930 (acta art. 200; Bunschoten-Spakenburg 1958 9, acta art. 49), om de zusters der gemeente niet aan de verkiezing van ambtsdragers te laten deelnemen, blijkens de daartegen ingebrachte bezwaren, geen bevrediging heeft gegeven aan alle kerkelijke vergaderingen". Zij overwoog ook, dat het verzoek om „tot een nieuwe en andere uitspraak te komen, in de voorgelegde stukken aan de ene kant hartelijk ondersteund, maar anderzijds krachtig bestreden wordt". Zij stelde voorts, „dat mede daarom een eventuele herziening van de thans geldende synodale uitspraken alleen zou mogen plaats vinden, nadat een dergelijke beslissing door de kerken zelf grondig was voorbereid met name door te onderzoeken wat de Schrift in dezen vraagt".

De synode oordeelde, „dat de argumentatie, die in de weinige aan haar voorgelegde stukken wordt aangedragen. om tot een herziening te komen, zo beperkt is, dat alleen al op deze grond van een onvoldoende voorbereiding dient te worden gesproken". Verder oordeelde zij, „dat er geen genoegzame reden is, om bij zulke stand van zaken te komen tot herziening van hetgeen in dezen besloten is". Zij besloot dan ook, niet aan het bewuste verzoek te voldoen (t.a.p.).

Tenslotte richtte de kerkeraad van Delft zich over deze materie tot de generale synode van Hattem 1972 met het verzoek, „deputaten te benoemen, die de materie van het vrouwenkiesrecht vanuit de Schrift nader bezien en daarover rapporteren op een volgende generale synode met tijdige toezending van hun rapport aan alle kerken" (zie bijlage).

De synode overwoog allereerst, „dat een de kerken bindend besluit inzake het vrouwenkiesrecht met goede argumentatie uit de Schrift dient gefundeerd te zijn". Voorts overwoog zij. „dat een dergelijk besluit derhalve niet dient spreken van Schriftgegevens, die veeleer tegen dan voor 'schijnen te pleiten'. Zij herinnerde zich

verder, dat ook eerdere generale synoden reeds te maken hadden gekregen met „verzoeken van onderscheiden kerkelijke vergaderingen die van oordeel waren dat het besluit van de generale synode van Arnhem 1930 terzake diende te worden weggenomen" en „dat de generale synode van Rotterdam-Delfshaven oordeelde, dat een dergelijke beslissing alleen mag plaats vinden na grondige voorbereiding".

Zij sprak als haar oordeel uit, „dat het zeer gewenst is, dat de Gereformeerde Kerken in Nederland alsnog komen tot een met goede argumentatie uit de Schrift gefundeerd besluit inzake het vrouwenkiesrecht in de kerk" en „dat daarbij onder meer de door de kerkeraad van Delft aangevoerde gegevens uit Schrift en belijdenis overwogen dienen te worden".

Zo kwam zij tot haar besluit, deputaten te benoemen met de in de aanhef van dit rapport weergegeven opdracht.

3. BESLUIT ANNO 1930.

Omdat de generale synode van Hattem bij haar opdracht aan deputaten kennelijk heeft teruggezien op wat eerdere synoden over dezelfde materie hadden behandeld (getuige de woorden „nader bezien"), hebben deputaten gemeend er goed aan te doen, allereerst het besluit van 1930 na te gaan. Ook hierbij hebben zij in rekening gebracht hetgeen dienaangaande door de kerkeraad van Delft is geopperd.

3.1. *De context van het besluit van 1930*

De kerkeraad van Delft stelde, dat het eerste drietal oordelen van de generale synode van Arnhem „zonder enig Schriftbewijs" zou zijn geponeerd en dat die synode „verzuimde uit de Schrift aan te tonen, dat de uitoefening van 'de algemeene regeermacht der geloovigen' bij de vrouwelijke belijdende lidmaten beperkt moet zijn tot de approbatie".

Het vierde oordeel wordt weinig overtuigend geacht. De synode „noemt geen Schriftgegevens"; die uit rapporten hebben toch geen bindende kracht, want „onze kerken zijn niet aan rapporten van deputaten, maar aan uitspraken van generale synoden geboden".

Het verdient aanbeveling (evenwel met onverkorte handhaving van de gedachte, dat de kerken niet aan rapporten van deputaten, maar alleen aan synodale besluiten en uitspraken zijn gebonden in zaken als de onderhavige) goede acht te geven op de context van een besluit, die is te vinden in rapporten. Dat het Arnhemse besluit is geformuleerd gelijk dit is gebeurd, is niet te wijten aan oppervlakkige lichtvaardigheid; evenmin is het gevolg van verlegenheid of onzekerheid omtrent hetgeen de Here ons dienaangaande zegt in zijn Woord.

De situatie was deze.

Aan de synode was een meerderheids-rapport door deputaten voorgelegd, waarin het hoofdstuk, dat speciaal handelde over „De H. Schrift en het stemrecht der vrouw in de kerk" (Deputaten-rapport 1930, blz. 10-20), tenslotte concludeerde: Gods Woord „betreffende de schepping der vrouw, en dientengevolge haar wezen, aard en roeping, en hare verhouding tot den man; aangaande Gods doen ten aanzien van het schenken van leidlieden en profeten aan Zijn volk Israël; betreffende het stellen van apostelen door den Heere Christus; inzake hetgeen uit de schepping der vrouw volgt voor haar optreden in het gemeentelijk leven, gelijk de apostel Paulus ons dat duidelijk aanwijst; kan ons genoegzaam doen weten, dat in 's Heeren Kerk het stemrecht aan de vrouw niet toekomt, noch behoort gegeven te worden" (a.w., blz. 20). En samenvattende stelden deputaten vast, „dat volgens de Heilige Schrift de positie der vrouw door de wijze van schepping in wezen, aard en roeping eene andere is dan die van den man. Zij is aangelegd om te zijn hulpe des mans, en niet om leiding te geven en te regeeren" en deputaten oordeelden verder, „dat de Apostel Paulus op grond van de scheppingsordinantie aan de vrouwen verbiedt het onderwijzen en regeren in de gemeente", daarom adviseerden zij te besluiten, dat op grond van de Heilige Schrift en het Gereformeerd Kerkrecht, de vrouw niet mag meestemmen bij de verkiezing tot het ambt" (a.w., blz. 25).

Weliswaar heeft ds. C. Lindeboom, die reeds in een memorie in 1927 blijkt had gegeven van een ander gevoelen te zijn, ook aan de synode van 1930 in een memorie doen weten, dat hij zijn eerste memorie „ten volle" bleef handhaven en dus stelde, dat de kerken geroepen zijn te erkennen, dat de vrouwen, krachtens het haar door Christus verleende ambt, het recht bezitten om aan de verkiezing van ambtsdragers in Zijne gemeente mede te werken" (Deputaten-rapport 1927, blz. 18).

Maar de commissie van praeadvies, die terzake van de beide aan de synode voorgelegde stukken had te rapporteren, was „eenparig van overtuiging, dat de gegevens, die de Heilige Schrift ons biedt veeleer tegen dan voor het vrouwenkiesrecht schijnen te pleiten".

Dat zij niet adviseerde de eindconclusie van het meerderheidsrapport, dat op grond van de Heilige Schrift en

het gereformeerd kerkrecht, de vrouw niet mag meestemmen bij de verkiezing tot het ambt, te aanvaarden", vloeide dan ook niet hieruit voort, dat zij die conclusie niet rechtmatig achtte, maar slechts hieruit, „dat geen enkele kerk het vrouwenkiesrecht vraagt" en „dat de overtuiging, dat de Schrift het verbiedt, niet algemeen is doorgedrongen" (acta 1930, bijlage LXI, blz. 289).

Het advies van de commissie van praeadvies mag dus niet worden gekenmerkt als uiting van oppervlakkigheid of onzekerheid ten opzichte van de gegevens van de Schrift.

Immers, hoe moeten de woorden „schijnen te pleiten" nu worden verstaan? Het rapport van de praeadviserende commissie stelt, dat de meerderheid van de deputaten wel heeft „aangetoond dat volgens de duidelijke uitspraken der Schrift 1 Cor. 14: 34 en 1 Tim. 2: 12 de vrouwen van het leeren en regeeren in de gemeente zijn uitgesloten maar dat zij over den duisteren tekst 1 Cor 11: 5 het volle licht niet hebben ontstoken" (t.a.p.). Om déze reden, nl. dat niet alle ter zake dienende Schriftplaatsen even duidelijk zijn, dus uit diepe eerbied goede voorzichtigheid, heeft deze commissie zich onthouden van de grotere stelligheid, waarmee deputaten zich uitspraken. Zij meende zo voorzichtig te kunnen zijn omdat immers geen kerk de invoering van het vrouwenkierrecht vroeg; en waarom zou de synode zich krasser moeten uitspreken, nu intern de rechte overtuiging nog niet alom was doorgedrongen

Wie de woorden „schijnen te pleiten" isoleert van deze context kan de indruk krijgen van aarzeling en onzekerheid. Maar tegen die achtergrond van de redeneergang van de commissie van praeadvies is de strekking van deze woorden duidelijk, ook al kan men de formulering gebrekkig achten.

In zoverre deze woorden van enige aarzeling kunnen getuigen, die aarzeling betreft dan niet de vraag, of de Schrift het vrouwenkiesrecht voorstaat, maar wel de uitleg van 1 Cor. 11: 5. De commissie was stellig niet van gedachte, dat de synode maar voorzichtig moest zijn in haar uitspraak, omdat die „duistere" tekst, 1 Cor. 11: 5, nog wel eens het omgekeerde zou kunnen blijken te bewijzen. Daarvoor is zij te sterk overtuigd op grond van andere Schriftgegevens, waarmee immers 1 Cor. 11: 5 nimmer in tegenspraak kan zijn.

Dat zij toch tot voorzichtigheid in de formulering aanspoort, grondt zij op de boven reeds weergegeven overwegingen.

De generale synode van Arnhem heeft de conclusie van het meerderheidsrapport van deputaten, nl. „dat op grond van de Heilige Schrift .... de vrouw niet mag meestemmen bij de verkiezing tot het ambt" niet in die stellige formulering overgenomen; op advies van haar commissie van praeadvies gebruikte zij de formulering „schijnen te pleiten". De generale synode van Hattem overwoog dat een dergelijk besluit evenwel „niet dient te spreken van Schriftgegevens, die veeleer tegen dan voor 'schijnen te pleiten' ". Wanneer men kennis neemt van de motivering voor de aanvaarde formulering, zal men kunnen blijven stellen, dat die formulering gebrekkig is, maar zal men het synodale besluit niet „zwak" mogen noemen.

Inmiddels zal dienen te worden nagegaan, of de Schriftuurlijke argumentatie uit het meerderheidsrapport, die in het Arnhemse besluit niet apart wordt vermeld, doch daar wel aan ten grondslag ligt, inderdaad noopt tot de conclusie van genoemd rapport

3.2. *Het deputaten-rapport 1930 over „De H. Schrift en het stemrecht der vrouw in de kerk".*

De inhoud van dit deel van genoemd rapport kan als volgt kort worden samengevat.

Evenals met allerlei andere zaken het geval is, biedt de Schrift ons geen letterlijke, scherp geformuleerde voorschriften aangaande het stemrecht van de mannen in de kerk. Derhalve behoeft het niet te bevreemden, dat we ook niet zulke gegevens aantreffen omtrent het stemrecht van de vrouw. Zulke preciese voorschriften zijn ook niet nodig, omdat God met ons handelt als met volwassen zonen, die zelf Gods wil kunnen afleiden.

We zullen langs andere weg aan de weet moeten komen, hoe en wat de Here op dit punt wil. Daartoe zullen we moeten overwegen, wat God in de Schrift in het algemeen over de vrouw en haar positie tegenover de man, ook betreffende zijn gemeente, openbaart, om dan daaruit zoveel mogelijk de juiste conclusies over het stemrecht af te leiden. Daarbij zullen duidelijke teksten moeten helpen, eventueel minder duidelijke te verstaan.

We moeten ons uitgangspunt nemen in het Oude Testament. De scheppingsordeningen zijn immers nog immer van kracht: die worden niet opgeheven door de herschepping. In het Nieuwe Testament wort dan ook herhaaldelijk door de Here Christus Zelf en door anderen naar die ordeningen van den beginne teruggewezen, ook als het gaat over de plaats en taak van de vrouw (Matth. 19: 4-6; 1 Cor. 11: 3-15; 14: 34; 1 Tim. 2: 11-15; Ef. 5: 22-33).

Nu schiep God niet alleen de man, maar ook de vrouw, als zijn beeld. Dit neemt niet weg, dat er onderscheid is tussen man en vrouw (Gen. 2; 1 Cor. 11: 3, 7-9). God schiep de vrouw als hulp die bij de man past (Gen. 2: 18). De man is evenwel hoofd van de vrouw en de vrouw heerlijkheid van de man (1 Cor. 11: 3-7); zij is ook na en uit de man geschapen (1 Cor. 11: 8-9).

Dit alles betreft niet slechts de gehuwde vrouw ten aanzien van haar man, maar dit geldt de vrouw als zodanig. Eva was niet reeds met haar schepping vrouw van Adam; dat werd zij eerst, toen God haar tot Adam bracht. Maar reeds voordat zij tot Adam was gebracht, was de man naar de ordening van Gods schepping haar hoofd.

Deze plaats van de vrouw achter de man kwam ook daarin aan het licht, dat het proefgebod aan de man is gegeven (Gen. 2: 16, 17), en dat de vrouw dit door onderwijs van de man heeft leren kennen (vgl. Gen. 3: 2). Toen de vrouw deze plaats niet langer beliefdde te erkennen, maar zelf de leiding nam (Gen. 3: 6a) en zo de grenzen van haar plaats schond en zelfs optrad om Adam te overreden (Gen. 3: 6b), werd heel het menselijke geslacht in het verderf gestort. Eva's overtreding was niet maar overtreding van een huwelijkswet, maar van de scheppingsordening. Dateert het gezag van de man over de vrouw zo van voor de zondeval; na die val kreeg het een ander karakter: was er vóór de val sprake van een vrije en volstrekt niet harde onderwerping, nadien is de vrouw in dienstbaarheid onderworpen (Gen. 3: 16).

Het Nieuwe Testament bevestigt deze orde van den beginne (1 Cor. 11: 7-10, 13-15; 1 Cor. 14: 34-35; 1 Tim. 2: 11-15). De uitspraken in deze Schriftplaatsen beperken zich niet tot de gehuwde vrouw. Paulus motiveert zijn uitspraak in 1 Tim. 2: 11-14 met een verwijzing naar het feit, dat Adam als eerste is geschapen en dat Eva als eerste zich tot zonde liet verleiden: uit de algemeenheid van deze argumentatie blijkt, dat het gebod niet is beperkt tot de gehuwde vrouw.

In 1 Cor. 11: 3-15 moge één en ander onduidelijk zijn, men kan dit gedeelte nooit aanvoeren tegen duidelijke teksten als 1 Cor. 14: 34-35 en 1 Tim. 2: 11-14. In 1 Cor. 14 moge de apostel handelen over de gemeentelijke samenkomsten, in 1 Cor. 11 spreekt hij eerst over huisgezin en bezoek bij leden van de gemeente en noemt hij pas in vers 17 de gemeentelijke samenkomsten. Het gaat niet aan, 1 Cor. 14: 34-35 in beperkte zin op te vatten op grond van de (onjuiste) veronderstelling, dat in 1 Cor. 11 slechts sprake zou zijn van de (gehuwde) vrouw in de eredienst. De apostel staat in laatstgenoemde plaats niet toe aan de vrouw, wat hij haar in de eerstgenoemde ontzegt. Men kan ook niet stellen, dat 1 Cor. 14: 35 zich beperkt tot de gehuwde vrouw. Immers, omdat het huwelijk wel de normale situatie is en ook de meestvoorkomende, gaat de apostel daarvan uit. Wanneer evenwel sommige vrouwen niet gehuwd zijn, worden zij impliciet verwezen naar mannen met wie zij dagelijks verkeren, zoals vader, broer, bloedverwanten, enz.

Had de vrouw zo van den beginne een positie verkregen achter de man, dienovereenkomstig zien we haar ook nimmer door God in een leidinggevende functie geplaatst. Wel ontvangt een vrouw als Mirjam hoge eer (vgl. Micha 6: 4), maar dan toch achter Mozes en Aäron en over haar werk als profetes wordt ons niets bekend gemaakt. Debora trad op tot beschaming van nalatige mannen; dit geldt ook van een profetes als Hulda: deze vrouwen traden niet zelfstandig naar voren, maar men ging naar haar toe.

Zo heeft ook de Heiland geen vrouwen tot apostel aangesteld. Wel lezen we over dienst van vrouwen in de gemeente (Hand. 18: 26; 21: 9; Rom. 16; Phil. 4: 2-3; 1 Tim. 5), maar we weten niet nauwkeurig welk karakter haar werk droeg. Daarom kunnen we er ook geen regels uit afleiden voor het optreden van de vrouw in de gemeente; en zeker kunnen we daar niets uit afleiden, dat strijdig zou zijn met de heldere uitspraken van 1 Cor. 14: 34-35 en 1 Tim. 2: 11-15.

Wanneer in het Nieuwe Testament de gemeente wordt aangesproken met de term „broeders", dan zijn daaronder ook wel de vrouwen begrepen, maar blijkt toch, hoezeer de mannen op de voorgrond treden, terwijl de vrouw als het ware achter hen wegschuilt. Al heeft zij geen geringere roeping, wel een andere, als zwakkere (1 Petr. 3: 7).

Dit alles behoort nu ook de regeling van het stemrecht in de kerk te bepalen. Daarbij is de scheppingsordening van beslissende invloed. Het nieuwe verbond bracht hierin geen wezenlijke verandering. Wanneer Gal. 3: 28 verklaart, dat in Christus geen sprake is van mannelijk en vrouwelijk, wordt daarmee niet uitgesproken, dat voor het gemeentelijke leven het onderscheid tussen man en vrouw is weggefallen. Gal. 3: 28 neemt niet alle onderscheid in elk opzicht weg; anders zou men ook kunnen stellen, dat kinderen stemrecht hebben. Gal. 3: 28 maakt niet ongedaan, wat 1 Cor. 14: 34-35 en 1 Tim. 2: 11-15 duidelijk aanwijzen.

Wel kunnen vrouwen met klachten over ambtsdragers komen; dat kunnen zelfs buitenkerkelijken (1 Tim. 3: 7). Maar hierbij staat wel vast, dat niet de indiener van de klacht uit het ambt weert: dit gebeurt door de daartoe bevoegden, en wel op grond van de ingediende en getoetste klacht.

Wanneer men het vreemd mag vinden, dat zo b.v. een moeder onder haar zoon staat, dan blijft gelden, dat niet wat wij „vinden" beslissend is, maar wat de Schrift duidelijk uitsprekt.

4. DE ARGUMENTATIE VAN DE KERKERAAD VAN DELFT.

De generale synode van Hattem heeft aan deputaten opgedragen de kerken te dienen met een rapport ter

voorbereiding van „een met goede argumentatie uit de Schrift gefundeerd besluit inzake het vrouwenkiesrecht in de kerk waarbij dan „onder meer de door de kerkeraad van Delft aangevoerde gegevens uit „Schrift en belijdenis overwogen dienen te worden".

Deputaten besloten de argumentatie van genoemde kerkeraad in de eerste plaats in hun onderzoek te betrekken, om na te gaan, of daardoor meerder Schriftlicht wordt verschaft.

Daarbij wordt ook aandacht gegeven aan die Schriftplaatsen, waarvan deze kerkeraad verklaarde, dat zij niet ter zake dienende zouden zijn. Deze raad n.l. achtte het „niet ter zake, in dit verband nader in te gaan op Schriftplaatsen als 1 Kor. 11: 12-16; 1 Kor. 14: 34; 1 Tim. 2: 11-15. Ten onrechte heeft men deze teksten contra het vrouwenkiesrecht aangevoerd. Er is in deze Schriftplaatsen blijkens het tekstverband een heel andere zaak aan de orde, namelijk de plaats en het optreden van de (gehuwde) vrouw in de eredienst".

De juistheid van deze stelling, n.l. dat bedoelde teksten niet ter zake zouden dienen bij het punt in geding, en dit wel om de door deze kerkeraad genoemde reden, moet afzonderlijk worden getoetst. Daartoe zal het nodig zijn, ook deze Schriftplaatsen afzonderlijk na te gaan.

De raad van de Gereformeerde Kerk te Delft heeft ten overstaan van de generale synode van Hattem als zijn oordeel uitgesproken, „dat uit het onderwijs van de H. Schrift blijkt, dat de deelname van belijdende vrouwelijke lidmaten aan de verkiezing van ambtsdragers tenvolle geoorloofd is".

Voor dit oordeel zocht hij steun in de stelling: „de gelovige vrouw draagt evenzeer als de gelovige man het christenambt, zoals daarover gesproken wordt in Zondag 12 H.C."

Nu is deze stelling niet nieuw. Reeds in het „Advies inzake het vrouwenkies-recht", uitgebracht door dr. H. H. Kuyper aan de generale synode van Utrecht 1923, is er op gewezen, „dat het ambt der geloovigen niet alleen aan den man toekomt maar ook aan de vrouw, daar zij evenzeer de zalving van Christus deelachtig is" (acta, blz. 232). Gretig greep ds. C. Lindeboom deze woorden aan om vervolgens te spreken van „een inconsequentie", wanneer men de vrouwelijke belijdende leden „van het deelnemen aan de verkiezing van ambtsdragers uitsluit" (Deputaten-rapport 1927, blz. 15). Evenwel was reeds in 1923 óók opgemerkt, dat, hoewel ook de vrouw het ambt van de gelovigen draagt, hieruit toch niet mag worden afgeleid, „dat de vrouw krachtens dit ambt der geloovigen dus wel aan de verkiezing mag deelnemen. Immers de beslissing daarover berust uitsluitend en alleen bij den Koning der Kerk, die niet alleen aan een ieder zijn ambt geeft, maar ook aanwijst wat in dat ambt zijne roeping en zijn recht is". (Acta 1923, blz. 232). Met andere woorden: alvorens uit het ontvangen van het ambt van alle gelovigen door de vrouw te concluderen tot haar recht op deelname aan de verkiezing, moet eerst worden nagegaan, wat de Schrift ons (elders) dienaangaande leert.

Deputaten inzake het vrouwenkiesrecht, benoemd door de synode van 1927, bespraken in hun rapport aan de synode van Arnhem 1930 dit punt eveneens. Al stemden zij volmondig toe, dat ook de vrouwen in het ambt der gelovigen zijn gesteld (Deputaten-rapport 1930, blz. 8), zij bestreden, „dat de leden der gemeente het stemrecht uitoefenen krachtens het ambt der geloovigen"; deze stelling zou slechts dan zijn te aanvaarden, wanneer naar Gods Woord zou vast staan, dat aan alle geloovigen als zoodanig het stemrecht toekomt". Hoewel de Schrift duidelijk stelt, dat de vrouw, evenals de man, gemeenschap heeft aan de Here Christus en al zijn schatten en gaven, zij stelt even uitdrukkelijk, dat de vrouw „toch niet het recht van leeren en regeeren" verkreeg (blz. 9).

De boven aangehaalde stelling van de kerkeraad van Delft moet op zichzelf als juist worden aanvaard: ook de gelovige vrouw deelt in de zalving van Christus: opdat zij zijn naam belijdt en zichzelf tot een levend dankoffer (aan) Hem offert, en met een vrij en goed geweten in dit leven tegen de zonde en de duivel strijdt en hiernamaals in eeuwigheid met Hem over alle schepselen regeert (H.C. antw. 32).

Dit punt is derhalve niet in geding. Aangetoond had dienen te worden, dat aan het ambt van alle gelovigen als zodanig óók inhaerent is het recht, aan de verkiezing van ambtsdragers deel te nemen. Heeft een mannelijk belijdend lid krachtens het ambt van gelovige ook het recht om aan de verkiezing deel te nemen? Of ontvangt hij dit voorrecht uit anderen hoofde?

De kerkeraad van Delft stelt wel: „Vanwege zijn christenambt en mondigheid in Christus neemt de man deel aan de verkiezing van broeders tot het ambt. Krachtens hetzelfde heeft ook de vrouw dit recht". En deze redenering lijkt wel logisch opgebouwd. Maar haar uitgangspunt, n.l. dat „men" (hetzij man of vrouw) „vanwege zijn christenambt en mondigheid in Christus" deel neemt „aan de verkiezing van broeders tot het ambt", had uit Gods Woord moeten zijn bewezen. Het mag echter niet aan de aandacht ontsnappen, dat bij dit scharnier in de redeneergang elke verwijzing naar de Schrift in de brief van de kerkeraad van Delft ontbreekt.

Ter ondersteuning van zijn uitgangsstelling verwees de kerkeraad van Delft in de eerste plaats naar 1 Joh. 2:27 (in samenhang te lezen met vers 20). De apostel schrijft daar: „En wat u betreft, de zalving, die gij van Hem ontvangen hebt, blijft op u, en gij hebt niet van node, dat iemand u lere: maar gelijk zijn zalving u leert over alle dingen, en waarachtig is en geen leugen, blijft in Hem, gelijk zij u geleerd heeft”.

het moge waar zijn, dat wat Johannes hier schrijft, ook geldt van de zusters van de gemeente, daarmede is over de kwestie in het geding evenwel nog niets gezegd. Ook hier dienen we toe te zien, dat we niet méér in een tekst lezen, dan de Here er in heeft gezegd.

In het kader van deze tekst handelt de apostel over de vele antichristen, die in de kring van de gemeente waren opgestaan, maar met haar hadden gebroken, omdat er geen Geestelijke (in de zin van: door de Heilige Geest bewerkte) gemeenschap tussen hen en haar bestond. Hij schrijft dit niet, om zijn lezers iets te vertellen, wat zij nog niet wisten.

Neen „gij hebt een zalving van de Heilige, en gij weet dat allen” (vs. 20). Als gevolg van de hier bedoelde werking van de Heilige Geest hebben allen het nodige en rechte inzicht, de ware Geestelijk kennis (nl. omtrent de aan de orde gestelde zaken) ontvangen. Zij weten nu „de waarheid”, nl. de waarheid van Gods openbaring (vs 21); die „weten” zij door „wat (zij) van den beginne gehoord” hebben. Vandaar de oproep: „wat gij van den beginne gehoord hebt, moet in u blijven”. Zij dienen zich te houden aan het evangelie.

Dáárom hebben zij niet nodig, dat iemand hen leert (vs 27). De apostel bedoelt hiermee stellig niet te kennen te geven, dat allen reeds volleerd zijn en elkaars onderricht niet zouden behoeven: dan zou hij deze brief juist niet hebben geschreven. Door deze brief te schrijven, laat hij uitkomen, dat zij onderricht nodig hebben. Calvijn noemt dan ook ieder een „fanaticus”, die zou willen staande houden, dat in de kerk de een de ander niet meer zou behoeven te leren: ten onrechte grijpt zo iemand deze tekst maar aan om de prediking van het Woord in de kerk af te wijzen.

De apostel heeft hier „de een of ander” op het oog, die de geadresseerden zou willen „leren”, in de zin van: onderwijs geven in nog onbekende zaken, om hun aldus de rechte, diepere kennis van God bij te brengen. Kennelijk gaat het hier dus over dwaalleraren, die meenden, dat wat de geadresseerden „van den beginne gehoord” hadden, het evangelie, niet toereikend zou zijn. Dergelijke beweringen wijst de apostel hier krachtig af: het doen van dergelijke dwaalleraren is overbodig, omdat de geadresseerden de in vers 20 bedoelde „zalving” hebben ontvangen: die zalving leert hen over alle dingen.

Toen de apostel dit schreef, lag het ver buiten zijn gedachtengang, wat men later wel als consequentie uit zijn woorden heeft willen aflezen, nl.: „De vrouwelijke zoowel als de mannelijke leden staan krachtens deze zalving in het profetisch, priesterlijk en koninklijk ambt, en diensvolgens moet de medewerking der zusters aan de verkiezing van ambtsdragers naar Gods Woord niet maar geoorloofd, doch vanzelf sprekend worden geacht” (C. Lindeboom, Deputaten-rapport 1927, blz. 16). Johannes handelt hier ook niet zozeer over het christenambt in het algemeen, als wel over het ontvangen van de ware kennis en over de vraag of men die ware kennis moet verkrijgen behulp van (gnostische dwaal-)leraren, dan wel door middel van het evangelie dat men van den beginne heeft gehoord. In dit opzicht is er, volgens deze Schriftplaats, geen onderscheid tussen mannen en vrouwen. Maar de apostolische onderwijzing, dat de gelovigen (ongeacht of zij man of vrouw zijn) de rechte kennis van God en zijn dienst hebben door middel van het hun van het begin af gepredikte evangelie, zodat geen (gnostieke) kennis nodig is, geeft geen recht voor het maken van de gevolgtrekking, dat er derhalve geen onderscheid tussen man en vrouw is voor wat betreft elks plaats in de kerk.

4.2. Gal. 3:26-28.

De kerkeraad van Delft schreef vervolgens: „Met de man staat de vrouw in de mondigheid van Nieuwe Bedeling. Paulus schrijft in Gal. 3 26-28: „Want gij zijt allen zonen van God, door het geloof, in Christus (Jezus). Want gij allen, die in Christus gedoopt zijt, hebt u met Christus bekleed. Hierbij is geen sprake van Jood of Griek, van slaaf of vrije, van mannelijk en vrouwelijk: gij allen zijt immers één in Christus Jezus”.

Het is te betreuren, dat de kerkeraad van Delft heeft volstaan met het aanhalen van deze woorden, zonder aan te tonen, dat zij steun kunnen bieden aan zijn oordeel.

Deze tekst wordt thans toch niet voor het eerst in het geding gebracht. Reeds in het „Advies in zake het vrouwenkiesrecht”, uitgebracht door dr. H. H. Kuyper aan de generale synode van Utrecht 1923, is hij ter sprake gebracht. „Wat de apostel blijkens het verband alleen bedoelde is, dat ten opzichte van de gemeenschap aan Christus en het deelgenootschap aan Zijne weldaden geen onderscheid tusschen man en vrouw bestaat” (acta 1923, blz. 233). „Het beroep op Gal. 3:28 alsof uit hetgeen Paulus daar zegt het recht der vrouw op het meestemmen zou volgen”, is derhalve af te wijzen (a.w., blz. 234).

Het Deputaten-rapport 1927 meende, dat in het „deel hebben aan de heilgoederen in Christus” (als bedoeld in

Ef. 2:11-19), volgens Gal. 3:28 „geen onderscheid is tusschen Jood en Griek, dienstbare en vrije, man en vrouw, want dat zij allen één zijn in Christus Jezus. In dit opzicht is man en vrouw dus zeker volkomen gelijk. Maar wanneer men uit deze geestelijke gelijkheid heeft willen afleiden, dat de vrouw ook gelijke rechten als de man moet hebben in de gemeente, dan is wel niemand beslist daartegen opgekomen dan dezelfde Apostel" (a.w., blz. 4). Het Deputaten-rapport 1930 kwam nogmaals op deze Schriftplaats (die het ook wel nauwkeuriger aanhaalt) terug: „Zegt de apostel in Gal. 3:28, dat in de gemeenschap met Christus niet is Jood, noch Griek, niet is dienstknecht, noch vrije, niet is mannelijk en vrouwelijk, dan spreekt hij daarmede niet uit, dat voor het gemeentelijk leven en arbeiden het onderscheid ook van mannelijk en vrouwelijk weggevallen is, zoo dat men zou mogen concludeeren: omdat man en vrouw in het hoogste, de gemeenschap met Christus, gelijk zijn, en daar geen zoodanig onderscheid meer geldt, hoe zou het dan betreffende het mindere, de onderlinge verhouding in het gemeentelijke arbeiden, nog kunnen gelden? Het foutieve van dergelijke redeneering wordt reeds terstond zichtbaar, wanneer we bedenken, dat de apostel niet spreekt van volwassen mannen en volwassen vrouwen, maar eenvoudig van mannelijk en vrouwelijk zonder meer. Dat sluit ook de kinderen in. Ging nu dergelijke conclusie op, dan volgde er uit, dat ook geloovige kinderen reeds het stemrecht moesten ontvangen" (blz. 18-19; hier worden nog twee motieven tegen de bestreden opvatting van Gal. 3:28 genoemd; die zijn ontleend aan wat de Schrift elders zegt; dat blijve hier evenwel nog buiten beschouwing). Het gaat niet aan, bij bestrijding van eerder gedane synodale uitspraken, voorbij te gaan aan destijds gegeven bespreking van bijbelteksten, om die teksten, ondanks betogen dat zij niet ter zake dienen, zonder meer nogmaals te noemen.

De apostel schrijft hier over de heerlijkheid van de nieuwtestamentische bedeling, in vergelijking met die van het oude verbond. Vóórdat „het geloof", d.i. de „geloofsbedeling" van het nieuwe testament, was gekomen, was Gods kerk „onder de wet in verzekerde bewaring gesteld" (vs 23): zij was toen onder de heerschappij van heel de mozaïsche wetgeving met haar ceremoniële dienst der schaduwen geplaatst; en wel zodanig, dat zij voortdurend en van alle kanten door die „wet" werd „opgesloten", in elk puntje telkens „bewaakt", opdat zij zou blijven in al de voorschriften, die heel haar leven tot in de finesses regelden. De kerk was wel erfgename van God, maar nog onmondig (4: 1) en stond „onder voogdij en toezicht" (4: 2) van de wet als „tuchtmeester" of pae-dagoog (3: 24, 25). Maar toen de volheid des tijds was gekomen, heeft God zijn Zoon uitgezonden, om de gemeente van onder die „tuchtmeester" vrij te kopen (4: 4, 5). De oudtestamentische „voogdij en toezicht" werden opgeheven; aan de dienstknechts-positie van de kerk (zij verschilde in niets van die van een slaaf, 4: 1) kwam een einde; in de nieuwtestamentische gemeente zijn allen nu gesteld in de positie van vrije en mondige zonen en erfgenamen (3: 26; 4: 5-7), die in eigen verantwoordelijkheid, verlicht door de Geest van God (Ef. 1: 17, 18; 1 Cor. 2: 12-15), uit en naar de Schriften met de erfenis leren omgaan.

Dit alles hebben zij te danken uitsluitend aan Christus en Diens werk, en zij ontvangen het uitsluitend in de weg van geloof.

Paulus „bewijst" dit laatste („want") als volgt: allen, die in Christus zijn gedoopt, hebben Hem aangetrokken als een kleed, als het ware als hun „nieuwe ik" (vgl. 2: 20). Zo zijn zij in die nieuwtestamentische verhouding van volwassen, mondige zoon, tegenover God komen staan.

In dit verband brengt de apostel dan ter sprake, wat hij in de onderhavige tekst schreef: hierbij is geen sprake meer van Jood of Griek, niet meer van slaaf of vrije, niet meer van mannelijk en vrouwelijk (3: 28).

Tussen de gelovigen onderling bestaan allerlei, zelfs diep-ingrijpende, onderscheidingen; daar is de nationale onderscheiding van Jood of Griek; daar is de maatschappelijke onderscheiding van slaaf of vrije; daar is ook de onderscheiding tussen mannelijk en vrouwelijk. Maar al deze tussen de gelovigen onderling bestaande onderscheidingen doen niet ter zake als het aankomt op die nieuwtestamentische verhouding tot God.

Al die gelovigen - en hierin bestaat hun eenheid - zijn zonder onderscheid „zaad van Abraham, en naar de belofte erfgenamen" (vs 29). Of men nu Jood is of Griek, slaaf of vrije, man of vrouw, als men maar „van Christus" is, is men niet langer in de slavenpositie van de oudtestamentische kerk, maar in de zoons-positie van de nieuwtestamentische gemeente.

In dit Schriftgedeelte is dus niet speciaal sprake van „de vrijmaking van de vrouw", maar niet minder van die van de man. Paulus betoogt: niet alleen de man, ook de vrouw, staat nu niet langer onder de „tuchtmeester", maar zij moeten en mogen nu elk van beiden als mondige zonen handelen. Vandaar dat wij ons ook met betrekking tot de onderhavige kwestie (het is reeds eerder opgemerkt; zie onder 3.2) niet behoeven te verwonderen, „geene letterlijke, scherp geformuleerde voorschriften te dezer zake in (de Heilige Schrift) aan te treffen. Dat is met allerlei zaken het geval. God behandelt in de Nieuwe bedeling Zijne geloovigen als volwassen zonen, die niet omtrent alles een wel-omschreven gebod of verbod behoeven te ontvangen, maar door de inwoning des H. Geestes in staat zijn, uit Zijne openbaring in de H. Schrift in onderscheiden opzicht de zuivere conclusies te trekken, en zelve af te leiden, wat al of niet door hen gedaan moet worden"

(Deputaten-rapport 1930, blz. 10). In dit opzicht staan man en vrouw gelijk. Niet alleen de man, maar niet minder de vrouw, moeten, elk voor zich, uit wat de Schrift elders dienaangaande leert, door verlichting van de Heilige Geest, leren verstaan wat wel of niet door hen moet en mag worden gedaan. Derhalve zullen wij ook over een kwestie als die van het stemrecht bij verkiezingen van ambtsdragers in de gemeente niet, als leefden we nog onder het oude verbond, uitdrukkelijk geformuleerde en tot in de finesses uitgewerkte bevelen in de Schriften van het nieuwe verbond moeten verwachten.

Schreef de kerkeraad van Delft, dat „met de man" ook „de vrouw" staat „in de mondigheid van de Nieuwe Bedeling", dan is de juistheid van deze stelling toe te stemmen; mits men daarbij maar bedenkt, dat de door de apostel in deze tekst bedoelde „mondigheid" van (de man en) de vrouw niet anders is te verstaan dan in de hierboven aangegeven zin: ook zij zal zich (niet minder dan de man!), verlicht door de Geest, moeten laten leiden door wat Gods Woord zegt over enige kwestie, dus bv. ook over de verhouding van de vrouw tot de man (en omgekeerd). Ook zij is in deze positie van volwassenheid geplaatst.

Wanneer men uit deze Schriftplaats meent te mogen afleiden: „De man heeft geen prae meer boven de vrouw, omdat zij beiden volkomen gelijkwaardige 'leden van het lichaam van Christus' zijn (1 Cor. 12: 12 v.v.)" (aldus: G. Huls, De vrouw in de kerk, Baarn, (1965), blz. 33); of ook wanneer men op deze tekst wil gronden „de wezenlijke gelijkwaardigheid der sexen 'in Christus' " (dez., a.w., blz. 74); dan moet wel worden opgemerkt, dat Paulus niets van dit alles heeft geschreven noch bedoeld; dan negeert men het tekstverband geheel en leest men tevoren in deze woorden in, wat men er gaarne uit wil afleiden.

Als Paulus hier schrijft: „hierbij is geen sprake van.... slaaf of vrije....", dan kan uit wat hij elders heeft geschreven duidelijk blijken, dat deze woorden slechts in beperkt, niet in elk opzicht gelden. Hij vermaant elders de slaven, hun heren naar het vlees (ook deze laatste woorden wijzen op een beperkte strekking: zij zijn slechts in zeker opzicht hun heren!) gehoorzaam te zijn (Ef. 6: 5; Col. 3: 22). In de onderhavige tekst voert Paulus geen pleidooi voor gelijke mensenrechten voor allen, noch minder prijst hij aan wat de Prediker in zijn dagen reeds als „een kwaad onder de zon" had herkend: „slaven zag ik te paard en vorsten te voet gaan als slaven" (Pred. 10: 7). Wel verklaart hij in de aangehaalde woorden, dat slaven en ook vrijen gelijkelijk delen in het verlossende werk van Christus ook al is en blijft een slaaf naar het vlees ondergeschikt aan zijn heer.

Dat is het nu ook, wat de apostel wil opmerken ten aanzien van man en vrouw. Ondanks het blijvende verschil, ook in gezagsverhouding, delen beiden, de één niet minder dan de ander, in het heil van Christus. Men mag, net zo min als de woorden „hierbij is geen sprake van.... slaaf of vrije", de woorden „hierbij is geen sprake van.... mannelijk en vrouwelijk" in onbeperkte strekking opvatten.

Ook wanneer men zou menen te mogen aannemen, dat bv. ook bij de verkiezing van kerkelijke ambtsdragers „de zusters gelijke rechten (én plichten) als de broeders" zouden hebben, en zich „met onwankelbare zekerheid .... voor deze zaak op dezen tekst" zou beroepen („Ons exegetisch geweten klopt daarbij niet": aldus: A. M. Lindeboom, Een recht van eeuwen her, Amsterdam, z.j. blz. 73), dan wordt toch over het hoofd gezien, dat déze kwestie in dit verband ver buiten Paulus' gedachtengang lag.

In het licht van deze Schriftplaats mogen we ook verklaren: wij moeten met onze nieuwtestamentische mondigheid, nu zelf, uit wat de Schrift elders zegt, afleiden wat onze taak en roeping ten aanzien van de verkiezing van ambtsdragers in de kerk mag en moet zijn: dit moet worden nagegaan voor wat de man betreft, en niet minder voor wat de vrouw betreft. Wij zullen dan tot de slotsom komen, dat, hoewel de onderscheiding „mannelijk en vrouwelijk" niet beslissend is voor het al of niet delen in het volle heil van Christus dit niet met zich brengt dat elk van beiden dezelfde rechten en plichten heeft ontvangen in de gemeenschap met Hem.

4.3 Vrouwen in het Nieuwe Testament.

De kerkeraad van Delft vervolgt zijn betoog, ten bewijze van zijn oordeel inzake het recht van de vrouwelijke belijdende leden tot deelname aan de verkiezing van ambtsdragers met deze passage: Het Nieuwe Testament laat ons zien hoezeer de vrouw zonder tot het bijzonder ambt geroepen te zijn vanuit haar christenambt en mondigheid in Christus actief is in de gemeente en de verbreiding van het Evangelie. Ten bewijze hiervan wordt verwezen naar Rom. 16: 1 Phebe dienaar der gemeente. Rom. 16: 3 Prisca wordt genoemd voor Aquila. Rom. 16: 12 Tryphena en Tryphosa: Filip 4: 2 Euodia en Syntyche, enz

Ten aanzien van de hier genoemde vrouwen is door het Deputaten-rapport opgemerkt, dat zij „dienend werk" hebben verricht, en wel naar het schijnt inzonderheid op het terrein der barmhartigheid (1 Tim. 5: 9 en v. v. (blz. 5); „ze waren de natuurlijke hulpkrachten aan de diakenen toegevoegd. En genoemd rapport vervolgt: „Een plaats der eere wordt dus zeker door Gods Woord ook aan de vrouw toegekend en de kerk is naar Gods Woord geroepen van de eigenaardige talenten en gaven, door God aan de vrouw geschonken, gebruik te

maken. In dat opzicht, kan nog veel meer worden gedaan om deze roeping der vrouw tot rijker ontplooiing in ons kerkelijk leven te brengen, niet alleen op het terrein der barmhartigheid, maar ook op dat van Zondagschool, evangelisatie-arbeid enz., mits daarbij altoos de door God gestelde regel in het oog worde gehouden, dat die arbeid door de vrouw verricht worde als hulp ("van den man" (t.a-p.). Het rapport verbindt hieraan dan deze conclusie: „klaar uit deze eereplaats der vrouw volgt niet, dat ze daarom ook het stemrecht moet hebben bij de kerkelijke verkiezingen. want daardoor zou ze naast den man als zijn gelijke optreden. wat haar plaats niet is, en een taak op zich nemen, die haar naar Gods Woord niet is opgedragen, omdat ze daarbij niet als hulpe naast den man komt te staan, maar zelfs over hem zou kunnen heerschen"

Het Deputaten-rapport 1930 is ten aanzien van de in de Schrift (Rom. 16: 1, 3; 12: Phil. 4: 2; enz.) genoemde vrouwen voorzichtiger: „we weten te weinig van deze werkzaamheden af, om nauwkeurig te kunnen aangeven, welk karakter die arbeid droeg, in welk verband, en onder welke omstandigheden en verhoudingen hij verricht werd". En: Wij zijn daarom niet in staat, daaruit regelen voor het optreden en arbeiden der vrouw in de gemeente af te leiden" (blz. 18). Wel wordt ten aanzien van Phebe, die „dienares der gemeente te Kenchreae" heet (Rom. 16: 1) opgemerkt dat de hier voor „dienares" gebezigde term haar als „slechts een helpster" aanwijst. Ook van die andere vrouwen vernemen we niet meer, dan dat zij „een hulpdienst" hebben verleend. „Zelfs voor zooverre het hier geldt eenige medewerking in de verkondiging des Evangelies is er alleen maar sprake van niet-ambtelijke hulp uit liefde tot Christus vrijwillig en gewillig ten dienste van het apostolaat gesteld" (blz. 21).

Wat nu de genoemde voorbeelden van vrouwelijke activiteiten in de gemeente betreft, moet wel allereerst worden erkend, dat het werk van vrouwen als Phebe (Rom. 16: 1-2), Prisca (Rom. 16: 3), Maria (Rom. 16: 6), Tryphena en Tryphosa (Rom. 16: 12), Persis (Rom. 16: 12), Euodia en Syntyche (Phil. 4: 2) en zoveel anderen, ten onrechte meer dan eens is ondergewaardeerd, soms om aldus deelname van de vrouwelijke belijdende leden aan de verkiezing van ambtsdragers in de kerk te helpen bestrijden. De hier bedoelde werkzaamheid van deze vrouwen moet ook niet worden beperkt tot bv. het uitsluitend verlenen van hulpdiensten aan de diakenen.

Ook vrouwen hebben behoord tot Paulus' „medearbeiders" en waren, evenals hij en samen met hem, werkzaam in en behulpzaam bij de verbreiding van het evangelie (Rom. 16: 1-4). Samen met de apostel hebben zij gestreden in „de prediking van het evangelie" (Phil. 4: 3) en zich in meerdere of mindere mate moeite getroost voor de kerk en haar opbouw (Rom. 16: 6, 12). Juist om dit alles heeft hij een vrouw als Phebe zo van harte bij de kerk te Rome aanbevolen (Rom. 16: 1 vv.).

Hoewel wij in waardering hiervoor niet onder mogen doen bij Paulus, zullen we toch niet mogen veronderstellen, dat hij zelf ter zake van dit alles de elders door hem doorgegeven instructies van Godswege over de positie van de vrouw in de gemeente eenvoudig heeft genegeerd. We moeten er wel van uitgaan dat al deze vrouwen zich hebben bewogen binnen het raam, dat de Heilige Geest in de paulinische correspondentie heeft uitgezet: zó alleen kan diezelfde Geest door de dienst van Paulus Phebe in haar werk aanbevelen.

Overigens gaat het niet aan, uit déze, toch altijd maar betrekkelijk weinige gegevens, de gevolgtrekking te maken, dat de vrouwen óók de bevoegdheid hadden, deel te nemen aan de verkiezing in het bijzondere ambt.

4.4. *Hand. 6: 5-6.*

Ter ondersteuning van zijn beroep op het christenambt en de nieuwtestamentische mondigheid heeft de kerkeraad van Delft nog een andere Schriftplaats naar voren gehaald. Hij schreef: „Hand. 6: 5, 6 maakt duidelijk, dat de gemeente verkiest onder leiding van het ambt (de apostelen). De zusters behoren ook tot de gemeente. Het gaat niet aan, haar uit te sluiten van een recht, dat de gemeente toekomt".

Het in 1923 aan de synode van Utrecht uitgebrachte Advies, in zake het „vrouwenkiesrecht" merkte ten aanzien van de in deze Schriftplaats bedoelde verkiezing op, „dat de Apostelen daartoe niet de vrouwen, maar alleen de mannen hebben geroepen" (acta 1923, blz. 233). Het Deputaten-rapport 1927 onderschreef deze stelling: „de taak, om de diakenen te verkiezen wordt ook hier alleen aan de mannen opgedragen, zooals blijkt uit vers 3 waar de Apostel Petrus zegt: „Ziet dan om, gij broeders naar zeven mannen uit u". Nu is het wel 'waar, dat met name in de brieven der Apostelen de uitdrukking „broeder" in meer algemeenen zin gebruikt wordt om de geloovigen aan te duiden, maar daaruit volgt niet, dat, wanneer in een historisch verhaal bepaalde personen als broeders, of nog sterker als mannen broeders worden aangesproken, dit dan niet in eigenlijken zin zou moeten worden verstaan. Uit verschillende plaatsen in de Handelingen der Apostelen blijkt duidelijk genoeg, dat deze aanspraak gebruikt wordt bepaaldelijk waar men met mannen te doen heeft") Deputaten-rapport 1927, blz. 2; bij de laatst-aangehaalde woorden wordt verwezen naar: Hand

7: 2; 13: 15; 15: 7, 28.

Ds. C. Lindeboom heeft hiertegen aangevoerd: wanneer de apostelen zich richten tot de geheele gemeente, zijn zij gewoon, deze steeds aan te spreken met „broeders”; zie Rom. 1: 13; 7: 1; 10: 1; 1 Cor. 2: 1; 3: 1; 4: 6; 10: 1; 11: 2; 12: 1, 55; 16: 15 en vele andere plaatsen. Slechts dán worden door hen de zusters uitdrukkelijk genoemd en aangesproken als zij iets hebben te zeggen dat speciaal geldt. Van de aanspraak ‘broeders en zusters’ bedienen zij zich nooit. Altijd gaat bij hen de man voorop, wordt de vrouw in den man begrepen. Zóó bv. In de adressen en zegengroeten der zendbrieven: den heiligen, Rom. 1:7, Ef. 1:1, Fil. 1:1; den geheiligden in Christus Jezus, 1 Cor. 1:2, waar zij steeds den mannelijken geslachtsvorm gebruiken, evenals in de groetenissen aan het slot. Het is de geheele gemeente, ook haar vrouwelijke leden, die zij onder den naam van „broeders” of andere woorden in den mannelijken geslachtsvorm saamvatten” (Deputaten-rapport 1927, blz. 10).

Kon er, volgens de deputaten in 1927, „moeilijk twijfel over bestaan, dat de vrouwen aan deze verkiezing niet hebben medegewerkt” (a.w. blz. 3), ds. C. Lindeboom meende: „Indien uit Hand. 6 iets valt af te leiden voor de vraag, die ons bezighoudt, dan pleit dit voor het deelnemen der vrouwen aan de verkiezing. In vers 5 lezen we: „Dit woord behaagde aan al de menigte, en zij verkoren Stefanus enz.” Vergelijk hierbij Hand. 14: 23: „En als zij (de apostelen) hun in elke gemeente met opsteken der handen ouderlingen verkoren hadden”, hier is zelfs geen sprake van de „broeders”, maar van de gemeente, waartoe mannen èn vrouwen behoorden”. Van doorslaggevende betekenis achtte ds. C. Lindeboom het, dat de wijze van de toenmalige verkiezing toch wel anders is geweest, dan de thans gangbare. Daarom achtte hij een beroep op een tekst als Hand. 6: 5 niet ter zake dienende (a.w., blz. 10, 11).

Het Deputaten-rapport 1930 neemt de gedachte van de meerderheid uit 1927 niet over. Het constateert „dat de apostelen de geloovigen en gemeenten aanspreken als Broeders, ook al zijn er vrouwen bij, en al behooren er niet minder vrouwen dan mannen toe: Hand. 1: 16 e.a.; Rom. 1: 6 e.a.” (a.w., blz. 18; al aanstonds valt het op, dat de in 1927 gedane bewering omtrent een onderscheid op dit punt tussen de apostolische brieven en historische verhalen niet wordt overgenomen). Maar het rapport wil deze wijze van aanspreken bezien „geheel in overeenstemming met Gods schepping der vrouw. De man treedt naar voren. De vrouw schuilt a.h.w. achter den man. Hij is beeld en heerlijkheid Gods. Zij is de heerlijkheid des mans. Aan hem gaf God Zijn gebod. Zij moest het vernemen van hem. Zij is naar, uit, en na den man geschapen. Zij mist dientengevolge eene zelfstandige, op den voorgrond tredende positie en roeping. Zij is eene andere dan de man in wezen en aard en roeping. Niet eene geringere, hoewel ook zwakkere, 1 Petr. 3: 7, doch andere, hem tot eene hulpe als tegenover hem, evenzeer Gods beeld als hij, Gen. 1: 27, maar toch anders dan hij, na hem, en tegenover hem. Dat moet ook de regeling van het stemrecht in de Kerk bepalen” (t.a.p.).

Ds. C. Lindeboom bleef in dat jaar bij zijn eerder te kennen gegeven standpunt: het nieuwe testament biedt geen „voorbeelden van de verkiezing van ambtsdragers onder leiding van een Kerkeraad. De voorbeelden, van welke het N.T. melding maakt, zijn voorbeelden van verkiezing onder leiding der apostelen: Hand. 1 en Hand. 6” (a.w., blz. 29).

Ondanks deze vroegere vertogen, stelt de kerkeraad van Delft thans zonder enige bewijsvoering: de gemeente verkiest, getuige Hand. 6: 5, 6; de vrouwen behoren tot de gemeente, dus mogen zij niet worden uitgesloten buiten het recht, dat aan de gemeente toekomt. Ook hier wordt weer uitgangspunt genomen in de vooronderstelling, die men moet bewijzen.

Dat in Hand. 6: 3 bij de aanspraak „broeders” de vrouwen niet worden buitengesloten, is toe te stemmen. Wel moet hierbij de kanttekening worden gemaakt, dat onder het nieuwe verbond blijkbaar niet met de gewoonte wordt gebroken, de vrouwen in de mannen aan te spreken. Vervolgens kan uit Hand. 6: 5-6 wel worden afgeleid, dat de apostelen de gemeente bij de aanstelling van de zeven mannen hebben ingeschakeld. De gang van zaken was, in hoofdzaak, de volgende. De apostelen namen het initiatief en stelden enkele bepalingen vast. Toen droegen zij aan de gemeente op, naar een zevental mannen zorgvuldig om te zien, die op te zoeken en aan te wijzen; de apostelen zelf zouden hen dan in het ambt zetten. Dit vond instemming bij de hele gemeente: zij kozen zeven mannen en stelden die vóór de apostelen; dezen legden hun na gebed de handen op.

Vergelijking van deze gang van zaken met die bij de aanwijzing van Mozes' opvolger (Num. 27: 16) vestigt de aandacht op een belangrijk punt van verschil. Tóén wees de HERE Zelf die opvolger aan, nu mag de (naar Gal. 3: 28 mondig geworden) gemeente deze aanwijzing verrichten, waarbij, uiteraard, de vereisten tevoren duidelijk zijn genoemd.

Al is aan ds. Lindeboom toe te stemmen dat we hier geen voorbeeld vinden van een verkiezing van ambtsdragers „onder leiding van een Kerkeraad” (zoals wij die heden tendage kennen), we hebben hier niettemin een situatie die ons leert, dat bij de verkiezing van ambtsdragers, zélf s toen deze plaats vond onder leiding van apostelen, de gemeente werd ingeschakeld; en dit wordt ons dan heus niet op zulk een wijze

meegedeeld, dat er nadruk op wordt gelegd, of zelfs maar enige aandacht voor wordt gevraagd, ja zelfs niet dat het er enigszins in zou kunnen doorschemeren, dat hier sprake zou zijn van een uitzonderlijk en later niet na te volgen voorval. Dit apostolisch voorbeeld mag ons tot een volkomen verantwoord na te volgen voorbeeld strekken.

Over de manier waarop de gemeente te werk is gegaan lezen we niets. Heeft er een verkiezing plaats gevonden aan de hand van een tevoren door enkele voorgangers opgestelde en aan de gemeente voorgelegde voordracht, dus uit een soort dubbeltal? Het werkwoord „kiezen" in 6: 5 (letterlijk: uitkiezen) lijkt in die richting te wijzen (vgl. 1: 24); of moet worden gedacht aan een vrije keuze uit de hele menigte? En voorts: heeft een stemming plaats gevonden, of is men in de weg van overleg tot de keuze van het zevental gekomen? Op deze en dergelijke vragen geeft de tekst geen antwoord.

Wel valt iets op te merken met betrekking tot de vraag, of ook de vrouwelijke leden hebben meegewerkt. Indien het in die tijd en ook in de kerk van het oude verbond algemene regel zou zijn geweest, dat vrouwen op gelijke wijze als mannen in zaken als de onderhavige werden betrokken, zou men uit het stilzwijgen van Lukas op dit punt mogen vermoeden, dat ook bij de verkiezing van deze zeven die van ouds bekende regel zou zijn gevolgd. Maar destijds bestond zulk een regel niet in de kerk. Het zou in die tijd en in de kerkstad Jeruzalem als een ongekende revolutie zijn aangemerkt, indien men in de christelijke gemeente op voet van nivellerende gelijkheid mannen en vrouwen op identieke wijze had betrokken bij deze verkiezing. Maar van een dergelijke „nieuwigheid" wordt geen melding gemaakt in de tekst en het is derhalve niet geoorloofd uit dit stilzwijgen van de Schrift op dit punt te concluderen, dat ook vrouwen aan deze activiteiten hebben deelgenomen. Veeleer is het tegendeel uit dit stilzwijgen af te leiden.

4.5. *1 Cor. 11:2-16.*

Reeds ds. C. Lindeboom stelde in het Deputaten-rapport 1927, dat hier „sprake is van de positie der vrouw in het huwelijk" (a.w., blz. 12). De meerderheid van deputaten stelde hier in het Deputaten-rapport 1930 tegenover: „Dit alles betreft niet slechts de gehuwde vrouw ten aanzien van den man, met wien zij gehuwd is, maar dit geldt de vrouw als zoodanig, in hare hoedanigheid van vrouw, afgezien van eene bepaalde verhouding tot eenen bepaalden man" (a.w., blz. 12; vgl. blz. 14). Ds. C. Lindeboom heeft in 1930 zijn gevoelen gehandhaafd, o.m. omdat de „sluier" (vs. 15) „alleen door de getrouwde vrouw werd gedragen" (a.w., blz. 32).

Naderhand hebben ook dr. N. J. Hommes (De vrouw in de kerk, Franeker, 1951, blz. 83) en dr. G. Huls (a.w., blz. 39) zich op het standpunt gesteld, dat de apostel in 1 Cor. 11 handelt over de gehuwde vrouw.

Toch is er geen gegronde reden, deze gedachte over te nemen. Integendeel: Zij wordt wel uitgesloten vanwege de zo zeer algemeen gehouden formulering in vers 3. Wanneer in de eerste regel daar sprake is van „iedere man", dan gaat het niet aan, dit te beperken tot een gehuwde man; wordt in de volgende regel gesproken over „de man", dan is kennelijk niemand anders bedoeld dan „iedere man", die tevoren was genoemd. Maar dan is het niet geoorloofd, bij de hier bedoelde vrouw te denken aan slechts een gehuwde vrouw.

Wel meende dr. N. J. Hommes „dwingende" argumenten te hebben, op grond waarvan het „eenvoudig uitgesloten is, dat Paulus aan iets anders zou denken dan aan de verhouding in het huwelijk" (a.w., blz. 89). Als zulke argumenten voert hij dan o.a. aan, dat de apostel nimmer zou spreken over „de vrouw en haar ondergeschiktheid in het algemeen" (a.w., blz. 88); deze opmerking kan evenwel niet als argument gelden, omdat zij er stilzwijgend van uit gaat, dat de apostel ook in de onderhavige tekst niet handelt over de vrouw als zodanig. Een ander argument is, dat de apostel naast de onderschikking van de vrouw aan de man in en vanwege het huwelijk geen andere vorm van onderschikking zou kennen. Ook hierbij gaat deze auteur evenwel weer stilzwijgend uit van de veronderstelling, dat dit ook voor de onderhavige tekst mag gelden.

Zijn bewering 1 Cor. 11: 3 is zakelijk hetzelfde als wat we lezen in Ef. 5: 23" is niet nauwkeurig in Ef. 5 gaat het uitdrukkelijk over gehuwde vrouwen; voor wat 1 Cor. 11 betreft, zou dit toch eerst nog moeten worden bewezen. De „dwingende" argumenten zijn meer vooronderstellingen, dan bewijzen.

Paulus betoogt in dit deel van zijn brief: terwijl de Christus het hoofd is van iedere man, is de man als zodanig hoofd van, en staat hij boven een vrouw, ongeacht wie zij is; zij het dan ook, dat de man hierbij niet autonoom is: hij staat onder Christus en onder God.

Deze goddelijke ordinantie moet de gemeente te Corinthe goed voor haar aandacht hebben en houden bij het bidden en profeteren.

In het kader van dit rapport kan buiten beschouwing blijven de voorheen een en andermaal aan de orde gestelde kwestie, of bij het hier bedoelde bidden en profeteren moet worden gedacht aan een optreden in de publieke eredienst of aan handelingen anderszins. De bedoeling van de apostel is op het punt waar het op aan

komt volkomen duidelijk: ook, ja zelfs vooral, bij „heilige" handelingen als spreken tot God (bidden) en spreken namens God (profeteren) in tegenwoordigheid van derden behoren de mannen en vrouwen hun onderscheiden plaats in acht te blijven nemen. Mogelijk schreef hij hierover omdat in de kerk te Corinthe de gedachte bij deze of gene had post gevat, dat met de komst en het werk van de Here Christus het onderscheid tussen man en vrouw zou zijn weggefallen, zodat beiden op gelijke voet zouden mogen verkeren met God in bidden en profeteren (vgl. Deputaten-rapport 1927, blz. 4).

Hoe dit zij, we lezen hier dat de bij de schepping gestelde onderscheiding tussen man en vrouw, al is zij na haar verwording tengevolge van de zonde wel door Christus hersteld, niet wordt opgeheven, maar van kracht blijft en in acht genomen moet blijven worden.

Deze onderscheiden positie tussen man en vrouw is geen gevolg van de door God gegeven huwelijksrelatie, maar van de door Hem gestelde scheppingsordinantie (vs 8).

In zoverre is het hier geschrevene ook voor het onderhavige onderwerp van belang. Indien het scheppingsonderscheid tussen man en vrouw bij bidden en profeteren moet blijven gehandhaafd, dan blijkt deze onderscheiding ook in de kerk en haar dienst van allesbeheersende betekenis: zij behoudt haar kracht ook ten aanzien van het uitbrengen van een stem bij de verkiezing van ambtsdragers.

De grond onder de bewering van de kerkeraad van Delft, als zou de besproken perikoop „niet ter zake" dienen voor de onderhavige materie, omdat hier „een heel andere zaak aan de orde" zou zijn, „namelijk de plaats en het optreden van de (gehuwde) vrouw in de eredienst", is derhalve als onjuist af te wijzen. Deze perikoop beperkt zich niet tot de gehuwde vrouw, maar spreekt veeleer over de vrouw als zodanig en in het algemeen; zij stelt ook (nog) niet aan de orde de vraag, waar het hier bedoelde bidden en profeteren plaats vinden, maar spreekt uitsluitend over het verrichten van die handelingen op zichzelf. In deze Schriftplaats onderwijst de Here ons omtrent het ook in de kerk van het nieuwe verbond het blijvend bestaande onderscheid tussen man en vrouw: de man treedt daarin op de voorgrond, de vrouw blijft achter hem. Dat is de regel, die men bij bidden en profeteren in acht heeft te nemen.

4.6. *1 Cor. 14: 34-35.*

Dat terecht uit deze Schriftplaats mag worden geconcludeerd dat de plaats door God in de scheppingsorde aan de vrouw toegekend" is „gehandhaafd ook voor het kerkelijke leven" (Deputaten-rapport 1927, blz. 4/5), wordt door ds. C. Lindeboom niet toegegeven; in het algemeen reeds omdat ook hier „sprake is van de positie der vrouw in het huwelijk" (a.w., blz. 12) en voorts omdat hier „niets anders, niets meer" dan uitsluitend het profeteren en leren aan de vrouw wordt verboden (a.w., blz. 13): „Niemand heeft uit Paulus' woord ooit afgeleid, dat de vrouwen .... niet zouden mogen meezingen, of dat het haar verboden zou zijn bij openbare belijdenis of bij den doop van haar kind haar ja-woord uit te spreken. 't Eenige wat haar ontzegd wordt is het „openlijk spreken tot de gemeente, al zijn zij ook met goede kennis begaafd", het „openlijk in de gemeente iets leeren of voorstellen" (Kantt.)" (a.w., blz. 14).

Hiertegenover is er enerzijds op gewezen: „Van een spraakgebruik des apostels waardoor 'profeteeren bij hem alleen kon zien op een optreden en spreken in eene gemeentelijke samenkomst, kan moeilijk met recht gesproken worden, nu hij dit werkwoord alleen in dezen eersten brief aan de Corinththiers gebruikt"

(Deputaten-rapport 1930 blz. 15)]

Andererzijds, heeft men het zwijggebod willen beperken tot een verbod te disputeren, vragen te stellen, te kritiseren en te redeneren; speciaal over charismatische profetie (N. J. Hommes. a.w., blz. 61). Deze gedachte treffen ook aan bij dr. G. Huls die de havige tekst wilde verstaan in het kader van Paulus' streven tot ordening van de godsdienstoefeningen in Corinthe, „die een steeds meer chaotisch verloop dreigen te nemen" (a.w., blz. 45). Hij meende, dat in die samenkomsten de profetie kritisch werd besproken en beoordeeld. „En juist op deze laatste punten maken de meer gepassioneerde en spontaner reagerende vrouwen zich erg druk, waardoor ze de orde verstoren, die Paulus ten koste van alles handhaven wil" (t.a.p.). Zijn conclusie is: „Als hij haar dus hier het 'spreken' verbiedt, dan heeft dat betrekking op het beoordelen der profetie, het deelnemen aan de discussie, het verlangen van opheldering, het uiten van critiek en het stellen van vragen: dit moeten ze thuis maar aan haar eigen mannen doen" (a.w., blz. 46).

In het kader van hetgeen hij schrijft over „de uitingen des Geestes" (12:1 vv.) brengt de apostel ook het profeteren (14: 1, 3, 4, 5, 6, 22, 24, 29, 31, 32, 37, 39) in de gemeente (vss 4, 5, 12, 19, 23, 28) ter sprake. En als hij het daarover heeft, wijdt hij tevens een passage aan het optreden van de vrouwen in de gemeentelijke samenkomsten (vss. 34-35).

In het voorgaande (11: 2-16) had hij reeds gewezen op de goddelijke ordening omtrent de onderlinge verhouding van man en vrouw in beider relatie tot God en Christus in de christelijke gemeenschap. Op grond daarvan had hij toen betoogd, dat de vrouw zich ook bij bidden en profeteren op haar plaats achter de man

behoort te houden, zij mag dus niet uitgaan van de veronderstelling, alsof in de kerk de oorspronkelijke scheppingsordening door Christus zou zijn teniet gedaan. Maar in dit verband kwam toen nog niet aan de orde de vraag naar de plaats; waar dat bidden en profeteren eventueel zou kunnen voorkomen. Nu de apostel evenwel afzonderlijk gaat handelen over het profeteren in de gemeente, wijst hij er ook op wat op dit punt (de samenkomsten) voortvloeit uit dit tevoren (11: 2-16 door hem verklaarde verschil tussen man en vrouw in de kerk).

Het is, aldus Paulus in al de christelijke kerken praktijk dat de vrouwen in de gemeentelijke samenkomsten moeten zwijgen: want het is haar niet vergunt te spreken, maar moeten ondergeschikt blijven, zoals ook de wet zegt (vs. 34)

Opnieuw lezen we hier een zeer algemeen geformuleerde stelling, die niet maar "vrouwen" (sommige) maar de vrouwen" (dus zonder uitzondering) aangaat, zij moeten zwijgen.

Vaak heeft men dit zwijgsgebod willen beperken tot de gehuwde vrouwen „De wet" zou dan wijzen op huwelijkswetten. Maar hierbij wordt vergeten, dat de huwelijkswetten ten aanzien van de positie van de vrouw telkens een verbijzondering zijn van de algemene scheppingsverordeningen van God ten aanzien van de verhouding van man en vrouw in het algemeen.

Bij de woorden „haar mannen" in vers 35 mag niet over het hoofd worden gezien, dat de apostel hier niet het bezittelijk voornaamwoord („haar gebruikte, maar een bijvoegelijk naamwoord („eigen"); dit betekent: bij iemand behorende; en, verzelfstandigd kan het bijvoorbeeld de geloofsgenoten aanwijzen (Hand. 4: 23), of ook de verwanten (1 Tim. 5: 8). Wanneer de samenhang noopt aan gehuwden te denken kan dit bijvoegelijk naamwoord de „eigen" man (of vrouw) aangeven Ef. 5: 22), maar als de samenhang daar niet toe noopt mag dit bijvoegelijk naamwoord niet in die richting worden geprest, om dan vervolgens daaruit te concluderen tot de huwelijksrelatie. De „eigen mannen" kunnen, indien niet noodzakelijkerwijze aan een huwelijk is te denken, ook die mannen zijn, met wie de bedoelde vrouwen wel geen huwelijksrelatie bezitten, maar toch in een of andere bepaalde privé-relatie staan.

Bij de „eigen mannen" in de onderhavige tekst gaat het over mannen, met wie zij, hetzij de relatie van het huwelijk, hetzij een andere relatie hebben (zoals met 'eigen" kan worden uitgedrukt. Aangezien de op zichzelf wonende in de oudheid alleen als verdrietige of kwalijke uitzondering voorkwam, was de regel dat iedere vrouw in het huis van een man woonde, hetzij het huis van de man met wie zij was gehuwd, hetzij dat van haar broer, zwager, vader, oom, enz. Als opgenomene in het huis van de betrokken man had zulk een vrouw een plaats achter hem, die haar beschermde).

Op dit alles werd reeds gewezen in het rapport van deputaten aan de generale synode van 1936. Daarin staat te lezen. „Zegt de apostel in 1 Cor. 14: 35, dat de vrouwen, als zij iets willen te weten komen, tehuis hare eigene mannen moeten vragen, dan ligt daarin niet, dat enkel van gehuwde vrouwen sprake is, zoodat hij het oog niet zou hebben ook op ongehuwde. Wel is het huwelijk het normale, wordt dat verondersteld en wordt daarvan uitgegaan. De zonde heeft het, vooral in de latere eeuwen, veelzins verstoord. Maar uitteraard kan de apostel nu niet uitsluitend de gehuwde vrouwen bedoelen. De gehuwde vrouwen hebben hare echtgenooten om hare vragen voor te leggen, inzoover die mannen althans geloovig zijn. Maar eventueel hebben de dochters hare vaders, en de zusters hare broeders, en anderen degenen die haar op eenigerlei wijze het naast staan. Dat zijn hare mannen, die zij moeten vragen; wel niet hare echtgenooten, maar toch de mannen, die als hare eigene mannen kunnen aangeduid worden, de mannelijke personen, met wie zij door bloedverwantschap of anderszins in speciale betrekking staan, en met wie zij dagelijks verkeerem" (a.w., blz. 16).

Hoe dit moge zijn, ook als men wat Paulus hier opmerkt zo zou willen opvatten, dat hij bij uitsluiting over de echtgenoten zou spreken, dan blijft nog gelden, dat wat in vers 35 wordt gezegd de algemene regel van vers 34 niet kan beperken. Terwijl achter dit alles moet worden bedacht, dat, indien Paulus hier zou schrijven over gehuwde vrouwen, en hij háár op haar ondergeschikte plaats zou willen houden en wijzen, hij zo slechts kón schrijven op grond van de reeds eerder door hem in herinnering geroepen scheppingsordening omtrent de onderlinge verhouding van man en vrouw in het algemeen (11: 2-16).

Het is verder ook onjuist, het in 1 Cor. 14:3 4 aan de vrouwen voorgeschreven zwijgen in de gemeenten te beperken tot een verbod, dat zij eventueel zouden deelnemen aan de algemene discussie die destijds naar sommiger mening tijdens de samenkomsten zou zijn gevolgd als afzonderlijk punt van het program na de profetie. Want in de eerste plaats geeft 1 Cor. 14 geen aanleiding tot het vermoeden, dat het punt „profetie" werd gevolgd door algemene discussie en bespreking. Wanneer in vs. 29 staat dat twee of drie profeten het woord mogen voeren en de anderen het moeten beoordelen, wordt niet gezegd dat dergelijke beoordeling als apart punt van het agendum van de samenkomst op de profetie volgde; dit vers geeft wel te kennen dat de anderen (al de aanwezigen) de profeten met oordeel des onderscheids moeten aanhoren: men zal ware en valse profetie moeten kunnen onderscheiden. En zoals de hoorders beoordelend moeten luisteren, zo moeten de profeten zelf met beheersing optreden. Want de profetie moet aan de gemeente bediend worden en is niet

een gave waar alle anderen voor aan de kant moeten. Als aan een ander, die daar is gezeten, een openbaring ten deel valt, moet de eerste weten te zwijgen (vs. 30). Men moet één voor één profeteren (vs. 31). Dit kan, omdat de geesten van de profeten aan de profeten zijn onderworpen (vs. 32): ook hier wordt niet gezinspeeld op een nadere discussie na de profetie, en welke discussie dan punt van de samenkomst zou zijn, waarbij de ene profeet zich zou behoren neer te leggen bij het oordeel van een andere. Maar hier wordt de nadruk gelegd op de noodzaak dat een profeet zichzelf niet laat gaan, maar zijn eigen geest in bedwang heeft en op tijd ook weet te zwijgen. God is, zo vervolgt Paulus, immers geen God van wanorde, maar van vrede (vs. 33)! De verzen 29-32 zien niet op een soort discussie ná de profetie nog tijdens de samenkomst. Daarom kan vers 34 ook niet tot een dergelijke vermeende discussie worden beperkt.

Dit kan in de tweede plaats ook niet, omdat de apostel in 1 Cor. 14 een aantal zwijggeboden heeft gegeven. Het verdient aanbeveling, die eens onderling naast elkaar te plaatsen. In vs. 28 werd aan hen die in tongen konden spreken het gebod gegeven om te zwijgen in de gemeente als geen vertaler aanwezig was. In vs. 30 werd de profeten, die in de samenkomst waren gezeten, geboden te zwijgen, wanneer een ander een openbaring ontving. Dit waren twee zwijg-geboden met beperkte strekking. Maar na deze beperkte zwijggeboden voor anderen in het voorgaande, geeft de apostel een derde zwijggebod in vs. 34, doch nu zonder enige nadere bepaling. Dit valt na het voorgaande op en kan wel niet anders betekenen dan dat de vrouwen zonder meer in de samenkomsten moeten zwijgen. Zou de bedoeling van dit derde zwijggebod zijn geweest, het te beperken tot deelname aan vermeende discussies tijdens de samenkomsten, dan zou dit toch wel nader moeten zijn uitgedrukt.

In de derde plaats wijst de toevoeging van vs. 35 nog aan, dat het niet mogelijk is het in vs. 34 bedoelde zwijgen van de vrouwen te beperken tot zwijgen bij de (vermeende) discussies tijdens de samenkomst. De apostel zegt hier, dat de vrouwen, als zij behoefte hebben aan nader onderricht dit thuis moeten vragen. Dit vers laat niet toe, vs. 34 zó op te vatten, alsof een vrouw wel in de samenkomst zou mogen profeteren, maar daar geen nader onderwijs zou mogen vragen. Dit vers zegt in tegendeel dat het zwijggebod zo algemeen is, dat zelfs in geval een vrouw wel zou willen vragen om nadere opheldering en onderwijzing, die vragen niet in de samenkomst gesteld mogen worden, maar thuis. „Want het staat lelijk voor een vrouw te spreken in de gemeente” (vs. 35).

4.7. 1 Tim. 2: 8-15.

In dit tweede hoofdstuk van zijn eerste brief aan Timotheus begint de apostel uiteen te zetten „hoe men zich behoort te gedragen in het huis Gods, dat is de gemeente van de levende God” (3: 15). Dit betoog loopt door tot 3:16. Achtereenvolgens bespreekt hij het gemeentelijk gebed (2: 1-7), het aandeel van de mannen en de vrouwen in de gemeentelijke samenkomst (2: 8-15), de ambtelijke dienst van de opzieners (3: 1-7) en de diakenen (3: 8-13); hij sluit dit deel af met een lofzang op het heerlijke perspectief van de gemeente (3: 14-16). Handelende over het aandeel van de mannen en vrouwen in de gemeentelijke samenkomst, vraagt Paulus eerst aandacht voor de mannen: die treden ook ditmaal blijkbaar weer op de voorgrond (vs. 8).

Met apostolisch gezag kondigt hij als Gods wil voor hen af, dat zij, waar zij ook maar zouden deelnemen aan de dienst van het gebed, dit heilig doen. Nu staat niet (meer) op de voorgrond, dát zij moeten bidden (daarover ging het in 2: 1-7), maar op welke wijze zij dit moeten doen. Hun handen, die zij immers ten hemel heffen om van God te ontvangen wat zij van Hem bidden, mogen niet ontwijfd zijn door een goddeloze levenspraktijk. Dan zou hun eredienst worden weersproken en verijdeld. Ze moeten recht tegenover de Here staan. Maar tevens moeten ze recht staan tegenover elkander: ze mogen zich niet schuldig maken aan (zondige) toorn en twist. Hun eredienst zou dus kunnen worden verijdeld door gedragingen daar buiten. Daartegen waarschuwt de apostel nu.

In dit verband komt (evenals in 1 Cor. 14) als vanzelf de vraag aan de orde naar de plaats van de vrouw bij de gemeentelijke eredienst. Dat Paulus nu niet over de vrouw in het algemeen wil spreken, maar speciaal over haar plaats in de eredienst, kan blijken uit het „evenzo”, waar vers 9 mee aanvangt en dat de kracht van het „ik wil” (vs. 8) verlengt, zodat vers 9 ook van dat „ik wil” afhangt en dus slechts in onverbreekelijke samenhang met vers 8 is te nemen en te lezen.

Evenals de mannen hun deelnemen aan de eredienst kunnen bezoedelen en verijdelen, indien daar buiten hun houding tegenover God („heilige handen”) en tegenover elkander („toorn en twist”) niet recht is, wijst de apostel ook de vrouwen nu allereerst op hetgeen haar algemene instelling dient te zijn, haar „christelijke levenshouding”, bijzonder uitkomende in haar kledij.

Deze dient „waardig” (- edel) te zijn en zij moeten zich sieren met „zedigheid” en „ingetogenheid”: zij moeten haar plaats kennen en ook believen te erkennen, en niet willen opvallen door opzichtige kleding of een behaagzieke „opmaak”. Daardoor zouden ze zich licht op de voorgrond kunnen dringen in de aandacht

van de mannen. Maar God heeft er behagen in („het betaamt“), dat zij door goede werken belijden, dat ze echte christinnen zijn.

Als de apostel ook in deze brief gaat spreken over de plaats en het optreden van de vrouw in de eredienst, neemt hij zijn uitgangspunt in haar levenshouding en belijdenis in het algemeen. Die zijn bepalend ook voor haar doen en laten in de gemeentelijke samenkomsten. Wie de opmerkingen van de verzen 9 en 10 zou willen beperken tot binnen de eredienst, of tot de gehuwde vrouw, verstaat niet de bedoeling van de apostel, die vanuit het algemene (de levensstijl) ook hier redeneert en concludeert tot het bijzondere (de eredienst).

Welnu, komende tot zijn doel, het aanwijzen aan de vrouw van haar plaats in de eredienst, houdt Paulus haar allereerst voor de woordjes: „in rust“. Deze uitdrukking betekent niet slechts, dat zij rustig moet blijven binnen de door God gestelde orde en niet eigenmachtig mag ingrijpen in de orde van het leven (N. J. Hommes, a.w., blz. 36, 108), maar wil in de samenhang van de tekst concreet aangeven de reactie van een vrouw op het gegeven onderwijs: ze moet niet zelf het woord nemen, maar zwijgend luisteren en zich laten onderrichten. Dit moet ze doen „in alle onderdanigheid“; dus niet slechts in onderwerping aan bv. kerkelijke wetten en inzettingen, maar in onderwerping aan heel Gods scheppingsordening.

Daarom is haar ook het zelf onderricht geven niet toegestaan, evenmin als het gezag (willen) oefenen over een man. Ook bij deze woorden heeft men verondersteld, dat het hier zou gaan om de houding van een gehuwde vrouw tegenover haar man. Maar daar is hier toch geen sprake van. Er is sprake van „een vrouw“, een willekeurige, wie zij ook moge zijn, die zulk gezag wil oefenen over „een man“, een willekeurige, wie hij ook moge zijn. Als grondbetekenis van dit werkwoord „gezag oefenen“ heeft men wel aangegeven: „eigenmachtig, willekeurig ingrijpen in wat niet tot de bevoegdheid hoort en zo de gestelde grenzen overschrijden“ (N. J. Hommes, a.w. blz. 123); het zou dus een ongunstige zin hebben: de baas over iemand spelen. Toch is deze bewering niet te handhaven. Christelijke schrijvers hebben het zelfs van God en de Zoon gebruikt. Het moet dus veeleer worden opgevat als: als zelfstandige persoon met gezag optreden, zich doen gelden. De vertaling en uitlegging: de baas willen spelen van de vrouw over de man met wie zij is gehuwd, moet als te tendentius van de hand worden gewezen. Het gaat hier over een liturgisch voorschrift, niet over een huwelijksregel. De geschiedenis van het gebruik van dit woord en van zijn ontstaan moge indrukwekkend zijn, die kan tevens eens te duidelijker maken, dat de geschiedenis van een woord niet beslissend kan zijn voor de vaststelling van zijn betekenis in een bepaalde tekst.

Waarom de vrouw niet met zelfstandig gezag tegenover een man mag optreden, motiveert de apostel met een verwijzing allereerst naar de schepping: Adam is als eerste geschapen, Eva pas daarna (vs. 13). Hij concludeert uit deze volgorde in Gods werk tot een rangorde tussen man en vrouw: de later-geschapene kan niet de meerdere zijn (tenminste, indien dit niet uitdrukkelijk aldus door God Zelf wordt verordend; vgl. Gen. 25: 23; Rom. 9: 12). In de tweede plaats motiveert hij zijn stelling ten aanzien van de vrouw de eredienst met beroep op de gang van zaken bij de zondeval. Toen heeft de vrouw de leiding genomen; maar haar „leiding“ werd „verleiding“. Als herinnering aan die verschrikkelijke zondeval is het nodig, dat de vrouw nimmer weer zelfstandig met gezag gaat optreden, de leiding gaat nemen.

Toch is zij nu niet een minderwaardig lid van de kerk geworden. Zij heeft wel een zeer waardevolle, maar dan toch andere, plaats in Gods kerk. Zij is wel „in overtreding“ gevallen; en daar stond als straf op: de ondergang van het leven, de dood (Gen. 2: 17). Maar nu zal zij redding ontvangen, het volle messiaanse heil, „kinderen ter wereld brengende“ (vs 15). Dit voortbrengen van kinderen staat diametraal tegenover de aangekondigde straf: het nieuwe leven ter wereld brengen staat tegenover het levensverlies. Toch is dit ter wereld brengen van kinderen niet het middel, waardoor de vrouw behouden kan worden, nl. van de ondergang die haar overtreding (vs. 14) in zich bevatte, doch de weg, waarin ook na de val aan de vrouw een nieuw levensuitzicht is geboden, ondanks de doodstraf die God op de overtreding had gesteld. Dit nieuwe levensuitzicht, echter dan alleen in volle zin voor Eva en haar dochters zal echter een 'behouden worden' betekenen, wanneer zij blijven in geloof en liefde en heiliging met ingetogenheid.

God heeft haar nog steeds een zeer belangrijke plaats toegedacht, maar zij moeten niet staan naar speciale, doch niet voor haar weggelegde (vs. 12) activiteiten.

Men mag deze passage niet zó pressen, alsof kinderloze vrouwen volgens de apostel buiten het messiaanse heil zouden blijven gesloten. Hij volgt in deze perikoop immers deze gang van het betoog: wat kunnen en mogen vrouwen wel of niet in de eredienst? Het antwoord was: zich stilzwijgend laten onderrichten, maar in geen geval op de ene of andere manier gezag oefenen over een man. Toch, zo vervolgde de apostel, zijn vrouwen niet de minderwaardigen: als zij kinderen krijgen, mogen zij „moeder in de kerk“ worden, evenals mannen (en dat zijn toch heus niet alle mannelijke belijdende leden van de gemeente!) opziener mogen worden (3: 1). Dat moederschap vormt, als God het geeft, voor de vrouwen in de kerk een niet minder voortreffelijke taak als het opzienschap, als God dat geeft voor de mannen.

Ook ten aanzien van déze Schriftplaats heeft ds. C. Lindeboom menen te mogen opmerken, dat hierin aan de

vrouw het leren, „niets anders, niets meer" zou worden verboden (Deputaten-rapport 1927, blz. 13). Uit het vorenstaande kan duidelijk zijn, dat deze bewering niet aanvaardbaar is. Het oefenen van gezag over een man hoe dan ook is haar niet toegestaan. Zij mag wel de haar toegewezen kostelijke kerктаak vervullen, maar niet streven naar een taak, die haar niet toekomt: het leiding geven. Evenmin is aanvaardbaar de opmerking van ds. C. Lindeboom, dat het deelnemen aan de verkiezing van ambtsdragers niet tot de hier verboden gezagsoefening zou behoren, omdat hier slechts wordt verboden het „leren" d.i. het hoorbare spreken, terwijl „stemmen" schriftelijk plaats vindt (Deputaten-rapport 1927, blz. 14).

Als een vrouw haar stem uitbrengt, oefent zij, zij het ook samen met anderen, gezag uit over de man op wie zij haar stem uitbrengt en over hem, die zij daarbij passeert.

Opmerkenswaardig is, dat het laatste woord van de apostel in deze perikoop aan de vrouw weer aansluit bij het eerste (vs. 9: „ingetogen"): bij het aanvaarden van haar taak in de kerk (moederschap) moet de vrouw ingetogenheid aan de dag leggen: haar plaats achter de man kennen en believen te erkennen, niet slechts als huwelijksordening, maar als scheppingsordening.

4.8. *Slotsom.*

Slotsom ten aanzien van de door de kerkeraad van Delft als niet ter zake dienende Schriftgegevens in 1 Cor. 11: 12-16, 1 Cor. 14: 34-35 en 1 Tim. 2: 8-15 kan nu zijn, dat zij alle drie terdege van betekenis zijn voor de onderhavige materie. De Here geeft ook hier duidelijk te kennen, dat de vrouw een plaats heeft achter de man: zij mag geen gezag over een man oefenen, hoe dan ook. En deze regel wil de Here kennelijk niet beperkt zien tot de gehuwde vrouw in haar verhouding tot haar man.

Het apostolisch onderwijs is hier algemeen.

Ook kan niet aan de kerkeraad van Delft worden toegestemd, dat de genoemde Schriftgedeelten voor de onderhavige zaak niet van betekenis zijn, omdat zij immers naar zijn gevoelen handelen over de vrouw „in de eredienst". Nu is in het tegenwoordige kerkelijke leven het samenkomen als gemeente voor de openlijke liturgische eredienst stellig nauwkeurig onderscheiden van het samenkomen als gemeente voor de verkiezing van ambtsdragers. In de Schriften van het Nieuwe Testament zoekt men zulk een scherpe scheiding tussen de „liturgische eredienst" en de „gemeentevergadering" echter tevergeefs. Trouwens, in beginsel zou de verkiezing van ambtsdragers, niet minder als hun bevestiging en bv. ook de doop en de openbare geloofsbelijdenis en de kerkelijke huwelijksbevestiging, ook in een openbare liturgische eredienst kunnen plaats vinden. De in de apostolische tijd aanvankelijk aangetroffen veelvuldige variatie in handelingen tijdens de eredienst (vgl. bv. 1 Cor. 14) is allengs verminderd. Zo is, ook om praktische redenen, de verkiezing van ambtsdragers vaak losgekoppeld van de eredienst, hoewel zij er soms in tijds-orde direct aan verbonden blijft.

Wanneer de Schriften van het Nieuwe Testament uitspraken bevatten over het optreden van de vrouw in samenkomsten van de gemeente, zijn dergelijke uitspraken derhalve niet slechts van betekenis voor de bijzondere liturgische samenkomsten van de gemeente, maar stellig voor alle gemeentevergaderingen, ook voor die, welke wij voor onze bijzondere verkiezingshandelingen hebben gereserveerd, en zo ook voor de mogelijkheden en bevoegdheden van de vrouwen met het oog op die verkiezing.

Bovendien blijkt, dat de apostel ook bij de bespreking van de plaats en de taak van de vrouw in de liturgische eredienst telkens weer ter fundering ook van zijn stellingen dienaangaande teruggrijpt op de scheppingsordeningen van God omtrent de verhouding van man en vrouw in het algemeen.

Het is echter mogelijk, dat de kerkeraad van Delft met zijn argument, dat de onderhavige Schriftplaatsen handelen over de vrouw „in de eredienst", tot uitdrukking wil brengen, dat bedoelde teksten slechts een beperkte reikwijdte hebben, omdat zij vooral handelen over het bidden, profeteren en onderrichten door de vrouw. Zo zouden die teksten dan niets zeggen over het meedoen aan de verkiezing van ambtsdragers, omdat die zaak hierin niet is genoemd.

Zou dit de bedoeling van de kerkeraad van Delft zijn, dan stuiten wij hier op een zeer belangrijk punt. Dan zou deze kerkeraad menen, dat de regels, die Paulus in bedoelde teksten biedt, uitzonderingsbepalingen zijn voor heel speciale, immers uitsluitend de bij name genoemde gevallen (bidden, profeteren, onderrichten). En dan zouden wij slechts wettige conclusies voor de onderhavige materie mogen trekken uit andere gegevens, bv. uit die van Gal. 3: 26-28 en 1 Joh. 2: 27 (die reeds hiervoor, nl. onder 4.1. en 4.2., zijn besproken).

Een dergelijke gedachtengang is evenwel af te wijzen. Immers in geen enkele van de drie besproken Schriftgedeelten beroept Paulus zich op het bijzondere karakter van de eredienst of het speciale karakter van een situatie in de gemeente, maar wel beroept hij zich voor zijn richtlijnen op Gods algemene scheppingsordeningen omtrent de verhouding tussen man en vrouw. De door- de raad van de Gereformeerde Kerk te Delft aangedragen Schrift gegevens kunnen niet dienen als argument voor het door hem uitgesproken

oordeel; de door hem ter zijde gelaten Schriftgegevens pleiten tegen dit oordeel.

5. SCHRIFTGEGEVENS VOOR DE AANSTELLING VAN AMBTSDRAGERS.

Ook al geeft de Here duidelijk in zijn Woord te kennen, dat de plaats en taak van man en vrouw ook in de kerk onder het nieuwe verbond niet samenvallen, daarmee is nog niet ten volle een beslissend antwoord gegeven op de vraag, of ook de vrouwen mogen deelnemen aan de stemming bij de verkiezing van ambtsdragers. Vandaar de noodzaak, nog afzonderlijk stil te staan bij dit punt en na te gaan, of, en, indien ja, welke richtlijnen de bijbel geeft aangaande de manier van aanstelling van ambtsdragers.

Al aanstonds blijkt, dat de ambtsdragers nimmer zichzelf hun waardigheid behoren aan te matigen (Hebr. 5: 4), zoals ook de Christus Zelf dit niet heeft gedaan (Hebr. 5: 5).

De Heiland heeft zijn apostelen niet laten verkiezen door de schare van zijn aanhangers, maar zelfstandig en zonder medewerking van de zijde van derden, koos Hij een twaalfstal uit zijn discipelen, om hen tot apostelen aan te stellen (Luc. 6: 13). Dienovereenkomstig noemt Paulus zich „een apostel, niet vanwege mensen, noch door een mens" (Gal. 1: 1). Vandaar ook, dat de lege plaats van Judas wordt vervuld door het lot (Hand. 1: 26). Wel nam Petrus hier het initiatief en formuleerde hij de voorwaarden, waaraan iemand moest beantwoorden om apostel te kunnen zijn (Hand. 1: 15; 21-22); en wel werden er twee voorgesteld (hetzij door de aanwezige gemeenteleden aan de apostelen, hetzij door de apostelen aan de gemeente; Hand. 1: 23); maar het was de Here Zelf, die via het lot de beslissing nam (Spr. 16: 33), nadat men zich uitdrukkelijk op Hem had beroepen in het gebed.

Hoezeer dus bij de verkiezing van Matthias alle nadruk valt op het eigen, soevereine doen van God, hierbij krijgt de ambtsdrager Petrus toch een eigen functie. Die bijzondere taak van de ambtsdragers bij de aanstelling van andere ambtsdragers treedt vervolgens sterk op de voorgrond.

Wanneer in Hand. 6 zeven mannen moeten worden aangesteld voor de verzorging van weduwen (vs 1), nemen de apostelen de leiding (vs 2). Omdat het nu niet meer gaat om aanstelling van nieuwe apostelen, maar van andersoortige ambtsdragers, is er geen bezwaar, dat de gemeente meewerkt. Maar het zijn en blijven de ambtsdragers, die het initiatief en de leiding nemen, die de voorwaarden formuleren en de opdracht omschrijven. De gemeente kiest dan zeven mannen en stelt hen voor de apostelen. Maar het zijn weer die ambtsdragers, die, na gebeden te hebben (dus: het werk van God wordt ingeroepen!), hun de handen oplegden (6: 6) en hen aldus officieel aanstelden (1: 3).

Nogmaals zijn het de ambtsdragers Paulus en Barnabas, die in elke tijdens hun eerste zendingsreis gestichte gemeente oudsten aanwezen (Hand. 14: 24). Op Kreta is het eveneens niet de gemeente, maar de ambtsdrager Titus, die de opdracht ontvangt, in alle steden oudsten aan te stellen (Tit. 1: 5), terwijl de voorwaarden, waar deze ambtsdragers aan hebben te voldoen, ambtelijk door Paulus zijn geformuleerd (Tit. 1: 6-9; 1 Tim. 3: 1-15). Timotheus, die zelf de handoplegging door de gezamenlijke oudsten ontving (1 Tim. 4: 14), is bevoegd op zijn beurt weer anderen de handen op te leggen (waarbij hij, uiteraard, niet overijld te werk mag gaan; 1 Tim. 5: 22; vgl. ook 2 Tim. 2: 2).

Al deze gegevens maken duidelijk, dat de bevoegdheid tot aanstelling van ambtsdragers niet berust bij de gemeente, maar bij de Here, de Koning van de kerk, die hierbij zijn ambtsdragers een speciale dienst opdraagt, nl. die van de leiding.

Dit alles gaat echter niet buiten de medewerking van de gemeente om. In Hand. 6 wordt die medewerking uitdrukkelijk genoemd en omschreven; zij bestond in: 1. het „uitzien naar goed bekend staande mannen, vol van Geest en wijsheid" (vs 3); 2. het „uitkiezen" (vs 5) en 3. het „stellen" voor de ambtsdragers (vs 6) Als Titus ambtsdragers moet aanstellen" (Tit 1 5) gebruikt Paulus hiervoor hetzelfde werkwoord, dat in Hand 6: 3 stond en waarbij de gemeente was ingeschakeld (vgl. Calvijn, Institutie, IV, iii, 15). Ook al zijn de handelende personen bij de aanstelling van oudsten in de tijdens Paulus' eerste zendingsreis gestichte gemeenten weer de ambtsdragers Paulus en Barnabas (Hand. 14: 23), de manier waarop dit ons is meegedeeld maakt duidelijk, dat één en ander niet buiten de betrokken gemeenten is omgegaan (vgl. „voor hen" en „onder bidden en vasten").

Deze gemeentelijke medewerking vloeit evenwel niet voort uit de mondigheid van de gemeente (Gal. 3: 28), noch uit het christenambt van de gelovigen, dat zowel aan mannen als aan vrouwen is opgedragen (Heid. Cat., antw. 32). Het „ambt" van de vrouwelijke gelovigen is niet in elk opzicht congruent met dat van de mannelijke gelovigen (1 Cor. 14: 34-35; 1 Tim. 2: 11-12); al zijn er uiteraard veel punten, waarin beider „ambt" gelijk is („zo is het ambt van alle gelovigen, volgens het Woord van God, zich af te scheiden van degenen die niet van de kerk zijn, en zich te voegen tot deze vergadering, hetzij op wat plaats dat God ze gesteld heeft", N.G.B., art. 28).

Alvorens te stellen, dat dit of dat behoort tot het „ambt" van man of vrouw, moet men nagaan, of de Schrift

dit of dat wel of niet tot hun „ambt" (- roeping) rekent.

Hebben de ambtsdragers het recht, om bij de verkiezing van ambtsdragers ook een beroep te doen op de medewerking van de vrouwelijke belijdende leden? Er is vroeg en laat bij herhaling op gewezen, dat de Schrift op deze vraag geen antwoord geeft met een uitdrukkelijk verbod of voorschrift. We moeten hier concluderenderwijze te werk gaan.

Daarbij is allereerst te letten op de aard van de medewerking van de zijde van de gemeente bij deze aanstelling. Welnu, dan blijkt, dat die medewerking wordt gevraagd bij en verleend aan een deel van het leiding geven aan de gemeente. Maar zulk leiding geven is aan de vrouw ontzegd krachtens Gods scheppingsordinantie. Vanwege de aard van de arbeid, waarbij de gemeenteleden zullen worden ingeschakeld, hebben de ambtsdragers zich niet te richten tot die gemeenteleden die krachtens duidelijke uitspraken van de Schrift zich in hun verhouding tot anderen op de tweede plaats behoren op te stellen en zich als „ambt" zien toegewezen, de leiding van de man gewillig en met vreugde over zich te aanvaarden om des Heren wil.

De ambtsdragers handelen als „mondige" verstaanders van Gods Woord, indien ze de patronen van 1 Cor. 11; 1 Cor. 14 en 1 Tim. 2 niet slechts volgen in die gevallen, waarin de bijbel ze ter sprake heeft gebracht (zoals bv. het voorgaan in de dienst des Woords door vrouwen), maar ook toepassen, waar de Here dit niet naar de letter heeft voorgeschreven.

Staande in de vrijheid waarmee Christus haar heeft vrijgemaakt, weet de kerk, nu Gods wetten in haar verstand zijn gelegd en in haar hart geschreven, zich gebonden door Gods scheppingsordering omtrent de verhouding van man en vrouw ook in de gang van het kerkelijke leven.

De medewerking aan een zaak, die allereerst aan de ambtsdragers is toevertrouwd door de Koning der kerk, dient dan ook, indien de ambtsdragers het gewenst, eventueel nodig, achten daarbij ook de leden van de gemeente in te schakelen, te worden behartigd door de man, die hoofd is van de vrouw.

6. DE NEDERLANDSE BELIIDENIS EN KERKENORDENING.

6.1. *De belijdenisgeschriften.*

De tekst van art. 31 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis (1561) luidde aanvankelijk iets anders dan thans, nl. aldus: „Wy ghelooou, dat de Dienaers, Ouderlinghen ende Diakens, in haren dienst moeten door wettighe verkiesinghe verkoren worden, met aenroepinge des Naems Gods, ende koorstemmen der Kercken: daer na met oplegghinge der handen, in haren dienst beuesticht worden, ghelijck als ons sulcx Gods woordt leert. Ende een yeghelick moet hem wel wachten, dat hy hem niet door onbehooriicke middelen in en dringhe: maer yeghelick moet op Gods roep wachten: op dat sulcke, een ghetuyghenisse haerder beroepinghe hebben, om versekert te zijn, dat sy daer van God toe verkoren zijn" (aldus de Nederlandse redactie). Naderhand (1566) is deze tekst aldus gewijzigd (aangehaald in hedendaags Nederlands): „Wij geloven, dat de Dienaers van het Woord van God, Ouderlingen en Diakenen tot hun ambten behoren verkoren te worden door wettige verkiezing der Kerk, met aanroeping van de naam van God en goede orde, gelijk het Woord van God leert. Zo moet zich dan een ieder wel wachten door onbehoorlijke middelen zich in te dringen, maar is schuldig de tijd te verwachten dat hij van God beroepen wordt, opdat hij getuigenis hebbe van zijn beroeping, om van haar verzekerd en gewis te zijn, dat zij van de Here is".

Met deze wijziging werd geen principiële verandering in de belijdenis aangebracht. Men liet thans slechts uit haar weg de nadere regeling van de manier der verkiezing en der bevestiging; die zou beter thuis horen in een kerkenordering.

Dat in dit artikel staande wordt gehouden de „wettige verkiezing der kerk" had wel tweeledige achtergrond. De kerken keerden zich hiermee tegen de Roomse praktijk, waarbij ambtsdragers aan de kerk werden opgedrongen buiten haar om. Tevens keerde men zich tegen elk Dopers indringen van mannen, die zichzelf als ambtsdrager opwierpen.

Over het christenambt, gelijk dit is beleden in antw. 32 van de catechismus is hiervoor reeds gesproken (zie onder 3.4.).

Voorts is in dit verband nog een beroep gedaan op antw. 55 van de catechismus (door ds. C. Lindeboom in Deputaten-rapport 1927, blz. 8). Hier zijn voorrechten (dat de gelovigen allen samen en ieder voor zich als leden gemeenschap hebben met de Here Christus en deel hebben aan al zijn schatten en gaven) verbonden met een verplichting (dat ieder verplicht is zijn gaven tot nut en heil van de andere leden gewillig en met vreugde te gebruiken).

De hierbij gevolgde redenering is dan deze: alle gelovigen, ook de vrouwen, delen in de eerste helft van dit antwoord bedoelde voorrechten; die voorrechten zijn dezelfde als de in het tweede deel van het antwoord

bedoelde „gaven“; omdat de catechismus hier geen onderscheid maakt, rust op de vrouwen ook de in dit antwoord bedoelde verplichting, en is die verplichting gelijk aan die van de mannen. Men leest de tekst dan als volgt: „dat ieder (bij de verkiezing van ambtsdragers) verplicht is, zijn of haar gaven tot nut en heil van de andere leden gewillig en met vreugde te gebruiken“ (aldus A. M. Lindeboom, a.w., blz. 73).

Blijkens het aan de voet van dit antwoord opgesomde tekstmateriaal is bij de hier bedoelde „schatten en gaven“ van Christus te denken aan wat is bedoeld in Rom. 8: 32 (God zal - dus in de toekomst - ons „met Christus“ „ook alle dingen schenken“, d.w.z. alle dingen in volle omvang, die Christus Zelf erft volgens 8: 17) en 1 Cor. 12: 12-13 (Geesteswerking: „allen zijn wij met één Geest gedrenkt“). En bij de in dit antwoord gestelde verplichting is te denken aan wat is bedoeld in 1 Cor. 12: 21 (onderlinge verbondenheid en het erkennen daarvan), 1 Cor. 13: 5 (de roeping tot betoon van - uit genade van God ontvangen - liefde, die niemands gevoel kwetst, zichzelf niet zoekt, niet verbitterd wordt en het kwade niet toerekent) en Phil. 2: 4-6 (de geestesgesteldheid, waarbij ieder dient te letten op het belang van anderen; „laat die gezindheid bij u zijn, welke ook in Christus Jezus was“).

Wie zo de bedoeling van de catechismus op dit punt afleest uit de door zijn opsteller aangewezen Schriftplaatsen, zal zich wel wachten voor het maken van een gevolgtrekking als de bovengenoemde. Men bedenke dat met „de schatten en gaven van Christus“ in de eerste helft van het antwoord niet hetzelfde is bedoeld als met „de gaven van iedere gelovige“.

Bovendien bedenke men, dat als hier sprake is van „de gaven van iedere gelovige“ dit niet behoef te kennen te geven, dat „iedere gelovige“ precies dezelfde „gaven“ heeft ontvangen. De ene kan b.v. de „gave“ ontvangen om moeder te worden in de kerk; de ander die om ouderling te worden. De bedoeling is deze: elk moet de hem of haar verleende gaven, welke die ook mogen zijn, „tot nut en heil van de andere leden“ gebruiken. Al die gaven mogen niet in particulier privé-bezit worden opgesloten; ze moeten in heel de gemeente doorwerken.

6.2. *De geldende kerkenordening*

Over de verkiezing van ambtsdragers wordt gehandeld in de artt. 4, 5, 22 en 24 K.O. Het daarin bepaalde dient thans te worden nagegaan.

De wettelijke beroeping van kandidaten en gevestigde predikanten is geregeld respectievelijk in de artt. 4 en 5 K.O.. Die „wettelijke beroeping“ was reeds als voorwaarde genoemd in art. 3 K.O.: „Het zal niemand, hoewel hij een doctor, ouderling of diaken is, geoorloofd zijn de dienst des Woords en der sacramenten te betreden, zonder „wettelijke daartoe beroepen te zijn“. Hierbij is wel gedacht aan wat in art. 31 N.G.B. heet „wettige verkiezing der kerk“ (vgl. Acta der nationale Dordtse synode van 1578, I, § 9, uitg. F. L. Rutgers, Acta van de Nederlandse synoden der zestiende eeuw, Utrecht, 1889, blz. 237).

De eerste handeling bij deze wettelijke beroeping van de kerk is dan „de verkiezing“. En vóór alles wordt met het oog daarop bepaald, dat zij zal plaats vinden „na voorgaande gebeden“ (art. 4; deze woorden, voorkomende in de bepaling omtrent de verkiezing van kandidaten, ontbreken in art. 5 bij de verkiezing van gevestigde predikanten; dit ontbreken zal wel niet zo mogen worden opgevat, alsof „voorgaande gebeden“ in laatstbedoeld geval overbodig zouden worden geacht). Deze voorgaande gebeden dienen, zoals het Convent van Wezel 1568 het uitdrukte, „opdat de hulp van de Heilige Geest enerzijds het oordeel en de stemming van het volk, anderzijds ook de keuze en het onderzoek door de ouderlingen moge bijstaan“ (II, 6). In deze gebeden zal worden gesmeekt, dat de Here Zelf door zijn Geest de leiding zal nemen, zodat tenslotte naar waarheid kan worden gezegd, dat Hij de gekozenen heeft „gegeven“ (Ef. 4: 11) en „aangesteld“ (1 Cor. 12: 28).

In de tweede plaats wordt gestipuleerd, dat deze verkiezing „geschieden zal door de kerkeraad en de diakenen“. De „lidmaten der gereformeerde gemeente“ hadden het recht van „approbatie en goedkeuring“, nadat de naam van de betrokkene een en andermaal was afgekondigd, „wanneer geen hindernis daartegen komt“; deze approbatie vond dus plaats in de weg van het stilzwijgen.

De synode van Utrecht 1905 voegde hier nog de volgende woorden aan toe: „met onderhouding van de regeling, die daarvoor plaatselijk in gebruik of door de kerkeraad vastgesteld is“. De bedoeling hiervan was, dat o.a. in zulk een regeling kon worden vastgelegd, op welke manier de gemeente zou worden geadpleegd. Uiteraard staat daar bij voorbaat wel bij vast, dat zulk een nadere regeling nimmer ongedaan kan maken, dat de verkiezing staat aan de kerkeraad met de diakenen.

Terwijl de artt. 4 en 5 K.O. volstaan met de bepaling, dat de verkiezing door de kerkeraad zal geschieden met onderhouding van de ene of andere regeling, wordt over zulk een nadere regeling iets meer gezegd in de artikelen die handelen over de verkiezing van de ouderlingen (art. 22 K.O.) en de diakenen (art. 24 K.O.; de verkiezing van beide vindt op geheel gelijke wijze plaats).

Art. 22 K.O. handhaaft het beginsel van de artt. 4 en 5 K.O.: „De ouderlingen zullen door het oordeel van de kerkeraad en de diakenen verkozen worden". Wel moet even de vinger worden gelegd bij een punt van verschil in de formulering van dat beginsel. Terwijl de artt. 4 en 5 K.O. spreken over verkiezing „door de kerkeraad en de diakenen", detailleert art. 22 K.O. iets meer, door te spreken over „door het oordeel van de kerkeraad en de diakenen".

Het woord „oordeel" (de Latijnse tekst heeft „iudicium") betekent oorspronkelijk: onderzoek van de rechter („iudex"), gerechtelijk onderzoek; vandaar ontving het de betekenis: het werk, de taak, het ambt van de rechter; vervolgens duidde het ook aan het resultaat van dat rechterlijke werk: de uitspraak, beslissing, mening, het oordeel van het gerecht.

Dit woord heeft dus een ambtelijke klank, het draagt een officieel ambtelijk karakter. De kerkeraad, die door zijn „oordeel" verkiest, verklaart dan: deze broeders zijn verkiesbaar; zij beantwoorden aan de vereisten; wij stellen hen aan de gemeente voor, hetzij ter approbatie, hetzij om de helft van hen te stemmen (zie bij dit laatste hier beneden).

Ook in dit artikel heeft de Utrechtse synode van 1905 de volgende zinsnede (die vrijwel gelijk luidt met die in de artt. 4 en 5 K.O.) toegevoegd: „volgens de regeling, die daarvoor plaatselijk in gebruik of door de kerkeraad vastgesteld is". Maar nu werden deze woorden in art. 22 K.O. nog nader uitgewerkt in deze voege: „bij welke regeling het naar de gelegenheid van iedere kerk vrij zal zijn, van tevoren de gemeenteleden in staat te stellen op geschikte personen de aandacht te vestigen, en voorts vrij zal zijn, voor de verkiezing zelve zoveel ouderlingen (diakenen), als er van node zijn, aan de gemeente voor te stellen, om, van diezelfde (ten ware dat er enig beletsel voorviel) geaprobeerd en goedgekeurd zijnde, „bevestigd te worden". Er lijkt geen goede reden aan te voeren, op grond waarvan zou zijn te onderstellen, dat de aldus in art. 22 K.O. nader uitgewerkte regeling naar de bedoeling van de Utrechtse synode hij uitsluiting voor de verkiezing van ouderlingen en diakenen, en niet ook voor die van predikanten, behoort te gelden.

Kort samengevat blijkt uit de gegevens de besproken artikelen van de geldende kerkenordening, dat de „regeling voor de verkiezing" de volgende elementen behoort te bevatten:

- a. vooraf gaan de nodige gebeden;
- b. indien er een (ongeschreven) plaatselijk gebruik (gewoonterecht) bestaat, zal de kerkeraad dit onderhouden;
- c. indien er niet (meer) zulk een gewoonterecht bestaat zal de kerkeraad een regeling vaststellen, waarin, al naar gelang van „de gelegenheid" („ratio" = situatie, gesteldheid) van iedere kerk, mag worden bepaald (de vrijheid daartoe bestaat),
  1. dat de kerkeraad de gemeenteleden van tevoren in staat stelt op geschikte personen de aandacht te vestigen; èn
  2. dat de kerkeraad:
    - óf a. zelf (bij enkelvoudige voordracht) voor de verkiezing zoveel broeders als er vakatures zijn te vervullen aan de gemeente voorstelt ter approbatie en goedkeuring;
    - óf b. een dubbel getal aan de gemeente voorstelt, om het door haar gekozen halve deel te bevestigen.

De onder c.2.b. genoemde mogelijkheid vraagt in dit verband bijzondere aandacht, omdat hier sprake is van het „door de gemeente gekozen" deel van een dubbel getal.

Tevoren was er wel sprake van „de gemeenteleden"; maar, en dit mag niet aan de aandacht ontsnappen, thans is er sprake van een „kiezen" door de „gemeente". De gemeenteleden vestigen de aandacht op broeders; de gemeente kiest.

Bij dit laatste is het mogelijk, zelfs zeer waarschijnlijk, dat niet alle gemeenteleden gelijke stemmen uitbrengen, zodat het „gekozen halve deel" niet alle stemmen van al de gemeenteleden, die aan de stemming deelnamen, op zich verenigd had. Dit „kiezen" van de gemeente is het uitbrengen van een voorkeurstem: men „kiest" wie men verkieselijk acht (uit hen, die door de kerkeraad verkiesbaar zijn verklaard). Gelet op deze voorkeurstemmen van de meewerkende gemeenteleden, kan worden gezegd: nu zijn dezen „door de gemeente gekozen". „De gemeente" is hier blijkbaar iets anders dan: het totaal van de gemeenteleden; „de gemeente" is het organische en georganiseerde geheel.

Conclusie kan nu zijn:

- a. de Koning van de kerk stelt in het ambt („gebeden");
- b. de kerkeraad „verkiest" door zijn „oordeel" (spreekt zich uit over de verkiesbaarheid benoemt, de door de gemeente gekozenen);
- c. de gemeente „kiest" door haar voorkeurstem (zij „kiest" de helft en spreekt zich aldus uit over de verkieselijkheid van de voorgestelde personen).

7. HET KARAKTER VAN HET UITBRENGEN VAN DE VOORKEURSTEM.

Tenslotte moet nog afzonderlijk worden stilgestaan bij het karakter van het uitbrengen van de voorkeurstem bij de verkiezing van ambtsdragers in de kerk. Is dat een daad van regeermacht, of niet?

Deze vraag is, toegespitst op het meedoen van de vrouw aan deze stemming, door de synode van Groningen 1927 nog in het bijzonder aan de door haar benoemde deputaten voorgelegd, omdat door een adressant was opgemerkt, dat het antwoord op deze vraag immers beslissend moest worden geacht voor de zaak van het vrouwenkiesrecht (acta, bijlage CIX, blz. 173).

Deputaten rapporteerden aan de synode van Arnhem 1930, in aansluiting aan met name het bepaalde in art. 22 K.O.: „Het is duidelijk, dat de kerkenordering volstrekt niet bedoelt aan de gemeente gelegenheid te geven een advies uit te brengen, welke personen zij begeert, en dat de kerkeraad daarna nog het recht bezit in plaats van de gekozenen andere personen in het ambt te stellen, maar de kerkeraad is gehouden de gekozenen in het ambt te bevestigen, tenzij er iets mocht openbaar worden omtrent de leer en het leven der gekozenen, waarom zij niet konden bevestigd worden" (Deputaten-rapport 1930, blz. 6/7). En zij oordeelden, dat, terwijl de approbatie bestaat in het stilzwijgend goedkeuren, of in het bij de ambtsdragers inbrengen van bezwaren tegen de verkozenen, omtrent welke bezwaren die ambtsdragers dan beslissing moeten nemen, het uitbrengen van een voorkeurstem een beslissende handeling is (a.w., blz. 7).

Ds. C. Lindeboom oordeelde echter, dat, strikt genomen, het uitbrengen van de voorkeurstem geen daad van regeren mag worden genoemd, althans, niet een regeren in dezelfde zin van dat woord als wanneer het van de kerkeraad wordt gebruikt. Hij laat dit gevoelen rusten op de overweging, dat het uitbrengen van de voorkeurstem geschiedt onder de leiding van de kerkeraad, derhalve geen regeerdaad is (a.w., blz. 28). Maar tevens erkent hij: „een met keurstem medewerken brengt, onvoorziene omstandigheden voorbehouden, binding mee (a.w., blz. 27). Het zat voor ds. C. Lindeboom blijkbaar vast op het woord „regeren".

Daarom concludeerde de praeadviserende commissie, dat hij „hier in beginsel aan de meerderheid toegeeft, dat het stemmen der gemeenteleden een daad van regeermacht is, maar dan van de algemeene regeermacht, die uit het ambt der geloovigen voortvloeit en die wel onderscheiden moet worden van de bijzondere regeermacht, welke door Christus aan het bijzondere ambt der opzieners is opgedragen" (acta, bijlage LXI, blz. 288).

De Arnhemse synode sprak dan ook als haar oordeel uit, „dat de verkiezing tot het ambt door de leden der gemeente niet het karakter draagt van advies, maar een daad van algemeene regeermacht is, wel te onderscheiden van de bijzondere regeermacht, welke door Christus aan het bijzondere ambt der opzieners is opgedragen".

De kerkeraad van Delft „attendeert erop, dat de generale synode dit laatste poneert zonder enig Schriftbewijs daarbij te leveren". En hij brengt in herinnering de volgende passage uit de memorie van ds. C. Lindeboom: „'t Komt ons voor, dat bij deze onderscheiding het woord regeermacht beide malen niet dezelfde beteekenis kan hebben. Wat aan den Kerkeraad toekomt, kan in eigenlijken zin regeermacht worden genoemd. De Kerkeraad heeft en geeft de leiding. Hij roept de gemeente op. Hij regeert haar. En bij hem berust de verantwoordelijkheid. Maar nu het kiezen door de gemeente. Is dat in strikten zin ook een regeeringsactie? De gemeente wijst de personen aan, die Christus voor het ambt heeft bestemd, de ambtsdragers die regeeren zullen met autoriteit, aan Christus en niet aan de gemeente ontleend. Is dit met keurstem aanwijzen van hen, die de gemeente Gods moeten regeeren, te beschouwen als een uitoefening van regeermacht? Of hebben we het zoo te zien, dat de macht wel potentiëel en virtueel berust bij de gemeente, maar dat zij die zelve niet uitoefent, doch door hare organen? En dat dus het verkiezen van ambtsdragers een aanwijzing is van de personen, die als hare organen in de uitoefening van die regeermacht zullen optreden?" (a.w., blz. 28).

Het mag merkwaardig worden genoemd, dat de kerkeraad, die in de synode van Arnhem laakt, dat zij zonder Schriftbewijs sprak, in plaats van zelf Schrift-bewijs te leveren, met het mensenwoord van Ds. C. Lindeboom naar voren komt.

Tevens moet het opvallen, dat de kerkeraad hier niet aanhaalt, dat ds. C. Lindeboom ook heeft erkend: „een met keurstem medewerken brengt „binding mee" (a.w. blz. 27), op grond waarvan de commissie van prae-advies uitsprak, dat hij in beginsel erkende, dat het uitbrengen van een keurstem een daad van regering is, al wilde hij dat woord daar niet voor gebruiken.

Te vragen is, of de Schrift hier nader licht biedt.

Allereerst moet het opvallen, dat in de thans onder ons gangbare vertaling van het N.B.G. in het Nieuwe Testament het werkwoord „regeren" niet meer voortkomt met het oog op menselijke activiteiten in de kerk. Wel is er sprake van „besturen" (1 Cor. 12: 28), „leiding geven" (Rom. 12: 8; 1 Thess. 5: 12; 1 Tim. 5: 17), „voorgangers" (Hebr. 13: 17), „mannen van aanzien" (Hand. 15: 22), enz.

In de tweede plaats dient boven alles vast te staan, dat de regeermacht in de kerk enig en alleen berust bij de verhoogde Christus (Opb. 1: 18; 3: 7). Hij is onder alles de eerste geworden (Col. 1: 18). Deze onbeperkte en

alomvattende koningsmacht draagt Hij niet over aan ambtsdragers of gelovigen, zelfs niet voor het geringste deel. Wel schakelt Hij souverain mensen in bij de uitoefening van zijn koninklijke heerschappij. Die bekleedt Hij dan met bevoegdheden; de een ontvangt de bevoegdheid om te profeteren, de ander de bevoegdheid om te dienen, ook zijn er, die de bevoegdheid krijgen, een voorkeurstem uit te brengen bij de verkiezing van ambtsdragers. Maar bij het uitoefenen van deze bevoegdheden staan de betrokken mensen elk voor zich direct onder de absolute heerschappij van Christus.

Eén van de zaken waartoe degenen, die niet tot het bijzondere ambt zijn geroepen, bevoegd zijn is die van het „kiezen" van de zeven mannen in Hand. 6: 6; Het hier gebruikte werkwoord geeft ook te kennen, dat een beslissende keus wordt gemaakt, waardoor, in onderscheiding van de één, een ander wordt aangewezen voor een bepaald doel:

Voorts behoort het tot hun bevoegdheid, de „gekozenen" voor de apostelen te „stellen". En ook dit „stellen" spreekt van een beslissend handelen; het betreft wel een daad waartoe de betrokkenen door de apostelen zijn opgeroepen (Hand. 6: 2-3) en waarvoor de apostelen ook de vereisten hebben aangegeven (Hand. 6: 3), maar het blijft een daad die de betrokken gemeenteleden beslissend stelden (Hand. 6: 6).

Vandaar dat wij met antw. 85 van de catechismus belijden, dat wanneer leden van de gemeente zondigen en ondanks voorgaand vermaan door de broeders en zusters toch in hun dwalingen of schandelijk leven volharden, zij moeten worden aangeklaagd bij de gemeente of bij hen die door de gemeente daarvoor zijn aangewezen: De voortgaande tuchtoefening is dus opgedragen aan de opzieners; maar die opzieners zijn door de gemeente aangewezen. Niet dat de opzieners hun bevoegdheid ontleen aan de gemeente: die hebben zij van Christus. Maar hun aanwijzing geschiedt door middel van de gemeente:

Gelet op wat de Schrift ons duidelijk leert aangaande de plaats en de taak van de vrouw achter de man, ook in de gemeente, en in aanmerking nemende, dat de Heilige Geest verbiedt, dat de vrouw „gezag over een man" heeft (1 Tim 2: 12), moet worden vastgesteld, dat de vrouw niet bevoegd is, deel te nemen aan het beslissende werk van het uitbrengen van een keurstem bij de verkiezing van ambtsdragers in de kerk

8: CONCLUSIES:

- 1:1. Allen, die in Christus zijn gedoopt, hebben zich met Christus mogen bekleden, zodat in dit opzicht geen onderscheid bestaat tussen mannelijk en vrouwelijk (Gal. 3: 26-28): zij zijn nu beiden vrij van de onmondigheid van het oude verbond, toen de wet hun tuchtmeester was (Gal. 3: 23-4: 5).
- 1:2. De verhouding tussen man en vrouw, die van den beginne door God goed was gemaakt (Gen. 1: 31), maar die door en tengevolge van de zonde is geschonden (Gen. 3: 6 slot; 3: 12) en miskend, is door Christus hersteld (Joh. 2: 1-11) en gehandhaafd (Matth. 19: 4-8); bij zijn begenadiging van man en vrouw (Gal. 3: 28) heft de Here evenwel het onderscheid tussen die beiden, dat Hij van den beginne had gesteld en gegeven (Gen. 1: 27 slot; 2: 18), niet op, maar Hij handhaaft het, het verlossende van de vloek der zonde die het verwoestend had aangetast, terwijl Hij elk eigen plaats en taak aanwijst; daarom kan worden gezegd:
  - a. van iedere man is de Christus het Hoofd; hoofd echter van een vrouw (is) de man; Hoofd van de Christus is God (1 Cor. 11: 3); uit kracht van de schepping, dus „dus ongeacht of hij gehuwd of niet, is de man „beeld en „heerlijkheid van God", terwijl de vrouw, ongeacht of zij gehuwd is of niet, „heerlijkheid van (de) man" is: „de man is immers niet geschapen om de vrouw, maar de vrouw om de man" (1 Cor. 11: 7-15);
  - b. de vrouw mag het onderscheid tussen de man en zich niet veronachtzamen, ook niet in zaken van bidden en profeteren, omdat daarbij de man uit kracht van de schepping behoort voor te gaan en de vrouw haar plaats achter hem behoort in te nemen (1 Cor. 11: 3-10): de vrouwen moeten in de gemeenten zwijgen; want het is haar niet vergund te spreken, maar zij moeten ondergeschikt blijven (1 Cor. 14: 34); een vrouw moet zich rustig, in alle onderdanigheid, laten onderrichten, maar mag geen onderricht geven of enige vorm van gezag over een man voor zich opeisen (1 Tim. 2: 13),
  - c. de vrouw ziet geen bijzondere ambtelijke leiding in de gemeente aan zich opgedragen, omdat zij, eenmaal in het paradijs zelfstandig de leiding ne-mende, een verleidster was geworden, met al de verwoestende gevolgen van dien (Gen: 3:6 slot; 1 Tim: 2:14); haar heerlijke taak in de gemeente ligt nu niet op het vlak van het opzienersambt, maar elders, terwijl het opzienersambt een voortreffelijke taak voor de man heet (1 Tim. 2:15-3:1).
- 2.1. Niemand mag zichzelf de ambtelijke waardigheid in de gemeente van Christus aanmatigen (Hebr. 5: 4), maar de Here geeft ambtsdragers (Ef. 4: 11) en stelt hen aan in de gemeente (1 Cor. 12: 28).
- 2.2. Daarbij schakelt Hij ook de gemeente in, terwijl blijkens duidelijke uitspraken van de Schrift (Hand. 6:

2, 3, 6; 14: 23; Tit. 1: 5; 1 Tim. 4: 14, de leiding bij de aanstelling van de ambtsdragers is toevertrouwd aan de voorgangers; zelfs in het uitzonderlijke geval van de voorziening in de opengevallen plaats van Judas heeft Petrus ambtelijk het initiatief genomen en de vereisten voor het apostolaat geformuleerd (Hand. 1: 23).

- 2.3. De medewerking die de gemeente mag verlenen bij de aanstelling van ambtsdragers bestaat in:
  - a. het „uitzien naar goed bekend staande mannen, vol van Geest en wijsheid" (Hand. 6: 3) ;
  - b. het „uitkiezen" (Hand. 6: 5) en
  - c. het voor de ambtsdragers „stellen" van de gekozenen (Hand. 6: 6; zie nog voor gemeentelijke medewerking: Hand. 1: 23 en Hand. 14: 23).
- 3.1. Dienovereenkomstig belijden de gereformeerde kerken in Nederland, dat de ambtsdragers „tot hun ambten behoren verkoren te worden door wettige verkiezing der kerk" (N:G:B., art. 31).
- 3.2. Evenzo hebben zij in de voor haar geldende kerkenordening bepaald, dat de verkiezing van dienaren des Woords zal geschieden door de kerkeraad en de diakenen (artt. 4 en 5) en dat ook de ouderlingen en de diakenen door het oordeel van de kerkeraad met de diakenen worden verkozen (artt: 22 en 24); gelijk ook dat de schorsing van de ambtsdragers zal geschieden door de kerkeraad (art. 79).
- 4.1. Het „uitkiezen" en „stellen", dat volgens Hand: 6: 5 en 6 mag worden verricht door wie geen bijzonder ambt hebben, blijkt een beslissend „uitkiezen" en „stellen" te zijn; zodat de gereformeerde kerken naar de Schriften belijden, dat de opzieners door de gemeente zijn aangewezen (Heid. Cat., antw: 85).
- 4.2. Omdat de vrouw, krachtens Gods scheppingsordening een plaats achter de man heeft ontvangen (zie onder 1), en omdat de Heilige Geest verbiedt, dat de vrouw op enigerlei manier gezag over een man heeft (1 Tim: 2: 12), is zij niet bevoegd deel te nemen aan het beslissende werk van het uitbrengen van een keurstem bij de verkiezing van ambtsdragers in de kerk.
- 4.3. De Here draagt de vrouw op, zich ook in de gemeente te onderwerpen aan de leiding van de man, wiens Hoofd de Christus is.
5. Op grond van hetgeen de Heilige Schrift ons duidelijk leert aangaande de plaats en de taak van de vrouw, is het de kerkeraden niet geoorloofd bij de verkiezing van ambtsdragers toe te staan, dat de vrouwen keurstem uitbrengen.

Deputaten menen met het vorenstaande te hebben voldaan aan het eerste deel van hun opdracht, nl. „om vanuit de Schrift de materie van het vrouwenkiesrecht nader te bezien".

Thans voldoen zij ook aan het tweede deel van hun opdracht, door hun rapport te laten toezenden aan de kerken (met inachtneming van het door de generale synode van Hattem 1972 blijkens art. 254 van haar acta bepaalde).

Uw vergadering bij al haar handelingen, ook bij de afhandeling van de in dit rapport haar voorgelegde „de onmisbare leiding van de Geest van God toewensende, verblijven. na broederlijke groet en met hoge achting de deputaten voornoemd,

H: Bouma
J. van Bruggen
D: K: Wielenga J:Dzn:
H: J: Begemann, secundus:

Aldus vastgesteld te Kampen, 16 mei 1974:

BIJLAGE

DE GEREFORMEERDE KERK VAN DELFT

Scribaat: C. D. Goudappel,
Maerten Trompstraat 20
Delft 2208

Delft, 21 maart 1972 Aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, bijeen te komen op 11 april 1972 te Hattem:

Weleerwaarde en Eerwaarde Heren en Broeders,

De Raad van de Gereformeerde Kerk van Delft heeft in zijn vergadering van 21 febr. 1972 besloten, zich tot U te wenden met het volgende:

De Gereformeerde Kerken in Nederland zijn terzake van de verkiezing van ambtsdragers o.a. gebonden aan het besluit, dat genomen werd door de Generale Synode van Arnhem 1930, Acta Art: 200, aldus luidend:

„De generale synode,
van oordeel,

dat de verkiezing tot het ambt door de leden der gemeente niet het karakter draagt van advies, maar een daad van algemeene regeermacht is, wel te onderscheiden van de bijzondere regeermacht, welke door Christus aan het bijzondere ambt der opzieners is opgedragen;

dat weliswaar ook de approbatie, waarvan de vrouwen niet zijn uitgesloten, tot deze algemeene regeermacht der geloovigen behoort, maar dan met dit onderling verschil in karakter, dat de gemeente bij de verkiezing uitspreekt, wie zij als ambtsdragers begeert, terwijl de approbatie bestaat in het al of niet goedkeuren der gekozen personen;

dat daarom uit het feit dat het ambt der geloovigen aan de vrouw in de kerk evenzeer toekomt als aan den man, niet volgt dat zij ook aan de verkiezing tot het ambt mag deelnemen;

dat voorts het overtuigend bewijs, dat de Schrift het vrouwenkiesrecht eischt, niet is geleverd, maar de gegevens, welke zij ons biedt, veeleer daartegen dan daarvoor schijnen te pleiten;

besluit:

1. aan de vrouwelijke lidmaten der gemeente het kiesrecht in de kerk niet toe te kennen en
2. deputaten dank te zeggen voor hun uitnemende toelichting van het vraagstuk van het vrouwenkiesrecht uit de Schrift en de historie":

Tegen dit besluit van de Synode van Arnhem werden bij de Generale Synode van Bunschoten-Spakenburg 1958-'59 revisieverzoeken ingediend door de Kerk van Amsterdam-Centrum en de Kerk van Beverwijk. Deze Generale Synode besloot aan de verzoeken van beide Kerken, om uit te spreken „dat het besluit van Arnhem 1930 de Kerken niet langer behoort te binden in haar gedragslijn ten aanzien van de verkiezing van ambtsdragers" niet te voldoen:

De Synode gaf daarbij de volgende oordelen:

- „1: dat uit het ambt der gelovigen, waarvan de Kerk te Beverwijk stelt, dat het ook aan de belijdende vrouwelijke lidmaten toekomt, niet zonder meer voortvloeit, dat zij ook het actieve kiesrecht bezitten en dat de genoemde Kerk dit laatste niet uit het onderwijs der Schrift aangaande het ambt der gelovigen heeft aangetoond;
- 2: dat door de uitspraak van de generale synode van Arnhem 1930: acta art. 200: op geen enkele wijze de vrijheid der exegese aan banden is gelegd, maar dat deze synode er zich terecht van onthield aan de belijdende vrouwelijke lidmaten der gemeente het kiesrecht toe te kennen, toen zij oordeelde hierin geen klaar getuigenis der Schriftgegevens te hebben;
- 3: dat het bezitten van een verschillende rechtspositie der belijdende, vrouwelijke lidmaten in de onderscheidene plaatselijke Kerken gemakkelijk een bron van verwarring en moeilijkheden kan vormen en derhalve ongewenst is":

Het heeft de Raad getroffen, dat de G.S. van Bunschoten-Spakenburg geen enkel Schriftbewijs aanvoert ter motivering van het besluit, niet te voldoen aan de verzoeken van Amsterdam-Centrum en Beverwijk:

De G.S. verwijt de Kerk te Beverwijk, dat zij niet uit het onderwijs der Schrift heeft aangetoond, dat de

belijdende vrouwelijke lidmaten krachtens het ambt der gelovigen ook het actieve kiesrecht bezitten: Duidelijk is te konstateren, dat de G.S. wat de argumentatie betreft, niet verder gekomen is dan de G.S. van Arnhem 1930:

De zaak kwam opnieuw aan de orde op de Generale Synode van Rotterdam-Delfshaven 1964-'65. Deze G.S. wees o.a. een verzoek van de Part: Synode van Utrecht af, om het betreffende besluit van de G.S. van Arnhem 1930 voor vervallen te verklaren: De G.S. was van oordeel,

- „1. dat de argumentatie, die in de weinige aan haar voorgelegde stukken wordt aangedragen, om tot een herziening te komen, zo beperkt is, dat alleen al op deze grond van een onvoldoende voorbereiding dient te worden gesproken;
- 2: dat er geen genoegzame reden is, om bij zulke stand van zaken te komen tot herziening van hetgeen in dezen besloten is".

De Raad constateert, dat ook deze G.S. geen argumenten uit de Schrift vóór handhaving van het besluit van Arnhem heeft aangevoerd: De G.S. wijst ook niet nader aan, waarin de aangedragen argumentatie vóór het kiesrecht der vrouw tekort schiet.

Het komt de Raad derhalve voor, dat het noodzakelijk is, breder stil te staan bij de oordelen, die door de G.S. van Arnhem 1930, Acta Art: 200, zijn genoemd. Arnhem 1930 maakt onderscheid tussen een algemene en een bijzondere regeermacht: De eerste komt de gemeente toe, de laatste is de kerkeraad voorbehouden. De verkiezing tot het ambt draagt het karakter, niet van een advies, maar „is een daad van algemene regeermacht".

De Raad attendeert erop, dat de G.S. dit laatste poneert zonder enig Schriftbewijs daarbij te leveren. De Raad wil in herinnering brengen, wat ds. C. Lindeboom in zijn Memorie aan de G.S. van Arnhem 1930 opmerkte (Rapporten behorende bij de Acta, Rapport inzake het vrouwenkiesrecht, p. 28).

„t Komt ons voor, dat bij deze onderscheiding het woord regeermacht beide malen niet dezelfde beteekenis kan hebben. Wat aan den Kerkeraad toekomt, kan in eigenlijken zin regeermacht worden genoemd. De Kerkeraad heeft en geeft de leiding: Hij roept de gemeente op. Hij regeert haar. En hij hem berust de verantwoordelijkheid.

Maar nu het kiezen door de gemeente. Is dat in strikten zin ook een regeeringsactie? De gemeente wijst de personen aan, die Christus voor het ambt heeft bestemd, de ambtsdragers die regeeren zullen met autoriteit, aan Christus en met aan de gemeente ontleend. Is dit met keurstem aanwijzen van hen, die de gemeente Gods moeten regeeren, te beschouwen als een uitoefening van regeermacht? Of hebben we het zoo te zien, dat de macht wel potentieel en virtueel berust bij de gemeente, maar dat zij die zelve niet uitoefent, doch door hare organen? En dat dus het verkiezen van ambtsdragers een aanwijzing is van de personen, die als hare organen in de uitoefening van die regeermacht zullen optreden?"

In het tweede oordeel redeneert de G.S. vanuit die „algemene regeermacht der geloovigen" verder. De G.S. stelt een „onderling verschil in karakter" tussen de approbatie en de verkiezing.

Dit onderling verschil in karakter fungeert als grond voor het derde oordeel: „dat daarom uit het feit, dat het ambt der geloovigen aan de vrouw in de kerk evenzeer toekomt als aan den man, niet volgt dat zij ook aan de verkiezing tot het ambt mag deelnemen".

Er zal wel niemand zijn, die het onderscheid tussen approbatie en verkiezing zal willen ontkennen: Maar de Raad legt er de vinger bij, dat de G.S. verzuimde uit de Schrift aan te tonen, dat regeermacht van geloovigen bij de vrouwelijke lidmaten beperkt moet zijn tot de approbatie.

Wat het vierde oordeel betreft: de G.S. stelt, dat het overtuigend bewijs, dat de Schrift het vrouwenkiesrecht eist, niet is geleverd. De Raad acht dit oordeel weinig overtuigend: Er zijn veel zaken in onze Kerkenordening geregeld, die niet direkt door de Schrift worden geëist, bijv. het instituut van kerkvisitatie, de frequentie van kerkelijke vergaderingen.

Wanneer de G.S. in het vierde oordeel tenslotte stelt, dat de gegevens, die de Schrift biedt, veeleer tegen het vrouwenkiesrecht, dan daarvoor schijnen te pleiten, is dat al evenzeer van weinig overtuigingskracht.

De G.S. formuleert voorzichtig („schijnen"). Maar zij noemt geen Schriftgegevens. Daardoor is dit geen reële argumentatie. De G.S. wijst onder „besluit" wel naar „de uitnemende toelichting" van deputaten, maar onze Kerken zijn niet aan rapporten van deputaten, maar aan uitspraken van generale synoden gebonden.

De Raad is van oordeel, dat uit het onderwijs van de H: Schrift blijkt, dat de deelname van belijdende vrouwelijke lidmaten aan de verkiezing van ambtsdragers tenvolle geoorloofd is.

Immers, de gelovige vrouw draagt evenzeer als de gelovige man het christenambt, zoals daarover gesproken

wordt in Zondag 12 H.C. Wat Johannes in 1 Joh. 2: 27 schrijft, geldt ook van de vrouw:

„En wat u betreft, de zalving, die gij van Hem ontvangen hebt, blijft op u en gij hebt niet van node, dat iemand u lere" (vgl. 1 Joh. 2: 20).

Met de man staat de vrouw in de mondigheid van de Nieuwe Bedeling. Paulus schrijft in Gal. 3: 26-28:

„Want gij zijt allen zonen van God, door het geloof, in Christus. Want gij allen, die in Christus gedoopt zijt, hebt u met Christus bekleed. Hierbij is geen sprake van Jood of Griek, van slaaf of vrije, van mannelijk en vrouwelijk, gij allen zijt immers een in Christus Jezus".

Het Nieuwe Testament laat ons zien, hoezeer de vrouw - zonder tot het bijzonder ambt geroepen te zijn - vanuit haar christenambt en mondigheid in Christus actief is in de gemeente en de verbreiding van het Evangelie.

Rom. 16: 1, Phebe, dienaar van de gemeente; Rom. 16: 3 Prisca (wordt genoemd voor Aquila!); Rom. 16: 12 Tryphena en Tryphosa; Filip. 4: 2 Euodia en Syntyche, enz.

Vanwege zijn christenambt en mondigheid in Christus neemt de man deel aan de verkiezing van broeders tot het ambt. Krachtens hetzelfde heeft ook de vrouw dit recht.

Hand. 6: 5, 6 maakt duidelijk, dat de gemeente verkiest onder leiding van het ambt (de apostelen).

De zusters behoren ook tot de gemeente. Het gaat niet aan, haar uit te sluiten van een recht, dat de gemeente toekomt. (Men kan het „broeders" in Hand. 6: 3 niet aanvoeren als bewijs, dat in Hand. 6: 5 met „menigte" enkel de mannen broeders zijn bedoeld, daar de apostelen de synagogale gewoonte volgden de gemeente aan te spreken met „broeders", vgl. Hand. 1: 6 met Hand. 1: 14; Rom. 12: 1; Rom. 16: 7; 1 Kor. 1: 10; 1 Kor. 3: 1; Hebr. 10: 19) De Raad acht het niet ter zake, in dit verband nader in te gaan op Schriftplaatsen als 1 Kor. 11: 12-16; 1 Kor. 14: 34; 1 Tim. 2: 11-15.

Ten onrechte heeft men deze teksten contra het vrouwenkiesrecht aangevoerd. Er is in deze Schriftplaatsen blijkens het tekstverband een heel andere zaak aan de orde, namelijk de plaats en het optreden van de (gehuwde) vrouw in de eredienst.

Op grond van het bovenstaande is de Raad van oordeel, dat het besluit van Arnhem 1930 aan het onderwijs van de Schrift geen recht doet.

De Raad verzoekt Uw vergadering, refererend aan het oordeel van de Generale Synode van Utrecht 1923 dat „de vraag of aan de vrouw het kiesrecht der ambtsdragers zal geschonken worden een zaak is die de Kerken in het gemeen aangaat, weshalve de beslissing hierover door de G.S. behoort genomen te worden", deputaten te benoemen, die de materie van het vrouwenkiesrecht vanuit de Schrift nader bezien en daarover rapporteren op een volgende Generale Synode met tijdige toezending van hun rapport aan alle Kerken.

Uw vergadering in alles de leiding van de Heilige Geest toebiddend. Met broedergroet en hoogachting,
De Raad van de Gereformeerde Kerk van Delft

w.g. A: N. Hendriks, praeses

w.g. C: D. Goudappel, scriba.

BIJLAGE 4b (bij art: 238)

Commissie V komt in haar rapport tot de volgende conclusies:

1. Het betoog van deputaten gaat er van uit dat het uitbrengen van een keurstem bij de verkiezing van ambtsdragers een zaak is, waarbij de vrouw gezag oefent over de man (1.11.1);
2. Ten onrechte wordt de materie van het vrouwenkiesrecht alleen vanuit dit gezichtspunt benaderd (1.11.2);
3. Gegeven dit uitgangspunt hadden de deputaten moeten aantonen dat deelnemen aan de verkiezing inderdaad gezag oefenen inhoudt (1.11.2);
4. Het betoog van deputaten kan beschouwd worden als een goed gefundeerde afwijzing van de verkiezing van een vrouw tot het bijzonder ambt in de gemeente van Christus;
5. De noodzakelijke schakel, waardoor dit betoog ook voor het uitbrengen van een keurstem zou gelden, ontbreekt (1.11.3);
Uit het rapport van deputaten is duidelijk gebleken (1.11.4):
  - 5.1: dat Christus zelf ambtsdragers aanstelt: dat de taak van de kerkeraad is het geven van leiding bij de verkiezing (1.1.4);
  - 5.2: dat de verkiezing van de ambtsdragers die Christus zelf aanstelt, een zaak is en blijft van de kerkeraad (1.2.3);
  - 5.3: dat de regeermacht in de kerk enig en alleen bij de verhoogde Christus berust, die zijn regeermacht niet overdraagt aan ambtsdragers of andere gemeenteleden, zelfs niet voor het geringste deel (1.3.4);
6. Het deelnemen aan een verkiezing is geen gezag oefenen of leiding geven, omdat de kerkeraad beslist wie gekozen kan worden en wie niet (1.11.5);
7. Bij de verkiezing spreekt de Here door de mond van de gemeente (1.11.6);
8. Sinds de pinksterdag is in vervulling gegaan de profetie van Joël 2: 28, 29: hebben mannen en vrouwen, op gelijke wijze deel aan de zalving van Christus (vgl. 1 Joh. 2: 20, 27). Zij dienen gezamenlijk, met alle fijngevoeligheid, te onderscheiden waarop het aankomt (Filip. 1: 10) (1.11.7.);
9. Dat de uitslag van de stemming bindend is voor de kerkeraad (en de gemeente) maakt het deelnemen aan de verkiezing niet tot een gezag oefenen van de gemeenteleden over de gekozen en niet gekozen kandidaten, maar berust op de vooraf door de kerkeraad genomen beslissing bij de kandidaatstelling (1.11.8);
10. Vrees voor verkeerde ontwikkelingen, die we om ons heen zien in de emancipatie-beweging en in de invoering van het passieve vrouwenkiesrecht, mag niet bepalend zijn bij onze besluitvorming, omdat we ons dan zouden laten leiden (in negatieve zin) door wat mensen doen en niet door wat Gods Woord zegt. (1.12);
11. Daar deputaten niet uit de Schrift hebben aangetoond dat verkiezen een daad van gezagsoefening is, hebben de door hen aangehaalde Schriftplaatsen inzake het gezag van de man over de vrouw geen rechtstreekse betrekking op de zaak geding (2.1.2);
12. Wanneer deputaten betogen dat 'de' man gezag heeft over 'de' vrouw is ook deze stelling -die voor het punt in geding niet relevant is- niet uit de Schrift bewezen;
- 13.1. Deputaten hebben niet overtuigend bewezen dat 1 Cor. 11: 2-16 over de man en de vrouw in het algemeen spreekt en dat elke man het hoofd is van elke vrouw. Het gaat blijkens, het verband over de man in de gemeente, die het hoofd is van zijn vrouw (2.2.1);
- 13.2. De tegenstelling die deputaten maken: „Deze onderscheiden positie tussen man en vrouw is geen gevolg van de door God gegeven huwelijksrelatie, maar van de door Hem gestelde scheppingsordinantie" (bl: 16) stelt een onjuist dilemma. Eva werd geschapen als hulp van Adam en pas in de huwelijksrelatie werd Adam door God gesteld tot hoofd van zijn vrouw: Vgl: Gen. 1: 27 'weest vruchtbaar' - gebonden aan het huwelijk en Gen. 2: 24: de man zal zijn vrouw aanhangen (2.2.2);
- 14.1. Uit 1Cor.11: 35 blijkt dat Paulus hier primair de gehuwde vrouw op het oog heeft. De door hem bedoelde vrouwen moeten thuis haar mannen raadplegen (2.3.1).
- 14.2. Wanneer Paulus in 1 Cor. 14: 34 aan de vrouwen het spreken verbiedt, ziet hij op een bepaalde vorm van spreken, die in vs. 35 gekarakteriseerd wordt als 'vragen stellen'. Hij geeft niet een absoluut zwijggebod (2.3.4);
- 14.3. Van het één voor één profeteren in vs. 31 worden de vrouwen niet uitgesloten (2.3.3). Het gaat hier over de charismatische gaven van 1 Cor: 12-14. Wanneer de Geest dergelijke gaven ook aan vrouwen schonk durfde Paulus haar het spreken in de gemeente niet verbieden: „Dooft de Geest niet uit,

- veracht de profetieën niet" (1 Thess. 5: 19) 2.2.6);
- 15.1. In 1 Tim. 2: 8-15 heeft Paulus - gezien het redebeleid - primair het optreden van de gehuwde vrouwen in de gemeente op het oog (2.4.2);
  - 15.2. Wanneer Paulus aan deze vrouwen het 'leren' en 'gezag oefenen' verbiedt - niet het bidden, zie vs 8 en 9 - denkt hij aan charismatisch leren met discussies (vgl. 1 Cor. 12: 1, 28; Jac. 3: 1) en aan heersen (de baas spelen) van de gehuwde vrouw over haar man (een woord dat door Paulus slechts hier gebruikt wordt) (2.4.5 en 2.4.6);
  - 16.1. Deputaten erkennen dat met de voorgaande Schriftplaatsen niet een 'ten volle beslissend' antwoord is gegeven op de vraag of vrouwen mogen deelnemen aan de verkiezing (bl. 24) (2.5);
  - 16.2. Volgens hen valt dit beslissende antwoord wel af te leiden uit Hand. 6: 5, 6, waar verkiezen en stellen als beslissende daden zouden worden voorgesteld (bl. 30) (2.5.2);
  - 17.1. In Hand. 6: 3 wordt door de apostelen eerst de norm gesteld - deze is beslissend. Het woord 'stellen' (histèmi en niet kathistèmi) ziet gewoonlijk niet op een beslissende daad van de zijde van hen die stellen, maar van de zijde van hen vóór wie iemand wordt gesteld (Hand. 1: 23; Hand. 5: 27; Hand. 22: 30) (2.5.3);
  - 17.2. Wie stelt dat de gemeentevergadering autoriteit heeft komt bij het independentisme terecht. De beslissende daad komt in Hand. 6: 6 van de zijde der apostelen: zij stelden de norm en zij legden de handen op.

RAPPORT

van commissie III over de ingekomen stukken inzake de uitspraken van de generale synode van de Gereformeerde Kerken te Utrecht 1923, Acta artikel 92 (betreffende de evangelisatie). Agenda lig. 1-7.

1. Een zevental ingekomen stukken werd de commissie ter behandeling gegeven, voor het grootste deel revisieverzoeken betreffende bovengenoemd besluit.

2. Korte typering ingekomen stukken.

- 2.1. Spakenburg-Noord zendt voorstel ter vervanging van art. 92 Acta Utrecht 1923;
- 2.2. Wageningen vraagt nader onderzoek;
- 2.3. Rijswijk verzoekt het besluit zo nodig te herzien;
- 2.4. Berkel en Rodenrijs vraagt deputaatschap te benoemen met de opdracht betreffend besluit te toetsen aan de Heilige Schrift;
- 2.5. Apeldoorn betuigt instemming met het besluit van Spakenburg-Noord;
- 2.6. Nijmegen verzoekt besluit niet langer bindend te verklaren.
- 2.7. Kampen verzoekt het synodebesluit te toetsen op grond van een schrijven van dertien leden van de gemeente.

3. Tekst artikel 92 Acta Utrecht 1923.

1. de Evangelisatie bedoelt degenen, die vervreemd zijn van Gods Woord en van den dienst des Heeren te roepen tot den Heere en dus ook tot de Kerk des Heeren;
2. deze arbeid aan de afgedoolden behoort naar het Woord Gods tot de roeping van de Kerk van Christus;
3. de Evangelisatie gebruikt als middel het brengen van het Woord Gods en ze heeft dat te brengen in overeenstemming met de Belijdenisgeschriften van de Gereformeerde Kerken in Nederland;
4. de opzettelijke Evangelisatie dient uit te gaan van, voor het minst te staan onder leiding van den Kerkeraad. Deze heeft voor de Evangelisatie gebruik te maken van de gaven en krachten, die God tot dit werk in de Gemeente heeft geschonken;
5. is het noodig, dat er verband gelegd wordt tusschen het Evangelisatiewerk op verschillende plaatsen, dan moet dat verband door of vanwege de Kerkeraden werden gezocht;
6. het verkrijgen van allerlei hulpmiddelen, die de Evangelisatiearbeid noodig heeft, als ook het overleg in de besprekingen tusschen hen, die theoretisch of praktisch in de Evangelisatie-arbeid werkzaam zijn, kan overgelaten worden aan de verschillende vereenigingen op Gereformeerden grondslag die in deze richting werkzaam zijn;
7. de wijze waarop de Kerken het evangelisatiewerk regelen moeten, dient aan de vrijheid der Kerken te worden overgelaten.

4. Ingekomen stukken.

De commissie heeft de inhoud van de ingekomen stukken geordend naar de punten van het besluit van de synode van Utrecht 1923.

4.1. op de punten 1-3 van art. 92.

Berkel en Rodenrijs acht het beter in 2 te lezen '....tot de roeping van de leden van de Kerk des Heren'. Nijmegen heeft ernstige bezwaren tegen de punten 4-7 en vraagt het gehele besluit niet langer bindend te verklaren 'aangezien 4-7 een integrerend onderdeel vormen van het geheel'.

4.2. op punt 4 van art. 92.

4:2.1. In 4 wordt gesproken over de 'opzettelijke evangelisatie': Tegen deze term brengt m:n: de kerk te Spakenburg-Noord bezwaren in.

'Opzettelijke evangelisatie als tegenovergesteld aan onopzettelijke is een zeer slecht te omschrijven begrip als het op de praktijk aankomt. Ten eerste al omdat nauwkeurig gesproken onopzettelijke evangelisatie niet bestaat. De gelovigen moeten levende brieven zijn'. Dat vereist: ... zich zo te gedragen dat men Christus verkondigt door handel en wandel, woord en daad en het vergt van ons het schikken en richten, zeer doelbewust van onze gedachten, woorden en werken, dat Gods Naam om

onzentwil niet gelasterd maar geëerd en geprezen wordt'. Ook wanneer men het zou lezen als 'georganiseerd', blijven er vragen over: waar ligt de grens, waar begint de organisatie?

4.2.2. De bezwaren betreffen hoofdzakelijk de plaats die Utrecht toekende resp. aan de kerkeraad en aan de gemeente(leden) in de opzettelijke evangelisatie. Spakenburg-Noord schrijft: 'Het is toch wel aan ernstige twijfel onderhevig of leden van de gemeente, wanneer zij gaan doen wat van hen in Gods Woord en de prediking wordt gevorderd, individueel of gezamenlijk het verkeerd doen, omdat zij vergeten zijn dat ze alleen met een speciale kerkeraadsofdracht gewapend aan het evangeliseren mogen gaan'. 'Het is zelfs de vraag of het waar is of zij, wanneer ze plannen in de richting van evangeliseren hebben, zich eerst met de kerkeraad in verbinding moeten stellen om zijn leiding te aanvaarden'. Nijmegen stelt dat het onderhavige besluit de evangelisatie-arbeid heeft 'gebonden aan de uitoefening van het bijzondere ambt in de kerk des Heren'. De bezwaren van Nijmegen richten zich tegen dit 'ambtelijke kader' van de evangelisatie-arbeid. Verder: 'In het nieuwe artikel 27, dat door deputaten tot herziening van de kerkerode voorgesteld wordt, wordt gesproken van een roeping van de kerken tot de evangelisatie-arbeid'. De Raad is van oordeel dat daar op Schriftuurlijke wijze over de roeping tot die arbeid gesproken wordt. 'Deze arbeid is niet het bijzondere privilege en monopolie van de kerkeraad, die een aantal gemeenteleden voor zogenaamde hulpdiensten kan inschakelen'.

In de argumentatie van de revisieverzoeken komen de volgende zaken naar voren.

a. Betreffende de roeping van de bijzondere ambtsdragers schrijft de kerk te Berkel en Rodenrijs: het is de bediening van het Woord en de Sacramenten; de oefening van opzicht en tucht over de leden der gemeente; de verzorging van de armen van de gemeente.

Het behoort h.i. tot de roeping van ieder lid van de gemeente door woord en wandel het evangelie uit te dragen. Bij deze arbeid dient de hand te worden gehouden aan art. 1-3 van Utrecht 1923.

Deze evangelisatie kan plaatselijk en landelijk geschieden. De taak van de ambtsdragers is dan degenen, die door de evangelisatie-arbeid het evangelie van Christus leren verstaan, o.m. door nader onderricht te leiden tot toelating tot de gemeenschap der kerk en het ontvangen van de sacramenten.

Verder zegt Berkel en Rodenrijs dat 'opzicht en tucht door de bijzondere ambtsdragers geoefend wordt over de leden van de gemeente, zowel voor wat betreft hun leer als hun leven, derhalve mede voor wat betreft de evangelisatie-arbeid, die door hen verricht wordt'. De bijzondere ambtsdragers dienen door prediking, catechese en huisbezoek de evangelisatie te stimuleren.

Spakenburg-Noord meent dat de regel: dient uit te gaan van, voor het minst onder de leiding van de kerkeraad, ook belangrijk wordt verzwakt door 6: 'Daar wordt gesteld dat de zaak van de hulpmiddelen, toch wel voornamelijk lectuur, en van theoretisch en praktisch overleg tussen de werkers in de evangelisatie rustig kan worden overgelaten aan verenigingen, wel op Gereformeerde grondslag, maar dan toch niet onder toezicht van de kerkeraden staande. Dáár wordt heel wat aan die verenigingen overgelaten, terwijl het daarbij toch geldt zaken van de leer, van de fundamenteën'. De raad heeft daar geen bezwaar tegen, vanwege voldoende controle mogelijkheden achteraf, maar acht wel 6 in strijd met het uitgangspunt van 4.

De kerk te Rijswijk acht het nodig 'dat verantwoorde initiatieven vanuit de gemeente inzake het evangelisatiewerk niet worden geremd, doch volledig tot ontplooiing kunnen komen'. Wel meent deze kerk met verwijzing naar art. 30 N:G.B. en 1 Tim. 1: 3 15b, dat de verantwoordelijkheid van de kerkeraad inzake het evangelisatiewerk niet kan worden ontkend en dat deze verantwoordelijkheid 'zich ook uitstrekt tot het houden van toezicht op de inhoud van de evangelisatie'.

Tenslotte vermelden we nog wat Spakenburg-Noord over de taak van de ambtsdragers schrijft: 'Er is ontzaglijk veel te doen. Te strakke organisatie, alleen van de kerkeraad uit, zal in de praktijk remmend werken. Evangelisatiecommissies met een vrij ruime bevoegdheid en spontaan ontstane organisaties kunnen hier heel goed samen werken. Als we daartoe de gelegenheid geven en het werk breidt zich uit, dan komt misschien de evangelisatiepredikant spoedig binnen onze gezichtskring. En dan hebben de kerkeraden toch al weer een stuk werk aan de hand, dat hèn raakt. Evangelisatiepredikanten kunnen een ruimere armslag krijgen, maar ze zullen toch onder de bevoegdheid van een kerkeraad moeten worden beroepen, bevestigd en werkzaam zijn'.

b. In de tweede plaats wijzen enkele ingekomen stukken op de taak en de roeping van de gemeenteleden in de evangelisatie.

Nijmegen schrijft: 'Naar het oordeel van de Raad is de roeping tot evangelisatie-arbeid een zaak van héél de Gemeente van Christus.

In de Heilige Schrift worden zonder enig onderscheid alle gemeenteleden aangesproken op hun roeping om de daden des Heren te verkondigen'. Deze kerkeraad verwijst dan vooral naar 1 Petr. 2: 9 en Phil. 2: 15 en 16. Uit de brief van de kerk te Kampen:

'De Schrift geeft niet direkt oplossingen voor hóe wij moeten evangeliseren, maar wel duidelijke opdrachten die alle gemeenteleden raken: Wij denken hier aan 1 Kor. 1: 5; Ef. 6: 15; Phil. 1: 27; 2: 15 en 16; Kol. 4: 5, 6; 1 Petr. 2: 9; 3: 15; 4: 16. Misschien niet alle even duidelijk, maar toch voldoende om het „uit te gaan van, voor het minst te staan o.l.v.", disputabel te stellen'.

Samenvattend kunnen we het standpunt van de kerken zo weergeven: Als de arbeid in de gemeente niet op gang komt, zal de raad wel de stoot dienen te geven, maar de regel van Utrecht doet te kort aan de plicht van de gemeente en legt het initiatief tot en de verantwoordelijkheid voor de arbeid te veel in de handen van de kerkeraad:

- c. In de brief van de kerk te Kampen wordt een argument ontleend aan de historische kontekst waarin het besluit van 1923 werd genomen. 'Op grond van de destijds uitgebrachte rapporten hebben wij de indruk dat destijds de vraagstelling was: particulier initiatief, dat tot evangelisatie naast en los van de kerk kan leiden, of ambtelijke arbeid, die de evangelisatie in strikt kerkelijke banen leidt en hoogstens hulpdiensten aanvaardt van individuele kerkleden. Het verschil met de vroegere situatie - waarin sterk het dilemma kerk als instituut en kerk als organisme speelde - is, dat nu, 50 jaren later, het probleem opkomt binnen de kerkelijk gerichte evangelisatie, waarbij het nu de vraag is of gemeenteleden op eigen initiatief mogen gaan evangeliseren, of dat zij daarvoor speciaal mandaat van de kerkeraad dienen te hebben.
- d. Een laatste punt dat in dit verband uw aandacht vraagt is de zaak van de Vereniging Evangelisatie en Recreatie. Alvorens de argumenten van de kerken ter zake weer te geven, wil de commissie u dienen met enkele opmerkingen over deze vereniging: Deze vereniging is opgericht op 30 september 1972 voor de tijd van 29 jaar en elf maanden, eindigende op 31 augustus 2001: 'De vereniging heeft als grondslag de bijbel als Gods onfeilbaar Woord, waarvan de 3 formulieren van enigheid, zoals die onderhouden worden binnen het verband van de Gereformeerde Kerken (vrijg.), de hoofdsom leren. De vereniging stelt zich ten doel om het Evangelie van Jezus Christus in Nederland te verbreiden door middel van landelijk georganiseerde projecten: Zij wil daartoe op georganiseerde en opzettelijke wijze de opdracht tot evangeliseren vervullen jegens mensen die in bepaalde situaties door plaatselijke evangelisatiecommissies niet of moeilijk kunnen worden bereikt. Als leden komen in aanmerking zij, die belijdend lid zijn van een der gereformeerde kerken, of zij die te kennen geven, dat zij spoedig openbare belijdenis van hun geloof in een dezer kerken willen afleggen: De vereniging zal er naar streven de door haar uitgevoerde projecten zoveel mogelijk te realiseren in samenwerking met de plaatselijke evangelisatiecommissies'. Spakenburg-Noord schrijft, dat de regel van Utrecht '23 een bijzondere belemmering is voor de opzettelijke evangelisatie, zoals die in landelijke projecten wordt gedaan (bijvoorbeeld door E & R). De regels van Utrecht '23 maken dit werk - dat zich in voorbereiding en opzet veelszins onttrekt aan het toezicht van de plaatselijke kerkeraden - feitelijk onmogelijk. De kerk te Wageningen zegt dat 'het werk van E & R heeft duidelijk gemaakt dat de regels van Utrecht '23 niet in de huidige situatie voorzien'. 'Wij hebben overwogen, dat de maatschappelijke ontwikkeling sedert 1923 niet heeft stilgestaan. Zo brengen vele Nederlanders hun vakantie niet in hun woonplaats maar elders, o.a. op campings, door. Het is gebleken, dat hier goede mogelijkheden voor evangelisatiewerk liggen. Deze landelijke evangelisatieacties moeten een goede voortgang hebben en het verdient naar ons oordeel aanbeveling met het oog op de gewijzigde omstandigheden nader in te gaan op de organisatiestructuur van het evangelisatiewerk'. Ter slotte nog een notitie uit de brief van de kerk te Kampen: 'Dat deze vraag (betreffende de juistheid van de regels van Utrecht, rapp:) binnen E & R opkwam, moet alleen beschouwd worden als een aanleiding. De vraagstelling strekt zich wijder uit dan het gebied van deze vereniging: Dit voorkomt de gedachte alsof het slechts zou gaan om een 'bedreiging van E & R' af te wenden. Als de vereniging ten onrechte in deze vorm is opgezet, dan is het plicht die vorm aan te passen aan wat in onze kerken als regel gesteld wordt'.

4.3. op punt 5 van art. 92.

Spakenburg-Noord is van oordeel dat het besluit op dit punt bepaalde grenzen overschrijdt in de richting van de consistoriocratie. De raad vraagt zich af, of het nodig is dat het initiatief tot

samenwerking van de kerkeraden moet uitgaan, wanneer leden van verschillende kerken willen samenwerken in de evangelisatie:

Tevens zegt Spakenburg-Noord dat we reeds jaren in overtreding van deze regel leven, want het Landelijk Verband voor de evangelisatiecommissies is niet door de kerkeraden gesticht.

4.4. **Vervangend voorstel Spakenburg-Noord.**

De raad schrijft zich volledig te kunnen vinden in de eerste drie regels van Utrecht 1923. Aangezien de moeilijkheden voor de raad beginnen bij de vierde bepaling, stelt de raad het volgende voor, ter vervanging van 4-7 Utrecht '23:

- 4: de kerkeraden zullen er op toezien dat door prediking, catechisaties en huisbezoek de leden van de gemeente op hun roeping worden gewezen en ook metterdaad voor het vervullen van die roeping worden toebedeid;
- 5: de kerkeraden zullen voorts toezien op door leden georganiseerde evangelisatiearbeid om zich te vergewissen dat ze geschiedt in overeenstemming met de onder 3 genoemde regel voor dit werk;
- 6: waar zulks raadzaam wordt geacht met het oog op het ontbreken van evangelisatiearbeid in de gemeente, kunnen kerkeraden overgaan tot het instellen van evangelisatiecommissies, die de krachten en de gaven, die God in de gemeente heeft gegeven, zullen inzetten voor georganiseerde arbeid in dezen;
- 7: dergelijke commissies zullen, om het oefenen van het onder 5 genoemde toezicht te vergemakkelijken, van hun arbeid rapport uitbrengen aan de kerkeraden van de kerken op wier terrein zij arbeiden;
- 8: mochten kerkeraden van genabuurde kerken willen komen tot gezamenlijke arbeid in de evangelisatie of ook tot het gezamenlijk inzetten van krachten, die óf persoonlijk onder de bevoegdheid van een kerkeraad óf in samenwerking met evangelisatiecommissies zich geheel wijden aan deze arbeid, dan zal dat geschieden met inachtneming van de voor het kerkverband aanvaarde indeling in ressorten.

5. **Commentaar en beoordeling.**

5.1. **E & R en Utrecht 1923.**

Onder 4.2.2. is reeds een en ander gezegd over deze vereniging.

In de kring van bovengenoemde vereniging werden moeiten ondervonden met betrekking tot de regels voor de gereformeerde evangelisatie: Dat was geen wonder, want Utrecht '23 heeft het initiatief tot de evangelisatie voorbehouden aan de kerkeraad. De vereniging neemt zelf de verbreiding van het evangelie in handen en staat als vereniging ook niet onder de leiding van een kerkeraad en niet onder het toezicht van een meerdere vergadering. Zo kwam de kernvraag naar voren: is er binnen de gereformeerde kerken ruimte voor de 'vrije vereniging' voor de evangelisatie (bijvoorbeeld E & R, maar men kan zich ook landelijke of regionale verenigingen indenken die een andere doelstelling hebben, te denken valt aan werk onder gastarbeiders of buitenlandse studenten)? Vanuit deze vraag hebben de kerken die de synode schreven over de evangelisatie, de bepalingen van Utrecht 1923 nader gezien en zij kwamen tot de conclusie dat het betreffende besluit revisie behoeft. Vanuit deze 'startvraag' zijn deze kerken op verscheidene problemen gestuit.

We wijzen vooral op de vraag: hoe staat het met het recht op het vrije initiatief tot en de verantwoordelijkheid voor de evangelisatie binnen de plaatselijke kerk?

De moeite ligt er dus niet alleen in de kwestie van de landelijke verenigingen, maar ook in de vraag, of Utrecht 1923 wel duidelijke regels geeft voor de evangelisatie van de plaatselijke kerk.

Alles loopt dan uit op de vraag: heeft Utrecht de verhouding tussen de ambtsdragers en de gemeenteleden bij de evangelisatiearbeid voldoende en duidelijk omschreven?

5.2. **De argumenten.**

5.2.1. **Ad 4.2.2.a:**

Op de laatst gestelde vraag antwoorden de ingekomen stukken unaniem: Utrecht heeft de ambtsdragers een te grote plaats gegeven. In de ingekomen stukken komen zelfs termen voor als 'monopolie' en 'privilege' van de kerkeraad.

Deze laatste typering latend voor wat ze zijn, wil de commissie stellen dat de taak van de kerkeraad

in het betreffende besluit een sterk accent krijgt. Wanneer van de kerkeraad gezegd wordt, dat die de gaven en de krachten in de gemeente heeft in te schakelen, dan mag men concluderen dat de raad het initiatief heeft te nemen: Dat is de regel. Hoewel in 2 gesproken wordt over de 'roeping van de Kerk van Christus', wordt in de vierde bepaling de roeping tot de evangelisatie allereerst uitgewerkt in de richting van de kerkeraad. In elk geval wordt het initiatief voorbehouden aan de kerkeraad en het werk dient voor het minst onder de leiding van de kerkeraad te geschieden. Nu dient men hierbij wel te bedenken in welke situatie dit besluit werd genomen: De gereformeerde kerken hadden destijds met veel wildgroei te maken op het gebied van de evangelisatie en zij moesten positie kiezen tegenover veel methodistische activiteiten. Het is zeer goed te verstaan dat men destijds de plaats van de kerkeraad sterk beklemtoonde. Dat was om bijzonder duidelijk het kerkelijke karakter van de evangelisatie aan te geven. Dit laatste deed Utrecht óók door de evangelisatie te typeren als 'het roepen tot de Heere en dus ook tot de Kerk des Heeren':

Eveneens in de derde bepaling, waar gezegd wordt dat het Woord Gods gebracht moet worden 'in overeenstemming met de Belijdenisgeschriften van de Gereformeerde Kerken in Nederland'.

Er valt te concluderen, dat de synode van Utrecht 1923 heeft gewezen op het gereformeerd-confessionele karakter dat de evangelisatiearbeid behoort te typeren. Dit moet, vanzelfsprekend, ten hoogste gewaardeerd worden. Het enige dat wij hierbij kunnen opmerken is, dat deze synode in zijn ijver voor het bewaren van het gereformeerd-confessionele karakter van de evangelisatie, eenzijdig de nadruk gelegd heeft op de taak van de ambtsdragers in dezen. De roeping van de gemeenteleden in dezen is hierdoor wat in het gedrang gekomen.

Wat de leiding van de kerkeraad betreft, schrijft Spakenburg-Noord dat de bepalingen 4 en 6 van Utrecht op dit punt op gespannen voet met elkander staan. Enerzijds wordt in 4 de verantwoordelijkheid van de kerkeraad (leiding) onderstreept, terwijl anderzijds in 6 de belangrijke begeleiding van degenen die in de evangelisatie werkzaam zijn (theoretisch en praktisch overleg) aan verenigingen op gereformeerde grondslag wordt overgelaten.

De commissie voelt het bezwaar tegen de regels van Utrecht op dit punt wel aan: de leiding van de kerkeraad kan zo gemakkelijk versmallen tot een organisatorische. Maar het theoretische overleg over de evangelisatie (te volgen methode, plaats waar men gaat werken) acht de commissie zeker een zaak die mede tot verantwoordelijkheid van de kerkeraad behoort.

Dit brengt ons op de vraag, welke de plaats is van de kerkeraad bij de evangelisatiearbeid. Ligt er bij de kerkeraad op dit punt een bijzondere verantwoordelijkheid? Berkel en Rodenrijs schrijft, dat de roeping van de ambtsdragers begint bij het nadere onderricht, 'dat leidt tot toelating tot de gemeenschap der kerk en het ontvangen van de sacramenten'. Een 'leiding' van de kerkeraad acht deze kerk minder juist: de kerkeraad oefent opzicht en tucht over de leden van de gemeente, 'zowel wat betreft hun leer als hun leven, derhalve mede voor wat de evangelisatie betreft die door hen verricht wordt'. Voor de kerk te Berkel en Rodenrijs behoort de evangelisatie tot de taak van de leden van de gemeente en de kerkeraad draagt op dit punt geen bijzondere verantwoordelijkheid. Maar dit is niet juist: De commissie wil u in herinnering brengen wat de kerk te Rijswijk heeft te berde gebracht. Deze kerk is wel geporteerd voor het vrije initiatief, maar wijst naar art: 30 N.G.B. (dat de raad der kerk te maken heeft dat de ware leer haar loop hebbe) om aan te tonen dat de kerkeraad zelfs op de inhoud van de evangelisatie heeft toe te zien. Uit deze zinsnede kan inderdaad legitiem afgeleid worden dat er verantwoordelijkheid ligt bij de kerkeraad voor de evangelisatie. Deze aansprakelijkheid en verantwoordelijkheid dient gehandhaafd te worden. Deze is ook zonder meer af te leiden uit het karakter van de evangelisatie: Evangelisatie heeft in alles te maken met de kerk van Jezus Christus.

Wie zich in deze arbeid bezig houdt met het Woord van God, is bezig met de zaak van de kerk. Gereformeerde evangelisatie is het roepen tot de kerk, die staat onder de leiding van de ambtsdragers. Dan kan het toch niet anders dan dat de kerkeraad zich verantwoordelijk weet voor de oproep die in de naam van de kerk weerklinkt? Daarom is uw commissie van mening dat wie het Woord van God brengt en oproept tot de kerk van Christus in opzettelijke en publieke actie, dat nooit kan doen buiten de kerkeraad om.

Om nog een andere reden is de commissie van oordeel dat toezicht en leiding van de kerkeraad noodzakelijk is: Utrecht 1923 had te maken met methodisme en kerkelijk indifferentisme. De gevaren die het mooie werk van de evangelisatie bedreigen zijn sedert 1923 niet minder geworden. De geestelijke ontreddeering nam toe. Zeer velen hebben hun oor van de waarheid afgekeerd en wenden zich tot de verdichtels. Wanneer we dit in rekening brengen en letten op de 'vele secten die heden ten dage in de wereld zijn', dan is wel duidelijk dat er in al of niet publieke activiteit grote zorgvuldigheid betracht moet worden ten aanzien van eigen spreken in appèl, weerlegging en verdediging. We denken

hier aan de plicht van de kerkeraad er op toe te zien, dat alleen belijdende leden dit heerlijke en verantwoordelijke werk verrichten. Men zal goede kennis moeten hebben van de Heilige Schrift en de belijdenis, als ook van de dwalingen. Goede instructie is door of vanwege de kerkeraad noodzakelijk: Ook zal de raad er op moeten toezien dat het evangelie op waardige wijze wordt gebracht. Daarom zal er ook regelmatig overleg moeten zijn opdat de leiding ook werkelijk leiding is. Bij deze leiding hoort ook de bemoediging van hen die dit moeilijke werk verrichten:

De plicht tot zorg voor de leden die zich opzettelijk op het gebied van de satan begeven zal de kerkeraad aan moeten sporen tot goed toezicht, overleg en correctie. De evangelisatie zal dan een vast punt op de agenda van de kerkeraad zijn. De leden van de kerk zullen zich voor dit werk door de bijzondere ambtsdragers moeten en mogen laten toerusten:

Conclusies uit het voorafgaande:

1. Utrecht heeft ten aanzien van het initiatief tot de evangelisatie eenzijdige regels gegeven.
2. Utrecht heeft terecht gewezen op het gereformeerd-confessionele karakter van de evangelisatie.
3. Deze synode heeft terecht aandacht gevraagd voor de taak van de kerke-raad in dezen, met name voor de leiding van de kerkeraad.
4. Deze leiding heeft niet zozeer een organisatorisch karakter, maar het is leiding in de vorm van toezicht, instructie, regelmatig overleg, correctie en bemoediging. De gemeenteleden mogen en moeten zich tot deze arbeid door de bijzondere ambtsdragers laten toerusten:
5. De appellerende kerken leggen doorgaans te eenzijdig de nadruk op het vrije initiatief van de gemeenteleden.

5.2.2. Ad 4.2.2.b.

Ter onderstreping van de mogelijkheid van het eigen initiatief van de gemeenteleden voeren de kerken in de ingekomen stukken een aantal teksten aan. De commissie wil toestemmen dat in een deel van deze teksten de verschillende gemeenten en dus ook de leden daarvan elk voor zich, worden aangesproken op de verhouding met hen die niet van Christus zijn:

Zij moeten schijnen als lichtende sterren temidden van een ontaard en verkeerd geslacht, het woord des levens vasthoudend (cf. Phil. 2: 15, 16). Zij hebben zich te gedragen als wijzen ten opzichte van hen die buiten staan en zich de gelegenheid ten nutte te maken (cf. Col. 4: 5) en bereid te zijn rekenschap te geven van de hoop die in hen is (cf. 1 Petr. 3: 15):

Inderdaad is uit deze teksten af te leiden dat het initiatief tot de evangelisatie van de zijde van de gemeenteleden mogelijk, wenselijk en ook prijzenswaardig is en dit initiatief zou ook kunnen leiden tot het vormen van verenigingen. Maar hier valt wel te bedenken, dat de taak van de kerkeraad hiermee niet uit het gezichtsveld verdwenen is. Immers de apostolische brieven, waarin deze teksten staan zijn gericht aan gemeente(n) (leden), die onder de leiding van de ambtsdragers zijn gesteld.

Conclusie.

De gemeenteleden worden aangesproken op de eigen roeping ten opzichte van hen die buiten zijn en dus is eigen initiatief mogelijk en wenselijk. Deze roeping ontvangen zij als kerkleden die staan onder opzicht en tucht van de ambtsdragers.

5.2.3. Ad 4.2.2.c.

In de brief van Kampen wordt gewezen op de situatie in 1923. Er bestond aldus de brief, een grote vrees voor het particuliere initiatief. Dat kon gemakkelijk leiden tot evangelisatie naast en los van de kerk.

Maar, zegt de brief, het verschil met 1923 is, dat nu 'het probleem opkomt binnen de kerkelijk gerichte evangelisatie'.

Het is mooi, dat in deze brief het werk van E & R (daar 'komt' immers het 'probleem op') als kerkelijk gerichte evangelisatie wordt getypeerd. Maar men zal toch moeten toegeven, dat het gevaar van wildgroei en desintegratie van de arbeid ook bij kerkelijk gerichte evangelisatie niet denkbeeldig is. Het methodisme, dat gemakkelijk de evangelisatie in de greep krijgt, is sinds 1923 eerder toe- dan afgenomen. Gemakkelijk krijgen methodistische organisaties als Youth for Christ en Campus-crusade-for-Christ jongeren in de ban. Daarom heeft uw commissie er ook op gewezen dat goede toerusting en leiding van de kerkeraad noodzakelijk is. Voortdurend zal men - bij welke evangelisatie-activiteit ook - zich bewust moeten zijn van het karakter van de gereformeerde evangelisatie.

Hier wil de commissie nogmaals terug komen op de betekenis van de bepalingen van Utrecht. Utrecht

behiel het initiatief tot de arbeid voor aan de kerkeraad. Dat was eenzijdig. Maar, afgezien van die eenzijdige beklemtoning, is het zonder meer duidelijk dat Utrecht door naar de kerkeraad te wijzen, de gereformeerde evangelisatie heeft getypeerd als het roepen en brengen tot de plaatselijke kerk. Dit aspect (dat de 'vervreemden' geleid moeten worden naar de kerk in de plaats of de streek waar zij wonen) zal in de opzet, de organisatie en de doelstelling van regionale of landelijke verenigingen terdege in rekening moeten worden gebracht.

Conclusie.

1. Ook bij de kerkelijk gerichte evangelisatie zal men zich bewust moeten blijven van het gevaar van methodisme en kerkelijk indifferentisme.
2. Utrecht '23 heeft de evangelisatie expliciet gekarakteriseerd als de roep tot en het brengen naar de plaatselijke kerk.
3. Bij elke evangelisatieactiviteit dient men er van uit te gaan dat inhaerent aan de verkondiging van het evangelie is: het spreken over en leiden naar de kerk die er is in de woonplaats (of omgeving) van de 'vervreemden'.

5.2.4. Ad 4.2.2.d.

De kerk te Spakenburg stelt dat de regels van Utrecht '23 het werk van een landelijke vereniging feitelijk onmogelijk maken.

Een vereniging als E & R is niet op initiatief van een kerkeraad of van kerkeraden ontstaan en staat ook niet onder het toezicht van een kerkeraad of een meerdere vergadering.

Nu heeft uw commissie onder 5.2.2. gesteld dat ook het vrije initiatief haars inziens mogelijk en wenselijk is. Daar is eveneens gezegd, dat dit vrije initiatief tot verenigingen kan leiden die regionaal of landelijk werkzaam zijn. Maar hierbij dient bedacht te worden, wat uw commissie geconcludeerd heeft onder 5.2.1./5.2.2./5.2.3. Speciaal wat betreft het kerkelijk toezicht etc. op deze arbeid.

Deze conclusies zullen in rekening moeten worden gebracht wanneer het gaat over kerkelijk toezicht op zulk een vereniging.

5.3. Ad 4.3.

De raad te Spakenburg-Noord acht het een vorm van consistoriocratie, wanneer Utrecht '23 bepaalt dat het initiatief van de kerkeraden moet uitgaan wanneer er verband gelegd moet worden tussen evangelisatie-arbeid op verschillende plaatsen.

Kennelijk doelt deze bepaling op de situatie, dat op de grens van twee kerken het werk moet worden aangevat. De commissie vermag niet in te zien dat er in dit geval sprake is van consistoriocratie in de regels van Utrecht '23. Want de strekking van het besluit van Utrecht '23 is om het kerkelijk karakter te bewaren; dit komt ook uit in de vijfde stipulatie van artikel 92.

5.4. Vervangend voorstel Spakenburg-Noord.

Uw commissie heeft nu getracht de bepalingen van Utrecht 1923 op haar waarde te toetsen en het bleek dat er naast vele goede elementen toch indringende critiek is te oefenen op de integrerende punten 4 en 6.

Daarbij achtte uw commissie dat een aantal noodzakelijke elementen in deze bepalingen ontbreken.

De kerk te Spakenburg-Noord heeft een voorstel tot vervanging ingediend en de commissie wil deze voorgestelde bepalingen gaan beoordelen.

In het voorstel van deze kerk blijven de eerste drie regels van Utrecht 1923 ongewijzigd.

Ad bepaling 4. (zie voor de tekst 4.4.).

De commissie acht dat er veel goeds is in deze vierde bepaling van Spakenburg-Noord en wil dit goede element ook gebruiken voor eigen voorstel.

Ad bepaling 5.

Hier acht de commissie het voorstel te schraal. Er wordt weinig of geen aandacht geschonken aan de taak van de kerkeraad deze arbeid te blijven begeleiden door toezicht en instructie. Ook is niet gedacht aan de verantwoordelijkheid van de gemeenteleden die zeker niet zonder overleg met en toestemming van de kerkeraad bepaalde publieke acties mogen gaan organiseren.

Ad bepaling 6.

Waardevol is dat de figuur van de evangelisatiecommissie naar voren komt. Tevens verdient het de aandacht dat in het voorstel de evangelisatiecommissie een taak heeft allereerst binnen de gemeente: gaven en krachten inzetten. De commissie acht het noodzakelijk dat duidelijk wordt gestipuleerd dat die commissies onder verantwoordelijkheid van de kerkeraad zullen arbeiden.

Ad bepaling 7.

Wel is hier sprake van de verplichte rapportage, maar het onderling overleg, de instructie blijft achterwege:

Ad bepaling 8.

Een belangrijk bezwaar is, dat onduidelijk blijft wat precies bedoeld wordt met 'krachten, die óf persoonlijk onder de bevoegdheid van een kerkeraad staan, of in samenwerking met evangelisatiecommissies zich geheel wijden aan deze arbeid'. In elk geval komt niet uit de verf wat de plaats is van een regionale of landelijke vereniging en hoe in deze gevallen het toezicht van de kerken moet worden gerealiseerd. Een belangrijk winstpunt t.o.v. Utrecht 1923 acht de commissie de laatste regel van deze bepaling. Evenals bij de zending zal men bij eventuele samenwerking in de evangelisatie de door het kerkverband aanvaarde indeling in ressorten in acht nemen.

Conclusie.

Het voorstel van Spakenburg-Noord ter vervanging van Utrecht 1923 acht de commissie niet genoegzaam, hoewel er goede elementen in schuilen.

Eindoordeel.

Al het bovenstaande overziende is uw commissie van oordeel, dat terecht tegen Utrecht 1923 door verschillende kerken bezwaren zijn ingebracht, maar dat deze bezwaren veelal gechargeerd, cq te sterk geaccentueerd worden. Wat Utrecht 1923 betreft, deze uitspraak trekt de zaak van de evangelisatie te eenzijdig en exclusief naar de kerkeraad toe.

Wat de bezwaren van de kerken aangaat, die maken de evangelisatie te veel los van de kerkeraad en leggen deze taak te veel en vrij in handen van de gemeenteleden, of ook bij het vrije initiatief.

Daarom zal het goed zijn te komen tot het aanvaarden van een aantal nieuwe regels voor de evangelisatiearbeid in de gereformeerde kerken ter vervanging van de regels van Utrecht 1923. Met een 'oplappen' van laatstgenoemde regels kan niet worden volstaan.

In de nieuwe regels dient een evenwicht gevonden te worden tussen het waardevolle in Utrecht 1923 én de ingebrachte bezwaren. Concreet gezegd: er zal een evenwicht gevonden moeten worden tussen de roeping van de kerkeraad (Utrecht 1923) en de taak van de gemeenteleden (bezwaarschriften) op het punt van de evangelisatie.

Daarom stelt uw commissie u het volgende voor:

1. Het behoort tot de aard van Christus' kerk met het evangelie dat haar is toevertrouwd, ook hen te zoeken, die vreemd zijn aan of vervreemd zijn van God en Zijn dienst.
De kerk die naar het apostolisch bevel voorbode doet voor alle mensen bij God haar Heiland, Die wil dat alle mensen behouden worden en tot erkenning der waarheid kernen (1 Tim. 2: 1, 3, 4), begeert al deze mensen te bereiken met het Woord van God en te roepen tot de gemeenschap met God en Zijn volk (vgl. DL 11,5)
2. De ambtsdragers zullen met name door de prediking, de catechisatie en het huisbezoek de leden van de gemeente op deze roeping wijzen en voor het vervullen van deze roeping toerusten.
3. De kerkeraden zullen deze arbeid van de gemeente blijven begeleiden door toezicht en instructie.
Zij kunnen voor het doelmatig vervullen van deze roeping desgewenst gebruik maken van commissies die onder verantwoordelijkheid van de kerkeraad zullen arbeiden.
4. Wanneer kerken zich verbinden tot gemeenschappelijke arbeid in de evangelisatie, zullen zij dat zoveel mogelijk doen met inachtneming van de voor het kerkverband aanvaarde indeling in ressorten:
5. Publieke evangelisatie-activiteiten zullen niet zonder overleg met en toestemming van de kerkeraad mogen geschieden.
6. Ten aanzien van regionaal of landelijk georganiseerde activiteiten, waarvan de voorbereiding en opzet zich veelszins onttrekken aan het toezicht van de plaatselijke kerkeraden, dienen binnen het verband der kerken waarborgen te worden geschapen met betrekking tot het kerkelijke en

confessionele karakter van dergelijke activiteiten.

Zoals uit de 6e regel blijkt, 'dienen er binnen het verband van de kerken waarborgen te worden geschapen met betrekking tot het kerkelijke en confessionele karakter van dergelijke activiteiten'.

De concretisering van deze waarborgen is niet een zaak die binnen het tijdsbestek van deze synode kan worden gerealiseerd. Daarvoor dient er o.m. overleg te zijn met de besturen van het Verband van Evangelisatiecommissies van de Geref. Kerken in Nederland en van de Vereniging Evangelisatie & Recreatie.

Om deze reden stelt de commissie uw vergadering voor een deputaatschap te benoemen met de opdracht een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheden om door middel van coordinatie van de diverse evangelisatie-activiteiten binnen het verband van onze kerken de in regel 6 bedoelde waarborgen te realiseren.

Voor commissie III, M. Nap, rapporteur

RAPPORT

van de deputaten voor de psalmberijming aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken, Kampen, 1975.

Deputaten, benoemd voor de psalmberijming door de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, samengekomen te Hattem op dinsdag 11 april 1972, hebben de eer u omtrent hun arbeid en de resultaten daarvan te rapporteren volgens onderstaande inhoud:

1. *Algemeen.*
  - 1.1. Samenstelling.
  - 1.2. Opdracht.
  - 1.3. Vergaderingen.
2. *Het materiaal.*
  - 2.1. Volledige bundels.
  - 2.2. Andere berijmingen.
3. *De selectie.*
  - 3.1. Wijze van selecteren.
  - 3.2. Voorbeelden van selectie.
  - 3.3. Het resultaat van de selectie.
4. *Muziek- en tekstweergave.*
  - 4.1. De notatie der psalmmelodieën (geschreven door br. D. Jzn. Zwart).
  - 4.2. De teksten van de geselecteerde psalmen.
5. *Diversen.*
  - 5.1. De zaak van de auteursrechten.
  - 5.2. De financiën van deputaten.
  - 5.3. Besluit.

1. ALGEMEEN.

1.1. *Samenstelling:*

Op vrijdag 5 mei 1972 nam de generale synode van Hattem 1972/73 haar besluit inzake de psalmberijming, art. 56 van de Acta. Zij constateerde daarbij: 'dat deputaten verzoeken zo spoedig mogelijk opnieuw deputaten te benoemen om het samenstellen van een selectiebundel te voltooien, terwijl deze deputaten gemachtigd worden om overleg te plegen „met die instanties, die auteursrechten bezitten van geselecteerde berijmingen”'; (B, 1, e). Zij besloot in dit verband:

'dit deputaatschap zo spoedig mogelijk te benoemen, opdat het in september van dit jaar zijn arbeid kan aanvangen;' (B, 3). Reeds op 23 mei daaraanvolgende nam de synode haar besluit inzake de samenstelling van het college van deputaten-psalmberijming, Acta, art. 69. Blijkens dit artikel benoemde zij: ds. R. Houwen, Utrecht (samenroeper); drs. K. Deddens, Rijnsburg; ds. K. Drost, Rotterdam; H. B. J. Ellen, Groningen; A. de Graaf, Voorschoten; ds. R. Kooistra, Veenendaal; E. B. van Loenen, Rotterdam; drs. E. Teunis, Rotterdam; D. Jansz Zwart, Rotterdam als primi, terwijl als secundi aan deputaten werden toegevoegd: ds. G. Blijdorp, Alblasterdam; ds. A. Jagersma, Groningen; T. van der Leest, Rotterdam en drs. B. Vuijk, Amersfoort. De samenroeper heeft zijn mededeputaten ter vergadering opgeroepen tegen 15 juni 1972 te Utrecht. Daar waren zes van de negen benoemde primi-deputaten aanwezig.

Van ds. K. Drost en br. D. Jzn. Zwart was bericht ontvangen, dat zij wel verhinderd waren deze eerste vergadering bij te wonen, maar verder aan de arbeid van deputaten hoopten deel te nemen. Drs. E. Teunis was afwezig in eerhand met het feit, dat hij primus-afgevaardigde voor de particuliere synode van Zuid-Holland was ter generale synode van Hattem 1972. Br. H. B. J. Ellen deelde mee 'dat hij waarschijnlijk geen tijd zal hebben, alle vergaderingen van deputaten bij te wonen', zo meldt het Kort Verslag van die vergadering. Op 24 augustus 1972 zijn deputaten opnieuw bijeen, nu te Rotterdam. Afwezig zijn nu br. H. B. J. Ellen en drs. E. Teunis.

In een brief, gedateerd 21 augustus 1972, schreef br. Ellen, leraar nederlands aan het gereformeerd lyceum te Groningen: 'Nu de definitieve rooster is bekend geworden blijkt, dat er geen ruimte is voor het bijwonen van welke vergadering ook overdag. Ik heb namelijk geen vrije werkdag de komende cursus.'. Deputaten besloten toen br. Ellen via de korte verslagen van de vergaderingen op de hoogte te houden van de voortgang van het werk en voorshands br. T. van der Leest op te roepen als secundus voor br. Ellen aan de arbeid van deputaten deel te nemen. Op de derde vergadering van deputaten,

gehouden op 14 september 1972 te Rotterdam, is een schrijven van br. Van der Leest ter tafel. Die brief is gedateerd op 6 september 1972. Genoemde broeder schreef onder meer: 'Nu broeder Ellen zijn werk niet meer kan verrichten en ik uit Uw verslag van de eerste vergadering heb begrepen, dat eens in de drie weken vergaderd zal moeten worden, moet ik U wel dringend verzoeken, me van mijn deputaatschap te ontheffen, daar het mij niet mogelijk is, dit werk met mijn rectoraat te combineren.'. Uiteraard konden deputaten br. Van der Leest niet van zijn benoeming ontheffen, maar zij moesten er wel in berusten, dat ook de secundus van br. Ellen niet kon deelnemen aan het werk van deputaten. Aangezien de overige secundi geen van allen neerlandici waren, besloten deputaten in de situatie te berusten en voort te gaan met het werk. Met betrekking tot de afwezigheid van drs. E. Teunis op de eerste vergaderingen constateerden deputaten op de derde vergadering, dat de generale synode als secundus van hem kennelijk benoemd had ds. G. Blijdorp te Ablasserdam. Deze secundus kon echter niet opgeroepen worden met resultaat, omdat hij evenals drs. Teunis deel uitmaakte van de zittende generale synode. Daarom werd op de derde vergadering besloten 'vooreerst geen secundi meer op te roepen; na de synode van Hattem zal bezien worden of het nodig is, in plaats van drs. Teunis nog een secundus op te roepen', aldus het Kort Verslag van de derde vergadering.

Bij de sluiting van de generale synode van Hattem 1972/73 sprak de praeses, drs. D. Deddens, onder meer deze woorden: 'Wij missen ook, maar op andere wijze, de predikanten Teunis en Meedendorp. Hun weg door de diepten gegaan. God boog hem tot ons aller dankbaarheid ook weer omhoog. Hij sterke beide broeders ook verder, in alle opzichten', Acta, art. 266, pag. 311. Drs. Teunis had tijdens de zittingen van de generale synode zijn werk voor haar moeten afbreken, omdat hij in ernstige mate ziek geworden was. Bij de slotzitting mocht de praeses van de synode van ingezet herstel gewagen. Deputaten-psalmberijming hebben daarom niet meer over het oproepen van een secundus voor drs. Teunis gesproken, maar zijn terugkeer in de kring van deputaten afgewacht. Die terugkeer was er bij de achttiende vergadering van deputaten, gehouden te Rotterdam op 8 november 1973. Sindsdien heeft drs. Teunis zijn werk weer geheel kunnen doen in de kring van deputaten

1.2. *Opdracht:*

De generale synode van Hattem 1972/73 formuleerde „artikel 56 van haar Acta de opdracht voor deputaten-psalmberijming aldus:

- a. de samenstelling van een selectiebundel te voltooien uit de voor-handen zijnde of nog voorhanden komende berijmingen, met inachtneming van het door de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964/65 bepaalde (Acta art. 477b, zij overweegt 2);
- b. van hun arbeid aan de kerken kennis te geven minstens een half jaar voor de aanvang van de volgende synode;

Het door de generale synode van Rotterdam-Delfshaven bepaalde is: aan een goede psalmberijming (dienen) hoge eisen te worden gesteld, zoals:

- a: zij moet zijn, schriftgetrouw hierbij dient steeds voor ogen te staan dat de psalmen verbondslieederen zijn;
- b. zij moet tekstgetrouw zijn: zij moet de tekst der onberijmde psalmen op de voet volgen;
- c. zij moet in hedendaags Nederlands worden gedicht;
- d. zij dient goed en vlot zingbaar te zijn;

1.3. *Vergaderingen.*

Deputaten hebben op hun eerste vergadering als moderamen van het college aangewezen:

- ds: R. Houwen, voorzitter,
- drs. E. Teunis, secretaris en
- drs. K. Deddens, assessor.

De financiën van het deputaatschap zullen door de voorzitter verzorgd worden, die bovendien ook als rapporteur van het college zal optreden. Tussen 15 juni 1972 en 22 augustus 1974 vergaderden deputaten 23 maal, terwijl er daarna nog een twee- tot drietal vergaderingen nodig zal zijn om de rapportering voor de generale synode van Kampen 1975 af te ronden. Er zijn geen vergaderingen geannuleerd wegens gebrek aan opkomst van de leden van het college:

2. **HET MATERIAAL.**

2.1. *Volledige bundels:*

2.1.1. *de statenberijming van 1773:*

Deputaten zijn er bij de uitvoering van hun taak van uit gegaan, dat berijmingen uit de bundel, die thans bij de kerken in gebruik is, kunnen worden opgenomen in de selectiebundel, indien ze - eventueel in taal aangepast - voldoen aan de voorwaarden, door de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964 / 65 gesteld:

2.1.2. *het Psalter-1949.*

De generale synode van Hattem 1972/73 heeft in artikel 56 van haar Acta, sub B, II, 3 geoordeeld: 'dat het onderzoek naar de voorhanden berijmingen dient te worden voortgezet, bij welk onderzoek elke bundel waaruit selectie mogelijk is, en dus ook het Psalter-1949, betrokken moet worden; 'Onder dagtekening 10 juni 1972 heeft de 'Stichting Geestelijke Liederen uit den schat van de Kerk der Eeuwen' aan de generale synode van Hattem 1972/73 onder meer geschreven: 'Nog steeds staat Ds. Hasper open voor suggesties Uwerzijds, voor het aanbrengen van eventuele wijzigingen, die naar Uw mening aangebracht zouden moeten worden.'!

Inmiddels is ds. Hasper overleden, maar de genoemde bereidheid bestaat nog bij het bestuur van de bovenvermelde stichting.

2.1.3. *de berijming van wijlen ds. W. L. Muns.*

Bij de uitgeverij J. Niemeijer te Groningen is in 1959 een volledige psalmbundel verschenen, opnieuw berijmd door (nu wijlen) ds. W. L. Muns: Deputaten verkregen bij schrijven van 25 juni 1971 van de uitgever toestemming tot selectie uit deze bundel. Die toezegging werd door mevrouw de weduwe ds. Muns eveneens aan deputaten gedaan.

2.1.4. *de berijming van drs. Joh. Luijkenaar Francken.*

In een tiental bundeltjes elk met vijftien nieuwe berijmingen van psalmen is door deze neerlandicus en musicus te Rotterdam een complete bundel berijmingen op de tafel van deputaten gelegd. Op 8 mei 1974 ontvingen deputaten een brief van deze berijmer, waarin hij ook schrijft: 'Bij mijn herziening blijft geen enkele psalm uit mijn bundels ongewijzigd; vele worden zelfs geheel vervangen.'

Deputaten melden dit, opdat er bij hun beoordeling van de berijmingen uit deze bundels mee gerekend wordt, dat ook de auteur zelf wijzigingen wenselijk of zelfs noodzakelijk acht.

2.1.5. *de berijming van A. Blok.*

In de loop van 1971 verscheen er een bundel psalmen onder de titel: 'Het Bijbels Psalmboek' van de hand van een zekere A. Blok. De uitgave geschiedde door een stichting, die dezelfde naam draagt als de bundel berijmingen. Het secretariaat van de stichting is gevestigd te Sondel (Fr.), Noorderreed 1c. Deze bundel is niet bij deputaten ingediend. Toen die hen onder de aandacht kwam, is afgesproken, dat de bundel zou worden bezien bij het vaststellen van de rapporten over de afzonderlijke psalmen door de rapporteur, terwijl tevens het oordeel van de deputaat, drs. K. Deddens over deze bundel bekend is. Hij gaf er namelijk een recensie van in het Nederlands Dagblad van zaterdag 13 november 1971. Omdat de rapporteur zich geheel kan vinden in het oordeel, daar gegeven, is er van afgezien bij elke psalm deze bundel apart te behandelen, maar is als BIJLAGE I het bewuste artikel van drs. K. Deddens opgenomen.

2.1.6. *besluit.*

In hun rapport voor de generale synode van Hattem 1972/73 meldden deputaten de verschijning van een proeve van berijming van de hand van br. S. M. van der Galiën te Doetinchem, zie Acta, pag: 422. Genoemde broeder heeft zijn proeve van de tafel der deputaten genomen, zodat deputaten daaromtrent niets meer hebben te rapporteren:

2.2. *Andere berijmingen.*

2.2.1. *berijmingen van Israël Abrahamson.*

Onder dit pseudoniem is iemand uit de kring van de Stichting ter verkrijging van een Schriftgetrouwe psalmberijming - de vroegere 'Haarlemse kring' - er toe gekomen een aantal psalmen, opnieuw berijmd, op de tafel van deputaten te leggen. Het betreft berijmingen van de psalmen 1, 32, 90, 99, 123 en 130.

2.2.2. *berijmingen van Adriaan van Boven.*

Bij deputaten waren van deze broeder nog berijmingen voorhanden van de volgende psalmen: 1, 2, 3,

4, 5, 6, 8, 9, 11, 15, 17 en 22.

2.2.3. *berijmingen van wijlen ds. G. A. Hoekstra.*

In het rapport van de deputaten van de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964/65 zijn berijmingen opgenomen van de psalmen 1 tot en met 25 van de hand van ds. G. A. Hoekstra. Deputaten hebben bovendien nog berijmingen ter tafel gehad van de volgende psalmen van dezelfde hand: 26 tot en met 43, 46, 47, 48, 49, 51, 53, 56, 65, 66, 84, 93, 97, 98, 99, 100, 130, 131, 133, 136 en 150.

2.2.4. *berijmingen van J. Klein Fzn.*

Bij deputaten berusten nog berijmingen van de psalmen 23, 24, 25, 29, 30, 36, 40, 42, 46, 52, 53, 61, 80, 84, 87, 93, 117, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 130, 131, 132, 134 en 149, door deze bewerker in de loop der jaren op de tafel van deputaten gelegd.

2.2.5. *berijmingen van ds. W. L. Muns. die gewijzigd werden ingediend.*

In een aantal gevallen is uit de kring van de Stichting ter verkrijging van een Schriftgetrouwe Psalmberijming of door P. Mijderwijk een herziening van een berijming van ds. W. L. Muns bij deputaten ingediend. Het betreft de psalmen 28, 32, 56, 121, 124 en 130.

2.2.6. *berijmingen van P. Mijderwijk.*

Van de hand van een vroegere deputaat voor de psalmberijming, ds. J. J. de Vries de berijming door deputaten ontvangen. Het betreft herzieningen van de berijmingen van de psalmen 1, 3, 23, 24, 29, 30, 31, 34, 35, 40, 42, 43, 46, 54, 55, 70, 72, 75, 77, 84, 85, 86, 87, 93, 95, 96, 98, 100, 103, 110, 111, 116, 122, 126, 130, 133, 134, 141, 144, 145, 146, 147:

2.2.7. *berijmingen van mevrouw B. Nijland-Donker.*

Een klein aantal berijmingen van de hand van deze dame uit de oude 'Haarlemse kring' stond deputaten nog ter beschikking, te weten van psalm 23, 26, 60, 64, 66 en 67.

2.2.8: *berijmingen van ds. J. J. de Vries.*

Van de hand van een vroegere deputaat voor de psalmberijming, ds. J. J. de Vries, thans te Deventer, verschenen op de tafel van deputaten berijmingen van de psalmen 3, 4, 5, 8, 9, 11, 16, 20, 23 en 25.

2.2.9. *berijmingen van Johan de Weve.*

Onder dit pseudoniem heeft iemand uit de 'Haarlemse kring' destijds een vrij groot aantal psalmen op tafel gelegd. Ze zijn in meerdere rapporten van voorgaande deputaatschappen reeds genoemd. Onder dagtekening 24 juni 1974 ontvingen deputaten nu een brief van deze berijmer, waarin onder meer voorkomt: 'Wat mijzelf aangaat, ik meen goed te doen er nog eens met wat nadruk op te wijzen, dat voor zover van mij BUITEN onze bundels 1 tot en met 3, nog proeven bij depp. berusten, deze als „achterhaald" zijn te beschouwen.'

Dat houdt in, dat van deze berijmer slechts proeven op tafel blijven liggen van de volgende psalmen: 6, 17, 23, 32, 45, 49, 50, 51, 52, 79, 93 en 100.

2.2.10. *berijmingen van ds. D. K. Wielenga JDzn.*

Van de hand van ds. Wielenga ontvingen deputaten proeven van berijming van de volgende psalmen: 37, 49, 56, 64, 117, 122, 133, 134 en 148.

3. **DE SELECTIE.**

3.1. *De wijze van selecteren.*

Toen deputaten op 15 juni 1972 voor het eerst bijeenkwamen, besloten ze de wijze van selecteren, die reeds door het vorig deputaatschap voor de eerste een-en-veertig psalmen was gevolgd, opnieuw te hanteren. Dat hield in (zie Acta Hattem 1972/73, pag. 422):

- a. komt een nieuwe berijming voorhanden van een psalm, waarvoor reeds een keuze werd gedaan, dan ontvangen alle deputaten wel een exemplaar van die berijming, maar ze wordt niet in een vergadering behandeld, tenzij één der deputaten daarom verzoekt;
- b. komt een nieuwe berijming voorhanden van een psalm, waarvoor nog geen keuze werd gedaan, dan wordt die aan deputaten ter hand gesteld en mee behandeld, wanneer de betrokken psalm de

aandacht vraagt.'.

In de praktijk is het enigszins anders verlopen. Er kwamen namelijk nogal veel berijmingen voorhanden van psalmen, die reeds behandeld waren en waarvoor ook reeds een keus was gemaakt. Verschillende daarvan waren al bij het doorlezen duidelijk goede kandidaten voor de samen te stellen selectiebundel.

Om nu een eindeloos heen en weer gaan in de besprekingen te voorkomen en het gestelde doel toch zo goed mogelijk te bereiken, werd de gedragslijn wat omgebogen. Kwam er een berijming voorhanden van een psalm, waarvoor reeds een keus werd gedaan, dan werd die aan alle deputaten ter hand gesteld. Daarbij werd vastgesteld, dat wanneer de rapporteur de rapporten over de afzonderlijke psalmen zou stellen, daarbij tevens aandacht zou worden gegeven aan berijmingen, die voorhanden waren gekomen, nadat de eerste keus was gemaakt. Deze wijziging in werkwijze bracht mee, dat in de een-en-veertig psalmen van het eerste boek der Psalmen nog een enkele wijziging is opgetreden in vergelijking met hetgeen daaromtrent aan de generale synode van Hattem 1972/73 werd gerapporteerd, zie pag. 423 van de Acta.

Daarbij is later het besluit genomen, dat een berijming, die voorhanden kwam, nadat het rapport over de desbetreffende psalm reeds was gesteld, als te laat ingekomen zou worden beschouwd. Immers er komen nog steeds berijmingen binnen en het beoordelen van die nieuw ingekomen berijmingen maakt het gereed komen van het selectiewerk ten enenmale onmogelijk. Uiteraard zijn zodanige berijmingen wel in portefeuille genomen.

3.2. *Voorbeelden van selectie.*

Gegeven het omvangrijke materiaal, is het onmogelijk de rapporten over elk der psalmen toe te zenden aan elk der kerkeraden. Aanvankelijk hebben deputaten dat wel voor mogelijk gehouden, zie Acta Hattem 1972/73 pag. 423, maar zij zijn daarop teruggekomen, toen ze zagen welk een omvang dat rapport over de afzonderlijke psalmen gaat krijgen. Ze hebben toen gesteld, dat een aantal voorbeelden van de rapporten over de afzonderlijke psalmen aan het rapport zou worden toegevoegd, zodat de kerkeraden een indruk kunnen krijgen van de wijze, waarop over elk der psalmen aan de generale synode wordt gerapporteerd. Zij verkregen voor deze zienswijze de instemming van de deputaten voor de voorbereiding van de volgende synode. Wel zal er een aantal exemplaren van alle afzonderlijke rapporten worden gemaakt, die beschikbaar worden gehouden voor aanvragen, die uit de kring der kerken bij hen binnenkomen.

De rapporten, die als voorbeeld worden genomen, gaan vergezeld van voorbeelden van muzieknotatie bij die psalmen. Ze zijn als BIJLAGE II bij dit rapport opgenomen en betreffen de psalmen 7, 13, 14, 17, 20, 38, 54, 67, 84 en 138.

3.3. *Het resultaat van de selectie.*

Deputaten hebben hun arbeid van selectie kunnen voltooien en overleg kunnen plegen met de Instanties, die de auteursrechten bezitten van de uitgekozen berijmingen. Zo is er een bundel ontstaan, die naar het oordeel van deputaten voor elke psalm de sterkste berijming biedt van het materiaal, dat momenteel voorhanden is: volmaakte berijmingen zijn er niet, een volmaakte selectiebundel is een evenzeer onbereikbaar ideaal. Toch moeten we voor de eredienst streven naar het beste, wat te verkrijgen is. Daarom hebben deputaten bij onderscheiden berijmingen, die gekozen werden, wijzigingen voorgesteld, die in vele gevallen ook werden toegestaan. Het past ons de houders van de auteursrechten daarvoor hartelijk te danken.

We willen in deze paragraaf nu nog geven een overzicht van de selectiebundel.

Uit het Psalter-1949 werden 52 berijmingen gekozen, van wijlen ds. W. L. Muns 39 en van de herzieningen van de statenberijming door de heer P. Mijderwijk 32. Verder zijn in de bundel opgenomen een 9-tal berijmingen van de hand van ds. D. K. Wielenga JDzn., een 7-tal uit het werk van wijlen ds. G. A. Hoekstra, een 5-tal van de heer drs. Joh. Luijkenaar Francken en een 4-tal van de hand van Johan de Weve. Om de bundel compleet te maken kwam één berijming zowel van Adriaan van Boven als van ds. J. J. de Vries een plaats bezetten in de bundel.

De berijmingen, zoals ze volledig zijn opgenomen in BIJLAGE III bij dit rapport, zijn tevens aan de verschillende berijmers toegezonden. Hun is verzocht voor 1 januari 1975 eventuele opmerkingen hunnerzijds over spelling of interpunctie of mogelijk nog een lichte wijziging in een regel aan deputaten kenbaar te maken. Deputaten verzamelen dit materiaal Deo volante eind januari 1975 en geven dat als aanvulling bij hun rapport door aan de komende generale synode.

woorden "poids et majesté" van Calvijn weergaf:

De rusten zijn evenals de notenwaarden gehalveerd (zie de verklaring daarvoor bij a):

Over de plaatsing als zodanig en de plaats van de rusten bestaat op historische gronden geen onzekerheid:

De ritmische figuur triool komt in de psalmmelodieën niet voor.

De verhogingen zijn genoteerd volgens de regels die in de zestiende eeuw en daarna daarvoor golden. Hetzelfde geldt voor de genoteerde verlagingen.

4.2. *De teksten van de geselecteerde psalmen.*

De teksten van de geselecteerde psalmen zijn, BIJLAGE III, opgenomen. Vergelijking van die teksten met die uit de originele uitgaven, waaruit geselecteerd werd, zal meerdere malen kleine verschillen opleveren. Die zijn dan ontstaan door overleg tussen deputaten en de betrokken instanties.

5. **DIVERSEN.**

5.1. *De zaak van de auteursrechten.*

Op het moment, dat dit rapport moet worden afgerond, is de zaak van de rechten tot overname van de teksten der psalmberijmingen in zoverre rond, dat toestemming tot selectie is verleend door alle instanties, die auteursrechten hebben. Niet geheel rond is nog het punt van de financiën, die er mee gemoeid zijn. Het komt deputaten voor, dat zij de generale synode van Kampen in dit opzicht vertrouwelijk behoren in te lichten. Voor zover deputaten op dit ogenblik kunnen zien, zal hier geen onoverkomelijke moeilijkheid zich voordoen.

5.2. *De financiën van deputaten.*

Vroegen deputaten aan de generale synode van Hattem 1972/73 om een niet vastgelegd bedrag terzake van de bestrijding van hun kosten, thans kan gezegd worden, dat de door deputaten gemaakte kosten in dezelfde orde van grootte liggen als tijdens deputaatschappen-psalmberijming van voorgaande generale synoden. Uiteraard wordt de generale synode van Kampen 1975 nauwkeurig verslag geboden op dit punt.

5.3. *Besluit.*

Dikwijls eindigde een rapport-psalmberijming met een conceptvoorstel van deputaten aan de komende generale synode. Dat kan ditmaal niet gebeuren, omdat de opgedragen taak geheel werd uitgevoerd. Slechts de komende generale synode is bevoegd omtrent de voorgelegde selectiebundel een oordeel te formuleren:

Deputaten kunnen echter niet nalaten hun dankbaarheid uit te spreken jegens de Koning der kerk, die hun arbeid zó heeft willen begeleiden, dat zij het gestelde doel hebben mogen bereiken. Ook deze arbeid is in zwakheid verricht en tegelijk met vreugde. Deputaten realiseren zich dat het gereed komen van een selectiebundel psalmen, bestemd voor het zingen in de publieke erediensten in de gemeenten een mijlpaal is in de geschiedenis der kerken. Het stemt hen tot dankbaarheid, dat ze aan die arbeid mochten deelnemen en ze leggen het resultaat van die arbeid aan de kerken eerst en aan de generale synode daarna voor in het vertrouwen, dat de HERE, die troont op de lofzangen van zijn Israël het zo zal leiden, dat eerlang de kerken die lofzangen nieuw mogen zingen:

Zij bidden de kerken en de generale synode toe, dat de leiding van de Heilige Geest die wijsheid zal schenken aan allen, die bij de beoordeling van het resultaat van hun werk zich betrokken weten, die voeren zal tot het verkrijgen van een verantwoorde nieuwe psalmbundel in De Gereformeerde Kerken in Nederland.

Namens deputaten-psalmberijming,

R. Houwen, rapporteur.

RAPPORT

van de deputaten voor herziening van de bundel „Enige Gezangen" aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken, Kampen, 1975.

1. INLEIDING

1.1. Opdracht:

De generale synode te Hattem 1972-1973 besloot

„deputaten te benoemen, die met behulp van de nu gepreciseerde richtlijnen de eerstkomende generale synode tijdig kunnen dienen met een advies over de volgende punten:

- a. of er behalve de gezangen 12 en 14 nog meer gezangen in de bestaande bundel zijn, die in de eredienst niet meer gezongen dienen te worden om nader aan te geven redenen;
- b. hoe tot het wegnemen van niet meer te handhaven gezangen uit de bestaande bundel is over te gaan zonder deze te ontwichten;
- c. of er noodzaak is en overtuigende mogelijkheden zijn om uit de bestaande liederenschat der kerk de bundel nog aan te vullen" (Acta art. 171, B, 11, 3.).

Uit dit citaat blijkt dat het besluit, bevattende de opdracht aan deputaten, verwijst naar het voorafgaande deel van het totale besluit (Acta, pp. 182-186). Voor volledige kennisneming daarheen verwijzend, zij het deputaten vergund de weergave te beperken tot het volgende:

het voorafgaande „oordeel" was onderverdeeld in een gedeelte dat betrekking heeft op - kort gezegd - „bestaande gezangen" én een gedeelte dat betrekking heeft op andere, met de uitdrukking „bestaand gezang" werd bedoeld (en zullen deputaten in dit rapport dienovereenkomstig bedoelen): één der gezangen in onze bestaande bundel van 29 gezangen:

Voor wat de **eerste** betreft, oordeelde de synode:

„dat ingeval overwogen wordt een bestaand gezang door wijziging voor het gebruik in de eredienst geschikt te maken, de volgende regels in acht genomen dienen te worden:

1. liederen die in de gemeentezang zijn ingeburgerd mogen niet gewijzigd worden. tenzij ze in strijd komen met de belijdenis van de kerk;
2. op het werk van een dichter of op een gangbare hymne-tekst mag niet worden ingegrepen;
3. en archaische taal is bij in gebruik zijnde gezangen geen bezwaar en vormt geen reden om tot wijziging over te gaan (B, I, 2. c.).

Voor wat de **tweede** betreft, oordeelde de synode:

dat bij het beoordelen van in omloop zijnde berijmingen van Schriftgedeelten en andere teksten naast de in 2 c 2, 3 genoemde regels, die ook hier van kracht zijn, de volgende regels in acht genomen dienen te worden:

1. de tekst moet, gezien zijn aard, plaats en functie in de Schrift, in aanmerking komen voor zang in de liturgie;
2. het lied moet een winst zijn boven de Psalmen en mag niet leiden tot onderwaardering van de Psalmen;
3. het lied moet zonder schade voor het geheel in gedeelten te zingen zijn;
4. de berijming moet van een dichterlijke kwaliteit zijn, en geen 'maakwerk' waarin meer gelet wordt op de schriftuurlijke zeggings dan op de eisen van lied en zang;
5. de zinnen moeten zo geformuleerd zijn dat ze gezongen en als zang gehoord duidelijk spreken. waarbij met name gewaakt moet worden tegen 'redenerende' c.q. 'dogmatiserende' egelconstructies, waarin het eigen karakter van de Bijbeltekst niet behouden blijft;
6. bij berijmde schriftgedeelte mag getrouwe weergave van de tekst niet worden geïnterpreteerd als: het in dezelfde exacte volgorden laten opeenvolgen van de elementen van de tekst, maar ook moet samenvattend onderzocht worden of de in de tekst als geheel gegeven inhoud op verantwoorde wijze doorkomt. (B. I. 3.d).

In deze twee citaten uit het oordeel der synode blijkt wat in het eerst aangehaalde eigenlijke „besluit" (B, II, 3:) werd bedoeld met „de nu gepreciseerde richtlijnen".

Hiermee menen deputaten hun opdracht inclusief de hun verstrekte richtlijnen genoegzaam te hebben aangehaald, zij hebben getracht dienovereenkomstig hun taak te vervullen binnen de door de synode

gestelde termijn (B, II, 4.) en geven van hun werkzaamheden en resultaten bij dezen rapport.

1.2. *Samenstelling van het deputaatschap.*

Deputaten hebben nog tijdens de zittende generale synode van Hattem hun eerste vergadering gehouden, waarin een oriënterende bespreking plaatsvond over de aan hen verstrekte opdracht. Tijdens de bespreking bleek, dat enkele deputaten van oordeel waren dat een groot gedeelte van de opdracht niet te verwezenlijken is. Daarop hebben vier leden van het deputaatschap zich tot de generale synode van Hattem gewend met een brief, waarin zij op onderdelen wijziging van het synodebesluit verzoeken en de hoop uitspreken, dat de synode de zaak van de gezangenbundel opnieuw in bespreking zal nemen. De synode besloot te antwoorden, dat dit laatste niet meer mogelijk is (Acta art. 244).

Nadat de brs. L. Doornbos, J. Munneke, G. Slings en drs: B. Vuyk te kennen hadden gegeven, dat zij hun benoeming als deputaat inzake de bundel „Enige Gezangen" niet konden aanvaarden, besloot de synode het deputaatschap aan te vullen met drs. L. L. Bouwers te Dalfsen (neerlandicus) en D. Jansz. Zwart te Rotterdam (musicus).

Aan de verdere werkzaamheden van het deputaatschap is niet deelgenomen door br. K. Wierenga te Groningen, die d.d. 4 mei 1974 berichtte dat hij enkele vergaderingen wegens ziekte niet had kunnen bijwonen en dat hij daarna geen mogelijkheid meer zag voor een vruchtbare deelneming aan de arbeid van deputaten en zich derhalve uit dit deputaatschap terugtrok.

De werkzaamheden zijn zo verdeeld, dat ds. D. Vreugdenhil als voorzitter-penningmeester en ds. Tj. Boersma als secretaris van deputaten zijn opgetreden.

1.3. *Vergaderingen van deputaten.*

Deputaten willen u vervolgens verslag uitbrengen over de door hen gehouden vergaderingen. Zoals reeds is meegedeeld, werd de eerste vergadering gehouden tijdens de nog zittende generale synode van Hattem, en wel op 3 februari 1973. In deze vergadering kwam ook in bespreking, welke werkmethode door deputaten zou worden gevolgd.

Deputaten besloten te werken in de volgorde als aangegeven in de verschillende onderdelen van de aan hen verstrekte opdracht.

Sindsdien is door deputaten regelmatig vergaderd. De twaalfde vergadering, in welke dit rapport werd vastgesteld, vond plaats op 31 mei 1974.

2. **GEVOLGDE WERKWIJZE.**

Deputaten hebben bij de toetsing van de gezangen in de bundel „Enige Gezangen" gebruik gemaakt van het materiaal, dat in de loop der jaren naar voren gekomen is. Te vermelden zijn de reeds ter generale synode van Assen 1961 ingebrachte bezwaren tegen enige met name genoemde gezangen in de bestaande bundel; verschillende deputatenrapporten, die in volgende generale synoden gediend hebben, en de door de kerken bij de generale synode van Hattem 1972-1973 ingebrachte bezwaren tegen de aan deze synode aangeboden conceptbundel.

Voor de vervanging van niet meer te handhaven gezangen en de aanvulling van de bundel werden verschillende bundels geraadpleegd m.n. de Hervormde Gezangenbundel van 1938, „Geestelijke liederen uit den schat van de kerk der eeuwen" van ds. H. Hasper (1959), het „Liedboek voor de kerken" (Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied, 1973) en het „Gezangboek der Evangelisch-Lutherse Kerk" (1955).

In dit verband willen deputaten een woord van bijzondere dank spreken aan het adres van de bibliothecaris van de Rijksuniversiteit te Utrecht, dr. D. Grosheide, die zeer hulpvaardig is geweest in het onderzoek naar de originele tekst (auteurs e.d.) van verscheidene liederen.

De door de generale synode van Hattem gepreciseerde richtlijnen bleken in de praktijk een nuttig uitgangspunt voor de arbeid van deputaten. Uiteraard kwamen zij ingevolge die richtlijnen voor vragen te staan die per geval en ten dele in onderlinge samenhang nader moesten worden overwogen. Om een enkel punt te noemen: Hattem bepaalde terzake van beoordeling van bestaande gezangen o.m.: „op het werk van een dichter of op een gangbare hymne-tekst mag niet worden ingegrepen" (art. 171, B, I, 2, c sub 2.): Nu blijkt bij raadpleging van de geschiedenis van een lied en vergelijking van vroegere (oorspronkelijke) en latere tekst dat reeds eerder herhaaldelijk op het werk van een dichter of op een gangbare gezongen tekst is ingegrepen, en dit zowel in oorspronkelijk Nederlandse als in uit andere talen tot ons gekomen liederen. Deputaten meenden dat het uit hun opdracht voortvloeide, dan naar vermogen (het bleek soms moeilijk een oorspronkelijke tekst te achterhalen) zulke veranderingen

mede in hun beoordeling te betrekken. Bij de „bestaande gezangen" meenden zij, gezien hun opdracht, niet dan bij uitzondering tot wijziging (bijv. door weglating van gedeelten) te moeten overgaan. Maar tevens dienden zij zich te realiseren dat deze regel, door Hattem geformuleerd m.b.t. de „bestaande gezangen", uit de aard der zaak ook moest worden bedacht bij beoordeling van nieuw voor te stellen gezangen uit de bestaande liederenschat, wanneer latere bewerking een verlies aan schriftuurlijkheid of een te grote ingreep op bijv. een oorspronkelijke liedstructuur vertoonde, kon dit reden zijn een in-bepaalde-opzichten-te-waarderen lied toch niét of althans niet ongewijzigd voor te stellen.

Bij liederen die stammen uit het buitenland (m.n. Duitse, Engelse) deed zich bovendien voor een kwestie die in Hattem niet expres aan de orde kwam, maar bij uitvoering van de daar besloten opdracht zich vanzelf opdringt: hoe is bij de tekst van niet oorspronkelijk Nederlandse liederen de verhouding tussen „vertaling" en „bewerking"; in gevallen waarin het lied zijn waarde juist aan de oorspronkelijke tekst dankt, dient in het onderzoek te worden betrokken de vraag of meer getrouwe „vertaling" van „het werk van een dichter" niet plaats heeft gemaakt voor een te zeer afwijkend resultaat van de „bewerker": Bij de „bestaande gezangen" meenden deputaten voor een besluit tot handhaving sterk in rekening te moeten brengen de vertrouwde met een in onze bundel reeds ingeburgerde tekst, bij de keuze van nieuw voor te stellen gezangen moesten zij deze factor van de originele tekst zwaarder laten wegen. Ook hier geldt: zij hadden de richtlijnen van Hattem in hun onderlinge samenhang te respecteren; beslissingen werden dienovereenkomstig per geval genomen.

Opm. Het is ondoenlijk, en ook niet naar de aard van een deputatenrapport, een brede verantwoording te geven van zaken zoals hier werden aangeduid. Ten dele zal één en ander nog kunnen worden aangevuld bij de toelichting op de respectieve gezangen, doch ook daar voor wat deze kwestie betreft niet meer dan summier. Op deze plaats moge een enkel voorbeeld dienen ter illustratie van het gezegde.

Voorbeeld 1. Bestaand „Gezang 10" („Hoe zal ik U ontvangen?"). Oorspronkelijk een Duits lied van Paul Gerhardt gedateerd in 1653 (Evangel. Kirchen-Gesangbuch nr. 10), 10 coupletten; Herv. Bundel 1938, 9 coupletten in een zgn: „vertaling" van J. J. L. ten Kate, echter reeds met ingrijpende - doch blijkbaar door Ten Kate zelf later aanvaarde - wijziging van zijn eerdere Nederlandse weergave. Onze bestaande bundel nam van de editie-1938 6 coupletten over, het laatste iets gewijzigd. Al met al is er nogal distantie ontstaan t.a.v. het oorspronkelijke Duitse lied. Tegelijk moet in rekening worden gebracht het feit dat het lied in Nederland een eigen geschiedenis is gaan leiden. Deputaten hebben geoordeeld het in onze bundel ingeburgerde gezang op zijn eigen mérites te moeten toetsen en besloten tot handhaving te adviseren; de verstrekte richtlijnen bleken ook in een dergelijk - historisch gezien gecompliceerd - geval metterdaad doelmatig om tot een conclusie te komen die kerkelijke deputaten en een kerkelijke vergadering kunnen verantwoorden. - Zie verder bij Gez. 10 zelf.

Voorbeeld 2. Bestaand „Gezang 24" („Een vaste burcht"). Het van ouds bekende „Lutherlied": „Geen lied ter wereld is zoo dikwijls vertaald" als dit - met Psalm 46 voor ogen - gedichte „hooglied der reformatie" (W. J. Kooiman, Luther's kerklied in de Nederlanden, Amsterdam 1943, 191, vgl. 31); het „aantal talen, waarin het is overgezet, loopt naar de tweehonderd" (a.w., 191; een voetnoot noemt een geregistreerd getal van 183 talen), alleen al in het Nederlands zijn er in de loop der tijden véle „bewerkingen" aanwijsbaar (t.a.p.). De ons vertrouwde „vertaling van Ten Kate" heeft de verdienste gehad dat zij het lied weer levend heeft helpen maken „in een tijd, dat de officieele gezangboeken het uitbanden" (a.w. 194). M.n. via de Hervormde vervolgbundel van 1866 „is zij de klassieke Nederlandse 'Vaste burcht' geworden. Dat is jammer, want ze kan allermint op een nauwe overeenstemming met het oorspronkelijke bogen. Eerder moet men zeggen, dat zij in bepaalde belangrijke punten zoo ver van de gedachten van Luther afwijkt, dat ze vrij slecht moet worden genoemd" (t.a.p.). En dan wijst deze auteur op bezwaren die deputaten ook hunnerzijds constateerden en hen tot de conclusie leidden dat het gezang in onze bundel nauwelijks nog vertaling kan heten, maar een bewerking is waardoor het lied niet alleen afwijkt van het werk van de oorspronkelijke dichter maar ook - wat uiteraard belangrijker is - van de door hem gevoelig onder woorden gebrachte Schriftinhoud: de ootmoedige erkenning van de bescherming door God van zijn in de strijd zelf zo zwakke volk. De bezwaren kunnen worden samengevat in de woorden van de geciteerde schrijver: „Het oorspronkelijke is, omdat de reformator immers alles van God verwacht, veel ootmoediger dan dit uitdagende strijdlid, wat het onder de hand van den vertaler geworden is".

Deputaten oordeelden dat het bestaande Gezang 24 als verminking van het oorspronkelijke

schriftuurlijke lied niet te handhaven is. In dit geval stonden zij echter voor de moeilijkheid dat zij geen enkel bevredigend alternatief konden vinden onder de anno 1974 beschikbare andere Nederlandse weergaven. Anderzijds achtten zij het evenmin verantwoord dit lied, dat een zo bijzondere plaats in de geschiedenis der reformatie en der reformatorische kerkhistorie heeft ingenomen, uit de bundel te doen verwijderen. In dit uitzonderlijke geval meenden zij geen andere weg te zien om aan hun opdracht te voldoen dan door een nieuwe vertaling aan te bieden die door één hunner op tafel werd gelegd en unaniem werd aanvaard als voor de kerken verantwoorde en goed zingbare tekst van het Lutherlied in het Nederlands. - Zie verder bij dit gezang zelf (ook over de melodie die bij de vertaling tot uitgangspunt is genomen).

Voorbeeld 3. Deputaten hadden gaarne willen voorstellen het lied „Lof zij de Heer, de almachtige Koning der ere" in de bundel op te nemen, gezien het prachtige gedicht van Joachim Neander (1650-1680) „Lobe den Herren, den mächtigen König der ehren" (Ev. Kgb. 234; ook bekend uit Bach's Cantate 137). Maar de als Herv. Gezang 136 (bewerkte vertaling van Ten Kate) beschikbare tekst wijkt zo van het origineel af en stuit op zoveel bezwaren dat deze onaannemelijk bleek. Een alternatief zou kunnen bieden de fraaie herdichting (door Jan Wit en J. W. Schulte Nordholt) die het „Liedboek" onder nr. 434 geeft, ware het niet dat de laatste strofe de lof Gods in de mond legt van de christenen én (niet tot Christus bekeerde) Joden tezamen (regel 2: „christenen looft Hem met Abrahams kinderen samen", een regel die een principiële wending geeft aan Neander's „Alles, was Odem haat, lobe mit Arahams Samen" = alles wat adem heeft stemme lofprijzend in met het zaad van Abraham). Het veelszins instructieve artikel dat J. Wit schreef in „Kerk en Theologie" (24e jrg. no. 2, april 1973, pag: 149 e.v.) kon deputaten wel overtuigen van de onhoudbaarheid van de bestaande Nederlandse tekst, maar versterkte tegelijk hun bezwaar tegen deze principiële onaanvaardbare regel van het nieuwe lied.

Daar ook geen ander alternatief beschikbaar is (ook niet Hasper nr. 12) en hier bovendien geen bestaand en praktisch onmisbaar gezang in geding is (zoals wel bij Gezang 24, zie voorbeeld 2.), konden deputaten slechts besluiten dit fraaie klassieke lied van Neander niet voor te dragen voor een bundel van Nederlandse gereformeerde kerken.

Voorbeeld 4: Daarentegen kon wel worden besloten voor te dragen het lied „Heft op uw hoofden, poorten wijd", oorspronkelijk Duits van Georg Weissel (1590-1635) „Macht hoch die Tür, die Tor macht weit" (vgl. Ev. Kgb. nr. 6), en wel in de Nederlandse vertaling van E. L. Smelik die reeds bekend was als Gez. 3 in de Herv. Bundel 1938 in 3 coupletten, maar thans voor ons ligt in 4 coupletten, d.w.z. met het fraaie tweede couplet vermeerderd. Het oorspronkelijke lied van Weissel telt 5 coupletten, maar de bekorting van het wat breedsprakige origineel is ditmaal als winst aan te merken. Wel gaan van het origineel ook enkele waardevolle elementen verloren, maar dit zal bij geen enkele vertaling te vermijden zijn. Deputaten oordeelden dat hier gesproken mag worden van een genoegzaam bekend lied dat in Nederlandse tekst een schriftuurlijke inhoud biedt en bovendien het, werk van de oorspronkelijke dichter genoegzaam recht doet wedervaren.

Met deze enkele voorbeelden menen deputaten hun werkwijze terzake van beoordeling en keuze van liederen, m.n. voor wat de teksten betreft, voldoende te hebben verduidelijkt; voor het overige menen zij, zoals reeds werd opgemerkt, naar de beoordeling en voordracht der afzonderlijke liederen te moeten verwijzen, uiteraard zich tot nadere verantwoording aan uw synode desgewenst bereid verklarend.

3. MELODIEËN.

Uiteraard was voor deputaten een melodie geen primaire maatstaf voor keuze of beoordeling van een gezang maar ging het allereerst om de inhoud, zoals uit heel dit rapport moge blijken. Dit betekent anderzijds niet, dat de waarde, de schoonheid en de kracht van een goed zingbare melodie niet tevens een belangrijke factor is geweest bij het doen van een keuze. Een sterke melodie kan geen reden zijn voor de keuze, wel mede soms een aanleiding zijn om een bepaald gezang extra in de aandacht te betrekken. Temeer omdat de melodie ook de inhoud van het gezang draagt en het verstaan van de inhoud door de zingende gemeente kan bevorderen (of belemmeren).

In het algemeen moge over de plaats, die melodieën bij de arbeid van deputaten hebben gehad, hier het volgende worden opgemerkt:

- a. Deputaten hebben er naar gestreefd melodieën op te nemen die in onze gezangenbundel nog niet voorkomen. Ook is zoveel mogelijk vermeden gezangteksten te kiezen of op te nemen die gedacht zijn bij een psalmmelodie.

- b. Deputaten achten het een winst dat, ingeval er sprake van is om hun inhoud positief te waarderen gezangen, ook de melodieën die reeds lang in allerlei kring gezongen worden en ook in de zang der gemeente buiten de eredienst ingeburgerd zijn, een plaats krijgen in onze gezangenbundel voor de eredienst.

Sfgsfg Werd het niet tijd om zowel de tekst als de melodie van het 17e eeuwse koraal: „Dankt, dankt nu allen God" van Johann Crüger een plaats te geven in onze gezangenbundel? Of - om een ander voorbeeld te noemen - de prachtige melodie van Luther op de woorden: „Dit is de dag, die God ons schenkt"? Of, om een melodie uit de 19e eeuw te noemen, die bij de woorden: „Ontwaak, gij die slaapt en sta op uit de doón", gecomponeerd door de bekende organist van de Bavokerk te Haarlem, Johan G. Bastiaans, die zovele voorname kerkliederen componeerde?

- c. Naast deze - met andere voorbeelden te vermeerderen - gevallen van sterke melodieën die mede voor een positief oordeel konden pleiten, stonden vele andere waarin een voor de gemeentezang ongeschikte melodie (mede) tot een afwijzend oordeel leidde. Het heeft weinig zin - zomin als bij de vele gevallen van om hun inhoud reeds niet aanvaarde liederen: vgl. wat wordt opgemerkt onder 9. Terugblik, overzicht, sub 2. - uw synode op te houden met vermelding van die negatieve resultaten:
- d. Wel moge worden geaccentueerd dat de beoordeling van de kwaliteit van een melodie zich vooral ook richtte op de zingbaarheid door een gemeente, in onderscheid van een kunstzinnigheid die bijvoorbeeld bij koor- en concertzang een rol kan spelen. Zo hebben deputaten zich behoedzaam opgesteld m.b.t. de hedendaagse tendens om per se aan een originele oude melodie of melodievorm voorkeur te geven. Zonder de waarde ervan te ontkennen, werd rekening gehouden met lessen van historie en praktijk die uitwijzen dat een melodie soms doelmatiger - en toch muzikaal verantwoord - kan zijn zoals ze zich ontwikkeld heeft in de vertolking bij monde van het zingende volk.

In dit verband heeft het zin als voorbeeld te verwijzen naar wat elders (vgl. 6.2.1.) wordt gerapporteerd over het „Lutherlied" („Een vaste burcht"), deputaten bewust hebben afgezien van terugkeer naar de moeilijk zingbare oorspronkelijke melodie (zoals het „Liedboek" die vandaag weer wil invoeren).

Tot zover deze opmerkingen over „melodieën" in het algemeen; voor het overige moge verwezen worden naar de resultaten van het onderzoek en de gehandhaafde of voorgestelde melodieën zelf, alsmede - voor wat de meer technische uitwerking m.n. inzake de notatie betreft - naar de toelichting volgend op de teksten en melodieën der voorgedragen gezangen, vóór het Register.

4. TAAL EN SPELLING; INTERPUNCTIE.

Wie een bepaald gezang, reeds voor wat de spelling en interpunctie betreft, vergelijkt in verschillende uitgaven, ontdekt dadelijk verschillen. Althans ten dele zullen deze zijn ontstaan in de druk door respectieve uitgevers in onderscheiden jaren, al of niet dank zij een opzettelijke bewerking, correctiemethode e.d.

Voor wat dit betreft kunnen deputaten niet aan de indruk ontkomen, dat meer dan eens verre van zorgvuldig met de tekst is omgegaan; een oorspronkelijke bedoeling komt soms door verminking nauwelijks nog goed door.

Voorbeelden:

- a. Bestaand Gezang 28 („'k Wil U, o God, mijn dank betalen"); de vierde regel van strofe 2 begint in uitgaven die niet elke regel met een hoofdletter laten aanvangen met „Hij" (hoofdletter H). Menigeen denkt daardoor dat bedoeld is: God feilt niet, terwijl de zinsbouw alleen kan bedoelen: hij (= de gelovige) die uw (Gods) heil verwacht, feilt niet (vergist zich niet in zijn vertrouwen). Vandaar dat in voorgesteld Gezang 43 wordt gespeld: „hij feilt niet" (kleine h).
- b. Gezang 10 („Hoe zal ik U ontvangen"). In de uitgaven van het bestaande gezang wordt achter de vierde regel van de vierde strofe een dubbele punt geplaatst. Wie zingt, krijgt daardoor de indruk, dat hetgeen volgt „in het hart geschreven moet worden" (regel 1). In de geraadpleegde uitgave van Ten Kate's lied zelf komen deze regels echter anders over; hier geen dubbele punt maar een uitroepteken (en dit ook achter de tweede regel). Dit geeft veeleer de indruk dat het in de voorgaande strofe (3) bezongen evangelie in het hart moet worden geschreven, de troost van de tweede helft van strofe 4 sluit daarbij aan.
- Deputaten hebben dienovereenkomstig gepunctueerd.

(Opm. Tevens is in de vijfde regel het „scheurde" vervangen door het - ook fraaiere - „kneusde" van dezelfde tekst - Ten Kate).

Een punt dat duidelijk de samenhang van spelling en taal (en dichterlijk metrum e.d.) betreft, is het gebruik van de buigings-n. In het algemeen is in de aangeboden teksten, waar dit kon, de „nieuwe spelling" gebruikt. Maar in m.n. oudere teksten diende de buigings-n doorgaans te worden gehandhaafd. Schrapping daarvan bij zg. „mannelijke woorden" zou meer dan eens verlies van een lettergreep tengevolge hebben, waardoor de regel onzingbaar wordt. Bovendien functioneert in oudere teksten die -n vaak ook in het taal- en klankbeeld van de regel, dat bij het zingen nog vaak voorkomt. Vandaar dat in desbetreffende teksten deze -n door deputaten gewoonlijk gehandhaafd is.

Voorbeelden:

- a. Gezang 1 (Wet des Heeren), strofe 4. Wil men in dit Gezang de buigings-n wegnemen dan moest de tweede regel luiden: „zweert nimmer een valse eed" (i.p.v.: enen); de melodieregels verlangt echter het tweelettergrepige „enen" („ene eed" is bij een mannelijk woord onmogelijk en ook met „nieuwe spelling" in strijd). Zo ook de volgende regel: zijnen naam. De -n (-en) moet hier dus worden gehandhaafd. Maar dan ook in de eerste regel (den naam), en zo in het hele lied.
- b. Voorgesteld Gezang 15 („Jezus, leven van mijn leven"; voorbeeld dus van een nieuw voorgedragen tekst), strofe 1. De tweede regel zou moeten worden veranderd in: „Jezus, dood van mijn dood" (i.p.v. mijnen); om dezelfde reden als sub a. genoemd dient „mijnen" te worden gehandhaafd, maar dan ook b.v. in de vierde regel: in den bangsten zielenood. Bovendien 'klinkt' dit in de zang ook rijker (dit laatste ware met veel meer voorbeelden te illustreren).

Slechts schijnbaar in tegenstelling met bovenstaande is de weglating in oude teksten – m.n. van Da Costa - van enkele uitroptekens. Bij vergelijking van gezangen in de gebruikelijke uitgaven met betrouwbaar te achten tekstuitgaven der betreffende liederen blijkt, dat de dichter meermalen zorgvuldig onderscheidde tussen uitroptekens binnen een verder doorlopende zin (vervolgend met een woord dat met kleine letter werd gedrukt) èn aan het einde van regels (waarna hoofdletter). Deze functie komt in de sinds jaren onder ons gebruikelijke uitgaven niet meer tot haar recht, handhaving van het teken geeft bovendien aan de voorafgaande uitspraak een sterke nadruk en een zelfstandigheid die de dichter kennelijk niet bedoeld heeft en met de gang der regels (en soms ook met de samenhang der melodieregels) zich moeilijk verdraagt. In zulke gevallen meenden deputaten, aan het oorspronkelijke werk van de dichter (en de inhoud van het lied) het beste recht te doen wedervaren door een uitropteken weg te nemen en te vervangen door een komma.

Voorbeelden:

- a. Bestaand Gezang 18 (voorgesteld no. 20) begint bij Da Costa.
Halleluja! Lof zij het Lam!
die onze zonden op Zich nam!
wiens bloed ons heeft geheiligd!
Die dood geweest is,
De tweede en derde regel bedoelen door te lopen, vandaar dat in de voorgestelde tekst (zie aldaar) achter de eerste en tweede regel de uitroptekens door komma's zijn vervangen.
- b. Bestaand Gezang 19: 3, voorgesteld Gezang 21: 2, begint bij Da Costa:
Uitverkoren kerk van God!
wil voor 't helgeweld niet schroomen!
Veilig, zeker....
De aanspraak der kerk krijgt in gebruikelijke edities een zelfstandigheid die zij oorspronkelijk niet had; de dichter vervolgde met: wil (niet: Wil); conform de bovengenoemde methode, plaatsten deputaten achter die regel een komma (vgl. ook het vervolg der strofe).

Voor weer eigen vragen plaatsten zeventiende-eeuwse Nederlandse teksten als van Revius en Valerius. De oude taal is zoveel mogelijk gehandhaafd (waar nodig met een noot verduidelijkt). Wel werd ook hier in het algemeen de nieuwe spelling gehanteerd, maar niet waar het oude woord daardoor zou worden verminkt of in betekenis gewijzigd.

Voorbeelden:

- a. Voorgesteld Gezang 31 (Revius' „O grote God, o goede Heer"), strofe 8, 2e regel; gehandhaafd is het oorspronkelijke „uwen arebeyt", dat alleen gemoderniseerd zou kunnen worden door te lezen:
 „te gaan in uw arbeid", of
 „in te gaan tot uw arbeid" -
 wat melodisch onmogelijk is en de fraaie eerste regels zou verminken. Te moeilijk kan het origineel niet worden geacht:
 Voorgesteld Gezang 35 (Valerius' „O Heer, die daar des hemels tente spreidt"). De zevende en achtste regel luiden:
 (die ons) verlossen kont
 tot aller stond
 waarin een tegenwoordige tijd is bedoeld: Gij, die ons ten allen tijde kunt verlossen.
 Het „Liedboek voor de kerken" (412) verandert dit in:
 „(die) verlossen kondt" waardoor een verleden tijd wordt gezongen (Die ons - in voorgaande noden - steeds bleek te kunnen verlossen), wat het lied wezenlijk verandert. Deputaten meenden de oorspronkelijke tekst te moeten handhaven en de moeilijkheid van het hedendaags verstaan gemakkelijk te kunnen oplossen door in een (uiteraard ook in eventuele uitgave op te nemen) nootje toe te voegen „= kunt".
 (Opm. Uit dit voorbeeld blijkt, dat bij liederen als deze die ook in het Liedboek voorkomen, de deputaten eigen wegen zijn gegaan die zij meer verantwoord achten dan de daar gevolgde).
 Uit deze selectie van enkele punten en voorbeelden moge blijken dat deputaten, voorzover de tijd dit toeliet, aan deze nogal „technische" maar belangrijke materie aandacht hebben geschonken, door edities te vergelijken, teksten te herstellen c.q. te wijzigen e.d., waar dit nodig leek om een lied naar bedoeling en inhoud als schriftuurlijk gezang voor hedendaags kerkgebruik, overeenkomstig hun richtlijnen, te presenteren.
 Zij ontveinzen zich niet, dat één en ander hun aandacht kan zijn ontglipt en dat ook na afsluiting van dit rapport doorgaande tekstvergelijking nog tot aanvullende suggesties kan nopen; tegelijk zijn zij zich bewust dat bij een eventuele uitgave nog verder nauwgezet op zaken als deze dient te worden toegezien.
 Zoals uit bovenstaande blijkt, hadden deputaten voor deze arbeid direct te maken met factoren die zich bij onderzoek en presentatie van gezangen voordoen.
 Tegelijk hebben deputaten zich zoveel mogelijk gehouden aan de afspraken over spelling en interpunctie voor de vernieuwing van het kerkboek.
 Er moesten echter om poëtische en/of historische redenen uitzonderingen blijven, hetgeen uw deputaten ook hebben bericht aan deputaten Neerlandici (brief d.d. 2 maart 1974).
 Op bepaalde onderdelen meenden deputaten een andere weg te moeten volgen, waarvan zij eveneens bericht hebben gedaan aan deputaten Neerlandici (brief d.d. 26 april 1974). Daarvan is te vermelden de spelling van de namen van God: de naam Jahwe is weergegeven door Heere; dit is een eigennaam die niet veranderd moet worden, maar op de oude manier moet worden geschreven; de naam Adonai is weergegeven door Here, een plechtig woord voor Heer, bezitter.
 Hierbij merken deputaten op, dat in gevallen, waarin het metrum de vorm Heer vereist, typografisch niet wordt onderscheiden tussen Heer als verkorte vorm van Heere en Heer als verkorte vorm van Here.

5. **CONTACT MET DEPUTATEN HERZIENING KERKBOEK.**

Voordat uw deputaten overgaan tot het vermelden van de door hen bereikte resultaten, willen zij nog op het volgende de aandacht vestigen:
 Over enkele onderdelen hebben uw deputaten enig correspondentiecontact geoefend met de deputaten voor herziening van het kerkboek in een brief d.d. 23 juni 1973.
 Wij achtten het nuttig geïnformeerd te zijn over het oordeel dat dezen zich bezig waren te vormen over enkele zaken die althans raakpunten hebben met de ons opgedragen materie. Daarmee werd uiteraard niet voorondersteld dat het éne deputaatschap bij zijn oordeelsvorming enigermate afhankelijk zou moeten zijn van het andere, noch dat beide over ten dele verwante zaken tot een gemeenschappelijk oordeel en advies aan uw synode moeten komen. Maar het leek op zijn minst voor ons werk nuttig dat wij met hun eventuele beoordeling rekening konden houden.
 Deputaten antwoordden d.d. 18 aug. 1973:
 „1: wij achten het liturgisch onjuist, de wet des HEEREN te zingen in de eredienst, en hebben dienovereenkomstig ook gerapporteerd in onze werknota's.

2. wij achten het noodzakelijk, een onberijmd credo voor te stellen en hebben bij onze werknota's een tweetal handreikingen gevoegd, n.l. van Straatsburg 1525 en van Paul Cr. van Westering.
3. wij achten een morgen- en een avondzang in de liturgie niet thuishoren, maar veeleer in een 'huisdienst', evenals overigens heel wat liederen en gezangen die niet rechtstreeks aan de Schrift zijn ontleend". Deputaten-Gezangen hebben zich hierover bezonnen; zouden wij oordelen conform onze collega's, dan zou dit uiteraard de samenstelling van een vernieuwde bundel bij voorbaat op onderdelen bepalen.

Deputaten-Gezangen kwamen evenwel tot een ander oordeel, toen zij op de successieve punten zich met het materiaal zagen geconfronteerd.

Het lijkt nuttig op deze punten dit oordeel hier enigszins samenvattend te geven en niet alleen te verwijzen naar de toelichting op de voor te stellen gezangen, hoezeer u ook daarin de conclusies kunt vinden.

A. *In het algemeen ad 1, 2, 3.*

Bij voorbaat - al is deze conclusie bij deputaten geleidelijk in deze vorm geconcretiseerd - moge worden gesteld, dat het aanbeveling verdient niet zonder noodzaak in te grijpen op de inhoud en structuur van de eerste negen gezangen. Van zeker - zij het niet zonder meer doorslaggevend - belang is reeds de overweging dat aansluiting bij het sinds de dagen der reformatie, ten dezen bepaaldelijk de Dordtse synode gegroeide eerste gezangenmateriaal in de Gereformeerde Kerken haar betekenis heeft voor elke uitbreiding van de bundel. Hier moge worden verwezen naar wat hierover wordt opgemerkt onder 8. Volgorde en structuur.

B. *In het bijzonder.*

ad 1. Het lijkt deputaten-Gezangen niet liturgisch onjuist de wet des Heeren te zingen in de eredienst. In verband met het sub A: gezegde vraagt reeds aan-dacht het feit dat uit de stelling dat dit wél onjuist is zou volgen dat de kerken der reformatie, die juist terzake van de „gezangen" zo behoedzaam waren (terecht), dan deze onjuiste praktijk eeuwenlang zouden hebben beoefend.

Uiteraard is dit mogelijk, de historie s niet normatief; bovendien kan men in overweging nemen de factor van de concrete reformatorische situatie: dat het toen in pedagogisch opzicht bijzonder belangrijk was het „volk" de „wet" te „leren", ook per zang. Maar dan dient tegelijk te worden bedacht dat dit pedagogisch motief zijn actualiteit eigenlijk nooit verliest. De recente kerkhistorie ten onzent bewijst hoe licht de betekenis van de wet en haar plaats in de eredienst kan worden aangevochten. Wegneming van de decaloog uit de bundel kan onbedoeld in de hand werken de gedachte dat ook de lezing speciaal van de tien geboden wel door andere lectuur kan worden vervangen.

Hiertegenover zou men kunnen stellen: er is juist principieel verschil tussen de lectuur van de wet (nadruk juist op het aanspreken van de gemeente door de Heere) en het zingen van die wet. Men zou zelfs kunnen concluderen: de wetszang door de gemeente belemmert haar gezicht op de autoriteit van de wetslézing aan haar adres.

Deputaten-Gezangen menen echter dat de Schrift zelf een andere richting wijst. Tot de pedagogie van de Heilige Geest heeft het sinds eeuwen behoord dat in de eredienst ook door de gemeente in haar zang werden opgenomen woorden die de Heere aan haar richtte. Bepaald ook wetswoorden, woorden van leer en onderwijs aan haar adres. Wij denken aan de herhaaldelijk en met nadruk voorkomende „leerelementen" in de psalmen, het nazingen van de voor de oefening der verbondsgemeenschap geldende wetseisen e.d.. Men denke aan Ps. 15 (: 2-5); 24 (: 4); 32: 8, 9; 81: 9-11; vgl. ook Ps. 50 (: 5 v.v., 16 v.v.).

Deze methode achten deputaten-Gezangen allerminst geantiqueerd met de komst van Christus en de Pinksterbedeling. Integendeel heeft de gemeente die leeft „midden in de wereld" ook deze schriftuurlijke pedagogie des te meer nodig. Hierbij is te bedenken het belang van de „memorisatietechniek" die in - zeker de bijbelse - pedagogie een grote plaats inneemt; men denke ook aan de teksten die gebieden de wet in te scherpen op alle mogelijke manieren (Deut. 6: 6-9; vgl. Num.15: 39 v.v.; Ps. 78: 1 v.v., 5 v.v., e.a.).

Ook is in de kring van deputaten-Gezangen opgemerkt dat Gez. 1 allerminst een praktisch in de eredienst ongebruikt gezang is, het functioneert o.m. bij de prediking over de Zondagen 34-44 H. Cat. Men kan de vraag stellen of niet een betere berijming dan de bestaande gewenst ware, maar deze doet voor de vraag óf de decaloog gezongen zal worden blijven niet ter zake.

ad 2. Deputaten-Gezangen betwijfelen of een gezongen onberijmd Credo een wezenlijke functie heeft naast de recitatie van het Credo (vgl. Hattem, acta art. 171, B, 1, 3, d sub 1). Eveneens dat zij in de plaats daarvan kan komen; een gezongen onberijmd Credo mist het spontane karakter van de gewone gesproken recitatie en wordt gauw te „gekunsteld”. Daarbij komt dat deputaten-Gezangen de als gezongen Credo's ter beschikking staande mogelijkheden niet geschikt hebben bevonden.
"Zij besloten dus geen onberijmd Credo Si op te nemen gezang aan uw synode aan te bevelen.

ad 3. Deputaten-Gezangen kunnen niet toestemmen dat een morgen- en een avondzang in de liturgie niet thuis horen. Het is van belang dat de kerkelijke liturgie relatie heeft in de dagelijkse levensgang en -besteding: dat er verband is tussen de liturgie „in de eredienst” en die „in het ambt der gelovigen”. Ook de inhoud van de Gezangen 8 en 9 bewijst de samenhang met de prediking in de eredienst; althans meerdere coupletten uit deze gezangen functioneren vruchtbaar in onze kerkdiensten. Het wegnemen ervan zou een functioneel en principieel verlies betekenen.

Deputaten meenden dus dat zij niet konden werken conform de beoordeling in de genoemde brief van deputaten voor herziening van het kerkboek. Zij hebben de wenselijkheid overwogen met dezen nog contact op te nemen nadat zij hun oordeel in eigen kring hierover hadden gevormd.

De datum van inlevering van dit rapport en de daarvoor nog te verrichten arbeid maakten dit echter praktisch onmogelijk. Het lijkt deputaten ook geen bezwaar, misschien zelfs een voordeel, dat uw synode van haar onderscheiden deputaatschappen de respectieve ook divergerende oordeels vorming onder ogen krijgt; zij zelf zal toch haar eigen beslissingen hebben te nemen.

6. **BEREIKTE RESULTATEN.**

Over de bereikte resultaten kunnen deputaten het volgende rapporteren.

6.1. *Beoordeling van de gezangen in de bestaande bundel.*

Gezang 1.

Onder verwijzing naar wat in dit rapport reeds opgemerkt is onder 5. Contact met deputaten herziening kerkboek, moge volstaan worden met het volgende. De inhoud van dit gezang heeft bij deputaten geen bezwaren opgeleverd; het lied heeft een schriftuurlijke inhoud, waarin de wet des Heeren nagesproken wordt. Wel moet toegestemd worden, dat vormgeving en taalgebruik archaisch zijn. Er is dan ook gezocht naar alternatieve mogelijkheden, maar deze bleken niet een geschikte oplossing te zijn. Deputaten zijn van oordeel, dat zolang geen geschikt alternatief aanwezig is, de huidige berijming van de wet des Heeren moet worden aangehouden.

Conclusie: Gezang 1 ongewijzigd handhaven.

Gezang 2.

In het rapport, dat gediend heeft ter generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964-1965 zijn als bezwaren tegen de berijming aangevoerd, o.a. ten aanzien van couplet 1, dat de ongetemperde vreugde van Maria om haar God en Zaligmaker wordt afgedempt tot stemmigheid; dat r. 4 en 5 de zin niet weergeeft: „in haar lage staat” moet wel inhouden: „ondanks”, maar die lage staat zelf wordt opgeheven en daaruit wordt de dienstmaagd verlost en verhoogd; en verder dat in couplet 3 diverse regels een opvulling zijn, die heel wat anders zeggen dan in Lukas 1: 49b en 50 staat.

Ook is nog bij de generale synode van Hattem 1972-1973 opgemerkt uit het midden der kerken, dat couplet 6, r. 3 („der hongerigen monden”) niet overeenkomstig Lukas 1: 53 is.

Deputaten merken hierover het volgende op:

- a. dat de „lage staat” van de dienstmaagd wordt opgeheven komt in de berijming duidelijk naar voren in het tweede couplet dat inspeelt op het eerste;
- b. couplet 3 komt niet in strijd met Lukas 1: 50;
- c. de uitdrukking in couplet 6: „der hongerigen monden”, moge niet fraai zijn, maar is niet in strijd met Lukas 1: 53.

Deputaten zijn van oordeel, dat de critiek, die is uitgebracht met betrekking tot de schriftuurlijkheid van dit gezang, te weinig heeft gerekend met de aard van een lied. Er is niet aangetoond, dat dit gezang in onderdelen of als geheel onschriftuurlijk is. Integendeel kan gezegd worden, dat de inhoud van Maria's lofzang op verantwoorde wijze in de bestaande berijming doorkomt.

Conclusie: Gezang 2 ongewijzigd handhaven.

Gezang 3.

Ook tegen dit gezang zijn in het deputatenrapport ter generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964-1965 verschillende bezwaren opgesomd, wat betreft de schriftuurlijke weergave. Zo wordt opgemerkt, dat couplet 1, r. 6 en 7 iets heel anders zegt dan er staat in de oorspronkelijke lofzang; dat couplet 2, r. 5 en 7, en couplet 3, r. 1 en 2, de gedachte niet goed weergeven; dat couplet 3, r. 6 de inzet is van een wijldropige fantasie over Lukas 1: 76.

Deputaten merken op, dat de berijming weliswaar op onderdelen niet precies bij de Schrifttekst aansluit, c.q. daarvan een vrije weergave biedt, maar dat dit gezang daarmee niet onschriftuurlijk is geworden.

Wel komt er een rationalistisch trekje voor in couplet 3 („ware deugd”), maar als geheel is dit lied een getrouwe weergave van de lofzang van Zacharias.

Conclusie: Gezang 3 ongewijzigd handhaven.

Gezang 4.

Tegen dit gezang brengen de eerder genoemde deputaten in hun rapport als bezwaren in, o.a. dat het werkwoord „ontslaan” in de lofzang van Simeon te weinig tot zijn recht komt, en dat couplet 2 duidelijk afwijkt van de Schrifttekst.

Deputaten kunnen deze bezwaren niet delen. In een preek zal precies uitgelegd moeten worden, wat de betekenis is van Simeons woorden: „Nu ontslaat Gij Here, uw dienstknecht” maar dat behoeft in een berijming niet allemaal gezegd te worden. En wel is couplet 2 een enigszins vrije weergave van de Schrifttekst, maar niet in strijd met wat Simeon in zijn lofzang zegt.

Deputaten zijn van oordeel, dat dit gezang als geheel een getrouwe weergave is van de lofzang van Simeon.

Conclusie: Gezang 4 ongewijzigd handhaven.

Gezang 5.

Inzake de schriftuurlijke weergave van het Onze Vader hadden deputaten, die rapporteerden aan de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964-1965, bezwaar tegen couplet 4: „(dit couplet) schijnt eigenlijk alleen van de „wil des besluits” te weten; alleen in de laatste regel verschijnt nog iets van de „wil des bevels”.”

Deputaten achten dit oordeel onbillijk. Couplet 4 heeft een goede inzet in r. 1 en 2. Daarna wordt de gedachte wel wat omgebogen in de richting van de „wil des besluits”, maar in de laatste regel wordt de gedachte van het begin weer opgenomen, en men kan zeggen dat deze laatste regel het voorgaande interpreteert.

Overigens zit de gedachte van de „wil des besluits” toch wel vaak aan tegen het: „Uw wil geschiede”. Gods leiding in het leven moet ook gezien worden als Zijn „wil”. Daarin „berusten” is niet in strijd met Gods openbaring (vgl: Ps. 131: 2).

Wat men er dikwijls van maakt is piëtisme, terwijl de Schrift bedoelt het actief berusten in Gods wil. Toegegeven moet worden, dat het „stil berusten” in de gemeente piëtisme in de hand kan werken. Deputaten zijn echter van oordeel, dat om een uitdrukking, die verkeerd verstaan kan worden, dit couplet dat overigens schriftuurlijk is en uitloopt op: „en uw bevelen doe met lust”, niet afgewezen moet worden.

Ook wat de overige verzen betreft hebben deputaten geen bezwaar, rakende de schriftuurlijke weergave van het Onze Vader.

Conclusie: Gezang 5 ongewijzigd handhaven.

Gezang 6.

Deputaten hebben geen bezwaar tegen deze berijming van de twaalf artikelen des geloofs. Wat de toonzetting betreft is genoteerd de melodie, welke in 1923 is vastgesteld.

Conclusie: Gezang 6 ongewijzigd handhaven.

Gezang 7.

Deputaten hebben geen bezwaar tegen de inhoud van dit lied. Er is bij dit gezang ook een prachtige melodie genoteerd, die uit historisch en artistiek oogpunt te handhaven is.

Conclusie: Gezang 7 ongewijzigd handhaven.

Gezangen 8 en 9.

Ook hierbij moge verwezen worden naar wat in dit rapport reeds is opgemerkt onder 5. Contact met deputaten herziening kerkboek.

Deze gezangen hebben een goede schriftuurlijke inhoud. Ze lenen zich ook goed voor zang in de liturgie, hetgeen de praktijk bewijst. We noemen van Gez. 8 in het bijzonder couplet 3, maar ook de andere coupletten functioneren in de zang der gemeente. Bij Gez. 9 is in het bijzonder te wijzen op het prachtige couplet 7, zonder daarmee te kort te doen aan andere goede details, bijv. couplet 6: „Behoed het ganse christendom”, d.i. de katholieke, oecumenische kerk.

Deze gezangen hebben een breed uitzicht op kerk en wereld en behoren daarom niet alleen in een „huisdienst”, maar ook in de kerkelijke eredienst thuis.

Conclusie: Gezangen 8 en 9 ongewijzigd handhaven.

Gezang 10.

Tegen dit gezang zijn bezwaren ingebracht bij de generale synode van Assen 1961. Deputaten kwamen in het rapport aan de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964-1965 tot de conclusie, dat het aanbeveling verdient dit gezang uit de bundel te verwijderen. Zie Bijlage.

De bezwaren beoordelende merken deputaten ten het volgende op:

- a. in dit lied wordt niet weersproken, dat Christus' komst in het vlees één keer een feit is geworden (de dichter gaat daarvan uit, vgl. couplet 6: „Nog eenmaal zal Hij komen”);
- b. het gaat in dit lied om het gelovig aanvaarden van het eenmaal geschiede heilsfeit door het lid van de kerk (Christus is geboren, zal wederkomen; hoe sta ik, lid van de kerk, daartegenover? Christus komt elke zondag opnieuw in de verkondiging van het evangelie tot mij);
- c. couplet 1, r. 3 („O, 's werlds hoogst verlangen”) kan wel schriftuurlijk geïnterpreteerd worden: De wereld verlangt een verlossing, die voor haar - ook voor wie dit zelf nog niet weet of weigert te erkennen - objectief te vinden is in Jezus Christus;
- d. couplet 2 behoeft niet de indruk te wekken, dat het komen van de Christus in de wereld eertijds en het werk van Christus' Geest thans in het geheel niet onderscheiden worden, maar deze berijming kan gelezen worden tegen de achtergrond van H.C. Zond. 14, vr. en antw: 36, en weersprekt de Schrift niet;
- e. weliswaar noemt de Schrift meer motieven voor de komst van Christus op aarde dan verwoord is in couplet 3, r. 4 („Uw grote liefd' alleen”), maar dit rechtvaardigt niet het oordeel, dat dit couplet de Schrift zeer onvolledig weergeeft. Hier wordt een belangrijk schriftuurlijk motief genoemd (vgl. Ef. 5: 2, 25), terwijl aan een lied niet de eis gesteld mag worden dat alles er in opgenomen is;
- f. het stervensmotief in couplet 5 is niet bijzonder te waarderen, maar er behoeven in het verband van dit lied geen beslissende bezwaren tegen te zijn.

De algemene indruk van deputaten is, dat tegen dit gezang wel incidentele bezwaren kunnen worden ingebracht, die te herleiden zijn tot een piëtistischmysticistische achtergrond, maar dat er geen coupletten of versregels in voorkomen, die met Gods Woord in strijd zijn of niet schriftuurlijk te verklaren zijn.

Conclusie: Gezang 10 ongewijzigd handhaven.

Gezang 11.

Er zijn bezwaren ingebracht tegen de woorden: „in de mensen een welbehagen”. Hierin zou niet tot uitdrukking zijn gebracht het verkiezend welbehagen van God. Uit het midden der kerken zijn bij de generale synode van Hattem 1972 - 1973 voorstellen tot wijziging ingediend, in dezer voege: „onder (bij, in de) mensen des welbehagens (van welbehagen)”.

Deputaten zijn van oordeel, dat een zodanige wijziging niet nodig is.

In de oorspronkelijke tekst van Lukas 2: 14 staat: „in mensen van welbehagen”: De éngelen constateren, dat God in ménsen een welbehagen heeft, en niet: in wélke mensen (deze wel, die niet). De gewijzigde versie functioneert in de zang der gemeente anders dan in de tekst van het engelenlied. Ze is textueel niet nodig, ook onjuist, en muzikaal en ritmisch onmogelijk.

Conclusie: Gezang 11 ongewijzigd handhaven.

Gezangen 12 en 14.

De generale synode van Hattem 1972 - 1973 sprak als haar oordeel uit,

„dat weglating van de gezangen 12 en 14 een verbetering is, aangezien tegen deze liederen reeds ter generale synode van Assen 1961 bezwaren zijn ingebracht, die als rechtmatig zijn beoordeeld in het

rapport van de door deze synode benoemde deputaten ter generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964 - 1965, Acta, bijlage 3a, welk oordeel instemming verdient", en „dat in aansluiting aan hetgeen de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964 - 1965 oordeelde, Acta art. 60b, tot wegneming van deze gezangen uit de bestaande bundel slechts besloten dient te worden in samenhang met een beoordeling van de gehele bundel, gezien de structuur van het totaal en mede met het oog op de ingeburgerde nummering van de gezangen" (Acta art. 171, B, I 1 sub a b).

Deputaten zijn van oordeel, gezien het totaal van de door hen bereikte resultaten, dat thans tot wegneming van Gezangen 12 en 14 uit de bestaande bundel moet worden overgegaan.

Voor de beoordeling van deze gezangen moge worden verwezen naar de Bijlage.

Gezang 13.

Ook tegen dit gezang zijn bij de generale synode van Assen 1961 bezwaren ingebracht. Deze bezwaren werden eveneens als rechtmatig beoordeeld in het rapport van de door deze synode benoemde deputaten ter generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964-1965. Deputaten kwamen tot de conclusie: „Vanwege zijn onschriftuurlijk spreken en exemplarisch schriftgebruik, verdient dit gezang geen plaats in onze bundel." Zie Bijlage.

Deputaten, die rapporteerden aan de generale synode van Hoogeveen 1969-1970, stelden voor ook Gezang 13 uit de bundel te verwijderen.

Het volgende deputaatschap stelde in het rapport aan de generale synode van Hattem 1972-1973 couplet 3 niet meer voor en wijzigde de eerste twee coupletten.

Deputaten achten, dat het oordeel van deputaten, neergelegd in het rapport ter generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964-1965 ten aanzien van Gezang 13, instemming verdient. Hoewel aan deputaten, die rapporteerden aan de generale synode van Hattem 1972-1973, moet worden toegestemd dat het een verarming is, wanneer de mooie melodie uit de bundel verdwijnt, moet toch ook opgemerkt worden dat dit niet mag dienen als argument om een lied met een onschriftuurlijke inhoud te handhaven.

Conclusie: Gezang 13 uit de bundel wegnemen.

Gezang 15.

Geen bezwaren. Ongewijzigd handhaven.

Gezang 16.

Deputaten, die rapporteerden aan de generale synode van Hattem 1972-1973, hebben in de door hen aangeboden conceptbundel de vijfde strofe verwijderd. Geconstateerd kan worden, dat ook in diverse andere gezangbundels couplet 5 niet voorkomt.

Deputaten zijn eveneens van oordeel, dat dit vijfde couplet niet te handhaven is. Wat hier staat is wel in strijd met de zekerheid der verlossing, waarvan de kerk belijdenis doet (H.C. Zond. 1). Wel spreekt de belijdenis over het verliezen van het gevoel der genade (D.L. V, 5).

Maar dat is iets anders dan dit:

„Maar, ach! Wat smart!

Dit dwaalziek hart

doet ons gedurig vrezem".

Hier wordt de „vrees", die de gelovigen „somwijlen voor een tijd" hebben (D.L. V, 5) permanent gemaakt.

Tegen de overige coupletten zijn naar het oordeel van deputaten geen bezwaren. Deputaten hebben zich uiteraard bezig gehouden met de vraag, of weglating van couplet 5 niet betekent een ingrijpen op het werk van de dichter. Zij zijn van oordeel, dat dit niet het geval is. Het oorspronkelijke dichtwerk is van C. F. D. Schubart (1739-1791). Hiervan gaf A. van den Berg (1733-1807) een vertaling, maar ook deze vertaling is later opnieuw bewerkt. Van het oorspronkelijke dichtwerk van Schubart (in 7 coupletten) is weinig meer over.

Weglating van couplet 5 kan zonder bezwaar geschieden. De samenhang van het lied wordt daarmee niet doorbroken.

Conclusie: Gezang 16 handhaven minus couplet 5.

Gezang 17.

Uit het midden van de kerken zijn als bezwaren tegen dit gezang ingebracht:

de slotregel („Ja, amen, ja! Halleluja!") is een aanhangsel, waardoor de mooie melodie geweld wordt

aangedaan;

„in aanbidding" betekent in het Nederlands: „in stille adoratie", en past hier niet;

„wij werpen... al onze kronen aan uw voet" wekt de gedachte, dat wij, ieder voor zich, meerdere kronen bezitten.

Deputaten merken hierover het volgende op.

Daar Gezang 17 sterk herinnert aan het spraakgebruik van het boek Openbaring, hoeft tegen de slotregel geen bezwaar te bestaan (vgl. Openb. 19: 4). Wel is de slotregel een aanhangsel aan de melodie van Ps. 54, maar dit is geen bezwaar. Textueel is het een mooi slot, dat de dichter J. J. L. ten Kate aan het lijdenskoraal heeft toegevoegd.

Ook muzikaal is er alles voor te zeggen, dit slot te handhaven.

De woorden „in aanbidding" betekenen in het doorlopend spraakgebruik van Openb. beslist niet: „in stille adoratie", vgl. Openb. 4: 10, 11; 7: 11, 12;; 11: 16, 17; 19: 4.

De zingende gemeente zal in dit lied niet de gedachte horen, dat wij, ieder voor zich, meer kronen bezitten. Wel kan men zich afvragen, of het juist is, dat wij „al onze kronen" aan Jezus' voet werpen. „Aan de voet" zal wel een associatie zijn van: „voor de troon" (Openb. 4: 10). Daar worden de kronen geworpen voor de troon van de Here God, de Almachtige, die was en die is en die komt. Als Gezang 17 een berijming van Openb. 4: 10 was, zou op dit punt bezwaar tegen de berijming in te brengen zijn. Nu het een „vrij lied" is, weegt dit niet als een bezwaar, daar de gedachte schriftuurlijk is, vgl. Openb. 5: 8; Pil. 2: 10, 11.

Conclusie: Gezang 17 ongewijzigd handhaven.

Gezang 18.

Geen bezwaren. Ongewijzigd handhaven.

Gezang 19.

Deputaten hebben bezwaar tegen couplet 2: daar wordt de droefheid van de discipelen in de vroege Paasmorgen overgebracht op de vertwijfeling en de bestrijding van de individuele gelovige. Dat is een ongeoorloofde parallliserende van het heilsgebeuren. Bovendien is die vertwijfeling en bestrijding te dramatisch voorgesteld. De Schrift spreekt zó niet over het lijden en de aanvechting van de gelovigen.

In couplet 3 komt de kerk in het vizier. Dat is geoorloofd: de kerk deelt in het lijden van Christus, vgl. Rom. 8: 17; 1 Petr. 4: 13; Hand. 14: 22 e.a. Ook tegen de overige coupletten is geen bezwaar.

Betekent weglating van couplet 2 weer niet ingrijpen op het werk van een dichter? Deputaten hebben geconstateerd, dat het oorspronkelijke lied van Da Costa 19 coupletten telt. Hiervan zijn door de generale synode van Middelburg 1933 in de bundel „Enige Gezangen" 7 coupletten opgenomen. Couplet 2 in deze bundel is couplet 3 in het oorspronkelijke dichtwerk van Da Costa. Er is dus al een couplet tussen weggevallen.

Deputaten zijn van oordeel, dat het geen bezwaar is, couplet 2 te laten vervallen, nu we hier toch niet het dichtwerk voor ons hebben, zoals het door Da Costa is gemaakt. De samenhang van het lied wordt door de schrapping van dit couplet niet doorbroken.

Conclusie: Gezang 19 handhaven minus couplet 2.

Gezang 20.

Er zijn uit het midden van de kerken enkele bezwaren tegen dit lied ingebracht bij de generale synode van Hattem 1972-1973, en wel als volgt:

- a. in couplet 1 komen onjuiste uitdrukkingen voor: „helburcht ingenomen", en dat Christus is opgevaren als „God", nog wel „met gejuich der scharen, met bazuingeschal". Dit is een dichterlijke vrijheid, die te ver gaat. Juichende scharen met bazuingeschal zijn niet te vinden bij de hemelvaart van Christus volgens het evangelie van Hand. 1;
- b. in couplet 5 is de laatste regel („door zijn eigen Geest") minder juist, alsof de Heilige Geest identiek is met de Geest van Christus.

Deputaten merken hierbij het volgende op.

De uitdrukking „helburcht" in couplet 1 is beeldspraak, om aan te duiden dat Christus de macht van dood en hel heeft overwonnen. Geen bezwaar. De laatste drie regels van couplet 1 refereren aan Ps. 47: 6. In een „vrij lied" is dit geen bezwaar. Als de berijming georiënteerd was aan Hand. 1, zou het bezwaar tegen de genoemde regels terecht zijn.

Tegen de uitdrukking: „door zijn eigen Geest" in couplet 5 behoeft geen bezwaar te bestaan, vgl. Joh 16: 7; Hand. 2: 33.

Deputaten zijn van oordeel, dat dit lied de toets der schriftuurlijke critiek kan doorstaan.
Conclusie: Gezang 20 ongewijzigd handhaven.

Gezang 21.

Ook tegen dit gezang zijn bij de generale synode van Assen 1961 bezwaren ingebracht, die als rechtmatig zijn beoordeeld in het rapport, dat deputaten hebben uitgebracht ter generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964-1965. Zie Bijlage.

Het Veni Creator Spiritus is een oud-kerkelijke hymne van Rhabanus Maurus (776-856). Een mystieke beïnvloeding laat zich vermoeden. De Geest wordt in deze hymne losgemaakt van de Drie Personen en weggehaald uit de heilshistorische openbaring van Jezus Christus, die zijn Geest heeft uitgestort. Tot de Geest wordt geroepen, alsof Hij nog moest worden uitgestort. Dit kan beslist niet gezien worden als een gebed om de voortgaande werking van de H. Geest. Verder is de weergave van deze hymne uit het Latijn in Gezang 21 gespeend aan schriftuurlijke taal. Er bestaan wel betere versies van de oorspronkelijke hymne dan die, welke in onze bundel voorkomt, maar alle worden ze gedrukt door het bezwaar, dat de inzet van dit lied: „Kom Schepper, Geest" onschriftuurlijk is.

Conclusie: Gezang 21 uit de bundel wegnemen.

Gezang 22.

Bezwaren, uit het midden van de kerken tegen dit lied ingebracht bij de generale synode van Hattem 1972-1973, zijn de volgende:

- a. bij couplet 3, r. 9, 10: waakt de H. Geest of God de Vader (Godzelf, de Heere) voor de kleine kudde (H.C. Zond. 9b; Ps. 121)? Of (ook) Christus in heerlijkheid („Niemand zal ze uit mijn hand rukken")? Dit kan niet aan de H. Geest worden toegeschreven.
- b. de H. Geest wordt te veel op zichzelf gesteld (coupl. 1, r. 10) en apart aangesproken (coupl. 5, r. 10).

De bezwaren beoordelende merken deputaten op, dat er geen bezwaar tegen is om te zeggen, dat ook de Heilige Geest waakt voor de kudde, omdat naar de Schrift de H. Geest het werk van Christus voltooit en één is met de Vader en de Zoon (vgl. 2 Cor. 13: 13). Evenmin is er bezwaar tegen om de Heilige Geest, die op Pinksteren werd uitgestort en die ook God is, te loven en te danken.

Deputaten zijn van oordeel, dat dit lied schriftuurlijk is. Zeker draagt het de sporen van de ontstaanstijd. Een uitdrukking als „weergevonden ziel" (couplet 3, r. 6) moet gezien worden in het totaal van een lied van Da Costa en tegen de achtergrond van in een bepaalde tijd en omgeving levend spraakgebruik, maar een dergelijke uitdrukking maakt dit lied niet onschriftuurlijk.

Conclusie: Gezang 22 ongewijzigd handhaven.

Gezang 23.

Geen bezwaren. Ongewijzigd handhaven.

Gezang 24.

Voor het oordeel van deputaten over de bestaande berijming van het Luther-lied moge verwezen worden naar de opmerkingen in dit rapport onder 2. Gevolgde werkwijze (voorbeeld 2) en 6.2.1. Gezangen ter vervanging van bestaande gezangen („Een vaste burcht is onze God").

Deputaten zijn tot de conclusie gekomen, dat het huidige Gezang 24 moet worden weggenomen.

Gezang 25.

Deputaten hebben bezwaar tegen handhaving van couplet 5; de uitdrukking „Zal eens 's graf mijn stof verzaam'len" (r. 1) is geen schriftuurlijke taal, terwijl in r. 3 teveel geaccentueerd wordt het moment van „het laatste woord". Tegen de rest van het lied hebben deputaten geen overwegende bezwaren. Ook hier doet zich weer de kwestie voor van het ingrijpen op het werk van een dichter. We hebben echter ook hier niet het volledige werk voor ons, zoals het door de dichter is gemaakt. De Herv. Bundel 1938 heeft 8 coupletten van het gedicht van Jan Scharp (1756-1828). Dit aantal is door Middelburg-1933 al teruggebracht tot 5. Dan behoeft er ook geen bezwaar tegen te bestaan eventueel nog een couplet te schrappen.

Conclusie: Gezang 25 handhaven minus couplet 5.

Gezang 26.

Ook bij dit gezang moge verwezen worden naar de Bijlage. De tegen dit gezang ingebrachte bezwaren en de beoordeling daarvan in het rapport van deputaten aan de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964-1965 moeten worden toegestemd. Deputaten stemmen in met de opmerking van genoemde deputaten, dat het aanbeveling verdient dit gezang in z'n geheel uit onze bundel te doen verdwijnen.

Conclusie: Gezang 26 uit de bundel wegnemen.

Gezang 27.

Er is door enige kerk bij de generale synode van Hattem 1972-1973 bezwaar ingebracht tegen couplet 1, r. 3, 4 omdat weliswaar Christus zijn discipelen „vrienden" heeft genoemd, maar dat dit niet betekent dat wij nu ook moeten spreken over Jezus als onze „vriend".

Deputaten zijn van oordeel, dat tegen de genoemde regels geen bezwaar behoeft te bestaan. De bedoeling is kennelijk om uit te drukken, dat Jezus alles te boven gaat wat aardse vriendschap geeft. Dit is wel een schriftuurlijke gedachte.

Deputaten hebben ook overigens geen bezwaren tegen dit lied.

Conclusie: Gezang 27 ongewijzigd handhaven.

Gezang 28.

Geen bezwaren. Ongewijzigd handhaven.

Gezang 29.

Geen bezwaren. Ongewijzigd handhaven.

6.2. *Nieuwe gezangen.*

De categorie „nieuwe gezangen" is als volgt te rubriceren:

1. gezangen ter vervanging van bestaande gezangen;
2. gezangen voor het kerkelijk jaar ter aanvulling;
3. gezangen van onderscheiden aard ter aanvulling.

6.2.1. *Gezangen ter vervanging van bestaande gezangen.*

Daar naar het oordeel van deputaten drie lijdensliederen niet meer te handhaven zijn, is gezocht naar vervanging van deze gezangen door andere met inachtneming van de richtlijnen, door Hattem gegeven. Hoewel slechts één van de beide Pinksterliederen in de bestaande bundel naar de mening van deputaten gehandhaafd kan worden, is door hen geen voorstel gedaan tot vervanging, c.q. uitbreiding. Deputaten hebben wel gezocht naar meer „specifieke" Pinksterliederen, die hiervoor in aanmerking zouden kunnen komen, maar zij hebben geen geschikte liederen kunnen vinden. Dit betekent overigens geen kerkelijke, resp. geestelijke armoede; zie de opmerking over Pinksterliederen onder 8. Volgorde en structuur.

Bij dit onderdeel kan ook betrokken worden een nieuwe vertaling van het Lutherlied ter vervanging van de in de bestaande bundel voorkomende berijming.

Deputaten bieden de volgende verantwoording van de door hen geadviseerde gezangen.

„*Jezus, leven van mijn leven*" is een bewerking van een lied van E. C. Homburg (1605-1681). Het komt voor in de Herv. Bundel 1938 (nr. 49) in een vertaling van E. Weisz (1830-1908), die 4 coupletten heeft weergegeven van het oorspronkelijke lied van Homburg, dat 8 coupletten telt. Tegen deze vertaling bestaat enig bezwaar, bijv. coupl. 3, r. 5/6:

„ik, onrein in schuld verloren,

ben opnieuw in U geboren" is geen schriftuurlijke taal.

Dit lied is heel bekend geworden. Mooi is het krachtige refrein (bij Homburg): „tausend-, tausendmal sei dir, liebster Jesu, Dank dafür"; in de vertaling: „duizend-, duizendmaal, o Heer, zij U daarvoor dank en eer". Dit refrein komt terug in elk couplet, behalve in het 8e couplet van Homburg.

Het Liedboek (nr 182) heeft van dit lied een vertaling van J. W. Schulte Nordholt, geb. 1920, in 6 coupletten. Ook tegen deze vertaling bestaan enige bezwaren. Te wijzen valt op couplet 3:

„Die gewillig waart ten dode, in het duister van de pijn

U ten offer hebt geboden, hoe verlaten moest Gij zijn,

troosteloos aan 't kruis gehangen opdat wij uw troost ontvangen..."

Hier is het lijden meer een soort doem, die op Christus ligt, evenals op de mens, de verlating van de Christus, komt niet naar voren op een wijze, zoals de Schrift daarover spreekt.

In couplet 5 van J. W. Schulte Nordholt:

„Koning tot een spot getekend met een riet en doornenkroon,
bij de moordenaars gerekend overstelpt met smaad en hoon,
opdat naar uw welbehagen wij de kroon der ere dragen...”

komt niet duidelijk tot uitdrukking de borgtocht van Christus, zoals dat wél het geval is bij Homburg:

„Deine Demut hat gebitszet meinen Stolz und übermut,
dein Tod meinen Tod versüszet; es kommt alles mir zugut.
Dein Verspotten, dein Verspeien musz zu Ehren mir gedeihen...”

In de bundel van H. Hasper, Geestelijke Liederen (nr. 63) komt dit lied voor in 4 coupletten, in aansluiting aan de vertaling van E. Weisz. Het bezwaar tegen de vertaling van Weisz is opgevangen door de weergave van couplet 3, r. 6 met: „ben ik door uw Geest herboren”. Een nadeel van de weergave-Hasper is, dat het krachtige refrein van Homburg, dat zo goed in de zang van de gemeente ligt, in andere bewoording is gegeven. Deputaten pleiten er voor, dit refrein te handhaven (behalve in het laatste couplet, waar Homburg zelf andere woorden kiest). Zij adviseren de bewerking-Hasper over te nemen met deze wijziging, dat in de coupletten 1, 2 en 3 het refrein in overeenstemming is gebracht met het oorspronkelijke lied van Homburg.

„*Ontsluit, o Heer, voor U ons hart*” is oorspronkelijk een lied van C. F. Gellert (1715-1769). In de Lutherse Bundel (nr. 59) komen twee coupletten van dit lied voor in een vertaling van P. L. van de Kastele (1748-1810). In Geestelijke Liederen (nr. 232) is dit lied opgenomen in vier coupletten.

Deputaten hebben de twee overeenkomstige coupletten in de Lutherse Bundel en Geestelijke Liederen met elkaar vergeleken en kwamen tot de conclusie, dat de laatste de voorkeur verdient. De overige twee coupletten in de bundel-Hasper worden buiten beschouwing gelaten, daar deze niet te aanvaarden zijn. Deputaten adviseren daarom van dit lied te aanvaarden de coupletten 1 en 4 (Geestelijke Liederen nr. 232: 1 en 4).

„*Een vaste burcht is onze God*”.

Dit gezang kwam reeds ter sprake onder „Voorbeeld 2” ter illustratie van een en ander terzake van de door deputaten gevolgde werkwijze.

De sinds 1933 in onze bundel voorkomende Nederlandse weergave van het Lutherlied thans toetsend, menen deputaten - gezien de uitzonderlijke kwaliteit en betekenis van dit reformatielied - hun verantwoording wat breder te moeten geven dan bij andere gezangen noodzakelijk is en de Duitse tekst alsmede een vertaling in prozavorm met enige toelichting te moeten doen vooraf-gaan.

De Duitse tekst volgt hier in hedendaags Duits uit het Duitse Ev. KGb. (nr. 201) die in spelling en woordbeeld voor de hedendaagse lezer duidelijker is en ook geheel aan het origineel beantwoordt:

- I. Ein feste Burg ist unser Gott,
ein gute Wehr und Waffen.
Er hilft uns frei aus aller Not,
die uns jetzt hat betroffen.
Der alt böse Feind,
mit Ernst ers jetzt meint;
groß Macht und viel List
sein grausam Rüstung ist,
auf Erd' ist nicht seins-gleichen.

- II. Mit unsrer Macht ist nichts getan,
wir sind gar bald verloren;
es streit' (=streitet) für uns der rechte Mann,
den Gott hat selbst erkoren.
Fragst du, wer der ist?
Er heisst Jesus Christ,
der Herr Zebaoth,
und ist kein andrer Gott,
das Feld muss er behalten.

III. Und wenn die Welt voll Teufel wär
 und wollt uns gar verschlingen,
 so fürchten wir uns nicht so sehr,
 es soli uns doch gelingen.
 Der Fürst dieser Welt,
 wie saur er sich stellt,
 tut er uns doch nichts;
 das macht, er ist gericht' (= gerichtet).
 Ein Wörtlein kann ihn fällen.

IV. Das Wort sie sollen lassen stahn
 und kein' Dank dazu haben;
 er ist bei uns wohl auf dem Plan
 mit seinem Geist und Gaben.
 Nehmen sie den Leib,
 Gut, Ehr, Kind und Weib,
 lass fahren dahin,
 sie haben kein' (=keinen) Gewinn,
 das Reich muss uns doch bleiben.

Vertaald betekent dit:

- I. Een vaste (vaststaande, hechte) burcht is onze God, een goede (degelijke, afdoende) afwerende wapening (Wehr und Waffen, oorspronkelijk allereerst niet aanvals- maar afweer-wapenen bedoelende). Door zijn hulp bevrijdt Hij ons uit alle nood, die ons nu is overkomen. De aloude boze vijand meent het nu wel heel ernstig (zoveel als: heeft het nu met uiterste ernst op ons ge-munt); zijn gruwelijke wapenrusting bestaat uit grote macht en veel sluwheid; hij heeft (als gruwzame vijand) op aarde zijns gelijke niet.
- II. Met onze eigen macht is het niets gedaan, (als het daarvan afhangt) zijn wij heel gauw verloren, (maar voor ons treedt in de strijd de ware („der rechte", de voor dit doel alleen geschikte en bekwame) Man, die God zelf (in het bijzonder hiertoe) heeft verkozen. Vraagt ge wie hij wel is? Hij heet Jezus Christus, de Heere Zebaoth, er is (trouwens) geen andere God, (en daarom) Hij (alleen) moet (tegelijk: kan en zal) in het strijdperk de overwinning behalen (lett. „het veld behouden").
- III. En laat het zo zijn dat de wereld van duivels is vervuld, zodat ze ons helemaal (met huid en haar) zou willen verslinden - dan moeten wij toch maar niet al te bang zijn („dan vrezten wij niet al te erg"), het moet (mag, zal) ons toch gelukken (nl.: stand houden, i.p.v. verslonden worden). De vorst („overste") dezer wereld mag zich nog zo gemeen ("saur", "sauer", zuur, onaangenaam, alleronvriendelijkst) opstellen (nl. tegenover ons de gemeenste houding aannemen, positie innemen) - toch kan hij ons (in feite) niets maken; dat komt daardoor dat hij onder het oordeel ligt (gericht is). Een enkel woord (wel bedoeld: van God) is voldoende om hem te doen vallen (te vellen, neer te slaan, machteloos te maken; wellicht met een notie van: vonnis vellen).
- IV. Het Woord zullen zij laten staan, hoezeer ze het ook anders zouden willen (kein' Dank dazu haben; omstreden uitdrukking, wellicht: „tegen wil en dank", „nolens volens", vgl. Kooiman, a.w., 38, noot 2.); heus, Hij is in het strijdperk („auf dem Plan", hier wel met de militaire notie van slagveld, arena) bij ons met zijn Geest en gaven (Geestesgaven; Geest die gaven, krachten verleent) present. En al nemen ze ook (uw, resp. ons, onze) lichaam, bezit, eer, kind en vrouw, het zij dan zo („lass fahren dahin", moeilijk weer te geven zonder er een zeker-niet-bedoelde onverschillige toon in te leggen; geef het desnoods prijs, offer het op) - ze winnen er niets mee (en winnen niets), (want) het (konink)rijk is toch bestemd om aan en voor ons te blijven.

De bekende Nederlandse bewerking geeft aan dit geheel een dramatische, romantisch-heldhaftige, overdreven strijdlustige, de vijand lichtvaardig onderschattende en de strijders overmoedig opvijzelende toon die aan het lied (en aan wat de Schrift zegt over de strijd der gelovigen) vreemd is. Zij buigt ook het „defensieve" (wij worden aangevallen, door God, door Christus beschermd, en bekwaamd) in het

„offensieve" om („Wij staan hem, voet voor voet, wij tarten zijn geweld"). Luther zong niet van die vijand als „verdwijnend kaf", maar als de gruwzame tegenstander die - nota bene! - op aarde zijns gelijke niet heeft! De ons-aangrijzende-open-hel is een gevaarlijk-lichtvaardige overdrijving van de „van duivelen vervulde wereld" waarmee ons het evangelie confronteert (in de „open hel" kan geen mens zien; niemand zich van die vreselijkheid zelfs een heuse voorstelling vormen).

Ook het tere vierde couplet is aan de „brallende" stijl niet ontkomen. Deze kritische opmerkingen bedoelen allerminst te ontkennen dat talloze malen door veel zangers dit lied gezongen is met zuivere, wel ootmoedige intentie, over zingende mensen spreken deputaten evenmin als over een dichter (die ook een kind van zijn tijd was) een oordeel uit; bijvoorbeeld een regel als „Delf vrouw en kind'ren 't graf .." zal vaak met schier verstikte stem in diep afhankelijkheidsbesef en hoogste offerbereidheid zijn uitgezegd. Maar de bewoordingen van dit lied staan die zuivere intenties in de weg, terwijl deze in het schroomvallig geformuleerde Lutherlied zelf zich de weg om zich te uiten geopend zien. Vandaar dat deputaten gezocht hebben naar een alternatief dat aan de tekst wèl beantwoordt, een tekst die o.m. wel bewaart de strijdtaal („militaire beelden") van dit lied, maar daarom des te meer de schriftuurlijke behoedzaamheid en gelovig-ootmoedige verzekerdheid ervan.

In het geraadpleegde materiaal konden zij geen bevredigende tekst vinden. Vandaar dat zij - zoals gemeld - in dit geval hebben gekozen voor een vertaling die een hunner presenteerde, die probeert zo dicht mogelijk hij de tekst te blijven, evenwel zonder krampachtig te worden door letterlijkheid.

De tekst daarvan vindt uw synode onder die der aangeboden gezangen.

Enkele opmerkingen mogen deze nog vergezellen:

- a. Onafhankelijk van de tekst hadden deputaten reeds een beslissing genomen m.b.t. de melodie. Voorkeur voor een tekst die zo dicht mogelijk bij de oude aansluit, brengt onwillekeurig ook met zich voorkeur voor de oorspronkelijke melodie (annex: versbouw). Deze vraagt in de vijfde, zesde en zevende regel om regels van vijf lettergrepen in plaats van de gebruikelijke makkelijker zingbare zes. Tegenwoordig is er een sterke tendens - vergelijk het Liedboek, nr. 401 - terug te keren naar die oude melodie. Evenwel hebben deputaten zich door hun musicoloog D. Jansz. Zwart laten overtuigen van de ondoelmatigheid daarvan. Zangervaring bewijst dat de oude melodie, hoe fraai zij mag zijn, het lied voor een gemeente te moeilijk zingbaar maakt; dat in de vorige eeuw de berijming Ten Kate het „won" van een naar verhouding betere is wellicht daaraan te danken dat Ten Kate niet met de „vijf lettergrepen" werkte (vgl. Kooiman, a.w., 196, die zich nuchter afvroeg „of het mogelijk is" de gemeente „ooit weer aan het originele rhytme te wennen" en erop wijst dat de poging in de Lutherse kerk is mislukt, vgl. aldaar noot 3.). - Deputaten besloten met overtuiging uw synode te adviseren voor het Luther-lied de gebruikelijke (zgn. „isometrische") melodie te handhaven.
- b. Terzake van de interpretatie van enkele onderdelen van het Lutherlied (om nog te zwijgen van kwesties van ontstaanstijd, aanleiding e.a.) zijn er reeds in taalkundig opzicht uiteenlopende meningen (volstaan moge hier worden met verwijzing nogmaals naar Kooiman, a.w., 38, vgl. de noten). In de aangeboden vertaling is wel een keus gedaan maar met de behoedzaamheid die bij dergelijke kwestieuze punten past. Zo is in de regel (4e couplet, 2e r.) „wat zij ook ondernemen" uitgegaan van de opvatting van „kein danck dazu haben" als „tegen wil en dank", maar niet zo geprononceerd dat een bepáalde interpretatie het lied of couplet gaat beheersen. - Bij de rijmtechniek is herhaaldelijk toegepast een ietwat „onregelmatig" rijm (God nood, is list, verslinden winnen e.d.), mede om te voorkomen dat de behoedzaamheid van de inhoud wordt vervlakt door een te vlotte vorm.

De conclusie over de afwijzing van het huidige Gezang 24 en de aanbidding van het nieuwe concept als door deputaten enige gevonden mogelijkheid laten zij zoals die t.a.v. heel hun arbeid gaarne aan uw synode over; deputaten meenden terzake van dit zo historische lied uw vergadering met deze ongewoon brede verantwoording te moeten dienen.

6.2.2. *Gezangen voor het kerkelijk jaar ter aanvulling.*

Afgedacht van de berijmde Schriftgedeelten, die vanouds in de bundel „Enige Gezangen" voorkomen, zijn in de bestaande bundel slechts twee liederen voor Advent en kerst t.w.de gezangen 10 en 11. Deputaten achten het noodzakelijk dit aantal uit te breiden en adviseren nog één adventslied en twee kerstliederen op te nemen.

Ook het aantal liederen voor Pasen is gering; geadviseerd wordt nog één opstandingslied toe te voegen. In de bestaande bundel komt slechts één Hemelvaartslied voor. Ook hier doet zich naar het oordeel van deputaten de noodzaak van uitbreiding voor, waartoe twee liederen worden voorgesteld.

Voor wat de Pinksterliederen betreft moge verwezen worden naar wat in dit rapport wordt opgemerkt

onder 6.2.1. Gezangen ter vervanging van bestaande gezangen, en 8. Volgorde en structuur. Deputaten geven ook hierbij weer een verantwoording van de door hen geadviseerde gezangen.

„*Nu daagt het in het oosten*” is een adventslied van Johannes Riemens Sr. (1843-1908) en komt voor in de Herv. Bundel 1938 (nr. 8). Deputaten menen, dat tegen de tekst van dit lied geen bezwaren behoeven te bestaan. Het is een zo bekend lied, dat verdere toelichting overbodig leek.

„*Dit is de dag, die God ons schenkt*” is een kerstlied, oorspronkelijk van C. F. Gellert (1715-1769). In de Herv. Bundel 1938 (nr. 24) komt een vertaling voor in 6 coupletten. Het Liedboek (nr. 146) heeft 8 coupletten, genomen uit dezelfde vertaling als die welke in de Herv. Bundel voorkomt, nl. van P. L. van de Kastele (1748-1810).

Deputaten achten dit een schriftuurlijk lied en een verrijking van de gemeentezang. Zij adviseren tot overname van dit lied in de 8 coupletten, die het Liedboek heeft. Het „plus” van het Liedboek boven de Herv. Bundel betreft de coupletten 3 en 4, die ook een goede schriftuurlijke inhoud hebben.

„*Jezus, uw geboortefeest*” is een kerstlied naar C. D. Viehoff (1810-1860).

In de voorhanden zijnde berijming, opgenomen in het Gezangboek der Evangelisch-Lutherse Kerk (nr. 28), zijn door deputaten enkele correcties aangebracht. In couplet 1, r. 5, zijn de woorden „Om Uw kribbe heengeschaard” gewijzigd in „Door uw Geest bijeenvergaard”, om te laten uitkomen, dat het de Pinksterkerk is die in de voortgang van de heilshistorie het feest van Christus' geboorte viert. Verder zijn het tweede gedeelte van couplet 2 en het eerste gedeelte van couplet 3 samengevoegd.

Deputaten achten dit een goed kerstlied.

„*Nu triomfeert de Zoon van God*” is een opstandingslied van Kaspar Stolzhagen (1550-1594). Het Liedboek (nr. 205) heeft 6 coupletten in een vertaling van Ad den Besten, geb. 1923. Deze vertaling voldoet niet in alle opzichten. De triomf van de Zoon van God over „de duivel” en de „vijand” wordt zó „triumferend”, dat niet volledig recht gedaan wordt aan wat de Schrift zegt (vgl. 1 Cor. 15: 26), dat de laatste vijand, de dood, nog onttroond moet worden.

Gekozen is voor de weergave in de Lutherse Bundel (nr. 71), die dit lied heeft in 3 coupletten in een „Vertaling 1954”, van P. Boendermaker, geb. 1893.

„*De dag van onze Vorst brak aan*” is een hemelvaartslied van Pieter Dinus Kuiper (1900-1966). Dit lied is weliswaar onbekend, maar het zal allengs ingeburgerd raken, nu het ook opgenomen is in het Liedboek (nr. 229). Het heeft een schriftuurlijke inhoud en voldoet ook overigens aan de regels, door Hattem gesteld voor opname in de liturgie.

„*Wij knielen voor uw zetel neer*”, van C. F. van Raesfelt-Van Sytzama (1729-1807), is een hemelvaartslied waarin het accent vooral ligt op Christus' heerlijkheid aan de rechterhand Gods en Zijn wederkomst. De Herv. Bundel 1938 (nr. 73) en het Liedboek (nr. 231) hebben dit lied in 4 coupletten. In de bewerking- H. Hasper (Geestelijke Liederen, nr 76) is het 3e en 4e couplet samengevoegd in één couplet. Daar deze bewerking een verbetering werd geacht, is gekozen voor Hasper nr. 76.

6.2.3. *Gezangen van onderscheiden aard ter aanvulling.*

Deputaten achten het noodzakelijk, dat de bundel wordt aangevuld met enkele gezangen van onderscheiden aard. Zij bieden onderstaande verantwoording omtrent noodzaak en overtuigende mogelijkheden tot aanvulling.

„*God in den hoog' alleen zij eer*” is een lied naar „Gloria in excelsis”, in Duitse bewerking „Allein Gott in der Höh sei Ehr” van Nikolaus Decius, gest. 1541. In de Herv. Bundel 1938 (nr. 91) komt dit lied voor in een vertaling van D. C. Meyer Jr. (1839-1908), zeer gewijzigd. In het Liedboek (nr. 254) is een nieuwe bewerking opgenomen van J. Wit, geb. 1914. In deze bewerking is couplet 1 onveranderd gebleven en zijn in de volgende coupletten enkele wijzigingen aangebracht, die een verbetering zijn. Deputaten adviseren dit lied over te nemen in de bewerking-J. Wit.

Dit lied is een winst boven de Psalmen. Zo kon er (nog) niet gezongen worden, in de oud-testamentische eredienst. Belangrijk is ook het doxologische element in dit lied. Het is noodzakelijk, dat dit element in de eredienst tot zijn recht komt.

„*Ere zij aan God, de Vader*“, naar Horatius Bonar (1808-1889), komt in een „nieuwe vertaling“ voor in de Herv. Bundel 1938 (nr. 93). Het Liedboek (nr. 255) heeft het lied in een bewerking van W. Barnard, geb. 1920. In deze bewerking zijn in couplet 2 enkele veranderingen aangebracht en is in couplet 3 een geringe wijziging gekomen; de coupletten 1 en 4 bleven onveranderd. Daar de veranderingen verbeteringen zijn, is gekozen voor de bewerking-Barnard.

Ook dit is weer een doxologie; zie hiervoor een desbetreffende opmerking bij het vorige lied. De melodie van dit lied is wat martiaal, iets beneden het niveau van „God in den hoog' alleen zij eer“, maar wel aanvaardbaar.

„*God is getrouw, zijn plannen falen niet*“, een lied van Hendrik Pierson (1834-1923), is zeer bekend; het komt voor in de Herv. Bundel 1938 (nr. 130) en ook in het Liedboek (nr. 304). Verdere toelichting lijkt overbodig. Dit lied is een verrijking van de nieuw-testamentische gemeentezang.

„*O grote God, o goede Heer*“ is een selectie uit het lied van Jacobus Revius (1586-1658) in „Overysselsche sangen en dichtten“, in hedendaagse spelling overgezet. Enkele uitdrukkingen, die niet of moeilijk te begrijpen zijn, worden in een voetnoot verklaard.

„*O grote God, o goede Heer*“ is een lied van de kerk, die „van Christus 't bidden heeft geleerd“ en die in deze bedezang het onderwijs van de Heiland opneemt. Hier bidt en zingt de kerk die luistert naar het Woord in de doorgang van al de eeuwen naar de jongste dag.

De volgende toelichting moge dienen ten aanzien van het Schriftgebruik. Couplet 1: Matth. 6: 9-13; couplet 2: Luc. 15: 4-6, 8-9, 11-32; couplet 3: Luc. 18: 10-13; couplet 4: Matth. 7: 24-27; couplet 5: Matth. 13: 3-8; couplet 6: Matth. 13: 24-30; couplet 7: Marc. 4: 30-32; Matth. 13: 45-46, 44; couplet 8: Matth. 21: 28-31; couplet 9: Luc. 14: 16-24; couplet 10: Matth. 25: 31-46; couplet 11: Matth. 7: 7-11; Luc. 13: 24.

Te vragen is of dit lied niet dermate onbekend is, dat het geen plaats kan krijgen in onze gezangbundel. Deputaten zijn van oordeel, dat om déze reden dit gezang niet moet worden afgewezen. Wel bepaalde Hattem (Acta art. 171, B, I, 3, c.), dat het gewenst is berijmde Schriftgedeelten en andere teksten eerst in de liturgie op te nemen, nadat gebleken is dat zij ingang gevonden hebben in de zang der gemeente buiten de eredienst; maar deze uitspraak moet gelezen worden in de context (het zelf berijmen van Schriftgedeelten en andere teksten; maakwerk) en laat een bepaalde nuance toe (cf. „gewenst“).

Deputaten achten het zeer gewenst dit lied van Revius op te nemen; het voldoet in alle opzichten aan de regels, door Hattem gesteld voor opname in de liturgie. Op te merken is, dat dit lied dat door Revius gegeven is om te zingen ten onrechte geen ingang heeft gevonden in de zang der gemeente. Tevens mag wel in de beoordeling betrokken worden, dat het Liedboek (nr. 50) wél (een selectie van) het lied van Revius heeft, in 9 coupletten; het lied is dus bezig in te burgeren en dat is het waard. Hier is een stuk gereformeerde erfenis, een prachtig lied uit de schat der kerk dat opnieuw ontdekt is. De gereformeerde kerken mogen bij de invoering van dit lied in de liturgie niet achterblijven.

„*De ware kerk des Heeren*“ is een lied van S. J. Stone (1839-1900), vertaald door W. Barnard, geb. 1920. Het is noodzakelijk dat de gemeente het lied van de strijdende kerk ook nieuw-testamentisch zingt. Er komen in dit lied typisch nieuwtestamentische noties voor; te wijzen is op couplet 1 (de kerk als „de bruid van zijn verbond“, die aan Christus' dood „het leven dankt“), couplet 2 („één doop, één Geest, één woord“), couplet 3 („de stem der martelaren roept uit: o Heer, hoe lang?“, vgl. Openb. 6: 9, 10); couplet 4 („als uit de hemel daalt de bruid, de hoge vrouwe“, vgl. Openb. 21: 2), couplet 5 („met alwie overwonnen, alwie zijn trouw geweest“, vgl. Openb. 2: 7, 10, 11 e.a.).

Men kan zich afvragen of de beide laatste regels van couplet 1 wel juist zijn: „Want God, zo staat geschreven, zag naar zijn dienstmaagd om“.

Blijkens de woorden „zo staat geschreven“ heeft W. Barnard gedacht aan wat Maria in haar lofzang zegt, Luc. 1: 48. Is de dichter/vertaler niet bezig geweest Luc 1: 48 te allegoriseren (Maria wordt kerk)?

Daartegenover mag opgemerkt worden dat het voorafgaande in couplet 1 duidelijk maakt, dat het niet over Maria gaat, maar over de kerk. En verder spreekt het hele lied de gedachte van een soort Mariologie. Zeker, God zag naar zijn dienstmaagd (Maria) om. Maar het omzien naar Maria staat in dit lied in één perspectief met het omzien naar de kerk. En dan is het tegelijk opvallend dat de dichter/vertaler voor dat laatste andere woorden kiest: „dankt aan zijn dood het leven“, m.a.w.: de Here schépt Zijn eigen bruid. Maria komt hier niet naar voren als type van de kerk, maar de dichter gaat één

(zeer belangrijk) punt van de heilsgeschiedenis er uit lichten: God zag naar Maria om. En dat is (mee) funderend voor het grote werk Gods tot heil voor de kerk; vgl. het woordje „want" aan het begin van de beide slotregels.

We hebben hier een voorbeeld hoe de nieuw-testamentische kerk (ook in haar lied) Maria kan „zalig prijzen".

Al is dit lied onder ons niet bekend, het behoort in bredere zin wel tot „de liederenschat der kerk". Daar komt bij, dat dit lied in de vertaling van W. Barnard is opgenomen in het Liedboek (nr. 303) en dus toch wel bezig is bekendheid te krijgen en die ook al heeft. Het is een weldaad om zó schriftuurlijk-confessioneel te kunnen zingen over „de ware kerk des Heeren" in haar strijd tegen de dwalingen. Dat moeten we zeker niet aan anderen overlaten.

„*Mijn schild ende betrouwen*", aldus aangeduid naar de beginregel van couplet 6 van het Wilhelmus. Van het Nederlandse volkslied is couplet 1 niet opgenomen, daar dit couplet te sterk historisch-nationaal bepaald is en als zodanig minder geschikt is voor de kerkelijke liturgie.

Geadviseerd wordt de coupletten 6 en 14 op te nemen in de gezangenbundel; ze dragen een psalmodisch-kerkelijk karakter en lenen zich bijzonder goed voor zang in de liturgie.

„*O Heer, die daar des hemels tente spreidt*",

„*Wilt heden nu treden voor God, den Heere*" en

„*Kom nu met zang van zoete tonen*" zijn liederen uit Valerius' Gedenkklink. De keuze is gevallen op deze liederen vanwege hun kerkelijk-reformatorisch karakter. Het zijn nationale psalmen, die de gemeente ook in de eredienst behoort te zingen, zeker in een tijd waarin steeds meer het gelovig bewustzijn vervaagt dat de Nederlandse natie is geboren uit de strijd der kerk.

„*Dankt, dankt nu allen God*" is naar het Duitse lied van Martin Rinckart (1568-1649) „Nun danket alle Gott". Het komt voor in de Herv. Bundel 1938 (nr. 135). De vertaling van de beide eerste coupletten is van Johannes Riemens Sr. (1843-1908); het derde couplet, een doxologiestrofe, is vertaald door Joh. E. Schröder (1851-1930).

Van de eerste twee coupletten moet wel opgemerkt worden dat deze niet in overeenstemming zijn met het Duitse origineel; vgl. een artikel van J. Wit in „Kerk en Theologie", 24e jrg. no. 2, april 1973, pag. 147 e.v. Om één voorbeeld te noemen, het Duitse lied begint zo:

„Nun danket alle Gott mit Herzen, Mund und Händen,
der grosze Dinge tut an uns und allen Enden".

In de vertaling van Riemens zijn „Herzen, Mund und Händen" geworden tot „blijde feestgezangen" en de grote daden Gods, „der grosze Dinge tut an uns und allen Enden" zijn omgevormd tot „het heuglijk lot, het heil, dat wij ontvangen".

Vergelijkt men daarmee de vertaling van J. Wit (in Liedboek, nr. 44):

„Dankt, dankt nu allen God met hart en mond en handen,
die grote dingen doet hier en in alle landen",

dan is de keus niet moeilijk. Toch hebben deputaten er niet toe kunnen komen de vertaling van J. Wit voor te stellen en wel om het derde couplet, waarin de dichter zich toch weer van Rinckart verwijdt en bovendien formuleringen kiest, die de doxologie van God drieënig verzwakken en abstraheren; vgl. de tweede helft van deze strofe in de vertaling-J. Wit:

„Van Hem, de ene Heer gaf het verleden blijk,
het heden zingt zijn eer, de toekomst is zijn rijk".

Ten gunste van de ingeburgerde vertaling pleit, dat in het derde couplet, vertaald door Joh. E. Schröder, wél een nauwe aansluiting aan de tekst van Rinckart gevonden wordt. Eén en ander gaf de doorslag om het lied, zoals het ingang heeft gevonden in de zang der gemeente buiten de eredienst, voor te stellen ter invoering in de liturgie

„*Heft op uw hoofden, poorten wijd*" is naar het Duitse lied van Georg Weissel (1590-1635) „Macht hoch die Tür, die Tor macht weit", vertaald door E. L. Smelik, geb. 1900. Het thema van dit lied wordt gevormd door Ps. 24: 7 v.v.: „Heft, poorten, uw hoofden omhoog", maar in de uitwerking van dit thema komt heel de nieuwtestamentische vervullingsrijkdom mee. Het gaat om „de Heer der heerlijkheid", dat is de Christus, de „Heiland vol barmhartigheid" (couplet 1).

Het tweede couplet heeft betrekking op Zach. 9: 9, welk Schriftwoord door Mattheüs wordt aangehaald in het bericht over de intocht van de Here Jezus in Jeruzalem (Matth. 21: 5): „Zie, uw

Koning komt tot u, zachtmoedig en rijdend op een ezel". Het vierde couplet herinnert met „de palmen van uw eerbied" aan de palmtakken, die het volk voor Jezus op de weg spreidt.

Dit lied komt voor in de Herv. Bundel 1938 (nr. 3), maar zonder het prachtige 2e couplet. Dit couplet, dat onmisbaar is, is wel opgenomen in het Liedboek (nr. 120).

Gekozen is voor het lied in 4 coupletten, Liedboek 120.

Verder moge verwezen worden naar wat in dit rapport reeds is opgemerkt onder 2. Gevolgde werkwijze (voorbeeld 4), vgl. ook het hierna volgende onder 8. Volgorde en structuur.

„*Ontwaak, gij die slaapt en sta op uit de doên*" is een bekend lied (vgl. Herv. Bundel 1938, nr. 165) van Petro Parson (1803-1878) op het thema van Ef. 5: 14: „Ontwaak, gij die slaapt, en sta op uit de doden, en Christus zal over u lichten". Waarschijnlijk hebben we in deze Schriftplaats te doen met een oud-christelijke hymne. In elk geval leent deze Schriftplaats zich uitstekend voor een vrije bewerking in een christelijk lied. Het lied van Parson is een schriftuurlijke opwekking om Christus' wederkomst te verwachten en in overeenstemming daarmee te leven. Dit is een element dat zeker een plaats moet hebben in de liturgie van de kerk.

7. **RECAPITULATIE VAN DE BEREIKTE RESULTATEN.**

Aan het einde van dit rapport over de bereikte resultaten geven deputaten in een schematisch overzicht een recapitulatie. De gezangen zijn genummerd van 1 t.m. 44. De volgorde van de gezangen hangt nauw samen met de structuur van de gerestaureerde bundel *Gezangen*, zoals deputaten zich die hebben ingedacht; hieraan wordt in dit rapport nog apart aandacht geschonken (zie 8. Volgorde en structuur).

8. **VOLGORDE EN STRUCTUUR; NUMMERING.**

Deputaten hebben zich beraden over de vraag in welke volgorde de door hen als te-handhaven of op-te-nemen aanbevolen gezangen het beste zouden zijn te plaatsen in onderlinge volgorde.

Dit temeer omdat hun advies wordt verlangd over de vraag „hoe tot het weg-nemen van niet meer te handhaven gezangen uit de bestaande bundel is over te gaan zonder deze te ontwrichten" (Hattem, art. 171, II, 3, sub b.). Tegen deze ontwrichting hebben zij reeds gewaakt door, zoals uit voorgaande rapportage blijkt, steeds aandacht te schenken aan de vraag of in verhouding tot de bestaande bundel niet te veel of te weinig liederen worden overgehouden of gekozen over bepaalde inhouden die de bundel kenmerken: in het bijzonder was daarop toe te zien bij de liederen die meer bijzonder behoren bij de heilsfeiten van het evangelie en dus de feestdagen van het kerkelijke jaar. Maar ook afgezien daarvan zou het mogelijk zijn dat een bepaalde eenzijdigheid ontstaat die het geheel uit zijn voegen rukt; dit zou zelfs bij keuze van aanvaardbare liederen het geval kunnen zijn indien zij verkeerd gegroepeerd werden.

Deputaten hebben verschillende mogelijkheden overwogen. Als voorbeeld zij genoemd de volgende: geheel uitgaan van het kerkelijke jaar en dus bijv. „adventliederen", „Kerstliederen" enz.. bij elkander plaatsen in de volgorde van het kerkelijke jaar, dus de desbetreffende liederen van bestaand *Gezang 10* af inclusief nieuw voorgedragene bij de lofzangen van Maria en Zacharias (Advent), bij die van Simeon (Kerst), en daarna eerst lijdensliederen, Paasgezangen, enz. en bestaande gezangen als 1 (tien geboden). 5 (gebed des Heeren) enz. later meer achter in de bundel.

Zij meenden evenwel dat op deze (en andere, hier niet nader noemenswaardige) manier(en) de bestaande bundel zou worden ontwricht. Het blijft huns inziens van meer dan slechts historische betekenis (al heeft de aansluiting aan de historie van onze gezangenbundel ook als zodanig zekere waarde) dat de gezangenbundel blijft inzetten met de eerste oude negen gezangen. Hierin domineren enkele elementen die voor het hele vervolg funderend zijn:

1. We vinden hier de van ouds berijmde Schriftgedeelten als decaloog, lofzangen van Maria, Zacharias, Simeon, Gebed des Heeren; hoezeer het in de vrijheid der kerken staat meerdere „vrije" gezangen toe te voegen, de maatstaf dat het bijbelwoord uitgangspunt is voor heel de schriftuurlijke zang komt in deze vooropplaatsing duurzaam tot uiting.
2. We vinden in dit bestaande begin ook de klassieke „hoofdsommen" van alle catechismusonderwijs, de drie „pijlers" van het reformatorische onderwijs in de leer der kerk: Credo (Gez. 6), wet (Gez. 1), gebed (Gez. 5). Daarmee wordt de hele schriftuurlijke gezangenbundel op duidelijke en soepele wijze gepresenteerd als verbonden aan en rustend in de

leer der kerk die van jongsaf wordt onderwezen naar de eis van het verbond. De schriftuurlijke maatstaf blijft ook daarmee duidelijk herkenbaar.

3. Dat de bedezang voor de prediking (Gez. 7) een vooraanstaande plaats behoudt is eveneens van belang gezien de betekenis van de prediking als centraal in de eredienst waar in christelijke vrijheid gezangen worden gezongen die zich gronden op het gepredikte Woord.
4. Bij Morgen- en Avondzang zou „op zichzelf gezien” een verplaatsing naar „achteren” (vgl. de door deputaten aanbevolen liederen die aansluiten aan de kerkhistorie in ons vaderland) te overwegen zijn. Het gaat hier echter om de nauwe relatie tussen de kerkelijke liturgie en de dagelijkse levensgang (vgl. onze motivering tot handhaving van een morgen- en avondzang), die juist ook het begin van een bundel mag blijven kenmerken.

Om deze redenen meenden deputaten dat de bestaande Gezangen 1-9 (gezien uiteraard ook hun verdere motivering tot handhaving) voorop dienen te blijven gaan.

Om van het begin naar het eind van de bestaande bundel over te gaan:

het zou na hetgeen boven werd gezegd misschien voor de hand lijken te liggen, van Gez 10 af wel eerst de liederen te groeperen die meer bijzonder bij het kerkelijke jaar aansluiten om dan ook zo spoedig mogelijk de laatste liederen van de huidige bundel een plaats te geven, om pas daarna verdere door deputaten gekozen liederen „van onderscheiden aard” op te nemen. Deputaten menen evenwel dat ook daarmee de structuur van de bundel zou worden ontworpen.

Vooraf liederen als de bestaande 29, 28, 27 (expres nummeren we nu even van achteren naar voren) zijn en blijven bijzonder geschikt ter afsluiting van de bundel. Dat ze als „slotliederen” in onze kerken bekend staan is niet voor niets; zij dienen, in het licht van onze totaalkeuze, dat te blijven.

Daarmee is in hoofdzaken reeds de structuur en volgorde bepaald:

- bestaande gezangen 1-9 aan het begin,
- bestaande gezangen 27-29 aan het einde,
- daartussen de andere.

Wat nu deze „andere” betreft, daarbij ligt voor de hand allereerst een volgorde naar het „kerkelijke jaar”. Nu wijzen deputaten er wel op dat verschillende liederen (zowel van reeds „bestaande” als van nieuw gekozene) op meer dan één heilsfeit betrekking hebben; dit laatste kan zelfs een verdienste van een lied zijn (geen enkel heilsfeit staat immers op zichzelf).

Deputaten willen dus deze regel met een zekere soepelheid toepassen. Als voorbeeld zij genoemd het door deputaten voorgestelde gezang „Heft op uw hoofden, poorten wijd!” (zie ons no. 40, Liedb. 120). Dit wordt nogal eens getypeerd als adventslied (Ev. KGb. nr. 6; Herv. Bundel nr. 3; Liedb. vgl. pag. 794), ook wel geplaatst onder „Lijdenstijd, Intocht in Jeruzalem” (zo Hasper nr. 49). Het zou evenzeer bij de „Hemelvaart” te plaatsen zijn, misschien nog wel met meer recht. Het lied verenigt de diverse elementen in zich (dat bepaalt juist mede de waarde ervan) en is niet in de laatste plaats te betrekken op de verwachting van de wederkomst (de laatste „intocht”) des Heeren. Deputaten menen dat een dergelijk lied het beste te plaatsen is onder de laatste van de bundel die zich op grond van al het heil in het verleden geopenbaard en de daaraan verbonden beloften, richten op de grote toekomst en laatste vervulling. Hiermee hangt al verder samen dat een vrij groot aantal der aanbevolen liederen door ons worden gerangschikt tussen „Pinksteren” en de afsluitende liedteksten. In deze rangschikking ligt tevens een antwoord op de klacht die in de kerken nog wel eens wordt gehoord „dat we zo weinig Pinksterliederen hebben”.

Deputaten hebben - in het bijzonder ook toen zij met op-de-uitstorting-van-de-Heilige-Geest-betrekking-hebbende liederen bezig waren - bewust bedacht dat het tot de rijkdom van het Pinksterheil en de aard van het Pinksterevangelie behoort dat van dat bepaalde feit („Hand. 2”) niet veel expres en specifiek wordt gezongen! De Pinksterprediking (reeds in Hand. 2) is vol van de verkondiging van de opstanding van Christus en ontsluit de bedeling waarin nu juist door de Geest van Christus mag gezongen worden van heel de schat van het heil Gods in de doorgang der eeuwen, naar al de Schriften. Vandaar dat zij aan het enkele meer „specifieke” „Pinksterlied” dat zij uit de bestaande bundel handhaafden (Gez. 22) verbonden de lofzangen op God drieënig (no's 27; 28; 29 = nu 23) en daarop deden volgen liederen die zingen van Zijn trouw in de regering van Zijn kerk door de eeuwen (30), de prediking en haar vrucht door het geloofsgehoor (31), de bewaring der kerk temidden van veel strijd (32, 33) om als in één adem juist daarop te laten volgen de typisch psalm-hymne-karakter dragende liederen die in de worsteling van onze vaderlandse kerkgeschiedenis zijn ontstaan en zich voor zang in de kerk zo bijzonder lenen: coupletten uit het Wilhelmus, enkele liederen uit Valerius' Gedenkklink (34-37). Het danklied 38 sluit daarbij weer prachtig aan, alsmede vervolgens - nu tevens de overgang naar het einde (ook de verwachting van het Grote Einde en laatste Begin) inleidende en funderende

„Alle roem is uitgesloten" (39).

Op deze wijze wordt naar het oordeel van deputaten een volgorde en totaal verkregen dat op goede wijze aansluit bij de structuur van de bestaande bundel, hem nergens ontwricht, maar wel zijn inhoud verrijkt.

Het is misschien overbodig te zeggen dat uit bovenstaande voortvloeit dat deputaten uw synode aanraden, ingeval van aanvaarding van een bundel in de lijn van onze voordracht, niet in enige uitgave „kopjes" aan te brengen noch op enige andere wijze een „verdeling" aan te geven in „Advent", „Kerst" enz.: het worde aan de zingende christgelovigen en de kerkdiensten-leidende-liturgen overgelaten voor elke gelegenheid te bepalen wat het geheel voor deze of die gelegenheid het passende lied is. Eventueel zou in een inleiding op een uitgave enige verantwoording kunnen worden gegeven over het ontstaan en de presentatie van de vernieuwde bundel, waarbij ook summier het principe van de gekozen volgorde wordt aangeduid en toegelicht.

Het lijkt deputaten van belang dat zij door déze verantwoording van hun werk ook bevorderen de goede „historische zin" in de kerken die het erfgoed der reformatie mogen verder dragen, opdat ook de vernieuwing van een gezangenbundel geen indruk make van iets dat naar „revolutie" zweemt maar dat zelf ook tot doorgaande reformatie hoort.

9. **TERUGBLIK, OVERZICHT.**

Het geheel overziende, kunnen deputaten zich bij voorbaat voorstellen dat op allerlei punten van hetgeen zij rapporteren, vragen rijzen over de juistheid, en genoegzaamheid, en nog wel meer, van hun arbeid. Het is de eer en de taak der kerken en haar generale synode zulke vragen in haar oordeelvorming te betrekken. Maar op een enkel punt menen deputaten zelf nog rekenschap te moeten geven van vragen die bij hun arbeid en de afsluiting ervan hun zelf voor ogen stonden en waarop zij voor hun deel antwoord meenden te vinden.

En wel de volgende:

1. De eerste - en blijkens het vervolg van het synodebesluit over heel de linie van het deputatenwerk geldende - „regel" (Hattem, acta art. 171, B, I, 2, c sub 1.) noemde als maatstaf „de belijdenis der kerk". De vraag kan rijzen of deputaten in hun beoordeling op allerlei punten niet meer met evenzovele woorden naar onderdelen van de drie formulieren van enigheid hadden moeten verwijzen.

Zij menen echter dat de maatstaf van „de belijdenis der kerk" uit hoofde van haar eigen bewoordingen (zie bijv. art. VII N.G.B.) overal werd aangelegd waar naar de maatstaf der „schriftuurlijkheid" werd geargumenteed. Het zou in menig geval mogelijk zijn een oordeel te verbijzonderen door de belijdenis der Schriften er nog extra bij te betrekken bijv. door telkens op bepaalde uitspraken in onze belijdenisgeschriften te wijzen. Zo zou het toch reeds uitvoerige betoog over het „Lutherlied" kunnen zijn uitgewerkt met een argumentatie contra ons „bestaande gezang" nr. 24 op grond bijv. van wat Zondag 1 H.C. zegt over Christus' heerschappij en die van de duivel, Zondag 52 over de zesde bede, e.a.; hetzelfde geldt van zoveel meer door deputaten beoordeelde gezangen. Zij meenden echter de gereformeerde kerken en haar synode geen dienst te bewijzen door hun argumentatie op die manier uit te werken; deze zou dan ook een onnatuurlijk karakter gaan dragen en aan de directheid van een confessioneel-schriftuurlijke verantwoording afbreuk doen.

2. Deputaten gaven slechts een enkel voorbeeld (onder: 2. Gevolgde werkwijze, Voorbeeld 3.) van een door hen beoordeeld, maar niet als gezang aanbevolen lied. Het moge tegelijk bewijzen dat deputaten meer liederen hebben beoordeeld dan in een rapport kan blijken. Het zijn er zelfs véél meer geweest.

Maar - zoals onder 3. Melodieën. reeds even werd aangeduid - het is niet mogelijk en ook niet zinvol van dat onderzoek met negatief resultaat uitvoeriger verslag te doen.

3. Met het sub 2. meegedeelde is niet beweerd dat deputaten alle in aanmerking komende liederen hebben onderzocht. Zij achten het minstens denkbaar dat nog veel meer teksten zich zouden laten aanbevelen, mogelijk ook wel van even goede kwaliteit als die, welke zij onderzochten en selecteerden.

Zij meenden evenwel dat de omschrijving van hun opdracht ook de beperking meebracht die mocht resulteren in hun hier gerapporteerde bevindingen. Een onderzoek van alle mogelijke liederen zou een taak kunnen zijn van bijv. één of andere wetenschappelijke, hymnologische of dergelijke

commissie, niet die van kerkelijke deputaten, in het algemeen reeds niet, gezien de opdracht van Hattem, de onze des te minder

4. Bovenstaande hangt uiteraard ook samen met de verwijzing naar „de bestaande liederenschat der kerk" door Hattem (acta art. 171, B, II, 3, sub c.). Deputaten hebben het niet als hun taak kunnen zien en evenmin de noodzaak gevoeld, een nadere definitie te geven van deze term, die zowel ruimte scheidt als beperking inhoudt.
Uit hun rapport op onderdelen moge blijken hoe zij in de praktijk van hun werk deze verwijzing hebben verstaan en gehanteerd.
5. Bij het vergelijken van dit rapport en de door Hattem verstrekte richtlijnen zou de indruk kunnen ontstaan dat de laatste richtlijn (speciaal betrekking hebbende op „berijmde Schriftgedeelten") niet in de praktijk heeft gefunctioneerd. In feite heeft zij wel degelijk voor de aandacht gestaan, daar deputaten verschillende teksten van „berijmde Schriftgedeelten" hebben onderzocht waarbij ook deze richtlijn functioneerde. Zij kwamen echter in geen enkel geval tot een aanbeveling van een dergelijk lied; gezien het sub 2., vgl. 3., opgemerkte menen zij van dit negatieve resultaat geen verder rapport te moeten verstrekken. (In ruimere zin zou in dit verband gedacht kunnen worden aan een Gezang als het voorgestelde nr. 31, vgl. onze toelichting daarop; in zoverre dit lied van Revius vele gegevens uit de evangeliën verwerkt, functioneerde de genoemde richtlijn daarbij wel, maar een „berijmd Schriftgedeelte" is het als zodanig niet te noemen).
6. Deputaten hebben niet bij voorbaat een minimum- of maximum-getal beraamd van een „hoeveelheid" gezangen die een eventueel door de synode der kerken vast te stellen vernieuwde gezangenbundel zou moeten of mogen bevatten. Hun opdracht tenderde - geheel in de lijn trouwens der gereformeerde kerkhistorie - naar een bundel die een bescheiden karakter draagt en ook in zijn omvang niet met de psalmbundel „concurrert". Achteraf constaterende dat zij kwamen tot een totaal van 44 gezangen, werd in hun kring wel opgemerkt, dat daarmee de getalsverhouding van gezangen tot psalmen ook wel als een evenredige kan worden gekenschetst. Het lijkt niet aanbevelenswaardig naast de 150 psalmen - die, naar te hopen is, in een nieuwe berijming vollediger gezongen zullen worden dan tot heden de praktijk was - meer dan 50 gezangen (een derde van de psalmen) op te nemen. Bij een aantal van 44 blijft er dus nog enige ruimte voor het geval in de toekomst nog enkele liederen duidelijk als waardevolle en functioneel verantwoorde aanvulling zouden worden onderkend. Voorlopig lijkt het goed wat ruim beneden de „marge" te blijven van het vijftigtal, dat deputaten achteraf toch wel als een soort „maximum" voor een bundel van gezangen in de Nederlandse gereformeerde kerken zijn gaan zien.
7. Uit 6. - vgl. ook sub 3.5. - volgt mede dat deputaten zich er bewust van zijn geweest dat er veel liederen zullen zijn die niet voor opname als gezangen voor de liturgie zijn aan te bevelen, maar overigens wel degelijk de aandacht verdienen van het ook buiten de eredienst - in huizen, verenigingen, koren, samenkomsten van onderscheiden aard - de Heere lof zingende christenvolk. Onderling werd meer dan eens de hoop uitgesproken dat deze arbeid tot vernieuwing van de kerkelijke bundel indirect ook de zang buiten de liturgie zou stimuleren en daarvoor vrucht dragen. Maar deputaten konden het uit de aard der zaak niet als hun taak zien die materie (van de zang buiten de eredienst) als zodanig in hun arbeid en rapport te betrekken. Ten dezen moge het „ambt der gelovigen" zijn taak verstaan.

10. **SLOTOPMERKINGEN.**

Deputaten hebben hun werk afgesloten op de datum die de uiterste was voor indiening van hun rapport conform hun opdracht. Zij meenden dat zij - hoeveel nog verder te onderzoeken over blijft - in hoofdzaken tot een genoegzaam resultaat waren gekomen om dit de synode te kunnen aanbieden. Wel brengt deze datum mee dat het niet mogelijk was, reeds te rapporteren over één en ander, dat uit het beslotene aan afwerking voortvloeit, m.n. de resultaten van contacten van deputaten met instanties die moeten beslissen over goedkeuring van overname van liederen uit bundels waarop zij rechten hebben. Zo spoedig dit mogelijk en zinvol was, zijn deze contacten gelegd; op enkele der gestelde vragen is reeds positief antwoord binnen gekomen.

Maar dit alles is nog voorlopig en onvolledig; deputaten waren en blijven voor kwesties als deze afhankelijk van andere instanties, reeds van de data waarop zij vergaderen, te meer van de besluiten

die zij nemen. Deputaten wachten dus nog verdere antwoorden af, resp. voeren nog nader overleg. Zij hopen daarover uw synode in een aanvullend rapport nog verder te kunnen informeren.

Uiteraard houdt dit een voorbehoud in m.b.t. een deel der door ons voorgestelde op te nemen gezangen; de reeds voor de synode van dit rapport kennis-nemende kerkeraden zullen er dus uit de aard van de zaak mee moeten rekenen dat niet van alle voorgestelde gezangen vast staat dat zij voor onze bundel zullen worden vrijgegeven; bovendien zal pas de synode zelf kunnen oordelen over consequenties die aan auteursrechten e.d. verbonden zijn; hierin hebben deputaten geen bevoegdheid. Wel zullen zij naar vermogen de synode hierover informeren. Maar ook onder dit voorbehoud kan de kennisneming van ons rapport en de beoordeling daarvan volledig en zinvol inzetten. Deputaten hopen hartelijk dat hun arbeid in de kerken en op haar synode de aandacht verdient die nodig is om tot een voor de kerken verantwoord resultaat te komen.

11. CONCLUSIE.

Deputaten stellen thans de generale synode van Kampen 1975 voor het volgende te besluiten:

1. dat behalve de gezangen 12 en 14 ook de gezangen 13; 16: 5; 19: 2; 21; 24; 25: 5; 26 in de eredienst niet meer gezongen dienen te worden;
2. de gezangen 12, 13 en 14 te vervangen door die, welke zijn aangeduid met de nummers 15 en 16, en gezang 24 te vervangen door een nieuwe vertaling van het Lutherlied, aangeduid met nr. 33;
3. de gezangen voor het kerkelijk jaar aan te vullen met die, welke zijn aangeduid met de nummers 11 (advent); 13 en 14 (kerst); 22 (pasen); 24 en 25 (hemelvaart) ;
4. de gezangen van onderscheiden aard aan te vullen met die, welke zijn aangeduid met de nummers 27, 28, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 40 en 41;
5. de volgorde van de gezangen en de structuur van de gerestaureerde bundel zo nauw mogelijk te doen aansluiten bij volgorde en structuur van de bestaande bundel „Enige Gezangen”, zoals in de nummering voor een nieuwe bundel Gezangen is aangegeven;
6. de aldus te bundelen gezangen te aanvaarden in de voorgedragen tekst (incl. spelling en interpunctie) en met de daarbij gepresenteerde melodieën (incl. de notatie).

Deputaten, benoemd door de generale synode van Hattem 1972-1973 voor herziening van de bundel „Enige Gezangen”:

Tj. Boersma (rapporteur)
L. L. Bouwers
J. van Bruggen
H. J. Schilder
D. Vreugdenhil
D. Jansz. Zwart

RAPPORT

van de deputaten, benoemd door de generale synode van Hattem 1972/73, voor herziening van het kerkboek.

1. OPDRACHT EN SAMENSTELLING VAN HET DEPUTAATSCHAP

Van de generale synode van Hattem ontvingen deputaten de volgende opdracht:

- a. de *belijdenisgeschriften*, naast hetgeen reeds besloten is omtrent de in hedendaags Nederlands voor catechetisch gebruik overgezette Heidelbergse Catechismus (art. 107), taalkundig te moderniseren;
- b. de *liturgische formulieren*, voor zover dit nog niet geschied is, taalkundig te moderniseren en waar nodig materieel te wijzigen of geheel opnieuw te redigeren, zodat zij temeer aan hun doel beantwoorden, zulks zoveel mogelijk in aansluiting bij wat in de bestaande formulieren is overgeleverd, en voor zover zij reeds in hedendaags Nederlands zijn overgezet kritisch te bezien en eventueel op onderdelen te herzien;
- c. de *orde voor de eredienst* kritisch te bezien, zo nodig te herzien, en eventueel de kerken te dienen met een of meer nieuwe concepten van orden voor de eredienst;
- d. de *christelijke gebeden* taalkundig en materieel te herzien en eventueel het aantal gebeden uit te breiden of te verminderen, al naar de deputaten verantwoord en noodzakelijk achten;
- e. suggesties en proeven van herziening uit de kerken in hun arbeid te betrekken;
- f. voor de aanvang van de werkzaamheden in eventuele werkgroepen, met de deputaten voor de Psalmberijming en die voor de bundel „Enige Gezangen”, afspraken te maken ten aanzien van taalgebruik, spelling enz.;
- g. bij het vaststellen van de volgorde van de werkzaamheden zo mogelijk voorrang te geven aan de Nederlandse Geloofsbelijdenis en het Apostolicum voor wat de belijdenisgeschriften betreft en aan het huwelijksformulier en het formulier voor bevestiging van ouderlingen en diakenen voor wat de liturgische formulieren aangaat;
- h. bij de herziening van het huwelijksformulier en het formulier voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen overleg te plegen met de deputaten voor herziening van de kerkorde;
- i. van hun werk aan de eerstvolgende generale synode rapport uit te brengen op papier in formaat van de Acta, met dien verstande dat dit rapport de kerken tenminste een half jaar voor de aanvang van de volgende synode bereikt.

In het deputaatschap benoemde de synode de broeders en zusters:

prof. dr. C. Trimp(S)

speciaal voor het onderdeel belijdenisgeschriften:

ds. J. J. Arnold, drs. C. Bijl, ds. T. Dekker, prof. dr. L. Doekes, ds. P. Lok, drs. J. Wiegel, dr. L. Wierenga met als secundi van beide laatstgenoemden: drs. A. C. Kisjes en drs. H. Veldman;

speciaal voor het onderdeel liturgische formulieren:

dr. R. H. Bremmer, ds. L. Douw, drs. A. N. Hendriks, ds. A. Kooij, drs. W. G. de Vries;

speciaal voor het onderdeel gebeden:

ds. M. J. C. Blok, prof. dr. J. Douma, ds. C. J. Smelik;

speciaal voor het onderdeel orden van de eredienst:

ds. M. Brandes, drs. K. Deddens, ds. J. Kok;

secundi (voor alle onderdelen): ds. P. Schelling en ds. W. Triemstra;

als neerlandici: K. O. Meijer, K. Nolles, drs. H. Wierenga en mej. E. van Veen, met als secunda mej. dra. C. C. Jasperse.

De door de synode benoemde secundi (secunda) werden zoveel mogelijk bij het deputatenwerk betrokken.

Zeer tot zijn spijt - en zeker niet minder tot de onze - zag prof. dr. C. Trimp zich in augustus 1973 om gezondheidsredenen genoodzaakt zijn werkzaamheden als deputaat en als voorzitter van het deputaatschap te beëindigen

II. DE WERKWIJZE VAN HET DEPUTAATSCHAP

Na het terugtreden van prof. dr. C. Trimp werden tot moderamenleden aangewezen: drs. A. N. Hendriks, voorzitter; ds. M. Brandes, secretaris en ds. A. Kooij, penning-meester.

Het deputaatschap vergaderde plenair op 2 november 1972, 28 augustus 1973, 7 februari, 30 mei en 16 augustus 1974.

Ter voorbereiding van rapporten en concepten werd in directe aansluiting bij de opdracht van de synode besloten het deputaatschap op te splitsen in vier secties, die zich ieder voor zich zouden bezighouden met het door de synode aangewezen onderdeel van het kerkboek.

De in de secties gereed gekomen rapporten en concepten werden aan alle deputaten toegezonden met het verzoek hun kritiek op een en ander voor een bepaalde datum aan de betreffende sectie kenbaar te maken, opdat deze de uitgebrachte kritiek nog zou kunnen verwerken alvorens rapport of concept in de plenaire vergadering van deputaten zou dienen.

Van het aanvankelijke voornemen alle rapporten en concepten tot in finesses te bespreken in de plenaire vergaderingen, heeft het deputaatschap moeten afzien, omdat dit in de praktijk al te tijdrovend bleek en de secties daardoor te zeer in de voortgang van hun werk werden geremd.

Vandaar dat besloten werd dat de deputaten zich op de plenaire vergaderingen uitsluitend zouden richten op de centrale en fundamentele problemen van de opgedragen taken. De definitieve vaststelling van rapport of concept werd overgelaten aan de daartoe aangewezen sectie.

Iedere sectie is derhalve verantwoordelijk voor de door haar opgestelde rapporten en concepten.

Om eenheid in taalgebruik, spelling en interpunctie te verkrijgen, werden de neerlandici, de heren K. O. Meijer, K. Nolles en drs. H. Wierenga en mej. E. van Veen aangewezen voor de eindredactie van het geheel, waarbij de heren K. Nolles en drs. H. Wierenga zich speciaal zouden bezig houden met het werk uit de sectie belijdenisgeschriften en de heer K. O. Meijer en mej. E. van Veen met het werk uit de secties liturgische formulieren en christelijke gebeden.

Op de tweede plenaire vergadering kwam aan het licht, dat het naar het zich liet aanzien niet zo moeilijk zou zijn om tot overeenstemming te komen wat spelling, interpunctie enz. betreft, maar dat er tussen de filologen diepgaand verschil van mening bestond ten aanzien van het taalgebruik en de vraag wat taalkundige modernisering inhoudt. De heren drs. J. Wiegel en dr. L. Wierenga brachten een nota ter tafel, waarin zij uitzetten welke methode huns inziens bij taalkundige modernisering diende gevolgd te worden.

Op de volgende vergadering dienden de heer K. O. Meijer en mej. E. van Veen een tegen-nota in, waarin zij verklaarden ernstige bezwaren te hebben tegen de voorgestelde methode en een voortgaan in de vóór de synode van Hattem gevolgde lijn bepleitten.

De sectie belijdenisgeschriften stelde dat het deputaatschap gezien de opdracht van de synode (punt f) zich eerst over de taalkwestie diende uit te spreken alvorens verder te werken. Daarbij stelden zij voor de inmiddels door de heer K. O. Meijer en mej. E. van Veen uitgebrachte spellingsnota voorlopig te laten rusten en deze door de gezamenlijke filologen te doen uitbrengen, nadat over de taalkwestie een beslissing zou zijn genomen.

De vergadering van deputaten verzocht de filologen zich gezamenlijk over deze zaak te beraden. Maar dit beraad bracht niet de zo zeer begeerde overeenstemming. Ook op de daarop volgende plenaire vergaderingen kwamen deputaten helaas nog niet tot een oplossing van deze kwestie.

Gevolg van het gebrek aan eenstemmigheid over deze materie is geweest, dat deputaten niet zijn toegekomen aan uitvoering van punt f van de opdracht. Nu deputaten er niet in slaagden deze fundamentele kwestie tot een oplossing te brengen, zijn zij van mening, dat deze alsnog ten spoedigste tot een decisie dient gebracht te worden met het oog op de eenheid in taalbeeld van het kerkboek.

In hoever elk der secties gereed gekomen is met de opgedragen taak, wordt nader in het desbetreffende sectierapport aangegeven en verantwoord.

Tot hun spijt zijn deputaten er niet in geslaagd hun arbeid te voltooien.

Dat een beslissing ten aanzien van de te volgen methode bij het moderniseren van verstrekkende betekenis is voor het uiteindelijke resultaat, doen u de hierbij aangeboden concepten duidelijk zien.

Tenslotte mogen deputaten erop wijzen, dat er in hun kring ook geen overeenstemming was over de vraag of voor de weergave van Schriftplaatsen een bestaande vertaling moest worden gevolgd, of een eigen vertaling moest worden aangeboden. Als resultaat van hun arbeid doen deputaten u hierbij toekomen

- A. Rapport van de deputaten voor het onderdeel belijdenisgeschriften (sectie A);
- B. Rapport van de deputaten voor het onderdeel liturgische formulieren (sectie B);
- C. Rapport van de deputaten voor het onderdeel gebeden (sectie C);
- D. Rapport van de deputaten voor het onderdeel orden voor de eredienst (sectie D).

Namens deputaten voor herziening van het kerkboek het moderamen:

N. Hendriks, voorzitter
M. Brandes, secretaris
A. Kooij, penningmeester.

A. **RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR HET ONDERDEEL BELIJDENISGESCHRIFTEN (sectie A)**

Binnen de totaalopdracht van het door de generale synode van Hattem benoemde deputaatschap 'voor herziening van het kerkboek' (Acta artikel 139) heeft sectie A de volgende specifieke opdracht gekregen:

1. de belijdenisgeschriften taalkundig te moderniseren (besluit VI, 1.a);
2. suggesties en proeven van herziening uit de kerken in haar arbeid te betrekken, met name wat betreft „hetgeen reeds besloten is omtrent de in hedendaags Nederlands voor catechetisch gebruik overgezette Heidelbergse Catechismus (art.107)" (besluit VI, 1. e+a);
3. bij het vaststellen van de volgorde van de werkzaamheden zo mogelijk voorrang te geven aan de modernisering van de Nederlandse Geloofsbelijdenis en het Apostolicum, voor wat de belijdenisgeschriften betreft (besluit VI, 1.g).

Verder droeg de synode aan de deputaten 'voor herziening van het kerkboek' op „voor de aanvang van de werkzaamheden in de eventuele werkgroepen, met de deputaten voor de Psalmberijming en die voor de bundel 'Enige Gezangen', afspraken te maken met betrekking tot taalgebruik, spelling enz." (Acta art. 139, besluit VI, 1.f).

Sectie A heeft bovengenoemde opdracht opgevat als een vertaalopdracht: de inhoud van de belijdenisgeschriften moet ongerept worden gehandhaafd, terwijl ze moeten worden overgezet in het Nederlands van deze tijd (1975).

Om een taalkundig verantwoorde uitvoering van de opdracht te bevorderen heeft de synode aan deze sectie een tweetal gekwalificeerde deputaten toegevoegd, een classicus en een romanist. Van hen heeft de sectie gedetailleerde voorstellen ontvangen met het oog op een taalkundig verantwoorde vertaling. Aan de hand van deze voorstellen is sectie A gekomen tot het in praktijk brengen van een werkmethode, die als volgt kan worden omschreven:

- a. De schrijver van een tekst is er op uit, dat zijn boodschap begrepen wordt. Daarom bedient hij zich van de taal van hen die hij bereiken wil. Toegepast op ons werk betekent dat: een schrijver, Nederlander, uit de 16e eeuw gebruikt het Nederlands van de 16e eeuw. Voor de Nederlander van nu is dat een (veelszins) vreemde taal (geworden). Taalkundige modernisering van de Nederlandse tekst van de NGB van 1561 betekent derhalve: de inhoud van 1561 handhaven en formuleren in het Nederlands van 1975.
- b. Dit betekent dat de boodschap ('inhoud') prioriteit heeft boven de taalvorm (die van vroeger en die van nu). Een vertaler moet zich dus als eis stellen, precies vast te stellen wat die boodschap was en is (en blijven moet), en die volledig te respecteren. De taalvorm van die te vertalen boodschap is pas in tweeder instantie belangrijk: „Om de betekenis van de oude tekst trouw te blijven, moet je vaak de vorm ervan veranderen" ¹.
- c. Bij vertalen zijn er twee talen (taalvormen, taalstadia) in het geding: de 'gevende' (vreemde, verouderde) taal en de 'ontvangende' (eigen, moderne, hedendaagse) taal. De eigen moderne taalvorm moet gerespecteerd worden, want daarin moet de boodschap worden begrepen. Vanzelfsprekend moeten dan taalvormen als plechtig-archaisch en vulgair Nederlands worden vermeden².
- d. Die eigen moderne taalvorm is voor ons het Nederlands van nú, en die heeft de buitenkerkelijke met ons, christenen, gemeen.
- e. Elke boodschap die in de ene taal kan worden meegedeeld, kan in elke andere taal worden meegedeeld, al zal dit soms enige moeite kosten.
- f. Bij het meedelen van éénzelfde boodschap gebruikt elke periode zijn eigen vormen (woorden, beelden, constructies, zinnen, lengte van zinnen, tekstopbouw, volgorde van de ideeën, enz.). Vertalen betekent dan ook niet, dat alleen woorden worden 'overgezet', maar ook de beelden, constructies, compositie-patronen, de lengte van de zinnen. enz.

---

¹ Zie: Theory and Practice of Translation by E. A. Nida and Charles R. Taber. Societies for 'the United Bible, E J. Brill Leiden 1969. Zie ook: 'Taal en wereldbeeld' een stukje betekenisleer, Bertha Siertsema, Gereformeerd Theologisch Tijdschrift, nummer 4, november 1968.

² Zie Helps for Translators, Volume VII: Bible Translations for Popular Use by William L. Wonderly, United Bible Societies, London 1968, met name de hoofdstukken 2 en 5.

- g. Christenen houden er veelal een heel eigen taal op na, waardoor ze zich als groep manifesteren. 'Kerктаal' is een groepstaal, evenals jagers, vissers, sportlieden enz. een groepstaal spreken. Jagerstaal, sportjargon, bargoens enz. zijn niet wezenlijk onderscheiden van kerктаal: elk van die 'talen' wordt gebruikt door een groep, die onder meer op dié manier zijn eenheid en saamhorigheid demonstreert, en zich ook onderscheidt van andere groepen. Dat is het recht van iedere volksgroep. De kerk heeft echter dat recht niet, want zij heeft de opdracht: Gods Woord te verkondigen niet aan bepaalde volksgroepen, maar aan het gehele volk. Zij behoort immers het „zout der aarde" en het „licht der wereld" te zijn. Dus moet de kerk de taal spreken van alle (kerkelijke en niet-kerkelijke) Nederlanders. Want: een vertaling die de niet-christen begrijpt, begrijpt de christen ook. Maar het omgekeerde is niet waar
- h. Om ten aanzien van een bepaald woord de diagnose 'kerktalig' te stellen, gebruikt men een goed woordenboek van de Nederlandse taal. Dit woordenboek zal
  1. ofwel aangeven, dat een woord vrijwel uitsluitend in de kerk gebruikt wordt (dan is het nagenoeg zeker niét duidelijk voor de niet-kerkmens),
  2. ofwel uitsluitend verwijzen naar een 'kerkelijke' tekst: belijdenisgeschrift, formulier, bijbelvertaling, enz. (dan is het vrijwel zeker een tot kerkelijk gebruik beperkt woord).
- i. Vanzelfsprekend heeft één en ander uitsluitend betrekking op wóorden, niet op de dingen, begrippen, die met die woorden worden aangeduid. De begrippen behoren bij het vertalen volledig intact te blijven, maar de woorden die ze aanduiden zijn te vervangen, te moderniseren, aan te passen aan de huidige uitdrukkingwijze. Dit vertaalwerk heeft twee doelstellingen:
  1. de kerk moet elke taalbarrière opruimen als zij haar roeping uitvoert om de ongelovigen te helpen tot God te komen;
  2. de gelovigen moeten hun gebeds- en kerkactiviteit niet van hun overige activiteiten isoleren door een apart, uit dualisme voortkomend taalgebruik (vervreemding).

Tijdens haar werkzaamheden is sectie A steeds meer doordrongen van de ernst, de omvang en de urgentie van de opdracht tot taalkundige modernisering. Sectie A verzoekt de synode, dit rapport in zijn opbouw te beoordelen. Naar de mening van de sectie zou de synode zich, aan de hand van de toegevoegde concepten, moeten uitspreken over de gevolgde methode, en dienovereenkomstig opdracht geven tot voortzetting van de modernisering.

Daartoe legt sectie A de gemoderniseerde tekst van de artikelen 1 tot en met 9 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis hierbij over. Van een gemoderniseerde tekst van het Apostolicum zijn verschillende concepten in bespreking.

Als gevolg van de veel tijd in beslag nemende werkzaamheden is het de deputaten niet mogelijk gebleken, uitvoering te geven aan de onder punt 2 genoemde opdracht. Er zijn uit de kerken enkele opmerkingen binnengekomen betreffende de reeds vrijgegeven tekst van de Catechismus. Sectie A is, gezien de door haar gevolgde werkwijze, van mening dat een herziening van deze tekst op incidentele punten weinig zinvol is. Een werkstuk van een der deputaten (dr. L. Wierenga) wordt door sectie A van groot belang geacht met het oog op een definitieve vaststelling van de Catechismustekst. Om deze reden wordt dit werkstuk als bijlage bij dit rapport aan de generale synode voorgelegd.

Een voorlopige lijst van Schriftplaatsen bij de antwoorden van de Catechismus is opgesteld.

De deputaten voor het onderdeel belijdenisgeschriften,

J. Arnold
 C. Bijl
 T. Dekker
 L. Doekes
 P. Lok
 K. Nolles
 J. Wiegel
 H. Wierenga
 L. Wierenga

Gemoderniseerde tekst van de Nederlandse Geloofsbelijdenis (art. 1-9)

- I.
  1. We komen er allemaal openlijk voor uit dat we in één God geloven.
  2. Hij is een geest, die we niet kunnen zien en niet kunnen doorgronden,
  3. maar we weten dat Hij eeuwig en almachtig, oneindig en onveranderlijk is.
  4. Hij is volkomen wijs, rechtvaardig en goed,
  5. en van al het goede is Hij ook de oorsprong.
  6. Geen van zijn eigenschappen, zoals goedheid en rechtvaardigheid, liefde en toorn, zijn met elkaar in strijd:
  7. er is geen tweestrijd in God.

- II.
  1. We geloven dat God zich aan ons bekend maakt door zijn werk,
  2. dat is de wereld die Hij gemaakt heeft en nog steeds instand houdt en bestuurt.
  3. Want die wereld is als een boek dat van God vertelt.
  4. De Bijbel zegt:
  5. Want wat van God, sinds Hij de wereld heeft gemaakt, niet te zien is, dat is, voor wie zijn verstand gebruikt, wel degelijk te zien uit wat Hij doet: zijn eeuwige macht en zijn God-zijn; te verontschuldigen zijn ze dus niet (Rom. 1: 20).
  6. Door zijn Woord maakt Hij zich nog duidelijker en vollediger bekend.
  7. Daarin leert Hij ons alles wat we in ons leven nodig hebben om Hem te eren en zelf gered te worden.

- III.
  1. We geloven dat Gods Woord niet is 'ontstaan omdat mensen het wilden, maar omdat de Heilige Geest hen drong hebben mensen namens God gesproken' (2 Petrus 1: 21).
  2. En onze redding gaat God zo ter harte, dat Hij de profeten en de apostelen heeft opgedragen zijn woorden op schrift te stellen.
  3. Bovendien heeft God eigenhandig de tien geboden in steen gegrift.
  4. Deze geschriften noemen we dan ook 'de Heilige Schrift' of 'Gods Woord'

- IV.
  1. De Heilige Schrift bestaat uit twee delen, het oude en het nieuwe testament, die samen de 66 zogenaamde kanonieke³ boeken omvatten;
  2. deze moeten zonder voorbehoud aanvaard worden.
  3. In de kerk geldt deze lijst:
  4. het oude testament:
  5. de vijf boeken van Mozes: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; Jozua, Richteren, Ruth, 1 en 2 Samuël, 1 en 2 Koningen, 1 en 2 Kronieken, Ezra, Nehemia, Ester, Job, de Psalmen van David; de drie boeken van Salomo: Spreuken, Prediker, Hooglied; de vier grote profeten Jesaja, Jeremia, Ezechiël, Daniël; de twaalf kleine profeten: Hosea, Joël, Amos, Obadja, Jona, Micha, Nahum, Habakuk, Zefanja, Haggai, Zacharia, Maleachi;
  6. het nieuwe testament:
  7. de vier evangeliën van Mattheus, Markus, Lukas, Johannes; de Handelingen der apostelen; de veertien brieven van de apostel Paulus: aan de Romeinen, twee aan de Korinthiërs, aan de Galaten, aan de Efeziërs, aan de Filippenzen, aan de Colossenzen, twee aan de Thessalonicenzen, twee aan Timotheus, aan Titus, aan Filemon, aan de Hebreeën; de zeven brieven van de andere apostelen: van Jakobus, twee van Petrus, drie van Johannes, een van Judas; en de Openbaring aan de apostel Johannes.

- V.
  1. Dit zijn alle boeken die samen de Bijbel vormen.
  2. Daarin staat alles wat we moeten geloven;
  3. buiten de Bijbel hebben wij geen norm, geen grond en geen voeding voor ons geloof.
  4. Maar waarom geloven we zonder voorbehoud alles wat in de Bijbel staat?
  5. Dat doen we eigenlijk niet op gezag van de kerk, maar vooral omdat de Heilige Geest ons ervan overtuigt dat de Bijbel van God afkomstig is.
  6. Bovendien bewijst de Bijbel zelf dat hij Gods eigen Woord is; want alles wat erin voorspeld is, komt feilloos uit.

---

³ 'kanoniek' komt van het griekse kánon, dat 'norm' of 'maatstaf' betekent.

- VI. 1. Deze kanonieke boeken moeten we goed onderscheiden van de zogenaamde apokriefe boeken⁴.
 2. De kerk kan met die apokriefe boeken wel haar voordeel doen, namelijk voorzover zij met de kanonieke in overeenstemming zijn.
 3. Maar geen enkel onderdeel van het christelijk geloof kan op de apokriefe boeken worden gebaseerd, laat staan dat ze het gezag van de kanonieke boeken zouden kunnen aantasten.
- VII. 1. We geloven dat deze Heilige Schrift de wil van God volmaakt uitdrukt en alles volledig leert wat de mensen tot hun redding moeten geloven.
 2. En omdat daarin uitvoerig en volledig wordt beschreven, hoe God wil dat we Hem dienen, mag niemand een leer brengen die afwijkt van de Bijbel,
 3. zoals de apostel Paulus zegt:
 4. 'Maar als iemand, wie dan ook, wijzelf of een engel uit de hemel, u een andere boodschap brengt dan die we u vroeger gebracht hebben, die is vervloekt' (Galaten 1: 8).
 5. Uit het verbod om aan Gods Woord iets toe te voegen of iets af te doen (Deuteronomium 4: 2, 12: 32; Openbaring 22: 18-19) blijkt duidelijk dat deze leer in alle opzichten volmaakt is.
 6. Daarom mag geen enkel menselijk geschrift, hoe heilig de schrijver ook was, met Gods Woord op één lijn gesteld worden.
 7. Want Gods waarheid heeft gezag boven de traditie, boven de macht van het getal, boven de ononderbroken reeks van ambtsperioden die tot de vroegste kerkgeschiedenis teruggaat, en boven kerkelijke vergaderingen met hun besluiten;
 8. immers: 'God is betrouwbaar, en alle mensen zijn leugenachtig' (Romeinen 3: 4).
 9. Daarom verwerpen we alles wat niet in overeenstemming is met deze onfeilbare norm: Gods Woord.
 10. Zo hebben de apostelen het ons geleerd:
 11. 'Ga na of de geesten van God afkomstig zijn' (1 Johannes 4: 1),
 12. en: 'Als er iemand bij u komt die een andere leer uitdraagt, ontvang hem dan niet' (2 Johannes: 10).
- VIII. 1. Op grond van dit Woord van God geloven we in God die één is, maar toch werkelijk onderscheiden in drie personen: de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.
 2. Dit onderscheid, dat van eeuwigheid bestaat, blijkt uit hun strikt persoonlijke eigenschappen:
 3. de Vader is de schepper van alles wat bestaat, de zichtbare en de onzichtbare dingen;
 4. de Zoon is het evenbeeld van de Vader;
 5. in Hem spreekt God zich uit,
 6. en in Hem schittert Gods wijsheid;
 7. de Heilige Geest is de kracht, de eeuwige werkzaamheid die van de Vader en de Zoon uitgaat.
 8. De Vader, de Zoon en de Heilige Geest zijn dus elk zelfstandig;
 9. de Vader is niet hetzelfde als de Zoon, of omgekeerd;
 10. de Heilige Geest is ook niet hetzelfde als de Vader of de Zoon.
 11. Dus: één God, en drie personen.
 12. Dit onderscheid, dat heel duidelijk in de Bijbel wordt gemaakt, betekent niet dat God in drieën gesplitst zou zijn.
 13. Maar het betekent evenmin dat de drie personen vermengd zijn, of samenvallen:
 14. want alleen de Zoon is mens geworden, niet de Vader of de Heilige Geest.
 15. De Vader, de Zoon en de Heilige Geest hebben altijd samen bestaan, want ze zijn één eeuwig God:
 16. ze zijn alle drie even echt en even actief, even goed en even genadig.
- IX. 1. Dat God één is, en toch onderscheiden in drie personen, weten we uit zijn Woord:
 2. er zijn veel Bijbelplaatsen die ons dat leren.
 3. We maken daaruit een zorgvuldige keus, eerst uit het oude testament.
 4. In Genesis 1: 26-27 zegt God:
 5. 'Laten we mensen maken, die ons evenbeeld zijn, en op ons lijken En God maakte de mens als evenbeeld van zichzelf'.

---

⁴ 'Apokrief' komt van een Grieks woord, dat 'weggeborgen' 'moeilijk', betekent. Vandaar ook: 'onbetrouwbaar'. Apokrief zijn: 3 en 4 Ezra, het boek Tobia, Judith, het boek der wijsheid, Jezus Sirach, Baruch, de toevoegingen bij het boek Ester, het gebed van de drie mannen in het vuur, de geschiedenis van Susanna, het beeld Bel en de draak, het gebed van Manasse en de twee boeken der Makka-beeën.

6. En in Genesis 3: 22:
7. 'En de Here God zei: Kijk, de mens is geworden als een van ons'.
8. Op deze beide plaatsen toont de meervoudsvorm 'ons' aan, dat er meer dan één persoon in God is;
9. en bovendien wijst het 'God maakte' duidelijk op Gods eenheid.
10. Hoeveel personen er zijn, zegt God hiér nog niet;
11. dat wordt ons pas goed duidelijk in het nieuwe testament.
12. Zo bijvoorbeeld bij de doop van Jezus in de Jordaan;
13. daar zei God de Vader:
14. 'Hij is mijn Zoon, de geliefde'.
15. God de Zoon bevond zich toen in het water, terwijl God de Heilige Geest te zien was als een duif.
16. Ook de doopformule die Christus heeft voorgeschreven toont het aan:
17. 'Doop ze in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest'.
18. Zo ook in de volgende plaatsen:
19. Lukas 1: 35; 2 Korinthe 13: 13; 1 Johannes 5: 7.
20. Op al deze plaatsen wordt ons duidelijk geleerd, dat er in de éne God drie personen zijn.
21. Het gaat ons verstand wel te boven, maar we geloven het omdat Gods eigen Woord het ons zo zegt.
22. En we rekenen er op dat we het later, in de hemel, wèl zullen begrijpen.
23. Verder moeten we er ook goed op letten, dat de Bijbel als geheel ons leert dat elk van de drie personen een heel eigen functie heeft ten opzichte van ons:
24. de Vader heeft ons door zijn kracht gemaakt,
25. de Zoon heeft ons gered door zijn bloed,
26. de Heilige Geest maakt nieuwe mensen van ons, doordat Hij in ons woont.
27. de Bijbel spreekt dus over één God en drie personen.
28. daarom heeft de kerk deze leer altijd gehandhaafd, sinds de apostelen tot op de dag van vandaag;
29. en tegelijk heeft ze de leer van de Joden, van de Islam, en van ketteren als Marcion, Mani, Praxeas, Sabellius, Paulus van Samosate en Arius terecht veroordeeld.
30. En daarom aanvaardden we alles wat de apostolische geloofsbelijdenis en de geloofsbelijdenissen van Nicea en Athanasius erover zeggen, en wat in overeenstemming daarmee door de kerk van vroeger is vastgesteld.

- N.B. 1. De volgende paragrafen berusten niet op volledige overeenstemming in sectie A: I 1, 6; II 1, 2, 3, 5; V 1, 3, 5; VIII 5, 6, 16. Ditzelfde geldt van art. IX 18-30.
2. Bijbelcitataten zijn in het bovenstaande concept rechtstreeks uit de grondtekst weergegeven.

B. *RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR HET ONDERDEEL LITURGISCHE FORMULIEREN (sectie B).*

1. **OPDRACHT EN SAMENSTELLING VAN HET DEPUTAATSCHAP**

Deputaten kregen van de synode de opdracht zoals die reeds in het rapport van deputaten voor herziening van het kerkboek vermeld is. (Vgl. ook: Acta Hattem, art. 139 VI.)

In dit deputaatschap - sectie liturgische formulieren - werden benoemd: dr. R. H. Bremmer, ds. L. Douw, drs. A. N. Hendriks, ds. A. Kooij, drs. W. G. de Vries; als neerlandici: dhr. K. O. Meijer en mej. E. van Veen.

2. **WERKWIJZE VAN HET DEPUTAATSCHAP**

Het werk werd begonnen onder voorzitterschap van prof. dr. C. Trimp, terwijl als secretaris fungeerde ds. L. Douw.

Medio 1973 moest prof. Trimp om gezondheidsredenen helaas zijn medewerking beëindigen. Dr. R. H. Bremmer nam zijn plaats als voorzitter in.

De vergaderingen werden afwisselend te Amersfoort en Enschede gehouden. Er werd tien keer vergaderd.

Deputaten volgden dezelfde werkwijze als bij de doop- en avondmaalsformulieren. Zij gingen ervan uit, dat aansluiting bij de reeds door Hattem vrijgegeven teksten eerste voorwaarde was voor de vereiste eenheid van taalbeeld binnen het kerkboek. Hierin lag de stilzwijgende afspraak voor de verdere werkwijze opgesloten en was de homogeniteit van de te leveren teksten gegarandeerd. Aldus verwachtten deputaten bij de aanvang van de werkzaamheden in november 1972.

Na driekwart jaar waren de thans aangeboden concepten ontworpen en verkeerden deze in diverse staten van bewerking. Toen kwam aan het licht, dat de werkgroep voor de belijdenisgeschriften een afwijkende taakopvatting en werkwijze ontwikkeld had. Deze sectie propageerde haar nieuwe methode ook voor de modernisering van de liturgische formulieren en gebeden. De neerlandici die aan deze laatste teksten werkten, hadden hier ernstige bezwaren tegen, die zij in een memorandum aan alle deputaten kenbaar maakten.

Uitvoerige besprekingen leidden helaas niet tot overeenstemming. Inmiddels besloten deputaten liturgische formulieren de aangenomen werkwijze voort te zetten. De volgende overwegingen speelden daarbij een rol.

Het kerkelijk taalgebruik kent velen woorden die de wereldling niet gebruikt, die voor hem een andere betekenis hebben. Voorbeelden: bekering, belijden, genade, gerechtigheid, opstanding, zalig. Zo bestaan er tal van woorden, die dragers zijn van kerkelijke begrippen en die als zodanig een waardevol element vormen binnen de woordenschat van onze taal. Bij evangelisatie en catechese zal men vaak zijn toevlucht moeten nemen tot bredere omschrijving of tot vervanging door het naast-bij moderne woord. Maar meestal dekken de omschrijvingen en vervangende termen het begrip slechts ten dele. Deputaten menen, dat in die gevallen de gangbare woorden gehandhaafd moeten blijven.

Deputaten zijn ook van mening, dat bij afschaffing van termen als belijden, zalig etc. de taal van de psalmen en gezangen en van gereformeerde publikaties uit vroegere jaren onverstaaenbaar wordt. De vrees dat de kerk in een onvruchtbaar isolement terecht komt als zij deze termen blijft gebruiken, kunnen deputaten niet delen. Handhaving van deze woorden is volgens deputaten te meer eis, omdat de meeste ervan voortkomen uit de taal van de in gebruik zijnde bijbelvertaling en de teksten van het nieuwe kerkboek daarop afgestemd dienen te blijven.

Hoewel het idioom van de vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap verouderd is te achten, hebben deputaten letterlijke citaten weer uit deze vertaling geput. Men kan dit betreuren, maar de liturgische en pastorale praxis heeft nu eenmaal haar dwingende eisen, waaraan taaltechnische desiderata ondergeschikt dienen te blijven.

Intussen hadden deputaten bij hun werkwijze behoorlijk armslag, daar zij, in tegenstelling tot de 'Hoogeveense' deputaten, de opdracht hadden „Waar nodig materieel te wijzigen of geheel opnieuw te redigeren" (Acta Hattem art. 139 VI 1b). De uitvoering van deze ruimere opdracht vroeg intensieve arbeid en veel tijd.

Deputaten zijn gereed gekomen met de formulieren voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen, van dienaren des Woords en het formulier voor de bevestiging van het huwelijk in de gemeente van Christus.

Bij de herziening van laatstgenoemd formulier is overleg gepleegd met deputaten voor herziening van de K.O.

Het bleek dat deze geen ingrijpende verandering van art. 70 K.O. voorstaan. Deputaten zijn, met inachtneming van wat de generale synode van Hattem oordeelde (Acta art. 162 IV 1, 2, 3) dan ook uitgegaan van de bestaande praktijk van de kerkelijke huwelijksbevestiging, zoals die geregeld is in art. 70 K.O.

Tot hun spijt konden deputaten wegens tijdgebrek niet voldoen aan de opdracht van de generale synode „de liturgische formulieren ... voorzover zij reeds in hedendaags Nederlands zijn overgezet kritisch te bezien en eventueel op onderdelen te herzien" (Acta art. 139 VI lb).

Een zestal suggesties uit de kerken betreffende herziening van de reeds overgezette formulieren zijn om diezelfde reden nog niet nader bekeken.

Zo kon slechts gedeeltelijk voldaan worden aan de opdracht „suggesties en proeven van herziening uit de kerken in hun arbeid te betrekken" (Acta art. 139 VI le).

Als uiteindelijk resultaat van hun arbeid doen deputaten u toekomen:

Formulier voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen;

Formulier voor de bevestiging van dienaren des Woords;

Formulier voor de bevestiging van het huwelijk in de gemeente van Christus.

3. SUGGESTIES

Deputaten willen de generale synode graag het volgende in overweging geven:

- a. de tot nu toe herziene en door de generale synode goedgekeurde formulieren vrij te geven voor gebruik in de eredienst;
- b. opnieuw deputaten te benoemen om het begonnen werk van de herziening van de liturgische formulieren voort te zetten en af te ronden;
- c. deputaten op te dragen:
  1. alsnog de reeds in hedendaags Nederlands overgezette formulieren kritisch te bezien en eventueel op onderdelen te herzien en onderling te harmoniseren;
  2. de ingekomen en eventueel nog binnenkomende suggesties uit de kerken in hun werk te betrekken.

Deputaten voor het onderdeel liturgische formulieren:

R. H. Bremmer, voorzitter

L. Douw, secretaris

A. N. Hendriks

A. Kooij

K. O. Meijer

W. Triemstra

E. van Veen

W. G. de Vries

C. *RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR HET ONDERDEEL GEBEDEN*
(sectie C).

Als sectie „Christelijke gebeden" van het deputaatschap tot herziening van het gereformeerd kerkboek hebben wij de eer uw vergadering rapport uit te brengen van onze werkzaamheden.

Ons werd door de generale synode van Hattem opgedragen „de christelijke gebeden taalkundig en materieel te herzien en eventueel het aantal gebeden uit te breiden of te verminderen, al naar gelang de deputaten verantwoord en noodzakelijk achten".

Wat de taalkundige herziening betreft hebben wij ons aangesloten bij het taalkleed van de liturgische formulieren, die door de synode van Hattem reeds vrijgegeven werden voor gebruik in de erediensten. Toen wij reeds ver gevorderd waren met onze arbeid werden wij in het voltallige deputaatschap geconfronteerd met de fundamentele kwestie van taalmodernisering, zoals de sectie „Belijdenisgeschriften" deze ter tafel bracht. Wij mogen u daartoe verwijzen naar het rapport van het moderamen van het deputaatschap.

Als resultaat van onze werkzaamheden bieden wij u enige herziene teksten van christelijke gebeden aan, en wel:

- a. Schuldbelijdenis en gebed om verlichting met de Heilige Geest (I)
- b. Schuldbelijdenis en gebed om de verlichting met de Heilige Geest (II)
- c. Dankzegging en voorbede
- d. Gebed bij de opening van de vergadering van kerkeraad, classis en synode
- e. Gebed bij de sluiting van de vergadering van kerkeraad, classis en synode
- f. Gebed bij de opening van de vergadering der diakenen
- g. Gebed bij de sluiting van de vergadering der diakenen.

Op verzoek van de sectie „Orden voor de eredienst" hebben wij de eerste vier gebeden uit het bestaande kerkboek zowel titulair als materieel gewijzigd. De gebeden a. en b. corresponderen met punt 6 van de voorgestelde orde van dienst, gebed c. correspondeert met punt 11.

Gebed g. betekent een uitbreiding van het aantal gebeden; de opname hiervan leek ons wenselijk, omdat ook voor de vergadering van de kerkeraad een sluitingsgebed is opgenomen.

In onze sectie werd de eerste hand gelegd aan de herziening van de andere christelijke gebeden; concepten daartoe waren reeds ter tafel. Wegens ziekte van eerst ondergetekende hebben wij de bespreking van deze concepten tot onze spijt niet kunnen afronden. Daarom kunnen wij u van deze gebeden geen proeve van herziening aanbieden.

- a. Deze concepten betreffen:
- b. Gebed voor de leer van de catechismus
- c. Gebed na de leer van de catechismus
- d. Gebed bij een begrafenis (uitbreiding)
- e. Morgengebed
- f. Avondgebed
- g. Gebed voor het eten
- h. Gebed na het eten
- i. Gebed voor zieken en stervenden (I)
- j. Gebed voor zieken en stervenden (II)

Tenslotte vermelden wij nog, dat door onze sectie in studie is genomen de plaatsing van een morgengebed en avondgebed voor kleine kinderen.

Uw vergadering de leiding van de Heilige Geest toebiddend in al uw arbeid,
met broedergroeten,

M. J. C. Blok
J. Douma
C. J. Smelik

D. *RAPPORT VAN DE DEPUTATEN VOOR HET ONDERDEEL ORDEN VOOR DE EREDIENST (sectie D)*

1. OPDRACHT EN SAMENSTELLING

De generale synode van Hattem besloot deputaten te benoemen voor een algehele herziening van het gereformeerde kerkboek. Aan deze deputaten werd o.m. opgedragen „de orde voor de eredienst kritisch te bezien, zo nodig te herzien, en eventueel de kerken te dienen met één of meer nieuwe concepten van orden voor de eredienst" (Acta Hattem 1972 73. art. 139 VI Ic).

Deze opdracht werd verstrekt naar aanleiding van een suggestie en een verzoek.

De door de synode van Hoogeveen 1969/70 benoemde deputaten voor de overzetting van liturgische formulieren in hedendaags Nederlands hadden de synode in overweging gegeven „deputaten te benoemen, die het onderdeel de 'orde voor de Eredienst' nader bezien in het licht van de Schrift en van concepten van Calvijn en anderen, en dienaangaande aan de eerstvolgende generale synode voorstellen doen", terwijl de particuliere synode van Utrecht 1972 „een uitbreiding van het aantal orden voor de eredienst" had gevraagd (vgl. Acta Hattem 1972/73. art. 139 II 2c en 1a).

Door de generale synode werden in het deputaatschap voor herziening van het kerkboek speciaal voor het onderdeel orden voor de eredienst benoemd: ds. M. Brandes, Ermelo; drs. K. Deddens, Groningen en ds. J. Kok, Amersfoort.

2. WERKWIJZE

Deputaten zagen zich genoodzaakt eerste enkele prealabele vragen te beantwoorden.

De generale synode verzocht hen de door de generale synode van Middelburg 1933 aanbevolen Orde voor de Eredienst „kritisch te bezien, zo nodig te herzien".

De door de synode van Hoogeveen benoemde deputaten voor de overzetting van liturgische formulieren in hedendaags Nederlands hadden in overweging gegeven dit te doen in het licht van de Schrift en van concepten van Calvijn en anderen".

De particuliere synode van Utrecht 1972 had gevraagd naast de bestaande orde één of meer orden te ontwerpen, „die meer recht doen aan het eigen karakter van de gereformeerde kerkdienst, ontstaan in de tijd van de Reformatie" (stencil no. 19 d.d. 26 april 1972).

De synode volstond echter met een summiere taakomschrijving in algemene bewoordingen. Zij verstrekke de opdracht zonder een duidelijke motivering. In welke richting de herzieningsarbeid zich diende te bewegen bleef een open vraag. Een maatstaf, die bij het kritisch bezien dient te worden gehanteerd, werd niet geformuleerd.

Deputaten kregen een wel zeer ruime armslag!

Op zoek naar een richtlijn voor hun arbeid hebben zij het volgende overwogen:

a. De H. Schrift zal uitgangspunt en norm moeten zijn.

Zij doet het eigen karakter kennen van de eredienst der christelijke gemeente. Zij noemt de essentiële elementen. De Bijbel biedt grondgedachten en een grondpatroon.

Een uitwerking tot in details ontbreekt evenwel. Voor de vormgeving van haar samenkomsten is aan de mondige nieuwtestamentische gemeente een zekere vrijheid gelaten. Die vrijheid biedt de mogelijkheid van een bewegelijke opstelling. Ze mag echter nooit leiden tot vrijbuitelij en slordigheid.

Alles moet tot stichting geschieden betamelijk (- stijlvol) en in goede orde, 1 Cor. 14: 26, 40. God is geen God van wanorde, maar van vrede, 1 Cor. 14: 33.

Kort samengevat zullen de gereformeerde kerken in christelijke VRIJHEID voor de samenkomsten der gemeente ORDEN van dienst ontwerpen en eventueel herzien. Zij zullen bij deze arbeid gebonden zijn aan de in de Schrift geopenbaarde grondgedachten betreffende de eredienst.

b. Deputaten zijn niet de eersten, die zich met deze arbeid bezig houden. Steeds weer heeft de christelijke kerk aandacht besteed aan de vormgeving van haar samenkomsten. Die vormgeving heeft ten gevolge van deformerende of reformerende krachten ook dikwijls wijzigingen ondergaan. Zo is de geschiedenis der kerk tegelijk een geschiedenis van haar liturgie. De kerk hééft een liturgie. Onze verbondenheid met de kerk der eeuwen vraagt een aandachtig kennis nemen van de wijze waarop de kerk in het verleden de bijbelse motieven in haar eredienst heeft verwerkt. Toen Calvijn een gereformeerde liturgie ontwierp voor de kerk te Genève, stelde hij deze op „volgens de gebruiken van de oude kerk". Het zoeken van aansluiting bij de liturgische vormgeving in het

verleden bewaart voor gedurfde concepten, voor het individualistisch experiment. Een slaafse aansluiting zou echter onjuist zijn. De overlevering mag nooit een tyran worden, die ons ringeloort. Toen de Reformatie teruggreep naar de oude kerk, ging het haar niet om de oudheid, maar om de waarheid. Die is boven alles! (vgl. art. 7 N.G.B.). Daarom zal onze eerbied voor de klassieke structuren begrensd zijn. Bij het verwerken van het historische materiaal zullen wij kritisch de in de Schrift geboden geloofsregel hanteren. Wij zullen ons ook gebonden weten aan de gereformeerde belijdenis.

- c. De bewegelijke opstelling, die de Bijbel de mondige nieuwtestamentische gemeente biedt, is vol van verantwoordelijkheden voor het heden. Met in acht neming van het onder a. en b. overwogene zullen wij bedacht zijn op een eigentijdse vormgeving. Het is de Reformatie geweest, die de oorlog verklaarde aan alle geheimtaal. De gemeente dient de liturgie niet te ondergaan, maar te vieren. Daarom zullen de vormgeving en het taalgebruik zo moeten zijn, dat de eredienst verstaanbaar is voor de mens van vandaag en weerklink vindt bij de kerk van nu.

Bij het doorlichten van de elementen van de eredienst, de bezinning op de bestaande orde en het ontwerpen van een herziene orde, hebben deputaten bovenstaande overwegingen als een richtlijn voor ogen gehad.

Om het méédenken gemakkelijker te maken geven zij eerst - ter informatie - een beknopt overzicht van de bijbelse gegevens én enkele historische notities. Dan volgt een kritische bespreking van de verschillende onderdelen van de eredienst. Het geheel wordt afgesloten met twee concept-orden van dienst, waarin de resultaten zijn verwerkt van de kritische bezinning.

3. SUGGESTIE

Omdat een orde voor de eredienst niet regelrecht uit de Schrift is af te leiden hebben de gereformeerde kerken de vormgeving van de kerkdienst steeds gerekend tot de „middelmatige dingen”⁵.

Zij bewogen zich hiermee in het voetspoor van Calvijn. Calvijn heeft zich intensief bezig gehouden met de eredienst. Hij was bang voor ongebondenheid en slordigheid, bedacht op de vrede en eendracht der gemeenten en ontwierp daarom verschillende ORDEN van dienst.

Omdat de Bijbel geen gedetailleerde orde voorschrijft wilde hij echter niet één bepaalde vorm van kerkdienst voor alle tijden geldig verklaren en als een goddelijke inzetting aan de mensen opleggen.

Hij verdedigde een zekere vrijheid in de ceremoniën⁶.

Van die vrijheid was hij zelf een levend voorbeeld.

Zijn orde voor de gemeente van Genève was een andere dan die welke hij volgde in Straatsburg.

Voor deze bewegelijke opstelling vragen deputaten de volle aandacht.

Het vastleggen van de kerken op een bepaalde orde en deze bindend voorschrijven herinnert meer aan Rome dan aan de Reformatie.

Omdat het hier gaat om „middelmatige dingen” zal er in de gereformeerde kerken plaats moeten zijn voor een zekere vrijheid en verscheidenheid in de liturgie.

Mocht de synode besluiten de hierbij aangeboden orden voor gebruik in de kerken vrij te geven, dan zal zij naar het oordeel van deputaten er goed aan doen deze aan te bevelen niet in de plaats van, maar naast de orde van Middelburg 1933.

Er blijft dan voor de kerken op het altijd gevoelige punt van de liturgie een zekere vrijheid, terwijl de uitbreiding van het aantal orden tegelijk nieuwe mogelijkheden schept voor het vieren van de eredienst.

4. BIJBELSE GEGEVENS

- 4.1 De eredienst is een bijzondere vorm van verbondsverkeer. Hij veronderstelt Gods genadig omzien naar zijn volk, de liefdesrelatie die eenzijdig van de HERE is uitgegaan en nu tweezijdig functioneert. God wil wonen bij zijn Israël zoals een bruidegom bij zijn bruid. Daarom komt er in de woestijn een huis voor Hem. In die woning wil Hij zijn bruid ontmoeten. Daarom heet de tabernakel ook „tent der samenkomst”, Ex. 27: 21; 28: 43; 29: 10 e.a.

Hier wordt de liefelijkheid des HEREN aanschouwd, Ps. 27: 4. Omdat Israël hier delen mag in Gods

⁵ Zie art. 86 K.O.: „In middelmatige dingen zal men de buitenlandse kerken niet verwerpen, die een ander gebruik (ritus) hebben dan wij”.

⁶ Zie J. Calvijn, Institutie, IV, 10, 30.

genadige gemeenschap verlangt de dichter, ja smacht hij naar de voorhoven des HEREN, Ps. 84: 3. Er is nu een plaats der ontmoeting. Er komen ook tijden voor de ontmoeting. God, die de Eerste is in het verbond, bepaalt ze zelf. Zes dagen mag arbeid verricht worden, maar op de zevende dag zal er een volkomen sabbat zijn: een heilige samenkomst, Lev. 23: 3.

Volgens Numeri 10: 2 werd de vergadering met het blazen op zilveren trompetten door de priester-ambtsdragers samengeropen. Hier hebben we het begin van de Zondagse kerkdienst. De HERE roept door middel van het bijzondere ambt zijn volk bijeen. Hij wil samen met zijn kinderen zijn. Het is een fééstelijke ontmoeting. De gang naar Gods huis wordt gemaakt bij jubelklank en lofzang met een feestvierende menigte, Ps. 42: 5; vgl. ook Ps. 100. Deze ontmoeting is een wonder van genade.

Israël heeft geweten: achter de dichte gordijnen van het heilige der heiligen troont de HERE boven het zoendeksel. Via dat deksel wordt het bloed der verzoening zo dicht mogelijk bij de HERE gebracht. Midden in de voorhof staat het altaar. Daar wordt het gedurig offer de HERE gebracht. Iedere dag twee lammeren. Op de dag, door God bestemd voor de heilige samenkomst, wordt dat offer verdubbeld, Num. 28: 9, 10. Het bloed stroomt extra. Het wordt de samengekomen gemeente a.h.w. voor ogen geschilderd, dat de gemeenschap met de HERE rust in het bloed. Zonder bloedstorting is er geen vergeving. De zegen van Gods milde handen is onverdiend. Dat weten maakt de vreugde des te dieper over het sabbats-evenement: de ontmoeting met de HERE.

We krijgen al wat zicht op het wezen van de eredienst: de twee partijen in het verbond ontmoeten elkaar. Op de grondslag van het bloed der verzoening oefenen zij gemeenschap met elkaar. God roept zijn volk tot die gemeenschap op de daarvoor geheiligde dag, de dag der samenkomst.

4.2 Het is onder de nieuwe Bedeling niet anders.

De schaduwen zijn nu vervuld in Christus. Altaar en offer zijn weggefallen. De verzoening is aangebracht. De vrede is gemaakt. Het bloed van Jezus reinigt van alle zonden. Daarom nu een lege ruimte, waar alleen gehoord wordt het wóórd der verzoening. De schaduwen zijn vervuld - de brief aan de Hebreeën zingt ervan - het wezen is gebleven: de Zondag is de dag van de heilige samenkomst. De woorden, die in het N. Testament worden gebruikt, maken dit duidelijk. Er is sprake van een vergaderd zijn, 1 Cor. 5: 4; vgl. ook Jak. 2: 2; van een samenkomen als gemeente, 1 Cor. 11: 18; Hand. 20: 7; van een bijeenkomen der gemeente, 1 Cor. 11: 20; 14: 23; Hebr. 10: 25.

In de nieuwtestamentische eredienst is dit het eigenlijke, dat God en zijn volk elkaar ontmoeten in de samenkomst van de verhoogde Christus de Zijnen: waar twee of drie in zijn naam vergaderd zijn, is Hij in hun midden, Matth. 18: 20.

De twee partijen in het verbond der genade zijn bijeen. Zij ontmoeten elkaar in de wederkerigheid der liefde. En ze zijn beiden actief. Er is geen monoloog, maar een dialoog.

Alleen: God is de Eerste. Van Hem gaan ook de initiatieven uit. Hij heeft de dag voor de samenkomst bepaald. Hij roept ook tot de samenkomst. Vroeger via de priesters met hun zilveren trompetten. Nu door de kerkeraad. Vanwege dat roepen Gods heet het samengekomen volk ook de „kahal van Jahwe", de gemeente des HEREN, Deut. 23: 1. Het woord „kahal" is verwant met een Hebreeuws woord dat „stem" betekent. De gemeente des HEREN is dus de vergadering, die door de HERE is bijeengeropen.

Wij komen samen als verantwoordelijke partij in het verbond, maar op de ROEP van God. Wij zijn actief, wij zingen en aanbidden, maar het is antwoord-beweging, bewerkt door Hem, die als Eerste ons tegemoet trad en tot ons sprak van blijde troost en vreê.

4.3 We hebben geen scherp omljnd beeld van de gang van de oudtestamentische eredienst. We weten, dat de offerdienst centraal was. Door die offers en andere ceremoniën, der wet liet de HERE het evangelie afschaduwen, H. Catechismus, antw. 19. In een vorm, aangepast bij de kerk in de kinderschoenen, trad God zijn Israël tegemoet met de blijde boodschap der verzoening. Via de priester legde Hij ook zijn Naam op Israël en zegende het, Num. 6: 27.

In de tempel kreeg men de HERE te zien via de dienst der priesters, Ps. 27: 4; 63: 3. Men hóórde ook van Hem door middel van het onderwijs van de priesters, Lev. 10: 11; Mal. 2: 7.

Maar ook de tweede partij was actief. Hij naderde tot God met de wierook der gebeden, Luk. 1: 9, 10. Hij kwam tot Hem met blij gezang. Veel psalmen waren bestemd voor de eredienst.

4.4 Is de dienst in de tempel moeilijk tot in details te reconstrueren, van de later gehouden diensten in de

synagoge hebben we een scherper beeld⁷.

De synagoge is het godsdienstig centrum, waarschijnlijk ontstaan toen Israël van zijn tempel was gescheiden, en na de ballingschap tot grote bloei gekomen.

Op de sabbat ging de Jood naar de synagoge ter plaatse, Luk. 4: 16. De oud-synagogale dienst was geconcentreerd om de volgende bestanddelen:

- a. het Sjema. Het is Israëls geloofbelijdenis, die begint met de woorden uit Deut. 6: 4, door de gemeente als met één mond en één stem gereciteerd;
- b. het Achttien-gebed, uitgesproken door de voorbidder en door de gemeente met 'amen' beantwoord;
- c. de zegen uit Numeri 6, aan de gemeente opgelegd door een daartoe bevoegde, een afstammeling n.l. uit het priesterlijk geslacht;
- d. de lezing en ontvouwing van de Schriften. Er werd eerst uit de Wet en vervolgens uit de Profeten gelezen. In directe aansluiting bij de Schriftlezing volgde de preek (vgl. de orde beschreven in Luk. 4: 16-27 en Hand. 13: 14-41).

4.5 Het feit dat de eerste christenen Joden-christenen waren, die jaren lang hun godsdienstig centrum gevonden hadden in tempel en synagoge, heeft ongetwijfeld invloed gehad op de vorm van de christelijke eredienst. De vaste bestanddelen van de synagogale dienst vinden we n.l. terug in de liturgie van de nieuwtestamentische gemeente.

Wij kunnen uit het N. Testament geen vaste orde aflezen, wel een aantal elementen, die a.h.w. het raam hebben gevormd waarbinnen de eredienst zich bewoog;⁸

Met zijn prediking heeft Jezus zich aangesloten bij de synagogale praktijk van de Schriftverklaring Ook zijn discipelen geeft Hij de opdracht te prediken. Matth. 10: 5-7; Marc. 16: 15. In de samenkomsten van de Pinksterkerk gaat het onderwijs der apostelen voorop, Hand. 2: 42. Aan de avondmaalsviering genoemd in Hand. 20, gaat een preek van Paulus vooraf, Hand. 20: 7 e.v. De apostel bezweert Timotheus: verkondig het woord, 2 Tim. 4: 1.

De lezing en verklaring van de Schrift vormen een essentieel bestanddeel van de eredienst van de nieuwtestamentische gemeente.

Zo beveelt Paulus, dat zijn brieven in de gemeentevergadering worden voorgelezen, 1 Thess. 5: 27; Coll. 4: 16. De vermaning aan Timotheüs om zich toe te leggen op het voorlezen, 1 Tim. 4: 13, heeft kennelijk betrekking op een voortgaande lezing van het Oude Testament in de samenkomsten van de gemeente.

Dat in aansluiting aan de gelezen Schrift werd vermaand en geleerd, blijkt uit al die teksten waarin aan de ambtsdragers wordt opgedragen te arbeiden in het woord en in de leer, 1 Tim. 5: 17; 1 Tim. 4: 11; 6: 3; 2 Tim. 4: 2. We vinden niet alleen Schriftlezing en prediking in de eerste gemeente terug. We horen ook van gebeden. Ze bleven volharden in de gebeden, Hand. 2: 42. Men bad om vrijmoedigheid om het woord van God te spreken, Hand. 4: 29. Men bad voor alle mensen, voor koningen en hooggeplaatsten, 1 Tim. 2: 1, 2. Men dankte onder alles, 1 Thess. 5: 18.

Bij dit bidden was de gemeente volop betrokken. Zij verhieven eenparig hun stem tot God, Hand. 4: 24. Precies als in de synagoge zeiden ze 'amen' op het gebed, 1 Cor. 14: 14-16.

We lezen ook van groet- en zegenformules en denken aan het begin en slot van de meeste brieven van het Nieuwe Testament, die volgens Col. 4: 16 in de samenkomsten moesten worden voorgelezen.

Kenmerkend voor de samenkomsten is ook het lied geweest. De gemeente wordt opgewekt te spreken in psalmen, lofzangen en geestelijke liederen, Col. 3: 16; Ef. 5: 19⁹.

Er zijn ook aanwijzingen voor een dienst der offeranden. Ze bleven volharden in de gemeenschap. Hand. 2: 42. Tot de beoefening van de gemeenschap der heiligen heeft blijkens het vervolg van de Handelingen ook duidelijk het werk der barmhartigheid behoord. Straks spoort Paulus de gemeente te Corinthe aan om elke eerste dag der week thuis iets weg te leggen voor de behoeftige gemeente van Jeruzalem, 1 Cor. 16: 1, 2.

⁷ Zie voor de oud-synagogale dienst: Strack-Billerbeck, Kommentar z. N.T., deel IV, I, München 1956, p. 153 v.

⁸ Zie voor de eredienst van de nieuwtestamentische gemeente: H. N. Ridderbos, Paulus, Kampen 1956, p. 537 v.

⁹ „Dat hierbij gedacht moet worden aan gezangen in de samenkomst der gemeente, behoeft o.i. gezien ook 1 Kor. 14: 26, niet te worden betwijfeld", H. N. Ridderbos, Aan de Kolossenzen, Kampen 1960, p. 221; vgl. ook J. A. C. van Leeuwen, Paulus' Zendbrieven aan Efeze, Colosse, Filémon en Thessalonika, Amsterdam 1926, 123 en J. L. Koole, Liturgie en ambt in de apostolische kerk Kampen 1949, p. 59, 60.

Op aanwijzing van Christus is in de vergadering van de gemeente ook het avondmaal gevierd, Hand. 2: 42, 46; 20: 7.

En uit het woord van Paulus, dat wij allen tot één lichaam gedoopt zijn, 1 Cor. 12: 13, zullen wij stellig mogen afleiden dat de bediening van de doop in de tegenwoordigheid van de gemeente heeft plaats gehad.

5. ENKELE HISTORISCHE NOTITIES

5.1 Aan de sobere eredienst van de nieuwtestamentische gemeente is de kerk de eerste drie eeuwen trouw geblevene¹⁰.

Al is het fragmentarisch, de geschriften uit de na-apostolische tijd verschaffen toch enig materiaal over de gang van de liturgie. Zo vertelt Justinus de Martelaar in zijn eerste Apologie (± 155) het volgende over de wekelijkse samenkomst van de gemeente:

„Op de dag die men Zondag noemt, vindt er een bijeenkomst plaats van allen die in de stad en op het land wonen. Dan lezen ze de gedenkschriften van de apostelen en de geschriften van de profeten, zolang dat nodig is. Als de voorlezer ophoudt geeft de voorzitter door middel van een toespraak een vermaning en roept op al deze schone dingen na te volgen. Daarna zenden we gemeenschappelijk gebeden op. En zoals tevoren gezegd, wordt brood, wijn en water gebracht zodra de gebeden klaar zijn. De voorzitter spreekt weer een krachtig gebed en dankgebed uit en het volk stemt in door 'Amen' te zeggen. Dan vindt de uitdeling plaats en ieder krijgt van dat waarover de dankzegging is uitgesproken. En die niet aanwezig zijn wordt het door een diaken gebracht"¹¹.

De eredienst wordt langzamerhand iets uitgebreid. Hij wordt ook iets levendiger. Zo wordt de gemeente sterker betrokken bij de dienst der gebeden. Uit de derde eeuw hebben we de kerkorde van Hippolytus. Hierin is opgenomen een gebed dat gebeden werd vóór de avondmaalsviering. Het begint met de groet: 'De Here zij met u'. Dan antwoordt de gemeente: 'en met uw geest'.

De voorganger: 'omhoog de harten'; de gemeente: 'wij houden ze tot God geheven'. De voorganger: 'laat ons de Here dankzeggen'; de gemeente: 'dat is waardig en betamelijk'.

De voorganger dankt nu voor de verlossing in Christus en bidt om de vervulling met de Heilige Geest. De gemeente antwoordt met 'Amen'. De meest volledige liturgie uit de eerste eeuwen hebben we in de zgn. Clementijnse liturgie, die voorkomt in de Apostolische Constituties (± 380). Hieruit weten wij, dat de avondmaalsviering wordt omgeven met het zingen van het 'Sanctus' (Heilig, heilig, heilig is de HERE der heirscharen, de ganse aarde is van zijn heerlijkheid vol) en het 'Gloria' (De Engelenzang). De gemeente wordt dus iets meer ingeschakeld.

Uit deze zelfde liturgie blijkt intussen, dat het grondpatroon van de eredienst behouden blijft: eerst vinden de Schriftlezingen plaats (tweemaal uit het Oude en tweemaal uit het Nieuwe Testament, onderbroken door psalmgezang), dan volgen preek, voorbeden en avondmaalsviering.

5.2 Langzaam maar zeker komt de grote ontsporing. Het wezenlijke van de eredienst, de ontmoeting tussen de sprekende God en de antwoordende gemeente, gaat verloren. God spréekt al minder. De kansel gaat aan de kant. God is op een geheimzinnige manier, min of meer substantieel, vrijwel uitsluitend in de sacramenten aanwezig. De gemeente wordt uitgeschakeld als deelnemende partij.

De twee, die elkaar nu ontmoeten, zijn God en de priester, God en de geestelijkheid, en de gemeente ziet toe, ze volgt het schouwspel op een afstand. De Kerkhervorming heeft een radicale omkeer gebracht. De terugkeer tot de H. Schrift is zichtbaar en tastbaar geworden óók in het karakter van de eredienst. Tegenover het fluisterend woord van de priester, de sacramentsmagie, hebben de reformatoren gesteld het duidelijk en luid gesproken woord in de prediking van het evangelie. De Reformatie heeft ook de gemeente uit het moeras van de onmondigheid gehaald en haar als heuse partij-bij-de-ontmoeting een werkzaam aandeel gegeven in de liturgie.

Om de activiteit van de gemeente mogelijk te maken heeft Calvijn ook steeds weer nadruk gelegd op eenvoud, gemakkelijheid en duidelijkheid als primaire vereisten voor de eredienst. Eik onderdeel moet te volgen en te verwerken zijn.

---

¹⁰ Zie voor de eredienst tijdens de de eerste drie eeuwen: J. L. Rooie in Cultuur-geschiedenis van het Christendom, deel I. Amsterdam/Brussel 1948, p. 435 v. en E. van der Schoot, Hervormde Eredienst, 's-Gravenhage 1950, p. 23 v.

¹¹ Vertaling van A. F. Klijn Apostolische Vaders, deel 2, Baarn j p. 126.

Het karakter van de kerkdienst en de inrichting van het kerkgebouw onder gingen een ingrijpende verandering. Toch wil een man als Calvijn geen breker zijn, maar een hervormer, één die terugrijpt naar de oorspronkelijke bedoeling. Vandaar zijn ontwerp voor een orde van dienst „volgens de gebruiken van de oude kerk”¹². Bewust heeft hij er naar gestreefd achter het rijke ritueel van de middeleeuwse kerk terug te gaan tot de kerkdienst van de eerste christelijke gemeente.

Hij herstelt wat verloren ging: de sprekende God en de antwoordende gemeente.

We zijn goed geïnformeerd over de gereformeerde liturgie. We beschikken namelijk over de orden van dienst zoals die in gebruik waren niet alleen in Straatsburg en Genève, de plaatsen waar Calvijn heeft gewerkt, maar ook in Londen en Frankenthal, plaatsen waar de gevluchte Nederlandse calvinisten hun samenkomsten hadden.

Er zijn plaatselijke verschillen. Zo wordt in Straatsburg in een aparte formule aan de boetvaardigen de genade verkondigd. In Genève ontbreekt deze genadeverkondiging. En wat onze Nederlandse broederschap betreft: in Londen, waar Micron predikant is, wordt de wet gelezen bij het eind van de dienst, ná de preek. In Frankenthal, waar Datheen predikant is, heeft de wet een plaats direct bij het begin van de dienst, vóór de preek. Ondanks deze nuanceverschillen is er een duidelijk grondpatroon.

De hele dienst is zo gesitueerd, dat God en zijn volk elkaar ontmoeten in de vorm van wederkerigheid. Er zijn handelingen van Gods kant en handelingen van de zijde der gemeente. De vaste elementen, die in alle gereformeerde orden terugkeren, zijn:

- a. Schriftlezing, prediking, bediening van doop en avondmaal en zegen, waarin het Woord van God op onderscheiden wijzen tot de gemeente komt;
- b. schuldbelijdenis, geloofsbelijdenis, gebed, gezang en gaven, waarin de gemeente antwoordend tot haar God nadert.

5.3 Hieronder nemen we de orden van dienst op, die door de reformatoren werden opgesteld voor die plaatsen, die als brongebieden van de gereformeerde eredienst kunnen worden aangemerkt.

<p>STRAATSBURG (Calvijn 1540) Opening: Psalm 124: 8 Schuldbelijdenis Woorden van vergeving uit de Schrift Absolutie Wet des HEREN (gezongen door de gemeente met Kyrie eleison na elk gebod) Gebed om verlichting met de Heilige Geest Schriftlezing Prediking Gebed voor alle nood der christenheid * Geloofsbelijdenis (gezongen) * Avondmaalsgebed * Instellingswoorden, terugwijzing en nodiging * Uitdeling en communie * Dankzegging Zegen</p>	<p>GENEVE (Calvijn 1542) Opening: Psalm 124: 8 Schuldbelijdenis Psalmgezang Gebed om verlichting met de Heilige Geest Schriftlezing Gebed voor alle nood der christenheid * Avondmaalsgebed * Geloofsbelijdenis * Instellingswoorden, terugwijzing en nodiging * Uitdeling en communie * Dankzegging Zegen</p>
<p>LONDEN (Micron 1554) Gebed om verlichting met de Heilige Geest Psalmgezang Tekst Prediking Gebed na de preek Wet des HEREN (gelezen) Schuldbelijdenis Verkondiging van de ontbinding en binding der</p>	<p>FRANKENTHAL (Datheen 1566) Opening Wet des HEREN (gelezen of gezongen) Opwekking tot schuldbelijdenis Verkondiging van straf en genade Gebed om verlichting met de Heilige Geest + Geloofsbelijdenis + Onze Vader Prediking Gebed voor alle nood der christenheid</p>

¹² De titel van de 1542 gepubliceerde Geneefse orde luidde 'La forme des prieres et chantz ecclesiastiques avec la maniere d'administrer les sacremens et consacrer le mariage selon la coutume de l'eglise ancienne'.

zonden Geloofsbelijdenis Gebed voor alle nood der christenheid (event. doop, avondmaal, huwelijk) Psalmgezing Vermaning de armen te gedenken Zegen	Psalmgezing Zegen Collecte
---	----------------------------------

* op de Zondagen waarop het avondmaal werd gevierd.

6. DE ELEMENTEN VAN DE EREDIENST

6.1 De aanvang van de dienst (opening, vredegroet/zegengroet, psalm)

Het votum aan het begin van de dienst is ontleend aan Psalm 124: 8: „Onze hulp is in de naam des HEREN, die hemel en aarde gemaakt heeft." Zonder verdere argumentatie zegt het liturgierapport voor de generale synode van 1923 van het votum: „Om den inhoud zeer aanbevelenswaardig en daarom te handhaven"¹³. Nu was A. Kuyper van oordeel dat dit votum de functie heeft van een hamerslag, waarmee de vergadering der gelovigen wordt geopend¹⁴. Wij stemmen echter in met de kritiek, die deze mening niet houdbaar acht¹⁵, en zijn van oordeel dat het woord 'votum' beter te vermijden is, reeds op grond van het feit dat het „ongewoon latijn" is¹⁶.

Het gebruik is nog niet te vinden in de eerste eeuwen, maar dateert uit de middeleeuwen. In de latijnse mis werd het later voorafgegaan door de 'Introïtus', maar deze laatste viel buiten de eigenlijke dienst. Als opening van de dienst wordt de tekst van Psalm 124 reeds gebruikt in de liturgie van Zürich, 1525. Naar ons oordeel is deze begintekst voor de eredienst goed te handhaven, maar komt het ons gewenst voor de zaak als zodanig anders te benoemen. Naar de liturgie van Straatsburg 1525, zou als alternatief mogelijk zijn: „In de Naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest"¹⁷. In plaats van 'votum' willen wij voorstellen de naam 'opening' te hanteren.

Wat de 'zegen' aan het begin van de dienst betreft: deze is wel te onderscheiden van de zegen aan het slot van de dienst, bij de 'wegzending'¹⁸. Wat men 'zegen' noemt aan het begin, is in feite een groet. Naar de wóórden is het dan ook de normale begroetingsformule; alleen de context maakt uit dat de groet komt van de kant van God Zelf. De dienaar spreekt deze groet dan ook uit als gevolmachtigde van Christus¹⁹. Het is niet onmogelijk dat 'charis' herinnert aan de griekse groet en dat 'eirènè' gezien moet worden als de christelijke versie van de joodse groet²⁰. Deze groet komt reeds voor bij Hippolytus, 220, zij het in iets andere vorm²¹. Wat de terminologie betreft wijzen wij op Rapport-1923: „Als zodanig komen in aanmerking: het begin van de brieven van Paulus en die in Openbaring 1"²². O.i. is een alternatief wel gewenst: men voorkomt dan een zekere eentonigheid en eenvormigheid. De geladen inhoud van de groet kan tot uitdrukking komen door te spreken van 'vredegroet' of 'zegengroet'²³.

Wat de 'psalm' betreft die bij de aanvang van de dienst wordt gezongen: wij vermeldden reeds de 'Introïtus', de intocht bij de Romeinse mis, die eigenlijk aan de dienst voorafging. Dit gebruik van zingen vóór de aanvang van de dienst is nog van ouder datum. Zo kende de liturgie van Jeruzalem uit de vierde eeuw reeds het psalmzingen in afwachting van de komst van de bisschop. Het komt ons beter voor de bestaande orde te handhaven, namelijk de psalm te laten volgen op 'opening' en 'zegengroet'. Dan voorkomt men daarmee dat de psalm buiten de dienst valt. Bovendien is het o.i. gewenst. de psalm te handhaven in haar karakter als antwoord op de zegengroet, ook in haar spontane karakter, waarbij de gemeente zelf invalt, zij het dan ook dat de psalm duidelijk aangegeven is en wordt ingeleid met een kort voorspel.

De keuze van de psalm is dan ook van belang: antwoord op de zegengroet maakt deze keus beperkt.

¹³ Rapport over de orde der liturgie aangeboden. aan de generale synode van Utrecht 1923. p. 134.

¹⁴ A. Kuyper, Onze Eredienst. Kampen 1911, p. 179 v.

¹⁵ Zie bv. A. F. N. Lekkerkerker. Kanttekeningen bij het Hervormde Dienstboek. deel I, 's-Gravenhage 1952. p. 48.

¹⁶ Orden voor de Eredienst, Kampen 1967, p. 17.

¹⁷ Lekkerkerker, a.w. p. 49

¹⁸ Lekkerkerker, a.w., p.107.

¹⁹ H. Schher. Der Brief an die Galaten_Göttingen 1965, n 30

²⁰ H. N. Ridderbos, Aan de Romeinen Kampen 1959. p. 28 v.

²¹ E. van der Schoot, a.w.. p. 26.

²² A.w., p. 134.

²³ Zie Ridderbos. Aan de Romeinen. p. 30

Vanouds was ook gebruikelijk, bij deze aanvang niet een vrij lied, maar een psalm te zingen. Niet een koor of een deel van de gemeente zinge deze psalm, maar allen: heel de vergaderde gemeente.

Samenvattend concluderen wij dat de volgorde van de aanvang van de dienst het beste kan bestaan in:

- a. Opening (waarbij naast Psalm 124: 8 een alternatief mogelijk is);
- b. Vredegroet of zegengroet (Openbaring 1: 4b, 5 of 1 Cor. 1: 3);
- c. Psalm (aansluitend en in antwoord op a. en b.).

6.2 De dienst der gebeden

6.2.1 Het gebed is een essentieel element van de eredienst. De tempel werd door God reeds een „bedehuis” genoemd, Jes. 56: 7. In de synagogale dienst was een vaste plaats ingeruimd voor het gebed. Typerend voor de nieuwtestamentische gemeente is, dat zij bleef volharden bij de gebeden, Hand. 2: 42. De gemeente legt de Here haar concrete nood voor, Hand. 4: 24 e.v.; doet de voorbeden, Hand. 12: 5; 1 Tim. 2: 1, 2; dankt God door Jezus Christus, Col. 3: 17, 1 Cor. 14: 16.

Het is dan ook de belijdenis van de kerk der Reformatie, dat zij op de rustdag tot de gemeente Gods trouw komt o.m. om „God de Heere openlijk aan te roepen”, H. Cat. antw. 103.

6.2.2 In de aanbevolen Orde van Middelburg 1933 zijn twee gebeden opgenomen:

- a. een gebed (om zegen over de bediening van het Woord, voor bijzondere personen, voor alle nood der christenheid) geplaatst ná de Schriftlezing en vóór de preek;
- b. een dankzegging, geplaatst ná de preek.

6.2.3 Het is duidelijk, dat de zó geplaatste gebeden de gereformeerde kerken op gespannen voet brachten met hun eigen kerkboek. Het gereformeerde kerkboek bevat immers zes publieke gebeden, uit te spreken vóór of ná 'de predikatie'. Deze gebeden gaan terug op een vast patroon, n.l.

- a. aan de preek vooraf gaat een 'kort' gebed om verlichting met de Heilige Geest;
- b. op de preek volgt het 'lange' gebed voor alle nood der christenheid.

Dit is het klassiek-gereformeerde patroon, dat we vinden in de orden van dienst van Straatsburg en Genève, Londen en Frankenthal. Het is ook het patroon van de oudste liturgie van de Nederlandse Gereformeerde Kerken, zoals blijkt uit het kerkboekje van Datheen van 1566²⁴.

6.2.4 Middelburg 1933 volstond feitelijk met een ijken van de gegroeide liturgische praktijk. Men wilde zich zoveel mogelijk houden aan „hetgeen in onze Gereformeerde Kerken gebruikelijk is”²⁵.

De aldus gelegaliseerde praktijk betekent t.a.v. de dienst der gebeden een afwijking van de oorspronkelijke orden van de kerk der Reformatie.

Deze afwijking laat zich verklaren, o.m. uit de onderwaardering van de formuliergebeden en een overspannen bewondering van het z.g. vrije gebed. De weerzin tegen formuliergebeden is gevoed door de Engelse puriteinen en de mannen van de Nadere Reformatie. Ze was piëtistisch getint. Het formuliergebed zou 'dood' zijn. Alleen in het vrije gebed tintelt het spontaan door de Geest gewerkte leven²⁶.

Met het verdringen van de formuliergebeden raakte het klassiek-gereformeerde patroon voor de dienst der gebeden in het vergeetboek. De gebeden raakten van hun oorspronkelijke plaats. Bepaalde elementen gingen als vaste elementen verloren.

6.2.5 De afwijking van de oorspronkelijke gereformeerde eredienst inzake de dienst der gebeden is als een verlies aan te merken.

De plaats van het z.g. grote gebed ná de dienst des Woords is o.i. het meest in overeenstemming met het karakter van het gebed. In het gebed immers roepen wij Hem aan, die éérs tot ons gesproken heeft in verbondsverhouding. Biddend knopen wij bij het Woord des Heren aan en grijpen wij op het Woord des Heren terug. Het gebed behoort tot de antwoordende beweging van de tweede partij in het

²⁴ Zie A. N. Hendriks Datheens liturgie van 1566 en de besluiten der Nederlandse Nationale Synoden 1568-1581 met betrekking tot de orde van dienst voor de Zondagmorgen, Almanak, Kampen 1970 Almanak F.Q.I. Kampen, p. 223 v.

²⁵ Rapport over de uitbreiding van de bundel „Enige Gezangen”, aangeboden aan de generale synode van Middelburg 1933, p. 30.

²⁶ Zie voor het verzet tegen de formuliergebeden: A. Kuyper, a.w., p. 41 v.; 205, 206; W. Heijns, Liturgiek, Holland, Michigan 1903, p. 154 v.

verbond. Als 'vrucht der lippen' is het onderdeel van de dienst der OFFERANDEN²⁷.

En deze dienst der offeranden was door de reformatoren weldoordacht gestileerd. Niet vóór, maar ná de dienst des Woords.

Tegen deze klassieke plaats van het grote gebed is als bezwaar ingebracht, dat de gemeente, na met inspanning een preek te hebben beluisterd, zich moeilijk meer kan concentreren op een lang gebed. Uit 'psychologisch oogpunt' dient het gebed na de preek kort te zijn²⁸.

Dit bezwaar dient te worden afgewezen, omdat de preek niet zoveel tijd en aandacht in beslag mag nemen, dat de gemeente onbekwaam geworden is tot de dienst der offeranden;

het grote gebed niet lang hoeft te zijn als de gebeden in de eredienst gerichte gebeden op de juiste plaats zijn.

Op grond van het bovenstaande geven deputaten de synode in overweging een orde van dienst aan te bevelen, waarin het z.g. grote gebed als 'dankzegging en voorbede' een plaats krijgt na de dienst des Woords.

6.2.6 Het gebed vóór de dienst des Woords dient een kort, doelgericht gebed te zijn, waarin de concrete nooddrift van dat ogenblik aan de Here wordt voorgelegd. Het grote moment breekt aan. De Schriften gaan open. In de spanning van „Spreek Here, Uw knechten horen" past een kort en bondig gebed. Het gaat nu maar om één zaak: geopende oren, een met de Geest verlicht verstand. Het kan een vrij gebed zijn, mits het maar wordt aangekondigd als 'het gebed voor de opening van het Woord' of 'het gebed om verlichting met de Heilige Geest'.

Het gebruik van een formuliergebed is hier zeker op zijn plaats. Dit gebed heeft in alle oorspronkelijk gereformeerde orden zijn plaats gevonden vóór de Schriftlezing en prediking. De Reformatie zag de prediking terecht als uitlegging van het in de eredienst gelezen Schriftwoord. Zij verbrak deze samenhang niet. Deputaten, die pleiten voor een herstel van de in 1933 geschonden samenhang, geven de synode in overweging een orde van dienst aan te bevelen, waarin het gebed voor de opening van het Woord vóór Schriftlezing en prediking wordt geplaatst.

6.3 De schuldbelijdenis en genadeverkondiging

6.3.1 De nadrukkelijke keus van Middelburg -1933 voor de vrije gebeden deed een element als vast element in de eredienst verloren gaan, n.l. de schuldbelijdenis.

Uiteraard kan: binnen het raam van de orde van 1933 de verootmoediging plaats vinden. De schuld wordt dan beleden óf in het lied na de wet óf in het grote gebed. Maar het is facultatief geworden. Terwijl typisch voor de klassiek-gereformeerde orden van Straatsburg, Genève en Londen is dat de schuldbelijdenis hier een vaste plaats had. Uit de formuliergebeden van het gereformeerde kerkboek weten we, dat ook onze vaders haar als vast element hadden opgenomen, n.l. in de dienst der gebeden. Het „gebed vóór de predikatie" bevatte immers én een schuldbelijdenis én een bede om verlichting met de Heilige Geest. Oorspronkelijk heette dit gebed dan ook „openlijke" of „algemene belijdenis der zonden ... en gebed voor de predikatie".

Zovaak de gemeente haar God ontmoet past verootmoediging en belijdenis van zonden. Zij staat oog in oog met de Heilige Israëls. Een heel werkelijke confrontatie vindt plaats. Dan past de roep „ga uit van mij, want ik ben een zondig mens", Luk. 5: 18²⁹. De schuldbelijdenis kan niet aan de willekeur worden overgelaten. Zij dient een eigen liturgische acte te zijn. „Want daar wij in alle heilige samenkomsten ons stellen voor het aangezicht Gods en der engelen, welk ander begin zal dan onze handeling hebben, dan de erkenning onzer onwaardigheid?" (Calvijn³⁰).

Deputaten onderschrijven het woord van Biesterveld: „Jammer genoeg is nu algemeen de bepaalde afzonderlijke schuldbelijdenis uit onze godsdienstoefening verdwenen, die toch in de oude gereformeerde liturgie niet gemist wordt"³¹.

Aan de synode van Utrecht 1923 werd door deputaten het voorstel gedaan de schuldbelijdenis weer op te nemen in de eredienst in de vorm van een formule, uit te spreken door de liturg, en door de gemeente te beantwoorden met het zingen van Gez. 5: 6³².

²⁷ Vgl. Hosea 14:3 en Hebr. 13: 15.

²⁸ Zie Rapport over de orde der liturgie, aangeboden aan de generale synode Utrecht 1923. p. 135

²⁹ Zie nok: Lev. 16 : 21; Ps. 130; Jos. 63 Daniël 9.

³⁰ J. Calvijn. a.w., III, 4. 11 (vert. A. Sizon, Delft, deel 2, p. 120).

³¹ P. Biesterveld, Het Gereformeerd Kerkboek, Zutphen 1931, p. 152.

³² Zie Rapport over de orde der liturgie, aangeboden aan de generale synode van Utrecht 1923, p. 137.

Er waren veel bezwaren uit de kerken. Zij kwamen hierop neer: aanvaard geen vaste formule! Die levert het gevaar op van formalisme. Op den duur vindt ze geen weerklank meer in de harten. Ruim in het gebéd een plaats in voor de schuldbelijdenis³³.

Het deputatenvoorstel werd niet aanvaard. Een plaats in de dienst der gebeden werd ook niet aangewezen. Het uiteindelijk resultaat van de liturgische bezinning van die jaren was het bloedarme 1933.

Deputaten-van-nu pleiten voor een opnemen van de verootmoediging in de eredienst. In deze tijd van slijtend schuldbesef zien zij in het herstel van een afzonderlijke schuldbelijdenis alleen maar winst. Zij geven de synode in overweging niet een verootmoedigings-formule, maar een verootmoedigings-gebed. Uiteraard zal dit gebed zich niet tot zonden-belijdenis kunnen beperken. Het zal ook een beroep dienen te zijn op de zonden-vergeving. Naar het voorbeeld van de gebeden „voor de predikatie" zal het moeten zijn een „onszelf voor God verootmoedigen" en tegelijk een „Hem met waarachtig geloof om zijn genade aanroepen" (Avondmaalsformulier).

Het gevaar van formalisme is bezworen, wanneer bepaald wordt, dat dit gebed - mits aangediend als het gebed, waarin wij onszelf voor God verootmoedigen en Hem om Zijn genade aanroepen - een vrij gebed kan zijn. Dan is er bij dit onderdeel van de dienst der gebeden plaats voor het onder woorden brengen van concrete plaatselijke zonden. De synode zal de kerken een dienst bewijzen met het aanbieden van één of meer vernieuwde formulier-gebeden. Een formuliergebed is hier immers dubbel en dwars op zijn plaats. Heel de eredienst wordt gekarakteriseerd door het samen-zijn en samen-doen. Wij treden voor Gods aangezicht niet als losse individuen, maar als leden van een volk dat moet zeggen: „wij hebben gezondigd, evenzeer als onze vaders", Ps. 106: 6.

Vanwege de solidariteit in de schuld is een formuliergebed, dat de gemeente zin voor zin kent, dat ze meebidt en waarin liturg en gemeente ten diepste verbonden zijn, zeer gewenst³⁴.

6.3.2 De orde van Middelburg 1933 kent geen genadeverkondiging als apart element in de eredienst.

Het ontbreken van een genadeverkondiging voor de boetvaardigen en een terugwijzing of retentie van de onboetvaardigen als afzonderlijke liturgische acte is een „verarming" genoemd. Een „typisch gereformeerd onderdeel" zou uit onze eredienst zijn verdwenen³⁵.

6.3.3 Aan de synode van Utrecht 1923 werd door deputaten voorgesteld de genadeverkondiging weer in te voeren. Op de schuldbelijdenis moet naar hun mening de verkondiging van de vergeving volgen. Naast de verkondiging van de vergeving in de prédiking is huns inziens plaats voor een zelfstandige liturgische acte³⁶.

Er kwamen bezwaren uit de kerken. Gesteld werd, dat de genadeverkondiging beter in de preek tot zijn recht komt. Een vast formulier zou schade doen aan de prediking én aan de gemeente, die het op den duur werktuigelijk aanhoort³⁷.

Het deputaten-voorstel vond niet voldoende weerklank en de afzonderlijke genadeverkondiging ontbreekt in onze orde.

6.3.4 Betekent dit het ontbreken van een „typisch gereformeerd onderdeel"? Zij die voor wederinvoering pleiten hebben verwezen naar de orden van Straatsburg en Londen, naar de aanwijzingen ook, door Datheen voor de eredienst gegeven in zijn kerkboekje van 1566.

Toch is de genadeverkondiging steeds een omstreden zaak geweest. Eenstemmigheid op dit punt ontbrak al bij de Lutheranen. Zo verdedigde Brenz de stelling, dat de absolutie als afzonderlijke formule schade doet aan de prediking: want déze is de verkondiging van Gods genade³⁸. Ook in

³³ Zie voor de bezwaren uit de kerken: Acta van de G.S. van Utrecht 1923, p. 19-24.

³⁴ Zie A. Kuyper, a.w., p. 219, 220.

³⁵ Voor een herstel van genadeverkondiging en retentie is gepleit o.m. door A. Kuyper, a.w., p. 241 v.; W. Heijns, a.w., p. 160 v.; H. Jonker, Liturgische Oriëntatie, Wageningen z.j., p. 126 v.

A. N. Hendriks noemt het ontbreken van dit element in de orde van dienst een 'verarming' omdat een 'typisch gereformeerd onderdeel' verwijderd is, a.w., p. 259 v.

³⁶ Rapport over de orde der liturgie, aangeboden aan de generale synode van Utrecht 1923, p. 137, 138.

³⁷ Zie voor de bezwaren uit de kerken: Acta van de G.S. van Utrecht 1923, p. 19-24.

³⁸ Er is een discussie gaande over de vraag in welke orde van dienst we nu de 'echte' Calvijn hebben, in die van Straatsburg (mèt genadeverkondiging) of in die van Genève (zónder genadeverkondiging). Zie voor deze discussie: A. N. F. Lekkerkerker, De Reformatie in de Crisis, Wageningen 1949, p. 134 v.; Lekkerkerker, Kanttekeningen, deel III, p. 187 v.; E. van der Schoot, a.w., p. 72 v.

Deputaten menen aan deze discussie te kunnen voorbijgaan omdat ze het duidelijk gegeven niet aantast; dat er in de 16e eeuw onder

Genève rees verzet tegen deze „nieuwigheid" en in de door Calvijn ontworpen Geneefse orde van 1542 komt een afzonderlijke genadeverklaring niet voor³⁹. In Nederland werd onder de gereformeerden eveneens verschillend gedacht. We kunnen een toenemend verzet constateren, dat resulteerde in het besluit van de synode van Middelburg 1581.

Op de vraag „of het niet goed ware des Sondaegs na de Predicatie opentlijk in 't gemein den boetvaardigen vergevinge, en den onboetvaardigen bindinge der sonden te verkondigen" antwoordde deze synode: „Overmits de bindinge en ontbindinge der sonden genoegsaem in de predicatie des Woords geschied, dat het daer om onnodig is een eigen forme daer toe in te voeren". Het bezwaar van Middelburg tegen de genadeverklaring als aparte liturgische acte is duidelijk: een preekje, dat vooruitgrijpt op de eigenlijke preek, is overbodig. Langzaam maar zeker verdwijnt de genadeverklaring uit de gereformeerde eredienst. De één heeft deze verdwijning als een „verarming" betreurd⁴⁰. De ander zag in haar het bewijs van een toenemende „klaarheid" op dit punt⁴¹. Hoe men deze gang van zaken ook waardeert, één ding zal duidelijk zijn geworden: de genadeverklaring behoorde niet tot het vaste patroon van de klassiek-gereformeerde orden. Een zo omstreden onderdeel, dat in de éne orde werd opgenomen, maar in de andere ontbrak, is met een beroep op de historie niet te kwalificeren als een „typisch gereformeerd onderdeel".

Aan de geschiedenis zijn naar het oordeel van deputaten geen gronden te ontleen, die genoegzaam pleiten voor het invoeren van de genadeverklaring.

- 6.3.5 Het opnemen van de genadeverklaring als afzonderlijk element is bepleit met argumenten van pastorale aard. Het evangelie als blijde boodschap van vergeving der zonden wordt in onze tijd zo weinig verstaan. Een opzettelijke vertroosting van de gelovigen met de boodschap der genade is zeker op z'n plaats⁴².

Deze argumentatie heeft geen kracht van overtuiging, omdat ze voorbijgaat aan het notoire feit, dat het hart van de gereformeerde eredienst is de prediking van het evangelie. Centraal staat de „bediening der verzoening", 2 Cor. 5: 18. Aan de gelovigen wordt dan openlijk betuigd, dat hun zo dikwijls als zij de beloften des Evangelies met een waar geloof aannemen, waarachtiglijk al hun zonden van God ... vergeven zijn, H. Cat. antw. 83. Een preekje dat vooruitgrijpt op de preek scheidt niet alleen een doublure. Het impliceert ook het gevaar van een onderwaardering en beschadiging van de preek. Het z.g. pastorale motief is daarom voor deputaten geen grond om de invoering van de genadeverklaring aan te bevelen.

- 6.3.6 Men heeft ook uit liturgisch oogpunt het opnemen van de genadeverklaring bepleit. Op de schuldbelijdenis zou als direct antwoord de boodschap van de vergeving behoren te volgen⁴³.

Uiteraard kan de verbondsgemeente niet volstaan met een schuldbelijdenis. Zij verootmoedigt zich voor die God, die de ongerechtigheid vergeeft. Zij weet: als de Here de ongerechtigheden in gedachtenis houdt, wie zal bestaan,? Maar bij Hem is vergeving! In dat geloof belijdt zij haar schuld. Daarom moet er iets volgen. Noodzakelijkerwijs een vergevingsformule? Deputaten stelden reeds voor een gebed om vergeving. Naar bijbels voorbeeld. In overeenstemming met de verootmoedigingsgebeden van het gereformeerde kerkboek. De schuldbelijdenis impliceert niet een absolutieformule. Daarom is ook het liturgische motief niet overtuigend.

- 6.3.7 Samenvattend stellen deputaten de synode voor in een herziene orde voor de eredienst de z.g. genadeverklaring niet als afzonderlijke liturgische acte op te nemen.

6.4 De Wet des Heren

- 6.4.1 Tot de vaste bestanddelen van de gereformeerde eredienst hoort de lezing van de Wet. Er zijn de laatste tijd stemmen opgegaan, die de Tien Geboden willen inruilen voor vermanende, liefst

---

de gereformeerden geen eenstemmigheid bestond t.a.v. de genadeverklaring.

³⁹ A. N. Hendriks, a.w., p. 250 v.

⁴⁰ Lekkerkerker, a.w., p. 68.

⁴¹ Lekkerkerker, De Reformatie, p. 142.

⁴² Zie W. Heijns, a.w., p. 161; A. N. Hendriks, a.w., p. 262.

⁴³ Zie Rapport over de orde der liturgie, aangeboden aan de generale synode van Utrecht 1923, p. 137; H. Jonker, a.w., p. 127; W. F. Golterman, Liturgiek, Haarlem 1951, p. 135.

nieuwtestamentische Schriftgedeelten betreffende de christelijke leefregel. De Dekaloog zou behoren tot het verdwenen Horeb-verbond en de lezing hiervan zou niet passen in de liturgie van de nieuwtestamentische gemeente⁴⁴.

Deputaten willen nadrukkelijk vasthouden aan de actuele geldigheid van de Tien Geboden. De Dekaloog neemt in het geheel van Gods verbondsopenbaring een aparte plaats in. In onderscheiding van de overige wetten werd hij door de HERE zelf op twee stenen tafelen geschreven. In onderscheiding van de overige wetten werd hij ook in de ark des verbonds gelegd en bewaard. Hij vormt kennelijk de grondwet van het koninkrijk Gods. Hij heeft nooit zijn tijd gehad. Hij is „de eeuwige regel der gerechtigheid" (Calvijn), die van kracht blijft ook voor de nieuwtestamentische gemeente, zoals blijkt uit de Schriften van het Nieuwe Testament ⁴⁵. Confrontatie met deze grondwet van het verbond kan niet uitblijven wanneer de verbondsgemeente haar God ontmoet.

Herziening van de orde van dienst zal naar ons oordeel dan ook niet mogen inhouden een prijsgeven van de lezing van de Wet des HEREN.

6.4.2 Toen Calvijn predikant was in Straatsburg liet hij de gemeente de Wet des HEREN zingen. Elk gebod werd afgewisseld met het „Heer, erbarm U onzer". In onze tijd is opnieuw gepleit voor een zingen van de Wet als een loflied der dankbaarheid ⁴⁶.

Deputaten zijn van oordeel, dat het zingen van de Wet liturgisch niet juist is. In de Wet spreekt de HERE tot zijn volk. De Wet hoort door de liturg in de Naam des HEREN te worden afgekondigd. Hij hoort niet thuis bij de antwoordende handelingen van de gemeente.

6.4.3 De geschiedenis van de liturgie laat zien, dat met behoud van de Wet des HEREN als vast element in de eredienst er nog vele vragen zijn te stellen. Waar dient de wetslezing te worden geplaatst? Hiermee annex is de vraag naar de functie van de Wet in de eredienst. De oud-christelijke eredienst kende geen wetslezing.

Eerst in de late Middeleeuwen gaat ze een vast bestanddeel vormen in de zgn. ponaus, de preekdienst die in de landstaal werd gehouden. Ze heeft dan - samen met de Apostolische Geloofsbelijdenis en het Onze Vader - een plaats in het einde van de dienst, ná de prediking en de voorbeden. De bedoeling is kennelijk een opvoedkundige. Men wil het volk de hoofdsommen inprenten van geloof, gebod en gebed⁴⁷.

In praktisch alle orden uit de eeuw van de Reformatie heeft de Wet een plaats. Die plaats is echter zeer verschillend. In de orden van Straatsburg Calvijn) en Frankenthal (Datheen) is hij opgenomen in het begin van de dienst, vóór Schriftlezing en prediking. In de orden van Genève (Farel) en Londen (à Lasco) is hij gesitueerd in het eind van de dienst, ná Schriftlezing en prediking.

Bij de één gaat de Wet aan de schuldbelijdenis vooraf (Farel, à Lasco en Datheen), bij de ander volgt hij op schuldbelijdenis en genadeverkondiging (Calvijn). De onderscheiden plaats van de Wet in de verschillende orden van dienst zal mede verband houden met de wijze waarop men de Wet wilde laten functioneren.

Geplaatst - in nauwe samenwerking met de Geloofsbelijdenis en het Onze Vader - bij het einde van de dienst of vóór de dienst fungeerde de Wet voornamelijk als catechetisch stuk⁴⁸.

Geplaatst vóór de schuldbelijdenis kreeg het karakter van de Wet als kenbron der ellende een bijzonder accent.

Geplaatst ná schuldbelijdenis en genadeverkondiging lag het accent meer op het nieuwe leven der

---

⁴⁴ Zie C. Vonk, De Voorzeide Leer, deel Ia, Barendrecht 1960, p. 312, 313.

⁴⁵ Zie J. Calvijn a.w. IV, 20, 15 (vert. A. Sizoo, deel 3, p. 575); H.N. Ridderbos, Paulus, p. 314 v.; J. France, Enige notities en stellingen omtrent de wet Gods, in De Reformatie, 42e jrg., p. 105.

⁴⁶ Lekkerkerker, Kanttekeningen, deel I, p. 71, 72. In een later stadium is Lekkerkerker op zijn standpunt, dat de Wet uitsluitend als lofprijzing moet fungeren, min of meer teruggekomen. Zie zijn kanttekeningen, deel III p. 186

⁴⁷ E. van der Schoot, a.w., p. 242; W. F. Dankbaar, Geschiedenis van de Apostolische Geloofsbelijdenis, in Rondom. het Woord (theol. etherleergang van de N.C.R.V.), 14e jrg. p. 236

⁴⁸ In de laat-middeleeuwse preekdiensten was de Wet geplaatst bij het eind van de dienst ná de preek en voorbeden. In de gereformeerde kerken in Nederland is de Wet een tijdlang gelezen vóór de dienst. Het Convent van Wesel 1568 besloot de tijd vóór de dienst te vullen met Schriftlezing en psalmgezang „om de gemoederen door ijdel geklap niet te verstroyen, noch de godsdienst oneere aan te doen".

Dit besluit werd bevestigd door de part. synode van Dordrecht 1574.

Sindsdien kregen meer elementen een plaats vóór de dienst, ook het lezen van de de Wet. Dit alles werd verzorgd door de voorlezer. De 'eigenlijke' dienst werd geleid door de predikant en bestond uit slechts enkele elementen: votum, gebed, preek, gebed en zegen. Zie A. Kuyper, a.w., p. 209 v.

dankbaarheid, dat door de Wet wordt geregeld.

- 6.4.4 Er zijn in de loop van de jaren voorstellen gedaan om de Wet in de eredienst zo te situeren, dat duidelijk een bepaalde functie uitkomt. De één wilde hem laten functioneren uitsluitend als regel der dankbaarheid, de ander uitsluitend als kenbron der ellende⁴⁹.

De functie van de Wet is echter meervoudig.

Vanaf het paradijs is hij grondwet van het verbond, regel voor het liefdesverkeer met de HERE. Als „eeuwige regel der liefde" (Calvijn) wordt hij de nieuwtestamentische gemeente voorgehouden⁵⁰.

Hij fungeert dus als norm voor het dankbare leven. Op hetzelfde moment ontdekt de Wet aan de zonde en overtuigt van schuld (H. Catechismus antw. 115; D.L. III-IV, art. 5).

Het één is hier niet van het ander te scheiden. Er is een wisselwerking, een „cirkelbeweging" ⁵¹.

- 6.4.5 In de orde van Middelburg 1933 is de wetslezing losgemaakt van de schuldbelijdenis. Door deze geïsoleerde plaats is haar functie niet duidelijk. De liturg kan door de keus van het lied, dat in aansluiting aan de wetslezing wordt gezongen, een bepaald aspect benadrukken. Hier is een vrijheid, die de mogelijkheid van eenzijdigheid insluit.

Deputaten hebben gezocht naar een inpassing van de Wet in het geheel van de eredienst zó, dat het meerzijdig functioneren gewaarborgd is. Zij menen, dat de plaats in het begin van de dienst, achter het aanvangslied, zinvol is. De lezing van de Wet accentueert het hoog niveau van het verbondsgesprek, dat zojuist begonnen is. Zij achten het eveneens zinvol, dat de wetslezing door de gemeente wordt beantwoord met een lied. Dit kan een schuldbelijdenis zijn, maar ook een roem in de vergeving of een bede om heiligmaking.

Het gevaar van een eenzijdig functioneren van de Wet wordt nu bezworen, wanneer in directe aansluiting bij de afkondiging van de Wet en het antwoordlied van de gemeente het zgn. „verootmoedigingsgebed" wordt gebeden. Naar het klassiek patroon van de gebeden uit het gereformeerde kerkboek, in overeenstemming ook met antwoord 115 van de H. Catechismus, zal dit gebed drie elementen dienen te bevatten: a. een belijdenis van zonden; b. een vraag om zondenvergeving; c. een bede om vernieuwing.

Het „verootmoedigingsgebed" is dus tevens gebed om schuldvergeving en levensvernieuwing. Dit alles in antwoord op de voorgehouden regel der liefde. Hetgeen wij reeds vonden⁵², wordt nu bevestigd. In de gereformeerde eredienst dient een aparte plaats te worden ingeruimd voor een gebed, waarin de zonden worden beleden en om zondenvergeving wordt gevraagd. Het dient zijn plaats te krijgen in nauwe aansluiting bij de lezing van de Wet des HEREN.

- 6.4.6 Dit gebed kan nu met het korte gebed voor de opening van het Woord worden verbonden. Deze verbinding is welbekend uit de klassieke gebeden van het gereformeerde kerkboek⁵³. We krijgen dan één gebed om schulden-vergeving en om verlichting met de Heilige Geest. Samenvattend stellen deputaten de synode voor in een herziene orde voor de eredienst als vast element op te nemen ná de wetslezing en vóór de Schriftlezingen een schuldbelijdenis en gebed om de verlichting met de Heilige Geest, dat de volgende bestanddelen heeft:

---

⁴⁹ Kuyper deed de suggestie de wetslezing te doen plaats vinden ná de preek vlak voor het verlaten van het kerkgebouw. Hij zag de Wet uitsluitend als regel der dankbaarheid voor de praktijk des levens. Daarom moest de Wet z.i. worden afgekondigd bij het terugkeren tot de levenspraktijk, dat is: bij het eind van de dienst. Kuyper meende zich hiermee te bewegen in het voetspoor van Calvijn, al was hij zich bewust tegelijkertijd Calvijn te corrigeren. Zie zijn Onze Ere dienst, p. 212 v.

In Calvijns liturgie functioneerde de Wet echter niet uitsluitend als regel der dankbaarheid. Hij liet het. zingen der geboden immers afwisselen door het tienmaal herhaalde 'Heer, erbarm U onzer'. De regel der dankbaarheid ontdekte dus tegelijkertijd aan de zonden. Zie voor een kritiek op Kuypers suggestie: W. Heijns, a.w., p. 103, 104; G. van Rongen, Zijn Schone Dienst, Goes 1956, p. 56, 57.

⁵⁰ J. Calvijn, a.w., IV, 20, 15 (vert. A. Sizoo, deel 3, p. 576).

⁵¹ G. van Rongen, a.w., p. 57.

⁵² Vgl. hetgeen door ons is opgemerkt onder 6.3.1.

⁵³ Zie 'een algemene belijdenis der zonden, en het gebed des Zondags voor de prekatie, en op vast- en biddagen', een openbare belijdenis der zonden, en korter formulier des gebeds voor de predikatie' en 'een gebed voor de leer' van den Catechismus'.

Op de koppeling van het verootmoedigingsgebed aan de bede om verlichting is kritiek geleverd. Ze zou liturgisch niet fraai zijn. Zie A. Kuyper, a.w., p. 206, 227; W. Heijns, a.w., p. 159; P. Biesterveld, a.w., p. 152, 153.

De kritiek geeft inderdaad te denken. Toch achten wij de koppeling verantwoord. Het verootmoedigingsgebed loopt uit op de bede om de genade van de Heilige Geest. De gebedseenheid wordt o.i. niet geschaad, wanneer in dit kader gevraagd wordt om verlichting bij het horen van het Woord, opdat het recht verstaan wordt. Een verdere uitsplitsing van de dienst der gebeden kan fraaier zijn, ze scheidt op hetzelfde moment plaatsingsproblemen die in het raam van de door ons aangeboden orde van dienst onoplosbaar zijn. Waarom wij pleiten voor een handhaven van het patroon, bekend uit de klassieke gebeden.

belijdenis van zonden
bede om vergeving
bede om vernieuwing
bede om verlichting.

De synode zal de kerken een goede dienst bewijzen met het aanbieden van enkele voor dit doel bruikbare formuliergebeden in de taal van onze tijd.

6.5 De plaats en de wijze van de geloofsbelijdenis

Oorspronkelijk was de geloofsbelijdenis een daad van de enkeling, en wel van de dopeling. Men beantwoordde hoofd voor hoofd de doopvragen, zij het dan ook in het geheel van de 'redditio symboli', het opzeggen van de belijdenis. Dit vindt men reeds in de kerkorde van Hippolytus en in de liturgie van Jeruzalem in de vierde eeuw, waar een Credo gangbaar was, dat waarschijnlijk dienst heeft gedaan voor Constantinopel, 381. Deze 'redditio symboli' vond plaats in de Paasnacht, waarna onmiddellijk de 'eucharistie' werd gevierd. Later kreeg het Credo in de Romeinse mis een dubbele functie: als geloofsantwoord op de verkondiging en als poort naar de eucharistieviering⁵⁴. Het Credo kwam dus voor in de morgendienst. Deze traditie is in de reformatietijd gehandhaafd, bijvoorbeeld in de liturgie van à Lasco, die het Credo plaatste na de verkondiging van de vergeving⁵⁵.

Nu is de historie ook hier niet normatief, maar anderzijds liggen toch aan de historie meermalen gedachten ten grondslag die wij graag gehandhaafd zouden willen zien. Zo bijvoorbeeld hier de dubbele functie van het Credo: als 'amen' op de prediking en als 'poort' naar het Heilig Avondmaal. Wanneer bijvoorbeeld Datheen (contra Calvijn en à Lasco) het Credo een plaats geeft vóór de prediking en wel in het gebed voor de prediking, is dat niet alleen een willekeurige verandering, maar wordt ook aan het Credo zijn karakter ontnomen. Wij stemmen in met het Rapport-1923 wanneer geconstateerd wordt dat door de plaatsing van het Credo in de morgendienst deze dienst wat overladen wordt en de middagdienst het karakter krijgt als van secundaire aard te zijn⁵⁶. Het komt ons zinnvoller voor, de traditie van het Credo in de middagdienst te handhaven. Bovendien lijkt het ons juist, de geloofsbelijdenis als voorbereiding voor het Heilig Avondmaal te handhaven.

In het „Formulier om het heilig Avondmaal te vieren" is het dan ook in de nieuwe redactie gehandhaafd, en wel niet in, maar na het gebed voor het Avondmaal. Het komt ons eveneens juist voor dat het Credo niet terugkomt in het „Kort Formulier voor de viering van het heilig Avondmaal", dat naar te verwachten valt als regel in de namiddagdienst gelezen zal worden. Op deze wijze wordt ook een doublure in deze dienst voorkomen. Het lijkt ons juister, de plaats van de geloofsbelijdenis in de namiddagdienst niet te laten zoals deze is, namelijk na de psalm in de aanvang, maar - overeenkomstig de liturgische traditie - aanstonds na de prediking. Het karakter van het Credo komt dan ook goed uit. Omdat vanouds naast de twaalf artikelen des geloofs ook de geloofsbelijdenis van Nicea is gebruikt, is hier een alternatief op zijn plaats.

Het karakter van de geloofsbelijdenis als akte van de gemeente en als samenvatting van het gelezen en gepredikte evangelie komt momenteel niet goed tot zijn recht. Een gezamenlijk gereciteerde geloofsbelijdenis komt ons minder wenselijk voor. Eerder is een gezongen Credo op zijn plaats. In dat geval moet echter aan een onberijmd Credo de voorkeur gegeven worden boven een berijmd. Nu zijn er verschillende onberijmde versies van het Credo, die echter minder geschikt zijn te achten, bijvoorbeeld van Yme Visser (een bezwaar is hier de doorgecomponeerde melodie) en van Koos Bons en van Ds. G. A. Hoekstra (die echter beide door het bezwaar gedrukt worden van een uitgesproken drieklanks-structuur tegenover de psalmmelodieën). Nu is er ook een onberijmd Credo uit Straatsburg, 1525, en een van de hand van P. Chr. van Westering (met muziek naar motieven van een 17e eeuws Credo). Beide zijn **n i** acceptabel voor de eredienst⁵⁷. Er kan dan een dubbel alternatief zijn:

1. Apostolische Geloofsbelijdenis of Belijdenis van Nicea;
2. Gezongen Geloofsbelijdenis van Straatsburg of van P. Chr. van Westering.

Bij dit dubbel alternatief kan de voorkeur gegeven worden aan het alternatief sub 2, een gezongen geloofsbelijdenis als akte van de gemeente, maar de mogelijkheid van een geloofsbelijdenis, gesproken door de liturg, kan worden opengelaten. In het laatste geval zou het Credo kunnen worden

⁵⁴ Lekkerkerker, kanttekeningen, deel I p 95

⁵⁵ Rapport over de orde der liturgie, aangeboden aan de generale synode van Utrecht 1923, p. 136.

⁵⁶ Idem, p. 136 v.

⁵⁷ K. Deddens. Gezongen Geloofsbelijdenis. in Gereformeerd Gezinsblad d.d. 22-2-1964.

afgewisseld met een lied, dat op het Credo aansluit en dus de functie heeft van het amen-lied in de zondagmorgen-liturgie.

6.6 De Schriftlezing en de prediking

6.6.1 Samen vormen deze twee elementen het hart van de Schriftuurlijke eredienst. Omdat hierin de Here tot zijn volk komt en ze van essentieel belang zijn voor het voortbestaan van de kerk⁵⁸, staan ze in de eredienst centraal. In de Orde voor de Eredienst van 1933 is de Schriftlezing door het zgn. 'grote gebed', de collecte en het lied van de prediking gescheiden. Gevolg van deze scheiding is mede, dat de eredienst al een hele tijd aan de gang is, eer men tot het hart van de eredienst gekomen is.

Opvallend is ook dat tegenwoordig niet zelden met de voorlezing van één enkel Schriftgedeelte wordt volstaan.

6.6.2 Bij de in gebruik zijnde Orde voor de Eredienst valt op de scheiding van Schriftlezing en prediking ernstige kritiek te oefenen.

a. De Schrift zelf gaat ons voor in het aangeven van de eenheid van beide. In de synagoge van Nazareth ging de Here Christus na de Schriftlezing aanstonds over tot de prediking, Luk. 4: 17-21. Dat dit ook in de dagen van de apostelen te doen gebruikelijk was, kan blijken uit Hand. 13: 15, 16⁵⁹.

In de tijd van het N.T. heeft men zich blijkbaar in dezen aangesloten bij de bekende synagogale orde.

b. De historie van de christelijke kerk doet zien, dat er in de kerk van de eerste eeuwen eveneens een nauwe verbinding bestond tussen Schriftlezing en prediking, zoals b.v. blijkt uit de Clementijnse liturgie en de orde die Augustinus volgden⁶⁰.

In de roomse missaal vinden we wat betreft de grondstructuur dezelfde nauwe aansluiting, evenals in de gereformeerde liturgieën uit de tijd van de Reformatie. zoals de orden van Micron, à Lasco, Bucer, Calvijn en Farel doen zien⁶¹.

In Nederland zijn in de loop van de tijd tussen Schriftlezing en prediking elementen ingeschoven. De bepaling van Dordt 1574 geeft daarvan een voorbeeld,⁶².

Terecht merkt Lekkerkerker dan ook op, dat wie terug wil naar de grond-structuur van de orde van dienst van de christelijke kerk, Schriftlezing en prediking nauwer aaneen moet doen sluiten⁶³.

Schriftlezing en prediking horen hij elkaar en behoren niet door andere elementen uit de eredienst onderbroken te worden⁶⁴. Gebed en collecte zijn het antwoord van gemeente op het spreken van de Here.

Omdat Schriftlezing en prediking de eerste en voornaamste elementen van de eredienst vormen, dienen ze zover mogelijk naar voren gehaald te worden.

6.6.3 Daar naar de Bijbel zelf de Schriftlezing een essentieel onderdeel van de ere-dienst is, mag deze wel enige tijd vergen. De voorlezing was immers een wezenlijk cultuselement, Luk. 4: 16; Hand. 13: 15, 27; 15: 21; 2 Cor. 3: 14, 15⁶⁵. In de synagoge kende men reeds voor de tijd van het N.T. twee Schriftlezingen: wet en profeten.

Ook de christelijke kerk van de eerste eeuwen kende meerdere Schriftlezingen, zoals blijken kan uit de Apologie van Justinus en de Clementijnse liturgie⁶⁶. Het was niet ongebruikelijk om voor te lezen uit het O.T., de Brieven en de Evangelieën en soms daarnaast nog uit de Handelingen der Apostelen. De diverse Schriftlezingen werden vaak afgewisseld met gezang⁶⁷. Meerdere Schriftlezingen doen de eenheid van de Schriften uitkomen, terwijl men daardoor ook de Schriften zichzelf kan doen verklaren. Het heeft zeer zeker ook didactische waarde, als bij bepaalde gelegenheden steeds dezelfde

⁵⁸ H. N. Ridderbos, Paulus, p. 539.

⁵⁹ H. N. Ridderbos, Paulus, p. 540

⁶⁰ E. van der Schoot, a.w., p. 28. 30; Lekkerkerker, Kanttekeningen, deel I, p. 76, 77; F. van der Meer, Augustinus de zielzorger, Utrecht 1957, p. 342 v.

⁶¹ E. van der Schoot, a.w., p. 67, 73; Lekkerkerker, Kanttekeningen, deel I, p. 79.

⁶² E. van der Schoot, a.w., p. 94.

⁶³ Lekkerkerker, Kanttekeningen deel I.79.

⁶⁴ Orden voor de Eredienst, p. 8, 23.

⁶⁵ H. N. Ridderbos, Paulus. p. 540

⁶⁶ C. van der Waal in De Reformatie. 39e prg., p. 157 v.; Lekkerkerker. Kanttekeningen, deel I, p. 81.

⁶⁷ Lekkerkerker, Kanttekeningen, deel I, p. 66.

Schriftgedeelten gelezen worden, zoals in de synagoge gebeurde⁶⁸.

Naar het oordeel van deputaten verdient het daarom ernstige overweging in de eredienst meer dan één gedeelte uit de Schrift voor te lezen naar het voorbeeld van de synagoge en de oude kerk. Wanneer de Catechismus in de dienst zal worden verklaard, komen voor voorlezing ook in aanmerking bijpassende gedeelten uit de Ned. Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels.

Overweging van het bovenstaande heeft deputaten ertoe geleid voor te stellen Schriftlezing(en) en prediking (waarbij eventueel tussen de Schriftlezingen gezongen kan worden) in aansluiting op elkaar in de Orde van Dienst een plaats te geven na de schuldbelijdenis en het gebed om de verlichting met de Heilige Geest, zodat de eenheid die er tussen beide elementen behoort te zijn wordt hersteld en opnieuw aansluiting verkregen wordt bij de liturgie van de christelijke kerk tot in de tijd van de Reformatie.

Tegelijkertijd worden dan Schriftlezing(en) en prediking verder naar voren gehaald in het geheel van de eredienst, waardoor de voorname plaats daarvan nog te meer wordt geaccentueerd.

6.7 De bediening van de Doop

6.7.1 Het is de winst van de Reformatie geweest, dat zij het sacrament ten nauwste met de prediking van het Woord heeft verbonden. Van een sacramentsbediening buiten de vergadering der gemeente en zonder bediening van het Woord wilde zij niet weten.

Deze winst van de Reformatie is vastgelegd in de artikelen 52, 62 en 64 van de Kerkorde. De sacramenten zullen worden bediend in een „openlijke samenkomst der gemeente”, „wanneer Gods Woord gepredikt wordt”. De bediening van de sacramenten behoort dan ook tot de vaste elementen van de gereformeerde eredienst. Wij komen tot Gods gemeente om „Gods Woord te horen, de sacramenten te gebruiken ...”, H. Cat. antw. 103. De plaats van de sacramentsbediening wordt door de verhouding van Woord en sacrament bepaald.

Het sacrament bestaat niet zelfstandig. Het is zonder het Woord niets. Het is door God „bij het woord des Evangelies gevoegd”, N.G.B. art. 33. Het is door God ingezet, „opdat Hij ons door het gebruik daarvan de belofte des Evangelies des te beter te verstaan geve en verzegele”, H. Cat. antw. 66.

Het is „een zuil” zoals Calvijn zegt, die op den grondslag van het woord is opgetrokken; een appendix, dat bij het Evangelie bijkomt en eraan toegevoegd wordt. Het woord is dus iets en veel zonder het sacrament, maar het sacrament is zonder het woord niets en heeft dan geenerlei waarde of kracht⁶⁹. Het sacrament is een werktuig van de Heilige Geest. Maar een „organum secundum” (Calvijn). Dat is niet: een secundair, een minderwaardig werktuig. Het is wel: een „tweede”, een door God aan het „eerste” toegevoegd werktuig⁷⁰.

En de éérste plaats zal in de eredienst dus moeten zijn voor Gods éérste orgaan: het Woord; de twééde plaats voor Zijn twééde orgaan. De bediening van het sacrament dient op de bediening van het Woord te volgen.

6.7.2 In de orde van Middelburg 1933 is geen plaats aangewezen voor de bediening van de Doop. Op dit punt is kennelijk de vrijheid der kerken geëerbiedigd. Wij hebben dus te maken niet met een vaste orde, maar met een in de praktijk gegroeid gebruik.

Dit gebruik is, dat de Doop wordt bediend aan het begin van de dienst: vóór Schriftlezing en prediking. Omdat de bediening van de sacramenten essentieel is voor de eredienst zijn deputaten van oordeel, dat de synode er goed aan zal doen in een gereviseerde orde de plaats voor de bediening van de Doop vast te stellen.

Het ligt in de lijn van de grondige bezinning op de verhouding van Woord en sacrament, dat in de eeuw van de Reformatie de Doop werd bediend ná de preek.

Uit de orde van Micron weten wij, dat in Londen en andere Nederlandse vluchtelingen-gemeenten een plaats voor de Doop was ingeruimd ná de dienst des Woords en der gebeden⁷¹. De provinciale synode van Dordrecht 1574 besloot, dat de Doop moest worden bediend „tusschen de Predikatie en het algemeene Gebed”. Ná de preek dus⁷²

⁶⁸ C. van der Waal, a, p. 157 v.

⁶⁹ H. Bavinck, Gereformeerde Dogmatiek, deel IV, Kampen 1930, p. 457

⁷⁰ Zie voor het sacrament als 'organum secundum': G. C. Berkouwer, De Sacramenten, Kampen 1954, p. 49 v.

⁷¹ Zie voor deze orde van Micron. A. N. Hendriks, a.w., p. 227 v.

⁷² Zie voor de praktijk van de Doopsbediening in die jaren: G. D. J. Schotel, De Openbare Eeredienst der Ned. Hervormde Kerk, Amsterdam, z.i. p. 367 v.

Deze goede regel is echter losgelaten en het is gebruik geworden de Doop te bedienen niet ná, maar vóór de preek. Dit gebruik is verdedigd. De praktijk zou het „vorderen”. Zo alleen kon een halt worden toegevoerd aan de slechte gewoonte het kerkgebouw te verlaten als op de preek nog een Doopbediening volgde. Zo werd ook het bezwaar ondervangen de kinderen geruime tijd te moeten stil houden in kerk of consistorie⁷³.

Dit gebruik is óók gekritiseerd. Het zou het „toegeven zijn aan een verkeerde neiging”, het „aanwenden van een slimheid”. Het zou zijn ingevoerd „om veler zwakheid”⁷⁴.

Ondanks de uitgebrachte kritiek wist dit gebruik zich te handhaven. Bij de bezinning op een orde voor de eredienst in de jaren 1923-1933 heeft de plaats van de Doopbediening geen aandacht gehad. Het gebruik om de Doop te bedienen niet ná, maar vóór de preek, bestaat nóg. Een herziene orde van dienst, waarin de plaats van de Doopbediening wordt vastgesteld, kan het eind betekenen van dit aanvechtbaar gebruik. De praktijk „vordert” het niet meer. De jaren van strijd over verbond en Doop hebben de winst opgeleverd van een nieuwe aandacht voor de kinderdoop. Niemand zal de kerk uitlopen als zoiets feestelijks plaats vindt.

De preken zijn gewoonlijk korter en bondiger geworden. De accommodatie van de kerkgebouwen is verbeterd. De moeite om de dopeling een tijdje stil te houden zijn tot een minimum beperkt.

Wat alles afdoet: de eis van de praktijk moet wijken voor Gods orde. Het toegevoegde werktuig dient niet voorop te gaan, maar te volgen.

Deputaten stellen de synode voor in een herziene orde voor de eredienst een vaste plaats in te ruimen voor de bediening van de Doop. De Doop worde bediend NA Schriftlezing, prediking en amen-lied - na afronding dus van de dienst des Woords en VOOR de dienst der gebeden.

6.8 De viering van het Avondmaal

6.8.1 Ook het Avondmaal is sacrament. Het is door God als „tweede orgaan” bij het woord van het Evangelie gevoegd⁷⁵. Het bestaat niet op zichzelf. Naar de aard van het sacrament dient de avondmaalsviering

- a. ten nauwste met de prediking van het Evangelie verbonden te zijn;
- b. op de prediking van het Evangelie te volgen.

6.8.2 In de bestaande orde van Middelburg 1933 is de viering van het Avondmaal niet geregeld. De vrijheid in dezen de kerken gegund heeft praktijken opgeleverd, die liturgisch niet altijd te verantwoorden zijn. Hier en daar is de verhouding van Woord en sacrament scheef getrokken.

Een aanwijzing van de plaats voor de avondmaalsviering in het geheel van de liturgie zal daarom zeer gewenst zijn.

6.8.3 De oude kerk kende geen aparte avondmaalsdiensten. Het Avondmaal werd gevierd in dezelfde dienst, waarin het Woord werd bediend. De plaats van de avondmaalsviering was ook duidelijk gesitueerd. Ze volgde op de dienst des Woords en de dienst der gebeden en vond plaats in directe aansluiting bij de inzameling van de gaven⁷⁶.

Deze verbondenheid van Woord en sacrament wordt in de Middeleeuwen verbroken. In de misdiensten wordt de bediening van het sacrament verzelfstandigd. Ze vindt plaats ten koste van de prediking van het Evangelie. De Reformatie grijpt terug naar het klassieke patroon van de oude kerk. Ze ruimt weer een plaats in voor de bediening van het Woord, het „eerste orgaan” van de Heilige Geest. Ze herstelt ook hetgeen God heeft samengevoegd. In het vierde boek van zijn Institutie schrijft Calvijn over de avondmaalsviering. Hij geeft dan ook aanwijzingen voor een liturgische orde. „Men beginne met openbaar gebed; dan worde de predikatie gehouden; daarna vermeld de dienaar, nadat het brood en de wijn op de tafel gezet is, de instelling van het Avondmaal ...”⁷⁷.

Dit patroon keert terug in de door Calvijn ontworpen orden van dienst voor Straatsburg en Genève.

De bediening van het Woord gaat vooróp en vooráf. Maar ze blijft open in de richting van een eventueel volgende bediening van het sacrament. En áls het Avondmaal wordt gevierd, is duidelijk, dat het zelfstandig niet bestaat. De viering vindt namelijk plaats in aansluiting bij en in verbondenheid met het gepredikte Woord.

⁷³ Zo: H. Bouwman, Gereformeerd Kerkrecht, deel II, Kampen 1934, p. 363.

⁷⁴ Indringende kritiek is geleverd door A. Kuyper, a.w., p. 381; zie ook: P. Biesterveld, a.w., p. 183.

⁷⁵ Vgl. hetgeen door ons is opgemerkt onder 6.7.1.

⁷⁶ Vgl. de le Apologie van Justinus de Martelaar (±155) en de Apostolische Constituties (± 380).

⁷⁷ J. Calvijn, a.w., IV, 17, 43 (vert. A. Sizoo, deel 3, p. 482).

Dit patroon vindt aanvankelijk weerklank in de Gereformeerde Kerken in Nederland. Zo bepaalde de synode van Dordrecht 1578: „Op de dag van het avondmaal zelve zal het nut zijn, dat men van de sacramenten en met name van de verborgenheid van het avondmaal het volk lere, en tot dat einde een geschikte tekst neme, ten ware dat de gewone tekst daartoe bekwamelijk geschikt konde worden". De synode van 's-Gravenhage 1586 besloot „dat na voleinding der Predikatie en der gemeene Gebeden op den Predikstoel, het formulier des Avondmaals, mitsgaders het Gebedt daar toe dienende voor de Tafel zal worden gelezen".

In de vigerende kerkorde staat nog altijd „dat na de voleinding der predikatie en der gemene gebeden het formulier des avondmaals, mitsgaders het gebed daartoe dienende, zal worden gelezen" (art. 62 K.O.).

Let wel: NA DE VOLEINDING DER PREDIKATIE EN DER GEMENE GEBEDEN.

Deputaten zijn van oordeel, dat de synode er goed aan doet de avondmaalsviering zó te situeren, dat ze een plaats krijgt ná de dienst des Woords en de dienst der gebeden, in aansluiting aan de inzameling der gaven. De dienst der offeranden is immers van ouds de poort naar de avondmaalsviering⁷⁸.

6.8.4 Deputaten zijn zich bewust, dat het zó inpassen van de avondmaalsviering in het geheel van de eredienst ingrijpt op bepaalde gebruiken en hier en daar bezwaren zal ontmoeten.

Wanneer het Avondmaal ook 's middags moet worden gevierd, zal de voorgestelde orde niet de preek, maar wel een speciale nabetrachtings-preek verdringen. De vraag is of dit als een verlies moeten worden aangemerkt. Kerkordelijk is de nabetrachtingspreek niet voorgeschreven. De Gereformeerde Kerken hebben aanvankelijk zich zelfs tegen een nabetrachtingspreek verzet. Er zijn verschillende synode-besluiten uit de 16e eeuw waaruit blijkt, dat men het zinvoller achtte op de Avondmaalszondagen 's middags de catechismusprediking voort te zetten. De dankzegging is trouwens ook ingebouwd in het formulier. Wanneer het formulier gelezen is, is daarmee de viering van het Avondmaal en de dankzegging geëindigd. Een aparte dankzeggingspreek heeft iets van een doublure. Ze werkt - zeker bij een frequente avondmaalsviering - de overaccentuering en verzelfstandiging van het sacrament in de hand⁷⁹. De avondmaalsviering in (te?) grote kerkgebouwen met vele (te?) kleine tafels schept aparte problemen. In de praktijk heeft zij geleid tot een verdringen van de bediening van het Woord zó, dat het klassieke patroon van de gereformeerde eredienst wijkt voor een aparte Avondmaalsdienst. De moeiten waaruit deze praktijk is ontstaan mogen de synode o.i. niet afhouden van een aanwijzing van de plaats van de avondmaalsviering. Een aanwijzing van die plaats zal corrigerend kunnen werken en tot een nieuwe bezinning leiden op de vraag hoe de avondmaalsviering vereenvoudigd kan worden, zó dat op de „Avondmaalszondagen" het grondpatroon van de gereformeerde eredienst bewaard blijft.

Wel vragen deputaten zich af of de kerken niet zeer gediend zijn en of met name een meer frequente viering van het Avondmaal niet binnen haar bereik komt, wanneer een keus is te maken uit verschillende wijzen van viering. Een eerste stap in die richting werd reeds gedaan door het vrijgeven van een kort formulier voor de viering van het Avondmaal. Deputaten doen uw vergadering de suggestie nog een derde mogelijkheid te openen, n.l. een sterk vereenvoudigde avondmaalsliturgie, waarbij een breedvoerige onderwijzing ontbreekt en vrijwel direct tot de viering wordt overgegaan.

Dit dan met behoud van die elementen, die vanouds essentieel zijn voor de avondmaalsviering, zoals het avondmaalsgebed, de instellingswoorden, de gedachtenis van Christus, een terugwijzing en nodiging, het „sursum corda" en de dankzegging. Uiteraard zullen dan waarborgen moeten worden geschapen, dat het bestaande formulier binnen de kerken blijft functioneren.

De realisering van een dergelijke suggestie gaat echter boven onze opdracht uit. Bovendien vereist ze een wijziging van art. 62 van de K.O.

Op dit punt volstaan deputaten daarom met een suggestie aan uw vergadering.

---

⁷⁸ Bij het komen aan het Avondmaal deponeren de gemeente haar gaven in de op de tafel geplaatste offerbekers. Hiermee bewaart ze een oud liturgisch gebruik. In de vroeg-christelijke kerk waren liefdesmaal en Avondmaal met elkaar verbonden. De gelovigen namen hun gaven mee naar de samenkomst. Eerst de ingrediënten voor de maaltijd zoals brood en wijn, meel en druiven. Later ook geld. Hun kerkgang was tegelijk een offergang. Na de preek voordat de viering van het Avondmaal begon werden de dankoffergaven bij de diakenen gebracht. Vgl. hetgeen door ons wordt opgemerkt onder 692. Zie verder: A. F. N. Lekkerkerker, Doe aan mij een teken ten goede, Wageningen 1960, p. 160 v.; H. Jonker, a.w., p. 135 v.; Orden voor de Eredienst, p. 29.

⁷⁹ Zie: H. Bouwman, a.w., p. 433, 434, 440, 441; J. T. Bakker, Nabetrachting, in Christelijke Encyclopedie, deel V, Kampen 1960, p. 126.

6.9 De plaats van de collecte

6.9.1 In de Orde voor de Eredienst van 1933 heeft de collecte een plaats gekregen na het zgn. 'grote gebed' en vóór de preek. Ook kwam en komt wel voor het collecteren bij de uitgang na de zegen. Dit laatste vinden we al in liturgieën uit de 16e eeuw en in een synodale bepaling van 1574⁸⁰.

Dr. Lekkerkerker wijst in zijn „Kanttekeningen" op de grote verscheidenheid die er was en is t.a.v. de plaatsing van de collecte in de Orde van dienst: tijdens een lied voor de preek, tijdens een tussenzang, een lied na de preek of slotzang⁸¹. Men krijgt de indruk, aldus Lekkerkerker, dat men zich in de 16e eeuw niet druk maakte om de plaats van de collecte in het geheel van de eredienst⁸².

6.9.2 Het behoeft geen breed betoog, dat de collecte een wezenlijk onderdeel van de eredienst vormt⁸³. Met Zondag 38 H.C. belijden wij, dat de gemeente in de eredienst o.m. samengekomen is „om de armen christelijke handreiking te doen". De rangorde in Zondag 38 genoemd is maar niet willekeurig. In het geheel van de dienst der offeranden neemt de collecte nog weer een aparte plaats in.

In de christelijke kerk van de eerste eeuwen sloot de inzameling van de gaven aan bij de avondmaalsviering en vond plaats bij de overgang van de dienst des Woords naar die van het sacrament⁸⁴.

6.9.3 Dient dus historisch gezien de collecte een plaats te krijgen binnen de eredienst na de prediking, ook logisch gezien is daar alles voor, omdat men de schapen eerst kan melken als ze gevoed zijn.

Het behoort bij de onderdelen waarmee de gemeente antwoordt op de prediking. De collecte sluit aan bij het gebed⁸⁵ en komt voor de slotzang⁸⁶.

Op grond van het bovenstaande hebben deputaten gemeend concept-orden van dienst te moeten voorleggen, waarin de collecte als onderdeel van de dienst der offeranden een plaats krijgt na het gebed na de preek en voor slotzang en zegen, zodat een nauwere aansluiting verkregen wordt bij hetgeen gebruikelijk was in de christelijke kerk uit de eerste eeuwen.

6.10 De plaatsing van de liederen

6.10.1 *Begin*. Voor het begin van de dienst zij hier verwezen naar 6.1., de aanvang van de dienst: het is gewenst een psalm te zingen, niet als Introitus, maar na de opening en de vrede-, zegengroet.

6.10.2 *Antwoordspsalm*. Het antwoord van de gemeente op de Schriftlezingen in de vorm van een psalm is reeds van oude datum. „Op de lezing van het Oude Testament past voornamelijk een psalm: de psalmen zijn immers het antwoord op de openbaring in Wet en profeten!⁸⁷. Dit houdt o.i. in dat zowel op de voorlezing van de Wet (Exodus 20 of Deuteronomium 5) een psalm gezongen wordt, alsook op de daarna volgende Schriftlezing van het Oude Testament. Intussen is het o.i. niet noodzakelijk na elke Schriftlezing een psalm te zingen⁸⁸.

6.10.3 *Amenlied*. Niet alleen de Schriftlezing, maar ook de prediking beantwoorde de gemeente met haar lied als een 'amen'. Een gezongen 'amen'⁸⁹ is gewenst en als zodanig zou bijvoorbeeld kunnen fungeren het 'amen' (tot driemaal herhaald) uit de Gezongen Geloofsbelijdenis van P. Chr. Wetering (zie 6.5. over de plaats en de wijze van de geloofsbelijdenis). Als alternatief zou bijvoorbeeld kunnen gelden een psalm of lied, aansluitend op de prediking.

⁸⁰ E. van der Schoot, a.w., p. 94N1; Lekkerkerker, Kanttekeningen, deel 1, p. 40.

⁸¹ Lekkerkerker, Kanttekeningen, deel I, p. 31.

⁸² Lekkerkerker, Kanttekeningen, deel I, p. 41.

⁸³ A. Kuyper, Onze Eredienst, p. 349; J. Calvijn, a.w., IV, 17, 44 (vertaling Sizoo, deel 3 p. 483) Zo moest het altijd geschieden, dat er geen samenkomst der gemeente gehouden werd zonder prediking des Woords, gebeden, uitdeling van het Avondmaal en aalmoezen."

⁸⁴ E. van der Schoot, a.w., p. 33.

In Orden voor de Eredienst, Kampen 1967, p. 13 wordt er op gewezen, dat de collecte bij die onderdelen van de eredienst behoort, waarmee de gemeente antwoordt op het verkondigde heil.

⁸⁵ Zie Rapport 6.2.

⁸⁶ Zie Rapport 6.10.

⁸⁷ Orden voor de Eredienst, p. 25.

⁸⁸ Lekkerkerker, Kanttekeningen, deel I, p. 88 v.

⁸⁹ G. van Rongen, a.w., p. 114 v.

6.10.4 *Collecte*. De dienst der offeranden is een afzonderlijk deel van de eredienst; men zinge niet tijdens het collecteren. Anderzijds is een zekere samenvoeging niet te veroordelen: een uitgebreider voorspel kan het zingen inleiden. Dit geschiede evenwel niet vóór, maar ná de prediking.

6.10.5 *Slot*. Deze zang na de collecte fungere tevens als slot voor wat de handelingen der gemeente betreft, of anders als inleiding op de daaropvolgende doop- of avondmaalsdienst, die hun plaats als 'secundum organum' ná de dienst des Woords ontvangen.

Enkele slotopmerkingen: een gezongen geloofsbelijdenis in de namiddagdienst komt ons gewenst voor, ook als aanvang van de doop- of avondmaalsdienst; de 'Lofzang op het Lam' is o.i. zeer passend vlak vóór de viering van het Avondmaal; na de Schriftlezing aan de tafel is een antwoordzang op zijn plaats. Niet gewenst zijn o.i. recitatieven door de voorganger met responsies van de gemeente (hetgeen intussen nog iets anders is dan beurtzang, zoals bijvoorbeeld met Psalm 136 het geval is, welke goed uitvoerbaar is in de gereformeerde eredienst). Het is ook niet gewenst, de prediking te onderbreken door een 'tussenzang': men late de bediening des Woords één geheel. Evenmin gewenst is zang voor de dienst der gebeden als een soort inleiding op het gebed; de dienst der gebeden draagt immers hetzelfde karakter en het is dan ook opvallend dat Calvijn zang en gebed onder één noemer plaatste. Samenvattend concluderen wij dat in de eredienst tenminste viermaal zingen op zijn plaats is; dit zingen vindt dan in feite telkens plaats in aansluiting op Gods Woord.

6.11 Kanselmededelingen

6.11.1 Hierbij dient o.i. onderscheiden te worden tussen

- a. mededelingen die betrekking hebben op voorbeden en te houden collecten;
- b. mededelingen van kerkeraadswegen inzake attestaties, kerkelijke verkiezingen, kerkeraadvergaderingen enz.

De onder a. genoemde mededelingen horen zonder meer thuis in de eredienst; de onder b. genoemde eigenlijk niet.

In de eredienst is men als gemeente samengekomen voor een zeer speciaal doel. Het gaat om de ontmoeting van God en zijn volk.

Hoe belangrijk de onder b. genoemde zaken ook mogen zijn en hoe zeer die stuk voor stuk de gemeente aangaan, men is voor het geïnformeerd worden daarover niet samengekomen in de eredienst. In die dienst is men samengekomen tot het vierderlei doel, genoemd in Zondag 38 H.C. (het lied is een gezongen (dank)gebed!). Terecht worden de verkiezingen voor ambtsdragers niet gehouden tijdens de eredienst, maar in een aparte samenkomst

6.11.2 Wil men om praktische redenen toch de gelegenheid dat de gemeente bijeen is benutten om haar tegelijkertijd in kennis te stellen van andere zaken die haar wel degelijk aangaan en waarvan zij op de hoogte dient te zijn, dan stellen deputaten voor de onder b. genoemde mededelingen buiten het kader van de eredienst een plaats te geven, b.v. vóór de aanvang van de eredienst. Andere mogelijkheden zijn o.a. bekendmaking via publikatiebord of plaatselijk kerkblad.

T.a.v. de onder a. genoemde mededelingen stellen deputaten voor deze te doen direct voorafgaande aan resp. het gebed en de collecte.

Vandaar dat in de voorgelegde concept-orden van dienst geen apart onderdeel 'Mededelingen' is opgenomen.

7. CONCEPT - ORDEN VAN DIENST

Voor de zondagmorgen

1. opening
2. vredegroet/zegengroet
3. psalm
4. lezing van det Wet des HEREN (Exodus 20 :2-17)
5. antwoordlied
6. schuldbelijdenis en gebed om verlichting met de Heilige Geest
7. Schriftlezingen1)
8. prediking
9. amenlied of gezongen amen
- *10. bediening van de Doop
11. dankzegging en voorbede

12. dienst der offeranden
- *13. viering van het Avondmaal
14. lied
15. zegen

Voor de zondagmiddag

1. opening
2. vredegroet/zegengroet
3. psalm
4. gebed voor de opening van het Woord
5. Schriftlezingen
6. lied
7. prediking
8. geloofsbelijdenis¹⁾
- *9. bediening van de Doop
10. dankzegging en voorbede
11. dienst der offeranden
- *12. viering van het Avondmaal
13. lied
14. zegen

* eventueel

1) eventueel afgewisseld met lied

De deputaten, M. Brandes
K. Deddens
J. Kok

BIJLAGE 8E

NOTA

van Commissie IV inzake de proeve van een gemoderniseerde tekst van de Nederlandse Geloofsbelijdenis (art. 1-IX). Zie besluit Acta art. 185 sub D. III. 2.a).

1. De deputaten voor de taalkundige modernisering van de belijdenisgeschriften (sectie A van het deputaatschap voor de herziening van het kerkboek) voegden bij de verantwoording van hun werkmethode een aanvankelijk werkresultaat: de artikelen 1-9 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. De commissie heeft deze proeve globaal onderzocht en wil met enkele voorbeelden haar afwijzing van de methode van sectie A nader adstrueren.

Zij heeft het wel als een enigszins remmende factor ervaren, dat de proeve niet is geargumenteed. Daar staat echter tegenover, dat veel wijzigingen zijn af te leiden uit de 'stellingen' a-i (met name f), de uitgangspunten voor de werkmethode.

Het feit, dat een aanzienlijk aantal passages van de proeve niet op volledige overeenstemming in sectie A berust (rapport blz. 9 N.B. 1), behoeft naar de mening van de commissie de beoordeling van de proeve niet te belemmeren. Wel is het te betreuren, dat de synode van het minderheidsstandpunt inzake deze passages niet in kennis is gesteld.

De commissie maakt ernstig bezwaar tegen het feit, dat deputaten voor de bijbelcitaten een eigen vertaling aanbieden (rapport blz. 9 N.B. 2). Zij heeft deze vertaling niet gecontroleerd en zij gaat ook voorbij aan de vraag, op basis van welke grondtekst deze vertaling werd gemaakt.
2. De nummering van regels en zinnen, zoals door deputaten aangeboden, vergemakkelijkt weliswaar de bespreking, maar zal bij de definitieve vormgeving van een gemoderniseerde tekst van de Nederlandse Geloofsbelijdenis zo niet gehandhaafd kunnen worden. Slechts een beperkte onderverdeling (en eventueel nummering) in 'alinea's' of 'gedachten-eenheden' zou in de gemoderniseerde versie winst betekenen, zeker in de lange artikelen.
3. De commissie is van mening, dat het algemene taalbeeld van de proeve vlak en middelmatig is; blijkbaar sterk bepaald door de gemiddelde spreektaal van de gemiddelde Nederlander van 1975. Over het geheel genomen is de band met de oude taalvorm in woordgebruik en stilering losgelaten.
- 4.1. Artikel 1 is hiervan een sprekend voorbeeld.

In de oude versie formuleert dit artikel in waardige taal de belijdenis van de kerk omtrent haar God. De compactheid duidt er iets van aan, hoeveel de Here over zichzelf openbaart en hoe weinig de kerk van Hem begrijpen kan. Zij kan feite alleen maar opsommen.

In de proeve van deputaten is de ene zin in vier zinnen verknipt. Daardoor is het karakter van het artikel radicaal veranderd: de indrukwekkendheid van de opsomming van Gods eigenschappen is op deze wijze onnodig gebroken. Bovendien doen deputaten kennelijk een poging deze eigenschappen enigszins te rubriceren, iets wat de oude versie nu juist niet doet. Deze ingreep op de oude vormgeving is overbodig en daarom ongewenst.
- 4.2. Hetzelfde artikel 1 laat ook enkele duidelijke voorbeelden zien van de wijze waarop deputaten door hen kennelijk als 'kerktalig' beschouwde uitdrukkingen moderniseren.

In de aanhef is de aan Rom. 10: 9 en 10 ontleende uitdrukking "wij geloven allen met het hart en belijden met de mond" vervangen door "We komen er allemaal openlijk voor uit". Deputaten vinden blijkbaar de oude aanhef te breed en het woord "belijden" onbegrijpelijke kerktaal. Wat zij echter als modernisering aanbieden is voor de aanhef van de belijdenis beneden de maat. De commissie wijst slechts op het woordje "we" en op het woord "allemaal", als onnodige vervanging voor "wij" en "allen", waarmee het niveau van de aanhef omlaag wordt gehaald.

De vervanging van het woord "belijden" is onjuist. "Openlijk voor iets uitkomen" is slechts één betekenis-element. Andere elementen die bovendien belangrijker zijn, zoals naspreken van "Gods Woord en gezamenlijk het geloof formuleren" zijn geheel verdwenen. Deze betekenisverarming is onaanvaardbaar.

"Een enig geestelijk wezen" is vervangen door "één God" en "Hij is een geest" Deze laatste uitdrukking is ook van toepassing op een engel en kan daarom niet op zichzelf worden gehanteerd. In de oude tekst stond zij dan ook in uitdrukkelijke samenhang met 'enig'. Het is te begrijpen, dat deputaten graag iets wilden veranderen aan de niet hedendaagse uitdrukking "een enig geestelijk wezen", maar zolang geen werkelijk gelijkwaardige uitdrukking beschikbaar is, moet zij om haar rijke inhoud worden gehandhaafd.

De woorden "onzienlijk" en "ondoorgegrondelijk" zijn voorts vervangen door omschrijvingen. De commissie vraagt zich af, waarom "doorgronden" kan worden gehandhaafd, wanneer "belijden" om

redenen van 'kerktaligheid' verdwijnen moet.

In I 5 wordt de prachtige uitdrukking "een zeer overvloedige fontein aller goeden" wel zeer ontkleed en verzwakt. "Fontein aller goeden" is zonder schade weer te geven door "bron van alle goed". Maar "oorsprong", dat door deputaten wordt voorgesteld, geeft slechts a.h.w. een 'startpunt' aan, terwijl "bron" aanduidt, dat de Here voortgaat dagelijks alle goed voort te brengen en te schenken. Waarom bovendien "zeer overvloedig" verdwijnen moet, is volstrekt onduidelijk.

In I 6 en 7 doen deputaten kennelijk een poging tot omschrijving van het woord "eenvoudig" in het begin van het oude artikel. De commissie is er niet van overtuigd, dat "met elkaar niet in strijd" en "geen tweestrijd" de betekenis van "eenvoudig" voldoende weergeven.

Bovendien voeren deputaten "liefde en toorn" in als voorbeelden van bij God niet tegenstrijdige eigenschappen; "goedheid en rechtvaardigheid" was als voorbeeld blijkbaar niet voldoende. De aanduiding van Gods toorn in het kader van zijn eigenschappen roept grote vragen op. De omschrijving van "eenvoudig" is dus reeds zeer aanvechtbaar. Onze taal heeft tegenwoordig blijkbaar geen goed equivalent voor dit woord; dan moet van vervanging worden afgezien.

Zonder op alle onderdelen in te gaan maakt de commissie over de overige artikelen nog de volgende opmerkingen. Daarbij dient als leidraad, wat deputaten onder f opmerken op blz. 6 van hun rapport.

- 5.1. Evenals van art. I wordt door deputaten blijkbaar ook van andere artikelen het 'compositie-patroon' als verouderd beschouwd.

In art. II is de oude aanhef verdwenen en vervangen door cursivering van "werk" en "Woord" in regel 1 en 6. Bovendien wordt in dit artikel de zelfstandige verwerking van Rom. 1: 20 vervangen door een letterlijk citaat, zoals in VII 4 ook met Gal. 1: 8 gebeurt.

In art. V is de stellende zin ("En wij geloven...") vervangen door de vraagzin in regel 4.

In art. VI wordt de lijst van apocriefe boeken slechts in een noot opgenomen (naast de op zichzelf aanvaardbare verklaring van het woord "apocrief"; vgl. "kanoniek" in IV 1).

In art. VIII is de tekstopbouw van het slot (vanaf "Alzoo nochtans") eveneens ingrijpend gewijzigd (regel 8-16).

In art. IX is, evenals in II, de oude aanhef weer verdwenen en verdeeld over regel 1 en 23, ditmaal zonder cursivering.

- 5.2. Ten aanzien van de 'vertaling' van de woorden is het volgende op te merken. Blijkbaar als overtollig beschouwde woorden worden geschrapt; zoals in II 3 "schoon", II 6 "heilig en Goddelijk", III 2 "Zijn knechten", VI 3 "kracht en vermogen" en "enig getuigenis van deze", VII 9 "van ganser harte", VIII 15 "noch eerste, noch laatste".

Hetzelfde lot ondergaan geheel of gedeeltelijk de beelden in II 3 ("boek en ketters") en V 6 ("blinden tasten").

Woorden en uitdrukkingen die blijkbaar tot de 'kerktaal' behoren, worden niet zelden op aanvechtbare wijze vervangen of bekort.

Zo wordt bijvoorbeeld in II 2 en IX 5, 9 en 24 "scheppen" vervangen door "maken" (en afgeleide woorden; vgl. echter "schepper" in VIII 3), in II 7, III 2, VII 1 en IX 25 "zaligheid" door "redding" (en verwante woorden), in VI 2 "leren... en daaruit onderwijzing nemen" door "haar voordeel doen". In art. VIII valt op, dat in regel 3 "oorzaak, oorsprong en begin" wordt samengevat tot "schepper"; in regel 4-6 worden "Woord, Wijsheid en Beeld" omschrijvend uiteengehaald (waardoor de aansluiting bij de compacte schriftuurlijke beeldspraak in bijv. 1 Cor. 1: 24, Joh. 1: 14 en Hebr. 1: 3 is verdwenen); in regel 9 en 10 wordt "de Vader is (de Zoon) niet" enz. vervangen door "is niet hetzelfde als", terwijl de uitdrukkelijke herhaling "de Zoon is de Vader niet" door een simpel "of omgekeerd" wordt 'vertaald'; in regel 16 moeten "even echt, even actief, even goed en even genadig" het oude slot van dit artikel vervangen.

In art. IX valt de vervlakking in regel 21 en 22 op: "menselijk" verdwijnt, "verwachten" wordt "er op rekenen" (ten koste van het element "verlangen, er naar uitzien") en "begrijpen" moet het rijke "de volkomen kennis en vrucht genieten" vervangen.

Zeer te betreuren is ook, dat in regel 24-26 de woorden "Schepper, Zaligmaker en Verlosser, en Heiligmaker" die daar fungeren als schriftuurlijke 'bijnamen' voor de drie Goddelijke Personen, vervangen zijn door omschrijvende zinnen. Ten aanzien van deze beide laatste artikelen mag de commissie tenslotte niet voorbijgaan aan het, feit van ingrijpende betekenis, dat de woorden "wezen" (in contrast met "personen") en "H. Drievuldigheid" consequent zijn vermeden. Dit acht zij onaanvaardbaar, omdat hiermee de band in het woordgebruik met de christelijke kerk van de eerste eeuwen volledig wordt doorgesneden. Hier worden naar het oordeel van de commissie de grenzen van 'taalkundige modernisering' wel zeer ver overschreden!

6. De commissie ziet af van een volledige inventarisatie en bespreking van alle wijzigingen. Zij meent, dat het aanvankelijk werkresultaat van sectie A de afwijzing van haar methode bevestigt.

Namens Commissie IV,
P. Schelling, rapporteur.

RAPPORT

van de deputaten voor radio- en televisie-uitzending van kerkdiensten.

Aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen in Kampen op 15 april 1975.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

De generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gehouden te Hattem 1972/1973, benoemde tot deputaten voor radio- en televisieuitzending van kerkdiensten de volgende broeders: ds. D. Vreugdenhil, Velp (S); C. D. Goudappel, Delft; ds. H. D. van Herksen, Heemse; ds. P. Lok, Kampen; ir. R. F. van Mill, Amersfoort; met de secundi: ds. G. Hagens, Bussum; ir. H. Wieringa, Zwolle (acta artikel 165).

Deze deputaten hebben uit hun midden in hun moderamen verkozen: ds. D. Vreugdenhil, voorzitter; ds. P. Lok, secretaris; ir. R. F. van Mill, penningmeester.

De opdracht, die de synode van Hattem aan de deputaten verstrekte, luidt (acta artikel 105):

1. met gelijke zorg als voorheen is geschied de radio-uitzending van kerkdiensten voor het binnenland te behartigen;
2. ook de radio-uitzending van kerkdiensten (via Radio Nederland Wereldomroep) voor het buitenland te blijven verzorgen;
3. eveneens de televisie-uitzending van kerkdiensten te verzorgen;
4. hun inbreng te leveren voor de vulling van het radio-halfuur na de kerkdienst, indien de verantwoordelijkheid van de deputaten ten volle in rekening wordt gebracht;
- 5.1. in de interim-periode gebruik te maken van de mogelijkheden kerkdiensten uit te zenden binnen de samenwerking in het Convent van Kerken;
- 5.2. mede heen te werken naar een structuur waarin de Gereformeerde Kerken haar kerkdienst-uitzendingen zullen doen verzorgen onder eigen naam en eigen verantwoordelijkheid;
- 5.3. namens de kerken een overeenkomst aan te gaan met de nieuwe Omroepstichting, indien het onder 5.2. gestelde daarbij is gewaarborgd;
6. aan de eerstvolgende synode verslag uit te brengen van hun werkzaamheden.

Bij dezen voldoende aan de opdracht sub 6 kunnen bovengenoemde deputaten aan uw vergadering het volgende rapporteren.

1. RADIO-UITZENDING VAN KERKDIENTEN (BINNENLAND)

Na de afsluiting van het deputatenrapport aan uw voorgangster (april 1972) werden de volgende radio-uitzendingen van kerkdiensten verzorgd. Vermeld worden achtereenvolgens de datum en plaats van uitzending alsmede van de voorganger in deze diensten.

23-04-1972	Groningen-Noord	ds. J. Verkade
28-05-1972	Harlingen	ds. D. Nieuwenhuis
02-07-1972	Stadskanaal	ds. A. G. Versteeg
10-09-1972	Rouveen	ds. J. Geersing
22-10-1972	Den Helder	ds. J. C. Post
17-12-1972	Delft	prof. drs. J. van Bruggen
28-01-1973	Utrecht-Centrum	ds. W. Triemstra
25-03-1973	Groningen-Oost	ds. H. J. Nijenhuis
27-05-1973	Bodegraven	ds. H. J. J. Feenstra
24-06-1973	Hattem	ds. M. van Dooren
29-07-1973	Assen	ds. H. Bouma
26-08-1973	Zwijndrecht-Groote Lindt	ds. K. D. van Dijk
21-10-1973	Kampen	prof. dr. L. Doekes
07-11-1973	Ureterp	ds. W. Pouwelse
23-11-1973	Haarlem	ds. S. de Waard
13-01-1974	Hilversum	ds. P. Deddens
24-03-1974	Veenendaal	ds. R. Koolstra
21-04-1974	Groningen-Zuid	ds. B. van Zuijlekom

09-06-1974 Emmeloord	ds. E. Koop
14-07-1974 Heemse	ds. H. D. van Herksen
15-09-1974 Kampen	prof. dr. J. Douma
20-10-1974 Enschede-Oost	dr. R. H. Bremmer
06-11-1974 Rotterdam-Noord	ds. K. Drost
29-12-1974 Hilversum	ds. P. Deddens

Uit dit overzicht kan blijken, dat zowel in 1973 als in 1974 negen kerkdiensten werden uitgezonden. Een gelijk aantal werd in 1972 uitgezonden en ook voor 1975 staan negen kerkdienst-uitzendingen op het programma. Niet alle kerkdiensten werden op zondag uitgezonden. Zo was de uitzending op 7 november 1973 een dankstond voor gewas en arbeid en eveneens die van 6 november 1974. Voor 1975 is aan deputaten toevertrouwd de uitzending van acht zondagse kerkdiensten en de oudsjaarsavondkerkdienst. Naar spreiding in geografische zin werd gestreefd, hoewel anderzijds rekening diende gehouden te worden met de wensen van de technische staf, de uitzendende kerken niet te vaak en te zeer te zoeken aan de periferie.

De inmiddels gegroeide traditie elk jaar één der Kamper theologische hoogleraren uit te nodigen om voor te gaan in een radiokerkdienst, werd voortgezet, de laatste jaren vanuit het kerkgebouw van de gereformeerde kerk te Kampen. Ook in de verslagperiode werden de preken, die voor de microfoon gehouden zijn, kosteloos ter beschikking gesteld als uitgaven van het Convent van Kerken. Het bureau van dit Convent verzorgt één en ander.

Van belang is te melden, dat de aantallen preken, die via dit bureau besteld worden, ondanks de van verschillende zijden uitgebrachte bezwaren tegen radiokerkdiensten, een vrij constant beeld vertonen. Binnen de samenwerking van het Convent worden elk jaar 58 kerkdiensten uitgezonden. Het totaal aantal aangevraagde preken bedroeg in de achterliggende jaren resp. 45075 (1971), 45110 (1972), 42350 (1973). Dat geeft de volgende cijfers als gemiddelden: 777 (1971), 778 (1972) en 730 (1973).

Het gemiddelde aantal aanvragen van radio-preken uit onze kerken lag in 1972 op 753 en in 1973 op 636. De cijfers over 1974 zijn nog niet beschikbaar.

2. RADIO-UITZENDING VAN KERKDIENTEN (BUITENLAND)

De synode van Hattem benoemde als deputaat voor Radio Nederland Wereldomroep ds. D. Vreugdenhil te Velp, met als secundus ds. H. D. van Herksen te Heemse. De volgende kerkdiensten werden in deze verslagperiode uitgezonden via de Wereldomroep:

18-03-1973 Rijnsburg
14-10-1973 Hengelo
28-04-1974 Amersfoort-Centrum
21-11-1974 Spakenburg-Zuid

Deze uitzendingen, die 's morgens op de band worden opgenomen, zijn 's middags gericht op Afrika en het oostelijk halfrond, terwijl de heruitzending op zondagavond gericht is op het westelijk halfrond.

3. UITZENDING VAN KERKDIENTEN VIA DE TELEVISIE

Sinds de synode van Hattem gesloten is, werd één gereformeerde kerkdienst uitgezonden via de televisie. Uw deputaten verzochten de kerk te Kampen deze uitzending te verzorgen, mede omdat de Eudokiakerk - eigendom van de gereformeerde kerk te Kampen sedert 1972 - zich voor een dergelijke uitzending goed leent. De uitzending vond plaats op 30 september 1973. De dienst werd gehouden van 10 tot 11 uur v.m. en uitgezonden van 12 tot 13 uur n.m.

Vermeld kan nog worden dat de kijkdichtheid 1 bedroeg d.i. ± 100.000 kijkers en dat het aantal aangevraagde preken 875 was.

4. HET HALF-UUR NA DE KERKDIENT

In de verslagperiode tussen 'Hattem' en 'Kampen' hebben uw deputaten meer dan eens overwogen op welke verantwoorde wijze te voldoen zou zijn aan opdracht 4. Het is hun intussen duidelijker geworden dat geen sprake kon zijn van hun inbreng in de vulling van het radiohalfuur na de kerkdienst, 'indien de verantwoordelijkheid van deputaten integraal erkend en in rekening gebracht wordt'. Billijkheidshalve

dient tevens in rekening gebracht te worden, dat de afgelopen drie jaren veel aandacht gevraagd hebben voor de herstructurering van de 'kerkelijke omroepwereld'.

In verband met hetgeen hieronder nog gerapporteerd zal worden inzake de nieuwe omroepstichting en onze plaats in de omroepwereld, stellen deputaten u thans reeds voor in den vervolge af te zien van welke vulling ook van het half uur na de kerkdienst. Vermoedelijk zullen we ons tevreden moeten stellen met een aantal uren, die beschikbaar komen voor uitzending van kerkdiensten.

5.1. ONZE KERKEN EN HET CONVENT VAN KERKEN

In hun rapport aan de synode van Hattem hebben de deputaten reeds melding gemaakt van twee factoren, die in dit verband van belang zijn, te weten: a. dat een nieuwe kerkelijke omroepstichting te verwachten was, en b. dat in de tijd die voorafgaat aan de inwerkingtreding van deze nieuwe stichting, het Convent van Kerken zijn gezamenlijke uitzendingen met het IKOR termineerde.

Dit laatste betekende, dat uw deputaten met aanzienlijk veel minder problemen dan voorheen het geval was, hun plaats binnen het Convent konden innemen.

Van de binnen het Convent aanwezige mogelijkheden tot radio- en televisie-uitzending van kerkdiensten is dan ook een gepast gebruik gemaakt.

5.2. ONZE KERKEN EN DE NIEUWE OMROEPSTICHTING (IKON)

In het deputatenrapport aan de synode van Hattem werd reeds in uitzicht gesteld, dat een nieuwe omroepstichting in wording was. Aanvankelijk leefde bij de initiatiefnemers van deze stichting de verwachting, dat deze reeds op 1 januari 1974 in werking zou kunnen treden. Bovendien zouden dan zowel het Convent van Kerken als het IKOR worden opgeheven, omdat de meeste zend-gemachtigde kerkgenootschappen zich zouden verenigen in die nieuwe stichting. De datum van inwerkingtreding van deze nieuwe stichting is intussen aanzienlijk verschoven, met name omdat zowel de synode van de Nederlandse Hervormde kerk als die van de Gereformeerde Kerken (synodaal) bezwaren maakten tegen deze nieuwe stichting. Deze bezwaren zijn inmiddels weggenomen, zodat binnen niet al te lange tijd de stichting gaat functioneren.

Van het begin af aan was duidelijk, dat onder andere onze kerken en de Christelijke Gereformeerde Kerken niet tot deze stichting zouden toetreden, zulks om principiële redenen. De structurele opzet van de stichting Inter-Kerkelijke Omroep Nederland (IKON) is duidelijk oecumenistisch. Artikel 2 van de statuten stelt dat het uitgangspunt van de stichting is 'de basisformule van de Wereldraad van Kerken'.

Als participerende kerkgenootschappen zullen tot deze stichting toetreden de volgende deelnemers: de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland (synodaal), de Algemene Doopsgezinde Sociëteit, de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten, de Evangelisch Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden, het Leger des Heils, de Remonstrantse Broederschap, de Oud-Katholieke Kerk in Nederland en de Evangelische Broedergemeenten.

Onze ervaringen met de samenwerking tussen Convent van Kerken en IKOR zijn een niet-onduidelijke indicatie voor de toekomstige ontwikkeling van de stichting IKON.

Niettemin bevatten de statuten voor onze kerken een bepaling, waarvan dankbaar gebruik gemaakt kan worden. Artikel 3, lid 2 b luidt nl.: 'de Stichting tracht haar doel te bereiken door het sluiten van overeenkomsten met niet binnen het kader van de Stichting samenwerkende rechtspersonen die zendtijd hebben verkregen, tot het verzorgen van uitzendingen'.

Deze bepaling impliceert, dat onze kerken een contract aangaan met de stichting IKON, als niet in de stichting samenwerkende rechtspersoon. Uiteraard zal nauwlettend op de bepalingen van zulk een contract moeten worden toegezien, opdat onze vrijheden en verantwoordelijkheden van meet af aan gewaarborgd zijn.

Intussen hebben uw deputaten over deze zaken ook reeds afzonderlijk gesproken met de deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken, die een soortgelijke opstelling hebben gekozen ten aanzien van de stichting IKON. Datzelfde geldt van de Unie van Baptistengemeenten.

Het moge tot dankbaarheid stemmen dat de Gereformeerde Kerken in ons land nog altijd in vrijheid het evangelie via de communicatiemedia van radio en televisie kunnen uitdragen naar de zin van de Geest.

Een aanvullend rapport kan uw vergadering tegemoet zien, zodra een concept-contract als boven bedoeld is opgesteld.

Deputaten stellen uw vergadering voor:

1. de deputaten, benoemd door de generale synode van Hattem 1972, 1973, te dechargeren,
2. opnieuw deputaten te benoemen met de opdracht:
  - a. met gelijke zorg als voorheen is geschied de radio-uitzending van kerkdiensten voor het binnenland

- te behartigen;
- b. de radio-uitzending van kerkdiensten (via Radio Nederland Wereldomroep) voor het buitenland te blijven verzorgen;
  - c. de televisie-uitzending van kerkdiensten voor het binnenland te verzorgen;
  - d. namens de kerken een overeenkomst aan te gaan met de Inter-Kerkelijke-Omroep Nederland zodanig, dat de uitzendingen zullen geschieden onder eigen naam en eigen verantwoordelijkheid en in volledige vrijheid;
  - e. in de interim-periode gebruik te maken van de mogelijkheid kerkdiensten uit te zenden binnen de samenwerking in het Convent van Kerken;
  - f. aan de eerstvolgende synode verslag uit te brengen van hun werkzaamheden.

Met heilbiede en broedergroeten, namens deputaten voornoemd:

D. Vreugdenhil, voorzitter

P. Lok, secretaris.

RAPPORT

van deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken, Kampen, 1975.

1. SAMENSTELLING DEPUTAATSCHAP.

De generale synode van Hattem 1972/1973 benoemde tot deputaten voor de geestelijke verzorging van militairen de brs. ds. J. van der Haar, Gouda (S); J. Flink, 's-Gravenhage; M. Fokkema, Rosmalen; ds. D. van Houdt, Uithuizermeeden; K. Pesman, Utrecht; ds. J. van der Wielen, Axel; secundi: ds. J. Bos, Nijmegen; J. Lamain, 't Harde. (Acta Hattem 1972/1973, art. 165).

De onderlinge functieverdeling bleef als volgt:

ds. J. van der Haar, voorzitter; ds. J. van der Wielen, secretaris; J. Flink, penningmeester; ds. D. van Houdt, algemeen adjunct.

2. OPDRACHT.

De generale synode gaf aan deputaten de volgende opdracht:

- a. als instantie te fungeren waaraan de Overheid (c.q. de hoofdlegerpredikant, de hoofdvluchtmacht-predikant of de hoofdvlootpredikant) mededeling kan doen, indien zij (hij) ter vervulling van een of meer plaatsen als krijgsmachtpredikant deze uit de Gereformeerde Kerken wenst;
- b. de ontwikkeling in de geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht zo nauwlettend mogelijk te volgen en te toetsen, en een nauw contact met de hoofdlegerpredikant te onderhouden om zo mogelijk invloeden ten goede aan te wenden;
- c. na zich er van vergewist te hebben dat er voor onbelemmerde arbeid van de gereformeerde krijgsmachtpredikant binnen de bestaande regeling plaats gebleven is, ijverig te zoeken, eventueel met hulp van de classicale vergaderingen, naar predikanten die geschikt en bereid zijn deze functie van krijgsmachtpredikant te vervullen, en dezen in overleg met de kerken die zij dienen, voor te dragen bij de overheid;
- d. contact op te nemen met de kerkeraad van de betrokken predikant en, indien het een aanstelling voor lange of onbepaalde tijd betreft, hem te verzoeken te beoordelen met advies van de classis (eventueel met deputaten ad art. 49 K.O.) of het gebruik maken van de geboden gelegenheid in overeenstemming is met de roeping en taak der kerk, óf dat de vervulling van de aangeboden functie in feite betekent een overgang tot een andere staat des levens;
- e. indien de betrokken kerkeraad van oordeel is, dat het gebruik maken van de geboden gelegenheid in overeenstemming is met roeping en taak der kerk, hem te verzoeken zijn betreffende dienaar des Woords tot deze dienst te zenden in overeenstemming met de door de generale synode van Hoogeveen 1969/1970 vastgestelde stipulatiën, Acta art. 332;
- f. in contacten met predikanten en kerkeraden en in te verstrekken adviezen steeds nadrukkelijk te verwijzen naar de oordelen van de generale synode van Hoogeveen 1969/1970 in haar besluit over regeling positie legerpredikanten, Acta art. 322, met name onder: voorts van oordeel 1 t/m 4;
- g. ten aanzien van hun arbeid contact te onderhouden met de Contact-Commissie Gereformeerde Garnizoenskerken;
- h. van hun arbeid aan de volgende generale synode rapport uit te brengen en dit rapport aan de kerken toe te zenden. zo mogelijk een half jaar vóór de aanvang van deze synode (Acta Hattem 1972/1973, art. 78, onder V Zij be-sluit 2).

Deputaten hebben er in hun eerste vergadering, op 22 januari 1973, (zij hebben in het geheel tweemaal vergaderd), vooral goede nota van genomen, dat tot hun opdracht ook behoorde "de ontwikkeling in de geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht zo nauwlettend mogelijk te volgen en te toetsen en een nauw contact met de hoofdlegerpredikant te onderhouden om zo mogelijk invloeden ten goede aan te wenden". (b).

Bovendien hebben zij goede nota genomen van het feit, dat de "werving" van krijgsmachtpredikanten plaats moest vinden "na zich ervan vergewist te hebben dat er voor onbelemmerde arbeid van de

gereformeerde krijgsmachtpredikant binnen de bestaande regeling plaats gebleven is". (c).

3 CONTACT MET DE HOOFDLEGERPREDIKANT.

De voorzitter van deputaten, ds. J. van der Haar, en br. K. Pesman (tevens secretaris van de C.C.G.G.) hebben op woensdag 12 april 1972 een onderhoud gehad met de hoofdlegerpredikant in verband met de ontwikkeling in de geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht. Zij hebben daarbij uiting gegeven aan de zorg, die er bij de deputaten leefde over de gang van zaken bij de geestelijke verzorging.

Tijdens dit onderhoud werden tevens de ervaringen van een broeder tijdens een conferentie "geestelijke kadervorming" op Beukbergen, zoals die in het maandblad "In 's Konings Dienst" waren gepubliceerd, aan de hoofdlegerpredikant doorgegeven.

Daarbij bleek, dat deze open stond voor de klachten.

Ten aanzien van die betreffende "Beukbergen" werd een onderzoek toegezegd. Deputaten zouden t.z.t. schriftelijk antwoord ontvangen.

Dit antwoord werd inderdaad ontvangen (d.d. 10 januari 1973). Voor deputaten was dit echter, wat de inhoud betreft, teleurstellend. Het beperkte zich namelijk tot een verweer t.a.v. genoemd verslag van de conferentie "geestelijke kadervorming" op Beukbergen. De hoofdlegerpredikant is daarop schriftelijk van deze teleurstelling op de hoogte gebracht, waarbij tevens de hoop werd uitgesproken, dat ons schrijven voor de hoofdlegerpredikant aanleiding zou zijn om schriftelijk of mondeling op deze zaak terug te komen.

Naderhand is deze zaak nog eens tijdens een telefonisch onderhoud met de waarnemend hoofdlegerpredikant ter sprake gekomen, maar met weinig positief resultaat.

4 WERVING LEGERPREDIKANTEN

Deputaten zijn ervan overtuigd, dat het nodig blijft de ontwikkeling in de geestelijke verzorging binnen de krijgsmacht zo nauwlettend mogelijk te blijven volgen.

Toch waren en zijn zij van mening, "dat er voor onbelemmerde arbeid van de gereformeerde krijgsmachtpredikant plaats gebleven is".

Van de hoofdlegerpredikant ontvingen zij de mededeling, dat er voor predikanten uit "onze" kerken twee "vacatures" waren. Bij de werving van legerpredikanten werden deputaten echter ook geconfronteerd met een grote behoefte aan predikanten binnen onze kerken.

Verscheidene predikanten en kerkeraden zijn met het oog op het vervullen van de taak van deputaten in dit opzicht aangeschreven. Helaas telkens met een negatief resultaat.

Deputaten moeten dus tot hun leedwezen rapporteren, dat zij er niet in geslaagd zijn een predikant (of predikanten) te vinden, bereid tot het vervullen van de functie van krijgsmachtpredikant.

5 ONTWIKKELING BINNEN ONZE KRIJGSMACHT

Deputaten gaven reeds blijk van hun zorg t.a.v. de ontwikkeling van de geestelijke verzorging van de militairen binnen onze krijgsmacht.

Nog groter is evenwel hun zorg met betrekking tot de ontwikkeling van het geestelijk "klimaat", waarin onze militairen binnen de krijgsmacht hebben te leven.

Deze ontwikkeling is dermate verontrustend, dat er in het midden van deputaten de vraag naar voren kwam of er in dit opzicht ook voor hen geen taak lag. Of het bijv. niet mogelijk en nodig was om in dezen een ernstig appèl te richten tot de militaire overheid.

Daarbij rees echter tevens de vraag of dit wel op hun weg lag, d.w.z. binnen het raam van de hun gegeven opdracht. Deputaten in hun geheel waren geneigd deze vraag ontkennend te beantwoorden.

Toch werd besloten om in dit rapport aan hun grote zorg in dit opzicht uiting te geven. Daarvan zouden vele voorbeelden zijn te noemen. Deputaten willen volstaan met het noemen van de gezagsondermijning, de pornografie en de ontheiliging van de rustdag binnen onze krijgsmacht.

6 CONTACT MET DE C.C.G.G.

Ingevolge hun opdracht hebben deputaten ten aanzien van hun arbeid steeds contact onderhouden met de Contact-Commissie Gereformeerde Garnizoenskerken.

Ook gedurende deze periode was dit contact gemakkelijk te realiseren doordat ook de generale synode van Hattem 1972/1973 uit de C.C.G.G. twee leden benoemde tot deputaat voor de geestelijke verzorging van militairen. De arbeid van haar secretaris, br. K. Pesman, is ook in deze verslagperiode van grote waarde gebleken. Helaas moet ook in dit rapport de klacht worden geuit, dat het prachtige en tegelijk noodzakelijke werk van de C.C.G.G. na de 25 jaar van haar bestaan nog steeds niet die

bekendheid geniet en die medewerking geniet, die zij verdient.

7 PERSONALIA

De reserve legerpredikanten ds. J. van der Haar en ds. W. G. Raven zijn elk jaar gedurende enkele weken in werkelijke dienst geweest. Wijzigingen hebben zich niet voorgedaan.

8 FINANCIEN

Een financieel verslag zal afzonderlijk aan de generale synode worden toegezonden.

9 VOORSTELLEN

Deputaten zijn van oordeel dat er geen redenen aanwezig zijn de generale synode andere voorstellen te doen dan waartoe de generale synode van Hattem 1972/1973 reeds besloot.

Zij zouden daarom gaarne zien, dat de generale synode van Kampen 1975 ten aanzien van de geestelijke verzorging van militairen eenzelfde besluit nam als haar voorgangster, zoals dit onder punt 2 van dit rapport werd opgenomen. Bovendien willen deputaten de generale synode in overweging geven van de generale synode van Hattem 1972/1973 ook over te nemen wat zij besloot in V. Zie besluit 3, 4 (eveneens art. 78):

"gedurende de tijd dat de honorering van de krijgsmachtpredikant vanwege het rijk door de kerken (nog) wordt aanvaard, de 'Stipulatiën', vastgesteld door de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964, Acta art. 404b, te doen gelden zoals de generale synode van Hoogeveen 1969/1970, Acta art. 356 onder besluit 3, besloten heeft, deputaten f 2500,- ter beschikking te stellen voor de te maken kosten, waarvan zij verantwoording zullen afleggen aan de volgende generale synode".

Uw vergadering de leiding van de Heilige Geest toebiddend in al haar arbeid,
met broedergroet en heilbede, namens deputaten voornoemd:

ds.J. van der Haar, voorzitter;
ds. J. van der Wielen, secretaris.

VERSLAG

van deputaten-curatoren van de Theologische Hogeschool over het tijdvak januari 1972 - december 1974 aan de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, samen te komen te Kampen in april 1975.

Weleerwaarde en eerwaarde broeders,

Deputaten-curatoren van de Theologische Hogeschool hebben de eer en het genoegen u, overeenkomstig de opdracht, hun gegeven in artikel 17 van de instructie, verslag te doen van hun handelingen in de periode januari 1972 - december 1974.

I DE DEPUTATEN - CURATOREN.

Door de generale synode van Hattem 1972 1973 werden benoemd tot deputatencuratoren van de Theologische Hogeschool:

uit het ressort van de particuliere synode van Groningen:

als primus: ds. N. Bruin te Groningen, als secundus: dr. W. G. de Vries te Groningen,

uit het ressort van de particuliere synode van Friesland:

als primus: drs. D. Deddens te Leeuwarden, als secundus: ds. D. Nieuwenhuis te Harlingen,

uit het ressort van de particuliere synode van Drenthe:

als primus: ds. J. ten Hove te Emmen, als secundus: ds. Joh. Francke te Emmen.

uit het ressort van de particuliere synode van Overijssel:

als primus: ds. H. D. van Herksen te Heemse, als secundus: ds. P. Lok te Kampen.

uit het ressort van de particuliere synode van Gelderland:

als primus: ds. T. J. Keegstra te Arnhem, als secundus: ds. C. van der Jagt te Doetinchem,

uit het ressort van de particuliere synode van Utrecht:

als primus: ds. G. Hagens te Naarden, als secundus: ds. J. Kok te Amersfoort,

uit het ressort van de particuliere synode van Noord-Holland:

als primus: ds. H. J. de Vries te Amsterdam, als secundus: ds. C. J. Breen te Diemen.

uit het ressort van de particuliere synode van Zuid-Holland:

als primus: ds. F. de Vries te 's-Gravenhage, als secundus: ds. W. de Graaft te Hardinxveld-Giessendam,

uit het ressort van de particuliere synode van Zeeland, Noord-Brabant en Limburg:

als primus: ds. W. Vreugdenhil te 's-Hertogenbosch, als secundus: ds. P. Schelling te Middelburg,

voorts:

als primus: prof. dr. A. J. Hendriks te Capelle aan den IJssel, als secundus: prof. dr. T.J. Schaatsma te Wageningen.

als primus: mr. N. E. Nieboer te Haren Gron, als secundus: mr. E. Bos te Purmerend.

Enkele curatoren mochten een jubileum vieren. Zo hebben ds. J. ten Hove op 10 januari 1972 en ds. G. Hagens op 14 oktober 1974 hun veertigjarige ambtsvervulling mogen gedenken. Voorts mochten ds. H. J. de Vries op 23 mei 1973, ds. N. Bruin op 21 augustus 1974, drs. D. Deddens op 11 september 1974 en ds. H. D. van Herksen op 6 november 1974 op een 25-jarige ambtsbediening terugzien. Ds. W. Vreugdenhil mocht op 24 maart 1974 de 70-jarige leeftijd bereiken en op 20 november 1974 met de gemeente te 's-Hertogenbosch gedenken dat hij voor 25 jaar aan haar verbonden werd.

Bij al deze jubilea hebben curatoren van hun belangstelling en medeleven doen blijken.

Het moderamen van het college van curatoren werd gevormd door: ds. F. de Vries, president; drs. D. Deddens, assessor; ds. W. Vreugdenhil, secretaris.

2. DE DOCENTEN.

Met dankbaarheid kan worden vermeld, dat de docenten vrijwel onafgebroken hun arbeid hebben kunnen verrichten. Aan het einde van de verslagperiode mag geconstateerd worden dat alle docenten zich in een goede gezondheid mogen verheugen en met ijver en toewijding in goede samenwerking hun taak vol-brengen.

Ter illustratie van die goede samenwerking willen curatoren met grote waardering wijzen op de verschijning van de studiegids „Oriëntatie in de theologie", waarin alle hoogleraren en lector ds. D. K. Wielenga een bijdrage hebben geleverd en ieder van deze docenten het hem toevertrouwde vakgebied belicht. Deze uitgave maakt het mogelijk, in brede kring kennis te nemen van de grondslagen en de

methoden, die bepalend zijn voor de beoefening der gereformeerde theologie aan onze Hogeschool. Ingevolge opdracht hebben deputaten-curatoren regelmatig de colleges bezocht en deze bevonden overeenkomstig Schrift en Belijdenis.

Prof. H. J. Schilder mocht in 1972 het doctoraal examen in de semitische letteren met goed gevolg afleggen.

Op 24 mei 1973 is prof. drs. J. van Bruggen gepromoveerd aan de Rijksuniversiteit te Utrecht op een proefschrift getiteld: „'Na veertien jaren'. De datering van het in Galaten 2 genoemde overleg te Jeruzalem". Hem werd het predicaat "cum laude" verleend.

Op 25 januari 1973 mocht prof. J. Kamphuis gedenken, dat hij een kwarteeuw geleden bevestigd werd in het ambt van Dienaar des Woords.

In januari 1974 bereikte ons het droevige bericht van het overlijden van mevrouw M. Deddens-Buurman die ook in de jaren dat haar man, prof. P. Deddens, hoogleraar was, hem tot grote steun is geweest. Curatoren hebben zich bij de begrafenis van mevrouw Deddens door een tweetal hunner laten vertegenwoordigen.

Van de docent voor de vooropleiding, drs. Ph. Roorda, werd op 28 september 1972 afscheid genomen. Drs. K. Veling, die door de generale synode van Hattem werd benoemd tot wetenschappelijk medewerker, heeft zijn arbeid op 1 september 1972 aangevangen en is door curatoren van jaar tot jaar herbenoemd. Deputaten-curatoren stellen u voor hem opnieuw en dan tot de volgende generale synode als wetenschappelijk medewerker te benoemen.

De leeropdracht, welke aan de heer H. G. Lier, logopedist te Zutphen, met ingang van 5 oktober 1971 was verleend, is aan het eind van de cursus 1971-1972 niet meer verlengd. Het is tot nog toe niet gelukt een ander als spraakleraar aan te trekken.

Van de door de generale synode van Hattem aan prof. dr. C. Trimp verleende mogelijkheid om gastcolleges te doen geven, is door hem meermalen gebruik gemaakt. Met toestemming van curatoren gaf drs. K. Deddens colleges over: Kerklied en Kerkmuziek in de loop der eeuwen; prof. dr. A. J. Hendriks bood een oriëntatie ter zake van de sociologie en het welzijnswerk en de heren R. de Boer en J. Messelink gaven enkele colleges over de didactische aspecten van de catechese.

Eveneens met toestemming van deputaten-curatoren heeft prof. dr. J. van Bruggen één college laten verzorgen door drs. H. Veldman te Amersfoort. Tot archivaris van de Theologische Hogeschool werd benoemd prof. J. Kamphuis, opdat hij zowel aanwezige archieven (prof. Greijdanus-archief, senaats-archief e.a.) kan beheren en op behoorlijke wijze doen verzorgen alsmede eventueel andere aan de Hogeschool afgestane archieven kan doen opnemen en verzorgen.

Ten slotte kan nog vermeld worden, dat prof. dr. J. van Bruggen in het voorjaar 1974 doctoraal-colleges gegeven heeft.

3. ENKELE DATA EN FEITEN.

Op 2 juni 1972 werd de cursus 1971-1972 gesloten door prof. dr. J. Douma met een toespraak over: „Preludium op een kathedrarentocht".

Bij de opening van de cursus 1972-1973 op 28 september 1972 sprak de prorector prof. dr. C. Trimp over: „Angst voor het ambt?".

Op 6 december 1972 droeg prof. dr. J. Douma het rectoraat over aan prof. dr. L. Doekes met een oratie over het onderwerp: „Euthanasie".

De cursus 1972-1973 werd op 1 juni 1973 gesloten door prof. dr. L. Doekes met een toespraak over: „Academische vakantie in een zondige wereld". Op 27 september 1973 werd de cursus 1973-1974 geopend door de prorector prof. dr. J. Douma met een toespraak over: „Casuïstiek - geen verwerpelijke zaak". Bij de overdracht van het rectoraat op 6 december 1973 door prof. dr. L. Doekes aan prof. J. Kamphuis hield eerstgenoemde een rede over: „Het verbond Gods in de moderne Nederlandse theologie".

Bij de sluiting van de lessen op 31 mei 1974 sprak prof. J. Kamphuis over het onderwerp: „Aanbevelingsbrieven voor 'Kampen' ".

De cursus 1974-1975 werd op 27 september 1974 door de prorector prof. dr. L. Doekes geopend met een toespraak over: „De volharding der heiligen".

Op 6 december 1974 droeg prof. J. Kamphuis het rectoraat over aan prof. dr. J. van Bruggen met een rede over het onderwerp: „Da Costa en de Afscheiding". Bij de inschrijving op 4 en 5 september 1972 meldden zich voor de propaedeutische studie 12 studenten (8 met diploma gymnasium-a en 4 met diploma gymnasium-b) en 11 studenten voor de vooropleiding (3 met diploma h.b.s.-a, 4 met diploma h.b.s.-b en 4 met diploma paedagogische academie). Voorts werd nog 1 student voor de propaedeuse

ingeschreven met een vooropleiding Australië.

Tijdens de inschrijving op 3 en 4 september 1973 werden in het album van de Hogeschool opgenomen voor de propaedeutische studie 15 studenten (11 met diploma gymnasium-a en 4 met diploma gymnasium-b) en voor de vooropleiding 3 studenten (1 met diploma h.b.s.-a en 2 met diploma paedagogische academie). Op 2 en 3 september 1974 werden in het album academicum van de Hogeschool opgenomen voor de propaedeutische studie 9 studenten (8 met diploma gymnasium-a en 1 met diploma gymnasium-b) en voor de vooropleiding 6 studenten (1 met diploma h.b.s.-a, 1 met diploma h.b.s.-b, 1 met diploma atheneum-a, 1 met diploma atheneum-b, en 2 met diploma paedagogische academie). Voorts werd nog 1 student, die propaedeutisch examen had afgelegd aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, voor de theologische studie ingeschreven.

In de tijd, die verliep tussen het uitbrengen van het curatoren-verslag aan de generale synode van Hattem (december 1971) en de vaststelling van dit verslag (januari 1975) werden afgelegd 56 propaedeutische examens en 37 candidaats-examens (w.o. 1 cum laude).

Vier doctorale examens werden met goed gevolg afgelegd, nl. door ds. K. Deddens, thans te Groningen, ds. C. Bijl te Groningen, S. B. Park uit Korea en ds. A. Kamer te Loenen aan de Vecht.

Op 2 juni 1972 promoveerde de Koreaanse predikant drs. S. G. Huh als eerste buitenlander tot doctor in de theologie na verdediging van zijn proefschrift: „Presbyter in volle rechten. Het debat tussen Charles Hodge en James H. Thornwell over het ambt van ouderling”.

Op 22 februari 1974 promoveerde drs. W. G. de Vries tot doctor theologiae na verdediging van een proefschrift, getiteld: „Calvinisten op de tweesprong. De Internationale Federatie van Calvinisten en haar invloed op de onderlinge verhoudingen in De Gereformeerde Kerken in Nederland in de dertiger jaren van de twintigste eeuw”.

Eind 1974 stonden ingeschreven voor de vooropleiding 11, voor de propaedeutische studie 14 en voor de candidaats-studie 85 studenten; voorts staan 18 reeds gecandideerden ingeschreven voor de doctoraal-studie.

Verblijvend is, dat het aantal studenten, dat zich in de laatste drie jaren voor de studie aan onze Hogeschool presenteerde, op peil bleef. Vele examens werden afgenomen, met name candidaats-examens. Dat wekt de verwachting, dat de vacatures in de Kerken geleidelijk aan minder zullen worden.

4 ASSISTENTIE VOOR PROF. J. KAMPHUIS.

Deputaten-curatoren zijn tot de overtuiging gekomen, dat het, ter verlichting van de taak van prof. J. Kamphuis, gewenst is een wetenschappelijk medewerker aan te trekken voor de ecclesiologie. Aan uw synode zal hierover nog nader een nota worden aangeboden.

5. VOOROPLEIDING.

Deputaten-curatoren hebben zich in nauwe samenwerking met de senaat uitvoerig beraden op de doelstelling en de resultaten van het instituut van de vooropleiding.

De bespreking van deze zaak was aan het einde van de verslagperiode nog niet tot een afronding gebracht. Deputaten-curatoren hebben het voornemen om nog tijdig aan uw synode een afzonderlijke missive over deze zaak te doen toekomen.

6. VOORBEREIDING NIEUW STUDIEPROGRAM.

Eveneens is nog in bespreking de opzet van een geheel nieuw studieprogram. Mocht deze bespreking tot bepaalde voorstellen leiden, dan hopen deputaten-curatoren deze zo spoedig mogelijk aan u voor te leggen.

7. CONTACTEN MET HET BUITENLAND.

De rector van het Seminary te Pusan van Presbyteriaanse kerken in Korea was in het voorjaar 1972 zes weken de gast van de senaat en deze ontmoeting is benut voor het voeren van diverse gesprekken betreffende de studie van Koreaanse studenten, nu en in de toekomst, aan onze Hogeschool. Ook kon veel informatie omtrent de arbeid en arbeidsomstandigheden aan beide instellingen worden uitgewisseld. Het bezoek van dr. S. D. Han werd door de senaat als zeer waardevol ervaren.

Van genoemd Seminary werd een verzoek ontvangen één der hoogleraren beschikbaar te stellen voor

het geven van gastcolleges aan genoemde instelling in het voorjaar van 1975. Aan prof. J. Kamphuis werd, op voorstel van de senaat, verlof verleend om deze gastcolleges in februari-maart 1975 te geven. Er wordt, vooral ook met het oog op de buitenlandse contacten, nog gewerkt aan het samenstellen van een kleine brochure, waarin de nodige informatie over de arbeid en de mogelijkheden van de Hogeschool zal worden geboden. Met name de contacten tussen Kampen en Korea maakten bezinning op het instellen van een studiefonds voor buitenlandse studenten noodzakelijk. Naast de stichting voor steunverlening aan hulpbehoevende Nederlandse studenten (in de wandeling suppletiefonds genoemd), is nu ook een stichting voor steunverlening aan buitenlandse studenten in het leven geroepen. Het bestuur van deze stichting is opgedragen aan de hoogleraren in actieve dienst bij de Theologische Hogeschool.

Deputaten-curatoren hebben met instemming kennis genomen van het senaatsbesluit van de volgende inhoud:

„Buitenlanders, die aan onze Hogeschool wensen te studeren, zullen slechts voor één jaar aanvaard worden. Verlenging van deze termijn met één jaar of herhaalde verlenging zal slechts plaatsvinden nadat de studieresultaten over het voorbije studiejaar beoordeeld zijn en wanneer deze redenen geven tot zulk een verlenging omdat zij van bevredigende aard zijn”.

8. AANWIJZING VAN DE HOGESCHOOL IN DE ZIN DER WET.

Nadat de Tweede Kamer der Staten-Generaal een wijziging van de Wet op het wetenschappelijk onderwijs had aangenomen, waardoor ook onze Hogeschool wettelijke erkenning zou kunnen verkrijgen als inrichting voor wetenschappelijk onderwijs, en nadat ook de Eerste Kamer met deze wetswijziging accoord was gegaan, heeft onze Hogeschool aan Hare Majesteit de Koningin het verzoek ingediend tot aanwijzing van onze Hogeschool op grond van artikel 118 van de Wet op het wetenschappelijk onderwijs.

De Minister van Onderwijs en Wetenschappen heeft over deze aanvraag advies gevraagd aan het College van Bestuur van de Vrije Universiteit te Amsterdam en dit College heeft, overnemende een advies van de Faculteit der Godgeleerdheid, verklaard, dat er zijns inziens geen bezwaar tegen bestaat onze Hogeschool aan te wijzen op de voet van art. 118 e.v. W.W.O.

Deputaten-curatoren verwachten, dat binnenkort deze aanwijzing zal afkomen. Kort vóór de vaststelling van dit verslag werd reeds in de pers meegedeeld, dat de ministerraad zijn goedkeuring heeft gehecht aan het ontwerp - Koninklijk Besluit, waarin de graden en getuigschriften o.a. van onze Hogeschool gelijk worden gesteld met die van de Rijksuniversiteiten en Rijks Hogescholen.

9 DE BIBLIOTHEEK.

Met betrekking tot de bibliotheek kan vermeld worden, dat deputaten-curatoren de heer A. L. Havinga die aanvankelijk benoemd is tot bibliotheek-assistent na het behalen van het diploma Basisopleiding Wetenschappelijke Bibliotheek (GO-A 3), hebben benoemd tot assistent-conservator.

Overigens hebben de heer B. Meijer en de oud-bibliothecaris, de heer A. J. Roukema, in de verslagperiode nog gewaardeerde hulp aan de bibliotheek geboden, laatstgenoemde met name wat de financiële administratie van de bibliotheek betreft. Het werk in de bibliotheek werd in goed overleg met de bibliothecaris, prof. drs. J. P. Lettinga, verricht. Deputaten-curatoren spreken gaarne hun erkentelijkheid uit voor de activiteit van de bibliothecaris en zijn medewerkers.

Het boekenbezit kan blijven groeien dank zij de niet aflatende ijver van het Damescomité voor het Bibliotheekfonds. Het bedrag, dat het Damescomité op de Hogeschooldag afdraagt, is steeds stijgende. In totaal bedroeg het over de afgelopen drie jaar meer dan f 175.000,-.

Deputaten-curatoren geven ook in dit verslag uiting aan hun grote dankbaarheid voor het werk, dat door het Damescomité ten bate van de bibliotheek wordt verricht.

Een belangrijke aanwinst was de kostbare bibliotheek antieke en patristische wijsbegeerte, door prof. dr. A. W. Begemann, in leven hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, gelegateerd aan de Hogeschool der Kerken. Samen met prof. dr. J. Douma heeft de bibliothecaris broeder Begemann op het laatst van zijn leven hiervoor nog de dank van de Theologische Hogeschool kunnen overbrengen. Het legaat omvat in totaal ongeveer 450 nummers.

Het is bekend, dat de bibliotheek reeds lang heeft te kampen met gebrek aan ruimte. Een grote verbetering was het, toen in het eerste verslagjaar de zogenaamde leeskamer in het Hogeschoolgebouw kon worden ingericht als bureel van de bibliotheek. Deze ruimte voldoet aan moderne eisen van

efficiency en omvat naast het uitleenbureau o.a. ook het grote bibliografische handapparaat, dat dient als vervanging van een systematische catalogus.

Intussen werd het ruimtegebrek in de magazijnen met de dag nijpender. Bovendien kreeg ook de Hogeschool zelf voor haar arbeid met ruimte-problemen te maken, zodat het besluit genomen moest worden de colleges over twee gebouwen te verdelen en die ook buiten Broederweg 15 te doen geven.

Een en ander kon reeds aan de generale synode van Hattem worden voorgelegd en deze verleende aan deputaten-curatoren, resp. de Stichting voor de financiële verzorging van de opleiding tot de Dienst des Woords, machtiging o.a. voor de bouw van een bibliotheekgebouw plus overige ruimte op een door de Gemeente Kampen in de naaste omgeving van het gebouw der Hogeschool beschikbaar gesteld terrein en voor het treffen van voorzieningen voor de herinrichting van het gebouw van de Theologische Hogeschool aan de Broederweg 15 te Kampen. Tevens werd machtiging verleend om een beroep te doen op de Kerken voor de financiering van het plan.

Dit laatste is gebeurd. Er is door deputaten-financieel een financiële actie gevoerd, welke de verrassende som van f 908.791,- heeft opgebracht. Met grote dankbaarheid maken deputaten-curatoren hiervan melding.

De realisering van de plannen is echter moeilijker gebleken dan aanvankelijk was gedacht. Wel berichtten Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Kampen ons d.d. 18 september 1973, dat zij van het college van gedeputeerde staten van Overijssel de mededeling hadden ontvangen, dat zij zich in beginsel kunnen verenigen met het principe-besluit van de gemeenteraad d.d. 22 februari 1973 tot het in erfpacht geven van het terrein van het z.g. Siebrand-complex aan de Groenestraat/Broederweg tegen een symbolische erfpachtcanon van f 10,-per jaar, alsmede tot het in eigendom overdragen van het linnenweversgilde tegen een symbolische koopsom van f 1,- zulks ten behoeve van de uitbreiding van de Theologische Hogeschool. De onderhandelingen met de betrokken instanties verliepen echter traag en moeizaam. Toch bestond aan het einde van de verslagperiode bij deputaten-curatoren goede hoop, dat zeer binnenkort een beslissing omtrent de nieuwbouw kan worden genomen. Wel hebben deputaten-curatoren het voornemen uw synode nog tijdig nadere voorstellen te doen toekomen met name over de renovatie van het gebouw Broederweg 15 te Kampen.

10. DE FINANCIËN.

De financiën van de Hogeschool hebben de voortdurende aandacht van de deputaten-financieel gehad. Het is niet te vermijden, dat de jaarlijkse uitgaven van de Hogeschool regelmatig stijgen, met name door de overeenkomstig besluit van de generale synode van Amersfoort-West 1967 op de traktementen en salarissen toegepaste verhogingen, welke gelden bij de overheid en in de onder wijssector, inclusief trend-uitkeringen, enz. Met dankbaarheid kan echter vermeld worden, dat de inkomsten hiermee gelijke tred hielden.

Deputaten-curatoren stellen uw vergadering voor: deputaten-financieel, gezien de accountantsverslagen en gehoord de rapporten van jaarlijks uit hun midden benoemde commissies, te dechargeren en hun dank te betuigen voor het zorgvuldige en nauwgezette beheer van de gelden gedurende de jaren 1971, 1972 en 1973. In de aan u toegezonden accountantsverslagen over deze jaren treft u aan een specificatie van de in die jaren uitbetaalde honoraria en salarissen, alsmede van de uitkeringen aan de emeriti-hoogleraren en de hoogleraren-weduwen. In verband met de stijgende kosten van levensonderhoud werden ieder jaar de honoraria, salarissen en pensioenen van de hoogleraren-weduwen verhoogd. Deputaten-curatoren verzoeken u hierbij aan deze verhogingen uw goedkeuring te willen hechten.

11. SLOTOPMERKINGEN.

De jaarlijkse Hogeschooldag kon in 1972, 1973 en 1974 gehouden worden. De belangstelling voor deze dagen bleef verblijdend groot. Ongeveer 13.000 bezoekers uit alle oorden van het land woonden de samenkomsten, welke in een aantal kerkgebouwen en tenten werden gehouden, bij en ook de jeugd was in groten getale aanwezig. De totale opbrengst van de collecten, die op elk van die dagen gehouden werden, loopt om de f 300.000,-, een bedrag waaruit de liefde en de offervaardigheid van het kerkvolk voor de Hogeschool duidelijk blijkt.

Als medebestuurders van het „Greijdanus-Kruihof-Fonds" hebben deputaten-curatoren samen met deputaten-financieel het beheer van dit fonds behartigd ter ondersteuning van studenten in de theologie, die zulks nodig hebben en krachtens de statutaire bepalingen van dit fonds daarvoor in

aanmerking komen.

Aan het studentencorps „Fides Quadrat Intellectum" werd van jaar tot jaar enige subsidie verleend voor lectuurvoorziening op de leeszaal, voor sportbeoefening, voor uitgave van het studentenorgaan „Cornu" en voor uitgave van de almanak. Ook voor de arbeid van het uit de studenten gevormde „Werkcomité studie-coördinatie" werd nog enige geldelijke steun geboden, doch dit comité heeft thans zijn werkzaamheden beëindigd.

De pedel van de Hogeschool, de heer J. Bos, heeft zijn werk met ijver en nauwgezetheid verricht. Deputaten-curatoren spreken daarover gaarne hun erkentelijkheid uit.

Aan het einde van hun verslag gekomen mogen deputaten-curatoren gewagen van gezegende voortgang van het werk aan de Hogeschool. Verschillende zaken vroegen in de verslagperiode de aandacht van deputaten-curatoren, met name ook de problemen, die met de nieuwbouw verband houden. Er moest dan ook vele malen vergaderd worden, soms zelfs éénmaal per maand. Maar deputaten-curatoren hebben deze arbeid in goede samenwerking met de senaat en de deputaten-financieel met blijdschap mogen verrichten.

Geve de HERE bij de voortduur aan alle docenten gezondheid, kracht, wijsheid en inzicht in de Schriften, om de studenten bekwaam te maken tot de taak, die hun wacht!

Sterke Hij ook de studenten, om met ijver en voortvarendheid en met grote liefde tot Zijn dienst hun studie te verrichten!

Moge de Hogeschool nog tot in lengte van jaren haar plaats als opleiding tot de Dienst des Woords met ere innemen en zo tot zegen zijn voor de Kerken, die haar in stand houden en tot lof en prijs van 's HEREN Naam!

Met heilbede en broedergroeten,

namens deputaten-curatoren:

F. de Vries, president.

D. Deddens, assessor.

W. Vreugdenhil, secretaris.

RAPPORT

inzake lectoraat en vooropleiding

I. INLEIDING.

In dit rapport wordt eerst een samenvatting geboden van een senaatsnota inzake de vooropleiding, gevolgd door een kort commentaar (II); daarna wordt de zaak van het lectoraat besproken (III); het volgende hoofdstuk besteedt aandacht aan de zaak van de vooropleiding (IV); als vijfde onderdeel komt het eigenlijke voorstel van de senaat aan de orde (V); waarna in het laatste hoofdstuk de conclusie wordt getrokken (VI).

II. DE SENAATSNOTA.

1. De senaatsnota loopt uit op het verzoek, dat de curatoren in hun rapport aan de generale synode van Kampen zouden vragen uit te spreken:
  1. dat de laatste ontwikkelingen in de vooropleiding klassieke talen, mede een gevolg van ingrijpende verschuivingen bij het V.W.O., tot een situatie leiden die, gezien de reeds veel omvattende leeropdracht van lector drs. J. A. Meijer, om nieuwe maatregelen vraagt;
  2. dat het ter bewaring van het eigen karakter van de Theologische Hogeschool niet meer mogelijk is met ingang van 1 september 1975 nog nieuwe studenten op te leiden voor een protentamen, maar dat het wel noodzakelijk is het bestaande protentamen te handhaven.
2. Voorafgaand wordt in de nota de aandacht gevestigd op de formulering van het besluit van de laatstgehouden generale synode ter benoeming van drs. J. A. Meijer.

Hij is benoemd tot gewoon lector voor het geven van colleges nieuwtestamentisch Grieks, oud-christelijk Latijn en oud-christelijk Grieks in de propaedeuse, terwijl aan deze gewone lector tevens werd toevertrouwd de verantwoordelijkheid voor het onderwijs in de tweejarige vooropleiding klassieke talen.

Deze formulering laat, naar het oordeel van de senaat, de mogelijkheid open, dat de behartiging van het onderwijs in de vooropleiding door anderen geschiedt. Het accent valt duidelijk op het lectoraat.
3. De senaat wijst er op, dat studenten met een diploma gymnasium-alpha aanmerkelijk minder kennis van en oefening in het Grieks en het Latijn zullen bezitten dan vroeger het geval was.

Dit zal gedurende de propaedeuse een veel intensievere begeleiding vragen, met het oog op de toeleiding tot diverse theologische vakken. Bovendien zal, gezien de aard van het lectoraat en de samenhang van de aan de Theologische Hogeschool beoefende disciplines, op de lector herhaaldelijk een zeer veeleisend beroep worden gedaan, met name ten behoeve van de doctorale studie Nieuwe Testament.

De praktijk is echter, dat de verantwoordelijkheid van het lectoraat lang niet voldoende kan worden behartigd als gevolg van het feit, dat het docentschap in de vooropleiding alle aandacht absorbeert. Zelfs het vijfde uur voor de propaedeuse (Latijn) kan niet worden gegeven.

Wat de vooropleiding betreft voert de senaatsnota tevens aan, dat vanaf 1974 studenten zich zullen melden met een einddiploma gymnasium-bèta zonder voldoende kennis van het Grieks. Hun vooropleiding zal een andere moeten zijn dan de bestaande tweejarige.
4. Theoretisch is het mogelijk een docent voor de vooropleiding te benoemen. Maar de senaat acht deze uitbouw in een niet-theologische richting een wezenlijk bezwaar voor het eigen karakter van de Theologische Hogeschool. Hij voegt hier aan toe, dat de vooropleiding bijzonder selectief moet werken, gezien de intellectuele mogelijkheden van de gemiddelde student die zich hiervoor aandient. Velen moeten worden afgewezen.

Niettemin kost het de kerken geld en de lector energie en tijd. Opheffing van de vooropleiding ziet de senaat als enige oplossing, die aan deze situatie is aangepast.

Tegelijk wil de senaat de mogelijkheid voor het afleggen van een protentamen gehandhaafd zien.

De lector zou dan de door de generale synode van Hattem genoemde verantwoordelijkheid kunnen blijven behartigen door het afnemen van het protentamen, door het geven van adviezen aan ingeschrevenen die zich nog in de kennis van Latijn en/of Grieks moeten bekwamen, en door het onderhouden van regelmatige contacten met onze scholen voor V.W.O., dit mee met het oog op het tijdig geven van adviezen aan de senaat wanneer veranderingen bij het V.W.O. zich voordoen.
5. De senaatsnota handelt over twee aangelegenheden, die van elkaar te onderscheiden zijn.

Het lectoraat moet zo volledig mogelijk kunnen functioneren in het geheel van het theologische werk. De vooropleiding, die daar buiten valt, gaat een te grote en kostbare plaats innemen. Opheffing van de vooropleiding wordt als oplossing voorgesteld, niet zozeer omdat de dubbele taak voor één persoon teveel is - dit vormt wel de aanleiding - maar vooral omdat het zwaartepunt dient te liggen bij het eigenlijke theologische werk.

III. HET LECTORAAT.

1. Toen de generale synode van Amersfoort-West, 1967, besloot een docent te benoemen om aan ingeschreven studenten zonder eindexamen gymnasium onderwijs in de klassieke talen te geven, bepaalde zij dat aan de te benoemen docent de toezegging zou worden gedaan, 'dat t.z.t. aan hem het lectoraat in de klassieke talen zal worden toevertrouwd... om zo te komen tot een volledige functie voor de betrokkene'.
Vergelijkt men dit met de formulering van het besluit van de generale synode van Hattem, dan blijkt uit het verschil, dat er wel wat veranderd is. In 1972 voorzagen insiders reeds de mogelijkheid, dat de combinatie van twee taken zou leiden tot overschrijding van de grenzen van een volledige functie. Doelbewust werd toen het lectoraat voorop gesteld.
Zo is drs. J. A. Meijer benoemd als gewoon lector voor de propaedeuse, terwijl ten aanzien van de vooropleiding het woord 'verantwoordelijkheid' is gekozen.
2. In verband met het lectoraat wijst de senaatsnota van 1974 op factoren, die in 1967 nog niet genoemd zijn.
In de eerste plaats wordt de ontwikkeling in de propaedeuse genoemd.
Het onderricht in nieuwtestamentisch Grieks en patristisch Latijn en Grieks zal meer aandacht vergen. Dit is gevolg van verandering in de eisen voor het gymnasiale diploma: het accent komt te liggen op begrijpend lezen; aan grammaticale zorgvuldigheid wordt minder tijd besteed.
In 1970 is in senaatsverband overwogen of het verantwoord zou zijn om, gezien te verwachten niveaudaling van het eindexamen gymnasium-nieuwe-stijl, de minimum-eisen bij toelating tot de studie aan de Theologische Hogeschool te verlichten.
De senaat bleef echter voorop stellen het hoge belang van nauwkeurig lezen. De thans aangeboden nota wijst in dit verband vooral op de beoefening van de nieuwtestamentische alsmede de dogmatologische en ecclesiologische vakken.
De propaedeuse dient een goede en verantwoorde toeleiding daarvoor te zijn. Dit betekent echter, dat de lector meer werk zal moeten maken van bijscholing van de studenten in het taalkundig analyseren van teksten.
Momenteel kan nog niet worden vastgesteld welke omvang dit meerwerk gaat krijgen. Er is nog slechts één eindexamen-nieuwe-stijl gepasseerd. Maar dit gaf reeds reden tot zorg.
Het is niet uitgesloten, dat dit aspect behoefte zal doen ontstaan aan uitbreiding van het aantal collegereuren.
Gezien het thans vigerende studieprogramma zou het vinden van een geschikte oplossing echter niet eenvoudig zijn.
3. In de tweede plaats wijst de senaatsnota op de betekenis van het lectoraat binnen het raam van de verdere opleiding en de theologische studie.
Een vergelijking wordt gemaakt met de plaats van de semiticus in de doctorale studie.
De lector moet gelegenheid hebben om zich voor te bereiden op het geven van doctoraal-colleges in hellenistisch Grieks ter assistentie van de hoogleraar voor de nieuwtestamentische vakken.
Deze gelegenheid ontbreekt tot nu toe.
Ook zal de lector voldoende tijd moeten hebben om zich te oriënteren in zijn eigenlijke vakgebied en zijn kennis op peil te houden.
4. Hier komt nog bij, dat het in het bijzonder op zijn weg ligt contact te onderhouden met de gereformeerde scholen V.W.O., met name de classici. Dit betreft niet alleen de exameneisen maar ook de leermethodes.
Uiteraard is zulk contact van belang voor zijn werk in de propaedeuse.
5. Het betoog van de senaat ligt grotendeels in de lijn van de nota personeelsvoorziening, die aan de generale synode van Hattem is voorgelegd. Deze nota handelde over de vraag in hoeverre het doel, nl. de wetenschappelijke vorming van dienaren des Woords, optimaal bereikt wordt of niet 'bij de huidige personeelsbezetting'.

Het ligt voor de hand, dat de wetenschappelijke vorming, voor zover het lectoraat klassieke talen daarbij betrokken is, het beste wordt gediend, wanneer de lector de handen daarvoor vrij krijgt.

Men kan hierbij ook denken aan de omschrijving, die de generale synode van Hoogeveen inzake de positie van gewone lectoren heeft vastgesteld. Het zijn lectoren in de theologie of in een hulpwetenschap, die in volledige dienst van de Theologische Hogeschool staan.

De generale synode van Hoogeveen kwam in de toenmalige situatie niet verder dan dat zij opdracht aan de curatoren gaf tot benoeming van een buitengewoon lector, voorlopig voor de tijd van drie jaar.

Een buitengewoon lector heeft volgens deze generale synode een gedeeltelijke taak aan de Theologische Hogeschool.

Toen de generale synode van Hattem voor de noodzaak stond alsnog een voorziening voor het lectoraat te treffen, liet zij de figuur van een buitengewoon lector varen.

Zij benoemde drs. J. A. Meijer tot gewoon lector.

Dat hem tevens de verantwoordelijkheid voor de vooropleiding werd toevertrouwd, hield toen praktisch in dat hij als docent van de vooropleiding zou fungeren.

De ervaring heeft nu bewezen, dat dit tekort deed aan het 'gewone' van het lectoraat. In plaats van 'volledige dienst' als lector werd het 'gedeeltelijke taak' als lector.

6. Wanneer in het vervolg de benoeming tot gewoon lector beter geëffectueerd zal worden door drs. J. A. Meijer vrij te maken van het werk als docent van de vooropleiding, zal enige wijziging in de formulering van de leeropdracht wel wenselijk zijn.

De generale synode van Hattem heeft, wat het lectoraat betreft, alleen gesproken over de vakken in de propaedeuse.

Gezien de betekenis van het lectoraat voor het geheel van de theologische arbeid in Kampen, verdient het aanbeveling de omschrijving van de leeropdracht daarbij aan te passen.

De vraag in hoeverre het spreken over verantwoordelijkheid voor de vooropleiding nog te handhaven is, zal in een volgend hoofdstuk aan de orde komen.

IV. DE VOOROPLEIDING

1. In 1967 werd de generale synode van Amersfoort-West geconfronteerd met een nieuwe ontwikkeling. Het curatoren-rapport maakte melding van inschrijving van studenten, voor het eerst voor de cursus 1964/65, die nog een protentamen zouden moeten afleggen.

Deze inschrijving sloot aan bij de nieuwe wet op het wetenschappelijk onderwijs.

De generale synode hechtte haar goedkeuring aan een wijziging van art. 13 van het Reglement van de Theologische Hogeschool, volgens welke als student kunnen worden ingeschreven zij, die in het bezit zijn van een eindexamen h.b.s.-a of -b.

Tot het afleggen van de examens aan de Theologische Hogeschool zijn zij wel verplicht ten genoegen van de senaat aan te tonen, dat zij voldoende kennis van Grieks en Latijn bezitten.

Een soortgelijke bepaling is opgenomen voor personen, die de opleiding tot volledig bevoegd onderwijzer hebben voltooid of het eindexamen aan de hogere technische school goed hebben doorstaan.

Dezen dienen bovendien voldoende kennis van de moderne talen, c.q. van de algemene en vaderlandse geschiedenis na 1815, zich eigen te maken. De formulering van deze bepalingen is inmiddels verouderd.

2. De generale synode besloot tevens, op voorstel van de deputaten-curatoren, een voorziening te treffen voor gemeenschappelijke opleiding van studenten in Latijn en Grieks.

De argumenten van de curatoren hadden betrekking op twee aspecten.

Het was in het belang van de studenten, dat zij de lessen zouden kunnen volgen van een door de generale synode benoemde docent.

Hun moeite om er zelf een te vinden werd daardoor weggenomen.

De kosten van de lessen werden zodanig gedrukt dat zij zich niet zouden hoeven te beperken tot één of twee lessen per week.

En het studeren in clubverband zou meer stimuleren dan individuele studie. De overige argumenten hadden betrekking op het belang van de opleiding zelf. Zij zou uniform zijn. Dit komt ten goede aan het afnemen van het protentamen. Er wordt meer aandacht besteed aan een klassieke vorming. En er kan beter verband gelegd worden tussen de vooropleiding en de propaedeuse en de daar-na volgende theologische studie.

3. Evenals bij het lectoraat zijn er ten aanzien van de vooropleiding in 1974 factoren te noemen, die in

1967 nog niet als punt van overweging zijn genoemd. Thans wordt Kampen, meer dan in 1967, geconfronteerd met gevolgen van veranderingen door een nieuwe onderwijswetgeving. De h.b.s. is er niet meer. Atheneum-leerlingen kunnen het vak Latijn kiezen. Gymnasium-bèta-leerlingen hebben bij aanmelding in Kampen doorgaans nauwelijks kennis van Grieks.

Ook is het mogelijk dat ze wel Grieks in hun eindexamenpakket hebben, maar geen Latijn. Op 'onze' scholen bestaat weliswaar op dit punt nog geen keuzevrijheid, maar op andere scholen wel. Dit type bèta-gymnasiasten zal uiteraard nauwelijks kennis van het Latijn bezitten.

Wanneer de scholen voor V.W.O. het z.g. ongedeelde V.W.O. gaan invoeren, zal de variëteit van de vakkenpakkettenkeuze nog groter kunnen worden dan thans reeds het geval is

Welke gevolgen zal dit individueel hebben voor de kennis van de moderne talen?

De taakomschrijving voor de docent van de vooropleiding, zoals de generale synode van 1967 die heeft gegeven, schiet thans tekort. Daarin was sprake van studenten zonder een eindexamen gymnasium of een daarmee gelijk te stellen getuigschrift.

Het kan nu voorkomen, dat ook studenten met een eindexamen gymnasium een protentamen (Grieks of Latijn) zullen moeten afleggen.

En welke voorziening moet getroffen worden, wanneer de kennis van één der moderne talen volstrekt onvoldoende blijkt te zijn?

Uiteraard heeft de Theologische Hogeschool het meest belang bij een voldoende kennisniveau ten aanzien van de klassieke talen.

Maar waar ligt de grens van de omvang van de vooropleiding, wanneer men, zoals in 1967, het belang van de studenten bij een goede dienstverlening in acht neemt?

4. De senaatsnota vraagt ook aandacht voor de les der geschiedenis na 1967. De resultaten zijn dikwijls teleurstellend (zie bijlage bij dit rapport). De vooropleiding moet bijzonder selectief werken.

Dit doet de vraag ontstaan of de investering van geld, energie en tijd in de vooropleiding wel in overeenstemming is met het karakter van de Theologische Hogeschool als instelling voor de wetenschappelijke vorming van dienaren des Woords.

Wellicht heeft de selectieve functie van de vooropleiding in 1967 nog niet die aandacht kunnen krijgen welke de senaatsnota van 1974 er aan besteedt. De praktijk heeft bewezen, dat van de door art. 13 geboden mogelijkheden ook gebruik wordt gemaakt door personen die eigenlijk niet geschikt zijn voor de theologische studie. De vooropleiding fungeert dan als een correctie op de inschrijving.

Zo is ze meer dan alleen een brug tussen het V.W.O. en het wetenschappelijk onderwijs.

5. De vraag is gesteld of reeds bij de inschrijving een selectie kan worden toegepast. Het antwoord is, dat dit niet in overeenstemming zou zijn met art. 13 van het Reglement van de Theologische Hogeschool zoals dat in 1967 is gewijzigd. In aansluiting aan de wettelijke bepalingen voor gesubsidieerde instellingen heeft de generale synode van Amersfoort-West de mogelijkheid voor inschrijving verruimd. Daarbij is inbegrepen, dat studenten, die in bepaalde opzichten onvoldoende kennis bezitten, alsnog een vooropleiding volgen.

Selectie bij de inschrijving zou deze regeling opheffen.

De wijziging van art. 13 is een gevolg van het streven om waar mogelijk de Kampense praktijk in overeenstemming te doen zijn met het landelijke patroon. Bij dit landelijke patroon wordt met name gedoeld op de praktijk zoals die ontwikkeld wordt door de Vereniging van Theologische Faculteiten en Hogescholen.

Kampen is van deze Vereniging geen lid, maar zendt wel regelmatig één of meer waarnemers naar haar vergaderingen.

De leden van deze Vereniging zijn door de overheid gesubsidieerde instellingen. Uiteraard dienen deze faculteiten en hogescholen zich te houden aan de wettelijke bepalingen voor de inschrijving.

6. Nu zou men kunnen aanvoeren, dat Kampen soms toch wel afwijkt van het landelijk patroon. De eisen b.v. die gesteld worden voor toelating tot de propaedeutische studie, gaan verder dan hetgeen binnen de Vereniging van Theologische Faculteiten en Hogescholen is overeengekomen.

De leden van die Vereniging moeten rekening houden met ministeriële voorschriften en doelstellingen. Ze zijn daardoor niet in staat te voldoen aan eigen verlangens met betrekking tot de vooropleiding.

Kampen is niet gebonden aan wettelijke bepalingen voor inschrijvingsduur en cursusduur. Daardoor kan het een eigen weg volgen. Het heeft een tweejarige vooropleiding ingevoerd, terwijl andere faculteiten en hogescholen doorgaans met een kortere volstaan.

Dergelijke afwijking van het landelijke patroon doorbreekt echter niet de al-gemene praktijk van inschrijving.

Zou Kampen bij de inschrijving gaan selecteren, dan zou dat een grondige verandering van het

landelijke gedragspatroon zijn. In dit verband is vermeldenswaard, dat de Apeldoornse Hogeschool kortgeleden haar reglement ook heeft aangepast. Tevoren had men daar een driejarige vooropleiding. En bij de inschrijving werd rekening gehouden met bekwaamheid tot studeren. Onder zulke omstandigheden waren de resultaten van de vooropleiding bevredigend. Men verwacht thans meer negatieve resultaten.

Nu zullen in Apeldoorn overwegingen hebben meegesproken die in Kampen geen rol spelen. De Hogeschool daar is toegankelijk geworden voor studenten die niet het voornemen hebben predikant te worden bij de Christelijke Gereformeerde Kerken. Sommige van deze studenten volgden een vooropleiding die eigenlijk onvoldoende was voor de studie in Apeldoorn.

Voorts kan men denken aan de mogelijkheid van rijksstudietoelagen voor Apeldoornse studenten.

Vergelijking met Apeldoorn is echter in zoverre interessant, dat wanneer men streeft naar aansluiting bij het landelijke patroon als gevolg daarvan geen selectie bij de inschrijving wordt toegepast.

7. In 1967 besloot de generale synode van Amersfoort-West een docent te benoemen 'om onderwijs te geven in de klassieke talen aan hen die zich laten inschrijven als student zonder in het bezit te zijn van een eindexamen gymnasium of een daarmee gelijk te stellen getuigschrift'.

De generale synode liet het aan de curatoren over te bepalen 'welke omvang de taak van de docent zal hebben'.

Toen de generale synode van Hattem aan drs. J. A. Meijer ook de verantwoordelijkheid voor de vooropleiding toevertrouwde, sprak zij van een 'tweejarige vooropleiding klassieke talen'.

De eigen vooropleiding is dus beperkt gebleven tot de klassieke talen.

Maar zelfs voor de klassieke talen is de bestaande vooropleiding niet meer toereikend. Er moet rekening gehouden worden met behoefte aan ook een éénjarige opleiding in één der klassieke talen. De vooropleiding wordt meer gedifferentieerd.

Dit betekent uitbreiding van de omvang van het werk voor een docent. Hierbij blijft nog buiten beschouwing of een leraar zou moeten worden aangetrokken voor onderwijs in één of meer van de moderne talen. Apeldoorn heeft al langere tijd daarvoor een leraar in dienst.

8. Thans is de vraag aan de orde welke weg voor het vervolg zal worden ingeslagen.

De combinatie van twee functies in één persoon, zoals de generale synode van Amersfoort-West zich die voorstelde, is onuitvoerbaar gebleken.

In meer dan één opzicht is de situatie sinds 1967 veranderd.

Het lectoraat moet zo volledig mogelijk behartigd kunnen worden in het belang van de theologische studie. En de vooropleiding gaat meer mankracht vergen.

Er is gevraagd naar de voor- en nadelen van het benoemen van een afzonderlijke docent voor de vooropleiding.

Evenals in 1967 kan men opmerken, dat daaraan voordelen verbonden zijn. De studenten zouden niet hoeven om te zien naar een andere aanvullende opleiding, althans wanneer meer dan één docent benoemd zou worden.

De kosten van de studie zouden voor hen gedrukt worden. En ze zouden elkaar kunnen stimuleren door werken in clubverband.

Voor de Theologische Hogeschool zou als voordeel te noemen zijn: uniformiteit in de vooropleiding en mogelijkheid van goede aansluiting bij het daarop volgende onderwijs.

Intussen dient ook bedacht te worden, dat de veranderingen op onderwijsgebied nog steeds voortgaan.

Wat zullen de gevolgen zijn voor een aanvullende opleiding?

In hoeverre zal de propaedeuse er door beïnvloed worden? Hoe groot zal gemiddeld het aantal zijn van de studenten die een aanvullende opleiding nodig hebben?

Er is niets met zekerheid te zeggen.

Dit maakt een eventuele benoeming ook voor de betrokkene zelf weinig aantrekkelijk. Ze zou tijdelijk zijn. Daar komt bij dat het resultaat weinig bemoedigend is. De situatie is bepaald niet meer dezelfde als die in 1967.

V. HET SENAATSVORSTEL

1. De senaat ziet benoeming van een docent voor de vooropleiding als niet in overeenstemming met het eigen karakter van de Theologische Hogeschool.

Dergelijke benoeming kwalificeert hij als uitbouw van de Theologische Hogeschool in een niet-theologische richting.

In vervolg hierop voert hij aan, dat de kerken veel investeren en laten investeren in een opleiding, die

weinig resultaat oplevert.

Zo komt de senaat tot de oplossing, dat de cursus vooropleiding zal worden opgeheven.

2. Het valt op dat de senaat deze oplossing ziet als de enige, 'die aan deze situatie is aangepast'. Hieruit valt af te leiden, dat het voorstel niet zonder meer een gevolg is van de overweging dat de vooropleiding niet theologisch van aard is. Daarom kan het ook niet worden beschouwd als een streep, achteraf, door het synodebesluit van 1967.

De situatie is thans duidelijk anders dan in 1967. Toen stelde men zich voor te zijner tijd de functie van docent vooropleiding te combineren met het lectoraat, als een volledige taak voor één persoon.

Thans zou benoeming van een afzonderlijke docent vooropleiding betekenen dat er personeelsuitbreiding zou komen, en dat voor een dienstverlening die niet inhaerent is aan de eigenlijke opleiding tot de dienst des Woords.

Als vanzelf gaan de gedachten weer terug naar de nota personeelsbezetting 1972.

De opzet was toen zodanige voorzieningen te treffen (wetenschappelijke medewerkers, studenten-assistenten), dat het beoogde doel, nl. de wetenschappelijke vorming van dienaren des Woords, optimaal bereikt zou kunnen worden. Met opzet werd toen het woord 'uitbouw' vermeden. Thans spreekt de senaat wel van uitbouwen.

Want de benoeming van een docent vooropleiding zou uitbreiding te zien geven, nl. naar een niet-theologische richting.

Juist in de personeelsbezetting zou deze anders-gerichte uitbreiding zichtbaar worden.

Wanneer hierbij gevoegd wordt, dat het rendement van de vooropleiding aan de lage kant is, wordt de conclusie duidelijk.

Nu de combinatie van twee functies in één persoon niet te handhaven is, is het karakter van de Theologische Hogeschool als wetenschappelijke opleiding tot de dienst des Woords beslissend.

Het lectoraat moet optimaal kunnen functioneren.

Voor personeelsuitbreiding terwille van een aanvullende opleiding zijn geen argumenten die, ondanks het karakter van de Theologische Hogeschool, de doorslag zouden moeten geven.

3. Deze oplossing wijkt af van het landelijk patroon. Uit stukken, die betrekking hebben op beraadslagingen en activiteiten van de Vereniging van Theologische Faculteiten en Hogescholen, komt naar voren dat binnen de kring van deze Vereniging veel waarde is gehecht aan het verbinden van de vooropleiding aan de theologische instituten.

Dit blijkt vooral uit een nota organisatie vooropleiding, d.d. 17 juni 1972, naar aanleiding van een ministeriële brief inzake 'een nieuwe opzet van de organisatie van een aanvullende opleiding ten behoeve van studenten met een inadequate vooropleiding'.

De opzet van de Minister wordt als volgt samengevat: de bestaande vooropleidingen worden opgeheven en de belanghebbende studenten worden verwezen naar avondlycea en naar instellingen voor schriftelijk onderwijs, waarmee in landelijk verband ten behoeve van bepaalde vakken overeenkomsten kunnen worden gesloten.

Ten aanzien van het protentamen, de toetsing ten genoegen van de betrokken faculteit, vermeldde de Minister de mogelijkheid, dat het bezit van een verklaring van een opleidingsinstituut als toereikend zou gelden.

Deze ministeriële opvattingen hadden betrekking op alle vooropleidingen, niet alleen die welke de toegang tot de theologische examens moeten openen. Bovendien bezag de Minister de regeling van de aanvullende vooropleiding in het licht van een voorgenomen herstructurering van het wetenschappelijk onderwijs. Voor de theologie zou deze herstructurering een aanzienlijke uitbreiding van de propaedeutische fase betekenen, o.m. doordat in deze fase ook het aanleren van Grieks en/of Latijn zou worden opgenomen.

In confrontatie hiermee wordt bovengenoemde nota organisatie vooropleiding beheerst door het streven te kunnen handhaven wat door de Vereniging was opgebouwd.

De Vereniging is juist opgericht vanwege de behoefte aan aanvullende opleidingen.

Men heeft een landelijke uniformering van de eisen van een vooropleiding voor de theologische faculteiten tot stand gebracht.

En men maakt voor de protentamina gebruik van een landelijke examencommissie, waarin de opleiders en een aantal geëngageerden uit de faculteiten en hogescholen samenwerken.

In de nota wordt de vrees uitgesproken, dat, wanneer het aanvullende pro-tentamen en de daartoe leidende vooropleiding niet op een verantwoorde manier geregeld worden, de kans groot is dat aan onderwijs en onderzoek in verscheidene vakken van de theologische faculteit zowel op korte als op lange termijn aanzienlijk schade wordt toegebracht.

Landelijk gezien hecht men dus aan een eigen vooropleiding.

Hierbij dient in rekening te worden gebracht, dat de voorkeur van de Vereniging voor handhaving van de bestaande vooropleiding verband houdt met de overweging, dat niet bij voorbaat, door inschakeling van andere opleidingsinstellingen, integratie van de vooropleiding binnen de eigenlijke theologische studie moet worden uitgesloten.

Tevens kan men in rekening brengen, dat de theologische faculteiten in een gunstige positie verkeren wat betreft het gebruik maken van docenten voor aanvullende opleidingen.

Volledigheidshalve zij opgemerkt, dat enkele faculteiten niet meer in alles de lijn van de Vereniging volgen.

4. Zo heeft de Universiteitsraad in Utrecht eind 1972 besloten een stichting voor aanvullende opleidingen in het leven te roepen.

Vergelijkt men het voorstel van de senaat met het landelijke patroon, dan moet bedacht worden dat Kampen in een andere positie verkeert dan de gesubsidieerde instellingen, waardoor de afweging van het voor en tegen van een verbintenis tussen Hogeschool en vooropleiding ook anders bepaald wordt. Met name het eigen karakter van de Theologische Hogeschool als kerkelijke instelling voor wetenschappelijke vorming van dienaren des Woords, dient daarbij een grote rol te spelen.

De belijdenis van de kerken, die de Theologische Hogeschool onderhouden, brengt er toe bepaalde eisen te stellen voor het kunnen lezen en begrijpen van de Bijbelboeken in de oorspronkelijke talen.

Dit is weer doorslaggevend voor het antwoord op de vraag wat voldoende is te achten, wanneer studenten verplicht zijn ten genoegen van de senaat aan te tonen dat zij voldoende kennis bezitten van de vakken waarin zij te weinig opleiding hadden ontvangen.

In discussies over aanvullende opleidingen komt men herhaaldelijk de opmerking tegen, dat het aankomende studenten niet te zwaar moet worden gemaakt. Hoe kleiner in omvang de eisen van de voortentamen zijn, des te beter is het belang van zowel de aankomende student die voortentamen(s) moet afleggen, als van de betrokken faculteit gediend.

Dergelijke opmerking past wel bij de doorstromingstendenzen in de onderwijsvernieuwing. In Kampen geldt echter het belang van een verantwoorde opleiding tot de dienst des Woords. Dit belang maakt het in de huidige situatie ook verantwoord de bestaande aanvullende opleiding op te heffen.

5. Men kan de vraag stellen of het belang dat de kerken hebben bij een voldoende aantal studenten hiervan geen schade zal ondervinden. Er ontstaat misschien enige weerstand, wanneer de aankomende student niet kan rekenen op een aanvullende opleiding in Kampen zelf.

Hierbij kan echter ook in rekening gebracht worden, dat het in vergelijking met de praktijk tot nu toe van waarde kan zijn, wanneer van opheffing der eigen vooropleiding enige selectieve invloed uitgaat.

Gezien de wijziging van art. 13 van het Reglement was het niet mogelijk bij de inschrijving te selecteren. Als gevolg daarvan moest de vooropleiding selecterend werken.

Wellicht zal bij opheffing daarvan de inschrijving een reëler beeld gaan vertonen.

De inschrijving blijft openstaan voor alle in art. 13 genoemde categorieën. De voorgestelde maatregel kan echter een corrigerende invloed uitoefenen op de nadelen daarvan.

Zij behoeft niet tot gevolg te hebben dat Kampen minder studenten zou ontvangen die werkelijk geschikt zijn voor de theologische studie.

Opheffing van de vooropleiding kan bovendien bevorderen, dat V.W.O.-leerlingen tijdig het vakkenpakket kiezen dat nodig zal zijn voor toelating tot de examens aan de Theologische Hogeschool.

6. Aanvaarding van het senaatsvoorstel zal tot gevolg hebben, dat de aanvullende opleiding, die de brug moet vormen tussen een onvoldoende voorbereiding en de studie aan de Theologische Hogeschool, door anderen zal worden verzorgd. Dit betekent echter niet, dat Kampen er niets meer mee te maken zal hebben.

De senaat heeft in zijn voorstel opgenomen, dat de mogelijkheid tot het afleggen van een protentamen gehandhaafd zal blijven. In verband daarmee merkt hij op, dat de lector voor de klassieke talen de aangewezen instantie zal zijn voor het geven van adviezen aan studenten, die zich nog in de kennis van Latijn en/of Grieks moeten bekwamen.

Het zal van belang zijn, deze advieswerkzaamheid een inhoud te geven die zoveel mogelijk bevorderlijk is voor goede aansluiting van de aanvullende opleiding aan de studie in Kampen.

Via dit werk kan stuur gegeven worden aan het kiezen van een goede opleiding en ook controle uitgeoefend worden op de voortgang van de studie.

Het zal daarom ook goed zijn, wanneer dit werk niet beperkt wordt tot de klassieke talen.

Ook bij z.g. kleine deficiënties is de adviesdienst van belang.

In overleg met V.W.O.-docenten kan b.v. een regeling getroffen worden waardoor de vakantieperiode gebruikt wordt voor aanvulling van ontbrekende kennis. Bij de grote deficiënties zal de student op advies van de lector gebruik kunnen maken van een opleidingsinstituut, eventueel ter voorbereiding op een (partieel) staatsexamen.

Dat de nodige hulp geboden wordt, ligt in de lijn van de inschrijving.

Wanneer Kampen studenten aanvaardt die onvoldoende zijn voorbereid, mag daaruit voortvloeien dat ze ook op weg geholpen worden opdat ze zo spoedig mogelijk bekwaam zijn om de theologische studie te volgen.

Voorzover deze hulp door de lector voor de klassieke talen wordt geboden, betekent het wel een extra bij zijn taak als lector.

Het sluit mee in, dat naar verschillende kanten informatieve contacten onderhouden worden. De omvang van dit werk zal echter aanzienlijk minder zijn dan het extra van de vooropleiding tot nu toe.

7. Men zou de vraag kunnen stellen of het niet consequenter zou zijn, wanneer alles teruggedraaid zou worden tot de toestand van vóór 1967, in die zin dat Kampen alleen studenten zou inschrijven die voldoende voorbereid zijn op het volgen van de theologische studie.

Dit zou impliceren, dat de wijziging van art. 13 zou worden opgeheven.

Er zou voor Kampen dan evenwel geen controlemogelijkheid meer overblijven. Bovendien zou niet uitgesloten zijn, dat studenten zich aanmelden die aan een andere niet-gereformeerde hogeschool of faculteit een vooropleiding hebben gevolgd, welke voor Kampen onvoldoende is.

Dit zou toch weer bepaalde maatregelen vergen.

Inschrijving met mogelijkheid van protentamen blijft voordelen bieden.

De student kan vanaf zijn inschrijving uitstel van opkomst voor de militaire dienst verkrijgen. Een rijksstudietoelage behoort tot de mogelijkheden voor het geval de student niet het voornemen heeft dienaar des Woords te worden en als gevolg daarvan geen financiële steun van de kerken ontvangt.

Door de inschrijving wordt een verbinding met Kampen gemaakt die meer is dan een notitie op papier. In vergelijking met 1967 is er bovendien iets veranderd: men is niet meer aangewezen op een privé-docent.

Er zijn opleidingsinstituten en er is gelegenheid voor een partieel staatsexamen, alles aangepast aan de nieuwe onderwijssituatie.

Ook voor Kampen zelf heeft handhaving van inschrijving (met protentamen) voordelen, zoals hierboven reeds is aangewezen.

VI. DE CONCLUSIE

1. Het geheel overziende kan instemming betuigd worden met het voorstel van de senaat om thans de cursus vooropleiding en te heffen.

Het is goed daarbij de nadruk te leggen op de situatie, die zich thans voordoet. Een voorstel aan de komende generale synode behoeft niet te worden aangediend als een beslissing voor altijd, maar als een oplossing in de huidige situatie.

De situatie wordt bepaald door de volgende factoren.

Het lectoraat moet optimaal tot ontplooiing kunnen komen.

Dit vergt scheiding van de functie als lector en de functie als docent van de vooropleiding.

Door toenemende variatie zal een eigen aanvullende opleiding een investering vragen die niet in overeenstemming is met het streven naar optimale functionering van de Theologische Hogeschool als wetenschappelijke instelling. Er kan thans niet worden overzien welke gevolgen de ontwikkeling op onderwijsgebied zal hebben voor de aanmelding van studenten, hun voorbereiding, de structuur van de propaedeuse, de duur van de theologische studie en de personeelsbezetting.

In een dergelijke situatie is het bezwaarlijk over te gaan tot benoeming van een afzonderlijke docent(en) voor aanvullende opleiding. Het karakter van de Theologische Hogeschool als wetenschappelijke opleiding tot de dienst des Woords geeft hierbij de doorslag.

2. In een voorstel aan de generale synode van Kampen 1975 zal moeten blijken dat de taakomschrijving die de generale synode van Hattem voor de die klassieke talen vaststelde niet meer hanteerbaar is. Er zal b.v. niet meer gesproken kunnen worden van 'de tweejarige vooropleiding klassieke talen'. Een andere omschrijving van zijn extrawerk zal nodig zijn. Daarin dient uit te komen, dat de lector verantwoordelijk wordt gesteld voor hulp aan ingeschreven studenten bij het vinden van de juiste weg om aanvullende kennis te verkrijgen en toezicht op het metterdaad volgen van die weg, dit in het belang zowel van de student als van een goede aansluiting bij het onderwijs in Kampen.

3. Over de financiële consequenties van het senaatsvoorstel voor de betrokken studenten is in de senaatsnota niet afzonderlijk gesproken.
Vanaf 1967 hebben studenten, die aanvullende kennis nodig hadden door de goede zorg van de kerken kunnen profiteren van een mogelijkheid die hun aanzienlijk minder geld kostte dan wanneer ze privé-onderwijs hadden moeten volgen.
Aanvaarding van het senaatsvoorstel maakt hieraan een einde.
In de relatie van de Minister van onderwijs en wetenschappen tot het wetenschappelijk onderwijs is de financiering van de vooropleiding en steunverlening aan daarbij betrokken studenten een veelbesproken punt.
De Academische Raad acht het onjuist, dat de studenten de kosten van een aanvullende vooropleiding zelf zouden moeten dragen.
Het zijn kosten, die voortvloeien uit de keuze voor een nieuw systeem van V.W.O.
Het standpunt van de Minister, dat de bestaande vooropleidingen moeten worden opgeheven, biedt echter weinig houvast voor een verwachting, dat de rijksschatkist garant is voor financiële consequenties.
Naar verluidt maken voormalige V.W.O.-leerlingen nog de beste kansen. Kerkelijk gezien gaan de gedachten aan eventuele hulp voor studenten in de richting van de provinciale deputaten naar art. 19 K.O.
De omstandigheid, dat aanvullende opleiding niet meer in Kampen verkregen kan worden, behoeft geen reden te zijn om kerkelijke hulpverlening uit te sluiten. Het betreft meestal studenten die zich laten inschrijven om opgeleid te worden tot de dienst des Woords en als zodanig ook aan de School der Kerken aanvaard worden.
Een grens zou aan de hulpverlening gesteld kunnen worden ingeval een inschrijving plaats vindt tegen het advies van de senaat in.
4. Het senaatsvoorstel noemt als datum van ingang 1 september 1975. Realisering hiervan is aanvaardbaar, indien de generale synode van Kampen 1975 deze zaak met voorrang, kort na haar opening, zou behandelen.
Het voordeel van deze datum is, dat drs. J. A. Meijer niet nog een jaar lang geen gelegenheid zou hebben om zich zo goed mogelijk te wijden aan de taken van het lectoraat.

Namens deputaten-curatoren:
W. Vreugdenhil, secretaris.

RAPPORT EN VOORSTELLEN

inzake duur en opzet van de studie aan de Theologische Hogeschool van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Kampen.

1. Doel van dit rapport.

De curatoren van de Theologische Hogeschool hebben, gehoord de senaat "van hoogleraren, het besluit genomen zich met enkele voorstellen te wenden tot de generale synode van Kampen. Deze voorstellen betreffen de duur en de opzet van de studie aan deze Hogeschool. Curatoren zijn van oordeel dat het doel van de opleiding, namelijk de wetenschappelijke vorming van a.s. dienaren des Woords, gediend is met enkele wijzigingen in het reglement van de Hogeschool, en dat wel met name in die artikelen die bepalend zijn voor de duur en opzet van de studie.

De voorgestelde wijzigingen zijn in zichzelf niet omvangrijk. Het reglement der Hogeschool regelt de opzet der studie immers ook niet in details, maar geeft slechts het kader voor de studie aan. De voorstellen hebben dan ook alleen betrekking op dit kader. Op zichzelf genomen zouden zij heel kort kunnen worden toegelicht. Maar een dergelijke summiere inleiding op de voorstellen zou de synode niet in staat stellen zich een volledig beeld te vormen van allerlei motieven en redenen die de curatoren tot hun voorstellen geleid hebben. Daarom verdient het aanbeveling in een rapport vooraf meer achtergronds informatie te geven. Het rapport spreekt dus over méér zaken dan de voorstellen.

Daarbij zal dit rapport ook informatie moeten geven over de huidige gang van zaken bij de studie te Kampen. De curatoren zijn van oordeel dat de synode moeilijk tot een billijk oordeel over de voorgelegde voorstellen kan komen, zonder over deze zaken breed te worden ingelicht.

2. Aanleiding voor dit rapport en de voorstellen.

In het vervolg van dit rapport zal nog wel duidelijk blijken om welke reden de curatoren op deze synode - in 1975 - met hun voorstellen komen. Van tevoren kan het reeds kort worden aangeduid.

De inhoud van het studieprogramma te Kampen wordt bepaald door het doel van de Hogeschool, de opleiding van predikanten, en door de belijdenis waarop deze Hogeschool rust, de gereformeerde leer. Dit betekent dat de studie te Kampen, vergeleken met andere theologische opleidingen, een heel eigen karakter heeft. In principe is dit karakter ook niet aan wijziging onderhevig. Er kunnen wel eens andere boeken worden opgegeven dan in een vroegere periode, maar doel en wezen van de studie blijven gelijk. Ter bewaring van het gereformeerd karakter van de Theologie te Kampen, hebben de hoogleraren in 1974 samen het boek Oriëntatie in de Theologie uitgegeven. Daaruit blijkt een eenstemmige wel tot continuïteit inzake de inhoud van de studie. Daarom kan vooropgesteld worden dat dit rapport en deze voorstellen niets te maken hebben met de inhoud en de gerichtheid van de studie. De aanleiding tot de voorstellen ligt in het geheel niet in een behoefte aan veranderingen binnen de stof van de opleiding.

Aan de eigen gereformeerde opleiding is echter een vorm verbonden, die aan verandering onderhevig is. In de oorlogstijd studeerden vele studenten Theologie zónder colleges te volgen en ze legden tentamens af als zich eens de gelegenheid voordeed een hoogleraar op een afgesproken plaats te ontmoeten. Toen het moest, kon de vorm der opleiding meebuigen. Maar de inhoud niet: ook in oorlogstijd diende men de Dogmatiek te bestuderen en de belijdenis te kennen. Niet alleen in tijden van nood blijkt dit onderscheid tussen de inhoud en de vormgeving. Wanneer men nagaat hoe de studie te Kampen in de laatste 100 jaar was opgezet, dan stuit men ook op vele veranderingen in het patroon. De kern bleef gelijk, maar de vormen wisselden wel eens. Dit hangt samen met het feit dat Kampen niet van de wereld, maar wel in de wereld moet zijn. In een academische wereld met titels als candidaat, doctorandus, doctor, was er voor Kampen geen reden om buiten de wereld te gaan staan. Wie in Kampen klaar was, kreeg de elders gebruikelijke naam 'candidaat' toegevoegd. Kampen heeft tientallen jaren geworsteld om het promotierecht. Men zag hoe belangrijk het is om de eigen gereformeerde inhoud te plaatsen in deze wereld. Zou het promotierecht onbekend zijn in Europa, dan zou Kampen het niet uitgevonden hebben. Maar nu de doctorstitel geldt als erkenning van wetenschappelijke verdiensten, is niet in te zien waarom een man die zich in de gereformeerde wetenschappelijke Theologie verdienstelijk heeft gemaakt, niet het doctoraat zou ontvangen.

Niet in alle opzichten neemt Kampen vormen over die algemeen gebruikelijk zijn. De scheiding tussen wetenschappelijke opleiding en kerkelijke opleiding, die andere faculteiten kennen, wordt hier principieel verworpen. Wanneer elders een vooropleiding klassieke talen inenschrompelt en men

Theologie kan studeren zonder voldoende kennis van de talen, dan volgt Kampen dit patroon niet verder. Zo is er in het volgen van de vormen die anderen ontwikkelen een kritisch volgen. Waar het nodig is, gaat Kampen een eigen weg. Waar dit niet vereist is, wil Kampen niet buiten de wereld gaan staan.

Nu zijn er grote veranderingen in de onderwijswereld in Nederland. Voor het universitaire onderwijs stippen wij alleen aan, dat de veranderingen bij het Gymnasium en Athenaeum hun terugslag hebben op de studie omdat de studenten anders zijn voorbereid voor hun studie dan vroeger. Voorts memoreren wij, dat de overheid bezig is met een herstructurering van het wetenschappelijk onderwijs, waaruit voor de Theologie ingrijpende veranderingen voortvloeien. Het landelijk patroon wijzigt zich snel. Het scherpst zichtbaar wordt dit, als men zich realiseert dat het voornemen bestaat alle theologische studenten in Nederland binnenkort hun studie te doen afsluiten met een zogenaamd doctoraal examen (nieuwe stijl). De tijd lijkt dus nabij, dat predikanten 'drs' voor hun naam zetten. Nu is dit een kwestie van een paar letters, maar achter deze letters steekt een hele verschuiving van onderwijsduur, benaming van examina, enz.

Deze verschuiving zal, voorzover wij kunnen zien, zijn beslag krijgen in 1975 of 1976. Men verwacht dat de minister het Wetsontwerp Herstructurering Wetenschappelijk Onderwijs medio 1975 zal indienen. De universiteiten en hogescholen houden zich gereed voor uitvoering en zijn daar ten dele al mee bezig. Door dit alles wordt Kampen verplicht tot bezinning. Is het vanwege de eigen aard van onze opleiding noodzakelijk een studieopzet aan te houden, die straks uit de tijd zal zijn of kunnen we, met behoud van eigen aard, op bepaalde punten ons blijven aansluiten bij gangbare normen, zoals we dat ook vroeger deden?

Het tijdstip van deze voorstellen aan de synode blijkt samen te hangen met de tijd waarin we leven. Maar het zou anderzijds onjuist zijn om te menen dat er vanuit Kampen zelf geen aanleidingen te noemen zijn voor de voorstellen. In het rapport zal wel blijken dat de hoogleraren juist terwille van een goede kerkelijke vorming een aantal wijzigingen voorstellen in de studieopzet.

Samenvattend kunnen we zeggen, dat dit rapport en deze voorstellen voortvloeien uit het verlangen om voor de opleiding te Kampen goede vormen te kiezen, terwijl het tijdstip van indiening samenhangt met de landelijke onderwijssituatie.

3. **De huidige opzet van de studie (Vergelijk schema A in bijlage 1).**

Momenteel is de studie ingedeeld in een collegeperiode van vier jaren en een afstudeerperiode waarop het candidaatsexamen volgt.

De vier collegejaren zijn reglementair onderscheiden in 1 jaar propaedeuse en drie jaren theologische colleges.

Een verdere geleding van de collegejaren kwam in 1960 tot stand, toen de drie theologische jaren werden onderscheiden in één inleidend theologisch jaar en twee algemene theologische jaren.

De student te Kampen vindt in de eerste twee collegejaren de stof die hij bestuderen moet, vrij overzichtelijk geordend voor zich. Hij heeft in deze jaren ook een goede samenhang tussen colleges die gevolgd moeten worden en tentamens die worden afgelegd. In de latere collegejaren is deze samenhang geringer.

De afstudeerperiode na de vier collegejaren is in principe onbepaald. In de jaren na de vrijmaking groeide die periode in de praktijk uit tot twee, drie of meer jaren. Na de moeiten van 1967 was er in de kerken grote behoefte aan kandidaten. De hoogleraren hebben in 1967 en volgende jaren echter niet willen besluiten tot inperking van de stof: ook in tijden van nood behoort een kandidaat volwaardig toegerust te worden voor zijn arbeid. Anderzijds hebben de hoogleraren echter met het oog op de grote nood in de kerken, alles gedaan om de studie zo efficiënt mogelijk op te zetten. De noodzakelijk te bestuderen stof werd zorgvuldig afgebakend, tentamendata werden uitgezet: de student werd meer begeleid en gestimuleerd. Dit alles vond zijn neerslag in het zogenaamde studieprogramma-1970. Het gevolg van dit studieprogramma is geweest, dat de afstudeerperiode beperkt kon worden tot één jaar. Dit betekent niet dat iedere student in vijf jaar gereed kwam. Maar zij die dit wilden en die niet door ziekte of andere verplichtingen werden opgehouden, konden in vijf jaar klaar zijn. Gemiddeld is de studieduur van alle studenten korter dan vóór 1967. Toch is het studiepakket niet lichter gemaakt.

Deze ontwikkeling is nooit ter synode besproken. Dat behoefde ook niet. De synode bepaalt het aantal collegejaren, niet de feitelijke duur van de studie. De hoogleraren gaan deze duur en vooral het rendement van de studie echter wel degelijk aan, ook met het oog op de kerken. Zij hebben in de afgelopen jaren de ervaring opgedaan, dat voor de meeste studenten een goed herkenbaar studiepatroon en een zekere vorm van studiebegeleiding gewenst of noodzakelijk is.

4. **Bezinning op de duur van de studie.**

De concentratie van de studie in 1970 had geen nadelen voor de stof van de studie, maar wel nadelen voor het zelfstandig studeren en het dieper ingaan op onderdelen. De tijd daarvoor ontbrak de gemiddelde student vaak. Wie in vijf jaar klaar kwam, was geheel opgeleid voor zijn toekomstig werk, maar hij had persoonlijk wel offers moeten brengen en had zich weinig tijd mogen gunnen voor uitstapjes op het terrein van de studie.

Nu zijn hoogleraren van oordeel dat dergelijke uitstapjes ook weinig zin hebben wanneer zij, zoals vroeger wel vaak het geval was, in feite neerkomen op een weinig gericht rondzwalen in stof die men nog niet beheerst. Maar hoogleraren zien wel het belang van studieverdieping wanneer dit mogelijk is. Die verdieping ontbreekt momenteel niet. Door studenten worden soms lezingen gemaakt of artikelen geschreven die ver buiten het studieprogramma vallen en die getuigen van studieverdieping die met vrucht plaatsvindt, maar in het algemeen moet erkend worden dat de student voor die verdieping weinig tijd heeft als hij in 5 jaar klaar moet zijn.

Wij raken hier een punt, waar wenselijkheden vanuit de studie en eisen vanuit de kerken elkaar beïnvloeden. In 1967 was er weinig gelegenheid om in de studiepakketten naast de noodzakelijkheden ook wenselijkheden in te bouwen. De vele vacatures verboden dit. Ook momenteel zijn er nog vele kerken vacant. Maar wanneer we denken aan het studieprogramma voor studenten die, zo God wil, in 1980 en volgende jaren zullen gereed komen, dan rijst de vraag of er geen ruimte is om de studie enige verdieping te geven. Die ruimte is er straks en dan is het ook gewenst daarvan gebruik te maken. En dat om verschillende redenen, die wij hier nu zullen noemen.

In de eerste plaats zien wij de vooropleiding van de studenten op Gymnasium en Athenaeum op sommige punten minder aansluiten op een studie als de theologische. Duidelijke winstpunten in de nieuwe opzet van het V.W.O. nemen niet weg dat de a.s. studenten in bepaalde opzichten minder degelijk zijn voorbereid. Dit zou op een of andere manier betekenen een geleidelijk dalen van het peil der afstuderenden. Het gebouw van een Theologische Hogeschool zakt altijd mee, als de funderingen zakken. Dit verschijnsel van niveaudaling kan worden opgevangen door enige verlenging van de studie.

Met name zullen de taalvakken te Kampen steeds meer aandacht moeten hebben. Het is nu al zo, dat het Hebreeuws ook gegeven wordt in het eerste theologische jaar, dus ná de propaedeuse. Dit binnendringen van taalcolleges in de theologische jaren, betekent in feite een toenemende reductie van de werkelijke theologische collegeperiode. Een handhaving van een degelijke theologische training op de colleges zal gaan neerkomen op verlenging van college- en studieduur.

In de tweede plaats is het van belang voor de kerken dat de studenten reeds te Kampen enige verdieping van de studie kunnen verkrijgen. De rustige dorpspastorie waarin men ver van allerlei gewoel zich de eerste jaren van zijn predikantenloopbaan ophield en waarin men tot verdere rijping kon komen, wordt steeds meer verleden tijd. De predikant wordt vanaf het begin zowel in de stad als op het platteland geconfronteerd met alle verschijnselen van het moderne leven en met alle problemen daarvan. De kerken zijn gediend met het gereedkomen van kandidaten die meer dan vroeger reeds konden komen tot verdieping en bezinning.

Met opzet noemen we niet het argument dat men nooit teveel kan studeren voordat men predikant wordt, want dit argument leidt tot eindeloze verlenging van de studieduur. En het uitgangspunt blijft, dat de studie binnen redelijke tijd afgerond moet worden en verwisseld moet worden voor de praktijk van het ambt. Het gaat er dus niet om, dat de student steeds méér zal doen. Het gaat er om dat binnen het voor allen noodzakelijke pakket een zekere verdieping gewenst is.

Curatoren achten het daarom mogelijk en aanbevelenswaardig de hoogleraren niet te binden aan de studieduur die zij zichzelf en de studenten in 1970 ter-wille van acute kerkelijke nood hebben opgelegd, en hen toe te staan de kandidaten die in de 80-er jaren zullen klaar komen over een iets langere periode voor te bereiden op hun werk. Daarbij realiseren de curatoren zich dat vóór de 80-er jaren nog naar schatting 80 studenten voor het kandidaatsexamen zullen gereed komen. De nood in de kerken zal dan minder zijn dan de laatste jaren het geval was.

5. **Bezuiniging op het effect van de studie.**

Langer studeren betekent niet zonder meer studeren met meer resultaat. De lange studieduur na de vrijmaking betekende in een aantal gevallen ook veel tijdverlies. Zowel door gebrek aan sociale controle, alsook door onvermogen om met overzicht over de stof zich in een onderwerp te verdiepen. Wil studie resultaat afwerpen, dan moeten de studieactiviteiten weloverwogen en zinvol gericht zijn.

Daartoe kan de student meestal nog niet komen zonder hulp en advies. De lijn van studiebegeleiding, die in Kampen sedert 15 jaren steeds duidelijker zich aftekent, moet ook hier op aangepaste wijze worden doorgetrokken. Dit moet een begeleiding zijn die opvoedt tot zelfstandigheid, maar afwezigheid van begeleiding maakt onzelfstandig en afhankelijk van invallen of toevallig tegengekomen literatuur.

Bij de invoering van het studieprogram-1970 is echter een intensievere studiebegeleiding gecombineerd met het oude systeem van collegejaren. De gewoonte om gedurende een jaar lang als hoogleraar colleges te geven over een bepaald vak, gaat terug op een periode waarin de de studenten hun eigen weg zochten en de hoogleraren zich verder niet bemoeiden met de studieopzet. Zij doceerden vanuit hun vak, hielden wekelijks lezingen, maar behoefden zich in het geheel niet af te vragen of de stof die zij behandelden ook samenhang vertoonde met de stof die de student in diezelfde tijd voor een tentamen bestudeerde. Het college stond vaak los van het tentamen. Wanneer men nu echter de tentamenstudie gaat ordenen en tegen de studenten zegt, dat zij in een bepaalde periode het best die en die vakken kunnen bestuderen, maar tegelijkertijd het oude systeem van jaarcolleges over allerlei onderwerpen handhaaft, dan wordt de kloof tussen college en tentamen nog groter.

Dit probleem is het kleinst in de propaedeuse en het inleidend theologische jaar. Maar dit zijn dan ook gesloten jaareenheden, waarbinnen de colleges betrekking hebben op de tentamens. In het derde en vierde collegejaar is er echter openheid. Resultaat is dat de student een geweldige aandachtsversnippering krijgt. Hij hoort colleges over Ethiek, Dogmatiek, Exegese, Ambtelijke Vakken, Kerkgeschiedenis, Kerkrecht. Al die vakken vragen elke week op college zijn aandacht. Thuisgekomen liggen er de boeken voor bijvoorbeeld het tentamen Zending of Bijbelse Oudheidkunde. Tussentijds moet de student een preek maken en een paar weken later een werkcollege Exegese voorbereiden. Het gevolg is dat de achterstand in de studie juist in deze jaren ontstaat: de te grote aandachtsspreiding vergt te veel van de student en roept lusteloosheid op.

De oplossing voor een en ander is te zoeken in de combinatie van het beginsel der studiebegeleiding uit 1970 met het systeem van semesters. Een semester is een half collegejaar. Ieder collegejaar omsluit dus twee semesters. Wanneer men dat jaar opdeelt in twee semesters, is het mogelijk om in het éne semester een beperkt aantal vakken op college te behandelen en in het andere semester een beperkt aantal andere vakken. In plaats van bijvoorbeeld 8 onderwerpen per week gedurende een heel jaar, krijgt de student nu 4 onderwerpen per week in het eerste semester en de andere 4 in het tweede semester. Hij kan zich dus beter concentreren. Daarbij moeten natuurlijk binnen een semester over die 4 onderwerpen méér colleges gegeven worden, omdat zij in het volgende semester niet terugkeren. Meer colleges over minder onderwerpen per halfjaar: dat geeft de mogelijkheid het tentamen dichter bij die colleges te brengen.

Denkt men zich nu in dat er momenteel voor vier jaren theologische tentamenstof is en dat er maar drie theologische collegejaren beschikbaar zijn, dan kan ieder begrijpen dat het ideaal van combinatie tussen college en tentamen pas bereikt kan worden, wanneer een studiepakket van vier jaren ook gecombineerd wordt met een collegeperiode van vier jaren of 8 semesters. Dit betekent niet dat er méér colleges worden gegeven. De colleges worden meer gespreid.

Curatoren zijn door de hoogleraren ervan overtuigd dat een goed effect van de studie beter bereikt wordt met een semester-systeem en dat dit alleen met vrucht kan worden doorgevoerd indien de colleges die nu in drie jaren gegeven worden, gespreid mogen worden over vier jaren. Dit betekent een verlenging van de cursusduur met één jaar. Een reglementswijziging in deze zin zal het onderwijs ten goede komen, zonder meer de studieduur nog niet verlengen en verlies van studietijd door aandachtsversnippering helpen voorkomen. (Vergelijk schema B in bijlage I).

6. De diepgang in de studie.

In paragraaf 4 werd gewezen op de wenselijkheid van enige studieduurverlenging. In paragraaf 5 ging het over de wenselijkheid van cursusduurverlenging. Dat zijn twee verschillende zaken. Hoe worden deze nu gecombineerd? Als de cursusduur vijf jaar wordt en het huidige studiepakket wordt niet verdiept, dan kan de student direct na de collegeperiode examens afleggen. Wanneer we ons de studieduur verlengd voorstellen tot zes jaar, volgt op het vijfde collegejaar nog een afstudeerjaar voor verdieping en verbreding van de kennis. In de praktijk zal hier echter wel een zekere omwisseling nodig zijn. De kandidaat moet zijn studie afronden met vakken die voor het classicaal examen van belang zijn. Hij moet zijn verdieping van de studie dus niet helemaal aan het eind zetten, maar iets daarvoor. Dit betekent dat het vijfde collegejaar de laatste noodzakelijke collegestof aanbiedt, maar verder hoofdzakelijk gewijd is aan studieverdieping, terwijl het zesde jaar (afstudeerjaar) gebruikt

wordt om de laatste collegestof te verwerken en de laatste tentamens af te leggen. In het vijfde en zesde studiejaar wordt de verbinding tussen college en tentamen iets lossier.

Voor een goede diepgang is enige specialisatie gewenst. Het heeft niet zoveel zin om de student bij ieder tentamen één boekje meer te laten lezen. Het is zinnvoller om hem op één onderdeel van de studie nu eens te laten zien hoe je zinnvoller dieper op een onderwerp moet en kunt ingaan. Een soort proeve van grondig studeren. Hoogleraren denken voor de studieverdieping dus aan het inbouwen van een specialisatie-element. Niet om specialisten te kweken. Dat is onmogelijk en ook niet nodig voor alle studenten. Slechts sommigen hebben bijzondere gaven op het gebied van de studie en kunnen tot promotie komen. De opleiding richt zich echter, wat het totaal der studenten betreft, niet op promotie, maar op de pastorie. Het specialisatie-element moet dus passen binnen dat wat wij nu kandidaats-studie noemen en mag niet een karakter dragen van promotie-studie.

Van de student worden dus geen hogere kwaliteiten gevraagd. De drempel naar de pastorie wordt niet verhoogd. Wel wordt de studenten geleerd hoe zij met het algemene studiepakket nu moeten werken wanneer zij nu en later een onderwerp zorgvuldiger moeten bestuderen. De studie wordt langer, maar niet zwaarder door de voorgenomen specialisatie-elementen. Binnen een totale studie van 6 jaren zijn er dus 5 jaren stof voor iedereen en is er 1 jaar gelegenheid voor verdieping in een onderwerp naar keuze van de student. Deze verhouding 5-1 ligt geheel anders dan bij de meeste andere theologische faculteiten. Het is voor curatoren en hoogleraren echter een zaak van beginsel, dat de opleiding voor predikant niet mag verbrekken tot een bundel specialisaties. Alle dienaren des Woords moeten een zelfde opleiding ontvangen. Allemaal moeten ze de Schrift in de grondtalen kunnen lezen, de Schrift kunnen uitleggen, de leer der kerk en haar geschiedenis en diensten bestuderen. In deze zaken verwerpt Kampen elke voortijdige en voor de ambtsdienst schadelijke specialisatie, zoals die elders steeds meer wordt doorgevoerd. Het eigen beginsel in dezen sluit echter niet uit dat men binnen deze gezamenlijke stof de studenten op een onderdeel nader inwerkt en tot verdieping brengt, waardoor zij ook in het algemeen in staat zullen zijn bij andere onderdelen behoedzaam en zorgvuldig tot de bronnen voor onze kennis terug te gaan.

7. **De opbouw van de opleiding (Vergelijk schema C in bijlage 1)**

In deze paragraaf bieden wij een model van de studie zoals die resulteert uit de tot nu toe geboden overwegingen.

Het propaedeutisch jaar, afgesloten door een propaedeutisch examen, blijft als voorheen. Wel wordt een semester-indeling doorgevoerd voor Grieks, Latijn, Christelijke Religie en Wijsbegeerte. Maar voor Hebreeuws is dit niet mogelijk, omdat het een geheel nieuw vak is dat geleidelijk aan geleerd moet worden. Het propaedeutisch jaar is dus niet geheel verdeeld in semestercolleges.

Na dit examen volgen vier collegejaren en één afstudeerjaar. Een traject van vijf jaar is vrij lang. Een geleiding door middel van een tussenexamen is gewenst. Daarom is gedacht aan een semi-examen (voorshands even te benoemen als: semi-candidaats) drie jaren na het propaedeutisch. Men krijgt dan na het propaedeutisch jaar eerst een jaar (twee semesters) inleiding in de Theologie en daarna twee jaren (vier semesters) vakken die men moet afwerken op het semi-candidaats. Teneinde te voorkomen dat men door studie per onderdeel de draad niet zou zien die het geheel van de Theologie verbindt, wordt door deze jaren heen steeds een uur Dogmatiek gegeven per week.

Na het semi-candidaats examens volgt nog één collegejaar waarin men resterende colleges volgt en het specialisatie-element inbouwt in zijn studie. Aansluitend volgt het afstudeerjaar en het laatste afsluitende examen dat toegang geeft tot de kerkelijke examina.

Dit nieuwe studieprogramma, dat tot in details door hoogleraren aan curatoren reeds is voorgelegd, zal doorgang kunnen vinden wanneer de synode het goedkeurt, dat de cursusduur met 1 jaar verlengd wordt.

Een dergelijke verlenging is zelfs al gewenst wanneer men nog afziet van de inbouw van een specialisatie-element en wanneer men de studieduur dus niet zou verlengen. Verlenging van de cursusduur zou dus ook eenvoudiger aan de synode kunnen zijn gevraagd, alleen met een beroep op de wenselijkheid van een semestersysteem. Dat curatoren echter tegelijkertijd meer zaken aan de orde stellen, hangt samen met een punt waar we nu uw aandacht voor vragen.

8. **De naamgeving van examina.**

Zoals reeds in paragraaf 2 ter sprake kwam, is landelijk een verschuiving zich aan het voltrekken binnen de universitaire wereld.

In het verlengde van de nota-Posthumus wil de regering alle studierichtingen beperken tot vier jaar,

afgesloten met een doctoraal examen. Voor de Theologie is dit een onmogelijke zaak en men tracht dan ook te bewerken dat de minister ook de Theologie bij die vakken rekent die vijf jaar vragen, terwijl men een zesde jaar wil vrijmaken door de kerkelijke opleiding te beschouwen als post-doctorale beroepsopleiding. Het is echter zeer de vraag of het zal lukken deze 6 jaren te verwerven. Waarschijnlijk zal men met 5 tevreden moeten zijn. Daar Kampen een zelfstandige opleiding is, zijn curatoren hier geheel vrij en de synode kan in eigen verantwoordelijkheid de studieduur vaststellen die nodig is zonder daarbij afhankelijk te zijn van de ministeriële bevoogding en financiering. Hier blijkt de grote waarde van een Hogeschool die niet drijft op subsidies. In dit opzicht wekt Kampen momenteel de jaloezie van andere theologische faculteiten die hun opleiding zien inschrapen tot onverantwoord korte duur. Curatoren en hoogleraren menen dat het terwille van rechte ambtsdienst in de kerken onmogelijk is in dezen de landelijke ontwikkeling te volgen en zij doen de synode dan ook zeker niet het voorstel om de studieduur te Kampen ook maar te kortwieken.

Uit de landelijke ontwikkeling vloeit echter wel iets anders voort, dat voor Kampen niet zonder gevolgen is. Het was reeds lange jaren zo, dat bijna alle studierichtingen hun afsluitend examen 'doctoraal examen' noemden en alleen theologische studenten na een vaak minstens zo lange studie met de benaming 'candidaat' werden gesierd. Kerkelijk is dit niet zo belangrijk, want de kerk kent geen kandidaten, maar predikanten. De benaming 'candidaat' is dus niet een kerkelijke benaming, maar een burgerlijke en universitaire. Zolang nu alle theologische faculteiten hun 'eind-examen' de naam 'candidaats-examen' lieten behouden, was er voor Kampen geen reden een andere benaming te volgen. Maar hierin komt verandering. Binnenkort zullen de 'eind-examens' Theologie wel betiteld worden als 'doctoraal-examens'.

Deze naamsverandering betekent twee dingen. In de eerste plaats dat de afgestudeerde naast een algemene inleiding ook een specialisatie heeft ontvangen. En in de tweede plaats dat de titel 'doctorandus', anders dan vroeger, niet rechtstreeks meer gevolgd wordt door de promotie: wie na zijn doctoraal examen (nieuwe stijl) wil promoveren, moet eerst nog verdere studie verrichten: de promotiestudie die voorbereidt op het schrijven van een proefschrift. Men kan het betreuren dat in onze tijd zoveel namen en titels een nieuwe vulling krijgen, maar men kan het niet keren.

Nu is de vraag voor Kampen, dat altijd de benaming der examina heeft aangehouden die elders gangbaar was, of er geen reden is ook te Kampen tot een nieuwe examen-benaming te komen. Voor de dienst in de gemeenten geen belangrijke zaak. Voor de plaats van de wetenschappelijke opleiding tot de dienst des Woords binnen het academische Nederland van de 20e eeuw, wél een vraag van betekenis. Onzes inziens zijn er geen redenen die ons verhinderen om de benaming van examina te wijzigen en zijn er ook enkele punten die er voor pleiten.

Er is niets tegen: Kampen ontleent het karakter niet aan de namen der examens, maar aan de eigen vulling en de eigen opzet van de studie. Zoals we tot vandaag toe het 'eindexamen' benoemen met 'candidaats', kunnen we het straks ook benoemen als 'doctoraal'. Het enige wat daar tegen zou zijn, is het gevaar dat de doctorale studie, zoals we die nu kennen en zoals die voorbereidt op een promotie, uitgehold zou worden. Maar dit gevaar is afwezig als het nieuwe 'doctoraal' onderscheiden blijft van het oude 'doctoraal', doordat het oude doctoraal rechtstreeks toestaat te dingen naar de hoogste eer, terwijl het nieuwe doctoraal dit eerst toestaat aan hen die die door post-doctorale promotiestudie bewezen hebben dat zij naar deze hoogste eer kunnen dingen. Er is ook iets vóór het volgen van de landelijke benamingen. De studenten studeren te Kampen vijf, en straks zes, jaren. Minstens zo lang, of langer dan elders. Is het dan niet onbillijk als een dergelijke studie elders met 'doctoraal' wordt afgesloten, te Kampen daaraan de niet meer gangbare en straks vergeten naam 'candidaats' te blijven geven? Gelijke of betere prestatie moet ook met gelijke titel beloond.

Dit laatste heeft ook betekenis in maatschappelijk opzicht. De Hogeschool wordt mede bezocht door studenten/studentes die het godsdienstonderwijs willen dienen. Voor hen/haar is de titel 'drs' vereist om onderwijsbevoegd te zijn. Nu kan de Hogeschool zich niet richten naar deze categorie studenten, maar als zonder moeite ook met hun belangen gerekend kan worden, moet dit zeker gedaan. Waarom zouden zij niet-gereformeerde opleidingen moeten opzoeken, omdat de gereformeerde Hogeschool zonder noodzaak een verouderde examen-benaming blijft hanteren?

Curatoren verzoeken daarom de volmacht om, zodra de titel 'drs' elders de gangbare afsluiting is van theologische opleiding, deze in Kampen te verlenen bij het 'eindexamen' dat nu candidaats-examen heet. Dit laatste kan te gemakkelijker, omdat de studie te Kampen straks volgens het voorgestelde studieprogramma een specialisatie-element zal bevatten.

Wordt de studie afgesloten met een doctoraal-examen (nieuwe stijl), dan ligt het voor de hand het semi-candidaats te betitelen als semi-doctoraal. Ook moet bepaald worden dat men toegang heeft tot de

kerkelijke examina wanneer men te Kampen het kandidaats-examen aflegde óf het doctoraal-examen.

9. **Consequenties voor de docenten.**

Curatoren hebben de hoogleraren de vraag voorgelegd, welke consequenties een en ander heeft voor de docenten: zullen zij niet overbelast worden, wanneer de collegeperiode langer wordt en er ook specialisatie begeleid moet worden?

De senaat heeft daarop geantwoord, dat de docenten ook momenteel zwaar belast zijn. De voorgestelde veranderingen zullen zeker geen verlichting betekenen en voor een enkeling duidelijk enige verzwaring van de taak meebrengen. Daarnaast evenwel staat het feit dat het nieuwe systeem naast verzwaring ook verlichting betekent, zodat beide elkaar gemiddeld in evenwicht houden. Ter toelichting wordt gewezen op de volgende punten. De collegeperiode wordt wel verlengd, maar de colleges worden niet vermeerderd, doch gespreid. Dit betekent dus geen taakverzwaring. Voorts betekent de invoering van een semester-systeem voor de meeste docenten ook een taakverlichting, omdat men zich nu niet een heel jaar lang lang met allerlei onderwerpen belast ziet, maar zich in het éne semester op de eerste helft van eigen vakken kan concentreren, en in het tweede semester op de andere helft. Daarbij komt nog dat in elk semester op de collegeweken een ruime studieperiode volgt. De winst van de concentratie zal ook nodig zijn, want het nieuwe program betekent een verzwaring doordat iedere docent enige studenten zal moeten begeleiden in het specialisatie-element. Deze verzwaring zou te groot zijn, wanneer elk der studenten binnen het specialisatie-vak nog weer eigen individuele wensen zou mogen realiseren. Daarom neemt de senaat zich voor het specialisatie-pakket voor studenten die een specialisatie in een bepaalde richting kiezen in het algemeen gelijk te doen zijn. De individuele interesses zullen dan het sterkst tot hun recht kunnen komen bij een eventuele latere promotiestudie. Uit deze nu genoemde punten blijkt naar het oordeel van curatoren voldoende duidelijk, dat de voorgestelde wijzigingen in de studieopzet wel een werkverandering betekenen voor de docenten, maar geen onaanvaardbare werkverzwaring. Curatoren spreken de hoop uit dat de hoogleraren hun verwachting in vervulling zullen zien gaan, dat door concentratie van de aandacht per semester de mogelijkheden tot publicatie zullen toenemen.

10. **Financiële aspecten.**

De financiële consequenties van voorgestelde wijzigingen zijn binnen de Hogeschool gering. Zij betreffen een verlenging van de plicht tot collegegeldbetaling met 1 jaar, Het is mogelijk dat bij de nieuwe opzet in het kader van specialisatie een keer vaker aan curatoren verzocht wordt een gastcollege of dergelijke te mogen doen geven. De uitgaven voor dergelijke extra voorlichting zullen gering blijven.

De voornaamste financiële consequentie betreft de studenten zelf en hen die de studenten financieel ondersteunen. De kosten van de studie worden door verlenging van de studieduur per student 20-25% hoger: daar het extra jaar een collegejaar is zal de stijging voor sommigen in verband met kamerhuur dichter bij de 25% komen dan bij de 20%. Nu is het echter op dit moment heel moeilijk uit te maken of deze kosten uiteindelijk ten laste zullen komen van de deputaten ad art. 19 K.O. Wanneer de plannen voor een studieloon doorgaan, dan zullen ook de Kamper studenten dit studieloon wellicht aanvaarden, daar momenteel ook gebruik wordt gemaakt van de extra kinderbijslag, waarvoor het studieloon een vervanging wil zijn. Nu zal dit studieloon aanvullende ondersteuning niet overbodig maken, maar in een aantal gevallen zullen de uitgaven voor de deputaten daardoor geringer worden. De keerzijde is, dat het studieloon alleen uitgekeerd zal worden voor het aantal jaren dat de minister noodzakelijk acht voor een predikantenopleiding. Het is dus mogelijk dat slechts over 4 of 5 van de 6 jaren studieloon wordt gegeven, terwijl de voor-opleidingsjaren buiten beschouwing blijven. Een voorzichtige prognose voor de toekomst, leidt dan tot de conclusie dat de uitgaven van deputaten ad art. 19 K.O. in de komende jaren heel anders gespreid zullen worden, maar wellicht in totaal niet zullen stijgen.

Het lijkt ons echter onjuist een besluit op deze verwachtingen te baseren. Wanneer terecht door curatoren gepleit wordt voor een nieuwe studieopzet en wanneer deze inderdaad voor de kerken nuttig is, dan zal een dergelijke verbetering niet mogen worden tegengehouden omdat de onkosten van de ondersteuning der studenten zullen oplopen. Wanneer de situatie zo blijft, dat diverse beginnende predikanten een tractement ontvangen dat niet als minimaal is te beschouwen, zouden de deputaten ad art. 19 K.O. ook gebruik kunnen maken van hetgeen incidenteel reeds door hen wordt toegepast of overwogen: een beperkte restitutieplicht voor hen die boven een bepaalde inkomensgrens vallen. Het overwegen van dergelijke suggesties is geen taak van een synode noch van curatoren, maar het vermelden ervan maakt duidelijk dat er ook voor deputaten ad art. 19 K.O. nog diverse wegen te

bewandelen zijn.

11. **Datum van invoering.**

Het is gewenst de langere studie in te voeren voor de studenten die in september 1975 en daarna een aanvang maken met het volgen van de theologische colleges. Dat zijn de studenten die in 1975 of later propaedeutisch examen afleggen. Zij hopen dan volgens de nieuwe regeling gereed te zijn in 1980 en daarna.

Het collegestramien zal dan ook per 1 september 1975 naar de nieuwe stijl moeten worden opgezet. Het is echter onmogelijk tegelijkertijd colleges te geven volgens een 4-jaren rooster én volgens een 5-jaren rooster. Dit betekent dat de studenten die reeds vóór 1975 propaedeutisch examen aflegden, zullen moeten invoegen in een 5-jarige college-rooster zonder dat dit hen verplicht tot een 5-jarige studie. Technisch is dit goed mogelijk voor hen die in 1974 propaedeutisch examen aflegden. Voor hen die in 1972 propaedeutisch examen aflegden, speelt het geen rol meer, want zij komen in 1975 gereed met een vierjarig collegepatroon. Alleen de propaedeutische examinandi van 1973 komen in een overgangspositie. De senaat zal daarom voor het cursusjaar 1975-1976 een aangepaste college-rooster moeten ontwerpen. Met ingang van 1 september 1976 is, voor wat de colleges betreft, de overgangsfase voorbij.

Dit betekent echter niet dat dan alle studenten op één lijn zitten. De ouderejaars hebben het recht om volgens een vijfjarig studieprogramma-1970 af te studeren. Het zal voor hen neerkomen op een candidaatsexamen ná het 5e collegejaar. Wanneer zij er echter de voorkeur aan geven volgens nieuwe stijl doctoraal te doen, is dit mogelijk. Maar deze mogelijkheid kan pas werkelijkheid worden op het moment waarop curatoren hun volmacht tot het invoeren van een doctoraal examen (nieuwe stijl) gaan hanteren. Aangezien het theoretisch mogelijk is dat enkele studenten in 1976 of 1977 deze weg willen gaan, verdient het aanbeveling dat curatoren in de overgangsfase de senaat machtigen om naast het oude candidaatsexamen een doctoraal examen (nieuwe stijl) af te nemen. Het oude candidaatsexamen zal pas definitief vervallen wanneer curatoren besluiten om het studieafsluitend examen in alle gevallen te betitelen met 'doctoraal examen'. Een dergelijke beslissing valt te verwachten binnen de komende jaren.

12. **Slotsom.**

Het brede rapport over voornemens, wensen en plannen van hoogleraren en curatoren, moet uitmonden in een beperkt aantal voorstellen. Uit de tekst van de voorstellen blijkt dat curatoren in 1975 een besluit vragen om de cursusduur te verlengen van vier tot vijf jaren, terwijl zij machtiging vragen om te juister tijd de benaming der examina bij te stellen. Bewust is afgezien van een reeks reglementswijzigingen: de curatoren willen de volgende synode gaarne een lijst voorleggen van wijzigingen in statuut en reglementen die door deze besluiten nodig zijn geworden en zullen worden.

Voor deputaten-curatoren:

W. Vreugdenhil, secretaris

BIJLAGE 14 (bij art. 21 van de Acta)

LIJST VAN WIJZIGINGEN,

aan te brengen in het vigerende Reglement van de Theologische Hogeschool.

ARTIKEL 3

dient te worden aangevuld ingevolge het besluit van de GS-Hattem 1972-1973, waarbij het college van deputaten-curatoren is uitgebreid met twee niet-predikanten, van wie de één deskundig is op het gebied van het onderwijs en de ander op juridisch terrein (zie Acta art. 174).

ARTIKEL 4

dient te worden aangepast aan de door de GS-Hoogeveen 1969-1970 ingevoerde onderscheiding tussen gewone en buitengewone hoogleraren en lectoren (zie Acta art. 317; zie ook art. 66 en bijlage 3a).

ARTIKEL 5

dient te worden aangevuld, nu de GS-Hattem 1972-1973 de mogelijkheid heeft geopend wetenschappelijke medewerkers aan te trekken (zie Acta art. 35).

ARTIKEL 6 en 7

dienen te worden aangevuld; zie het synodebesluit, vermeld bij art. 5.

ARTIKEL 10

dient te worden aangepast; zie het synodebesluit, vermeld bij art. 4. Zie ook het besluit van deputaten-curatoren d.d. 24 november 1970 (notulen art. 10), aldus luidende: „De gewone lectoren wonen met raadgevende stem de vergaderingen van de senaat bij". In dit besluit wordt uitvoering gegeven aan de opdracht van de GS-Hoogeveen 1969-1970 om de positie van de gewone lectoren t.o.v. de senaat te regelen (zie Acta art. 317 A III 2).

ARTIKEL 11

dient te worden aangepast aan de situatie, ontstaan na het besluit van de GS-Kampen 1975 inzake duur en opzet van de studie aan de Theologische Hogeschool (zie Acta art. 22).

ARTIKEL 13

dient te worden aangepast aan de gewijzigde onderwijssituatie, waarbij o.a. de H.B.S. uit het V.W.O. is verdwenen (zie notulen van de curatorenvergadering 8 september 1974, art. 6, waarin vermeld staat, dat uit een bespreking van de hoogleraren met de leiding van de drie scholengemeenschappen te Groningen, Amersfoort en Rotterdam gebleken is, dat er ten aanzien van de drie moderne talen een discrepantie groeit tussen wat reëel haalbaar is en wat nog formeel staat in art. 13 van het Reglement).

ARTIKEL 15-19

dienen te worden aangepast; zie het synodebesluit, vermeld bij art. 11.

Deze lijst van wijzigingen werd in een brief d.d. 25 juni 1975 aan de generale synode van Kampen toegezonden.

De commissie voor Statuut en Reglementen heeft aan deputaten-curatoren toegezegd, dat zij alles in het werk zal stellen om hen tijdig te dienen met concepten, die aan de eerstvolgende generale synode ter goedkeuring kunnen worden voorgelegd.

De secretaris:
W. Vreugdenhil

17 september 1975.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL
van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Secretaris van Curatoren:
Ds. W. Vreugdenhil,
Postbus 2028, 's-Hertogenbosch.

Aan de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland
Postbus 243, Kampen.

's-Hertogenbosch, 6 augustus 1975.

Weleerwaarde en eerwaarde heren en broeders,

Deputaten-curatoren van de Theologische Hogeschool hebben de eer de aandacht van uw synode te vragen voor het volgende:

De generale synode van Hattem 1972-1973 heeft bij besluit van 29 november 1972 (Acta art. 212) aan de deputaten-curatoren verlot gegeven om aan de deputaten-financieel, resp. de Stichting voor de financiële verzorging van de opleiding tot de Dienst des Woords, machtiging te verlenen voor de volgende punten:

- a. een overeenkomst te sluiten met de gemeente Kampen voor het aangaan van een erfpachtcontract betreffende het z.g. Siebrand-complex aan de Groenestraat/ Broederweg te Kampen;
- b. de bouw van een bibliotheekgebouw plus overige ruimte op dat terrein te realiseren;
- c. dit gebouw in te richten;
- d. voorzieningen te treffen voor de herinrichting van het gebouw van de Theologische Hogeschool aan de Broederweg 15 te Kampen;
- e. een beroep te doen op de kerken voor de financiering van het plan;
- f. alle overige transacties aan te gaan, welke nog nodig zouden kunnen zijn voor de financiering van het onder b, c en d genoemde;
- g. voorzieningen te treffen voor het inrichten van het Linnenweversgilde;
- h. een architect aan te trekken.

Voor de uitvoering van dit besluit werd een commissie „bouw bibliotheek" ingesteld, met als kern de brs. J. Hendriks, voorzitter; S. J. Mullender, secretaris en J. D. Oosterom, penningmeester voorts met twee vertakkingen, nl. een bouwcommissie, bestaande uit de brs. P. J. van Essen te Kampen, B. Jansen te Veenendaal en H. van der Kamp te Zwolle, en een financiële commissie, bestaande uit de brs. A. F. Don te Hilversum, Jac. van der Kolk te Enschede en L. Lups te Groningen. Als gedelegeerde van curatoren heeft in de commissie zitting ds. W. Vreugdenhil te 's-Hertogenbosch en als gedelegeerde van de senaat prof. drs. J. P. Lettinga. Op 21 november 1974 werd ook een tweede senaats-gedelegeerde benoemd, prof. J. Kamphuis, met als secundus prof. dr. J. van Bruggen, speciaal voor de werkzaamheden die verband houden met de „herinrichting" van het hogeschoolgebouw, omdat deze blijkt te zullen uitgroeien tot veel meer dan een simpele herinrichting, nl. tot een zo volledig mogelijke aanpassing en renovatie van dat gebouw.

Als architect werd aangetrokken br. Nic. van der Stelt te Amersfoort.

Op 22 februari 1973 heeft de gemeenteraad van Kampen het principebesluit genomen om het Siebrand-complex voor de tijd van 100 jaar tegen f 10,- per jaar aan de Theologische Hogeschool in erfpacht uit te geven, welke canon zal worden verhoogd zodra door het Rijk subsidie wordt toegekend aan de Hogeschool of had kunnen worden toegekend, indien de Hogeschool een verzoek om rijkssubsidie zou hebben ingediend; en voorts het linnenweversgildehuis in eigendom over te dragen voor een symbolisch bedrag van f 1,-.

Deputaten-curatoren ontvingen van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Kampen d.d. 18 september 1973 bericht, dat zij van het college van gedeputeerde staten van Overijssel de mededeling hebben ontvangen, dat zij zich beginsel kunnen verenigen met voornoemd principebesluit van de gemeenteraad.

Na deze goedkeuring van gedeputeerde staten is de financiële actie in de kerken begonnen. Zoals reeds in het verslag van deputaten-curatoren aan uw synode kon worden meegedeeld, is deze actie met grote offervaardigheid beantwoord. Op 1 maart 1975 was een bedrag van f 916.500,- ontvangen, met toezeggingen van nog eens f 28.800,- en een groot bedrag aan rente in het verschiet. Het streefbedrag ad f 800.000,- is dus ruimschoots overschreden.

Intussen zijn de bouwcommissie en de architect met bekwaame spoed aan het werk gegaan. De

bouwcommissie heeft vele vergaderingen met de architect gehouden. Deze laatste heeft zich ingezet tot het maken en meermalen herzien van een esthetisch en praktisch verantwoord ontwerp. Hierbij moest worden gerekend met de hem voorgehouden soberheid en financiële begrenzing, maar ook met de zeer ingrijpende verlangens van zijn „tegenspelers“, nl. de burgerlijke instanties, zoals stedenbouwkundige dienst en monumentenzorg.

Ten slotte kon een schetsplan voor het te stichten bibliotheekgebouw aan het gemeentebestuur van Kampen worden voorgelegd. Sloopwerk en grondonderzoek hebben inmiddels plaats gevonden. Het schetsplan is nog niet definitief goedgekeurd door het gemeentebestuur, maar wordt „geslaagd geacht“ door de welstandscommissie, blijkens een aan B. & W. gerichte beoordeling. Bestektekeningen zijn gemaakt en ingediend bij de betreffende instanties. Op 15 maart 1975 zijn aannemers uit onze kerken opgeroepen zich te melden voor deelname aan de aanbesteding. Er wordt nog gewacht op het sluiten van de erfpachtovereenkomst, waarvan het concept spoedig is te verwachten.

Deputaten-curatoren voegen hierbij tekeningen van de architect voor de nieuwbouw van de bibliotheek met studieruimten, nl. plattegronden (bijlage I) en gevels en dwarsdoorsnede (bijlage II), benevens een toelichting bij het schetsontwerp bibliotheekgebouw (bijlage III) van de hand van de architect.

Op verzoek van de bouwcommissie heeft de architect ook een maquette van de nieuwbouw vervaardigd, welke tijdens de behandeling van deze missive in het gebouw, waar uw synode vergadert, zal worden getoond en toegelicht.

Het zal uw synode overigens duidelijk zijn, dat sedert 29 november 1972, toen de synode van Hattem haar toestemming verleende voor de nieuwbouw, de bouwkosten ten gevolge van inflatoire prijsstijgingen aanzienlijk zijn gestegen, hetgeen de stichtingskosten van de bibliotheek aanmerkelijk hoger zullen doen zijn dan in 1972 verwacht kon worden. Het exacte bedrag van deze kosten zal eerst bekend zijn na de aanbesteding, welke binnenkort zal plaats vinden.

Wat de restauratie van het gildehuis betreft kan opgemerkt worden, dat voor deze restauratie door het gemeentebestuur is aangewezen als architect de heer Roebbers. Op het schetsplan van deze laatste is nog niet gereageerd door Rijksdienst Monumentenzorg. Over de inrichting vindt overleg plaats tussen de architecten Van der Stelt en Roebbers. Deze restauratie is van veel belang, omdat het gebouw een functie heeft in het geheel van onze plannen. Het is nl. de bedoeling, dat hier enkele studiezalen en -vertrekken worden ondergebracht, die, bij langdurige vertraging, voorlopig een andere plaats zullen moeten vinden, bijv. door tijdelijk gebruik te maken van pas later benodigde bibliotheekruimte. De kosten van de inrichting (inwendige verbouwing) van het gildehuis zullen als onderdeel van het geheel der plannen afzonderlijk (maar dan op een volgende synode) aan de orde worden gesteld. Het is nog niet bekend hoe hoog deze kosten zullen zijn en wanneer ze worden gemaakt, vermoedelijk pas over enkele jaren.

Voor de herinrichting van het hogeschoolgebouw, Broederweg 15, na het tot stand komen van een bibliotheekgebouw, was aanvankelijk geraamd een bedrag van f 100.000,- (zie Acta generale synode van Hattem 1972-1973, bijlage 4). Bij nadere beschouwing is echter gebleken, dat niet kan worden volstaan met inrichting van vrij komende ruimte, maar voorkeur moet worden gegeven aan een veel verder gaande herindelings, restauratie en renovatie van het gebouw. Daarvoor zijn plannen gemaakt en bestudeerd. De senaat van de Hogeschool heeft er kennis van genomen en zich positief uitgesproken over wenselijkheid en doelmatigheid van het ontwerp van de architect. De kosten liggen uiteraard veel hoger dan voor het eenvoudig inrichten van de vrij komende ruimte, waarvan op de synode van Hattem sprake was. Zij worden nu geraamd op circa f 500.000,-, maar dat kan nog wel tegenvallen als er aanbesteed wordt.

Deputaten-curatoren voegen hierbij twee tekeningen van de verbouwing van pand Broederweg 15, nl. een van de bestaande toestand (bijlage IV) en een van het verbouwingsplan (bijlage V), benevens een toelichting van de architect bij het schetsontwerp voor de renovatie van het gebouw Broederweg 15 (bijlage VI).

Deputaten-curatoren zouden gaarne zien, dat uw synode een aanvullende machtiging geeft tot het doen uitvoeren van de voorgestelde restauratie en renovatie van het gebouw Broederweg 15.

Zij stellen daarbij uw synode voor de uitgaven voor deze renovatie niet te financieren met behulp van bijdragen van alle kerken van een vooraf vastgesteld bedrag per hoofd, zoals voor de nieuwbouw is geschied, doch door middel van vrijwillige giften, die gepaard kunnen gaan met hypotheek of obligatielening of iets dergelijks. Ten slotte zouden deputaten-curatoren uw synode de vraag willen voorleggen, of uw synode er geen bezwaar tegen zou hebben, wanneer overheidssubsidie zou worden aangevraagd uitsluitend voor onderdelen van de nieuwbouw, waaraan op gronden ontleend aan de omgeving waarin het gebouw zal komen te staan en in verband met historische, esthetische en stedenbouwkundige overwegingen door de overheid eisen worden gesteld, welke kostenverhogend werken. Hierbij kan worden opgemerkt, dat van de zijde van het gemeentebestuur van Kampen is meegedeeld, dat, als de Hogeschool subsidiabel zou zijn, de gemeente Kampen het recht zou hebben om de symbolische canon te verhogen.

Deputaten-curatoren zouden het op prijs stellen, wanneer de datum, waarop de behandeling van deze missive door uw synode zal plaats vinden, zó zou worden vastgesteld, dat daarbij ook vertegenwoordigers van deputaten-curatoren, deputaten-financieel, de bouwcommissie en de senaat, èn ook de architect ter nadere toelichting van een en ander aanwezig kunnen zijn.

RESUMERENDE richten deputaten-curatoren tot uw synode de volgende verzoeken:

- a. goedkeuring te willen geven van het tot dusver gevoerde beleid ten aanzien van de nieuwbouw;
- b. toestemming te willen verlenen voor de uitvoering van de plannen voor een renovatie van het gebouw Broederweg 15, overeenkomstig de bestektekening van de architect;
- c. deputaten-curatoren verlof te geven om deputaten-financieel te machtigen de financiering van het renovatieplan te doen geschieden door vrijwillige giften, hypotheek, obligatielening of iets dergelijks;
- d. uw oordeel te willen geven over de vraag of uitsluitend voor bepaalde onderdelen van de nieuwbouw overheidssubsidie kan worden aangevraagd;
- e. de datum van de behandeling van deze missive zó vast te stellen, dat daarbij ook vertegenwoordigers van deputaten-curatoren, deputaten-financieel, de bouw-commissie en de senaat benevens de architect ter nadere toelichting van een en ander aanwezig kunnen zijn.

U bij de behandeling van deze voor de Hogeschool en de kerken zo belangrijke zaak de leiding van de Heilige Geest toebiddend, verblijven wij, met broederlijke groet,

namens deputaten-curatoren voornoemd:

F. de vries, president

W. Vreugdenhil, secretaris

BIJLAGE 16 (bij art. 323 van de Acta)

BENOEMINGSBRIEF

voor een wetenschappelijk medewerker ter assistentie van de hoogleraar in de ecclesiologie.

De generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, in vergadering bijeengeroepen op 15 april 1975 te Kampen, heeft in haar zitting van heden (16 okt. 1975) u, Drs. M. te Velde, dienaar des Woords te Neede-Eibergen, benoemd tot wetenschappelijk medewerker in tijdelijke dienst aan de Theologische Hogeschool van De Gereformeerde Kerken in Nederland, gevestigd te Kampen, om onderwijs te geven in de ecclesiologie. Deze benoeming gaat in op 1 januari 1976 en geldt tot de volgende generale synode.

Het is de wens van de synode, dat u in deze betrekking vruchtbaar moogt arbeiden aan de wetenschappelijke vorming van dienaren des Woords aan de hogeschool der kerken.

De kerken beloven u op behoorlijke wijze voor deze arbeid te honoreren en zullen u in overleg met deputaten-financieel de bepalingen hiervan binnen afzienbare tijd doen toekomen.

De synode ziet met vertrouwen een aanvaarden van deze benoeming binnenkort tegemoet.

RAPPORT

van de deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken, Kampen, 1975.

INHOUD:

1. Algemeen
  - 1.1 arbeid
  - 1.2 voorgaan predikanten
  - 1.3 rapportage
2. Correspondentie zusterkerken
  - 2.1 algemeen
  - 2.2 Canada
  - 2.3 Australië
  - 2.4 Zuid-Afrika
  - 2.5 Korea
3. Soemba
  - 3.1 Instructie
  - 3.2 Uitvoering
  - 3.3 Adviezen
4. Contacten
  - 4.1 Christian Reformed Church of America
  - 4.2 Die Gereformeerde Kerk Suid-Afrika
  - 4.3 Reformed Church in Japan
  - 4.4 Evangelical Presbyterian Church of Ireland
  - 4.5 Reformed Church of Taiwan
  - 4.6 Diversen
  - 4.7 Informatie-boekje
5. Conclusie

1. ALGEMEEN

1.1. *Arbeid.*

1.1.1. Samenstelling deputaatschap.

De generale synode van Hattem benoemde de volgende deputaten:

di. J. Rijneveld, C. J. Breen, S. S. Cnossen, O. J. Douma, M. K. Drost, P. van Gulp; brs. J. J. Schreuder, G. Visser; secundi: J. W. v.d. Vegt; ds. A. G. Versteeg.

In hun eerste vergadering wezen de deputaten aan als hun voorzitter ds. J. Rijneveld; als secretaris-binnenland, tevens penningmeester ds. C. J. Breen en als secretaris-buitenland ds. P. van Gulp.

Ter voorbereiding van de zaken voor de vergaderingen werden secties gevormd als volgt:

sectie Zuid-Afrika-Australië en contacten: ds. O. J. Douma, ds. J. Rijneveld, G. Visser;

sectie Korea-Canada: ds. S. S. Cnossen, J. J. Schreuder;

sectie Soemba: di. C. J. Breen en M. K. Drost.

1.1.2. Vergaderingen.

In 1973 werd acht maal vergaderd (voor de eerste maal op 27 januari, nog tijdens de zittingen van de synode van Hattem), in 1974 negen maal. Doorgaans werd op zaterdag vergaderd, van 10 - 3.30 uur.

Met de deputaten Steun Kerken Korea werd tweemaal vergaderd, met de deputaten Actie Nieuwbouw

Korea eenmaal; er werd samengesproken met prof. Stek van de Chr. Ref. Church, en met prof. v.d. Walt van Die Geref. Kerk. Met dankbaarheid kan worden vermeld dat alle deputaten hun werk hebben kunnen verrichten.

De door de synode van Hattem toegewezen financiële toelage bleek onvoldoende, door de sterk gestegen onkosten (porti, fotocopieerkosten, vergaderkosten).

1.1.3. Adviezen en correspondentie binnenland.

Gecorrespondeerd werd met, eventueel advies gegeven aan de volgende kerken:

Amsterdam-C.	-	ontvangen afschrift brief aan kerkeraad - v.d. Waal;
Emmen	-	inzake correspondentie Duitsland;
Valkenburg	-	inzake moeiten van een broeder en zuster in Canada;
Rijnsburg	-	inzake moeiten Pretoria;
Zwolle c.a.	-	inzake promotie Drs. Park;
Spakenburg-Z.	-	inzake correspondentie met kerk te Kawagit;
vele kerken	-	inzake steunverzoek Johannesburg;
Ned. Dagblad	-	inzake voortijdige publikatie van vertrouwelijke gegevens Korea.

1.2. Voorgaan van predikanten.

1.2.1. Uit buitenland.

De volgende predikanten waren voor een kort verblijf in Nederland: Rev. J. Mulder, Cloverdale; Rev. C. Glij, Orangeville; Rev. D. de Jong, Edmonton; Rev. G. van Rongen, Grand Rapids; Rev. J. van Rietschoten, Smithers; Rev. L. Selles, Chatham - allen uit de Canadian Reformed Churches. Van hen allen werd door de deputaten van de zusterkerken in Canada verklaard dat zij predikanten in volle rechten zijn binnen het verband der Canadian Reformed Churches.

1.2.2. Naar het buitenland

Ten behoeve van de volgende predikanten werd een verklaring afgegeven, met het oog op hun bezoek aan zusterkerken in het buitenland: Ds. J. Slotman, Dalfsen (Canada); Ds. Cl. Stam Langeslag (Canada); Ds. D. Vreugdenhil, Velp (Canada); Ds. P. K. Keizer, Groningen (Canada); Prof. Drs. H. J. Schilder, Kampen (Canada); Ds. L. Moes, Driebergen (Canada); Ds. H. J. de Vries, Amsterdam-ZW. (Zuid-Afrika); Ds. R. Houwen, Utrecht-N.W. (Zuid-Afrika); Ds. H. J. Begemann, Assen (Zuid-Afrika).

1.3. Rapportage.

Overeenkomstig de instructie der synode werd enkele malen in de pers gerapporteerd. Afschriften van deze rapporten werden gezonden aan de corresponderende zusterkerken.

2. CORRESPONDENTIE MET DE ZUSTERKERKEN.

2.1. *Algemeen.*

2.1.1. Overzicht.

Er is druk gecorrespondeerd. Met name met de zusterkerken in Zuid-Afrika, zoals uit het rapport over deze kerken wel duidelijk kan zijn.

Ook met de zusterkerken in Korea is veel gecorrespondeerd; tengevolge van interne moeilijkheden in die kerken, mee ook door de taalbarrière, verliep deze correspondentie soms moeizaam.

Ten aanzien van de contacten (we denken hier met name aan Ierland en Schotland) moet worden opgemerkt dat het over en weer elkaar informeren over allerlei bijzonderheden van het kerkelijke leven bijzonder tijdrovend is. Deputaten zijn van oordeel, dat het alleszins aan te bevelen is, wanneer er mondelinge contacten kunnen worden verkregen.

Uit de samensprekingen met vertegenwoordigers van de Christian Reformed Church en Die Geref. Kerk bleek, dat heel wat correspondentie uit de eerste jaren na de vrijmaking toch niet goed is overgekomen. Achteraf is het te betreuren dat ook toen niet mondelinge informatie is verstrekt.

Deputaten stellen de synode voor, een bepaald bedrag te voteren waardoor zij in staat zullen zijn zo nodig ter plaatse (we denken met name aan Ierland en Schotland, maar er kunnen zich ook andere mogelijkheden voordoen) besprekingen te voeren.

2.1.2. Algemene instructie (Acta Hattem art. 95 A sub 1-11).

1. het contact is volgens de regels geoefend;
2. er is contact gezocht met andere kerken;
3. de Acta van de synoden der zusterkerken zijn onderzocht;
4. de Acta van de synode van Hattem zijn verzonden;
5. de zusterkerken zijn uitgenodigd voor de synode van Kampen;
6. Ds. S. S. Cnossen heeft de kerken vertegenwoordigd op de synode van de zusterkerken in Canada, november 1974;
7. adviezen worden in dit rapport gegeven;
8. het archief is ondergebracht in de kluis van de kerk te Spakenburg-Zuid;
9. voor publikaties - zie hierboven 1.3;
10. voor de rapportage - zie dit rapport;
11. het informatie-boekje is verschenen, zie verder onder 4.7.

2.1.3. Verzenden van rapporten (art. 257).

Aan de zusterkerken werden verzonden de rapporten over het kerkboek, de Gezangen, de Psalmberijming en de herziening van de kerkorde. In een begeleidend schrijven werd de tekst van art. 257 weergegeven. Tot op dit ogenblik hebben de kerken over de rapporten nog geen oordeel gegeven.

2.2. *Canada.*

2.2.1. Instructie (art. 95 B V 3 sub a/i).

- a. de oordelen en besluiten van de synode van Hattem inzake de zusterkerken in Canada zijn aan deze kerken meegedeeld;
- b. bij de Canadese deputaten is aangedrongen op toetsing van de Acta van Hoogeveen - inmiddels hebben deze deputaten aan de synode van Toronto, welke november 1974 werd gehouden, op grond van hun toetsing van de Acta van Hoogeveen, voorgesteld uit te spreken dat de Gereformeerde Kerken in Nederland niet zijn afgeweken van de Gereformeerde leer. Deze synode heeft dit voorstel aanvaard;
- c. de dank der synode voor de goede wensen der deputaten van de Canadese kerken is overgebracht;
- d. het antwoord der synode aan br. E. Witten en de kerk te Chilliwack is verzonden;
- e. de dank der synode aan het comité voor samsprekingen met de Orthodox Presbyterian Church is overgebracht; nog steeds is het deputaten niet gelukt het rapport van de zusterkerken in Korea inzake wijzigingen in de Belijdenis en de Kerkorde vertaald te krijgen, ondanks vele pogingen daartoe;
- f. aan ditzelfde comité is meegedeeld welke de relatie is tussen de Orthodox Presbyterian Church en de zogenaamde Hap Dong kerk in Korea;
- g. de synodale dank voor de toezegging van stukken door Canadese deputaten is overgebracht; op dit ogenblik is wel ontvangen het Book of Praise (inclusief de formulieren en de Heidelbergse Catechismus), niet echter het rapport inzake de samsprekingen met de Orthodox Presbyterian Church en dat inzake de revisie van de Kerkorde;
- h. bovengenoemd Book of Praise is doorgezonden aan onze deputaten voor het kerkboek;
- i. aan de deputaten in Canada werd afschrift gezonden van onze correspondentie met de Christian Reformed Church, alsmede van het verslag van de bespreking met prof. Stek.

2.2.2. Acta.

Tot nu toe werden geen Acta ontvangen. Wel heeft ds. Cnossen gerapporteerd aangaande zijn bezoek aan de synode van Toronto, en ontvingen deputaten het rapport, dat hun Canadese collega's uitbrachten aan de synode van Toronto. Daaruit valt het volgende te vermelden:

De Canadese deputaten hebben zowel de Acta van Hoogeveen als die van Hattem nagegaan, en komen tot de volgende conclusie:

„Terwijl in gedachten moet worden gehouden dat het voor uw commissie noch mogelijk noch ook hun taak is, elke beslissing in details na te gaan (op juistheid), mag de commissie met dankbaarheid concluderen uit de Acta van de generale synoden van Hoogeveen en van Hattem, dat de Nederlandse zusterkerken niet zijn afgeweken van de Gereformeerde confessie in leer, dienst, kerkregering en tucht. Op grond van het bovenstaande adviseren wij de synode de correspondentie met De Gereformeerde Kerken in Nederland, voort te zetten overeenkomstig de aangenomen regels”.

Uit het door ds. Cnossen uitgebrachte rapport blijkt het volgende:

1. de Canadese kerken hebben het bijzonder op prijs gesteld, dat er een afgevaardigde van de zusterkerken in Nederland aanwezig was. Het was voor de eerste maal in de geschiedenis van de Canadese kerken dat dit gebeurde. Het is een goede zaak dat ook in de toekomst zulke afvaardiging naar synoden van buitenlandse zusterkerken zal plaatsvinden. Wij stellen u daarom voor, de nieuw te benoemen deputaten CBK in deze zin te instrueren en hen van de daartoe benodigde financiële middelen te voorzien.
2. De Vrije Gereformeerde Kerk te Pretoria (praeses dr. C. v.d. Waal) begeerde correspondentie te onderhouden met de Canadian Reformed Churches. Zij had daartoe dr. C. v.d. Waal afgevaardigd naar de synode van Toronto.
Na veel besprekingen besloot deze synode dat met de Vrije Gereformeerde Kerk te Pretoria (praeses dr. C. v.d. Waal) geen correspondentie kan worden onderhouden, zolang de kerkeraad de door hem voorgestane leer inzake huwelijk en echtscheiding, welke leer in strijd is met de Heilige Schrift, niet herroept.
3. overeenkomstig het voorstel van de deputaten, besloot de synode de correspondentie met De Gereformeerde Kerken in Nederland voort te zetten.
4. ten aanzien van de revisie van de kerkorde werd besloten de aangeboden tekst niet te aanvaarden; opnieuw werden deputaten benoemd met de opdracht verder te werken aan de revisie der kerkorde.
5. in reactie op de besluiten van de synode van The Christian Reformed Church inzake de correspondentie met de Gereformeerde Kerken (synodaal) in Nederland, (zie 4.1.2), besloot de synode de samenspreking met The Christian Reformed Church te beëindigen.

2.2.3. Steun aan Korea (art. 66 E 7).

Deputaten hebben de Canadese deputaten gevraagd of de Canadese kerken zouden kunnen worden ingeschakeld in de financiële hulpverlening aan de Koreaanse kerken.

Deze deputaten hebben dit verzoek voorgelegd aan de synode van Toronto, welke besloot met eventuele financiële hulpverlening te wachten, totdat de zaak van de correspondentie met de Koreaanse kerken haar beslag zal hebben gekregen.

2.3. *Australië.*

2.3.1. Instructie (Art. 95 C V 3 sub a/d).

- a. de oordelen en besluiten van de synode van Hattem ten aanzien van deze materie zijn aan de deputaten in Australië meegedeeld;
- b. de dank der synode voor de goede wensen is overgebracht;
- c. het rapport inzake de kerk te Pretoria (v.d. Waal) dat diende op de synode van Armadale, oktober 1972, werd ontvangen;
- d. inzake de Presbyterian Reformed Church - zie hieronder sub 2.3.2. inzake de correspondentie met de zusterkerken in Korea: hoewel wij verschillende malen bij de Koreaanse deputaten hebben aangedrongen om contact met de Australische deputaten te oefenen en hun brieven te beantwoorden, heeft dat tot nu toe niet plaats gehad.

2.3.2. Acta synode van Armadale, oktober 1972.

1. de synode spreekt uit "dat die Vrije Geref. Kerk te Pretoria - v.d. Waal niet als zusterkerk kan

- worden erkend, zolang de echtscheidingstheorieën niet als onschriftuurlijk door de kerkeraad worden verworpen";
2. inzake de opleiding tot de dienst des Woords, maakt de synode geen keuze tussen de opleiding in Canada of in Nederland. Zij acht het onnodig vrijstelling te vragen voor admmissie-examen te Kampen, en is van oordeel dat een studietijd van 5 à 6 jaar niet te lang is;
  3. de synode heeft brede aandacht geschonken aan het zendingswerk en heeft de benoeming van een vaste zendingsarbeider bevorderd;
  4. de kerkelijke correspondentie met De Gereformeerde Kerken in Nederland wordt gehandhaafd; het voorlopige besluit ten aanzien van de buitenverbandkerken (Acta synode 1970, art. 26) wordt vervallen verklaard, zodat attestaties uit deze kerken niet aanvaard kunnen worden;
  5. de correspondentie met de Presbyterian Reformed Church zal worden voortgezet.

2.3.3. Correspondentie

De Australische deputaten zijn op de hoogte gehouden van de voortgang van de correspondentie en de contacten, onder meer door het toezenden van Korte Verslagen, en van afschriften van gevoerde correspondentie met zusterkerken, voorzover van belang.

2.4. Zuid-Afrika.

2.4.1. Instructie (art. 95 D V 3 sub a/e).

- a. de oordelen en besluiten van de synode van Hattem ten aanzien van deze kerken zijn meegedeeld;
- b. ook is de synodale dank voor goede wensen overgebracht;
- c. de gevraagde rapporten inzake Korea werden verzonden; vanwege de moeilijke omstandigheden in het Zuidafrikaanse kerkverband kwam men nog niet tot nadere contacten met de Koreaanse kerken; om dezelfde reden hebben deputaten aan de Zuidafrikaanse deputaten nog niet gevraagd om medewerking in de financiële hulpverlening aan Korea;
- d. in verband met samensprekingen die men in Zuid-Afrika hield met Die Gereformeerde Kerk, heeft men het voorgenomen Getuigenis aan die kerken opgeschort;
- e. het rapport inzake de psalmberijming en de afrikaanse tekst van de Drie Formulieren van Enigheid is door uw deputaten nog niet ontvangen.

2.4.2. Acta.

1. Kaapstad 1972 - deze werden reeds door de synode van Hattem behandeld. Deputaten hadden vóór de Hattemse synode kritiek uitgebracht op de regeling inzake het beroep volgens artikel 31 Kerkorde, zoals deze door de Kaapse synode was vastgesteld. Op een latere synode (Kaapstad 1973) werd besloten zich over deze materie te wenden tot de Australische zusterkerken welke zich in een soortgelijke situatie bevinden.
2. Pretoria februari 1973. In verschillende vergaderingen, zowel van de sectie als van deputaten, is breedvoerig over deze Acta gehandeld. Dit resulteerde in kerkrechtelijke bezwaren, welke deputaten tegen verschillende synode-besluiten hadden. Met name ging het daarbij over de vraag of twee kerken een synode kunnen houden, welke rechtsgeldige besluiten kan nemen.
3. Kaapstad december 1973. Per telegram (het houden van deze synode was aan deputaten niet aangekondigd, zij hoorden er zijdelings van, op het laatste moment) is het bestaan van bezwaren tegen de synode van Pretoria, 1973, meegedeeld en verwezen naar een later te sturen brief.
4. Pretoria juli-sept. 1974. De Acta van deze synode zijn nog niet ontvangen, wel echter het kort verslag, alsmede mededelingen van de deputaten in Zuid-Afrika.
Daarover kan het volgende worden meegedeeld:
Deze synode heeft, mede naar aanleiding van de bezwaren van deputaten CBK, zich beziggehouden met de uitspraken van de synode van Pretoria 1972 inzake het buiten-verbandstaan van de kerk te Johannesburg; in haar zittingen in september 1974 kwam zij tot besluiten. De Zuidafrikaanse deputaten deelden ons mee, dat de kerkeraad te Johannesburg zich met alle besluiten van de synode te Kaapstad 1974 accoord verklaarde. Dit houdt in dat nu binnenkort een speciale synode ad hoc van de zusterkerken in Zuid-Afrika kan worden tegemoet gezien, waar de verbandsherstelling kan worden gerealiseerd.
Met blijdschap geven deputaten deze informatie door.

2.4.3. Johannesburg.

1. aan een verzoek om verificatie van artikelen van de Acta van Hooegeveen (in verband met een procedure) werd voldaan;
2. Johannesburg zond deputaten een verzoek (voorzien van vele bijlagen) om advies terzake van kerkverbandelijke kwesties, en was van oordeel geen synode te moeten bijeenroepen alvorens dit advies binnengekomen was.
Deputaten hebben aan Johannesburg geantwoord, dat zij geen appèl-instantie zijn voor de Zuidafrikaanse kerken, en dat Johannesburg de kerkelijke weg behoort te gaan in Zuid-Afrika in het eigen kerkverband;
3. mededeling van de kerk te Krimpen dat er geen steun meer kan worden gegeven aan het zendingswerk te Johannesburg vanwege het feit dat deze kerk niet meer behoort tot het verband van Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika;
4. deputaten ontvingen van Johannesburg het bezwaarschrift van deze kerk tegen besluiten van de synode van Pretoria 1973;
5. afschrift van de circulaire over financiële moeiten, welke Johannesburg zond aan alle Nederlandse kerken; op vele verzoeken om advies hebben deputaten de kerken geantwoord, dat zij aan deputaten in Zuid-Afrika geschreven hadden over deze zaak en dat zij adviseerden met de financiële steun te wachten;
6. Johannesburg vraagt de deputaten om hulp bij het herstellen van de banden met de Nederlandse en Zuidafrikaanse kerken - deputaten hebben opnieuw deze kerk verwezen allereerst naar eigen kerkverband;
7. deputaten ontvingen van Johannesburg afschrift van het bezwaarschrift van deze kerk tegen de besluiten van de synode van Kaapstad, dec. 1973.

Conclusie: volhardend hebben deputaten deze kerk gewezen naar eigen kerkverband.

2.4.4. Pretoria.

1. kerkbouw: de kerkeraad van Pretoria verzocht deputaten een aanbeveling te willen geven bij hun financiële actie in Nederland ten behoeve van kerkbouw. Eenzelfde verzoek kwam binnen van de Zuidafrikaanse deputaten terwijl de kerken te Amsterdam-C en Heemse om inlichtingen vroegen met betrekking tot deze actie. Deputaten hebben geantwoord van oordeel te zijn in dezen geen bevoegdheid te hebben. De kerkeraad van Pretoria kon zich met dit standpunt verenigen.
2. moeiten inzake schorsing en afzetting predikant: aan de Zuidafrikaanse deputaten is geadviseerd, toen de moeiten te Pretoria publiek waren geworden, hulp te vragen aan de zusterkerken. Echter, deze deputaten achtten zich daartoe niet gerechtigd.
Van de kerk te Pretoria ontvingen deputaten een officiële mededeling inzake de schorsing van hun predikant.
Van deputaten in Zuid-Afrika kwam bericht binnen, dat de kerkeraad van Kaapstad aan die van Pretoria heeft geadviseerd tot afzetting over te gaan: de inmiddels plaatsgevonden afzetting is achteraf bekrachtigd. De synode te Pretoria besloot deputaten in Zuid-Afrika op te dragen, een classis in Nederland te zoeken, welke bereid zal zijn de adviezen, welke volgens de kerkorde nodig zijn om tot afzetting van een predikant te komen, alsnog te geven, en voorts ook bezwaren welke tegen de afzetting werden ingebracht, te toetsen. De synode besloot hiertoe, omdat het niet mogelijk is dat het verband van kerken in Zuid-Afrika deze zaak afhandelt, zowel wat de adviezen als wat de behandeling der bezwaren betreft: beide kerkeraden immers zijn reeds bij deze zaak betrokken geweest. Deputaten hebben het verzoek van hun Zuidafrikaanse collega's doorgegeven aan de classis Amersfoort, welke echter helaas daarop afwijzend beschikte. Inmiddels is de classis Groningen benaderd.
De kerk te Pretoria is van oordeel niet eerder tot beroeping van een predikant te kunnen overgaan, alvorens deze zaak is afgewerkt, zodat zij aandringt op spoed.

2.5. Korea (art. 66 B III; C III; E sub 1/10).

2.5.1. Correspondentie.

1. B III inzake zendeling-hoogleraar. Nadat een overzicht was gemaakt van wat over deze zaak in de loop der jaren is geschreven vanuit Korea, en na uitvoerige bespreking van de verlangens der

Koreaanse kerken, komen deputaten tot het volgende advies:

- a. met de Koreaanse kerken overeen te komen dat de benoeming en positie van de uit te zenden mannen zal worden bepaald in dier voege dat het gaat om zulken die aan de kerken in Korea worden afgestaan als leendocenten. Hun positie wordt daarmee, voorzover het predikanten betreft gelijk aan die van predikant-hoogleraren aan de Theol. Hogeschool te Kampen;
  - b. met de Koreaanse kerken overeen te komen dat zulke docenten zullen worden benoemd door de Board of Trustees van het Seminary te Pusan, met dien verstande dat:
    - ze zullen worden voorgedragen door de Nederlandse kerken; zolang de Koreaanse kerken in dezen niet geheel selfsupporting zijn, hun traktement in overleg met genoemde Board of Trustees wordt bepaald door de Nederlandse kerken;
    - terugzending alleen kan plaats vinden met bewilliging van de Nederlandse kerken; terugroeping staat ter beslissing van de Nederlandse kerken;
    - te besluiten dat, uitgaande van het feit dat de uitzending van zulke docenten een zaak is van de kerken in het gemeen, te dezer zake de handelingsbevoegdheid ligt bij de generale synode der kerken;
  - c. te besluiten met de uitvoering en behandeling van a en b te belasten het deputaatschap voor de correspondentie met de buitenlandse kerken, zulks uiteraard onder de verplichting van volledige verantwoording aan de synode;
  - d. het deputaatschap CBK op te dragen, stappen te ondernemen om te komen tot een bijeenkomst met de studenten aan de Theologische Hogeschool te Kampen, waarin de zaak van het uitzenden van zulke docenten wordt uiteengezet, om op die manier belangstelling te wekken onder de theologische studenten en zo eventueel te komen tot contacten, die op de duur vrucht zouden kunnen dragen.
2. C III inzake steun aan het seminary te Pusan en dat te Seoul:
- de steun aan Pusan ging geregeld door; ook Seoul werd gesteund. Deputaten waren echter van mening aan het curatorium van het college te Seoul te vragen of voortzetting van de steun door hen zou kunnen worden gemotiveerd. Immers, Seoul is van een theologisch seminarie veranderd in een theologisch college, doordat de bovenbouw werd afgestoten en aan Pusan overgelaten. Tot nu toe echter is op deze vraag nog geen antwoord binnengekomen.
- De General Assembly, gehouden in september 1974, besloot dat het Seoul seminarie gesloten moest worden; deputaten in Korea berichtten dat de Board of Trustees en de Organisatie ter ondersteuning van het Seoul seminarie, met deze beslissing accoord zijn gegaan, zodat per 20 december 1974 het seminarie gesloten zal worden.
- Inzake steun aan de bibliotheken van Pusan en Seoul: op herhaalde verzoeken onzerzijds om een lijst van gewenste boeken te zenden, ontvingen wij pas in december 1974 bericht; aan deputaten SKK zal deze zaak worden overgegeven ter afwikkeling.
- Inzake steun aan een kerkelijk blad: in Seoul wordt een blad uitgegeven door een directorium dat staat onder leiding van ouderling Kim (uitgever van een dagblad); in dit blad publiceerden o.m. hoogleraren uit Pusan; eindredacteur is drs. Chah, die in het Koreaans vertaalt o.m. preken van K. Schilder, Christus in Zijn Lijden, Bavincks Dogmatiek, en deze vertaling publiceert in genoemd blad.
- Echter, deputaten in Korea kwamen op hun aanvankelijk positief advies tot steun aan dit blad terug.
- Inmiddels is te Pusan een blad opgericht door de faculteit, en deputaten vroegen steun voor dit blad, zich beroepend op het besluit van de synode van Hattem dat eventuele steun aan een kerkelijk blad zou moeten worden ingepast in de steun aan het seminarie.
- Deputaten willen niet nalaten, aan te wijzen hoe bedoeld synodebesluit ingrijpt op de interne kerkelijke verhoudingen in Korea; immers door dit besluit wordt in de hand gewerkt dat alleen een blad dat door de faculteit wordt uitgegeven, kans heeft op financiële steun uit Nederland. Dat spreekt nog meer, wanneer men zich realiseert dat er in de zusterkerken in Korea interne spanningen optraden tussen partijen, waarvan de faculteit te Pusan inzet is. Duidelijk is, dat een besluit tot financiële steun uiterst voorzichtig moet zijn.
- Intussen is nu de weg geëffend voor de door de synode van Hattem geautoriseerde steun aan een kerkelijk blad.

3. Algemeen.

1. blijdschap is uitgesproken over het verbreken door de Koreaanse kerken van de banden met de Geref. Oecumenische Synode en de I.C.C.C.;
2. middelen en wegen zijn gezocht om de gemeenschap tussen de kerken te onderhouden. De correspondentie verliep moeizaam, mee tengevolge van de taalbarrière. Zeer uitvoerig werden deputaten ingelicht over moeiten in de kerken, en dat door beide partijen. In verband met de financiële steunverlening voor de nieuwbouw te Pusan hebben deputaten hierover een samenspreking gehad met de hoogleraren te Kampen, de deputaten ANK en SKK, op 7 september 1973. Deputaten hebben zich ervoor gewacht zich te mengen in de interne kerkelijke aangelegenheden van de zusterkerken in Korea; wel hebben zij aangedrongen op het herstellen van de eenheid. De General Council, welke werd gehouden in september 1973, kon niet tot een oplossing komen; de voortgezette vergadering in november 1973 kon de partijen verzoenen. Onder deze omstandigheden adviseerden deputaten de deputaten ANK met geldzendingen te wachten. Deputaten waren van plan, samen met deputaten ANK, de kerken vertrouwelijk over deze zaak in te lichten, toen het Ned. Dagblad, zonder overleg met deputaten, over deze zaak een publicatie deed. Het protest van deputaten tegen deze voortijdige publicatie wees de redactie af met een beroep op de journalistieke vrijheid; deputaten zijn van oordeel dat de redactie in dezen haar verantwoordelijkheid niet op de juiste wijze heeft betiteld.
3. geven van gastcolleges - het contact dat deputaten hierover hebben gehad, eerst met de Koreaanse deputaten, later met het Curatorium van de Theol. Hogeschool, mocht er toe leiden dat Prof. J. Kamphuis in het voorjaar 1975 zes weken in Korea zal zijn voor het geven van gastcolleges.
4. vertaling rapporten - ondanks verschillende pogingen daartoe is het deputaten nog steeds niet gelukt de rapporten inzake wijzigingen in de Westminster Confessie en in de Kerkorde vertaald te krijgen. Op ons verzoek heeft men nu in Korea toegezegd deze rapporten in het Engels te zullen vertalen. Het ziet er overigens naar uit dat bedoelde wijzigingen inmiddels al van kracht zijn.
5. docent - zie hierboven 2.5.1.1.
6. collecten - deze zijn aan de kerken gevraagd, door middel van een brief aan alle kerken, samen met de deputaten SKK.
7. steun van buitenlandse kerken aan de financiële hulpverlening - deputaten hebben zich over deze zaak gewend tot de Australische en Canadese deputaten; in verband met de moeilijke situatie in Zuid-Afrika hebben zij nog gewacht met het voorleggen van deze zaak aan de Zuidafrikaanse deputaten. De synode van Toronto was van oordeel dat de financiële hulpverlening aan het seminarie te Pusan zal moeten wachten totdat er tussen de kerken correspondentie is aangegaan; de Australische kerken hebben op het verzoek nog geen beslissing genomen.
8. de synodale besluiten (inzake Korea) zijn aan de Koreaanse deputaten meegedeeld, en de Acta zijn verzonden.
9. steunbiedende organisaties - in dezen valt niets te melden over enige vordering in de richting van wat de synode van Hattem voor ogen stond.
10. nieuwbouw - zie hieronder 2.5.2.

2.5.2. Actie Nieuwbouw Korea.

Deputaten hebben eenmaal vergaderd samen met deputaten ANK. Verder was er schriftelijk contact. Br. v.d. Kolk, die enkele malen een zakenreis naar Japan moest maken, en van de gelegenheid gebruik maakte dan tevens Korea te bezoeken, hield deputaten goed op de hoogte van de ontwikkelingen in Korea. Nadat eerst aan deputaten ANK moest worden geadviseerd met geldzendingen te wachten totdat de moeiten rond het curatorium van het seminarie te Pusan zouden zijn opgelost, kan nu tot onze blijdschap worden meegedeeld, dat de bouw in Pusan goed op gang is gekomen, nu de moeiten zijn weggenomen. Deputaten konden dan ook met vrijmoedigheid deputaten ANK op hun verzoek machtigen een begin te maken met geldzendingen, eerst tot een bedrag van \$ 100.000. Tevens werd een schema opgesteld voor de verdere geldzendingen.

2.5.3. Steun kerken Korea.

Deputaten hebben driemaal vergaderd samen met deputaten SKK, en in goede harmonie met deze deputaten samengewerkt. Zij hebben de boeken van deze deputaten nagezien en in orde bevonden.

Ten aanzien van het betrekkelijk ruime saldo hebben zij zich, samen met deputaten SKK, bezonnen op de mogelijkheid een deel van dit saldo te bestemmen voor aankoop meubilair voor het nieuwe gebouw. Deze bezinning resulteerde in het voorstel aan uw vergadering, de nieuw te benoemen deputaten CBK te machtigen, een deel van het saldo aan te wenden voor een door hen geschikt bevonden speciaal project, in nauw verband met de nieuwbouw te Pusan.

Een verzoek van de jeugd om zelf iets voor Korea te mogen doen, door deputaten SKK aan hen doorgegeven, hebben deputaten doorgegeven aan de Koreaanse deputaten. Dit resulteerde in een actie om voor studenten in Korea beschikbaar te stellen exemplaren van het Book of Praise.

3. SOEMBA.

3.1. *Instructie* (art. 143).

Opmerking:

er wordt onderscheiden tussen de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. - dit zijn de kerken waaraan ds. P. P. Goossens is verbonden, verder aan te duiden als VK - en de Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba Savoe - dit zijn de kerken van welke ds. Kondamara een bekend predikant is, verder aan te duiden als GK.

De synode van Hattem droeg deputaten CBK op:

zo mogelijk naar Soemba te reizen teneinde aldaar uitvoering te geven aan hetgeen in van oordeel 5 en 6 is gesteld, mede met inachtneming van het geconstateerde onder B I 1-4 en A I 6, 8c, d, e.

Oordeel 5-6:

de kerken benaderen in een mondelinge samenspreking en helpen tot eenheid te komen;

informatie moet worden gegeven over leer en leven van De Gereformeerde Kerken in Nederland, aan beide groepen van kerken;

informatie moet worden ingewonnen omtrent leer en leven van beide kerken-groepen.

Const. B I:

1. inzake oordeel VK over synodebesluiten en de situatie op Soemba;
2. VK bereid tot vereniging met GK op bepaalde voorwaarden;
3. GK hebben bezwaar tegen naamgeving 'sekte';
4. GK begeren verzoening met VK.

Const. A I 6:

Ds. P. P. Goossens ging voor in 'kerken buiten verband', en deelde mee dat de VK van Soemba geen keus kunnen en willen doen inzake de scheuringen in Nederland;

Const. A I /8

c. VK hebben kritiek op synodebesluiten inzake de kerken op Soemba;

d. hoewel VK niet officieel melden hoe zij zich opstellen ten aanzien van de kerken binnen en buiten het verband, blijkt duidelijk dat de VK samenleving en samenwerking begeren en zoeken met de zogenaamde 'buitenverband-kerken';

de VK dienen erop gewezen te worden, dat ds. P. P. Goossens door zijn voorgaan tijdens zijn verlof in de zogenaamde 'buiten-verband-kerken' metterdaad de band met De Gereformeerde Kerken in Nederland verbroken heeft; indien genoemde kerken op Soemba ds. Goossens zonder meer blijven aanvaarden, verbreken ook zij de band met De Gereformeerde Kerken in Nederland.

3.2. *Uitvoering*.

De deputaten ds. O. J. Douma en ds. M. K. Drost zijn in opdracht van deputaten CBK naar Soemba gereisd en hebben bovengenoemde opdracht uitgevoerd. Zij hebben daar uitvoerig over gerapporteerd, welk rapport bij dit rapport wordt gevoegd.

Voor zij op Soemba aankwamen, is aan alle kerken een brief gezonden inhoudende het verzoek om voorbede voor dit zo belangrijke werk.

Van ds. Goossens kwamen bij deputaten brieven binnen met klachten over het optreden van de predikanten Douma en Drost. Deputaten hebben daar ernstig kennis van genomen, maar kwamen tot de overtuiging dat deze klachten ongegrond waren; zij hebben de handelingen van deze beide predikanten goedgekeurd.

Aan de VK en GK is een uitvoerige brief gezonden, waarin achteraf nog eens schriftelijk werd uiteengezet, wat de beide deputaten tijdens hun verblijf op Soemba aan de kerken daar mondeling

hadden verteld over De Gereformeerde Kerken in Nederland. Daarbij is gepoogd zoveel mogelijk de plaatselijke kerken van de VK te bereiken.

De VK hebben op deze brief geen antwoord gezonden aan deputaten; uit de voorlopige lijst van bij de roepende kerk te Kampen ingekomen stukken blijkt dat de VK zich rechtstreeks tot uw synode hebben gewend. Van de GK kwam een positief antwoord binnen.

3.3. *Adviezen.*

Art. 143 der Acta vermeldt onder III 1 c dat aan deputaten is opgedragen "aan de eerstvolgende generale synode rapport uit te brengen van hun bevindingen en handelingen alsmede adviezen te geven inzake het treffen van een regeling van de wederzijdse verhouding van De Gereformeerde Kerken in Nederland en de Soembanese kerken".

A. *ten aanzien van De Gereformeerde Kerken van Oost-Soema/Savoe.*

1. deze kerken bleken bereid deputaten in een goede broederlijke geest te ontvangen en met hen samen te spreken conform het desbetreffend besluit van de generale synode van Hattem, Acta art. 143.
2. deze kerken bleken in de leer, dienst, kerkregering en tucht niet af te wijken van de Gereformeerde Belijdenis, gelijk zij zulks ook hebben betuigd in de brief d.d. 30 september 1974, waarin haar deputaten antwoord gaven op de brief van 8 april 1974 onzerzijds, en waarin zij tot de volgende conclusies kwamen:
  - a. wij verwerpen de dwaalleer van Ds. Telder:
  - b. wij handhaven onverkort de ware leer in overeenstemming met de Gereformeerde Belijdenis: de vijf artikelen tegen de Remonstranten, de 37 artikelen Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Heidelbergse Catechismus;
  - c. wij handhaven onverkort de band met de kerken in Nederland, die met ons op deze grondslag staan (de getrouwe kerken binnen het verband van De Gereformeerde Kerken in Nederland):
  - d. wij beijveren ons om weer tot eenheid te komen tussen De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe en de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. (zie afschrift van onze brief no. 31/Dep./1974, d.d. 10-9-74).
3. Op grond van A 1 en 2 adviseren wij uw vergadering - conform besluit van de generale synode te Amsterdam 1936, Acta art. 122 en generale synode te Berkel/Rodenrijs, 1952, Acta art. 56 overweging 3 - correspondentie aan te gaan met De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe en in dat kader de door haar gevraagde hulp te verlenen.

B. *ten aanzien van De Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a.*

1. Van deze kerken bleken sommige de naar Soemba gezonden deputaten niet te hebben ontvangen, andere wel doch niet zonder reserves, terwijl gesprekken met genoemde deputaten meermalen getuigden van een sterke afweer tegen De Gereformeerde Kerken in Nederland;
2. deze kerken laten in haar handelwijze blijken, dat zij De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe als sekte blijven beschouwen:
  - a. als voorwaarde voor een samenspreking stellen zij de broeders van De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe niet als afgevaardigden, maar slechts als particuliere personen te willen ontmoeten;
  - b. haar deputaten bestempelen in hun gesprekken met onze deputaten De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe voortdurend als 'sekte' in volhardende afweer tegen de besluiten van de generale synode van Rotterdam-Delfshaven, Acta art. 167 c, voorts van oordeel 8, 9, 10:
3. ondanks de betuiging van ds. P. P. Goossens, dat De Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. geen keuze hebben gedaan tussen De Gereformeerde Kerken in Nederland en de 'kerkenbuiten-verband', bleek haar synode van mei 1970 (notulen van de zittingen van de synode van De Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. d.d. 12-15 mei 1970 te Mau-Maruru, art. 12: "1 Het is duidelijk, dat wij met dankbaarheid en vreugde de broeders te 's-Gravenhage Z.W. als medewerkers in de wijngaard Gods aanvaarden. 2. Wij zijn zeer dankbaar voor de vrijwillige en overvloedige financiële steun van de broeders te 's-Gravenhage Z.W. 3. Wij begeren inniger contact en inniger samenwerking".) met algemeene stemmen te hebben besloten correspondentie te onderhouden met "De Gereformeerde Kerk te 's-Gravenhage Z.W." (buiten verband), hetgeen ook blijkt uit:
het Informatieboekje 1974 van Nederlandse Gereformeerde Kerken, p. 66;

„Nieuwsbrief van (en over) Soemba", 4de jaargang no. 26 en no. 28; daaruit blijkt, dat De Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. metterdaad de band met De Gereformeerde Kerken in Nederland hebben verbroken;

4. deze kerken blijken door de brief onzerzijds van 8 april 1974 (nog) niet beantwoord te hebben, (nog geen gehoor te hebben gegeven aan de dringende oproep het desbetreffende besluit van haar synode mei 1970 terug te nemen;
5. Op grond van B 1-4 adviseren wij uw vergadering:
  - a. geen correspondentie aan te gaan met De Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a.;
  - b. tot deze kerken een dringend appèl te doen uitgaan om de band met de 'kerken-buitenverband' te verbreken en op kerkelijke wijze hereniging na te streven met De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe.

4. CONTACTEN (Art. 95 en 146).

4.1. *The Christian Reformed Church of America.*

4.1.1. Instructie.

Art. 95 E V 2 sub a: aan het Committee on Inter-Church Relations of The Christian Reformed Church is het oordeel van de synode (namelijk dat broederlijk contact tussen The Christian Reformed Church en De Gereformeerde Kerken in Nederland belemmerd wordt door haar correspondentie met de Gereformeerde Kerken (synodaal) in Nederland) meegedeeld; afschrift daarvan werd gezonden aan de deputaten van de zusterkerken in Canada.

Art. 146: aan het Committee on Inter-Church Relations of The Christian Reformed Church is gevraagd om verificatie van het bericht van de persdienst van de Gereformeerde Oecumenische Synode, dat de synode van 1972 besloot het Committee voor contact met The Canadian Reformed Churches op te heffen.

Bedoeld Committee antwoordde, dat de reden van bedoeld synodebesluit was, dat de samenspreking met The Canadian Reformed Churches was vastgelopen op het feit, dat The Christian Reformed Church nog steeds correspondentie onderhoudt met de Gereformeerde Kerken (synodaal) in Nederland; deze zaak behoort echter tot het algemeen deputaatschap; nu er met de Canadese kerken nog uitsluitend over deze zaak moet worden gehandeld, kon het bijzondere deputaatschap voor de samenspreking met de Canadese kerken worden opgeheven, en dient het algemene deputaatschap zich bezig te houden met deze zaak.

Nadien is aan het Committee van de Christian Reformed Church gemotiveerd meegedeeld dat van nadere contacten met De Gereformeerde Kerken in Nederland geen sprake mag zijn dan nadat de correspondentie met de synodaal-gereformeerde kerken in Nederland verbroken is. Afschrift van deze correspondentie werd gezonden aan de deputaten van de zusterkerk in Canada.

4.1.2. Bespreking met prof. J. H. Stek en verdere correspondentie.

Prof. Stek trad tijdens zijn verblijf in Nederland op als de officiële vertegenwoordiger van de Christian Reformed Church ten behoeve van het Inter-Church Relations Committee. Op zijn verzoek vond er een bespreking met hem plaats op 30 maart 1974.

Uit deze bespreking, en uit de correspondentie daarna, blijkt dat de Christian Reformed Church een uitweg uit de moeilijkheden heeft gezocht door de band met de synodaal-gereformeerde kerken in Nederland wat losser te maken. Men besloot tot een algemene verhouding met kerken, waarmee men een relatie onderhoudt (men noemt deze verhouding 'ecclesiastical relationship', dus een algemeen-kerkelijke gemeenschap); de inhoud van deze verhouding kan, naar believen, worden uitgebreid of beperkt.

Op deze wijze wordt de Christian Reformed Church de beslissing bespaard de banden met de synodaal-gereformeerde kerken in Nederland te verbreken; men kan op grond van deze regeling wel de gemeenschap met de synodaal-gereformeerde kerken beperken.

Hoewel deputaten nog geen officieel bericht hebben ontvangen dat de synode van The Christian Reformed Church in juni 1974 dit voorstel van haar deputaten heeft aanvaard is ons wel bekend geworden dat dit inderdaad het geval is.

In de samenspreking met prof. Stek, en in de correspondentie met het Committee on Inter-Church Relations, hebben deputaten als hun oordeel gegeven, dat deze regeling geen oplossing biedt. De Christian Reformed Church blijkt te weigeren de band met de synodaal-gereformeerde kerken te breken.

Daartoe werd nog weer onder de aandacht van bedoeld Committee gebracht hetgeen op 7 mei 1968 reeds aan hen werd geschreven over deze zaak, een brief welke nog nooit werd beantwoord. Na de bespreking met prof. Stek is van het Committee niets meer gehoord.

4.2. *Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika.*

4.2.1. Instructie (art. 95 E V2 sub b).

Deputaten zijn diligent geweest ten aanzien van het afwachten van en reageren op een antwoord van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika.

Enkele malen hebben wij aan de deputaten van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika gevraagd om antwoord op onze brief van 2 december 1971. Tenslotte werd aan deputaten een exemplaar gezonden van de Handeling van de synode van 1973, als antwoord op onze bovengenoemde brief.

Uit art. 22 sub 11 van deze Handeling (pag. 87-90) blijkt dat bedoelde brief van 2 december 1971 verloren was geraakt. De synode besloot als volgt te antwoorden:

1. Die Sinode waardeer u brief van 2 Desember 1971 en aanvaar u verduidelijking van harte.
2. Die Sinode het die verslag van dr. K. S. van Wyk de Vries met dank aanvaar.
3. In verband met u verzoek om toetsing van die leer en kerkregering van de Gereformeerde Kerken (synodaal) kan ons u meedeel dat die aangeleentheid die volle aandacht van hierdie Sinode geniet. Ons verwys u ook na die besluit van hierdie Sinode i.v.m. die vervangingsformule.
4. Hierdie Sinode het opdracht gegee aan sy deputate vir Ekumeniese Sake om die Handeling van hierdie Sinode aan u te stuur.

Ons bede is dat die seën van die koning van die kerk sal rus op alle besprekinge wat gevoer sal word tussen u en die deputate van hierdie Sinode.

Hoewel deze synode van oordeel was, dat de correspondentie met de synodaal-gereformeerde kerken ernstig in gedrang was gekomen, verwierp zij toch een voorstel de correspondentie op te schorten, en besloot zij een ernstige en nodige terechtwijzing en vermaning aan de synodaal-gereformeerde kerken te doen toekomen.

4.2.2. Bespreking met Prof. Dr. T. v.d. Walt.

Op 8 april 1974 vond een bespreking plaats met prof. dr. T. v.d. Walt, die samen met dr. v.d. Linde gedeputeerd was naar de synode van de synodaal-gereformeerde kerken.

Uit het uitvoerige verslag van deze besprekingen worden de volgende punten gereleveerd:

Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika heeft geen bezwaar tegen correspondentie met De Gereformeerde Kerken in Nederland.

Op de D.V. in januari 1976 te houden synode zal een uitspraak worden gedaan betreffende de correspondentie met de synodaal-gereformeerde kerken. In Die Gereformeerde Kerk zijn twee stromingen: de ene ziet grote gevaren in correspondentie met de synodaal-gereformeerde kerken vanwege de moderne dwalingen die in haar worden getolereerd; de andere vertegenwoordigt het standpunt banden die er zijn te bewaren.

Met de 'kerken-buiten-verband' bestaat geen correspondentie. Wel zijn er contacten in verband met de 'schakeling' in zendingsaangelegenheden, deze contacten zijn voor verantwoordelijkheid van de plaatselijke kerken.

Ten aanzien van de correspondentie welke Die Gereformeerde Kerk heeft met de Christelijke Gereformeerde Kerken, wordt er op gewezen dat de generale synode te Berkel en Rodenrijs 1952 nadrukkelijk stelde dat 'dubbele correspondentie' niet mogelijk is. Dit is gesteld vanwege het dank zij de Vrijmaking opnieuw verstaan van de inhoud van art. 28 N.G.B.

4.3. *The Reformed Church of Japan (Art. 95 E V 2c).*

Overeenkomstig de opdracht der synode, zijn deputaten diligent geweest inzake het oefenen van contact met Rev. Hashimoto van The Reformed Church in Japan.

Tot nu toe is het deputaten niet gelukt contact te krijgen met Rev. Hashimoto. De door hen gezonden brieven werden tot op heden niet beantwoord.

4.4. *The Evangelical Church in Ireland (Art. 95 E V 2d).*

In aansluiting aan de eerder reeds gevoerde correspondentie, werden onzerzijds informaties verschaft over De Gereformeerde Kerken en werden verdere informaties ontvangen betreffende het kerkelijk leven in deze kerken. Laatstelijk werd ontvangen een exemplaar van de kerkorde welke in deze kerken

in gebruik is.

Met dankbaarheid mag worden geconstateerd, dat een obstakel op de weg naar correspondentie werd weggenomen, doordat deze kerken de band met de synodaal-gereformeerde kerken verbraken. Echter, zij zijn nog wel lid van de Gereformeerde Oecumenische Synode.

Deputaten zijn van oordeel, dat een mondelinge samenspreking mogelijk de laatste belemmeringen kan wegnemen om te komen tot kerkelijke correspondentie. Zij verzoeken u dan ook, de te benoemen deputaten tot zulk een mondelinge samenspreking te machtigen en deze daartoe de financiële middelen te verschaffen.

Geregeld werd het maandblad 'The Evangelical Presbyterian' ontvangen: deputaten namen van de inhoud van dit blad met instemming kennis.

4.5. *The Reformed Church of Taiwan (Art. 95 E V 2d).*

Ook met deze kerk zijn over en weer inlichtingen uitgewisseld. De predikant van deze kerk, Rev. D. M. Hung te Taipei, deelde ons mee van oordeel te zijn dat kerkelijke correspondentie pas mogelijk zal zijn, wanneer een nieuwe presbytery is georganiseerd, daar de thans bestaande presbytery naar het oordeel van deze predikant niet echt gereformeerd is.

Deputaten zijn dienovereenkomstig van mening, dat de ontwikkeling in dezen behoort te worden afgewacht.

4.6. *Diversen.*

4.6.1. Schotland.

Deputaten zijn in contact gekomen met de Free Church of Scotland, doordat de Evangelical Presbyterian Church of Ireland nauwe banden onderhoudt met deze kerk.

Ook met deze kerk zijn inlichtingen uitgewisseld. Ook van deze kerk geldt dat zij nog verbonden is aan de Gereformeerde Oecumenische Synode. Ook ten aanzien van deze kerk willen deputaten de mogelijkheid van persoonlijk contact bepleiten, zie boven 4.4.

4.6.2. Spanje (art. 95 E V 2e).

Deputaten hebben onderzocht in hoeverre de reeds bestaande contacten van de Commissie 'Steun Broederschap Spanje' met twee Spaanse predikanten tot deputaten CBK het terrein van de arbeid van de de CBK kunnen gaan behoren.

Uit dit onderzoek is gebleken, dat de contacten van de commissie 'Steun Broederschap Spanje' met de predikanten J. Ranero Gascon te Palma de Mallorca en José Rios Rey te Malaga zijn uitgebreid met het onderhoud van Pastor José de Segovia, die te Madrid werkzaam is. Tot formatie van een kerkeraad van deze Iglesia Cristiana Reformada kon het nog niet komen. Wèl vervult een broeder de functie van diaken. Pastor De Segovia heeft een formulier ondertekend, geënt op het Ondertekeningsformulier voor predikanten, waarbij de (met elkaar te dezen samenwerkende) kerkeraden van Bussum en Rijswijk de plaats innemen van 'kerkeraad-classis en synode'.

Door de commissie 'Steun Broederschap Spanje' wordt ernaar gestreefd - onder meer door persoonlijk bezoek - dat de (in het Spaans vertaalde) Drie Formulieren van Enigheid door de kerkeraden van Palma de Mallorca en Malaga worden aanvaard als accoord van kerkelijk samenleven.

Tot formatie van een kerkverband is het in dit prille begin van kerkelijk leven nog niet gekomen.

Derhalve willen deputaten uw vergadering dienen met de aanbeveling de nieuw door u te benoemen deputaten op te dragen de ontwikkelingen in Spanje te blijven nagaan en zich te dezen aanzien met de 'Commissie Steun Broederschap Spanje' te verstaan.

4.6.3. L'Eglise Lumière in Congo; Koptische Kerk in Egypte (Art. 95 E V 2d).

Van deze kerken werd geen bericht meer ontvangen.

4.6.4. Indonesia.

De kerk te Spakenburg-Zuid verzocht deputaten zich te bezinnen op mogelijke kerkelijke correspondentie met de kerk te Kawagit.

Deputaten hebben geantwoord dat er eerst een kerkverband dient te worden gevormd in Indonesia. Zij hebben bij deze kerk erop aangedrongen, voor haar deel tot de vorming van zo'n kerkverband te arbeiden.

4.7. *Informatie-boekje (Art. 95 A 11).*

De synode gaf de volgende instructie: in de Engelse taal een boekje te (doen) schrijven en te doen uitgeven, waarin in het kort overzichtelijk informatie gegeven wordt betreffende De Gereformeerde Kerken in Nederland, haar belijdenis, kerkorde en geschiedenis, met name de geschiedenis van de correspondentie met zusterkerken in het buitenland en van de contacten, die werden bereikt en nog worden beoogd.

Deputaten hebben zelf het boekje geschreven. Zij waren van oordeel dat er plaats zou zijn voor de vertaling van dit boekje in het Nederlands, Frans en Duits. Met het oog op het werk in Spanje kwam de wenselijkheid van een uitgave in het Spaans naar voren; met het oog op de vorming van een kerkverband in Indonesië werd een vertaling in het Indonesisch als wenselijk gezien; terwijl vanuit Brazilië de gedachte werd geopperd te komen tot een vertaling in het Portugees.

De Engelse tekst werd door deputaten bezorgd; deze werd nagezien door dra. H. Lourens-van Gulp te Utrecht. De vertaling in het Frans werd bezorgd door de broeders A. A. Los te Ermelo en J. van Egmond te Groningen; die in het Duits door br. H. F. Roth te Slikkerveer, terwijl br. G. Bruyn te Zaandam zorgde voor de vertaling in het Spaans. Ds. C. van Kalkeren verzorgt de Indonesische uitgave.

Aan deze broeders en zuster komt grote dank toe voor hun werk.

Wat de uitgave betreft: deputaten hebben enkele uitgevers gevraagd voor welke prijs zij de uitgave in het Nederlands, Frans, Duits en Engels op de markt zouden kunnen brengen (één uniforme prijs), waarbij aan deputaten CBK een aantal exemplaren gratis diende te worden verstrekt.

De prijsopgave van de fa. J. Boersma was van die aard, dat aan deze firma het recht werd gegeven het boekje uit te geven. Dat recht hield in dat het manuscript in de vier genoemde talen gratis beschikbaar werd gesteld; het auteursrecht blijft berusten bij de deputaten CBK.

Deze uitgever is wel bereid ook nog een uitgave te verzorgen in het Spaans en Indonesisch, eventueel in het Portugees; daar echter deze oplagen maar klein zullen zijn, zal de prijs hoger komen te liggen.

Bij een oplage van 500 exemplaren ineens zal de prijs f 970,- moeten bedragen. Deputaten onderhandelden met de Commissie 'Steun Broederschap Spanje' en met de kerk te Assen, terwijl zij in een later stadium ook de zending kerken, die belang hebben bij de Indonesische uitgave, denken te betrekken, over de vraag in hoeverre deze instanties financieel kunnen bijdragen in deze uitgave.

Deputaten stellen u dan ook voor, de nieuw te benoemen deputaten te machtigen met de uitgave van het informatie-boekje in de genoemde talen voort te gaan, en hen daartoe financieel in staat te stellen.

Rest ons nog mee te delen dat van de Engelse uitgave, van welke uitgave deputaten vijftig exemplaren ontvingen voor hun werk, reeds een dankbaar gebruik is gemaakt voor het verschaffen van inlichtingen over De Gereformeerde Kerken.

5. CONCLUSIE.

Zoals uit dit rapport blijkt, was de arbeid zeer omvangrijk. Gezien deze voortdurend toenemende omvang van het werk, wordt het steeds moeilijker het te combineren met een gewone werkkring. Ongetwijfeld zal uw vergadering ook op andere onderdelen van het kerkelijke werk met deze moeite kennis maken. In grote eensgezindheid hebben deputaten hun werk mogen doen. De HEERE gaf ook steeds weer kracht.

We merken op, dat in de wereld de ogen steeds meer opengaan zowel voor het werk van de Koning der kerk, Jezus Christus, als voor de verleidingen van de vorst der duisternis en de dwalingen in allerlei kerken.

De eenheid van de kerken van Christus in de hele wereld zal tengevolge van deze ontwikkeling steeds meer werkelijkheid worden. De Gereformeerde Kerken in Nederland hebben daarin een grote taak.

Deputaten spreken er hun grote dankbaarheid over uit, dat zij met hun werk dienstbaar mochten zijn aan de bewaring en vergadering van Christus' kerk over de hele wereld.

Namens de deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken,

P. van Gulp, secretaris.
Spakenburg,
27 december 1974,

VERSLAG

van het bezoek van ds. M. K. Drost en ds. O. J. Douma aan de gereformeerde kerken (p/a ds. L. Kondamara en p/a ds. K. Tanahomba) op Oost-Sumba, 11 juni tot 5 juli 1973.

1. OPDRACHT

De generale synode van Hattem 1972'73 heeft aan de deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken als bijzondere opdracht verleend (art. 143 Acta) "zo mogelijk naar Soemba te reizen teneinde aldaar uitvoering te geven aan hetgeen in van oordeel 5 en 6 is gesteld, mede met inachtneming van het geconstateerde onder B I 1-4 en A I 6, 8c, d, e.

van oordeel 5:

„dat de onder de zegen des Heren uit de Nederlandse zendingsarbeid ontstane kerken op Oost-Soemba/Savoe, die als zelfstandige zusterkerken zijn erkend en sedert 1952 gescheiden leven, benaderd dienen te worden bij voorkeur in een mondelinge samenspreking, waarbij de behulpzame broederhand geboden wordt om te komen tot het gezamenlijk gaan op de ene weg der kerkvergadering in enigheid des waren geloofs”;

van oordeel 6:

"dat bij dit contact informatie omtrent leer en leven van De Gereformeerde Kerken in Nederland dient te worden gegeven zowel aan de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. als aan de Gereformeerde Kerken van Oost Soemba/Savoe en ook informatie omtrent leer en leven dient te worden ingewonnen zowel bij de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. als bij de Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe”;

(N.B. Ter verduidelijking diene hier even, dat onder Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe zijn te verstaan: de kerken p/a ds. L. Kondamara, die niet alleen gemeenten op Oost-Sumba hebben, maar ook een gemeente op Savu; terwijl onder de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. te verstaan zijn de kerken p/a ds. K. Tanahomba, ook wel genoemd de "kerken-Goossens", welke ook een gemeente hebben op West-Sumba en ook op Kalimantan (Borneo). Voor de duidelijkheid spreken we verder van de Kerken-Goossens en de Kerken-Kondamara).

De generale synode van Hattem constateerde onder B I het volgende:

1. „dat de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. in haar brieven van 20 november 1971 en 30 oktober 1971 een uiteenzetting geven van haar gedachten betreffende het verschil tussen de door de deputaten voor contact met de Soembanese kerken in hun brief van 23 april 1971 gedane oproep om de Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savoe te ontvangen als ware kerken van onze Here Jezus Christus en de desbetreffende oordelen van de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964/65 (Acta art. 467c, voorts van oordeel 1-4 en 9), alsmede betreffende het verschil tussen de door de brs. L. Kondamara c.s. gedane erkenning dat er geen fundamentele scheiding is en het blijven voortzetten van het gescheiden kerkelijk leven”;
2. „dat deze kerken in dezelfde brieven wijzen op de bereidheid zich te verenigen met de brs. L. Kondamara c.s., wanneer bij hen de vruchten des Geestes openbaar worden, zonder het nodig te vinden eerst de geschiedenis van de scheurmaking te bespreken, alsmede op de ene voorwaarde dat het Woord Gods de enige rechter zal zijn in de onderlinge besprekingen”;
3. „dat de Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba Savoe in haar brieven van 17 maart 1972 en 6 maart 1972 een uiteenzetting geven van haar bezwaren tegen het door de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. sekte genoemd worden in tegenstelling met de naamgeving 'kerken' door de generale synode van Rotterdam-Delfshaven 1964/65 (Acta art. 467c, voorts van oordeel 8-10), alsmede tegen de verwaarlozing van de verzoening op 6 juni 1952 door de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a.”;
4. „dat deze kerken in dezelfde brieven wijzen op haar begeerte tot verzoening op de basis van de verzoening die gold op 6 juni 1952, temeer omdat het niet een of ander dogma is dat scheuring veroorzaakt, alsmede op de noodzaak van de gemeenschappelijke onderwerping aan het Woord Gods”.

De generale synode van Hattem constateerde onder A I:

6. „dat de deputaten (voor contact met de Sumbanese kerken, rapp.) op 5 maart 1971 een onderhoud hadden met ds. P. P. Goossens, waarbij bleek, dat ds. P. P. Goossens zou voorgaan in 'kerken buiten verband' en waarbij door ds. P. P. Goossens werd meegedeeld, dat de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. de band willen onderhouden met alle kerken

('binnen en buiten verband'), die hen als zusterkerken erkennen en bejegenen, alsmede dat deze kerken inzake de scheuringen in Nederland geen keus kunnen en willen doen, aangezien zij daarover nimmer ingelicht zijn";

8. „dat de deputaten o.m. tot conclusie komen:
- c. uit het antwoord van de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. blijkt, dat deze kerken ernstig kritiek hebben op de besluiten van de laatste generale synoden met betrekking tot de onderlinge verhouding tussen de kerken op Soemba;
- d. in de brief van de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. wordt officieel niet gemeld, hoe deze kerken zich opstellen ten aanzien van de kerken binnen en buiten verband; uit de opmerkingen van ds. P. P. Goossens en andere gegevens is evenwel duidelijk te concluderen, dat samenleving en samenwerking begeerd en gezocht wordt met de zogenaamde 'buitenverband-kerken', die tot zulke samenwerking en samenleving niet ongenegen zijn;
- e. naar hun oordeel dienen de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. er op gewezen te worden, dat ds. P. P. Goossens door zijn voorgaan tijdens zijn verlof in de zogenaamde 'buitenverband-kerken' metterdaad de band met De Gereformeerde Kerken in Nederland verbroken heeft; indien genoemde kerken op Soemba ds. Goossens zonder meer blijven aanvaarden, verbreken ook zij de band met De Gereformeerde Kerken in Nederland".

Tot zover de besluiten van de generale synode van Hattem, die betrekking hebben op de opdracht aan deputaten C.B.K. verleend inzake mondeling contact met de kerken op Sumba.

Door deputaten C.B.K. daartoe aangezocht, hebben ondergetekenden aanvaard deze opdracht onder beding van de zegen des Heren uit te voeren. Goedgevonden werd, dat de reis naar Sumba geschiedde in combinatie met een reis door ondergetekenden naar de zendingsposten op Irian-Jaya, dit laatste in opdracht van de Commissie van Overleg van zendende kerken.

2. DE REIS

Nadat de reis naar Irian-Jaya voltooid was, zijn wij via Surabaya naar Sumba gereisd. Beide kerkengroepen op Sumba waren van onze komst op de hoogte gesteld, zowel vanuit Nederland als ook later vanuit Irian. Aan ds. C. Versluis, die op 7 mei met verlof naar Nederland ging, hadden we brieven meegegeven, die hij in Surabaya gepost heeft en die beide kerkengroepen bereikt hebben vóór onze komst. Daarin hadden we gemeld, dat wij mogelijk op 9 of 12 of 16 juni in Waingapu konden arriveren.

Op 8 juni kwamen wij in Kupang op Timor aan, waar we van de MAF-piloot Jim Charlesworth vernamen, dat hij ons niet op zaterdag 9 juni kon overvliegen naar Sumba. Volgens het vliegschema zouden we nog wel even moeten wachten, maar hij was zo vriendelijk ruimte te maken voor een vlucht op 11 juni, dat was de tweede Pinksterdag. Op het vliegveld van Den Pasar op Bali hadden we onverwachts ds. C van Kalkeren ontmoet, die, in opdracht van de zendende kerken in Groningen en van Drachten, een reis naar Borneo had gemaakt en ook Sumba aandeed. Deze kon dezelfde vlucht meemaken. Op het vliegveld Mau Hau bij Waingapu waren op tweede Pinksterdag 's morgens om 9.30 uur ter verwelkoming aanwezig ds. B. N. Radjah van Melolo; ds. K. Retangu van Tana Rara; guru-injil en docent voor de opleiding br. T. Rawambaku en nog enkele andere broeders.

Wij hadden in Kupang reeds een besluit genomen ten aanzien van het logeren op Sumba. Om geen tijd te verliezen, zouden we niet op een 'neutraal adres' in Waingapu voorlopig onze intrek nemen in afwachting van de komst van beide partijen, maar van de eerste dag af logies vragen bij de kerken zelf. We dachten in de geest van de synodebesluiten te handelen, wanneer wij logies vroegen bij beide kerkengroepen. Of beide groepen ons zouden willen ontvangen, was ons niet bekend, omdat wij geen enkel bericht van Sumba ontvangen hadden, hetgeen vanwege de korte tijd van voorbereiding verklaarbaar was.

Zo hadden we van tevoren besloten de eerste week logies te vragen bij de kerken-Kondamara, de tweede week bij de kerken-Goossens, terwijl we voor de derde week dan ook wel ergens logies zouden vinden.

Ter verwelkoming waren dus alleen de kerken-Kondamara aanwezig. Een telegram, aan beide kerkengroepen vanuit Kupang gezonden met de mededeling, dat wij 11 juni hoopten te arriveren, kwam enkele uren na onze aankomst op Sumba binnen. Toch waren de kerken-Kondamara aanwezig, waar besloten was een deputatie ter verwelkoming te zenden, die bij aankomst van elk MAF-vliegtuig op het vliegveld aanwezig zou zijn tot de deputatie was aangekomen.

Later op de dag, nadat de telegrammen waren aangekomen, heeft ook een deputatie van de kerken-Goossens ons begroet op het adres in Waingapu, waar we de maaltijd hadden gebruikt. Aan deze

broeders (onder wie broeder A. J. P. Ringu, deputaat buitenlandse kerken, bij wie we aan het eind van ons verblijf op Sumba nog vijf dagen gastvrij ontvangen zijn) is ons voorlopig program meegedeeld: de volgende week zouden we graag bij hun kerken te gast zijn en de kerkeraden spreken.

3. EERSTE CONTACTEN MET DE KERKEN-KONDAMARA EN DE KERKEN-GOOSSENS

- a. De ontvangst door de kerken-Kondamara was spontaan en hartelijk. We kregen logies ten huize van ds. L. Kondamara in Katoraku. Velen uit de gemeente van Lai Handangu en ook reeds uit andere gemeenten, die we later zouden bezoeken, kwamen ons begroeten. Algemeen werd dankbaarheid en blijdschap uitgesproken over dit bezoek vanuit Nederland. Veel is er gesproken over het begin van de scheuring (1952, de schorsing van guru L. Kondamara*), ook over 1964 [uitnodiging van de GKS (syn. + herv. kerken op Sumba) om samen te spreken] en over de pogingen tot samenspreking met de kerken-Goossens. Hierover zullen we verderop rapporteren (zie 4c, d).
- b. Intussen werden voorbereidingen getroffen voor een programma voor de volgende weken. Daartoe zijn we op 13 juni naar Melolo geweest om guru B. Lado (één van de deputaten buitenl. kerken van de kerken-Goossens) te ontmoeten.

*) Op de eerste avond, die we in Katoraku doorbrachten, heeft ds. L. Kondamara verduidelijking gegeven t.a.v. zijn schorsing in 1952:

1. Hij heeft eerst ds. S. J. P. Goossens drie maal aangesproken naar Mattheus 18.
2. Daarna heeft hij d.d. 22 april 1952 aan de kerkeraad van Zwolle een brief gezonden met bezwaren tegen de houding van ds. S. J. P. Goossens.
3. Daarop is hij geschorst door de kerkeraad van Kananggar alleen. Toevallig was ds. K. Retangu daar ook aanwezig, maar niet officieel.

De gronden voor de schorsing van guru L. Kondamara waren de volgende:

- a. hij heeft geweigerd bij censura morum zijn klacht d.d. 22 april 1952 terug te nemen;
- b. hij weigert schuld te belijden over het feit, dat hij notulen van kerkeradsvergaderingen heeft overgeschreven (commentaar van ds. L.K.: dat betrof publieke zaken);
- c. hij weigert gehoor te geven aan de oproep van de kerkeraad van Kananggar om t.a.v. de punten a. en b. antwoord te geven en ook betreffende het besluit br. J. van Egmond te vragen voor te gaan; (commentaar van ds. L.K.: br. Van Egmond was al vaker zomaar voorgegaan);
- d. hij weigerde de mondelinge overbrenging van zijn schorsing te aanvaarden en vroeg om schriftelijke berichtgeving, waarop hij zou antwoorden, (commentaar van ds. L.K.: op een synode, die aan de schorsing door de kerkeraad van Kananggar voorafging, n.l. op die van 17 sept. '52, waar guru Kondamara zelf tegenwoordig was, werd door de kerken van Petawang en Tana Rara geëist, dat guru Kondamara zijn klacht tegen ds. S. J. P. Goossens zou terugnemen. De andere drie kerken stelden die eis niet. Guru Kondamara heeft daar verklaard: ik zal aan die twee kerken een brief sturen ter verduidelijking van het niet-terugnemen van mijn klacht. Br. Kondamara heeft daarna die brieven ook geschreven aan de kerken van Petawang en Tana Rara. De eerste heeft hij ongeopend retour gekregen. Op grond hiervan moet deze schorsingsgrond geformuleerd zijn).

Na de schorsing van guru Kondamara kwam op 9 oktober 1952 ds. K. Tanahomba naar Mau Maru, waar br. Kondamara guru was. Toen br. Kondamara daar vroeg naar de redenen van de schorsing, deelde ds. T. hem mee eerst naar Rende te zullen gaan (bezoek aan een heidenkampong) en na zijn terugkeer, vier weken later, in Mau Maru uiteenzetting over deze zaak te geven.

Daarop hebben de ouderlingen (aanstaande ouderlingen) van Mau Maru bericht gezonden naar Kananggar (de kerkeraad van Kananggar was de 'moeder'-kerkeraad), dat in de komende weken - tijdens het verblijf van ds. T. in Rende - guru Kondamara zou voorgaan in Mau Maru. Dat is gebeurd ook:

in die diensten waren mevr. Goossens en haar kinderen niet aanwezig.

Na vier weken komt ds. T. terug en belegt dan samenkomsten, zonder de gevraagde uiteenzetting te geven. Dit onder het motief: het hoeft niet meer. U bent zelf gaan

vergaderen. Ds. Kondamara: dit is een duidelijk bewijs, dat wij niet gescheurd hebben, maar dat ds. Tanahomba de scheur trok in Mau Maru. Bezwaarschriften naar de classis en de synode werden afgewezen, omdat Mau Maru zich zou hebben losgemaakt van het kerkverband. Toen daarna guru Rawambaku uit Lai Handangu zich tot de classis richtte met de vraag: 'Waarom behandelt u de bezwaarschriften niet?', werd op die vraag niet ingegaan. Zijn bezwaar in dezen werd afgewezen.

Daarna weigerde ds. Coreh in Lai Handangu de sacramenten (H.A.) te bedienen.

4. Op onze vraag, wanneer wij de kerkeraad van Melolo zouden kunnen spreken, antwoordde hij, dat op diezelfde dag ds. P. P. Goossens langs zou komen en dat wij hem 's middags om 4 uur in Melolo te zijn huize (nl van guru Lado) zouden kunnen ontmoeten. Toen om kwart voor zes de jeep van de chinees, die ons op Sumba telkens gereden heeft, voorkwam, was ds. Goossens nog niet verschenen. Toen werd afgesproken, dat br. Lado ds. Goossens zou vragen ons 's avonds in Katoraku op te komen zoeken óf ons vrijdag 15 juni in Melolo te ontvangen.

4. VERGADERING MET DE KERKERAAD VAN LAI HANDANGU (KERKEN KONDAMARA)

Op donderdag 14 juni hebben wij de gehele dag vergaderd met de kerkeraad van Lai Handangu. Onder deze kerk ressorteren vele plaatsen, o.a. Katoraku en Melolo. Praeses van de kerkeraad was ds. B. N. Radjah. Deputaten hebben hier ruimschoots gelegenheid gehad te spreken over de kerkelijke situatie in Nederland en te vernemen van de kerkelijke situatie op Sumba.

- a. Wat het eerste punt betreft is breedvoerig gesproken over de leer van ds. B. Telder (1960), de uitspraken van het part. synode van Zeeland-Noord Brabant/Limburg (1963), de 'Open Brief' (1966), die de afwijking van Schrift en belijdenis in bescherming nam, het niet toelaten van ds. B. J. F. Schoep tot de synode van Amersfoort (1967), de houding van die Noord-Hollandse kerken, die zich van de besluiten van Amersfoort distantiëerden, de synode van Hoogeveen (1969) en het onttrekken aan het gereformeerde kerkverband van die kerken, die de besluiten van Hoogeveen niet voor haar rekening namen en naar het dringende appèl niet luisterden. Ook is gewezen op het feit, dat de zogenaamde kerken buiten het verband kerken-zonder-verband zijn, zodat daar voorgangers zijn, die doen wat goed is in eigen ogen (open avondmaalstafel, kleine kinderen aan het Avondmaal, spreken van de 'gekerkerde kerk', manipulaties met het Ondertekeningsformulier).

Deze voorlichting vond plaats op de volgende wijze: ds. O. J. Douma sprak namens deputaten in het nederlands, ds. M. K. Drost vertaalde in het indonesisch, terwijl een broeder uit de kerkeraad een korte samenvatting gaf in het sumbaees voor die broeders, die het indonesisch moeilijk konden volgen.

Toen het woord aan de kerkeraad was, werd in het indonesisch gesproken en vertaalde ds. M. K. Drost in het nederlands.

We geven het gevoel van de leden van de kerkeraad en van de kerke-raad zelf hieronder zo volledig mogelijk weer.

Ds. Mitingu: Nu is ons duidelijk, dat uw kerken afwijking van de Schrift hebben weerstaan. Wij, als kerk van Lai Handangu, willen niet anders dan vasthouden aan het Woord des Heren en dat ook aan onze kinderen leren.

Guru Rawambaku: Na deze uiteenzetting zijn de zaken, die ons eerder nog duister waren, duidelijk geworden. Mijns inziens is de leer van ds. B. Telder een dwaalleer. Het gevoel, dat verdedigd is door uw kerken is hetzelfde als ons gevoel. Zowel als ouderling als bij het doceren aan de SGI houd ik vast aan de leer van de Schrift. Ook t.a.v. de Dordtse Leerregels (het gevoel van ds. L. E. Oosterhoff was ook even ter sprake geweest). Toen hij ouderling werd, vreesde hij er voor een andere leer te brengen dan de leer van God. Daarom is hij zo blij, dat hij van dag tot dag in die leer bevestigd is. Zijn verwachting van de Gereformeerde Kerken in Nederland is altijd dezelfde geweest. Maar nu heeft hij het ook uit de mond van de deputaten gehoord.

Sdr. Kanatolo: Elke maand werd op de kerkeraad over deze dingen gesproken. Hij is blij, dat hij nu de ware toedracht heeft gehoord. Hij onderstreept wat de andere broeders hebben gezegd. Er is geen verschil tussen de leer van de kerken in Nederland en die van Lai Handangu. Dit gevoel is er trouwens ook in de plaatsen rond Lai Handangu, waar de gemeenten nog niet geïnstitueerd zijn.

Umbu Hapu: Deze broeder spreekt moeilijk indonesisch. Ds. Mitingu verduidelijkt voor hem in

het soembanees wat deputaten gezegd hebben. Daarop antwoordt br. Hapu: „Wat in het Woord van God geopenbaard is. dat moet vastgehouden worden”.

Nog andere broeders verklaren het standpunt van de kerken-buiten-verband te verwerpen en het van harte eens te zijn met de houding van de kerken-binnen-verband.

De scriba guru Hawu sluit zich aan bij het door guru Rawambaku gesprokene.

Een andere guru verklaart, dat, wat hij vandaag gehoord heeft, hetzelfde is als wat hij geleerd heeft tijdens zijn opleiding. Wat de Heilige Schrift ons leert wil hij uitdragen. Niet alleen hier, maar ook in Nederland moet dat geschieden tot eer van de Here en tot stichting van Zijn kerk.

De praeses sluit zich bij het gevoelen van de andere broeders aan.

Daarna spreekt de kerkeraad zich als volgt uit:

1. hij verwerpt de leer van ds. Telder en ook de andere verwerpelijke zaken
2. hij blijft vasthouden aan de leer der Schrift
3. hij wil onverzwakt vasthouden de band met de kerken-binnen-verband
4. hij spreekt de hoop uit, dat de kerken-bebas (= vrijgemaakt, - bedoeld zijn de kerken-Goossens) zich bewust zullen worden van de afwijkingen, die buiten-verband getolereerd worden en de band zullen zoeken met de kerken-binnen-verband in Nederland en met de Geref. kerken van Sumba Timur/Savu (= kerken-Kondamara).

Aan het einde van deze bespreking, die de hele morgen in beslag nam, hebben deputaten gewezen op de kracht van het gebed, met name inzake punt 4. De Here is machtig en de kracht van het gebed is sterker dan wij vaak denken!

- b. In de middagvergadering is gesproken over leer, dienst en tucht in De Gereformeerde Kerken van Oost-Sumba/Savu.

Deze kerken begeren de gemeente heilig te houden. Wat met de heiligheid in strijd is, valt onder de tucht. Wie afwijkt in de leer, als ambtsdrager, komt met de tucht in aanraking. Niet alleen het leven valt dus onder de tucht van de Schrift.

Wat betreft de viering van het H. Avondmaal: er is een voorbereidingsweek, terwijl elk gezin vóór het Avondmaal bezocht wordt.

Wie tot de gemeente komen, worden eerst onderwezen, daarna kan pas belijdenis en doop volgen. Sommigen van hen kunnen niet zo goed lezen en leren. Daarom wordt bij hen ook nauwkeurig op het leven gelet. Dat geschiedt trouwens ook, wanneer iemand 'pienter' is en wél goed kan leren.

Ook dan moet nauwkeurig op de levenswandel gelet worden. Het is de gewoonte dat tweemaal afkondiging aan de gemeente geschiedt.

Het H. Avondmaal wordt vier maal per jaar gevierd.

De tucht wordt geoefend naar de regel van Matth. 18. Als iemand in zonde gevallen is en onder tranen beterschap belooft, wordt de zodanige nog niet meteen ontvangen. Eerst moet er bewijs van betering des levens zijn (in de nederlandse Catechismus staat dat mooier dan in de indonesische). Openbare schuldbelijdenis is regel, want men heeft het vaak meegemaakt, dat iemand schuld beleed en snel weer in zonde viel.

Als ouders een kindje willen laten dopen, worden zij herinnerd aan de beloften en de eisen van het verbond. Voordat een doop bediend wordt, geschiedt er afkondiging aan de gemeente. Indien na één afkondiging geen wettige bezwaren worden ingediend, volgt de bediening van de doop de eerstvolgende zondag. Het formulier is hetzelfde als het nederlandse. Kinderen van doopleden worden niet gedoopt, wel als slechts één van de ouders dooplid is en de andere belijdend lid. Gemengde huwelijken zijn er maar weinige meer.

Voor velen is het bezwaarlijk twee keer naar een Dienst des Woords te komen. De afstanden zijn groot en 's avonds is het om zes uur donker. Sinds 1973 wordt er echter 's zondags twee maal kerk gehouden. 's Middags, doorgaans om 4 uur, wordt de H. Catechismus behandeld. De uiteenzetting van de Catechismus moet eenvoudig gehouden worden, omdat er verschillende analfabeten in de gemeente zijn.

Vóór de morgendienst wordt er catechisatie aan de kinderen gegeven. Op de andere vijf plaatsen, waar de gemeente van Lai Handangu vergadert, wordt 's zondags éénmaal dienst gehouden.

Evenals op Irian wordt er in de samenkomsten 's zondags uit de 150 Psalmen gezongen (Kijne) en ook wordt er gezongen uit de Njanjian Rohani (Geestelijke liederen), die met de (meeste) Psalmen in één band zijn samengebonden.

Men heeft een vertaling van de H. Catechismus. Van de NGB zijn stukken in het indonesisch

vertaald door ds. S. J. P. Goossens en ook door ds. C. van Kalkeren. Ds. S. J. P. Goossens is ook bezig geweest met een vertaling van de Dordtse Leerregels Maar daar zijn niet veel exemplaren van. Ambtsdragers en zij, die belijdenis doen, zijn gebonden aan de Drie Formulieren van Enigheid, waarin zij ook worden onderwezen. Men vraagt de hulp van Nederland om te komen tot een NGB en DL in het indonesisch. Zoveel mogelijk houdt men zich aan de K.O. van Dordrecht. Algemene zaken worden op de classis, eigen zaken op de kerkeraad, behandeld.

- c. Ten aanzien van samenspreking met de kerken-Goossens verklaren de broeders: wij begeren kerkelijke samenspreking, maar de andere kerken zeggen: particulier, privé kunnen wij u ontvangen. Ds. Kondamara heeft een brief, waarin dit schriftelijk is neergelegd. Op 6 maart 1972 hebben wij de laatste brief gezonden aan de kerken-Goossens. Na deze brief is er geen contact meer geweest, omdat de broeders zagen, dat de weg aan alle kanten geblokkeerd was. Van twee kerken-Goossens (Mau Jawa en Madu Tolong) is bericht gekomen (particulier aan ds. B. N. Radjah) met de mededeling dat zij de brief van 6 maart 1972 beschouwen als een particuliere brief van ds. B. N. Radjah, niet als een officiële brief, omdat die brief door ds. B. N. Radjah alleen ondertekend is. De brs. verduidelijken hierbij: deze ondertekening geschiedde op deze wijze in naam van deputaten volgens besluit van de laatste classis. De secr. ds. B. N. Radjah was toen zelf in Kalimantan

In de brief van 6 maart 1972 stelden de kerken-Kondamara voor een ontmoeting te hebben in het huis van ds. Hungga, predikant van de kerken-Goossens, óf in een kerkgebouw van de kerken-Goossens, of wáár dan ook, maar niet ergens buitenshuis, zoals de kerken-Goossens hadden voorgesteld. Men apprecieerde daarbij de leiding van ds. Retangu. Deze was toen nog predikant bij de kerken-Goossens, maar men stelde hem voor als praeses, omdat hij volledig op de hoogte was van de zaken, die indertijd aan de orde waren (bv. verhouding kerk en school). Ds. Retangu was indertijd ook voorzitter van de verzoeningscommissie.

Op de brief van 6 maart 1972 is niets meer gehoord, behalve de reactie van de twee bovengenoemde kerken.

Er is aan de kant van de kerken-Kondamara geen enkel bezwaar om tot ontmoeting met de kerken-Goossens te komen, mits deze ontmoeting plaats vindt op kerkelijke wijze en niet zo, dat de kerken-Kondamara worden geweerd, terwijl alleen particuliere personen welkom zijn.

De brs. verklaren nadrukkelijk, de eenheid met de kerken-Goossens te begeren.

Ds. Mitingu vraagt tenslotte het woord nog over de SGI (sekolah guruguru indjil = school voor opleiding van evangelisten). Er is gebrek aan krachten voor de opleiding. Ze willen graag een predikant uit Nederland hebben, die de leiding van deze school op zich neemt. Er stromen vele secten Sumba binnen, die een gevaar zijn voor de kerk! Zij, die straks in onze kerken leiding moeten geven, moeten goed onderlegd zijn om die dwalingen te kunnen wederstaan. De Islam maakt zich hier, via de arabische landen, ook sterk.

- d. *Samenspreking met G.K.S. (syn./herv. kerken op Sumba)*

Uitgaande van een synode van de G.K.S. is er in 1964 contact geweest tussen deputaten van de G.K.S. en een kontaktkommissie van de kerken-Kondamara.

In een brief van 21 augustus 1964, gezonden aan bovengenoemde deputaten, stelden de kerken-Kondamara onder meer het volgende:

"Het zij u bekend, dat de kerkscheuring op Sumba (vooral Oost-Sumba) wat haar geschiedenis aangaat, begonnen is in 1938, op grond van de drie gewichtige zaken, die u niet onbekend zijn.

Na de Tweede Wereldoorlog nam de scheiding van 1938 nog groter vormen aan vanwege enige kerkelijke kwesties, die door ons ernstig genomen worden en die voor ons de hoofdzaak zijn.

In verband daarmee, omdat de grondslag van de Kerk des Heren, die Gereformeerd is, door de Kerken des Heren van alle eeuwen wél bewaard moet worden, gevoelen wij het als onze plicht u enige zaken te noemen als evenzovele agendapunten voor de bedoelde ontmoeting.

Deze zaken zijn:

1. De kerkelijke scheuring van 1938.
2. De scheuring van de Geref. Kerken in Nederland, t.w. die kerken, die samenwerken met de G.K.S. en de kerken, die samenwerken met onze kerken.
3. De oecumene.
4. De kerkelijke tucht.

Aangaande het eerste punt: mogelijk kennen de kerken van de G.K.S., die opgroeiden sinds 1938 en de jonge generatie van kerkelijke leiders haar geschiedenis niet. Maar desniettemin, toen de G.K.S. opgericht is, is het archief van de Nederlandse zendingsarbeiders (althans hetgeen van bijzondere betekenis is) gedeponneerd in het kantoor van de G.K.S. ten tijde van de overdracht, o.a. de documenten, die betrekking hebben op de kerkelijke scheuring van 1938.

Aangaande punt 4: mogelijk acht u, gezien dit punt, ons woord ongepast, omdat „de tucht” tot de vaste taak van de Kerk behoort tot aan het einde der tijden. Maar indien wij dit punt ook in deze agenda opnemen, is dat in elk geval omdat het iets van gewicht betreft, hetgeen uiteengezet zal worden in bedoelde ontmoeting”.

Aan de kerken-Goossens werd op hetzelfde moment een brief gezonden van de volgende inhoud:

"Bij dezen zenden wij als bijlage een afschrift van onze brief aan de deputaten voor de Oecumene van de G.K.S. Hoewel wij tot op heden nog niet zien, dat u zich beijvert ons te benaderen,- evenwel bewogen door de begeerte één met u te worden, doen we onze brief van de bijlage vergezeld gaan. Wij weten, dat de zaken, vermeld in de brief, als zeer belangrijk door u worden beschouwd.

Moge op een zekere tijd, welke door de Here wordt vastgesteld. het komen tot de waarborging van het herstel of de eenheid van ons beider kerken”.

Er is één samenspreking gehouden, waarin men niet verder gekomen is dan een gedachtenwisseling over punt 1. Overeenkomstig een besluit van de kerken-Kondamara van mei 1965 werden de ontmoetingen 'geannuleerd'.

5. VERDERE CONTACTEN MET DE KERKEN-GOOSSENS

In de eerste week van ons verblijf op Sumba hebben we, behalve met de kerk te Melolo, ook contact gezocht met nog twee andere kerken-Goossens. Op 14 juni hebben we verzoeken doen uitgaan aan de kerk te Wanga-Petawang (om ons 18 juni te willen ontvangen) en aan de kerk te Mangili (om ons 22 juni te willen ontvangen).

Van de kerk van Melolo kwam op 15 juni een briefje, met de mededeling, dat ds. Goossens ons die dag daar niet kon ontvangen. Zonder opgaaf van reden. Aan de bringer van dit briefje werd bericht mee terug gegeven, waarin wij onze teleurstelling uitten over deze gang van zaken en waarin wij de kerkeraad verzochten ons dan woensdag 20 juni te willen ontvangen.

De volgende morgen, op 16 juni, hoorde de zoon van ds. Kondamara op de pasar in Melolo, dat de jeep van ds. P. P. Goossens 's middags in Katoraku zou voorrijden om de deputaten naar Rende, de woonplaats van ds. Goossens te halen.

Vóórdat de jeep 's middags verscheen, hadden we een brief opgesteld, die aan de chauffeur werd meegegeven. Daarin spraken wij onze teleurstelling uit over de wijze van ontvangst en vroegen of wij langs officiële weg duidelijkheid mochten ontvangen over de vraag van wie de uitnodiging van ds. P. P. Goossens uitging, van hemzelf voor een particulier bezoek óf van hun kerken óf van de deputaten dier kerken. "Wij verzekeren u, dat wij in het kader van onze opdracht een gesprek met uw afzonderlijke kerken en met uw deputaten zeer op prijs stellen. Om geen tijd te verliezen, hebben wij reeds enkele raden van de **Geredja2** Bebas (= Vrijgemaakte Kerken, zoals de kerken-Goossens officieel heten, rapp.) verzocht ons volgende week te willen ontvangen. Een gesprek met de deputaten van de **Geredja2** Bebas zouden wij graag a.s. dinsdag 19 juni willen hebben op een door u te bepalen plaats en tijd", aldus het slot van de brief.

Op maandag 18 juni vertrokken we 's morgens per jeep van de chinees naar Wanga-Petawang voor een bespreking met de kerkeraad-Goossens aldaar. De vergadering werd gehouden in het huis van een guru, die tot de kerken-Kondamara behoort. Voorzitter van de kerkeraad was het hoofd van de lagere school, schoonzoon van ds. K. Retangu. Niet alle kerkeraadsliden konden aanwezig zijn, maar die er waren zouden mee luisteren voor de afwezigen. Ook was een oud-ouderling aanwezig. Deputaten zijn begonnen de kerkelijke situatie in Nederland uiteen te zetten, evenals dat geschied was in de kerkeraadvergadering in Lai Handangu. In de bespreking vroegen de broeders begrip voor het feit, dat hun synode in mei 1970 besloten had correspondentie aan te gaan met de kerk van 's Gravenhage-ZW. (buiten verband), terwijl de correspondentie met de kerken Delfzijl, Schouwerzijl, Winsum-Obergum en Maartensdijk verbroken werd. Zij hadden wel aan ds. P. P. Goossens gevraagd, wat dat voor een kerk was, die van 's Gravenhage-ZW. en zij hadden gewacht op inlichtingen, die ds. Goossens zou verstrekken, nadat hij met verlof naar Nederland geweest zou zijn. Ze schrokken, toen ze hoorden, dat

de kerk van 's Gravenhage-ZW. niet alleen buiten verband der gereformeerde kerken is gaan staan, maar ook officieel, reeds vóór mei 1970, het Ondertekeningsformulier voor ambtsdragers ter zijde gesteld heeft, waardoor deze kerk zich ruimte verschaft heeft voor afwijking van Schrift en belijdenis. Aan deze broeders is met klem voorgehouden om in de kerkelijke weg ook de andere gemeenten opmerkelijk te maken op de verkeerde keuze van mei 1970 en daaraan de oproep te verbinden om het goede kerkverband te zoeken.

6 BEZOEK AAN DS P. P. GOOSSENS

Op dinsdag 19 juni reisden we per jeep van ds. Goossens af naar Parai Puluhamu, welke naam hij gegeven heeft aan het project, dat hij in Rende heeft opgezet.

Daar mochten we drie van de vier deputaten voor correspondentie van de kerken-Goossens ontmoeten: ds. Goossens zelf, ds. K. Tanahomba en guru Lado van Melolo. Br. A. J. P. Ringu van Waingapu kon niet aanwezig zijn.

We zijn begonnen met ons werkprogram uiteen te zetten. We hadden besloten in de geméenten te logeren, ten huize van sumbanese broeders en zusters en niet bij ds. Goossens. En wel om verschillende redenen. Ten eerste zou niemand van de sumbanese broeders en zusters ons deze voorkeur kwalijk kunnen nemen. Bovendien konden we op deze wijze veel contact hebben met kerkeraden en gemeenteleden. In Parai Puluhamu is geen gemeente, geen kerkeraad. Bovendien was de lust tot vriendschappelijk contact bij deputaten totaal verdwenen, nadat zij, op de derde dag van hun verblijf op Sumba, inzage kregen in de notulen van de synode van mei 1970 van de kerken-Goossens, waaruit bleek, dat de kerken-Goossens al officieel gekozen hadden voor een kerk buiten verband, van welke kerk niet maar giften werden ontvangen, maar aan welke kerk alle rapporten van het werk op Sumba werden toegezonden, waardoor deze kerk van 's Gravenhage-ZW. eenzelfde plaats ging innemen als de kerk van Zwolle voor de kerken-Kondamara.

Aan ds. Goossens is daarom gevraagd, hoe hij kon volhouden, dat hun kerken niet konden en niet wilden kiezen ten aanzien van de kerken binnen en buiten verband in Nederland. Ze hadden immers al lang gekozen.

Ds. Goossens verdedigde zich met de bewering, dat de kerken op Sumba over belijdeniszaken niet zouden kunnen oordelen. Ondergetekenden verwonderden zich er echter over, dat op de synode van mei 1970 zulke vergaande besluiten konden worden genomen. Daar lagen toen twee brieven, één van ds. J. P. Moerkoert en één van ds. J. Waagmeester. De synode bracht op onderdelen critiek uit op de eerste brief en verbrak het contact met de kerken binnen verband, dat er via de vier genoemde kerken nog was. Daarna werd de brief van ds. Waagmeester aanvaard en werd voor de kerk van 's Gravenhage-ZW. gekozen, niet maar als hulpbiedende kerk, maar ook als kerk, waarmee nauwer contact te zoeken was.

We hebben daarbij aan ds. Goossens voorgelezen wat de kerkeraad van 's Gravenhage-ZW. in die brief over de synode van Hoogeveen durfde schrijven: "De generale synode, die thans vergadert te Hoogeveen, heeft reeds vele kerken buiten het verband gestoten en zij voert als opperbestuur over de kerken heerschappij, zodat de kerken, die zich in haar vertegenwoordigd achten, zijn teruggevallen in het grote kwaad van tirannie en heerschappij-voering, waarvan ze zich in 1944 hadden vrijgemaakt.

Op de vraag waarom ds. P. P. Goossens dit op de synode van mei 1970 niet weersproken heeft, gaf hij drie antwoorden:

Het eerste antwoord was, dat de acta toen nog niet uitgekomen waren, zodat de kerken op Sumba nog niet konden oordelen. Het tweede was: „aan de vruchten kent men de boom"; wij wilden eerst afwachten, wat Hoogeveen t.a.v. Sumba zou uitspreken; dááruit zouden wij Hoogeveen leren kennen. Als t.a.v. Sumba geen recht gedaan zou worden, konden de overige besluiten ook niet recht zijn. Er moest eigenlijk maar één zaak belangrijk zijn voor de Nederlandse kerken, een zaak, waarin nog nooit recht gedaan was, de zaak Sumba. Alles, wat er in de laatste tientallen jaren aan moeiten gekomen was over de Nederlandse kerken, was het gevolg van de kromme handel inzake Sumba. De 'puinhopen', die er nu waren, waren het gevolg van het onrecht aan Sumba aangedaan. Het derde antwoord was een verdediging van de laster van de kerk van 's Gravenhage-ZW. De kerken-Goossens hadden geen kerkelijker steun meer gevonden bij de vier kerken (Delfzijl, Schouwerzijl, Winsum-Obergum en Maartensdijk), die wilden, dat ds. Goossens zou kiezen inzake de kwesties in Nederland. De kerk van 's Gravenhage-ZW. daarentegen had de kerken in Sumba met liefde omringd. De brief van die kerkeraad was 'een sympathieke brief', kennelijk bedoeld als sympathiek inzake de kwestie-Goossens.

Daarna is aan ds. Goossens de vraag gesteld: weet u, dat ds. Waagmeester de leer van ds. B. Telder in bescherming neemt en dat de kerkeraad van 's Gravenhage-ZW. het Ondertekeningsformulier voor

ambtsdragers heeft afgeschafte Die kerkeraad heeft in maart 1970, dus vóórdat uw kerken kwamen tot correspondentie met die kerk, besloten om voortaan 'te volstaan met de simpele betuiging van instemming' met de Drie Formulieren van Enigheid. Daar wordt dus voortaan niets meer verklaard en niets meer beloofd, zoals totnogtoe regel was. Met deze afschaffing van het Ondertekeningsformulier is er ruimte gekomen voor afwijkingen als van ds. B. Telder.

Daarop begon ds. Goossens de leer van ds. Telder te verdedigen. Toen we aantoonde, dat ds. Telder toch keer op keer de Schriften geweld aandoet en duidelijke woorden van de Schrift een andere zin geeft, sprong ds. Goossens weer over op het gebrek aan kennis op Sumba: hier konden de mensen de zaken in Nederland niet beoordelen.

Wij moesten toen wel wéér wijzen op de acta van 1970, waarin de kerken op Sumba toch maar gekozen hadden tegen wat ds. Moerkoert geschreven had (die waarschuwde tegen aansluiting bij de kerken buiten verband) en vóór wat ds. Waagmeester had geschreven. Alles was, vóór ds. Goossens met verlof naar Nederland gekomen was, dus op die synode al beklonken. Toch hield ds. Goossens vol, dat er niet gekozen was vóór buiten-verband en tégen binnen-verband. De kerken op Sumba wilden alleen dankbaar alle hulp uit Nederland waarderen als een meewerken aan de goede zaak op Sumba. Verder verdedigde ds. Goossens zich als volgt. U vraagt van onze kerken wat u zelf nalaat. U wilt niet kiezen t.a.v. Sumba. Daarop hebben wij geantwoord, dat onze synodes wel degelijk gekozen hebben, maar niet zoals ds. Goossens dat wilde: vóór de ene en tégen de andere groep van kerken. De synodes kozen voor hereniging, die verwacht mocht worden en waarop aangedrongen mocht worden.

Op het standpunt van ds. Goossens kan er van vereniging van de twee kerken-groepen geen sprake zijn. Er is maar één weg, waarop eenheid tot stand kan komen: ds. L. Kondamara aanvaardt zijn schorsing van 1952, hij belijdt schuld en is geen predikant meer. Men kan toch geen tucht, die in de naam des HEREN is bediend, zo maar weer als ongedaan beschouwen?

Ds. Goossens typeerde dan ook consequent de kerken-Kondamara als 'bidat' (secte). Hij vermeed stelselmatig de brs. van die kerken 'domine' of 'broeder' te noemen.

Deze houding verdedigde ds. Goossens met op te merken, dat, als bij een samenspreking de kerken-Kondamara vooraf als ware kerken moesten worden bestempeld, een samenspreking overbodig geworden was, omdat dan meteen alles buiten de discussie stond.

Daartegenover hebben wij gewezen op de historie. In 1869 kwamen twee kerken-groepen samen, die elkaars afgevaardigden ontvingen, hoewel ze wel hun oordeel hadden en behielden over het verleden. In 1892 ging het op dezelfde wijze: men ontmoette elkaar als wettige afgevaardigden van elkaars kerkelijke gemeenschap, hoewel men over de wijze van ontstaan van die gemeenschappen verschillend oordeelde. Maar men bond elkaar van tevoren ook niet aan een bepaalde opvatting. Via de besprekingen werden daarna bepaalde besluiten genomen, waarin men elkaar vond. En, wanneer wij een samenspreking hebben met afgevaardigden van Chr. Geref. Kerken in Nederland, ontmoeten wij elkaar zo, dat de feitelijke kerkelijke situatie beschouwd wordt als een tijdelijke en zo-niet-verantwoorde. Als wij bijeen horen, omdat wij één zijn in leer, dienst en tucht, mogen wij niet gescheiden blijven vergaderen. Op Sumba gaat het niet om leergeschillen.

Toen begon ds. Goossens over het leven van broeders uit de kerken-Kondamara. Hij ontzag zich niet om sommigen te belasten met zonden, die misschien wel 30 jaar geleden bedreven waren. Op onze vraag, of die zonden dan toen niet beleden en niet vergeven waren, kon ds. Goossens niet anders antwoorden dan met "ja". Wij hebben hem gezegd, dat een zodanige wijze van argumenteren intolerabel is!

Ds. Goossens had wel critiek op bepaalde kerken buiten het verband. Hij selecteerde ook wel tussen die kerken. Maar de kerken-binnen-verband moesten maar naar zichzelf kijken: "U wilt de splinter in het oog van de buitenverband-kerken uittrekken, maar de balk in eigen oog t.a.v. de zaak-Sumba, ziet u niet".

Zijn argumentatie putte hij ook telkens uit opmerkingen over of citaten uit publicaties van vooraanstaande leden onzer kerken. Hun woorden of uitdrukkingen werden dan generaliserend overgedragen op de gereformeerde kerken zelf. Zonder de woorden van die broeders te willen beoordelen, hebben wij deze wijze van optreden gelaakt en gezegd. U moet de acta citeren dáárin spreken De Gereformeerde Kerken in Nederland. U moet die acta ook aan uw kerken voorhouden, althans t.a.v. die zaken, die voor Sumba van belang zijn. Waarom vertaalt u die niet, zodat uw kerken het gevoelen van onze kerken kunnen beoordelen? Ds. Goossens: "Ik heb wel wat anders te doen".

Hiermede is het voornaamste van wat in het gesprek met ds. Goossens aan de orde geweest is gerapporteerd. Ds. K. Tanahomba heeft aan het gesprek niet deelgenomen. Enkele keren heeft hij met nadruk verwezen naar het rapport-Francke op de synode van Enschede-1955, welk rapport, naar zijn

zeggen, de zaken juist stelde.

Ds. Goossens heeft van bovenstaand onderhoud een uitvoerig verslag gemaakt, gericht aan „de Contactkerk te Den Haag Z/W" en aan „het Bestuur van de Vereniging S.O.S.". Afschrift van dit verslag heeft hij aan ondergetekenden doen toekomen, toen zij nog op Sumba waren. In een begeleidend briefje deelde hij mee het op prijs te stellen schriftelijk te vernemen 'of u accoord kunt gaan met de weergave van de ontmoeting'.

Hierop hebben wij schriftelijk onder meer het volgende geantwoord, 'dat wij tegen de wijze, waarop u het met ons gevoerde gesprek hebt weergegeven, zeer ernstige bezwaren hebben en daarvoor geen enkele verantwoording wensen te dragen. In uw weergave ontbreekt veel wat niet gemist mocht worden. Uitspraken onzerzijds zijn óf onjuist weergegeven óf in een verkeerd daglicht gesteld. Bovendien bemoeit u zich met zaken waar u niets mee te maken hebt en die u nog doorvertelt ook (bv. uw verhaal over de financiën, waarbij u op onjuiste geruchten bent afgegaan). Erg vinden wij ook de leugenachtige en lasterlijke aantijgingen aan het adres van broeders van de Geref. Kerken van O.S. B. Durft u dit allemaal zó over te brieven aan de 'contactkerk' te Den Haag ZW en aan S.O.S.? Wij van onze kant hopen een zakelijk en getrouw verslag te geven aan de kerken, die ons uitzonden".

7. NIET ONTVANGEN DOOR DE KERKERAAD VAN MANGILI

Op vrijdag 22 juni zijn we per jeep naar Mangili gereisd, dat niet geheel rijdend te bereiken was. We moesten nog drie kwartier lopen om ds. J. R. Here, secundus deputaat corr. buitenlandse kerken van de kerken-Goossens te kunnen ontmoeten. We hadden onze komst per brief aangekondigd, maar de toegang tot de voortuin van huize Here was met drie stokken afgesloten. Mevr. Here bleek, in de tuin werkende, het oog op het toegangspad te houden. Dat wij niet welkom waren, bleek ook hieruit, dat wij noch een stoel, noch iets te drinken aangeboden kregen. Zr. Here vertelde, dat haar man op reis was langs de verschillende posten. Zij had de brief van ons wel ontvangen, maar die niet geopend. Op onze vraag, of wij de kerkeraad dan niet konden spreken, antwoordde ze ontwijkend. Het bleek na enig vragen, dat zij de brief aan de kerkeraad van Mangili had doorgegeven en dat de kerkeraad besloten had ons niet te ontvangen. Zr. Here vertelde ook nog, dat de kerkeraad van Mangili van een komst van deputaten uit Nederland niet gehoord had, vóórdat verleden week onze brief gekomen was.

Op de terugweg hebben wij ons meegebrachte brood kunnen opeten in een gezin van de G.K.S.

8. WEL ONTVANGEN DOOR DE KERKERAAD VAN MELOLO

Op zaterdag 23 juni hebben wij een samenspreking gehad met de kerkeraad-Goossens in Melolo. Via guru Lado hadden we, zoals hiervoor al gezegd is, verschillende contacten gehad met de broeders hier, maar tot een vergadering kon het niet komen. Nu kregen we daarvoor de gelegenheid. Ds. K. Tanahomba zou de volgende zondag in Melolo voorgaan. Hij was ook aanwezig in huize Lado.

Zoals bij vorige besprekingen met kerkeraden van beide zijden, werd ook hier de kerkelijke situatie in Nederland besproken. De nadruk viel daarna op het besluit van mei 1970. Aan de broeders is duidelijk gemaakt, dat zij als kerken gekozen hadden tégen een getuigenis van ds. J. P. Moerkoert, dat op bepaalde punten ter synode aangevochten werd door ds. P. P. Goossens, maar dat de waarheid diende, terwijl ze gekozen hadden vóór een brief van ds. J. Waagmeester, die een vals getuigenis gaf over onze kerken. „Waarom hebben uw kerken particuliere brieven genomen als uitgangspunt voor een kerkelijk besluit en niet de officiële uitspraken van onze synodes beoordeeld? Wij hebben begrip voor uw onwetendheid in dezen, omdat wij van ds. Goossens gehoord hebben, dat, hij de acta van onze synodes niet heeft vertaald en het ook niet wil doen. Hij zegt, wel iets anders te doen te hebben. Maar zo mag u als kerken niet oordelen en handelen".

Ook deze broeders is op het hart gebonden in de kerkelijke weg het besluit van mei 1970 te herroepen. Ds. Tanahomba meende echter, dat het besluit van 1970 geen keuze was vóór de kerken buiten verband. Wij hebben geantwoord, dat formeel een band met al die kerken niet mogelijk is, omdat het kerken zónder verband zijn. Een band met de kerk van 's Gravenhage ZW betekende nog niet een zodanige band met Zwolle. Maar de band, die met eerstgenoemde kerk was aangegaan, was, naar de woorden van ds. Goossens, bedoeld als een sterkere band dan die er met de vier kerken binnen het verband geweest was.

9. VERDERE AFSPRAKEN

Met dankbaarheid mogen we noteren, dat we veel contacten hebben gehad in ons verblijf van drie weken op Sumba. Helaas bleef het, wat de kerken-Goossens betreft, hier en daar bij een kort schriftelijk contact. Die kerkeraden waren aanvankelijk sterk gereserveerd. Zij hadden namelijk

besloten het contact met de deputaten, die uit Nederland zouden komen, te laten geschieden via hun vier deputaten voor correspondentie. En deze vier deputaten hadden de organisatie van het logies opgedragen aan ds. P. P. Goossens. Wij hebben nu op Sumba aan de kant van de kerken-Goossens geen andere indruk gekregen dan dat het de bedoeling zou zijn, dat wij bij ds. Goossens zelf zouden logeren en dat de besprekingen met die kerken zouden plaats vinden in Parai Puluhamu.

Toen wij logies verzochten in andere plaatsen, daar waar gemeenten en kerkeraden waren, ontmoetten wij uiteraard een zekere gereserveerdheid en verlegenheid.

Ons plan was in de derde week een bezoek te brengen in de bergen, met name aan de kerken-Kondamara in Mau Maru en Tana Rara. Ons voornemen was voor Mau Maru logies te vragen bij ds. Tanahomba, die daar (nog) woont. We hebben dat vooraf per brief verzocht, alsmede de gastvrijheid om de kerkeraad van Madu Tolong (van de kerken-Goossens) ten huize van ds. Tanahomba te mogen spreken.

Ds. Tanahomba zei ons op de kerkeraadvergadering in Melolo, dat hij ons niet kon ontvangen, omdat hij nog het een en ander te doen had in Rende bij ds. Goossens. De kerkeraad van Madu Tolong berichtte ons, dat hij ons niet kon ontvangen.

Tijdens ons verblijf in Mau Maru hebben wij echter wel een kort bezoek gebracht aan mevr. ds. Tanahomba. Het speet haar, dat zij ons niet van dienst kon zijn, omdat haar man nog steeds in Rende verbleef.

Wat betreft de kerk te Kananggar, zie onder 10b.

Een bezoek aan ds. D. D. Djami in Mau Djawa, gepland op 21 juni, kon niet doorgaan. Ds. Djami is secundus deputaat voor corr. met buitenlandse kerken in de kerken-Goossens. We hebben ds. Djami echter op onze reis naar Waingapu, op 30 juni nog kunnen bezoeken (zie onder 11).

10 NAAR DE KERKEN-KONDAMARA IN DE BERGEN

a. Mau Maru

In de vroege morgen van maandag 25 juni zijn we per jeep naar Mau Maru gereisd. Langs nauwelijks berijdbare wegen, werd de reis gemaakt met enkele onderbrekingen, die nodig waren om de jeep te 'laven'. Zo hadden we, vóór we Mau Maru bereikten, de reis onderbroken bij de plaats, waar indertijd br. Van Egmond verongelukt is en zijn dochter Ali. Ook hun graven hebben we bezocht. In het vroegere huis van de fam. Van Egmond hebben we gastvrijheid gevonden bij de fam. Keimaraku. Guru Dj. Keimaraku is hoofd van de school in Mau Maru. We hebben de volgende dag een bezoek aan de school gebracht en zijn door de kerkeraad en gemeente ontvangen in het kerkgebouw, dat vol was met broeders en zusters uit de verre omtrek. Nadat iedereen in de kerk te eten gekregen had, hebben deputaten gelegenheid gekregen te vertellen over het kerkelijk leven in Nederland, zoals dat ook geschied is op andere samenkomsten. Alleen hier was het zin voor zin drietalig: ds. O. J. Douma leidde de bespreking in het nederlands, ds. M. K. Drost vertaalde en verduidelijkte in het indonesisch en één van de broeders uit Mau Maru vertaalde weer in het sumbaanees.

Deze dag verliep in voortreffelijke orde. Guru's hadden om de beurt de leiding. De predikanten Kondamara en Retangu gaven zo nu en dan uitleg en toelichting. Karakteristiek voor de kennis van het kerkelijk leven in Nederland waren deze woorden van ds. Kondamara: „De synode van Groningen besloot tot correspondentie met onze kerken op Sumba. De synode van Enschede bleef, na de scheuring op Sumba, ons als kerken erkennen. Nu zijn hier een predikant uit Groningen en één uit Enschede en ze komen ons zeggen in Nederland zien wij u als kerken van onze Here Jezus Christus", Aan het einde van de vergadering is ook hier de broederschap opgewekt de broeders aan de andere kant van de scheidslijn op te wekken: Keert terug, opdat wij elkaar de hand kunnen geven bij dit Woord van Christus: „blijft bij alles wat Ik u geboden heb".

b. Tana Rara

Op de morgen van de 27e juni zijn we per jeep verder gereisd naar Tana Rara, althans voorzover dat per jeep mogelijk was, nl. tot Kananggar. Hier zijn we gastvrij ontvangen in een GKS-gezin, schoonouders van een zoon van ds. Kondamara. De kerkeraad-Goossens in deze plaats had ons bericht ons helaas niet te kunnen ontvangen. Toch hebben we nog één ouderling, één oud-ouderling en een paar leden van die kerk kunnen spreken. De bespreking had eenzelfde verloop als elders, hier ook in drie talen. Er was gelegenheid om vragen te stellen, waar evenals op andere plaatsen, ook gebruik van gemaakt werd. Helaas was dit contact er één van hooguit twee uren.

Na de middagmaaltijd moesten we namelijk per paard verder naar Tana Rara, nog vier uur reizen, gedeeltelijk te voet vanwege het zeer slechte pad.

Op 28 juni werden we door kerkeraad en gemeente van Tana Rara ontvangen in het kerkgebouw, dat

evenals dat in Mau Maru, letterlijk aan een schaapskooi gelijk was. Ook hier was de kerk vol mannen, vrouwen en kinderen. Het verloop van de vergadering was deze dag eender als in Mau Maru. Spreken in drie talen, verduidelijking door ds. Retangu, ook hier alles in goede orde en onder goede leiding van guru's.

Evenals in Mau Maru nam de samenkomst zowel de morgen als de middag in beslag. Er was ruime gelegenheid tot vragen stellen en beantwoorden. Aan het einde van de vergadering hebben deputaten ook de gemeente hier opgewekt de kerken-Goossens aan te spreken en aan te sporen op de goede weg terug te keren en de ware eenheid te zoeken.

11. VIJF DAGEN IN DE GEMEENTE TE WAINGAPU

Op 29 juni hebben we de terugreis naar Katoraku gemaakt en op 30 juni zijn velen ten huize van ds. Kondamara verschenen om ons uitgeleide te doen voor de terugtocht naar Nederland.

Vóór we maandag 2 juli per MAF naar Kupang zouden terugkeren, zouden we van zaterdag tot maandag logeren in Waingapu bij de fam. A. J. P. Ringu, primus-deputaat van de kerken-Goossens.

Onderweg naar Waingapu hebben we nog een gesprek van een uur gehad met ds. D. D. Djami in Mau Djawa. Dit was geen aangenaam gesprek. Ds. Djami wond zich erg op over de kwestie Zwolle-Sumba. We spraken hier als tegen een muur.

In Waingapu zijn we door de fam. Ringu gastvrij ontvangen. Zij wonen achter de nieuw gebouwde kerk, waarin ook een logeervertrek is ingericht.

Zaterdagavond mochten we in het midden van (een deel van) de kerkeraad van Waingapu (hier is geen kerk-Kondamara) een bespreking hebben over de kerkelijke situatie in Nederland, zoals die ook in andere gemeenten was verlopen.

In het huis van br. en zr. Ringu hebben wij niet alleen van zaterdag tot maandag, maar vijf dagen lang logies gevonden. Op maandag 2 juli was nl. het MAF-vliegtuigje door de pemerintah (het bestuur van Sumba) gevorderd, zodat we die dag niet naar Kupang reizen konden. We moesten drie dagen geduld oefenen.

In die tussentijd hebben wij in Waingapu veel kunnen horen over het leven in het algemeen op Sumba, de verhouding tot de oecumene, het eigen kerkelijk leven in de kerken-Goossens. Telkens moesten we in deze laatste kerken ervaren, dat de kennis ten aanzien van het kerkelijk leven in Nederland miniem was en men een heel verkeerde voorstelling daar van had. Algemeen leefde de gedachte daar, dat de kerken in Nederland alles goed vonden wat Zwolle deed en alles verkeerd vonden wat de kerken-Goossens deden. Van het genuanceerde spreken van de synodes wist men niets, kón men ook niets weten, omdat niemand de beschikking heeft over enig artikel van de acta. Bedroevend was het te merken, dat men in de kerken-Goossens ook niets wist van onze zending op Irian.

Daarvan hebben wij in het gezin Ringu, waar zich overdag en 's avonds ook gasten verzamelden, veel kunnen vertellen. Dia's konden we er niet vertonen, wel een paar bandjes draaien van het zendingsveld.

De drie dagen, die we langer dan we gepland hadden, op Sumba hebben doorgebracht, hebben we niet kunnen benutten om nog weer terug te reizen in de richting, waaruit we gekomen waren, om nog meer gemeenten te bezoeken. Vermoeidheid begon ook een rol mee te spelen en we hadden voldoende contacten gehad om ons een oordeel te kunnen vormen over mogelijkheden inzake de eenheid in Christus. Aan alle kerken, die we bezocht hebben, zowel de kerken-Kondamara als de kerken-Goossens, hebben we toegezegd een brief te zullen zenden, waarin alles, wat wij besproken hebben tijdens ons verblijf op Sumba, nog eens duidelijk voor ogen zal worden gesteld. Deze brief zou ook gezonden worden aan die plaatsen, die we niet hebben kunnen bezoeken. Het gaat er om alle broeders en zusters aan beide zijden zoveel mogelijk te kunnen bereiken.

12 DE ZONDAGEN OP SUMBA

Tenslotte willen we nog iets rapporteren over de zondagen, die we op Sumba mochten meevieren.

Zondag 17 juni konden we twee maal een kerkdienst meemaken in Katoraku. Aan ds. M. K. Drost was gevraagd, of hij wilde voorgaan. Omdat de correspondentie nog niet geregeld was, vond hij het wijs om ontheffing te vragen van dit verzoek. Hetzelfde heeft hij twee zondagen later gedaan in Waingapu.

In de morgendienst ging voor ds. v. Kalkeren, die Gods Woord bediende over Gen. 12:1-3. Daarna werd in het sumbaees een samenvatting van de preek gegeven door guru Rawambaku.

's Middags ging vóór guru Hawu uit Melolo. Hij behandelde Zondag 34 Heid. Catechismus.

Zondag 24 juni konden we weer in Katoraku twee diensten meemaken. 's Morgens ging ds. B. N. Radjah voor in het indonesisch. Zijn tekst was 1 Petrus 3: 15vv. 's Middags ging een guru-injil voor in

de sumbanese taal. Tekst: Zondag 35.

Naar het oordeel van ds. M. K. Drost werd er goed gepreikt.

De liturgie verschilde weinig van die in de nederlandse kerken.

Als er belijdenis des geloofs wordt gedaan in de middagdienst, zegt de gemeente na elk geloofsartikel „ja" (de gemeente staat daarbij).

Beide zondagen was er een goede opkomst, 's middags iets minder dan 's morgens.

Zondag 1 juli hebben we 's morgens de kerkdienst meegemaakt in de kerk-Goossens te Waingapu.

Voorganger was br. A. J. P. Ringu, onze gastheer. De kerk van Waingapu is vacant. Br. Ringu is geen guru-injil. Hij heeft een vooraanstaande functie bij de PELNI (opvolger van de KPM).

In deze morgendienst trad een koortje o.l.v. zr. Ringu twee maal op. Verder verschilde de liturgie niet van die in de gemeente te Lai Handangu (Katoraku).

Na deze morgendienst is de hele gemeente toegesproken door ds. M. K. Drost, die ongeveer hetzelfde gezegd heeft als in andere kerken aan voorlichting en opwekking gegeven is.

's Middags zijn we ten huize van br. Radjah, een oom van ds. B. N. Radjah, ontvangen. Hier vergadert

's morgens de huisgemeente-(van de kerken-Kondamara) te Perai Liu, in de omgeving van Waingapu.

Ook hier hebben we gesproken over het kerkelijk leven in Nederland en op Sumba.

's Avonds waren we weer terug ten huize van br. Ringu, waar ook verschillende gemeenteleden zich hadden verzameld. Daar is toen nog lang gesproken over allerlei belangrijke zaken in de kerk des Heren.

13 DE OPLEIDING TOT DE DIENST DES WOORDS

In de kerken Kondamara is meer dan eens het gesprek gegaan over de opleiding van jonge mannen, die de plaatsen van de ouder wordende predikanten op Sumba t.z.t. zouden kunnen innemen.

Uiteraard kwam daarbij ook de vraag aan de orde, of een opleiding voor jonge sumbanezen aan de theologische hogeschool in Kampen mogelijk zou zijn. Deputaten moesten hierop antwoorden, dat Kampen niet zomaar jonge mannen zou kunnen toelaten, als aan de toelatingseisen zou moeten worden getornd. Men moet in Kampen 'karakterverlies' voorkomen.

Zouden jonge sumbanese mannen toch proberen het candidaatsexamen te halen langs de weg van de geldende eisen, dan zou hun dat minstens 10 jaar kosten (nederlands leren, moderne en klassieke talen leren, en dan de hele opleiding in Kampen nog). Deze weg is als ongeschikt ontraden.

Deputaten behoefden een opleiding in Jakarta, Makassar of Salatiga niet met klem te ontraden. Bij de ouderen én bij de jongeren op Sumba was het duidelijk, dat, vanwege het daar overheersende oecumenisme, een opleiding aan genoemde scholen niet verantwoord is. Er bleven tenslotte drie mogelijkheden over om Sumba te helpen:

1. opleiding op Sumba zelf door een nederlandse predikant (en eventueel sumbanese guru's).
2. een speciale opleiding in Nederland voor jongelui uit Sumba, voor een tijdsduur van ongeveer drie jaren; allereerst om hun goed nederlands te laten leren, zodat zij in staat zijn nederlandse literatuur voor Sumba toegankelijk te maken: tegelijkertijd zoveel mogelijk theologisch onderwijs meegeven
3. in Nederland goede lectuur laten vertalen in het indonesisch. Alle drie mogelijkheden kunnen ook tegelijk aangepakt worden. Over opleiding in Irian of in Australië is ook nog gesproken, maar de mogelijkheden zijn hier beperkt en er zijn bezwaren, die nogal wegen.

14 ONTMOETING MET DS. D. D. RIHIBIHA VAN SAVU

Op onze terugreis hebben we in Kupang nog een avond kunnen spreken met ds. Rihibiha, predikant te Pudiputeju op het eiland Savu.

Hij was in gezelschap van guru-injil Dara Hae Doko, evangelist in Kupang, maar afkomstig van Savu. Savu heeft één gemeente, behorende tot de kerken-Kondamara, die geïnstitueerd is, nl. te Pudiputeju en ook twee niet-geïnstitueerde gemeenten, nl. te Guri jara en te Dèlo. Te zamen ruim 200 leden.

In Pudiputeju is een lagere school van 6 klassen met te zamen 110 leerlingen. Verder is er in Kupang nog een gemeente van 6 bel. leden en 25 kinderen. Aan beide broeders is iets verteld over het kerkelijk leven in Nederland en de correspondentie met die kerken, ongeveer op dezelfde wijze als dat geschiedde in de vorige vergaderingen.

De guru-injil zei een vijftal theologische boeken te bezitten. Eén er van was een vertaling van Berkhofs Kerkgeschiedenis. Hem is aangeraden voorzichtig te zijn, vooral wat betreft de laatste hoofdstukken.

Volgens ds. Rihibiha moesten de guru's eigenlijk nederlands leren.

Guru Doko heeft al wat nederlands geleerd. Maar nu is er, volgens de krant, ook een nederlands-indonesische cursus op Java. Als er geld voor beschikbaar was, zou deze cursus gevolgd kunnen worden.

15 TERUG NAAR NEDERLAND

Niet vóór zaterdag 7 juli konden we van Kupang naar Amsterdam vertrekken. Dat we toch nog op die dag passage konden krijgen bij de Garuda, hadden we te danken aan de hulp van ir. Umbu Pura uit Kupang. Hij is een schoonzoon van guru Rawambaku van Lai Handangu.

Hij is, evenals een zoon van deze guru, drs. Rawambaku van Waingapu, lid van de GKS. Als namelijk jongelui van Sumba naar Java gaan voor hun studie, vinden zij daar geen vrijgemaakte kerk(en), alleen maar de oecumenische GKS. Velen blijven daaraan verbonden, ook na hun terugkeer naar Sumba.

Zaterdagmorgen vertrokken we om 8 uur van het vliegveld van Kupang. Na een uur vliegen konden we nog eens afscheid nemen van Sumba waar we recht overheen vlogen. De F 27 bracht ons naar Surabaya. Een DC 9 vloog ons naar Jakarta. Met een DC 8 kwamen we, na een lange nacht vóór de zon uit gevlogen te zijn, op zondagmorgen om half elf op Schiphol aan. 's Middags konden we de kerkdiensten in Enschede en Groningen meemaken. Zeer dankbaar de broederschap op Sumba ontmoet te hebben en vol verlangen om mee te werken aan en uit te zien naar het leggen van een sterke kerkelijke band tussen de nederlandse en de sumbanese kerken aan beide zijden van de scheidslijn.

De Koning der Kerk moge, via dit bezoek, de wegen daartoe verder banen.

16 CONCLUSIES EN ADVIEZEN

a. De kerken-Kondamara

1. Deze kerken hebben ons hartelijk ontvangen. Op samenkomsten in de gemeenten van Lai Handangu, Mau Maru en Tana Rara en ook in een gesprek met ds. Rihibiha van Savu hebben samensprekingen in echt broederlijke geest plaats gevonden.
2. Allerlei zaken, leer, dienst en tucht betreffende, zijn uitvoerig besproken. Afwijkingen van de gereformeerde leer en kerkregering zijn niet geconstateerd. De gemeenten hebben hun hartelijke instemming betuigd met de besluiten van onze generale synodes, inzake punten, die in geding zijn geweest in de strijd van de afgelopen jaren, zoals ze door deputaten zijn toegelicht.
3. Algemeen werd de hartelijke begeerte uitgesproken naar hereniging met de kerken-Goossens. De kerken-Kondamara blijven daarbij vasthouden aan de eis vergaderingen van samenspreking uit te schrijven, waarheen zij afgevaardigden van hun kerken kunnen zenden.
4. Deze kerken hebben de hulp van de nederlandse kerken ingeroepen terzake van de opleiding van jonge krachten tot de dienst des Woords.
5. Zij hebben de wens uitgesproken, dat de Nederl. Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels in het indonesisch worden vertaald.

b. De kerken-Goossens

1. Deze kerken hebben ons óf niet ontvangen (Mangili, Madu Tolong en Kananggar) óf met een zekere gereserveerdheid (Wanga/Petawang, Melolo en Waingapu), terwijl bezoeken aan ds. P. P. Goossens en ds. D. D. Djami getuigden van sterke afweer tegen de gereformeerde kerken in Nederland.
2. In deze kerken werd een opmerkelijk gebrek aan kennis ten aanzien van de gereformeerde kerken en haar zending geconstateerd. Bovendien kunnen de afgevaardigden naar hun kerkelijke vergaderingen niet argumenteren, bij gebrek aan onpartijdige voorlichting, zodat niemand, als dat nodig mocht zijn, ds. P. P. Goossens, adviseur van hun synodes, kan weerleggen.
3. Van begeerte tot hereniging met de kerken-Kondamara was niet veel te bemerken. In deze kerken heerst de mening, dat de kerken in Nederland onrecht doen, door de kerken-Kondamara als kerken te erkennen, daar volgens hen deze kerken een secte vormen. Ds. P. P. Goossens heeft duidelijk te verstaan gegeven, dat in een eventuele samenspreking geen afgevaardigden van de kerken-Kondamara kunnen worden ontvangen, slechts particuliere personen.
4. Deze kerken (en dan met name ds. P. P. Goossens) blijven verklaren tussen de kerken binnen en buiten het kerkverband niet te kunnen en te willen kiezen. Dat zij op hun synode van mei 1970 duidelijk vóór de kerk van 's Gravenhage Z.W. (buiten verband) gekozen hebben, blijft ds. P. P. Goossens ontkennen. Enkele kerkeraden-Goossens hebben tegenover deputaten verklaard, dat

zij niet wisten wat de consequentie was van dit besluit.

c. Correspondentie

1. Er is geen verhindering met de kerken-Kondamara kerkelijke correspondentie aan te gaan.
2. De door die kerken gevraagde hulp inzake voorlichting, opleiding en het ontvangen van de Drie Formulieren in de indonesische taal, dient zoveel mogelijk geboden te worden.
3. De kerken-Goossens hebben een schreeuwend gebrek aan goede voorlichting inzake de voornaamste besluiten van onze kerken. Zij dienen inzicht te krijgen in het besluit dat zij zelf genomen hebben t.a.v. kerken buiten het verband en dienen opgewekt te worden correspondentie te zoeken met de gereformeerde kerken. Eveneens dienen zij broederlijk opgewekt te worden op kerkelijke wijze met de kerken-Kondamara te herenigen.

Enschede M. K. Drost
Groningen oktober 1973 O. J. Douma (rapp.)

BIJLAGE

Ledental kerken-Goossens (per 1 januari 1974)

	bel.	dpl.	hoorders	totaal
Bergclassis	418	397	275	1090
Kustclassis	308	420	215	943
West-Sumba	142	201	116	459
West-Borneo	36	72	151	259
	904	1090	757	2751

Ledental kerken-Kondamara

	bel.	dpl.	catech.	hoorders	totaal
Lai Handangu (eind 1972)	130	180		148	458
Mau Maru (2e kw. 1973)	225	266	407	241	1139
Tana Rara (2e kw. 1973)	148	141		116	405
Savu (mei 1973)	75	81		55	211
Kupang (mei 1973)	6	25			31
	584	693	407	560	2244

AANVULLEND RAPPORT

inzake de correspondentie met de buitenlandse kerken

2.5. Korea.

2.5.1. 3 Algemeen.

sub 9: steunbiedende organisaties.

Het ligt in de bedoeling dat Koreva en An Kosan Ri, beide te Groningen, een fusie zullen aangaan.

Beide organisaties voelen er niet voor hun arbeid te concentreren op de steunverlening aan het seminarie te Pusan, zoals de synode te Hattem vroeg. An Kosan Ri steunt evangelisten maximaal 2 jaar, en dat op advies van dr. Huh. Men is van mening dat, ook door leden van An Kosan Ri, genoeg gedaan wordt voor het seminary.

2.5.1. 2 Inzake steun aan seminary te Seoul.

Deputaten hebben nu officieel bericht ontvangen uit Korea, van de deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken, dat niet alleen het seminary te Seoul werd opgeheven, maar ook het college aldaar.

Dat houdt in dat voortaan geen financiële steun meer behoeft te worden gezonden aan Seoul, noch dat voor de bibliotheek te Seoul behoeft te werden gezorgd.

Zij stellen u voor de vrijgekomen bedragen aan te wenden voor seminary en bibliotheek te Pusan.

Wat het blad betreft dat door de faculteit te Pusan wordt uitgegeven: deputaten in Korea zonden ons een financieel overzicht; hierover hopen wij u alsnog van advies te kunnen dienen.

2.5.3. Steun kerken Korea.

Hoewel er een aanzienlijk bedrag in kas is, waarover deputaten SKK u zullen rapporteren, zijn deputaten CBK toch van mening dat ook voor de komende periode van de kerken gevraagd moet worden een bijdrage à f 1,- per ziel. Er zullen voor de bibliotheek te Pusan en voor de uitgave van het blad bedragen nodig zijn; verder moet rekening gehouden worden met de voortgaande geldontwaarding; dan ligt daar het voorstel om een gedeelte van het saldo te bestemmen voor de inrichting van het nieuwe gebouw.

Het overleg met deputaten SKK is nog gaande, en wij hopen u nog met concrete voorstellen te dienen in dezen.

2.4. Zuid-Afrika.

De deputaten van Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika verzochten ons aan u hun hartelijke groeten over te brengen.

Zij schrijven: „Het verband van Die Vrye Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika bidt de afgevaardigden ter Synode toe, dat zij ter behandeling en eventuele afhandeling van de vele en belangrijke zaken, die ter tafel komen, de onmisbare leiding en kracht van Gods Geest mogen ontvangen, opdat in onderworpenheid aan Schrift, belijdenis en K.O. besluiten genomen worden, die strekken tot eer van God, tot heil van De Gereformeerde Kerken in Nederland en tot continuering van de band met de zusterkerken in 't buitenland.

Laten de afgevaardigden ervan verzekerd zijn, dat zij in hun (naar 't zich laat aanzien) moeizame arbeid ook hier te 'lande in de gebeden worden opgedragen aan Israëls God Die krachten geeft en zegent elk die voor Hèm leeft".

2.4.2. Uw deputaten hebben kennis genomen van de uitspraken van de synode te Pretoria, juli-sept. 1974.

Zij hebben geen aanleiding gevonden over deze uitspraken enige aanmerking te maken, en spreken hun blijdschap uit over het behaalde resultaat, alsmede de hartelijke verwachting dat de wederopneming van Johannesburg in het kerkverband spoedig haar beslag zal mogen krijgen.

4. Contacten.

4.1. The Christian Reformed Church of America.

4.1.2. Het Committee van The Christian Reformed Church heeft inmiddels officieel medegedeeld. dat de synode van The Christian Reformed Church inderdaad de in ons rapport vermelde voorstellen heeft aangenomen.

Wij vernamen dat dat voor onze zusterkerken in Canada aanleiding is geworden de besprekingen met The Christian Reformed Church definitief te beëindigen.

Uw deputaten hebben zich gewend tot de deputaten in Canada met het verzoek zo spoedig mogelijk aan hen toe te zenden de officiële tekst van bedoeld besluit.

Zij adviseren u, na kennisname van bedoeld besluit, een besluit van gelijke strekking te nemen en dit aan de deputaten van The Christian Reformed Church toe te zenden. Op deze wijze zal er overeenstemming zijn tussen De Gereformeerde Kerken in Nederland en The Canadian Reformed Churches in deze gewichtige zaak.

Overigens zij meegedeeld dat het Committee van The Christian Reformed Church in haar bovenvermelde brief tevens zijn goede wensen voor de synode uitsprak met de woorden: "May the Lord bless the forthcoming meeting of your synod".

4.6. Diversen.

4.6.5. Egypte.

Van Pastor Beshai Saeed Beshai, predikant van de Suez Presbyterian Church throughout Egypt, kwam een verzoek binnen o.a. om toezending van goede Gereformeerde lektuur.

Dit was aanleiding om deze predikant in te lichten over De Gereformeerde Kerken, en tevens om hem te vragen inlichtingen te verschaffen over bedoelde kerk. Dit contact duurt nog voort.

4.2. Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika.

Op verzoek van de deputaten van deze kerk zal er een samenspreking plaats hebben met Prof. Spoelstra, die in Nederland vertoeft. Wij hebben het plan u een verslag van deze bespreking zo spoedig mogelijk te doen toekomen.

4.7. Deputaten zijn van oordeel, dat het in sommige gevallen van belang is, te beschikken over goede Gereformeerde lektuur; soms wordt daar met nadruk om gevraagd (zie 4.6.5).

Zij stellen u dan ook voor het daartoe van een bescheiden toelage te voorzien, opdat zij in staat lektuur staat, zijn Gereformeerde lektuur te zenden in gevallen, waarin naar hun mening zulk een zending verantwoord is met het oog op contacten.

BRIEF

aan de synode van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika

Uit de besluiten - met de bijlagen - die u zijn toegezonden, heeft uw synode kunnen opmaken, dat de synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, in Kampen vergaderd, zich uitvoerig heeft beziggehouden met de verhouding ten aanzien van Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika. Zij deed dat met meer dan gewone belangstelling, omdat de kerken, die in haar vergaderd zijn, door Gods genade dezelfde grondslag hebben als de kerken, die uw synode vertegenwoordigt: ook onze kerken ontvangen de Heilige Schrift als Gods onfeilbaar Woord, en zij hebben de belijdenis-geschriften aanvaard als de hoofdsom van de leer der zaligheid. Wij zien het nog steeds als een bewijs van Gods grote barmhartigheid, dat in de Vrijmaking van 1944 de kerken gebleven zijn, die zij door genade mochten zijn, namelijk Gereformeerde Kerken, die metterdaad vasthouden aan het goddelijk gezag van de Schrift.

Hiermee wil door ons niet gezegd zijn, dat er niet nog vele gebreken en zwakheden in de kerken zijn overgebleven, waartegen dagelijks te strijden valt.

In de ambtelijke diensten wordt daarop ook steeds weer gewezen. Onze goede God, die Zich in oneindige liefde ontfermt over zondaren, schenkt Zijn kerken de rijke dienst der genademiddelen: door de verkondiging van het reine evangelie en door het gebruik van de sacramenten wil Hij ons vaak zwakke geloof voeden en versterken. Bovendien wordt door de vermaningen de genade medegegeeld (D.L. III/IV, par. 17). Wij staan nu ruim dertig jaren na de Vrijmaking, en de kerkgeschiedenis is verder gegaan. De moeiten, zorgen en verdrietelijkheden zijn ook De Gereformeerde Kerken in Nederland niet voorbij gegaan. Maar dat neemt niet weg, dat ook nu in 1975 deze kerken onverminderd staan op de grondslag van Schrift en belijdenis.

Intussen hebben onze kerken met veel verdriet de ontwikkelingen gevolgd in de Gereformeerde Kerken (synodaal) in Nederland, en wij weten, dat die ontwikkelingen ook voor uw kerken een voortdurende bron van zorg betekenen.

De synode heeft die zorg kunnen lezen uit de 'Handelingen' van uw synode 1973.

We behoeven slechts te denken aan de veranderingen, aangebracht door de Gereformeerde Kerken (synodaal) in het Ondertekeningsformulier, de herroeping van het goede besluit van de synode van Assen-1926, waarin een dam werd opgeworpen tegen de toen reeds opkomende Schriftcritiek, de aansluiting bij de Wereldraad van Kerken, de herziene kerkorde, waardoor een genootschappelijk-hiërarchisch kerkrecht is aanvaard, de toelating van allerlei dwaalleer op katheders en kansels en de stelselmatige ondergraving van het Schriftgezag.

De Gereformeerde Kerken (synodaal) in Nederland zijn snel bezig haar gereformeerd karakter te verliezen, nu zij openlijk ruimte scheppen voor de vrijzinnigheid. Het verheugt ons intussen, dat uw kerken deze ontwikkelingen ook onderkennen, en dat u deze dwalende kerken vanuit Gods Woord hebt onderwezen en vermaand. Er is ook onder ons gebeden, dat al deze Schriftuurlijke vermaningen de zo zeer gewenste vrucht mochten opleveren, die te zien zou zijn geweest in een wederkeer tot de oude en beproefde grondslag van de kerk van Christus.

Helaas moeten wij vaststellen, dat die wederkeer ontbreekt. Integendeel, de heilloze ontwikkelingen zetten zich voort. U zult verstaan, dat wij met grote belangstelling de beslissingen van uw synode afwachten. U kunt ervan verzekerd zijn, dat onze gebeden uw belangrijke arbeid vergezellen.

Het verblijdt ons eveneens, dat uw kerken met Die Vrije Gereformeerde Kerke in 1972 samensprekingen hebben gehad en dat Die Vrije Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika in 1974 besloten het contact met u te heropenen.

Het zal meer dan ooit noodzakelijk zijn in deze tijd van toenemend ongeloof en opdringende revolutie, dat de kerken, die werkelijk gereformeerd wensen te zijn, met elkander goede gemeenschap onderhouden, naar de regels die daarvoor zijn aangenomen.

Het is u bekend, dat uw correspondentie met de Gereformeerde Kerken (synodaal) voor onze kerken steeds het grote struikelblok geweest is om kerkelijke correspondentie met uw kerken aan te gaan. Mocht uw synode kunnen besluiten de correspondentie met de Gereformeerde Kerken (synodaal) in Nederland te beëindigen, dan ontstaat er uiteraard een geheel nieuwe situatie.

Wij zijn niet van mening, dat alle vraagstukken dan onmiddellijk opgelost zullen zijn, maar wèl, dat er dan volledige ruimte ontstaan is om over de overblijvende vragen in broederlijke geest met elkander te spreken.

In de bijlagen, die onze synode u zond bij haar besluit, zijn de door onze kerken aanvaarde regels voor de kerkelijke correspondentie opgenomen. Zij zijn u niet onbekend: tot 1961 hebben uw kerken praktisch dezelfde gedragslijn gevolgd, die onze kerken ook nu nog hebben. Wij zijn dankbaar, dat u bereid bent, de

gehele zaak van de correspondentie opnieuw in studie te nemen. En ook in dat opzicht nemen we graag een afwachtende houding aan. Die afwachtende houding mag intussen niet uitgelegd worden als een passieve houding. Dat zou inhouden, dat wij in de tussenliggende tijd niets zouden ondernemen. Allereerst zijn daar onze gebeden, een niet te onderschatten christelijke activiteit! Bovendien meende onze synode u een bepaalde dienst te bewijzen door u toe te zenden de regels voor de correspondentie. Met name vraagt zij uw aandacht voor de besluiten van de synode van Berkel en Rodenrijs (1952) en in die besluiten weer met name voor de derde overweging, die luidt, „dat het onmogelijk is correspondentie aan te gaan met een kerkengroep, die van haar kant tegelijkertijd gemeenschap zoekt met verschillende kerkengroepen, tussen welke onderling geen correspondentie en gemeenschap mogelijk blijkt”.

Onze kerken beschouwen deze regel als een confessionele regel en concrete toepassing van hetgeen beleden wordt in de artikelen 27 tot en met 29 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, waarnaar uw synode in 1955 eveneens verwees. Het is duidelijk, dat deze regel bepaalde consequenties met zich meebrengt. Eventuele correspondentie tussen uw kerken en de onze vraagt op zijn minst om samensprekingen tussen uw kerken en Die Vrije Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika, met welke onze kerken correspondentie onderhouden. Tegelijkertijd vraagt een zodanige correspondentie om een nadere positiekeuze ten aanzien van De Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland, met welke uw kerken correspondentie onderhouden. Wij zijn ons ervan bewust, dat we mogelijk vooruitlopen op ontwikkelingen, die nog in de toekomst liggen. Maar we mogen geloven, dat - wanneer wij als kerken wandelen in de weg der gehoorzaamheid aan Gods geboden - de Here ons ook het nodige licht en de nodige wijsheid naar Zijn belofte zal willen geven om te doen wat Hem welbehagelijk is.

Teneinde u inzicht te geven in onze relatie tot De Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland besloot de synode u in kennis te stellen van het rapport, dat uitgebracht werd op de synode van Hoogeveen (1969-1970), alsmede van de brieven van de synode van Hattem (1972-1973) en die van haar zelf aan De Christelijke Gereformeerde Kerken. En teneinde u nader inzicht te verstrekken in de vraag, wat De Gereformeerde Kerken in Nederland zijn, besloot zij u aan te bieden het informatieboekje, dat op die vraag een recht antwoord tracht te geven.

Uit het besluit van de synode hebt u kunnen lezen, welke bijzondere opdrachten de deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken ontvingen met betrekking tot Die Gereformeerde Kerk in Suid-Afrika.

Broeders, wij schrijven u in de verwachting, dat u met ons de eenheid zoekt met allen, die hetzelfde geloof belijden dat eenmaal aan de heiligen is overgeleverd (Judas vers 3). Wanneer we de ontwikkelingen in de wereld zien, en met name in de dusgenaamde christelijke wereld, dan staat ons het beeld voor ogen, dat de profeet Jesaja eenmaal tekende (Jesaja 1 vers 8): 'en de dochter van Sion is achtergebleven als een hut in een wijngaard, als een nachthut in een komkommerveld, als een belegerde stad'. We zullen niet moeten rekenen op een grootse toekomst voor Christus' kerk op aarde. De antichristelijke machten bouwen aan hun toekomstige stad Babylon. Maar daarom zullen wij des te meer één gemeenschap moeten vormen, terwille van onszelf en van onze kinderen. Totdat de dag aanbreekt, waarop onze Here Christus zal wederkomen.

Met hartelijke broedergroet,

namens de generale synode van
De Gereformeerde Kerken in Nederland,
vergaderd te Kampen anno Domini 1975.

BRIEF

aan de Vrijgemaakte Kerken op Oost-Soemba C.A. (adres Ds. P. P. Goossens)

Aan de Vrijgemaakte Kerken op Oost-Soemba c.a.

Waarde broeders,

De generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, die thans te Kampen vergadert, heeft op 15 mei 1975 besloten tot Uw kerken een dringend appèl te doen uitgaan om de band met de kerken-buitenverband in Nederland te verbreken en er bij U op aan te dringen op kerkelijke wijze hereniging na te streven met De Gereformeerde Kerken van Oost-Soemba/Savu. (zie besluit V C)

Zij wil in deze brief echter eerst ingaan op Uw klacht, geuit in Uw brief van 22 augustus 1974, dat U nooit antwoord ontvangen hebt op Uw brief van 20 november 1971. Dat laatste is maar ten dele waar. U hebt wel geen rechtstreeks antwoord ontvangen op alle daarin aan de orde gestelde zaken, maar de synode van Hattem 1972/73 heeft van de inhoud van de laatste brief goede nota genomen en hem beantwoord in haar acta art. 143, sub II, 1, 2, 4, 5. De generale synode van Hattem heeft voorts (sub II) besloten om deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken een bijzondere opdracht te verlenen en wel om de kerken op Sumba te doen bezoeken. Daar jarenlange schriftelijke contacten geen enkel positief resultaat hadden opgeleverd, werd besloten om door mondelinge besprekingen met beide kerkengroepen de nodige duidelijkheid te ontvangen omtrent de situatie op Sumba.

Derhalve achtte de synode het toen niet noodzakelijk op elk onderdeel van Uw brief van 20 november 1971 in te gaan.

Wanneer U echter op dit moment een samengaan met De Gereformeerde Kerken van Oost-Sumba/Savu nog steeds onmogelijk acht, onder meer op grond van de overweging, dat in 1952 de sleutelen des hemelrijks bediend zijn t.a.v. ds. L. Kondamara, die toen nog guru Indjil was, dan dient U in rekening te brengen, dat de nederlandse kerken in haar synode van Bunschoten-Spakenburg 1958/'59 hebben geoordeeld, dat de gronden, genoemd in het schorsingsen afzettingsbesluit d.d. 3 oktober 1952 van de kerkeraad van Kananggar over br. L. Kondamara "geen rechtmatige grond bieden voor de besluiten inzake schorsing en afzetting". Alsook, "dat de afzetting van br. L. Kondamara als ouderling van de Kerk te Kananggar is te veroordelen omdat deze ten onrechte en in strijd met de K.O. is geschied, en dat ook diens schorsing als goeroe-indjil is te veroordelen"; (acta, art. 150, B, is van oordeel 1, 2). Deze oordelen zijn door geen onzer synoden daarna herroepen.

Wel is daarna de vraag opgeworpen of De Gereformeerde Kerken in Nederland gerechtigd waren uitspraken als de bovenstaande te doen. De generale synode van Assen 1961 sprak (in art. 140 van haar Acta) n.l. uit, dat haar voorgangster "niet had moeten overgaan tot behandeling en beoordeling van de tuchtmaatregelen tegen br. L. Kondamara". Zulks op grond van de overweging "dat wij op Soemba te doen hebben met zelfstandige en mondige zusterkerken, wier verhouding tot de Nederlandse Kerken tot dusver niet geregeld is". Zo zult U moeten verstaan, dat de opeenvolgende synoden van onze kerken moeite gehad hebben met de vraag: welke uitspraken kunnen en mogen wij doen? Maar niet één synode heeft ooit durven uitspreken wat Uw kerken telkens gesteld hebben: de groep-L. Kondamara is een secte.

Wel hebben onze generale synoden blijvend Uw kerken én de kerken-Kondamara willen zien als zelfstandige en mondige kerken van Christus, die in de weg van kerkelijke samenspreking (zoals die in de historie zo dikwijls heeft plaats gevonden) tot eenheid behoorden te komen.

Toen dan ook onze deputaten ds. O. J. Douma en ds. M. K. Drost op Sumba aankwamen, hebben zij mondige kerken gezocht. Zij wisten, dat Uw kerken een 'mond' hadden in ds. P. P. Goossens. Maar zij wilden graag Uw éigen stem horen.

Helaas is hun dat maar ten dele toegestaan. Uw kerken hadden alles in verband met de komst van onze deputaten aan Uw deputaten-voor-contact overgedragen, terwijl dezen de regeling van het contact weer aan ds. P. P. Goossens hadden overgedragen. Ds. P. P. Goossens had, op zijn beurt, alles weer geconcentreerd in Parai Puluhamu. Zodoende was het voor onze deputaten bijna onmogelijk te spreken met Uw kerkeraden.

Als dan ook Uw synode van mei 1974 "de houding van de Deputaten (Ds. O. J. Douma en Ds. M. K. Drost)" zó omschrijft, alsof zij op Sumba "slechts gekomen zijn om de groep-L. Kondamara te steunen en om de Vrijgemaakte Kerken van Oost-Soemba c.a. in verwarring te brengen", dan moeten wij deze onbewezen beschuldiging met verbazing en verontwaardiging van de hand wijzen. Ook moeten wij met verdriet uit punt 6 van Uw brief van 22 augustus 1974 constateren, dat U aan de leiband van ds. P. P. Goossens blijkt te lopen, wanneer U stelt, dat indien "het gedrag en het optreden van de deputaten Ds. O. J. Douma en Ds. M.

K.Drost gerechtvaardigd wordt", het dan duidelijk is, "dat de Kerken (binnen verband), die in feite al lang onze Kerken verworpen hebben, (nu) ook officieel onze Kerken verstoten". Broeders, is dit nu werkelijk een uitspraak van mondige kerken? Weet U wel wat U schrijft? En weet U ook wat er in de bijlagen bij Uw brief allemaal opgenomen is? Wij zijn verontrust over allerlei voorstellingen in die bijlagen, die leugenachtig zijn. Wij weten niet, in hoeverre wij de inhoud van die bijlagen op Uw rekening moeten zetten.

Maar wat ons het meest verontrust is Uw keuze voor de kerken-buiten-verband in Nederland. U weet, hoe ds. P. P. Goossens op Uw laatste synoden wèl uiteenzettingen gegeven heeft over de oorzaken van het ontstaan van de kerken-buiten-verband, maar dat hij U tegelijkertijd heeft laten zeggen: wij kunnen niet kiezen.

Toch is het ds. P. P. Goossens geweest, die U heeft laten kiezen vóór de kerken-buiten-verband en tégen de kerken-binnen-verband.

Daarbij hebt U niet gevraagd: hoe staan die kerken-buiten-verband tegenover de Here? maar U hebt gevraagd: wie staan aan onze kant? Dit blijkt duidelijk uit Uw besluit van mei 1970 tot nauwer contact en samenwerking met de kerk te 's-Gravenhage-Z.W. (buiten-verband). In het voetspoor van ds. P. P. Goossens hebt U correspondentie aangegaan, via genoemde 'contact-kerk', met de kerken-buiten-verband.

Broeders, wij hebben U nog wel meer te schrijven. Maar voor dit moment moeten wij met het bovenstaande volstaan. Wij willen U met nadruk zeggen, dat wij in onze gebeden ook Uw kerken voortdurend betrekken. En, daar wij bemerken, hoe lichtvaardig U zich achter de voorlichting van Uw adviseur stelt, willen wij U óók ernstig waarschuwen. Broeders, nogmaals, - U hebt wel een 'mond', maar U moet ook zélf spreken en mondige kerken worden. De waarheid is niet verborgen. Wij herinneren U, zoals dat broeders tegenover elkaar past, aan het Woord van onze God: "Ieder zij voor zijn eigen besef ten volle overtuigd" en "een ieder zal voor zichzelf rekenschap geven aan God" (Romeinen 14: 6, 12).

Met hartelijke broedergroeten
Namens de generale synode te Kampen

RAPPORT

van deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid, benoemd door de generale synode van De Gereformeerde Kerken in Nederland, gehouden te Hattem, anno Domini 1972/73.

Aan de generale synode van
De Gereformeerde Kerken in Nederland,
te Kampen bijeen anno Domini 1975.

Weleerwaarde en Eerwaarde Heren en Broeders,

Deputaten, in het hoofd van deze brief genoemd, doen u hierbij toekomen het rapport van hun werkzaamheden in de periode van 1973 tot heden.

Deputaten hebben tweemaal vergaderd.

In hun eerste vergadering werd Ds. M. J. C. Blok aangewezen als praeses, Ds. J. F. Heij als secretaris, br. J. van de Dijk als quaestor en Mr. P. A. C. Schilder als algemeen adjunct.

Conform hun opdracht (Acta generale synode van Hattem 1972/73 Art. 72, besluit 4 a) zijn deputaten nagekomen hetgeen bepaald is door de generale synoden van Dordrecht 1893, Acta Art. 138, van Groningen 1899, Acta Art. 38 onder B, van Amsterdam 1908. Acta Art. 52 onder c en van Amersfoort-West 1967, Acta Art. 245, uispraak 2 a.

Ook ter gelegenheid van haar zilveren ambtsjubileum als Koningin der Nederlanden zijn in een brief d.d. 1 september 1973 aan Hare Majesteit de Koningin gelukwensen namens de kerken aangeboden, waarop een dankbetuiging namens Hare Majesteit ontvangen werd.

Voorts zijn conform de opdracht de respectieve classes verzocht om een opgave van de in haar vertegenwoordigde kerken.

Bijna alle classes hebben positief gereageerd.

De lijst met de meest recente gegevens, gedateerd 8 juni 1974, is opgezonden aan de Hoge Overheid. Het Ministerie van Justitie heeft in een brief d.d. 29 juni 1974, kenmerk H afd. Privaatrecht nr. KG 115A, de ontvangst van deze lijst bevestigd. Hierbij wordt opgemerkt dat getracht is wat meer uniformiteit in de naamgeving der kerken aan te brengen. Zo is - bij wijze van voorbeeld - niet vermeld: de Gereformeerde Kerk van Groningen-Noord, of: de Gereformeerde Kerk te Groningen-Noord. maar: de Gereformeerde Kerk van Groningen-Noord te Groningen.

In dit rapport dienen twee zaken apart vermeld te worden.

Deputaten ontvingen van de Nederlandse Vereniging tot Bevordering van de Zondagsrust en de Zondagsheiliging een brief, gedateerd 10 mei 1973, waarin aandacht gevraagd wordt voor de dreigende verstering van de kerkdiensten op 1 juli 1973 door de Tour de France die dan te Scheveningen van start zou gaan. Het bestuur van genoemde vereniging hoopte dat ook onzerzijds tegen het bovengenoemde protest aangekend zou worden.

Deputaten waren van oordeel geen bevoegdheid te hebben in een dergelijke zaak handelend op te treden.

Op hun verzoek werd in het Nederlands Dagblad het volgende persbericht opgenomen: "De deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid, benoemd door de generale synode van Hattem, ontvingen van de Nederlandse Vereniging tot Bevordering van de Zondagsrust en de Zondagsheiliging een brief waarin geattendeerd wordt op het feit dat op zondag 1 juli aanstaande de Tour de France die om elf uur, voorafgegaan door een reclame-karavaan van circa 400 wagens, te Scheveningen van start zal gaan, de kerkdiensten in verscheidene plaatsen ernstig zal verstoren.

In deze brief wordt de hoop uitgesproken dat hiertegen van de zijde van deputaten geprotesteerd zal worden. De deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid zijn van oordeel dat zij geen bevoegdheid hebben in deze zaak handelend op te treden, maar dat plaatselijke kerken die hierbij betrokken zijn, tegen verstering van de kerkdiensten protest kunnen aantekenen".

In hun vergadering van 9 november 1973 besloten deputaten zich terzake van het toen geldende zondagsrijverbod schriftelijk te wenden tot de Minister van Verkeer en Waterstaat.

In hun brief aan de Minister, gedateerd 14 november 1973, verklaarden zij enerzijds met waardering kennis genomen te hebben van de inmiddels geopende ruimere mogelijkheden om de kerkdiensten te bezoeken, maar anderzijds op enkele punten nog wel bezorgd te zijn.

Deputaten schreven onder meer: "Het zal U bekend zijn dat wij als Gereformeerde Kerken in artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis belijden dat het ambt van de Overheid onder meer is "de hand te houden aan de heilige Kerkdienst" om zo "het Woord des Evangelies overal te doen prediken, opdat God van een iegelijk geëerd en gediend wordt, gelijk Hij in Zijn Woord gebiedt". Wij zien het dan ook als een roeping van Godswege voor de Overheid te bevorderen dat overal "de kerkdienst of het predikambt onderhouden" wordt.

De kerkgang is naar we geloven een zaak van gehoorzaamheid aan het vierde gebod van de Wet des Heeren, dat eist dat ieder op de zondag (en niet op zaterdag zoals hier en daar is voorgekomen) tot de gemeente Gods komt om Gods Woord te horen, de sacramenten te gebruiken en God de Heere openlijk aan te roepen, ook voor de Overheid en voor ons volk". Vervolgens wezen deputaten op de moeiten die het zondagsrijverbod met zich brengt, in het bijzonder voor kerkleden die ver van het kerkgebouw wonen, en voor predikanten die behalve in hun eigen gemeente ook nog in vacante kerken moeten voorgaan.

Zij verzochten om algehele vrijstelling voor de predikanten en ontheffing voor kerkgangers die op enige afstand van het kerkgebouw wonen. Ten aanzien van dit verzoek is een kort persbericht in het Nederlands Dagblad opgenomen.

In een brief d.d. 7 januari 1974 antwoordde de Minister dat het hem genoeg had gedaan "uit uw brief te vernemen dat er uwerzijds in het algemeen geen klachten meer zijn" met betrekking tot het gevoerde ontheffingsbeleid, en dat hij de verzoeken van deputaten betrokken had "bij de beschouwingen ten aanzien van de voor- en nadelen van het huidige zondagsrijverbod". Omdat het algemeen zondagsrijverbod na 17 januari zou worden opgeheven vond de Minister het niet opportuun de geldende richtlijnen nog te wijzigen.

Van de bij deputaten ingekomen stukken dienen de volgende in dit rapport vermeld te worden:

Pater A. v.d. Staay te Tegelen zond een copie van een schrijven aan het nederlandse episcopaat en enkele theologen inzake de wenselijkheid van zaligverklaring van een "bijzonder eminent niet-katholiek" als bijv. Dr. Martin Luther King of Dr. Dietrich Bonhöffer; dit terwille van "de oecumene". De schrijver wilde weten "hoe zoiets valt in de kringen van de Vrijgemaakte Gereformeerde Kerken". Deputaten hebben geantwoord geen enkele competentie in deze zaak te bezitten.

Verzoek van br. D. J. Klamer te Rotterdam, namens het "Comité Groot Rotterdam van de gereformeerde kerken (vrijgemaakt)", om te bevorderen dat de Gereformeerde Kerken, met enkele van haar zelfstandige organisaties, voor extra vermelding in de telefoongidsen in aanmerking komen onder de eigennaam "Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt)". Uit de bijlagen bleek dat de Directeur van de P.T.T. te Rotterdam op het verzoek deze extra vermelding op te nemen, negatief had beschikt.

Deputaten hebben geantwoord dat zij niet kunnen instemmen met de door genoemde Directeur aangevoerde gronden, maar toch geen termen aanwezig achten om als deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid er aan mee te werken dat het woord "vrijgemaakt" in de gidsen wordt opgenomen.

Schrijven van de Gereformeerde Kerk te Oostburg inzake opheffing van de zelfstandigheid van deze gemeente per 1 april 1973 bericht van de Gereformeerde Kerk te Kommerzijl dat het zelfstandig bestaan van deze kerk per 1 juni 1973 werd opgeheven.

Deze gegevens werden verwerkt in de aan het Ministerie van Justitie verzonden lijst van De Gereformeerde Kerken in Nederland.

Kennisgeving door de Raad van de Gereformeerde Kerk van Enschede-Oost te Enschede van een brief inzake het hedendaagse abortusbeleid, gericht aan de Minister van Justitie.

Brief van het Israel Comité Nederland", gedateerd 24 november 1974, waarin gesteld wordt dat van ons "als volgelingen van de Joodse Messias Jezus, Die de Koning der Joden is" verwacht wordt dat we "achter Israël staan", en waarin onder meer verzocht wordt er bij de Nederlandse Regering op aan te dringen "de anti-Israëliische koers" te verlaten. Bericht is dat deputaten in deze zaak geen competentie bezitten.

Verzoek van de "Raad voor Klinische Vorming", secretariaat "Zon en Schild" te Amersfoort. d.d december 1974 namen van personen op te geven die als "pastores pastorum" kunnen fungeren.

Geantwoord is dat deputaten in deze zaak niet competent zijn.

U de leiding van Gods Geest en Woord toewensend bij alle door U te nemen besluiten,

Namens deputaten voornoemd.

J.F. Heij, secretaris.

RAPPORT

van de deputaten voor de werkwijze van generale synoden aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken, Kampen, 1975.

1 OPDRACHT EN SAMENSTELLING.

De generale synode van Hattem 1972/73 benoemde deputaten voor de werkwijze van generale synoden.

De Acta vermelden hiervan o.m. dat de kerkeraad van Berkel en Rodenrijs had voorgesteld een aantal deputaten te benoemen ter bezinning op de vergadertechniek en -methodiek van een generale synode.

„In zijn toelichting wees de kerkeraad op de geestelijke en lichamelijke inspanning, die de lange zittingsduur der synode van de afgevaardigden vergt. Ook wordt de keuze der afgevaardigden door deze zittingsduur beperkt. Uitzonderingen daargelaten worden veelal ouderlingen afgevaardigd voor wie gezien hun leeftijd een volledige taak in de maatschappij een te zware belasting betekent.

Ten aanzien van de afgevaardigde predikanten merkt de kerkeraad op, dat dezen voor lange tijd niet in staat zijn hun normale ambtelijke arbeid te verrichten, terwijl tengevolge van gebrek aan predikanten sommigen zelfs naar twee achtereenvolgende generale synoden worden afgevaardigd.

Wel hebben meerdere synoden aandacht geschonken aan hun eigen vergadermethoden, maar dit was zonder resultaat gebleven. Doel van het voorstel is, dat de vergadering aanmerkelijk kan worden bekort, de inspanning van de afgevaardigden kan worden verminderd, en dat dit mogelijk kan resulteren in besparing van kosten".

De synode stemde met dit voorstel in benoemde deputaten en gaf hun de opdracht tijdig een rapport met voorstellen aan de kerken toe te zenden, opdat de volgende generale synode besluiten in dezen kan nemen.

Door de synode werden in het deputaatschap benoemd de brs. drs. D. Deddens te Leeuwarden (S.); ds. N. Bruin te Groningen; ds. J. Kok te Amersfoort en ds. D. Vreugdenhil te Velp. (Acta Hattem 1972/73, art. 236.)

2 WERKWIJZE.

Deputaten voelden zich als op een nog schier onontgonnen veld. Gevoelens van onbehagen over de duur en werkwijze van de generale synoden waren reeds geruime tijd merkbaar. Ze werden ook publiek geuit.

De pogingen om verbetering aan te brengen waren echter beperkt geweest en zonder resultaat gebleven.

In 1953 had br. A. Schilder in het weekblad „De Reformatie" twee artikelen geschreven over de werkwijze der synoden (De Reformatie, jrg. 28, no. 14, 15). Hij wees een aantal manco's aan in het bestaande systeem, deed enkele suggesties, die z.i. dienstig konden zijn aan een meer efficiënt vergaderen en bepleitte een gedachtenuitwisseling over deze zaak.

De gevraagde gedachtenuitwisseling kwam echter nauwelijks op gang. Het enig tastbaar resultaat was een brief van de kerkeraad van Wageningen aan de generale synode van Assen 1961, waarin op concrete punten een andere wijze van werken werd voorgesteld.

De synode zag in het voorgestelde geen reële verbetering (Acta Assen 1961, art. 53). De zaak bleef zoals die was. Er kwam geen verandering in de wijze van werken, de synoden vergaderden steeds langer en de Acta werden al dikker.

Deputaten zijn begonnen met een terreinverkenning. Ze hebben daartoe ieder voor zichzelf het synodebedrijf doorgelicht en op papier gezet waar huns inziens de zwakke plekken zitten en sanering nodig is wil het ooit tot een efficiënter werken komen.

Bij de gedachtenwisseling over deze werknota's kwamen zij al spoedig tot de overtuiging, dat de eerste en wellicht belangrijkste bijdrage in dit stadium kon zijn het ontwerpen van een huishoudelijke regeling ten dienste van de generale synoden.

Deputaten beschikken slechts over hun eigen synode-ervaring. Hun nog al eenzijdig georiënteerd zijn op kerkelijke vergaderingen sluit bovendien het gevaar in van een zekere blikverenging.

Daarom besloten zij na hun eerste terreinverkenning zich te wenden tot verschillende personen, die op grond van hun beroep of ervaring een frisse bijdrage zouden kunnen leveren voor een nadere bezinning op de zaken in geding.

Op 22 mei 1973 schreven zij een zestal heren met het verzoek schriftelijk te willen mededelen welke hun inzichten zijn betreffende verbetering van de werkwijze der synoden.

Antwoord werd ontvangen van ds. H. Bouma te Assen, W. K. Goodijk te Voorschoten, prof. J. Kamphuis te Kampen, drs. N. Scheps te Kerkrade en J. P. de Vries te Amersfoort.

Voor de ondervonden medewerking willen deputaten graag hun dank uitspreken aan de betrokkenen.

De ingekomen suggesties worden in het onder 3 volgende overzicht onder enkele hoofdpunten kort

samengevat.

Overweging van deze suggesties bevestigde deputaten in hun overtuiging, dat zij een huishoudelijke regeling dienden te ontwerpen.

Op dit werk hebben zij zich vervolgens geconcentreerd. Het resultaat van deze arbeid doen zij thans u toekomen.

3. SUGGESTIES.

Kort aangeduid werden o.m. de volgende suggesties gedaan;

3.1. *Voorbereiding.*

- a. De deputatenrapporten worden tijdig rondgezonden, liefst niet allemaal tegelijk. Dan is er gelegenheid voor een goede voorbereiding door de kerkeraden;
- b. De deputatenrapporten worden zakelijk gehouden en de conclusies worden zo geredigeerd, dat de synode gemakkelijk tot een besluit kan komen;
- c. De kerkeraden wenden zich over zaken, die tot de kerken der meerdere vergadering in het gemeen behoren, niet tot de generale synode, maar instrueren hun afgevaardigden naar de classis. In deze weg komen ter synode geïnstrueerde afgevaardigden.
Bij de minste vergaderingen worde er op aangedrongen haar roeping ten deze niet te verzuimen;
- d. Er kome terugkeer tot de regel, dat „een gemeen lidmaat der kerk alleen door beroep van een mindere op een meerdere vergadering enige zaak aan een meerdere vergadering ter behandeling kan voordragen" (Acta Bunschoten/Spakenburg 1958/59, art. 113);
- e. Er worde gezocht naar een verantwoorde vorm om de generale synode te ontlasten van appèlzaken. Er zijn drie mogelijkheden: naar analogie van het burgerlijk recht het appèl op een generale synode beperken tot cassatie óf het appèl beperken tot die gevallen, waar particuliere synode en classis van elkaar verschillen Of de appèlzaken toevertrouwen aan een deputaatschap;
- f. De roepende kerk dient er voor te zorgen, dat de kerkeraden op zo'n tijd en op zo'n wijze het voorlopig agendum krijgen toegezonden dat een gedegen voorbereiding in de mindere vergaderingen mogelijk is.

3.2. *Te behandelen zaken.*

De synode houde zich strikter dan tot heden aan de regel, dat niets in behandeling wordt genomen dan hetgeen in de mindere vergaderingen niet heeft afgehandeld kunnen worden of dat tot de kerken in het gemeen behoort.

3.3. *Moderamen.*

- a. Het moderamen dient ruimschoots de gelegenheid te krijgen een „plan de campagne" voor te bereiden; het kome zo spoedig mogelijk met een voorstel waarin het geheel van de synodale werkzaamheden is geprogrammeerd en getimed;
- b. Het moderamen dient een voortdurend contact te onderhouden met de commissie-voorzitters en de commissies bij hun arbeid te begeleiden;
- c. Het moderamen zie toe op de werkresultaten van de commissies ter voorkoming hiervan, dat „onrijpe" rapporten op de tafel van de synode komen.

3.4. *Adviseurs.*

De hoogleraren, die als adviseur ter synode zijn, worden regelmatig ingeschakeld bij de arbeid van de voorbereiding van de agendapunten voor de plenaire vergadering. Zij kunnen ook als rapporteur worden aangewezen.

3.5. *Commissies.*

- a. Agendapunten van niet te grote omvang worden niet aan een commissie maar aan één persoon toevertrouwd;
- b. De commissies worden regionaal samengesteld;
- c. De commissies dienen goede aandacht aan de vraag van de ontvankelijkheid te geven, alsmede aan de vraag of er „kennelijk misbruik" van het recht van appèl is gemaakt;
- c. De commissies lezen niet als geheel alle stukken door, die aan haar ter voorbereiding zijn toevertrouwd. Laat de aangewezen rapporteur inventariseren en voorlopig analyseren. Dan vinde commissieoverleg plaats. Vervolgens wordt op basis van de gehouden bespreking het concept-rapport door de rapporteur

opgesteld.

3.6. *Rapporten.*

- a. Gestreefd dient te worden naar een bondige rapportering in een voor iedereen leesbare taal;
- b. De voorgestelde besluittekst dient weldoordacht te zijn. Eventueel zou vóór de behandeling in plenaire zitting aan de leden gelegenheid moeten worden gegeven schriftelijk commentaar in te dienen;
- c. Gewaakt dient te worden voor het gevaar van perfectionisme in de voorgestelde besluittekst. Zeker in appèlzaken, die reeds dienden op mindere vergaderingen, trachte men zich te beperken tot het hart van de kwestie;
- d. Is een deputatenrapport overzichtelijk opgesteld en bevat het geen ingrijpende voorstellen, dan worde de inhoud van zulk een rapport niet opnieuw door de commissie in een besluittekst geredigeerd, maar worde volstaan met het overleggen van het deputatenrapport met het voorstel dit goed te keuren.

3.7. *Vergaderen van de synode.*

- a. De synode dient op voorstel van het moderamen een strak werk- en tijdschema te aanvaarden;
- b. De spreektijd wordt tijdens de zittingen van de synode gerantsoeneerd, zodat een zaak binnen het vastgestelde tijdschema kan worden afgehandeld;
- c. De synode dient - terwille van de pers - nooit meer dan twee van de drie dagdelen openbare zitting te houden;
- d. De synode dient nooit langer dan één week achtereen te vergaderen;
- e. Rapporten, die van te voren vermenigvuldigd zijn en ter kennis van de leden zijn gebracht, worden in de plenaire zittingen niet voorgelezen;
- f. In de synode dient een commissierapporteur meer zelfstandig tegenover de synode te staan. Hij moet zelf het voorstel kunnen aanpassen.
- g. Terminologische of redactionele critiek, die vooraf schriftelijk bij een rapporteur kon worden ingediend, worde niet in de plenaire zittingen uitgebracht.

3.8. Huishoudelijke regeling.

In tegenstelling tot de overige kerkelijke vergaderingen heeft de generale synode geen huishoudelijke regeling. Het is wenselijk zo'n regeling te ontwerpen.

4. NAAR EEN HUISHOUDELIJKE REGELING

4.1. Bij de ingekomen suggesties zijn er enkele, die bekorting van het agendum beogen door een beperking van het aantal zaken dat op de synode wordt gebracht (zie 3.1., c, d, e.).

Zal het agendum niet inkrimpen wanneer stringenter wordt bepaald, dat de kerken het samenstellen? Zal ook een begrenzing van het appèlrecht niet bijdragen tot een verkorting van de duur der synoden?

Het gaat hier om de toepassing van de artikelen 30, 31 en 46 van de Kerkorde. De geopperde denkbeelden zijn de overweging ten volle waard. Zij zullen bij de voorgenomen herziening van de Kerkorde ook zeker de aandacht van de kerken hebben.

Deputaten zijn evenwel van mening, dat een verwerking van deze gedachten buiten het kader van hun opdracht valt. Hun bezinning op de werkwijze van generale synoden dient in het licht van het voorstel van de kerkeraad van Berkel en Rodenrijs een bezinning te zijn op „de vergadertechniek en -methodiek”.

Zij hebben zich daarom beperkt tot een overweging van die suggesties, die de voorbereiding door de roepende kerk en de interne werkwijze der synoden betreffen.

Diverse van deze denkbeelden zijn overgenomen, verwerkt en ondergebracht in de ontworpen huishoudelijke regeling.

4.2. Een huishoudelijke regeling ordent de werkzaamheden der synoden. Zij dwingt tot een zekere zelftucht. Zij voorkomt de improvisatie, het experiment, de willekeur. Zij waarborgt een vaste gang.

In de loop van een lange reeks jaren heeft zich een bepaalde vergaderpraktijk gevormd. Deputaten hebben niet volstaan met een ijken van deze praktijk. Dan ware er geen enkele winst geboekt. Zij hebben gezocht naar de waardevolle elementen uit deze praktijk en die vastgelegd. Zij hebben ook gehonoreerd hetgeen in incidentele synodebesluiten reeds geregeld was.

Door het ontwerpen van nieuwe regels hebben zij de bestaande praktijk ook willen corrigeren zó, dat een meer efficiënt vergaderen in het verschiet komt. Zij hebben regels ontworpen en op hetzelfde moment zich gewacht voor een geperfectioneerd reglement. Een te gedetailleerd reglement zou een soepele gang meer

belemmeren dan bevorderen.

Hun stond een geprogrammeerd en goedgeordend werken voor ogen, dat de bewegingsvrijheid echter niet verstikt.

5. TOELICHTING.

Deputaten achten zich niet geroepen de door hen ontworpen regeling zin voor zin van een toelichting te voorzien. Vele van de voorgestelde regels spreken voor zichzelf.

Zij achten het wel wenselijk enige toelichting en motivering te geven daar, waar nieuwe gedachten in conceptregels zijn verwerkt.

Terwijl zij hieronder ook vermelden de bestaande synodebesluiten, die als „verborgen citaten" een plaats gekregen hebben in hun ontwerp.

5.1. De wijze waarop de roepende kerk haar taak vervult is van hoog belang niet alleen voor een gedegen voorbereiding in de mindere vergaderingen, maar ook voor een snelle start van de werkzaamheden ter synode. Vandaar het stringent bepalen niet alleen van de tijden waarop deze kerk zusterkerken heeft te informeren, maar ook van de wijze waarop zij dit heeft te doen (zie concept-regeling I, 2, 4).

Vandaar ook het voorstel, dat de roepende kerk de zaken op het voorlopig agendum zal ordenen naar een vast grondpatroon (zie concept-regeling I, 4). Vanouds was er op de synoden van de gereformeerde kerken een streven de zaken van het agendum te ordenen naar een vast patroon.

„De dingen die tot de leer behoren zullen eerst afgehandeld worden, daarna hetgene dat tot de kerkenordering behoort, en eindelijk de particuliere zaken" (Dordrecht 1578; idem Emden 1571).

Deze ordening van de arbeid ter synode was wèl doordacht. Zij ging van het principe uit, dat de zaken van de leer behoren voorop te gaan. Hierop volgen die van de discipline. Tenslotte komen de „particularia".

Men wist het meerdere van het mindere te onderscheiden.

In de jaren na de Vrijmaking is slechts een enkele maal een poging gedaan de zaken van het agendum in te delen naar dit klassiek gereformeerde grondpatroon. Het bleef echter bij een pogen.

Deputaten zijn van oordeel, dat de terugkeer tot een vast patroon tijdbesparend zal werken. De voordelen zullen er dan alleen zijn, wanneer reeds in het stadium van de voorbereiding van dit vaste patroon wordt uitgegaan. De synode hoeft dan zelf geen orde te scheppen in de chaos van ingekomen stukken. Zij vindt een welgeordend werkprogram.

Uitgaan van de orde van Dordrecht 1578 betekent niet: bij deze orde blijven staan. Het leven der kerken heeft meerdere aspecten gekregen. Daarom is met handhaving van de principiële grondgedachte een zekere uitwerking nodig: een indeling in vaste rubrieken die zijn afgestemd op de zaken, die in deze tijd de aandacht van de synoden vragen. Deputaten hebben zich ten deze om advies gewend tot ds. H. Bouma te Assen en prof. J. Kamphuis te Kampen. Van hun gedocumenteerde adviezen maakten zij een dankbaar gebruik bij het ontwerpen van I, 4a.

Onder conceptregeling I, 1 is verwerkt hetgeen bepaald is in art. 47 K.O.: „In het scheiden, zowel der particuliere als der generale synode, zal een kerk verordend worden, die last zal hebben, om met advies der classe de tijd en de plaats der naaste synode te stellen".

Onder conceptregeling I, 4b is opgenomen de uitspraak van de generale synode van Amersfoort 1948: „dat de roepende kerk ener synode de hoofdinhoud van voorstellen en gravamina die aan de synode zullen worden voorgelegd, in het agendum duidelijk dient te omschrijven" (Acta, art. 26).

Onder conceptregeling I, 4b is voorts verwerkt de uitspraak van de generale synode van Groningen 1946: „dat het noodzakelijk is, dat de roepende Kerk voor de Generale Synode, de agenda, voorzover bij haar ingekomen, aan alle Kerken toezendt, uiterlijk twee maanden voor de datum der te houden vergadering der Generale Synode, opdat de Kerken ruim gelegenheid hebben, zich over de te behandelen zaken rijpelijk te beraden" (Acta, art. 210).

Conceptregeling I, 5 gaat terug op hetgeen besloten is door de generale synode van Hattem 1972/73: „om rapporten voor de volgende generale synode, voorzover zij niet vertrouwelijk zijn, ook aan de gereformeerde pers te laten toezenden, en een zelfde gedragslijn te laten gelden ten aanzien van de door de roepende kerk te verzenden lijsten van de ingekomen stukken" (Acta, art. 254).

Conceptregeling I, 7 gaat terug op het besluit van de generale synode van Kampen 1951: „De roepende kerk van elke te houden generale synode noodige de Hoogleraren der Theologische Hoogeschool uit voor eventuele adviezen" (Acta, art. 13), welk besluit ongewijzigd gehandhaafd werd door de generale synode van Amersfoort-West 1967 (Acta, art. 112).

Aan conceptregeling I, 8 ligt ten grondslag het geen bepaald is in art. 45 K.O.: „De kerk, in dewelke de classe, en desgelijks de particuliere of generale synode samenkomt, zal zorg dragen, dat zij de acten der

voorgaande vergadering op de naastkomende bestelle".

5.2. Behoudens hetgeen teruggaat op wat bepaald is in de artikelen 34 en 35 K.O., is de taakomschrijving van de leden van het moderamen onder conceptregeling II, 1 een vastleggen van een in de praktijk gegroeide werkverdeling. Deputaten zijn van mening, dat deze werkverdeling voldoet en zonder bezwaar voor de toekomst kan worden gehandhaafd.

De aan het moderamen toebedachte taken onder conceptregeling II, 2, 3 vloeien voort uit de ontworpen regeling voor het werkschema van de synoden. Bij de toelichting op dit schema zullen deze taken nader ter sprake komen (zie bij 5.4.).

5.3. In de hoogleraren van de Theologische Hogeschool beschikken de kerken over een belangrijk stuk deskundigheid. Het gebruik maken van deze deskundigheid zal in vele gevallen een vlotte en verantwoorde afhandeling der zaken ten goede komen.

De ingekomen suggestie om hoogleraren, die als adviseur ter synode zijn, in bepaalde gevallen als rapporteur van een werkcommissie aan te wijzen, hebben deputaten niet overgenomen. Zij menen niet te moeten uitgaan boven hetgeen de generale synoden inzake de positie van de hoogleraren ter synode hebben besloten .

Hun conceptregeling onder III, 1 is een verwerken van het besluit van de generale synode van Kampen 1951 (Acta, art. 13, 190), zoals dat nader gepreciseerd is door de generale synode van Amersfoort-West 1967 (Acta, art. 112) en nu aldus luidt:

„De Hoogleraren zullen wel als adviseurs kunnen worden toegevoegd aan synodale werkcommissie, doch deze commissies zullen alleen bestaan uit leden van de synode, uit wier midden ook de rapporteur zal worden benoemd.

De Hoogleraren mogen ter vergadering van de synode hun adviezen uitbrengen in vrije discussie".

Voorts is onder III, 1 rekening gehouden met hetgeen de generale synode van Amersfoort-West 1967 overwoog, n.l. „dat het in de regel aan praktische bezwaren onderhevig is, slechts in een bepaalde zaak ter generale synode het advies van een hoogleraar te vragen, omdat hij dan in zulk een geval, zonder de voorbereidende besprekingen ter generale synode te hebben meegemaakt, moeilijk een verantwoord advies zal kunnen geven" (Acta, art. 112, II, hierbij overwegende ad e).

5.4. Met het onder IV voorgestelde werkschema wordt een poging gedaan de bestaande wijze van werken ingrijpend te veranderen.

De praktijk was deze, dat de zaken van het agendum aan een aantal werkcommissies ter voorbereiding werden toevertrouwd. Het vergaderen in plenaire zitting was afhankelijk van het gereedkomen van één of meer commissies met één of meer rapporten. Veelal ontbrak een totaal-planning met alle nadelige gevolgen hieraan verbonden. Het medeleven van belangstellende kerkleden en geïnteresseerde publiciteitsmedia werd bemoeilijkt doordat de vergadertijden voor hen vaak onberekenbaar waren.

De grondgedachte van het nu voorgestelde werkschema is: programmeren, het opstellen en aanvaarden van een werk- en tijdschema en het in zelftucht binden aan dit schema.

De onder conceptregeling I, 4a bepleite samenstelling van het agendum vormt de basis. Een eerste, voorlopige ordening van de synodale werkzaamheden heeft reeds plaats gehad. De synode vindt a.h.w. haar werkprogram. Deputaten zijn van mening, dat direct in de eerste zittingsweek ruimte gemaakt moet worden voor een breed overleg, waarbij het moderamen samen met de aangewezen commissievoorzitters en de hoogleraar in het kerkrecht het geheel van de synodale werkzaamheden overziet en in kaart brengt. Voor dit overleg dient geruime tijd te worden uitgetrokken omdat het van beslissende betekenis kan zijn voor de verdere gang van zaken. De zaken van het agendum worden nader geordend. Een planning wordt gemaakt van de tijd, die de voorbereiding en afhandeling van elk onderdeel zal vragen. Een plan de campagne voor het geheel wordt opgesteld. De tijden waarop de synode in plenaire zitting bijeen zal komen worden vastgesteld, waarbij wordt uitgegaan van een afhandeling van het agendum in één of meer reeksen van zittingen.

Uiteraard zal in het ontwerpprogram een zekere speelruimte moeten worden ingebouwd. Er zijn tal van onzekere factoren en een bepaalde zaak kan in de praktijk moeilijker blijken te zijn en meer tijd vragen dan aanvankelijk werd gedacht.

Het resultaat van dit breed overleg wordt in de vorm van een voorstel aan de synode voorgelegd, die nu in eigen verantwoordelijkheid haar werk- en tijdschema vaststelt.

Het ligt in de rede, dat het moderamen nu een nieuwe taak krijgt (zie conceptregeling II, 3, 6; IV, 6). De verantwoordelijkheid voor een ordelijke en efficiënte wijze van werken tijdens de plenaire zittingen impliceert, dat er ook wordt toegezien op de arbeid ter voorbereiding van die zittingen, de commissies worden begeleid en aangedrongen wordt op de naleving van het vastgestelde werk- en tijdschema.

Aan de voorgestelde wijze van werken kleven bezwaren.

Het verhoogde werktempo en de strakkere werkstijl zullen het verlies betekenen van een stuk

gemoedelijkheid. Er zal meer van de afgevaardigden worden gevergd, psychisch én lichamelijk. De voorgestelde wijze van werken maakt het niet meer noodzakelijk, dat de afgevaardigden continu gebonden zijn aan de plaats der synode.

Tengevolge hiervan zal de roepende kerk moeilijker de onder conceptregeling I, 3 genoemde voorzieningen kunnen treffen.

Deputaten zijn van oordeel, dat deze bezwaren niet opwegen tegen de voordelen.

Een van tevoren vastgesteld, welgeordend program zal het medeleven van de kerken ten goede komen.

De enigszins anders opgezette werkwijze van de commissies van voorbereiding (zie conceptregeling V, 3) alsmede het plenair vergaderen in één of meer reeksen van zittingen zal tot verjonging van de synode kunnen bijdragen. De keus van met name de ouderling-afgevaardigden is immers ruimer geworden en hoeft niet langer beperkt te blijven tot gepensioneerden.

Tenslotte zal het programmeren en rationaliseren van het synodebedrijf tijdbesparend werken en de kosten drukken.

Het voorgestelde onder conceptregeling IV, 2c is overeenkomstig hetgeen besloten werd door de generale synode van Sneek 1939: „de voorzitters dier commissies aan te wijzen gehoord het advies van het moderamen" (Acta, art. 13, ib).

In hetgeen onder conceptregeling IV, 3 wordt voorgesteld is verwerkt het besluit van de generale synode van Sneek 1939: „de commissies verder samen te stellen en de werkzaamheden over haar te verdelen op voorstel van het moderamen, de aangewezen voorzitters en de hoogleeraren in het kerkrecht" (Acta, art. 13, lc).

De slotpassage van conceptregeling IV, 4 is overeenkomstig hetgeen besloten werd door de generale synode van Sneek 1939: „haar arbeid zoo in te richten dat eerst de commissies gelegenheid worde gegeven haar rapporten en adviezen op te stellen, voordat de synode zelve in plenaire zitting bijeenkomt" (Acta, art. 13, 2a).

In hetgeen onder conceptregeling IV- 6 wordt voorgesteld is verwerkt wat de generale synode van Sneek 1939 besloot: „aan het moderamen op te dragen zich op de hoogte te houden, hoever de commissies met haar werk gevorderd zijn en aan het moderamen op te dragen de verschillende rapporten, indien hun inhoud naar het oordeel der rapporteerende commissie dit eischt, en de onderscheidene conclusies alsmede het agendum voor elken zittingsdag vooraf ter kennis van de leden en adviseerende leden der synode te brengen" (Acta, art. 13, 2b en c).

5.5. De binnengekomen suggestie om te bepalen, dat de commissies van voorbereiding regionaal zullen worden samengesteld, is door deputaten niet overgenomen.

Aan een regionale samenstelling zijn zeker voordelen verbonden. De leden kunnen - zonder gebonden te zijn aan de plaats der synode - elkaar gemakkelijk ontmoeten om de hun opgedragen arbeid te verrichten. Een optimaal vergaderen is mogelijk met minimale kosten.

Belangrijker dan een regionale samenstelling is naar het oordeel van deputaten een zodanige samenstelling, dat de juiste man op de juiste plaats komt en de commissies berekend zijn voor de hun opgedragen taken. Daarom hebben zij afgezien van een bindende bepaling, om de samenstelling van de commissies geheel over te laten aan de vrijheid en wijsheid der synoden.

De wijze van werken, zoals voorgesteld in conceptregeling V, 2, 3, beoogt een sterk doorgevoerde taakverdeling binnen de commissies, een zoveel mogelijk zelfstandig werken van de met zorg uitgekozen rapporteurs en een beperking van het commissoriaal vergaderen tot het strikt noodzakelijk overleg.

Uit de onder 3.6. opgenomen suggesties kan blijken hoezeer is aangedrongen op een bondig rapporteren en een weldoordacht en helder formuleren van de voorgestelde besluittekst.

Deputaten achten: het niet wenselijk deze suggesties in regels te verwerken. Wel willen zij het hoog belang onderstrepen van kort gehouden, zakelijke rapporten, die eindigen met direct voor behandeling vatbare, leesbare conclusies. Zulk rapporteren zal de duur van de synoden verkorten en het medeleven van de kerken vergroten.

Aan het voorgestelde onder conceptregeling V, lag ligt ten grondslag het besluit van de generale synode van Sneek 1939: „in de beslissingen over gevallen, waarin van het recht van appèl kennelijk misbruik is gemaakt, niet met een eenvoudige afwijzing van het ingesteld appèl te volstaan, doch daaraan voortaan steeds toe te voegen een ernstige vermaning en bestraffing vanwege dat misbruik" (Acta, art. 135).

In het voorgestelde onder conceptregeling V, 4 is verwerkt het besluit van de generale synode van Sneek 1939: „dat geen belangrijke critiek op den arbeid van deputaten behoort te worden uitgebracht, alvorens deputaten in de gelegenheid zijn gesteld eventueel gelaakte handelingen in de vergadering van de prae-adviseerende commissie toe te lichten" (Acta, art. 200).

5.6 Deputaten hebben er naar gestreefd de vergadertechniek vrij stringent te regelen.

Dit zal nodig zijn, wanneer een werk- en tijdschema wordt aanvaard en de zaken van het agendum worden afgehandeld in één of meer reeksen van zittingen (vgl. hetgeen is voorgesteld onder conceptregeling IV).

Alles wat herinnert aan het boemeltreintje dient te worden vermeden. De synode kan niet eindeloos stoppen. Zij kan haar vastgestelde en publiek gemaakte zittingen niet na elke spreekronde onderbreken voor commissieoverleg. Het commissieoverleg is specifiek voor het stadium van de voorbereiding. Het is gewenst, dat tijdens de plenaire zittingen de rapporteurs zelfstandiger optreden dan voorheen en met meer bevoegdheid om zelf de kritiek van de vergadering in het voorgestelde te verwerken.

Het storend schorsen van de zittingen voor commissieberaad blijve tot het uiterste beperkt. Vandaar het voorstel onder conceptregeling VI, 1. De spreektijd werd ook onder het bestaande systeem van werken wel gerantsoeneerd. Met goedvinden van de vergadering ging de praeses er incidenteel toe over.

Deputaten stellen onder conceptregeling VI, 3 voor de rantsoenering voortaan als regel te stellen. Zij is een noodzakelijke consequentie van het aanvaarde tijdschema. Er zijn tegen deze wijze van werken bezwaren in te brengen. De leden zijn in hun spreektijd beperkt en dit kan als een knellend juk worden ervaren.

Deputaten zijn van mening, dat de bezwaren niet opwegen tegen de voordelen.

Elke spreker wordt verplicht weloverwogen en zakelijk te spreken. De breedsprakigheid wordt ingedamd. Voor herhalen van hetgeen reeds gezegd is, is minder plaats. Een verkorting van de vergadertijd komt in het vizier. Uiteraard zal de rantsoenering van de spreektijd geen schade mogen doen aan een solide afhandeling van de zaken van het agendum. Deputaten herinneren in dit verband aan hetgeen zij opmerken bij het voorgestelde tijdschema: er zal een zekere speelruimte moeten worden ingebouwd. De synode dient zich wel te binden aan haar vastgestelde schema's, maar mag er nooit een slavin van worden.

5.7. Hetgeen wordt voorgesteld onder conceptregeling VIII, 1 is overeenkomstig het besluit van de generale synode van Hoogeveen 1969/70 (Acta, art. 398), gehandhaafd door de generale synode van Hattem 1972/73 (Acta, art. 165):

- „1. de deputaatschappen worden zo klein mogelijk gehouden:
2. personen, die de leeftijd van 70 jaar hebben bereikt, komen voor benoeming niet meer in aanmerking:
3. cumulatie van functies wordt zo veel mogelijk vermeden”.

5.8. Het voorgestelde onder conceptregeling IX, 1 is een verwerking van het besluit van de generale synode van Utrecht 1923: „de uitvoering van alle besluiten dezer Synode, waarvoor geen Deputaten mochten benoemd zijn, op te dragen aan de leden van het Moderamen" (Acta, art. 209, b).

Wat wordt voorgesteld onder conceptregeling IX, 2 is gegrond op het besluit van de generale synode van Utrecht 1923: „op te dragen aan de leden van het Moderamen de Acta van deze laatste zitting vast te stellen, de Acta samen te stellen en te doen bezorgen aan de gewone adressen" (Acta, art. 209, c).

Het voorgestelde onder concept-regeling IX, 3 is een verwerking van het besluit van de generale synode van Utrecht 1923: „eveneens aan hen op te dragen het toezicht op het drukken en verzenden der Rapporten, die op den door deze Synode bepaalden tijd aan de Kerken zullen moeten worden toegezonden" (Acta, art. 209, d).

6. TENSLOTTE.

Tenslotte veroorloven deputaten zich nog een enkele opmerking te maken. Wanneer de synode de voorgelegde conceptregeling aanvaardt en het komt tot een geprogrammeerd werken in een strakkere vergaderstijl, kunnen geen grote resultaten op korte termijn worden verwacht.

Er zal enige tijd nodig zijn om aan de nieuwe wijze van werken gewend te raken. In verband hiermee zal het aanbeveling verdienen hij het toepassen van de voorgestelde regels voorlopig enige soepelheid te betrachten. Verder zal nuchter moeten worden overwogen, dat verkorting van de zittingsduur der synoden niet bereikt wordt met uitsluitend vergadertechnische verbeteringen.

Een huishoudelijke regeling kán een bijdrage zijn tot een meer efficiënte wijze van werken. De beste regeling zal altijd een beperkte bijdrage zijn. Ze zal geen enkele winst opleveren, wanneer de leden der synode tot efficiënt werken óf niet bereid óf niet bekwaam zijn. Daarom zullen de kerken, die zozeer gebaat zijn bij een verkorte zittingsduur van haar synoden, weloverwogen haar afgevaardigden hebben te verkiezen. Van de leden van een generale synode wordt veel gevraagd. Naast schriftuurlijke wijsheid en confessionele trouw zijn andere kwaliteiten nodig. De synode dient over besluitvaardigheid te beschikken. Daartoe moeten heldere rapporten worden geschreven en bondige besluiten worden geconcipeerd. Een synode, die hiervoor de nodige manskracht mist, is met lamheid geslagen.

Tenslotte: de kerken stellen het agendum van een synode samen. Als allerlei kwesties, die in de mindere

vergaderingen kunnen worden afgedaan, naar de generale synode worden geschoven, staan de kerken zelf elke tijdsbesparing in de weg.

Deputaten onderschrijven van harte wat prof. J. Kamphuis schreef in zijn „Jaaroverzicht 1972“, opgenomen in het Handboek 1973 ten dienste van De Gereformeerde Kerken in Nederland:

„Revisie van de werkwijze van de generale synode zal gepaard dienen te gaan met een mentaliteitsverandering in de kerken. Anders zal een eventuele rationalisatie maar een heel beperkt effect sorteren“.

De deputaten:

D. Deddens, voorzitter

J. Kok, rapporteur

N. Bruin

D. Vreugdenhil.

REGELINGEN VOOR DE GENERALE SYNODE

I. ROEPENDE KERK.

De roepende kerk zal

1. met advies van de classis tijd en plaats van de naaste synode vaststellen, zoveel mogelijk in overeenstemming met eventuele aanwijzingen door de vorige synode gegeven;
2. twaalf maanden vóór de datum van de synode een oproep doen uitgaan door aan alle kerken, classes en particuliere synoden bekend te maken:
  - a. de vastgestelde tijd en plaats van de volgende synode;
  - b. het postadres waar stukken voor het agendum worden ingewacht;
  - c. dat zes maanden voor de aanvang van de synode een eerste informatie zal worden verstrekt over de zaken van het agendum van de synodale vergadering;
3. in overleg met deputaten voor voorbereiding van de volgende synode voorzieningen treffen, die een efficiënt werken van de synode mogelijk maken. Hierbij dient aandacht te worden besteed zowel aan een goede accommodatie voor het houden van de plenaire zittingen, het werk van de commissies en de administratieve dienstverlening als aan de huisvesting en verzorging van de leden der synode;
4. alle kerken, classes en particuliere synoden informeren omtrent de zaken van het agendum.

Zij stelt hiertoe met medewerking van deputaten voor voorbereiding van de volgende synode een lijst samen van zaken van het agendum, die

  - a. is ingedeeld in vaste rubrieken naar het volgende grondpatroon
    1. Leer
    2. Kerkregering
    3. Eredienst
    4. Opleiding
    5. Correspondentie buitenlandse kerken
    6. Hoge Overheid
    7. Synodalia
    8. Particularia
    9. Varia
  - b. een duidelijke omschrijving bevat van de hoofdinhoud van voorstellen en verzoeken.

Zes maanden vóór de datum van de synode dienen de eerste gegevens te worden verstrekt.
Twee maanden vóór de datum van de synode dient een concept-agendum te worden toegezonden;
5. de gereformeerde pers informeren omtrent de zaken van het agendum dien verstande dat deze gegevens worden verstrekt, voorzover zij niet vertrouwelijk zijn;
6. tijdig het concept-agendum, de deputaten-rapporten en de in veelvoud ontvangen stukken toezenden zowel aan de door de particuliere synoden benoemde primi-afgevaardigden als aan de gewone hoogleraren van de Theologische Hogeschool;
7. de gewone hoogleraren van de Theologische Hogeschool ter synode uitnodigen voor het geven van eventuele adviezen;
8. zorg dragen in overleg met de archiefbewarende kerk, dat de Acta en de Handelingen van de voorafgaande synode ter plaatse van de vergadering aanwezig zijn;
9. op de avond voorafgaande aan de opening van de synode een bidstond beleggen en als voorganger in deze dienst uitnodigen de praeses of, bij verhindering van deze, de assessor van de laatstgehouden synode;
10. de synode op christelijke wijze openen, de credentiebrieven onderzoeken en daarover rapport uitbrengen, de verkiezing leiden achtereenvolgens van de praeses, de assessor, de eerste en de tweede scriba, en de leiding overdragen aan de door de synode, verkozen praeses,

II. MODERAMEN.

Het moderamen zal

1. bestaan uit een praeses, een assessor, een eerste scriba en een tweede scriba. De praeses leidt de zittingen der synode overeenkomstig hetgeen bepaald is in art. 35 K.O.
Krachtens zijn verantwoordelijkheid voor een ordelijke en efficiënte wijze van werken tijdens de plenaire zittingen ziet hij toe ook op de arbeid ter voorbereiding van die zittingen.
De assessor staat de praeses bij in de leiding en vervangt hem in voorkomende gevallen. Hij behartigt in

overleg met de quaestor synodi de materiële en financiële belangen der synode.

De eerste scriba houdt aantekening van het verhandelde. Hij maakt de Acta en Handelingen gereed. Telkens wanneer een gedeelte in concept ge-reed is, legt hij dit ter vaststelling aan de vergadering voor. Zo spoedig mogelijk zendt hij de vastgestelde tekst naar de drukker.

Hij draagt er zorg voor, dat de voor het archief bestemde stukken aan de archivaris worden ter hand gesteld.

De tweede scriba verzorgt de uitgaande correspondentie. Hij regelt de werkzaamheden voor de typekamer, mede opdat de te vermenigvuldigen stukken de leden der synode tijdig bereiken.

In voorkomende gevallen vervangt hij de eerste scriba;

2. na kennisneming van het agendum de vergadering dienen met voorstellen betreffende
  - a. een indeling van de zaken van het agendum en een verdeling van deze zaken onder de leden der synode (zie Werkschema 4b);
  - b. een schema voor de volgorde waarin, de tijden waarop en het tijdsbestek waarbinnen de zaken van het agendum verantwoord kunnen worden afgehandeld;
3. toezien op de naleving van het door de synode vastgestelde werk- en tijdschema;
4. zo spoedig mogelijk de vergadering een voorstel doen met betrekking tot het doen drukken van de Acta en Handelingen;
5. zodra voor een bepaald deputaatschap deputaten kunnen worden aangewezen de vergadering dienen met een voordracht ter benoeming;
6. de commissies en personen, aan wie punten van het agendum ter voorbereiding zijn toevertrouwd, van advies dienen inzake een efficiënte wijze van werken.

III. ADVISEURS.

1. De gewone hoogleraren van de Theologische Hogeschool zullen door de roepende kerk worden uitgenodigd voor het geven van eventuele adviezen. Zij geven steeds hun adviezen in de vrije discussie ter plenaire zitting. Is bij een bepaalde zaak de specialistische inbreng van een hoogleraar gewenst, dan kan deze op voorstel van het moderamen worden verzocht deel te nemen aan het werk van de commissie aan welke deze zaak ter fine van advies is toevertrouwd.
2. De dienaar (dienaren) des Woords van de roepende kerk zal (zullen) door de praeses worden uitgenodigd de zittingen der synode als adviseur(s) bij te wonen.
3. Deputaten kunnen (door de synode worden uitgenodigd bij de behandeling van op hun deputaatschap betrekking hebbende zaken aanwezig te zijn, het woord te voeren en hun advies te geven.

IV. WERKSHEMA.

De synode zal bij haar werkzaamheden de volgende orde in acht nemen:

1. nadat het moderamen heeft zitting genomen verzoekt de praeses de leden van de synode en de aanwezige adviseurs door op te staan van hun zitplaatsen hun instemming te betuigen met de Drie Formulieren van Enigheid van de Gereformeerde Kerken in Nederland;
2. het moderamen neemt kennis van het agendum en dient de vergadering met voorstellen inzake
  - a. de sluitingstermijn voor het aanvaarden van stukken voor het agendum;
  - b. het aantal in te stellen commissies van voorbereiding;
  - c. de aan te wijzen commissievoorzitters;
3. nadat de vergadering besluiten heeft genomen betreffende de onder 2 genoemde voorstellen wordt zij geschorst teneinde het moderamen gelegenheid te geven voor breed overleg - samen met de aangewezen commissievoorzitters en de hoogleraar in het kerkrecht - inzake de verdere werkwijze der synode;
4. in de loop van de eerste zittingsweek wordt het resultaat van dit overleg aan de vergadering voorgelegd. Op voorstel van het moderamen wordt vastgesteld
  - a. de verdere samenstelling van de commissies van voorbereiding;
  - b. de verdeling van de onderwerpen en overige punten van het agendum ter fine van advies over commissies en personen;
  - c. een schema van de volgorde waarin, de tijden waarop en het tijdsbestek waarbinnen het agendum verantwoord kan worden afgehandeld.

Dit schema dient er van uit te gaan, dat de afhandeling van het agendum plaats vindt in één of meer

reeksen van zittingen.

Na afdoening van de vereiste huishoudelijke zaken doet de praeses de synode uiteengaan voor commissoriale arbeid;

5. de aangewezen commissies en personen ontvangen gelegenheid de voorbereidende werkzaamheden te verrichten en hun rapporten en adviezen op te stellen;
6. het moderamen blijft contact houden met de commissies en personen, aan wie agendumpunten ter fine van advies zijn toevertrouwd, ziet toe op de naleving van het aangenomen werk- en tijdschema en draagt er zorg voor dat stukken, rapporten en adviezen die voor behandeling in aanmerking komen zó tijdig aan de leden en adviseurs van de synode worden toegezonden, dat deze gelegenheid hebben er voldoende kennis van te nemen;
7. op tijd en plaats bij het uiteengaan vastgesteld komt de synode weer in plenaire zitting bijeen. De punten van het agendum worden afgehandeld in één of meer reeksen van zittingen;
8. wanneer artikelen van Acta of Handelingen gereed gekomen zijn, zullen deze in concept aan de leden worden uitgereikt. Zij zullen zo spoedig mogelijk worden vastgesteld: de Acta in een openbare zitting, de handelingen in een besloten zitting;
9. na afhandeling van de punten van het agendum wordt de roepende kerk voor de volgend generale synode aangewezen. De praeses houdt de censuur naar art. 43 K.O., spreekt een slotwoord en sluit de vergadering naar art. 32 K.O.

V. COMMISSIES EN RAPPORTEURS.

Elke commissie van voorbereiding zal

1. vóór alle dingen de aan haar toevertrouwde stukken van het agendum inventariseren. Hierbij dient zij
  - a. goede aandacht te geven aan de vraag van de ontvankelijkheid der stukken alsmede na te gaan of geen misbruik is gemaakt van het recht van appèl;
  - b. onderscheid te maken tussen zaken, die dermate eenvoudig en doorzichtig zijn dat kan worden volstaan met het aanbieden van een conceptbesluit én zaken, die een rapport vereisen;
2. in overleg met het moderamen één of meer rapporteurs aanwijzen;
3. de aangewezen rapporteurs de gelegenheid geven om zelfstandig de hun toevertrouwde stukken in kaart te brengen, te analyseren en te beoordelen. Na bespreking van het eerste onderzoek verzoekt zij de rapporteurs op basis van het commissieoverleg een conceptrapport gereed te maken. Na goedkeuring van het conceptrapport machtigt zij de rapporteurs ,commissierapport klaar te maken ten dienste van de synode;
4. wanneer bepaalde punten uit rapporten van de deputaten niet duidelijk zijn of ook wanneer zij op belangrijke punten met de deputaten van mening verschilt, eerst met de betreffende deputaten in overleg treden, voordat aan de synode advies wordt uitgebracht;
5. gerechtigd zijn in gewichtige zaken eerst een voorlopig rapport met conceptconclusies aan de leden der synode te verstrekken, met het verzoek vóór een daarbij aan te geven datum kritische opmerkingen schriftelijk ter kennis van de commissie te brengen om eerst daarna een definitief rapport aan de synode aan te bieden.

VI. VERGADERTECHNIEK.

1. Rapporten en adviezen, die tijdig aan de leden werden verstrekt, zullen niet worden voorgelezen maar dadelijk in behandeling worden genomen. Voor toelichting en/of verdediging treedt uitsluitend de aangewezen rapporteur op. Afhandeling zal zoveel mogelijk in één of meer zittingen achtereen geschieden.
Schorsing van de vergadering voor commissieberaad zal slechts plaats vinden wanneer een goede afhandeling dit vereist en de rapporteur hierom verzoekt of de praeses dit voorstelt.
2. Bij de bespreking van rapporten en adviezen ziet de praeses er op toe, dat terminologische of redactionele critiek, die vooraf schriftelijk bij de rapporteur kon worden ingediend, niet in de plenaire zitting wordt uitgebracht.
3. Niet dan bij uitzondering en met goedvinden van de vergadering geeft de praeses meer dan twee spreekronde over dezelfde zaak. Hij zal de spreektijd zó rantsoeneren, dat verwacht kan worden dat afhandeling plaats vindt binnen de voor deze zaak geplande tijd.
In de eerste ronde is het niet mogelijk in te gaan op wat door een vorige spreker is gezegd. Tijdens de

tweede ronde kan worden ingegaan op hetgeen door sprekers in de eerste ronde is gezegd. Tegenvoorstellen en amendementen zullen als regel tijdens de tweede ronde worden ingediend.

4. Voorstellen en amendementen kunnen alleen worden ingediend door leden die naar art. 33 K.O. keurstem hebben. Zij dienen schriftelijk aan de eerste scriba ter hand gesteld te worden. Een voorstel of amendement komt alleen voor behandeling in aanmerking wanneer het door tenminste één lid met keurstem wordt gesteund.
5. Wie een voorstel of amendement heeft ingediend heeft het recht, voordat de discussie gesloten wordt, te repliceren.
6. Ingediende voorstellen zullen door de praeses worden onderscheiden in:
  - a. het oorspronkelijke voorstel;
  - b. een voorstel, dat óf volledig óf op een wezenlijk onderdeel zich richt tegen het oorspronkelijke voorstel;
  - c. een amendement dat wijziging beoogt zonder het oorspronkelijke voorstel wezenlijk aan te tasten;
  - d. een amendement op een reeds ingediend amendement.Bij stemming zullen eerst aan de orde komen de voorstellen van groep d, vervolgens die van groep c en tenslotte die van de groepen a en b, waarbij als regel een commissievoorstel voorrang krijgt. Indien een voorstel een aantal onderdelen bevat en de praeses deze onderdelen eerst afzonderlijk in stemming brengt, zal hij daarna het voorstel in zijn geheel aan een eindstemming onderwerpen.
7. Besluiten worden zo mogelijk met algemene stemmen genomen. Is dit niet mogelijk, dan wordt beslist overeenkomstig hetgeen de meeste stemmen hebben goedgevonden. In geval van appèl of revisie blijven buiten stemming degenen die lid waren van de vergadering, welke het omstreden besluit nam. Bij staking van stemmen is een voorstel verworpen. Over zaken wordt in de regel mondeling gestemd. Tenzij benoemingen met goedvinden van de vergadering geschieden op enkelvoudige voordracht van het moderamen, worden personen schriftelijk verkozen. Om verkozen te worden verklaard moet iemand de volstreekte meerderheid van de uitgebrachte stemmen hebben verkregen. Blanco stemmen worden niet meegeteld bij het bepalen van de volstreekte meerderheid. Indien nodig wordt na twee vrije stemmingen een herstemming gehouden tussen hen, die de meeste stemmen verkregen. Staken hierbij de stemmen, dan wordt de oudste in jaren voor verkozen verklaard.
8. Wie overwegende bezwaren heeft tegen een genomen besluit, heeft het recht zijn tegenstemmen in de Acta te doen aantekenen. Hij kan ook verzoeken hierbij de aard van zijn bezwaren aan te duiden.
9. Wie bezwaar heeft tegen een beslissing van de praeses kan zich op de synode beroepen. In dat geval zal zijn bezwaar terstond in behandeling komen.

VII. TOEGANKELIJKHEID.

1. De vergaderingen van de synode zijn toegankelijk voor leden van de Gereformeerde Kerken. Met toestemming van het moderamen kunnen ook andere personen de vergaderingen bijwonen.
2. Behalve in geval van beoordeling van personen zal de synode niet dan bij volstreekte noodzaak in besloten zitting vergaderen. Indien zij in comité vergadert, zullen allen die niet als afgevaardigden, als adviseurs of op uitnodiging van de synode aanwezig zijn, de vergadering verlaten.
3. Aan vertegenwoordigers van pers, radio of televisie kan de vergadering toestemming verlenen een verslag of reportage van openbare zittingen te maken en deze in de publiciteit te brengen. Deze toestemming zal slechts worden verleend, wanneer de volgende voorwaarden aanvaard worden:
  - a. de verslaggevers/reporters blijven zelf verantwoordelijk voor hun weergave;
  - b. de verslaggevers/reporters verplichten zich onjuistheden in hun weergave via hetzelfde medium, waarvan zij voor hun weergave gebruik maakten, te rectificeren in de door het moderamen gestelde vorm;
  - c. de synode behoudt zich het recht voor te verbieden dat bepaalde zaken in de publiciteit worden gebracht;
  - d. het moderamen ontvangt in viervoud de tekst van de weergave aanstonds nadat deze in de publiciteit is gebracht.

VIII. DEPUTATEN VAN DE GENERALE SYNODE.

1. Bij het benoemen van deputaten zal de synode de volgende richtlijnen aanhouden:
  - a. de deputaatschappen worden zo klein mogelijk gehouden;
  - b. personen, die de leeftijd van 70 jaar bereikt hebben, komen voor benoeming niet meer in aanmerking;
  - c. een cumulatie van functies wordt zoveel mogelijk vermeden.
2. De benoemde deputaten zullen
  - a. op uitnodiging van de door de synode aangewezen samenroeper(s) zo spoedig mogelijk bijeenkomen om hun werkzaamheden te regelen zo, dat deze binnen de daarvoor gestelde tijd tot een goed einde gebracht kunnen worden;
  - b. hun werkzaamheden verrichten in gebondenheid aan de door de synode omschreven opdracht;
  - c. van hun handelingen schriftelijk rapport uitbrengen aan de eerstvolgende synode. Zij dienen er naar te streven aan hun rapport conclusies te verbinden, die dermate bondig geformuleerd zijn dat ze in aanmerking komen voor een directe behandeling ter synode;
  - d. tenzij de synode anders bepaald heeft, hun rapport uiterlijk drie maanden vóór de bijeenkomst van de eerstvolgende synode indienen bij de roepende kerk;
  - e. indien krachtens een beslissing van de synode toezending aan de kerken dient plaats te vinden, de tekst van hun rapport doen toekomen aan deputaten, belast met het doen drukken en verzenden der rapporten. Zij zullen dit zo tijdig doen, dat hun rapport aan de kerken kan worden gezonden binnen de in hun opdracht gestelde termijn;
  - f. van hun financieel beheer verantwoording doen aan de synode aan welke zij hun rapport uitbrengen;
  - g. de onkosten, verbonden aan het verrichten van de hun opgedragen werkzaamheden, vergoed krijgen overeenkomstig de richtlijnen aan hen verstrekt door of namens de synode.

IX. DEPUTATEN VOOR VOORBEREIDING VAN DE VOLGENDE GENERALE SYNODE.

De leden van het moderamen van de synode zullen, na de sluiting van haar zittingen, als haar deputaten

1. uitvoering geven aan de besluiten van de synode, voorzover deze niet aan andere deputaten werd opgedragen;
2. de tekst van het laatste deel van de Acta of Handelingen, dat niet meer aan de synode kon worden voorgelegd, vaststellen en de Acta en Handelingen der synode doen drukken en verzenden;
3. zorg dragen voor het doen drukken en verzenden van de rapporten van deputaten, die tevoren aan de kerken zullen moeten worden toegezonden;
4. de roepende kerk voor de volgende synode van advies dienen bij de uitvoering van hetgeen bepaald is ten aanzien van de taak van die kerk.

VOORLOPIGE HUISHOUELIJKE REGELING

voor *Generale Synoden*

I. Roepende kerk.

De roepende kerk zal, in overleg met deputaten voor voorbereiding van de volgende synode en zoveel mogelijk in overeenstemming met eventuele aanwijzingen door de vorige synode gegeven:

1. met advies van de classis tijd en plaats van de eerstkomende synode vaststellen;
2. twaalf maanden vóór de datum van de synode een oproep doen uitgaan door aan alle kerken, classes en particuliere synoden bekend te maken:
  - a. de vastgestelde tijd en plaats van de eerstkomende synode,
  - b. het postadres waar stukken voor het agendum worden ingewacht,
  - c. dat zes maanden vóór de aanvang van de synode een eerste informatie zal worden verstrekt over de zaken van het agendum van de synodale vergadering,
  - d. de sluitingsdatum voor het indienen van stukken voor het agendum en deze stellen op twee weken vóór de vastgestelde tijd van aanvang van de synode. De synode zal zelf beoordelen of zij na de sluitingsdatum in bijzondere gevallen nog stukken zal aanvaarden en in behandeling nemen;
3. voorzieningen treffen die een efficiënt werken van de synode mogelijk maken; hierbij dient aandacht te worden besteed zowel aan een goede accommodatie voor het houden van de plenaire zittingen, het werk van de commissies en de administratieve dienstverlening als aan de huisvesting en verzorging van de leden der synode¹;
4. de gewone hoogleraren van de Theologische Hogeschool uitnodigen ter synode voor het geven van eventuele adviezen;
5. zes maanden vóór de datum van de synode de eerste informatie omtrent de zaken van het agendum verstrekken aan alle kerken, classes en particuliere synoden², alsmede aan deputaten voor de correspondentie met de buitenlandse kerken, ter kennisgeving aan deze kerken.

Zij stelt hiertoe een lijst samen, die

a. is ingedeeld in vaste rubrieken naar het volgende grondpatroon:

1. Leer
2. Kerkregering
3. Eredienst
4. Zending en Evangelisatie
5. Opleiding
6. Correspondentie buitenlandse kerken
7. Hoge Overheid
8. Synodalia
9. Particularia
10. Varia;

b. een duidelijke omschrijving bevat van de hoofdinhoud van voorstellen en verzoeken;

6. twee maanden vóór de datum van de synode
  - a. de lijst van zaken voor het agendum toezenden aan alle kerken, classes en particuliere synoden,
  - b. dezelfde lijst, de deputatenrapporten en de „Huishoudelijke regeling voor generale synoden“

---

¹ tot de „goede accommodatie“ behoort:

- a. vergaderruimte voor plenaire zittingen (moderamen, afgevaardigden, adviseurs, deputaten, rapporteur en commissievoorzitter, pers en publiek; goede geluidsinstallatie tenminste vanaf moderamentafel en katheders);
- b. vergaderkamers, in aantal overeenkomend met het aantal commissies, voor 6 à 7 personen met kastruimte;
- c. moderamenkamer met vergader- en archiefkamer;
- d. typekamer met fotocopieër-apparaat, stencilmachine, twee schrijfmachines, papiervoorraad en typistes;
- e. telefoonaansluiting in c en d; telefooncel;
- f. postbus;
- g. conversatiezaal met buffet en zitgelegenheid voor ca. 40 personen.

² bij de informatie aan de kerken, classis en particuliere synoden dient de roepende kerk er op te wijzen dat het dringend gewenst is de afgevaardigden tenminste twee maanden vóór de aanvang van de synode te benoemen.

toezenden zowel aan de door de particuliere synoden benoemde primi-afgevaardigden als aan de gewone hoogleraren van de Theologische Hogeschool.

De lijst zal op dezelfde wijze worden samengesteld als onder I.5.a en b is genoemd, aangevuld met de sedert de eerste informatie ingekomen zaken voor het agendum;

7. op dezelfde tijdstippen als genoemd onder 1.5. en 1.6 de gereformeerde pers informeren omtrent de zaken van het agendum, met dien verstande dat deze gegevens worden verstrekt voorzover zij niet vertrouwelijk zijn;
8. in overleg met de archiefbewarende kerk, zorgdragen dat de in het generale archief voor het synodale werk beschikbaar gehouden exemplaren van de Acta en Handelingen van de voorgaande synoden sedert 1892 ter plaatse van de vergadering aanwezig zijn;
9. na de sluitingsdatum voor het indienen van stukken het concept-agendum vaststellen; in dit concept-agendum worden alle kerkordelijk overeengekomen punten opgenomen³ en de bijbehorende lijst van ingekomen stukken, aangevuld met wat tot de sluitingsdatum is binnengekomen;
10. de komende synode dienen met een conceptverdeling van de te behandelen stukken over door de synode te benoemen commissies ad hoc;
11. twee weken vóór de opening der synode een uitnodiging sturen aan de primi-afgevaardigden met mededelingen over plaats en tijd van bidstond en opening synode en over logiesadressen;
12. op de avond voorafgaande aan de opening van de synode een bidstond beleggen en als voorganger in deze dienst uitnodigen de praeses, of, bij verhindering van deze, de assessor van de laatstgehouden synode;
13. op de vastgestelde tijd en plaats:
  - a. de synode op christelijke wijze openen,
  - b. de credentiebrieven onderzoeken en daarover rapport uitbrengen,
  - c. de verkiezing leiden van het moderamen, achtereenvolgens van de praeses, de assessor, de eerste en de tweede scriba,
  - d. de leiding overdragen aan de door de synode gekozen praeses,
  - e. het agendum met alle bijbehorende stukken overdragen aan het moderamen,
  - f. het moderamen in kennis stellen van alles wat gedaan is om „een efficiënt werken van de synode mogelijk te maken" (zie I.3. en 10).

II. Moderamen.

Het moderamen zal

1. bestaan uit een praeses, een assessor, een eerste scriba en een tweede scriba;
  - a. de praeses opent, sluit en leidt de zittingen der synode; krachtens zijn verantwoordelijkheid voor een ordelijke en efficiënte wijze van werken tijdens de plenaire zittingen ziet hij ook toe op de arbeid ter voorbereiding van die zittingen;
  - b. de assessor staat de praeses bij in de leiding en vervangt hem in voorkomende gevallen; hij behartigt in overleg met de quaestor synodi de materiële en financiële belangen der synode;
  - c. de eerste scriba houdt aantekening van het verhandelde en maakt de Acta en Handelingen gereed; hij zorgt voor het archief der synode;
  - d. de tweede scriba vervangt in voorkomende gevallen de eerste scriba; hij verzorgt de

---

³ het concept-agendum als volgt op te stellen:

1. opening namens de roepende kerk
2. onderzoek van de credentie-brieven en presentie
3. verkiezing van het moderamen
4. constitutionering van de vergadering
5. betuiging van instemming met de aangenomen belijdenis der kerken
6. vaststelling van het agendum van de synode
7. behandeling van de ingekomen stukken en rapporten
8. benoemingen
9. vaststelling van de Acta en de Handelingen
10. aanwijzing van de roepende kerk voor, alsmede tijd en plaats van de volgende synode
11. censuur naar art. 43 K.O. (afhankelijk van de herziening van de K.O.)
12. rondvraag
13. sluiting.

correspondentie en regelt de werkzaamheden van de typekamer van en voor de synode; hij zorgt voor uitreiking en/of verzending van stukken voor synodeleden en adviseurs;

2. de vergadering dienen met voorstellen betreffende:
  - a. de zaken genoemd onder IV pt. 3;
  - b. de zaken genoemd onder IV pt. 5;
3. toezien op de naleving van het door de synode vastgestelde werkschema;
4. zo spoedig mogelijk de vergadering een voorstel doen met betrekking tot het doen drukken van de Acta en Handelingen;
5. zodra voor een bepaald deputaatschap deputaten kunnen worden aangewezen de vergadering dienen met een voordracht ter benoeming;
6. de commissies, waaraan punten van het agendum ter voorbereiding zijn toevertrouwd, desgevraagd van advies dienen inzake een efficiënte wijze van werken;
7. een voorstel doen inzake de roepende kerk (met secunda) voor de volgende synode, met inachtneming van het onder I 3 genoemde;
8. een voorstel doen betreffende opname van rapporten in de Acta en in de Handelingen.

III. Adviseurs.

1. De gewone hoogleraren van de Theologische Hogeschool geven steeds hun adviezen in de vrije discussie ter plenaire zitting.
Is naar het oordeel van de synode of van een commissie bij een bepaalde zaak de specialistische inbreng van een hoogleraar gewenst, dan kan deze op verzoek van de synode of van een commissie, door het moderamen worden verzocht als adviseur deel te nemen aan het werk van de commissie aan welke deze zaak ter fine van advies is toevertrouwd.
2. De dienaar (dienaren) des Woords van de roepende kerk zal (zullen) door de praeses, namens de synode, worden uitgenodigd de zittingen der synode als adviseur(s) bij te wonen.
3. Deputaten worden door het moderamen namens de synode uitgenodigd de zittingen der synode bij te wonen bij de behandeling van op hun deputaatschap betrekking hebbende zaken en zo nodig daarover het woord te voeren.

IV. Werkwijze.

De synode zal bij haar werkzaamheden de volgende orde in acht nemen:

1. nadat het moderamen heeft zitting genomen verzoekt de praeses de leden van de synode en de aanwezige adviseurs door op te staan van hun zitplaatsen hun instemming te betuigen met het in de Drie Formulieren van Enigheid van De Gereformeerde Kerken in Nederland beleden geloof en uiting te geven aan de belofte het werk in onderworpenheid aan Gods Woord en in gebondenheid aan de belijdenis der kerk te zullen verrichten; deze instemming zal ook worden gevraagd indien iemand voor het eerst als vervanger ter synode aanwezig is;
2. de vergadering wordt geschorst teneinde het moderamen gelegenheid te geven om kennis te nemen van het concept-agendum met alle bijbehorende stukken en van alles wat door de roepende kerk gedaan is „om een efficiënt werken van de synode mogelijk te maken”;
3. het moderamen dient, na kennisname van het onder 2 genoemde, de vergadering met voorstellen inzake:
  - a. het vast te stellen agendum,
  - b. het aantal in te stellen commissies van voorbereiding,
  - c. de aan te wijzen commissievoorzitters;
4. nadat de vergadering besluiten heeft genomen betreffende de onder 3 genoemde voorstellen wordt de vergadering opnieuw geschorst teneinde het moderamen gelegenheid te geven voor breed overleg, samen met de aangewezen commissie-voorzitters en de hoogleraar kerkrecht, inzake de verdere werkwijze der synode;
5. in het breed overleg worden voorstellen voorbereid betreffende:
  - a. de samenstelling van de commissies,
  - b. de verdeling van de onderwerpen over de commissies met een gedetailleerde lijst van de punten van het agendum die aan iedere commissie zullen worden toegewezen ter fine van advies,
  - c. het werkschema:
    1. hierin dient te worden aangegeven:

- a. het tijdsbestek waarbinnen het agendum verantwoord kan worden afgehandeld,
  - b. de volgorde waarin en de data waarop de onderwerpen in de plenaire zittingen aan de orde zullen komen,
  - c. de data waarop de bijbehorende commissierapporten gereed moeten zijn;
2. het dient er van uit te gaan:
- a. dat - afhankelijk van de aard van de te behandelen zaken - na de openingsdag aan de commissies minstens vier weken gelegenheid wordt gegeven voor commissiewerk, zonder onderbreking voor plenaire zittingen,
  - b. dat de verdere afhandeling van het agendum plaats vindt in reeksen van zittingen van maximaal twee weken, afgewisseld met telkens één week gelegenheid voor commissiewerk en voorstudie;
  - d. de vergadertijden, waarbij als regel niet meer dan twee dagdelen plenair zal worden vergaderd;
  - e. huishoudelijke zaken als: onkostenvergoeding voor de logeeraadressen, voor synodeleden en voor adviseurs; regeling commissievergaderplaatsen, maaltijden e.d.g.; benoeming quaestor (zie voor instructie acta G,S, Amersfoort-West 1967 art. 273); gebruik administratieve service enz.;
6. in de avondzitting van de openingsdag worden deze voorstellen door het mode-ramen aan de vergadering voorgelegd. Nadat de vergadering hierover besluiten heeft genomen en na afdoening van de vereiste huishoudelijke zaken, doet de praeses de synode uiteengaan voor commissoriale en andere arbeid.
- De genomen besluiten worden schriftelijk vastgesteld en aan leden en adviseurs uitgereikt. Op de bij het uiteengaan vastgestelde tijd komt de synode weer in plenaire zitting bijeen;
7. het moderamen:
- a. blijft zich door middel van besprekingen met de voorzitters van de commissies of hun plaatsvervangers op de hoogte houden van de stand van de voorbereidende werkzaamheden in de commissies;
  - b. ziet toe op de naleving van het werkschema, zowel wat betreft de stadia van voorbereiding als de behandeling in plenaire zitting; mocht om welke oorzaak dan ook, aanpassing van het werkschema noodzakelijk zijn, dan zal dit één week voor het ingaan van de wijziging door het moderamen aan de synodeleden en adviseurs worden bekend gemaakt,
  - c. draagt er zorg voor dat de verschillende stukken van de rapporterende commissie uiterlijk één week vóór de behandeling in plenaire zitting aan leden en adviseurs worden uitgereikt of toegezonden;
8. wanneer artikelen van Acta of Handelingen gereed gekomen zijn, zullen deze in concept aan de leden worden uitgereikt. Zij zullen zo spoedig mogelijk worden vastgesteld: de Acta in een openbare zitting, de Handelingen in een besloten zitting. Opmerkingen moeten als regel vooraf schriftelijk bij de eerste scriba worden ingediend;
9. na afhandeling van alle punten van het agendum (zie IV 3a en 4), spreekt de praeses een slotwoord en sluit hij de vergadering der synode met dankzegging.

V. Commissies, rapporteurs en rapporten.

1. Algemeen.

- a. Elke commissie van voorbereiding staat onder leiding van de door de synode aangewezen voorzitter,
- b. uit de commissie wordt in onderling overleg een waarnemend voorzitter aangewezen,
- c. alle commissieleden ontvangen copieën van alle aan de commissie ter fine van advies toevertrouwde stukken,
- d. de voorzitter is verantwoordelijk voor alle in origine afgegeven stukken en draagt er zorg voor, dat deze stukken na afhandeling van een zaak worden terugbezorgd bij de eerste scriba,
- e. is een zaak ter synode afgehandeld dan zorgt de voorzitter der commissie er-voor dat het rapport met de besluiten in eindredactie in tweevoud, door hem ondertekend wordt ingeleverd bij de eerste scriba.

2. Het werk van leden en rapporteurs.

- a. In een eerste bespreking zal de commissie:
  - 1. kennis nemen van de aan haar toevertrouwde stukken van het agendum,
  - 2. goede aandacht geven aan de vraag van ontvankelijkheid der stukken en nagaan of geen misbruik gemaakt is van het recht van appèl,

3. onderscheid maken tussen zaken die dermate eenvoudig en doorzichtig zijn dat kan worden volstaan met het aanbieden van een concept-besluit en zaken, die een rapport vereisen,
  4. voor elk der te behandelen onderwerpen één of meer rapporteurs aanwijzen,
  5. de beschikbare tijd vaststellen voor de behandeling van elk der onderwerpen in commissieverband, afgestemd op de data waarop het betreffende commissierapport volgens het werkschema gereed moet zijn;
- b. de aangewezen rapporteurs ontvangen gelegenheid om zelfstandig de hun toevertrouwde stukken in kaart te brengen, te analyseren en te beoordelen;
  - c. na bespreking verzoekt de commissie de rapporteur(s) op basis van het commissie-overleg een concept-rapport gereed te maken;
  - d. na ontvangst bestuderen de commissieleden dit conceptrapport en geven eventueel schriftelijk commentaar;
  - e. in een commissievergadering wordt het concept-rapport besproken, geamendeerd en goedgekeurd. (N.B. eventueel kan voor de goedkeuring de behandeling van een 2e en 3e concept noodzakelijk zijn);
  - f.
    1. bij appèlzaken:
indien de commissie het gewenst vindt kan zij, in overleg met het moderamen, ter informatie en verificatie appellant of andere bij het appèl betrokken instanties horen, voordat aan de synode advies wordt uitgebracht,
    2. bij deputaatschappen:
wanneer bepaalde punten uit rapporten niet duidelijk zijn of ook wanneer de commissie op belangrijke punten met deputaten van mening verschilt, zal zij met de betreffende deputaten in overleg treden, voordat aan de synode advies wordt uitgebracht;
  - g. het eventueel naar aanleiding van 2f1 of f2 gecorrigeerde conceptrapport moet - behoudens bij eenvoudige zaken - minimaal drie weken vóór de behandeling in plenaire zitting aan de afgevaardigden, de adviseurs en eventueel aan de betreffende deputaten zijn verstrekt met het verzoek vóór een daarbij aan te geven datum kritische opmerkingen schriftelijk ter kennis van de commissie te brengen en/of met de mededeling dat de commissie op aan te geven tijd en plaats een „hoorzitting" houdt om de kritische opmerkingen van synodeleden welke zich daarvoor opgeven, te noteren;
  - h. na bespreking van de binnengekomen opmerkingen en de eventueel aan te brengen correcties machtigt de commissie de rapporteur(s) het commissierapport klaar te maken ten dienste van de synode.

3. **Rapporten.**

- a. de inhoud dient kort en zakelijk te zijn en te eindigen met direct voor behandeling vatbare, leesbare conclusies; de voorgestelde besluittekst dient weldoordacht te zijn zonder perfectionisme;
- b. schema voor een rapport over appèlzaken:
  1. naamgeving rapport;
  2. een kort maar duidelijk overzicht van de zaak waar het over gaat (de synodeleden hebben geen afschriften van de desbetreffende ingekomen stukken!),
  3. een beoordeling van het appèl,
  4. conclusie(s).
  5. concept-besluit
 (eventueel kan volstaan worden met het conceptbesluit mits daarin de onder 1, 2 en 3 genoemde punten ten behoeve van het inzicht van de synodeleden in de betreffende zaak zijn verwerkt);
- c. schema voor een rapport over een deputatenrapport:
  1. naamgeving rapport,
  2. tenzij het deputatenrapport daarin voldoende inzicht geeft een beknopt overzicht van wat op vorige synoden over de betreffende materie is behandeld,
  3. beoordeling van het deputatenrapport en zijn conclusies,
  4. daaruit concluderen of aan de gegeven opdracht is voldaan,
  5. een kort maar duidelijk overzicht van wat uit de kerken n.a.v. het deputatenrapport is binnengekomen,

6. beoordeling daarvan,
  7. conclusies,
  8. concept-besluit;
- d. alle rapporten worden uitgebracht op het genormaliseerde papierformaat A 4 (297 mm hoog en 210 mm breed) met een kantlijn van 40 mm aan de linkerzijde.

VI. Vergadertechniek.

1. Rapporten en voorstellen, die tijdig aan de leden werden verstrekt, zullen niet worden voorgelezen maar dadelijk in behandeling worden genomen. Voor toelichting en/of verdediging treedt de aangewezen rapporteur op. Namens de commissie kan ook de voorzitter voor aanvullende toelichting en/of verdediging optreden; hij dient er dan wel voor te waken niet in herhaling te vervallen van wat de rapporteur reeds gezegd heeft. Afhandeling zal zoveel mogelijk in één of meer zittingen achtereen geschieden.
Schorsing van de vergadering voor commissieberaad zal slechts plaats vinden wanneer een goede afhandeling dit vereist en de rapporteur hierom verzoekt of de praeses dit voorstelt.
2. Bij de bespreking van rapporten en voorstellen ziet de praeses er op toe, dat terminologische of redactionele critiek, die vooraf schriftelijk bij de rapporteur kon worden ingediend, niet in de plenaire zitting wordt uitgebracht, tenzij deze critiek niet werd geaccepteerd.
3. Niet dan bij uitzondering en met goedvinden van de vergadering geeft de praeses meer dan twee spreekronde over dezelfde zaak. Hij zal, tenzij de vergadering anders beslist, de spreektijd zó rantsoeneren, dat verwacht kan worden dat afhandeling plaats vindt binnen de voor deze zaak geplande tijd.
In de eerste ronde is het niet mogelijk in te gaan op wat door een vorige spreker is gezegd. Tijdens de tweede ronde kan worden ingegaan op hetgeen door sprekers in de eerste en/of tweede ronde is gezegd. Tegenvoorstellen en amendementen zullen als regel tijdens de tweede ronde worden ingediend.
4. Voorstellen en amendementen kunnen alleen worden ingediend door leden die keurstem hebben. Zij dienen schriftelijk aan de eerste scriba ter hand gesteld te worden. Een voorstel of amendement komt alleen voor behandeling in aanmerking wanneer het door tenminste één lid met keurstem wordt gesteund.
5. Wie een voorstel of amendement heeft ingediend heeft het recht, voordat de discussie gesloten wordt, te repliceren.
6. Ingediende voorstellen zullen door de praeses worden onderscheiden in:
  - a. het oorspronkelijke voorstel;
  - b. een voorstel, dat óf volledig óf op een wezenlijk onderdeel zich richt tegen het oorspronkelijke voorstel;
  - c. een amendement dat wijziging beoogt zonder het oorspronkelijke voorstel wezenlijk aan te tasten;
  - d. een amendement op een reeds ingediend amendement.Bij stemming zullen eerst aan de orde komen de voorstellen van groep d, vervolgens die van groep c en tenslotte die van de groepen a en b, waarbij als regel een commissievoorstel voorrang krijgt.
Indien een voorstel een aantal onderdelen bevat en de praeses deze onderdelen eerst afzonderlijk in stemming brengt, zal hij daarna het voorstel in zijn geheel aan een eindstemming onderwerpen.
7. Besluiten worden zo mogelijk met algemene stemmen genomen.
Is dit niet mogelijk, dan wordt beslist overeenkomstig hetgeen de meeste stemmen hebben goedgevonden.
In geval van appèl of revisie blijven buiten stemming degene die lid waren van de vergadering, welke het omstreden besluit nam of die deze vertegenwoordigen. Bij staking van stemmen is een voorstel verworpen.
Over zaken wordt in de regel mondeling gestemd.
Tenzij benoemingen met goedvinden van de vergadering geschieden op enkelvoudige voordracht van het moderamen, worden personen schriftelijk verkozen. Om verkozen te worden verklaard moet iemand de volstreekte meerderheid van de uitgebrachte stemmen hebben verkregen. Blanco stemmen worden niet meegeteld bij het bepalen van de volstreekte meerderheid.

Indien nodig wordt na twee vrije stemmingen een herstemming gehouden tussen hen, die de meeste stemmen verkregen. Staken hierbij de stemmen, dan wordt de oudste in leeftijd voor verkozen verklaard.

8. Wie overwegende bezwaren heeft tegen een genomen besluit, heeft het recht zijn tegenstemmen in de Acta te doen aantekenen. Hij kan ook verzoeken hierbij de aard van zijn bezwaren aan te duiden.
9. Wie bezwaar heeft tegen een beslissing van de praeses kan zich op de synode beroepen. In dat geval zal zijn bezwaar terstond in behandeling komen.

VII. Toegankelijkheid.

1. De vergadering van de synode zijn toegankelijk voor leden van de Gereformeerde Kerken. Met toestemming van het moderamen kunnen ook andere personen de vergaderingen bijwonen.
2. Behalve in geval van beoordeling van personen zal de synode niet dan bij volstreekte noodzaak in besloten zitting vergaderen. Indien zij in comité vergadert, zullen allen die niet als afgevaardigden, als adviseurs of op uitnodiging van de synode aanwezig zijn, de vergadering verlaten.
3. Aan vertegenwoordigers van pers, radio of televisie kan de vergadering toestemming verlenen een verslag of reportage van openbare zittingen te maken en deze in de publiciteit te brengen. Deze toestemming zal slechts worden verleend, wanneer de volgende voorwaarden aanvaard worden:
  - a. de verslaggevers/reporters blijven zelf verantwoordelijk voor hun weergave;
  - b. de verslaggevers/reporters verplichten zich onjuistheden in hun weergave via hetzelfde medium, waarvan zij voor hun weergave gebruik maakten, te rectificeren in de door het moderamen gestelde vorm;
  - c. de synode behoudt zich het recht voor te verbieden dat bepaalde zaken in de publiciteit worden gebracht;
  - d. het moderamen ontvangt in viervoud de tekst van de weergave aanstonds nadat deze in de publiciteit is gebracht.

VIII. Deputaten van de Generale Synode.

1. Bij het benoemen van deputaten zal de synode de volgende richtlijnen aanhouden:
  - a. de deputaatschappen worden zo klein mogelijk gehouden;
  - b. personen, die de leeftijd van 70 jaar bereikt hebben, komen voor benoeming niet meer in aanmerking;
  - c. een cumulatie van functies wordt zoveel mogelijk vermeden.
2. De benoemde deputaten zullen
  - a. op uitnodiging van de door de synode aangewezen samenroeper(s) zo spoedig mogelijk bijeenkomen om hun werkzaamheden te regelen zo, dat deze binnen de daarvoor gestelde tijd tot een goed einde gebracht kunnen worden;
  - b. hun werkzaamheden verrichten in gebondenheid aan de door de synode omschreven opdracht; van hun handelingen schriftelijk rapport uitbrengen aan de eerstvolgende synode. Zij dienen er naar te streven aan hun rapport conclusies te verbinden, die dermate bondig geformuleerd zijn dat ze in aanmerking komen voor een directe behandeling ter synode;
  - c. tenzij de synode anders bepaald heeft, hun rapport uiterlijk zes maanden vóór de bijeenkomst van de eerstvolgende synode indienen bij de roepende kerk;
  - d. indien krachtens een beslissing van de synode toezending aan de kerken dient plaats te vinden, de tekst van hun rapport doen toekomen aan deputaten, belast met het doen drukken en verzenden der rapporten. Zij zullen dit zo tijdig doen, dat hun rapport aan de kerken kan worden gezonden binnen de in hun opdracht gestelde termijn;
  - e. de onkosten, verbonden aan het verrichten van de hun opgedragen werkzaamheden, vergoed krijgen overeenkomstig aan hen door of namens de synode te verstrekken richtlijnen;
  - f. van hun financieel beheer verantwoording doen aan de quaestor van de laatst gehouden generale synode, die ook deze zaken in zijn rapport generaal ordent en verwerkt; zij sluiten dit beheer af zodra de aangevallen synode haar quaestor heeft benoemd en dienen verdere declaraties bij laatstgenoemde quaestor in.

IX. Deputaten voor voorbereiding van de volgende generale synode.

De leden van het moderamen van de synode zullen, na de sluiting van haar zittingen, als haar deputaten

1. uitvoering geven aan de besluiten van de synode, voorzover deze niet aan andere deputaten werd opgedragen;
2. de tekst van het laatste deel van de Acta of Handelingen, dat niet meer aan de synode kon worden voorgelegd, vaststellen en de Acta en Handelingen der synode doen drukken en verzenden;
3. zorg dragen voor het doen drukken en verzenden van de rapporten van deputaten, die tevoren aan de kerken zullen moeten worden toegezonden;
4. de roepende kerk voor de volgende synode van advies dienen bij de uitvoering van hetgeen bepaald is ten aanzien van de taak van die kerk.

BRIEF

van de generale synode van Kampen 1975 aan de kerkeraad te Maassluis (scriba L. Douw)

Aan de raad der Gereformeerde Kerk,
p.a. de Weled. Heer L. Douw,
Spechtstraat 122, Maassluis.

Weleerwaarde en Eerwaarde heren en broeders,

De generale synode van Kampen is gereed gekomen met de behandeling van al uw bezwaarschriften, die u op haar tafel had gelegd.

Deze synode is de derde achtereenvolgende synode, die zich geruime tijd heeft moeten bezig houden met allerlei moeiten in uw midden.

Deze synode was echter de eerste, die ook een 'verklaring' van u als die van 2 juni 1975 mocht ontvangen, waarin u uw schuld beleed ten aanzien van de zonden, die u ten laste gelegd waren, voor een deel ook door de voorgaande generale synoden. In deze brief beperkt de synode zich tot dié zaken, waarmee ook haar voorgangsters van Hoogeveen en Hattem te maken kregen, zodat de kwestie van het artikel 'Dieptepunt' - hoe belangrijk ook - buiten beschouwing blijft.

De synode van Hoogeveen 1969/'70 behandelde uw beschuldiging aan het adres van de deputaten-curatoren, als zouden deze broeders zich hebben schuldig gemaakt aan 'notoir-hiërarchie optreden'. De brief, die de synode van Hoogeveen u over deze zaak schreef, eindigde met de uitgesproken verwachting, 'dat u uw publiek geuite beschuldiging aan het adres van de broeders deputaten-curatoren zult terugnemen'. Dezelfde generale synode moest een tweede aanklacht van u behandelen, namelijk 'als zou prof. J. Kamphuis zich schuldig gemaakt hebben aan de zonde van openbare scheurmaking'. Op dit punt sprak de synode uit, 'dat de raad van de gereformeerde kerk te Maassluis derhalve van 's Herenwege geroepen is de beschuldiging van openbare scheurmaking terug te nemen'.

Het één noch het ander gebeurde.

Ook de synode van Hattem 1972/'73 moest op terugneming van de laatstgenoemde beschuldiging aandringen. Uit de brief, die deze synode u zond, citeren we de volgende zinsneden: 'De synode heeft zich ingespannen om het verkeerde in uw bezwaren aan het licht te brengen. Moge dit hiertoe strekken dat u het verkeerde dan ook ziet en erkent, en dat u zo er toe komt de ernstige beschuldiging van openbare scheurmaking terug te nemen'. En even verder: 'Welnu, broeders, juist 1 Cor. 13 verplicht u als woord des Heren een ingrijpende beschuldiging, die ongegrond blijkt te zijn, weg te nemen'.

U kunt zich voorstellen, dat er in de synode van Kampen enige hoop begon te groeien, toen zij kennis nam van de verklaring van uw raad van 2 juni 1975. De Here is machtig - ook na jaren van vermaan - de ogen te openen. In dat vertrouwen las de synode uw late schuldbelijdenis.

U handhaafde uw overige vier, door de synode nog niet behandelde, bezwaarschriften. De uitslag van de behandeling van deze appèls gelieve u als bijlage bij deze brief aan te treffen.

De synode wil nu - na de afhandeling van al uw bezwaarschriften - enkele dingen zeggen aan het adres van uw raad en van de gemeente. Zij doet dit om te verklaren, waarom die aanvankelijke verwachting, die er in juni van dit jaar bij haar was, plaats gemaakt heeft voor verdriet.

1. Wat de synode niet verstaat, is dat u althans aan drie bezwaarschriften blijft verbinden uw verzoek, dat de synode zal uitspreken, dat uw 'wegzending' derhalve niet wettig geweest is.

Broeders, als u op de hoofdpunten werkelijk uw schuld belijdt, en daarmee erkent, dat de classis Schiedam op dié hoofdpunten gerechtigd en geroepen was ultimatieve handelingen te stellen, dan is het ethisch ongeoorloofd een classicaal besluit, dat op goede gronden berust - en dat hebt u in uw verklaring van 2 juni achteraf in feite erkend - op formele gronden ongedaan te maken. Zó gaat men in de kerk van Christus niet met elkaar om.

2. U hebt reeds maandenlang kennis kunnen nemen van het besluit van de synode van Kampen d.d. 11 juni 1975, maar u hebt zich daaraan tot nu toe niet geconformeerd, blijkens uw brief van 7 oktober 1975.

Toch wilt u zeer gaarne uw plaats weer innemen binnen het verband van de Gereformeerde Kerken in Nederland. De synode heeft van uw verlangen serieus kennis genomen. Evenals zij serieus kennis nam

van uw herhaald verzoek een commissie van bijstand te mogen ontvangen.

Maar u zult verstaan, dat er zowel voor de classis Schiedam en voor de raad van de Gereformeerde Kerk te Maassluis (scriba H.E. de Jong) alsook voor de synode een grond zal moeten zijn voor het instellen van een synodale commissie van bijstand. Die grond kan in concreto slechts zijn de conformatie van uw raad aan het synodale besluit van 11 juni jl.

3. Nu u uw verzoeken om op formele gronden de constatering van de classis Schiedam d.d. 2 mei 1974 ongedaan te maken handhaaft, en u niet conformeert aan de synodale uitspraak van 11 juni 1975, vraagt de synode zich in gemoede af, welke waarde aan uw verklaring van 2 juni 1975 dient te worden toegekend.

Over het hart en de intenties te oordelen komt de synode niet toe. Zij neemt uw verklaring zoals deze daar ligt, bij haar ingediend en niet teruggenomen. Maar zij wil u wèl het volgende voorhouden: hebt u, kerkeraad en gemeente, de draagwijdte van uw jarenlang gehandhaafde beschuldigingen ooit gepeild? U beschuldigde broeders, die een vertrouwenspositie in het midden van de kerken innemen, van een ernstige zonde: notoir-hiërarchiek handelen. Deze broeders hebben van 1969 tot 1975 moeten leven onder dit uw odium.

U beschuldigde een broeder-hoogleraar, die van de kerken in het gemeen een vertrouwenspost ontvangen had, van de ernstige zonde van openbare scheurmaking. Ook deze broeder heeft in dezelfde genoemde lange periode moeten verkeren in het midden van de kerken, terwijl dát oordeel op hem rustte. Hebt u ooit getracht het verdriet te peilen van broeders, die onschuldig worden veroordeeld? En - wat daar nog boven uitgaat - hebt u hierbij in rekening gebracht de aangrijpende boodschap van onze Heiland uit Mattheus 25: 31-46: dat Hij Zich persoonlijk aantrekt, wat mensen zijn broeders aandoen? Al zijn dat ook zijn 'minste broeders'.

Dat uw beschuldigingen elke grond misten, al die jaren, hebt u deze zomer erkend. Maar dan moet er méér gebeuren. Dan handhaaft u geen onbetamelijke verzoeken. Dan conformeert u zich aan gegronde synodebesluiten. Dan zoekt u de gemeenschap der kerken in de rechte weg.

Broeders, een commissie van bijstand te zenden, is ons onmogelijk. Ontvangt evenwel deze brief als een uitgestoken hand, die wil helpen, en als een wegwijzer. De weg, die terugvoert naar het verband der kerken, is niet onduidelijk, ook niet onbegaanbaar. Het is de koninklijke weg van de conformatie. Aanvaardt de consequenties van uw verklaring van 2 juni jl., allereerst jegens de kerkeraad, waarvan br. H.E. de Jong scriba is.

Treft u moeiten aan op die weg, houdt dan voor ogen wat uitgedrukt wordt in Spreuken 3: 5, 6: 'Vertrouw op de HERE met uw ganse hart en steun op uw eigen inzicht niet. Ken Hem in al uw wegen, dan zal Hij uw paden recht maken'.

Tenslotte: weest als herders bedacht op het lot van de schapen en de lammeren, die u zijn toevertrouwd door de opperste Herder der schapen. Slepene kerkelijke moeiten kunnen onberekenbare schade toebrengen aan de zielen van kerkleden, met name onder de kerkjeugd. Van uw beslissingen in déze tijd hangt zo enorm veel af voor de toekomst van de kerk van Christus in Maassluis.

Met heilbede en broedergroeten,

BRIEF

van de generale synode van Kampen 1975
aan Ds. B. Wesseling te Rotterdam-Charlois.

Weleerwaarde Heer en Broeder,

De generale synode van Kampen nam kennis van Uw brief van 10 april 1975 met 14 bijlagen, waarin door U appèl wordt aangetekend tegen het besluit van de particuliere synode van Zuid-Holland van 12 februari 1975. Tevens verzoekt U in deze brief om het Rapport, dat door de deputaten van de generale synode van Hattem 1972/'73 "tot herstel van de vrede in de gemeente Gods te Rotterdam-Charlois" bij haar werd ingediend, niet goed te keuren, voordat de door U aangevoerde tegen-argumentatie zal zijn onderzocht en van de door U overgelegde correspondentie ná 8 oktober 1973 kennis zal zijn genomen.

Na grondige bespreking van de haar voorgelegde stukken besloot de synode U het volgende te antwoorden.

A. Uw eerste bezwaar richt zich tegen de drie oordelen van de particuliere synode met betrekking tot het Schriftbewijs, dat door U tegen de "overwegingen a en b" in het besluit van de classis Rotterdam van 19 september 1974 werd aangevoerd.

Tegenover het eerste oordeel stelt U, dat Col. 3 : 13 gericht is tot héél de gemeente en daarom ook, ja, allereerst in het kader van het kerkeraadswerk moet worden nageleefd door hen, die voorbeelden van de kudde behoren te zijn. De particuliere synode ziet er naar Uw oordeel aan voorbij, dat deze plaats door U werd aangehaald tegenover "overweging a". Hoeveel fouten er ook aan weerszijden door kerkeraad en predikant zouden zijn begaan niemand mag zich in de ambtelijke samenwerking onttrekken aan de opdracht van de Heilige Geest. Wie door die opdracht zich laat beheersen kan deze overweging, m.n. in het tweede zinsdeel, niet accepteren. Daarin wordt, volgens U, de Schrift krachteloos gemaakt, want zij zegt: "GELIJK de Hére U vergeven heeft, doet gij EVENZO". Het gaat om radicale en royale vergeving.

Ten aanzien van het tweede oordeel bent U op gelijke wijze van mening, dat de particuliere synode er aan voorbijgaat, dat U met Efeze 5 : 1 en 2 zich richt tegen de concrete "overweging b". Ze rept met geen woord over Uw opmerking, dat de samenwerking afhankelijk wordt gemaakt van ménselijk tekort aan "verzoeningsgezindheid". In het licht van Efeze 5 : 1 en 2 kan dit niet bestaan. We moeten Gods navolgers zijn in Zijn vergevende liefde. Christus heeft Zijn bloed ook vergoten voor ambtsdragers met geschonden ambtelijke verhoudingen. Hij legde daarmee de basis voor samenwerking, alsook naar naar Efeze 5 : 2 maatstaf in de vergeving van elkaars misdaden.

Tenslotte acht U het woordje "onmogelijkheid" in het derde oordeel van de particuliere synode "wereldgelijkvormig". Verschil van mening, schrijft U, mag nooit een verhindering voor samenwerking zijn. De Kerk is geen club van gelijkgezinden. Juist de gehoorzaamheid aan de Schrift maakt een vruchtbare, heel de gemeente ten goede komende, samenwerking mogelijk.

Op grond hiervan vraagt U de synode uit te spreken:

1. dat in de "overwegingen a en b" aan de kracht van het Woord der verzoening is tekort gedaan;
2. dat deze twee overwegingen alle Schriftuurlijke grond missen.

Vóór concreet op deze vragen in te gaan, wil de synode U eerst vragen nog eens te overwegen, of U op deze wijze aan de oordelen van de particuliere synode wel recht doet. Deze ontkent niet, dat de door U genoemde Schriftplaatsen ook in de ambtelijke verhoudingen gelden. Ze zegt alleen: prest U die teksten niet zo, dat ze altijd moeten gelden: onder alle omstandigheden, zodat met elke broeder ambtelijke samenwerking mogelijk moet zijn.

Overigens vraagt de synode zich af, of terecht deze Schriftplaatsen hier door U aan de orde worden gesteld. Immers,

1. "overweging a" handelt niet over het "al of niet willen vergeven", ook niet over het "hoe" van dat vergeven, want dat is hier niet in geding. Immers, U hebt elkaar wederzijds vergeven. Een andere zaak is, of U in de gebroken situatie met elkaar verder kunt. Daarop doelt de classis, wanneer zij overweegt, dat U elkaar niet meer "onbevangen en met vertrouwen" tegemoet kunt treden. Dat is de verschrikking van de menselijke onmacht, zelfs in de Kerk, waar we onder de kracht van het schuldvergevende Evangelie mogen leven. Ze is inderdaad niet een "club van gelijkgezinden". Ze is echter ook nog niet in alle delen volmaakt. Daardoor kan er soms zo'n kortsluiting zijn, dat uiteengaan niet kan voorkomen worden (vgl. Hand. 15 : 36-39). "Losmaking" blijft dan de enige mogelijkheid.
2. Wat Uw tweede argumentatie betreft, U stelt dat in "overweging b" de samenwerking afhankelijk wordt gemaakt van ménselijk tekort aan verzoeningsgezindheid. Was dat inderdaad het geval, U beriep

zich terecht op Efeze 5. Maar hier is van zo'n gebrek aan verzoeningsgezindheid in het geheel geen sprake. Wel van moeite, die de kerkeraad had om tot opheffing van de schorsing en erkenning van de schuld te komen. Welke moeite? Dat hij niet vergeven wilde? Niet tot verzoening bereid was? Neen, de moeite lag bij wat Hattem besloten had! Indringend is met de Hattemse deputaten doorgesproken over de vraag, hoe Hattem zich verhiel tot Amersfoort-West; hoe ook het Hattemse besluit te rijmen was met de opvatting van de kerkeraad, "dat de uitspraken van Amersfoort-West en ook die van Hoogeveen zoals ze daar liggen voor vast en bondig gehouden dienen te worden door hemzelf, en zeker na de synode van Hattem, ook door zijn dienaar des Woords" (brief aan deputaten van de generale synode van Hattem, d.d. 13 april 1973). Hoe zou nu deze dienaar daartegenover staan? Was hij bereid de besluiten van Amersfoort-West en van de volgende synoden voor vast en bondig te houden? (vgl. zijn brief aan U d.d. 13 januari 1973). De kerkeraad vroeg U dat, maar op advies van de deputaten gaf U terecht het gevraagde antwoord niet (vgl. Acta generale synode van Hattem, art. 262, sub V 2 en VI 1, 2). Toch hief hij de schorsing met betuiging van leedwezen op. Inderdaad, "schoorvoetend" zegt de classis. Maar is dit bij deze en veel andere vragen niet begrijpelijk? En gaat het nu aan om zoals U doet, te spreken van een "ménselijk tekort aan verzoeningsgezindheid"?

3. Wat tenslotte Uw klacht over "wereldgelijkvormigheid" betreft, de synode kan zich voorstellen, hoe U vanuit Uw zicht op de zaak tot deze beoordeling gekomen bent. Toch is ze niet op zijn plaats. Helaas kunnen vandaag in de nog niet volmaakte Kerk de meningen zó gaan divergeren, dat "onmacht" tot "onmogelijkheid" wordt. Dat is voor ons een reden ons voortdurend te verootmoedigen. Het is ook een reden tot grondige zelfbeproeving, of ónze opvattingen zó belangrijk zijn, dat ze die onmogelijkheid, ja zelfs misschien scheuring ten gevolge moeten hebben.

Samenvattend is daarom de synode van oordeel, dat tegen deze overwegingen van de classis het door U aangevoerde Schriftbewijs niet gelden kan om de door U gevraagde uitspraak te doen.

B. Uw volgend verzoek raakt de "overweging c" van de classis van 19 september 1974.

U had in Uw revisieverzoek bij de classis van 12 december 1974 gewezen op hetgeen de commissie schreef op pag. 38 van haar Rapport aan de classis van 29 november 1973, n.l. dat U wel dégelijk duidelijkheid had verschaft. Door de classis afgewezen wendde U zich tot de particuliere synode, die U toestemde, dat de classis van 29 november 1973 het deputaten-oordeel bestreed, maar voor het overige tot een drietal oordelen kwam:

- a. In de eerste plaats stelde zij, dat U te weinig citeerde. U acht dit onjuist, omdat U over het "obsedeert" schreef bij overweging d, en dáár stelde: "Dit is onjuist, waar ik tot conformatie met behoud van gevoelen bereid ben". Hier is niet het uiterste tot verzoening gedaan. Verder wijst U op het "gevaar loopt" en schrijft U: "Dit sluit niet in, dat het werkelijkheid geworden is. Er zijn juist bewijzen voor het tegendeel. Moet dan mee daarop de losmaking worden gegrond?".
- b. Tegenover het derde oordeel van de particuliere synode brengt U vervolgens in, dat er een duidelijke standpuntbepaling geweest is. U hebt o.m. de "Nadere fundering" van deputaten in 6A, 6B en 6C uitvoerig bestreden, mee omdat U aangaande die standpuntbepaling niet letterlijk geciteerd wordt. Maar niemand reageerde daarop. En vraagt de particuliere synode, hoe U met Uw standpunt een eensgezinde, vruchtbare samenwerking mogelijk acht, dan verwijst U, naar wat U in dezelfde weerlegging op blz. 5 geschreven hebt.
- c. Tenslotte wijst U tegenover het vierde oordeel van de particuliere synode op het feit, dat U in de vergadering van 7 september 1973 met de deputaten en de kerkeraad uiting aan Uw vermoeidheid gaf, waarmee niet gerekend werd.

Zo vraagt U de synode tenslotte uit te spreken:

1. dat hetgeen door de classis van 29 september 1973 in haar "oordeel 7" over het "obsedeert" gezegd wordt, onjuist is omdat U verklaard hebt tot conformatie met behoud van gevoelen bereid te zijn;
  2. dat "gevaar loopt" nog niet inhoudt, dat het "alle dingen daaraan ondergeschikt maken" metterdaad heeft plaats gevonden;
  3. dat U blijkens de bewijsstukken wel degelijk duidelijkheid verschaft;
  4. dat het in strijd is met de Schrift, om met iemands moeilijke omstandigheden, door het jarenlang "de facto" geschorst zijn, niet metterdaad rekening te houden, zie Jac. 2 : 12 en 13.
- 1,2. Wat de eerste twee verzoeken betreft, U hebt geen enkel stuk aan de synode voorgelegd, waaruit blijkt, dat U aan kerkeraad, classis of synode een conformatie met of zonder behoud van gevoelen hebt aangekondigd. Aan Uw verzoeken kan daarom niet worden voldaan.
  3. Wat de kwestie van de duidelijkheid betreft, Uw principiële positie is gebleken, b.v. in Uw reactie op het antwoord, dat de generale synode U gaf op Uw revisieverzoek. U bleef de kerken, die eertijds vergaderd waren in de particuliere synode van Wormer, zien als kerken, die rechtens tot de Gerefor-

meerde Kerken in Nederland behoren. U wilde zich daarom ook met een nieuw revisieverzoek tot de generale synode van Kampen wenden.

Maar intussen bleef onduidelijk, wat er zou gebeuren, wanneer deze synode dit verzoek afwijzen zou. U beroept zich erop, dat U toch in 1973 nog niet hoeft te zeggen, wat U in 1975 zult doen. Dat zou volgens U ook in strijd zijn met het voorbehoud van Jac. 4 : 13-17. Maar daardoor bleef voor de kerkeraad op dit belangrijke punt van kerkregering en kerkverband deze vraag: Hoe zal ds. B. Wesseling straks het "tenzij" van art. 31 K.O. laten fungeren? Zal hij zich conformeren wanneer het interim van art. 31 K.O. afgelopen is? Hier ontbrak toch de duidelijkheid.

In alle ernst, broeder, hoe acht U in dit licht een vruchtbare samenwerking met de kerkeraad mogelijk? U zegt wel, dat U de schapen "binnen de kerk wilt houden". Maar gaat het om de vraag, wat U zult doen in 1975, dan zegt U "ja" noch "nee". En zo gebeurde niet wat de generale synode van Hattem nodig oordeelde, n.l. dat het gemeenschappelijk bezit werd vastgesteld. Pas op die basis kan ook een verklaring als van 27 augustus 1973 functioneren, waarvan, blijkens het totaalverband van de notulen van die vergadering, gezegd werd dat de broeders daarin Uw "pastorale hart" voelden kloppen. U klaagt in het slot van Uw brief, dat op die Verklaring nooit werd gereageerd. Helemaal juist is dit niet. Maar dat er niet méér op gereageerd werd, vindt zijn oorzaak hierin, dat het "principiële" verschil nooit een oplossing vond.

4. U klaagt tenslotte, dat geen rekening werd gehouden met de moeilijke omstandigheden, waarin U verkeerde. De classis van 19 september 1974 had moeten rekenen met het feit, dat U tijdens de samenspreking van 7 september 1973 uiting aan Uw vermoedheid gaf. Is dit verwijt billijk? Met name ook die verwijzing naar Jacobus 2 : 12 en 13? Immers, wat in de "Nadere fundering" van de deputaten onder 6C aan die bespreking ontleend werd, wordt in Uw "weerlegging" allemaal door U als wáár erkend. Van de eerste zes feiten zegt U, kort gezegd: "Mag ik, als kerkelijk mens, naar de regel van art. 31 K.O. zó reageren?" Ten aanzien van de volgende vier: 'Heb ik het recht om niet bij voorbaat te zeggen, wat over enkele jaren misschien door mij gedaan zal worden?' De synode wil U dat recht niet ontzeggen. Maar dan heeft een classis, die zulke dingen van U te horen kreeg ook het recht om van deze, door U positief gewaardeerde feiten, gebruik te maken, zelfs al werden ze ontleend aan die vergadering van 7 september 1973.

Op grond van dit alles is de generale synode van oordeel, dat Uw bewijsvoering tegen het oordeel van de particuliere synode van Zuid-Holland 1975 en daarmee impliciet tegen de derde overweging van de classis van 19 september 1974 niet concludent geacht kan worden.

C. Bij de "overweging d" brengt U de kwestie van "conformatie met behoud van gevoelen" ter sprake. U klaagt er over, dat hieraan, zowel door de particuliere synode, als eerder door de classis werd voorbijgegaan. De synode verwijst U hier echter naar hetgeen boven onder B t.a.v. de verzoeken 1 en 2 werd opgemerkt. Klaagt U verder, onder verwijzing naar wat de classis van 29 november 1973 oordeelde onder 6b, dat een herhaald verzoek aan de kerkeraad om een gesprek werd afgewezen, dan meent zij, dat deze klacht niet gerechtvaardigd is. Immers, U verwijst ten aanzien van de geoorloofdheid van de "conformatie met behoud van gevoelen" naar de Acta van de generale synode van Hattem, art. 226, blz. 265, ad b en c. Terecht! Maar dan mag U toch niet vergeten, dat daaraan "ad a" is voorafgegaan, waarin de synode dit als de oorzaak van de ellende in Rotterdam-Charlois aanwijst, dat niet het gemeenschappelijke bezit werd vastgesteld. Dat werd door haar dringend noodzakelijk geacht. U stemde dat toe (zie de notulen van deputaten d.d. 3 juli 1973). De vergaderingen van deze deputaten met U en de kerkeraad werden dáárom juist gesprekken om dat "gemeenschappelijk bezit" vast te stellen.

Ze waren niet anders dan gesprekken over deze "conformatie met behoud van gevoelen"! Daarom schreef de kerkeraad ook terecht in zijn revisieverzoek bij de classis van 19 september 1974, onder verwijzing naar deze bespreking, dat het oordeel van haar voorgangster onjuist is geweest. En blijkens haar vierde overweging stemde de classis dit toe!

Tenslotte is daar nog de kwestie van wat U noemt: het onnauwkeurig citeren door de classis van 19 september 1974. Inderdaad laat de classis aan het begin en het slot dat deel uit het oordeel van de classis van 29 november 1973 weg, dat U een "pluspunt" noemt, n.l. het feit, dat U niet de schijn hebt van een zigzagkoers te varen. Maar dit betekent niet, dat zij nu een onware voorstelling van zaken geeft. De classis van 29 november 1973 concludeerde: Geen zigzagkoers, maar koersvastheid. De classis van 19 september 1974 overwoog: Koersvastheid, zie maar 29 november 1973; daar vindt U het ook: koersvastheid. Zegt dat iets anders dan wanneer zij gezegd had: Zie 29 november 1973: Geen zigzagkoers, maar koersvastheid? Is het eerste vergeleken met het tweede onwaar? De synode vermag dit niet in te zien.

Zij is dan ook van oordeel, dat hetgeen U tegen de vierde overweging inbrengt, onvoldoende is om deze als grond voor het losmakingsbesluit weg te nemen.

D. Uw vierde bezwaar betreft de vijfde overweging van de classis van 19 sept. 1974. Hier worden door U de in het begin van deze brief reeds vermelde vragen m.b.t. het deputatenrapport aan de orde gesteld. U doet dan tevens het verzoek om gehoord te worden. Welnu, evenals aan dit laatste heeft de synode ook aan de andere verzoeken voldaan. De synode heeft echter geen reden gezien het beleid van de deputaten af te keuren.

Bovendien bewijst U met deze vragen niet, dat nu ook "overweging e" vervallen moet. Integendeel, aan de classis moet worden toegestemd, dat U precies als in vroegere jaren, (vgl. o.m. het besluit van de generale synode van Hattem, Acta art. 226, sub II, A, I, l.e. en II ad e.) óók na de uitspraak van Hattem Uw principiële positiekeus telkens in de weg van correcties, beperkingen en aanvullingen verdedigd hebt. M.n. de door de deputaten onder 6B aangevoerde voorbeelden leggen daar getuigenis van af. Daartegenover stelt U in Uw brief van 23 november 1973 en in Uw "Weerlegging" op pag. 2, dat U toch zeker het recht hebt om een in een gespannen sfeer gegeven antwoord later, bij rustige overweging van het résumé, nog eens te corrigeren. De synode wil U dat recht niet ontnemen. Maar dit neemt toch niet weg, dat door dit metterdaad telkens zo terugkomen op eens afgelegde verklaringen, door U al te zeer het vertrouwen is ondermijnd.

De synode is dan ook van oordeel, dat hetgeen door U tegen deze vijfde overweging werd ingebracht, onvoldoende is om haar als argument ongeldig te verklaren.

E. Na het voorgaande zal U duidelijk zijn, dat het de synode niet mogelijk is uit te spreken, wat U op pag. 5 van Uw brief haar verzoekt. Stelt U op deze pagina verder de vraag, waar de onmacht Uwerzijds gebleken is, dan wil zij U adviseren nog eens na te lezen de résumé's die door de deputaten van de samensprekingen met U en de kerkeraad werden opgesteld.

Het is niet gekomen tot de vaststelling van het "gemeenschappelijk bezit". Dat lag toch echt niet alléén aan de kerkeraad. Dat lag voor Uw deel hieraan, dat U zelf krampachtig, ook in de weg van allerlei correcties, beperkingen en aanvullingen, Uw principiële positiekeus verdedigd hebt. Dááaraan vooral is te wijten, dat de pogingen van de deputaten om U als broeder te treffen en zo voor de gemeente van Rotterdam-Charlois te behouden schipbreuk leden. Zo was er onmacht bij de broeders om U te treffen. Zo was er ook onmacht bij U om U zó te laten treffen, dat binnen het kader van het "tenzij" een basis tot hartelijke samenwerking gevonden werd. De synode heeft dit met verdriet moeten constateren. Zij acht de losmaking onvermijdelijk en spreekt de hoop uit, dat deze brief ook U tot de erkenning daarvan zal brengen.

Met heilbede en broedergroet,